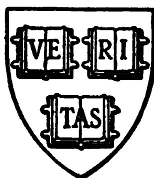
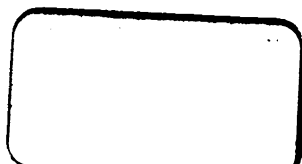

WIDENER LIBRARY
HX Q2N8 N

VE
RI
TAS

PHILONIS JUDAEI

OPERA OMNIA.

TEXTUS EDITUS

AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM.

VOL. III.

CONTINENS LIBB. QUIS RERUM DIVINARUM HERES SIT, DE CONGRESSU QUAERENDAE ERUDITIONIS GRATIA, DE PROFUGIS, DE MUTATIONE NOMINUM, LIBB. DUO DE SOMNIIS.

LIPSIAE

SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.

1828.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS II.

PHILONIS JUDAEI

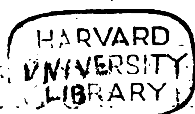
OPERUM OMNIUM

TOM. III.

LIPSIAE

SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.

1828.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΤΙΣ

Ὁ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ

ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ.

ARGUMENTUM LIBRI

DE EO,

QUIS RERUM DIVINARUM

HERES SIT.

(Cf. Gen. cap. 15 totum.)

Si quis rerum divinarum heres, i. e. sapientiae divinioris particeps, fieri cupit, is taceat et audiat (1 - 3). Componendus enim animus est, et offerendus deo, ut eius efficacia perfectior reddatur (4 et 5). Nisi enim sapientiam, hominum praestantissimum, a deo repetimus, animus noster nunquam ea imbuetur (6 et 7). Hinc fit, ut plurimi homines, qui nullam in deo fiduciam ponunt, sensuum illecebris dediti, illa sapientia careant (8-10). Duplex igitur genus hominum est, alterum quod vivit iuxta inspirationem divinam, alterum quod servit carnis voluptatibus (11. 12.). Hi sunt monendi, ut illorum vivendi rationem sequantur (13); nam immortalis redditur nemo, nisi qui coelestem sapientiam quaerit, vel e corpore quasi egreditur (14). Huic aperiuntur thesauri coeli, huic datur summum bonum, quod est videre deum (15 - 17). Laudandus igitur Abramus, qui credidit deo; nam fides in deum fons est uberrimus sapientiae divinae, quae non sensu discitur, sed menti sincerae a spiritu divino instillatur (18 - 20). Acquiritur vero illa sapientia, si nos omnia, quae habemus, non a creatis, sed a creatore accepisse memores sumus, atque huic intaminata servare studemus (21 - 22). Quam ob rem primitias deo offerri Moyses iubet, nam principium dimidium est facti (23. 24). Probi autem hominis est ea, quorum usum ipsi deus concessit, animam, sensus, orationem, sapientiam divinam et humanam, bona fide non sibi sed deo pura servare. Hoc efficitur, si ratione divina (λόγῳ), quae est opifex et

gubernator universi, nos regi patimur (25 - 32). Ratio haec, quia totum mundum, omnesque eius partes aequabiliter divisit, recte iustitiae auctor dicitur; nam aequalitas iustitiae fons est (33-36). Illa hanc ob rem etiam in sacris obvia cernitur, quae a Moyse instituta sunt, e. g. in decem praeceptis, hostiarum immolatione, sanguinis victimarum distributione (37 - 39), in paschate celebrando (40), in duodecim principum sacris oblationibus, aliis (41). Atque ita ratio divina ipsa mediatoris vicem tenet inter sanctos et impios, deum creatorem res creatas (42). Illius etiam opus est, ut contraria sint contrariis opposita (43), cuius rei symbolum luculentissimum exhibet candelabrum sacrum (44), quo chorus septem planetarum, quorum medius sol, refertur (45 - 47). Huic rerum omnium divisioni non subiectae sunt rationes duae, archetypa (*λόγος θεῖος*), quae imago est dei, et humana, quae illius est simulacrum. Utraque enim est indivisibilis, quamvis ceteris secandis constituta (48). Avium more, quae in corpora descendisse dicuntur, animae bonorum hominum evolant e terra ad coelum, malorum contra corporibus adhaerent (49. 50). Variorum *ἐκστάσεως* generum animam maxime ornat furor ille propheticus, quo sapiens correptus res divinas interpretatur. Talis contigit Abramo, contingitque omnibus probis (51. 52). Furore illo accenditur divinum lumen in homine, quo exstinguitur quidquid est humile et sordidum in animo humano (53). Quod si in nobis fieri passi fuerimus, ex hac terra in sedes sublimes migrabimus (54. 55). Hoc innuitur eo, quod Abramo reditus ad patres a deo promissus est (56. 57). Illud vero ut omnes adipiscamur, curandum, ut pace nutriti, i. e. pietate malitiam propellentes, animum liberali eruditione efformemus, ne turpibus sophistarum fallaciis sapientiae divinae amor in nobis praestinguatur (58 - 60). Precandus igitur deus, ut scintillas virtutis in nobis excitet in flammam, ut hac tandem incensi vitam sapientia ornatam agamus, atque ita praestantissimi boni heredes fiamus (61. 62).

---

473 §. 1. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ περὶ 481
M. μισθῶν ὡς ἐνῆν ἐπ᾽ ἀκριβείας διεξήλθομεν. Νυνὶ P.
δὲ πρόκειται ζητεῖν, τίς ὁ τῶν θείων πραγμάτων
κληρονόμος ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ θεσπισθέντος λογίου

τοιούτου ὁ σοφὸς ἤκουσεν, "Ὁ μισθός σου πολὺς σφόδρα," *) πυνθάνεται φάσκων, "Τί μοι, δέσποτα, δώσεις; Ἐγὼ δὲ ἀπελεύσομαι ἄτεκνος. Ὁ δὲ υἱός μου ὁ ἐκ τῆς οἰκέτιδός μου, κληρονομήσει με, οὗτος
Δαμασκὸς Ἐλιέζερ." Καὶ πάλιν, "Ἐπειδὴ ἐμοὶ 482
οὐκ ἔδωκας σπέρμα, ὁ δὲ οἰκογενής μου κληρονομή- P.
σει με." Καί τοι τίς οὐκ ἂν τὸ τοῦ χρησμῳδοῦντος ἀξίωμα καὶ μέγεθος καταπλαγεὶς ἄφωνος καὶ ἀχανὴς ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ διὰ δέος ἀλλά τοι τῷ περιχαρεῖ; Ἐπιστομίζουσι γὰρ ὡς αἱ σφοδραὶ λῦπαι, καὶ ὑπερβάλλουσαι χαραί. Διὸ καὶ Μωϋσῆς "ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος ὁμολογεῖ γενέσθαι, ἀφ' οὗ ἤρξατο ὁ θεὸς αὐτῷ διαλέγεσθαι." **). Καὶ ἀψευδής ἐστιν ἡ τοῦ προφήτου μαρτυρία· τότε γὰρ εἰκὸς τὸ μὲν φωνητήριον ὄργανον ἐπέχεσθαι, τὸν δὲ κατὰ διάνοιαν λόγον ἀθρεούμενον ἀνυποτάκτῳ φορᾷ χρῆσθαι, νοημάτων οὐ ῥημάτων ἐπάλληλα κάλλη μετ' εὐτρόχου καὶ ὑψηγόρου δυνάμεως φιλοσοφοῦντα. Θαυμάσιοι δὲ ἀρεταὶ ἥ τε εὐτολμία καὶ ἡ ἐν δέοντι παῤῥησία πρὸς τοὺς ἀμείνους, ὡς καὶ τὸ κωμικὸν ἀψευδῶς μᾶλλον ἢ κωμικῶς εἰρῆσθαι δοκεῖν,

Ἂν πάνθ' ὁ δοῦλος ἡσυχάζων μανθάνῃ,
Πονηρὸς ἔσται· μεταδίδου παῤῥησίας.

§. 2. Πότε οὖν ἄγει παῤῥησίαν οἰκέτης πρὸς δεσπότην; Ἆρ' οὐχ ὅταν ἠδικηκότι μὲν ἑαυτῷ μη-
474 δὲν συνειδῇ, πάντα δὲ ὑπὲρ τοῦ κεκτημένου καὶ
M. λέγοντι καὶ πράττοντι; Πότε οὖν ἄξιον καὶ τὸν τοῦ θεοῦ δοῦλον ἐλευθεροστομεῖν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ παντὸς ἡγεμόνα καὶ δεσπότην; Ἢ ὅταν ἁμαρτημάτων καθαρεύῃ, καὶ τὸ φιλοδέσποτον ἐκ τοῦ συνειδότος κρίνῃ, πλείονι χαρᾷ χρώμενος ἐπὶ τῷ θεράπων γενέσθαι θεοῦ, ἢ εἰ τοῦ παντὸς ἀνθρώπων

*) Gen. 15, 1 sqq. — **) Exod. 4, 10.

γένους ἐβασίλευσε, τὸ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀνάψάμενος ἀκονιτὶ κράτος; Τὰς δὲ φιλοδεσπότους λειτουργίας καὶ θεραπείας τοῦ Ἀβραὰμ διασυνίστησιν ἀκροτελεύτιον λογίου τοῦ χρησθέντος αὐτοῦ τῷ υἱεῖ. "Δώσω σοι καὶ τῷ σπέρματί σου πᾶσαν τὴν γῆν ταύτην, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς· ἀνθ' ὧν ὑπήκουσεν Ἀβραὰμ ὁ πατήρ σου τῆς ἐμῆς φωνῆς, καὶ ἐφύλαξε τὰ προστάγματά μου, καὶ τὰς ἐντολάς μου, καὶ τοὺς νόμους μου, καὶ τὰς κρίσεις." *) Μέγιστον δὲ ἐγκώμιον οἰκέτου, μηδενὸς ὧν ἂν προστάξῃ ὁ δεσπότης ὀλιγωρεῖν, ἀόκνως δὲ καὶ φιλοπόνως ὑπὲρ δύναμιν πάντα σπουδάζειν αἰσίᾳ γνώμῃ κατορθοῦν.

§. 3. Εἰσὶ μὲν οὖν, οἷς ἀκούειν ἀλλ' οὐ λέγειν εὐπρεπὲς, ἐφ' ὧν λέγεται, "Σιώπα καὶ ἄκουε," **) πάγκαλον παράγγελμα. Κάκιστον γὰρ καὶ θρασύτατον ἀμαθία, ἧς πρῶτον μέν ἐστιν ἀκοῆς ἡσυχία, δεύτερον δὲ, προσοχὴ τῶν ἄξιόν τι ἀκοῆς προφερομένων. Μηδεὶς μέντοι νομισάτω τοῦτο αὐτὸ μόνον ἐμφαίνεσθαι διὰ τοῦ "Σιώπα καὶ ἄκουε," ἀλλὰ καὶ προτρέψασθαι δυνατώτερον ἕτερον. Οὐ γὰρ παραινεῖ μόνον γλώσσῃ σιωπᾶν, καὶ ὠσὶν ἀκούειν, ἀλλὰ 483 P.
καὶ ψυχῇ ταῦτα παθεῖν ἀμφότερα. Πολλοὶ γὰρ ἐπ' ἀκρόασιν ἥκοντές τινος, οὐκ ἐληλύθασι ταῖς διανοίαις, ἀλλ' ἔξω πλανῶνται, καὶ μυρία περὶ μυρίων ἑαυτοῖς διεξέρχονται, τὰ συγγενικὰ, τὰ ὀθνεῖα, τὰ ἴδια, ὧν εἰκὸς ἦν ἐν τῷ παρόντι μὴ μεμνῆσθαι πάντως· ἃ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἑξῆς συναριθμούμενοι, καὶ διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς πολὺν θροῦν ἀδυνατοῦσι τοῦ λέγοντος ἀκροᾶσθαι. Λέγει γὰρ ἐκεῖνος ὥςπερ οὐκ ἐν ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐν ἀψύχοις ἀνδριάσιν, οἷς ὦτα μέν ἐστιν, ἀκοαὶ δὲ οὐκ ἔνεισιν. Ἐὰν οὖν μηδενὶ τῶν ἔξωθεν ἐπιφοιτώντων, ἢ ἔνδον ταμιευομένων πραγμάτων ὁ νοῦς ἀξιώσῃ προσομιλεῖν, ἀλλ' ἠρεμίαν

*) Gen. 26, 3. — **) Deut. 27, 9.

ἀγαγὼν καὶ ἡσυχάσας, ἑαυτὸν ἀποτείνῃ πρὸς τὸν λέγοντα, σιωπήσας κατὰ τὸ Μωϋσέως παράγγελμα, δυνήσεται μετὰ τῆς πάσης προσοχῆς ἀκροάσασθαι, ἑτέρως δὲ οὐκ ἂν ἰσχύσῃ.

§. 4. Τοῖς μὲν οὖν ἀμαθέσι συμφέρον ἡσυχία, τοῖς δὲ ἐπιστήμης ἐφιεμένοις, καὶ ἅμα φιλοδεσπότοις, ἀναγκαιότατον ἡ παῤῥησία κτῆμα. Λέγεται γοῦν ἐν Ἐξόδῳ, "Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς σιγήσετε." *) Καὶ χρησμὸς εὐθὺς ὑπόκειται τοιόςδε,
475 "Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωϋσῆν, τί βοᾷς πρός
M. με;" Ὡς δέον καὶ σιωπᾶν τοὺς μηδὲν ἄξιον ἀκοῆς ἐροῦντας, καὶ λέγειν τοὺς ἔρωτι σοφίας θεῷ πεπιστευκότας, καὶ μὴ μόνον λέγειν σὺν ἠρεμίᾳ, ἀλλὰ καὶ μετὰ κραυγῆς μείζονος ἐκβοᾶν, οὐ στόματι καὶ γλώττῃ, δι᾽ ὧν ἀέρα λόγος ἔχει σφαιρούμενον αἰσθητὸν ἀκοῇ γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ παμμούσῳ καὶ μεγαλοφωνοτάτῳ φωνῆς ὀργάνῳ, οὗ θνητὸς μὲν ἀκροατὴς οὐδείς, ὁ δὲ ἀγέννητος καὶ ἄφθαρτος μόνος. Τὸ γὰρ νοητῆς ἁρμονίας εὐάρμοστον καὶ σύμφωνον μέλος, ὁ νοητὸς μουσικὸς μόνος καταλαβεῖν ἱκανός, τῶν δὲ ἐν αἰσθήσει φυρομένων οὐδὲ εἷς. Ὅλου δὴ τοῦ διανοίας ὀργάνου κατὰ τὴν διὰ πασῶν καὶ δὶς διὰ πασῶν συμφωνίαν ἐξηχοῦντος, ὁ ἀκροατὴς ὡςανεὶ πυνθάνεται, πρὸς ἀλήθειαν οὐ πυνθανόμενος — πάντα γὰρ γνώριμα θεῷ — "Τί πρός με βοᾷς;" Καθ᾽ ἱκεσίαν κακῶν ἀποτροπῆς, ἢ κατ᾽ εὐχαριστίαν μετουσίας ἀγαθῶν, ἢ κατ᾽ ἀμφότερα;

§. 5. Λάλος δὲ οὐδὲν ἧττον ὁ ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος καὶ ἄλογος εἶναι δοκῶν ἀνευρίσκεται, ὥςτε πῇ μὲν οὐ μόνον λέγων ἀλλὰ καὶ βοῶν εἰςάγεται, ἑτέρωθι δὲ ἀπαύστῳ καὶ ἀδιαστάτῳ χρώμενος λόγων ῥύμῃ. "Μωϋσῆς γάρ," φησίν, "ἐλάλει, καὶ ὁ θεὸς ἀπεκρίνατο αὐτῷ ἐν φωνῇ," **) οὐ κατὰ συντέλειαν ἐλάλησεν, ἀλλὰ κατὰ μηκυνομένην

*) Exod. 14, 14. 15. — **) Exod. 19, 19.

*παράτασιν ἐλάλει, καὶ ὁ θεὸς οὐ κατὰ συντέλειαν ἐδί-
δαξεν, ἀλλ' ἀεὶ καὶ συνεχῶς ἀπεκρίνατο. Ὅπου δὲ* 484
ἀπόκρισις, ἐκεῖ πάντως ἐρώτησις. Ἐρωτᾷ δὲ ἕκαστος, P.
*ὃ μὴ ἐπίσταται, μαθεῖν ἀξιῶν, γνοὺς τῶν εἰς ἐπιστήμην ὠφελιμωτάτων ἔργον εἶναι, ζητεῖν, ἐρωτᾶν, πυνθάνεσθαι, μηδὲν δοκεῖν εἰδέναι, μηδέ τι οἴεσθαι παγίως κατειληφέναι. Σοφοὶ μὲν οὖν ὑφηγητῇ καὶ διδασκάλῳ χρῶνται θεῷ, οἱ δὲ ἀτελέστεροι τῷ σοφῷ. Διὸ καὶ λέγουσι, "Λάλησον σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς, μήποτε ἀποθάνωμεν." *) Τοσαύτῃ δὲ ἄρα χρῆται παῤῥησίᾳ ὁ ἀστεῖος, ὥςτε οὐ μόνον λέγειν καὶ βοᾶν, ἀλλ' ἤδη καὶ καταβοᾶν ἐξ ἀληθοῦς πίστεως καὶ ἀπὸ γνησίου τοῦ πάθους θαῤῥεῖ. Τὸ μὲν γὰρ, "Εἰ ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου ἧς ἔγραψας." **) Καὶ τὸ, "Μὴ ἐγὼ ἐν γαστρὶ ἔλαβον πάντα τὸν λαὸν τοῦτον; Ἢ ἐγὼ ἔτεκον αὐτὸν, ὅτι λέγεις μοι, λάβε αὐτὸν εἰς τὸν κόλπον σου, καθὰ αἴρῃ τιθηνὸς τὸν θηλάζοντα;" Καὶ τὸ, "Πόθεν μοι κρέα δοῦναι παντὶ τῷ λαῷ τούτῳ, ὅτι κλαίει ἐπ' ἐμοί; Μὴ πρόβατα καὶ βόες σφαγήσονται, ἢ πᾶν τὸ ὄψον τῆς θαλάσσης συναχθήσεται καὶ*
476 *ἀρκέσει;"* ***) *Καὶ τὸ, "Κύριε, διὰ τί ἐκάκωσας*
M *τὸν λαὸν τοῦτον;" Καὶ, "Ἵνα τί ἀπέσταλκάς με;" Καὶ, "Ἀφ' οὗ πεπόρευμαι λαλῆσαι πρὸς Φαραὼ ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι, ἐκάκωσε τὸν λαόν." Καὶ, "Οὐκ ἐῤῥύσω τὸν λαόν σου."* †) *Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἔδεισεν ἄν τις καὶ πρὸς ἕνα τῶν ἐν μέρει βασιλέων εἰπεῖν. Τὸ δὲ ἀποφαίνεσθαι καὶ πρὸς θεὸν θαῤῥῆσαι, τοῦτο δ' ἄρα πέρας ἦν οὐ τόλμης ἁπλῶς, ἀλλὰ εὐτολμίας αὐτῷ· διότι οἱ σοφοὶ πάντες φίλοι θεοῦ, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ ἱερώτατον νομοθέτημα. Παῤῥησία δὲ φιλίας συγγενές. Ἐπεὶ πρὸς τίνα ἂν*

---

*) **Exod. 20, 19. — **) Exod. 32, 32. — ***) Num. 11, 11 — 13. †) Exod. 5, 22. 23.**

τις ἢ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον παῤῥησιάσαιτο; Παγκάλως οὖν ἐν τοῖς χρησμοῖς „φίλος" ᾄδεται Μωϋσῆς,*) ἵνα ὅσα ἐπὶ θάρσει παρακεκινδυνευμένα διεξέρχεται, φιλίᾳ μᾶλλον ἢ αὐθαδείᾳ προςφέρεσθαι δοκῇ. Θρασύτης μὲν γὰρ αὐθάδους, φίλου δὲ θαῤῥαλεότης οἰκεῖον.

§. 6. Ἀλλὰ σκόπει πάλιν, ὅτι εὐλαβείᾳ τὸ θαῤῥοῦν ἀνακέκραται. Τὸ μὲν γὰρ „Τί μοι δώσεις;" **) θάρσος ἐμφαίνει· τὸ δὲ „Ὦ δέσποτα" εὐλάβειαν. Εἰωθὼς δὲ χρῆσθαι διτταῖς αἰτίαις ἐπὶ τοῦ αἰτίου καὶ προςρήσεσι, τῇ τε τοῦ θεοῦ καὶ τῇ τοῦ κυρίου, οὐδετέραν νῦν παρείληφεν, ἀλλὰ τὴν δεσπότου, λίαν εὐλαβῶς καὶ σφόδρα κυρίως· καίτοι συνώνυμα ταῦτα εἶναι λέγεται, κύριος καὶ ὁ δεσπότης. Ἀλλ' εἰ καὶ τὸ ὑποκείμενον ἓν καὶ ταὐτόν ἐστιν, ἐπινοίαις αἱ κλήσεις διαφέρουσι. Κύριος μὲν γὰρ παρὰ τὸ κῦρος, ὃ δὴ βέβαιόν ἐστιν, εἴρηται, κατ' ἐναντιότητα ἀβεβαίου καὶ ἀκύρου· δεσπότης δὲ παρὰ τὸν δεσμὸν, ἀφ' οὗ δέος οἶμαι. Ὥςτε τὸν δεσπότην κύριον εἶναι, καὶ ἔτι ὡςανεὶ φοβερὸν κύριον, οὐ μόνον τὸ κῦρος καὶ τὸ κράτος ἁπάντων ἀνημμένον, ἀλλὰ καὶ δέος 485
καὶ φόβον ἱκανὸν ἐμποιῆσαι. Τάχα μέν τοι καὶ ἐπει- P
δὴ τῶν ὅλων δεσπότης ἐστὶ, συνέχων αὐτὰ ἄλυτα, καὶ σφίγγων ἃ διαλύεται ἐξ ἑαυτῶν. Ὁ δὲ φάσκων „Δέσποτα τί μοι δώσεις" δυνάμει ταῦτα διεξέρχεται, 'οὐκ ἀγνοῶ σου τὸ ὑπερβάλλον κράτος, ἐπίσταμαι τὸ φοβερὸν τῆς δυναστείας, δεδιὼς καὶ τρέμων ἐντυγχάνω, καὶ πάλιν θαῤῥῶ. Σὺ γὰρ ἐθέσπισάς μοι μὴ φοβεῖσθαι. Σύ μοι γλῶσσαν παιδείας δέδωκας, τοῦ γνῶναι ἡνίκα δεῖ φθέγγεσθαι. Σὺ τὸ στόμα ἀπεῤῥαμμένον ἐξέλυσας, σὺ διοίξας ἐπιπλέον ἤρθρασας. Σὺ τὰ λεκτέα συνεβίβασας εἰπεῖν, τὸν χρησμὸν βεβαιούμενος ἐκεῖνον, „Ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου,

---

*) Deut. 33, 11. — **) Gen. 15, 2.

477 καὶ συμβιβάσω σε ἃ μέλλεις λαλήσειν." *) Τίς γὰρ
M. ἐγενόμην, ἵνα σύ μοι λόγου μεταδῷς, ἵνα μισθὸν ὁμολογῇς, χάριτος καὶ δωρεᾶς ἀγαθὸν τελειότερον; Οὐ τῆς πατρίδος εἰμὶ μετανάστης; Οὐ τῆς συγγενείας ἀπελήλαμαι; Οὐ τῆς πατρῴας οἰκίας ἠλλοτρίωμαι; Οὐκ ἀποκήρυκτον καὶ φυγάδα πάντες ἐρημόν τε καὶ ἄτιμον ὀνομάζουσιν; Ἀλλὰ σύ μοι, δέσποτα, ἡ πατρίς, σὺ ἡ συγγένεια, σὺ ἡ πατρῴα ἑστία, σὺ ἡ ἐπιτιμία, ἡ παῤῥησία, ὁ μέγας καὶ ἀοίδιμος καὶ ἀναφαίρετος πλοῦτος. Διὰ τί οὖν οὐχὶ θαῤῥήσω λέγειν ἃ φρονῶ; Διὰ τί οὐ πεύσομαι, μαθεῖν τι πλέον ἀξιῶν; Ἀλλ' ὁ λέγων ἐγὼ θαῤῥεῖν, πάλιν ὁμολογῶ δεδιέναι καὶ καταπεπλῆχθαι, καὶ οὐκ ἔχειν τὴν ἄμικτον ἐν ἐμοὶ μάχην, φόβον τε καὶ θάρσος, ὡς ἴσως ὑπολήψεταί τις, ἀλλὰ τὴν ἀνακεκραμένην συμφωνίαν. Ἀπλήστως οὖν εὐωχοῦμαι τοῦ κράματος, ὅ με ἀναπέπεικε, μήτε ἄνευ εὐλαβείας παῤῥησιάζεσθαι, μήτε ἀπαῤῥησιάστως εὐλαβεῖσθαι. Τὴν γὰρ οὐθένειαν τὴν ἐμαυτοῦ μετρεῖν ἔμαθον, καὶ τὰς ἐν ὑπερβολαῖς ἀκρότητας τῶν σῶν εὐεργεσιῶν περιβλέπεσθαι· καὶ ἐπειδὰν "γῆν καὶ τέφραν," καὶ εἴ τι ἐκβλητότερον, ἐμαυτὸν αἴσθωμαι, τηνικαῦτα ἐντυγχάνειν σοὶ θαῤῥῶ, ταπεινὸς γεγονὼς, καταβεβλημένος εἰς χοῦν, ὅσα γε εἰς τὸ μηδ' ὑφεστάναι δοκεῖν ἀνεστοιχειωμένος.'

§. 7. Καὶ τοῦτό μου τὸ πάθος τῆς ψυχῆς ἐστηλογράφησεν ἐν τῷ ἐμῷ μνήμονι ἐπίσκοπος Ἀβραάμ. "Ἐγγίσας γὰρ," φησὶν, "Ἀβραὰμ εἶπε, νῦν ἠρξάμην λαλεῖν πρὸς κύριον, ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδὸς," **) ἐπειδὴ τότε καιρὸς ἐντυγχάνειν γένεσιν τῷ πεποιηκότι, ὅτε τὴν ἑαυτῆς οὐθένειαν ἔγνωκεν. Τὸ δὲ "Τί μοι δώσεις;" οὐκ ἀποροῦντός ἐστι φώνημα μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῷ πλήθει καὶ μεγέθει ὧν ἀπήλαυκεν

*) Exod. 4, 12. — **) Gen. 18, 27.

ἀγαθῶν εὐχαριστοῦντος. ‘ Τί μοι δώσεις; Εἰ γὰρ
ἀπολείπεταί τι πλέον προςδοκῆσαι; Ἄφθονοι γάρ, ὦ
φιλόδωρε, αἱ σαὶ χάριτες καὶ ἀπερίγραφοι, καὶ
ὅρον καὶ τελευτὴν οὐκ ἔχουσαι, πηγῶν τρόπον τε- 486
λείων τῶν ἀπαντλουμένων ἀναβρύουσαι. Σκοπεῖν δὲ P.
ἄξιον οὐ μόνον τὸν ἀεὶ πλημμυροῦντα χειμάῤῥουν
τῶν σῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρδομένας ἡμῶν
ἀρούρας. Εἰ γὰρ περιττὸν ἀναχυθείη τὸ ῥεῦμα, λι-
μνῶδες καὶ τελματῶδες ἀντὶ καρποφόρου γῆς ἔσται
τὸ πεδίον. Πρὸς εὐφορίαν γὰρ μεμετρημένης, ἀλλ'
οὐκ ἀμέτρου δεῖ τῆς ἐπιῤῥοῆς ἐμοί. Διὸ πεύσομαι,
"τί μοι δώσεις," ἀμύθητα δοὺς, καὶ σχεδὸν πάντα
478 ὅσα θνητὴν φύσιν χωρῆσαι ἀδύνατον ἦν; Ὁ γὰρ
M. λοιπὸν ἐπιζητῶ σχεῖν τε καὶ κτήσασθαι τοῦτ' ἔστιν,
τίς ἂν γένοιτο ἄξιος τῶν σῶν ἔργων, καὶ κληρονό-
μος. "Ἐγὼ ἀπολυθήσομαι ἄτεκνος," *) ὀλιγοχρόνιον
καὶ ἐφήμερον καὶ ὠκύμορον λαβὼν ἀγαθὸν, εὐχόμε-
νος τὸ ἐναντίον, πολυήμερον καὶ πολυχρόνιον καὶ
ἀκήρατον καὶ ἀθάνατον, ὡς δυνηθῆναι καὶ σπέρ-
ματα βαλέσθαι καὶ ῥίζας ὀχυρότητος ἕνεκα ἀποτεῖναι,
καὶ ἄνω πρὸς οὐρανὸν τὸ στέλεχος ἀνεγείρων μετεω-
ρίσαι. Τὴν γὰρ ἀνθρωπίνην ἀρετὴν βαίνειν μὲν ἐπὶ
γῆς, φθάνειν δὲ πρὸς οὐρανὸν ἀναγκαῖον, ἵν' ἐκεῖ
τῆς ἀφθαρσίας ἑστιαθεῖσα τὸν ἀεὶ χρόνον ἀπήμων
διαμένῃ. Ἄτεκνον γὰρ καὶ στεῖραν οἶδ' ὅτι ψυχὴν,
ὁ τὰ μὴ ὄντα φέρων καὶ τὰ πάντα γεννῶν, μεμίση-
κας· ἐπεὶ καὶ γέρας ἔδωκας ἐξαίρετον τῷ ὁρατικῷ
γένει, τὸ μηδέποτε στειρωθῆναι καὶ ἀτοκῆσαι, ᾧ καὶ
αὐτὸς προςνεμηθεὶς ἐφίεμαι κληρονόμου δικαίως.
Ἄσβεστον γὰρ αὐτὸ καταθεώμενος, αἴσχιστον εἶναι
νομίζω τὴν ἐμαυτοῦ φύσιν τοῦ καλοῦ περιϊδεῖν κατα-
λυθεῖσαν. Ἱκέτης οὖν γίνομαι καὶ ποτνιῶμαι, ἵνα
σπερμάτων καὶ ἐμπυρευμάτων ὑποτυφομένων, τὸ
ἀρετῆς ἀνακαίηται καὶ ἀναφλέγηται σωτήριον φέγγος,

*) Gen. 15, 2.

ὃ λαμπαδευόμενον ἐπαλλήλοις διαδοχαῖς, ἰσόχρονον
γενήσεται κόσμῳ. Ζῆλον καὶ τοῖς ἀσκητικοῖς ἔδωκας
τέκνων τῶν τῆς ψυχῆς σπορᾶς καὶ γενέσεως, καὶ μοι-
ραθέντες ὑφ' ἡδονῆς ἐξελάλησαν εἰπόντες, Τὰ παιδία
οἷς ἠλέησεν ὁ θεὸς τὸν δοῦλόν σου," *) ὧν ἀποικία
καὶ τροφὸς καὶ τιθηνὸς, ὧν ἄβατοι καὶ ἁπαλαὶ καὶ
εὐφυεῖς ψυχαὶ, τῶν ἀρετῆς παγκάλων καὶ θεοειδεστά-
των εὐπαράδεκτοι χαρακτήρων. Δίδαξον δέ με καὶ
ἐκεῖνο, "Εἰ ὁ υἱὸς Μασὲκ τῆς οἰκογενοῦς μου, τῶν
σῶν χαρίτων ἱκανὸς γενέσθαι κληρονόμος ἐστίν." **)
Ἐγὼ γὰρ ἄχρι νῦν τὸν μὲν ἐλπιζόμενον οὐκ ἔλαχον, ὃν
δὲ ἔλαβον, οὐκ ἐλπίζω.'

§. 8. Τίς δὲ ἡ "Μασὲκ," καὶ τίς αὐτῆς ὁ υἱὸς,
οὐ παρέργως ἐπισκεπτέον. Ἑρμηνεύεται τοίνυν Μα-
σὲκ, ἐκ φιλήματος. Φίλημα δὲ διαφέρει τοῦ φιλεῖν.
Τὸ μὲν γὰρ ψυχῶν εὕρεσιν ἁρμοζομένων εὐνοίᾳ, τὸ
δὲ ψιλὴν καὶ ἐπιπόλαιον δεξίωσιν, χρείας τινὸς ἐς 487
ταὐτὸν συναγούσης, ἔοικεν ἐμφαίνειν. Ὥςπερ γὰρ ἐν P.
τῷ ἀνακύπτειν οὐκ ἔστι τὸ κύπτειν, οὐδ' ἐν τῷ κα-
ταπίνειν τὸ πίνειν, οὐδ' ἐν μαρσίππῳ ὁ ἵππος, οὕ-
τως οὐδ' ἐν τῷ καταφιλεῖν τὸ φιλεῖν· ἐπεὶ καὶ τῶν
ἐχθρῶν μυρίους, εἴκοντές τινες ταῖς τοῦ βίου χαλε-
παῖς ἀνάγκαις, δεξιοῦνται. Τίς δ' ἐστὶν ἡ ἐκ φιλή-
ματος, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἀψευδοῦς φιλίας ἡμῖν συντεθεῖσα,
φράσω μηδὲν ὑποστειλάμενος. Ἡ ζωὴ ἡ σὺν αἰσθή-
479 σει, ἡ πᾶσα ὠχυρωμένη, ἧς ἀνέραστος οὐδεὶς, ἣν
M. δέσποιναν μὲν οἱ πολλοὶ, θεράπαιναν δὲ οἱ ἀστεῖοι
νομίζουσιν, οὐκ ἀλλόφυλον ἢ ἀργυρώνητον, ἀλλ' οἰ-
κογενῆ καὶ τρόπον τινὰ ὁμόφυλον. Οὗτοι καὶ πεπαί-
δευνται καταφιλεῖν αὐτὴν, οὐ φιλεῖν, ἐκεῖνοι δὲ ὑπερ-
φυῶς ἀγαπᾶν, καὶ περιπάθητον ἡγεῖσθαι. Λάβαν
δὲ ὁ μισάρετος οὐδὲ καταφιλῆσαι δυνήσεται τὰς προσ-
κεκληρωμένας τῷ ἀσκητικῷ δυνάμεις, ἀλλ' ὑποκρί-
σεως καὶ ψευδῶν πλασμάτων ἀνηρτηκὼς τὸν ἑαυτοῦ

---

*) Gen. 53, 5. — **) Gen. 15, 2.

βίον, ὡςανεὶ δυςχεραίνων, οὐ γὰρ πρὸς ἀλήθειαν ἀλγῶν, φησὶν, "Οὐκ ἠξιώθην καταφιλεῖν τὰ παιδία μου, καὶ τὰς θυγατέρας·" *) εἰκότως γε καὶ προςηκόντως. Εἰρωνείαν γὰρ μισεῖν ἀκαταλλάκτως ἐπαιδεύθημεν. Ἀγάπησον οὖν ἀρετὰς, καὶ ἄσπασαι ψυχῇ τῇ σεαυτοῦ, καὶ ἥκιστα βουλήσῃ τὸ φιλίας παράκομμα ποιεῖν καταφιλεῖν. "Μὴ γάρ ἐστιν αὐταῖς ἔτι μερὶς ἢ κληρονομία ἐν τῷ σῷ οἴκῳ; Οὐχ ὡς ἀλλότριαι ἐλογίσθησαν παρὰ σοί; Ἢ οὐ πέπρακας αὐτὰς, καὶ κατέφαγες τὸ ἀργύριον," **) ἵνα μηδὲ εἰςαῦθις ἀνακομίσασθαι δυνηθῇς, τὰ σῶστρα καὶ τὰ λύτρα κατεδηδοκώς; Προςποίου οὖν βούλεσθαι καταφιλεῖν, ἢ πᾶσι τοῖς κρεταῖς ἀσπονδεῖν· ἀλλ' οὐκ Ἀαρὼν καταφιλήσει Μωϋσέα, ἀλλ' ἀπὸ γνησίου τοῦ τῆς ψυχῆς πάθους φιλήσει. "Ἐφίλησε γὰρ," φησὶν, "αὐτὸν, καὶ ἠσπάσαντο ἀλλήλους." ***)

§. 9. — Ζωῆς δὲ τριττὸν γένος, τὸ μὲν πρὸς θεὸν, τὸ δὲ πρὸς γένεσιν, τὸ δὲ μεθόριον, μικτὸν ἀμφοῖν. Τὸ μὲν οὖν πρὸς θεὸν, οὐ κατέβη πρὸς ἡμᾶς, οὐδὲ ἦλθεν εἰς τὰς σώματος ἀνάγκας. Τὸ δὲ πρὸς γένεσιν, οὐδ' ὅλως ἀνέβη, οὐδὲ ἐζήτησεν ἀναβῆναι, φωλεῦον δὲ μυχοῖς ἀδύτοις, τῷ ἀβιώτῳ βίῳ χαίρει. Τὸ δὲ μικτόν ἐστιν, ὃ πολλάκις μὲν ἀνέβη ὑπὸ τῆς ἀμείνονος ἀγόμενον τάξεως, θειάζει τε καὶ θεοφορεῖται, πολλάκις δὲ ὑπὸ τῆς χείρονος ἀντισπώμενον ἐπιστρέφει. Τοῦθ' ὅταν ὥςπερ ἐπὶ πλάστιγγος ἡ τῆς κρείττονος ζωῆς μοῖρα τοῖς ὅλοις βρίσῃ, συνεπισπασθὲν τὸ τῆς ἐναντίας ζωῆς βάρος κουφότατον ἄχθος ἀπέφηνε. Μωϋσῆς δὲ τὸ τῆς πρὸς θεὸν ζωῆς γένος ἀκονιτὶ στεφανώσας εἰς ἐπίκρισιν ἄγει, τὰ λοιπὰ δυσὶν ἀπεικάζων γυναιξὶν, ὧν τὴν 488 μὲν ἀγαπωμένην, τὴν δὲ μισουμένην καλεῖ, θεὶς ὀνό- P. ματα προςφυέστατα. Τίς γὰρ οὐ τὰς δι' ὀφθαλμῶν,

---

*) Gen. 31, 28. — **) Gen. 31, 14. — ***) Exod. 18, 7.

τίς δὲ οὐ τὰς δι᾽ ὤτων, τίς οὐ τὰς διὰ γεύσεως, ὀσφρήσεώς τε καὶ ἁφῆς ἡδονὰς καὶ τέρψεις ἀποδέχεται; Τίς δὲ οὐ τὰ ἐναντία μεμίσηκεν, ὀλιγοδείαν, ἐγκράτειαν, αὐστηρὸν καὶ ἐπιστημονικὸν βίον, γέλωτος καὶ παιδιᾶς ἀμέτοχον, συννοίας καὶ φροντίδων
480 M. καὶ πόνων μεστὸν, φίλον τοῦ θεωρεῖν, ἀμαθίας ἐχθρὸν, χρημάτων μὲν καὶ δόξης καὶ ἡδονῶν κρείττω, ἥττω δὲ σωφροσύνης καὶ εὐκλείας, καὶ βλέποντος οὐ τυφλοῦ πλούτου; Πρεσβύτερα μὲν οὖν ἀεὶ τῆς φρονήσεως τὰ γεννήματα.

§. 10. Ὁ δὲ Μωϋσῆς, εἰ καὶ νεώτερα χρόνῳ, τὰ φύσει τίμια πρεσβείων ἀξιοῖ, τὰ διπλᾶ διδοὺς, τῶν δὲ ἀφαιρῶν τὴν ἡμίσειαν. “Ἐὰν γὰρ γένωνται,” φησὶν, “ἀνθρώπῳ δύο γυναῖκες, ἀγαπωμένη καὶ μισουμένη, καὶ τέκωσιν ἀμφότεραι, μέλλων τὰ ἑαυτοῦ διανέμειν, οὐ δυνήσεται πρεσβείων ἀξιῶσαι τὸν υἱὸν τῆς ἠγαπημένης,” *) ἡδονῆς. Νέος γὰρ οὗτος, εἰ καὶ χρόνῳ παλαιὸς ἐγένετο· ἀλλὰ τὸν τῆς μισουμένης πρεσβύτερον, φρονήσεως, ἐκ παίδων εὐθὺς ὄντα, ᾧ διμοιρίαν ἀπένειμε. Τὴν δὲ τροπικωτέραν τούτων ἀπόδοσιν ἐν ἑτέροις **) εἰρηκότες ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα τῶν ἐν χερσὶ τρεψώμεθα, ἐκεῖνο προϋποδείξαντες, ὅτι τῆς μισουμένης “ὁ θεὸς λέγεται τὴν μήτραν διοίξας,” γένεσιν ἀστείων ἐπιτηδευμάτων καὶ καλῶν ἔργων ἀνατεῖλαι, τῆς φιλεῖσθαι νομιζομένης αὐτίκα στειρουμένης. “Ἰδὼν γὰρ,” φησὶ, “κύριος ὅτι μισεῖται Λεία, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς, Ῥαχὴλ δ᾽ ἦν στεῖρα.” ***) Ἆρ᾽ οὐχ ὅταν ἡ ψυχὴ κυοφορῇ, καὶ τίκτειν ἄρχηται τὰ ψυχῇ πρέποντα, τηνικαῦτα ὅσα αἰσθητὰ στειρούμενα ἀτοκεῖ, οἷς πρόσεστιν ἡ ἐκ καταφιλήματος ἀλλ᾽ οὐχ ἡ ἐκ γνησίου φιλήματος ἀποδοχή;

---

*) Deut. 21, 15. — **) Supra, pag. 75. 167. 395. ed. M. — ***) Gen. 29, 31.

§. 11. Ταύτης οὖν τῆς κατ' αἴσθησιν ζωῆς, ἣν καλεῖ Μασὲκ, υἱὸς ἕκαστος ἡμῶν ἐστι, τιμῶν καὶ θαυμάζων τὴν τροφὸν καὶ τιθηνὸν τοῦ θνητοῦ γένους, αἴσθησιν, ἣν καὶ ὁ γήϊνος νοῦς, ὄνομα Ἀδὰμ, ἰδὼν διαπλασθεῖσαν, τὸν ἑαυτοῦ θάνατον ζωὴν ἐκείνης ὠνόμασεν. "Ἐκάλεσε γάρ," φησὶν, "Ἀδὰμ ὄνομα γυναικὸς αὐτοῦ Ζωὴν, ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων, *) τῶν πρὸς ἀλήθειαν τὸν ψυχῆς δήπου τεθνηκότων βίον. Οἱ δὲ ζῶντες ὄντως μητέρα μὲν ἔχουσι σοφίαν, αἴσθησιν δὲ δούλην, πρὸς ὑπηρεσίαν ἐπιστήμης ὑπὸ φύσεως δημιουργηθεῖσαν. Ὄνομα δὲ τοῦ γεννηθέντος ἐκ Ζωῆς, ἣν ἐκ φιλήματος ἐγνωρίσαμεν, διασυνίστης Δάμασκὸν, τόδ' ἐστὶ
μεταληφθὲν, αἷμα σάκκου· σφόδρα δυνατῶς καὶ 489
εὐθυβόλως σάκκον μὲν τὸ σῶμα αἰνιξάμενος, αἷμα P.
δὲ ζωὴν τὴν ἔναιμον. Ἐπειδὴ γὰρ ψυχὴ διχῶς λέγεται, ἥ τε ὅλη καὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῆς μέρος, ὃ, κυρίως εἰπεῖν, ψυχὴ ψυχῆς ἐστι, καθάπερ ὀφθαλμὸς ὅ τε κύκλος σύμπας καὶ τὸ κυριώτατον μέρος τὸ ᾧ βλέπομεν· ἔδοξε τῷ νομοθέτῃ διπλῆν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν
481 τῆς ψυχῆς, αἷμα μὲν τὸ τῆς ὅλης, τοῦ δὲ ἡγεμο-
M. νικωτάτου πνεῦμα θεῖον. Φησὶ γοῦν ἄντικρυς, "Ψυχὴ πάσης σαρκὸς, αἷμά ἐστιν." **) Εὖ γε τὸ προςνεῖμαι τῷ σαρκὸς ὄχλῳ τὴν αἵματος ἐπιῤῥοὴν, οἰκεῖον οἰκείῳ· τοῦ δὲ νοῦ τὴν οὐσίαν ἐξ οὐδενὸς ἤρτησε γεννητοῦ, ἀπὸ θεοῦ δ' ἄνωθεν καταπνευσθεῖσαν εἰςήγαγεν. "Ἐνεφύσησε γὰρ," φησὶν, "ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν," ***) ὃν καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ποιητοῦ λόγος ἔχει τυπωθῆναι.

§. 12. Ὥςτε διττὸν εἶναι γένος ἀνθρώπων, τὸ μὲν θείῳ πνεύματι καὶ λογισμῷ βιούντων, τὸ δὲ αἵματι καὶ σαρκὸς ἡδονῇ ζώντων. Τοῦτο τὸ εἶδος

*) Gen. 3, 20. — **) Gen. 9, 4. — ***) Gen. 2, 7.

πλάσμα ἐστὶ γῆς, ἐκεῖνο δὲ θείας εἰκόνος ἐμφερὲς ἐκμαγεῖον. Χρεῖος δέ ἐστιν οὐ μετρίως ὁ πεπλασμένος ἡμῶν χοῦς, καὶ ἀναδεδευμένος αἵματι, βοηθείας τῆς ἐκ θεοῦ· διὸ λέγεται, „Οὗτος Δαμασκὸς Ἐλιέζερ." *) Ἑρμηνευθεὶς δέ ἐστιν Ἐλιέζερ ὁ θεός μου βοηθός· ἐπειδὴ ὁ ἔναιμος ὄγκος ἐξ ἑαυτοῦ εὐδιάλυτος ὢν καὶ νεκρὸς, συνέστηκε καὶ ζωπυρεῖται προνοίᾳ θεοῦ ταῦ τὴν χεῖρα ὑπερέχοντος καὶ ὑπερασπίζοντος, μηδεμίαν ἡμέραν ἱδρυνθῆναι παγίως δυνηθέντος ἐξ ἑαυτοῦ τοῦ γένους ἡμῶν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ Μωϋσέως ὁ δεύτερος τῶν υἱῶν ὁμωνυμεῖ τούτῳ; „Τὸ γὰρ ὄνομα," φησὶ, „τοῦ δευτέρου, Ἐλιέζερ." **) Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει, „Ὁ γὰρ θεός μου βοηθός μου, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Φαραώ." Τοῖς δὲ ἔτι τῆς ἐναίμου καὶ αἰσθητῆς ζωῆς ἑταίροις ἐπιτίθεται ὁ τὰς θεοσεβείας σκεδάσαι δεινὸς τρόπος, ὄνομα Φαραὼ, οὗ τὴν παρανομίας καὶ ὠμότητος μεστὴν δυναστείαν ἀμήχανον ἐκφυγεῖν, ἄνευ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Ἐλιέζερ ἐν ψυχῇ, καὶ ἐπελπίσαι τὴν παρὰ τοῦ μόνου σωτῆρος βοήθειαν. Παγκάλως δὲ τὸν Δαμασκὸν οὐκ ἀπὸ πατρὸς, ἀλλ' ἀπὸ μητρὸς τῆς Μασὲκ διασυνέστησεν, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ἔναιμος ψυχὴ, καθ' ἣν ζῇ καὶ τὰ ἄλογα, τοῦ πρὸς γυναικῶν μητρῴου γένους οἰκεῖόν ἐστιν, ἄῤῥενος γενεᾶς ἀμέτοχος. Ἀλλ' οὐχ ἡ ἀρετὴ Σάῤῥα· μόνου γὰρ τοῦ πρὸς ἀνδρῶν μεταπεποίηται, ἐκ πατρὸς τοῦ πάντων θεοῦ μόνου γεννηθεῖσα ἡ ἀμήτωρ ἀρχή. „Ἀληθῶς γὰρ," φησὶν, „ἀδελφή μού ἐστιν ἐκ πατρὸς, ἀλλ' οὐκ ἐκ μητρός." ***)

§. 13. Ἃ μὲν οὖν ἦν ἀναγκαῖον προακοῦσαι, διεπτύξαμεν· καὶ γὰρ εἶχεν ἀσάφειαν ἡ πρότασις αἰνιγματώδη. Τί δὲ ὁ φιλομαθὴς ζητεῖ, διερμηνευτέον 490 ἀκριβέστερον. Μήποτ' οὖν ἐστι τοιοῦτον. Εἰ δύ- P.
482 ναταί τις ἐφιέμενος τῆς ἐναίμου ζωῆς, καὶ μετα-
M.

*) Gen. 15, 2. — **) Exod. 18, 4. — ***) Gen. 20, 12.

ποιούμενος ἔτι τῶν κατ᾽ αἴσθησιν, γενέσθαι τῶν ἀσωμάτων καὶ θείων πραγμάτων κληρονόμος; Τούτων ἀξιοῦται μόνος ὁ καταπνευσθεὶς ἄνωθεν, οὐρανίου τε καὶ θείας μοίρας ἐπιλαχὼν, ὁ καθαρώτατος νοῦς, ἀλογῶν οὐ μόνον σώματος ἀλλὰ καὶ ἑτέρου ψυχῆς τμήματος, ὅπερ ἄλογον ὑπάρχον αἵματι πεφύραται, θυμοὺς ζέοντας καὶ πεπυρωμένας ἐπιθυμίας ἀναφλέγον. Πυνθάνεται γοῦν τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπειδὴ ἐμοὶ οὐκ ἔδωκας σπέρμα τὸ αὐτοδίδακτον, τὸ νοητὸν ἐκεῖνο, ἆρά γε "ὁ οἰκογενής μου κληρονομήσει με," *) ὁ τῆς ἐναίμου ζωῆς ἔγγονος; Τότε καὶ ἐπισπεύσας ὁ θεὸς ἔφθασε τὸν λαλοῦντα, τῆς ῥήσεως προαποστείλας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διδασκαλίαν. "Εὐθὺς γὰρ," φησὶ, "φωνὴ θεοῦ ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, τῷ λέγειν οὐ κληρονομήσει σε οὗτος," **) τῶν εἰς τὴν δι᾽ αἰσθήσεως δεῖξιν ἐρχομένων οὐδὲ εἷς. Ἀσώματοι γὰρ φύσεις, νοητῶν πραγμάτων εἰσὶ κληρονόμοι. Παρατετήρηται δὲ ἄκρως τὸ μὴ εἶπεν ἢ ἐλάλησεν αὐτῷ φάναι, ἀλλὰ τὸ "φωνὴ θεοῦ ἐγένετο πρὸς αὐτὸν," ὥςπερ εὐτόνως καὶ ἀῤῥήκτως ἐνηχήσαντος· ἵν᾽ εἰς πᾶσαν τὴν ψυχὴν διαδοθεῖσα ἡ φωνὴ μηδὲν ἔρημον ἐάσῃ καὶ κενὸν ὑφηγήσεως ὀρθῆς μέρος, ἀλλὰ πάντα διὰ πάντων ὑγιαινούσης μαθήσεως ἀναπλησθῇ.

§. 14. Τίς οὖν γενήσεται κληρονόμος; Οὐχ ὁ μένων ἐν τῇ σώματος εἱρκτῇ λογισμὸς καθ᾽ ἑκούσιον γνώμην, ἀλλ᾽ ὁ λυθεὶς τῶν δεσμῶν καὶ ἐλευθερωθεὶς, καὶ ἔξω τειχῶν προεληλυθὼς, καὶ, εἰ οἷόν τε τοῦτο εἰπεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν καταλελοιπώς. "Ὃς γὰρ," φησὶν, "ἐξελεύσεται ἐκ σοῦ, οὗτος κληρονομήσει σε." Πόθος οὖν εἴ τις εἰςέρχεταί σε, ψυχὴ, τῶν θείων ἀγαθῶν κληρονομῆσαι, μὴ μόνον

---

*) Gen. 15, 3. — **) Ibid. 4.

“γῆν,” *) τὸ σῶμα, καὶ “συγγένειαν,” αἴσθησιν,
καὶ “οἶκον πατρὸς,” τὸν λόγον, καταλίπῃς, ἀλλὰ
καὶ σαυτὴν ἀπόδραθι, καὶ ἔκστηθι σεαυτῆς, καθά-
περ οἱ κορυβαντιῶντες καὶ κατεχόμενοι, βακχευθεῖσα
καὶ θεοφορηθεῖσα κατά τινα προφητικὸν ἐπιθεια-
σμόν. Ἐνθουσιώσης γὰρ καὶ οὐκ ἔτι οὔσης ἐν ἑαυ-
τῇ διανοίας, ἀλλ' ἔρωτι οὐρανίῳ σεσοβημένης καὶ
ἐκμεμηνυίας, καὶ ἄνω πρὸς αὐτὸν εἱλκυσμένης, προϊ-
ούσης ἀληθείας καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀναστελλούσης, ἵνα
κατὰ λεωφόρου βαίνοι τῆς ὁδοῦ, τὸ γενέσθαι τῶν
θείων κληρονόμον. Πῶς οὖν μετανίστασο τῶν προ-
τέρων ἐκείνων, λέγε θαῤῥοῦσα ἡμῖν, ὦ διάνοια, ἣ
τοῖς ἀκούειν δεδιδαγμένοις τὰ νοητὰ ἐνηχεῖς, ἀεὶ
φάσκουσα ὅτι μετῳκησάμην τοῦ σώματος, ἡνίκα
τῆς σαρκὸς ἠλόγουν δή· καὶ τῆς αἰσθήσεως, ὁπότε
τὰ αἰσθητὰ πάντα ὡς τὰ πρὸς ἀλήθειαν ὄντα ἐφαν-
483 τασιώθην· καταγνοῦσα μὲν αὐτῆς τῶν κριτηρίων
M. ὡς νενοθευμένων, καὶ δεδεκασμένων, καὶ ψευδοῦς
ὑποπεπληρωμένων δόξης, καταγνοῦσα δὲ καὶ τῶν 491
κρινομένων, ὡς δελεάσαι καὶ ἀπατῆσαι, καὶ ἐκ μέ- P.
σης τῆς φύσεως ἁρπάσαι τὴν ἀλήθειαν εὐτρεπισμέ-
νων. Μετανέστην καὶ τοῦ λόγου, ἡνίκα πολλὴν ἀλο-
γίαν αὐτοῦ κατέγνων, καίτοι μετεωρίζοντος καὶ φυ-
σῶντος ἑαυτόν. Ἐτόλμα γὰρ τόλμημα οὐ μικρὸν,
διὰ σκιῶν μοι σώματα, διὰ ῥημάτων πράγματα,
ἅπερ ἀμήχανον ἦν, δεικνύναι. Τοιγαροῦν περιέῤῥει
τοῖς σφαλλομένοις καὶ περιελάλει, κοινότητι τῶν ὀνο-
μάτων τὰς ἰδιότητας τῶν ὑποκειμένων ἀδυνατῶν
ἐμφάσει τρανῇ παραστῆσαι. Παθοῦσα δὲ ὡς ἄφρων
καὶ νήπιος παῖς, ἔγνων, ὡς ἄμεινον ἦν ἄρα πάντων
μὲν τούτων ὑπεξελθεῖν, ἑκάστου δὲ τὰς δυνάμεις
ἀναθεῖναι θεῷ, τῷ καὶ σῶμα σωματοῦντι καὶ πη-
γνύντι, καὶ τὴν αἴσθησιν αἰσθάνεσθαι παρασκευά-
ζοντι, καὶ τῷ λόγῳ τὸ λέγειν ὀρέγοντι. Τὸν αὐτὸν

---

*) Gen. 12, 1.

δὴ τρόπον ὅνπερ τῶν ἄλλων ὑπεξελήλυθας, ὑπέκστηθι καὶ μετανάστηθι καὶ σεαυτῆς. Τί δέ ἐστι τοῦτο; Μὴ ταμιεύσῃ τὸ νοεῖν καὶ διανοεῖσθαι καὶ καταλαμβάνειν σεαυτῇ· φέρουσα δὲ καὶ ταῦτα ἀνάθου τῷ νοεῖν ἀκριβῶς καὶ καταλαμβάνειν ἀνεξαπατήτως αἰτίῳ.

§. 15. Τὴν δὲ ἀνάθεσιν δέχεται τῶν πανιέρων τεμενῶν τὸ ἁγνότερον. Δύο γὰρ ἔοικε συστῆναι, τὸ μὲν νοητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. Αἰσθητῶν μὲν οὖν φύσεων ὁ κόσμος οὗτος, ἀοράτων δὲ ὡς ἀληθῶς ὁ κόσμος οὗτος, ἀοράτων δὲ ὡς ἀληθῶς ὁ νοητὸς τὸ πανδοχεῖόν ἐστιν. Ὅτι δὲ ὁ ὑπεξελθὼν ἐξ ἡμῶν καὶ γλιχόμενος ὀπαδὸς εἶναι θεοῦ, τοῦ φύσεως ἀοιδίμου πλούτου κληρονόμος ἐστὶ, μαρτυρεῖ ὁ λέγων, "Ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω, καὶ εἶπεν, ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν," *) ἐπειδήπερ οὗτος ὁ τῶν θείων θησαυρὸς ἀγαθῶν. "Ἀνοῖξαί σοι," φησὶ, "κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν," **) τὸν οὐρανόν· ἐξ οὗ δὴ τὰς τελεωτάτας εὐφροσύνας ὁ χορηγὸς ἀδιαστάτως ὕει. Ἀνάβλεψον, εἰς ἔλεγχον τοῦ τυφλοῦ τῶν ἀγελαίων ἀνθρώπων γένους, ὃ βλέπειν δοκοῦν, πεπήρωται. Πῶς γὰρ οὐ πεπήρωται, ὅταν κακὰ μὲν ἀντὶ ἀγαθῶν ὁρᾷ, ἀντὶ δὲ δικαίων ἄδικα, καὶ πάθη μὲν ἀντ' εὐπαθειῶν, θνητὰ δὲ ἀντὶ ἀθανάτων· καὶ νουθετητὰς μὲν καὶ σωφρονιστὰς ἔτι δὲ ἔλεγχον καὶ παιδείαν ἀποδιδράσκῃ, κόλακας δὲ καὶ τοὺς πρὸς ἡδονὴν ἀργίας καὶ ἀμαθίας καὶ θρύψεως λόγους ἀποδέχηται; Μόνον οὖν βλέπει ὁ ἀστεῖος, οὗ χάριν καὶ τοὺς προφήτας ὠνόμασαν οἱ παλαιοὶ "ὁρῶντας." ***) Ὁ δὲ ἔξω προεληλυθὼς οὐ μόνον ὁρῶν, ἀλλὰ καὶ θεὸν ὁρῶν προςεῤῥήθη Ἰσραὴλ, ὅς
484 ἐστιν ὁρῶν θεόν. Οἱ δὲ, καὶ ἄν ποτε τοὺς ὀφθαλ-
M. μοὺς διοίξειαν, πρὸς γῆν ἀπονενεύκασι, τὰ γήϊνα με-

*) Gen. 15, 5. — **) Deut. 28, 12. — ***) 1 Sam. (1 Reg.) 9, 9.

τιόντες, καὶ τοῖς ἐν ὕλῃ συντρεφόμενοι. Ὁ μὲν γὰρ τὰς ὄψεις ἀνατείνει πρὸς αἰθέρα, ἀφορῶν τὸ μάννα, τὸν θεῖον λόγον, τὴν οὐράνιον φιλοθεάμονος ψυχῆς 492 ἄφθαρτον τροφήν· οἱ δὲ πρὸς τὰ κρόμμυα καὶ τὰ P. σκόροδα, τὰ περιοδυνοῦντα τὰς κόρας καὶ κνκῶντα καὶ καταμύειν ποιοῦντα, καὶ τὰς ἄλλας πράσων καὶ νεκρῶν ἰχθύων δυςοδμίας, οἰκείας Αἰγύπτου τροφάς. "Ἐμνήσθημεν γὰρ," φησὶ, "τοὺς ἰχθύας οὓς ἠσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεὰν, τοὺς σικύους, πέπονας, πράσα, κρόμμυα, σκόροδα· νυνὶ δὲ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατάξηρος, οὐδὲν πλὴν πρὸς τὸ μάννα ὀφθαλμοὶ ἡμῶν." *)

§. 16. Συντείνει δὲ πρὸς ἠθοποιΐαν καὶ τὸ, "Ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω," ὅ τινες ὑπὸ ἀμουσίας ἤθους εἰώθασι γελᾷν, φάσκοντες, εἴσω γάρ τις ἐξάγεται, ἢ ἔμπαλιν εἰςέρχεται ἔξω; Ναὶ, ἔφην ἂν, ὦ καταγέλαστοι καὶ λίαν εὐχερεῖς· ψυχῆς γὰρ τρόπους ἰχνηλατεῖν οὐκ ἐμάθετε, ἀλλὰ σωμάτων τὰς ἐν τούτοις μεταβατικὰς κινήσεις μόνας ἐρευνᾶτε. Διὸ παράδοξον ὑμῖν φαίνεται εἴ τις ἐξέρχεται εἴσω, ἢ εἰςέρχεται ἔξω· τοῖς δὲ Μωϋσέως γνωρίμοις ἡμῖν οὐδὲν τούτων ἀπῳδόν ἐστιν. Ἢ οὐκ ἂν εἴποιτε, τὸν μὲν τέλειον ἀρχιερέα, ὁπότε ἐν τοῖς ἀδύτοις τὰς πατρῴους ἁγιστείας ἐπιτελεῖ, ἔνδον εἶναί τε καὶ ἔξω· ἔνδον μὲν τῷ φανερῷ σώματι, ἔξω δὲ ψυχῇ τῇ περιφοίτῳ καὶ πεπλανημένῃ; Καὶ ἔμπαλιν, τινὰ μηδὲ γένους ὄντα τοῦ ἱερωμένου θεοφιλῆ καὶ φιλόθεον, ἔξω τῶν περιῤῥαντηρίων ἑστῶτα, ἐσωτάτω διατρίβειν, ἀποδημίαν ἡγούμενον ὅλον τὸν μετὰ σώματος βίον; Ὁπότε δὲ δύναιτο ψυχῇ μόνῃ ζῆν, ὡς ἐν πατρίδι καταμένειν ὑπολαμβάνειν; Καὶ γὰρ φιλίας μέν ἐστιν ἔξω πᾶς ἄφρων, καὶ ἂν συνημερεύων μηδ' ἀκαρὲς ἀπολείπηται· εἴσω δὲ πᾶς σοφὸς, καὶ ἂν μὴ μόνον χώραις, ἀλλὰ καὶ μεγάλοις κλίμασι γῆς διῳκισμένος τυγχάνῃ.

---

*) Num. 11, 5. — Gen. 15, 5.

Κατὰ δὲ Μωϋσῆν ὁ φίλος οὕτως ἐγγύς ἐστιν, ὥςτε ἀδιαφορεῖν ψυχῆς· λέγει γὰρ, "Ὁ φίλος, ὁ ἴσος τῇ ψυχῇ σου." *) Καὶ "ὁ ἱερεὺς" μέντοι "ἄνθρωπος οὐκ ἔσται κατ' αὐτὸν, ὅταν εἰςίῃ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἕως ἂν ἐξέλθῃ," **) οὐ σωματικαῖς ἀλλὰ ταῖς κατὰ ψυχὴν κινήσεσιν. Ὁ γὰρ νοῦς, ὅτε μὲν καθαρῶς λειτουργεῖ θεῷ, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινος, ἀλλὰ θεῖος· ὅτε δὲ ἀνθρωπίνῳ τινὶ, τέτραπται καταβὰς ἀπ' οὐρανοῦ, μᾶλλον δὲ πεσὼν ἐπὶ γῆν, ἐξέρ-
485 χεται, καὶ ἂν ἔτι μένῃ τὸ σῶμα ἔνδον αὐτῷ. Ὀρ-
M. θότατα οὖν εἴρηται, "Ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω," ***) τῶν κατὰ τὸ σῶμα δεσμωτηρίων, τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις φωλεῶν, τῶν κατὰ ἀπατεῶνα λόγον σοφιστειῶν· ἐπὶ πᾶσιν, αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ δοκεῖν αὐτεξουσίῳ γνώμῃ καὶ αὐτοκράτορι νοεῖν τε καὶ καταλαμβάνειν.

§. 17. Προαγαγὼν δὲ αὐτὸν ἔξω φησὶν, "Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, ἐὰν δυνηθῇς ἐξαριθμῆσαι αὐτούς. Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σοῦ." †) Παγκάλως εἶπεν, "οὕτως ἔσται 493
τὸ σπέρμα σοῦ," ἀλλ' οὐ τοσοῦτον, τοῖς ἄστροις ἰσά- P.
ριθμον. Οὐ γὰρ αὐτὸ τὸ πλῆθος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μυρία τῶν εἰς εὐδαιμονίαν ὁλόκληρον καὶ παντελῆ βούλεται παρεμφαίνειν. "Οὕτως οὖν ἔσται, φησὶν, ὡς ἔχει τὸ ὁρώμενον αἰθέριον, οὕτως οὐράνιον, οὕτως αὐγῆς γέμον ἀσκίου καὶ καθαρᾶς, — οὐρανοῦ γὰρ ἀπελήλαται νὺξ, καὶ ἀρετῆς τὸ σκότος, — ἀστροειδέστατον, εὖ διακεκοσμημένον, τάξει χρώμενον ἀκλινεῖ, τῇ κατὰ ταῦτα καὶ ὡςαύτως ἐχούσῃ. Βούλεται γὰρ ἀντίμιμον οὐρανοῦ, εἰ δὲ χρὴ καὶ προςυπερβάλλοντα εἰπεῖν, οὐρανὸν ἐπίγειον ἀποφῆναι τὴν τοῦ σοφοῦ ψυχὴν, ἔχουσαν ἐν αἰθέρι καθαρὰς φάσεις, τεταγμένας κινήσεις, χορείας ἐμμελεῖς, θείας περιόδους,

*) Deut. 13, 6. — **) Lev. 16, 17. — ***) Gen. 15, 5.
†) Ibid.

ἀρετῶν ἀστροειδεστάτας καὶ περιλαμπεστάτας αὐγάς. Εἰ δ᾽ ἀμήχανον αἰσθητῶν ἀστέρων ἀριθμὸν εὑρεῖν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον νοητῶν; Ἐφ᾽ ὅσον γὰρ οἶμαι τὸ κρῖνον τοῦ κρινομένου ἄμεινον ἢ χεῖρον, — νοῦς μὲν γὰρ ἄμεινον αἰσθήσεως, διανοίας δὲ ἀμβλύτερον αἴσθησις, — ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τὰ κρινόμενα διενήνοχεν· ὥστε μυρίῳ πλήθει τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν ὑπερβάλλειν. Τοῦ γὰρ ψυχῆς ὄμματος βραχυτάτη μοῖρα οἱ κατὰ σῶμα ὀφθαλμοί· τὸ μὲν γὰρ ἔοικεν ἡλίῳ, λυχνούχοις δὲ οὗτοι, μελετῶσιν ἐξάπτεσθαί τε καὶ σβέννυσθαι.

§. 18. Ἀναγκαίως οὖν ἐπιλέγεται, „Ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ,“ *) πρὸς ἔπαινον τοῦ πεπιστευκότος. Καίτοι τάχα ἄν τις εἴποι, τοῦτ᾽ ἄξιον ἐπαίνου κρίνετε; Τίς δὲ οὐκ ἂν τι λέγοντι καὶ ὑπισχνουμένῳ θεῷ προςέχοι τὸν νοῦν, καὶ ἂν εἰ πάντων ἀδικώτατος καὶ ἀσεβέστατος ὢν τυγχάνοι; Πρὸς ὃν ἐροῦμεν, μή, μή, ὦ γενναῖε, ἀνεξετάστως, ἢ τὸν σοφὸν ἀφέλῃ τὰ πρέποντα ἐγκώμια, ἢ τοῖς ἀναξίοις τὴν τελειοτάτην ἀρετῶν πίστιν μαρτυρήσῃς, ἢ τὴν ἡμετέραν περὶ τούτων γνῶσιν αἰτιάσῃ. Βαθυτέραν γὰρ εἰ βουληθείης ἔρευναν καὶ μὴ σφόδρα ἐπιπόλαιον ποιήσασθαι, σαφῶς γνώσῃ, ὅτι μόνῳ θεῷ χωρὶς ἑτέρου πρὸς παραλήψεως οὐ ῥᾴδιον πιστεῦσαι, διὰ τὴν πρὸς τὸ θνητὸν ᾧ συνεζεύγμεθα συγγένειαν· ὅπερ ἡμᾶς καὶ χρήμασι, καὶ δόξῃ, καὶ ἀρχῇ, καὶ φίλοις, ὑγείᾳ τε καὶ ῥώμῃ σώματος, καὶ ἄλλοις
486 πολλοῖς ἀναπείθει πεπιστευκέναι. Τὸ δὲ ἐκνίψα-
M. σθαι τούτων ἕκαστον, καὶ ἀπιστῆσαι γενέσει τῇ πάντα ἐξ ἑαυτῆς ἀπίστῳ, μόνῳ δὲ πιστεῦσαι θεῷ τῷ καὶ πρὸς ἀλήθειαν μόνῳ πιστῷ, μεγάλης καὶ ὀλυμπίου διανοίας ἔργον ἐστὶ, πρὸς οὐδενὸς οὐκέτι δελεαζομένης τῶν παρ᾽ ἡμῖν.

*) Gen. 15, 6.

§. 19. Εὖ δὲ τὸ φάναι, „λογισθῆναι τὴν πίστιν εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ." *) Δίκαιον γὰρ οὕτως οὐδὲν, ὡς ἀκράτῳ καὶ ἀμιγεῖ τῇ πρὸς θεὸν μόνον πίστει κεχρῆσθαι. Τὸ δὲ δίκαιον καὶ ἀκόλουθον
τοῦτο τῇ φύσει παράδοξον ἐνομίσθη, διὰ τὴν τῶν 494
πολλῶν ἀπιστίαν ἡμῶν, οὓς ἐλέγχων ὁ ἱερὸς λόγος P.
φησὶν, ὅτι τὸ ἐπὶ μόνῳ τῷ ὄντι βεβαίως καὶ ἀκλινῶς ὁρμεῖν, θαυμαστὸν μὲν παρ' ἀνθρώποις, οἷς ἀγαθῶν ἀδόλων κτῆσις οὐκ ἔστιν, οὐ θαυμαστὸν δὲ παρ' ἀληθείᾳ βραβευούσῃ, δικαιοσύνης δὲ αὐτὸ μόνον ἔργον.

§. 20. „Εἶπε δὲ," φησὶ, „πρὸς αὐτὸν, ἐγὼ ὁ θεὸς, ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς Χαλδαίων, ὥστε δοῦναί σοι τὴν γῆν ταύτην κληρονομῆσαι." **) Τοῦτ' οὐχ ὑπόσχεσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ παλαιᾶς ὑποσχέσεως βεβαίωσιν ἐμφαίνει. Τὸ μὲν οὖν πάλαι δωρηθὲν ἀγαθὸν ἔξοδος ἦν ἀπὸ τῆς Χαλδαϊκῆς μετεωρολογίας, ἥτις ἀνεδίδασκεν οὐ θεοῦ ἔργον, ἀλλὰ θεὸν τὸν κόσμον εἶναι ὑπολαμβάνειν, καὶ τό τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον ἅπασι τοῖς οὖσιν, φοραῖς καὶ τεταγμέναις ἀστέρων περιόδοις ἀριθμεῖσθαι, καὶ ἐνθένδε τὴν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ γένεσιν ἠρτῆσθαι. Ταῦτα δὲ τῶν κατ' οὐρανὸν ἡ ὁμαλὴ καὶ τεταγμένη κίνησις, τοὺς εὐχερεστέρους ἔπεισε τερατεύεσθαι· καὶ γὰρ τὸ Χαλδαίων ὄνομα μεταληφθὲν „ὁμαλότητι" παρωνυμεῖ. Τὸ δὲ νέον ἀγαθὸν, κτήσασθαι σοφίαν τὴν ἀδίδακτον μὲν αἰσθήσει, νῷ δὲ εἰλικρινεστάτῳ καταλαμβανομένην, δι' ἧς ἀποικιῶν ἡ ἀρίστη βεβαιοῦται· μετανισταμένης τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἀστρονομίας ἐπὶ φυσιολογίαν, καὶ ἀπὸ ἀβεβαίου εἰκασίας ἐπὶ πάγιον κατάληψιν, καὶ κυρίως εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ γεγονότος πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀπὸ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν αὐτοῦ. Τοὺς μὲν γὰρ τὰς γνώ-

---

*) Gen. 15, 6. — **) Ibid. 7.

μας Χαλδαΐζοντας οὐρανῷ πεπιστευκέναι, τὸν δὲ ἐνθένδε μεταναστάντα τῷ ἐπόχῳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡνιόχῳ τοῦ παντὸς κόσμου, θεῷ, φασὶν οἱ χρησμοί. Καλός γε ὁ κλῆρος, μείζων ἴσως τῆς δυνάμεως τοῦ λαμβάνοντος, ἐπάξιος δὲ τοῦ μεγέθους τοῦ διδόντος.

§. 21. Ἀλλ' οὐκ ἐξαρκεῖ χρηστὰ ἐλπίσαι καὶ θαυμάσια ἡλίκα προσδοκῆσαι τῷ σοφίας ἐραστῇ διὰ τῶν θεσπισθέντων, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τρόπον γνώσεται καθ' ὃν ἐφίξεται τῆς τοῦ κλήρου διαδοχῆς, παγχά-
487 λεπον ἡγεῖται, ἅτε διψῶν ἐπιστήμης καὶ ἀπλήστως
M ἔχων αὐτῆς. Διὸ πυνθάνεται φάσκων, "Κύριε θεὲ, κατὰ τί γνώσομαι, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν;*) Ἴσως ἄν τις εἴποι, μάχεσθαι τοῦτο τῷ πεπιστευκέναι· τὸ μὲν γὰρ ἀπορεῖν ἐνδοιάζοντος, τὸ δὲ μηκέτι ζητεῖν πεπιστευκότος ἔργον εἶναι. Λεκτέον οὖν, ὅτι ἀπορεῖ καὶ πεπίστευκεν, οὐ μὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ· καὶ πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Πεπίστευκε γὰρ ὅτι κληρονόμος ἔσται σοφίας, τὸν δὲ τρόπον αὐτὸ μόνον ζητεῖ καθ'
ὃν ἂν γένοιτο· τὸ δὲ ὅτι γενήσεται, πάντως κατὰ 495
τὰς θείας ὑποσχέσεις βεβαίως κατείληφε. Τὸν πό- P.
θον οὖν ᾧ κέχρηται πρὸς τὸ μαθεῖν ἐπαινέσας ὁ διδάσκαλος, ἄρχεται τῆς ὑφηγήσεως ἀπὸ στοιχειώδους εἰσαγωγῆς, ἐν ᾗ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον γέγραπται, "Λάβε μοι."**) Βραχεῖα μὲν ἡ λέξις, πολλὴ δὲ ἡ δύναμις, ἐμφαίνει γὰρ οὐκ ὀλίγα. Πρῶτον μὲν, ἴδιον, φησὶν, οὐδὲν ἔχεις ἀγαθὸν, ἀλλ' ὅ τι ἂν νομίσῃς ἔχειν, ἕτερος παρέσχηκεν. Ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι θεοῦ τοῦ διδόντος κτήματα πάντα, ἀλλ' οὐ τῆς μετ' αὐτὸν καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸ λαβεῖν προτεινούσης γενέσεως. Δεύτερον δὲ, καὶ ἂν λάβῃς, λάβε, μὴ σεαυτῷ, δάνειον δὲ ἢ παρακαταθήκην νομίσας τὸ δοθὲν, τῷ παρακαταθεμένῳ καὶ συμβαλόντι ἀπόδος, πρεσβυτέραν χάριν χάριτι νεωτέρᾳ,

---

*) Gen. 15, 8. — **) Ibid. v. 9.

προκατάρχουσαν ἀντεκτινούσῃ δικαίως καὶ προςηκόντως ἀμειψάμενος.

§. 22. *Πολλοὶ γὰρ ἐκ παρακαταθηκῶν ἱερῶν πονηροὶ ἐγένοντο, τοῖς ἀλλοτρίοις ὡς ἰδίοις ὑπ᾽ ἀμέτρου τῆς πλεονεξίας καταχρησάμενοι. Σὺ δὲ, ὦ γενναῖε, πειρῶ παντὶ σθένει, μὴ μόνον ἀσινῆ καὶ ἀκιβδήλευτα φυλάττειν ἃ ἔλαβες, ἀλλὰ καὶ πλείονος ἐπιμελείας ἀξιοῦν, ἵν᾽ ὁ παρακαταθέμενος μηδὲν ἔχῃ τῆς παρὰ σοῦ φυλακῆς αἰτιᾶσθαι. Παρακατέθετο δέ σοὶ αὐτῷ ψυχὴν, λόγον, αἴσθησιν ὁ ζωοπλάστης, ἃ συμβολικῶς δάμαλις, κριὸς, αἲξ ἐν ἱεραῖς γραφαῖς ὠνομάσθησαν. Ταῦτα δὲ οἱ μὲν εὐθὺς ὑπὸ φιλαυτίας ἐνοσφίσαντο, οἱ δὲ πρὸς καιριωτάτην ἀπόδοσιν ἐταμιεύσαντο. Τῶν μὲν οὖν νοσφιζομένων οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εὑρεῖν· τίς γὰρ ἡμῶν ψυχὴν καὶ λόγον καὶ αἴσθησιν, οὐ πάντα ὁμοῦ ταῦτά φησι κτήματα αὑτοῦ εἶναι, τὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ λέγειν, τὸ καταλαμβάνειν, οἰόμενος ἐφ᾽ ἑαυτῷ μόνῳ κεῖσθαι; Τῶν δὲ πίστιν ἱερὰν καὶ ἄσυλον ὄντως διαφυλαττόντων, ὀλίγος ἐστὶν ἀριθμός. Οὗτοι ταῦτα τὰ τρία ἀνατεθείκασι θεῷ, ψυχὴν, αἴσθησιν, λόγον· ἔλαβον γὰρ οὐχ ἑαυτοῖς, ἀλλ᾽ ἐκείνῳ ταῦτα πάντα, ᾧ καὶ εἰκότως ὡμολόγησαν κατ᾽ αὐτὸν εἶναι τὰς ἑκάστων ἐνεργείας, τοῦ νοῦ τὰς διανοήσεις, τοῦ λόγου τὰς ἑρμηνείας, τῆς αἰσθήσεως τὰς φαντασίας. Οἱ μὲν οὖν ἑαυτοῖς ταῦτα ἐπιγράφοντες, ἄξια ταῦ-*
188 *τα τῆς ἑαυτῶν βαρυδαιμονίας ἐκληρώσαντο. Ψυ-*
L. *χὴν μὲν ἐπίβουλον, ἀλόγοις πάθεσι πεφυρμένην, καὶ πλήθει κακιῶν κατειλημμένην· τοτὲ μὲν ὑπὸ λαιμαργίας καὶ λαγνείας, ὥςπερ ἐν χαμαιτυπείῳ περιϋβριζομένην, τοτὲ δὲ ὑπὸ πλήθους ἀδικημάτων, ὥςπερ ἐν δεσμωτηρίῳ καθειργνυμένην, μετὰ κακούργων, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐπιτηδευμάτων, ἃ πᾶσι τοῖς* 496
κριταῖς ἀγώγιμα γίνεται. Λόγον δὲ στόμαργον, ἠκο- P.
νημένον κατὰ τῆς ἀληθείας, βλαβερὸν μὲν τοῖς ἐπ-

C

τυγχάνουσιν, αἰσχύνην δὲ τοῖς κεκτημένοις ἐπιφέροντα. Αἴσθησιν δὲ ἀκόρεστον, ἐμφορουμένην μὲν ἀεὶ τῶν αἰσθητῶν, ὑπὸ δὲ ἀκράτορος ἐπιθυμίας μηδέποτε ἐμπλησθῆναι δυναμένην, ἀλογοῦσαν τῶν σωφρονιστῶν, ὡς παρορᾷν καὶ παρακούειν, καὶ ὅσα ἂν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ διεξέρχωνται, παραπτύειν. Οἱ δὲ λαβόντες μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ θεῷ, τούτων ἕκαστον αὐτῷ ἀνέθεσαν, ἱεροπρεπὲς καὶ ἅγιον ὄντως διαφυλάξαντες τὸ κεκτημένον, τὴν μὲν διάνοιαν, ἵνα μηδὲν ἄλλο, ἢ τὰ περὶ θεοῦ καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ διανοήσαι· τὸν δὲ λόγον, ἵν᾽ ἀχαλίνῳ στόματι ἐγκωμίοις καὶ ὕμνοις καὶ εὐδαιμονισμοῖς γεραίροι τὸν τῶν ὅλων πατέρα, τὰς πρὸς ἑρμηνείαν ἁπάσας ἀρετὰς, εἰς ἓν τοῦτο μόνον ἔργον συγκροτῶν καὶ ἐπιδεικνύμενος· τὴν δὲ αἴσθησιν, ἵνα φαντασιουμένη πάντα τὸν αἰσθητὸν κόσμον, οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ τὰς μεταξὺ φύσεις, ζῶά τε καὶ φυτὰ, ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεις αὐτῶν, καὶ ὅσαι κινήσεις καὶ σχέσεις, ἀδόλως καὶ καθαρῶς ψυχῇ διαγγέλλοι. Νῷ γὰρ ὁ θεὸς καταλαμβάνειν τὸν μὲν νοητὸν κόσμον δι᾽ ἑαυτοῦ, τὸν δὲ ὁρατὸν δι᾽ αἰσθήσεως ἐφῆκεν. Εἰ δὲ δύναιτό τις πᾶσι τοῖς μέρεσι ζῆσαι θεῷ μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ, διὰ μὲν τῶν αἰσθήσεων εἰς τὰ αἰσθητὰ διακύψας, ἕνεκα τοῦ τὸ ἀληθὲς εὑρεῖν, διὰ δὲ τῆς ψυχῆς τὰ νοητὰ καὶ ὄντα ὄντως φιλοσοφήσας, διὰ δὲ τοῦ κατὰ τὴν φωνὴν ὀργάνου καὶ τὸν κόσμον καὶ τὸν δημιουργὸν ὑμνήσας· εὐδαίμονι καὶ μακαρίῳ βίῳ χρήσεται.

§. 23. Ταῦτα ἐκ τοῦ "λάβε μοι" παρεμφαίνεσθαι νομίζω. Βουληθεὶς μέντοι καὶ τῆς θείας ἀρετῆς ἀπ᾽ οὐρανοῦ τὴν ἀκρότητα ἐπὶ γῆν καταπέμψαι, δι᾽ ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀτυχήσῃ τῆς ἀμείνονος μοίρας, συμβολικῶς τὴν ἱερὰν σκηνὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατασκευάζει, σοφίας ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα. Τῆς γὰρ ἀκαθαρσίας ἡμῶν ἐν μέσῳ φησὶ τὴν σκηνὴν ἱδρύσασθαι τὸ λόγιον, ἵνα ἔχωμεν ᾧ κα-

θαρθησόμεθα, ἐκνιψάμενοι καὶ ἀπολουσάμενοι τὰ
489 καταῤῥυπαίνοντα ἡμῶν τὸν ἄθλιον καὶ δυςκλείας
M. γέμοντα βίον. Τὰ συντείνοντα οὖν πρὸς τὴν κατα-
σκευὴν ἴδωμεν ὃν τρόπον εἰςφέρειν προςέταξεν. "Ἐ-
λάλησε," φησὶ, "κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, εἶπον
τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ λάβετέ μοι ἀπαρχὰς, οἷς ἂν
δόξῃ τῇ καρδίᾳ λήψεσθαι τὰς ἀπαρχάς μου." *)
Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα παραίνεσις, μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ
θεῷ λαμβάνειν, τίς τέ ἐστιν ὁ διδοὺς ἐξετάζοντας,
καὶ τὰ δοθέντα μὴ σινομένους, ἀλλ᾽ ἀσινῆ τε καὶ
ἄμωμα, τέλειά τε αὖ καὶ ὁλόκληρα διαφυλάττοντας.
Τὰς δὲ ἀρχὰς δογματικώτατα ἀνέθηκεν αὐτῷ. Τῷ
γὰρ ὄντι καὶ σωμάτων καὶ πραγμάτων αἱ ἀρχαὶ 497
κατὰ θεὸν ἐξετάζονται μόνον. Ἐρεύνησον δὲ, εἰ θέ- M.
λεις γνῶναι ἕκαστα, φυτὰ, ζῶα, τέχνας, ἐπιστήμας.
Ἆρά γε οὖν αἱ πρῶται τῶν φυτῶν σπερματικαὶ κα-
ταβολαὶ γεωργίας ἢ τῆς ἀοράτου φύσεώς εἰσιν ἀό-
ρατα ἔργα; Τί δέ; Αἱ ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων
ζώων γενέσεις; Οὐχ ὡςανεὶ μὲν συναιτίους ἔχουσι
τοὺς τοκέας, τὴν δ᾽ ἀνωτάτω καὶ πρεσβυτέραν καὶ
ὡς ἀληθῶς αἰτίαν, τὴν φύσιν; Τέχναις δὲ καὶ ἐπι-
στήμαις οὐ πηγὴ καὶ ῥίζα καὶ θεμέλιος, καὶ εἴ τι
ἄλλο πρεσβυτέρας ὄνομα ἀρχῆς ὑπόκειται ἡ φύσις,
ᾗ πάντ᾽ ἐποικοδομεῖται τὰ θεωρήματα; Φύσεως δὲ
μὴ προϋποκειμένης, ἀτελῆ πάντα. Ἐντεῦθέν μοι δο-
κεῖ τις εὐστόχως εἰπεῖν,

Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός.

§. 24. Εἰκότως οὖν τὸ λόγιον ἀνέθηκεν τὰς ἀπαρ-χὰς τῷ ἡγεμόνι θεῷ. Καὶ ἐν ἑτέροις, "Εἶπε κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, ἁγίασόν μοι πᾶν πρωτότοκον, πρωτογενὲς, διανοῖγον μήτραν, ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἀπὸ

---

*) Exod. 25, 1.

ἀνθρώπου ἕως κτήνους ἐμοί ἐστιν." *) Ὥςτε ἀνω-
μολογῆσθαι καὶ διὰ τούτων, ὅτι τὰ πρῶτα καὶ χρό-
νῳ καὶ δυνάμει κτήματα θεοῦ, καὶ διαφερόντως τὰ
πρωτογενῆ· ἐπειδὴ γὰρ πᾶν γένος ἄφθαρτον, δι-
καίως τῷ ἀφθάρτῳ προςνεμηθήσεται, καὶ εἴ τι συν-
όλως μήτραν διοιγνύει, ἀπὸ ἀνθρώπου, τοῦ λογι-
σμοῦ καὶ τοῦ λόγου, ἕως κτήνους, τῆς αἰσθήσεώς
τε καὶ σώματος. Ὁ γὰρ διοιγνὺς μήτραν ἑκάστων,
τοῦ μὲν νοῦ πρὸς τὰς νοητὰς καταλήψεις, τοῦ δὲ
λόγου πρὸς τὰς διὰ φωνῆς ἐνεργείας, τῶν δὲ αἰσθή-
σεων πρὸς τὰς ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ἐγγινομένας
φαντασίας, τοῦ δὲ σώματος πρὸς τὰς οἰκείους αὐτῷ
σχέσεις τε καὶ κινήσεις, ἀόρατος καὶ σπερματικὸς
καὶ τεχνικὸς καὶ θεῖός ἐστι λόγος, ὃς προςηκόντως
ἀνακείσεται τῷ πατρί. Καὶ μὴν ὥςπερ αἱ ἀρχαὶ
θεοῦ, οὕτω καὶ τὰ τέλη θεοῦ. Μάρτυς δὲ ὁ Μωϋ-
σεῖ προστάττων "ἀφαιρεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὸ τέλος
κυρίου." **) Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ ἐν κόσμῳ. Πῶς;
Φυτοῦ μὲν ἀρχὴ σπέρμα, τέλος δὲ καρπὸς, ἑκάτερον
οὐ γεωργίας, ἀλλὰ φύσεως ἔργον. Πάλιν ἐπιστήμης
490 ἀρχὴ μὲν ἡ φύσις, ὡς ἐδείχθη, πέρας δ' οὐδ' ἂν
M. ἔλθοι εἰς ἀνθρώπους. Τέλειος γὰρ οὐδεὶς ἐν οὐδενὶ
τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀλλ' ἀψευδῶς αἱ τελειότητες
καὶ ἀκρότητες ἑνός εἰσι μόνου. Φορούμεθα οὖν
ἡμεῖς ἐν τῷ τέλους καὶ ἀρχῆς λοιπὸν μεθορίῳ, μαν-
θάνοντες, διδάσκοντες, γεωπονοῦντες, ἐργαζόμενοι
τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὡςανεὶ δρῶντες, ἵνα τι καὶ γέ-
νεσις πράττειν δοκῇ. Γνωριμώτερον μέντοι τὰς ἀ-
παρχὰς καὶ τὰ τέλη κατὰ θεὸν ὡμολόγησεν ἐπὶ τῆς
τοῦ κόσμου γενέσεως, εἰπὼν, "Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε." ***)
Καὶ πάλιν, "Συνετέλεσεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν. Νυνὶ μὲν οὖν, "Λάβετέ μοι," †) φησί, 491
P.

---

*) Exod. 13, 2. — **) Num. 21, 41 (?). — ***) Gen. 1, 1.
†) Exod. 25, 1.

διδοὺς τὰ πρέπονθ᾽ αὐτῷ, καὶ προτρέπων τὰ δοθέντα μὴ κιβδηλεύειν, ἀλλ᾽ ἀξίως τοῦ δέοντος φυλάττειν. Αὖθις δὲ ἐν ἑτέροις, ὁ μηδενὸς χρεῖος ὤν, καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνων μηδὲν, ὁμολογήσει λαμβάνειν, ἕνεκα τοῦ πρὸς εὐσέβειαν ἀλεῖψαι, καὶ προθυμίαν ὁσιότητος ἐμποιῆσαι, καὶ πρὸς θεραπείαν ἀκονῆσαι τὴν ἑαυτοῦ, ὡς ἀποδεχομένου τὰς ψυχῆς ἑκουσίου ἀρεσκείας καὶ γνησίους θεραπείας. "Ἰδοὺ γὰρ," φησὶν, "εἴληφα τοὺς Λευΐτας ἀντὶ παντὸς πρωτοτόκου διανοίγοντος μήτραν παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· λύτρα αὐτῶν ἔσονται." *) Οὐκοῦν λαμβάνομεν καὶ δίδομεν, ἀλλὰ κυρίως μὲν λαμβάνομεν, καταχρηστικῶς δὲ διδόναι λεγόμεθα, δι᾽ ἃς εἶπον αἰτίας. Εὐθυβόλως δὲ "λύτρα" ὠνόμασε τοὺς Λευΐτας· εἰς ἐλευθερίαν γὰρ οὐδὲν οὕτως ἐξαιρεῖται τὴν διάνοιαν, ὡς τὸ πρόσφυγα καὶ ἱκέτην γενέσθαι θεοῦ. Τοῦτο ἡ ἱερωμένη φυλὴ Λευϊτῶν ἐπαγγέλλεται.

§. 25. Λελαληκότες οὖν τὰ πρέποντα περὶ τούτων ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἀναδράμωμεν. Ὑπερεθέμεθα γὰρ πολλὰ τῶν ὀφειλόντων ἀκριβωσθῆναι. "Λάβε μοι," φησὶ, "δάμαλιν ἄζυγον καὶ ἀκάκωτον, ἁπαλὴν ἔτι καὶ νέαν," **) καὶ σφριγῶσαν, ἡνιόχησιν καὶ παιδείαν καὶ ἐπίστασιν εὐμαρῶς δέξασθαι δυναμένην ψυχήν. "Λάβε μοι καὶ κριὸν," λόγον ἀγωνιστὴν καὶ τέλειον, ἱκανὸν μὲν τὰ σοφίσματα τῶν ἀντιδοξούντων ἀνατεμεῖν τε καὶ λῦσαι, ἱκανὸν δὲ καὶ ἀσφάλειαν ὁμοῦ καὶ εὐκοσμίαν τῷ χρωμένῳ περιποιῆσαι. "Λάβε μοι" καὶ τὴν διάγουσαν αἴσθησιν ἐπὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, "αἶγα," πάντα τριετίζοντα, κατ᾽ ἀριθμὸν τέλειον παγέντα, ἀρχὴν, μεσότητα, τελευτὴν ἔχοντα. Πρὸς δὲ τούτοις "τρυγόνα τε καὶ περιστερὰν," τήν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, πτηνὰς μὲν ἀμ-

---

*) Num. 3, 12. — **) Gen. 15, 9. — ***) Exod. 1, 15.

φοτέρας καὶ ἀναπηδᾶν μεμελετηκυίας, διαφερούσας δὲ ἀλλήλων, ᾗ διαφέρει γένους εἶδος, ἢ μίμημα ἀρχετύπου. Φιλέρημος μὲν γὰρ ἡ θεία σοφία, διὰ τὸν
491 μόνον θεὸν, οὗ κτῆμά ἐστι, τὴν μόνωσιν ἀγαπῶσα.
P. Συμβολικῶς αὕτη τρυγὼν καλεῖται, ἥμερος δὲ καὶ τιθασσὸς καὶ ἀγελαῖος ἡ ἑτέρα, τὰ ἀνθρώπων ἄστη περιπολοῦσα, καὶ διαίτῃ τῇ μετὰ θνητῶν ἀσμενίζουσα. Περιστερᾷ ταύτην ἀπεικάζουσι.

§. 26. Ταύτας μοι δοκεῖ τὰς ἀρετὰς Μωϋσῆς αἰνιξάμενος μαίας Ἑβραίων ὀνομάσαι Σεπφώραν τε καὶ Φουάν· *) ἡ μὲν γὰρ ὀρνίθιον, Φουὰ δὲ ἐρυθρὸν ἑρμηνεύεται. Τῆς μὲν οὖν θείας ἐπιστήμης, ὄρνιθος τρόπον, τὸ ἀεὶ μετεωροπολεῖν ἴδιον, τῆς δὲ ἀνθρωπίνης, αἰδῶ καὶ σωφροσύνην ἐμποιεῖν, ὥςτε ἐρυθριᾶν, ἐφ' οἷς ἄξιον. Δεῖγμα δὲ ἐναργέστατον "Ἔλαβε," φησὶν, "αὐτῷ ταῦτα πάντα." **) Τοῦτ' ἔπαινός 49
ἐστι τοῦ σπουδαίου, τὴν ἱερὰν ὧν ἔλαβε παρακαταθήκην, ψυχῆς, αἰσθήσεως, λόγου, θείας σοφίας, ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης, καθαρῶς καὶ ἀδόλως, μὴ ἑαυτῷ, μόνῳ δὲ τῷ πεπιστευκότι φυλάξαντος. Εἶτ' ἐπιλέγει, "Διεῖλεν αὐτὰ μέσα," τὸ τίς οὐ προςθεὶς, ἵνα τὸν ἀδίδακτον ἐννοῇς θεὸν τέμνοντα, τάς τε τῶν σωμάτων καὶ πραγμάτων ἑξῆς ἁπάσας ἡρμόσθαι καὶ ἡνῶσθαι δοκούσας φύσεις, τῷ τομεῖ τῶν συμπάντων αὐτοῦ λόγῳ· ὃς, εἰς τὴν ὀξυτάτην ἀκονηθεὶς ἀκμὴν, διαιρῶν οὐδέποτε λήγει τὰ αἰσθητὰ πάντα, ἐπειδὰν δὲ μέχρι τῶν ἀτόμων καὶ λεγομένων ἀμερῶν διεξέλθῃ, πάλιν ἀπὸ τούτων, τὰ λόγῳ θεωρητὰ εἰς ἀμυθήτους καὶ ἀπεριγράφους μοίρας ἄρχεται διαιρεῖν οὗτος ὁ τομεὺς, καὶ "τὰ πέταλα τοῦ χρυσίου τέμνει τρίχας," ***) ὥς φησι Μωϋσῆς, ἓν μῆκος ἀπλατὲς, ἀσωμάτοις γράμμασιν ἐμφερές. Ἕκαστον οὖν τῶν

---

*) Exod. 1, 15. — **) Gen 15, 10. — ***) Exod. 39, 3.

τριῶν διεῖλε μέσον, τὴν μὲν ψυχὴν εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, τὸν δὲ λόγον εἰς ἀληθές τε καὶ ψεῦδος, τὴν δὲ αἴσθησιν εἰς καταληπτικὴν φαντασίαν καὶ ἀκατάληπτον· ἅπερ εὐθὺς τμήματα ἀντιπρόσωπα τίθησιν ἀλλήλοις, λογικὸν ἄλογον, ἀληθὲς ψεῦδος, κατάληπτον ἀκατάληπτον, ἀπολιπὼν τὰ πτηνὰ ἀδιαίρετα. Τὰς μὲν γὰρ ἀσωμάτους καὶ θείας ἐπιστήμας εἰς μαχομένας ἐναντιότητας ἀδύνατον τέμνεσθαι.

§. 27. Πολὺν δὲ καὶ ἀναγκαῖον λόγον ὄντα τὸν περὶ τῆς εἰς ἴσα τομῆς καὶ περὶ ἐναντιοτήτων, οὔτε παρήσομεν, οὔτε μηκυνοῦμεν, ἀλλ᾽ ὡς ἔστιν ἐπιτεμόντες,
492 ἀρκεσθησόμεθα μόνον τοῖς καιρίοις. Καθάπερ γὰρ
M. ἡμῶν τὴν ψυχὴν καὶ τὰ μέλη μέσα διεῖλεν ὁ τεχνίτης, οὕτως καὶ τὴν τοῦ παντὸς οὐσίαν, ὅτε τὸν κόσμον ἐδημιούργει. Λαβὼν γὰρ αὐτὴν ἤρξατο διαιρεῖν ὧδε. Δύο τὸ μὲν πρῶτον ἐποίει τμήματα, τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον, τὸ παχυμερὲς ἀπὸ τοῦ λεπτοτέρου διακρίνων. Εἶθ᾽ ἑκάτερον πάλιν διαιρεῖ, τὸ μὲν λεπτομερὲς εἰς ἀέρα καὶ πῦρ, τὸ δὲ παχυμερὲς εἰς ὕδωρ τε καὶ γῆν, καὶ στοιχεῖα αἰσθητὰ αἰσθητοῦ κόσμου, ὡσανεὶ θεμελίους, προκατεβάλετο. Πάλιν δὲ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον καθ᾽ ἑτέρας ἔτεμνεν ἰδέας. Τὸ μὲν κοῦφον εἰς ψυχρόν τε καὶ θερμόν· ἐπεφήμισε δὲ τὸ μὲν ψυχρὸν ἀέρα, τὸ δὲ θερμὸν φύσει πῦρ. Τὸ δὲ βαρὺ εἰς ὑγρόν τε αὖ καὶ ξηρόν· ἐκάλεσε δὲ τὸ μὲν ξηρὸν γῆν, τὸ δὲ ὑγρὸν ὕδωρ. Ἕκαστον δὲ τούτων ἄλλας τομὰς ἐδέχετο. Γῆ μὲν γὰρ εἰς ἠπείρους καὶ νήσους διήρητο, ὕδωρ δὲ εἰς θάλασσαν καὶ ποταμοὺς, καὶ ὅσον πότιμον. Ἀὴρ δὲ εἰς τὰς θέρους καὶ χειμῶνος τροπάς. Πῦρ δὲ εἰς τὸ χρειῶδες, ἄπληστον δέ ἐστι καὶ φθαρτικὸν τοῦτο· καὶ κατὰ τὸ ἐναντίον εἰς τὸ σωτήριον, ὅπερ εἰς τὴν οὐρανοῦ σύστασιν ἀπεκληροῦτο. Ὥσπερ δὲ τὰ ὁλοσχερῆ, οὕτω καὶ τὰ κατὰ μέρος ἔτεμνεν, ὧν τὰ μὲν ἔμψυχα, τὰ δὲ ἄψυ- 500
χα ἦν· καὶ τῶν ἐμψύχων, τὰ μὲν ἐν ταὐτῷ μένοντα, P.

ὧν δεσμὸς ἕξις, τὰ δὲ οὐ μεταβατικῶς, ἀλλ' αὐξητικῶς κινούμενα, ἃ φύσις ἡ ἄφατος ἐζώου. Καὶ τούτων, τὰ μὲν τῆς ἀγρίας ὕλης οἰστικὰ ἀγρίων καρπῶν, οἳ τροφὴ θηρίοις ἐστί· τὰ δὲ τῆς ἡμέρας, ὧν γεωργία τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν ἔλαχε. Τίκτει δὲ καρποὺς τῷ πάντων ἡμερωτάτῳ ζώων πρὸς ἀπόλαυσιν, ἀνθρώπῳ. Καὶ οὐ μόνον καθ' ἕνα τρόπον τὰ ἄψυχα καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μεμοιραμένα διαιρεῖ· τούτων γὰρ, ἓν μὲν ἀλόγων, ἓν δὲ λογικῶν ἀπέφηνεν εἶδος· ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστον πάλιν διαιρεῖ, τὸ μὲν ἄλογον, εἰς ἄγριόν τε καὶ χειρόηθες εἶδος· τὸ δὲ λογικὸν, εἰς ἄφθαρτόν τε καὶ θνητόν. Καὶ τοῦ θνητοῦ δύο μοίρας εἰργάζετο, ὧν τὴν μὲν ἀνδρῶν, τὴν δὲ γυναικῶν ἐπεφήμισε· καὶ κατ' ἄλλον μέντοι τρόπον τὸ ζῶον εἰς ἄῤῥεν ἔτεμνε καὶ θῆλυ. Ἐδέχετο δὲ καὶ ἄλλας ἀναγκαίας τομὰς, αἳ διέστελλον, πτηνὰ μὲν χερσαίων, χερσαῖα δὲ ἐνύδρων, ἔνυδρα δὲ ἀμφοῖν τῶν ἄκρων. Οὕτως ὁ θεὸς ἀκονησάμενος τὸν τομέα τῶν συμπάντων αὐτοῦ λόγον, διαιρεῖ τήν τε ἄμορφον καὶ ἄποιον τῶν ὅλων οὐσίαν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποκριθέντα τέσσαρα τοῦ κόσμου στοιχεῖα, καὶ τὰ διὰ τούτων παγέντα ζῶά τε καὶ φυτά.

§. 28. Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον φησὶ "διεῖλεν," ἀλλὰ "μέσα διεῖλεν," ἀναγκαῖον καὶ ἂν ὀλίγα περὶ τῶν ἴσων τμημάτων ὑπομνῆσαι. Τὸ μὲν γὰρ ἄκρως κα-
493 τὰ μέσον διαιρεθὲν, ἴσα ἀποτελεῖ τμήματα. Ἄν-
M. θρωπος μὲν οὐδεὶς δύναιτ' ἂν ποτε εἰς ἴσα διελεῖν οὐδέν· ἀλλ' ἀνάγκη τῶν τμημάτων τὸ ἕτερον ἐνδέειν ἢ περιττεύειν, εἰ μὴ μείζονι ἀλλά τοι βραχεῖ μέρει πάντως· ὃ τὴν μὲν αἴσθησιν ἐκφεύγει, τοῖς ἀδρομερεστέροις ἐκ φύσεως καὶ ἔθους προσβάλλουσαν ὄγκοις, τοὺς δὲ ἀτόμους καὶ ἀμερεῖς καταλαβεῖν ἀδυνατοῦσαν. Ἀνισότητος δὲ, οὐδὲν ἴσον ἔτι ἀδεκάστῳ λόγῳ τῆς ἀληθείας εὑρίσκεται. Ἔοικεν οὖν ὁ θεὸς μόνος ἀκριβοδίκαιός εἶναι, καὶ μέσα μόνος δύνασθαι διαιρεῖν,

τά τε σώματα καὶ πράγματα, ὡς μηδὲν τῶν τμημάτων μηδ᾽ ἀκαρεῖ καὶ ἀμερεῖ τινι πλέον ἢ ἔλαττον γενέσθαι, τῆς δὲ ἀνωτάτω καὶ ἄκρας ἰσότητος μεταλαχεῖν ἰσχῦσαι. Εἰ μὲν οὖν τοῦ ἴσου μία ἰδέα, ἱκανῶς ἂν τὰ λεχθέντα εἴρητο· πλειόνων δὲ οὐσῶν, οὐκ ἀποκνητέον τὰ ἁρμόττοντα προσθεῖναι. Λέγεται γὰρ ἴσον, καθ᾽ ἕνα μὲν τρόπον ἐν ἀριθμοῖς, ὡς δύω δυσὶν, καὶ τρία τρισὶν, καὶ τὰ ἄλλα ταύτῃ· καθ᾽ ἕτερον δὲ ἐν μεγέθει, ὡς μήκει, πλάτει, βάθει, ἃ διαστάσεις εἰσίν. Παλαιστὴς γὰρ παλαιστῇ, καὶ πῆχυς πήχει, ἴσα μεγέθει, δυνάμει δέ ἐστιν ἄλλα, ὡς τὰ ἐν σταθμοῖς καὶ μέτροις. Ἀναγκαία δέ ἐστιν ἰσότητος ἰδέα, καὶ ἡ διὰ ἀναλογίας, καθ᾽ 501
ἣν καὶ ὀλίγα τοῖς πολλοῖς, καὶ τὰ βραχέα τοῖς μεί- P.
ζοσιν ἴσα νενόμισται· ᾗ καὶ πόλεις ἐπὶ καιρῶν εἰώθασι χρῆσθαι, κελεύουσαι τὸ ἴσον ἕκαστον τῶν πολιτῶν ἀπὸ τῆς οὐσίας εἰςφέρειν, οὐ δήπου ἐν ἀριθμῷ, ἀλλ᾽ ἀναλόγως τοῦ περὶ τὸν καιρὸν τιμήματος, ὡς ὁ δραχμὰς ἑκατὸν εἰςενεγκὼν τῷ τὸ τάλαντον εἰςενεγκόντι δόξει᾽ ἂν ἐπιδεδωκέναι τὸ ἴσον.

§. 29. Τούτων προϋποτυπωθέντων, ἴδε πῶς μέσα διελὼν ἴσα διεῖλε κατὰ πάσας τὰς ἰσότητος ἰδέας ἐν τῇ τοῦ παντὸς γενέσει. Ἀριθμῷ μὲν ἴσα τὰ βαρέα τοῖς κούφοις ἔτεμνε, δύο δυσὶν, γῆν καὶ ὕδωρ, τὰ βάρος ἔχοντα, τοῖς φύσει κούφοις, ἀέρι καὶ πυρί· πάλιν ἐν ἑνὶ, τὸ μὲν ξηρότατον τῷ ὑγροτάτῳ, γῆν ὕδατι, τὸ δὲ ψυχρότατον τῷ θερμοτάτῳ, ἀέρα πυρί. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ σκότος φωτὶ, καὶ ἡμέραν νυκτὶ, καὶ χειμῶνι θέρος, καὶ ἔαρι μετόπωρον, καὶ ὅσα τούτων. Μεγέθει δ᾽ ἴσα, ἐν οὐρανῷ μὲν τοὺς παραλλήλους κύκλους, τούς τε ἰσημερινοὺς, ἐαρινὸν καὶ μετοπωρινὸν, καὶ τοὺς τροπικοὺς, χειμερινὸν καὶ θερινόν· ἐπὶ γῆς δὲ ζώνας, δύο μὲν ἴσας ἀλλήλαις, αἳ πρὸς τοῖς πόλοις εἰσὶ κατεψυγμέναι, καὶ διὰ τοῦτο ἀοίκητοι· δύο δὲ τὰς με-

θορίους τούτων τε καὶ τῆς διακεκαυμένης, ἃς δι᾽ εὐκρασίαν φασὶν οἰκεῖσθαι, τὴν μὲν πρὸς τοῖς νοτίοις, τὴν δὲ πρὸς τοῖς βορείοις κειμένην. Μήκει δ᾽ ἴσα ἐστὶ καὶ τὰ χρόνου διαστήματα, ἡ μεγίστη ἡμέρα
494 τῇ μεγίστῃ νυκτὶ, καὶ πάλιν ἡ βραχυτάτη τῇ βρα-
M χυτάτῃ, καὶ ἡ μέση τῇ μέσῃ. Τὰ δὲ τῶν ἄλλων ἡμερῶν τε νυκτῶν ἴσα μεγέθη μάλιστα μηνύειν αἱ ἰσημερίαι δοκοῦσιν, ἀπὸ μὲν τῆς ἐαρινῆς ἄχρι θερινῶν τροπῶν ἡ μὲν ἡμέρα πρόςθεσιν, ἡ δὲ νὺξ ἀφαίρεσιν δέχεται, ἕως ἂν ἥ τε μεγίστη ἡμέρα καὶ ἡ βραχυτάτη νὺξ ἀποτελεσθῶσιν. Ἀπὸ δὲ θερινῶν τροπῶν ἀνακάμπτων ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν, οὔτε θᾶττον, οὔτε βραδύτερον, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡςαύτως ἔχοντα διαστήματα, τάξεσιν ἴσαις χρώμενος, μέχρι τῆς μετοπωρινῆς ἰσημερίας ἔρχεται, καὶ ἴσην ἀποτελέσας ἡμέραν νυκτὶ, παραύξειν ἄρχεται τὴν νύκτα, μειῶν τὴν ἡμέραν, ἄχρι χειμερινῆς τροπῆς. Καὶ ὅταν ἀποτελέσῃ νύκτα μὲν μεγίστην, ἡμέραν δὲ βραχυτάτην, κατὰ τὰ αὐτὰ πάλιν διαστήματα ἀνακάμπτων ἐπὶ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν ἀφικνεῖται. Οὕτως τὰ χρόνων διαστήματα ἄνισα εἶναι δοκοῦντα, ἰσότητος τῆς κατὰ τὸ μέγεθος ἐν οὐχὶ ταῖς αὐταῖς, ἀλλ᾽ ἐν διαφερούσαις τοῦ ἔτους ὥραις μεταποιεῖται.

§. 30. Τὸ παραπλήσιον μέντοι καὶ ἐν τοῖς μέρεσι τῶν ζώων καὶ μάλιστα ἀνθρώπων θεωρεῖται. Ποὺς γὰρ ποδὶ, καὶ χεὶρ χειρὶ, καὶ τὰ ἄλλα σχεδὸν πάντα ἴσα μεγέθει, τὰ ἐπὶ δεξιὰ τοῖς κατ᾽ εὐώνυμα. Τὰ δ᾽ ἴσα δυνάμει πάμπολλά ἐστιν, ἔν τε ξηροῖς
καὶ ὑγροῖς, ὧν ἡ ἐπίκρισις ἐν μέτροις καὶ πλά- 502
στιγξι καὶ τοῖς παραπλησίοις θεωρεῖται. Ἀναλογίᾳ P.
δὲ σχεδὸν τὰ πάντα ἐστὶν ἴσα, μικρά τε αὖ καὶ μεγάλα ὅσα ἐν τῷ παντὶ κόσμῳ. Λέγουσι γὰρ οἱ ἀκριβέστερον περὶ τῶν τῆς φύσεως ἐξητακότες, ὅτι ἀναλογίᾳ μὲν ἴσα τὰ τέσσαρα στοιχεῖά ἐστιν· ἀναλογίᾳ δὲ καὶ ὁ κόσμος ἅπας κραθεὶς, τὸ ἴσον ἑκάστῳ τῶν

μερῶν ἀπονεμούσῃ, συνέστη τε, καὶ συσταθεὶς εἰς ἅπαν διαμένει. Καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς μέντοι τέσσαρα, ξηρὸν, ὑγρὸν, ψυχρόν τε αὖ καὶ θερμὸν, τὴν δι' ἀναλογίας ἰσότητα, κερασύμενα ἁρμόσασθαι, καὶ μηδὲν ἄλλο ἢ κρᾶσιν εἶναι τῶν τεσσάρων δυνάμεων ἀναλογίας ἰσότητι κραθεισῶν.

§. 31. Ἐπιὼν δέ τις ἕκαστα, μῆκος ἂν ἄπειρον δύναιτ' ἂν περιθεῖναι τῷ λόγῳ· τὰ βραχύτατα ζῶα τοῖς μεγίστοις ἀναλογίᾳ σκοπῶν ἴσα ἂν εὕροι· ὡς χελιδόνα ἀετῷ, καὶ τρίγλαν κήτει, καὶ μύρμηκα ἐλέφαντι. Καὶ γὰρ σῶμα καὶ ψυχὴ, καὶ πάλιν ἀλγηδόνες τε καὶ ἡδοναὶ, πρὸς δὲ οἰκειώσεις καὶ ἀλλοτριώσεις, καὶ ὅσα ἡ ζώων φύσις ἔχει, τὰ πάντα σχεδόν ἐστιν ὁμοιότροπα, τῷ τῆς ἀναλογίας ἰσούμενα κανόνι. Οὕτως ἐθάῤῥησαν ἔνιοι καὶ τῷ παντὶ κόσμῳ τὸ βραχύτατον ζῶον, ἄνθρωπον, ἴσον ἀποφῆναι, κατιδόντες ὅτι ἑκάτερον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς καθέστηκε λογικῆς, ὥςτε καὶ ἐναλλάττοντες βραχὺν μὲν κόσμον τὸν ἄνθρωπον ἔφασαν, μέγαν δὲ ἄνθρωπον τὸν κόσμον εἶναι. Ταῦτα δ' οὐκ ἀπὸ σκοποῦ διδάσκουσιν, ἀλλ' ἔγνωσαν ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ τέ-
495 χνη καθ' ἣν ἐδημιούργει τὰ σύμπαντα, οὔτε ἐπί-
M τασιν, οὔτε ἄνεσιν δεχομένη, μένουσα δὲ ἡ αὐτὴ, κατὰ τὴν ἐν ὑπερβολαῖς ἀκρότητα τελείως ἕκαστον τῶν ὄντων δεδημιούργηκε· πᾶσιν ἀριθμοῖς καὶ πάσαις ταῖς πρὸς τελειότητα ἰδέαις καταχρησαμένου τοῦ πεποιηκότος.

§. 32. "Κατὰ γὰρ τὸν μικρὸν καὶ κατὰ τὸν μέγαν," ὥς φησι Μωϋσῆς, "ἔκρινε," *) γεννῶν καὶ σχηματίζων ἕκαστα· μήτε δι' ἀφάνειαν ὕλης ὑφελῶν τι τοῦ τεχνικοῦ μήτε διὰ λαμπρότητα προςθείς. Ἐπεὶ ὅσοι τῶν τεχνιτῶν εἰσι δόκιμοι, ἃς ἂν παραλάβωσιν ὕλας, εἴτε πολυτελεῖς εἶεν, εἴτε καὶ εὐτελέ-

---

*) Deut. 1, 17.

σταται, δημιουργεῖν ἐθέλουσι πολυτελῶς. Ἤδη δέ τινες καὶ προςφιλοκαλοῦντες, τὰ ἐν ταῖς εὐτελεστέραις οὐσίαις τεχνικώτερα τῶν ἐν ταῖς πολυτελέσιν εἰργάσαντο, βουληθέντας προςθήκῃ τοῦ ἐπιστημονικοῦ τὸ κατὰ τὴν ὕλην ἐνδέον ἐπανισῶσαι. Τίμιον δ' οὐδὲν τῶν ἐν ὕλαις παρὰ θεῷ, διὸ τῆς αὐτοῦ μετέδωκε πᾶσι τέχνης ἐξ ἴσου. Παρ' ὃ καὶ ἐν ἱεραῖς γραφαῖς λέγεται, "Εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν, καὶ ἰδοὺ ἀγαθὰ σφόδρα."*) Τὰ δὲ τοῦ αὐτοῦ τυγχάνοντα ἐπαίνου, παρὰ τῷ ἐπαινοῦντι 503 πάντως ἐστὶν ἰσότιμα. Ἐπῄνεσε δὲ ὁ θεὸς οὐ τὴν P. δημιουργηθεῖσαν ὕλην, τὴν ἄψυχον καὶ πλημμελῆ καὶ διάλυτον, ἔτι δὲ φθαρτὴν ἐξ ἑαυτῆς, ἀνώμαλόν τε καὶ ἄνισον, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ τεχνικὰ ἔργα, κατὰ μίαν ἴσην καὶ ὁμαλὴν δύναμιν καὶ ἐπιστήμην ὁμοίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀποτελεσθέντα. Παρ' ὃ καὶ τοῖς τῆς ἀναλογίας κανόσιν ἴσα καὶ ὅμοια πάντα πᾶσιν ἐνομίσθη, κατὰ τὸν τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης λόγον.

§. 33. Ἰσότητος δὲ καὶ εἴ τις ἄλλος ἐπαινέτης γέγονε Μωϋσῆς. Πρῶτον μὲν αὐτὴν ὑμνῶν, καὶ πανταχοῦ, καὶ δικαιοσύνης ἴδιον ὀνομάζων, ὡς καὶ αὐτό που δηλοῖ τὸ ὄνομα, τὸ δίχα τέμνειν εἰς μοίρας τά τε σώματα καὶ πράγματα· εἶτα ψέγων ἀδικίαν, τὴν ἀνισότητος τῆς αἰσχίστης δημιουργόν. Ἀνισότης δὲ τοὺς διδύμους πολέμους ἔτεκε, τόν τε ξενικὸν καὶ τὸν ἐμφύλιον, ὡς ἔμπαλιν εἰρήνην ἰσότης. Τὰ δὲ ἐγκώμια δικαιοσύνης, καὶ τοὺς ψόγους ἀδικίας, ἐναργέστατα διασυνίστησιν, ὅταν λέγῃ, "Οὐ ποιήσετε ἄδικον ἐν κρίσει, ἐν μέτροις, ἐν σταθμοῖς, ἐν ζυγοῖς· ζυγὰ δίκαια, καὶ στάθμια δίκαια, καὶ χοῦς δίκαιος ἔσται ὑμῖν."**) Καὶ ἐν Ἐπινομίδι, "Οὐκ ἔσται ἐν μαρσιππίῳ σοῖ στάθμιον, ἀληθινὸν δὲ καὶ

---

*) Gen. 1, 31. — **) Lev. 19, 35.

δίκαιον ἔσται· οὐχὶ δὲ στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν,
ἵνα πληθυνθῶσιν αἱ ἡμέραι σου ἐπὶ τῆς χθονὸς, ἣν
κύριος ὁ θεὸς δίδωσί σοι κληροδοσίαν, ὅτι βδέλυγμα
κυρίῳ πᾶς ποιῶν τὰ ἄδικα." *) Οὐκοῦν ὁ φιλοδί-
καιος θεὸς ἀδικίαν μεμίσηκε καὶ βδελύττεται, στά-
σεως καὶ κακῶν ἀρχήν· ποῦ δὲ ἰσότητα δικαιοσύνης
496 τροφὸν ὁ νομοθέτης ἀποδέχεται, ἀρξάμενος ἀπὸ
M. τῆς τοῦ παντὸς οὐρανοῦ γενέσεως. "Καὶ διεχώρισε,"
φησὶν, "ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέ-
σον τοῦ σκότους· καὶ ἐκάλεσε τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ
τὸ σκότος νύκτα." **) Ἡμέραν γὰρ καὶ νύκτα, καὶ
φῶς καὶ σκότος, ἰσότης ἔταξε τοῖς οὖσι. Διεῖλεν
ἰσότης καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνδρα καὶ γυναῖκα,
δύο τμήματα, ἄνισα μὲν ταῖς ῥώμαις, πρὸς ὃ δὲ
ἔσπευσεν ἡ φύσις, τρίτου τινὸς ὁμοίου γένεσιν, ἰσώ-
τατα. "Ἐποίησε γὰρ," φησὶν, "ὁ θεὸς τὸν ἄν-
θρωπον, κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, ἄῤῥεν
καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς." ***) Οὐκ ἔτι "αὐτὸν"
ἀλλ᾽ "αὐτοὺς" ἐπιφέρει πληθυντικῶς, ἐφαρ-
μόττων τὰ εἴδη τῷ γένει, διαιρεθέντα, ὡς εἶπον,
ἰσότητι.

§. 34. Ψῦχος γε μὴν καὶ καῦμα, καὶ θέρος καὶ
ἔαρ ἀνέγραψε τὰς ἐτησίους ὥρας, πάλιν τῷ αὐτῷ
τομεῖ διαιρουμένας. Αἵ γε μὴν πρὸ ἡλίου τρεῖς
ἡμέραι, ταῖς μεθ᾽ ἥλιον ἰσάριθμοι γεγόνασιν, ἑξά-
δος τμηθείσης ἰσότητι πρὸς αἰῶνος καὶ χρόνου δή-
λωσιν. Αἰῶνι μὲν γὰρ τὰς πρὸ ἡλίου τρεῖς ἀνατέ-
θεικε, χρόνῳ δὲ τὰς μεθ᾽ ἥλιον, ὅς ἐστι μίμημα
αἰῶνος, τὰς δύο τοῦ ὄντος πρώτας δυνάμεις, τήν
τε χαριστικὴν, καθ᾽ ἣν ἐκοσμοπλάστει, ἡ προσηγό- 504
ρευται θεὸς, καὶ τὴν κολαστικὴν καθ᾽ ἣν ἄρχει καὶ P
ἐπιστατεῖ τοῦ γενομένου, ἡ προσονομάζεται κύριος,
ὑπ᾽ αὐτοῦ φησιν ἑστῶτος ἐπάνω μέσου διαστέλλε-

---

*) Deut. 25, 13. — **) Gen. 1, 4. — ***) Gen. 1, 26.

σθαι. "Λαλήσω γάρ σοι," φησὶν, "ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου ἀνὰ μέσον τῶν δυοῖν Χερουβὶμ," *) ἵνα ἐπιδείξῃ ὅτι αἱ πρεσβύταται τοῦ ὄντος δυνάμεις ἰσάζουσιν, ἥ τε δωρητικὴ, καὶ ἡ κολαστήριος, αὐτῷ τομεῖ χρώμεναι.

§. 35. Τί δὲ αἱ στῆλαι τῶν γενικῶν δέκα νόμων, ἃς ὀνομάζει πλάκας; Δύο εἰσὶν ἰσάριθμοι τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, λογικῷ καὶ ἀλόγῳ, ἃ παιδευθῆναί τε καὶ σωφρονισθῆναι χρὴ; τεμνόμεναι πάλιν ὑπὸ τοῦ θεσμοθέτου. "Αἱ γὰρ πλάκες ἔργον θεοῦ ἦσαν, καὶ ἡ γραφὴ γραφὴ θεοῦ κεκολαμμένη ἐν ταῖς πλαξί." **) Καὶ μὴν τῶν ἐν ταύταις δέκα λόγων, οἳ κυρίως εἰσὶ θεσμοὶ, διαίρεσις ἴση γέγονεν εἰς πεντάδας, ὧν ἡ μὲν προτέρα τὰ πρὸς θεὸν δίκαια, ἡ δὲ δευτέρα τὰ πρὸς ἀνθρώπους περιέχει. Τῶν μὲν οὖν πρὸς θεὸν δικαίων πρῶτός ἐστι θεσμὸς, ὁ ἐναντιούμενος τῇ πολυθέῳ δόξῃ, διδάσκων ὅτι μοναρχεῖται ὁ κόσμος. Δεύτερος δὲ, περὶ τοῦ μὴ θεοπλαστεῖν τὰ μὴ αἴτια, γραφέων καὶ πλαστῶν ἐπιβούλοις τέχναις, ἃς Μωϋσῆς ἐξήλασε τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας, ἀΐδιον φυγὴν ἐπ'
497 αὐτοῖς ψηφισάμενος, ἵν' ὁ μόνος καὶ πρὸς ἀλήθειαν
P. τιμᾶται θεός. Τρίτος δὲ, περὶ ὀνόματος κυρίου, οὐχ ὃ διῆλθεν εἰς γένεσιν, — ἄῤῥητον γὰρ τὸ ὄνομα — ἀλλὰ τοῦ ταῖς δυνάμεσιν ἐπιφημισθέντος ἀεί. Εἴρηται γὰρ αὐτὸ μὴ λαμβάνειν ἐπὶ ματαίῳ. Τέταρτος δὲ, περὶ τῆς ἀεὶ παρθένου καὶ ἀμήτορος ἑβδομάδος, ἵνα τὴν ἀπραξίαν αὐτῆς μελετῶσα γένεσις, εἰς μνήμην τοῦ ἀοράτως πάντα δρῶντος ἔρχηται. Πέμπτος δὲ, ὁ περὶ γονέων τιμῆς· καὶ γὰρ οὗτος ἱερὸς, ἔχων τὴν ἀναφορὰν οὐκ ἐπ' ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐπὶ τὸν σπορᾶς καὶ γεννήσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον, παρ' ὃν μήτηρ τε καὶ πατὴρ γεννᾶν ἔδοξαν, οὐ γεννῶντες, ἀλλ' ὄργανα γεννήσεως ὄντες. Μεθόριος δὲ ὁ χρη-

---

*) Exod. 25, 22. — **) Exod. 32, 16.

σμὸς οὗτος ἐτάγη, τῆς τε πρὸς εὐσέβειαν οὔσης πεν-
τάδος, καὶ τῆς ἀποτροπὴν τῶν πρὸς τοὺς ὁμοίους
ἀδικημάτων περιεχούσης. Ἐπειδήπερ οἱ θνητοὶ γο-
νεῖς τέλος εἰσὶν ἀθανάτων δυνάμεων, αἳ πάντα γεν-
νῶσαι κατὰ φύσιν, ἐπέτρεψαν ὑστάτῳ καὶ τῷ θνη-
τῷ γένει μιμησαμένῳ τὴν περὶ τὸ γεννᾶν τέχνην σπεί-
ρειν. Ἀρχὴ μὲν γὰρ γεννήσεως ὁ θεὸς, τὸ δὲ ἔσχατον
καὶ ἀτιμότατον τὸ θνητὸν εἶδος τέλος. Ἡ δὲ ἑτέρα
πεντάς ἐστιν ἀπαγόρευσις μοιχείας, ἀνδροφονίας, κλο-
πῆς, ψευδομαρτυρίας, ἐπιθυμίας. Οὗτοι γενικοὶ
σχεδὸν πάντων ἁμαρτημάτων εἰσὶ κανόνες, ἐφ' 505
οὓς ἕκαστον ἀναφέρεσθαι τῶν ἐν εἴδει συμβέ- M.
βηκεν.

§. 36. Ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνδελεχεῖς θυσίας ὁρᾷς εἰς
ἴσα διῃρημένας, ἥν τε ὑπὲρ αὑτῶν ἀνάγουσιν οἱ ἱε-
ρεῖς διὰ τῆς σεμιδάλεως, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους
τῶν δυοῖν ἀμνῶν, οὓς ἀναφέρειν διείρηται. *)
Πρωῒ γὰρ τὰ ἡμίση τῶν λεχθέντων καὶ τὰ ἕτε-
ρα ἑσπέρας δειλινῆς ἐκέλευσεν ὄντως ἱερουργεῖν ὁ
νόμος, ἵνα καὶ ὑπὲρ τῶν νύκτωρ ἀρδομένων ἅπα-
σιν ἀγαθῶν ὁ θεὸς εὐχαριστῆται. Ὁρᾷς καὶ τοὺς
προτιθεμένους ἄρτους ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης, ὡς
εἰς ἴσα μέρη διανεμηθέντες οἱ δώδεκα, καθ' ἑξά-
δα ἀριθμῷ, τίθενται μνημεῖα τῶν ἰσαρίθμων φυλῶν,
ὧν τὴν ἡμίσειαν ἡ ἀρετὴ Λεία κεκλήρωται, ἓξ τε-
κοῦσα φυλάρχας, τὴν δὲ ἑτέραν ἡμίσειαν οἵ τε Ῥαχὴλ
καὶ οἱ τῶν ἄλλων. Ὁρᾷς καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ ποδήρους
δώδεκα λίθους τῆς σμαράγδου, πρός τε τοῖς δεξιοῖς
καὶ τοῖς εὐωνύμοις ἰσότητι διῃρημένους, οἷς τὰ ἴσα
καθ' ἑξάδα ἐγγέγλυπται τὰ τῶν δώδεκα φυλαρχῶν
ὀνόματα, θεῖα γράμματα ἐστηλιτευμένα, θείων φύ-
σεων ὑπομνήματα. Τί δέ; Οὐχὶ δύο ὄρη συμβολι-
κῶς γένη λαβὼν, καὶ πάλιν ἰσότητι διακρίνας ἀνα-

*) Lev. 6, 20.

λογούσῃ, τὸ μὲν ἀπένειμε τοῖς εὐλογοῦσι, τὸ δ' αὖ
498 τοῖς καταρωμένοις; Ἐξ ἑκατέρου στήσας φυλάρχας,
M. ἵνα τοῖς χρείοις νουθεσίας οὖσιν ἐπιδείξῃ, ὅτι καὶ
ἰσάριθμοι εὐλογίαις ἀραὶ καὶ σχεδὸν, εἰ θέμις εἰπεῖν, ἰσότιμοι. Ὁμοίως γὰρ οἵ τε ἔπαινοι τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἱ ψόγοι τῶν μοχθηρῶν ὠφελοῦσιν, ἐπεὶ καὶ τὸ φεύγειν κακὸν, τῷ ἀγαθὸν ἑλέσθαι, παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν, ὅμοιον καὶ ταὐτὸν νενόμισται.

§. 37. Καταπλήττει με καὶ ἡ τῶν προσαγομένων τῷ ἱλασμῷ δυοῖν τράγων ἐπίκρισις ὁμοῦ καὶ διανομὴ, τεμνομένων ἀδήλῳ καὶ ἀτεκμάρτῳ τομεῖ, κλήρῳ. Λόγων γὰρ δυοῖν ὁ μὲν τὰ τῆς θείας ἀρετῆς πραγματευόμενος ἀνιεροῦται καὶ ἀνατίθεται θεῷ, ὁ δὲ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης κακοδαιμονίας ἐζηλωκὼς, γενέσει τῇ φυγάδι. Καὶ γὰρ ὃν ἔλαχεν αὕτη κλῆρον, ἀποπομπαῖον καλοῦσιν οἱ χρησμοὶ, ἐπειδὴ μετανίσταται καὶ διώκεται καὶ μακρὰν ἀπελήλαται σοφίας. Ἐπισήμων γε μὴν καὶ ἀσήμων ὥσπερ νομισμάτων, οὕτως καὶ πραγμάτων ὄντων ἐν τῇ φύσει πολλῶν, ἃ ἀόρατος τομεὺς οὐ δοκεῖ σοι διελεῖν εἰς μοίρας ἴσας, καὶ τὰ μὲν ἐπίσημα τῷ παιδείας ἐραστῇ καὶ δόκιμα, τῷ δὲ ἀμαθαίνοντι τὰ ἀτύπωτα καὶ ἄσημα προσνεῖμαι; "Ἐγένετο γὰρ," φησὶ, "τὰ μὲν ἄσημα τοῦ Λάβαν, τὰ δὲ ἐπίσημα τοῦ Ἰακώβ." *) Ἡ γὰρ ψυχὴ τὸ κήρινον, ὡς εἶπέ τις τῶν ἀρχαίων, ἐκμαγεῖον, σκληρὰ μὲν οὖσα καὶ ἀντίτυπος, ἀντωθεῖ καὶ ἀπο-
σείεται τοὺς ἐπιφερομένους χαρακτῆρας, καὶ ἀσχημά- 506
τιστος ἐξ ἀνάγκης διαμένει. Πειθήνιος δὲ ὑπάρχουσα P.
καὶ μετρίως ὑπείκουσα, βαθεῖς τοὺς τύπους δέχεται, καὶ ἀναμαξαμένη τὰς σφραγῖδας ἀκριβῶς διαφυλάττει τὰ ἐνσημανθέντα ἀνεξάλειπτα εἴδη.

*) Gen. 30, 42.

§. 38. Θαυμαστὴ μέντοι καὶ ἡ τοῦ θυσιῶν αἵματος ἴση διανομὴ, ἣν ὁ ἀρχιερεὺς Μωϋσῆς φύσει διδασκάλῳ χρησάμενος, διένειμε. "Λαβὼν γὰρ," φησὶ, "τὸ ἥμισυ τοῦ αἵματος ἐνέχεεν εἰς κρατῆρας· τὸ δὲ ἥμισυ προςέχεε πρὸς τὸ θυσιαστήριον," *) ὅπως ἀναδιδάξῃ, ὅτι τὸ σοφίας ἱερὸν γένος διττόν ἐστι, τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ ἀνθρώπινον. Καὶ τὸ μὲν θεῖον ἀμιγὲς καὶ ἄκρατον, οὗ ἕνεκα τῷ ἀμιγεῖ καὶ ἀκράτῳ κατὰ τὴν ἕνωσιν μονάδι ὄντι σπένδει θεῷ· τὸ δὲ ἀνθρώπινον μικτὸν καὶ κεκραμένον, ὃ τοῦ μικτοῦ καὶ συνθέτου καὶ κεκραμένου γένους κατασκεδάννυται ἡμῶν ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν· καὶ τί γὰρ ἄλλο ἢ κρᾶσιν μελῶν τε καὶ ἠθῶν ἐργασόμενον Ἀλλὰ γὰρ τῆς ψυχῆς τὸ μὲν ἀμιγὲς καὶ ἄκρατον μέρος ἀκραιφνέστατος νοῦς ἐστιν, ὃς ἀπ' οὐρανοῦ καταπνευσθεὶς ἄνωθεν, ὅταν ἄνοσος καὶ ἀπήμων διαφυλαχθῇ, τῷ καταπνεύσαντι καὶ ἀπαθῆ παντὸς κακοῦ διαφυλάξαντι, προςηκόντως ὅλος εἰς ἱερὰν σπονδὴν ἀναστοιχειωθεὶς ἀν-
499 ταποδίδοται. Τὸ δ' αὖ μικτὸν μέρος τὸ αἰσθήσεών ἐστιν, ᾧ κρατῆρας οἰκείους ἡ φύσις ἐδημιούργησε. Κρατῆρες δὲ ὁράσεως μὲν ὀφθαλμοὶ, ἀκοῆς δὲ ὦτα, καὶ μυκτῆρες ὀσφρήσεως, καὶ τούτων αἱ ἁρμόττουσαι δεξαμεναί. Τούτοις ἐπιχεῖ τοῖς κρατῆρσιν ὁ ἱερὸς λόγος τοῦ αἵματος, ἀξιῶν τὸ ἄλογον ἡμῶν μέρος ψυχωθῆναι, καὶ τρόπον τινὰ λογικὸν γενέσθαι· ταῖς μὲν νουθεσίαις περιόδοις ἀκολουθῆσαν, ἁγνεῦσαν δὲ τῶν ὁλκὸν ἀπατεῶνα προτεινάντων δύναμιν αἰσθητῶν. Ἆρά γε οὐχὶ τούτῳ τρόπῳ καὶ τὸ δίδραχμον διενεμήθη τὸ ἅγιον; **) Ἵνα τὸ μὲν ἥμισυ αὐτοῦ, τὴν δραχμὴν, καθάρωμεν, λύτρα τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς κατατιθέντες· ἣν, ὁ μόνος ἐλεύθερος καὶ ἐλευθεροποιὸς θεὸς, ὠμῆς καὶ πικρᾶς παθῶν καὶ ἀδικημάτων δεσποτείας, ἱκετευθεὶς, ἔστι δὲ ὅτε καὶ χωρὶς

*) Exod. 24, 6. — **) Exod. 30, 13.

ἱκετείας ἀνὰ κράτος ἐκλύει. Τὸ δὲ ἕτερον μέρος τῷ ἀνελευθέρῳ καὶ δουλοπρεπεῖ γένει καταλείπωμεν, οὗ κεκοινώνηκεν ὁ λέγων, "Ἠγάπηκά μου τὸν κύριον," *) τὸν ἡγεμόνα ἐν ἐμοὶ νοῦν, "καὶ τὴν γυναῖκά μου," τὴν φίλην καὶ οἰκουρὸν παθῶν αἴσθησιν, "καὶ τὰ παιδία," τὰ κακὰ τούτων ἔγγονα, "οὐκ ἄπειμι ἐλεύθερος." Ἀνάγκη γὰρ καὶ τῷ τοιούτῳ γένει κλῆρον ἄκληρον καὶ "ἀποπομπαῖον ἐκ τοῦ διδράχμου δοθῆναι, ἐναντίον τῇ ἀνατεθειμένῃ δραχμῇ τε καὶ μονάδι. Μονὰς δὲ οὔτε πρόσθήκην, οὔτε ἀφαίρεσιν δέχεσθαι πέφυκεν, εἰκὼν οὖσα τοῦ μόνου πλήρους θεοῦ. Χαῦ- 50
να γὰρ τά τε ἄλλα ἐξ ἑαυτῶν, εἰ δέ που καὶ πυκνω- I
θὲν εἴη, λόγῳ σφίγγεται θείῳ. Κόλλα γάρ ἐστι καὶ δεσμὸς οὗτος, τὰ πάντα τῆς οὐσίας ἐκπεπληρωκώς· ὁ δ' εἴρας καὶ συνυφήνας ἕκαστα, πλήρης αὐτὸς ἑαυτοῦ κυρίως ἐστὶν, οὐ δεηθεὶς ἑτέρου τὸ παράπαν.

§. 39. Εἰκότως οὖν ἐρεῖ Μωϋσῆς, "Ὁ πλουτῶν οὐ προσθήσει, καὶ ὁ πενόμενος οὐκ ἐλαττώσει ἀπὸ τοῦ ἡμίσους τοῦ διδράχμου," **) ὅπερ ἐστὶν, ὡς ἔφην, δραχμή τε καὶ μονάς· ἣ πᾶς ἂν ἀριθμὸς εἴποι τὸ ποιητικὸν ἐκεῖνο,

Ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι. — —

Λήγει τε γὰρ ἀναλυόμενος ὁ κατὰ σύνθεσιν ἀπειράκις ἄπειρος ἀριθμὸς εἰς μονάδα, ἄρχεται δ' αὖ πάλιν ἀπὸ μονάδος, εἰς ἀπερίγραφον συντιθέμενος πλῆθος. Διόπερ οὐκ ἀριθμὸν ἀλλὰ στοιχεῖον καὶ ἀρχὴν ἀριθμοῦ ταύτην ἔφασαν, οἷς ζητεῖν ἐπιμελές. Ἔτι τοίνυν τὴν οὐράνιον τροφὴν ψυχῆς, ἣν καλεῖ μάννα, διανέμει πᾶσι τοῖς χρησομένοις λόγος θεῖος ἐξ ἴσου,
500 πεφροντικὼς διαφερόντως ἰσότητος. Μαρτυρεῖ δὲ
M. Μωϋσῆς λέγων, "Οὐκ ἐπλεόνασεν ᾧ τὰ πολὺ, καὶ ᾧ

*) Exod. 21, 5. — **) Exod. 30, 15.

τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησεν," *) ἡνίκα τῷ τῆς ἀναλογίας ἐχρήσαντο θαυμαστῷ καὶ περιμαχήτῳ μέτρῳ. Δι' οὗ συνέβη μαθεῖν, ὅτι ἕκαστος εἰς τοὺς καθήκοντας παρ' ἑαυτῷ συνέλεξεν οὐκ ἀνθρώπους μᾶλλον, ἢ λογισμοὺς καὶ τρόπους. Ὃ γὰρ ἐπέβαλεν ἑκάστῳ, τοῦτ' ἀπεκληρώθη προνοητικῶς, ὡς μήτε ὑστερῆσαι, μήτε αὖ περιττεῦσαι.

§. 40. Τὸ δὲ παραπλήσιον τῆς κατ' ἀναλογίαν ἰσότητός ἐστιν εὑρεῖν, καὶ ἐπὶ τοῦ λεγομένου Πάσχα. Πάσχα δὲ ἐστὶν, ὅταν ἡ ψυχὴ τὸ μὲν ἄλογον πάθος ἀπομαθεῖν μελετᾷ, τὴν δ' εὔλογον εὐπάθειαν ἑκουσίως πάσχῃ. Διείρηται γὰρ, "Ἐὰν ὀλίγοι ὦσιν οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὥςτε μὴ ἱκανοὺς εἶναι εἰς τὸ πρόβατον, τὸν πλησίον γείτονα προςλαβεῖν κατ' ἀριθμὸν ψυχῶν," **) ἵν' ἕκαστος τὸ ἀρκοῦν αὐτῷ συναριθμῆται μοίρας, ἧς ἐστιν ἐπάξιός τε καὶ χρεῖος εὑρισκόμενος. Ἐπειδὰν δὲ καὶ τρόπῳ χώρας τὴν ἀρετὴν εἰς τοὺς οἰκήτορας αὐτῆς ἐθελήσῃ διανέμειν, τοῖς πλείοσι πλεονάζειν, — κένοὶ γὰρ ἐπιστήμης ἔσονται, — καὶ τοῖς ἐλάττοσιν ἐλαττοῦν τὴν κατάσχεσιν προστάττει, δικαιῶν μήτε τοὺς μείζους ἐλαττόνων ἀξιοῦν, μήτε μὴν τοὺς ἐλάττους μειζόνων· χωρῆσαι γὰρ αὐτῶν τὸ μέγεθος οὐ δυνήσονται.

§. 41. Τῆς δὲ κατ' ἀριθμὸν ἰσότητος ἐναργέστατον δεῖγμά ἐστι τά τε τῶν δώδεκα ἀρχόντων ἱερὰ δῶρα, καὶ ἔτι τὰ ἀπὸ τῶν δώρων διανεμόμενα τοῖς ἱερεῦσιν. "Ἑκάστῳ γὰρ," φησὶ, "τῶν υἱῶν Ἀαρὼν ἔσται τὸ ἴσον." ***) Παγκάλως δὲ καὶ ἡ περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ἐκθυμιωμένων ἐστὶν ἰσότης. Λέγεται γὰρ, "Λάβε σεαυτῷ ἡδύσματα, στακτὴν, ὄνυχα, καὶ χαλβάνην ἡδυσμοῦ, καὶ λίβανον διαφανῆ,

*) Exod. 16, 18. — **) Exod. 12, 6 (?). — ***) Num. 7, 5 (?).

ἐξαίρετον ἐξαιρέτῳ, ἴσον ἴσῳ, καὶ ποιήσουσιν αὐτὸ 508
θυμίαμα, μύρον, μυρεψοῦ ἔργον, συνθέσεως καθα- P
ρᾶς, ἔργον ἅγιον.“ *) „Ἕκαστον γὰρ τῶν μερῶν ἑκάστῳ φησὶ δεῖν ἴσον συνέρχεσθαι πρὸς τὴν τοῦ ὅλου κρᾶσιν. Ἔστι δ' οἶμαι τὰ τέσσαρα ταῦτα ἐξ ὧν τὸ θυμίαμα συντίθεται, σύμβολα τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη σύμπας ὁ κόσμος. Στακτὴν μὲν γὰρ ὕδατι, γῇ δὲ ὄνυχα, χαλβάνην δὲ ἀέρι, τὸν δὲ διαφανῆ λίβανον πυρὶ ἀπεικάζει. Στακτὴ μὲν γὰρ παρὰ τὰς σταγόνας, ὑδατῶδες· ξηρὸν δὲ ὄνυξ καὶ γεῶδες· ἡ δὲ χαλβάνη τοῦ ἡδυσμοῦ πρὸς τὴν ἀέρος ἔμφασιν προσετέθη, τὸ γὰρ εὐῶδες ἐν ἀέρι· τῷ δὲ λιβάνῳ τὸ διαφανὲς, πρὸς φωτὸς ἔνδειξιν. Διὸ καὶ τὰ βάρος ἔχοντα τῶν κούφων διεχώρισε, τὰ μὲν τῷ συμπλεκτικῷ συνδέσμῳ ἑνώσας, τὰ δὲ διαλελυμένως
501 ἐξενεγκὼν, ἔφησε, „Λάβε σεαυτῷ ἡδύσματα, στα-
M κτὴν, ὄνυχα.“ Ταῦτα ἀσύνδετα, τῶν βάρος ἐχόντων, ὕδατός τε καὶ γῆς, σύμβολα. Εἶτα ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς μετὰ συμπλοκῆς, „Καὶ χαλβάνην ἡδυσμοῦ, καὶ λίβανον διαφανῆ,“ **) ταῦτα πάλιν καθ' ἑαυτὰ τῶν κούφων, ἀέρος καὶ πυρὸς, τὰ σημεῖα. Τὴν δὲ τούτων ἐμμελῆ σύνθεσίν τε καὶ κρᾶσιν, τὸ πρεσβύτατον καὶ τελειότατον ἔργον ἅγιον, ὡς ἀληθῶς εἶναι συμβέβηκε τὸν κόσμον, ὃν διὰ συμβόλου τοῦ θυμιάματος οἴεται δεῖν εὐχαριστεῖν τῷ πεποιηκότι· ἵνα λόγῳ μὲν ἡ μυρεψικῇ τέχνῃ κατασκευασθεῖσα σύνθεσις ἐκθυμιᾶται, ἔργῳ δὲ ὁ θείᾳ σοφίᾳ δημιουργηθεὶς κόσμος ἅπας ἀναφέρηται, πρωῒ καὶ δειλινῆς ὁλοκαυτούμενος. Βίος γὰρ ἐμπρεπὴς κόσμῳ, τῷ πατρὶ καὶ ποιητῇ συνεχῶς καὶ ἀδιαστάτως εὐχαριστεῖν, μονονοὺκ ἐκθυμιῶντι καὶ ἀναστοιχειοῦντι ἑαυτὸν, πρὸς ἔνδειξιν τοῦ μηδὲν θησαυρίζεσθαι, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν ἀνάθημα ἀνατιθέναι τῷ γεγεννηκότι θεῷ.

*) Exod. 30, 34. — **) Ibid.

§. 42. Θαυμάζω καὶ τὸν μετὰ σπουδῆς ἀπνευ-
στὶ δραμόντα συντόνως ἱερὸν λόγον, "ἵνα στῇ μέσος
τῶν τεθνηκότων καὶ τῶν ζώντων. Εὐθὺς γάρ,"
φησὶ Μωϋσῆς, "ἐκόπασεν ἡ θραῦσις." *) Ἀλλ' οὐκ
ἔμελλε κοπάσαι καὶ ἐπικουφίσαι τὰ περιθρύπτοντα
καὶ καταγνύντα καὶ συντρίβοντα τὴν ἡμετέραν ψυ-
χὴν, μὴ διατειχίσαντος τοῦ θεοφιλοῦς τοὺς ὁσίους,
οἳ ζῶσιν ἀψευδῶς, ἀπὸ τῶν ἀνοσίων, οἳ τεθνήκασι
πρὸς ἀλήθειαν, λογισμοῦ. Τῷ γὰρ ἐγγὺς εἶναι πολ-
λάκις νοσούντων, καὶ οἱ σφόδρα ὑγιαίνοντες ἐκδεξά-
μενοι τὴν ἐκείνων νόσον, ἐμέλλησαν τελευτῆσαι.
Τοῦτο δ' ἀμήχανον ἦν ἔτι παθεῖν διαζευχθέντα ὅρῳ
μέσῳ παγέντι δυνατωτάτῳ, ὃς τὰς ἐφόδους καὶ ἐπι-
δρομὰς τοῦ χείρονος μέρους ἀπὸ τοῦ βελτίονος ἀνα-
σώσει. Τεθαύμακα δὲ ἔτι μᾶλλον, ἐπειδὰν κατα- 509
κούων τῶν ἁγίων λογίων ἀναδιδάσκωμαι, ὃν τρόπον P.
εἰςῆλθε "νεφέλη μέση τῆς Αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς Ἰσρα-
ηλιτικῆς στρατιᾶς." **) Ὑπὸ γὰρ τοῦ φιλοπαθοῦς
καὶ ἀθέου τὸ ἐγκρατὲς καὶ θεοφιλὲς γένος οὐκ ἔτι εἴ-
ασε διώκεσθαι, τὸ σκεπαστήριον καὶ σωτήριον τῶν
φίλων, ἀμυντήριον δὲ καὶ κολαστήριον τῶν ἐχθρῶν
ὅπλον, ἡ νεφέλη. Διανοίαις μὲν γὰρ ἀρετώσαις ἠρέμα
σοφίαν ἐπιψεκάζει, τὴν ἀπαθῆ παντὸς κακοῦ· λυ-
πραῖς δὲ καὶ ἀγόνοις ἐπιστήμης ἀθρόας κατανίφει τι-
μωρίας, κατακλυσμῶν φθορὰν αἰκίστην ἐπιφέρουσα.
Τῷ δὲ ἀρχαγγέλῳ καὶ πρεσβυτάτῳ λόγῳ δωρεὰν ἐξαί-
ρετον ἔδωκεν ὁ τὰ ὅλα γεννήσας πατὴρ, ἵνα μεθόριος
στὰς τὸ γενόμενον διακρίνῃ τοῦ πεποιηκότος. Ὁ δ'
αὐτὸς ἱκέτης μέν ἐστι τοῦ θνητοῦ κηραίνοντος ἀεὶ
πρὸς τὸ ἄφθαρτον, πρεσβευτὴς δὲ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς
τὸ ὑπήκοον. Ἀγάλλεται δὲ ἐπὶ τῇ δωρεᾷ, καὶ σεμνυ-
502 νόμενος αὐτὴν ἐκδιηγεῖται φάσκων, "Καὶ ἐγὼ εἱ-
M. στήκειν ἀνὰ μέσον κυρίου καὶ ὑμῶν," ***) οὔτε ἀγέν-

*) Num. 16, 48. — **) Exod. 14, 19. — ***) Num. 16, 48.

νητος ὡς ὁ θεὸς ὤν, οὔτε γεννητὸς ὡς ὑμεῖς, ἀλλὰ μέσος τῶν ἄκρων, ἀμφοτέροις ὁμηρεύων· παρὰ μὲν τῷ φυτεύσαντι, πρὸς πίστιν τοῦ μὴ σύμπαν ἀφανίσαι ποτὲ καὶ ἀποστῆναι τὸ γένος, ἀκοσμίαν ἀντὶ κόσμου ἑλόμενον· παρὰ δὲ τῷ φύντι, πρὸς εὐελπιστίαν τοῦ μή ποτε τὸν ἵλεων θεὸν περιϊδεῖν τὸ ἴδιον ἔργον. Ἐγὼ γὰρ ἐπικηρυκεύσομαι τὰ εἰρηναῖα γενέσει παρὰ τοῦ καθαιρεῖν πολέμους ἐγνωκότος, εἰρηνοφύλακος ἀεὶ θεοῦ.

§. 43. Διδάξας οὖν ἡμᾶς περὶ τῆς εἰς ἴσα τομῆς ὁ ἱερὸς λόγος, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐναντίων ἐπιστήμην ἄγει, φάσκων ὅτι τὰ τμήματα "ἔθηκεν ἀντιπρόςωπα ἀλλήλοις." *) Τῷ γὰρ ὄντι πάνθ' ὅσα ἐν κόσμῳ σχεδὸν ἐναντία εἶναι πέφυκεν· ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων Θερμὸν ἐναντίον ψυχρῷ, καὶ ξηρὸν ὑγρῷ, καὶ κοῦφον βαρεῖ, καὶ σκότος φωτὶ, καὶ νὺξ ἡμέρᾳ. Καὶ ἐν οὐρανῷ μὲν ἡ ἀπλανὴς τῇ πεπλανημένῃ φορᾷ· κατὰ δὲ τὸν ἀέρα, αἰθρία νέφεσι, νηνεμία πνεύμασι, θέρει χειμὼν, ἔαρι μετόπωρον· τὸ μὲν γὰρ ἀνθεῖ, τὸ δὲ φθίνει. Τὰ δ' ἔγγεια πάλιν· ὕδατος τὸ γλυκὺ τῷ πικρῷ, καὶ γῆς ἡ στεῖρα τῇ γονίμῳ. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἐναντία, προῦπτα σώματα ἀσώματα, ἔμψυχα ἄψυχα, λογικὰ ἄλογα, θνητὰ ἀθάνατα, αἰσθητὰ νοητὰ, καταληπτὰ ἀκατάληπτα, στοιχεῖα ἀποτελέσματα, ἀρχὴ τελευτὴ, γένεσις φθορὰ, ζωὴ θάνατος, νόσος ὑγεία, λευκὸν μέλαν, δεξιὰ εὐώνυμα, δικαιοσύνη ἀδικία, φρόνησις ἀφροσύνη, ἀνδρεία δειλία, σωφροσύνη ἀκολασία, ἀρετὴ κακία, καὶ τὰ τῆς ἑτέρας εἴδη πάντα τοῖς τῆς 510
ἑτέρας εἴδεσι πᾶσι. Πάλιν γραμματικὴ ἀγραμμα- P.
τία, μουσικὴ ἀμουσία, παιδεία ἀπαιδευσία, συνόλως τέχνη ἀτεχνία. Καὶ τὰ ἐν ταῖς τέχναις, φωνήεντα στοιχεῖα καὶ ἄφωνα, ὀξεῖς καὶ βαρεῖς φθόγγοι, εὐ-

*) Gen. 15, 10.

θεῖαι καὶ περιφερεῖς γραμμαί. Καὶ ἐν ζώοις καὶ φυτοῖς, ἄγονα γόνιμα, πολυτόκα ὀλιγοτόκα, ᾠοτόκα ζωοτόκα, μαλακὰ ὀστρακόδερμα, ἄγρια ἥμερα, μονωτικὰ ἀγελαῖα. Καὶ πάλιν, πενία πλοῦτος, δόξα ἀδοξία, δυςγένεια εὐγένεια, ἔνδεια περιουσία, πόλεμος εἰρήνη, νόμος ἀνομία, ἀφυΐα εὐφυΐα, ἀπονία πόνος, νεότης γῆρας, δύναμις ἀδυναμία, ἀσθένεια ῥώμη. Καὶ τί δεῖ τὰ καθ᾽ ἕκαστον ἀναλέγεσθαι, ἀπερίγραφα καὶ ἀπέραντα ὄντα τῷ πλήθει; Παγκάλως οὖν ὁ τῶν τῆς φύσεως ἑρμηνευτὴς γραμμάτων, τῆς ἀργίας καὶ ἀμελετησίας ἡμῶν λαμβάνων οἶκτον, ἕκαστον ἀφανῶς ἀναδιδάσκει, καθὰ καὶ νῦν, τὴν ἀντιπρόσωπον ἑκάστων θέσιν οὐχ ὁλοκλήρων,
503 ἀλλὰ τμημάτων ὑπαρχόντων· ἐν γὰρ τὸ ἐξ ἀμ-
M. φοῖν τῶν ἐναντίων, οὗ τμηθέντος, γνώριμα τὰ ἐναντία. Οὐ τοῦτ᾽ ἔστιν, ὅ φασιν Ἕλληνες τὸν μέγαν καὶ ἀοίδιμον παρ᾽ αὐτοῖς Ἡράκλειτον, κεφάλαιον τῆς αὐτοῦ προστησάμενον φιλοσοφίας, αὐχεῖν ὡς ἐφ᾽ εὑρέσει καινῇ; Παλαιὸν γὰρ εὕρεμα Μωϋσέως ἐστὶ, τὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὰ ἐναντία τμημάτων λόγον ἔχοντα ἀποτελεῖσθαι, καθάπερ οὖν παρεδείχθη.

§. 44. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐν ἑτέροις ἀκριβώσομεν. Ἄξιον δὲ καὶ ἐκεῖνο μὴ παρησυχασθῆναι. Τὰ γὰρ λεγόμενα διχοτομήματα, τριῶν ζώων διαιρεθέντων, ἓξ ἐγένετο, ὡς ἕβδομον τὸν τομέα εἶναι λόγον, διαστέλλοντα τὰς τριάδας, μέσον αὐτὸν ἱδρυσάμενον. Τὸ παραπλήσιόν μοι δοκεῖ σαφέστατα μεμηνῦσθαι καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς λυχνίας· δεδημιούργηται γὰρ ἓξ καλαμίσκους ἔχουσα, τρεῖς ἑκατέρωθεν. Ἑβδόμη δὲ αὕτη μέση, διακρίνουσα καὶ διαιροῦσα τὰς τριάδας. Τορευτὴ γάρ ἐστι, τεχνικὸν καὶ δόκιμον θεῖον ἔργον, ἐξ ἑνὸς χρυσίου καθαροῦ. Τὸ γὰρ ἓν καὶ μόνον καὶ καθαρὸν ὄντως, ἑβδομάδα τὴν ἀμήτορα γεγέννηκε καὶ ἐξ αὐτοῦ μόνου, μὴ προσχρησάμενον ὕλῃ τὸ παράπαν. Χρυσὸν δὲ οἱ ἐγκωμιάζοντες,

πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα λέγουσι τῶν εἰς ἔπαινον, δύο δὲ τὰ ἀνωτάτω· ἓν μὲν, ὅτι ἰὸν οὐ παραδέχεται· ἕτερον δὲ, ὅτι εἰς ὑμένας λεπτοτάτους ἀῤῥαγὴς διαμένων ἐλαύνεταί τε καὶ χεῖται. Σύμβολον οὖν εἰκότως γέγονε μείζονος φύσεως, ἣ ταθεῖσα καὶ κεχυμένη καὶ φθάσασα πάντη, πλήρης ὅλη δι᾽ ὅλων ἐστὶν, εὐαρμόστως καὶ τὰ ἄλλα συνυφήνασα. Περὶ τῆς 511 εἰρημένης λυχνίας ὁ τεχνίτης διαλεγόμενος πάλιν P. φησὶν, ὅτι ἐκ τῶν καλαμίσκων εἰσὶν οἱ βλαστοὶ ἐξέχοντες τρεῖς ἑκατέρωθεν, ἐξισούμενοι ἀλλήλοις, καὶ τὰ "λαμπάδια αὐτῶν ἅ ἐστιν ἐπὶ τῶν ἄκρων καρυωτὰ ἐξ αὐτῶν," *) καὶ τὰ ἀνθέμια ἐν αὐτοῖς, ἵν᾽ ὦσιν ἐπ᾽ αὐτῶν οἱ λύχνοι καὶ τὸ ἀνθέμιον τὸ ἕβδομον ἐπ᾽ ἄκρου τοῦ λαμπαδίου στερεὸν, ὅλον χρυσοῦν, καὶ ἑπτὰ λύχνους ἐπ᾽ αὐτοῖς χρυσοῦς. Ὥςτε διὰ πολλῶν ᾠήθη κατασκευάζεσθαι, ὅτι ἑξὰς εἰς δύο τριάδας ὑπὸ μέσου τοῦ ἑβδόμου λόγου διῄρηται· καθάπερ ἔχει νυνί. Πᾶσα γὰρ ἡ λυχνία σὺν τοῖς ὁλοσχερεστάτοις μέρεσιν αὐτῆς, ἅ ἕξ ἐστιν, ἐπάγη· λαμπαδίων ἑπτὰ, ἀνθεμίων ἑπτὰ, λύχνων ἑπτά. Διαιροῦνται δὲ οἱ μὲν ἓξ λύχνοι τῷ ἑβδόμῳ, τὰ δὲ ἀνθέμια ὁμοίως τῷ μέσῳ, καὶ τὰ λαμπάδια τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὸ τοῦ ἑβδόμου καὶ μέσου· οἱ δὲ ἓξ καλαμίσκοι, καὶ οἱ ἐκπεφυκότες ἴσοι βλαστοὶ, ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ στελέχους τῆς ἑβδόμης.

504 §. 45. Πολὺν δ᾽ ὄντα τὸν περὶ ἑκάστου λόγον, M. ὑπερθετέον εἰςαῦθις. Τοσοῦτον δὲ αὐτὸ μόνον ὑπομνηστέον, ὅτι τῆς κατ᾽ οὐρανὸν τῶν ἑπτὰ πλανήτων πορείας μίμημά ἐστιν ἡ ἱερὰ λυχνία, καὶ οἱ ἑπτὰ λύχνοι οἱ ἐπ᾽ αὐτῆς. Πῶς; Ἐρήσεταί τις. Ὅτι, φήσομεν, ὃν τρόπον οἱ λύχνοι, οὕτως καὶ τῶν πλανήτων ἕκαστος φωςφορεῖ. Λαμπρότεροι γὰρ ὄντες αὐγοειδεστάτας ἄχρι γῆς ἀποστέλλουσιν ἀκτῖνας.

---

*) Exod. 25, 33.

Διαφερόντως δὲ ὁ μέσος τῶν ἑπτὰ, ἥλιος. Μέσον δὲ αὐτὸν, οὐ μόνον ὅτι μέσην ἐπέχει χώραν, ὡς ἠξίωσάν τινες, καλῶ, ἀλλ' ὅτι καὶ θεραπεύεσθαι, καὶ δορυφορεῖσθαι πρὸς ὑπασπιζόντων ἑκατέρωθεν, ἀξιώματος ἕνεκα καὶ μεγέθους καὶ ὠφελειῶν, ἃς τοῖς ἐπιγείοις ἅπασι παρέχει, δίκαιος ἄλλως ἐστί. Τὴν δὲ τῶν πλανήτων τάξιν ἄνθρωποι παγίως μὴ κατειληφότες — τί δ' ἄλλο τῶν κατ' οὐρανὸν ἴσχυσαν διανοῆσαι βεβαίως; — εἰκότως λέγουσιν. Ἄριστα δ' ἐμοὶ στοχάζεσθαι δοκοῦσιν, οἱ τὴν μέσην ἀπονενεμηκότες ἡλίῳ τάξιν, τρεῖς μὲν ὑπὲρ αὐτὸν καὶ μετ' αὐτὸν τοὺς ἴσους εἶναι λέγοντες, ὑπὲρ αὐτὸν μὲν Φαίνοντα, Φαέθοντα, Πυρόεντα, εἶθ' Ἥλιον· μετ' αὐτὸν δὲ Στίλβοντα, Φωςφόρον, τὴν ἀέρος γείτονα Σελήνην. Ἐπίγειον οὖν βουληθεὶς ἀρχέτυπον τῆς κατ' οὐρανὸν σφαίρας ἑπταφεγγοῦς μίμημα παρ' ἡμῖν ὁ τεχνίτης γενέσθαι, πάγκαλον ἔργον προςέταξε, τὴν λυχνίαν, δημιουργηθῆναι. Δέδεικται δὲ καὶ ἡ πρὸς ψυχὴν ἐμφέρεια αὐτῆς· ψυχὴ γὰρ τριμερής ἐστι, δίχα δὲ ἕκαστον τῶν μερῶν, ὡς ἐδείχθη, τέμνεται· μοιρῶν δὲ γενομένων ἕξ, ἕβδομος εἰκότως τομεὺς ἦν ἁπάντων, ὁ ἱερὸς καὶ θεῖος λόγος.

§. 46. Ἄξιον δὲ μηδ' ἐκεῖνο παρησυχασθῆναι, τριῶν ὄντων ἐν τοῖς ἁγίοις σκευῶν, λυχνίας, τραπέζης, θυμιατηρίου, τὸ μὲν θυμιατήριον εἰς τὴν 512 P.
ὑπὲρ τῶν στοιχείων εὐχαριστίαν ἀνάγεται, ὡς ἐδείχθη πρότερον. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸ μοίρας ἔχει τῶν τεσσάρων, γῆς μὲν τὰ ξύλα, ὕδατος δὲ τὰ ἐπιθυμιώμενα· πρότερον γὰρ τηκόμενα, εἰς λιβάδας αὖθις ἀναλύεται· τὸν δὲ ἀτμὸν ἀέρος, πυρὸς δὲ τὸ ἐξαπτόμενον. Καὶ ἡ σύνθεσις δὲ λιβανωτοῦ καὶ χαλβάνης, ὄνυχός τε καὶ στακτῆς, τῶν στοιχείων σύμβολον. Ἡ δὲ τράπεζα, εἰς τὴν τῶν ὑπὲρ τῶν θνητῶν ἀποτελεσμάτων εὐχαριστίαν· ἄρτοι γὰρ καὶ σπονδεῖα ἐπιτίθενται αὐτῇ, οἷς ἀνάγκη χρῆσθαι τὰ τῆς τροφῆς δεόμενα. Ἡ δὲ λυχνία, εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν κατ' οὐ-

505 ρανὸν ἁπάντων, ἵνα μηδὲν μέρος τοῦ κόσμου δί-
M. κην ἀχαριστίας ὀφείλῃ, ἀλλ᾽ ἴδωμεν ὅτι πάντα τὰ μέρη τὰ κατ᾽ αὐτὸν εὐχαριστεῖ, τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀποτελέσματα, οὐ τὰ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ.

§. 47. Ἄξιον δὲ σκέψασθαι, διὰ τί τῆς τραπέζης καὶ τοῦ θυμιατηρίου τὰ μέτρα δηλώσας, τῆς λυχνίας οὐδὲν ἀνέγραψε; Μήποτε δι᾽ ἐκεῖνο, ὅτι τὰ μὲν στοιχεῖα καὶ τὰ θνητὰ ἀποτελέσματα, ὧν ἡ τράπεζα καὶ τὸ θυμιατήριον σύμβολα, μεμέτρηνται, περατωθέντα ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ· ἀεὶ γὰρ τὸ περιέχον τοῦ περιεχομένου μέτρον. Ὁ δὲ οὐρανὸς, οὗ σύμβολόν ἐστιν ἡ λυχνία, ἀπειρομεγέθης ἐστί. Περιέχεται γὰρ, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὸ κενοῦ κατὰ Μωϋσῆν, οὔτε ὑπ᾽ οὐδενὸς σώματος, οὔτε ἰσομεγέθους αὐτῷ, οὔτε ἀπείρου, διὰ τὴν ἐν τῇ πυργώσει μυθευομένην τερατολογίαν· ἔστι δὲ ὅρος αὐτοῦ ὁ θεὸς, καὶ ἡνίοχος καὶ κυβερνήτης. Ὥςπερ οὖν ἀπερίληπτον τὸ ὂν, οὕτως καὶ τὸ ὁριζόμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ, μέτροις τοῖς εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπίνοιαν ἥκουσιν οὐ μετρεῖται· καὶ τάχα ἐπεὶ κυκλοτερὴς ὢν καὶ ἄκρως εἰς σφαῖραν ἀποτετορευμένος, μήκους καὶ πλάτους οὐ μετέχει.

§. 48. Εἰπὼν οὖν τὰ πρέποντα περὶ τούτων, ἐπιλέγει, „Τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλεν," *) ὄρνεα καλῶν τοὺς πτηνοὺς καὶ μετεωροπολεῖν πεφυκότας δύο λόγους· ἕνα μὲν ἀρχέτυπον ὑπὲρ ἡμᾶς, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καθ᾽ ἡμᾶς ὑπάρχοντα. Καλεῖ δὲ Μωϋσῆς τὸν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰκόνα θεοῦ, τὸν δὲ καθ᾽ ἡμᾶς, τῆς εἰκόνος ἐκμαγεῖον. „Ἐποίησε γὰρ," φησὶν, „ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον," οὐκ εἰκόνα, ἀλλ᾽ „κατ᾽ εἰκόνα." **) Ὥςτε τὸν καθ᾽ ἕκαστον ἡμῶν νοῦν, ὃς δὴ κυρίως καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπό

---

*) Gen. 15, 10. — **) Gen. 1, 27.

ἐστι, τρίτον εἶναι τύπον ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος· τὸν δὲ μέσον, παράδειγμα μὲν τούτου, ἀπεικόνισμα δὲ ἐκείνου. Φύσει δὲ ἄτμητος ὁ ἡμέτερος γέγονε νοῦς. 513
Τὸ μὲν γὰρ ἄλογον ψυχῆς μέρος ἑξαχῆ διελὼν ὁ P.
δημιουργὸς, ἓξ μοίρας εἰργάσατο, ὅρασιν, γεῦσιν, ἀκοὴν, ὄσφρησιν, ἁφὴν γόνιμον, φωνήν· τὸ δὲ λογικὸν, ὃ δὴ νοῦς ὠνομάσθη, ἄσχιστον εἴασε, κατὰ τὴν τοῦ παντὸς ὁμοιότητα οὐρανοῦ. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ λόγος ἔχει τὴν μὲν ἐξωτάτην καὶ ἀπλανῆ σφαῖραν ἄτμητον φυλαχθῆναι, τὴν δ᾽ ἐντὸς ἑξαχῆ τμηθεῖσαν, ἑπτὰ κύκλους τῶν λεγομένων πλανήτων ἀποτελέσαι· ὃ γὰρ, οἶμαι, ἐν ἀνθρώπῳ ψυχὴ, τοῦτο οὐρανὸς ἐν κόσμῳ. Τὰς οὖν νοερὰς καὶ λογικὰς δύο φύσεις, τήν τε ἐν ἀνθρώπῳ καὶ τὴν ἐν τῷ παντὶ, συμβέβηκεν ὁλοκλήρους καὶ ἀδιαιρέτους εἶναι.
506 Διὸ λέγεται, „Τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλε.“ Περιστε-
M. ρᾷ μὲν ὁ ἡμέτερος νοῦς, ἐπειδὴ τιθασσὸν καὶ σύντροφον ἡμῖν ἐστι τὸ ζῶον, εἰκάζεται, τῷ δὲ τούτου παραδείγματι ἡ τρυγών. Ὁ γὰρ θεοῦ λόγος φιλέρημος καὶ μονωτικὸς, ἐν ὄχλῳ τῶν γενομένων καὶ φθαρησομένων οὐχὶ φυρόμενος, ἀλλ᾽ ἄνω φοιτᾶν εἰθισμένος ἀεὶ, καὶ ἑνὶ ὀπαδὸς εἶναι μεμελετηκώς. Ἄτμητοι μὲν οὖν αἱ δύο φύσεις, ἥ τε ἐν ἡμῖν τοῦ λογισμοῦ, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου· ἄτμητοι δὲ οὖσαι, μυρία ἄλλα τέμνουσιν. Ὅ τε γὰρ θεῖος λόγος τὰ ἐν τῇ φύσει διεῖλε, καὶ διένειμε πάντα· ὅ τε ἡμέτερος νοῦς, ἅττ᾽ ἂν παραλάβῃ νοητῶς πράγματά τε καὶ σώματα, εἰς ἀπειράκις ἄπειρα διαιρεῖ μέρη, καὶ τέμνων οὐδέποτε λήγει. Τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὴν πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐμφέρειαν. Τὸ γὰρ θεῖον ἀμιγὲς, ἄκρατον καὶ ἀμερέστατον ὑπάρχον, ἅπαντι τῷ κόσμῳ γέγονεν αἴτιον μίξεως, κράσεως, πολυμερίας· ὥστε εἰκότως καὶ

**) Gen. 15, 10.

τὰ ὁμοιωθέντα, νοῦς τε ὁ ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀμερεῖς καὶ ἄτμητοι ὑπάρχοντες, διαιρεῖν καὶ διακρίνειν ἕκαστα τῶν ὄντων ἐῤῥωμένως δυνήσονται.

§. 49. Λαλήσας οὖν περὶ τῶν ἀτμήτων καὶ ἀδιαιρέτων ὀρνέων φησὶν ἑξῆς, „Κατέβη δὲ ὄρνεα ἐπὶ τὰ σώματα τὰ διχοτομηθέντα," *) ὁμωνυμίᾳ μὲν χρησάμενος, τὴν δὲ πραγματικὴν διαμάχην ἐναργέστατα τοῖς ὁρᾶν δυναμένοις διασυνιστάς. Παρὰ φύσιν γάρ ἐστι τὸ καταβαίνειν ὄρνεα, τοῦ μετεωροπολεῖν ἕνεκα πτερωθέντα. Καθάπερ γὰρ τοῖς χερσαίοις οἰκειότατον χωρίον γῆ, καὶ μάλιστα τοῖς ἑρπετοῖς, ἃ μηδ᾽ ὑπὲρ αὐτῆς ἰλυσπώμενα ἀνέχεται, φωλεοὺς δὲ καὶ καταδύσεις ζητεῖ, τὸν ἄνω χῶρον ἀποδιδράσκοντα, διὰ τὴν πρὸς τὰ κάτω συγγένειαν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῖς πετεινοῖς ὁ ἀὴρ ἐνδιαίτημα οἰκεῖον, κούφοις διὰ τὴν πτέρωσιν ὁ φύσει κοῦφος. Ὅταν οὖν τὰ ἀεροπόρα αἰθεροβατεῖν ὀφείλοντα καταβαίνῃ πρὸς χέρσον ἀφικνούμενα, τῷ κατὰ φύσιν ἀδυνατεῖ χρῆσθαι βίῳ. Τὸ ἐναντίον δὲ 51
Μωϋσῆς καὶ ὅσα τῶν ἑρπετῶν ἄνω δύναται πηδᾶν, οὐ μετρίως ἀποδέχεται. Φησὶ γοῦν, „Ταῦτα φάγεσθε ἀπὸ τῶν ἑρπετῶν τῶν πετεινῶν, ἃ πορεύεται ἐπὶ τεσσάρων, ἃ ἔχει σκέλη ἀνωτέρω τῶν ποδῶν, ὥστε πηδᾶν ἐν αὐτοῖς ἀπὸ γῆς." **) Ταῦτα δ᾽ ἐστὶ σύμβολα ψυχῶν, ὅσαι τρόπον ἑρπετῶν προσεῤῥιζωμέναι τῷ γηΐνῳ σώματι, καθαρθεῖσαι, μετεωροπολεῖν ἰσχύουσιν, οὐρανὸν ἀντικαταλλαξάμεναι γῆς, καὶ φθορᾶς ἀθανασίαν. Πάσης οὖν βαρυδαιμονίας ἀναπεπληρῶσθαι νομιστέον ἐκείνας, αἵτινες ἐν ἀέρι καὶ αἰθέρι τῷ καθαρωτάτῳ τραφεῖσαι, μετανέστησαν,
50 τὸν κόρον τῶν θείων ἀγαθῶν οὐ δυνηθεῖσαι φέρειν,
M ἐπὶ τὸ θνητὸν καὶ κακὸν χωρίον γῆν. Ἐπιφοιτῶσι δὲ ἔννοιαι μυρίαι περὶ μυρίων πραγμάτων ὅσων,

*) Gen. 15, 11. — **) Lev. 11, 21.

αἱ μὲν ἑκούσιοι, αἱ δὲ κατὰ ἄγνοιαν, αἳ οὐδὲν διαφέρουσι πτηνῶν, αἷς τὰ κατιόντα ἐξωμοίωσεν ὄρνεα. Τῶν δὲ ἐννοιῶν ἡ μὲν ἄνω φορὰ τὴν ἀμείνω τάξιν ἔλαχε, συνοδοιπορούσης ἀρετῆς τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ θεῖον χῶρον ἀγούσης· τὴν χείρω δὲ ἡ κάτω, κακίας ἀφηγουμένης καὶ ἀντισπώσης βίᾳ· δηλοῖ δὲ καὶ τὰ ὀνόματα οὐχ ἥκιστα τὴν τῶν τόπων ἐναντιότητα. Ἀρετὴ μὲν γὰρ οὐ μόνον παρὰ τὴν αἵρεσιν ὠνομάσθη, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ αἴρεσθαι,— αἴρεται γὰρ καὶ μετεωρίζεται διὰ τὸ ἀεὶ τῶν ὀλυμπίων ἐρᾶν, — κακία δὲ ἀπὸ τοῦ κάτω κεχωρηκέναι, καὶ καταπίπτειν τοὺς χρωμένους αὐτῇ βιάζεσθαι. Τὰ γοῦν πολέμια τῆς ψυχῆς ἐπιπετώμενα καὶ ἐπιφοιτῶντα νοήματα, κάτεισι μὲν αὐτὰ, καταβάλλει δὲ καὶ τὴν διάνοιαν, σώμασιν αἰσχρῶς ἐπιφερόμενα, πράγμασιν αἰσθητοῖς οὐ νοητοῖς, ἀτελέσιν οὐχ ὁλοκλήροις, ἐφθαρμένοις οὐχὶ τοῖς ζῶσιν. Οὐ γὰρ μόνον σώμασιν, ἀλλὰ καὶ σωμάτων τῶν δίχα διαιρεθέντων τμήμασιν, ἐπιφοιτᾷ. Τὰ δὲ οὕτως διαιρεθέντα ἁρμονίαν ἀμήχανον δέξασθαι καὶ ἕνωσιν, τῶν πνευματικῶν τόνων, οἳ συμφυέστατος δεσμὸς ἦσαν, διακοπέντων.

§. 50. Εἰσηγεῖται δὲ γνώμην ἀληθεστάτην, διδάσκων, ὅτι δικαιοσύνη μὲν καὶ πᾶσα ἀρετὴ, ψυχῆς, ἀδικία δὲ καὶ πᾶσα κακία σώματος ἐρῶσι· καὶ ὅτι τὰ τῷ ἑτέρῳ φίλα τῷ ἑτέρῳ πάντως ἐχθρά ἐστι, καθὰ καὶ νῦν. Αἰνιττόμενος γὰρ τοὺς τῆς ψυχῆς πολέμους, ὄρνεα εἰσήγαγε γλιχόμενα ἐμπλέκεσθαι καὶ ἐμφύεσθαι σώμασι, καὶ σαρκῶν ἐμφορεῖσθαι, ὧν τὰς ἐφόδους καὶ ἐπιδρομὰς ἐπισχεῖν βουληθεὶς ὁ ἀστεῖος, λέγεται αὐτοῖς ἐγκαθίσαι, οἷα πρόεδρός τις ἢ πρόβουλος ὤν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ οἰκεῖα ὑπὸ ἐμφυλίου στάσεως διειστήκει, καὶ τὰ ἐχθρὰ στίφη διεφέρετο, βουλὴν ἀμείνω συναγαγὼν ἐσκόπει περὶ τῶν διαφόρων· ἵνα εἰ δύναιτο, P. πειθοῖ χρώμενος, καὶ τὸν ξενικὸν πόλεμον καταλύ- 515

σαι, καὶ τὴν ἐμφύλιον ταραχὴν ἀνέλοι. Τοὺς μὲν γὰρ ὥςπερ νέφος ἐπιῤῥάξαντας, ἀκαταλλάκτως ἔχοντας, λυσιτελὲς ἦν ἀποσκεδάσαι, τοῖς δὲ τὴν παλαιὰν συγγένειαν οἰκειώσασθαι. Δυςμενεῖς μὲν οὖν ἄσπονδοι καὶ ἀκατάλλακτοι γράφονται· ψυχῆς ἀφροσύναι καὶ ἀκολασίαι, δειλίαι τε καὶ ἀδικίαι, καὶ ὅσαι ἄλλαι ἐπὶ πλεοναζούσης ὁρμῆς εἰώθασι φύεσθαι ἄλογοι ἐπιθυμίαι, σκιρτῶσαι καὶ ἀπαυχενίζουσαι, καὶ τὸν
508 εὐθὺν δρόμον τῆς διανοίας ἐπέχουσαι· πολλάκις
M. δὲ καὶ τὸ σύμπαν αὐτῆς σχῆμα σπαράττουσαί τε καὶ καταβάλλουσαι. Τὰ δὲ τῶν ἐνσπόνδων δυνάμεων προςκρούσματα τοιαῦτ' ἐστὶν, οἵας εἶναι συμβέβηκε τὰς τῶν σοφιστῶν δογματικὰς ἔριδας. Ἡι μὲν γὰρ πρὸς ἓν ἀποπνέουσι τέλος, θεωρίαν τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων, λέγοιντ' ἂν εἶναι φίλοι· ᾗ δ' οὐχ ὁμογνωμονοῦσιν ἐν ταῖς κατὰ μέρος ζητήσεσιν, ἐμφυλίῳ στάσει χρῆσθαι. Ὥςπερ οἱ ἀγένητον εἶναι λέγοντες τὸ πᾶν, τοῖς γένεσιν εἰςηγουμένοις αὐτοῦ· καὶ πάλιν οἱ φθαρήσεσθαι, τοῖς φθαρτὸν μὲν εἶναι φύσει, μηδέποτε δὲ φθαρησόμενον, διὰ τὸ κραταιοτέρῳ δεσμῷ, τῇ τοῦ πεποιηκότος βουλήσει, συνέχεσθαι· καὶ οἱ μηδὲν εἶναι ὁμολογοῦντες ἀλλὰ πάντα γίνεσθαι, τοῖς ὑπολαμβάνουσι τὰ ἐναντία· καὶ οἱ πάντων χρημάτων ἄνθρωπον μέτρον εἶναι διεξιόντες, τοῖς τὰ αἰσθήσεως καὶ τὰ διανοίας κριτήρια συνέχουσι· καὶ συνόλως οἱ πάντα ἀκατάληπτα εἰςηγούμενοι, τοῖς γνωρίζεσθαι πάμπολλα φάσκουσι. Καὶ ἥλιος μέντοι καὶ σελήνη, καὶ ὁ σύμπας οὐρανὸς, γῆ τε καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ, τά τε ἐπ' αὐτῶν πάντα, τοῖς σκεπτικοῖς ἔριδας καὶ φιλονεικίας παρεσχήκασιν, οὐσίας καὶ ποιότητας, μεταβολάς τε αὖ καὶ τροπὰς, καὶ γενέσεις ἔτι τε καὶ φθορὰς αὐτῶν ἀναζητοῦσιν· μεγέθους τε πέρι καὶ κινήσεως τῶν κατ' οὐρανὸν, οὐ πάρεργον ποιούμενοι τὴν ἔρευναν, ἑτεροδοξοῦσιν οὐ συμφερόμενοι, μέχρις ἂν μαιευτικός τις ἀνὴρ ὁμοῦ καὶ δικαστικὸς συγκαθίσας, θεάσηται τὰ τῆς ἑκάστου γεννήματα

ψυχῆς, καὶ τὰ μὲν οὐκ ἄξια τροφῆς ἀποῤῥίψῃ, τὰ δὲ ἐπιτήδεια διασώσῃ καὶ προνοίας τῆς ἁρμοττούσης ἀξιώσῃ. Τὰ δὲ κατὰ φιλοσοφίαν μεστὰ διαφωνίας γέγονε, τὸν πιθανὸν καὶ στοχαστικὸν νοῦν τῆς ἀληθείας ἀποδιδρασκούσης· τὸ γὰρ δυςεύρετον καὶ δυςθήρατον αὐτῆς, ὥς γε οἶμαι, στάσεις ἐγέννησε.

§. 51. "Περὶ δὲ ἡλίου δυσμὰς ἔκστασις ἔπεσεν ἐπὶ Ἀβραὰμ, καὶ ἰδοὺ φόβος σκοτεινὸς μέγας ἐπιπίπτει αὐτῷ.*) Ἔκστασις ἡ μέν ἐστι λύττα μανιώδης παράνοιαν ἐμποιοῦσα, κατὰ γῆρας, ἢ μελαγχολίαν, ἤ
τινα ὁμοιότροπον ἄλλην αἰτίαν· ἡ δὲ σφοδρὰ κατά- 516
509 πληξις ἐπὶ τοῖς ἐξαπιναίως καὶ ἀπροςδοκήτως συμ- P.
M. βαίνειν εἰωθόσιν· ἡ δὲ ἠρεμία διανοίας, ἐπειδὴ πέφυκέ ποτε ἡσυχάζειν· ἡ δὲ πασῶν ἀρίστη, ἔνθεος κατοχωτική τε μανία, ἡ τὸ προφητικὸν γένος χρῆται. Τῆς μὲν οὖν πρώτης ἐν ταῖς Ἐπινομίδι γραφείσαις ἀραῖς διαμέμνηται. "Παραπληξίαν γὰρ," φησὶν, "καὶ ἀορασίαν καὶ ἔκστασιν διανοίας καταλήψεσθαι τοὺς ἀσεβοῦντας,"**) ὡς μηδὲν διοίσειν τυφλῶν ἐν μεσημβρίᾳ, καθάπερ ἐν βαθεῖ σκότῳ ψηλαφώντων. Τῆς δὲ δευτέρας πολλαχοῦ. "Ἐξέστη γὰρ," φησὶν, "Ἰσαὰκ ἔκστασιν μεγάλην, καὶ εἶπε, τίς οὖν ὁ θηρεύσας μοι θήραν, καὶ ἐνεγκών μοι, καὶ ἔφαγον ἀπὸ πάντων πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν, καὶ εὐλόγησα αὐτὸν, καὶ εὐλογημένος ἔσται."***) Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακὼβ ἀπιστοῦντος τοῖς λέγουσιν, ὅτι "Ζῇ Ἰωσὴφ καὶ ἄρχει πάσης γῆς Αἰγύπτου. Ἐξέστη γὰρ," φησὶ, "τῇ διανοίᾳ, οὐ γὰρ ἐπίστευσεν αὐτοῖς." †) Καὶ ἐν Ἐξόδῳ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, "Τὸ γὰρ ὄρος," φησὶ, "τὸ Σινᾶ ἐκαπνίζετο πᾶν αὐτὸ, διὰ τὸ καταβεβηκέναι τὸν θεὸν ἐπ᾽ αὐτὸ ἐν πυρί· καὶ ἀνέβαινεν ὁ καπνὸς ὡςεὶ ἀτμὶς καμίνου, καὶ ἐξέστη πᾶς ὁ λαὸς

---

*) Gen. 15, 12. — **) Deut. 28, 28. — ***) Gen. 27, 33.
†) Gen. 45, 26.

σφόδρα." *) Καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ, κατὰ τὴν τῶν
ἱερέων τελείωσιν, ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ὁπότε ἐξῆλθε πῦρ
ἀπ᾿ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγε τὰ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου,
τά τε ὁλοκαυτώματα καὶ τὰ στέατα. Λέγεται γὰρ
εὐθὺς, "Καὶ εἶδε πᾶς ὁ λαὸς, καὶ ἐξέστη, καὶ ἔπε-
σεν ἐπὶ πρόσωπον." **) Ἡ γὰρ τοιαύτη ἔκπληξις πτό-
ησιν καὶ κατάπληξιν ἐμποιεῖ. [Ἀλλ᾿ οὐκ ἄξιον θαυ-
μάσαι καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡσαῦ, ὅτι εἰδὼς κυνηγεῖν ἀεὶ
θηρεύεται καὶ πτερνίζεται, τὴν τέχνην ἐπὶ βλάβῃ
κτησάμενος οὐκ ὠφελείᾳ, θηρεύειν δὲ οὐδέποτε
ἐσπούδασε; Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακὼβ, ὅτι θηρεύει μὴ μα-
θὼν, ἀλλὰ φύσει κινούμενος, καὶ τὸ πάθος φέρει
τῷ δοκιμαστῇ, ὃς εἰ δόκιμόν ἐστι, διαγνώσεται, διὸ
"ἀπὸ πάντων φάγεται;" ***) Πάντα γὰρ τὰ τῆς
ἀσκήσεως ἐδώδιμα καθέστηκεν, ἡ ζήτησις, ἡ σκέ-
ψις, ἡ ἀκρόασις, ἡ ἀνάγνωσις, ἡ προσευχὴ, ἡ ἐγ-
κράτεια, ἡ ἐξαδιαφόρησις τῶν ἀδιαφόρων. Ἀπὸ
πάντων δὲ τὰς ἀπαρχὰς δήπουθεν ἔφαγεν, ἀλλ᾿ οὐ
πάντα· δεῖ γὰρ ὑπολείπεσθαι καὶ τῷ ἀσκητῇ τρο-
φὰς οἰκείας, ὡς ἆθλα. "Πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν," †)
φυσικῶς. Ἐὰν γὰρ τὸ πάθος εἰςίῃ εἰς τὴν ψυχὴν,
οὐκ ἀπολαύσομεν ἐγκρατείας· ἐλέγχει δὲ καὶ τὸν
φαῦλον, ὡς βραδὺν καὶ ὀκνηρὸν, καὶ μελλητὴν πρὸς
τὰ παιδείας ἔργα, ἀλλ᾿ οὐ πρὸς τὰ ἀκολασίας. Ἐρ-
γοδιώκτας οὖν Αἴγυπτος ἔχει πρὸς τὴν τῶν παθῶν
ἐπισπεύδοντας ἀπόλαυσιν· Μωϋσῆς δὲ ἔμπαλιν μετὰ
σπουδῆς παραγγέλλει τὸ Πάσχα ἐσθίειν, καὶ τὴν 517
ἀπὸ τούτων διάβασιν εὐωχεῖσθαι. Καὶ ὁ Ἰούδας P.
510 φησὶν, "Εἰ μὴ γὰρ ἐμελλήσαμεν, ἤδη ἂν ὑπεστρέ-
M. ψαμεν, καὶ κατέβημεν εἰς Αἴγυπτον· δὶς οὖν φησιν
ἀλλ᾿ ἐκεῖθεν ἐπανεσώθημεν." ††) Εἰκότως καὶ Ἰα-
κὼβ τεθαύμακεν, εἰ ἔτι ἐν σώματι ὁ νοῦς, ὁ Ἰω-

*) Exod. 19, 18. — **) Lev. 9, 24. — ***) Gen. 27, 33.
†) Ibid. — ††) Gen. 43, 9.

σήφ, ζῇ πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἄρχει τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐκ ἄρχεται πρὸς αὐτοῦ.] Καὶ τὰ ἄλλα ἄν τις ἐπιὼν ὑποδείγματα, ἀληθὲς ἰχνεύειν δυνηθείη. Πρόκειται δὲ νῦν οὐ περὶ τούτων ἀκριβολογεῖσθαι, διὸ ἐπὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς τρεπτέον. Τῆς δὲ τρίτης ἐννοίας, τὰ περὶ τὴν τῆς γυναικὸς γένεσιν φιλοσοφεῖ. "Ἐπέβαλε γὰρ ὁ Θεὸς," φησὶν, "ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὕπνωσεν·" *) ἔκστασιν τὴν ἠρεμίαν καὶ ἡσυχίαν τοῦ νοῦ παραλαμβάνων. Ὕπνος γὰρ νοῦ, γρήγορσίς ἐστιν αἰσθήσεως, καὶ γὰρ αἱ γρηγόρσεις τῆς διανοίας, αἰσθήσεως ἀπραξία.

§. 52. Τῆς δὲ τετάρτης, ὃ νῦν σκοποῦμεν. "Περὶ δὲ ἡλίου δυσμὰς ἔκστασις ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ," **) ἐνθουσιῶντος καὶ θεοφορήτου τὸ πάθος. Ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο μόνον συνίστησιν αὐτὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ γράμμα ῥητὸν ἐστηλιτευμένον ἱεραῖς βίβλοις. Ἡνίκα τις ἐπεχείρησε τὴν ἐκ φύσεως ἀρετὴν, Σάῤῥαν αὐτοῦ διοικίζειν, ὡς οὐκ ἴδιον σοφοῦ καὶ μόνου κτῆμα, ἀλλὰ παντὸς τοῦ φρόνησιν ἐπιμορφάζοντος. "Ἀπόδος γὰρ," φησὶ, "τῷ ἀνθρώπῳ τὴν γυναῖκα, ὅτι προφήτης ἐστὶ, καὶ προςεύξεται περὶ σοῦ, καὶ ζήσεις. ***) Καὶ παντὶ δὲ ἀνθρώπῳ ἀστείῳ ὁ ἱερὸς λόγος προφητείαν μαρτυρεῖ· προφήτης γὰρ ἴδιον μὲν οὐδὲν ἀποφθέγγεται, ἀλλότρια δὲ πάντα ὑπηχοῦντος ἑτέρου. Φαύλῳ δὲ οὐ θέμις ἑρμηνεῖ γενέσθαι θεοῦ, ὥςτε κυρίως μοχθηρὸς οὐδεὶς ἐνθουσιᾷ, μόνῳ δὲ σοφῷ ταῦτ' ἐφαρμόττει, ἐπεὶ καὶ μόνος ὄργανον θεοῦ ἐστιν ἠχοῦν, κρουόμενον καὶ πληττόμενον ἀοράτως ὑπ' αὐτοῦ. Πάντας γοῦν ὁπόσους ἀνέγραψε δικαίους, κατεχομένους καὶ προφητεύοντας εἰςήγαγε. Νῶε δίκαιος· ἆρ' οὐ καὶ προφήτης εὐθύς; Ἢ τὰς εὐχὰς καὶ κατάρας ἃς ἐπὶ ταῖς αὖθις γενεαῖς ἐποιήσατο, ἔργων ἀληθείᾳ βεβαιωθείσας,

---

*) Gen. 2, 21. — **) Gen. 15, 12. — ***) Gen. 20, 7.

οὐ κατεχόμενος ἐθέσπισε; Τί δὲ Ἰσαάκ; Τί δὲ Ἰακώβ;
Καὶ γὰρ οὗτοι διά τε πολλῶν ἄλλων καὶ μάλιστα διὰ
τῶν εἰς τοὺς ἐγγόνους προςρήσεων ὁμολογοῦνται προ-
φητεῦσαι. Τὸ γάρ, „Συλλέγητε, ἵνα ἀναγγέλλω τί
ἀπαντήσει ὑμῖν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν,*)" ἐνθου-
σιῶντος ἦν· ἡ γὰρ τῶν μελλόντων κατάληψις ἀνοί-
511 κειος ἀνθρώπῳ. Τί δὲ Μωϋσῆς; Οὐ προφήτης
M. ᾄδεται πανταχοῦ; Λέγει γάρ, „Ἐὰν γένηται ὑμῶν
προφήτης κυρίου, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσο-
μαι,"**) Μωϋσῇ δὲ ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι᾽ αἰνιγμά- 51
των. Καὶ πάλιν, „Οὐκ ἀνέστη ἔτι προφήτης ὡς P
Μωϋσῆς, ὃν ἔγνω αὐτὸν κύριος πρόσωπον πρὸς πρός-
ωπον."***) Παγκάλως οὖν τὸν ἐνθουσιῶντα μη-
νύει φάσκων „περὶ ἡλίου δυσμὰς ἔκστασις ἐπέ-
πεσεν."†)

§. 53. Ἥλιον δὲ διὰ συμβόλου τὸν ἡμέτερον νοῦν καλεῖ. Ὅπερ γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμὸς, τοῦτο ἐν κόσμῳ ἥλιος· ἐπειδὴ φωςφορεῖ ἑκάτερος, ὁ μὲν τῷ παντὶ φέγγος αἰσθητὸν ἐκπέμπων, ὁ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς τὰς νοητὰς διὰ τῶν καταλήψεων αὐγάς. Ἕως μὲν οὖν ἔτι περιλάμπει καὶ περιπολεῖ ἡμῶν ὁ νοῦς, μεσημβρινὸν οἷα φέγγος εἰς πᾶσαν τὴν ψυχὴν ἀναχέων, ἐν ἑαυτοῖς ὄντες, οὐ κατεχόμεθα· ἐπειδὰν δὲ πρὸς δυσμὰς γένηται κατὰ τὸ εἰκὸς ἔκστασις ἡ ἔνθεος ἐπιπίπτει κατοχωτική τε καὶ μανία. Ὅτε μὲν γὰρ φῶς ἐπιλάμψει τὸ θεῖον, δύεται τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε δ᾽ ἐκεῖνο δύει, τοῦτ᾽ ἀνίσχει καὶ ἀνατέλλει. Τῷ δὲ προφητικῷ γένει φιλεῖ τοῦτο συμβαίνειν. Ἐξοικίζεται μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς κατὰ τὴν τοῦ θείου πνεύματος ἄφιξιν, κατὰ δὲ τὴν μετανάστασιν αὐτοῦ πάλιν εἰςοικίζεται. Θέμις γὰρ οὐκ ἔστι θνητὸν ἀθανάτῳ συνοικῆσαι. Διὰ τοῦτο ἡ δύσις τοῦ λογισμοῦ

---

*) Gen. 49, 2. — **) Num. 12, 6. — ***) Deut. 34, 10.
†) Gen. 15, 12.

καὶ τὸ περὶ αὐτὸν σκότος, ἔκστασιν καὶ θεοφόρητον μανίαν ἐγέννησε. Τὸ δὲ ἀκόλουθον προςυφαίνει τῇ γραφῇ, φάσκων, "Ἐῤῥέθη πρὸς Ἀβραάμ." Ὄντως γὰρ ὁ προφήτης, καὶ ὁπότε λέγειν δοκεῖ, πρὸς ἀλήθειαν ἡσυχάζει· καταχρῆται δὲ ἕτερος αὐτοῦ τοῖς φωνητηρίοις ὀργάνοις, στόματι καὶ γλώττῃ, πρὸς μήνυσιν ὧν ἂν θέλῃ. Τέχνῃ δ' ἀοράτῳ καὶ παμμούσῳ ταῦτα κρούων, εὔηχα καὶ παναρμόνια καὶ γέμοντα συμφωνίας τῆς πάσης ἀποτελεῖ.

§. 54. Τίνα δ' ἐστὶν ἃ ἐῤῥέθη προθεσπισθέντα, καλὸν ἀκοῦσαι. Πρῶτον μὲν, ὅτι τῷ φιλαρέτῳ κατοικεῖν οὐ δίδωσιν ὁ θεὸς, ὡς ἐν οἰκείᾳ γῇ, τῷ σώματι, ἀλλὰ παροικεῖν ὡς ἐν ἀλλοδαπῇ μόνον ἐπιτρέπει χώρᾳ. "Γινώσκων γὰρ," φησὶ, "γνώσῃ, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σοῦ ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ." *) Παντὸς δὲ φαύλου συγγενὲς τὸ σώματος χωρίον, ἐν ᾧ μελετᾷ κατοικεῖν, οὐ παροικεῖν. Ἓν μὲν δὴ παίδευμα τοῦτο· ἕτερον δὲ, ὅτι δουλείαν καὶ κάκωσιν καὶ δεινὴν, ὡς αὐτὸς ἔφη, ταπείνωσιν ἐπάγοντα τῇ ψυχῇ, τὰ κατὰ γῆν ἐστιν οἰκίδια. Νόθα γὰρ καὶ ξένα διανοίας τὰ σώματος ὡς ἀληθῶς πάθη, σαρκὸς ἐκπεφυκότα, ᾗ προςεῤῥίζωνται. Τετρακόσια δὲ ἔτη γίνεται ἡ δουλεία, κατὰ τὰς τῶν τεσσάρων παθῶν δυνάμεις. Ἀρχούσης μὲν γὰρ ἡδονῆς, μετεωρί-
512 ζεται καὶ φυσᾶται τὸ φρόνημα, χαύνῳ κουφότητι
M. ἐξαιρόμενον· ὅταν δὲ ἐπιθυμίᾳ κρατήσῃ, ἔρως ἐγγίνεται
τῶν ἀπόντων, καὶ τὴν ψυχὴν ὥςπερ ἀπ' ἀγχόνης ἐλπίδος ἀτελοῦς ἐκρέμασε. Διψᾷ μὲν γὰρ ἀεὶ, πιεῖν δὲ ἀδυνατεῖ, Ταντάλειον τιμωρίαν ὑπομένουσα. Κατὰ 519
δὲ τὴν τῆς λύπης δυναστείαν συνάγεται καὶ συστέλ- P.
λεται, φυλλοῤῥοούντων καὶ ἀφαυαινομένων τρόπῳ δένδρων· τὸ γὰρ εὐθαλὲς αὐτῆς καὶ πῖον ἰσχναίνεται. Φόβου γε μὴν τυραννήσαντος, οὐδεὶς ἔτι μέ-

*) Gen. 15, 13.

νειν ἀξιοῖ, δρασμῷ δὲ καὶ φυγῇ χρῆται, μόνως ἂν οὕτως σωθήσεσθαι προσδοκῶν. Ἐπιθυμία μὲν γὰρ ὁλκὸν ἔχουσα δύναμιν, καὶ ἂν φεύγῃ τὰ ποθούμενον διώκειν ἀναγκάζει· φόβος δ' ἔμπαλιν, ἀλλοτριότητα ἐμποιῶν, διοικίζει, καὶ μακρὰν τοῦ φαινομένου διΐστησιν.

§. 55. Αἱ δὲ τῶν λεχθέντων ἡγεμονίαι παθῶν βαρεῖαν τοῖς ἀρχομένοις ἐπάγουσι δουλείαν, ἄχρις ἂν ὁ βραβευτὴς καὶ δικαστὴς θεὸς διακρίνῃ τὸ κακούμενον ἀπὸ τοῦ κακοῦντος, καὶ τὸ μὲν εἰς ἐλευθερίαν ἐξέληται παντελῆ, τῷ δὲ τὰ ἐπίχειρα ὧν ἐξήμαρτεν ἀποδῷ. Λέγεται γὰρ, "Τὸ δὲ ἔθνος, ᾧ ἂν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγὼ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς." *) Ἀνάγκη γὰρ θνητὸν ὄντα τῷ τῶν παθῶν ἔθνει πεισθῆναι, καὶ τὰς οἰκείας τὸν γεννώμενον κῆρας ἀναδέξασθαι· βούλημα δὲ θεοῦ, τὰ σύμφυτα κακὰ τοῦ γένους ἡμῶν ἐπικουφίζειν. Ὥστε καὶ ἂν ἡμεῖς ἐν ἀρχῇ τὰ οἰκεῖα πεισόμεθα, ὠμῶν γενόμενοι δεσποτῶν δοῦλοι, καὶ ὁ θεὸς τὸ οἰκεῖον ἐργάσεται ἑαυτῷ, ἄφεσιν καὶ ἐλευθερίαν ταῖς ἱκέτισιν αὐτοῦ ψυχαῖς προκηρύξας, οὐ μόνον λύσιν δεσμῶν καὶ ἔξοδον ἐκ τῆς περιφρουρουμένης εἱρκτῆς παρασχόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια δοὺς, ἅπερ ἀποσκευὴν ἐκάλεσε. Τί δὲ τοῦτ' ἔστιν; Ἐπειδὰν ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καταβὰς ὁ νοῦς ἐνδεθῇ ταῖς σώματος ἀνάγκαις, εἶτα ὑπὸ μηδεμιᾶς δελεασθεὶς οἷα ἀνδρόγυνος ἢ γύνανδρος, τὰ ἡδέα ἀσπάσηται κακὰ· μείνας δὲ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἀνὴρ ὄντως τραχηλίζων, ἢ τραχηλίζεσθαι δύναται, τοῖς τῆς ἐγκυκλίου μουσικῆς ἐγγραφεὶς ἅπασιν, ἐξ ὧν θεωρίας λαβὼν ἵμερον, ἐγκράτειαν καὶ καρτερίαν ἐῤῥωμένας ἀρετὰς ἐκτήσατο, μετανιστάμενος, καὶ κάθοδον τὴν εἰς πατρίδα εὑρισκόμενος, πάντ' ἐπάγεται τὰ παιδείας, ἅπερ ἀποσκευὴ καλεῖται.

---

*) Gen. 15, 14.

§. 56. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων εἰπὼν, ἐπιλέγει, “Σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου, μετ' εἰρήνης τραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ.” *) Οὐκοῦν οἱ μὲν
513 ἀτελεῖς καὶ πολεμούμεθα, καὶ δουλεύομεν, καὶ μόλις ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπικρεμασθέντων φοβερῶν εὑρίσκομεν· τὸ δὲ τέλειον γένος, ἀδούλωτον, ἀπολέμητον, εἰρήνῃ καὶ ἐλευθερίᾳ βεβαιοτάτῃ ἐντρεφόμενον. Δογματικῶς δὲ τὸν ἀστεῖον οὐκ ἀποθνήσκοντα, ἀλλ' ἀπερχόμενον εἰσήγαγεν, ἵν' ἄσβεστον καὶ ἀθάνατον
τὸ τῆς κεκαθαρμένης ἄκρως ψυχῆς ἀποφανῇ γένος, 520
ἀποδημίᾳ τῇ ἐνθένδε πρὸς οὐρανὸν χρησάμενον, οὐ P.
διαλύσει καὶ φθορᾷ, ἣν ἐπάγειν θάνατος δοκεῖ. Μετὰ δὲ τὸ, “Ἀπελεύσῃ,” γέγραπται τὸ, “Πρὸς τοὺς πατέρας σου.” Ποίους πατέρας, ἄξιον σκέψασθαι. Τοὺς μὲν γὰρ ἐν γῇ Χαλδαίων βεβιωκότας, οἷς μόνοις ἐνεχρόνισε συγγενέσιν, οὐκ ἂν λέγοι, διότι χρησμῷ τῶν ἀφ' αἵματος διῳκίσθη. “Εἶπε γὰρ,” φησὶ, “κύριος τῷ Ἀβραὰμ, ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, πρὸς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα.” **) Τὸν γὰρ ἀλλοτριωθέντα ἐπιφροσύνῃ θείᾳ, πῶς ἦν τοῖς αὐτοῖς εὔλογον οἰκειοῦσθαι πάλιν; Πῶς δὲ τὸν ἔθνους καὶ γένους ἑτέρου μέλλοντα ἔσεσθαι ἡγεμόνα, προσκληροῦσθαι τῷ παλαιῷ; Οὐ γὰρ ἂν ἐχαρίζετο καινὸν τρόπον τινὰ καὶ νέον ἔθνος, καὶ γένος αὐτῷ ὁ θεὸς, εἰ μὴ τοῦ ἀρχαίου κατὰ τὸ παντελὲς ἀπεσχοίνιζεν. Ἐθνάρχης γὰρ καὶ γενάρχης ὡς ἀληθῶς ἐστιν οὗτος, ἀφ' οὗ καθάπερ ἀπὸ ῥίζης, τὸ θεωρητικὸν καὶ σκεπτικὸν τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων ἀνεβλάστησεν ἔρνος, ὄνομα Ἰσραήλ· ἐπεὶ καὶ “τὰ παλαιὰ ἐκ προσώπου νέων ἐκφέρειν διείρηται.” ***) Ποῦ γὰρ ἀρχαιολογίας ἔτι καὶ παλαιῶν καὶ κατημαξευμένων ἐθῶν ὄφελος, οἷς ἐξαπιναίως

*) Gen. 15, 15. — **) Gen. 12, 1. — ***) Lev. 26, 10.

οὐδὲν προςδοκήσασιν ἀθρόα καὶ νέα ὤμβρησεν ἀγαθά;

§. 57. Πατέρας οὖν, οὐχ ὧν μετανάστατος ἐγένετο ἡ ψυχὴ, καλεῖ τοὺς ἐν τοῖς Χαλδαϊκοῖς κατωρυγμένους μνήμασιν, ἀλλ' ὡς μὲν ἔνιοί φασιν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας· τῶν γὰρ κατὰ γῆν ἁπάντων τὴν φύσιν διὰ τούτων λόγος ἔχει συνίστασθαι. Ὡς δέ τινες νομίζουσι, τὰς ἀρχετύπους ἰδέας, τὰ νοητὰ καὶ ἀόρατα ἐκεῖνα τῶν αἰσθητῶν καὶ ὁρωμένων τούτων παραδείγματα, πρὸς ἃ τὴν τοῦ σοφοῦ διάνοιαν μετοικίζεσθαι. Τινὲς δὲ πατέρας ὑπετόπασαν εἰρῆσθαι τὰς τέσσαρας ἀρχάς τε καὶ δυνάμεις, ἐξ ὧν συνέστηκεν ὁ κόσμος, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα καὶ πῦρ. Εἰς γὰρ ταύτας ἕκαστον τῶν γενομένων φασὶν ἀναλύεσθαι δεόντως. Καθάπερ γὰρ ὀνόματα καὶ ῥήματα, καὶ τὰ λόγου μέρη πάντα, συνέστηκε μὲν ἐκ τῶν τῆς γραμματικῆς στοιχείων, ἀναλύεται δὲ πάλιν εἰς ἔσχατα ἐκεῖνα· τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστος ἡμῶν συγκραθεὶς ἐκ τῶν τεσσάρων, καὶ ἀφ' ἑκάστης οὐσίας δανεισάμενος μικρὰ μόρια,
514 καθ' ὡρισμένας περιόδους καιρῶν ἐκτίνει τὸ δά-
M. νειον· εἰ μέν τι ξηρὸν ἦ, ἐπιδιδοὺς γῇ· εἰ δέ τι ὑ-
γρὸν, ὕδατι· εἰ δὲ ἔνθερμον, πυρί· εἰ δὲ ψυχρὸν, ἀέρι. Τὰ μὲν σωματικὰ, ταῦτα· τὸ δὲ νοερὸν καὶ οὐράνιον τῆς ψυχῆς γένος, πρὸς αἰθέρα τὸν καθα-
ρώτατον, ὡς πρὸς πατέρα ἀφίξεται. Πέμπτη γὰρ, 521
ὡς ὁ τῶν ἀρχαίων λόγος, ἔστω τις οὐσία κυκλοφο- P.
ρητικὴ, τῶν τεσσάρων κατὰ τὸ κρεῖττον διαφέρουσα, ἐξ ἧς οἵ τε ἀστέρες καὶ ὁ σύμπας οὐρανὸς ἔδοξε γεγενῆσθαι, ἧς κατὰ τὸ ἀκόλουθον θετέον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπόσπασμα.

§. 58. Τὸ δὲ "μετ' εἰρήνης τραφεὶς" οὐκ ἀπὸ σκοποῦ προςδιώρισται, ἀλλ' ὅτι σχεδὸν τὸ πλεῖστον ἀνθρώπων γένος, ἐπὶ πολέμῳ καὶ τοῖς ἐκ πολέμου κακοῖς πᾶσι τρέφεται. Πόλεμος δὲ ὁ μὲν ἀπὸ τῶν ἐκτός ἐστιν; ὃν ἀδοξία καὶ δυςγένεια καὶ τὰ ὁμοιό-

τροπα ἐπάγουσιν. Ὁ δὲ ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων κατὰ μὲν τὸ σῶμα, ἀσθένειαι, λῶβαι, πηρώσεις παντελεῖς, καὶ κηρῶν σωρὸς ἄλλων ἀμυθήτων· κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν, πάθη, νοσήματα, ἀῤῥωστήματα, δι' ἀφροσύνης καὶ ἀδικίας καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων χαλεπαὶ καὶ βαρύταται ἐπαναστάσεις, καὶ ἀκαθαίρετοι δυνάμεις. "Μετ' εἰρήνης οὖν τραφεὶς" ὁ γαληνὸν καὶ εὔδιον κτησάμενος βίον, εὐδαίμονα ὡς ἀληθῶς καὶ μακάριον. Πότε οὖν τοῦτο συμβήσεται; Ὅταν εὐοδῇ μοι τὰ ἐκτὸς πρὸς εὐπορίαν καὶ εὐδοξίαν· εὐοδῇ τὰ σώματος πρὸς ὑγείαν τε καὶ ἰσχύν· εὐοδῇ δὲ καὶ τὰ ψυχῆς πρὸς ἀπόλαυσιν ἀρετῶν. Χρῄζει γὰρ ἕκαστον οἰκείων δορυφόρων. Δορυφορεῖται δὲ σῶμα μὲν εὐδοξίᾳ καὶ περιουσίᾳ καὶ ἀφθονίᾳ πλούτου· ψυχὴ δὲ, τῷ τοῦ σώματος ὁλοκλήρῳ καὶ κατὰ πάντα ὑγιεινῷ· ὁ δὲ νοῦς ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις θεωρημάτων. Ἐπεὶ ὅτι γε εἰρήνης, οὐχ ἣν αἱ πόλεις ἄγουσι, μέμνηται, σαφές ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς· μεγάλους γὰρ καὶ βαρεῖς πολέμους Ἀβραὰμ ἀνεδέξατο, οὓς καθῃρηκὼς φαίνεται. Καὶ ἡ τῆς πατρῴας μέντοι γῆς ἀπόλειψις μετανισταμένῳ καὶ πόλιν οἰκῆσαι μὴ δυναμένῳ, φερομένῳ δὲ ὧδε καὶ ἐκεῖσε, καὶ ἐρήμους καὶ ἀτριβεῖς ὁδοὺς ἀλωμένῳ, τῷ μὴ θεοπροπίοις καί τισι θεσφάτοις πεπιστευκότι βαρὺς ἦν πόλεμος. Ἀλλὰ δεῖ γὰρ καὶ τρίτον τι τῶν φοβερῶν προσενδαψιλεύσασθαι, λιμὸν μεταναστάσεως καὶ πολέμου κακῶν χείρονα. Ποίαν οὖν εἰρήνην ἤγαγεν; Τὸ γὰρ, οἶμαι, μετανίστασθαι, καὶ ἀνίδρυτον εἶναι, καὶ βασιλεῦσιν ἀμάχοις ἐναντιοῦσθαι μὴ δυνάμενον, καὶ λιμῷ πιέζεσθαι, πόλεμον οὐχ ἕνα, πολλοὺς δὲ καὶ πολυτρόπους ἔοικε μηνύειν. Ἀλλ' ἔν γε ταῖς δι' ὑπονοιῶν ἀποδόσεσιν, εἰρήνης ἀκράτου δεῖγμα
515 ἕκαστον αὐτῶν εἶναι συμβέβηκε. Παθῶν γὰρ ἔν-
M δεια, καὶ λιμὸς, καὶ καθαίρεσις ἐχθρῶν ἀδικημάτων, καὶ μετανάστασις ἀπὸ Χαλδαϊκῆς δόξης πρὸς τὴν φιλόθεον, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ γεγονότος αἰσθητοῦ

πρὸς τὸ νοητὸν καὶ πεποιηκὸς αἴτιον, εὐνομίαν καὶ εὐστάθειαν κατασκευάζουσιν. Ὑπισχνεῖται δὲ τῷ τοιαύτην ἄγοντι εἰρήνην, καλὸν γῆρας, οὐ δήπου 522 πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ φρονήσεως ζῆν. Τὸ γὰρ P. εὐήμερον πολυετίας κρεῖττον, ὅσῳ καὶ βραχύτερον φῶς σκότους αἰωνίου. „Μίαν γὰρ ἡμέραν," ὑγιῶς εἶπέ τις προφήτης ἀνὴρ, „βούλεσθαι βιῶναι μετὰ ἀρετῆς, ἢ μυρία ἔτη ἐν σκιᾷ τοῦ θανάτου·" *) σκιὰν τὸν φαῦλον αἰνιττόμενος βίον. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ νῦν ἔργῳ μᾶλλον ἢ ῥήματι διασυνίστησι Μωϋσῆς. Ὃν γὰρ ἀναγράφει γήρᾳ χρησάμενον καλῷ, τῶν πρὸ αὐτοῦ σχεδὸν ἁπάντων ὀλιγοχρονιώτατον εἰσήγαγε· φιλοσοφῶν καὶ διδάσκων ἡμᾶς, τίς ὁ πρὸς ἀλήθειαν εὐγήρως ἐστὶν, ἵνα μὴ παλαιὸν τῦφον ἐπὶ τοῦ φανεροῦ σώματός ποτε ἀναδεξώμεθα, γέμοντα αἰσχύνης καὶ πολλῶν ὀνειδῶν· ἀλλ' εὐβουλίαν καὶ σταθερότητα ψυχῆς ἰδόντες, τὸ γέρως ἀδελφὸν καὶ παρώνυμον καλὸν γῆρας ἐπιφημίσωμέν τε καὶ μαρτυρήσωμεν. Δογματικῶς οὖν ἄκουε κατὰ τὸν νομοθέτην μόνον τὸν ἀστεῖον εὐγήρων καὶ μακροβιώτατον· ὀλιγοχρονιώτατον δὲ τὸν φαῦλον, ἀποθνήσκειν μανθάνοντα, μᾶλλον δὲ τὴν ἀρετῆς ζωὴν ἤδη τετελευτηκότα.

§. 59. Λέγεται δὲ ἑξῆς, „Τετάρτη γενεᾷ ἀποστραφήσονται ὧδε," οὐχ ἵνα μόνον αὐτῷ μηνυθῇ ὁ χρόνος, ἐν ᾧ τὴν ἱερὰν οἰκήσουσι γῆν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ καὶ τὴν τελείαν ἀποκατάστασιν ἀρετῆς παραστῆσαι. Γίνεται δὲ ὡςανεὶ τετάρτη γενεᾷ, ὃν δὲ τρόπον, ἄξιον συνδιασκέψασθαι. Ἀποκυηθὲν τὸ βρέφος ἄχρι τῆς πρώτης ἑπταετίας ἐν ἡλικίᾳ τῇ παιδικῇ φύσεως ἀκραιφνοῦς μεμοίραται, λείῳ μάλιστα ἐμφεροῦς, ἀκηράτοις ἀγαθῶν καὶ κακῶν χαρακτῆρσι μήπω τετυπωμένῃ. Καὶ γὰρ ὅσα γράφεσθαι δοκεῖ,

---

*) Psalm. 84 (83), 11.

δι' ὑγρότητα ἐπαλειφόμενα συγχεῖται. Πρώτη μὲν
ἥδε ὡσανεὶ γενεὰ ψυχῆς. Δευτέρα δὲ, ἥτις μετὰ
τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, κακοῖς ἄρχεται συζῆν, ἅ τε
ἐξ ἑαυτῆς εἴωθε γεννᾶν, καὶ ὅσα παρὰ τῶν ἄλλων
ἀσμένως δέχεται. Διδάσκαλοί τε γὰρ ἁμαρτημάτων
μυρίοι, τίτθαι, καὶ παιδαγωγοὶ, καὶ γονεῖς, καὶ οἱ
κατὰ πόλεις γεγραμμένοι νόμοι καὶ ἄγραφοι, θαυ-
μάζοντες ἃ χρὴ γελᾶσθαι· καὶ ἄνευ τῶν διδαξάν-
των αὐτομαθής ἐστιν αὕτη πρὸς ὑπαίτια, ὡς ὑπ'
εὐφορίας ἀεὶ κακῶν βρίθειν. "Ἔγκειται γὰρ," φη-
516 σὶν, "ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ
M. πονηρὰ ἐκ νεότητος." *) Ἥδε ἐστὶν ἡ ἐπαρατω-
τάτη γενεὰ μὲν συμβολικῶς, κυρίως δὲ ἡλικία, καθ'
ἣν τό τε σῶμα ἡβᾷ, καὶ ἡ ψυχὴ πεφύσηται, τῶν
ἐντυφομένων ἀναῤῥιπιζομένων παθῶν, ἅλωάς τε καὶ
στάχυας καὶ πεδία καὶ ὅσα ἂν τύχῃ καταπιμπράν- 523
των. Ταύτην τὴν ἐπίνοσον γενεὰν ἢ ἡλικίαν ὑπό P.
τινος τρίτης, οἷα ὑπὸ ἰατρικῆς φιλοσοφίας, νοσηλευ-
θῆναι χρὴ, κατεπασθεῖσαν λόγοις ὑγιεινοῖς καὶ σωτη-
ρίοις, δι' ὧν κένωσιν μὲν ἐνδέξεται τῆς ἀμέτρου τῶν
ἁμαρτημάτων πλησμονῆς· πλήρωσιν δὲ λιμηρᾶς κε-
νώσεως τῶν κατορθωμάτων καὶ ἐρημίας δεινῆς. Με-
τὰ τὴν θεραπείαν οὖν ταύτην, τετάρτη γενεᾷ φύεται
ψυχῇ δύναμίς τε καὶ ῥώμη, κατὰ τὴν τῆς φρονήσεως
βεβαιοτάτην ἀνάληψιν, καὶ τὸ ἐν ἁπάσαις ἀρεταῖς
ἀκλινές τε καὶ πάγιον. Τοῦτ' ἔστι τὸ λεγόμενον,
"Τετάρτη γενεᾷ ἀποστραφήσονται ὧδε." **) Κατὰ
γὰρ τὸν δειχθέντα τέταρτον ἀριθμὸν ἀποστραφεῖσα
τοῦ διαμαρτάνειν ἡ ψυχὴ κληρονόμος ἀποδείκνυται
σοφίας. Πρῶτος μὲν γὰρ ἀριθμὸς, καθ' ὃν οὔτε
ἀγαθῶν οὔτε κακῶν ἔννοιαν λαβεῖν ἔστιν, ἀτυπώ-
του ψυχῆς ὑπαρχούσης. Δεύτερος δὲ, καθ' ὃν φορᾷ
τῶν ἁμαρτημάτων χρώμεθα. Τρίτος δὲ, ἐν ᾧ θε-

---

*) Gen. 8, 21. — **) Gen. 15, 16.

ῥαπευόμεθα, τὰ νοσερὰ διωθούμενοι, καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν παθῶν ἀφηβῶντες. Τέταρτος δὲ, ἐν ᾧ παντελοῦς ὑγείας καὶ ῥώσεως μεταποιούμεθα, ὁπότε ἀποστρεφόμενοι τὰ φαῦλα, καλοῖς ἐγχειρεῖν δοκοῦμεν, πρότερον δὲ οὐκ ἔξεστι.

§. 60. Τὸ δὲ ἄχρι τίνος, αὐτὸς μηνύει, λέγων, „Οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἀνομίαι τῶν Ἀμμοῤῥαίων." *) Δίδωσι δὲ ἀφορμὴν τοῖς ἀσθενεστέροις τὰ τοιαῦτα, ὡς ὑπολαμβάνειν, ὅτι Μωϋσῆς εἱμαρμένην καὶ ἀνάγκην ὡς αἰτίας τῶν γενομένων ἁπάντων εἰςάγει. Χρὴ δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἀκολουθίαν μὲν καὶ εἱρμὸν καὶ ἐπιπλοκὰς αἰτιῶν, ἅτε φιλόσοφος καὶ θεοφράδμων ἀνὴρ ὤν, οἶδε. Τούτοις δὲ οὐκ ἀνάπτει τὰς τῶν γινομένων αἰτίας. Ἐφαντασιώθη γὰρ πρεσβύτερον ἄλλο ἐποχούμενον τοῖς ὅλοις, ἡνιόχου τρόπον ἢ κυβερνήτου. Πηδαλιουχεῖ γὰρ τὸ κοινὸν τοῦ κόσμου σκάφος, ᾧ τὰ πάντα ἐμπλεῖ, καὶ τὸ πτηνὸν ἅρμα, τὸν σύμπαντα οὐρανὸν, ἡνιοχεῖ, χρώμενον αὐτεξουσίῳ καὶ αὐτοκράτορι βασιλείᾳ. Τί οὖν καὶ περὶ τούτων λεκτέον; Ἑρμηνεύονται Ἀμμοῤῥαῖοι „λαλοῦντες." Τὸ δὲ μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ δωρηθὲν ὑπὸ φύσεως, τὸν λόγον, μυρίοι τῶν λαβόντων διέφθειραν, ἀχαρίστως καὶ ἀπίστως τῇ δούσῃ προσενεχθέντες. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ κόλακες, οἱ γόητες, οἱ πιθανῶν σοφισμάτων εὐ-
517 ρεταὶ, φενακίσαι καὶ παρακρούσασθαι μᾶλλον εὖ
M. εἰδότες, τοῦ δὲ ἀψευδεῖν οὐ πεφροντικότες. Ἐπιτηδεύουσι μέντοι καὶ ἀσάφειαν· ἀσάφεια δὲ βαθὺ σκότος ἐν λόγῳ, κλέπταις δὲ συνεργὸν τὸ σκότος. Οὗ χάριν Μωϋσῆς τὸν ἀρχιερέα δηλώσει καὶ ἀληθείᾳ διακεκόσμηκεν, ἀρίδηλον ἀξιῶν εἶναι καὶ ἀληθῆ τὸν τοῦ σπουδαίου λόγον. Οἱ δὲ πολλοὶ τὸν ἄδηλον καὶ ψευδῆ μεταδιώκουσιν, ᾧ συνεπιγράφεται

---

*) Gen. 15, 16.

πᾶς ὁ τῶν ἀγελαίων καὶ ἠμελημένων ἀνθρώπων ἀκατώμενος ὄχλος. Ἕως μὲν οὖν „οὐκ ἀναπεπλήρωνται τὰ ἁμαρτήματα τῶν Ἀμμοῤῥαίων," *) τουτέστι τῶν σοφιστικῶν λόγων διὰ τὸ ἀνεξέλεγκτον, ἀλλ' ἔτι εὐδίολκον ἔχοντα δύναμιν ταῖς πιθανότησιν ἡμᾶς ἐπάγεται, ἀποστραφῆναι καὶ καταλιπεῖν αὐτὰ οὐ δυνάμενοι, τῷ δελεάζεσθαι καταμένομεν. Ἐὰν δὲ πᾶσαι αἱ ψευδεῖς πιθανότητες διελεγχθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀληθῶν πίστεων, καὶ πλήρεις αὐτῶν καὶ ἐπιχειλεῖς αἱ ἁμαρτίαι περιφανῶσιν, ἀποδρασόμεθα ἀμεταστρεπτὶ, καὶ μονονοὺ τὰ ἀπόγεια ἀράμενοι, τῆς τῶν ψευσμάτων καὶ σοφισμάτων χώρας ἐξαναχθησόμεθα, τοῖς ἀληθείας ναυλοχωτάτοις ὑποδρόμοις καὶ λιμέσιν ἐνορμίσασθαι ἐπειγόμενοι. Τοιοῦτον δὴ τὸ δηλούμενον ὑπὸ τῆς προτάσεως, ἀμήχανον ἀποστραφῆναι καὶ μισῆσαι καὶ καταλιπεῖν τὸ πιθανὸν ψεῦδος, εἰ μὴ τὸ περὶ αὐτὸ ἁμάρτημα πλῆρες ἀναφανῇ καὶ τέλειον. Ἀναφανεῖται δὲ ἐκ τοῦ μὴ παρέργως διελεγχθῆναι, κατὰ τὴν ἀληθοῦς ἀντίταξιν καὶ βεβαίωσιν.

§. 61. Λέγει δὲ ἑξῆς, „Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ὁ ἥλιος πρὸς δυσμὰς, φλὸξ ἐγένετο," **) δηλῶν, ὅτι ἀρετὴ πρᾶγμά ἐστιν ὀψίγονον, καὶ μὴν ὥς ἔφασάν τινες, πρὸς αὐταῖς ταῖς τοῦ βίου δυσμαῖς βεβαιούμενον. Ἀρετὴν δὲ ἀπεικάζει φλογί. Καθάπερ γὰρ ἡ φλὸξ καίει μὲν τὴν παραβληθεῖσαν ὕλην, φωτίζει δὲ τὸν γείτονα ἀέρα· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐμπίπρησι μὲν τὰ ἁμαρτήματα ἡ ἀρετὴ, φέγγους δὲ τὴν ὅλην ἀναπίμπλησι διάνοιαν. Ἀλλὰ γὰρ ἔτι τῶν ἀδιαιρέτων καὶ ἀμερίστων λόγων ἐπικρατούντων ταῖς πιθανότησιν, οὓς Ἀμμοῤῥαίους ἀνακαλεῖ, περιφανεστάτην καὶ ἄσκιον αὐγὴν ἰδεῖν οὐ δυνάμεθα· κλιβάνου δὲ εἰλικρινὲς πῦρ οὐκ ἔχοντος, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἔφη, καπνιζομένου τρόπον διακείμεθα, σπινθῆρσι μὲν τοῖς ἐπιστή-

*) Gen. 15, 16. — **) Gen. 15, 17.

μης ὑποτυφόμενοι, μήπω δὲ πυρὶ καθαρῷ δοκιμα-
σθῆναι καὶ κραταιωθῆναι δυνάμενοι. Πολλὴ δὲ τῷ
σπείραντι τοὺς σπινθῆρας χάρις, ἵνα μὴ νεκρῶν τρό-
πον σωμάτων ὁ νοῦς καταψυγῇ, ἀλλ' ἔνθερμος ὢν
καὶ ἀλεαινόμενος ὑπεκκαύμασιν ἀρετῆς ζωπυρῆται,
μέχρι τοῦ τὴν εἰς πῦρ ἱερὸν, ὡς ὁ Ναδὰβ καὶ Ἀβιοὺδ,
δέξασθαι μεταβολήν. Καπνὸς δὲ γίνεται μὲν πρὸ
518 πυρὸς, δακρύειν δὲ βιάζεται τοὺς πλησιάζοντας. Ἀμ-
M. φότερα δὲ φιλεῖ συμβαίνειν. Τοῖς γὰρ ἀρετῆς ἀγγέ-
λοις προχορεύοντες τελειότητα ἐλπίζομεν, καὶ ἂν εἰ
μήπω δυναίμεθα τυχεῖν αὐτῆς, οὐκ ἀδακρυτὶ διάγο- 52
μεν ἀνιώμενοι. Πολὺς γὰρ ὅταν ἵμερος ἐντακῇ, πρὸς E
τὴν τοῦ ποθουμένου θήραν ἐπισπεύδει, καὶ ἄχρι τοῦ
καταλαβεῖν κατηφεῖν ἀναγκάζει. Κλιβάνῳ δὲ νῦν
ἐξωμοίωσε τὴν ψυχὴν τοῦ φιλομαθοῦς καὶ ἐλπίδα τε-
λειώσεως ἔχοντος, ἐπειδὴ τροφῆς πεττομένης ἑκάτε-
ρον ἀγγεῖόν ἐστιν, ὁ μὲν τῆς διὰ σιτίων φθαρτῶν, ἡ
δὲ τῆς δι' ἀφθάρτων ἀρετῶν. Αἱ δὲ λαμπάδες τοῦ
πυρὸς αἱ δᾳδουχούμεναι, τοῦ δᾳδούχου θεοῦ κρίσεις
εἰσὶν, αἱ λαμπραὶ καὶ διαυγεῖς, αἷς ἔθος μέσαις τῶν
διχοτομημάτων, λέγω δὲ τῶν ἐναντιοτήτων, ἐξ ὧν
ἅπας ὁ κόσμος συνέστηκε, διάγειν. Λέγεται γὰρ,
"Λαμπάδες πυρὸς, αἳ διῆλθον μέσον τῶν διχοτο-
μημάτων," *) ἵνα γνῷς, ὅτι αἱ θεῖαι δυνάμεις διὰ
μέσων καὶ πραγμάτων καὶ σωμάτων ἰοῦσαι, φθεί-
ρουσι μὲν οὐδὲν, — μένει γὰρ ἀπαθῆ τὰ διχοτομή-
ματα, — διαιροῦσι δὲ καὶ διαστέλλουσι σφόδρα κα-
λῶς τὰς ἑκάστων φύσεις.

§. 62. Τῆς οὖν τῶν εἰρημένων ἐπιστήμης κληρονόμος δεόντως ἀποδείκνυται ὁ σοφός. "Ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ," φησὶν, "ἐκείνῃ συνέθετο κύριος τῷ Ἀβραὰμ συνθήκην λέγων· τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην." Ποίαν γῆν δηλοῖ, εἰ μὴ τὴν προειρημένην,

---

*) Gen. 15, 17 sqq.

ἐφ᾽ ἣν ποιεῖται τὴν ἀναφοράν; Ἧς ἐστιν ὁ καρπὸς κατάληψις ἀσφαλὴς καὶ βεβαιοτάτη τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, καθ᾽ ἣν τὰ σύμπαντα τοῖς τομεῦσιν ἑαυτοῦ διαφυλάττει ἀπαθῆ τὰ ἀγαθὰ κακοῦ, κατὰ τὰ ἐπὶ τοῖς τὴν γένεσιν ἀφθάρτοις. Εἶτ᾽ ἐπιλέγει, "Ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου, ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου, ποταμοῦ Εὐφράτου," δηλῶν, ὅτι οἱ τέλειοι τὰς μὲν ἀρχὰς ἔχουσιν ἀπὸ σώματος καὶ αἰσθήσεως, καὶ τῶν ὀργανικῶν μερῶν, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστι, — χρήσιμα γὰρ πρὸς τὴν ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ παιδείαν, — τὰ δὲ τέλη ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, τὸν μέγαν ὡς ἀληθῶς ποταμὸν, χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν πλημμυροῦντα. Οὐ γὰρ "ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου ἕως τοῦ Αἰγυπτίου ποταμοῦ" τὴν χώραν περιέγραψεν, — οὐ γὰρ ἂν ἀρετὴν εἰς τὰ σωματικὰ πάθη κατεβίβασεν, — ἀλλ᾽ ἔμπαλιν "ἀπὸ τοῦ Αἰγυπτίου ἕως τοῦ μεγάλου Εὐφράτου." Ἀπὸ γὰρ τῶν θνητῶν αἱ οἰκειώσεις γίνονται πρὸς τὰ ἄφθαρτα.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΟΠΑΙΔΕΥΜΑΤΑ ΣΥΝΟΔΟΥ.

DE CONGRESSU QUAERENDAE ERUDITIONIS GRATIA.

(Cf. Gen. 16, 1—6.)

Sarae symbolo docetur, virtutem malarum quidem rerum sterilem, bonarum vero fecundissimam esse (1). Has ut virtus nobis pariat, quam maxime optandum; nam ita demum vitam felicem exigemus (2). Id autem nobis non continget, nisi ante cum famula virtutis l. sapientiae (Agare) congressi fuerimus (3), qua innuuntur artes mediae l. encyclicae, grammatica, geometria etc., quibus solis ducti aditum ad virtutem inveniemus (4). Artes illae (Agar) Aegyptiae in genere dicuntur, propterea quod corporis sensus (Aegyptus) adhibendi ad percipiendas res, quas docent (5). Artes hae placant et acuunt animum, facultatem loquendi praebent, vitamque exhilarant (6), dummodo adhibeamus exercitationem et patientiam (7), atque memoriam et reminiscentiam (8). Ad lucidam veritatis cognitionem nos perducunt, vitaeque benefactis ornandae reddunt idoneos (10). Fugiendum tamen vanum syllabomachiarum et falsarum opinionum studium, quippe quibus pravi mores nascantur (11. 12). Fugienda etiam levitas eorum, qui audiunt quidem virtutis praecepta, at non iuxta audita agunt (13). Neque diutius inhaerendum encyclopaediae, ne nos eius finem summum, sapientiam, attingere praepediat (14). Quod

post decennium Agar Abramo tradita dicitur, id nobis documento sit, hominem quidem per decem primos vitae annos sensibus solis deditum esse (15), hos vero deinceps saniori institutione esse regendos (16). Interiorem denarii numeri naturam non encyclici soli viderunt, sed etiam Moyses, qui permulta secundum eius naturam instituit (17-21). Coëundum igitur cum Agare, ut institutione encyclica praemuniti brevi sapientiam veram discamus (22). Ut enim benefacta edamus, concipiamus necesse est rectas honesti notiones (24), quas inveniemus, si non solis artibus encyclicis immorabimur, sed philosophiae etiam sublimiori operam dabimus (25 et 26). Optimum nobis contingit, si aerumnis tolerandis emendamur, quales deo volente Israelitae in deserto subierunt (27-29); ita enim virtutis et amoris divini participes reddimur (30. 31).

---

519 §. 1. „Σάῤῥα δὲ ἡ γυνὴ Ἀβραὰμ οὐκ ἔτικτεν 424
M. αὐτῷ. Ἦν δὲ αὐτῇ παιδίσκη Αἰγυπτία, ᾗ ὄνομα P.
Ἄγαρ. Εἶπε δὲ Σάῤῥα πρὸς Ἀβραὰμ, ἰδοὺ, συνέκλεισέ με ὁ κύριος τοῦ μὴ τίκτειν, εἴςελθε πρὸς τὴν παιδίσκην μου, ἵνα τεκνοποιήσῃς ἐξ αὐτῆς." *) Τὸ Σάῤῥας ὄνομα μεταληφθέν ἐστιν „ἀρχή μου·" φρόνησις δὲ ἡ ἐν ἐμοὶ, καὶ σωφροσύνη ἡ ἐν ἐμοὶ, καὶ ἡ ἐπὶ μέρους δικαιοσύνη, καὶ ἑκάστη τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἣν περὶ ἐμὲ μόνον εἶναι συμβέβηκεν, ἀρχή ἐστιν ἐμοῦ μόνου. Ἐπιστατεῖ γάρ μου καὶ ἡγεμονεύει πειθαρχεῖν ἐγνωκότος, βασιλὶς ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα. Ταύτην Μωϋσῆς, τὸ παραδοξότατον, καὶ στεῖραν ἀποφαίνει καὶ πολυγονωτάτην, εἴ γε τὸ πολυανθρωπότατον τῶν ἐθνῶν ἐξ αὐτῆς ὁμολογεῖ γενέσθαι. Τῷ γὰρ ὄντι ἡ ἀρετὴ πρὸς μὲν τὰ φαῦλα πάντα ἐστείρωται, τῶν δὲ ἀγαθῶν εὐτοκίᾳ χρῆται τοιαύτῃ, ὡς μηδὲ μαιευτικῆς τέχνης δεῖσθαι· φθάνει γὰρ ἀποτίκτουσα. Τὰ μὲν οὖν ζῶα καὶ φυτὰ

*) Gen. 16, 1.

διαλείποντα τὸν πλείω χρόνον ἅπαξ ἢ δὶς τὸ πλεῖ-
στον τοὺς οἰκείους δι' ἐνιαυτοῦ φέρει καρπούς, καθ'
ὃν ἔταξεν ἀριθμὸν ἑκάστοις ἡ φύσις, ἐναρμοζόμενον
ταῖς ἐτησίοις ὥραις· ἀρετὴ δὲ οὐ διαλείπουσα ἀνελ-
λιπῶς δὲ καὶ ἀδιαστάτως κατὰ τοὺς ἀμερεῖς χρό-
νους ἀεὶ γεννᾷ, βρέφη μὲν οὐδαμῶς, λόγους δὲ ἀ-
520 στείους, καὶ βουλὰς ἀνεπιλήπτους, καὶ ἐπαινετὰς
M. πράξεις.

§. 2. Ἀλλ' οὔτε πλοῦτος, ᾧ μὴ δυνατόν ἐστι
χρῆσθαι, τοὺς κεκτημένους ὠφελεῖ, οὔτε ἡ φρονήσεως
εὐτοκία, ἐὰν μὴ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὰ ὠφέλιμα τίκτῃ.
Τοὺς μὲν γὰρ εἰς ἅπαν ἀξίους ἔκρινε τῆς συμβιώσεως
αὐτῆς, οἱ δ' οὔπω ἡλικίαν ἔδοξαν ἔχειν, ὡς ἐπαινετῆς
καὶ σώφρονος οἰκουρίας ἀνέχεσθαι. Οἷς τὰ προτέ-
λεια τῶν γάμων ἐφῆκε ποιεῖσθαι, ἐλπίδα καὶ τοῦ
θύσειν τοὺς γάμους παρασχοῦσα. Σάῤῥα οὖν, ἡ 42
ἄρχουσά μου τῆς ψυχῆς ἀρετή, ἔτικτε μέν, οὐκ ἔτι- I
κτε δ' ἐμοί — οὐ γὰρ ἠδυνάμην πω νέος ὢν τὰ
γεννήματα αὐτῆς παραδέχεσθαι — τὸ φρονεῖν, τὸ
δικαιοπραγεῖν, τὸ εὐσεβεῖν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν νό-
θων παιδίων, οὓς ἀπεκύησάν μοι αἱ κεναὶ δόξαι.
Τροφαὶ γὰρ αἱ τούτων καὶ συνεχεῖς ἐπιμέλειαι καὶ
φροντίδες ἄληκτοι, τῶν γνησίων καὶ ὡς ἀληθῶς
ἀστῶν ὀλιγωρεῖν ἠνάγκασαν. Καλὸν οὖν εὔχεσθαι
τὴν ἀρετὴν μὴ μόνον τίκτειν, ἣ καὶ δίχα εὐχῆς εὐ-
τοκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τίκτειν, ἵνα τῶν σπερ-
μάτων καὶ γεννημάτων αὐτῆς μεταλαγχάνοντες εὐ-
δαιμονῶμεν. Εἴωθε γὰρ θεῷ μόνῳ τίκτειν, τὰς ἀ-
παρχὰς ὧν ἔτυχεν ἀγαθῶν εὐχαρίστως ἀποδιδοῦσα
τῷ τὴν ἀεὶ παρθένον "μήτραν," ὥς φησι Μωϋσῆς,
"ἀνοίξαντι." *) Καὶ γὰρ τὴν λυχνίαν, τὸ ἀρχέτυ-
πον τοῦ μιμήματος παράδειγμα, ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους
φησὶ φαίνειν, δηλονότι τοῦ πρὸς θεόν. **) Ἑβδόμη

---

*) Gen. 29, 31. — **) Exod. 25, 31 sqq.

γὰρ οὖσα καὶ μέση τῶν ἓξ καλαμίσκων δίχα διῃρημένων εἰς τριάδας, ἑκατέρωθεν δορυφορούντων, ἄνω τὰς αὐγὰς ἀποστέλλει πρὸς τὸ ἕν, λαμπρότερον ἡγουμένη τὸ φέγγος, ἢ ὡς δύνασθαι θνητὴν αὐτῷ προςβάλλειν τὴν ὄψιν.

§. 3. Διὰ τοῦτο οὔ φησι μὴ τίκτειν τὴν Σάῤῥαν, ἀλλ᾽ αὐτῷ τινι μὴ τίκτειν τὴν Σάῤῥαν. Οὐ γάρ ἐσμεν ἱκανοὶ δέξασθαί πω γονὰς ἀρετῆς, εἰ μὴ πρότερον ἐντύχωμεν αὐτῆς τῇ θεραπαινίδι. Θεραπαινὶς δὲ σοφίας ἡ διὰ τῶν προπαιδευμάτων ἐγκύκλιος μουσικὴ καὶ λογική. Ὥςπερ γὰρ ἐν μὲν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισιάδων, ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι᾽ ὧν εἴσω βαδίζειν ἔνεστιν· οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια. Ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν ἐπ᾽ ἐκείνην φέρουσα. Χρὴ δ᾽ εἰδέναι, ὅτι τῶν μεγάλων ὑποθέσεων μεγάλα καὶ τὰ προοίμια εἶναι συμβέβηκε. Μεγίστη δὲ ὑπόθεσις ἀρετή· καὶ γὰρ περὶ μεγίστην ὕλην καταγίνεται, τὸν σύμπαντα ἀνθρώπων βίον. Εἰκότως οὖν οὐ βραχέσι χρήσεται προοιμίοις, ἀλλὰ γραμματικῇ, γεωμετρίᾳ, ἀστρονομίᾳ, ῥητορικῇ, μου-
521 σικῇ, τῇ ἄλλῃ λογικῇ θεωρίᾳ πάσῃ, ὧν ἐστι σύμ-
M. βολον ἡ Σάῤῥας θεραπαινὶς Ἄγαρ, ὡς ἐπιδείξομεν.
„Εἶπε γάρ," φησὶ, „Σάῤῥα πρὸς Ἀβραὰμ, ἰδοὺ συνέκλεισέ με κύριος τοῦ μὴ τίκτειν· εἴςελθε πρὸς τὴν παιδίσκην μου, ἵνα τεκνοποιήσῃς ἐξ αὐτῆς." *) Τὰς σωμάτων πρὸς σώματα μίξεις καὶ ὁμιλίας, ἡδονὴν ἐχούσας τὸ τέλος, ὑπεξαιρετέον τοῦ παρόντος λόγου· νοῦ γὰρ πρὸς ἀρετήν ἐστι σύνοδος, ἐξ αὐτῆς
ἐφιεμένου παιδοποιεῖσθαι, εἰ δὲ μὴ δύναιτο εὐθὺς, 426
ἀλλά τοι τὴν θεραπαινίδα αὐτῆς, τὴν μέσην παιδείαν, P.
ἐγγυᾶσθαι διδασκομένου.

§. 4. Ἄξιον δὲ τῆς αἰδοῦς καταπλαγῆναι σοφίαν, ἥτις τὸ βραδὺ πρὸς γένεσιν ἢ τελέως ἄγονον

*) Gen. 16, 1.

οὐκ ἠξίωσεν ἡμῖν ὀνειδίσαι· καί τοι τοῦ χρησμοῦ τὸ
ἀληθὲς εἰπόντος, ὅτι "οὐκ ἔτικτεν," οὐ διὰ φθόνον,
ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμῶν αὐτῶν ἀνεπιτηδειότητα. "Συν-
έκλεισε γάρ με," φησὶ, "κύριος τοῦ μὴ τίκτειν·" καὶ
οὐκ ἔτι προςτίθησιν ὑμῖν, ἵνα μὴ προφέρειν καὶ ὀνει-
δίζειν ἀτυχίαν ἑτέροις δοκῇ. "Εἴςελθε οὖν," φησὶ,
"πρὸς τὴν παιδίσκην μου," τὴν τῶν μέσων καὶ ἐγ-
κυκλίων ἐπιστημῶν μέσην παιδείαν, "ἵνα τεκνοποιή-
σῃς πρότερον ἐξ αὐτῆς." Αὖθις γὰρ δυνήσῃ καὶ τῶν
πρὸς τὴν δέσποιναν ὁμιλιῶν γενέσει παίδων γνησίων
ἀπόνασθαι. Γραμματικὴ μὲν γὰρ ἱστορίας τὰς παρὰ
ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ἀναδιδάξασα νόησιν καὶ
πολυμάθειαν ἐργάσεται, καὶ ἔτι καταφρονητικῶς ἔχειν
ἀναδιδάξει τῶν ὅσα αἱ κεναὶ δόξαι τυφλοπλαστοῦσι,
διὰ τὰς κακοπραγίας, αἷς τοὺς ᾀδομένους παρ' αὐ-
τοῖς ἥρωάς τε καὶ ἡμιθέους λόγος ἔχει χρήσασθαι.
Μουσικὴ δὲ τὸ μὲν ἄῤῥυθμον ἐν ῥυθμοῖς, τὸ δὲ
ἀνάρμοστον ἐν ἁρμονίᾳ, τὸ δὲ ἀπῳδὸν καὶ ἐκμελὲς
μέλει κατεπᾴδουσα, τὸ ἀσύμφωνον εἰς συμφωνίαν
ἄξει. Γεωμετρία δ' ἰσότητος καὶ ἀναλογίας αὐτὰ
βαλλομένη τὰ σπέρματα εἰς ψυχὴν φιλομαθῆ, γλα-
φυρότητι συνεχοῦς θεωρίας, δικαιοσύνης ζῆλον ἐμποι-
ήσει. Ῥητορικὴ δὲ καὶ τὸν νοῦν πρὸς θεωρίαν ἀκο-
νησαμένη, καὶ πρὸς ἑρμηνείαν γυμνάσασα τὸν λόγον
καὶ συγκροτήσασα, λογικὸν ὄντως ἀποδείξει τὸν ἄν-
θρωπον, ἐπιμεληθεῖσα τοῦ ἰδίου καὶ ἐξαιρέτου, ὃ
μηδενὶ τῶν ἄλλων ζώων ἡ φύσις δεδώρηται. Δια-
λεκτικὴ δὲ ἡ ῥητορικῆς ἀδελφὴ καὶ δίδυμος, ὥς εἶ-
πόν τινες, τοὺς ἀληθεῖς τῶν ψευδῶν λόγους διακρί-
νουσα, καὶ τὰς τῶν σοφισμάτων πιθανότητας ἐλέγ-
χουσα, μεγάλην νόσον ψυχῆς, ἀπάτην, ἀκέσεται.
Τούτοις οὖν καὶ τοῖς παραπλησίοις ἐνομιλῆσαι καὶ
ἐμπρομελετῆσαι λυσιτελές· ἴσως γὰρ ἴσως, ὃ πολλοῖς
συνέβη, διὰ τῶν ὑπηκόων ταῖς βασιλίσιν ἀρεταῖς γνω-
M. ρισθησόμεθα. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν οὐ
522 πρότερον πεπηγυίαις καὶ πολυτελέσι χρῆται τρο-

φαῖς, πρὶν ἢ ταῖς ἀποικίλοις καὶ γαλακτώδεσιν ἐν ἡλικίᾳ τῇ βρεφώδει; Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τῇ ψυχῇ παιδικὰς μὲν νόμισον ηὐτρεπίσθαι τροφὰς, τὰ ἐγκύκλια, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον αὐτῶν θεωρήματα· τελειοτέρας δὲ καὶ πρεπούσας ἀνδράσιν ὡς ἀληθῶς, τὰς ἀρετάς.

§. 5. Οἱ δὲ πρῶτοι τῆς μέσης παιδείας χαρακτῆρες διὰ δυοῖν παρίστανται συμβόλων, τοῦ τε γένους καὶ τοῦ ὀνόματος. Γένος μὲν ἐστιν Αἰγυπτία, καλεῖται δὲ Ἄγαρ· τοῦτο δὲ ἑρμηνευθὲν ἐστι παροίκησις. Ἀνάγκη γὰρ τὸν ἐγχορεύοντα ταῖς ἐγκυκλίοις θεωρίαις, καὶ πολυμαθίαις ἑταῖρον ὄντα, τῷ γεώδει καὶ Αἰγυπτίῳ προσκεκληρῶσθαι σώματι· χρήζοντα καὶ ὀφθαλμῶν, ὡς ἰδεῖν καὶ ἀναγνῶναι, καὶ ὤτων, ὡς προσσχεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ὡς ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν ἀναπτύξαι. Δίχα γὰρ τοῦ κρίνοντος, τὸ κρινόμενον οὐ πέφυκε καταλαμβάνεσθαι· κρίνει δὲ τὸ αἰσθητὸν αἴσθησις, ὥστ' ἀκριβωθῆναί τι τῶν κατὰ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἐν οἷς ἡ πλείων μοῖρα τοῦ φιλοσοφεῖν, οὐκ ἐνῆν ἄνευ αἰσθήσεως. Αἴσθησις δὲ, τὸ σωματοειδέστερον ψυχῆς μέρος, τῷ τῆς ὅλης ψυχῆς ἀγγείῳ προσερρίζωται· τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγγεῖον Αἴγυπτος διὰ συμβόλου προσονομάζεται. Χαρακτὴρ μὲν εἷς ὁ ἀπὸ τοῦ γένους οὗτος, ὃν ἡ θεραπαινὶς ἀρετῆς ἔλαχεν· ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, ποῖος ἢ τίς ἐστιν, ἐπισκεψώμεθα. Τὴν μέσην παιδείαν παροίκου λόγον ἔχειν συμβέβηκεν, ἐπιστήμη μὲν γὰρ καὶ σοφία καὶ ἀρετὴ πᾶσα αὐθιγενὴς καὶ αὐτόχθων καὶ πολῖτις ὡς ἀληθῶς ἐστι μόνη τοῦ παντός. Αἱ δὲ ἄλλαι παιδεῖαι, δευτέρων καὶ τρίτων καὶ ὑστάτων ἄθλων τυγχάνουσαι, μεθόριοι ξένων καὶ ἀστῶν εἰσιν· οὐδετέρου τε γὰρ γένους ἀκράτου, καὶ πάλιν ἀμφοῖν κατά τινα κοινωνίαν ἐφάπτονται. Πάροικοι γὰρ, τῷ μὲν ἐνδιατρίβειν ἀστοῖς, τῷ δὲ μὴ κατοικεῖν, ἀλλοδαποῖς ἰσοῦνται. Καθάπερ, οἶμαι, καὶ οἱ θετοὶ παῖδες, ᾗ μὲν κληρονομοῦσι τὰ τῶν θεμέ-

νων, τοῖς γνησίοις, ἣ δὲ οὐ γεγέννηνται πρὸς αὐτῶν,
τοῖς ὀθνείοις. Ὃν δὴ λόγον ἔχει δέσποινα μὲν πρὸς
θεραπαινίδας, γυνὴ δὲ ἀστὴ πρὸς παλλακὴν, τοῦτον
ἕξει τὸν λόγον ἀρετὴ Σάῤῥα πρὸς παιδείαν Ἄγαρ·
ὥςτ' εἰκότως τοῦ θεωρίαν καὶ ἐπιστήμην ἐζηλωκότος,
Ἀβραὰμ ὄνομα, γένοιτο ἡ μὲν ἀρετὴ, Σάῤῥα, γυνὴ,
παλλακὴ δὲ Ἄγαρ, ἡ ἐγκύκλιος μουσικὴ πᾶσα. Ὧι
τινι μὲν οὖν φρόνησις ἐκ διδασκάλων περιγίνεται, τὴν
Ἄγαρ οὐκ ἂν ἀποδοκιμάζοι· πάνυ γὰρ ἀναγκαία ἡ
τῶν προπαιδευμάτων κτῆσις.

§. 6. Εἰ δέ τις τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἄθλους ἐγνω-
κὼς διαπονεῖν μελέταις χρῆται συνεχέσιν, ἀνενδότως
ἔχων πρὸς ἄσκησιν, δύο μὲν ἀστὰς, παλλακὰς δὲ τὰς
523 ἴσας, τῶν ἀστῶν θεραπαινίδας, ἄξεται. Φύσιν δὲ
M καὶ ἰδέαν ἔλαχεν αὐτῶν ἑκάστη διάφορον. Αὐτίκα
τῶν ἀστῶν ἡ μέν ἐστιν ὑγιεινοτάτη καὶ εὐσταθεστάτη
καὶ εἰρηνικωτάτη κίνησις, ἣν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος
ὠνόμασε Λείαν· ἡ δὲ ἔοικεν ἀκόνῃ, καλεῖται δὲ
Ῥαχὴλ, πρὸς ἣν ὁ φίλαθλος καὶ φιλογυμναστὴς νοῦς
παραθηγόμενος ὀξύνεται. Ἑρμηνεύεται δὲ ὅρασις 428
βεβηλώσεως, οὐκ ἐπειδὴ βεβήλως ὁρᾷ, ἀλλὰ τὸ ἐν- P
αντίον, ὅτι τὰ ὁρατὰ καὶ αἰσθητὰ, παρὰ τὴν ἀκή-
ρατον φύσιν τῶν ἀοράτων καὶ νοητῶν, οὐκ εὐαγῆ,
βέβηλα δὲ εἶναι νομίζει. Τῆς γὰρ ψυχῆς ἡμῶν δι-
μεροῦς ὑπαρχούσης, καὶ τὸ μὲν λογικὸν, τὸ δὲ ἄλο-
γον ἐχούσης, ἀρετὴν ἑκατέρου ὑπάρχειν συμβέβηκε,
Λείαν μὲν τοῦ λογικοῦ, τοῦ δὲ ἀλόγου Ῥαχήλ. Γυ-
μνάζει γὰρ ἡμᾶς ἡ μὲν διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν
τοῦ λόγου μερῶν, πάντων καταφρονητικῶς ἔχειν, ὧν
ἀλογεῖν ἄξιον, δόξης καὶ πλούτου καὶ ἡδονῆς, ἃ πε-
ρίβλεπτα καὶ περιμάχητα ὁ πολὺς καὶ ἀγελαῖος ἀν-
θρώπων ὄχλος κρίνει, δεδεκασμέναις μὲν ἀκοαῖς, δε-
δεκασμένῳ δὲ τῷ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων δικαστηρίῳ.
Ἡ δὲ ἀναδιδάσκει τὴν ἀνώμαλον καὶ τραχεῖαν ὁδὸν
ἄβατον φιλαρέτοις ψυχαῖς ἐκτραπέσθαι, λείως δὲ
διὰ τῆς λεωφόρου βαίνειν ἄνευ πταισμάτων καὶ τῶν

ἐν ποσὶν ὀλίσθων. Ἀναγκαίως οὖν τῆς μὲν προτέ-
ρας ἔσται θεραπαινὶς ἡ διὰ τῶν φωνητηρίων ὀργά-
νων ἑρμηνευτικὴ δύναμις, καὶ ἡ λογικὴ σοφισμάτων
εὕρεσις, εὐστόχῳ πιθανότητι καταγοητεύουσα· τῆς δὲ
ἀναγκαῖαι τροφαὶ, βρῶσίς τε καὶ πόσις. Ὀνόματα
δὲ ἡμῖν τῶν δυεῖν θεραπαινίδων ἀνέγραψε, Ζέλφαν
τε καὶ Βάλλαν.*) Ἡ μὲν οὖν Ζέλφα μεταληφθεῖσα
πορευόμενον καλεῖται στόμα, τῆς ἑρμηνευτικῆς καὶ
διεξοδικῆς σύμβολον δυνάμεως· ἡ δὲ Βάλλα, κατά-
ποσις, τὸ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον θνητῶν ζώων
ἔρεισμα. Καταπόσει γὰρ τὰ σώματα ἡμῶν ἐνορμεῖ,
καὶ τὰ τοῦ ζῆν πείσματα ἐκ ταύτης ὡς ἀπὸ κρηπῖ-
δος ἐξῆπται. Πάσαις οὖν ταῖς εἰρημέναις δυνάμε-
σιν ὁ ἀσκητὴς ἐνομιλεῖ, ταῖς μὲν ὡς ἐλευθέραις καὶ
ἀσταῖς, ταῖς δὲ ὡς δούλαις καὶ παλλακίσιν. Ἐφίεται
μὲν γὰρ τῆς Λείας κινήσεως· λεία δὲ κίνησις ἐν
μὲν σώματι γινομένη ὑγείαν, ἐν δὲ ψυχῇ καλοκἀγα-
θίαν καὶ δικαιοσύνην ἂν ἐργάσαιτο. Ῥαχὴλ δὲ ἀ-
γαπᾷ, πρὸς τὰ πάθη παλαίων, καὶ πρὸς ἐγκράτειαν
ἀλειφόμενος, τοῖς αἰσθητοῖς πᾶσιν ἀντιταττόμενος.
Διττοὶ μὲν γὰρ ὠφελείας τρόποι, ἢ κατὰ ἀπόλαυσιν
ἀγαθῶν ὡς ἐν εἰρήνῃ, ἢ κατὰ ἀντίταξιν καὶ ὑφαί-
524 ρεσιν κακῶν ὡς ἐν πολέμῳ. Λεία μὲν οὖν ἐστι,
M. καθ' ἣν συμβαίνει τὰ πρεσβύτερα καὶ ἡγεμονεύοντα
ἀγαθὰ καρποῦσθαι· Ῥαχὴλ δὲ, καθ' ἣν τὰ ὡσὰν
ἐκ πολέμου λάφυρα. Τοιαύτη μὲν ἡ πρὸς τὰς ἀ-
στὰς συμβίωσις. Χρῄζει δὲ ὁ ἀσκητὴς Βάλλας μὲν
καταπόσεως, ἀλλὰ ὡς δούλης καὶ παλλακίδος· ἄνευ
γὰρ τροφῆς καὶ ζωῆς οὐδ' ἂν τὸ εὖ ζῆν περιγένοι-
το, ἐπειδὴ τὰ μέσα τῶν ἀμεινόνων ἀεὶ θεμέλιοι. 429
Χρῄζει δὲ καὶ Ζέλφας διεξοδικῆς ἑρμηνείας, ἵνα τὸ P.
λογικὸν αὐτὸ διχόθεν συνερανίζηται πρὸς τελείωσιν,
ἔκ τε τῆς κατὰ διάνοιαν πηγῆς, καὶ ἐκ τῆς περὶ τὸ
φωνητήριον ὄργανον ἀποῤῥοῆς.

---

*) Gen. 30, 1 sqq.

§. 7. Ἀλλ' οὗτοι μὲν καὶ πλειόνων γυναικῶν καὶ παλλακίδων, οὐκ ἀστῶν μόνον, ἄνδρες ἐγένοντο, ὡς αἱ ἱεραὶ μηνύουσι γραφαί· τῷ δὲ Ἰσαὰκ οὔτε πλείους γυναῖκες, οὔτε συνόλως παλλακὴ, μόνη δὲ ἡ κουρίδιος ἄχρι παντὸς συνοικεῖ. Διὰ τί; Ὅτι καὶ ἡ διδακτικὴ ἀρετὴ, ἣν Ἀβραὰμ μέτεισι, πλειόνων δεῖται, γνησίων μὲν τῶν κατὰ φρόνησιν, νόθων δὲ τῶν κατὰ τὰ ἐγκύκλια προπαιδευμάτων θεωρήματα. Καὶ ἡ δι' ἀσκήσεως τελειουμένη, περὶ ἣν Ἰακὼβ ἐσπουδακέναι φαίνεται. Διὰ πλειόνων γὰρ καὶ διαφερόντων αἱ ἀσκήσεις δογμάτων, ἡγουμένων ἑπομένων, προαπαντώντων ὑστεριζόντων, πόνους τοτὲ μὲν ἐλάττους, τοτὲ δὲ μείζους ἐχόντων. Τὸ δὲ αὐτομαθὲς γένος οὗ ἐκοινώνησεν Ἰσαὰκ, ἡ εὐπαθειῶν ἀρίστη χαρὰ, φύσεως ἁπλῆς καὶ ἀμιγοῦς καὶ ἀκράτου μεμοίραται, μήτε ἀσκήσεως, μήτε διδασκαλίας δεόμενον, ἐν οἷς παλλακίδων ἐπιστημῶν οὐκ ἀστῶν μόνων ἐστὶ χρεία. Θεοῦ γὰρ τὸ αὐτομαθὲς καὶ αὐτοδίδακτον ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καλὸν ὀμβρήσαντος, ἀμήχανον ἦν ἔτι δούλαις καὶ παλλακαῖς συμβιῶναι τέχναις, νόθων δογμάτων, οἷα παίδων, ὀρεχθέντα. Δεσποίνης γὰρ καὶ βασιλίδος ἀρετῆς, ὁ τούτου λαχὼν τοῦ γέρως, ἀνὴρ ἀναγράφεται. Καλεῖται δὲ παρὰ μὲν Ἕλλησιν ὑπομονὴ, παρὰ δὲ τοῖς Ἑβραίοις Ῥεβέκκα. Ζητεῖ γὰρ ὁ ἄπονον καὶ ἀταλαίπωρον εὑράμενος σοφίαν δι' εὐμοιρίαν φύσεως καὶ εὐτοχίαν ψυχῆς οὐδὲν τῶν εἰς βελτίωσιν. Ἔχει γὰρ ἐν ἑτοίμῳ τέλεια τὰ τοῦ θεοῦ δῶρα, χάρισι ταῖς πρεσβυτέραις ἐπιπνευσθέντα, βούλεται δὲ καὶ εὔχεται ταῦτα ἐπιμεῖναι. Παρ' ὅ μοι δοκεῖ καὶ ὁ εὐεργέτης, ἵνα διαιωνίζωσιν αἱ χάριτες αὐτοῦ τῷ λαβόντι γυναῖκα, τὴν ἐπιμονὴν ἐγγυῆσαι.

§. 8. Ἀνάμνησίς γε μὴν μνήμης τὰ δευτερεῖα φέρεται, καὶ ὁ ἀναμιμνησκόμενος τοῦ μεμνημένου. 525 Ὁ μὲν γὰρ ἔοικε τῷ συνεχῶς ὑγιαίνοντι, ὁ δὲ τῷ M. ἐκ νόσου ἀναλαμβάνοντι· λήθη γὰρ νόσος μνήμης. Ἀνάγκη δὲ τὸν ὑπομνήσει χρώμενον ἐκλαθέσθαι

πρότερον ὧν ἐμέμνητο. Τὴν μὲν οὖν μνήμην Ἐφραΐμ, ἑρμηνευόμενον καρποφορίαν, ὀνομάζει ὁ ἱερὸς λόγος, τὴν δὲ ἀνάμνησιν, ἐκ λήθης, Μανασσῆν προσαγορεύουσιν Ἑβραῖοι. Ὄντως γὰρ ἡ μὲν τοῦ μεμνημένου ψυχὴ καρποφορεῖ ἃ ἔμαθεν, οὐδὲν ἀποβάλλουσα αὐτῶν· ἡ δὲ τοῦ ἀναμνήσει χρωμένου ἔξω
λήθης γίνεται, ἣ πρὶν ὑπομνησθῆναι κατέσχητο. 430
Μνημονικῷ μὲν οὖν ἀνδρὶ ἀστὴ συμβιοῖ γυνή, μνή- P.
μη· ἐπιλανθανομένῳ δὲ παλλακή, ἀνάμνησις, Σύρα τὸ γένος, ἀλαζὼν καὶ ὑπέραυχος. Συρία γὰρ ἑρμηνεύεται μετεωρία. Τῆς δὲ παλλακίδος ταύτης ἀναμνήσεώς ἐστιν υἱὸς Μαχεὶρ ὡς Ἑβραῖοι καλοῦσιν, ὡς δὲ Ἕλληνες, πατρός. Νομίζουσι γὰρ οἱ ἀναμιμνησκόμενοι τὸν πατέρα νοῦν αἴτιον εἶναι τοῦ ὑπομνησθῆναι, καὶ οὐ λογίζονται, ὅτι ὁ αὐτὸς οὗτος ἐχώρησέ ποτε καὶ λήθην, οὐκ ἂν δεξάμενος αὐτήν, εἰ παρ᾽ αὐτὸν ἦν τὸ μεμνῆσθαι. Λέγεται γάρ, „Ἐγένοντο υἱοὶ Μανασσῆ, οὓς ἔτεκεν αὐτῷ ἡ παλλακὴ Σύρα, τὸν Μαχείρ. Μαχεὶρ δὲ ἐγέννησε τὸν Γαλαάδ.“ *) Καὶ Ναχὼρ μέντοι, ὁ ἀδελφὸς Ἀβραάμ, ἔχει δύο γυναῖκας, ἀστήν τε καὶ παλλακήν. Ὄνομα δὲ τῆς μὲν ἀστῆς Μελχά, Ῥουμὰ δὲ τῆς παλλακίδος. Ἀλλ᾽ οὐχ ἱστορικὴ γενεαλογία ταῦτ᾽ ἐστὶν ἀναγραφεῖσα παρὰ τῷ σοφῷ νομοθέτῃ, μηδεὶς τοῦτ᾽ εὖ φρονῶν ὑπονοήσειεν· ἀλλὰ πραγμάτων ψυχὴν ὠφελῆσαι δυναμένων διὰ συμβόλων ἀνάπτυξις. Τὰ δ᾽ ὀνόματα μεταβαλόντες εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, εἰσόμεθα τὴν ὑπόσχεσιν ἀληθῆ. Φέρε οὖν ἕκαστον αὐτῶν ἐρευνήσωμεν.

§. 9. Ναχὼρ ἑρμηνεύεται φωτὸς ἀνάπαυσις, Μελχὰ δὲ βασίλισσα, Ῥουμᾶ δὲ ὁρῶσά τι. Τὸ μὲν οὖν φῶς ἔχειν κατὰ διάνοιαν, ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀναπαυόμενον καὶ ἠρεμοῦν καὶ ἀκίνητον, οὐ τέλειον

*) 1 Paralip. 7, 14.

ἀγαθόν. Ἡσυχίᾳ μὲν γὰρ τὰ κακὰ χρῆσθαι λυσι-
τελὲς, τὰ δὲ ἀγαθὰ κινήσει συμφέρον. Τίς γὰρ ὄνη-
σις εὐφώνου ἡσυχάζοντος, ἢ μὴ αὐλοῦντος αὐλητοῦ,
ἢ κιθαριστοῦ μὴ κιθαρίζοντος, ἢ συνόλως τεχνίτου
τὰ κατὰ τὴν τέχνην μὴ ἐνεργοῦντος; Ἡ γὰρ ἄνευ
πράξεως θεωρία ψιλὴ πρὸς οὐδὲν ὄφελος τοῖς ἐπι-
στήμοσιν. Οὐ γὰρ ὁ παγκρατιάζειν ἢ πυκτεύειν ἢ
παλαίειν εἰδὼς ἐξαγκωνισθεὶς ἀπόναιτ᾽ ἂν ἀθλήσεως,
ἢ ὁ τὴν τοῦ τρέχειν ἐπιστήμην ἐκμαθὼν, εἰ ποδα-
γρικῷ χρήσαιτο πάθει, ἤ τινα ἄλλην περὶ τὰς βά-
σεις κῆρα ἀναδέξαιτο. Φῶς δὲ ψυχῆς ἡλιοειδέστα-
τον ἐπιστήμη. Καθάπερ γὰρ τὰ ὄμματα αὐγαῖς,
526 καὶ ἡ διάνοια σοφίᾳ περιλάμπεται, καὶ ὀξυδερκέ-
M. στερα ἐμβλέπειν, ἐγχριομένη καινοῖς ἀεὶ θεωρήμασιν,
ἐθίζεται. Φωτὸς οὖν ἀνάπαυσις ἑρμηνεύεται Ναχὼρ·
εἰκότως. Ἧι μὲν γὰρ Ἀβραάμ ἐστι τοῦ σοφοῦ συγ-
γενὴς, φωτὸς τοῦ κατὰ σοφίαν μετέσχηκεν· ᾗ δ᾽ οὐ
συναποδεδήμηκεν αὐτῷ, τὴν ἀπὸ τοῦ γενομένου πρὸς
τὸ ἀγέννητον, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν
κοσμοπλάστην ἀποδημίαν, χωλὴν καὶ ἀτελῆ τὴν 431
ἐπιστήμην ἐκτήσατο, ἀναπαυομένην καὶ μένουσαν, P.
μᾶλλον δ᾽ ἀνδριάντος ἀψύχου τρόπον πεπηγυῖαν. Τῆς
γὰρ Χαλδαϊκῆς οὐ μετανίσταται χώρας, τουτέστι τῆς
περὶ ἀστρονομίαν θεωρίας οὐ διαζεύγνυται, τὸ γενό-
μενον πρὸ τοῦ πεποιηκότος, καὶ κόσμον πρὸ θεοῦ
τετιμηκὼς, μᾶλλον δὲ τὸν κόσμον αὐτὸν θεὸν αὐτο-
κράτορα νομίζων, οὐχ αὐτοκράτορος ἔργον θεοῦ.

§. 10. Μελχὰν δὲ ἄγεται γυναῖκα, οὐκ ἀνθρώ-
πων ἢ πόλεων ἀφηγουμένην τύχῃ βασιλίδα, ἀλλ᾽
ὁμώνυμον αὐτὸ μόνον ἐκείνῃ. Καθάπερ γὰρ τὸν οὐ-
ρανὸν, ἅτε κράτιστον ὄντα τῶν γεγονότων, βασιλέα
τῶν αἰσθητῶν εἴποι τις ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, οὕτω
καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἐπιστήμην, ἣν μετίασιν οἱ ἀστρο-
νομοῦντες καὶ Χαλδαῖοι διαφερόντως, βασιλίδα τῶν
ἐπιστημῶν. Γυνὴ μὲν οὖν ἥδε ἀστὴ, παλλακὴ δὲ ἡ
ἔν τι τῶν ὄντων ὁρῶσα, καὶ ἂν εἰ πάντων εὐτελέστα-

τον ὑπάρχοι. Τῷ μὲν οὖν ἀρίστῳ γένει τὸ ἄριστον ὁρᾶν, τὸ ὄντως ὂν, συμβέβηκεν. Ἰσραὴλ γὰρ ὁρῶν θεὸν ἑρμηνεύεται. Τῷ δὲ δευτερείων ἐφιεμένῳ, τὸ δεύτερον; τὸν αἰσθητὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν ἀστέρων ἐναρμόνιον τάξιν, καὶ πάμμουσον ὡς ἀληθῶς χορείαν. Τρίτοι δέ εἰσιν οἱ σκεπτικοὶ, τῶν ἐν τῇ φύσει κρατίστων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν οὐκ ἐφαπτόμενοι, περὶ μικρὰ μέντοι σοφίσματα τριβόμενοι καὶ γλισχρολογούμενοι. Τούτοις ἡ ὁρῶσά τι καὶ τὸ σμικρότατον παλλακὶς Ῥουμᾶ συνοικεῖ, μὴ δυναμένοις πρὸς τὴν τῶν ἀμεινόνων ἐλθεῖν ἔρευναν, ἐξ ὧν τὸν ἑαυτῶν βίον ὀνήσουσιν. Ὥςπερ γὰρ ἐν ἰατροῖς ἡ λεγομένη λογοϊατρεία πολὺ τῆς τῶν καμνόντων ὠφελείας ἀποστατεῖ, — φαρμάκοις γὰρ καὶ χειρουργίαις καὶ διαίταις, ἀλλ᾽ οὐ λόγοις αἱ νόσοι θεραπεύονται — οὕτω καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ λογοπῶλαι καὶ λογοθῆραί τινες αὐτὸ μόνον εἰσὶν, τὸν ἀῤῥωστημάτων γέμοντα βίον θεραπεύειν οὔτε ἐθέλοντες οὔτε ἐπιτηδεύοντες, ἐκ πρώτης δὲ ἡλικίας ἄχρι γήρως ἐσχάτου γνωσιμαχοῦντές τε καὶ συμβολομαχοῦν-
527 τες οὐκ ἐρυθριῶσιν, ὥςπερ τῆς εὐδαιμονίας ἐπ᾽ ὀ-
M. νομάτων καὶ ῥημάτων καὶ ἀπεράντῳ καὶ ἀνηνύτῳ περιεργείᾳ κειμένης, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τῷ τὸ ἦθος, τὴν τοῦ ἀνθρωπείου πηγὴν, ἄμεινον καταστήσασθαι, τὰς μὲν κακίας ὑπερορίους φυγαδεύσαντα αὐτοῦ, τὰς δὲ ἀρετὰς εἰςοικίσαντα.

§. 11. Παλλακὰς μέντοι, ἤτοι δόξας καὶ δόγματα, προςίενται καὶ οἱ φαῦλοι. Φησὶ γοῦν ὅτι "Θαμνὰ ἡ παλλακὴ Ἐλιφὰς τοῦ υἱοῦ Ἡσαῦ, ἔτεκε 432
τῷ Ἐλιφὰς τὸν Ἀμαλήκ." *) Ὦ τῆς τοῦ ἀπογόνου P.
λαμπρᾶς δυςγενείας. Ὄψει δὲ αὐτοῦ τὴν δυςγένειαν, ἐὰν ἀποστὰς τοῦ περὶ ἀνθρώπου ταῦτα εἰρῆσθαι νομίζειν τὴν ψυχὴν ὥςπερ ἐξ ἀνατομῆς ἐπισκέπτῃ.

---

*) Gen. 36, 12.

Τὴν μὲν τοίνυν ἄλογον καὶ ἄμετρον ὁρμὴν τοῦ πάθους Ἀμαλὴκ προσαγορεύει. Μεταληφθεὶς γάρ ἐστι λαὸς ἐκλείχων. Καθάπερ γὰρ ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις τὴν παραβληθεῖσαν ὕλην ἀναλίσκει, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ πάθος ἀναζέον τὰ ἐν ποσὶ πάντα ἐπιλιχμᾶται καὶ διαφθείρει. Τούτου τοῦ πάθους πατὴρ Ἐλιφὰς ἀναγράφεται δεόντως· ἑρμηνεύεται γὰρ ὁ θεός με διέσπειρεν. Ἀλλ' οὐχ, ὅταν ἀνασκεδάσῃ ἢ διασπείρῃ καὶ σκορακίσῃ τὴν ψυχὴν ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ θεὸς, τὸ ἄλογον εὐθὺς γεννᾶται πάθος; Τὴν μὲν γὰρ ὁρατικὴν αὐτοῦ καὶ φιλόθεον ὄντως διάνοιαν, κληματίδα εὐγενῆ, καταφυτεύει, ῥίζας ἀποτείνων πρὸς ἀϊδιότητα, καὶ εὐφορίαν καρπῶν διδοὺς πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἀρετῶν. Διὸ καὶ Μωϋσῆς εὔχεται φάσκων, "Εἰςαγαγὼν καταφύτευσον αὐτοὺς," *) ἵνα μὴ ἐφήμερα, ἀλλ' ἀθάνατα καὶ μακραίωνα γένηται τὰ θεῖα βλαστήματα. Τὴν δὲ ἄδικον καὶ ἄθεον ψυχὴν φυγαδεύων ἀφ' ἑαυτοῦ πορρωτάτω διέσπειρεν εἰς τὸν ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ ἀδικημάτων χῶρον. Ὁ δὲ χῶρος οὗτος προςφυέστατα ἀσεβῶν καλεῖται, οὐχ ὁ μυθευόμενος ἐν ᾅδου. Καὶ γὰρ ὁ πρὸς ἀλήθειαν ᾅδης ὁ τοῦ μοχθηροῦ βίος ἐστὶν, ὁ ἀλάστωρ καὶ παλαμναῖος καὶ πάσαις ἀραῖς ἔνοχος.

§. 12. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρωθι τὸ γράμμα τοῦτο ἐστηλιτευμένον, "Ἡνίκα διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ," **) τοὺς γηΐνους ἅπαντας τρόπους, οὐράνιον οὐδὲν ἀγαθὸν ἐσπουδακότας ἰδεῖν, ἤλασεν, ἀοίκους καὶ ἀπόλιδας καὶ σποράδας ὄντως ἐργασάμενος. Οὐδενὶ γὰρ τῶν φαύλων οὐκ οἶκος οὐ πόλις οὐκ ἄλλο τῶν εἰς κοινωνίαν οὐδὲν διασώζεται, ἀλλ' ἀνίδρυτος ὢν σπείρεται, πάντῃ φερόμενος καὶ μετανιστάμενος ἀεὶ, καὶ μηδαμοῦ στηριχθῆναι δυνάμενος.

---

*) Exod. 15, 17. — **) Deut. 32, 8.

Γίνεται οὖν τῷ φαύλῳ ἐξ ἀστῆς μὲν ἡ κακία, τὸ δὲ πάθος ἐκ παλλακῆς. Λογισμοῦ γὰρ ἡ μὲν ὅλη
528 ψυχὴ καθάπερ ἀστὴ σύμβιος, ψυχὴ δὲ ἐπίληπτος
M. τίκτει κακίας. Ἡ δὲ τοῦ σώματος φύσις παλλακὴ, δι᾽ ἧς ἡ γέννησις τοῦ πάθους θεωρεῖται. Ἡδονῶν γὰρ καὶ ἐπιθυμιῶν χῶρος τὸ σῶμα. Καλεῖται δὲ Θαμνὰ, ἧς μεταληφθέν ἐστι τὸ ὄνομα ἔκλειψις σαλευομένη. Ἐκλείπει γὰρ καὶ ἀδυνατεῖ ἡ ψυχὴ τῷ πάθει, σάλον καὶ κλύδωνα πολὺν ἀπὸ σώματος ἐνδεξαμένη διὰ τὸν καταῤῥαγέντα βαρὺν χειμῶνα ἐξ 433
ἀμέτρου ὁρμῆς. Κεφαλὴ δὲ ὡς ζώου πάντων τῶν P.
λεχθέντων μερῶν ὁ γενάρχης ἐστὶν Ἡσαῦ, ὃς τοτὲ μὲν ποίημα τοτὲ δὲ δρῦς ἑρμηνεύεται. Δρῦς μὲν γὰρ, παρ᾽ ὅσον ἀνακαμπὴς καὶ ἀμείλικτος ἀπειθής τε καὶ σκληραύχην φύσει συμβούλῳ χρώμενος ἀνοίᾳ, δρυΐνος ὄντως. Ποίημα δὲ, παρ᾽ ὅσον πλάσμα καὶ μῦθός ἐστιν ὁ μετὰ ἀφροσύνης βίος, τραγῳδίας καὶ κενοῦ κόμπου καὶ πάλιν γέλωτος καὶ κωμικῆς χλεύης ἀνάπλεως, ὑγιὲς ἔχων οὐδὲν, κατεψευσμένος, ἐκτετοξευκὼς ἀλήθειαν, τὴν ἄποιον καὶ ἀνείδεον καὶ ἄπλαστον φύσιν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιθέμενος, ἧς ὁ ἀσκητὴς ἐρᾷ. Μαρτυρεῖ δὲ Μωϋσῆς φάσκων, ὅτι "Ἦν Ἰακὼβ ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν," *) ὥςτε ὁ ἐναντίος τούτῳ ὁ ἄοικος ἂν εἴη, πλάσματος καὶ ποιήματος καὶ μυθικῶν λήρων ἑταῖρος, μᾶλλον δὲ σκηνὴ καὶ μῦθος αὐτός.

§. 13. Ἡ μὲν δὴ λογισμοῦ φιλοθεάμονος πρὸς ἀστὰς καὶ παλλακίδας δυνάμεις σύνοδος, ὡς οἷόν τε ἦν, εἴρηται· τὸν δὲ εἱρμὸν τοῦ λόγου συνυφαντέον τὰ ἀκόλουθα διερευνῶντας. "Ὑπήκουσε," φησὶν, "Ἀβραὰμ τῆς φωνῆς Σάῤῥας." **) Ἀναγκαῖον γὰρ τοῖς παραγγέλμασιν ἀρετῆς τὸν μανθάνοντα πειθαρχεῖν. Οὐ πάντες δὲ πειθαρχοῦσιν, ἀλλ᾽ ὅσοις σφοδρὸς

*) Gen. 25, 27. — **) Gen. 16, 2.

ἔρως ἐντέτηκεν ἐπιστήμης. Ἐπεὶ καθ' ἑκάστην σχε-
δὸν ἡμέραν τά τε ἀκροατήρια τά τε θέατρα πληροῦ-
ται· διεξέρχονται δὲ ἀπνευστὶ συνείροντες τοὺς περὶ
ἀρετῆς λόγους οἱ φιλοσοφοῦντες. Ἀλλὰ τί τῶν λεγομέ-
νων ὄφελος; Ἀντὶ γὰρ τοῦ προσέχειν ἑτέρωσε τὸν
νοῦν ἀποστείλαντες οἱ μὲν πλοῦ καὶ ἐμπορίας, οἱ δὲ
προσόδων καὶ γεωργίας οἱ δὲ τιμῶν καὶ πολιτείας, οἱ
δὲ τῶν ἀφ' ἑκάστης τέχνης καὶ ἐπιτηδεύσεως κερδῶν,
ἄλλοι δὲ τιμωρίας ἐχθρῶν, οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐρωτι-
καῖς ἐπιθυμίαις ἀπολαύσεων, καὶ συνόλως ἑτέρων ἕτε-
ροι διαμέμνηνται· ὡς ἕνεκα τῶν ἐπιδεικνυμένων κε-
κωφῆσθαι, καὶ τοῖς μὲν σώμασι παρεῖναι μόνον, ταῖς
δὲ διανοίαις ἀπηλλάχθαι, εἰδώλων καὶ ἀνδριάντων δια-
φέροντας μηδέν. Εἰ δέ τινες καὶ προσέχουσι, τοσοῦ-
τον χρόνον καθέζονται μόνον ἀκούοντες, ἀπαλλαγέντες
δὲ οὐδενὸς τῶν εἰρημένων διαμέμνηνται, καὶ ἧκον
τερφθῆναι δι' ἀκοῆς μᾶλλον ἢ ὠφεληθῆναι. Ὥςτε
οὐδὲν αὐτῶν ἴσχυσεν ἡ ψυχὴ συλλαβεῖν καὶ κυοφορῆ-
529 σαι, ἀλλ' ἅμα τὸ κινοῦν τὴν ἡδονὴν αἴτιον ἡσύ-
M. χασε, καὶ ἡ προσοχὴ κατεσβέσθη. Τρίτοι δέ εἰσιν,
οἷς ἔναυλα μὲν τὰ λεχθέντα ὑπηχεῖ, σοφισταὶ δὲ
ἀντὶ φιλοσόφων ἀνευρίσκονται· τούτων ὁ μὲν λόγος
ἐπαινετὸς, ὁ δὲ βίος ψεκτός ἐστι. Δυνατοὶ μὲν γὰρ 434
εἰπεῖν, ἀδύνατοι δέ εἰσι πράττειν τὰ βέλτιστα. Μό- P.
λις οὖν ἐστιν εὑρεῖν προσεκτικὸν καὶ μνημονικὸν, τὸ
πράττειν τοῦ λέγειν προτιμῶντα, ἃ δὴ μαρτυρεῖται
τῷ φιλομαθεῖ διὰ τοῦ "Ὑπήκουσε τῆς φωνῆς Σάῤ-
ῥας." Οὐ γὰρ ὑπακούων ἀλλ' εἰςακούων εἰςάγεται·
τὸ δέ ἐστι τοῦ συναινεῖν καὶ πειθαρχεῖν εὐθυβολώτα-
τον ὄνομα. Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ δὲ πρόςκειται τὸ τῆς
φωνῆς, ἀλλὰ μὴ τῆς φωνούσης Σάῤῥας ὑπακοῦσαι.
Ἴδιον γὰρ τοῦ μανθάνοντος, φωνῆς καὶ λόγων ἀκρο-
ᾶσθαι· διδάσκεται γὰρ τούτοις μόνοις. Ὁ δὲ ἀσκή-
σει τὸ καλὸν ἀλλὰ μὴ διδασκαλίᾳ κτώμενος οὐ τοῖς
λεγομένοις ἀλλὰ τοῖς λέγουσι προσέχει, μιμούμενος
τὸν ἐκείνων βίον ἐν ταῖς κατὰ μέρος ἀνεπιλήπτοις

πράξεσι. Λέγεται γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἰακὼβ, ἡνίκα εἰς τὸν συγγενικὸν γάμον πέμπεται, "Εἰςήκουσεν Ἰακὼβ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν." *) Οὐ τῆς φωνῆς, οὐδὲ τῶν λόγων· τοῦ γὰρ βίου μιμητὴν ἔδει τὸν ἀσκητὴν οὐκ ἀκροατὴν λόγων εἶναι. Τοῦτο μὲν γὰρ ἴδιον τοῦ διδασκομένου, ἐκεῖνο δὲ τοῦ διαθλοῦντος· ἵνα καὶ ἐνταῦθα διαφορὰν ἀσκητοῦ καὶ μανθάνοντος καταλάβωμεν, τοῦ μὲν κοσμουμένου κατὰ τὸν λέγοντα, τοῦ δὲ κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον.

§. 14. "Λαβοῦσα οὖν," φησὶ, "Σάῤῥα ἡ γυνὴ Ἀβραὰμ Ἄγαρ τὴν Αἰγυπτίαν, τὴν ἑαυτῆς παιδίσκην, μετὰ δέκα ἔτη τοῦ οἰκῆσαι Ἀβραὰμ ἐν γῇ Χαναὰν, ἔδωκε τῷ Ἀβραὰμ τῷ αὐτῆς ἀνδρὶ, αὐτῷ εἰς γυναῖκα." **) Βάσκανον μὲν καὶ πικρὸν καὶ κακόηθες φύσει κακία, ἥμερον δὲ καὶ κοινωνικὸν καὶ εὐμενὲς ἀρετὴ, πάντα τρόπον τοὺς εὐφυῶς ἔχοντας ὠφελεῖν, ἢ δι' αὑτῆς ἢ δι' ἑτέρων, ἐθέλουσα. Νυνὶ γοῦν μήπω δυναμένοις ἡμῖν ἐκ φρονήσεως παιδοποιεῖσθαι τὴν ἑαυτῆς ἐγγυᾷ θεραπαινίδα, τὴν ἐγκύκλιον, ὡς ἔφην, παιδείαν, καὶ μονονοὺ προξενεῖν καὶ νυμφοστολεῖν ὑπομένει. Αὕτη γὰρ λέγεται λαβοῦσα διδόναι τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς γυναῖκα ταύτην. Ἄξιον δὲ διαπορῆσαι, διὰ τί νυνὶ πάλιν γυναῖκα τοῦ Ἀβραὰμ εἶπε τὴν Σάῤῥαν, πολλάκις ἤδη πρότερον μεμηνυκώς· οὐ γὰρ μακρολογίας τὸ φαυλότατον εἶδος, ταυτολογίαν, ἐπιτεδήδευκε. Τί οὖν λεκτέον; Ἐπειδὴ μέλλει τὴν θεραπαινίδα φρονήσεως τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐγγυᾶσθαι, φησὶν ὅτι οὐκ ἐξελάθετο τῶν πρὸς τὴν δέσποιναν αὐτῆς ὁμολογιῶν, ἀλλ' οἶδε μὲν ἐκείνην ἑαυτοῦ νόμῳ καὶ γνώμῃ γυναῖκα, ταύτην δὲ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ καιροῦ. Τοῦτο δὲ παντὶ συμβαίνει φιλομαθεῖ· μάρτυς δὲ ὁ πεπονθὼς γένοιτ'

*) Gen. 28, 7. — **) Gen. 16, 3.

530 ἂν ἀψευδέστατος. Ἐγὼ γοῦν ἡνίκα πρῶτον κέντροις
M. φιλοσοφίας πρὸς τὸν πόθον αὐτῆς ἀνηρεθίσθην, ὡμίλησα κομιδῇ νέος ὢν μιᾷ τῶν θεραπαινίδων αὐτῆς, γραμματικῇ, καὶ ὅσα ἐγέννησα ἐκ ταύτης,
τὸ γράφειν, τὸ ἀναγινώσκειν, τὴν ἱστορίαν τῶν πα- 435
ρὰ ποιηταῖς, ἀνέθηκα τῇ δεσποίνῃ. Καὶ πάλιν ἑτέ- P.
ρᾳ συνελθὼν, γεωμετρίᾳ, καὶ τοῦ κάλλους ἀγάμενος, — εἶχε γὰρ συμμετρίαν καὶ ἀναλογίαν ἐν τοῖς μέρεσι πᾶσι, — τῶν ἐγγόνων οὐδὲν ἐνοσφισάμην, ἀλλὰ τῇ ἀστῇ φέρων ἐδωρησάμην. Ἐσπούδασα καὶ τρίτῃ συνελθεῖν. Ἦν δὲ εὔρυθμος, εὐάρμοστος, ἐμμελὴς, μουσικὴ δὲ ἐκαλεῖτο. Καὶ ἐγέννησα ἐξ αὐτῆς διατονικὰ, χρώματα, καὶ ἐναρμόνια, συνημμένα, διεζευγμένα μέλη, τῆς διὰ τεττάρων, τῆς διὰ πέντε, τῆς διὰ πασῶν συμφωνίας ἐχόμενα. Καὶ πάλιν οὐδὲν αὐτῶν ἀπεκρυψάμην, ἵνα πλουσία μοι γένηται ἡ ἀστὴ γυνὴ, μυρίων οἰκετῶν ὑπηρετουμένη πλήθει. Τινὲς γὰρ τοῖς φίλτροις τῶν θεραπαινίδων δελεασθέντες ὠλιγώρησαν τῆς δεσποίνης, φιλοσοφίας, καὶ κατεγήρασαν οἱ μὲν ἐν ποιήμασιν, οἱ δὲ ἐν γραμμαῖς, οἱ δὲ ἐν χρωμάτων κράσεσιν, οἱ δὲ ἐν ἄλλοις μυρίοις, οὐ δυνηθέντες ἐπὶ τὴν ἀστὴν ἀναδραμεῖν. Ἔχει γὰρ ἑκάστη τέχνη γλαφυρότητας, ὁλκούς τινας δυνάμεις, ὑφ᾽ ὧν ἔνιοι ψυχαγωγούμενοι καταμένουσιν, ἐκλελησμένοι τῶν πρὸς φιλοσοφίαν ὁμολογιῶν. Ὁ δὲ ἐμμένων ταῖς συνθήκαις πορίζει πάντα πανταχόθεν πρὸς τὴν ἀρέσκειαν αὐτῆς. Εἰκότως οὖν αὐτὸν τῆς περὶ αὐτὴν πίστεως ἀγάμενος ὁ ἱερὸς λόγος φησὶν, ὅτι καὶ νῦν ἦν αὐτῷ γυνὴ Σάῤῥα, ὅτι τὴν θεραπαινίδα πρὸς τὴν ἐκείνης ἀρέσκειαν ἠγάγετο. Καὶ μὴν ὥσπερ τὰ ἐγκύκλια συμβάλλεται πρὸς φιλοσοφίας ἀνάληψιν, οὕτω καὶ φιλοσοφία πρὸς σοφίας κτῆσιν. Ἔστι γὰρ φιλοσοφία ἐπιτήδευσις σοφίας, σοφία δὲ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων καὶ τῶν τούτων αἰτιῶν. Γένοιτ᾽ ἂν οὖν ὥσπερ ἡ ἐγκύκλιος μουσικὴ φιλοσοφίας, οὕτω καὶ φιλοσοφία δούλη σοφίας. Φι-

λοσοφία δὲ ἐγκράτειαν μὲν γαστρὸς, ἐγκράτειαν δὲ τῶν μετὰ γαστέρα, ἐγκράτειαν δὲ καὶ γλώττης ἀναδιδάσκει. Ταῦτα λέγεται μὲν εἶναι δι' αὑτὰ αἱρετὰ, σεμνότερα δὲ φαίνοιτο, εἰ θεοῦ τιμῆς καὶ ἀρεσκείας ἕνεκα ἐπιτηδεύοιτο. Μεμνῆσθαι μὲν οὖν δεῖ τῆς κυρίας, ὁπότε μέλλοιμεν αὐτῆς θεραπαινίδας μνᾶσθαι· καὶ λεγώμεθα μὲν ἄνδρες εἶναι τούτων, ὑπαρχέτω δὲ ἡμῖν ἐκείνη πρὸς ἀλήθειαν γυνὴ, μὴ λεγέσθω.

531 §. 15. Δίδωσι δὲ οὐκ εὐθὺς εἰς τὴν Χαναναίων
M. γῆν ἀφικομένῳ, ἀλλὰ μετὰ δεκαετίαν τῆς ἐκεῖ διατριβῆς. Τί δὲ τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἀμελῶς ἐπισκεπτέον. 401
Ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς γενέσεως ἡμῶν ἡ ψυχὴ συντρόφοις P.
τοῖς πάθεσι μόνοις χρῆται, λύπαις, ἀλγηδόσι, πτοίαις, ἐπιθυμίαις, ἡδοναῖς, ἃ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπ' αὐτὴν ἔρχεται· μήπω τοῦ λογισμοῦ βλέπειν δυναμένου τά τε ἀγαθὰ καὶ κακὰ, καὶ ᾗ διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων ἀκριβοῦν, ἀλλ' ἔτι νυστάζοντος, καὶ ὡς ἐν ὕπνῳ βαθεῖ καταμεμυκότος. Χρόνου δὲ προϊόντος, ὅταν ἐκβαίνοντες τῆς παιδικῆς ἡλικίας μειρακιοῦσθαι μέλλωμεν, τὸ δίδυμον στέλεχος εὐθὺς ἐκ μιᾶς, ἀρετὴ καὶ κακία, φύεται ῥίζης· καὶ ποιούμεθα μὲν τὴν κατάληψιν ἀμφοῖν, αἱρούμεθα δὲ πάντως τὴν ἑτέραν, οἱ μὲν εὐφυεῖς ἀρετὴν, κακίαν δὲ οἱ ἐναντίοι. Τούτων προϋποτυπωθέντων εἰδέναι χρὴ, ὅτι παθῶν μὲν Αἴγυπτος σύμβολόν ἐστι, κακιῶν δὲ ἡ Χαναναίων γῆ· ὥστ' εἰκότως ἀναστήσας ἀπ' Αἰγύπτου τὸν λαὸν, εἰς τὴν Χαναναίων ἄγει χώραν. Ἄνθρωπος γὰρ, ὡς ἔφην, ἅμα μὲν τῇ γενέσει τὸ Αἰγύπτιον πάθος ἔλαχεν οἰκεῖν, ἡδοναῖς καὶ ἀλγηδόσι προσεῤῥιζωμένος. Αὖθις δὲ ἀποικίαν στέλλεται τὴν πρὸς κακίαν, ἤδη τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ ὀξυωπέστερον ἐπιδεδωκότος, καὶ καταλαμβάνοντος μὲν ἀμφότερα ἀγαθόν τε αὖ καὶ κακὸν, τὸ δὲ χεῖρον αἱρουμένου διὰ τὸ πολὺ μετέχειν τοῦ θνητοῦ, ᾧ τὸ κακὸν οἰκεῖον, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον τῷ θείῳ τὸ ἀγαθόν.

§. 16. Ἀλλ' αἱ μὲν φύσεως πατρίδες αὗται παιδικῆς μὲν ἡλικίας τὸ πάθος, Αἴγυπτος, ἡβώσης δὲ κακία, ἡ Χαναν῀ιτις. Ὁ δὲ ἱερὸς λόγος, καί τοι σαφῶς ἐπιστάμενος τὰς τοῦ θνητοῦ γένους πατρίδας, ἡμῖν ὑποτίθεται τὰ πρακτέα καὶ συνοίσοντα, παραγγέλλων μισεῖν τὰ ἔθνη καὶ τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, ἐν οἷς φησι, "Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς Αἰγύπτου, ἐν ᾗ κατῳκήσατε ἐν αὐτῇ, οὐ ποιήσετε, καὶ τοῖς νομίμοις αὐτῶν οὐ πορεύσεσθε· τὰ κρίματά μου ποιήσετε, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα γῆς Χαναὰν, εἰς ἣν ἐγὼ εἰςάγω ὑμᾶς ἐκεῖ οὐ ποιήσετε· καὶ τὰ προςτάγματά μου φυλάξεσθε, πορεύεσθε ἐν αὐτοῖς. Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Καὶ φυλάξασθε πάντα τὰ προςτάγματά μου καὶ τὰ κρίματά μου, καὶ ποιήσετε αὐτά. Ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Καὶ φυλάξασθε πάντα τὰ προςτάγματά μου καὶ τὰ κρίματά μου." *) Οὐκοῦν ἡ πρὸς ἀλήθειαν ζωὴ περὶ παντός ἐστιν ἐν ταῖς
532 θεοῦ κρίσεσι καὶ προςτάξεσιν, ὥςτε θάνατος ἂν εἴη
M τὰ τῶν ἀθέων ἐπιτηδεύματα. Τινὰ δὲ ἀθεώρητα πάθους καὶ κακιῶν ἐστιν, ἐξ ὧν τὰ ἀσεβῶν καὶ ἀνοσιουργῶν πλήθη φύεται. Μετὰ δεκαετίαν οὖν τῆς 437
πρὸς Χαναναίους μετοικίας ἀξιώμεθα τὴν Ἄγαρ, ἐπει- P.
δήπερ εὐθὺς μὲν γενόμενοι λογικοὶ τῆς φύσει βλαβερᾶς ἀμαθίας καὶ ἀπαιδευσίας μεταποιούμεθα. Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, δεκάδι νομίμῳ, παιδείας τῆς ὠφελεῖν δυναμένης εἰς ἐπιθυμίαν ἐρχόμεθα.

§. 17. Τὸν δὲ περὶ δεκάδος λόγον ἐπιμελῶς μὲν ἠκρίβωσαν μουσικῶν παῖδες, ὕμνησε δὲ οὐ μετρίως ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς, ἀναθεὶς αὐτῇ τὰ κάλλιστα,

---

*) Lev. 18, 1—5.

τὰς εὐχὰς, τὰς ἀπαρχὰς, τὰ τῶν ἱερέων ἐνδελεχῆ δῶρα, τὴν τοῦ Πάσχα διατήρησιν, τὸν ἱλασμὸν, *) τὴν διὰ πεντηκονταετίας ἄφεσίν τε καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας λήξεις ἐπάνοδον, τὴν κατασκευὴν τῆς ἀδιαλύτου σκηνῆς, **) ἄλλα μυρία, ὧν μακρὸν ἂν εἴη μεμνῆσθαι. Τὰ δὲ καίρια οὐ παριτέον. Αὐτίκα τὸν Νῶε ἡμῖν — πρῶτος δὲ οὗτος δίκαιος ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀνεῤῥήθη γραφαῖς — ἀπὸ τοῦ διαπλασθέντος ἐκ γῆς εἰςάγει δέκατον, οὐκ ἐνιαυτῶν πλῆθος ἐπιστῆσαι βουλόμενος, ἀλλὰ διδάξαι σαφῶς, ὅτι ὥςπερ δεκὰς ἀριθμῶν τῶν ἀπὸ μονάδος ἐστὶ πέρας τελειότατον, οὕτω τὸ δίκαιον ἐν ψυχῇ τέλειον καὶ πέρας ὄντως τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. Τὴν μὲν γὰρ πολλαπλασιαζομένην ἐφ' ἑαυτὴν τριάδα πρὸς ἐννάτου γένεσιν ἀριθμοῦ πολεμιωτάτην ἔξεῖπον οἱ χρησμοὶ, τὴν δὲ ἐπιβεβηκυῖαν μονάδα πρὸς ἐκπλήρωσιν δεκάδος ὡς φίλην ἀπεδέξαντο. Σημεῖον δὲ τὰς ἐννέα τῶν βασιλέων ἀρχὰς, ***) ἡνίκα ἡ ἐμφύλιος ἀνεῤῥιπίσθη στάσις, τῶν τεσσάρων παθῶν πρὸς τὰς πέντε αἰσθήσεις κονισαμένων, καὶ πόρθησιν καὶ κατασκαφὴν κινδυνευούσης τρόπον πόλεως τῆς ὅλης ἀναδέχεσθαι ψυχῆς, ἐκστρατεύσας ὁ σοφὸς Ἀβραὰμ κατέλυσε δέκατος ἐπιφανείς. Οὗτος ἀντὶ χειμῶνος γαλήνην, καὶ ὑγείαν ἀντὶ νόσου, καὶ ζωὴν, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἀντὶ θανάτου παρεσκεύασε, τοῦ νικηφόρου θεοῦ τροπαιοφόρον αὐτὸν ἀναδείξαντος, ᾧ καὶ τὰς "δεκάτας" χαριστήρια τῆς νίκης "ἀνατίθησι." Καὶ παντὸς μέντοι τοῦ ἐλθόντος "ὑπὸ τὴν ῥάβδον," †) λέγω δὲ τὴν παιδείαν, ἡμέρου καὶ τιθασσοῦ θρέμματος τὸ δέκατον ἀποκρίνεται, νόμου προςτάξει γινόμενον "ἅγιον·" ἵνα ἐκ πολλῶν διδασκώμεθα τὴν δεκάδος πρὸς θεὸν οἰκειότητα, καὶ

---

*) Lev. 23, 27. 25, 9. — **) Exod. 26, 1. 16. — ***) Gen. 14, 1 sqq. — †) Lev. 27, 32.

τὴν τοῦ ἐννάτου ἀριθμοῦ πρὸς τὸ θνητὸν ἡμῶν γένος.

533 §. 18. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἀπὸ ζώων μόνον ἀπάρ-
M. χεσθαι δεκάτας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὅσα ἐκ γῆς βλαστάνει, διείρηται. "Πᾶσα γάρ," φησὶ "δεκάτη τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ σπέρματος καὶ τοῦ καρποῦ τοῦ ξυλίνου ἐστὶν ἅγιον τῷ κυρίῳ· καὶ πᾶσα δεκάτη βοῶν καὶ προβάτων, καὶ πᾶν ὃ ἂν διέλθῃ ἐν τῷ ἀριθμῷ ὑπὸ τὴν ῥάβδον, τὸ δέκατον ἔσται ἅγιον τῷ κυρίῳ." *) Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ περὶ ἡμᾶς ὄγκου σωματικοῦ, ὃς γεώδης καὶ ξύλινος ὄντως ἐστὶν, οἴεται δεῖν ἀπάρχεσθαι; Ἡ γὰρ ζωὴ καὶ ἡ διαμονὴ καὶ αὔξησις καὶ ὑγεία αὐτῷ θείᾳ γίνεται χάριτι. Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ζώων ἀλόγων — ταῦτα δέ εἰσιν αἰσθήσεις — πάλιν ἀπάρχεσθαι διείρηται; Τὸ γὰρ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ ὀσφραίνεσθαι καὶ γεύεσθαι ἔτι τε ἅπτεσθαι δωρεαὶ θεῖαι, ὑπὲρ ὧν εὐχαριστητέον. Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ξυλίνοις καὶ γηΐνοις, σωματικοῖς, οὐδ' ἐπὶ ἀλόγοις ζώοις, ταῖς αἰσθήσεσι, τὸν εὐεργέτην ἐπαινεῖν διδασκόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ νῷ, ὅς, κυρίως εἰπεῖν, ἄνθρωπός ἐστιν ἐν ἀνθρώπῳ, κρείττων ἐν χείρονι, ἀθάνατος ἐν θνητῷ. Διὰ τοῦτο οἶμαι τὰ πρωτότοκα καθιέρωσε πάντα, τὴν δεκάτην, λέγω Λευϊτικὴν φυλὴν, ἀντικαταλλαξάμενος, πρὸς διατήρησιν καὶ φυλακὴν ὁσιότητος καὶ εὐσεβείας καὶ λειτουργιῶν, αἳ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀναφέρονται. Τὸ γὰρ πρῶτον καὶ ἄριστον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὁ λογισμός ἐστι, καὶ ἄξιον τὰς συνέσεως καὶ ἀγχινοίας, καταλήψεώς τε καὶ φρονήσεως, καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὅσαι περὶ αὐτόν εἰσιν, ἀπαρχὰς ἀνατιθέναι θεῷ, τῷ τὴν εὐφορίαν τοῦ διανοεῖσθαι παρασχόντι. Ἔνθεν δὲ ὁ μὲν ἀσκητὴς ὁρμηθεὶς εὐχόμενος εἶπε, "Πάντων ὧν ἄν μοι δῷς, δεκάτην ἀποδεκατώσω σοί." **) Ὁ δ[è]

*) Lev. 27, 30 sq. — **) Gen. 28, 22.

χρησμὸς ὁ μετὰ τὰς ἐπινικίους εὐχὰς ἀναγραφείς, ἃς ὁ τὴν αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον λαχὼν ἱερωσύνην ποιεῖται Μελχισεδέκ, „Ἔδωκε γὰρ," φησὶν, „αὐτῷ δεκάτην ἀπὸ πάντων," *) ἀπὸ τῶν κατ' αἴσθησιν τὸ καλῶς αἰσθάνεσθαι, ἀπὸ τῶν κατὰ λόγον τὸ εὖ λέγειν, ἀπὸ τῶν κατὰ νοῦν τὸ εὖ διανοεῖσθαι. Παγκάλως οὖν καὶ ἀναγκαίως ἅμα ἐν εἴδει παραδειγμάτος, ἡνίκα τῆς οὐρανίου καὶ θείας τροφῆς τὸ μνημεῖον ἐν στάμνῳ χρυσῷ καθιεροῦτο, φησίν, ὡς „Ἄρα τὸ Γομὸρ δέκατον τῶν τριῶν μέτρων ἦν." **) Ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τρία μέτρα εἶναι δοκεῖ, αἴσθησις, λόγος, νοῦς· αἰσθητῶν μὲν αἴσθησις, ὀνομάτων δὲ καὶ ῥημάτων καὶ τῶν λεγομένων ὁ λόγος, νοητῶν δὲ νοῦς. Ἀφ' ἑκάστου δὴ τῶν τριῶν μέτρων τούτων ἀπαρκτέον ὥσπερ τινὰ ἱερὰν δεκάτην, ἵνα καὶ τὸ λέγειν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ τὸ καταλαμβάνειν, ἀνυπαιτίως καὶ ὑγιεινῶς κατὰ θεὸν
534 ἐξετάζηται. Τὸ γὰρ ἀληθινὸν καὶ δίκαιον μέ-
M. τρον τοῦτ' ἔστι, τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ψευδῆ τε καὶ ἄδικα.

§. 19. Εἰκότως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν θυσιῶν τὸ μὲν δέκατον τοῦ μέτρου τῆς σεμιδάλεως τοῖς ἱερείοις ἐπὶ
τὸν βωμὸν συναπενεχθήσεται. Ὁ δὲ ἔννατος ἀρι- 439
θμὸς, τὸ λείψανον τοῦ δεκάτου, παρ' ἡμῖν αὐτοῖς P.
καταμενεῖ. Τούτοις συνᾴδει καὶ ἡ τῶν ἱερέων ἐνδελεχὴς θυσία. Τὸ γὰρ δέκατον τὸ τοῦ ὕφι σεμιδάλεως ἀεὶ διείρηται προσφέρειν αὐτοῖς. ***) Ἔμαθον γὰρ τὸν ἔννατον ὑπερβαίνοντες αἰσθητὸν δοκήσει θεὸν, τὸν δέκατον καὶ μόνον ὄντα ἀψευδῶς, προσκυνεῖν. Ἐννέα γὰρ ὁ κόσμος ἔλαχε μοίρας, ἐν οὐρανῷ μὲν ὀκτὼ, τήν τε ἀπλανῆ καὶ τὰς ἑπτὰ πεπλανημένας ἐν τάξεσι φερομένας ταῖς αὐταῖς, ἐννά-

---

*) Gen. 14, 20. — **) Gen. 16, 36. — ***) Exod. 16, 20.

την δὲ τὴν σὺν ὕδατι καὶ ἀέρι· τούτων γὰρ μία συγγένεια, τροπὰς καὶ μεταβολὰς παντοίας δεχομένων. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τὰς ἐννέα ταύτας μοίρας, καὶ τὸν παγέντα κόσμον ἐξ αὐτῶν ἐτίμησαν· ὁ δὲ τέλειος τὸν ὑπεράνω τῶν ἐννέα, δημιουργὸν αὐτῶν, θεὸν δέκατον. Ὅλον γὰρ ὑπερκύψας τὸ ἔργον ἐπόθει τὸν τεχνίτην, καὶ ἱκέτης καὶ θεραπευτὴς ἐσπούδαζεν αὐτοῦ γενέσθαι· διὰ τοῦτο δεκάτην ἐνδελεχῆ τῷ δεκάτῳ καὶ μόνῳ καὶ αἰωνίῳ ὁ ἱερεὺς ἀνατίθησι. Τοῦτ᾽ ἔστι, κυρίως εἰπεῖν, τὸ ψυχικὸν Πάσχα, ἡ παντὸς πάθους καὶ παντὸς αἰσθητοῦ διάβασις πρὸς τὸ δέκατον, ὃ δὴ νοητόν ἐστι καὶ θεῖον. Λέγεται γὰρ, "Τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτωσαν ἕκαστος πρόβατον κατ᾽ οἰκίαν," *) ἵνα ἀπὸ τῆς δεκάτης τῷ δεκάτῳ καθιερωθῇ τὰ θύματα διατηρηθέντα ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ δύο μοίρας ἐκ τριῶν πεφωτισμένῃ, μέχρις ἂν ὅλη δι᾽ ὅλων γενομένη φέγγος οὐράνιον, οἷα πλησιφαὴς σελήνη κατὰ δευτέρας ἑβδομάδος παραύξησιν, μὴ μόνον φυλάττειν ἀλλὰ καὶ ἱερουργεῖν ἤδη δύνηται τὰς ἀσινεῖς καὶ ἀμώμους προκοπὰς, τουτέστιν ἱλασμούς. Καὶ γὰρ οὗτος δεκάτῃ τοῦ μηνὸς βεβαιοῦται, τὸν δέκατον ἱκετευούσης θεὸν ψυχῆς, καὶ τὴν ταπεινότητα καὶ οὐδένειαν τοῦ γεννητοῦ περίνοιαν λογισμοῦ πεποιθυίας, καὶ τὰς ἐν ἅπασι τοῖς καλοῖς ὑπερβολὰς καὶ ἀκρότητας τοῦ ἀγεννήτου δεδιδαγμένης. Ἵλεως οὖν, καὶ ἄνευ ἱκετείας ἵλεως εὐθὺς γίνεται τοῖς ἑαυτοὺς κακοῦσι καὶ συστέλλουσι, καὶ μὴ καυχήσει καὶ οἰήσει φυσωμένοις. Τοῦτ᾽ ἔστιν ἄφεσις, τοῦτ᾽ ἐλευθερία παντελὴς ψυχῆς, ὃν ἐπλανήθη τε πλάνον ἀποσειομένης καὶ πρὸς τὴν ἀπλανῆ φύσιν μεθορμιζομένης, καὶ ἐπὶ τοὺς κλήρους ἐ-
535 πανιούσης, οὓς ἔλαχεν, ἡνίκα λαμπρὸν ἔπνει, καὶ τοῖς
M. περὶ τῶν καλῶν πόνοις ἤνθει. Τότε γὰρ αὐτὴν τῶν

*) Exod. 12, 3.

ἄθλων ἀγάμενος ὁ ἱερὸς λόγος ἐτίμησε, γέρας ἐξαίρε-
τον δοὺς, κλῆρον ἀθάνατον, τὴν ἐν ἀφθάρτῳ γένει
τάξιν. Τοῦτο καὶ Ἀβραὰμ ὁ σοφὸς ἱκετεύει, μελλούσης
ἐμπίπρασθαι λόγῳ μὲν τῆς Σοδομίτιδος γῆς, ἔργῳ δὲ 440
τῆς ἐστειρωμένης τὰ καλὰ καὶ τυφλῆς τὸν λογισμὸν P.
ψυχῆς, ἵν' ἐὰν εὑρεθῇ τὸ δικαιοσύνης μνημεῖον "ἡ
δεκὰς" *) ἐν αὐτῇ, τύχῃ τινὸς ἀμνηστίας. Ἄρχεται
μὲν οὖν τῆς ἱκεσίας ἀπὸ τοῦ τῆς ἀφέσεως ἀριθμοῦ
πεντηκοντάδος, λήγει δὲ εἰς δεκάδα, τὴν τελευταίαν
ἀπολύτρωσιν.

§. 20. Ἀφ' οὗ μοι δοκεῖ καὶ Μωϋσῆς μετὰ τὴν χιλιάρχων καὶ ἑκατοντάρχων καὶ πεντηκοντάρχων αἵρεσιν ἐπὶ πᾶσι δεκαδάρχους χειροτονεῖν, **) ἵν' εἰ μὴ δύναιτο διὰ τῶν πρεσβυτέρων τάξεων βελτιοῦσθαι ὁ νοῦς, ἀλλά τοι διὰ τῶν ὑστάτων καθαίρηται. Πάγκαλον δὲ δόγμα καὶ ὁ τοῦ φιλομαθοῦς παῖς ἔμαθεν, ἡνίκα τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἐπρέσβευε πρεσβείαν, αὐτομαθεῖ σοφῷ προξενῶν οἰκειοτάτην ἀρετὴν, ἐπιμονήν. "Δέκα γὰρ καμήλους λαμβάνει," ***) τὴν δεκάδος, λέγω δὲ παιδείας ὀρθῆς, ἀνάμνησιν, ἀπὸ πολλῶν ἀποπειρωμένου τοῦ κυρίου μνημῶν. "Λαμβάνει δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνου," δῆλον ὡς οὐκ ἄργυρον, οὐδὲ χρυσόν τινα, ἢ ἄλλο τῶν ἐν ὕλαις φθαρταῖς, — τὴν γὰρ ἀγαθοῦ πρόσρησιν οὐδέποτε τούτοις ἐπεφήμισε Μωϋσῆς, — ἀλλὰ τὰ γνήσια, ἃ δὴ ψυχῆς ἐστι μόνα, ἐφοδιάζεται καὶ ἐμπορεύεται, διδασκαλίαν, προκοπὴν, σπουδὴν, πόθον, ζῆλον, ἐνθουσιασμοὺς, προφητείας, τοῦ κατορθοῦν ἔρωτα. Οἷς ἐμμελετῶν καὶ ἐνασκούμενος, ὅταν ὥσπερ ἐκ πελάγους ἐνορμίζεσθαι λιμένι μέλλῃ, λήψεται μὲν "δύο ἐνώτια, ἀνὰ δραχμὴν ὁλκὴν, ψέλλια δὲ δέκα χρυσῶν ἐπὶ τὰς χεῖρας τῆς προξενουμέ-

*) Gen. 18, 32. — **) Exod. 18, 25. — ***) Gen. 24, 10.

νης.“ *) Ὦ θεοπρεποῦς κόσμου! Δραχμὴν μὲν εἶναι τὸ ἄκουσμα, καὶ μονάδα ἀῤῥαγῆ καὶ ὁλκὸν φύσιν. Ἀκοῇ γὰρ οὐδενὶ σχολάζειν ἐμπρεπὲς, ὅτι μὴ λόγῳ ἑνὶ, ὃς ἂν τὰς τοῦ ἑνὸς ἀρετὰς καὶ μόνου θεοῦ καλῶς διεξέρχηται. Δέκα δὲ χρυσῶν τὰ ἐγχειρήματα· πράξεις γὰρ αἱ κατὰ σοφίαν τελείοις ἀριθμοῖς βεβαιοῦνται, καὶ ἔστιν ἑκάστη τιμιωτέρα χρυσοῦ.

§. 21. Τοιαύτη τίς ἐστι καὶ ἡ ἀριστίνδην ἐπικριθεῖσα τῶν ἀρχόντων εἰςφορὰ, ἣν ἐποιήσαντο, ἡνίκα ἡ ψυχὴ κατασκευασθεῖσα ὑπὸ φιλοσοφίας ἱεροπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια ἦγεν αὐτῆς, εὐχαριστοῦσα τῷ διδασκάλῳ καὶ ὑφηγητῇ θεῷ. „Θυΐσκην γὰρ δέκα χρυσῶν πλήρη θυμιάματος ἀνατίθησιν,“ **) ἵνα τὰς ὑπὸ φρονήσεως καὶ πάσης ἀρετῆς ἀναδιδομένας αὔρας ὁ μόνος ἐπικρίνῃ σοφός. Ἐπειδὰν δὲ δόξω-
536 σιν εἶναι προςηνεῖς, τὸ ἐφύμνιον ᾄσεται Μωϋσῆς
M. λέγων, „Ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας,“ τὸ ὀσφρανθῆναι τιθεὶς ἐπὶ τῷ συναινέσαι· οὐ γὰρ ἀνθρωπόμορφος, οὐδὲ μυκτήρων, ἢ τινων ἄλλων ὀργανικῶν μερῶν χρεῖος. Προϊὼν δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐνδιαίτημα, τὴν σκηνὴν, „δέκα αὐλαίας“ ***) ἐρεῖ· τὸ γὰρ τῆς ὅλης πῆγμα σοφίας ἀριθμὸν τέλειον εἴληχε, δεκάδα. Σοφία δὲ αὐλὴ καὶ βασίλειόν ἐστι 44
τοῦ πανηγεμόνος καὶ μόνου βασιλέως αὐτοκράτορος. P
Ὁ μὲν δὴ νοητὸς οἶκος οὗτος, αἰσθητὸς δὲ ὁ κόσμος ἐστὶν, ἐπειδὴ καὶ τὰς αὐλαίας ἐκ τοιούτων συνύφηνεν, ἃ τῶν τεσσάρων στοιχείων σύμβολά ἐστιν. Ἐκ γὰρ βύσσου καὶ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου δημιουργοῦνται, τεσσάρων, ὡς ἔφην, ἀριθμῶν. Σύμβολον δὲ γῆς μὲν ἡ βύσσος, φύεται γὰρ ἐκ ταύτης· ἀέρος δὲ ὑάκινθος, μέλας γὰρ οὗτος φύσει·

---

*) Gen. 24, 22. — **) Num. 7, 14. — ***) Exod. 26, 1 sqq.

ὕδατος δὲ ἡ πορφύρα, τὸ γὰρ τῆς βαφῆς αἴτιον ἐκ θαλάττης ἡ ὁμώνυμοῦσα κογχύλη· πυρὸς δὲ τὸ κόκκινον, ἐμφερέστατον γὰρ φλογί. Πάλιν γε μὴν Αἴγυπτον μὲν ἀφηνιάσασαν, ἡνίκα τὸν ἀντίθετον ἀπισέμυνε νοῦν τὰ παράσημα τῆς βασιλείας ἀναδοῦσα αὐτῷ, τὸν θρόνον, τὸ σκῆπτρον, τὸ διάδημα, δέκα πληγαῖς καὶ τιμωρίαις ὁ τῶν ὅλων ἐπίτροπος καὶ κηδεμὼν νουθετεῖ. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Ἀβραὰμ ὑπισχνεῖται τῷ σοφῷ, οὔτε πλειόνων, οὔτε ἐλαττόνων, ἀλλ' αὐτὸ μόνον δέκα ἐθνῶν*) ἀπώλειαν καὶ παντελῆ φθορὰν ἐργάσασθαι, καὶ τὴν τῶν ἀναιρεθέντων χώραν διδόσειν τοῖς ἐγγόνοις αὐτοῦ· πανταχοῦ δεκάδι, καὶ πρὸς ἔπαινον, καὶ πρὸς ψόγον, καὶ πρὸς τιμὴν, καὶ πρὸς κόλασιν καταχρῆσθαι δικαιῶν. Καίτοι τί τούτων μεμνήμεθα; Τὴν γὰρ ἱερὰν καὶ θείαν ἐκκλησίαν δέκα τοῖς σύμπασι λόγοις Μωϋσῆς ἀναγέγραφεν. Οὗτοι δέ εἰσι θεσμοὶ, τῶν κατὰ μέρος ἀπείρων νόμων γενικὰ κεφάλαια, ῥίζαι καὶ ἀρχαὶ, πηγαὶ ἀέναοι διατεταγμένων, προστάξεις δὲ καὶ ἀπαγορεύσεις περιεχόντων ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν χρωμένων.

§. 22. Εἰκότως οὖν μετὰ δεκαετίαν τῆς εἰς Χαλδαίων γῆν ἀφίξεως ἡ πρὸς τὴν Ἄγαρ κοινωνία γίνεται. Οὐ γὰρ εὐθὺς λογικοὶ γενόμενοι, πλαδώσης ἔτι τῆς διανοίας, ὀρεχθῆναι παιδείας τῆς ἐγκυκλίου δυνάμεθα· ἀλλ' ἐπειδὰν σύνεσιν καὶ ἀγχίνοιαν κραταιωσάμενοι, μηκέτι κούφῃ καὶ ἐπιπολαίῳ, ἀλλὰ βεβαίᾳ καὶ παγίᾳ γνώμῃ τῇ περὶ ἁπάντων χρώμεθα.
537 Διὸ τὸ ἀκόλουθον προςυφαίνεται τὸ „Εἰςῆλθε
II. πρὸς Ἄγαρ." Ἦν γὰρ ἁρμόττον τῷ μανθάνοντι πρὸς ἐπιστήμονα διδάσκαλον φοιτᾶν, ἵνα ἀναδιδαχθῇ τὰ προςήκοντα ἀνθρώπου φύσει παιδεύματα. Νυνὶ μὲν ὁ γνώριμος εἰς διδασκαλίαν βαδίζων εἰςάγεται. Προεκτρέχει δὲ πολλάκις, ἐξοικίσασα φθόνον ἀφ' ἑαυτῆς,

*) Gen. 15, 19. coll. Deut. 7, 1.

καὶ τοὺς ἔχοντας εὐφυῶς ἐπισπᾶται. Τὴν γοῦν ἀρετὴν, Λείαν, ἔστιν ἰδεῖν προαπαντῶσαν καὶ λέγουσαν τῷ ἀσκητῇ "Πρός με εἰςελεύσῃ σήμερον," *) ἡνίκα ἐκεῖνος ἀγρόθεν ἐπανίῃ. Ποῦ γὰρ ὤφειλεν ἐλθεῖν ὁ τῶν ἐπιστήμης σπερμάτων καὶ φυτῶν ἐπιμελητὴς, ὅτι μὴ πρὸς τὴν γεωργηθεῖσαν ἀρετήν;

§. 23. Ἔστι δὲ ὅτε ἀποπειρωμένη τῶν φοιτητῶν, 4
ὡς ἔχουσι προθυμίας καὶ σπουδῆς, οὐχ ὑπαντᾷ μὲν, ἐγκαλυψαμένη δὲ τὸ πρόςωπον ὥςπερ Θάμαρ "ἐπὶ τριόδου" καθέζεται, πόρνης δόξαν παρασχοῦσα τοῖς ὁδῷ βαδίζουσιν· ἵνα οἱ περιέργως ἔχοντες ἀνακαλύψαντες ἀκαφήνωσι, καὶ καταθεάσωνται τὸ ἄψαυστον καὶ ἀμίαντον καὶ παρθένιον ὄντως αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης ἐκπρεπέστατον κάλλος. Τίς οὖν ὁ ἐξεταστικὸς καὶ φιλομαθὴς καὶ μηδὲν ἄσκεπτον καὶ ἀδιερεύνητον τῶν ἐγκεκαλυμμένων πραγμάτων παραλιπεῖν ἀξιῶν ἐστιν, ὅτι μὴ ὁ ἀρχιστράτηγος καὶ βασιλεὺς, καὶ ταῖς πρὸς θεὸν ὁμολογίαις ἐμμένων τε καὶ χαίρων, ὄνομα Ἰούδας; "Ἐξέκλινε γὰρ," φησὶ, "πρὸς αὐτὴν τὴν ὁδὸν, καὶ εἶπεν, ἔασόν με εἰςελθεῖν πρὸς σὲ," — ἀλλ' οὐκ ἔμελλε παραβιάζεσθαι, — καὶ σκοπεῖν τίς τε ἡ ἐγκεκαλυμμένη δύναμίς ἐστι, καὶ ἐπὶ τί παρεσκεύασται. Μετὰ τοίνυν τὸ εἰςελθεῖν γέγραπται, "Καὶ συνέλαβεν," καὶ τὸ "τίς" ῥητῶς οὐ μεμήνυται. Συλλαμβάνει γὰρ καὶ συναρπάζει ἡ μὲν τέχνη τὸν μανθάνοντα, ἐρωτικῶς ἔχειν ἀναπείθουσα ἑαυτῆς, ὁ δὲ μανθάνων τὴν διδάσκουσαν, ὁπότε φιλομαθὴς εἴη. Πολλάκις δέ τινα τῶν μέσων ἐπιστημῶν ὑφηγούμενος, γνωρίμου τυχὼν εὐφυοῦς, ηὔχησεν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ, μόνος ὑπολαβὼν τῷ φοιτητῇ γεγονέναι τῆς εὐμαθίας αἴτιος. Καὶ μετεωρίσας καὶ φυσήσας ἑαυτὸν ὑψαυχενεῖ, καὶ τὰς ὀφρῦς εὖ μάλα ἀνασπάσας τετύφωται, καὶ παρὰ

---

*) Gen. 30, 16.

τῶν βουλομένων συνδιατρίβειν πάμπολλα αἰτεῖ· οὓς
δ' ἂν αἴσθηται πένητας μὲν, διψῶντας δὲ παιδείας
ἀποστρέφεται, ὥςπερ θησαυρόν τινα σοφίας μόνος
ἀνευρηκώς. Τοῦτό ἐστι τὸ "ἐν γαστρὶ ἔχειν," οἰδεῖν
καὶ τετυφῶσθαι καὶ ὄγκον πλείονα τοῦ μετρίου πε-
ριβεβλῆσθαι, δι' ὧν καὶ τὴν κυρίαν τῶν μέσων ἐπι-
στημῶν, ἀρετὴν, ἔδοξάν τινες ἀτιμάζειν, ἐπίτιμον
οὖσαν ἐξ ἑαυτῆς. Ὅσαι μὲν οὖν ψυχαὶ μετὰ φρο-
νήσεως κυοφοροῦσι πραγμάτων, τίκτουσιν ὅμως, τὰ
538 συγκεχυμένα διακρίνουσαι καὶ διαστέλλουσαι, κα-
M. θάπερ ἡ Ῥεβέκκα. Λαβοῦσα γὰρ ἐν γαστρὶ τῶν
διττῶν διανοίαις ἐθνῶν, ἐπιστήμην ἀρετῆς τε καὶ κα-
κίας, εὐτοκίᾳ χρωμένη τὴν ἑκατέρου φύσιν διαστέλ-
λει τε καὶ διακρίνει. Ὅσαι δὲ ἄνευ φρονήσεως, ἢ
ἀμβλίσκουσιν, ἢ δύςεριν καὶ σοφιστὴν βάλλοντα καὶ
τοξεύοντα, ἢ βαλλόμενον καὶ τοξευόμενον ἀποκύουσι.
Καὶ μήποτε εἰκότως. Αἱ μὲν γὰρ λαμβάνειν, αἱ δὲ
ἔχειν ἐν γαστρὶ οἴονται, παμμεγέθους διαφορᾶς. Αἱ
μὲν γὰρ ἔχειν νομίζουσαι, τὴν αἵρεσιν καὶ γένεσιν
ἑαυταῖς ἐπιγράφουσαι σεμνομυθοῦσιν· αἱ δὲ λαμβά-
νειν ἀξιοῦσαι, τὸ μὲν μηδὲν οἰκεῖον ἐξ ἑαυτῶν 443
ἔχειν συνομολογοῦσι, τὰ δὲ σπέρματα καὶ τὰς γονὰς P.
ἔξωθεν ἀρδομένας καταλαμβάνουσι, καὶ τὸν διδόντα
θαυμάζουσαι κακὸν μέγιστον, φιλαυτίαν, ἀγαθῷ τε-
λείῳ, θεοσεβείᾳ, διωθοῦνται.

§. 24. Τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τὰ νομοθετικῆς
τῆς παρὰ ἀνθρώποις κατεβλήθη σπέρματα. "Ἦν
γάρ τις," φησὶν, "ἐκ τῆς φυλῆς Λευὶ Ἀμρὰμ, ὃς
ἔλαβε τῶν θυγατέρων τῶν Λευὶ, καὶ ἔσχηκεν αὐτὴν,
καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν, καὶ ἔτεκεν ἄῤῥεν· ἰδόντες δὲ
αὐτὸ ἀστεῖον ὂν, ἐσκέπασαν αὐτὸ μῆνας τρεῖς." *)
Οὗτός ἐστι Μωϋσῆς, ὁ καθαρώτατος νοῦς, ὁ ἀ-
στεῖος ὄντως, ὁ νομοθετικὴν ὁμοῦ καὶ προφητικὴν

*) Exod. 2, 1 sq.

ἐνθουσιώσῃ καὶ θεοφορήτῳ σοφίᾳ λαβών· ὃς γένος
ὢν τῆς Λευϊτικῆς φυλῆς, καὶ τὰ πρὸς πατρὸς καὶ
τὰ πρὸς μητρὸς ἀμφιθαλὴς, τῆς ἀληθείας ἔχεται.
Μέγιστον δὲ ἐπάγγελμα τοῦ γενάρχου τῆς φυλῆς
ἐστι ταύτης. Θαῤῥεῖ γὰρ λέγειν, ὅτι "Αὐτός μοι
μόνος ἐστὶν ὁ θεὸς τιμητέος," ἄλλο δ' οὐδὲν τῶν
μεθ' ἑαυτὸν, οὐ γῆ, οὐ θάλασσα, οὐχὶ ποταμοὶ,
οὐκ ἀέρος φύσις οὐ πνευμάτων, οὐκ ἀέρων μεταβο-
λαὶ, οὐ ζώων οὐ φυτῶν ἰδέαι, οὐχ ἥλιος, οὐ σελή-
νη, οὐκ ἀστέρων πλῆθος ἐν τάξεσιν ἐναρμονίοις πε-
ριπολούντων, οὐχ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος.
Μεγάλης καὶ ὑπερφυοῦς ψυχῆς τὸ αὔχημα, γένεσιν
ὑπερκύπτειν, καὶ τοὺς ὅρους αὐτῆς ὑπερβάλλειν, καὶ
μόνου τοῦ ἀγεννήτου περιέχεσθαι, κατὰ τὰς ἱερὰς
ὑφηγήσεις, ἐν αἷς διείρηται "ἔχεσθαι αὐτοῦ." *)
Τοιγάρτοι τοῖς ἐχομένοις καὶ ἀδιαστάτως θεραπεύ-
ουσιν ἀντιδίδωσι κλῆρον αὐτόν. Ἐγγυᾶται δέ μου
τὴν ὑπόσχεσιν λόγιον, ἐν ᾧ λέγεται, "Κύριος αὐτὸς
κλῆρος αὐτοῦ." **) Οὕτως ἐν γαστρὶ ἔχουσαι μᾶλ-
λον ἢ λαμβάνουσαι αἱ ψυχαὶ τίκτειν πεφύκασι. Κα-
θάπερ δὲ οἱ σώματος ὀφθαλμοὶ πολλάκις μὲν ἀ-
μυδρῶς, πολλάκις δὲ τηλαυγῶς ὁρῶσι· τὸν αὐτὸν
τρόπον καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τοτὲ μὲν ὑποσυγκε-
χυμένας καὶ ἀδήλους, τοτὲ δὲ καθαρὰς καὶ τρανὰς
539 ἀναδέχεται τὰς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἰδιότητας.
M Ἡ μὲν οὖν ἀσαφὴς καὶ ἀδηλουμένη προσβολὴ ἔοικε
τῷ μήπω κατὰ γαστρὸς ἐμβρύῳ διατυπωθέντι· ἡ δὲ
ἐναργὴς καὶ τρανὴ μάλιστα τῷ διαπεπλασμένῳ, καὶ
καθ' ἕκαστον τῶν ἐντός τε καὶ ἐκτὸς μερῶν τετε-
χνιτευμένῳ, καὶ τὴν ἁρμόττουσαν ἰδέαν ἀπειληφότι.
Νόμος δὲ ἐπὶ τούτοις ἐγράφη πάνυ καλῶς καὶ συμ-
φερόντως τεθεὶς οὗτος, "Ἐὰν μαχομένων ἀνδρῶν
δύο πατάξῃ τις γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ ἐξ-

---

*) Deut. 30, 20. — **) Deut. 10, 9.

ἔλθη τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, ἐπιζήμιον ζημιωθήσεται, καθ' ὅ τι ἂν ἐπιβάλη ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικὸς, καὶ δώσει μετὰ ἀξιώματος· ἐὰν δὲ ἐξεικονι- 444
σμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς." *) Οὐ γὰρ P.
ἦν ὅμοιον, τέλειόν τε καὶ ἀτελὲς διανοίας ἔργον διαφθεῖραι, οὐδὲ εἰκαζόμενον καὶ καταλαμβανόμενον, οὐδὲ ἐλπιζόμενον καὶ ἤδη ὑπάρχον. Διὰ τοῦτο, ὅπου μὲν ἐπιτίμιον ἄδηλον ἐπ' ἀδήλῳ πράγματι, ὅπου δὲ ὡρισμένον ἐπὶ τελείῳ νομοθετεῖται· τελείῳ δὲ οὐχὶ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ τῷ κατά τινα τέχνην τῶν ἀνεπιλήπτων γενομένῳ. Κυοφορεῖ γὰρ αὐτὸν οὐχ ἡ λαβοῦσα, ἀλλ' ἡ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, οἴησιν πρὸ ἀτυφίας ἐπαγγελλομένη. Καὶ γὰρ ἀμήχανον ἀμβλίσκειν τὴν ἐν γαστρὶ λαβοῦσαν, ἐπεὶ τὸ φυτὸν ὑπὸ τοῦ σπείραντος ἐμπρεπὲς τελεςφορεῖσθαι· τὴν δὲ ἔχουσαν, οὐκ ἀνοίκειον, ἅτε νόσῳ χωρὶς ἰατροῦ κατεσχημένην.

§. 25. Μὴ νομίσῃς δὲ τὴν Ἄγαρ λέγεσθαι ἑαυτὴν ὁρᾷν ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, διὰ τοῦ "Ἰδοῦσα ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει," ἀλλὰ τὴν κυρίαν αὐτῆς Σάῤῥαν. Καὶ γὰρ ὕστερον αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς φησιν, Ἰδοῦσα ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει, ἠτιμάσθη ἐνώπιον αὐτῆς." **) Διὰ τί; Ὅτι αἱ μέσαι τέχναι, καὶ αἱ κατ' αὐτὰς, ὧν εἰσιν ἐγκύμονες ὁρῶσιν, ἀλλά τοι πάντως ἀμυδρῶς ὁρῶσιν. Ἀλλ' ἐπιστῆμαι τηλαυγῶς καὶ σφόδρα ἐναργῶς καταλαμβάνουσιν· ἐπιστήμη γὰρ πλέον ἐστὶ τέχνης, τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου προςειληφυῖα. Τέχνης μὲν γὰρ ὅρος οὗτος, σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηστον, τοῦ "εὐχρήστου" διὰ τὰς κακοτεχνίας ὑγιῶς προςτιθεμένου. Ἐπιστήμης δὲ, κατάληψις ἀσφαλὴς καὶ βέβαιος, ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου. Μουσικὴν μὲν οὖν καὶ γραμματικὴν καὶ τὰς συγγενεῖς καλοῦμεν τέχνας· καὶ γὰρ οἱ ἀποτελούμενοι δι' αὐτῶν τεχνῖται, μουσικοί τε καὶ

---

*) Exod. 21, 22 sq. — **) Gen. 16, 4.

γραμματικοί. Φιλοσοφίαν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς
540 ἐπιστήμας, καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὰς ἐπιστήμονας·
M. φρόνιμοι γάρ εἰσι καὶ σώφρονες καὶ φιλόσοφοι, ὧν
οὐδὲ εἷς ἐν τοῖς τῆς διαπεπονημένης ἐπιστήμης σφάλ-
λεται δόγμασι, καθάπερ οἱ προειρημένοι ἐν τοῖς τῶν
μέσων τεχνῶν θεωρήμασιν. Ὥςπερ γὰρ ὀφθαλμοὶ μὲν
ὁρῶσιν, ὁ δὲ νοῦς δι' ὀφθαλμῶν τηλαυγέστερον· καὶ
ἀκούει μὲν ὦτα, ὁ δὲ νοῦς δι' ὤτων ἄμεινον· καὶ
ὀσφραίνονται μὲν οἱ μυκτῆρες, ἡ δὲ ψυχὴ διὰ ῥι-
νῶν ἐναργέστερον· καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις τῶν καθ'
αὑτὰς ἀντιλαμβάνονται, καθαρώτερον δὲ καὶ εἰλικρι-
νέστερον ἡ διάνοια. Κυρίως γὰρ εἰπεῖν, ἥδ' ἐστὶν
ὀφθαλμὸς μὲν ὀφθαλμῶν, ἀκοὴ δ' ἀκοῆς, καὶ ἑκά-
στης τῶν αἰσθήσεων αἴσθησις εἰλικρινεστέρα, χρω-
μένη μὲν ἐκείναις ὡς ἐν δικαστηρίῳ ὑπηρέτισι, δικά-
ζουσα δὲ αὐτὴ τὰς φύσεις τῶν ὑποκειμένων, ὡς 445
τοῖς μὲν συναινεῖν, τὰ δὲ ἀποστρέφεσθαι· οὕτως αἱ P.
μὲν λεγόμεναι μέσαι τέχναι ταῖς κατὰ τὸ σῶμα δυ-
νάμεσιν ἐοικυῖαι τοῖς θεωρήμασιν ἐντυγχάνουσι κα-
τά τινας ἁπλᾶς ἐπιβολάς, ἀκριβέστερον δὲ ἐπιστῆμαι
καὶ σὺν ἐξετάσει περιττῇ. Ὁ γὰρ νοῦς πρὸς αἴσθη-
σιν, τοῦτ' ἐπιστήμη πρὸς τέχνην ἐστί· καθάπερ γὰρ
αἴσθησίς τις αἰσθήσεων, ὡς ἐλέχθη πρότερον, ἐστὶν
ἡ ψυχή. Ἐκείνων μὲν οὖν ἑκάστη μικρὰ ἄττα τῶν
ἐν τῇ φύσει παρεσπάσατο, περὶ ἃ πονεῖται καὶ πρα-
γματεύεται, γραμμὰς μὲν γεωμετρία, φθόγγους δὲ
μουσική· φιλοσοφία δὲ πᾶσαν τὴν τῶν ὄντων φύ-
σιν. Ὕλη γάρ ἐστιν αὐτῆς ὅδε ὁ κόσμος, καὶ πᾶσα
ἡ τῶν ὄντων ὁρατή τε καὶ ἀόρατος οὐσία. Τί οὖν
θαυμαστὸν, εἰ ἡ τὰ ὅλα καθορῶσα θεᾶται καὶ τὰ
μέρη, καὶ ἄμεινον ἐκείνων, ἅτε ὀφθαλμοῖς μείζοσι
καὶ ὀξυδερκεστέροις ἐνομματωθεῖσα; Εἰκότως οὖν ἡ
κυρία φιλοσοφία τὴν μέσην παιδείαν, τὴν θεραπαι-
νίδα αὐτῆς, ἐγκύμονα θεάσεται μᾶλλον, ἢ ἑαυτὴν
ἐκείνη.

§. 26. Καὶ τοί γε οὐδὲ τοῦτό τις ἀγνοεῖ, ὅτι πά-

σαις ταῖς κατὰ μέρος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ σπέρματα, ἐξ ὧν ἀναβλαστεῖν ἔδοξε τὰ θεωρήματα, φιλοσοφία δεδώρηται. Ἰσόπλευρα γὰρ καὶ σκαληνὰ, κύκλους τε καὶ πολύγωνα καὶ τὰ ἄλλα σχήματα γεωμετρία προσεξεῦρε· σημείου δὲ καὶ γραμμῆς καὶ ἐπιφανείας καὶ στερεοῦ φύσιν, ἃ δὴ ῥίζαι καὶ θεμέλιοι τῶν λεχθέντων εἰσὶν, οὐκέτι γεωμετρία. Πόθεν γὰρ αὐτῇ λέγειν ὁριζομένῃ, ὅτι σημεῖον μέν ἐστιν οὗ μέρος οὐδὲν, γραμμὴ δὲ μῆκος ἀπλατὲς, ἐπιφάνεια δὲ, ὃ μῆκος καὶ πλάτος μόνον ἔχει, στερεὸν δὲ, ὃ τὰς τρεῖς ἔχει διαστάσεις, μῆκος, πλάτος, βάθος; Ταῦτα γὰρ ἀνάκειται φιλοσοφίᾳ, καὶ ἡ περὶ ὅρων πραγματεία πᾶσα τῷ φιλοσόφῳ. Τὸ γε μὴν γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν γραμματικῆς τῆς ἀτελεστέρας ἐπάγγελμα, ἣν παρατρέποντές τινες γραμματιστικὴν καλοῦσι· τῆς δὲ τελειοτέρας ἀνάπτυξις τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγ-
541 γραφεῦσιν. Ἐπειδὰν οὖν περὶ τῶν τοῦ λόγου διεξ-
M. έρχωνται μερῶν, τότε οὐ τὰ φιλοσοφίας εὑρήματα παρασπῶνταί τε καὶ περιεργολαβοῦσι; Ταύτης γὰρ ἴδιον ἐξετάζειν, τί σύνδεσμος, τί ὄνομα, τί ῥῆμα, τί κοινὸν ὄνομα, τί ἴδιον, τί ἐλλιπὲς ἐν λόγῳ, τί πλῆρες, τί ἀπόφαντον, τί ἐρώτημα, τί πύσμα, τί περιεκτικὸν, τί εὐ[illegible] δὲ τί. Καὶ γὰρ τὰς περὶ αὐτοτελῶν καὶ ἀξιωμάτων καὶ κατηγορημάτων πραγματείας ἥδ' ἐστὶν ἡ συνθεῖσα. Ἡμίφωνον δὲ ἢ φωνῆεν, ἢ παντελῶς ἄφωνον στοιχεῖον ἰδεῖν, καὶ πῶς ἕκαστον τούτων εἴωθε λέγεσθαι, καὶ πᾶσα ἡ περὶ φωνῆς καὶ στοιχείων καὶ τῶν τοῦ λόγου μερῶν ἰδέα, 446
οὐ φιλοσοφίᾳ πεπόνηται καὶ κατήνυσται; Βραχείας P.
δὲ ὥσπερ ἀπὸ χειμάρρου σπάσαντες λιβάδας, καὶ βραχυτέραις ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ἐναποθλίψαντες τὸ κλαπὲν οἱ φῶρες οὐκ ἐρυθριῶσι προφέροντες ὡς ἴδιον.

§. 27. Οὗ χάριν φρυαττόμενοι τῆς κυρίας, ᾗ τὸ κῦρος ὄντως καὶ ἡ τῶν θεωρουμένων ἀνάκειται βεβαίωσις, ἀλογοῦσι. Συναισθομένη δὲ αὐτὴ τῆς

ὀλιγωρίας τούτων ἐλέγξει, καὶ μετὰ παῤῥησίας φήσει, "ἀδικοῦμαι καὶ παρασπονδοῦμαι, τό γε ἐφ' ὑμῖν ὁμολογίας παραβαίνουσιν. Ἀφ' οὗ γὰρ ἐνεκολπίσασθε τὰ προπαιδεύματα, τῆς ἐμῆς θεραπαινίδος τὰ ἔγγονα, τὴν μὲν ὡς γαμετὴν ἐξετιμήσατε, ἐμὲ δὲ οὕτως ἀπεστράφητε, ὡς μηδὲ πώποτε ἐς ταὐτὸν ἐλθόντες. Ἀλλ' ἴσως ἐγὼ μὲν ταῦτα περὶ ὑμῶν ὑπείληφα, ἐκ τῆς φανερᾶς πρὸς τὴν οἰκέτιν ὁμιλίας τὴν ἄδηλον πρὸς ἐμὲ αὐτὴν ἀλλοτρίωσιν τεκμαιρομένη. Εἰ δὲ ὑμεῖς ἐναντίως ἢ ὡς ὑπείληφα διάκεισθε, γνῶναι μὲν ἀμήχανον ἑτέρῳ, ῥᾴδιον δὲ μόνῳ θεῷ." Διόπερ οἰκείως ἐρεῖ, "Κρίναι ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, "*) οὐ προκατεγνωκυῖα ὡς ἠδικηκότος, ἀλλ' ἐνδοιάζουσα, ὡς τάχ' ἂν ἴσως καὶ κατορθοῦντος· ὅπερ ἀψευδῶς οὐκ εἰς μακρὰν ἀναφαίνεται, δι' ὧν ἀπολογούμενος καὶ τὸν ἐνδοιασμὸν αὐτῆς ἐξιώμενός φησιν, "Ἰδοὺ ἡ παιδίσκη ἐν ταῖς χερσί σου, χρῶ αὐτῇ ὡς ἂν σοι ἀρεστόν." Καὶ γὰρ ὁ παιδίσκην εἰπὼν ἀμφότερα ὁμολογεῖ, τό τε δούλην, καὶ τὸ νηπίαν εἶναι· τὸ γὰρ τῆς παιδίσκης ὄνομα ἑκατέρῳ τούτων ἐφαρμόζει. Συνομολογεῖ δὲ πάντως εὐθὺς καὶ τὰ ἐναντία, τῇ μὲν τελείᾳ τὴν νηπίαν, τῇ δὲ δούλῃ τὴν κυρίαν· μόνονοὺ βοῶν ἄντικρυς, ὅτι τὴν μὲν ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ ὡς νεωτέραν καὶ ὡς θεραπαινίδα ἀσπάζομαι, τὴν δὲ ἐπιστήμην καὶ φρόνησιν ὡς τελείαν καὶ δέσποιναν ἐκτετίμηκα. Τὸ δὲ "ἐν ταῖς χερσί σου" δηλοῖ μὲν τὸ ὑποχείριός ἐστί σοι. Σημεῖον δὲ πέφυκε καὶ ἑτέρου τοι-
542 οὕτου, τὰ μὲν τῆς δούλης εἰς χεῖρας ἀφικνεῖται
M. σώματος· σωματικῶν γὰρ ὀργάνων καὶ δυνάμεων τὰ ἐγκύκλια χρεῖα· τὰ δὲ τῆς κυρίας εἰς ψυχὴν ἔρχονται. Λογισμοῖς γὰρ τὰ κατά τε φρόνησιν

*) Gen. 16, 5 sq.

καὶ ἐπιστήμην ἀνατίθεται. Ὥςθ᾽ ὅσῳ δυνατώτερον καὶ δραστικώτερον καὶ τοῖς ὅλοις κρεῖττον διάνοια χειρός ἐστι, τοσούτῳ τῆς ἐγκυκλίου μουσικῆς ἐπιστήμην καὶ φρόνησιν θαυμασιωτέραν εἶναι νενόμικα, καὶ διαφερόντως ἐκτετίμηκα. Λαβοῦσα οὖν, ὦ καὶ ὑπάρχουσα καὶ πρὸς ἐμοῦ νομιζομένη κυρία, τὴν ἐμὴν ἅπασαν παιδείαν, ὡς θεραπαινίδι χρῶ, "ὡς εὐάρεστόν σοι." Τὸ δὲ σοὶ εὐάρεστον οὐκ 417 ἀγνοῶ ὅτι πάντως ἐστὶν ἀγαθὸν, εἰ καὶ μὴ προς- P. ηνὲς, καὶ ὠφέλιμον, εἰ καὶ μακρὰν τοῦ ἡδέος ἀφέστηκεν. Ἀγαθὸν δὲ καὶ ὠφέλιμον τοῖς ἐλέγχου δεομένοις νουθεσία, ὃ ἑτέρῳ ὀνόματι κάκωσιν μηνύει ὁ ἱερὸς λόγος.

§. 28. Διόπερ ἐπιφέρει, "Καὶ ἐκάκωσεν αὐτὴν," ἴσον τῷ ἐνουθέτησε καὶ ἐσωφρόνισε. Λυσιτελὲς γὰρ σφόδρα τοῖς ἐν ἀδείᾳ καὶ ἐκεχειρίᾳ, καθάπερ ἵπποις ἀφηνιασταῖς, ὀξὺ κέντρον· ἐπεὶ μάστιγι μόλις καὶ ἀγωγῇ δαμασθῆναι καὶ τιθασσευθῆναι δύνανται. Ἢ τὰ προκείμενα ἆθλα οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἀνεπιπλήκτους; Λιπῶσιν, εὐρίνονται, πιαίνονται, λαμπρὸν πνέουσιν· εἶτα αἴρονται τὰ ἀσεβείας, οἱ πανάθλιοι καὶ βαρυδαίμονες, οἰκτρὰ βραβεῖα, ἀθεότητι κηρυττόμενοι καὶ στεφανούμενοι. Διὰ γὰρ τὴν λείως ῥέουσαν εὐτυχίαν ὑπέλαβον ἑαυτοὺς εἶναι τοὺς ὑπαργύρους καὶ ὑποχρύσους θεοὺς, νομίσματος κεκιβδηλευμένου τὸν τρόπον, τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ὄντως ὄντος ἐκλαθόμενοι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Μωϋσῆς ἐν οἷς φησιν, "Ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἐγκατέλιπε θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτόν." *) Ὥςτε εἰ ἡ ἐπὶ πλέον ἄνεσις τὸ μέγιστον κακὸν ἀσέβειαν ὠδίνει, τὸ ἐναντίον ἡ μετὰ νόμου κάκωσις ἀγαθὸν τέλειον ἀποτίκτει τὴν ἀοίδιμον νουθεσίαν. Ἔνθεν δὲ ὁρμη-

*) Deut. 32, 15.

θεὶς καὶ τῆς πρώτης ἑορτῆς τὸ σύμβολον "ἄρτον κακώσεως" *) εἶπε τὰ ἄζυμα. Καί τοι τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἑορταὶ καὶ θαλίαι περιποιοῦσιν ἱλαρὰς εὐφροσύνας καὶ εὐθυμίας, οὐ κακώσεις; Ἀλλὰ δῆλον, ὡς ὀνόματι κατακέχρηται πόνου τοῦ σωφρονιστοῦ. Τὰ γὰρ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἀσκητικαῖς ἀθλήσεσι καὶ ἡβῶσι πόνοις εἴωθε περιγίνεσθαι. Ψυχῆς δὲ ἑορτὴ ζῆλος, ὁ τῶν ἀρίστων καὶ τελεσφορουμένων πόνος. Οὗ χάριν διείρηται καὶ "ἐπὶ πικρίδων τὰ ἄζυμα ἐσθίειν," **) οὐχ ὡς προσοψήματος, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὴ οἰδεῖν καὶ ἀναζεῖν ταῖς ἐπιθυμίαις, ἐστάλθαι δὲ καὶ συνῆχθαι, πρὸς ἀηδίας οἱ
543 πολλοὶ τίθενται, πικρὸν ἡγούμενοι ἀπομαθεῖν τὸ
M. πάθος, ὅπερ ἐστὶν ἑορτὴ καὶ εὐφροσύνη διανοίᾳ φιλάθλῳ.

§. 29. Ταύτης ἕνεκά μοι δοκεῖ τῆς αἰτίας ἐν χωρίῳ, ὃ κέκληται Πικρία, τὰ νόμιμα ἀναδιδαχθῆναι· ἡδὺ μὲν γὰρ τὸ ἀδικεῖν, ἐπίπονον δὲ τὸ δικαιοπραγεῖν. Τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ἀψευδέστατος νόμος, "Ἐξελθόντες γὰρ," φησὶν, "ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν παθῶν ἦλθον εἰς Μεῤῥὰν, καὶ οὐκ ἠδύναντο πιεῖν ὕδωρ ἐκ Μεῤῥᾶς· πικρὸν γὰρ ἦν. Διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Πικρία. Καὶ διεγόγγυζεν ὁ λαὸς κατὰ Μωϋσῆ, λέγοντες, τί πιώμεθα; Ἐβόησε δὲ Μωϋσῆς πρὸς κύριον, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ κύριος ξύλον, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ. Ἐκεῖ ἔθετο αὐτῷ δικαιώματα καὶ κρίσιν, καὶ ἐκεῖ αὐ- 448
τὸν ἐπείραζεν." ***) Ἡ γὰρ ἄδηλος ἀπόπειρα καὶ P.
δοκιμασία τῆς ψυχῆς ἐστιν ἐν τῷ πονεῖν καὶ πικραίνεσθαι· ὅπῃ γὰρ ταλαντεύσει, χαλεπὸν διαγνῶναι. Οἱ μὲν γὰρ προκαμόντες ἀνέπεσον, βαρὺν

---

*) Deut. 16, 3. — **) Exod. 12, 8. — ***) Exod. 15, 23 sqq.

ἀντίπαλον ἡγησάμενοι τὸν πόνον, καὶ τὰς χεῖρας ὑπ' ἀσθενείας, ὥσπερ ἀπειρηκότες ἀθληταὶ, καθῆκαν, παλινδρομεῖν εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ πάθους ἐγνωκότες. Οἱ δὲ τὰ φοβερὰ καὶ δεινὰ τῆς ἐρημίας πάνυ τλητικῶς καὶ ἐῤῥωμένως ἀναδεχόμενοι, τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου διήθλησαν ἀδιάφθορον καὶ ἀήττητον φυλάξαντες, καὶ τῶν τῆς φύσεως ἀναγκαίων κατεξαναστάντες, ὡς πεῖναν, δίψος, ῥῖγος, κρύος, θάλπος, ὅσα τοὺς ἄλλους εἴωθε δουλοῦσθαι, κατὰ πολλὴν ἰσχύος περιουσίαν ὑπάγεσθαι. Αἴτιον δὲ ἐγένετο οὐ ψιλὸς ὁ πόνος, ἀλλὰ σὺν τῷ γλυκανθῆναι. Λέγει γὰρ, "Ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ." Ὁ γλυκὺς δὲ καὶ ἡδὺς πόνος ἑτέρῳ ὀνόματι φιλοπονία καλεῖται. Τὸ γὰρ ἐν πόνῳ γλυκὺ ἔρως ἐστὶ καὶ πόθος καὶ ζῆλος καὶ φιλία τοῦ καλοῦ. Μηδεὶς οὖν τὴν τοιαύτην κάκωσιν ἀποστρεφέσθω, μηδ' ἄρτον κακώσεως νομισάτω ποτὲ λέγεσθαι τὴν ἑορτῆς καὶ εὐφροσύνης τράπεζαν ἐπὶ βλάβῃ μᾶλλον ἢ ὠφελείᾳ· τρέφεται γὰρ τοῖς παιδείας δόγμασιν ἡ νουθετουμένη ψυχή.

§. 30. Τὸ ἄζυμον πέμμα τοῦτο οὕτως ἐστὶν ἱερὸν, ὥστε χρησμοῖς προστέτακται "δώδεκα ἄρτους ἀζύμους ταῖς φυλαῖς ἰσαρίθμους προστιθέναι ἐπὶ τῆς ἐν τοῖς ἀδύτοις χρυσῆς τραπέζης, καὶ καλοῦνται προθέσεως." *) Καὶ νόμῳ δὲ "ἀπείρηται πᾶσαν ζύμην καὶ πᾶν μέλι προςφέρειν τῷ βωμῷ." **) Χαλεπὸν γὰρ ἢ τὰς γλυκύτητας τῶν κατὰ τὸ σῶμα ἡδονῶν, ἢ τὰς τῆς ψυχῆς ἀραιὰς καὶ χαύνους ἐπάρσεις καθιεροῦν ὡς ἅγια, τὰ φύσει βέβηλα καὶ ἀνίερα ἐξ αὐτῶν. Ἆρ' οὖν εἰκότως ἐπισεμνυνόμενος ὁ προφήτης λόγος, ὄνομα Μωϋσῆς, ἐρεῖ, "Μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἣν ἤγαγέ σε κύριος ὁ θεὸς ἐν ἐρήμῳ, ὅπως ἂν κακώσῃ σε καὶ ἐκπειράσῃ καὶ δια-

*) Exod. 25, 30. — **) Lev. 2, 11.

γνωσθῇ τὰ ἐγκάρδιά σου, εἰ φυλάξεις ἐντολὰς αὐ-
544 τοῦ· ἢ οὐκ ἐκάκωσέ σε καὶ ἐλιμαγχόνησέ σε καὶ
M ἐψώμισέ σε τὸ μάννα, ὃ οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες
σου, ἵνα ἀναγγείλῃ σοι, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ
ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευο-
μένῳ διὰ στόματος θεοῦ;" *) Τίς οὖν οὕτως ἀνό-
σιός ἐστιν, ὡς ὑπολαβεῖν κακωτὴν τὸν θεὸν, καὶ
λιμὸν οἴκτιστον ὄλεθρον ἐπάγοντα τοῖς ἄνευ τρο-
φῆς ζῆν μὴ δυναμένοις; Ἀγαθὸς γὰρ καὶ ἀγαθῶν
αἴτιος, εὐεργέτης, σωτὴρ, τροφεὺς, πλουτοφόρος,
μεγαλόδωρος, κακίαν ὅρων ἱερῶν ἀπεληλακώς. Οὕ-
τω γὰρ τὰ γῆς ἄχθη, τόν τε Ἀδὰμ καὶ Κάϊν, 449
ἐφυγάδευσεν ἐκ τοῦ παραδείσου. Μὴ παραγώμεθα P.
οὖν ταῖς φωναῖς, ἀλλὰ τὰ δι' ὑπονοιῶν σημαινό-
μενα σκοπῶμεν καὶ λέγωμεν, ὅτι τὸ μὲν "ἐκάκωσε"
ἴσον ἐστὶ τῷ ἐπαίδευσε καὶ ἐνουθέτησε καὶ ἐσωφρό-
νισε. Τῷ δὲ "λιμῷ παρέβαλεν" οὐ σιτίων καὶ πο-
τῶν εἰργάσατο ἔνδειαν, ἀλλὰ ἡδονῶν καὶ ἐπιθυ-
μιῶν, φόβου τε καὶ λύπης, καὶ ἀδικημάτων, καὶ
συνόλως ἁπάντων ὅσα ἢ κακιῶν ἐστιν ἢ παθῶν
ἔργα. Μαρτυρεῖ δὲ τὸ ἐπιλεγόμενον ἑξῆς, "Ἐψώ-
μισέ σε τὸ μάννα." Ἆρά γε τὴν ἄπονον καὶ ἀτα-
λαίπωρον τροφὴν δίχα σπουδῆς τῶν ἀνθρώπων οὐκ
ἐκ γῆς, ὡς ἔθος, ἀναδοθεῖσαν, ἀπ' οὐρανοῦ δὲ,
τεράστιον ἔργον, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν χρησομένων
παρασχόμενον, ἄξιον λέγειν λιμοῦ καὶ κακώσεως,
ἢ τὸ ἐναντίον εὐθηνίας καὶ εὐετηρίας, ἀδείας τε
καὶ εὐνομίας αἴτιον; Ἀλλ' οἱ πολλοὶ καὶ ἀγελαῖοι
νομίζουσι τοὺς θείοις λόγοις τρεφομένους ἀθλίως
καὶ ταλαιπώρως ζῆν· ἄγευστοι γάρ εἰσι τοῦ παντρό-
φου γεύματος σοφίας. Οἱ δὲ ἐν ταῖς εὐπαθείαις
καὶ εὐφροσύναις λελήθασι διάγοντες.

---

*) Deut. 8, 2.

§. 31. Οὕτω τοίνυν ἡ ποιὰ κάκωσις ὠφέλιμόν ἐστιν, ὥστε καὶ τὸ ταπεινότατον αὐτῆς ἡ δουλεία μέγα ἀγαθὸν νενόμισται. Καὶ ταύτην ηὔξατό τις ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς πατὴρ υἱῷ, τῷ ἄφρονι Ἡσαῦ ὁ ἄριστος Ἰσαάκ. Εἶπε γάρ που, "Ἐπὶ μαχαίρᾳ σου ζήσεις, καὶ τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις," *) λυσιτελέστατον κρίνων τῷ πόλεμον ἀντὶ εἰρήνης αἱρουμένῳ, καὶ ὥσπερ ἐν μάχαις ὁπλοφοροῦντι διὰ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ στάσιν καὶ ταραχὴν, ὑπηκόῳ γενέσθαι καὶ δουλεῦσαι, καὶ ἐπιτάγμασιν, ἅττ' ἂν ὁ σωφροσύνης ἐραστὴς ἐπικελεύσῃ, πᾶσι πειθαρχεῖν. Ἔνθεν δ' ἐμοὶ δοκεῖ τις τῶν φοιτητῶν Μωϋσέως, ὄνομα Εἰρηνικὸς, ὃς πατρίῳ γλώσσῃ Σαλομὼν καλεῖται, φάναι, "Παιδείας θεοῦ, υἱὲ, μὴ ὀλιγώρει, καὶ μὴ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, ἐλέγχει. Μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται." **) Οὕτως ἄρα ἡ ἐπί-
545 πληξις καὶ νουθεσία καλὸν νενόμισται, ὥστε δι'
M. αὐτῆς ἡ πρὸς θεὸν ὁμολογία συγγένεια γίνεται. Τί γὰρ οἰκειότερον υἱῷ πατρὸς, ἢ υἱοῦ πατρί; Ἀλλ' ἵνα μὴ λόγον ἐκ λόγου συνείροντες μηκύνειν δοκῶμεν, ἐναργεστάτην δίχα τῶν εἰρημένων πίστιν παρεξώμεθα, τοῦ τὴν ποιὰν κάκωσιν ἀρετῆς ἔργον εἶναι. Νόμος γάρ ἐστι τοιοῦτος, "Πᾶσαν χήραν καὶ ὀρφανὸν οὐ κακώσετε· ἐὰν δὲ κακίᾳ κακώσητε αὐτούς" — Τί λέγει; Ἆρ' ὑπό τινος ἔστιν ἄλλου κακοῦσθαι; Εἰ γὰρ κακίας ἔργα μόνης αἱ κακώσεις, περιττὸν τὸ ὁμολογούμενον γράφειν, ὃ καὶ 450
δίχα προσθήκης ἀνομολογηθήσεται. Φήσει δὲ πάν- P.
τως· οἶδα καὶ ὑπὸ ἀρετῆς ἐλεγχόμενον, καὶ ὑπὸ φρονήσεως παιδευόμενον. Διόπερ οὐ πᾶσαν κάκωσιν ἐν αἰτίᾳ τίθημι, ἀλλὰ τὴν μὲν δικαιοσύνης καὶ νομοθετικῆς ἔργον οὖσαν — ἐπιπλήξει γὰρ σω-

*) Gen. 27, 40. — **) Proverb. 3, 11 sq.

φρονίζει — μάλιστα θαυμάζω, τὴν δὲ ἀφροσύνης καὶ κακίας, βλαβερὰν ὑπάρχουσαν, ἀποστρέφομαι καὶ κακίζω δεόντως. Ὅταν οὖν τὴν Ἄγαρ κακουμένην ὑπὸ Σάῤῥας ἀκούσῃς, μηδὲν τῶν ἐν ταῖς γυναικείαις ζηλοτυπίαις εἰωθότων γίνεσθαι ὑπονοήσεις· οὐ γάρ περὶ γυναικῶν ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ διανοιῶν, τῆς μὲν γυμναζομένης ἐν τοῖς προπαιδεύμασι, τῆς δὲ τοὺς ἀρετῆς ἄθλους διαθλούσης.

ΠΕΡΙ ΦΥΓΑΔΩΝ.

DE PROFUGIS.

(Cf. Gen. 16, 6—14.)

Alii alia variis de causis, vel odio, vel timore, vel pudore moti, fugiant (1). Ita, qui mundum a deo formatum credit (Iacob) deserit eum (Labanem), qui mundum vel casu fortuito ortum, vel non creatum et aeternum esse putat (2 et 3). Timor ad fugiendum propellit modestos (Iacobum), ne malis malorum hominum (Esavi) moribus corrumpantur (4. 5.). Videant tamen isti, ne prius vitam civilem fugiant, quam bene factis erga cives et amicos vita solitaria dignos se reddiderint (6. 7.); neve sensus resque terrenas despiciant, sed potius noscere studeant, ut discant, quis sit eorum usus, quantaque in iis creandis opificis ars (8 et 9). Necem patrantibus voluntariam non licet confugere ad deum, nam malum manet apud homines; apud deum solum est bonum (10-12). Qui vero involuntario aliquem occidit, is deo procurante hunc puniisse putandus est, quia deus improbos non ipse sed per alios punit (13 et 14). Voluntarii interfectores iubentur in sex civitates Levitarum confugere (15 et 16), quia hi ipsi sunt profugi, deserunt enim parentes, ceteraque, quae ipsorum fuerant, ut deum solum colant (17). Civitates illae sunt virtutes divinae (18. 19); mors pontificis maximi, post quam reditus peccatorum exsulantium datur, est ratio divina nos deserens, quo facto denuo in male faciendum proni reddimur (20 et 21). — Quaerere bona ut inveniamus non minus utile, quam fugere mala, et stultissimum, nihil velle invenire (22. 23). Rite quaerentibus opi-

tulatur deus ut inveniant; ita Abramo victimam (24), Israelitis panem coelestem, qui est ratio et sapientia divina, praebuit (25). Vana stolide quaerentes nihil omnino inveniunt (26), item, qui esca vili virtutis amantes tentare conantur (27. 28). Nihil is quoque invenit, qui divina penitus vult cognoscere (29). Ultro contra invenit, non praecedente inquisitione, quisque a se ipso doctus (ἀσκητής) (30); talis enim coelitus accipit purissimam sapientiam, cuius verus finis est quiescere in deo (31). Haec sapientia dicitur fons, prope quem invenitur Agar (32-36), stans quidem, non hauriens, quia proficiens anima merum sapientiae potum haurire nondum est idonea (37); quapropter revertatur ad virtutem magistram (Sarram) necesse est, ut huic serviens magis proficiat.

---

546 §. 1. "Καὶ ἐκάκωσεν αὐτὴν Σάῤῥα, καὶ ἀπέ-
M. δρα ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτῆς. Εὗρε δὲ αὐτὴν ἄγγελος κυρίου ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς ἐν τῇ ὁδῷ Σοὺρ, καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, "Παιδίσκη Σάῤῥας, πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ;" Καὶ εἶπεν, "Ἀπὸ προσώπου Σάῤῥας τῆς κυρίας μου ἐγὼ ἀποδιδράσκω." Εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, "Ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου, καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς." Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, "Σὺ ἐν γαστρὶ ἔχεις, καὶ τέξεις υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαήλ· ὅτι ἐπήκουσε κύριος τῇ ταπεινώσει σου. Οὗτος ἔσται ἄγροικος ἄνθρωπος· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν." Εἰρηκότες ἐν τῷ προτέρῳ τὰ πρέποντα περὶ τῶν προπαιδευμάτων καὶ περὶ κακώσεως, ἑξῆς τὸν περὶ φυγάδων ἀναγράψομεν τόπον. Μέμνηται γὰρ πολλαχοῦ τῶν ἀποδιδρασκόντων, καθάπερ καὶ νῦν φάσκων ἐπὶ τῆς Ἄγαρ, ὅτι κακωθεῖσα ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου τῆς κυρίας. Αἰτίας οὖν ἔγωγε τρεῖς εἶναι νομίζω φυγῆς, μῖσος, φόβον, αἰ-

δῶ. Μίσει μὲν οὖν καὶ γυναῖκες ἄνδρας, καὶ ἄν- 451 P.
δρες γυναῖκας ἀπολείπουσι· φόβῳ δὲ τοὺς γονεῖς παῖδες, καὶ δεσπότας οἰκέται· αἰδοῖ δὲ τοὺς ἑταίρους, ὁπότε μὴ καθ' ἡδονήν τι πράξειαν αὐτοῖς, οἱ φίλοι. Ἤδη δὲ καὶ πατέρας οἶδα διὰ τὸ ἀβροδίαιτον, αὐστηρὸν καὶ φιλόσοφον βίον παίδων ἐκτρεπομένους, καὶ δι' αἰδῶ τὸν ἀγρὸν πρὸ τῆς πόλεως οἰκεῖν ἑλομένους. Τῶν τριῶν τούτων αἰτιῶν ἔστιν εὑρεῖν ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ὑπομνήματα. Ὁ γοῦν ἀσκητὴς Ἰακὼβ μίσει μὲν τὸν πενθερὸν Λάβαν, φόβῳ δὲ
547 τὸν ἀδελφὸν Ἡσαῦ ἀποδιδράσκει, ὡς αὐτίκα πα-
M. ραστήσομαι. Ἡ δὲ Ἄγαρ ἀπαλλάττεται δι' αἰδῶ· σημεῖον δὲ τὸ ὑπαντᾶν αὐτῇ ἄγγελον, θεῖον λόγον, ἃ χρὴ παραινέσοντα, καὶ ὑφηγησόμενον ἐπανόδου τῆς εἰς τὸν δεσποίνης οἶκον· ὃς καὶ θαρσύνων φησίν, "Ἐπήκουσε κύριος τῇ ταπεινώσει σου," *) ἣν οὔτε διὰ φόβον ἔσχες, οὔτε διὰ μῖσος, — τὸ μὲν γὰρ ἀγεννοῦς, τὸ δὲ φιλαπεχθήμονος πάθος ψυχῆς, — ἀλλ' ἕνεκα τοῦ σωφροσύνης ἀπεικονίσματος, αἰδοῦς. Εἰκὸς γὰρ ἦν, εἰ διὰ φόβον ἀπεδίδρασκε, τῇ τὸν φόβον ἐπανατειναμένῃ παρηγορῆσαι πρᾳοπαθεῖν· τηνικαῦτα γὰρ ἀσφαλὲς ἦν ἐπανέρχεσθαι τῇ φυγούσῃ, πρότερον δὲ οὔ. Ἀλλὰ τῇ μὲν οὐδεὶς προεντυγχάνει, ἅτε ἐξευμενισθείσῃ δι' ἑαυτῆς· τὴν δὲ ὁ δι' εὔνοιαν ὁμοῦ φίλος καὶ σύμβουλος ἔλεγχος διδάσκει μὴ αἰδεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐτολμίᾳ χρῆσθαι· ἥμισυ γὰρ ἀρετῆς εἶναι τὴν δίχα τοῦ θαῤῥεῖν αἰδῶ.

§. 2. Τοὺς μὲν οὖν ἀκριβεστέρους χαρακτῆρας ὁ ἑξῆς μηνύσει λόγος. Ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τὰ προτεθέντα κεφάλαια, καὶ ἀρκτέον ἀπὸ τῶν μίσους χάριν ἀποδιδρασκόντων. "Ἔκρυψε γάρ," φησίν, "Ἰακὼβ Λάβαν τὸν Σύρον, τοῦ μὴ ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ

---

*) Gen. 16, 11.

ὅτι ἀποδιδράσκει, καὶ ἀπέδρα αὐτὸς καὶ τὰ αὐτοῦ
πάντα." *) Τίς οὖν αἰτία τοῦ μίσους; Ποθεῖς γὰρ
ἴσως δὴ τοῦτο μαθεῖν. Εἰσί τινες οἱ τὴν ἄποιον
καὶ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον οὐσίαν θεοπλαστοῦν-
τες, τὸ κινοῦν αἴτιον οὔτε εἰδότες, οὔτε παρὰ τῶν
εἰδότων μαθεῖν σπουδάσαντες, ἀγνοίᾳ δὲ καὶ ἀμα-
θίᾳ κεχρημένοι τοῦ καλλίστου μαθήματος, οὗ πρώ-
του καὶ μόνου τὴν ἐπιστήμην ἐκπονεῖν ἦν ἀναγ-
καῖον. Ὁ Λάβαν τοῦ γένους ἐστὶ τούτου· τὴν γὰρ
ἄσημον αὐτῷ ποίμνην οἱ χρησμοὶ προςνέμουσιν.
Ἄσημος δὲ ἐν μὲν τοῖς ὅλοις ἡ ἄποιος ὕλη, ἐν ἀν-
θρώποις δὲ ἡ ἀμαθὴς ψυχὴ καὶ ἀπαιδαγώγητος.
Ἕτεροι δέ εἰσι τῆς ἀμείνονος μοίρας, οἳ νοῦν ἔφα-
σαν ἐλθόντα πάντα διακοσμῆσαι, τὴν ἐξ ὀχλοκρα-
σίας ἐν τοῖς οὖσιν ἀταξίαν εἰς ἀρχῆς νομίμου, βα-
σιλείας, τάξιν ἀγαγόντα. Τοῦ θιάσου τούτου χορευ-
τὴς Ἰακώβ ἐστιν, ὃς ἐπιστατεῖ τῆς ἐπισήμου ποικί- 45
λης ἀγέλης. Ἐπίσημον δὲ πάλιν καὶ ποικίλον ἐν μὲν P
τοῖς ὅλοις τὸ εἶδος, ἐν δὲ ἀνθρώποις ἡ εὐπαίδευτος καὶ
φιλομαθὴς διάνοια. Πολλοῦ δὲ τοῦ φύσει κοινωνι-
κοῦ σπάσας ὁ ἐπίσημος καὶ μοναρχίας ἀληθοῦς
ἑταῖρος, ἔρχεται πρὸς τὸν ἄσημον, ὁλκὰς μὲν ὡς
εἶπον ἤδη θεοπλαστοῦντα ἡγεμονίας, ἔξω δὲ τού-
των δραστήριον μηδεμίαν νομίζοντα, διδάξων ὅτι
οὐκ ὀρθογνωμεῖ. Γεγένηται γὰρ ὁ κόσμος, καὶ
πάντως ὑπ᾽ αἰτίου τινὸς γέγονεν. Ὁ δὲ τοῦ ποιοῦν-
τος λόγος αὐτός ἐστιν ἡ σφραγὶς, ᾗ τῶν ὄντων ἕ-
548 καστον μεμόρφωται· παρ᾽ ὃν καὶ τέλειον τοῖς γι-
M. νομένοις ἐξ ἀρχῆς παρακολουθεῖ τὸ εἶδος, ἅτε ἐκ-
μαγεῖον καὶ εἰκὼν τελείου λόγου. Τὸ γὰρ γενόμε-
νον ζῶον ἀτελὲς μέν ἐστι τῷ ποσῷ, μάρτυρες δὲ αἱ
καθ᾽ ἡλικίαν ἑκάστην παραυξήσεις· τέλειον δὲ τῷ
ποιῷ, μένει γὰρ ἡ αὐτὴ ποιότης, ἅτε ἀπὸ μέ-

---

*) Gen. 31, 20 sq.

νοντος ἐκμαγεῖσα καὶ μηδαμῇ τρεπομένου θείου λόγου.

§. 3. Ὁρῶν δὲ ὅτι πρὸς μάθησιν καὶ μόνιμον ἐπιστασίαν κεκώφωται, δρασμὸν εἰκότως βουλεύεται· δέδιε γὰρ μὴ πρὸς τῷ μηδὲν ἰσχῦσαι ὀνῆσαι ἔτι καὶ ζημιωθῇ. Βλαβεραὶ γὰρ αἱ μετὰ ἀνοήτων συνουσίαι, καὶ ἄκουσα πολλάκις ἡ ψυχὴ τῆς ἐκείνων φρενοβλαβείας ἀπομάττεται τὰ εἴδωλα· καὶ ὄντως ἐστὶν ἐχθρὸν φύσει παιδεία ἀπαιδευσίᾳ, καὶ φιλοπονία ἀμελετησίᾳ. Παρ' ὃ καὶ φωνὴν αἱ ἀσκητικαὶ δυνάμεις ἀφεῖσαι κεκράγασι, τὰς αἰτίας τοῦ μίσους παραδιηγούμεναι· „Μὴ ἔστιν ἡμῖν ἔτι μερὶς καὶ κληρονομία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν; Οὐχ ὡς ἀλλότριοι λελογίσμεθα αὐτῷ; Πέπρακε γὰρ ἡμᾶς, καὶ κατέφαγε καταβρώσει τὸ ἀργύριον ἡμῶν. Πᾶς ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δόξα, ἣν ἀφείλετο ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἡμῖν ἔσται καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν."*) Ἐλεύθεροι γὰρ καὶ τοῖς ὀνόμασι, καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν, οὐδένα τῶν ἀφρόνων νομίζουσι πλούσιον ἢ ἔνδοξον εἶναι, πάντας δὲ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀδόξους καὶ πένητας, καὶ ἐὰν βασιλέων πολυχρύσων τύχας ὑπερβάλλωσιν. Οὐ γάρ φασι τὸν πλοῦτον τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τὸν ἀφαιρεθέντα πλοῦτον, οὐδὲ τὴν ἐκείνου δόξαν, ἀλλὰ τὴν ἀφαιρεθεῖσαν αὐτοῦ δόξαν ὑφήσειν. Ἐστέρηται δὲ ὁ φαῦλος τοῦ ἀληθινοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀψευδοῦς εὐδοξίας· τὰ γὰρ ἀγαθὰ ταῦτα, φρόνησις καὶ σωφροσύνη καὶ αἱ συγγενεῖς περιποιοῦσι διαθέσεις, ὧν αἱ φιλάρετοι ψυχαὶ κληρονομοῦσιν. Οὐκοῦν οὐ τὰ προσόντα τῷ μοχθηρῷ, τὰ δὲ ὧν ἐκεῖνος ἐστέρηται, περιουσία καὶ εὔκλεια τοῖς ἀστείοις ἐστίν. Ἐστέρηται δὲ ἀρετῶν, αἳ δὴ 453
κτήματα αὐτῶν γεγόνασιν, ἵνα καὶ τὸ ἑτέρωθι λε- P.
θὲν συνᾴδῃ, „Τὰ βδελύγματα Αἰγύπτου θύσωμεν

*) Gen. 31, 14 sq.

κυρίῳ τῷ θεῷ." *) Τέλεια γὰρ καὶ ἄμωμα ἱερεῖα αἱ ἀρεταὶ, καὶ αἱ κατὰ ἀρετὰς πράξεις, ἃς τὸ φιλοπαθὲς Αἰγύπτιον βδελύττεται σῶμα. Καθάπερ γὰρ ἐνταῦθα φυσικῶς τὰ εἴδωλα παρ' Αἰγυπτίοις, ἱερὰ παρὰ τοῖς ὀξὺ καθορῶσι λέγεται, καὶ πάντα θύεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὧν ἐστέρηται καὶ ἀφῄρηται πᾶς ἄφρων, τούτων κληρονόμος ἔσται ὁ
549 καλοκαγαθίας ἑταῖρος. Ταῦτα δέ ἐστι δόξα ἀλη-
M. θὴς, ἐπιστήμης ἀδιαφοροῦσα, καὶ πλοῦτος, οὐχ ὁ τυφλὸς, ἀλλ' ὁ τῶν ὄντων ὀξυδερκέστατος, ὃς οὐδὲν παραδέχεται νόμισμα κίβδηλον, ἀλλ' οὐδ' ἄψυχον τὸ παράπαν, εἰ καὶ δόκιμον εἴη. Προσηκόντως οὖν ἀποδράσεται τὸν τῶν θείων ἀγαθῶν ἀμέτοχον, ὃς καὶ ἐν οἷς ἕτερον αἰτιᾶται διαβάλλων ἑαυτὸν λέληθεν, ἐπειδὰν φῇ, "Εἰ ἀνήγγειλάς μοι, ἐξαπέστειλα ἄν σε." **) Αὐτὸ γὰρ τοῦτο φυγῆς ἦν ἄξιον, εἰ μυρίων δεσποτῶν δοῦλος ὢν, ἐπιμορφάζων ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν, ἐλευθερίαν ἄλλοις ἐκήρυττες. Ἐγὼ δὲ, φησὶ, τῆς ἐπ' ἀρετὴν ἀγούσης ὁδοῦ συνεργὸν ἄνθρωπον οὐκ ἔλαβον, ἀλλ' ὑπήκουσα χρησμῶν θείων κελευόντων ἐνθένδε ἀπαίρειν, οἳ καὶ μέχρι νῦν με ποδηγετοῦσι. Πῶς δ' ἂν με ἐξαπέστειλας; Ἢ, ὡς σεμνολογούμενος διεξῇεις, μετ' εὐφροσύνης τῆς ἐμοὶ λυπηρᾶς, καὶ μουσικῶν ἀμούσων, καὶ τυμπάνων καὶ κτύπων ἀνάρθρων καὶ ἀλόγων, πληγὰς ἐμφορούντων ψυχῇ δι' ὤτων, καὶ μετὰ κιθάρας, ἀλύρων καὶ ἀναρμόστων οὐκ ὀργάνων μᾶλλον, ἢ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτ' ἐστὶν, ὧν ἕνεκα φυγὴν ἐβούλευσα· σὺ δὲ, ὡς ἔοικεν, ἀντισπάσματά μου τῆς φυγῆς ἐπενόεις, ἵνα παλινδρομήσω διὰ τὸ ἀπατηλὸν καὶ εὐπαράγωγον φύσει τῶν αἰσθήσεων, αἷς μόλις ἴσχυσα ἐπιβῆναι.

*) Exod. 8, 26. — **) Gen. 31, 27.

§. 4. Μῖσος μὲν δὴ τοῦ λεχθέντος δρασμοῦ γέ-
γονεν αἴτιον, φόβος δὲ τοῦ λεχθησομένου. "Εἶπε
γάρ," φησὶ, "Ῥεβέκκα πρὸς Ἰακὼβ, Ἰδοὺ, Ἡσαῦ
ὁ ἀδελφός σου ἀπειλεῖ ἀποκτεῖναί σε· νῦν οὖν, τέ-
κνον, ἄκουσόν μου τῆς φωνῆς, καὶ ἀναστὰς ἀπό-
δραθι πρὸς Λάβαν τὸν ἀδελφόν μου εἰς Χαῤῥὰν,
καὶ οἴκησον μετ' αὐτοῦ ἡμέρας τινὰς, ἕως ἀποστρέ-
ψαι τὴν ὀργὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἐπιλάθηται ἃ
πεποίηκας αὐτῷ, καὶ ἀποστείλασα μεταπέμψομαί σε
ἐκεῖθεν." *) Ἄξιον γὰρ δεδιέναι, μὴ τὸ χεῖρον τῆς
ψυχῆς μέρος ἐξ ἐνέδρας λοχῆσαν, ἢ καὶ ἐκ τοῦ φα-
νεροῦ κινησάμενον, ἀνατρέψῃ καὶ καταβάλῃ τὸ κρεῖτ-
τον. Συμβουλὴ δὲ ἀρίστη τῆς ὀρθογνώμονος ἐπιμο-
νῆς Ῥεβέκκας. Ἢ δὲ, ἐπειδὰν ἴδῃς, φησὶ, τὸν φαῦ-
λον πολλὰ ῥέοντα κατὰ ἀρετῆς, καὶ ὧν ἀλογεῖν προς- 454
ῆκε πολὺν λόγον ἔχοντα, πλούτου, δόξης, ἡδονῆς, P.
καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐπαινοῦντα, ὡς αἴτιον ἑκάστου τῶν
εἰρημένων, — πολυαργύρους γὰρ καὶ πολυχρύσους
καὶ ἐνδόξους τοὺς ἀδικοῦντας μάλιστα γίνεσθαι, —
μὴ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τραπόμενος εὐθὺς ἀχρηματίαν
καὶ ἀτυφίαν, αὐστηρόν τε καὶ μονωτικὸν βίον ἐπιτη-
δεύσῃς. Ἀνερεθίσεις γὰρ τὸν ἀντίπαλον, καὶ βαρύ-
τερον ἐχθρὸν ἀλείψεις κατὰ σεαυτοῦ. Τί ἂν οὖν
ἐργασάμενος ἐκφύγῃς τὰ παλαίσματα αὐτοῦ, ἄκουε.
Συνενέχθητι τοῖς αὐτοῖς, οὐκ ἐπιτηδεύμασι λέγω,
τοῖς δὲ τῶν εἰρημένων ποιητικοῖς, τιμαῖς, ἀρχαῖς,
550 ἀργύρῳ, χρυσῷ, κτήμασι, χρώμασι, σχήμασι, δια-
II φόροις κάλλεσι. Καὶ ὅταν ἐντύχῃς, οἷα δημιουρ-
γὸς ἀγαθὸς, εἶδος ἄριστον ταῖς ὑλικαῖς οὐσίαις ἐγχά-
ραξον, καὶ ἐπαινετὸν ἀποτέλεσον ἔργον. Ἢ οὐκ οἶ-
δας, ὅτι ναῦν ἰδιώτης μὲν παραλαβὼν σώζεσθαι δυ-
ναμένην ἀνατρέπει; Κυβερνητικὸς δὲ ἀνὴρ καὶ τὴν
ἀπολλυμένην πολλάκις ἔσωσε; Καὶ τῶν καμνόντων

---

*) Gen. 27, 42 sq.

οἱ μὲν ἀπειρίᾳ τῶν θεραπευόντων χρησάμενοι σφαλερῶς τὰ σώματα ἔσχον, οἱ δὲ ἐμπειρίᾳ καὶ τὰς σφαλερὰς νόσους ἀπέφυγον; Καὶ τί δεῖ μηκύνειν; Ἀεὶ γὰρ τὰ μετὰ τέχνης ἔλεγχός ἐστι τῶν σὺν ἀτεχνίᾳ γενομένων, καὶ ὁ τούτων ἀληθὴς ἔπαινος ἀψευδὴς ἐκείνων ἐστὶ κατηγορία.

§. 5. Ἐὰν οὖν θέλῃς διελέγξαι τὸν πολυχρήματον φαῦλον, μὴ ἀποστραφῇς τὴν ἐν χρήμασι περιουσίαν. Ὁ μὲν γὰρ ἢ ἀνελεύθερος καὶ δουλοπρεπὴς ὀβολοστάτης καὶ τοκογλύφος βαρυδαίμων ἀνὴρ ἀναφανεῖται, ἢ ἔμπαλιν ἄσωτος πεφορημένος, λαφύττειν καὶ σπαθᾶν ἑτοιμότατος, ἑταιριδῶν, καὶ πορνοτροφιῶν, καὶ μαστροπειῶν, καὶ παντὸς ἀκολάστου θιάσου χορηγὸς φιλοτιμότατος. Σὺ δὲ ἐράνους παρέξεις πένησι φίλων, χάριτας καὶ δωρεὰς τῇ πατρίδι, συνεκδώσεις θυγατέρας ἀπόροις γονεῦσιν, αὐταρκεστάτην προῖκα ἐπιδιδούς· μόνον οὐκ εἰς μέσον προθεὶς τὰ ἴδια καλέσεις ἐπὶ μετουσίαν ἅπαντας τοὺς ἀξίους χάριτος. Τὸν αὐτὸν μέντοι τρόπον καὶ δοξομανοῦντα καὶ ἐπικομπάζοντα βουληθεὶς ὀνειδίσαι μοχθηρόν, δυνηθεὶς ἔντιμος εἶναι, μὴ ἀποστραφῇς τὸν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔπαινον· οὕτω γὰρ τὸν μακρὰ βαίνοντα καὶ φρυαττόμενον ἄθλιον ὑποσκελεῖς. Ὁ μέν γε τῷ ἐπαίνῳ καταχρήσεται πρὸς ὕβριν καὶ ἀτιμίαν ἀμεινόνων ἑτέρων, αὔξων τοὺς χείρους ἐπ' αὐτοῖς· σὺ δὲ ἔμπαλιν τοῖς ἀξίοις ἅπασι μεταδώσεις τῆς εὐκλείας, ἀσφάλειαν μὲν περιποιῶν τοῖς ἀγαθοῖς, βελτιῶν δὲ τοὺς χείρους νουθεσίᾳ. Καὶ ἐὰν ἐπ' ἄκρατον μέντοι καὶ πολυτελεῖς τραπέζας ἴῃς, θαρρῶν ἴθι· τὸν γὰρ ἀκράτορα κινδυνεύεις διὰ τῆς ἑαυτοῦ δεξιότητος. Ὁ μὲν γὰρ πεσὼν ἐπὶ γαστέρα, καὶ πρὸ τοῦ στόματος τὰς ἀπληρώτους διοίξας ἐπιθυμίας, ἀκοσμίως ἐμφορήσεται, καὶ τὰ τοῦ πλησίον ἐπισπάσεται, καὶ πάντ' ἐπιλιχμώμενος οὐκ ἐρυθριάσει. Καὶ διακορὴς ἐδωδῆς ἐπειδὰν γένηται, "χανδὸν," ὡς οἱ ποιηταὶ λέγουσι, "πίνων [illegible] κα

γλεύην παρέξει τοῖς ὁρῶσι. Σὺ δὲ ἄνευ μὲν ἀνάγκης χρήσῃ τοῖς μετρίοις, ἐὰν δέ που βιασθῇς εἰς πλειόνων ἀπόλαυσιν ἐλθεῖν, λογισμὸν τῆς ἀνάγκης ἐπιστήσας ἡγεμόνα, τὴν ἡδονὴν εἰς ἀηδίαν οὐδέποτε ἐκτρέψεις, ἀλλά, εἰ χρὴ τὸν τρόπον εἰπεῖν τοῦτον, νηφάλια μεθυσθήσῃ.

§. 6. Μέμψαιτο δὲ ἂν οὖν δεόντως ἡ ἀλήθεια
551 τοῖς ἀνεξετάστως ἀπολείπουσι τὰς ἐν τῷ πολιτικῷ
M. βίῳ πραγματείας καὶ πορισμοὺς, καὶ δόξης καὶ ἡδονῆς καταπεφρονηκέναι λέγουσιν. Ἀλαζονεύονται γὰρ, οὐ καταφρονοῦσι, τὸ ῥυπᾶν καὶ σκυθρωπάζειν, αὐστηρῶς τε καὶ αὐχμηρῶς ἀποζῆν δελέατα προτιθέντες, ὡς δὴ κοσμιότητος καὶ σωφροσύνης καὶ καρτερίας ἐρασταί. Τοὺς δ' ἀκριβεστέρους ἀπατᾶν οὐ δύνανται διακύπτοντας εἴσω, καὶ μὴ τῷ ἐμφανεῖ παραγομένους. Ταῦτα γὰρ προκαλύμματα ὄντα ἑτέρων ἀναστείλαντες, τὰ ἐναποκείμενα ἔνδον, ὁποῖα ἄττα τὴν φύσιν ἐστὶν, ἐθεάσαντο. Καὶ εἰ μὲν εἴη καλὰ, ἐθαύμασαν· εἰ δὲ αἰσχρὰ, ἐχλεύασαν, καὶ τῆς ὑποκρίσεως ἐμίσησαν. Λέγωμεν οὖν τοῖς τοιούτοις, "Τὸν ἄμικτον καὶ ἀκοινώνητον, μονότροπόν τε καὶ μονωτικὸν βίον ζηλοῦτε; Τί γὰρ τῶν ἐν κοινωνίᾳ καλῶν προεπεδείξασθε; Ἀργυρισμὸν ἀποστρέφεσθε; Γενόμενοι γὰρ χρηματισταὶ δικαιοπραγεῖν ἠθελήσατε; Τῶν γαστρὸς καὶ μετὰ γαστέρα ἡδονῶν ἐπιμορφάζοντες ἀλογεῖν, ἡνίκα τὰς εἰς ταῦτα ἀφθόνους ὕλας εἴχετε, ἐμετριάσατε; Δόξης καταφρονεῖτε; Γενόμενοι γὰρ ἐν τιμαῖς ἀτυφίαν ἠσκήσατε; Πολιτείαν ἐγελάσατε ὑμεῖς, ἴσως, ὡς χρήσιμόν ἐστι τὸ πρᾶγμα οὐ κατανοήσαντες. Πρότερον οὖν ἐγυμνάσασθε καὶ προεμελετήσατε τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν ἰδίοις τε καὶ κοινοῖς, καὶ γενόμενοι πολιτικοί τε καὶ οἰκονομικοὶ δι' ἀδελφῶν ἀρετῶν οἰκονομικῆς τε καὶ πολιτικῆς κατὰ πολλὴν περιουσίαν, τὴν εἰς ἕτερον καὶ ἀμείνω βίου ἀποικίαν ἐστείλασθε; Τὸν γὰρ πρακτικὸν τοῦ θεωρητικοῦ βίον, προάγωνά τινα ἀγῶνος τελειοτέ-

ρου, καλὸν πρότερον διαθλῆσαι. Οὕτως ἐστὶν ὄκνου καὶ ἀργίας κατηγορίαν ἀποδράσασθαι. Οὕτω καὶ τοῖς Λευΐταις τὰ μὲν ἔργα ἐπιτελεῖν ἄχρι πεντηκονταετίας διείρηται, ἀπαλλαγεῖσι δὲ τῆς πρακτικῆς ὑπηρεσίας σκοπεῖν ἕκαστα καὶ θεωρεῖν, τῆς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ κατορθώσεως γέρας λαβόντας ἕτερον βίον, ὃς 45 ἐπιστήμη καὶ θεωρίᾳ μόνῃ χαίρει. Καὶ ἄλλως ἀναγ- P καῖον, τοὺς τῶν θείων ἀξιοῦντας μεταποιεῖσθαι δικαίων τὰ ἀνθρώπεια πρότερον ἐκπληρῶσαι· πολλὴ γὰρ ἡ εὐήθεια τῶν μειζόνων ὑπολαμβάνειν ἐφίξεσθαι, ἀδυνατοῦντας τῶν ἐλαττόνων περιγίνεσθαι. Γνωρίσθητε οὖν πρότερον τῇ κατ' ἀνθρώπους ἀρετῇ, ἵνα καὶ τῇ πρὸς θεὸν συσταθῆτε. Τοιαῦτα ὑφηγεῖται τῷ ἀσκητικῷ ἡ ὑπομονὴ, τὰς δὲ λέξεις ἀκριβωτέον.

§. 7. "Ἰδοὺ," φησὶν, "Ἠσαῦ ὁ ἀδελφός σου ἀπειλεῖ σοι." Ἀλλ' οὐχ ὁ δρυΐνος καὶ ὑπ' ἀμαθίας ἀπειθὴς τρόπος, ὄνομα Ἠσαῦ, εἰκότως ἔχει, καὶ τὰ τῆς θνητῆς ζωῆς προτείνων ἐπὶ ὀλέθρῳ δελέατα, χρήματα, δόξαν, ἡδονὰς, τὰ συγγενῆ τούτοις κατὰ σοῦ φονᾷ; Σὺ δὲ, ὦ τέκνον, ἀπόδραθι τὸν ἐν τῷ
552 παρόντι ἀγῶνα· οὔπω γὰρ εἰς τὸ παντελὲς ἐπιδέ-
M δωκέ σοι τὰ τῆς ῥώμης, ἀλλ' ἔτι οἷα παιδὸς οἱ ψυχικοὶ τόνοι μαλθακώτεροι. Διὸ καὶ τέκνον αὐτὸν προσεῖπε, τὸ δ' ἔστιν, εὐνοίας καὶ ἡλικίας ἐν τῷ αὐτῷ· τὸν γὰρ ἀσκητικὸν τρόπον, καὶ νέον παρὰ τὸν τέλειον, καὶ φιλίας ἄξιον εἶναι τίθεμεν. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἱκανὸς μέν ἐστι τὰ προτιθέμενα παισὶν ἆθλα ἄρασθαι, τὰ δὲ ἀνδράσιν οὐδέπω δυνατός· ἀνδρῶν δὲ ἄριστον ἆθλον ἡ θεοῦ μόνου θεραπεία. Τοιγαροῦν ἐπειδὰν μήπω τελείως καθαρθέντες, δόξαντες δὲ τοῦτο μόνον ἐκνίψασθαι τὰ καταῤῥυπαίνοντα ἡμῶν τὸν βίον, ἐπ' αὐλὰς τῆς θεραπείας ἀφικώμεθα, θᾶττον ἢ προσελθεῖν ἀπεπηδήσαμεν, τὴν αὐστηρὰν δίαιταν αὐτῆς, καὶ τὴν ἄυπνον ἀρεσκείαν, καὶ τὸν συνεχῆ καὶ ἀκάματον πόνον οὐκ ἐνεγκόντες. Ἀποφεύγετε οὖν ἐν τῷ παρόντι καὶ τὸ κάκιστον καὶ

τὸ ἄριστον. Κάκιστον μὲν τὸ μυθικὸν πλάσμα, τὸ ἄμετρον καὶ ἐκμελὲς ποίημα, τὸ ὑπ' ἀμαθίας σκληρὸν καὶ δρύϊνον ὄντως νόημα καὶ πεῖσμα, ὧν Ἡσαῦ ἐπώνυμος. Ἄριστον δὲ τὸ ἀνάθημα· τὸ γὰρ θεραπευτικὸν γένος ἀνάθημά ἐστι θεοῦ, ἱερωμένον τὴν μεγάλην ἀρχιερωσύνην αὐτῷ μόνῳ. Τὸ μὲν γὰρ συνδιατρίβειν κακῷ βλαβερώτατον, τὸ δὲ ἀγαθῷ τελείῳ σφαλερώτατον. Ὁ γοῦν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἡσαῦ ἀποδιδράσκει, καὶ τῶν γονέων διοικίζεται· ἀσκητικὸς γὰρ ὢν καὶ ἔτι διαθλῶν φεύγει μὲν κακίαν, ἀρετῇ δὲ τελείᾳ καὶ αὐτομαθίᾳ συζῆν ἀδυνατεῖ.

§. 8. Διόπερ "ἀποδημήσει πρὸς Λάβαν," οὐ τὸν Σύρον, ἀλλὰ τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρὸς, τόδ' ἔστιν, εἰς τὰς τοῦ βίου λαμπρότητας ἀφίξεται· λευκὸς γὰρ ἑρμηνεύεται Λάβαν. Ἀφικόμενος δὲ οὐχ ὑψαυχενήσει, φυσώμενος ταῖς τυχηραῖς εὐπραγίαις. Μεταληφθεὶς γὰρ ὁ Σύρος ἐστὶ μετέωρος. Νυνὶ δὲ
τοῦ Σύρου οὐχὶ μέμνηται Λάβαν, τοῦ δὲ Ῥεβέκ- 457
κας ἀδελφοῦ. Αἱ γὰρ κατὰ τὸν βίον ὗλαι, φαύ- P.
λῳ μὲν παραδοθεῖσαι, μετέωρον ἐξαίρουσι τὸν κενὸν φρονήσεως νοῦν, ὅστις ὠνόμασται Σύρος· ἐραστῇ δὲ παιδείας, ἐπιμένοντα τοῖς καλοκαγαθίας σταθερῶς καὶ παγίως δόγμασιν. Οὗτός ἐστιν ὁ Ῥεβέκκας ἀδελφὸς, τῆς ἐπιμονῆς. Οἰκεῖ δὲ τὴν Χαῤῥὰν, ἣ μεταληφθεῖσα εἰσὶ τρῶγλαι, σύμβολον τῶν αἰσθήσεων· ὁ γὰρ ἔτι χορεύων ἐν τῷ θνητῷ βίῳ χρεῖος τῶν αἰσθήσεων ὀργάνων ἐστίν. "Οἴκησον οὖν," φησὶν, "ὦ τέκνον, μετ' αὐτοῦ," μὴ τὸν ἅπαντα αἰῶνα, ἀλλ' "ἡμέρας τινάς." Τοῦτο δ' ἔστι, τὴν
553 τῶν αἰσθήσεων χώραν κατάμαθε, γνῶθι σαυτὸν
M καὶ τὰ σαυτοῦ μέρη· τί τε ἕκαστον, καὶ πρὸς τί γέγονε, καὶ πῶς ἐνεργεῖν πέφυκε, καὶ τίς ὁ τὰ θαύματα κινῶν καὶ νευροσπαστῶν ἀόρατος ἀοράτως, εἴτε ὁ ἐν σοὶ νοῦς, εἴτε ὁ τῶν συμπάντων. Ἐπειδὰν δὲ σαυτὸν ἐξετάσῃς, καὶ τὰ ἴδια τοῦ Λάβαν ἀκρίβωσον, τὰς τῆς κενῆς δόξης λαμπρὰς νομιζομέ-

νας εὐπραγίας, ὑφ᾽ ὧν μηδεμιᾶς ἀλῶς, πάσας δὲ, οἷα ἀγαθὸς δημιουργὸς, τεχνικῶς ταῖς οἰκείαις ἐφάρμοσον χρείαις. Ἐὰν γὰρ ἐπιδείξῃ γενόμενος ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ πεφυρμένῳ τούτῳ βίῳ σταθερὸν καὶ εὐπαίδευτον ἦθος, μεταπέμψομαί σε ἐκεῖθεν, ἵνα τύχῃς οὗπερ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἄθλου. Τὸ δ᾽ ἆθλόν ἐστιν ἡ ἀκλινὴς καὶ ἀνενδοίαστος τοῦ μόνου θεραπεία σοφοῦ.

§. 9. Τὰ δὲ ὅμοια καὶ ὁ πατὴρ ὑφηγεῖται, μικρὰ προςθείς. Λέγει γὰρ, "Ἀναστὰς ἀπόδραθι εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, εἰς τὸν οἶκον Βαιθουὴλ, τοῦ πατρὸς τῆς μητρός σου, καὶ λάβε ἐκεῖθεν σαυτῷ γυναῖκα ἐκ τῶν θυγατέρων Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρός σου." *) Πάλιν καὶ οὗτος οὐ Σύρον εἶπε τὸν Λάβαν, ἀλλὰ "Ῥεβέκκας ἀδελφὸν," μέλλοντα κατ᾽ ἐπιγαμίαν τῷ ἀσκητῇ κῆδος συνάπτειν. "Ἀπόδραθι οὖν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν," τουτέστιν εἰς μέσον τὸν χειμάῤῥουν ποταμὸν τοῦ βίου, καὶ μὴ ἐπικλυσθῇς ἐγκαταποθείς· στηριχθεὶς δὲ βεβαιοτάτην ἄνωθεν καὶ ἑκατέρωθεν καὶ πανταχόθεν ἐπικυματίζουσαν φορὰν τῶν πραγμάτων, σθεναρῶς ἀπώθει. Τὸν γὰρ σοφίας οἶκον, εὔδιον καὶ γαληνὸν λιμένα εὑρήσεις, ὅς ἐνορμιζόμενόν σε ῥᾳδίως ὑποδέξεται. Σοφίας δὲ ὄνομα Βαιθουὴλ ἐν χρησμοῖς ᾄδεται, τοῦτο δὲ μεταληφθὲν, θυγάτηρ θεοῦ προςαγορεύεται· καὶ γνησία γε θυγάτηρ καὶ ἀεὶ πάρθενος, ἀψαύστου καὶ ἀμιάντου φύσεως ἐπιλαχοῦσα, διά τε τὴν ἑαυτῆς κοσμιότητα, καὶ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ γεννήσαντος. Πατέρα δὲ τῆς Ῥεβέκκας Βαιθουὴλ εἶπε. Καὶ πῶς ἡ θυγάτηρ τοῦ θεοῦ, σοφία, λέγοιτ᾽ ἂν ἐνδίκως εἶναι "πατήρ;" Ἢ διότι ὄνομα μὲν θῆλυ σοφίας ἐστὶν, ἄῤῥεν δὲ ἡ φύσις; Καὶ γὰρ αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι προς- 458 ρήσεις μὲν ἔχουσι γυναικῶν, δυνάμεις δὲ καὶ πράξεις P ἀνδρῶν τελειοτάτων· ἐπειδὴ τὸ μετὰ θεὸν, καὶ ἂν

*) Gen. 28, 2.

εἰ τῶν ἄλλων ἁπάντων πρεσβύτατον εἴη, δευτέραν ἔχον χώραν θῆλυ ὡς ἂν παρὰ ἄῤῥεν τὸ τὰ ὅλα ποιοῦν ἐλέχθη, κατὰ τὴν πρὸς τἄλλα ὁμοιότητα. Ἀεὶ γὰρ προνομίαν τοῦ ἄῤῥενος ἔχοντος, ἐνδεῖ καὶ ὑστερίζει τὸ θῆλυ. Λέγομεν οὖν, μηδὲν τῆς ἐν τοῖς ὀνόμασι διαφορᾶς φροντίσαντες, τὴν θυγατέρα τοῦ θεοῦ σοφίαν ἄῤῥενά τε καὶ πατέρα εἶναι, σπείροντα καὶ γεννῶντα ἐν ψυχαῖς μάθησιν, παιδείαν, ἐπιστήμην, φρόνησιν, καλὰς καὶ ἐπαινετὰς πράξεις. Ἔνθεν δὲ ὁ ἀσκητὴς Ἰακὼβ μνᾶται
554 γάμον ἑαυτῷ· πόθεν γὰρ ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ σο-
M. φίας οἴκου κοινωνὸν εὑρήσει, γνώμην ἀνεπίληπτον, ᾗ πάντα συνδιατρίψει τὸν αἰῶνα; ***

§. 10. Λελάληκεν ἀκριβέστερον περὶ φυγῆς, ἡνίκα τὸν ἐπὶ τοῖς ἀνδροφόνοις ἐτίθει νόμον, ἐν ᾧ πάντ᾽ ἐπεξῆλθε τὰ εἴδη, τὸ ἑκουσίου φόνου, τὸ ἀκουσίου, τὸ ἐπιθέσεως, τὸ βουλεύσεως. Λέγε τὸν νόμον, "Ἐὰν πατάξῃ τίς τινα, καὶ ἀποθάνῃ, θανάτῳ θανατούσθω· ὁ δὲ οὐχ ἑκὼν, ἀλλ᾽ ὁ θεὸς παρέδωκεν αὐτὸν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, δώσω σοι τόπον, οὗ φεύξεται ὁ φονεύσας. Ἐὰν δέ τις ἐπιθῆται τῷ πλησίον ἀποκτεῖναι αὐτὸν δόλῳ, καὶ καταφύγῃ, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου λήψῃ αὐτὸν θανατῶσαι." *) Σαφῶς εἰδὼς, ὅτι περιττὸν ὄνομα οὐδὲν τίθησιν, ὑπὸ τῆς τοῦ πραγματολογεῖν ἀμυθήτου φορᾶς, ἠπόρουν κατ᾽ ἐμαυτὸν, διὰ τί τὸν ἑκουσίως κτείναντα οὐκ εἶπε θανατοῦσθαι μόνον, ἀλλὰ θανάτῳ θανατοῦσθαι. Τίνι γὰρ ἄλλῳ ἀποθνήσκων ἢ θανάτῳ τελευτᾷ; Φοιτήσας οὖν παρὰ γυναῖκα σοφὴν, ᾗ σκέψις ὄνομα, τοῦ ζητεῖν ἀπηλλάγην. Ἐδίδαξε γάρ με, ὅτι καὶ ζῶντες ἔνιοι τεθνήκασι, καὶ τεθνηκότες ζῶσι. Τοὺς μέν γε φαύλους ἄχρι γήρως ὑστάτου παρατείνοντας νεκροὺς ἔλεγεν εἶναι, τὸν μετ᾽ ἀρετῆς βίον ἀφῃρημένους· τοὺς δὲ ἀστείους, καὶ ἂν τῆς πρὸς σῶμα κοι-

*) Exod. 21, 12—14.

νωνίας διαζευχθῶσι, ζῆν εἰςαεὶ, ἀθανάτου μοίρας ἐπιλαχόντας.

§. 11. Ἐπιστοῦτο μέντοι καὶ χρησμοῖς τὸν ἑαυ-
τῆς λόγον, ἑνὶ μὲν τοιῷδε· „Οἱ προςκείμενοι τῷ
κυρίῳ τῷ θεῷ, ζῆτε πάντες ἐν τῇ σήμερον." *)
Τοὺς γὰρ πρόςφυγας καὶ ἱκέτας τοῦ θεοῦ μόνους
ζῶντας εἶδε, νεκροὺς δὲ τοὺς ἄλλους. Ἐκείνοις δὲ
ὡς ἔοικε καὶ ἀφθαρσίαν μαρτυρεῖ διὰ τοῦ προςθεῖ-
ναι „ζῆτε ἐν τῇ σήμερον." Σήμερον δέ ἐστιν ὁ ἀ-
πέραντος καὶ ἀδιεξίτητος αἰών. Μηνῶν γὰρ καὶ
ἐνιαυτῶν καὶ συνόλως χρόνων περίοδοι δόγματα ἀν-
θρώπων εἰσὶν ἀριθμὸν ἐκτετιμηκότων· τὸ δὲ ἀψευ-
δὲς ὄνομα αἰῶνος ἡ σήμερον. Ἥλιος γὰρ οὐκ ἀλ-
λαττόμενος ὁ αὐτός ἐστιν ἀεὶ, ποτὲ μὲν ὑπὸ γῆς 45
ποτὲ δὲ ὑπὲρ γῆν ἰὼν, παρ' ὃν ἡμέρα καὶ νὺξ, τὰ
αἰῶνος μέτρα, διεκρίθησαν. Ἑτέρῳ δὲ ἐπιστοῦτο
τοιῷδε χρησμῷ· Ἰδοὺ δέδωκα πρὸ προςώπου σοῦ
τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κα-
κόν." **) Οὐκοῦν, ὦ πάνσοφε, τὸ μὲν ἀγαθὸν καὶ ἡ
ἀρετή ἐστιν ἡ ζωὴ, τὸ δὲ κακὸν καὶ ἡ κακία ὁ θά-
νατος. Καὶ ἐν ἑτέροις, „Αὕτη ἡ ζωή σου καὶ ἡ
μακρότης τῶν ἡμερῶν, ἀγαπᾶν κύριον τὸν θεόν
σου." ***) Ὅρος ἀθανάτου βίου κάλλιστος οὗτος,
ἔρωτι καὶ φιλίᾳ θεοῦ ἀσάρκῳ καὶ ἀσωμάτῳ κατε-
555 σχῆσθαι. Οὕτως οἱ μὲν ἱερεῖς Ναδὰβ καὶ Ἀβιοὺδ
M ἵνα ζήσωσιν ἀποθνήσκουσι, θνητῆς ζωῆς ἄφθαρτον
ἀντικαταλλαττόμενοι βίον, καὶ ἀπὸ τοῦ γενομένου
πρὸς τὸ ἀγένητον μετανιστάμενοι· ἐφ' ᾧ τὰ σύμ-
βολα τῆς ἀφθαρσίας ᾄδεται, „Τότε ἐτελεύτησαν ἐν-
ώπιον κυρίου," †) τουτέστιν ἔζησαν· νεκρὸν γὰρ οὐ
θέμις εἰς ὄψιν ἐλθεῖν τοῦ θεοῦ. Καὶ πάλιν τοῦτό
ἐστιν ὃ εἶπε κύριος, „Ἐν τοῖς ἐγγίζουσί μοι ἁγια-

---

*) Deut. 4, 4. — **) Deut. 30, 15. — ***) Deut. 30, 20.
†) Lev. 10, 1 sq.

σθήσομαι." *) "Νεκροὶ δὲ," ὡς καὶ ἐν ὕμνοις λέγεται, "οὐκ αἰνέσουσι κύριον·" **) ζώντων γὰρ τὸ ἔργον. Κάϊν δὲ ὁ ἀναιδὴς καὶ ἀδελφοκτόνος οὐδαμοῦ τῆς νομοθεσίας ἀποθνήσκων εὑρίσκεται, ἀλλὰ καὶ λόγιον ἐστιν ἐπ' αὐτῷ χρησθὲν τοιοῦτον, "Ἔθετο κύριος ὁ θεὸς τῷ Κάϊν σημεῖον τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν πάντα τὸν εὑρίσκοντα." ***) Διὰ τί; Ὅτι οἶμαι, ἡ ἀσέβεια κακόν ἐστιν ἀτελεύτητον, ἐξαπτόμενον καὶ μηδέπω σβεσθῆναι δυνάμενον, ὡς τὸ ποιητικὸν ἁρμόττειν ἐπὶ κακίας εἰπεῖν·

Ἡ δέ τοι οὐ θνητὴ, ἀλλ' ἀθάνατον κακόν ἐστιν.

Ἀθάνατον δὲ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν βίῳ, ἐπεὶ πρός γε τὴν ἐν θεῷ ζωὴν, ἄψυχον καὶ νεκρὸν, καὶ "κοπρίων," ὥς ἔφη τις, "ἐκβλητότερον."

§. 12. Ἀλλ' ἔδει γε πάντως χώρας ἀπονεμηθῆναι διαφερούσας πράγμασι διαφέρουσιν, οὐρανὸν μὲν ἀγαθῷ, τὰ δὲ περίγεια κακῷ. Τὸ μὲν οὖν ἀγαθὸν ἀνώφοιτόν ἐστι, καὶ, ἄν εἴποτε ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς, — φιλόδωρος γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ — σπουδάζει παλινδρομῆσαι δικαίως. Τὸ δὲ κακὸν ἐνταυθοῖ καταμένει, πορρωτάτω θείου χοροῦ διῳκισμένον, περιπολοῦν τὸν θνητὸν βίον, καὶ μὴ δυνάμενον ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀποθανεῖν. Τοῦτό τις καὶ τῶν ἐπὶ σοφίᾳ θαυμασθέντων ἀνὴρ δόκιμος ἐφώνησε μεγαλειότερον ἐν Θεαιτήτῳ φάσκων, "Ἀλλ' οὔτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν. Ὑπεναντίον γὰρ τῷ θεῷ αἰεὶ εἶναι ἀνάγκη. Οὔτε ἐν θείοις ταῦτα ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖν· διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα. Φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονή-

*) Lev. 10, 3. — **) Psalm. 113, 25. — ***) Gen. 4, 15.

σεως γενέσθαι." Εἰκότως οὖν ὁ Κάϊν οὐκ ἀποθανεῖται, τὸ κακίας σύμβολον, ἣν ἀεὶ δεῖ ζῆν ἐν τῷ θνητῷ γένει παρ' ἀνθρώποις· ὥςτ' οὐκ ἄπο σκοποῦ τὸ 4
"θανάτῳ θανατοῦσθαι" *) λέλεκται τὸν ἀνδροφόνον, διὰ τὰς δεδηλωμένας αἰτίας.

§. 13. Τὸ δὲ, "Οὐχ ἑκὼν, ἀλλ' ὁ θεὸς παρέδωκεν," ἐπὶ τῶν τὸν ἀκούσιον φόνον δρώντων, πάνυ καλῶς εἴρηται. Δοκεῖ γὰρ αὐτῷ τὰ μὲν ἑκούσια γνώμης τῆς ἡμετέρας ἔργα εἶναι, τὰ δὲ ἀκούσια θεοῦ· λέγω δὲ οὐ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ τὸ ἐναν-
556 τίον ὅσα ἁμαρτημάτων ἐστὶ κόλασις. Ἀπρεπὲς γὰρ
M. θεῷ τὸ κολάζειν, ἅτε πρώτῳ καὶ ἀρίστῳ νομοθέτῃ, κολάζει δὲ ὑπηρετούντων ἑτέρων, οὐ δι' ἑαυτοῦ. Τὰς μὲν γὰρ χάριτας καὶ δωρεὰς καὶ εὐεργεσίας αὐτὸν ἁρμόττει προτείνειν, ἅτε ἀγαθὸν καὶ φιλόδωρον ὄντα φύσει, τὰς δὲ τιμωρίας οὐκ ἄνευ μὲν ἐπικελεύσεως τῆς ἑαυτοῦ βασιλέως ἅτε ὑπάρχοντος· δι' ἄλλων δὲ, οἳ πρὸς τὰς τοιαύτας χρείας εὐπρεπεῖς εἰσι. Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ ὁ ἀσκητὴς, ἐν οἷς φησιν· "Ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος, ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν." **) Τὰ μὲν γὰρ πρεσβύτερα ἀγαθὰ, οἷς ἡ ψυχὴ τρέφεται, ἀνέθηκε θεῷ, τὰ δὲ νεώτερα, ὅσα ἐκ φυγῆς ἁμαρτημάτων περιγίνεται, θεράποντι θεοῦ. Διὰ τοῦτ' οἶμαι καὶ ἡνίκα τὰ τῆς κοσμοποιΐας ἐφιλοσόφει, πάντα τὰ ἄλλα εἰπὼν ὑπὸ θεοῦ γενέσθαι, μόνον τὸν ἄνθρωπον ὡς ἂν μετὰ συνεργῶν ἑτέρων ἐδήλωσε διαπλασθέντα. "Εἶπε γὰρ," φησὶν, "ὁ θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν," ***) πλήθους διὰ τοῦ "Ποιήσωμεν" ἐμφαινομένου. Διαλέγεται μὲν οὖν ὁ τῶν ὅλων πατὴρ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν, αἷς τὸ θνητὸν ἡμῶν τῆς ψυχῆς μέρος ἔδωκε δια-

*) Exod. 21, 12. — **) Gen. 48, 15 sq. — ***) Gen. 1, 26 sq.

πλάττειν, μιμουμέναις τὴν αὐτοῦ τέχνην, ἡνίκα τὸ
λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐμόρφου· δικαιῶν ὑπὸ μὲν ἡγεμόνος
τὸ ἡγεμονεῦον ἐν ψυχῇ, τὸ δὲ ὑπήκοον πρὸς ὑπη-
κόων δημιουργεῖσθαι. Κατεχρήσατο δὲ καὶ ταῖς μεθ'
ἑαυτοῦ δυνάμεσιν, οὐ διὰ τὸ λεχθὲν μόνον, ἀλλ'
ὅτι ἔμελλεν ἡ ἀνθρώπου ψυχὴ μόνη κακῶν καὶ ἀγα-
θῶν ἐννοίας λαμβάνειν, καὶ χρῆσθαι ταῖς ἑτέραις,
εἰ μὴ δυνατὸν ἀμφοτέραις. Ἀναγκαῖον οὖν ἡγήσατο
τὴν κακῶν γένεσιν ἑτέροις ἀπονεῖμαι δημιουργοῖς, τὴν
δὲ τῶν ἀγαθῶν ἑαυτῷ μόνῳ.

§. 14. Διὸ καὶ λεχθέντος πρότερον, "Ποιήσω-
μεν ἄνθρωπον," ὡς ἂν ἐπὶ πλήθους, ἐπιφέρεται τὸ,
ὡς ἂν ἐφ' ἑνὸς, "Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον."
Τοῦ μὲν γὰρ πρὸς ἀλήθειαν ἀνθρώπου, ὃς δὴ νοῦς
ἐστι καθαρώτατος, εἷς ὁ μόνος θεὸς δημιουργός·
τοῦ δὲ λεγομένου καὶ κεκραμένου μετ' αἰσθήσεως,
τὸ πλῆθος. Οὗ χάριν ὁ μὲν κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος
σὺν τῷ ἄρθρῳ μεμήνυται· λέγεται γὰρ, "Ἐποίησεν
ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον," τὸν ἀειδῆ καὶ ἄκρατον ἐκεῖ-
νον λογισμόν· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἄνευ τῆς τοῦδε προς- 461
θήκης. Τὸ γὰρ "Ποιήσωμεν ἄνθρωπον" ἐμφαίνει P.
τὸν ἐξ ἀλόγου καὶ λογικῆς συνυφανθέντα φύσεως.
Ἑπόμενος τούτοις τό τε εὐλογεῖν τοὺς ἀγαθοὺς καὶ
τὸ καταρᾶσθαι τοῖς ὑπαιτίοις ἔθηκεν, οὐχὶ τοῖς αὐ-
τοῖς, καί τοί γε ἀμφοτέρων ἐχόντων ἔπαινον. Ἀλλ'
ἐπειδὴ τὸ μὲν εὐλογεῖν τοὺς ἀξίους ἡγεμονίαν ἔχει
τὴν ἐν ἐγκωμίοις, τὸ δὲ ἀρὰς τοῖς φαύλοις τίθεσθαι
δευτέραν τάξιν· τῶν ἐπὶ ταῦτα χειροτονηθέντων —
557 εἰσὶ δὲ οἱ τοῦ γένους ἀρχηγέται δώδεκα ἀριθμὸν,
M. φυλάρχας αὐτοὺς ὀνομάζειν ἔθος — ἐξ μὲν τοὺς
ἀμείνους ἔταξεν ἐπὶ τῆς εὐλογίας, Συμεὼν, Λευΐ,
Ἰούδαν, Ἰσάχαρ, Ἰωσὴφ καὶ Βενιαμίν· τοὺς δὲ
ἑτέρους ἐπὶ τῆς κατάρας, τόν τε πρῶτον καὶ τὸν
ὕστατον τῆς Λείας, Ῥουβὶν καὶ Ζαβουλὼν, καὶ
τοὺς ἐκ τῶν θεραπαινίδων νόθους, τέτταρας. Τῆς
γὰρ βασιλείου καὶ ἱερωμένης φυλῆς οἱ ἡγεμόνες ἐν

τῇ προτέρᾳ τάξει χορεύουσιν, Ἰούδας τε καὶ Λευΐ. Εἰκότως οὖν καὶ τοὺς ἄξια θανάτου δρῶντας ἑτέρων χερσὶν ἐκδίδωσιν ἐπὶ τιμωρίαν, βουλόμενος ἡμᾶς ἀναδιδάσκειν, ὅτι ἡ κακοῦ φύσις μακρὰν ἀπελήλαται χοροῦ θείου, ὁπότε καὶ τὸ μιμηλάζον ἀγαθὸν κακῶν, ἡ τιμωρία, δι᾽ ἑτέρων βεβαιοῦται. Τὸ δὲ "Δώσω σοι τόπον, οὗ φεύξεται ὁ φονεύσας ἀκουσίως" *) πάνυ καλῶς εἰρῆσθαί μοι δοκεῖ· τόπον γὰρ καλεῖ νῦν οὐ χώραν ἐκπεπληρωμένην ὑπὸ σώματος, ἀλλὰ δι᾽ ὑπονοιῶν αὐτὸν τὸν θεόν, ἐπειδὴ περιέχων οὐ περιέχεται, καὶ ὅτι καταφυγὴ τῶν ὅλων ἐστί. Θέμις οὖν τῷ δόξαντι τροπῇ χρήσασθαι ἀκουσίῳ φάναι κατὰ θεὸν συμβῆναι τὴν τροπήν, ὥσπερ οὐ θέμις τῷ ἑκουσίως ἁμαρτόντι. "Δώσειν" δέ φησιν οὐ τῷ κτείναντι, ἀλλ᾽ ᾧ διαλέγεται, ὥσθ᾽ ἕτερον μὲν εἶναι τὸν οἰκήτορα, ἕτερον δὲ τὸν φεύγοντα. Τῷ μὲν γὰρ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ θεὸς πατρίδα οἰκεῖν τὴν ἐπιστήμην ἑαυτοῦ, ὡς ἂν αὐτόχθονι, δεδώρηται· τῷ δὲ ἐν ἀκουσίοις γενομένῳ σφάλμασι καταφυγήν, ὡς ὀθνείῳ ξένην, οὐχ ὡς πατρίδα ἀστῷ.

§. 15. Ταῦτα καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων φιλοσοφήσας, περὶ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ βουλεύσεως ἑξῆς νομοθετεῖ φάσκων, "Ἐὰν δέ τις ἐπιθῆται τῷ πλησίον ἀποκτεῖναι αὐτὸν δόλῳ, καὶ καταφύγῃ ἐπὶ τὸν θεόν," **) — τὸν προειρημένον συμβολικῶς τόπον, παρ᾽ ὃν ζῆν συμβέβηκε τοῖς πᾶσι. Καὶ γὰρ ἑτέρωθί φησιν, "Ὃς ἂν φύγῃ ἐκεῖ, καὶ ζήσεται." ***) Ἀλλ᾽ οὐ ζωὴ μέν ἐστιν αἰώνιος ἡ πρὸς τὸ ὂν καταφυγή, θάνατος δὲ ὁ ἀπὸ τούτου δρασμός; — Εἰ δέ τις ἐπιτίθεται, πάντως ἐκ προνοίας ἀδικεῖ, καὶ τὸ σὺν δόλῳ πραττόμενον ἑκουσίοις ἔνοχον, ὡς τὸ

*) Exod. 21, 12. — **) Exod. 21, 14. — ***) Deut. 19, 5.

ἀδόλως ἔμπαλιν οὐδ' ὑπαίτιον. Οὐδὲν οὖν τῶν ὑ-
πούλως καὶ δολερῶς καὶ ἐκ προνοίας πραττομένων 462
ἀδικημάτων ἄξιον λέγειν γίνεσθαι κατὰ θεὸν, ἀλλὰ P.
καθ' ἡμᾶς αὐτούς. Ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς, ὡς ἔφην,
οἱ τῶν κακῶν εἰσι θησαυροὶ, παρὰ θεῷ δὲ μόνων
ἀγαθῶν. Ὃς ἂν οὖν καταφύγῃ, τόδ' ἔστιν, ὃς ἂν
τῶν ἁμαρτημάτων μὴ ἑαυτὸν ἀλλὰ τὸν θεὸν αἰτιᾶ-
ται, κολαζέσθω, τῆς μόνοις ἱκέταις πρὸς σωτηρίαν
καὶ ἀσφάλειαν καταφυγῆς τοῦ βωμοῦ στερούμενος.
Καὶ μήποτ' εἰκότως. Ἀμώμων γὰρ ἱερείων, λέγω δὲ
558 ψυχῶν ἀσινῶν καὶ κεκαθαρμένων, τὸ θυσιαστήριον
M. ἀνάπλεών ἐστι· δυςίατος δὲ ἢ παντελῶς ἀνίατος
μῶμος, τὸ φάσκειν κακῶν αἴτιον εἶναι τὸ θεῖον.
Φίλαυτοι δὴ μᾶλλον ἢ φιλόθεοι σπουδάσαντες οἱ
τοιοῦτον τρόπον πάντες εἶναι, μενέτωσαν ἔξω περιῤ-
ῥαντηρίων, ἵν' ὡς μιαροὶ καὶ ἀκάθαρτοι μηδ' ἐξ
ἀπόπτου τὴν ἱερὰν φλόγα τῆς ἀναχαιομένης ἀσβέ-
στου ψυχῆς καὶ θεῷ καθαγνιζομένης, ὁλοκλήρῳ καὶ
παντελεῖ δυνάμει θεάσωνται. Παγκάλως τις τῶν
πάλαι σοφῶν εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο συνδραμὼν ἐθάῤῥη-
σεν εἰπεῖν, ὅτι „Θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ'
ὡς οἷόν τε δικαιότατος· οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον
οὐδὲν, ἢ ὃς ἂν αὖ γένηται ὅτι δικαιότατος. Περὶ
τοῦτον ῥώμη τε καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρός·
καὶ οὐδένειά τε καὶ ἀνανδρία. Ἡ μὲν γὰρ τούτου
γνῶσις, σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή· ἡ δὲ ἀνθρωπεία
ἀμαθία τε καὶ κακία ἐναργής. Αἱ δὲ ἄλλαι δεινό-
τητες δοκοῦσαι καὶ σοφίαι, ἐν μὲν πολιτικαῖς δυνα-
στείαις γιγνόμεναι, φορτικαὶ, ἐν δὲ τέχναις, βά-
ναυσοι."

§. 16. Προςτάξας οὖν ἀπάγεσθαι τὸν ἀνίερον καὶ κακήγορον τῶν θείων ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων, καὶ ἐκδίδοσθαι ἐπὶ τιμωρία, φησὶν ἑξῆς, „Ὃς τύπτει μητέρα ἢ πατέρα, τελευτάτω·" *) καὶ ὁμοίως „Ὁ

*) Exod. 21, 15.

κακηγορῶν πατέρα καὶ μητέρα, τελευτάτω." Μονονού γὰρ βοᾷ καὶ κέκραγεν, ὅτι τῶν εἰς τὸ θεῖον βλασφημούντων οὐδενὶ συγγνώμης μεταδοτέον. Εἰ γὰρ οἱ τοὺς θνητοὺς κακηγορήσαντες γονεῖς ἀπάγονται τὴν ἐπὶ θανάτῳ, τίνος ἀξίους χρὴ νομίζειν τιμωρίας, τοὺς τῶν ὅλων πατέρα καὶ ποιητὴν βλασφημεῖν ὑπομένοντας; Τίς δ' ἂν γένοιτο αἰσχίων κακηγορία, ἢ τὸ φάσκειν μὴ περὶ ἡμᾶς, ἀλλὰ περὶ θεὸν γένεσιν εἶναι τῶν κακῶν; Ἐλαύνετε οὖν, ἐλαύνετε, ὦ μύσται καὶ ἱεροφάνται θείων ὀργίων, τὰς μιγάδας καὶ σύγκλυδας καὶ πεφυρμένας, δυςκαθάρτους καὶ δυςεκπλύντους ψυχὰς, αἳ ἄκλειστα μὲν ὦτα, ἄθυρον δὲ γλῶτταν, ὄργανα τῆς ἑαυτῶν βαρυδαιμονίας εὐτρεπῆ περιφέρουσιν, ἵνα καὶ πάντων, καὶ ὧν μὴ θέμις ἀκούωσιν. Ὅσοι δὲ διαφορὰν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἐπαιδεύθησαν, καὶ εὔφημον στόμα ἀντὶ κακηγόρου γλώττης ἔλαχον, κατορθοῦντες μὲν ἐπαινετοὶ, σφαλλόμε- 463
νοι δὲ μὴ κατὰ γνώμην, οὐ πάνυ ψεκτοί· διὸ καὶ P.
πόλεις αὐταῖς εἰς καταφυγὴν ἀπεκρίθησαν.

559 §. 17. Ἄξιον δὲ τῶν περὶ τὸν τόπον αὐτὰ τὰ
M. ἀναγκαῖα μάλιστα ἀκριβῶσαι. Ἔστι δὲ ἀριθμῷ τέτταρα· ἓν μὲν, διὰ τί οὐκ ἐξ ὧν αἱ ἄλλαι φυλαὶ πόλεων ἔλαχον, ἀλλ' ἐξ ὧν ἡ Λευϊτικὴ μόνη, φυγάσι πόλεις ἀπεκρίθησαν. Δεύτερον δὲ, διὰ τί ἓξ ἀριθμῷ, καὶ οὔτε πλείους οὔτε ἐλάττους. Τρίτον, τί δήποτε τρεῖς μὲν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, αἱ δὲ ἕτεραι ἐν τῇ Χαναναίων γῇ. Τέταρτον, διὰ τί προθεσμία τοῖς φυγάσιν ὥρισται τοῦ κατελθεῖν ὁ τοῦ ἀρχιερέως θάνατος. Λεκτέον οὖν περὶ ἑκάστου τὰ ἁρμόττοντα, ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου λαβόντας. Εἰς τὰς ἀπονεμηθείσας Λευΐτας μόνοις πόλεις φεύγειν διείρηται πάνυ προςηκόντως. Καὶ γὰρ Λευῖται τρόπον τινὰ φυγάδες εἰσὶν, ἕνεκα ἀρεσκείας θεοῦ γονεῖς καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοὺς καὶ πᾶσαν τὴν θνητὴν συγγένειαν ἀπολελοιπότες. Ὁ γοῦν ἀρχηγέτης τοῦ θιάσου τούτου λέγων εἰςάγεται τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρί· "Οὐχ ἑώρακα ὑ-

μᾶς, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς οὐ γινώσκω, καὶ τοὺς υἱοὺς ἀπογινώσκω," *) ὑπὲρ τοῦ δίχα μεθολκῆς θεραπεύειν τὸ ὄν. Ἡ δὲ ἀψευδὴς φυγὴ, στέρησις τῶν οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων ἐστὶ, **) καὶ φυγάδας φυγάσι παρακατατίθεται, πρὸς τὴν ὧν εἰργάσαντο ἀμνηστίαν, δι᾽ ὁμοιότητα ἔργων. Ἆρ᾽ οὖν διὰ τοῦτο μόνον, ἢ καὶ δι᾽ ἐκεῖνο, ἡ τῶν νεωκόρων Λευϊτικὴ φυλὴ τοὺς θεοπλαστήσαντας τὸν χρυσοῦν μόσχον, τὸν Αἰγυπτιακὸν τῦφον, ἡβηδὸν ἐξ ἐπιδρομῆς κατέκτεινον, ὀργῇ δικαίᾳ σὺν ἐνθουσιασμῷ καί τινι κατακωχῇ θεοφορήτῳ χρησάμενοι. "Καὶ κτείνει ἕκαστος ἀδελφὸν καὶ πλησίον καὶ τὸν ἔγγιστα," **) ἀδελφὸν μὲν ψυχῆς τὸ σῶμα, τοῦ δὲ λογικοῦ πλησίον τὸ ἄλογον, τὸν δὲ ἔγγιστα νοῦ, τὸν προφορικὸν λόγον. Οὕτω γὰρ μόνως θεραπευτικὸν γένοιτο τοῦ τῶν ὄντων ἀρίστου τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἄριστον. Πρῶτον μὲν, εἰ ἀναλυθείη ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν, διαζευχθέντος καὶ διακοπέντος αὐτῷ τοῦ ἀδελφοῦ σώματος καὶ τῶν ἀνηνύτων ἐπιθυμιῶν· εἶτα τῆς ψυχῆς ἀποβαλούσης, ὡς ἔφην, τὸ πλησίον τοῦ λογικοῦ τὸ ἄλογον. Καὶ γὰρ αὐτὸ χειμάῤῥου τρόπον πενταχῇ σχιζόμενον διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων, οἷα δεξαμενῶν, τὴν τῶν παθῶν ἀνεγείρει φοράν. Εἶθ᾽ ἑξῆς τοῦ λογισμοῦ διοικίσαντος καὶ διαζεύξαντος τὸν ἐγγυτάτω δοκοῦντα εἶναι τὸν προφορικὸν λόγον, ἵν᾽ ὁ κατὰ διάνοιαν ἀπολειφθῇ μόνος, ἔρημος σώματος, ἔρημος αἰσθήσεως, ἔρημός τε λόγου προφορᾶς. Ἀπολειφθεὶς γὰρ, τῇ κατὰ τὴν μόνωσιν διαίτῃ χρώμενος, τὸ μόνον καθα-
560 ρῶς καὶ ἀμεθέλκτως ἀσπάσεται. Πρός γε μὴν 464
M. τοῖς εἰρημένοις καὶ ἐκεῖνο ὑπομνηστέον, ὅτι ἡ Λευϊ- P.
τικὴ φυλὴ νεωκόρων καὶ ἱερέων ἐστὶν, οἷς ἡ τῶν ἁγίων ἀνάκειται λειτουργία. Λειτουργοῦσι δὲ καὶ οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δρῶντες, εἴ γε, κατὰ Μωϋσῆν,

---

*) Deut. 33, 9. — **) Exod. 32, 26.

"ὁ θεὸς παραδίδωσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν" *) τοὺς θανάτου ἄξια εἰργασμένους πρὸς ἀναίρεσιν. Ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἐτάχθησαν ἐπὶ τὸ τοὺς ἀγαθοὺς σεμνύνειν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ τοὺς ὑπαιτίους κολάζειν.

§. 18. Αὗται μὲν εἰσιν αἱ αἰτίαι, ὧν ἕνεκα οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δράσαντες εἰς μόνας τὰς τῶν νεωκόρων φεύγουσι πόλεις. Τίνες δὲ εἰσὶ, καὶ διὰ τί ἀριθμῷ ἕξ, ἑπομένως λεκτέον. Μήποτ᾽ οὖν ἡ μὲν πρεσβυτάτη καὶ ὀχυρωτάτη καὶ ἀρίστη μητρόπολις, οὐκ αὐτὸ μόνον πόλις, ὁ θεῖός ἐστι λόγος, ἐφ᾽ ὃν πρῶτον καταφεύγειν ὠφελιμώτατον. Αἱ δ᾽ ἄλλαι πέντε, ὡς ἂν ἀποικίαι, δυνάμεις εἰσὶ τοῦ λέγοντος, ὧν ἄρχει ἡ ποιητικὴ, καθ᾽ ἣν ὁ ποιῶν λόγῳ τὸν κόσμον ἐδημιούργησε· δευτέρα δὲ ἡ βασιλικὴ, καθ᾽ ἣν ὁ πεποιηκὼς ἄρχει τοῦ γενομένου· τρίτη δὲ ἡ ἵλεως, δι᾽ ἧς ὁ τεχνίτης οἰκτείρει καὶ ἐλεεῖ τὸ ἴδιον ἔργον· τετάρτη δὲ ἡ νομοθετικὴ μοῖρα, δι᾽ ἧς ἃ μὴ χρὴ γίνεσθαι ἀπαγορεύει.*** Πάγκαλοι δὲ καὶ εὐερκέσταται πόλεις, ἀξίων σώζεσθαι ψυχῶν τὸν αἰῶνα ἄρισταί γε καταφυγαί· χρηστὴ δὲ καὶ φιλάνθρωπος ἡ διάταξις, ἀλεῖψαι καὶ ῥῶσαι πρὸς εὐελπιστίαν. Τίς ἂν ἐδυνήθη μᾶλλον τοσαύτην τῶν δυναμένων εὐεργετεῖν ἀναδεῖξαι ἀφθονίαν, διὰ τὰς διαφορὰς τῶν ἐν τροπαῖς ἀκουσίοις γενομένων, οἷς οὔτε ἰσχὺς, οὔτε ἡ ἀσθένεια ἡ αὐτή; Προτρέπει δὲ οὖν τὸν μὲν ὠκυδρομεῖν ἱκανὸν συντείνειν ἀπνευστὶ πρὸς τὸν ἀνωτάτω λόγον θεῖον, ὃς σοφίας ἐστὶ πηγὴ, ἵνα ἀρυσάμενος τοῦ νάματος ἀντὶ θανάτου ζωὴν ἀΐδιον εὕρηται· τὸν δὲ μὴ οὕτω ταχὺν, ἐπὶ τὴν ποιητικὴν καταφεύγειν δύναμιν, ἣν Μωϋσῆς ὀνομάζει θεὸν, ἐπειδὴ δι᾽ αὐτῆς ἐτέθη καὶ διεκοσμήθη τὰ σύμπαντα. Τῷ γὰρ ὅτι γέγονε τὸ πᾶν καταλαβόντι μεγάλη κτῆσις ἀγαθοῦ περιγίνεται, ἡ τοῦ πεποιηκότος ἐπιστήμη, ἥδ᾽ εὐθὺς

*) Exod. 21, 31 sq.

ἀναπείθει τὸ γενόμενον ἐρᾷν τοῦ φυτεύσαντος. Τὸν
δὲ μὴ οὕτως ἕτοιμον, ἐπὶ τὴν βασιλικήν. Φόβῳ γὰρ
ἄρχοντος τὸ ὑπήκοον, εἰ καὶ μὴ εὐνοίᾳ πατρὸς τὸ
ἔκγονον, ἀνάγκῃ σωφρονιζούσῃ νουθετεῖται. Τῷ δὲ
μὴ φθάνοντι πρὸς τοὺς λεχθέντας ὅρους ὡς μακρὰν
διεστῶτας ἀφικνεῖσθαι, καμπτῆρες εἴσω πεπήγασιν
ἕτεροι δυνάμεων ἀναγκαίων, τῆς ἵλεω, τῆς προς-
ταττούσης ἃ δεῖ, τῆς ἀπαγορευούσης ἃ μὴ δεῖ.
561 Ὅ τε γὰρ προλαβὼν, ὡς οὐκ ἀπαραίτητον ἀλλ᾽
Εὐμενὲς δι᾽ ἡμερότητα φύσεώς ἐστι τὸ θεῖον, καὶ
ἂν ἁμάρτῃ πρότερον, αὖθις μετενόησεν, ἀμνηστίας
ἐλπίδι· ὅ τε ἔννοιαν λαβὼν, ὅτι νομοθέτης ὁ θεός
ἐστιν, πειθαρχῶν οἷς ἂν προςτάττῃ πᾶσιν, εὐδαι- 465
μονήσει. Ὁ δὲ ὕστατος ὑστάτην εὑρήσεται καταφυ- P.
γὴν, ἀποτροπὴν κακῶν, εἰ καὶ μὴ μετουσίαν προηγου-
μένων ἀγαθῶν.

§. 19. Αἱ δ᾽ εἰσὶν ἓξ πόλεις, ἃς καλεῖ φυγαδευτήρια, ὧν αἱ μὲν πέντε ἀπεικονίσθησαν, καὶ ἔστιν αὐτῶν ἐν τοῖς ἁγίοις τὰ μιμήματα· προςτάξεως μὲν καὶ ἀπαγορεύσεως, οἱ ἐν τῇ κιβωτῷ νόμοι· τῆς δὲ ἵλεω δυνάμεως, τὸ ἐπίθεμα τῆς κιβωτοῦ, καλεῖ δὲ αὐτὸ ἱλαστήριον· ποιητικῆς δὲ καὶ βασιλικῆς, τὰ ὑπόπτερα καὶ ἐφιδρυμένα Χερουβίμ. Ὁ δὲ ὑπεράνω τούτων λόγος θεῖος εἰς ὁρατὴν οὐκ ἦλθεν ἰδέαν, ἅτε μηδενὶ τῶν κατ᾽ αἴσθησιν ἐμφερὴς ὢν, ἀλλ᾽ αὐτὸς εἰκὼν ὑπάρχων θεοῦ, τῶν νοητῶν ἁπαξαπάντων ὁ πρεσβύτατος, ὁ ἐγγυτάτω, μηδενὸς ὄντος μεθορίου διαστήματος, τοῦ μόνου ὅ ἐστιν ἀψευδῶς ἀφιδρυμένος. Λέγεται γὰρ, "Λαλήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ἀνὰ μέσον τῶν δυοῖν Χερουβὶμ," *) ὥςθ᾽ ἡνίοχον μὲν εἶναι τῶν δυνάμεων τὸν λόγον, ἔποχον δὲ τὸν λαλοῦντα, ἐπικελευόμενον τῷ ἡνιόχῳ τὰ πρὸς ὀρθὴν τοῦ παντὸς ἡνιόχησιν. Ὁ μὲν οὖν ἄνευ τρο-

*) Exod. 25, 22.

πῆς ἑκουσίου μὲν, ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκουσίου γεγονὼς, αὐτὸν τὸν Θεὸν κλῆρον ἔχων, ἐν αὐτῷ μόνῳ κατοικήσει. Οἱ δὲ οὐκ ἐκ προνοίας, ἀλλ' ἀβουλήτοις χρησάμενοι σφάλμασι, καταφυγὰς ἕξουσι τὰς εἰρημένας ἀφθόνους καὶ πλουσίας οὕτως. Τῶν δὲ πρὸς καταφυγὴν πόλεων τρεῖς μέν εἰσι πέραν, αἳ μακρὰν ἡμῶν τοῦ γένους ἀφεστᾶσι. Τίνες αὗται; Ὁ τοῦ ἡγεμόνος λόγος, καὶ ἡ ποιητικὴ καὶ βασιλικὴ δύναμις αὐτοῦ· τούτων γὰρ ὅ τε οὐρανὸς καὶ σύμπας ὁ κόσμος ἐστί. Κοινωναὶ δὲ καὶ προςεχεῖς ἡμῖν καὶ ἐφαπτόμεναι τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐπικήρου γένους, ᾧ μόνῳ συμβέβηκε διαμαρτάνειν, αἱ ἐντός εἰσι τρεῖς, ἡ ἵλεως, ἡ προςτακτικὴ τῶν ποιητέων, ἡ ἀπαγορευτικὴ τῶν μὴ ποιητέων· αὗται γὰρ ἤδη ἡμῶν ἐφάπτονται. Τίς γὰρ ἀπαγορεύσεως χρεία τοῖς μὴ μέλλουσιν ἀδικήσειν; Τίς δὲ προςτάξεως τοῖς μὴ πεφυκόσι σφάλλεσθαι; Τίς δὲ τῆς ἵλεω τοῖς μηδ' ὅλως ἁμαρτησομένοις; Ἀλλὰ τό γε ἡμέτερον γένος χρεῖον γέγονε τούτων, διὰ τὸ πεφυκέναι καὶ ἐπικλινῶς ἔχειν πρός τε τὰ ἑκούσια καὶ ἀκούσια ἁμαρτήματα.

§. 20. Τέταρτον καὶ λοιπὸν ἦν τῶν προταθέντων, ἡ προθεσμία τῆς τῶν πεφευγότων καθόδου, τοῦ ἀρχιερέως ὁ θάνατος, πολλήν ἐν τῷ ῥητῷ μοι παρέχουσα δυςκολίαν. Ἄνισος γὰρ ἡ τιμωρία κατὰ τῶν
562 τὰ αὐτὰ δρασάντων νομοτεθεῖται, εἴ γε οἱ μὲν πλείω
M. χρόνον ἀποδράσονται, οἱ δὲ ἐλάττω, μακροβιώτατοι γάρ, οἱ δὲ ὀλιγοχρονιώτατοι τῶν ἀρχιερέων εἰσί. Καὶ οἱ μὲν νέοι, οἱ δὲ πρεσβῦται καθίστανται· καὶ τῶν ἑαλωκότων ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ, οἱ 466
μὲν ἐν ἀρχῇ τῆς ἱερωσύνης ἐφυγατεύθησαν, οἱ δὲ P.
ἤδη μέλλοντος τελευτᾶν τοῦ ἱερωμένου. Ὡς τοὺς μὲν αἰῶνα μακρόν τινα τῆς πατρίδος ἐστερῆσθαι, τοὺς δ' αὐτὸ μόνον ἡμέραν, εἰ τύχοι, μεθ' ἣν τὸν αὐχένα ἐπαίροντες καὶ φρυαττόμενοι καὶ γελῶντες τοὺς ἔγγιστα γένους τῶν ἀνῃρημένων ἀφίξονται. Τὸ

ἄπορον οὖν καὶ δυςαπολόγητον ἀποδρασόμεθα, τῆς δι᾽ ὑπονοιῶν φυσικῆς ἀποδόσεως ἐφιέμενοι. Λέγομεν γὰρ, τὸν ἀρχιερέα οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ λόγον θεῖον εἶναι, πάντων οὐχ ἑκουσίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσίων ἀδικημάτων ἀμέτοχον. Οὔτε γὰρ "ἐπὶ πατρὶ," τῷ νῷ, οὔτε "ἐπὶ μητρὶ," τῇ αἰσθήσει, φησὶν αὐτὸν Μωϋσῆς *) δύνασθαι μιαίνεσθαι· διότι, οἶμαι, γονέων ἀφθάρτων καὶ καθαρωτάτων ἔλαχεν, πατρὸς μὲν θεοῦ, ὃς καὶ τῶν συμπάντων ἐστὶ πατήρ· μητρὸς δὲ σοφίας, δι᾽ ἧς τὰ ὅλα ἦλθεν εἰς γένεσιν. Καὶ διότι "τὴν κεφαλὴν κέχρισται ἐλαίῳ," **) λέγω δὲ τὸ ἡγεμονικὸν φωτὶ αὐγοειδεῖ περιλάμπεται, ὡς ἀξιόχρεως ἐνδύσασθαι τὰ ἱμάτια νομισθῆναι. Ἐνδύεται δὲ ὁ μὲν πρεσβύτατος τοῦ ὄντος λόγος ὡς ἐσθῆτα τὸν κόσμον· γῆν γὰρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ πῦρ καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐπαμπίσχεται. Ἡ δὲ ἐπὶ μέρους ψυχὴ, τὸ σῶμα· ἡ δὲ τοῦ σοφοῦ διάνοια, τὰς ἀρετάς. Καὶ ὅτι τὴν κεφαλὴν "οὐδέποτε ἀπομιτρώσει," τὸ βασίλειον οὐκ ἀποθήσεται διάδημα, τὸ σύμβολον τῆς οὐκ αὐτοκράτορος μὲν, ὑπάρχου δὲ καὶ θαυμαστῆς ἡγεμονίας. "Οὐδ᾽ αὖ τὰ ἱμάτια διαῤῥήξει·" ὅ τε γὰρ τοῦ Ὄντος λόγος δεσμὸς ὢν τῶν ἁπάντων ὡς εἴρηται καὶ συνέχει τὰ μέρη πάντα, καὶ σφίγγει, καὶ κωλύει αὐτὰ διαλύεσθαι καὶ διαρτᾶσθαι. Ἡ τ᾽ ἐπὶ μέρους ψυχὴ, καθ᾽ ὅσον καὶ δυνάμεως μεμοίραται, τῶν τοῦ σώματος οὐδὲν ἀποσχίζεσθαι καὶ ἀποτέμνεσθαι μερῶν παρὰ φύσιν ἐᾷ· τὸ δ᾽ ἐπ᾽ αὐτῇ πάντα ὁλόκληρα ὄντα ἁρμονίαν καὶ ἕνωσιν ἀδιάλυτον ἄγει τὴν πρὸς ἄλληλα. Ὅ τε κεκαθαρμένος τοῦ σοφοῦ νοῦς ἀῤῥήκτους καὶ ἀπήμονας διαφυλάττει τὰς ἀρετὰς, τὴν φυσικὴν αὐτῶν συγγένειάν τε καὶ κοινωνίαν ἁρμοσάμενος εὐνοίᾳ παγιωτέρᾳ.

---

*) Lev. 21, 11. — **) Lev. 21, 10 sqq.

§. 21. Οὗτος "ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν τετελευτηκυῖαν,"
ᾗ φησι Μωϋσῆς, "οὐκ εἰςελεύσεται." Θάνατος δὲ
563 ψυχῆς ὁ μετὰ κακίας ἐστὶ βίος, ὥςτε οὐδέ τινος
M. ἄγους, ὧν προςβάλλειν ἀφροσύνη φιλεῖ, ποτὲ προςάψεται.
Τούτῳ καὶ "παρθένος ἐκ τοῦ ἱεροῦ γένους
ἁρμόζεται," καθαρὰ καὶ ἀμίαντος καὶ ἀδιάφθορος
εἰςαεὶ γνώμη: "Χήρας γὰρ καὶ ἐκβεβλημένης καὶ
βεβήλου καὶ πόρνης ἀνὴρ οὐδέποτε γίνεται," πόλε- 467
μον ἄσπονδον καὶ ἀκήρυκτον πρὸς αὐτὰς ἀεὶ συγκρο- P.
τῶν. Ἐχθρὸν γὰρ αὐτῷ τὸ χηρεύειν ἀρετῆς, καὶ
ἐκβεβλῆσθαι καὶ πεφυγαδεῦσθαι πρὸς αὐτῆς, καὶ
πᾶν ὅ τι ἂν ᾖ βέβηλον πεῖσμα καὶ ἀνίερον. Τὸ δὲ
πολύμιγὲς καὶ πολύανδρον καὶ πολύθεον μὲν οὖν κακόν,
πόρνην, οὐδὲ προςιδεῖν ἀξιοῖ, τὴν ἕνα ἄνδρα
καὶ πατέρα τὸν ἡγεμόνα θεὸν ἐπιγεγραμμένην ἠγαπηκώς.
Ὑπερβολή τις περὶ τὸν τρόπον τοῦτον τελειότητος
ἐνορᾶται· τὸν μέν γε τὴν μεγάλην εὐξάμενον
εὐχὴν, οἶδέ που καὶ ἀκουσίως σφαλλόμενον, εἰ
καὶ μὴ ἑκουσίῳ γνώμῃ. Λέγει γὰρ, "Ἐὰν δέ τις
ἀποθάνῃ ἐπ᾽ αὐτῷ ἐξάπινα, παραχρῆμα μιανθήσεται."
Τῶν γὰρ ἀβουλήτων ἔξωθεν αἰφνίδιον κατασκήπτοντα
παραχρῆμα, τὴν ψυχὴν οὐ πρὸς αἰῶνα
μήκιστον μιαίνει, ἅτε ὄντα ἀκούσια. Τούτων δὲ ὁ
ἀρχιερεὺς καθάπερ καὶ τῶν ἑκουσίων ὑπεράνω στὰς
ἀλογεῖ. Ταῦτα δ᾽ οὐκ ἄπο σκοποῦ μοι λέλεκται,
ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ διδάξαι, ὅτι φυσικωτάτη προθεσμία
καθόδου φυγάδων ὁ τοῦ ἀρχιερέως ἐστὶ θάνατος.
Ἕως μὲν γὰρ ὁ ἱερώτατος ουτος λόγος ζῇ καὶ περίεστιν
ἐν ψυχῇ, ἀμήχανον τροπὴν ἀκούσιον εἰς αὐτὴν
κατελθεῖν· ἀμέτοχος γὰρ καὶ ἀπαράδεκτος παντὸς
εἶναι πέφυκεν ἁμαρτήματος. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, οὐκ
αὐτὸς διαφθαρεὶς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς διαζευχθεὶς,
κάθοδος εὐθὺς δίδοται τοῖς ἑκουσίοις σφάλμασιν.
Εἰ γὰρ μένοντος καὶ ὑγιαίνοντος ἐν ἡμῖν
ἐξῳκίζετο, μετανισταμένου πάντως εἰςοικισθήσεται.
Γέρας γὰρ ἐξαίρετον ὁ ἀμίαντος ἀρχιερεὺς ἔλεγχος,

ἐκ φύσεως κεκάρπωται, τὸ μηδέποτ᾽ εἰς αὐτὸν παραδέξασθαι τόπον, γνώμης ὄλισθον. Διόπερ ἄξιον εὔχεσθαι ζῆν ἐν ψυχῇ τὸν ἀρχιερέα, δικαστὴν ὁμοῦ καὶ ἔλεγχον, ὃς ὅλον ἡμῶν τὸ διανοίας ἀποκεκληρωμένος δικαστήριον ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν ἀπαγομένων εἰς κρίσιν δυςωπεῖται.

§. 22. Λελαληκότες οὖν τὰ ἁρμόττοντα περὶ φυγάδων, τὴν κατὰ τὸν εἱρμὸν ἀκολουθίαν συνυφανοῦμεν. Λέγεται γὰρ ἐξ ἀρχῆς, "Εὗρεν αὐτὴν ἄγγελος κυρίου καθ᾽ ὁδὸν," *) ψηφισάμενος ὑπ᾽ αἰδοῦς κινδυνευσούσῃ ψυχῇ πλανᾶσθαι, καὶ μόνον οὐ
564 πρόπομπος γινόμενος τῆς εἰς τὴν ἀπλανῆ γνώμην
M ἐπανόδου. Χρήσιμον δὲ καὶ τὰ περὶ εὑρέσεως καὶ ζητήσεως φιλοσοφηθέντα τῷ νομοθέτῃ μὴ ἡσυχασθῆναι. Τοὺς μὲν γὰρ εἰςάγει μηδὲν μήτε ζητοῦντας, μήτε εὑρίσκοντας, τοὺς δὲ ἐν ἑκατέρῳ κατορθοῦντας, ἐνίους δὲ θάτερον περιπεποιημένους· ὧν οἱ μὲν ζητοῦντες οὐχ εὑρίσκουσιν, οἱ δὲ εὑρίσκουσιν οὐ ζητήσαντες. Οἱ μὲν οὖν μήτε εὑρέσεως μήτε ζητήσεως ἐφιέμενοι, τὸν λογισμὸν ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀμελετησίᾳ χαλεπῶς ἠκίσαντο, καὶ δυνάμενοι ὀξὺ καθορᾶν ἐπη- 468
ρώθησαν. Οὕτω φησὶ "τὴν γυναῖκα Λὼτ στραφεῖ- P.
σαν εἰς τὰ ὀπίσω γενέσθαι στήλην," **) οὐ μυθοπλαστῶν, ἀλλὰ πράγματος ἰδιότητα μηνύων. Ὃς γὰρ ἂν ὀλιγωρήσας τοῦ διδάσκοντος ὑπὸ ῥᾳθυμίας ἐμφύτου τε ὁμοῦ καὶ συνήθους τὰ μὲν πρόσω καταλίπῃ, δι᾽ ὧν ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσιν ἔστι χρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν φύσεως πραγμάτων ἐπίκρισιν, ἐκτραχηλίσας δὲ αὐτὸν εἰς τὰ ὀπίσω περιαγάγῃ, τὰ τυφλὰ τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων μᾶλλον ἢ τῶν τοῦ σώματος μερῶν ἐζηλωκώς, ἀψύχου καὶ κωφῆς λίθου τρόπον στηλιτεύεται. "Οὐ γὰρ ἔσχον," ἤ φησι Μωϋσῆς, "οἱ τοιοῦτοι καρδίαν συνιέναι, καὶ ὀφθαλμοὺς βλέπειν, καὶ ὦτα ἀκούειν," ***) ἀλλὰ

*) Gen. 16, 7. — **) Gen. 19, 26. — ***) Deut. 29, 4.

τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ ἀνόητον καὶ πάντα πηρὸν βίον ἀβίωτον ἑαυτοῖς ἐξειργάσαντο, οὐδενὶ τῶν δεόντων ἐφιστάντες.

§. 23. Ἡγεμὼν δέ ἐστι τοῦ χοροῦ τούτου ὁ τῆς σωματικῆς χώρας βασιλεύς. "Ἐπιστραφεὶς γὰρ," φησὶ, "Φαραὼ εἰςῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέστησε τὸν νοῦν οὐδ' ἐπὶ τούτῳ," *) ἴσον τῷ, ἐπ' οὐδενὶ τὸ παράπαν, ἀλλ' εἴασεν αὐτὸν οἷα φυτὸν ἀγεώργητον ἀφαναίνεσθαι, καὶ στειρούμενον ἀγονίᾳ χρῆσθαι. Οἱ μέν γε βουλευόμενοι καὶ σκοπούμενοι καὶ πάντ' ἐπιμελῶς ἐξετάζοντες ἀκονῶσι καὶ παραθήγουσιν αὐτόν· ὁ δὲ γυμναζόμενος τοὺς οἰκείους φέρει καρποὺς, ἀγχίνοιάν τε καὶ σύνεσιν, δι' ὧν τὸ ἀφενάκιστον περιγίνεται· ὁ δὲ ἀπερίσκεπτος ἀμβλύνει καὶ περιθραύει τὰς φρονήσεως ἀκμάς. Τὸν μὲν οὖν ἄλογον καὶ ἄψυχον ὡς ἀληθῶς τῶν τοιούτων θίασον ἐατέον, τὸν δὲ τῶν σκέψει καὶ εὑρέσει χρωμένων ἐπικριτέον. Αὐτίκα τοίνυν ὁ πολιτικὸς μὲν, ἥκιστα δὲ δοξομανὴς τρόπος, ἐφιέμενος τῆς ἀμείνονος γενεᾶς, ἣν ἀρεταὶ κεκλήρωνται, ζητῶν τε καὶ ἀνευρίσκων αὐτὴν, εἰςάγεται. "Εὗρε γάρ," φησὶν, "ἄνθρωπος τὸν Ἰωσὴφ ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν, τί ζητεῖς; Ὁ δὲ εἶπεν, τοὺς ἀδελφούς μου ἐγὼ ζητῶ· ἀνάγγειλόν μοι ποῦ βόσκουσιν. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἄνθρωπος, ἀπήρκασιν ἐντεῦθεν. Ἤκουσα γὰρ αὐτῶν λεγόντων, πορευθῶμεν εἰς Δωθαΐν· καὶ ἐπορεύθη Ἰωσὴφ κατόπιν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, καὶ
565 εὗρεν αὐτοὺς ἐν Δωθαΐν." **) Ἑρμηνεύεται Δω-
M. θαῒν ἔκλειψις ἱκανὴ, σύμβολον ψυχῆς, οὐ μέσως, ἀλλὰ τελείως ἀποδεδρακυίας τὰς κενὰς δόξας, αἳ γυναικῶν μᾶλλον ἢ ἀνδρῶν ἐπιτηδεύμασιν ἐοίκασι. Διὸ πάνυ καλῶς ἡ ἀρετὴ Σάῤῥα "τὰ γυναικεῖα ἐκλείπει," ***) περὶ ἃ πονούμεθα οἱ τὸν ἄνανδρον

---

*) Exod. 7, 23. — **) Gen. 37, 15. — ***) Gen. 18, 11.

καὶ θῆλυν ὄντως βίον μεταδιώκοντες. Ὁ δὲ σοφὸς
καὶ "ἐκλείπων προςτίθεται" *) κατὰ Μωϋσῆν· 469
φυσικώτατα. Τὴν γὰρ τῆς κενῆς δόξης ἀφαίρεσιν P.
πρόςθεσιν ἀληθείας εἶναι συμβέβηκεν. Εἰ δέ τις ἔτι
ἐν θνητῷ καὶ πολυμιγεῖ καὶ πολυμόρφῳ βίῳ διατρί-
βων, καὶ κεχρημένος ἀφθόνοις ταῖς πρὸς περιουσίαν
ὕλαις, σκέπτεται καὶ ζητεῖ περὶ τῆς ἀμείνονος καὶ
πρὸς τὸ καλὸν μόνον ἀφορώσης γενεᾶς, ἄξιος ἀπο-
δοχῆς ἐστιν, ἂν μὴ πάλιν τὰ ὀνείρατα καὶ φαντά-
σματα τῶν νομιζομένων καὶ φαινομένων ἀγαθῶν
ὑπαναπλεύσαντα παρευημερήσῃ. Μένων γὰρ ἐν ἀκι-
βδηλεύτῳ τῇ ψυχικῇ σκέψει κατ᾽ ἴχνος τῶν ζητου-
μένων βαίνων καὶ ἐπακολουθῶν, οὐκ ἀνήσει πρότε-
ρον, ἢ τοῖς ποθουμένοις ἐντυχεῖν. Ἀλλ᾽ οὐδὲν αὐ-
τῶν παρὰ μοχθηροῖς ἀνευρήσει· διὰ τί; "Ἀπήρκασι
γὰρ ἐντεῦθεν," τὰς μὲν ἡμετέρων σπουδὰς ἐκλιπόν-
τες, μετοικησάμενοι δὲ εἰς τὸν ἔρημον κακῶν, εὐσε-
βῶν χῶρον. Λέγει δὲ ταῦτα ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος,
ὁ ἐπὶ ψυχῆς ἔλεγχος, ὃς ἀποροῦσαν καὶ σκεπτομένην
καὶ ζητοῦσαν αὐτὴν ἰδὼν εὐλαβεῖται, μὴ πλανηθεῖ-
σα διαμάρτῃ τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ.

§. 24. Πάνυ τεθαύμακα καὶ ἐκείνους, τὸν μὲν
φιλοπευστοῦντα περὶ τοῦ μέσου τῶν ἄκρων καὶ λέ-
γοντα· "Ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα, ποῦ τὸ πρό-
βατον τὸ εἰς ὁλοκάρπωσιν;" **) Τὸν δὲ ἀποκρινόμε-
νον, "Ὁ θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὁλοκάρ-
πωσιν, τέκνον·" καὶ ὕστερον τὸ ἀντιδοθὲν εὑρί-
σκοντα· "Ἰδοὺ γὰρ κριὸς εἷς κατεχόμενος τῶν κε-
ράτων ἐν φυτῷ Σαβέκ." Ἴδωμεν οὖν, τί ὁ μὲν ζη-
τῶν ἀπορεῖ, ὁ δὲ ἀποκρινόμενος ἀποφαίνεται, καὶ
τρίτον, τί τὸ εὑρισκόμενον ἦν. Ὃ μὲν οὖν πυνθά-
νεται, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἰδοὺ τὸ δρῶν αἴτιον, τὸ
πῦρ· ἰδοὺ καὶ τὸ πάσχον, ἡ ὕλη, τὰ ξύλα· ποῦ τὸ

*) Gen. 25, 17. — **) Gen. 22, 7. 13.

τρίτον τὸ ἀποτέλεσμα; Οἷον, ἰδοὺ ὁ νοῦς, ἔνθερμον
καὶ πεπυρωμένον πνεῦμα, ἰδοὺ καὶ τὰ νοητά, ὡς-
ανεὶ ὕλαι, ποῦ τὸ τρίτον τὸ νοεῖν; Πάλιν, ἰδοὺ ἡ
ὅρασις, ἰδοὺ τὸ χρῶμα, ποῦ τὸ ὁρᾶν; Καὶ συνόλως,
ἰδοὺ ἡ αἴσθησις, τὸ κριτήριον, ἀλλὰ καὶ τὰ αἰ-
σθητά, αἱ ὕλαι, τὸ οὖν αἰσθάνεσθαι ποῦ; Ταῦτα
πυνθανομένῳ δεόντως ἀποκρίνεται, "Ὁ θεὸς ὄψεται
ἑαυτῷ·" *) θεοῦ γὰρ ἔργον ἴδιον τὸ τρίτον. Ἐπι-
φροσύνῃ γὰρ αὐτοῦ ὁ μὲν νοῦς καταλαμβάνει, ἡ δὲ
ὅρασις ὁρᾷ, καὶ πᾶσα αἴσθησις αἰσθάνεται." Κριὸς
δὲ εὑρίσκεται κατεχόμενος," τουτέστι λόγος ἡσυχά-
ζων καὶ ἐπέχων. Ἄριστον γὰρ ἱερεῖον ἡσυχία, καὶ
566 ἐποχὴ περὶ ὧν πάντως οὐκ εἰσὶ πίστεις. Ῥητὸν
M. γὰρ μόνον τοῦτο, "ὁ θεὸς ὄψεται," ᾧ γνώριμα τὰ
πάντα, ὃς λαμπροτάτῳ φωτὶ, ἑαυτῷ, τὰ ὅλα αὐ-
γάζει. Τὰ δὲ ἄλλα οὐ ῥητὰ γενέσει, ἧς πο-
λὺ κατακέχυται τὸ σκότος· ἠρεμία δ' ἀσφαλὲς ἐν
σκότῳ.

§. 25. Ζητήσαντες καὶ τί τὸ τρέφον ἐστὶ τὴν
ψυχήν — "οὐ γάρ," ᾗ φησι Μωϋσῆς, "ᾔδεισαν τί
ἦν" — εὗρον μαθόντες ῥῆμα θεοῦ καὶ λόγον 470
θεῖον, ἀφ' οὗ πᾶσαι παιδεῖαι καὶ σοφίαι ῥέουσιν ἀέν- P.
ναοι. Ἡ δ' ἐστὶν ἡ οὐράνιος τροφή, μηνύεται δὲ ἐν
ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς ἐκ προσώπου τοῦ αἰτίου λέ-
γοντος, "Ἰδοὺ ἐγὼ ὕω ὑμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρα-
νοῦ." **) Τῷ γὰρ ὄντι τὴν αἰθέριον σοφίαν ὁ θεὸς
ταῖς εὐφυέσι καὶ φιλοθεάμοσιν ἄνωθεν ἐπιψεκάζει
διανοίαις· αἱ δὲ ἰδοῦσαι καὶ γευσάμεναι, σφόδρα
ἡσθεῖσαι ἔμαθον μὲν ὃ ἔπαθον, τὸ δὲ διαθὲν ἀγνο-
οῦσι. Διὸ πυνθάνονται "τί ἐστι τοῦτο, ὃ μέλιτος
γλυκύτερον, χιόνος δὲ λευκότερον εἶναι πέφυκε;"
Διδαχθήσονται δὲ ὑπὸ τοῦ θεοπρόπου, ὅτι "Οὗ-
τός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὃν ἔδωκε κύριος αὐτοῖς φα-

*) Gen. 22, 8. — **) Exod. 16, 4.

γεῖν." *) Τίς οὖν ὁ ἄρτος; Εἶπε. "Τοῦτο," φησὶ, "τὸ ῥῆμα ὃ συνέταξε κύριος." Ἡ θεία σύνταξις αὕτη τὴν ὁρατικὴν ψυχὴν φωτίζει τε ὁμοῦ καὶ γλυκαίνει, φέγγος μὲν τὸ ἀληθείας ἀπαστράπτουσα, πειθοῖ δὲ ἀρετῇ γλυκείᾳ, τοὺς διψῶντας καὶ πεινῶντας καλοκἀγαθίας ἐφηδύνουσα. Ζητήσας καὶ ὁ προφήτης αὐτὸς, τί τοῦ κατορθοῦν αἴτιον, ἀνεῦρεν ὅτι ἡ θεοῦ μόνου σύνοδος. Ἐπειδὴ γὰρ ἠπόρει, τίς εἰμὶ, καὶ τίς ὢν, τὸ ὁρατικὸν γένος ἀπὸ τοῦ βασιλεύειν δοκοῦντος ἀντιθέου τρόπου ῥύσομαι, διδάσκεται χρησμῷ, ὅτι "Ἔσομαι μετὰ σοῦ." **) Ζητήσεις δὲ αἱ τῶν κατὰ μέρος ἔχουσι μὲν γλαφυρὰν θεωρίαν καὶ φιλόσοφον· πῶς γὰρ οὔ; Ἡ δὲ τοῦ τῶν ὄντων ἀρίστου καὶ ἀσυγκρίτου καὶ πάντων αἰτίου θεοῦ ζήτησις εὐφραίνει μὲν εὐθὺς ἰόντας ἐπὶ τὴν σκέψιν, ἀτελὴς δὲ οὐ γίνεται, προϋπαντιῶντος διὰ τὴν ἵλεω φύσιν ἑαυτοῦ ταῖς παρθένοις χάρισι καὶ ἐπιδεικνυμένου ἑαυτὸν γλιχομένοις ἰδεῖν· οὐχ οἷός ἐστιν, — ἀμήχανον γὰρ, ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς "ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον," ***) εὐλαβεῖτο γὰρ κατεμβλέψαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, — ἀλλ᾽ ὡς ἐνεχώρει γεννητὴν φύσιν τῇ περὶ νοητὰ δυνάμει προσβαλεῖν. Ἀναγέγραπται καὶ τοῦτο ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς, "Ἐπιστραφήσεσθε γὰρ," φησὶ, "πρὸς κύριον τὸν
567 θεὸν ἡμῶν, καὶ εὑρήσετε αὐτὸν, ὅταν ἐκζητήσητε
M αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς
ὑμῶν." †)

§. 26. Ἀποχρώντως λελαληκότες καὶ περὶ τούτων, ἔτι τὸ τρίτον ἑξῆς σκεψώμεθα κεφάλαιον, ἐν ᾧ τὸ μὲν ζητεῖν ἦν, τὸ δὲ εὑρίσκειν οὐχ εἵπετο. Λάβαν γοῦν ἀναζητήσας ὅλον τοῦ ἀσκητικοῦ τὸν ψυχικὸν οἶκον. "οὐχ εὗρεν," ᾗ φησι Μωϋσῆς, "τὰ

---

*) Exod. 16, 15. — **) Exod. 3, 11 sq. — ***) Exod. 3, 6. — †) Deut. 4, 29.

εἴδωλα·" *) πλήρης γὰρ πραγμάτων, οὐκ ὀνειράτων καὶ κενῶν φαντασμάτων ἦν. Οὐδ' οἱ τυφλοὶ διάνοιαν Σοδομῖται σπουδάσαντες ἐκθύμως αἰσχῦναι τοὺς ἱεροὺς καὶ ἀμιάντους λόγους, "εὗρον τὴν εἰς τοῦτ' ἄγουσαν ὁδὸν," **) ἀλλ' ὥς φησι τὸ λόγιον "παρελύθησαν ζητοῦντες τὴν θύραν," καί τοί γε ἐν κύκλῳ πᾶσαν τὴν οἰκίαν περιθέοντες, καὶ πάντα κινήσαντες λίθον, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐκφύλου καὶ ἀσεβοῦς ἐπιθυμίας. Ἤδη τινὲς καὶ ἀντὶ πυλωρῶν βασιλεῖς ἐθελήσαντες γενέσθαι, καὶ τὸ κάλλιστον ἐν βίῳ, τάξιν, καταλῦσαι, οὐ μόνον τῆς ἀδίκως ἐλπισθείσης εὐπραγίας ἐσφάλησαν, ἀλλὰ καὶ ἣν ἐν χερσὶν εἶχον ἐκβαλεῖν ἠναγκάσθησαν. Ἱερωσύνης γὰρ τοὺς Κορὲ θιασώτας ὀρεχθέντας ὁ νόμος διαμαρτεῖν φησιν ἀμφοῖν. Ὥςπερ γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ παῖδες καὶ ἄνδρες μανθάνουσιν, ἀλλ' ἑκατέρᾳ τῶν ἡλικιῶν εἰσιν ἁρμόττουσαι διδασκαλίαι· οὕτω πεφύκασιν εἶναί τινες αἰεὶ παιδικαὶ ψυχαὶ καὶ ἐν σώμασι γεγηρακόσι, καὶ ἔμπαλιν τελειόταται ἐν ἄρτι ἀκμάζουσι καὶ ἡβῶσιν. Ὄφλοιεν ἂν οὖν εὐήθειαν, ὅσοι μειζόνων ἢ κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἐρῶσιν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ ὑπὲρ δύναμιν ἐπιτάσει σφοδρότητος ἀπορήσεται. Καὶ Φαραὼ "ζητῶν ἀνελεῖν Μωϋσῆν," ***) τὸ προφητικὸν γένος, οὐδέποτε εὑρήσει· καί τοι χαλεπὸν ἀκηκοὼς κατ' αὐτοῦ λόγον, ὡς ἐπικεχειρηκότος καθελεῖν τὴν σώματος ἅπασαν ἡγεμονίαν δυσὶ προςβολαῖς. Ὧν τὴν μὲν προτέραν ἐποιήσατο πρὸς τὸν Αἰγύπτιον τρόπον, ὃς ἐπετείχιζεν ἡδονὴν ψυχῇ· — "πατάξας γὰρ αὐτὸν" οὐσίᾳ σποράδι "κατέχωσεν ἄμμῳ·" †) τοῦ αὐτοῦ νομίσας ἀμφότερα εἶναι τὰ δόγματα, καὶ ἡδονὴν ὡς πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθὸν, καὶ ἀτόμους ὡς τῶν ὅλων ἀρχάς· — τὴν

---

*) Gen. 31, 33. — **) Gen. 19, 11. — ***) Exod. 2, 15. †) Ibid. v. 12.

δὲ ἑτέραν, πρὸς τὸν κατακερματίζοντα τὴν φύσιν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὸ μὲν ψυχῇ, τὸ δὲ σώματι, τὸ δὲ τοῖς ἐκτὸς ἀπονέμοντα. Ὁλόκληρον γὰρ αὐτὸ βούλεται εἶναι, τῷ ἀρίστῳ τῷ ἐν ἡμῖν, διανοίᾳ μόνῃ, προςκεκληρωμένον, καὶ μηδενὶ τῶν ἀψύχων ἐφαρμόττον.

§. 27. Οὐδὲ τὴν ἀνίκητον ἀρετὴν καὶ πικραινομένην ἐπὶ ταῖς καταγελάστοις τῶν ἀνθρώπων σπουδαῖς, ὄνομα Θάμαρ, ὁ διαπεμφθεὶς ἐπὶ τὴν ζήτησιν
568 αὐτῆς ἀνευρίσκει· φυσικώτατα. Λέγεται γὰρ, „Ἀ-
M. πέστειλε δὲ Ἰούδας τὸν ἔριφον ἐν χειρὶ τοῦ ποιμένος αὐτοῦ Ὀδολαμίτου κομίσασθαι τὸν ἀῤῥαβῶνα παρὰ τῆς γυναικὸς, καὶ οὐχ εὗρεν αὐτήν. Ἐπηρώτησε δὲ τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐκ τοῦ τόπου, ποῦ ἐστιν ἡ πόρνη ἡ γενομένη ἐν Αἰνὰν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ; Καὶ εἶπον, οὐκ ἦν ἐνταῦθα πόρνη. Καὶ ἀπεστράφη πρὸς Ἰούδαν καὶ εἶπεν, οὐχ εὗρον· καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐκ τοῦ τόπου λέγουσι μὴ εἶναι ὧδε πόρνην. Εἶπε δὲ Ἰούδας, ἐχέτω αὐτά· ἀλλὰ μήποτε καταγελασθῶμεν, ἐγὼ μὲν ἀπέσταλκα τὸν ἔριφον τοῦτον, σὺ δὲ οὐχ εὕρηκας." *) Ὢ θαυμαστῆς δοκιμασίας, ὢ ἱεροπρεποῦς πείρας! Ἀῤῥαβῶνα τίς ἔδωκεν; Ὠνητικῶς ἔχουσα διάνοια 472
τοῦ καλλίστου κτήματος, θεοσεβείας, διὰ τριῶν ἐνε- P.
χύρων ἢ συμβόλων, δακτυλίου, ὁρμίσκου, ῥάβδου, βεβαιότητα καὶ πίστιν, εἱρμὸν καὶ ἀκολουθίαν λόγου πρὸς βίον, καὶ βίου πρὸς λόγον, ὀρθὴν καὶ ἀκλινῆ παιδείαν, ᾗ λυσιτελὲς ἐπερείδεσθαι. Τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦτον εἰ καλῶς ἔδωκε, βασανίζει. Τίς οὖν ἡ βάσανος; Καθεῖναί τι δέλεαρ, ὁλκῷ κεχρημένον δυνάμει, δόξαν ἢ πλοῦτον, ἢ ὑγείαν σώματος, ἤ τι τῶν ὁμοιοτρόπων, καὶ γνῶναι πρὸς πότερα καθάπερ ἐπὶ πλάστιγγος ταλαντεύσει· ῥοπὴ γὰρ εἰ γένοιτο πρός τι τούτων, ὁ ἀῤῥαβὼν οὐ βέβαιος. Ἀπέστει-

*) Gen. 38, 20.

λεν οὖν τὸν ἔριφον κομίσασθαι τὸν ἀῤῥαβῶνα παρὰ τῆς γυναικὸς, οὐ τοῦτο προῃρημένου πάντως ἀπολαβεῖν, ἀλλ᾽ εἴ ποτε ἀναξία τοῦ κατέχειν ἐκείνη γένοιτο. Γενήσεται δὲ πότε; Ἡνίκα ἂν τὰ διαφέροντα ἀδιαφόρων ἀντικαταλλάξεται, τῶν γνησίων ἀγαθῶν τὰ νόθα προτιμήσασα, Γνήσια μὲν οὖν ἀγαθὰ, πίστις, εἱρμὸς καὶ ἀκολουθία λόγων πρὸς ἔργα, παιδείας κανὼν ὀρθῆς· ὡς ἔμπαλιν κακὰ, ἀπιστία, τὸ ἀνακόλουθον, ἀπαιδευσία· τὰ δὲ νόθα, ὅσα τῆς ἀλόγου φορᾶς ἀπῃώρηται· "Ζητῶν οὖν οὐκ ἀνεῦρεν αὐτήν·" δυσεύρετον γὰρ, ἢ καὶ παντελῶς ἀνεύρετον ἐν πεφυρμένῳ βίῳ τὸ καλόν. Καὶ ἂν διαπύθηται, εἰ ἔστι περὶ πάντα τὸν τόπον τοῦ καλοῦ πεπορνευμένη ψυχὴ, ῥητῶς ἀκούσεται, ὅτι οὔτε ἔστιν, οὔτε ἦν πρότερον. Ἀκόλαστος γὰρ, ἢ μαχλὰς, ἢ τριοδῖτις σοβὰς, ἢ τὸ τῆς ὥρας ἄνθος ἐπευωνίζουσα, ἢ καθαρσίοις καὶ λουτροῖς τὰ ἐκτὸς φαιδρυνομένη, τὰ δὲ ἐντὸς ῥυπῶσα, ἢ καθάπερ τὰ πινάκια χρώμασι τὴν ὄψιν ὑπογραφομένη, χήτει φυσικῆς εὐμορφίας, ἢ τὸ λεγόμενον πολυάνδριον κακὸν, ὡς ἀγαθὸν μεταδιώκουσα, ἢ πολυγαμίας ἐρῶσα, ἢ πρὸς μυρία σπειρομένη, ἢ ὑπὸ μυρίων σωμάτων ὁμοῦ καὶ πραγμάτων ἐμπαιζομένη καὶ περιϋβριζομένη, "κεῖθι οὐκ ἔστι." Ταῦτα ὁ διαπεμψάμενος ἀκούσας, φθόνον ἠλλοτριωκὼς ἀφ᾽ αὐτοῦ, καὶ τὴν φύσιν ἵλεως,
569 γέγηθεν οὐ μετρίως, καὶ φησὶ, μὴ γὰρ οὐ δι᾽ εὐ-
M. χῆς ἐστί μοι τὴν διάνοιαν ἀστείαν τε καὶ ἀστὴν ὡς
ἀληθῶς εἶναι, κοσμιότητι καὶ σωφροσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις διαπρέπουσαν ἀρεταῖς; ἑνὶ προσέχουσαν ἀνδρὶ, καὶ τὴν ἑνὸς οἰκουρίαν ἀγαπῶσαν καὶ μοναρχίᾳ χαίρουσαν. Εἰ δὴ τοιαύτη τίς ἐστιν, ἐχέτω τὰ δεδομένα, καὶ τὴν παιδείαν, καὶ τὸν εἱρμὸν λόγου πρὸς βίον, καὶ βίου πρὸς λόγον, καὶ τὸ ἀναγκαιότατον, βεβαιότητα καὶ πίστιν. Ἀλλὰ μήποτε γελασθῶμεν ἀνάξια κεχαρίσθαι δόξαντες, καί τοί γ᾽ ὑπολαβόντες ἐπιτηδειότατα τῇ ψυχῇ δεδωρῆσθαι. Ἀλλὰ

γὰρ ἐγὼ μὲν, ὅπερ εἰκὸς ἦν ἐργάσασθαι τὸν βουλόμενον τρόπου βάσανον καὶ δοκιμασίαν λαβεῖν, πεποίηκα, δέλεαρ καθεὶς καὶ διαπεμψάμενος, ὁ δὲ ἐπεδείξατο τὴν ἑαυτοῦ φύσιν οὐκ εὐάλωτον. Ἄδηλον δὲ ἐμοὶ τὸ διὰ τί οὐκ εὐάλωτος· μυρίους γὰρ εἶδον τῶν ἄγαν φαύλων τὰ αὐτὰ δρῶντας τοῖς λίαν ἀγαθοῖς, οὐκ ἀπὸ διανοίας τῆς αὐτῆς· ἐπειδὴ τοῖς μὲν ἀλήθεια, τοῖς δὲ ὑπόκρισις κεῖται, χαλεπὴ δὲ ἡ διάγνωσις ἀμφοῖν· πολλάκις γὰρ ὑπὸ τοῦ δοκεῖν παρευημερήθη τὸ εἶναι.

§. 28. Καὶ τὸν χίμαρον τὸν περὶ ἁμαρτίας ὁ φιλάρετος ζητεῖ μὲν, οὐχ εὑρίσκει δέ· ἤδη γὰρ, ὡς δηλοῖ τὸ λόγιον, "ἐνεπέπρηστο." *) Τί δ᾽ αἰνίττεται, σκεπτέον. Τὸ μὲν μηδὲν ἁμαρτεῖν ἴδιον θεοῦ, τὸ δὲ μετανοεῖν σοφοῦ· παγχάλεπον δὲ καὶ δυσεύρετον τοῦτό γε. Φησὶν οὖν ὁ χρησμὸς, ὅτι "ζητῶν ἐξεζήτησε Μωϋσῆς," ἐν τῷ θνητῷ βίῳ τὸν περὶ ἁμαρτημάτων μετανοίας λόγον. Ἐσπούδαζε γὰρ ἀνευρεῖν ἀπαμπισχομένην τὸ ἁμαρτεῖν ψυχὴν, καὶ ἄνευ αἰσχύνης γυμνὴν προϊοῦσαν ἁμαρτημάτων. Ἀλλ᾽ ὅμως οὐχ εὗρε· τῆς φλογὸς, λέγω δὲ τῆς ὀξυκινητοτάτης ὁρμῆς ἀλόγου καταδραμούσης, καὶ τὴν ὅλην ψυχὴν ἐπινεμηθείσης. Νικᾶται γὰρ τὰ μὲν ἐλάττω πρὸς τῶν πλειόνων, τὰ δὲ βραδύτερα πρὸς τῶν ὠκυδρομωτέρων, τὰ δὲ μέλλοντα πρὸς τῶν παρόντων· ἐσταλμένον δὲ καὶ βραδὺ καὶ μέλλον, ἡ μετάνοια, πολὺ δὲ καὶ ταχὺ καὶ συνεχὲς ἐν τῷ θνητῷ βίῳ τὸ ἀδικεῖν. Εἰκότως οὖν ἐν τροπῇ τις γενόμενος, φησὶ μὴ δύνασθαι τοῦ περὶ ἁμαρτίας ἐμφαγεῖν· μὴ γὰρ ἐπιτρέπειν τὸ συνειδὸς αὐτῷ μετανοίᾳ τραφῆναι. Διὸ λέγεται, "Ἤκουσε Μωϋσῆς καὶ ἤρεσεν αὐτῷ." **) Τὰ γὰρ πρὸς γένεσιν τῶν πρὸς θεὸν μακρὰν ἀπέζευκται· τῇ μὲν γὰρ τὰ φανερὰ μόνα,

*) Lev. 10, 16. — **) Lev. 10, 20.

τῷ δὲ καὶ τὰ ἀφανῆ γνώριμα. Παραπαίει δὲ, ὃς ἂν
τοῦ ἀληθοῦς καταψευδόμενος, ἔτι ἀδικῶν μετανενοη-
570 κέναι φάσκει. Ὅμοιον ὡς εἰ καὶ νοσῶν τὸν ὑγιαί-
P. νοντα καθυποκρίνοιτο· μᾶλλον γὰρ ὡς ἔοικε νοσή-
σει, μηδὲν τῶν εἰς ὑγίειαν προςφόρων ἐπιτηδεύειν
ἀξιῶν.

§. 29. Ἐζήτει ποτὲ προαχθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλομα-
θοῦς καὶ τὰς αἰτίας αἷς τὰ ἀναγκαιότατα τῶν ἐν τῷ
κόσμῳ πραγμάτων ἐπιτελεῖται· θεώμενος γὰρ ὅσα ἐν
γενέσει φθειρόμενα καὶ γεννώμενα, ἀπολλύμενά τε
αὖ καὶ διαμένοντα, τέθηπε καὶ καταπέπληκται καὶ
ἐκβοᾷ, φάσκων ὅτι "Ὁ βάτος καίεται καὶ οὐ κατα-
καίεται." *) Τὸν γὰρ ἄβατον οὐ πολυπραγμονεῖ
χῶρον, ὡς θείων ἐνδιαίτημα φύσεων. Ἀλλ' ἤδη
μέλλων ἀνήνυτον καὶ ἀτελῆ πόνον διαθλεῖν, ἐπικου-
φίζεται ἐλέῳ καὶ προμηθείᾳ τοῦ πάντων σωτῆρος
θεοῦ, ὃς ἔχρησεν ἐκ τῶν ἀδύτων, "Μὴ ἐγγίσῃς ὧδε,"
ἴσον τῷ, μὴ πρόςιθι τοιαύτῃ διασκέψει. Περιερ- 47
γείας γὰρ καὶ φιλοπραγμοσύνης μείζονος ἢ κατὰ ἀν- P
θρωπίνην δύναμιν τὸ ἔργον. Ἀλλὰ τὰ μὲν γεγονότα
θαύμαζε· τὰς δὲ αἰτίας δι' ἃς ἢ γέγονεν ἢ φθείρεται,
μὴ πολυπραγμόνει. "Ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἕστη-
κας," φησὶν, "ἅγιός ἐστι." **) Ποῖος τόπος; Ἢ
δῆλον, ὅτι ὁ αἰτιολογικὸς, ὃν μόνον ταῖς θείαις
ἀνῆψε φύσεσιν, ἄνθρωπον οὐδένα νομίσας ἱκανὸν εἶ-
ναι αἰτιολογίας ἐφάψασθαι; Ὁ δ' ἄρα διὰ πόθον
ἐπιστήμης ὑπερκύψας ἅπαντα τὸν κόσμον, ζητεῖ περὶ
τοῦ κοσμοποιοῦ, τίς ἐστιν ὁ δυςόρατος οὗτος καὶ
δυςτόπαστος· σῶμα ἢ ἀσώματος, ἢ ὑπεράνω τι τού-
των, ἢ φύσις ἁπλῆ, οἷα μονάς· ἢ σύγκριμα, ἤ τι
τῶν ὄντων. Καὶ τρὺθ' ὁρῶν ὡς ἐστι δυςθήρατον
καὶ δυςπερινόητον, εὔχεται παρ' αὐτοῦ μαθεῖν τοῦ
θεοῦ, τίς ἐστιν ὁ θεός· οὐ γὰρ ἤλπισε δυνήσεσθαι

---

*) Exod. 3, 2. — **) Exod. 3, 5.

γνῶναι παρ' ἑτέρου τινὸς τῶν μετ' αὐτόν. Ἀλλ' ὅμως ἤκουσε μηδὲν περὶ τῆς τοῦ ὄντος ἐρευνῶν οὐσίας· "Τὰ γὰρ ὀπίσω μου," φησὶν, "ὄψει, τὸ δὲ πρόςωπον οὐ μὴ ἴδῃς." Αὔταρκες γάρ ἐστι σοφῷ τὰ ἀκόλουθα καὶ ὅσα μετὰ τὸν θεὸν γνῶναι· τὴν δὲ ἡγεμονικὴν οὐσίαν ὁ βουλόμενος καταθεάσασθαι, τῷ περιαυγεῖ τῶν ἀκτίνων πρὶν ἰδεῖν πηρὸς ἔσται.

§. 30. Τοσαῦτα καὶ περὶ τοῦ τρίτου διειλεγμένοι κεφαλαίου, μέτιμεν ἐπὶ τὸ τέταρτον καὶ τελευ-
571 ταῖον τῶν προταθέντων, καθ' ὃ μὴ γενομένης
M. ζητήσεως φιλεῖ προαπαντᾶν εὕρεσις. Ἐν τούτῳ τάττεται πᾶς αὐτομαθὴς καὶ αὐτοδίδακτος σοφός· οὐ γὰρ σκέψεσι καὶ μελέταις καὶ πόνοις ἐβελτιώθη· γενόμενος δ' εὐθὺς εὐτρεπισμένην εὗρε σοφίαν, ἄνωθεν ὀμβρηθεῖσαν ἀπ' οὐρανοῦ, ἧς ἀκράτου σπάσας εἱστιάθη, καὶ διετελέσθη μεθύων τὴν μετ' ὀρθότητος λόγου νήφουσαν μέθην. Οὗτός ἐστιν ὃν Ἰσαὰκ ὠνόμασαν οἱ χρησμοὶ, ὃν οὐχ ἑτέρῳ μὲν χρόνῳ συνέλαβεν, ἑτέρῳ δὲ ἔτεκεν ἡ ψυχή. "Συλλαβοῦσα" γὰρ, φησὶν, "ἔτεκεν," *) ὡς ἂν ἀχρόνως. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἦν ὁ γεννώμενος, ἀλλὰ νόημα καθαρώτατον, φύσει μᾶλλον ἢ ἐπιτηδεύσει καλόν· οὗ χάριν καὶ ἡ τίκτουσα αὐτὸ λέγεται "τὰ γυναικεῖα ἐκλείπειν," **) τὰ συνήθη καὶ εὔλογα καὶ ἀνθρώπινα. Καινὸν γὰρ καὶ κρεῖττον λόγου καὶ θεῖον ὄντως τὸ αὐτομαθὲς γένος, οὐκ ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις, ἀλλ' ἐνθέῳ μανίᾳ συνιστάμενον. Ἢ ἀγνοεῖς ὅτι οὐ δέονται πρὸς τὸν τόκον μαιῶν Ἑβραῖαι; "Τίκτουσι" δὲ, ὥς φησι Μωϋσῆς, "πρὶν εἰςελθεῖν τὰς μαίας," ***) λέγω δὲ μεθόδους, τέχνας, ἐπιστήμας, φύσει
μόνῃ χρώμεναι συνεργῷ. Παγκάλως δὲ καὶ προςφυε- 475
στάτους ὅρους ἀποδίδωσι τοῦ αὐτομαθοῦς, ἕνα μὲν P.
τοιοῦτον, τὸ ταχὺ εὑρισκόμενον, ἕτερον δὲ, ὃ παρέ-

*) Gen. 21, 2. — **) Gen. 18, 11. — ***) Exod. 1, 9.

δώκεν ὁ θεός. Τὸ μὲν οὖν διδασκόμενον μακροῦ χρόνου δεῖται, τὸ δὲ φύσει ταχύ τε καὶ τρόπον τινὰ ἄχρονόν ἐστι· καὶ ἐκεῖνο μὲν ἄνθρωπον, τοῦτο δὲ θεὸν ὑφηγητὴν ἔχει. Τὸν μὲν δὴ πρότερον ὅρον κατέταξεν ἐν πεύσει, "τί τοῦτο ὃ ταχὺ εὗρες, ὦ τέκνον;" *) Τὸν δὲ ἕτερον ἐν ἀποκρίσει φάσκων, "ὃ παρέδωκε κύριος ὁ θεός."

§. 31. Ἔστι δὲ καὶ τρίτος ὅρος τοῦ αὐτομαθοῦς, τὸ ἀναβαῖνον αὐτόματον. Λέγεται γὰρ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς, "Οὐ σπερεῖτε, οὐδὲ μὴ ἀμήσητε τὰ αὐτόματα ἀναβαίνοντα αὐτῆς." **) Τέχνης γὰρ οὐδεμιᾶς χρεία τῇ φύσει, τοῦ θεοῦ σπείροντος αὐτὰ, καὶ τῇ γεωργικῇ τέχνῃ τελεςφοροῦντος ὡς ἂν αὐτόματα τὰ οὐκ αὐτόματα, πλὴν παρ' ὅσον ἐπινοίας ἀνθρωπίνης οὐκ ἐδεήθη τὸ παράπαν. Οὐ προτρέπει δὲ μᾶλλον, ἢ γνώμην ἀποφαίνεται· παραινῶν μὲν γὰρ εἶπεν ἂν, μὴ σπείρητε, οὐδ' οὐ μὴ ἀμήσετε· ἀποφαινόμενος δὲ "οὐ σπερεῖτε, οὐδὲ μὴ ἀμήσητε τὰ αὐτόματα." Οἷς γὰρ ἀπαυτοματίζουσιν ἐκ φύσεως ἐπιτυγχάνομεν, τούτων οὔτε τὰς ἀρχὰς
572 οὔτε τὰ τέλη παρ' ἑαυτοῖς ὡς ἀναιτίους εὑρίσκο-
M. μεν· ἀρχὴ μὲν οὖν ὁ σπόρος, τελευτὴ δὲ ὁ ἄμητος. Ἄμεινον δ' ἐκεῖνο ἐκδέξασθαι· πᾶσα ἀρχὴ καὶ πᾶν τέλος αὐτόματόν ἐστιν, ἴσον τῷ, φύσεως οὐχ ἡμέτερον ἔργον· οἷον, ἀρχή τις τοῦ μανθάνειν; Δῆλον ὅτι ἡ ἐν τῷ διδασκομένῳ φύσις εὐπαράδεκτος οὖσα πρὸς τὰ κατὰ μέρος θεωρήματα. Τίς δὲ τοῦ τελειοῦσθαι πάλιν; Εἶ δεῖ μηδὲν ὑποστειλάμενον εἰπεῖν, ἡ φύσις. Προκοπὰς μὲν οὖν ἐμποιῆσαι καὶ ὁ διδάσκων ἱκανός· τὴν δ' ἐπ' ἄκρον τελειότητα ὁ θεὸς μόνος, ἡ ἀρίστη φύσις. Ὁ τούτοις ἐντρεφόμενος τοῖς δόγμασι τὴν ἀΐδιον εἰρήνην ἄγει, πόνων ἀφειμένος ἀτρύτων. Ἀδιαφορεῖ δὲ ἑβδομάδος εἰρήνη

---

*) Gen. 27, 20. — **) Gen. 25, 11.

κατὰ τὸν νομοθέτην· ἐν γὰρ αὐτῇ τὸ δοκεῖν ἐνερ-
γεῖν ἀποτιθεμένη γένεσις ἀναπαύεται. Προςηκόντως
οὖν λέγεται, „Καὶ ἔσται τὰ σάββατα τῆς γῆς ὑμῖν
βρώματα," δι' ὑπονοιῶν. Τρόφιμον γὰρ καὶ ἀπο-
λαυστὸν μόνον, ἡ ἐν θεῷ ἀνάπαυσις, τὸ μέγιστον
ἀγαθὸν περιποιοῦσα, τὴν ἀπόλεμον εἰρήνην. Ἡ μὲν
γὰρ κατὰ πόλεις ἀνακέκραται ἐμφυλίῳ πολέμῳ, ἡ
δὲ ψυχῆς, ἀμιγὴς διαφορᾶς ἁπάσης ἐστίν. Ἐναρ-
γεστάτην δέ μοι δοκεῖ τὴν ἄνευ ζητήσεως εὕρεσιν
παριστάνειν διὰ τούτων, „Ὅταν εἰςαγάγῃ σε κύριος
ὁ θεός σου εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι σου
δοῦναί σοι, πόλεις μεγάλας καὶ καλὰς, ἃς οὐκ ᾠκοδόμη-
σας, οἰκίας πλήρεις πάντων ἀγαθῶν, ἃς οὐκ ἐνέπλη-
σας, λάκκους λελατομημένους, οὓς οὐκ ἐξελατό- 476
μησας, ἀμπελῶνας καὶ ἐλαιῶνας, οὓς οὐκ ἐφύτευ- P.
σας·" *) ὁρᾷς τὴν ἀφθονίαν τῶν κεχυμένων με-
γάλων καὶ ἑτοίμων πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἀγα-
θῶν; Εἰκάζονται δὲ πόλεσι μὲν αἱ γενικαὶ ἀρεταὶ,
διότι ἐπὶ πλεῖστον εὐρύνονται· οἰκίαις δὲ αἱ ἐν εἴδει,
στέλλονται γὰρ εἰς βραχύτερον αὗται κύκλον· λάκ-
κοις δὲ αἱ εὐφυεῖς ψυχαὶ, αἱ εὐπαράδεκτοι σοφίας,
ὡς ἐκεῖνοι ὕδατος· ἀμπελῶσι δὲ καὶ ἐλαιῶσιν αἱ
προκοπαὶ καὶ αὐξήσεις καὶ καρπῶν γενέσεις. Καρ-
πὸς δ' ἐπιστήμης ὁ θεωρητικὸς βίος, ἄκρατον εὐ-
φροσύνην περιποιῶν ὡς ἀπ' οἴνου, καὶ νοητὸν φέγ-
γος ὡς ἀπὸ φλογὸς, ἧς ἔλαιον τροφή.

§. 32. Ταῦτα καὶ περὶ εὑρέσεως εἰπόντες, μέτι-
μεν ἑξῆς ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα τῆς ἐφόδου. „Εὗρεν οὖν,"
φησὶν, „αὐτὴν ἄγγελος κυρίου ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ
ὕδατος." **) Λέγεται δὲ πολλαχῶς πηγὴ, ἕνα μὲν
τρόπον ὁ ἡμέτερος νοῦς, ἕτερον δὲ, ἡ λογικὴ ἕξις
καὶ παιδεία, τρίτον δὲ, ἡ φαύλη διάθεσις, τέταρτον,
ἡ σπουδαία καὶ ἐναντία ταύτης, πέμπτον, αὐτὸς ὁ

*) Deut. 6, 10. — **) Gen. 16, 7.

573 τῶν ὅλων ποιητὴς καὶ πατήρ. Τὰς δὲ τούτων
M. πίστεις οἱ ἀναγραφέντες δηλοῦσι χρησμοί· τίνες οὖν
εἰσιν, ἐπισκεπτέον. Ἄιδεταί τις ἐν ἀρχῇ τῆς νομο-
θεσίας μετὰ τὴν κοσμοποιΐαν εὐθὺς τοιόςδε· „Πηγὴ
δὲ ἀνέβαινεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόςωπον
τῆς γῆς." *) Οἱ μὲν οὖν ἀλληγορίας καὶ φύσεως
τῆς κρύπτεσθαι φιλούσης ἀμύητοι, τὴν εἰρημένην
εἰκάζουσι πηγὴν τῷ Αἰγυπτίῳ ποταμῷ, ὃς κατὰ
πᾶν ἔτος ἀναχεόμενος λιμνάζει τὴν πεδιάδα, μονον-
οὐκ ἀντίμιμον οὐρανοῦ δύναμιν ἐπιδείκνυσθαι δο-
κῶν. Ὃ γὰρ χειμῶνος ταῖς ἄλλαις χώραις οὐρανὸς,
τοῦτ' Αἰγύπτῳ θέρους ἀκμάζοντος ὁ Νεῖλός ἐστιν.
Ὁ μὲν γὰρ ἄνωθεν ἐπὶ γῆν τὸν ὑετὸν ἀποστέλλει,
ὁ δὲ κάτωθεν ἄνω, τὸ παραδοξότατον, ὕων, ἄρδει
τὰς ἀρούρας. Ὅθεν ὁρμηθεὶς καὶ Μωϋσῆς ἄθεον
ἀνέγραψε τὸν Αἰγύπτιον τρόπον, γῆν οὐρανοῦ προ-
κρίνοντα, καὶ τῶν ὀλυμπίων τὰ χερσαῖα, καὶ ψυ-
χῆς τὸ σῶμα. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων αὖθίς ποτε
ἐνέσται λέγειν, ὅταν ἐπιτρέπωσιν οἱ καιροί. Νυνὶ δὲ
— στοχαστέον γὰρ τοῦ μὴ μακρηγορεῖν — ἐπανι-
τέον ἐπὶ τὴν δι' ὑπονοιῶν ἀπόδοσιν, καὶ λεκτέον τὸ
„πηγὴν ἀναβαίνειν καὶ ποτίζειν πᾶν τὸ πρόςωπον
τῆς γῆς" τοιοῦτον εἶναι. Τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν, ἐοι-
κὸς πηγῇ, δυνάμεις πολλὰς οἷα διὰ γῆς φλεβῶν, ἄ-
χρι τῶν αἰσθήσεων ὀργάνων ἀνομβροῦν, τὰς δυνά-
μεις ταύτας, ὀφθαλμῶν, ὤτων, ῥινῶν, τῶν ἄλλων,
ἀποστέλλει· αἱ δ' εἰσὶ παντὸς ζῴου περὶ κεφαλὴν
καὶ πρόςωπον. Ποτίζεται οὖν ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς, 477
τοῦ κατὰ ψυχὴν ἡγεμονικοῦ τὸ σώματος ἡγεμονικὸν P.
πρόςωπον, τὸ μὲν ὁρατικὸν πνεῦμα τείνοντος εἰς
ὄμματα, τὸ δὲ ἀκουστικὸν εἰς οὖς, εἰς δὲ μυκτῆρας
τὸ ὀσφρήσεως, τὸ δ' αὖ γεύσεως εἰς στόμα, καὶ τὸ
ἁφῆς εἰς ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν.

---

*) Gen. 2, 6.

§. 33. Εἰσὶ δὲ καὶ τῆς παιδείας πολύτροποι
πηγαὶ, αἷς ὀρθοὶ καὶ τροφιμώτατοι λόγοι, καθά-
περ στελέχη φοινίκων, παρενέβλαστον. "Ἦλθον"
γάρ, φησὶν, "εἰς Αἰλεὶμ, καὶ ἐν Αἰλεὶμ ἦσαν δώ-
δεκα πηγαὶ ὑδάτων, καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοι-
νίκων· παρενέβαλον δὲ ἐκεῖ παρὰ τὰ ὕδατα." *)
Αἰλεὶμ πυλῶνες ἑρμηνεύονται, εἰςόδου τῆς πρὸς ἀρε-
τὴν σύμβολον. Ὥςπερ γὰρ οἰκιῶν ἀρχαὶ πυλῶνες,
καὶ ἀρετῆς τὰ ἐγκύκλια προπαιδεύματα. Τέλειος δ'
ἀριθμὸς ὁ δώδεκα, μάρτυς δὲ ὁ ζωδιακὸς ἐν οὐρα-
νῷ κύκλος, τοσούτοις κατηστερισμένος φωςφόροις ἄ-
στροις. Μάρτυς καὶ ἡ ἡλίου περίοδος· μησὶ γὰρ δώ-
δεκα τὸν ἑαυτοῦ περατοῖ κύκλον, ἰσαρίθμους τε τοῖς
ἐνιαυτοῦ μησὶ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νυκτὸς ὥρας ἄ-
γουσιν ἄνθρωποι. Μωϋσῆς δ' οὐκ ἐν ὀλίγοις ὑμνεῖ
τὸν ἀριθμὸν, δώδεκα φυλὰς τοῦ ἔθνους ἀναγράφων,
ἄρτους δώδεκα τῆς προθέσεως νομοθετῶν, λίθους
ἐν οἷς αἱ γλυφαὶ, δώδεκα τῇ ἱερᾷ ἐσθῆτι τοῦ πο-
δήρους ἐνδύματος ἐπὶ τῷ λογίῳ συνυφαίνειν κε-
574 λεύων. Ὑμνεῖ μέντοι καὶ τὴν δεκάδι πολυπλα-
M. σιαζομένην ἑβδομάδα, νυνὶ μὲν ἑβδομήκοντα φοίνι-
κας παρὰ ταῖς πηγαῖς εἶναι λέγων· ἐν ἑτέροις δὲ,
πρεσβυτέρους μόνους ἑβδομήκοντα, οἷς τὸ θεῖον
ἐπενεμήθη καὶ προφητικὸν πνεῦμα. Καὶ πάλιν ἱε-
ρεῖα μόσχων ἑβδομήκοντα ἐν διαιρέσεσι καὶ τάξεσιν
ἐναρμονίοις, ἑορτῇ τῶν σκηνῶν προςαγομένων. **)
Βουθυτοῦνται γὰρ οὐκ ἀθρόοι, ἀλλ' ἐν ἡμέραις ἑπτὰ,
τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τριςκαίδεκα ταύρων γενομένης. Οὕ-
τω γὰρ κατὰ τὴν ἑνὸς ὑφαίρεσιν ἀεὶ μέχρι τῆς
ἑβδόμης ἔμελλεν ὁ τῶν ἑβδομήκοντα συντεθεὶς ἀρι-
θμὸς ἐκπληροῦσθαι. Παραγενόμενοι δὲ εἰς τοὺς θυ-
ρῶνας ἀρετῆς, τὰ προπαιδεύματα, καὶ θεασάμενοι
πηγὰς, καὶ παρ' αὐταῖς ἔρνη φοινίκων, στρατοπε-

*) Exod. 15, 27. — **) Num. 29, 13.

δεύειν οὐ παρὰ τοῖς φυτοῖς, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ὕδασι λέγονται.*) Διὰ τί; Ὅτι φοίνικι μὲν καὶ ταινίαις οἱ παντελοῦς ἀρετῆς ἐπιφερόμενοι τὰ ἆθλα κοσμοῦνται, οἱ δὲ ἔτι χορεύοντες τοῖς προπαιδεύμασιν, ἅτε μαθήσεως διψῶντες, παρὰ ταῖς δυναμέναις ἄρδειν καὶ ποτίζειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπιστήμαις ἱδρύονται.

§. 34. Τοιαῦται μὲν εἰσιν αἱ παιδείας τῆς μέσης πηγαί, τὴν δ' ἀφροσύνης ἐπισκεψώμεθα, περὶ ἧς λελάληκεν ὁ νομοθέτης ὧδε, „Ὃς ἂν κοιμηθῇ μετὰ γυναικὸς ἀποκαθημένης, τὴν πηγὴν αὐτῆς 478 ἀπεκάλυψε, καὶ αὕτη ἀπεκάλυψε τὴν ῥύσιν τοῦ αἵ-P. ματος αὐτῆς· ἐξολοθρευθήτωσαν ἀμφότεροι." **) Γυναῖκα τὴν αἴσθησιν καλεῖ, νοῦν ἄνδρα αὐτῆς ὑποτιθέμενος. Ἀποκάθηται δὲ ἡ αἴσθησις, ὅπερ ἐστὶν, ἀπωτάτω καθέζεται. Ὅταν οὖν ἀπολιποῦσα τὸν γνήσιον ἄνδρα, ἐφιδρύηται τοῖς δελεάζουσι καὶ φθείρουσιν αἰσθητοῖς, καὶ ἐρωτικῶς ἑκάστοις ἐμπλέκηται· τότ' οὖν εἰ πρὸς ὕπνον τράποιτο ὁ νοῦς, ἐγρηγορέναι δέον, τὴν πηγὴν τῆς αἰσθήσεως ἀπεκάλυψεν, αὐτὸν, — αὐτὸς γὰρ ἦν, ὥσπερ ἔφην, τῆς αἰσθήσεως πηγὴ, — τοῦτο δὲ ἐστιν, ἄστεγον καὶ ἀτείχιστον καὶ εὐεπιβούλευτον κατεσκεύασεν ἑαυτόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ἀπεκάλυψε τὴν ῥύσιν τοῦ αἵματος αὐτῆς. Ῥέουσα γὰρ πᾶσα αἴσθησις πρὸς τὸ ἐκτὸς αἰσθητὸν ἀποκαλύπτεται μὲν καὶ στέλλεται διακρατουμένη λογισμῷ. Καταλείπεται δὲ ἔρημος, χηρεύσασα ἡγεμόνος ὀρθοῦ· κακὸν δὲ βαρύτατον ὡς πόλει τὸ ἀτείχιστον, ψυχῇ τὸ ἀφύλακτον. Πότ' οὖν ἀφύλακτος γίνεται; Ἡ ὅταν ἄστεγος μὲν ὅρασις, κεχυμένη πρὸς τὰ ὁρατά· ἄστεγος δὲ ἀκοὴ, φωναῖς ἁπάσαις ἐναμτλαυμένη· ἄστεγοι δὲ ὀσμαὶ καὶ αἱ συγγενεῖς δυνάμεις καταλειφθεῖσαι, πρὸς ὅ τι

*) Exod. 15, 27. — **) Lev. 20, 18.

ἂν οἱ κατατρέχοντες βούλωνται διαθεῖναι, πυθεῖν ἑτοιμότατοι. Ἄστεγος δὲ καὶ ὁ προφορικὸς λόγος,
575 ὃς μυρία τῶν ἀποῤῥήτων, ἅτε μηδενὸς τὴν φορὰν
M. ἀνωθοῦντος, ἀκαίρως ἐξελάλησε· ῥυεὶς γοῦν ἀκωλύτως μεγάλας βίων ὑποθέσεις ὀρθὰς οἷα ἐν γαλήνῃ πλεούσας, περιέτρεψεν. Οὗτός ἐστιν ὁ μέγας κατακλυσμὸς, ἐν ᾧ "ἀνεῴχθησαν μὲν οἱ καταῤῥάκται τοῦ οὐρανοῦ," *) λέγω δὲ τοῦ νοῦ· "ἀπεκαλύφθησαν δὲ αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου," τουτέστι τῆς αἰσθήσεως. Μόνως γὰρ οὕτως ἡ ψυχὴ κατακλύζεται, ἄνωθεν μὲν ὥςπερ ἀπ᾽ οὐρανοῦ τοῦ νοῦ, καταῤῥαγέντων ἀδικημάτων, κάτωθεν δὲ ὥςπερ ἀπὸ γῆς τῆς αἰσθήσεως, ἀνομβρησάντων τῶν παθῶν. Οὗ χάριν ἀπαγορεύει Μωϋσῆς "ἀσχημοσύνην πατρὸς καὶ μητρὸς ἀποκαλύπτειν," **) εἰδὼς σαφῶς ἡλίκον ἐστὶ κακὸν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως μὴ ἐπέχειν καὶ ἐπικρύπτειν, ἀλλ᾽ ὥςπερ κατορθώματα προφέρειν εἰς μέσον.

§. 35. Αἵδ᾽ εἰσὶν αἱ τῶν ἁμαρτημάτων πηγαὶ, τὴν δὲ φρονήσεως ἐρευνητέον. Εἰς ταύτην ἡ ὑπομονὴ κάτεισι, Ῥεβέκκα, ***) καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὅλον πληρώσασα ἀγγεῖον, ἀναβαίνει· τὴν κάθοδον ἄνοδον εἰπόντος τοῦ νομοθέτου φυσικώτατα. Πρὸς γὰρ ὕψος ἐξαίρεται τὸ ἀρετῆς, εἴ τις ἂν ἀπ᾽ ἀλαζονείας τῆς ὑπεραύχου διανοῆται κατέρχεσθαι. Λέγει γὰρ, "Καταβᾶσα δὲ ἐπὶ τὴν πηγὴν, ἔπλησε τὴν ὑδρίαν, καὶ ἀνέβη." Ἡ δ᾽ ἐστὶν ἡ θεία σοφία, ἐξ ἧς αἵ τε 479
κατὰ μέρος ἐπιστῆμαι ποτίζονται, καὶ ὅσαι ψυχαὶ P.
φιλοθεάμονες ἔρωτι τοῦ ἀρίστου κατέσχηνται. Ταύτῃ ὁ ἱερὸς λόγος τῇ πηγῇ προςφυέστατα ὀνόματα τίθεται, "κρίσιν" αὐτὴν καὶ "ἁγίαν" προςαγορεύων. "Ἀναστρέψαντες" γὰρ, φησὶν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πηγὴν τῆς κρίσεως, αὕτη ἐστὶ Κάδ-

---

*) Gen. 7, 11. — **) Lev. 18, 7. — ***) Gen. 24, 16.

δης·" *) καλεῖται δὲ Κάδδης ἅγιος. Μονονοὺκ ἐκβοᾷ καὶ κέκραγεν, ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ σοφία ἁγία τέ ἐστιν, οὐδὲν ἐπιφερομένη γήϊνον, καὶ κρίσις τῶν ὅλων, ᾗ πᾶσαι ἐναντιότητες διαζεύγνυνται.

§. 36. Λεκτέον δὲ ἤδη καὶ περὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ ἀρίστης πηγῆς, ἣν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων διὰ προφητικῶν ἐθέσπισε στομάτων. Εἶπε γάρ που, "Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται συσχεῖν ὕδωρ." **) Οὐκοῦν ὁ θεός ἐστιν ἡ πρεσβυτάτη. Καὶ μήποτ' εἰκότως. Τὸν γὰρ σύμπαντα τοῦτον κόσμον ὤμβρησε. Καταπέπληγμαι δ' ἀκούων, ὅτι ζωῆς ἐστιν ἥδε ἡ πηγή· μόνος γὰρ ὁ θεὸς ψυχῆς καὶ ζωῆς καὶ διαφερόντως λογικῆς ψυχῆς καὶ τῆς μετὰ φρονήσεως ζωῆς αἴτιος. Ἡ μὲν γὰρ ὕλη, νεκρόν· ὁ δὲ θεὸς πλέον τι ἢ ζωή, "πηγὴ τοῦ ζῆν," ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἀέναος. Οἱ δ' ἀσεβεῖς ἀποδράντες, ἄγευστοι τοῦ τῆς ἀθανασίας ποτοῦ διατελέσαντες, ὤρυξαν, οἱ φρενοβλαβεῖς, ἑαυτοῖς ἀλλ' οὐ θεῷ τὸ πρῶτον, τὰς ἰδίας
576 πράξεις τῶν οὐρανίων καὶ ὀλυμπίων προκρίναντες,
M. καὶ τὰ ἐκ φροντίδος τῶν αὐτομάτων καὶ ἑτοίμων.
Ἔπειτα ὀρύττουσιν οὐχ ὡς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ οἱ σοφοὶ φρέατα, βαθείας ἐπιστήμας ποτίμους λόγους ἀναδιδούσας· ἀλλὰ λάκκους, ἴδιον οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἔχοντας τρόφιμον καλόν, τῆς δ' ἔξωθεν χρῄζοντας ἐπιῤῥοῆς, ἣ γένοιτ' ἂν ἐκ διδασκαλίας· ἐπαντλούντων ἀεὶ τῶν ὑφηγητῶν ἀκοαῖς τῶν μανθανόντων ἀθρόα τὰ ἐπιστήμης δόγματα καὶ θεωρήματα, καὶ φρενὶ κατασχεῖν, καὶ μνήμῃ τὰ παραδοθέντα ταμιεύεσθαι. Νυνὶ δέ εἰσιν "οἱ λάκκοι συντετριμμένοι," τουτέστι, πᾶσαι τῆς ἀναγώγου ψυχῆς δεξαμεναὶ τεθραυσμέναι καὶ διαῤῥέουσαι, μὴ δυνάμεναι συσχεῖν καὶ φυλάξαι τὴν τῶν οἵωντε ὠφελεῖν ἐπιῤῥοήν.

---

*) Gen. 14, 7. — **) Ierem. 2, 13.

§. 37. Ἃ μὲν οὖν περὶ πηγῶν καιρὸς ἦν εἰπεῖν λέλεκται. Πάνυ δ' ἐξητασμένως τὴν Ἄγαρ εἰσάγουσιν οἱ χρησμοὶ „εὑρισκομένην μὲν ἐπὶ τῆς πηγῆς," *) οὐκ ἀρυομένην δὲ ἀπ' αὐτῆς. Οὔπω γάρ ἐστιν ἱκανὴ ψυχὴ προκόπτουσα τῷ σοφίας ἀκράτῳ ποτῷ χρῆσθαι· πλησίον δ' οὐ κεκώλυται ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς. Ἔστι δὲ καὶ λεωφόρος πᾶσα ἡ κατὰ παιδείαν ὁδὸς ἐχυρωτάτη καὶ εὐεργεστάτη. Διό φησιν „ἐν τῇ ὁδῷ Σοὺρ αὐτὴν εὑρεθῆναι·" τεῖχος δὲ ἢ εὐθυσμὸς ἑρμηνεύεται Σούρ. Ἐκλαλῶν οὖν ὁ ἔλεγχος τῇ ψυχῇ, 480
φησὶν αὐτῇ, „Πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ;" Τοῦ- P.
το δ' οὐκ ἐνδοιάζων, καὶ οὐ πυνθανόμενος μᾶλλον ἢ δυσωπῶν καὶ ὀνειδίζων προφέρεται. Θέμις γὰρ οὐδὲν ἀγνοεῖν τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγγέλῳ· σημεῖον δὲ καὶ τὰ κατὰ γαστρὸς, ἅπερ ἄδηλα γενέσει, σαφῶς οἶδεν, ἐν οἷς φησιν, „Ἰδοὺ σὺ ἐν γαστρὶ ἔχεις, καὶ τέξεις παιδίον, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαήλ." Τὸ γὰρ γνῶναι, ὅτι τὸ κυοφορούμενον ἄῤῥεν ἐστὶν, οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀλλ' οὐδὲ τὸ τὴν προαίρεσιν ᾗ χρήσεται τοῦ βίου ὁ μήπω γεγεννημένος, ὅτι ἄγροικον ἀλλ' οὐ πολιτικὴν καὶ ἥμερον. Τὸ „πόθεν οὖν ἔρχῃ" πρὸς ἐπίπληξιν λέγεται τῆς ἀποδιδρασκούσης ψυχῆς τὴν ἀμείνω καὶ κυρίαν γνώμην, ἧς θεραπαινὶς οὐ λεγομένη μᾶλλον ἢ ἔργοις ὑπάρχουσα, μέγα κλέος ἔμελλεν ἐξοίσεσθαι. „Ποῖ δὲ καὶ πορεύῃ;" τὰ ἄδηλα μετατρέχεις, τὰ ὁμολογούμενα ἀποῤῥίψασα. Καλὸν οὖν αὐτὴν ἐπαινέσαι χαίρουσαν ἐπὶ νουθεσίᾳ· δείγματα δὲ τοῦ χαίρειν ἐξενήνοχε, τό τε μὴ κατηγορῆσαι τῆς δεσποίνης, καὶ τὸ τὴν αἰτίαν ἀναθεῖναι ἑαυτῇ τοῦ δρασμοῦ, καὶ τὸ μὴ ἀποκρίνασθαι πρὸς
577 τὸ δεύτερον πύσμα τὸ „ποῦ πορεύῃ;" Ἄδηλον γάρ·
M. περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ἐπέχειν ἀσφαλές τε καὶ ἀναγκαῖον.

---

*) Gen. 16, 7 sqq.

§. 38. *Ἀποδεξάμενος οὖν τῆς παθαρχίας αὐτὴν ὁ ἔλεγχος, "ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου," φησί· λυσιτελὴς γὰρ τῇ μανθανούσῃ ἡ τῆς διδασκούσης ἐπιστασία, καὶ τῇ ἀτελεῖ ἡ παρὰ φρονήσει δουλεία. Ὅταν δὲ ὑποστρέψῃς, "ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς," καλὴν ταπείνωσιν, φρονήματος ἀλόγου καθαίρεσιν περιέχουσαν. Οὕτω γὰρ πραϋτόκοις ὠδῖσιν "ἄῤῥενα γενεὰν ἀποκυήσεις," ὄνομα "Ἰσμαήλ," ἀκοαῖς θείαις σωφρονισθεῖσαν. Ἑρμηνεύεται γὰρ Ἰσμαὴλ "ἀκοὴ θεοῦ·" ἀκοὴ δὲ ὁράσεως τὰ δευτερεῖα φέρεται, ὅρασιν δὲ ὁ γνήσιος υἱὸς καὶ πρωτόγονος Ἰσραὴλ κεκλήρωται· μεταληφθεὶς γάρ ἐστιν ὁρῶν θεόν. Ἀκούειν μὲν γὰρ καὶ ψευδῶν ὡς ἀληθῶν ἔνεστιν, ὅτι ἀπατηλὸν ἀκοὴ, ἀψευδὲς ὅρασις, ᾗ τὰ ὄντα ὄντως κατανοεῖται. Τὸν δὲ γεννηθέντα τρόπον χαρακτηρίζει, διά τε τοῦ λέγειν ἄγροικον ἔσεσθαι, ὡς ἂν ἀγροικόσοφον, μήπω τῆς θείας καὶ πολιτικῆς ὄντως μοίρας ἠξιωμένον. Αὕτη δέ ἐστιν ἀρετὴ, δι' ἧς πέφυκεν ἡμεροῦσθαι τὸ ἦθος. Καὶ διὰ τοῦ φάσκειν, "Αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν." Σοφιστοῦ γὰρ βούλημα τοῦτο, τὸ λίαν σκεπτικὸν ἐπιμορφάζοντος, καὶ λόγοις χαίροντος ἐριστικοῖς. Οὗτος καὶ "πάντας βάλλει" τοὺς ἀπὸ τῶν μαθημάτων, ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐναντιούμενος, καὶ "βάλλεται πρὸς ἁπάντων," εἰκότως* 481
ἀμυνομένων ὡς ὑπὲρ οἰκείων ἐκγόνων, ὧν ἔτεκεν P.
αὐτῶν ἡ ψυχὴ δογμάτων. Ἀλλὰ καὶ τρίτον προςυπογράφει χαρακτῆρα, φάσκων, "Κατὰ πρόςωπον πάντων τῶν ἀδελφῶν κατοικήσει," μονονοὐκ ἄντικρυς ἐπιδεικνύμενος τὴν ἀντιπρόσωπον διαμάχην καὶ ἀντίστασιν αἰώνιον. Ἡ κυοφοροῦσα οὖν τὸν σοφιστὴν λόγον ψυχή φησι τῷ λαλοῦντι πρὸς αὐτὴν ἐλέγχῳ, "Σὺ θεὸς ὁ ἐπιδών με," ἴσον τῷ, σὺ ποιητὴς εἶ τῶν ἐμῶν βουλημάτων καὶ ἐκγόνων. Καὶ μήποτ' εἰκότως. Ἐλευθέρων μὲν γὰρ καὶ ἀστῶν ὡς ἀληθῶς ψυχῶν ὁ ἐλεύθερος καὶ ἐλευθεροποιὸς δημιουργὸς, δούλων δὲ

δοῦλοι. Ἄγγελοι δ' οἰκέται θεοῦ, νομιζόμενοι πρὸς τῶν ἐν πόνοις καὶ δουλείαις ὑπαρχόντων θεοί. Διὰ τοῦτό, φησὶν, ἐκάλεσε τὸ φρέαρ, "φρέαρ οὗ ἐνώπιον εἶδον." Ἀλλ' οὐκ ἔμελλες, ὦ ψυχὴ προκόπτουσα, καὶ τῇ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστήμῃ προπαιδευμάτων ἐμβαθύνουσα, καθάπερ διὰ κατόπτρου, τῆς παιδείας, τὸν αἴτιον τῆς ἐπιστήμης ἰδεῖν. Οἰκειότατος δὲ καὶ ὁ τοιούτου φρέατος τόπος "ἐν μέσῳ Κάδδης καὶ Βαρὰδ," ἑρμηνεύεται δὲ Βαρὰδ μὲν, ἐν κοινοῖς, Κάδδης δὲ, ἁγία· μεθόριος γὰρ ἁγίων καὶ βεβήλων ὁ ἐν προκοπαῖς, ἀποδιδράσκων μὲν τὰ φαῦλα, μήπω δὲ ἱκανὸς ὢν τελείοις συμβιοῦν ἀγαθοῖς.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΤΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΩΝ, ΚΑΙ ὩΝ ἝΝΕΚΑ ΜΕΤΟΝΟΜΑΖΟΝΤΑΙ.

QUARE QUORUNDAM IN SCRIPTURIS MUTATA SINT NOMINA,

L. DE MUTATIONE NOMINUM.

(Cf. Gen. 17, 1—22.)

Optima iucunditatum laetitia paratur (nascitur Isaacus) Abrahamo aetatis anno centesimo, quia hic numerus perfectionis nota est. Quoties audimus, deum ab hominibus visum fuisse, ne id oculis corporis factum esse putemus, sed animi; nam deus neque sensibus percipi, neque nomine proprio nuncupari potest. Ne tamen appellatione apud homines penitus careret, dominum trium naturarum se dici curavit, quarum notas prae se ferunt Abrahamus, Isaacus, Iacobus (1-4). Hic deus iubet nos aeque colere ipsum suaque opera, in quo consistit summa virtus (5 et 6). Quodsi aberravimus ab hac, sperare tamen licet, deum nobis semet ipsum heredem (summa bona) esse largiturum, dummodo ei nostra peccata confessi sumus. Illud si nobis concessit, resipiscentium nomina mutantur, cuius rei exempla exhibent vitae Abrahami et Sarrae (7-11), et Iacobi (12 et 13). Isaaci nomen non mutatum est, propterea quod hic est perfectae, a se ipsa doctae, virtutis

symbolum (14). Explicantur Iosephi nomen Psonthom phanech (15), notae nominis Ephraimi, aliorum (16), itemque Raguelis nomen duplex (17-20), Moysisque triplex (21. 22). Isaacus symbolum est rationis divinae, quae recte filius dei dicitur, cum deus Moysi sit vir (ἀνήρ) probae mentis, cuius symbolum Lia (23. 24). Non multi filii, sed filius unus Sarrae praenuntiatur pariendus, quia, quod pulcrum et honestum, non multiplex sed unum est (25. 26.). Sarra contra mater gentium dicitur, propterea quod virtus in variis et multiplicibus rebus exercetur (27); regesque ex ea oriundi sunt sapientes, qui tales virtutis studio evadunt; nam solus sapiens est rex (28). Risu Abrahami et Sarrae indicatur laetitia interna, quam prius sentimus, quam sapientiae et virtutis semina in nobis germinantur (29-32). Quod Abraham procidit in faciem, indicat sapientissimum etiam hominem interdum labi; fidem enim deo omni tempore firmam mortales servare nequeunt (33); nam clauda et debilis virtus humana (34). Isaacus Abrahamo centesimum vitae annum agenti natus indicat, absolutum bonum perfectis numeris nasci (35-37). Precandum utique cum Abrahamo, ut divina decreta (Ismaël) semper in nobis vigeant (38), quibus obsequentes animum nostrum rationalem purum servabimus (39. 40). Exponuntur, qua ratione expianda sint, quae cogitationibus, dictis, factis delinquimus (41-43). Optandum est, ut virtus a se docta (Sarrae filius) in animis nostris vigeat, quae est optima; nunquam enim flectitur, deoque est gratissima.

---

578 §. 1. "Ἐγένετο Ἀβραὰμ ἐτῶν ἐνενήκοντα 1044
M. ἐννέα, καὶ ὤφθη κύριος τῷ Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐ- P.
τῷ· ἐγώ εἰμι θεὸς σός." *) Ὁ ἐννέα πρὸς τοῖς ἐνενήκοντα ἀριθμὸς, ἑκατοντάδος γείτων ἐστὶν, ᾗ τὸ αὐτομαθὲς ἐπέλαμψε γένος, Ἰσαὰκ, εὐπαθειῶν ἀρίστη χαρά· τῷ γὰρ ἑκατονταετεῖ γίνεται. Ἔστι δὲ καὶ Λευϊτικῆς φυλῆς ἱερεῦσιν ἀπαρχὴ διδομένη· **) δεκάτας γὰρ λαβόντες, ἀπὸ τούτων, ὡς ἂν ἀπ᾽ οἰκείων καρπῶν, ἑτέρας ἀπάρχονται, ἑκατὸν λόγον περιε-

*) Gen. 17, 1 sqq. — **) Num. 18, 26.

χούσας. Καὶ προκοπῆς μὲν γὰρ δεκὰς, ἑκατοντὰς
δὲ τελειότητος σύμβολον. Σπεύδει δὲ ὁ μέσος ἀεὶ
πρὸς ἀκρότητα, φύσεως εὐμοιρίᾳ χρώμενος, ᾧ φησιν
ὀφθῆναι τὸν τῶν ὅλων κύριον. Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς,
τοῖς σώματος ὀφθαλμοῖς γίνεσθαι τὴν προςβολὴν, —
οἱ μὲν γὰρ τὰ αἰσθητὰ μόνα ὁρῶσι, τὰ δ' αἰσθητὰ
σύγκριτα, φθορᾶς ἀνάμεστα, τὸ δὲ θεῖον, ἀσύγκρι-
τον, ἄφθαρτον, — ἀλλὰ τὸ δεχόμενον τὴν θείαν
φαντασίαν τὸ τῆς ψυχῆς ἐστιν ὄμμα. Καὶ γὰρ ἄλ-
579 λως ὅσα μόνοι σώματος ὀφθαλμοὶ θεωροῦσι, συν-
M. εργῷ φωτὶ χρώμενοι καταλαμβάνουσιν, ὃ διαφέρει
τοῦ τε ὁρωμένου καὶ τοῦ ὁρῶντος. Ὅσα δὲ ἡ ψυχὴ,
αὐτὴ δι' ἑαυτῆς, ἄνευ τινὸς ἄλλου συμπράξεως· αὐ-
τὰ γὰρ ἑαυτοῖς ἐστι φέγγος τὰ νοούμενα. Τὸν αὐτὸν
τρόπον καὶ τὰς ἐπιστήμας διδασκόμεθα· ὁ γὰρ νοῦς
τὸ ἄκλειστον καὶ ἀκοίμητον προςβαλὼν ὄμμα τοῖς 1045
δόγμασι καὶ τοῖς θεωρήμασιν, εἶδεν αὐτὰ οὐ νόθῳ P.
φωτὶ, γνησίῳ δὲ ὅπερ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐξέλαμψεν. Ὅταν
οὖν ἀκούσῃς, ὀφθέντα θεὸν ἀνθρώπῳ, τοῦτο γίνε-
σθαι νόει χωρὶς φωτὸς αἰσθητοῦ· νοήσει γὰρ τὸ νοη-
τὸν εἰκὸς μόνον καταλαμβάνεσθαι. Πηγὴ δὲ τῆς κα-
θαρωτάτης αὐγῆς, θεός ἐστιν· ὥςτε ὅταν ἐπιφαίνη-
ται ψυχῇ, τὰς ἀσκίους καὶ περιφανεστάτας ἀκτῖνας
ἀνίσχει.

§. 2. Μὴ μέντοι νομίσῃς τὸ ὂν, ὃ ἐστι πρὸς ἀ-
λήθειαν ὂν, ὑπ' ἀνθρώπου τινὸς καταλαμβάνεσθαι.
Ὄργανον γὰρ οὐδὲν ἐν ἑαυτοῖς ἔχομεν, ᾧ δυνησόμεθα
ἐκεῖνο φαντασιωθῆναι, οὔτ' αἴσθησιν — αἰσθητὸν
γὰρ οὐκ ἔστιν — οὔτε ἰσχύν. Μωϋσῆς οὖν ὁ τῆς ἀει-
δοῦς φύσεως θεατὴς καὶ θεόπτης — „εἰς γὰρ τὸν
γνόφον" *) φασὶν αὐτὸν οἱ χρησμοὶ εἰςελθεῖν, τὴν
ἀόρατον οὐσίαν αἰνιττόμενοι — πάντα διὰ πάντων
ἐρευνήσας ἐζήτει τὸν τριπόθητον καὶ μόνον τηλαυγῶς

---

*) Exod. 20, 21.

ἰδών. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν εὕρισκεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐμφερῆ τινα ἰδέαν τῷ ἐλπιζομένῳ, τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων διδασκαλίαν ἀπογνοὺς, ἐπ' αὐτὸ καταφεύγει τὸ ζητούμενον, καὶ δεῖται λέγων, "Ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, γνωστῶς ἵνα ἴδω σε." *) Καὶ ὅμως ἀμοιρεῖ τῆς προθέσεως, αὐταρκεστάτης δωρεᾶς τῷ θνητῷ ἀρίστῳ γένει νομισθείσης, τῆς μετὰ τὸ ὂν σωμάτων τε ὁμοῦ καὶ πραγμάτων ἐπιστήμης. Λέγεται γὰρ, "Ὄψει τὰ ὀπίσω μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεταί σοι." **) Ὡς τῶν ὅσα μετὰ τὸ ὂν, σωμάτων τε ὁμοῦ καὶ πραγμάτων, εἰς κατάληψιν ἐρχομένων, εἰ καὶ μὴ πάντα ἤδη καταλαμβάνεται, μόνου δ' ἐκείνου μὴ πεφυκότος ὁρᾶσθαι. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ τὸ ὂν ἀνθρώποις ἀκατάληπτον, ὁπότε καὶ ὁ ἐν ἑκάστῳ νοῦς ἄγνωστος ἡμῖν ἐστι; Τίς ψυχῆς οὐσίαν εἶδεν; Ἧς ἡ ἀδηλότης μυρίας ἔριδας σοφισταῖς ἐγέννησεν, ἐναντίας εἰσηγουμένοις γνώμας, ἢ καὶ ὅλοις γένεσιν ἀντιστατούσας. Ἦν οὖν ἀκόλουθον τὸ μηδ' ὄνομα κύριον ἐπιφημισθῆναι δύνασθαι τῷ ὄντι πρὸς ἀλήθειαν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι φιλο-
580 πευστοῦντι πρὸς ἀλήθειαν τῷ προφήτῃ, τί τοῖς
II περὶ ὀνόματος αὐτοῦ ζητοῦσιν ἀποκριτέον, φησὶν, ὅτι, "Ἐγώ εἰμι ὁ ὢν," ***) ἴσον τῷ, εἶναι πέφυκα,
οὐ λέγεσθαι. Τοῦ δὲ μὴ παντάπασιν ἀφαιρῆσαι 1046
τὸ ἀνθρώπων γένος προσρήσεως τοῦ ἀρίστου, δίδω- P.
μι καταχρῆσθαι ὡς ἂν ὀνόματι τῷ κυρίῳ, κύριος ὁ θεὸς τῶν τριῶν φύσεων, διδασκαλίας, ὁσιότητος, ἀσκήσεως, ὧν σύμβολα Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἀναγράφεται. "Τοῦτο γὰρ," φησὶν, "ὄνομα αἰώνιον," ὡς ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι ἐξεταζόμενον, οὐκ ἐν τῷ πρὸ αἰῶνος· καὶ μνημόσυνον, οὐ τὸ πέραν μνήμης καὶ νοήσεως ἱστάμενον· καὶ πάλιν, γενεαῖς, οὐ φύσεσιν ἀγεννήτοις. Καταχρήσεως γὰρ ὀνόματος

---

*) Exod. 33, 13. — **) Ibid. 23. — ***) Exod. 3, 14.

θείου δεῖ τοῖς εἰς τὴν θνητὴν γένεσιν ἐλθοῦσιν, ἵνα, εἰ καὶ μὴ πράγματι, ὀνόματι γοῦν προςερχόμενοι ἀρίστῳ κατ᾽ αὐτὸ κοσμῶνται. Δηλοῖ δὲ καὶ λόγιον ἐκ προςώπου θεσπισθὲν τοῦ τῶν ὅλων ἡγεμόνος, περὶ τοῦ μηδενὶ δεδηλῶσθαι ὄνομά τι αὐτοῦ κύριον, „Τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς.“*) Τοῦ γὰρ ὑπερβατοῦ μετατεθέντος, ἑξῆς ἂν τοιοῦτος εἴη λόγος, „Ὄνομά μου τὸ κύριον οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς,“ ἀλλὰ τὸ ἐν καταχρήσει, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. Οὕτω μέντοι τὸ ὂν ἄῤῥητόν ἐστι, ὥςτ᾽ οὐδὲ αἱ ὑπηρετοῦμεναι δυνάμεις κύριον ὄνομα ἡμῖν λέγουσι. Μετὰ γοῦν τὴν πάλην, ἣν ὑπὲρ κτήσεως ἀρετῆς ὁ ἀσκητὴς ἐπάλαισε, φησὶ τῷ ἀοράτῳ ἐπιστάτῃ, „Ἀνάγγειλόν μοι τὸ ὄνομά σου.“**) Ὁ δὲ εἶπεν, „Ἵνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου;“ Καὶ οὐ μηνύει τὸ ἴδιον καὶ κύριον. Ἀπόχρη γάρ, φησίν, ὠφελεῖσθαι καὶ τὰς ἐμὰς ὑφηγήσεις· τὰ δὲ γεννητῶν σύμβολα, ὀνόματα, μὴ ζήτει παρὰ φύσεσιν ἀφθάρτοις.

§. 3. Μήτ᾽ οὖν διαπόρει, εἰ τὸ τῶν ὄντων πρεσβύτερον ἄῤῥητον, ὁπότε ὁ λόγος αὐτοῦ κυρίῳ ὀνό-
581 ματι οὐ ῥητὸς ἡμῖν· καὶ μὴν εἰ ἄῤῥητον καὶ ἀπε-
M. ρινόητον. Ὥςτε τὸ „ὤφθη κύριος τῷ Ἀβραὰμ“***) λέγεσθαι ὑπονοητέον, οὐχ ὡς ἐπιλάμποντος καὶ ἐπιφαινομένου τοῦ παντὸς αἰτίου, — τίς γὰρ ἀνθρώπειος νοῦς τὸ μέγεθος τῆς φαντασίας ἱκανὸς ἐστι χωρῆσαι; — ἀλλ᾽ ὡς μιᾶς τῶν περὶ αὐτὸ δυνάμεων, τῆς βασιλικῆς, προφαινομένης· ἡ γὰρ κύριος πρόςρησις ἀρχῆς καὶ βασιλείας ἐστί. Νοῦς δὲ ἡμῶν ἡνίκα ἐχαλδάϊζε μετεωρολεσχῶν τῷ κόσμῳ, τὰς δραστηρίους ἦν περιέπων δυνάμεις, ὡς αἰτίας· γενόμενος δὲ μετανάστης ἀπὸ τοῦ Χαλδαϊκοῦ δόγματος, ἔγνω ἡνιο- 1047
χούμενον καὶ κυβερνώμενον αὐτὸν ὑπὸ ἡγεμόνος, οὗ P

*) Gen. 6, 3. — **) Gen. 32, 29. — ***) Gen. 17, 1.

τῆς ἀρχῆς φαντασίαν ἔλαβε. Διὸ λέγεται "ὤφθη," οὐ τὸ ὄν, ἀλλὰ κύριος· οἷον, ἐφάνη ὁ βασιλεὺς, ἐξ ἀρχῆς μὲν ὤν, οὔπω δὲ τῇ ψυχῇ γνωριζόμενος· ἢ καὶ ὀψιμαθὴς μὲν, οὐ μὴν εἰςάπαν ἀμαθὴς διετέλεσεν, ἀλλ' ἐφαντασιάσθη τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν. Φανεὶς δὲ ὁ ἄρχων, ἔτι μᾶλλον εὐεργετεῖ τὸν ἀκροατὴν καὶ θεατὴν, φάσκων, "ἐγώ εἰμι θεὸς σός." *) Τίνος γάρ, εἴποιμι, οὐ θεὸς ὑπάρχεις τῶνδε ὅσα εἰς γένεσιν ἦλθεν; Ἀλλὰ διδάξει με ὁ ὑποφήτης αὐτοῦ λόγος, ὅτι οὐ περὶ τοῦ κόσμου νῦν λέγει, οὗ ὁ δημιουργὸς πάντως ἐστὶ καὶ θεὸς, ἀλλὰ περὶ ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἃς οὐ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας ἠξίωκε. Δικαιοῖ γὰρ τῶν μὲν φαύλων λέγεσθαι κύριος καὶ δεσπότης, τῶν δὲ ἐν προκοπαῖς καὶ βελτιώσεσι, θεὸς, τῶν δ' ἀρίστων καὶ τελειοτάτων, ἀμφότερον, κύριος ὁμοῦ καὶ θεός. Αὐτίκα γέ τοι ἔσχατον ὅρον ἀσεβείας ἱδρυσάμενος τὸν Φαραὼ, κύριον καὶ θεὸν τούτου οὐδέποτε προςεῖπεν ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸν σοφὸν Μωϋσῆν. Λέγει γὰρ, "Ἰδοὺ δίδωμί σε θεὸν Φαραώ." **) Κύριον δὲ ὠνόμασε πολλαχοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησθέντων. Ἄιδεται δὲ τὰ τοιαῦτα, "Τάδε λέγει κύριος." ***) Καὶ ἐν ἀρχῇ, "Ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, ἐγὼ κύριος, λάλησον Φαραὼ βασιλεῖ Αἰγύπτου, ὅσα ἐγὼ λαλῶ πρὸς σέ." †) Καὶ Μωϋσῆς πρὸς αὐτὸν, "Ὅταν ἐξέλθω τὴν πόλιν, ἐκπετάσω τὰς χεῖρας πρὸς κύριον, καὶ αἱ φωναὶ παύσονται, καὶ ἡ χάλαζα, καὶ ὁ ὑετὸς οὐκ ἔσται· ἵνα γνῷς, ὅτι κυρίου ἡ γῆ," οἱονεὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ καὶ γεώδης σύστασις, "καὶ σὺ," ὁ ἀγαλματοφορούμενος νοῦς, "καὶ οἱ θεράποντές σου," οἱ κατὰ μέρος δορυφοροῦντες λογισμοί. "Ἐπίσταμαι γὰρ, ὅτι οὐδέπω πεφόβησθε τὸν κύριον," ††) ἴσον τῷ, οὐ τὸν

---

*) Gen. 17, 1. — **) Exod. 7, 1. — ***) Exod. 7, 17.
†) Exod. 6, 29. — ††) Exod. 9, 29.

λεγόμενον ἄλλως, ἀλλὰ τὸν ὄντως ὄντα δεσπότην.
582 Κύριος γὰρ γεννητὸς πρὸς ἀλήθειαν οὐδεὶς, κἂν
M. ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα εὐρύνας τὴν ἡγεμονίαν
ἀνάψηται· μόνος δὲ ὁ ἀγέννητος, ἀψευδῶς ἡγεμὼν,
οὗ τὴν ἀρχὴν ὁ δεδιὼς καὶ καταπεπληγμένος ἆθλον
ὠφελιμώτατον αἱρεῖται, νουθεσίας, τὸν δὲ ὀλίγωρον
ἐκδέχεται πάντως οἰκτρὸς ὄλεθρος. Οὐκοῦν κύ- 104
ριος ἀφρόνων ἐπιδείκνυται, τὸν ἄρχοντος ἐπανατεινά- F
μενος οἰκεῖον φόβον, θεὸς δὲ βελτιουμένων γράφεται,
καθὼς καὶ νῦν, „Ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς, ἐγὼ θεός σου,
αὐξάνου καὶ πληθύνου." *) Τελείων δὲ ἀμφότερον,
κύριος ὁμοῦ καὶ θεός· ὡς ἐν δέκα λόγοις, „Ἐγὼ
κύριος ὁ θεός σου," **) καὶ ἑτέρωθι, „Κύριος ὁ
θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν." ***) Δικαιοῖ γὰρ τὸν
μὲν φαῦλον ὡς ὑπὸ κυρίου δεσπόζεσθαι, ἵν' εὐλα-
βούμενος καὶ στένων ἐπικρεμάμενον ἔχῃ τὸν δεσπο-
τικὸν φόβον· τὸν δὲ προκόπτοντα ὡς ὑπὸ θεοῦ εὐ-
εργετεῖσθαι, ὅπως ταῖς εὐποιΐαις τελειότητος ἐφίκη-
ται· τὸν δὲ τέλειον καὶ ἡγεμονεύεσθαι ὡς ὑπὸ κυ-
ρίου, καὶ εὐεργετεῖσθαι ὡς ὑπὸ θεοῦ. Διαμένει γὰρ
οὗτος εἰςάπαν ἄτρεπτος· ἐκεῖνος δὲ πάντως ἐστὶν
ἄνθρωπος θεοῦ. Δηλοῦται δὲ τοῦτο μάλισθ' ὡς
ἐπὶ Μωϋσέως, „Αὕτη γὰρ," φησὶν, „ἡ εὐλογία ἣν
εὐλόγησε Μωϋσῆς, ἄνθρωπος θεοῦ." †) Ὦ παγκά-
λης καὶ ἱεροπρεποῦς ἀντιδόσεως ἀξιωθεὶς, θείας
προνοίας ἀντιδοῦναι ἑαυτόν! Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς τὸν
αὐτὸν τρόπον ἄνθρωπόν τε γίνεσθαι καὶ ἄνθρω-
πον θεοῦ· ἄνθρωπον μὲν γὰρ, θεοῦ ὡς κτῆμα·
ἄνθρωπον δὲ θεοῦ, ὡς αὔχημα καὶ ὠφέλημα. Εἰ
δὲ βούλει διανοίας κλῆρον τὸν θεὸν ἔχειν, αὐτὸς
πρότερον γενοῦ κλῆρος ἀξιόχρεως αὐτοῦ· γενήσῃ δὲ,
ἂν τοὺς χειροποιήτους καὶ ἑκουσίους ἅπαντας νόμους
ἐκφύγῃς.

---

*) Gen. 17, 1. 35 2. — **) Exod. 20, 2. — ***) Deut. 4, 1. — †) Deut. 33, 1.

§. 4. Ἀλλὰ γὰρ οὐδ᾽ ἐκεῖνο προσῆκεν ἀγνοεῖν,
ὅτι τὸ „ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς" *) λέγεται καταχρηστι-
κῶς οὐ κυρίως. Τὸ γὰρ ὄν, ᾗ ὄν ἐστιν, οὐχὶ τῶν
πρός τι· αὐτὸ γὰρ ἑαυτοῦ πλῆρες, καὶ αὐτὸ ἑαυτῷ
ἱκανόν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, καὶ με-
τὰ τὴν γένεσιν τοῦ παντὸς ἐν ὁμοίῳ. Ἄτρεπτον γὰρ,
καὶ ἀμετάβλητον, χρῇζον ἑτέρου τὸ παράπαν οὐδε-
νός, ὥστε αὐτοῦ μὲν εἶναι τὰ πάντα, μηδενὸς δὲ
κυρίως αὐτό. Τῶν δὲ δυνάμεων, ἃς ἔτεινεν εἰς γέ-
νεσιν ἐπ᾽ εὐεργεσίᾳ τοῦ συσταθέντος, ἐνίας συμβέ-
βηκε λέγεσθαι ὡσανεὶ πρός τι, τὴν βασιλικὴν, τὴν
εὐεργετικήν· βασιλεὺς γάρ τινος καὶ εὐεργέτης τινὸς,
ἑτέρου πάντως βασιλευομένου καὶ εὐεργετουμένου.
583 Ταύταις συγγενής ἐστι καὶ ἡ ποιητικὴ δύναμις, ἡ
M. καλουμένη θεός· διὰ γὰρ ταύτης τῆς δυνάμεως 1049
ἔθηκε τὰ πάντα ὁ γεννήσας καὶ τεχνιτεύσας πατήρ, R.
ὥστε τὸ „ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς" ἴσον ἐστὶ τῷ „ἐγώ
εἰμι ποιητὴς καὶ δημιουργός." Μεγίστη δὲ δωρεὰ
τὸ αὐτοῦ λαχεῖν ἀρχιτέκτονος, οὗ καὶ σύμπας ὁ κό-
σμος ἔλαχε. Φαύλου μὲν γὰρ ψυχὴν οὐ διέπλασεν·
ἐχθρὰν γὰρ θεῷ κακία. Τὴν δὲ μέσην οὐ δι᾽ ἑαυ-
τοῦ μόνου, κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωϋσῆν, ἐπειδὴ
κηροῦ τρόπον ἔμελλεν αὕτη δέξασθαι καλοῦ τε καὶ
αἰσχροῦ διαφοράν. Διόπερ λέγεται, „Ποιήσωμεν
ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν," **) ἵν᾽ εἰ μὲν δέ-
ξηται φαῦλον τύπον, ἑτέρων φαίνηται δημιούργημα·
εἰ δὲ καλὸν, τοῦ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν μόνων τε-
χνίτου. Πάντως οὖν σπουδαῖος ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ
φησιν, „Ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς," ποιητοῦ μόνου λαχὼν
ἄνευ συμπράξεως ἑτέρων. Ἅμα μέντοι καὶ τὸ πολ-
λαχοῦ κατασκευαζόμενον αὐτῷ δόγμα συνάγει, διδά-
σκων, ὅτι μόνων ἀγαθῶν καὶ σοφῶν δημιουργός
ἐστιν. Οὗτος δὲ πᾶς ὁ θίασος τὴν ἐκ τοῦ ἀφθόνου

---

*) Gen. 17, 1. — **) Gen. 1, 26.

κτῆσιν ἑαυτὸν ἑκὼν ἀφήρηται, ἀλλὰ καὶ τῶν σαρκὶ φίλων ὠλιγώρηκεν. Εὔεκται μὲν γὰρ καὶ σφριγῶντες ἀθληταὶ, τὸ δοῦλον ἐπιτετειχικότες ψυχῇ τὸ σῶμα· ὠχροὶ δὲ καὶ διεῤῥυηκότες καὶ κατεσκελετευμένοι τρόπον τινὰ οἱ ἀπὸ παιδείας, ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι καὶ τοὺς σωματικοὺς τόνους προσκεκληρωκότες, καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν εἰς ἓν εἶδος τὸ τῆς ψυχῆς ἀναλυθέντες καὶ ἀσώματοι διανοίᾳ γεγονότες. Φθείρεται οὖν εἰκότως τὸ γεῶδες καὶ κατακλίζεται, ὅταν ὅλος δι' ὅλων ὁ νοῦς εὐαρεστεῖν προέληται θεῷ· σπάνιον δὲ καὶ τὸ γένος, καὶ μόλις εὑρισκόμενον, πλὴν οὐκ ἀδύνατον γενέσθαι. Δηλοῖ δὲ τὸ χρησθὲν ἐπὶ τοῦ Ἐνὼχ λόγιον τόδε, „Εὐηρέστησε δὲ Ἐνὼχ τῷ θεῷ, καὶ οὐχ εὑρίσκετο.“ *) Ποῦ γὰρ σκεψάμενός τις εὕρῃ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο; Ποῖα πελάγη διαβαλών; Τίνας νήσους, τίνας ἠπείρους ἐλθὼν, παρὰ Βαρβάροις ἢ παρ' Ἕλλησιν; Ἢ οὐχὶ καὶ μέχρι νῦν τῶν φιλοσοφίᾳ τετελεσμένων εἰσί τινες, οἳ λέγουσιν ἀνύπαρκτον εἶναι σοφίαν, ἐπειδὴ καὶ τὸν σοφόν; Μηδένα γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπων γενέσεως ἄχρι τοῦ παρόντος βίου κατὰ τὸ παντελὲς ἀνυπαίτιον νομισθῆναι· καὶ γὰρ ἀδύνατον εἶναι, θνητῷ σώ- 1050
ματι ἐνδεδεμένον εἰσάπαν εὐδαιμονῆσαι. Ταῦτα δὲ, P.
584 εἰ μὲν ὀρθῶς λέγεται, σκεψόμεθα ἐν καιρῷ. Νυνὶ
M. δὲ ἀκολουθήσαντες τῷ λογίῳ, φήσομεν, ὅτι ἔστι μὲν ὑπαρκτὸν πρᾶγμα, σοφία, ἔστι δὲ καὶ ὁ ἐραστὴς αὐτῆς, σοφός. Ὑπάρχων δὲ ὅμως ἡμᾶς τοὺς φαύλους διαλέληθεν· ἀγαθὸν γὰρ οὐ θέλει κακῷ συνέρχεσθαι. Διὰ τοῦτο λέγεται, „Οὐχ εὑρίσκετο ὁ εὐαρεστήσας τρόπος τῷ θεῷ,“ ὡς ἂν δήπου ὑπαρκτὸς μὲν ὢν, ἀποκρυπτόμενος δὲ, καὶ τὴν εἰς ταὐτὸ σύνοδον ἡμῶν ἀποδιδράσκων, ἐπειδὴ καὶ μετατεθῆναι λέγεται· τὸ δὲ ἔστι, μεταναστῆναι καὶ μετοικίαν στείλασθαι τὴν ἀπὸ θνητοῦ βίου πρὸς τὸν ἀθάνατον.

---

*) Gen. 5, 24.

§. 5. Οὗτοι μὲν δὴ τὴν ἔνθεον μανίαν μανέντες ἐξηγριώθησαν· ἕτεροι δ' εἰσὶν οἱ τῆς τιθασσοῦ καὶ ἡμέρου σοφίας ἑταῖροι. Τούτοις καὶ εὐσέβεια διαφερόντως ἀσκεῖται, καὶ τὰ ἀνθρώπεια οὐχ ὑπερορᾶται: Μάρτυρες δὲ οἱ χρησμοὶ, ἐν οἷς λέγεται τῷ Ἀβραὰμ ἐκ προςώπου τοῦ θεοῦ, "Εὐαρεστήσεις ἐνώπιον ἐμοῦ," *) τοῦτο δ' ἔστι, μὴ μόνῳ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἔργοις, παρ' ἐμοὶ κριτῇ, ὡς ἐφόρῳ καὶ ἐπισκόπῳ. Τιμῶν γὰρ γονεῖς, ἢ πένητας ἐλεῶν, ἢ φίλους εὐεργετῶν, ἢ πατρίδος ὑπερασπίζων, ἢ τῶν κοινῶν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους δικαίων ἐπιμελούμενος, εὐαρεστεῖς μὲν πάντως τοῖς χρωμένοις, θεοῦ δὲ ἐνώπιον εὐαρεστεῖς. Ἀκοιμήτῳ γὰρ ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, καὶ τὰ σπουδαῖα χάριτι ἐξαιρέτῳ πρὸς ἑαυτὸν καλεῖ καὶ ἀποδέχεται. Τοιγάρτοι καὶ ὁ ἀσκητὴς εὐχόμενος τὸ αὐτὸν ἀποδηλώσει φάσκων, "Ὁ θεὸς, ᾧ εὐηρέστησαν οἱ πατέρες μου," **) καὶ προςτίθησιν, "ἐνώπιον αὐτοῦ," χάριν τοῦ γνῶναι τὴν πραγματικὴν διαφορὰν τοῦ "θεῷ εὐαρεστεῖν;" πρὸς τὸ, "ἐνώπιον αὐτοῦ:" τὸ μὲν γὰρ ἀμφότερα παρέχει, τὸ δὲ θάτερον μόνον. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς παραινεῖ λέγων, "Τὸ εὐάρεστον ποιήσεις ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου," ***) οἷον, τοιαῦτα πράττε, ἃ γενήσεται ἐπάξια τοῦ φανῆναι θεῷ, καὶ ἅπερ ἰδὼν ἀποδέξεται· ταῦτα δὲ καὶ εἰς τοὺς ὁμοίους εἴωθε χωρεῖν. Ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς τήν τε σκηνὴν δυσὶ περιβόλων ὁρίοις συνύφαινε, μέσον ἀμφοῖν κάλυμμα θεὶς, ὅπως διακρίνηται τῶν εἴσω τὰ ἔξω. Καὶ τὴν νομοφυλακίδα ἱερὰν κιβωτὸν ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν ἐχρύσωσε.
Καὶ τῷ μεγάλῳ ἱερεῖ διττὰς ἀνέδωκε στολὰς, τὴν 1051
μὲν λινῆν ἔνδον, τὴν δὲ ποικίλην ἔξω, μετὰ τοῦ P.
ποδήρους. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα σύμβολα

*) Gen. 17, 1. — **) Gen. 48, 15. — ***) Deut. 12, 28.

ψυχῆς ἐστι, καὶ τοῖς εἴσω πρὸς θεὸν ἁγνευούσης, καὶ ἐν τοῖς ἔξω πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον καὶ βίον καθαρευούσης. Εὐστόχως οὖν ἐκεῖνο πρὸς τὸν παλαιστὴν νικηφόρον ἐλέχθη, μέλλοντα τοῖς νικητηρίοις ἀναδεῖ-
585 σθαι στεφάνοις. Τὸ γὰρ ἐπ᾽ αὐτῷ κήρυγμα τοι-
M. οῦτόν ἐστι, „Ἴσχυσας μετὰ θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατῶς." *) Τὸ γὰρ καθ᾽ ἑκατέραν τάξιν εὐδοκιμῆσαι, καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀγέννητον, καὶ τὴν πρὸς τὸ γεννώμενον, οὐ μικρᾶς ἐστι διανοίας, ἀλλ᾽ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν κόσμου καὶ θεοῦ μεθορίου. Συνόλως δὲ προσήκει τὸν ἀστεῖον ὀπαδὸν εἶναι θεοῦ· μέλει γὰρ τῷ πάντων ἡγεμόνι καὶ πατρὶ τοῦ γενομένου. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἱκανὸς ἦν αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ φίλος μετὰ τὴν κόσμου γένεσιν ὁ αὐτὸς ἔμεινεν, οὐ μεταβαλών; Διὰ τί γοῦν ἐποίει τὰ μὴ ὄντα; Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόδωρος ἦν. Εἶτ᾽ οὐκ ἐφεψόμεθα οἱ δοῦλοι τῷ δεσπότῃ, θαυμάζοντες μὲν τὸν αἴτιον ὑπερφυῶς, τῆς δὲ καθ᾽ αὑτοὺς φύσεως μὴ ὑπερορῶντες;

§. 6. Εἰπὼν δὲ, „Εὐαρέστει ἐνώπιον ἐμοῦ," **) προσεπιλέγει, „Καὶ γίνου ἄμεμπτος," ἀκολουθίᾳ καὶ εἱρμῷ χρώμενος. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐγχείρει τοῖς καλοῖς, ἵνα εὐαρεστῇς· εἰ δὲ μὴ, τῶν γε ἁμαρτημάτων ἀπέχου, ἵνα μὴ τυγχάνῃς μέμψεως. Ὁ μὲν γὰρ κατορθῶν ἐπαινετὸς, ὁ δὲ μὴ ἀδικῶν οὐ ψεκτός. Καὶ τὸ μὲν πρεσβυτικὸν ἆθλον κατορθοῦσι πρόκειται, τὸ εὐάρεστον, τὸ δεύτερον δὲ μὴ ἁμαρτάνουσι, τὸ ἄμεμπτον. Τάχα δὲ καὶ γενέσει τῇ θνητῇ τὸ μὴ διαμαρτάνειν, ἴσον καὶ τὸ αὐτὸ γράφεται τῷ κατορθοῦντι. „Τίς γὰρ," ὡς ὁ Ἰὼβ φησι, „καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, καὶ ἂν μία ἡμέρα ἐστὶν ἡ ζωή;" ***) Ἄπειρα μέν ἐστι τὰ καταῤῥυπαίνοντα τὴν ψυχὴν, ἅπερ ἐκνίψασθαι

*) Gen. 32, 28. — **) Gen. 17, 1. — ***) Iob. 14, 4.

καὶ ἀπολούσασθαι παντελῶς, οὐκ ἔνεστιν. Ἀπολείπονται γὰρ ἐξ ἀνάγκης παντὶ θνητῷ συγγενεῖς κῆρες, ἃς λωφῆσαι μὲν εἰκὸς, ἀναιρεθῆναι δ' εἰςάπαν ἀδύνατον. Δίκαιον οὖν, ἢ φρόνιμον, ἢ σώφρονα, 1052
ἢ συνόλως ἀγαθὸν τέλειον ἐν πεφυρμένῳ βίῳ ζητεῖ P.
τις; Στέργε, καὶ ἂν μὴ ἄδικον, ἢ μὴ ἄφρονα, ἢ μὴ ἀκόλαστον, ἢ μὴ δειλὸν, ἢ μὴ παντελῶς φαῦλον εὑρήσεις. Ἀγαπητὸν γὰρ αἱ τῶν κακιῶν ἀποτροπαὶ, τῶν δὲ ἀρετῶν ἡ παντελὴς κτῆσις ἀδύνατος ἀνθρώπῳ τῷ καθ' ἡμᾶς. Εὐλόγως οὖν ἔφη, "Γίνου ἄμεμπτος," *) μέγα πλεονέκτημα πρὸς εὐδαίμο-
586 να βίον ὑπολαβὼν εἶναι, τὸ ἀναμάρτητον καὶ ἀνυ-
M. παίτιον. Τῷ δὲ ῥηθέντι ζῆν τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ κλῆρον κατὰ διαθήκας ἀπολείψειν ὁμολογεῖ, τὸν ἁρμόζοντα δοῦναι μὲν θεῷ, λαβεῖν δὲ σοφῷ. Φησὶ γὰρ, "θήσω τὴν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ μέσον σοῦ." **) Διαθῆκαι δὲ ἐπ' ὠφελείᾳ γράφονται τῶν δωρεᾶς ἀξίων, ὥςτε σύμβολον εἶναι διαθήκην χάριτος· ἣν μέσην ἔθηκεν ὁ θεὸς ἑαυτοῦ τε ὀρέγοντος καὶ ἀνθρώπου λαμβάνοντος. Ὑπερβολὴ δὲ εὐεργεσίας τοῦτό ἐστι, μὴ εἶναι θεοῦ καὶ ψυχῆς μέσον, ὅτι μὴ τὴν παρθένον χάριτα. Τὸν δὲ περὶ διαθηκῶν σύμπαντα λόγον ἐν δυσὶν ἀναγέγραφα πράξεσι, καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ παλινῳδεῖν ἑκὼν ὑπερβαίνω, καὶ ἅμα μὴ βουλόμενος ἀπαρτᾶν τὸ συμφυὲς τῆς πραγματείας.

§. 7. Λέγεται δὲ ἑξῆς, "Ἔπεσεν Ἀβραὰμ ἐπὶ πρόςωπον." ***) Ἆρ' οὐκ ἔμελλεν ὑποσχέσεσι θείαις γνῶναί τε ἑαυτὸν καὶ τὴν τοῦ θνητοῦ γένους οὐθένειαν, καὶ πεσεῖν παρὰ τὸν ἑστῶτα, εἰς ἔνδειξιν τῆς ὑπολήψεως, ἣν περὶ ἑαυτοῦ τε ἔσχε καὶ θεοῦ; Ὅτι ὁ μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ ἑστὼς κινεῖ τὴν σύμπασαν στάσιν, οὐ διὰ τῶν σκελῶν, — οὐ γὰρ ἀνθρωπό-

---

*) Gen. 17, 1. — **) Gen. 17, 2. — ***) Gen. 17, 3.

μορφος, — ἀλλὰ τὴν ἄτρεπτον καὶ ἀμετάβλητον ἐμφαίνουσαν. Ὁ δὲ οὐδέποτε ἐν τῷ αὐτῷ βεβαίως ἱδρυμένος ἄλλοτε ἀλλοίας δέχεται μεταβολὰς, καὶ ὑποσκελιζόμενος, ὁ δυστυχὴς — ὄλισθος γὰρ σύμπας ὁ βίος ἐστὶν αὐτῷ — μέγα πτῶμα πίπτει. Ἀλλ' ὁ μὲν ἄκων ἀμαθὴς, ὁ δὲ ἑκὼν εὐάγωγος· οὗ χάριν καὶ ἐπὶ πρόσωπον πεσεῖν λέγεται, ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις, ἐπὶ τὸν λόγον, ἐπὶ τὸν νοῦν· μονονοὺ βοῶν καὶ κεκραγὼς, ὅτι πέπτωκε μὲν αἴσθησις ἐξ αὑτῆς ἀδυνατοῦσα αἰσθάνεσθαι, εἰ μὴ προμηθείᾳ τοῦ σωτῆρος ἀνεγερθείη πρὸς τὴν τῶν ὑποκειμένων σωμάτων ἀντίληψιν. Πέπτωκε δὲ καὶ ὁ λόγος, ἑρ- 105
μηνεῦσαί τι τῶν ὄντων ἀδυνατῶν, εἰ μὴ διανοίξας I
τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶτταν ἀρθρώσας, ὁ τὸ φωνητήριον ὄργανον κατεσκευακὼς καὶ ἁρμοσάμενος, πλήξει τοὺς φθόγγους μουσικῶς. Πέπτωκε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς νοῦς, τὰς καταλήψεις ἀφῃρημένος, εἰ μὴ πάλιν αὐτὸν ἐγείρας ὁ ζωοπλάστης ἱδρύσαιτο, καὶ ἐνομματώσας ὀξυδερκέσι κόραις ἀγάγοι πρὸς τὴν τῶν ἀσωμάτων θέαν πραγμάτων.

587 §. 8. Ἀγάμενος οὖν τὸν αὐτὸν ἀποδιδράσκοντα
M. τρόπον, καὶ ἑκούσιον πτῶμα πίπτοντα, διὰ τὴν ὁμολογίαν ἣν ὡμολόγησε περὶ τοῦ Ὄντος, ὅτι πρὸς ἀλήθειαν ἑστὼς ἓν ἦν ἄρα, τῶν μετ' αὐτὸ τροπὰς καὶ μεταβολὰς παντοίων ἐνδεχομένων, ἐνηχεῖ τε καὶ λόγου μεταδίδωσι, φάσκων, „Καὶ ἐγὼ, ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου μετὰ σοῦ.‟ *) Τοῦτο δὲ τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν· εἴδη μὲν διαθήκης ἐστὶ πάμπολλα, χάριτας καὶ δωρεὰς τοῖς ἀξίοις ἀπονέμοντα· τὸ δὲ ἀνώτατον γένος διαθηκῶν, αὐτὸς ἐγώ εἰμι. Δείξας γὰρ ἑαυτὸν, ὡς ἐνῆν δειχθῆναι τὸν ἄδεικτον, διὰ τοῦ φάναι, „Καὶ ἐγὼ,‟ ἐπιλέγει, „ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου,‟ ἡ πασῶν χαρίτων ἀρχή τε καὶ πηγὴ, αὐτός εἰμι ἐγώ.

---

*) Gen. 17, 4 sq.

Τοῖς μὲν γὰρ δι' ἑτέρων τὰς εὐεργεσίας εἴωθε προτείνειν ὁ θεός· γῆς, ὕδατος, ἀέρος, ἡλίου, σελήνης, οὐρανοῦ, δυνάμεων ἄλλων ἀσωμάτων· τοῖς δὲ δι' ἑαυτοῦ μόνου, κλῆρον ἀποφήνας τῶν λαμβανόντων ἑαυτόν, οὓς εὐθέως καὶ προσρήσεως ἑτέρας ἠξίωσε. Λέγεται γὰρ ὅτι "Οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἀβράμ, ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ." Ἔνιοι μὲν οὖν τῶν φιλαπεχθημόνων, καὶ μώμους ἀεὶ τοῖς ἀμώμοις προσάπτειν ἐθελόντων, οὐ σώμασι μᾶλλον ἢ πράγμασι, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον πολεμούντων τοῖς ἱεροῖς, πάνθ' ὅσα μὴ τὸ εὐπρεπὲς ἐν λόγῳ διασώσειν δοκεῖ, σύμβολα φύσεως τῆς ἀεὶ κρύπτεσθαι φιλούσης ὑπάρχοντα, μετὰ ἀκριβοῦς ἐρεύνης φαυλίσαντες, ἐπὶ διαβολῇ προφέρουσι, διαφερόντως δὲ τὰς τῶν ὀνομάτων μεταθέσεις. Καὶ πρώην ἤκουσα χλευάζοντος καὶ κατακερτομοῦντος ἀνδρὸς ἀθέου καὶ ἀσεβοῦς, ὃς ἐτόλμα λέγειν, "Μεγάλαι δὴ καὶ ὑπερβάλλουσαι δωρεαί, ἅς φησι Μωϋσῆς τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ὀρέγειν, στοιχείου προσθήκῃ, τοῦ ἑνὸς Ἄλφα, στοιχείῳ περιττεύει, καὶ πάλιν ἑτέρα προςθεὶς 1054
τὸ Ῥῶ, θαυμαστὴν ἡλίκην ἔδοξεν εὐεργεσίαν παρε- P.
σχῆσθαι. Τὴν δὲ Ἀβρὰμ γυναῖκα, Σάραν, Σάῤῥαν ὠνόμασε, δὶς τὸ Ῥῶ παραλαβών," καὶ ὅσα ὁμοιότροπα συνείρων ἀπνευστὶ καὶ ἐπισαρκάζων ἅμα διεξῄει. Τῆς μὲν φρενοβλαβείας οὖν οὐκ εἰς μακρὰν ἔδωκε τὴν ἁρμόζουσαν δίκην· ἀπὸ γὰρ μικρᾶς καὶ τῆς τυχούσης προφάσεως ἐπ' ἀγχόνην ᾖξεν, ἵν' ὁ μιαρὸς καὶ δυςκάθαρτος μηδὲ καθαρῷ θανάτῳ τελευτήσῃ.

§. 9. Δικαίως δ' ἂν ἡμεῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ καὶ ἕτερον τοῖς αὐτοῖς ἁλῶναι τὰς ὑπονοίας ἐκκόψαιμεν, φυσιολογοῦντες καὶ ἀποδεικνύντες τὰ λεγόμενα ταῦτα, τὰ πάσης ἐπάξια σπουδῆς. Οὐ γράμματα ἄφωνα ἢ φωνήεντα, ἢ συνόλως ῥήματα καὶ ὀνόμα-
588 τα χαρίζεται ὁ θεός· ὁπότε καὶ γεννήσας φυτά τε
M. καὶ ζῶα, ἐκάλεσεν ὡς πρὸς ἡγεμόνα τὸν ἄνθρω-

πον, ὃς ἐκ πάντων δι᾽ ἐπιστήμην ἐχώρισεν, ἵν᾽ ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα ὀνόματα θῆται. „Πάντα γὰρ," φησὶν, „ὃ ἂν ἐκάλεσεν ὁ Ἀδὰμ, τοῦτο ὄνομα τοῦ κληθέντος ἦν." *) Εἶθ᾽ ὅπου οὐδὲ τὰς ὁλοκλήρους θέσεις τῶν ὀνομάτων ὁ θεὸς ἠξίωσεν ἐπιφημίζειν, ἐπιτρέψας ἀνδρὶ σοφῷ, τῷ γένους ἀνθρώπων ἀρχηγέτῃ, τὸ ἔργον, ὑπονοεῖν ἄξιον, ὅτι μέρη τῶν ὀνομάτων ἢ συλλαβὰς ἢ γράμματα, οὐ φωνήεντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄφωνα, αὐτὸς προσετίθει καὶ μεθήρμοζε, καὶ ταῦτ᾽ ἐπὶ προφάσει δωρεᾶς καὶ ὑπερβαλλούσης εὐεργεσίας; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα χαρακτῆρες δυνάμεών εἰσι, βραχεῖς μεγάλων, αἰσθητοὶ νοητῶν, φανεροὶ ἀδήλων· αἱ δὲ δυνάμεις ἐν δόγμασιν ἀρίστοις, ἐν ἀψευδέσι καὶ καθαραῖς ὑπολήψεσιν, ἐν ψυχαῖς βελτίοσιν ἐξετάζονται. Τὸν δὲ ἔλεγχον λαμβάνειν εὐμαρὲς, τὴν ἀρχὴν ποιησαμένοις ἀπὸ τοῦ νυνὶ μετονομασθέντος. Ἀβρὰμ γὰρ ἑρμηνεύεται μετέωρος πατὴρ, Ἀβραὰμ δὲ πατὴρ ἐκλεκτὸς ἠχοῦς. Ἧι δὲ διαφέρει ταῦτ᾽ ἀλλήλων, εἰσόμεθα σαφέστερον, ἐπειδὰν τὸ δηλούμενον ἀφ᾽ ἑκατέρου πρότερον ἀναγνῶμεν. Μετέωρον τοίνυν ἀλληγοροῦντές φαμεν, τὸν ἀπὸ γῆς ἑαυτὸν εἰς ὕψος αἴροντα, καὶ ἐπισκοποῦντα τὰ μετάρσια, μετεωροπόλον τε καὶ μετεωρολογικόν· ἐρευνῶντα τί ἡλίου μέγεθος, τίνες αὐτοῦ φοραὶ, πῶς τὰς ἐτησίους ὥρας 1055
διανέμει προσιὼν καὶ ἐξαναχωρῶν πάλιν, ἰσοταχέσι P.
ταῖς ἀνακυκλήσεσι· καὶ σελήνης περὶ φωτισμῶν, σχηματισμῶν, μειώσεως, αὐξήσεως, καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων κινήσεως, ἀπλανοῦς τε καὶ πεπλανημένης. Ἡ γὰρ τούτων ἐξέτασις οὐκ ἀφυοῦς καὶ ἀγόνου ψυχῆς ἐστιν, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς μάλιστα εὐφυοῦς, καὶ δυναμένης ὁλόκληρα καὶ τέλεια γεννᾶν ἔγγονα. Διὸ καὶ τὸν μετεωρολογικὸν „Πατέρα" εἶπεν, ὅτι οὐκ ἄγονος σοφίας.

---

*) Gen. 2, 19.

§. 10. Τὰ μὲν οὖν τοῦ Ἀβρὰμ σύμβολα οὕτως
ἀκριβοῦται· τὰ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ, ὡς ὑποδείξομεν.
Ἦν δὲ τρία, πατὴρ, καὶ ἐκλεκτὸς, καὶ ἠχοῦς. Φα-
μὲν δὲ τὴν μὲν ἠχὼ τὸν προφορικὸν εἶναι λόγον·
τοῦ γὰρ ζώου ἠχεῖον ὀργανόν ἐστι τὸ φωνητήριον.
Τούτου δὲ πατέρα τὸν νοῦν· ἀπὸ γὰρ διανοίας, ὥς-
589 περ ἀπὸ πηγῆς, φέρεται τὸ τοῦ λόγου νᾶμα. Ἐκ-
M. λεκτὸν δὲ τὸν τοῦ σοφοῦ· ὅ τι γὰρ ἄριστον, ἐν
τούτῳ. Κατὰ μὲν οὖν τοὺς προτέρους χαρακτῆρας
ὁ φιλομαθὴς καὶ μετεωρολέσχης ἐσκιαγραφεῖτο, κα-
τὰ δὲ τοὺς ἀρτίως ὑποτυπωθέντας ὁ φιλόσοφος,
μᾶλλον δὲ ὁ σοφὸς ἐδηλοῦτο. Μηκέτ᾽ οὖν ὀνομά-
των ἀλλαγὴν ὑπολάβῃς χαρίζεσθαι τὸ θεῖον, ἀλλὰ
διὰ συμβόλων ἠθῶν ἐπανόρθωσιν. Τὸν γὰρ πρα-
γματευόμενον τὰ περὶ φύσεως οὐρανοῦ πρότερον, ὃν
μαθηματικὸν ἔνιοι προσαγορεύουσιν, ἐπὶ τὴν μετου-
σίαν καλέσας ἀρετῆς, σοφὸν καὶ ἀπέδειξε καὶ ὠνό-
μασεν· ἐπιφημίσας τὸν μεταχαραχθέντα τρόπον, ὡς
μὲν Ἑβραῖοι εἴποιεν ἂν, Ἀβραὰμ, ὡς δ᾽ ἂν Ἕλλη-
νες, πατέρα ἐκλεκτὸν ἠχοῦς. Τίνος γὰρ, φησὶν,
ἕνεκα χορείας καὶ περιόδους ἀστέρων ἐρευνᾷς, καὶ
τοσοῦτον ἀπὸ γῆς ἄνω πρὸς αἰθέρα πεπήδηκας;
Ἆρ᾽ ἵνα αὐτὸ μόνον τὰ ἐκεῖ περιεργάσῃ; Καὶ τίς ἐκ
τῆς τοσαύτης περιεργίας γένοιτ᾽ ἂν ὠφέλεια; Τίς κα-
θαίρεσις ἡδονῆς; Τίς ἐπιθυμίας ἀνατροπή; Τίς λύ-
πης ἢ φόβου κατάλυσις; Ποία παθῶν, ἃ κλονεῖ καὶ
συγχεῖ τὴν ψυχὴν, ἐκτομή; Καθάπερ γὰρ δένδρων
οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ καρπῶν οἰστικὰ γένοιτο, τὸν αὐ-
τὸν δὲ τρόπον οὐδὲν φυσιολογίας, εἰ μὴ μέλλοι κτῆ-
σιν ἀρετῆς ἐνεγκεῖν· ὁ γὰρ καρπὸς αὐτῆς οὗτός ἐστι.
Διὸ καὶ τῶν πάλαι τινὲς ἀγρῷ τὸν κατὰ φιλοσο-
φίαν ἀπεικάσαντες λόγον, φυτοῖς μὲν ἐξωμοίωσαν
τὸ φυσικὸν μέρος· αἱμασιαῖς δὲ καὶ περιβόλοις 1065
τὸ λογικὸν, καρπῷ δὲ τὸ ἠθικὸν ἀπολαβόντες καὶ P.
τὰ ἐν κύκλῳ τείχη, φυλακῆς ἕνεκα τοῦ καρποῦ, κα-
τασκευάσθαι πρὸς τῶν ἐχόντων, καὶ τὰ φυτὰ δεδη-

μιουργῆσθαι γενέσεως καρποῦ χάριν. Οὕτως οὖν
ἔφασαν, καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ δεῖν τήν τε φυσικὴν καὶ
λογικὴν πραγματείαν ἐπὶ τὴν ἠθικὴν ἀναφέρεσθαι,
ᾗ βελτιοῦται τὸ ἦθος, κτήσεως ὁμοῦ καὶ χρήσεως
ἀρετῆς ἐφιέμενον. Τοιαῦτα ἐδιδάχθημεν περὶ τοῦ
λόγῳ μὲν μετονομασθέντος, ἔργῳ δὲ μεταβαλόντος
ἀπὸ φυσιολογίας πρὸς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, καὶ
μεταναστάντος ἀπὸ τῆς περὶ τὸν κόσμον θεωρίας
πρὸς τὴν τοῦ πεποιηκότος ἐπιστήμην· ἐξ ἧς εὐσέ-
βειαν, κτημάτων τὸ κάλλιστον, ἐκτήσατο.

§. 11. Τὰ δὲ περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σάρας
νῦν ἐροῦμεν· καὶ γὰρ αὐτὴ μετονομάζεται εἰς Σάῤ-
ῥαν κατὰ τὴν τοῦ ἑνὸς στοιχείου πρόσθεσιν τοῦ
Ῥῶ. Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα ταῦτα, τὰ δὲ τυγχά-
590 νοντα μηνυτέον. Ἑρμηνεύεται Σάρα μὲν ἀρχή μου·
M. Σάῤῥα δὲ ἄρχουσα. Τὸ μὲν οὖν πρότερον εἰδικῆς
σύμβολον ἀρετῆς ἐστι, τὸ δὲ ὕστερον γενικῆς. Ὅσῳ
δὲ γένος εἴδους διαφέρει κατὰ τὸ ἔλαττον, τοσούτῳ
τὸ δεύτερον ὄνομα τοῦ προτέρου· τὸ μὲν γὰρ εἶδος
καὶ βραχὺ καὶ φθαρτὸν, τὸ δὲ γένος πολύ τε αὖ
καὶ ἄφθαρτον. Βούλεται δὲ ὁ θεὸς ἀντὶ μικρῶν
καὶ φθαρτῶν μεγάλα καὶ ἀθάνατα χαρίζεσθαι, καὶ
ἐμπρεπὲς αὐτῷ τὸ ἔργον. Ἡ μὲν ἐν τῷ σπουδαίῳ
φρόνησις αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἀρχὴ, καὶ οὐκ ἂν ἁ-
μάρτοι ὁ ἔχων, εἰ λέγει, ἀρχή μου ἐστὶν ἡ ἐν ἐμοὶ
φρόνησις. Ἡ δὲ ταύτην τυπώσασα, ἡ γενικὴ φρό-
νησις, οὐκ ἔτι τοῦ δεῖνός ἐστιν ἀρχὴ, ἀλλ' αὐτὸ
τοῦτο ἀρχή. Τοιγαροῦν ἐκείνη μὲν ἡ ἐν εἴδει τῷ
ἔχοντι συμφθαρήσεται, ἡ δὲ σφραγῖδος τρόπον αὐ-
τὴν τυπώσασα, παντὸς ἀπηλλαγμένη θνητοῦ, δια-
τελέσει πρὸς αἰῶνα ἄφθαρτος. Οὕτω καὶ τῶν τεχνῶν
αἱ μὲν ἐν εἴδει συναπόλλυνται τοῖς κτησαμένοις, γεω-
μέτραις, γραμματικοῖς, μουσικοῖς· αἱ δὲ γενικαὶ μέ-
νουσιν ἀνώλεθροι. Προσυπογράφει δὲ ἀναδιδάσκων
ἐν τῷ αὐτῷ, ὅτι καὶ πᾶσα ἀρετὴ βασιλίς ἐστι καὶ

ἄρχουσα καὶ ἡγεμονεύουσα τῶν κατὰ τὸν βίον πρα-
γμάτων.

§. 12. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰακὼβ μετονομάζεσθαι
συμβέβηκεν εἰς τὸν Ἰσραήλ· οὐκ ἄπο σκοποῦ. Διὰ
τί; Ὅτι ὁ μὲν Ἰακὼβ πτερνιστής, ὁ δὲ Ἰσραὴλ ὁρῶν
τὸν θεὸν καλεῖται. Πτερνιστοῦ μὲν οὖν ἔργον ἀ- 1057
σκοῦντος ἀρετὴν, τὰς βάσεις τοῦ πάθους αἷς ἐφί- P.
δρυται, καὶ εἴ τι ὀχυρὸν ἱδρυμένον ἐν αὐταῖς, κι-
νεῖν καὶ σαλεύειν καὶ ἀνατρέπειν. Ταῦτα δὲ οὐ
δίχα ἀγωνίας ἀπονητὶ φιλεῖ γίνεσθαι· ἀλλ' ἐπειδάν
τις τοὺς φρονήσεως ἄθλους διαθλῶν γυμνάζηταί τε
τὰ τῆς ψυχῆς γυμνάσματα καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπά-
λους καὶ τραχηλίζοντας αὐτὴν λογισμοὺς παλαίῃ.
Τοῦ δὲ τὸν θεὸν ὁρῶντος, τὸ μὴ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶ-
νος ἀστεφάνωτον ἐξελθεῖν, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῇ νίκῃ
βραβεῖα ἄρασθαι. Τίς δ' ἂν εὐανθέστερος καὶ ἐπι-
τηδειότερος πλέκοιτο νικηφόρῳ ψυχῇ στέφανος, ἢ δι'
οὗ τὸν Ὄντα δυνήσεται θεωρεῖν ὀξυδερκῶς; Καλόν
γε ἀσκητικῇ ψυχῇ πρόκειται τὸ ἆθλον, ἐνομματω-
θῆναι πρὸς τὴν τοῦ μόνου θέας ἀξίου τηλαυγῆ κα-
τανόησιν.

§. 13. Ἄξιον δὲ ἀπορῆσαι, διὰ τί ὁ μὲν Ἀβρα-
άμ, ἀφ' οὗ μετωνομάσθη, τῆς αὐτῆς προσρήσεως
ἀξιοῦται, μηκέτι καλούμενος ὀνόματι τῷ προτέρῳ·
ὁ δὲ Ἰακὼβ προσρηθεὶς Ἰσραὴλ, οὐδὲν ἧττον αὖθις
591 πάλιν Ἰακὼβ ἐπὶ πλεῖον ὀνομάζεται. Λεκτέον οὖν,
M. ὅτι καὶ ταῦτα χαρακτῆρές εἰσιν, οἷς ἡ διδακτὴ τῆς
ἀσκητικῆς ἀρετῆς διαφέρει. Ὁ μὲν γὰρ διδασκαλίᾳ
βελτιωθεὶς, εὐμοίρου λαχὼν φύσεως, ἣ περιποιεῖ τὸ
ἄληστον αὐτῷ διὰ συνεργοῦ μνήμης, μόνῃ χρῆται·
ὧν ἔμαθεν ἀπρὶξ ἐπειλημμένος καὶ βεβαίως περιεχό-
μενος. Ὁ δὲ ἀσκητὴς, ἐπειδὰν γυμνάσηται συντό-
νως, διαπνεῖ πάλιν καὶ ἀνανίεται, συλλεγόμενος καὶ
ἀνακτώμενος τὴν ἐκ τοῦ πονεῖν τετρυμμένην δύνα-
μιν, καθάπερ καὶ οἱ τὰ σώματα ἀλειφόμενοι· καὶ
γὰρ οὗτοι περὶ τὴν ἄσκησιν καμόντες, ὡς μὴ κατὰ

τὸ παντελὲς αὐτοῖς ἀποῤῥαγεῖεν αἱ δυνάμεις, διὰ τὸ
σφοδρὸν καὶ σύντονον τῆς ἀθλήσεως, ἔλαιον ἐπιχέ-
ουσιν. Εἶθ' ὁ μὲν διδαχθεὶς ἀθανάτῳ χρώμενος
ὑποβολεῖ, τὴν ὠφέλειαν ἔναυλον καὶ ἀθάνατον ἴσχει,
μὴ τρεπόμενος· ὁ δὲ ἀσκητὴς καὶ τὸ ἑκούσιον ἔχων
αὐτὸ μόνον, καὶ τοῦτο γυμνάζων καὶ συγκροτῶν,
ἵνα τὸ οἰκεῖον πάθος τῷ γεννητῷ μεταβάλῃ, κἂν ἂν
τελειωθῇ, καμὼν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπάνεισι γένος.
Πληκτικώτερος μὲν γὰρ οὗτος, εὐτυχέστερος δὲ ἐκεῖ-
νος. Ὁ μὲν γὰρ χρῆται διδασκάλῳ ἑτέρῳ· ὁ δὲ 105
ἐξ ἑαυτοῦ ζητεῖ τε καὶ σκέπτεται καὶ πολυπραγμονεῖ, F
μετὰ σπουδῆς ἐρευνῶν τὰ φύσεως, ἀδιαστάτῳ χρώ-
μενος καὶ συνεχεῖ πόνῳ. Διὰ τοῦτο τὸν μὲν Ἀβρα-
ὰμ, ἐπειδὴ μένειν ἔμελλεν ἐν ὁμοίῳ, μετωνόμασεν ὁ
ἄτρεπτος θεὸς, ἵν' ὑπὸ τοῦ ἑστῶτος καὶ κατὰ τὰ
αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος, τὸ μέλλον στήσεσθαι
παγίως ἱδρυθῇ· τὸν δὲ Ἰακὼβ, ἄγγελος, ὑπηρέτης
τοῦ θεοῦ λόγος, ἵν' ὁμολογηθῇ, μηδὲν εἶναι τῶν
μετὰ τὸ ὂν, ἀκλινοῦς καὶ ἀῤῥεποῦς αἴτιον βεβαιότη-
τος, ἀλλ' ἁρμονίας τῆς ὡς ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ πε-
ριεχούσης ἐπιτάσεις καὶ ἀνέσεις φθόγγων πρὸς τὴν
τοῦ μέλους ἔντεχνον κρᾶσιν.

§. 14. Ἀλλὰ τριῶν ὄντων τοῦ γένους ἀρχηγε-
τῶν, οἱ μὲν ἄκροι μετωνομάσθησαν, Ἀβραάμ τε
καὶ Ἰακὼβ, ὁ δὲ μέσος Ἰσαὰκ τῆς αὐτῆς ἔλαχεν
εἰσαεὶ προσρήσεως. Διὰ τί; Ὅτι ἡ μὲν διδακτὴ ἀ-
ρετὴ καὶ ἀσκητικὴ δέχονται τὰ πρὸς βελτίωσιν·
ἐφίεται γὰρ δὴ ὁ μὲν διδασκόμενος ἐπιστήμης ὧν
ἀγνοεῖ, ὁ δὲ ἀσκήσει χρώμενος στεφάνων, καὶ τῶν
προκειμένων ἄθλων φιλοπόνῳ καὶ φιλοθεάμονι ψυ-
χῇ. Τὸ δὲ αὐτοδίδακτον καὶ αὐτομαθὲς γένος, ἅτε
φύσει μᾶλλον ἢ ἐπιτηδεύσει συνιστάμενον, ἐξ ἀρχῆς
592 ἴσον καὶ τέλειον καὶ ἄρτιον ἠνέχθη, μηδενὸς ἐνδέ-
M οντος τῶν εἰς πλήρωσιν ἀριθμοῦ. Ἀλλ' οὐχ ὁ τῶν
τοῦ σώματος ἐπιτηδείων προστάτης Ἰωσήφ· ἀλλάτ-
τει γὰρ τὸ ὄνομα, Ψονθομφανὴχ ὑπὸ τοῦ τῆς χώ-

ρας βασιλέως ἐπικληθείς. Ὃν δὲ λόγον ἔχει καὶ
ταῦτα μηνυτέον. Ἰωσὴφ ἑρμηνεύεται πρόςθεμα·
προςθήκη δ' ἐστὶ τῶν φύσει τὰ θέσει· χρυσὸς, ἄρ-
γυρος, κτήματα, πρόςοδοι, οἰκετῶν θεραπεῖαι, κει-
μηλίων καὶ ἐπίπλων καὶ τῆς ἄλλης περιουσίας ἄφθο-
νοι ὗλαι, τῶν ἡδονῆς ποιητικῶν ἀμήχανοι τὸ πλῆ-
θος παρασκευαί. Ὧν τὸν ποριστὴν καὶ ἐπιμελητὴν
Ἰωσὴφ ὀνόματι εὐθυβόλῳ καλεῖσθαι συμβέβηκε πρός-
θεμα, ἐπεὶ τῶν ἔξωθεν ἐπεισοδιαζομένων καὶ προς-
τιθεμένων τοῖς κατὰ φύσιν προστασίαν ἀνῆπται.
Μαρτυροῦσι δὲ οἱ χρησμοὶ, δηλοῦντες ὅτι τὰς τρο-
φὰς τῆς σωματικῆς χώρας ὑπάσης, Αἰγύπτου, θη-
σαυρισάμενος, ἐσιτάρχει.

§. 15. Τοιοῦτος μέν τις ὁ Ἰωσὴφ ἐκ τῶν γνω-
ρισμάτων γνωρίζεται. Ὁ δὲ Ψονθομφανὴχ ποῖός
ἐστι, θεασώμεθα. Ἑρμηνεύεται οὖν, ἐν ἀποκρίσει
στόμα κρῖνον. Οἴεται γὰρ πᾶς ἄφρων τὸν πο- 1059
λυχρήματον καὶ περιῤῥεόμενον ταῖς ἐκτὸς οὐσίαις, P.
εὐθὺς εἶναι καὶ εὐλόγιστον, ἱκανὸν μὲν πρὸς ἃ ἂν
πύθηταί τις ἀποκρίνασθαι, ἱκανὸν δὲ καὶ δι' ἑαυ-
τοῦ γνώμας εἰςηγήσασθαι συμφερούσας. Καὶ συνό-
λως τὸ φρόνιμον ἐν τῷ τυχηρῷ τίθεται, δέον ἔμπα-
λιν τὸ τυχηρὸν ἐν τῷ φρονίμῳ· ἄξιον γὰρ τὸ ἄστα-
τον ὑπὸ τοῦ ἑστῶτος ἡνιοχεῖσθαι. Καὶ μὴν τὸν
ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ὁμογάστριον ὁ μὲν πατὴρ Βεν-
ιαμὶν,*) ἡ δὲ μήτηρ υἱὸν ὀδύνης προςαγορεύει·
φυσικώτατα. Μεταληφθεὶς γὰρ ὁ Βενιαμὶν ἐστιν
υἱὸς ἡμερῶν· ἡμέρα δὲ τῷ ἀφ' ἡλίου αἰσθητῷ φωτὶ
καταλάμπεται, τούτῳ δὲ τὴν κενὴν δόξαν ἐξομοιοῦ-
μεν. Ἔχει γάρ τινα λαμπρότητα αἰσθητὴν ἐν τοῖς
παρὰ τῶν πολλῶν καὶ ἀγελαίων ἐπαίνοις, ἐν τοῖς
γραφομένοις ψηφίσμασιν, ἐν ταῖς ἀνδριάντων καὶ εἰ-
κόνων ἀναθέσεσιν, ἐν πορφύραις καὶ στεφάνοις χρυ-

---

*) Gen. 35, 18.

σαῖς, ἐν ἅρμασι καὶ τεθρίπποις καὶ παραπομπαῖς ὄχλων. Ὁ τούτων οὖν ζηλωτὴς εἰκότως υἱὸς ἡμερῶν, αἰ-
593 σθητοῦ φέγγους καὶ τῆς περὶ τὴν κενὴν δόξαν λαμ-
M. πρότητος, ὠνομάσθη. Τοῦτο ὁ πρεσβύτερος λόγος καὶ πατὴρ ὄντως εὐθύβολον καὶ κύριον ὄνομα αὐτῷ τίθεται, ἡ δὲ παθοῦσα ψυχὴ τὸ ᾧ πέπονθεν ἁρμόττον· ὀδύνης γὰρ υἱὸν καλεῖ. Διὰ τί; Ὅτι οἱ ἐν ταῖς κεναῖς φερόμενοι δόξαις ὑπολαμβάνουσι μὲν εὐδαιμονεῖν, πρὸς ἀλήθειαν δὲ κακοδαιμονοῦσι. Τὰ γὰρ ἀντιπνέοντα πολλὰ, βασκανία, φθόνοι, συνεχεῖς ἔριδες, φιλονεικίαι ἀκατάλλακτοι μέχρις θανάτου, δυσμένειαι παισὶ παίδων κατὰ διαδοχὰς παραδιδόμεναι, κλῆρος οὐ κτητός. Ἀναγκαίως οὖν ὁ θεοφράδμων ἐν αὐταῖς ὠδῖσιν ἀποθνήσκουσαν, ἣν τίκτει κενοδοξίαν παρέστησεν. "Ἀπέθανε γὰρ," φησὶ, "Ῥαχὴλ δυστοκήσασα,"*) ἐπειδὴ τῷ ὄντι ψυχῆς ἐστι θάνατος δόξης αἰσθητῆς καὶ κενῆς σπορά τε καὶ γέννησις.

§. 16. Τί δὲ οἱ τοῦ Ἰωσὴφ παῖδες Ἐφραῒμ τε καὶ Μανασσῆς; Οὐ πάνυ φυσικῶς ἐξωμοιοῦντο δυσὶ τοῖς πρεσβυτάτοις υἱοῖς τοῦ Ἰακὼβ, Ῥουβὶμ τε καὶ Συμεών; Λέγει γὰρ, "Οἱ δύο υἱοί σου, οἱ γενόμενοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν εἰς Αἴγυπτον, ἐμοί
εἰσιν. Ἐφραῒμ καὶ Μανασσῆς ὡς Ῥουβὶν καὶ Συ- 106
μεὼν ἔσονταί μοι." **) Τίνα οὖν τρόπον οἱ δύο P
τοῖς δυσὶν ἐφαρμόζονται, θεασώμεθα. Ῥουβὶν μὲν σύμβολον εὐφυΐας ἐστίν· ἑρμηνεύεται γὰρ ὁρῶν υἱὸς, ἐπειδὴ πᾶς ὁ εὐθιξίᾳ καὶ εὐφυΐᾳ χρώμενος, ὁρατικός. Ἐφραῒμ δὲ, ὡς πολλάκις εἴπομεν ἐν ἑτέροις, μνήμης μεταληφθεὶς γάρ ἐστι καρποφορία, καρπὸς δὲ ψυχῆς ἄριστος ἡ μνήμη· συγγενὲς δὲ οὐδὲν ἕτερον οὕτως τῷ ἑτέρῳ, ὡς εὐφυεῖ τὸ μεμνῆσθαι. Πάλιν ὁ Συ-

*) Gen. 35, 16 sqq. — **) Gen. 48, 5.

μιῶν ὄνομα μαθήσεως καὶ διδασκαλίας ἐστὶν, εἰσα-
κοὴ γὰρ ἑρμηνεύεται· μανθάνοντος δὲ ἴδιον ἀκούειν
τε καὶ προσέχειν τοῖς λεγομένοις. Ὁ δὲ Μανασσῆς
ἀναμνήσεως σύμβολόν ἐστιν· οὕτω γὰρ καλεῖται, ἐκ
λήθης. Τῷ δ' ἐκ λήθης ἔξω προϊόντι συμβαίνει
κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀναμιμνήσκεσθαι· μαθήσεως δὲ
ἀνάμνησις οἰκεῖον. Πολλάκις γὰρ τοῦ μανθάνοντος
ἀποῤῥεῖ τὰ θεωρήματα, μὴ δυναμένου δι' ἀσθένειαν
κρατεῖν, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς ὑπαναπλεῖ. Τὸ μὲν οὖν
τῆς ἀποῤῥοῆς πάθος ὀνομάζεται λήθη, τὸ δὲ τῆς
παλιῤῥοίας, ἀνάμνησις. Ἆρ' οὐ προσφυῶς εὐφυΐᾳ μὲν
ἡ μνήμη, μαθήσει δὲ ἀνάμνησις ἐφαρμόζεται; Καὶ
μὴν ὃν λόγον ἔχει Συμεὼν πρὸς Ῥουβὶν, τὸ δ' ἐστι
μάθησις πρὸς φύσιν, τοῦτον ἔχει λόγον Μανασσῆς
πρὸς Ἐφραΐμ, τὸ δ' ἐστι πρὸς μνήμην ἀνάμνησις.
Ὡς γὰρ τὸ εὐφυὲς ἄμεινον τοῦ μανθάνοντος, — τὸ
594 μὲν γὰρ ἔοικεν ὁράσει, τὸ δὲ ἀκοῇ, ἀκοὴ δὲ ὁράσεως
M. τὰ δεύτερα φέρεται, οὕτω τὸ μνημονικὸν τοῦ ἀναμι-
μνησκομένου πανταχοῦ κρεῖττον· ὅτι τὸ μὲν λήθῃ
κέκραται, τὸ δὲ ἀμιγὲς καὶ ἄκρατον ἐξ ἀρχῆς ἄχρι
τέλους διαμένει.

§. 17. Καὶ μὴν τόν γε τοῦ ἀρχιπροφήτου πεν-
θερὸν, τοτὲ μὲν Ἰοθὸρ, τοτὲ δὲ Ῥαγουὴλ αἱ χρησμοὶ
καλοῦσιν. Ἰοθὸρ μὲν, ὅταν τῦφος εὐημερῇ· μετα-
ληφθεὶς γάρ ἐστι περισσός· πέριττὸν δὲ ἀψευδεῖ βίῳ
τῦφος, γέλωτα μὲν τὰ ἴσα καὶ ἀναγκαῖα τῷ βίῳ τι-
θέμενος, τὰ δὲ πλεονεξίας ἄνισα σεμνύνων. Οὗτος
καὶ ἀνθρώπεια θείων, καὶ ἔθη νόμων, καὶ βέβηλα
ἱερῶν, καὶ θνητὰ ἀθανάτων, καὶ συνόλως τὸ δοκεῖν
τοῦ εἶναι προτιμᾷ. Καὶ ἐπιτολμήσας αὐτοκέλευστος εἰς
τὴν τοῦ συμβούλου παρέρχεται τάξιν, ὑφηγούμενος
τῷ σοφῷ μὴ ἀναδιδάσκειν ἃ μόνα μανθάνειν ἄξιον, 1061
„τὰ προστάγματα τοῦ θεοῦ καὶ τὸν νόμον,". *) ἀλλὰ τὰ P.

*) Exod. 18, 16 sqq.

πρὸς ἀλλήλους ἀνθρώπων συμβόλαια, τῆς ἀκοινωνή-
του σχεδὸν αἴτια κοινωνίας. Καὶ ὁ μέγας πάντα
πειθαρχεῖ, νομίσας ἁρμόττον εἶναι μικροῖς μὲν τὰ μι-
κρὰ, μεγάλοις δὲ τὰ μεγάλα δίκαια τίθεσθαι. Με-
ταβάλλων δὲ πολλάκις ὁ δοκησίσοφος οὗτος, καὶ με-
ταβὰς ἀπὸ τῶν σχημάτων, ἃ δὴ τυφλὸς ἔλαχεν ἡνιο-
χεῖν, ἀναζητήσας τὴν θείαν ἀγέλην, μέρος οὐ μεμ-
πτὸν αὐτῆς γίνεται· θαυμάσας τῆς φύσεως τὸν ἀγε-
λάρχην, καὶ τῆς ἐπιστασίας ἀγάμενος, ᾗ χρῆται πρὸς
τὴν τῶν ἑαυτοῦ θρεμμάτων ἐπιμέλειαν· ἑρμηνεύεται
γὰρ Ῥαγουὴλ, ποιμασία θεοῦ.*)

§. 18. Τὸ μὲν κεφάλαιον εἴρηται, τὰς δὲ πί-
στεις ὑφηγήσεται. Πρῶτον μὲν θεραπευτὴν αὐτὸν
κρίσεως καὶ δίκης εἰσηγεῖται· ἡ γὰρ προσηγορία τῆς
Μαδιὰμ μεταληφθεῖσα ἐκ κρίσεως ὀνομάζεται. Δι-
τὸν δὲ τοῦτο· δηλοῖ γὰρ τὸ μὲν ἔκκρισιν καὶ ἀπόκρι-
σιν, ἢ καὶ τοῖς ἀγωνισταῖς κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας
λεγομένους εἴωθε συμβαίνειν. Μυρίοι γὰρ ἀνεπιτή-
δειοι φανέντες ἤδη, πρὸς τῶν ἀθλοθετῶν ἐξεκρίθη-
σαν. Οὗτοι τελεταῖς ἀνιέροις ταῖς Βεελφεγὼρ τελε-
σθέντες,**) καὶ τὰ τοῦ σώματος στόματα πάντα
595 εὐρύναντες πρὸς τὴν τῶν ἔξωθεν ἐπιχεομένων ῥευ-
M μάτων ὑποδοχήν· ἑρμηνεύεται γὰρ Βεελφεγὼρ, ἀνω-
τέρω στόμα δέρματος· κατέκλυσαν τὸν ἡγεμόνα νοῦν,
καὶ ἐπήεσαν εἰς βυθὸν ἔσχατον, ὡς μηδ' ἀνανήξα-
σθαι, μηδὲ μικρὸν ὅσον δυνηθῆναι ἀνασχεῖν. Καὶ
τοῦτο ἔπαθεν, ἕως ὁ εἰρηνικὸς καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ
τρανὸς Φινεὲς, ὑπέρμαχος αὐτοκέλευστος ἦλθε, φύ-
σει μισοπόνηρος ὢν, καὶ ζήλῳ τῶν καλῶν κατεσχη-
μένος· τῷ σειρομάστην λαβόντι, τὸ δ' ἔστιν, ἠκονη-
μένον καὶ ὀξὺν λόγον, μαστεύειν καὶ ἀναζητεῖν ἕκα-
στα ἱκανὸν, ἐξεγένετο μὴ φενακισθῆναι, ῥώμῃ δὲ
καρτερᾷ χρησαμένῳ κατακεντῆσαι διὰ τῆς μήτρας

---

*) Exod. 2, 18. — **) Num. 25, 1 sqq.

τὸ πάθος, ἵνα μηδὲν ἔτι μαλακὸν [illegible]. Πρὸς τούτους καὶ ὁ μέγιστος ἐνίσταται τῷ ὁρατικῷ γένει πόλεμος, ἐν ᾧ τῶν διαγωνισαμένων "διεφώνησεν οὐδείς," *) ἀλλ' ἄτρωτος καὶ σῶος ἐπανῆλθε, τοῖς νικητηρίοις ἀναδούμενος στεφάνοις.

§. 19. Ἓν μὲν δὴ τοῦτο ἐκ τῆς Μαδιὰμ ἐδηλοῦτο· ἕτερον δὲ τὸ κρεῖττον καὶ δοκιμαστικὸν εἶδος, ὃ καὶ κατ' ἐπιγαμίαν οἰκειοῦται γένει τῷ [illegible]. "Τῷ ἱερεῖ," φησὶν οὖν τῆς κρίσεως καὶ τῆς δίκης, "εἰσὶν ἑπτὰ θυγατέρες," **) συμβολικῶς αἱ τοῦ ἀλόγου δυνάμεις, γονή τε καὶ φωνή, καὶ πέντε αἰ- 1062
σθήσεις, ποιμαίνουσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρός. Διὰ P.
γὰρ τῶν ἑπτὰ δυνάμεων τούτων αἱ προβάσεις καὶ παραυξήσεις τοῦ πατρὸς νοῦ ταῖς ἐγγινομέναις καταλήψεσι συνίστανται. Παραγενόμεναι δὲ ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἑκάστη, χρώματα μὲν καὶ σχήματα ὅρασις, φωνὰς δὲ ἀκοή, ἀτμοὺς δὲ ὄσφρησις, χυλοὺς δὲ γεῦσις, καὶ αἱ ἄλλαι πρὸς τὰ ἁρμόττοντα ἑαυταῖς, ἀντλοῦσι τρόπον τινὰ τὰ ἐκτὸς αἰσθητά, ἕως ἂν πληρώσωσι τὰς τῆς ψυχῆς δεξαμενάς· ἐξ ὧν ποτίζουσι τὰ πρόβατα τοῦ πατρός, τὴν καθαριωτάτην λέγω τοῦ λογισμοῦ ποίμνην, ἀσφάλειαν καὶ κόσμον περιφέρουσαν ἐν αὐτῇ. Παραγενόμενοι δὲ οἱ φθόνου καὶ βασκανίας ἑταῖροι, πονηρᾶς ἀγέλης ἡγεμόνες, ἐλαύνουσιν αὐτὰς τῆς κατὰ φύσιν χρήσεως· αἱ μὲν γὰρ τὰ ἐκτὸς ἄγουσιν εἴσω πρὸς οἷα δικαστὴν καὶ βασιλέα τὸν νοῦν, ἵν' ἄρχοντι χρώμεναι τῷ βελτίστῳ κατορθῶσιν. Οἱ δὲ ἀντικάθηνται διώκοντες, καὶ τὰ ἐναντία παραγγέλλοντες, ἔξω τὸν νοῦν ἐπισπᾶσθαι καὶ ἀγώγιμα παραδιδόναι τὰ φαινόμενα· μέχρις ἀναστὰς
596 ὁ τέως ἠρεμεῖν τρόπος δοκῶν φιλάρετος καὶ ἐπιθειά-
M. σας, ὄνομα Μωϋσῆς, ὑπερασπίσει καὶ ῥύσεται αὐτὰ τῶν κατεχόντων, ποτίμοις λόγοις θρέψας τὴν τοῦ

---

*) Exod. 31, 49 (R). — **) Exod. 2, 16.

καιρὸς πολλάκις. Ἐμφυσῶσαι δὲ τὴν ἐπίθεσιν τῶν διανοίας μὲν ἐχθρῶν, τὰ δὲ περίαπτα, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ μόνα ζηλωσάντων, οὐκέτι πρὸς Ἰοθὸρ, ἀλλὰ πρὸς Ῥαγουὴλ ἀφικνοῦνται. Καταλελοίπασι μὲν γὰρ τὴν πρὸς τῦφον συγγένειαν, οἰκείωνται δὲ ἐγγονῇ νομίμῳ τ μοίρᾳ τῆς ἱερᾶς ἀγέλης ἀξιώσασαι γενέσθαι, ἧς ὁ θεῖος ἀφηγεῖται λόγος, ὡς δηλοῖ τὸ ὄνομα· νομασία γάρ ἐστι θεοῦ.

§ 20. Ποιμένος δὲ ἐπιμελουμένου τῆς ἰδίας, ἐξ ἑτοίμου ἀγαθὰ πάρεστιν ἀθρόα τοῖς πειθαρχοῦσι καὶ μὴ ἀφηνιάζουσι τῶν θρεμμάτων. Ἄιδεται δὲ καὶ ἐν ὕμνοις ᾆσμα τοιοῦτον, "Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει." *) Πευστέον οὖν εἰκότως ὁ ποιμένι βασιλεῖ χρώμενος τῷ θείῳ λόγῳ, τοὺς τῶν ἑπτὰ θυγατέρων αὐτοῦ, "Διὰ τί συντείνασαι μετὰ πολλοῦ τάχους σήμερον ἀγχοῦ;" **) Πρότερον γὰρ ὅτ᾿ ἐνετυγχάνετε τοῖς αἰσθητοῖς, μακρὸν χρόνον ἔξω διατρίβουσαι, μόλις ἐπανῄειτε δελεαζόμεναι πρὸς αὐτῶν. Νυνὶ δ᾿ οὐκ οἶδ᾿ ὅ τι παθοῦσαι συντόμως παρά τι εἰωθὸς ἐπανήκετε. Φήσουσιν οὖν, ὅτι οὐχ αὗται γεγόνασιν αἴτιαι τοῦ τὸν δίαυλον ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ 1063
καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀπνευστὶ καὶ μετὰ πολλῆς P.
ῥύμης δραμεῖν· ἀλλ᾿ ὁ ῥυσάμενος αὐτὰς ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν τῆς ἀγρίας ἀγέλης ποιμένων, Αἰγύπτιον δὲ καλοῦσι Μωϋσῆν — τὸν οὐ μόνον Ἑβραῖον, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθαρωτάτου γένους ὄντα Ἑβραίων, ὃ ἱερᾶται μόνον — οὐ δυνάμεναι τὴν ἑαυτῶν φύσιν ὑπερβῆναι. Μεθόριοι γὰρ αἱ αἰσθήσεις οὖσαι τῶν νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν, ἀγαπητὸν ἐὰν ἑκατέρων ἐφίωνται, ἀλλὰ μὴ ὑπὸ μόνων τῶν αἰσθητῶν ἄγωνται· τὸ δ᾿ οἴεσθαι ὅτι μόνοις ποτὲ τοῖς κατὰ διάνοιαν ἐπανέξουσιν, εὐήθεια πολλή. Οὗ χάριν ἀμφότερα τιθέασι. Διὰ μὲν τοῦ, ἄνθρωπος, τὰ μόνῳ λόγῳ

*) Psalm. 22, 1. — **) Exod. 2, 18. 19.

θεωρητὰ μηνύουσαι, διὰ δὲ τοῦ Αἰγύπτιος παριστῶ-
σαι τὰ αἰσθητά. Ταῦτ᾽ ἀκούσας, καὶ πάλιν πεύσε-
ται, "Ποῦ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος;" Ἐν τίνι μέρει τῶν
καθ᾽ ὑμᾶς οἰκεῖον τὸ λογικὸν εἶδος; Ἵνα τί αὐτὸν
ῥᾳδίως οὕτω καταλελοίπατε, ἀλλ᾽ οὐχ ἅπαξ ἐντυ-
χοῦσαι περιέσχετε κτῆμα κάλλιστον καὶ λυσιτελέστα-
τον ἑαυταῖς; Ἀλλ᾽ εἰ μὴ πρότερον, νῦν αὐτὸν καλέ-
σατε, ὅπως ἂν φάγῃ καὶ τραφῇ ταῖς ὑμετέραις βελ-
τιώσεσι καὶ πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεσι. Τάχα γὰρ καὶ
597 οἰκήσει παρ᾽ ἡμῖν, καὶ τὸ πτηνὸν καὶ τὸ θεοφό-
M. ρητον καὶ προφητικὸν γένος, ὄνομα Σεπφώραν,
ἄξεται.

§. 21. Ταῦτα καὶ περὶ τούτων. Ἀλλὰ καὶ τὸν
Ὡσηὲ μετονομάζει Μωϋσῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν, τὸν ποιὸν
εἰς ἕξιν μεταχαράττων. Ὡσηὲ μὲν γὰρ ἑρμηνεύεται,
ποιὸς οὗτος, Ἰησοῦς δὲ, σωτηρία κυρίου, ἕξεως ὄνο-
μα τῆς ἀρίστης. Ἕξεις γὰρ τῶν καθ᾽ αὐτὰς ποιῶν
ἀμείνους· ὡς μουσικὴ μουσικοῦ, καὶ ἰατρικὴ ἰατροῦ,
καὶ παντὸς τεχνίτου τέχνη ποιὰ, καὶ ἀϊδιότητι καὶ δυ-
νάμει καὶ τῇ περὶ τὰ θεωρήματα ἀπταίστῳ ἀκρότητι.
Ἡ μὲν γὰρ ἕξις, ἀΐδιον, ἐνεργοῦν, τέλειον· ὁ δὲ
ποιὸς, θνητὸν, πάσχον, ἀτελές. Κρεῖττον δὲ θνη-
τοῦ μὲν τὸ ἄφθαρτον, πάσχοντος δὲ τὸ δρῶν αἴτιον,
τὸ δὲ τέλειον ἀτελοῦς. Οὕτω μετεχαράχθη καὶ τὸ
τοῦ λεχθέντος νόμισμα πρὸς ἰδέαν βελτίονα. Ὁ δὲ
Χάλεβ καὶ αὐτὸς ὅλος ἀλλάττεται· "Ἐγένετο γὰρ,"
φησὶ, "πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ," *) ὡσανεὶ τοῦ ἡ-
γεμονικοῦ μεταβαλόντος πρὸς ἄκραν τελειότητα. Καὶ
γὰρ ἑρμηνευθείς ἐστι Χάλεβ πᾶσα καρδία. Τοῦ- 1064
το δὲ σύμβολον τοῦ μὴ ἐκ μέρους ἐπαμφοτερίζουσαν P.
καὶ ἀντιρρέπουσαν, ἀλλ᾽ ὅλην δι᾽ ὅλου τὴν ψυχὴν
μεταβεβλῆσθαι πρὸς τὸ δόκιμον, καὶ ἂν εἴ τι μὴ
πάνυ ἐπαινετὸν ᾖ, λόγοις τοῖς περὶ μετανοίας ἐξοικι-

*) Num. 14, 24.

σασαν. Οὕτω γὰρ ἐκνιψαμένη τὰ καταῤῥυπαίνοντα, καὶ τοῖς φρονήσεως λουτροῖς χρησαμένη καὶ καθαρσίῳ, ἔμελλε φαιδρύνεσθαι.

§. 22. Τὸν δὲ ἀρχιπροφήτην συμβέβηκεν εἶναι πολυώνυμον. Ὁπότε μὲν γὰρ τοὺς χρησμῳδουμένους χρησμοὺς ἑρμηνεύων ὑφηγεῖται, προσαγορεύεται Μωϋσῆς· ὁπότε δὲ εὐχόμενος εὐλογεῖ τὸν λεὼν, ἄνθρωπος θεοῦ· *) ἡνίκα δὲ Αἴγυπτος τὰς ὑπὲρ τῶν ἀσεβηθέντων δίκας ἐκτίνει, τοῦ βασιλεύοντος τῆς χώρας, Φαραὼ, θεός. **) Διὰ τί δέ; Ὅτι τὸ μὲν νόμους μεταγράφειν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐντευξομένων, ψηλαφῶντός ἐστι καὶ διὰ χειρὸς ἔχοντος ἀεὶ τὰ θεῖα, καὶ ἀνακεκλημένου ὑπὸ τοῦ θεσπιῳδοῦ νομοθέτου, καὶ εἰληφότος παρ' αὐτοῦ μεγάλην δωρεὰν, ἑρμηνείαν καὶ προφητείαν νόμων ἱερῶν. Μεταληφθεὶς γὰρ Μωϋσῆς καλεῖται λῆμμα· δύναται δὲ καὶ ψηλάφημα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. Τὸ δέ γε εὔχεσθαι καὶ εὐλογεῖν οὐκ ἔστι τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ἀνθρώπου τὴν πρὸς γένεσιν μὴ ἑωρακότος συγγένειαν, προσκεκληρωκότος δὲ ἑαυτὸν τῷ πάντων ἡγεμόνι καὶ πατρί. Ἀγαπητὸν γὰρ, εἴ τῳ ἐξεγένετο εὐλογιστίᾳ χρῆσθαι. Τὸ δέ γε καὶ ἑτέροις περιποιεῖν τὸ ἀγαθὸν, τοῦτο μείζονος καὶ τελειοτέρας ψυχῆς, καὶ ὡς ἀληθῶς θεια-
598 ζούσης ἦν ἐπάγγελμα· ἧς ὁ τυχὼν εἰκότως θεὸς
M. κεκλήσεται. Θεὸς δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος, ἅτε σοφὸς ὢν, καὶ διὰ τοῦτο ἄρχων παντὸς ἄφρονος, κἂν εἰ τοῖς βασιλείοις σκήπτροις ἐκεῖνος ἐφιδρύοιτο, μεγαλαυχῶν καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἥκιστα. Βούλεται γὰρ ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν, κἂν ἀφόρητα ἀδικοῦντές τινες μέλλωσι κολάζεσθαι, παραιτητὰς ἔχειν τοὺς ἐντευξομένους ὑπὲρ αὐτῶν· οἳ τὴν τοῦ πατρὸς ἵλεων δύναμιν ἀπομιμούμενοι, μετριώτερον καὶ φιλανθρωπότερον χρήσονται ταῖς τιμωρίαις· θεοῦ δὲ τὸ εὐεργετεῖν ἴδιον.

---

*) Deut. 33, 1. — **) Exod. 7, 1.

§. 23. Ἀποχρώντως οὖν περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ἀλλαγῆς τε καὶ μεταθέσεως εἰρηκότες, ἐπὶ τὰ ἑξῆς τῆς ἐφόδου τρεψόμεθα κεφάλαια. Εἵπετο δὲ εὐθὺς ἡ γένεσις Ἰσαάκ· καλέσας γὰρ τὴν μητέρα αὐτοῦ 1065
Σάῤῥαν ἀντὶ Σάρας, φησὶ τῷ Ἀβραάμ, "Δώσω σοι P.
τέκνον." *) Ἐν μέρει δὲ ἕκαστον ἀκριβωτέον. Ὁ τοίνυν κυρίως διδοὺς ὁτιοῦν, ἴδιόν τι πάντως ἑαυτοῦ δίδωσιν· εἰ δὲ τοῦτ' ἀψευδές ἐστι, γένοιτ' ἂν οὐχ ὁ ἄνθρωπος Ἰσαάκ, ἀλλ' ὁ συνώνυμος τῆς ἀρίστης τῶν εὐπαθειῶν χαρᾶς, γέλως, ὁ ἐνδιάθετος υἱὸς θεοῦ, τοῦ διδόντος αὐτὸν μείλιγμα καὶ εὐθυμίαν εἰρηνικωτάταις ψυχαῖς. Ἄτοπον μὲν γὰρ ἕτερον ἄνδρα εἶναι, ἐξ ἑτέρου δὲ νόθα καὶ μοιχίδια παιδοποιεῖσθαι· καὶ μὴν τόν γε θεὸν ἄνδρα τῆς φιλαρέτου διανοίας Μωϋσῆς ἀναγράφει, δι' ὧν φησιν, "Ἰδὼν κύριος, ὅτι μισεῖται Λεία, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς." **) Ἔλεον γὰρ καὶ οἶκτον λαβὼν τῆς ὑπὸ τοῦ θνητοῦ γένους μισουμένης ἀρετῆς, καὶ ψυχῆς τῆς φιλαρέτου, στειροῖ μὲν τὴν φιλόκαλον φύσιν, ἀνοίγνυσι δὲ τῆς εὐπαιδίας πηγήν, εὐτοκίαν αὐτῇ χαριζόμενος. Ἡ δὲ Θάμαρ ἐγκύμων τε γενομένη θείων σπερμάτων, καὶ τὸν μὲν σπείραντα οὐκ ἰδοῦσα, — λέγεται γὰρ τότε "ἐγκαλύψασθαι τὸ πρόσωπον," ὡς Μωϋσῆς, ἡνίκα ἀπεστράφη, εὐλαβούμενος τὸν θεὸν ἰδεῖν, — τὰ δὲ σύμβολα καὶ τὰ μαρτύρια διαθρήσασα, καὶ παρ' αὐτῇ δικάσασα, ὅτι θνητὸς ταῦτ' οὐ δίδωσιν, ἀνέκραγεν, "Οὗτινος ταῦτ' ἐστὶν, ἐξ ἐκείνου ἐν γαστρὶ ἔχω." ***) Τίνος ὁ δακτύλιος, ἡ πίστις, ἡ τῶν ὅλων σφραγίς, ἡ ἀρχέτυπος ἰδέα, ἣ τὰ πάντ' ἀνείδεα ὄντα καὶ ἄποια, σημειωθέντα ἐτυπώθη; Τίνος δὲ καὶ ὁρμίσκος, ἢ ὁ κόσμος, εἱμαρμένη, ἀκολουθία καὶ ἀναλογία τῶν συμπάντων, εἱρμὸν ἔχουσα ἀδιάλυτον; Τίνος δὲ καὶ ἡ ῥάβδος, τὸ

*) Gen. 17, 16. — **) Gen. 29, 31. — ***) Gen. 38, 25.

ἐρηρεισμένον, τὸ ἀκράδαντον, τὸ ἄτρεπτον, ἡ νου-
θεσία, ὁ σωφρονισμός, ἡ παιδεία; Τὸ σκῆπτρον, ἡ
βασιλεία τίνος; Ἆρ᾽ οὐχὶ μόνου θεοῦ; Τοιγαροῦν ὁ
599 ἐξομολογικὸς τρόπος, Ἰούδας, ἡσθεὶς αὐτῆς τῷ
M. κατεχομένῳ καὶ θεοφορήτῳ, παῤῥησιάζεται λέγων,
"Δεδικαίωται, ἧς ἕνεκα αἰτίας ἐγὼ οὐδενὶ θνητῷ αὐ-
τὴν ἔδωκα," *) ἀσεβὲς ἡγούμενος μιαίνειν βεβήλοις
τὰ θεῖα.

§. 24. Μηνύει δὲ ἡ τρόπον μητρὸς ἀποκυήσασα
φρόνησις τὸ αὐτομαθὲς γένος, ὅτι θεὸς αὐτὸ ἔσπειρε.
Τεχθέντος γάρ, ἐπισεμνύνεται φάσκουσα, "Γέλωτά
μοι ἐποίησεν ὁ κύριος," **) ἴσον τῷ, τὸν Ἰσαὰκ διέ-
πλασεν, ἐδημιούργησεν, ἐγέννησεν, ἐπειδὴ γέλωτι 1066
ὁ αὐτὸς ἦν. Ἀλλ᾽ οὐ παντός ἐστιν ἀκοῦσαι τὸ ἄκου- P.
σμα τοῦτο, πολλοῦ τοῦ δεισιδαιμονίας ῥυέντος παρ᾽
ἡμῖν κακοῦ, καὶ τὰς ἀνάνδρους καὶ ἀγεννεῖς ψυχὰς
ἐπικλύσαντος. Διὸ προστίθησιν, "Ὃς γὰρ ἂν ἀκούσῃ,
οὐ χαριεῖταί μοι·" ὡς ὀλίγων ὄντων, οἷς τὰ ὦτα ἀ-
ναπέπταται καὶ ἀνωρθίασται πρὸς τὴν τῶν ἱερῶν
τούτων λόγων ὑποδοχήν· οἳ διδάσκουσιν, ὡς ἄρα
μόνου θεοῦ σπείρειν καὶ γεννᾶν τὰ καλά, ἔργον ἴδιον·
πρὸς οὓς οἱ ἄλλοι πάντες κεκώφηνται. Στόματι δ᾽
οἶδά ποτε προφητικῷ θεσπισθέντα διάπυρον τοιόνδε
χρησμόν, "Ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὕρηται. Τίς σο-
φός, καὶ συνήσει ταῦτα; συνετός, καὶ γνώσεται αὐ-
τά;" ***) Τὸν δὲ ὑπηχοῦντα, καὶ κρούοντα ἀόρα-
τον ἀοράτως τὸ φωνῆς ὄργανον, ἐνενόουν καὶ ἐθαύ-
μαζον ἅμα καταπληττόμενος καὶ τὰ εἰρημένον. Εἰ
γάρ τι ἀγαθὸν ἐν τοῖς οὖσι, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ σύμ-
πας οὐρανός τε καὶ κόσμος, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν,
θεοῦ καρπός ἐστιν, ὑφ᾽ οἷα δένδρου συνεχόμενος τῆς
ἀϊδίου καὶ ἀειθαλοῦς φύσεως. Συνετῶν δ᾽ ἐστὶ καὶ

---

*) Gen. 38, 26. — **) Gen. 21, 6. 7. — ***) Hos. 14, 9.

σοφῶν ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα γινώσκειν καὶ ὁμολογεῖν, οὐκ ἀσήμων.

§. 25. Τί μὲν οὖν ἐστι τὸ "Δώσω σοι" λέλεκται· τὸ δὲ "ἐξ αὐτῆς" μηνυτέον. Οἱ μὲν οὖν, τὸ ἔξω γινόμενον αὐτῆς ἐδέξαντο, νομίζοντες ἄριστα κεκρίσθαι παρὰ ὀρθῷ λόγῳ, τὸ μηδὲν ἀποφαίνειν τὴν ψυχὴν ἴδιον αὐτῆς καλὸν, ἀλλὰ προσγινόμενον ἔξωθεν, κατὰ τὴν μεγαλόνοιαν τοῦ χάριτας ὀμβροῦντος θεοῦ. Οἱ δὲ, τὸ παραυτίκα τάχος· ἴσον γὰρ εἶναι τὸ ἐξ αὐτῆς τῷ παραχρῆμα, εὐθὺς, ἀνυπερθέτως, ἄνευ μελλήσεως. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον αἱ θεῖαι φιλοῦσι συμβαίνειν δωρεαὶ, φθάνουσαι καὶ τὰ χρόνων διαστήματα. Τρίτοι δέ εἰσιν, οἱ τὴν ἀρετὴν μητέρα τοῦ γεννητοῦ εἶναι λέγοντες ἀγαθοῦ, λαμβάνουσαν τὰς γονὰς παρὰ μηδενὸς θνητοῦ. Πρὸς δὲ τοὺς ζητοῦντας, εἰ στεῖρα τίκτει, — Σάῤῥαν γὰρ εἰςάγοντες πάλαι στεῖραν οἱ χρησμοὶ, νῦν ὅτι γενήσεται μήτηρ ὁμολογοῦσι — λεκτέον ἐκεῖνο, ὅτι γυνὴ μὲν στεῖρα
600 τίκτειν οὐ πέφυκεν, ὥςπερ οὐδὲ τυφλὸς βλέπειν,
M. οὐδὲ κωφὸς ἀκούειν· ψυχὴ δὲ ἡ πρὸς τὰ φαῦλα ἐ-
στειρωμένη, καὶ παθῶν ἀμετρίας καὶ κακιῶν ἄγο- 1067
νος, μόνη σχεδὸν εὐτοκίᾳ χρῆται, τὰ ἀξιέραστα τί- P.
κτουσα, τὸν ἀριθμὸν ἑπτά· κατὰ τὸ ᾀδόμενον ᾆσμα ὑπὸ τῆς χάριτος, Ἄννης, ἥ φησιν, "Στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, ἡ δὲ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠσθένησε." *) Καλεῖ δὲ πολλὴν μὲν τὴν ἐκ μιγάδων καὶ συγκλύδων λογισμῶν συμπεφορημένων διάνοιαν, ἣ διὰ τὸ πλῆθος τῶν περὶ αὐτὴν ὄχλων καὶ θορύβων ἀνήκεστα κακὰ τίκτει· στεῖραν δὲ, τὴν μὴ παραδεχομένην θνητὸν ὡς γόνιμον σπόρον, ἀλλὰ τὰς τῶν φαύλων ὁμιλίας καὶ συνουσίας ἀναλίσκουσάν τε καὶ διαφθείρουσαν, περιεχομένην δὲ τῆς ἑβδόμης καὶ τοῦ κατ᾽ αὐτὴν

*) 1 Sam. 2, 5.

εἰρηνικωτάτου· τούτου γὰρ ἐγκύμων τε εἶναι βούλεται, καὶ μήτηρ λέγεσθαι.

§. 26. Τοιοῦτον ἦν καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς. Τὸ δὲ τρίτον, ὃ δὴ τέκνον ἐλέγετο, νῦν διασκεψώμεθα. Πρῶτον μὲν τοίνυν ἄξιον θαυμάσαι, τὸ μὴ πολλὰ τέκνα φάναι δώσειν, ἓν δὲ χαριεῖσθαι μόνον. Διὰ τί δέ; Ὅτι τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει μᾶλλον ἢ δυνάμει πέφυκεν ἐξετάζεσθαι. Μουσικὰ μὲν γὰρ, εἰ τύχοι, καὶ γραμματικὰ καὶ γεωμετρικὰ καὶ δίκαια καὶ φρόνιμα καὶ ἀνδρεῖα καὶ σώφρονα πάμπολλά ἐστιν· αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ μουσικὸν, καὶ γραμματικὸν καὶ γεωμετρικὸν, ἔτι δὲ δίκαιον καὶ σῶφρον, φρόνιμόν τε καὶ ἀνδρεῖον, ἓν αὐτὸ μόνον τὸ ἀνωτάτω, μηδὲν ἰδέας ἀρχετύπου διαφέρον, ἀφ᾽ οὗ τὰ πολλὰ καὶ ἀμύθητα ἐκεῖνα διεπλάσθη. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἓν φάναι δώσειν. Νυνὶ δὲ τέκνον εἴρηκεν, οὐκ ἀμελῶς οὐδ᾽ ἀπερισκέπτως, ἀλλ᾽ ἕνεκα τοῦ παραστῆσαι, ὅτι οὐκ ὀθνεῖον, οὐδ᾽ ὑποβολιμαῖον, οὐδ᾽ αὖ θετὸν ἢ νόθον, ἀλλὰ γνήσιον καὶ ἀστεῖον· ὅτι οὐκ ὀθνεῖον ὄντως ἀστῆς ψυχῆς ἔγγονον. Παρὰ γὰρ τὸν τόκον τὸ τέκνον εἴρηται, πρὸς ἔμφασιν οἰκειότητος, ᾗ φυσικῶς ἁρμόζεται τέκνα γονεῦσιν.

§. 27. "Εὐλογήσω δὲ," φησὶν, "αὐτὴν, καὶ ἔσται εἰς ἔθνη," *) δηλονότι οὐ μόνον ἡ γενικὴ ἀρετὴ ὡς ἂν εἰς ἔθνη τὰ προσέχατα τὰ εἴδη τέμνεται καὶ τὰ ὑπὸ τοῖς εἴδεσιν· ἀλλὰ καὶ ὅτι συμ-
604 βέβηκεν, ὡς ζώων, οὕτω καὶ πραγμάτων εἶναι
P. τρόπον τινὰ ἔθνη, οἷς μέγα ὄφελος ἀρετὴν προσ- 106
εἶναι. Τὰ γὰρ ἔρημα καὶ χῆρα φρονήσεως πάντα P.
ἐπιζήμια· καθάπερ οἷς οὐκ ἐπιλάμπει ἥλιος ἐξ ἀνάγκης ζοφερά. Ἀρετῇ μὲν γὰρ γεωπόνος ἄμεινον φυτῶν ἐπιμελεῖται· ἀρετῇ δὲ καὶ ἡνίοχος ἅρμα ἐν ἱπποδρομίαις ἄπταιστον ἐλαύνει· ἀρετῇ δὲ καὶ κυ-

---

*) Gen. 17, 16.

βερνήτης πλωτήριος οἰκονομεῖ κατὰ πλοῦν τὸ σκάφος. Ἀρετὴ καὶ οἰκίας καὶ πόλιν καὶ χώραν βέλτιον οἰκεῖσθαι παρεσκεύασεν· οἰκονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικοὺς ἄνδρας δημιουργοῦσα. Ἀρετὴ καὶ νόμους ἀρίστους εἰσηγήσατο, καὶ τὰ εἰρήνης κατεβάλετο πανταχοῦ σπέρματα· ἐπεὶ καὶ ὑπὸ τῆς ἐναντίας ἕξεως πέφυκε γίνεσθαι τὰ ἐναντία, πόλεμος, ἀνομία, κακοπολιτεῖαι, σύγχυσις, δύςπλοιαι, περιτροπαί, αἱ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἀργαλεωτάτη νόσος, πανουργία, ἀφ' ἧς ἀντὶ τεχνῶν κακοτεχνίαι προςερρέθησαν. Ἀναγκαίως οὖν εἰς ἔθνη χωρήσει ἡ ἀρετὴ, ζώων ὁμοῦ καὶ πραγμάτων μεγάλα καὶ ἀθρόα συστήματα, ἐπὶ τῇ τῶν δεχομένων ὠφελείᾳ.

§. 28. Λέγεται δὲ ἑξῆς, ὅτι „Καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν ἐξ αὐτῆς ἔσονται." *) Οὓς γὰρ κυοφορεῖ καὶ ἀποτίκτει, πάντες εἰσὶν ἡγεμόνες· οὐ κλήρῳ πράγματι ἀβεβαίῳ, καὶ χειροτονίᾳ ἐμμίσθων τὰ πολλὰ ἀνθρώπων πρὸς ὀλίγον χρόνον αἱρεθέντες, ἀλλ' ὑπὸ φύσεως εἰςαεὶ κατασταθέντες αὐτῆς. Οὗτος δὲ οὐκ ἐμὸς μῦθος, ἀλλὰ χρησμῶν τῶν ἱερωτάτων ἐστὶν, ἐν οἷς εἰςάγονταί τινες λέγοντες τῷ Ἀβραάμ, „Βασιλεὺς παρὰ θεοῦ εἶ σὺ ἐν ἡμῖν," **) οὐ τὰς ὕλας ἐξετάσαντες, — τίνες γὰρ ἦσαν ἀνδρὶ μετανάστῃ καὶ μηδὲ πόλιν οἰκοῦντι, πολλὴν δὲ καὶ ἐρήμην καὶ ἄβατον ἀλωμένῳ γῆν; — ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ βασιλικὴν ἕξιν καταγνόντες, ὥςτ' ἀνομολογῆσαι κατὰ Μωϋσῆν, „μόνον τὸν σοφὸν βασιλέα." Καὶ γὰρ ὄντως ὁ μὲν φρόνιμος ἡγεμὼν ἀφρόνων ἐστὶν, εἰδὼς ἃ χρὴ ποιεῖν τε καὶ ἃ μή· ὁ δὲ σώφρων ἀκολάστων, τὰ περὶ τὰς αἱρέσεις καὶ φυγὰς ἠκριβωκὼς οὐκ ἀμελῶς. Δειλῶν δὲ ὁ ἀνδρεῖος, ἃ δεῖ ὑπομένειν καὶ ἃ μὴ σαφῶς ἐκμαθών. Ἀδίκων δὲ ὁ δίκαιος, ἰσότητος ἐν τοῖς ἀπο-

*) Gen. 17, 6. — **) Gen. 23, 6.

εἰρηνικωτάτου· τούτου γὰρ ἐγκύμων τε εἶναι βούλεται, καὶ μήτηρ λέγεσθαι.

§. 26. Τοιοῦτον ἦν καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς. Τὸ δὲ τρίτον, ὃ δὴ τέκνον ἐλέγετο, νῦν διασκεψώμεθα. Πρῶτον μὲν τοίνυν ἄξιον θαυμάσαι, τὸ μὴ πολλὰ τέκνα φάναι δώσειν, ἓν δὲ χαριεῖσθαι μόνον. Διὰ τί δέ; Ὅτι τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει μᾶλλον ἢ δυνάμει πέφυκεν ἐξετάζεσθαι. Μουσικὰ μὲν γὰρ, εἰ τύχοι, καὶ γραμματικὰ καὶ γεωμετρικὰ καὶ δίκαια καὶ φρόνιμα καὶ ἀνδρεῖα καὶ σώφρονα πάμπολλά ἐστιν· αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ μουσικὸν, καὶ γραμματικὸν καὶ γεωμετρικὸν, ἔτι δὲ δίκαιον καὶ σῶφρον, φρόνιμόν τε καὶ ἀνδρεῖον, ἓν αὐτὸ μόνον τὸ ἀνωτάτω, μηδὲν ἰδέας ἀρχετύπου διαφέρον, ἀφ᾽ οὗ τὰ πολλὰ καὶ ἀμύθητα ἐκεῖνα διεπλάσθη. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἓν φάναι δώσειν. Νυνὶ δὲ τέκνον εἴρηκεν, οὐκ ἀμελῶς οὐδ᾽ ἀπερισκέπτως, ἀλλ᾽ ἕνεκα τοῦ παραστῆσαι, ὅτι οὐκ ὀθνεῖον, οὐδ᾽ ὑποβολιμαῖον, οὐδ᾽ αὖ θετὸν ἢ νόθον, ἀλλὰ γνήσιον καὶ ἀστεῖον· ὅτι οὐκ ὀθνεῖον ὄντως ἀστῆς ψυχῆς ἔγγονον. Παρὰ γὰρ τὸν τόκον τὸ τέκνον εἴρηται, πρὸς ἔμφασιν οἰκειότητος, ᾗ φυσικῶς ἁρμόζεται τέκνα γονεῦσιν.

§. 27. "Εὐλογήσω δὲ," φησὶν, "αὐτὴν, καὶ ἔσται εἰς ἔθνη," *) δηλονότι οὐ μόνον ἡ γενικὴ ἀρετὴ ὡς ἂν εἰς ἔθνη τὰ προςέσχατα τὰ εἴδη τέμνεται καὶ τὰ ὑπὸ τοῖς εἴδεσιν· ἀλλὰ καὶ ὅτι συμ-
604 βέβηκεν, ὡς ζώων, οὕτω καὶ πραγμάτων εἶναι
P τρόπον τινὰ ἔθνη, οἷς μέγα ὄφελος ἀρετὴν προς- 1068
εἶναι. Τὰ γὰρ ἔρημα καὶ χῆρα φρονήσεως πάντα P
ἐπιζήμια· καθάπερ οἷς οὐκ ἐπιλάμπει ἥλιος ἐξ ἀνάγκης ζοφερά. Ἀρετῇ μὲν γὰρ γεωπόνος ἄμεινον φυτῶν ἐπιμελεῖται· ἀρετῇ δὲ καὶ ἡνίοχος ἅρμα ἐν ἱπποδρομίαις ἄπταιστον ἐλαύνει· ἀρετῇ δὲ καὶ κυ-

---

*) Gen. 17, 16.

βερνήτης ἀκρότατος οἰακονομεῖ κατὰ πλοῦν τὸ σκάφος. Ἀρετὴ καὶ οἰκίας καὶ πόλιν καὶ χώραν βέλτιον οἰκεῖσθαι παρεσκεύασεν· οἰκονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικοὺς ἄνδρας δημιουργοῦσα. Ἀρετὴ καὶ νόμους ἀρίστους εἰσηγήσατο, καὶ τὰ εἰρήνης κατεβάλετο πανταχοῦ σπέρματα· ἐπεὶ καὶ ὑπὸ τῆς ἐναντίας ἕξεως πέφυκε γίνεσθαι τὰ ἐναντία, πόλεμος, ἀνομία, κακοπολιτεῖαι, σύγχυσις, δύςπλοιαι, περιτροπαί, ἡ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἀργαλεωτάτη νόσος, πανουργία, ἀφ' ἧς ἀντὶ τεχνῶν κακοτεχνίαι προσερρήθησαν. Ἀναγκαίως οὖν εἰς ἔθνη χωρήσει ἡ ἀρετή, ζώων ὁμοῦ καὶ πραγμάτων μεγάλα καὶ ἀθρόα συστήματα, ἐπὶ τῇ τῶν δεχομένων ὠφελείᾳ.

§. 28. Λέγεται δὲ ἑξῆς, ὅτι "Καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν ἐξ αὐτῆς ἔσονται." *) Οὓς γὰρ κυοφορεῖ καὶ ἀποτίκτει, πάντες εἰσὶν ἡγεμόνες· οὐ κλήρῳ πράγματι ἀβεβαίῳ, καὶ χειροτονίᾳ ἐμμίσθων τὰ πολλὰ ἀνθρώπων πρὸς ὀλίγον χρόνον αἱρεθέντες, ἀλλ' ὑπὸ φύσεως εἰσαεὶ κατασταθέντες αὐτῆς. Οὕτως δὲ οὐκ ἐμὸς μῦθος, ἀλλὰ χρησμῶν τῶν ἱερωτάτων ἐστίν, ἐν οἷς εἰσάγονταί τινες λέγοντες τῷ Ἀβραάμ, "Βασιλεὺς παρὰ θεοῦ εἶ σὺ ἐν ἡμῖν," **) οὐ τὰς ὕλας ἐξετάσαντες, — τίνες γὰρ ἦσαν ἀνδρὶ μετανάστῃ καὶ μηδὲ πόλιν οἰκοῦντι, πλάνητι δὲ καὶ ἐρήμην καὶ ἄβατον ἀλωμένῳ γῆν; — ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ βασιλικὴν ἕξιν καταγοήσαντες, ὥστ' ἀνομολογῆσαι κατὰ Μωϋσῆν, "μόνον τὸν σοφὸν βασιλέα." Καὶ γὰρ ὄντως ὁ μὲν φρόνιμος ἡγεμὼν ἀφρόνων ἐστίν, εἰδὼς ἃ χρὴ ποιεῖν τε καὶ ἃ μή· ὁ δὲ σώφρων ἀκολάστων, τὰ περὶ τὰς αἱρέσεις καὶ φυγὰς ἠκριβωκὼς οὐκ ἀμελῶς. Δειλῶν δέ, ὁ ἀνδρεῖος, ἃ δεῖ ὑπομένειν, καὶ ἃ μή, σαφῶς ἐκμαθών. Ἀδίκων δέ, ὁ δίκαιος, ἰσότητος ἐν τοῖς ἀπο-

*) Gen. 17, 6. — **) Gen. 23, 6.

νεμητέοις ἀῤῥέπους στοχαζόμενος. Ὁ δὲ ὅσιος, ὁσίων, ἐν ἀρίσταις ὑπολήψεσι ταῖς περὶ θεοῦ κατεσχημένος.

§. 29. Ταύταις εἰκὸς ἦν ταῖς ὑποσχέσεσι τὸν 1069
νοῦν ἐκφυσηθέντα μετέωρον ἀρθῆναι. Ὁ δὲ πρὸς P.
602 ἔλεγχον ἡμῶν, οἳ καὶ ἐπὶ τοῖς μικροτάτοις εἰώθα-
M. μεν ὑψαυχενεῖν, "πίπτει, καὶ εὐθὺς γελᾷ τὸν ψυ-
χῆς γέλωτα," *) σκυθρωπάζων μὲν τῷ προσώπῳ, μειδῶν δὲ τῇ διανοίᾳ, πολλῆς καὶ ἀκράτου χαρᾶς εἰσοικισαμένης. Ἀμφότερα δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συμβαίνει τῷ μείζονα ἐλπίδος ἀγαθὰ κληρονομοῦντι σοφῷ, γελᾶν τε καὶ πίπτειν· τὸ μὲν εἰς πίστιν τοῦ μὴ μεγαλαυχεῖν, διὰ κατάγνωσιν τῆς θνητῆς οὐδενείας· τὸ δὲ εἰς εὐσεβείας βεβαίωσιν, διὰ τοῦ μόνων χαρίτων καὶ ἀγαθῶν νομίζειν τὸν θεὸν αἴτιον. Πιπτέτω μὲν δὴ καὶ σκυθρωπαζέτω γένεσις, φυσικῶς· ἀνίδρυτός τε γὰρ καὶ ἐπίκλυτος ἐξ ἑαυτῆς ἐστιν. Ἀνιστάσθω δὲ ὑπὸ θεοῦ, καὶ γελάτω· τὸ γὰρ ἔρεισμα αὐτῆς καὶ ἡ χαρὰ, μόνος οὗτός ἐστιν. Εἰκότως δὲ ἂν ἀπορήσειέ τις, πῶς ἐνδέχεται γελᾶν τινα, μήπω γέλωτος εἰς τὴν καθ' ἡμετέραν γένεσιν ἐλθόντος· ὁ γὰρ Ἰσαάκ ἐστι γέλως, ὃς κατὰ τὴν παροῦσαν σκέψιν οὔπω γεγέννηται. Ὥςπερ γὰρ οὔτε βλέπειν χωρὶς ὀφθαλμῶν οὔτ' ἀκούειν χωρὶς ὤτων οὔτε δίχα μυκτήρων ὀσφραίνεσθαι, οὐδ' αὖ ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν ἄνευ τῶν κατ' αὐτὰς ὀργάνων χρῆσθαι οὔτε καταλαμβάνειν δίχα λογισμοῦ, οὕτως οὐδὲ γελᾶν εἰκὸς ἦν, εἰ μὴ γέλως ἐδεδημιούργητο. Τί οὖν χρὴ λέγειν; Πολλὰ ἡ φύσις τῶν μελλόντων γίνεσθαι διά τινων συμβόλων προμηνύει. Ἢ τὸν νεοττὸν οὐχ ὁρᾷς, ὃς πρὶν ἀέρι ἐπινήχεσθαι, πτερύσσεσθαι καὶ τοὺς ταρσοὺς διασείειν φιλεῖ, τὴν ἐλπίδα τοῦ πέτεσθαι δυνήσεσθαι προευαγγελιζόμενος;

*) Gen. 17, 17.

Ἀμνὸν δὲ ἢ χίμαρον ἢ βοῦν ἔτι νεογνὸν οὐκ εἶδες, μήπω τῶν κεράτων ἐκπεφυκότων, ὁπότε διερεθίζει τις, ἀντιβεβηκότα καὶ τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις ὁρμῶντα πρὸς ἄμυναν, ἐξ ὧν ἡ φύσις τὰ ἀμυντήρια ὅπλα ἀναδίδωσιν; Ἐν γε μὴν ταῖς θηριομαχίαις οὐκ εὐθὺς οἱ ταῦροι τοὺς ἀντιτεταγμένους ἀναπείρουσιν, ἀλλ' εὖ μάλα διαβάντες, καὶ μετρίως τὸν αὐχένα χαλάσαντες καὶ θάτερον ἐκκλίναντες, καὶ ταυρωπὸν ὄντως ἀποβλεψάμενοι, τηνικαῦθα ἐπίασιν, ἔργου ἐξόμενοι. Τὸ δὲ γινόμενον ἔρυσιν ἐκάλεσαν, οἷς ὀνοματοποιεῖν ἔθος, ὁρμήν τινα πρὸ ὁρμῆς ὑπάρχουσαν.

§. 30. Ὅμοιον δῆτα καὶ ἡ ψυχὴ τὰ πολλὰ 1070
πάσχει· ἐλπιζομένου γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ, προγηθεῖ, ὡς P.
τρόπον τινὰ χαίρειν πρὸ χαρᾶς, καὶ εὐφραίνεσθαι
πρὸ εὐφροσύνης. Εἰκάσαι δ' ἄν τις αὐτὸ καὶ περὶ
τὰ φυτὰ συμβαίνοντι· καὶ γὰρ αὐτὰ, ὁπότε μέλλοι
603 καρποφορεῖν, προβλαστάνει καὶ προανθεῖ καὶ χλοη-
M. φορεῖ. Τὴν ἡμερίδα ἄμπελον ἴδε, ὡς ὑπὸ φύσεως τεθαυματούργηται, κληματίσιν, ἕλιξι, μοσχεύμασι, πετάλοις οἰναροῖς, ἃ φωνὴν οὐκ ἀφιέντα, μηνύει τὴν ἐπὶ τῷ μέλλοντι καρπῷ τοῦ δένδρου χαράν. Καὶ ἡ ἡμέρα μέντοι προγελᾷ πρὸς βαθὺν ὄρθρον, μέλλοντος ἀνίσχειν ἡλίου. Αὐγὴ γὰρ αὐγῆς ἄγγελος καὶ φῶς φωτὸς ἀμυδρότερον τηλαυγεστέρου προεξέρχεται. Ἥκοντι μὲν οὖν ἤδη τῷ ἀγαθῷ συνομαρτεῖ χαρὰ, προσδοκωμένῳ δὲ ἐλπίς· ἀφικομένῳ μὲν χαίρομεν, μέλλοντι δὲ ἐλπίζομεν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐναντίων ἔχειν συμβέβηκεν. Ἡ μὲν γὰρ παρουσία τοῦ κακοῦ λύπην, ἡ δὲ προσδοκία φόβον ἐγέννησεν. Φόβος δὲ ἄρα ἦν οὐδὲν, ἢ λύπη πρὸ λύπης, ὥςπερ ἐλπὶς χαρὰ πρὸ χαρᾶς· ὃ γὰρ, οἶμαι, πρὸς λύπην φόβος, τοῦτο πρὸς χαρὰν ἐλπίς. Σημεῖα δὲ τοῦ λεγομένου καὶ αἰσθήσεις ἐναργῆ περιφέρουσι· γεύσεως γὰρ ὄσφρησις προκαθημένη, τὰ πρὸς ἐδωδὴν καὶ πόσιν σχεδὸν ἅπαντα προδικάζει· ἀφ' οὗ καὶ προγευστρίδα αὐτὴν, εἰς τὴν ἐνέργειαν

ἀπιδόντες ἐκάλεσαν εὐθυβόλως ἔνιοι. Πέφυκε δὲ καὶ ἡ ἐλπὶς ὡςανεὶ τοῦ μέλλοντος ἀγαθοῦ προγεύεσθαι, καὶ διασυνιστάναι αὐτὸ ψυχῇ τῇ βεβαίως κτησομένῃ. Καὶ ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις μέντοι πεινήσας τὶς καὶ διψήσας, πηγὰς ἐξαίφνης ἰδὼν, ἢ δένδρα παντοῖα ἡμέροις βρίθοντα καρποῖς, μήπω φαγὼν ἢ πιὼν, ἀλλὰ μήθ᾽ ἱδρυσάμενος ἢ δρεψάμενος, ἐλπίδι τῆς ἀπολαύσεως προπληροῦται. Εἶτ᾽ οἰόμεθα ταῖς μὲν σώματος τροφαῖς καὶ πρὸ τῆς χρήσεως ἑστιᾶσθαι δύνασθαι, τὰς δὲ τῆς διανοίας οὐχ ἱκανὰς εἶναι καὶ ὁπότε μέλλοιεν ἑστιᾷν προευφραίνειν;

§. 31. Ἐγέλασεν οὖν εἰκότως, μήπω δοκοῦντος ἐν τῷ θνητῷ γένει σπαρῆναι τοῦ γέλωτος· καὶ οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ γελᾷ. Λέγεται γὰρ αὖθις, "Ἐγέλασε δὲ Σάῤῥα ἐν ἑαυτῇ λέγουσα," οὔπω μέν μοι γέγονεν ἕως τοῦ νῦν ἄνευ μελέτης αὐτοματίζον ἀγαθόν· ὁ δὲ ὑποσχόμενος, κύριός μου καὶ πρεσβύτερος πάσης γενέσεώς ἐστιν, ᾧ πιστεύειν ἀναγκαῖον. Ἅμα μέντοι καὶ ἀναδιδάσκει, ὅτι ἥ τ᾽ ἀρετὴ χαρτόν ἐστι φύσει καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀεὶ γέγηθε· καὶ τὸ ἐναντίον, ὅτι ἥ τε κακία λυπηρὸν 1071 καὶ ὁ ἔχων ὀδυνηρότατος. Ἔτι νῦν θαυμάζομεν P. τῶν φιλοσόφων τοὺς λέγοντας τὴν ἀρετὴν ἀπάθειαν εἶναι; Ἰδοὺ γὰρ Μωϋσῆς χορηγὸς ἀνεύρηται τοῦ σοφοῦ τούτου δόγματος, χαίροντα καὶ γελῶντα παραγαγὼν τὸν ἀστεῖον· ἀλλαχόθι δὲ οὐκ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ταὐτὸν ἀφικνουμένους αὐτῷ. "Ἰδὼν γάρ σε," φησὶ, "χαρήσεται ἐν αὑτῷ," *)
604 ὡς τῆς τοῦ σπουδαίου προσόψεως αὐτὸ μόνον ἱκα-
M. νῆς οὔσης ἀναπληρῶσαι τὴν διάνοιαν εὐφροσύνης, ἀποφορτισαμένης τὸ ἀπεχθέστατον ψυχῆς κακῶν, λύπην. Φαύλῳ δὲ οὐδενὶ χαίρειν ἐφεῖται, καθάπερ

*) Exod. 4, 14.

καὶ ἐν προφητικαῖς ᾄδεται ῥήσεσι, "Χαίρειν οὐκ ἔστι τοῖς ἀσεβέσιν, εἶπε θεός." *) Λόγος γὰρ ὄντως καὶ χρησμός ἐστι θεῖος, σκυθρωπὸν καὶ ἐπίλυπον καὶ μεστὸν βαρυδαιμονίας εἶναι τὸν παντὸς μοχθηροῦ βίον, καὶ ἐὰν προςποιῆται τῷ προςώπῳ μειδιᾶν. Οὐ γὰρ τοὺς Αἰγυπτίους χαίρειν ἂν εἴποιμι πρὸς ἀλήθειαν, ἡνίκα τοὺς ἀδελφοὺς Ἰωσὴφ ἥκοντας ἤκουσαν· ἀλλ' ὑπομορφάζειν, καθυποκρινομένους τὸ δοκεῖν. Οὐδενὶ γὰρ ἐπιστὰς ἔλεγχος ἀφρόνων δι' ἡδονῆς ἐστιν, ὥςπερ οὐδ' ἰατρὸς ἀκρατεῖ νοσοῦντι. Πόνος μὲν γὰρ τοῖς συμφέρουσι, ῥαστώνη δὲ τοῖς βλαβεροῖς ἕπεται· πόνου δὲ ῥαστώνην προκρίναντες, εἰκότως τοῖς τὰ συμφέροντα ἀπεχθάνονται εἰςηγουμένοις. Ἐπειδὰν οὖν ἀκούσῃς ὅτι "Ἐχάρη Φαραὼ καὶ ἡ θεραπεία αὐτοῦ διὰ τὴν τῶν ἀδελφῶν Ἰωσὴφ ἄφιξιν," **) μὴ νόμιζε πρὸς ἀλήθειαν ἥδεσθαι, εἰ μὴ κατ' ἐκεῖνο ἴσως, ὅτι προςδοκῶσιν αὐτὸν μεταβαλεῖν ἀπὸ τῶν ψυχῆς ἀγαθῶν οἷς συνεστράφη, πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἀνηνύτους ἐπιθυμίας, τὸ ἀρχαῖον καὶ προγονικὸν ἀρετῆς συγγενοῦς νόμισμα παρακόψαντα.

§. 32. Τοιαῦτα δὲ ἐλπίσας ὁ φιλήδονος νοῦς, αὔταρκες οὐχ ὑπολαμβάνει τοὺς νεωτέρους, καὶ ἄρτι πρὸς τὰ σωφροσύνης γυμνάσια φοιτῶντας ἐπιθυμιῶν δελέασιν ἀγκιστρεύσασθαι· ἀλλὰ δεινὸν ἐνόμισεν εἶναι, εἰ μὴ καὶ τὸν πρεσβύτερον ὑπάξεται λόγον, οὗ τὰ λυττῶντα πάθη παρήβασκε. Λέγει γὰρ αὖ τὰς ζημίας ὡς ὠφελείας προτείνων, "Παραλαβόντες τὸν πατέρα, καὶ τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, ἥκετε πρός με," ***) ἐπ' Αἰγύπτου καὶ τοῦ φοβεροῦ τούτου βασιλέως, ὃς καὶ τὰ πατρῷα ἡμῶν καὶ τὰ ὄντως ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἔξω προεληλυθότα τοῦ σώματος — φύσει γάρ ἐστιν ἐλεύθερα — ἀντισπᾷ, βιαζόμε-

---

*) Ies. 48, 22. — **) Gen. 45, 16. — ***) Ibid. v. 18.

νος δεσμωτηρίῳ πάνυ πικρῷ παραδοῦναι, "κατα-
στήσας εἱρκτοφύλακα," ὥς φησι τὸ λόγιον, "Πετ-
τεφρῇ τὸν σπάδοντα καὶ ἀρχιμάγειρον," *) σπάνει
κεχρημένον τῶν καλῶν, καὶ τὰ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς
ἐκτετμημένον, ἔτι δὲ σπείρειν καὶ φυτεύειν τι τῶν 107
κατὰ παιδείαν ἀδυνατοῦντα, μαγείρου τρόπον κτεί-
νοντα τὰ ζῶντα, καὶ κατὰ μέρη καὶ κατὰ μέλη
κόπτοντα καὶ διαιροῦντα, καὶ ἐν ἀψύχοις καὶ νε-
κροῖς κυλινδούμενον οὐ σώμασι μᾶλλον ἢ πράγμα-
σι, καὶ ταῖς περιέργοις παραρτύσεσιν ἀνεγείροντα
καὶ ἀνερεθίζοντα τὰς τῶν ἀνηνύτων παθῶν ὁρμάς,
ἃς εἰκὸς ἦν τιθασσεύοντας πραΰναι. Ὁ δὲ καὶ
"Δώσω," φησὶν, "ὑμῖν πάντων τῶν ἀγαθῶν Αἰ-
605 γύπτου, καὶ φάγεσθε τῶν μυελῶν γῆς." **) Ἀλλ'
M. ἐροῦμεν αὐτῷ, σώματος ἀγαθὸν οὐ προςιέμεθα οἱ
τὰ ψυχῆς ἰδόντες· ἱκανὸς γὰρ ὁ τριπόθητος ἐκεί-
νων ἵμερος ἐντακεὶς, πάντων ὅσα τῇ σαρκὶ φίλα,
λήθην ἐργάσασθαι.

§. 33. Τοιαύτη μέν τις ἡ ψευδώνυμος χαρὰ τῶν ἀφρόνων· ἡ δὲ ἀληθὴς πρότερον εἴρηται, μόνοις ἀστείοις ἐφαρμόζουσα. "Πεσὼν οὖν, ἐγέλασεν," ***) οὐκ ἀπὸ θεοῦ πεσὼν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ· ἔστη μὲν γὰρ περὶ τὸν ἄτρεπτον, ἔπεσε δὲ ἀπὸ τῆς ἰδίας οἰήσεως. Διὸ καὶ τοῦ μὲν δοκησισόφου καταβληθέντος φρονήματος, ἀνεγερθέντος δὲ τοῦ φιλοθέου, καὶ περὶ τὸν ἀκλινῆ μόνον ἱδρυνθέντος, γελάσας εὐθὺς εἶπε τῇ διανοίᾳ, "Εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ γενήσεται, καὶ ἡ Σάῤῥα ἐννενήκοντα ἐτῶν οὖσα τέξεται;" Μή τοι νομίσῃς, ὦ γενναῖε, τὸ "Εἶπεν" οὐχὶ τῷ στόματι ἀλλὰ "τῇ διανοίᾳ" †) προςκεῖσθαι παρέργως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἐξητασμένως. Διὰ τί;

*) Gen. 39, 1. — **) Gen. 45, 18. — ***) Gen. 17, 17.
†) Ibid.

Ὅτι ἔοικε διὰ τοῦ φάσκειν "εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ γενήσεται" περὶ τῆς Ἰσαὰκ ἐνδοιάζειν γενέσεως, ἐφ' ᾗ πρότερον ἐλέγετο πιστεῦσαι, ὡς ἐδήλου τὸ χρησθὲν πρὸ μικροῦ τόδε· οὐ κληρονομήσει σε οὗτος, ἀλλ' ὃς ἐξελεύσεται ἐκ σοῦ. Εἶτ' εὐθὺς εἶπεν· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀκόλουθον οὐκ ἦν ἐνδοιάσαι τῷ πεπιστευκότι· πεποίηκε τὸν ἐνδοιασμὸν οὐ πολυχρόνιον, μηκυνόμενον μέχρι γλώττης καὶ στόματος, ἀλλ' αὐτοῦ περὶ τὴν ὀξυκίνητον διάνοιαν ἱστάμενον. "Τῇ γὰρ διανοίᾳ," φησὶν, "εἶπεν," ἣν τῶν εἰς ποδώκειαν ἐπαινουμένων οὐδὲν ἂν ἰσχύσαι παραδραμεῖν· ἐπεὶ καὶ τὰς πτηνὰς φύσεις ἁπάσας ἔφθακεν. Ἀφ' οὗ μοι δοκεῖ καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι ποιητῶν ὁ δοκιμώτατος,

Ὡςεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα,

φάναι, δηλῶν τὸ τῆς ὀξύτητος τάχος, κατ' ἐπίτασιν ὕστερον τοῦ πτεροῦ τὸ νόημα θείς. Ἐπὶ πολλὰ γὰρ ἡ διάνοια ἐν τῷ αὐτῷ πράγματα ὁμοῦ καὶ σώματα στείχει μετὰ ἀλέκτου φορᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ γῆς καὶ θαλάττης αὐτίκα πέρατα φθάνει, συναιροῦσα καὶ τέμνουσα τὰ ἄπειρα μεγέθη διὰ στόματος· κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον τοσοῦτον ἀπὸ γῆς ἀναπηδᾷ, ὡς δι' ἀέρος εἰς αἰθέρα ἀνέρχεσθαι, καὶ μόλις περὶ τὴν ἐσχάτην τῶν ἀπλανῶν ἀψῖδα ἵστασθαι. Τὸ γὰρ 10
ἔνθερμον καὶ διάπυρον, ἠρεμεῖν αὐτὴν οὐκ ἐᾷ· διὸ 73
πολλὰ ὑπερβάλλουσα, καὶ τοῦ παντὸς αἰσθητοῦ P.
τούτου ὅρου ἔξω φέρεται πρὸς τὸν ἐκ τῶν ἰδεῶν παγέντα, συγγενικῶς. Γέγονεν οὖν περὶ τὸν ἀστεῖον ἡ τροπὴ βραχεῖα, ἄτομος, ἀμερὴς, οὐκ αἰσθητὴ,
106 νοητὴ δὲ μόνον, τρόπον τινὰ ἄχρονος.

§. 34. Ἀλλ' ἴσως ἄν τις εἴποι, τί οὖν γε, ὅτι πεπιστευκὼς, ἴχνος, ἢ σκιὰν, ἢ αὔραν ἀπιστίας δέχεται τὸ παράπαν; Οὗτος δὲ οὐδὲν ἕτερόν μοι βούλεσθαι δοκεῖ, ἢ τὸν γενόμενον ἀποφαίνειν ἀγέννητον, καὶ τὸν θνητὸν ἀθάνατον, καὶ τὸν φθαρτὸν

ἄφθαρτον, καὶ τὸν ἄνθρωπον — εἰ θέμις εἰπεῖν — θεόν. Τὴν γὰρ πίστιν ἧς ἔλαχεν ἄνθρωπος, οὕτω βέβαιόν φησι δεῖν εἶναι, ὡς μηδὲν διαφέρειν τῆς περὶ τὸ ὂν τῆς ἀρτίου καὶ περὶ πάντα πλήρους. Λέγει γὰρ Μωϋσῆς ἐν ᾠδῇ τῇ μείζονι, „Θεὸς πιστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ."*) Πολλὴ δὲ ἄγνοια νομίζειν, τὰς θεοῦ ἀρετὰς τὰς ἀῤῥεπεῖς καὶ παγιωτάτας, χωρῆσαι ψυχὴν ἀνθρώπου δύνασθαι· ἀγαπητὸν γὰρ εἰκόνας αὐτῶν κτήσασθαι δυνηθῆναι, πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἀριθμοῖς τῶν ἀρχετύπων ἐλαττουμένας. Καὶ μήποτ᾽ εἰκότως. Ἀκράτους μὲν γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὰς θεοῦ ἀρετὰς, ἐπειδὴ καὶ ὁ θεὸς οὐ σύγκριμα, φύσις ὢν ἁπλῆ, κεκραμένας δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν κράματα, θείου καὶ θνητοῦ συγκερασθέντων, καὶ κατὰ τοὺς τῆς τελείας μουσικῆς λόγους ἁρμοσθέντων. Τὸ δὲ ἐκ πλειόνων συνεστὼς, φυσικὰς πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν ἀνθολκὰς ἔχει. Εὐδαίμων δὲ, ὅτῳ ἐξεγένετο τὸν πλείω τοῦ βίου χρόνον πρὸς τὴν ἀμείνω καὶ θειοτέραν μοῖραν ταλαντεύειν· ἅπαντα γὰρ τὸν αἰῶνα, ἀμήχανον· ἐπεὶ καὶ τὸ ἀντίπαλον θνητὸν ἄχθος ἔστιν ὅτε ἀντέῤῥεψε, καὶ ἐφεδρεῦσαν ἐκαιροφυλάκησε τὰς ἀκαιρίας τοῦ λογισμοῦ, ὡς ἀντιβιάσασθαι.

§. 35. „Πεπίστευκεν οὖν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ,"**) ἀλλ᾽ ὡς ἄνθρωπος πεπίστευκεν, ἵνα τὸ ἴδιον τοῦ θνητοῦ γνῷς, καὶ μάθῃς οὐκ ἄλλως αὐτῷ γενέσθαι, εἰ μὴ ἐκ φύσεως, τὴν τροπήν. Ἀλλ᾽ εἰ βραχεῖα καὶ ἄχαρις γέγονεν, ἄξιον εὐχαριστεῖν· πολλοὶ γὰρ ἕτεροι τῇ ῥύμῃ καὶ φορᾷ κατακλυσθέντες καὶ τῇ βίᾳ εἰςάπαν ἠφανίσθησαν. Οὐκ ἔστι γὰρ, ὦ γενναῖε, κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωϋσῆν, ἀρτίπους ἡ ἐν θνητῷ σώματι ἀρετὴ, ἀλλὰ παραπλήσιόν τι πάσχον-

---

*) Deut. 32, 4. — **) Gen. 15, 6.

σα νάρκῃ, μικρὸν ὅσον ὑποχωλαίνουσα. „Ἐνάρκησε γάρ," φησὶ, „τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ, ᾧ καὶ ἐπέσκαζεν." *) Ἴσως δ' ἂν τῶν εὐθαρσεστέρων εἴποι τις παρελθὼν, ὅτι οὐδὲ ἀπιστοῦντός ἐστιν ἡ προφορὰ, ἀλλ' εὐχομένου· ἵνα, εἰ μέλλοι τῶν εὐπαθειῶν ἡ ἀρίστη γεννᾶσθαι χαρὰ, μὴ ἑτέροις ἀριθμοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἐννενηκονταέταις οὖσι τεχθῇ, **) ἵνα τὸ
607 τέλειον ἀγαθὸν τελείοις ἀριθμοῖς εἰς γένεσιν ἔλθῃ.
M. Τέλειοι δὲ οἱ λεχθέντες ἀριθμοὶ, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἱερωτάτας ἀναγραφάς. Ἴδωμεν δὲ αὐτῶν ἑκάτερα. Σὴμ εὐθέως μὲν ὁ υἱὸς τοῦ δικαίου Νῶε, πρόγονος δὲ τοῦ ὁρατικοῦ γένους, „ἑκατὸν ἐτῶν εἶναι λέγεται, ἡνίκα ἐγέννησε τὸν Ἀρφαξὰτ," ***) ὃς ἑρμηνεύεται, συνετάραξε ταλαιπωρίαν. Καλόν γε ἔγγονον ψυχῆς κλονεῖν καὶ συγχεῖν καὶ διαφθείρειν τὴν ταλαίπωρον καὶ γέμουσαν κακῶν ἀδικίαν. Ἀλλὰ καὶ „Ἀβραὰμ ἄρουραν φυτεύει" ****) χώματος, ἑκατοστῷ λόγῳ πρὸς ἀναμέτρησιν τοῦ χωρίου· καὶ Ἰσαὰκ „ἑκατοστεύουσαν εὑρίσκει κριθήν." †) Καὶ „τὴν αὐλὴν" τῆς ἱερᾶς σκηνῆς Μωϋσῆς „κατασκευάζει πήχεσιν ἑκατὸν," ††) τὸ πρὸς ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἐκμετρούμενος διάστημα. Ἔστι δὲ καὶ „ἀπαρχῆς ἀπαρχὴ ὁ ἑκατοστὸς λόγος, ὃν Λευῖται τοῖς ἱερωμένοις ἀπάρχονται." †††) Λαβοῦσι γὰρ αὐτοῖς τὰς δεκάτας παρὰ τοῦ ἔθνους διείρηται, καθάπερ ἀπὸ κτημάτων οἰκείων, τοῖς ἱερεῦσι διδόναι ὡς δεκάτην λόγων ἱερῶν. Πολλὰ δ' ἄν τις καὶ ἄλλα σκοπῶν εὕροι πρὸς ἔπαινον τοῦ λεχθέντος ἀριθμοῦ τοῖς νόμοις ἐμφερόμενα· πρὸς δὲ τὸ παρὸν, διεξαρκεῖ τὰ εἰρημένα. Ἀλλ' ἐὰν τῶν ἑκατὸν ἀφέλῃς δεκάτην ἱερὰν ἀπαρχὴν, τῷ τῆς ψυχῆς φέροντι καὶ αὔξοντι

*) Gen. 32, 25. — **) Gen. 17, 17. — ***) Gen. 11, 10. ****) Gen. 21, 33. — †) Gen. 26, 12. — ††) Exod. 27, 9. — †††) Num. 18, 28.

καὶ πληροῦντι καρποὺς θεῷ, ἕτερον ἀριθμὸν τὸν ἐννενήκοντα διαλείψεις. Πῶς γὰρ οὐ τέλειος, μεθόριος ὢν πρώτης καὶ δεκάτης, καθ᾽ ὃν διακρίνεται τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τρόπον, καταπετάσματος τοῦ μέσου, ** ᾧ τὰ ὁμογενῆ διαστέλλεται κατὰ τὰς ἐν τοῖς εἴδεσι τομάς.

§. 36. Ὁ μὲν οὖν ἀστεῖος λαλεῖ τῇ διανοίᾳ τὰ ἀστεῖα ὄντως· ὁ δὲ φαῦλος ἑρμηνεύει ἔστιν ὅτε παγκάλως τὰ καλὰ, πράττει δὲ αἰσχρῶς τὰ αἴσχιστα, καθάπερ καὶ Συχὲμ ὁ ἔγγονος ἀνοίας. Ἐμὼρ γάρ ἐστι πατρὸς, ὃς μεταληφθεὶς ὄνος καλεῖται· αὐτὸς δὲ ἑρμηνευθεὶς ἐστιν ὦμος, πόνου σύμβολον. "Ἄθλιος δὲ καὶ ταλαιπωρίας μεστὸς πόνος, ὃν ἄνοια γεννᾷ, ὥςπερ ὠφέλιμος, ᾧ συγγενὴς ἀγχίνοια. Φασὶ γοῦν οἱ χρησμοὶ ὅτι "Ἐλάλησε κατὰ τὴν διάνοιαν τῆς παρθένου, ταπεινώσας αὐτὴν πρότερον, ὁ Συχέμ." *) Ἆρ᾽ οὖν ἐξητασμένως ἐλέχθη τὸ ἐλάλησε κατὰ τὴν διάνοιαν τῆς παρθένου, μονονοὺκ εἰς δήλωσιν τοῦ τὰ ἐναντία οἷς εἶπεν εἰργασμένου; 1075 P
608 M Δεῖνα γάρ ἐστιν ἡ ἀδέκαστος κρίσις, ἡ πάρεδρος θεοῦ δίκη, ἡ ἀεὶ παρθένος· ἑρμηνεύεται γὰρ ἑκάτερον Δεῖνα, κρίσις ἢ δίκη. Ταύτην οἱ ἐπιχειροῦντες ἄφρονες διαφθείρειν, διὰ τῶν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν βουλευμάτων καὶ ἐπιτηδευμάτων, εὐπρεπείᾳ λόγου διαδιδράσκουσι τὸν ἔλεγχον. Χρὴ γοῦν αὐτοὺς ἢ ἀκόλουθα τοῖς λεγομένοις πράττειν, ἢ ἀδικοῦντας ἡσυχάζειν· "ἥμισυ γὰρ," φασὶ, "κακοῦ ἡσυχία." Καθὰ καὶ Μωϋσῆς ἐπιτιμῶν τῷ πρεσβείων μὲν ἀξιώσαντι γένεσιν, δευτερείων δὲ τὸν ἄφθαρτον θεὸν, φησὶν, "ἥμαρτες, ἡσύχασον." Τὸ γὰρ ἐκτραγῳδεῖν καὶ ἐπικομπάζειν τὰ κακὰ, διπλοῦν ἁμάρτημα. Σχεδὸν δὲ οἱ πολλοὶ πεπόνθασι τοῦτο. Λέγουσι μὲν γὰρ ἀεὶ τῇ παρθένῳ ἀρετῇ τὰ φίλα

*) Gen. 34, 3.

καὶ δίκαια, καιρὸν δὲ οὐδένα παρίασιν ἐν ᾧ συνηθέντες αὐτὴν οὐχ ὑβριοῦσι καὶ κακώσουσι. Ποία γὰρ πόλις οὐκ ἔστι μεστὴ τῶν τὴν ἀεὶ παρθένον ὑμνούντων ἀρετήν; Οἳ τὰ ὦτα τῶν παρατυγχανόντων ἀποκναίουσι, διεξιόντες τὰ τοιαῦτα· ἡ φρόνησις ἀναγκαῖον, ἡ ἀφροσύνη βλαβερόν· αἱρετὸν ἡ σωφροσύνη, ἐχθρὸν ἡ ἀκολασία· ὑπομονῆς ἄξιον ἡ ἀνδρία, φυγῆς ἡ δειλία· συμφέρον ἡ δικαιοσύνη, ἀσύμφορον ἡ ἀδικία· τὸ ὅσιον καλὸν, τὸ ἀνόσιον αἰσχρόν· τὸ θεοσεβὲς ἐπαινετὸν, τὸ ἀσεβὲς ψεκτόν· τὸ οἰκειότατον ἀνθρώπου φύσει, τὸ εὖ καὶ βούλεσθαι καὶ πράττειν καὶ λέγειν· ἀλλοτριώτατον τὸ κακῶς τούτων ἕκαστον. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀεὶ συνείροντες, τὰ δικαστήρια καὶ βουλευτήρια, καὶ τὰ θέατρα, καὶ πάντα σύλλογον καὶ θίασον ἄνθρωποι ἀπατῶσιν· ὥςπερ οἱ προςωπεῖα καλὰ αἰσχίσταις ὄψεσι περιτιθέντες, προνοίᾳ τοῦ μὴ ὑπὸ τῶν δρώντων ἐλέγχεσθαι. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ὄφελος. Ἀφίξονται γάρ τινες εὖ μάλα ἐῤῥωμένοι καὶ τῷ περὶ ἀρετὴν ζήλῳ κατεσχημένοι, καὶ τὰ περικαλύμματα καὶ περίαπτα ταῦτα, ὅσα λόγῳ κατατεχνοῦντες συνύφανον, ἀπαμφιάσαντες, καὶ γυμνὴν αὐτὴν ἐφ᾽ αὐτῆς τὴν ψυχὴν αὐγάσαντες, εἴσονται καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ἀποκείμενα τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα. Εἶτ᾽ ἔξω προαγαγόντες τὴν αἰσχύνην καὶ τὰ ὀνείδη πάντα αὐτῆς, ἐν ἡλίῳ καθαρῷ πᾶσιν ἐπιδείξονται, οἵα τις οὖσα, ὡς αἰσχρὰ καὶ καταγέλαστος, οἵαν ἐκ τῶν περάπτων ὡς νόθην ἐπεμόρφαζεν εὐμορφίαν. Οἱ δὲ 1076 P. πρὸς ἄμυναν εὐτρεπεῖς τῶν οὕτως βεβήλων καὶ ἀκαθάρτων τρόπων δύο μὲν εἰσιν ἀριθμῷ, Συμεὼν καὶ Λευΐ·"*) γνώμῃ δὲ εἷς. Διὸ καὶ ἐν ταῖς εὐλογίαις ὁ μὲν πατὴρ αὐτοὺς ἐν τάξει ἑνὸς καταριθμεῖ, διὰ τὸ σύμφωνον τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς πρὸς

*) Deut. 33, 6.

ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος ὁρμῆς. Ὁ δὲ Μωϋσῆς οὐδὲ
609 δυάδος ἔτι μέμνηται, ἀλλ' ὅλον τὸν Συμεὼν εἰς
M. τὸν Λευῒ ἐνεχάραξε, δύο οὐσίας κερασάμενος, ἀφ' ὧν
ἕνα εἰργάσατο, οἷον ἰδέᾳ μιᾷ τυπωθέντα, τὸ ἀκούειν τῷ πράττειν ἑνώσας.

§. 37. Ἐπειδὴ τοίνυν ἔγνω τὴν ἀπαγγελίαν λαλοῦσαν τὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας μεστὰ κατὰ τὴν αὑτοῦ διάνοιαν ὁ σπουδαῖος, ἔπαθεν ἀμφότερα, καὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν πίστιν, καὶ τὴν πρὸς τὸ γεννητὸν ἀπιστίαν. Εἰκότως οὖν φησι δεόμενος, "Ἰσμαὴλ οὗτος ζήτω ἐνώπιόν σου," *) οὐκ ἄπο σκοποῦ τῶν ἐμφερομένων ἕκαστον τῶν ὀνομάτων τιθείς, τὸ οὗτος, τὸ ζήτω, τὸ ἐνώπιόν σου. Ταῖς γὰρ ἐν τοῖς πράγμασιν ὁμωνυμίαις ἠπατήθησαν οὐκ ὀλίγοι. Τί δ' ἐστὶν ὃ λέγω σκεπτέον. Ἑρμηνευθεὶς Ἰσμαὴλ ἐστιν ἀκοὴ θεοῦ· τῶν δὲ θείων δογμάτων οἱ μὲν ἀκούουσιν ἐπ' ὠφελείᾳ, οἱ δ' ἐπὶ βλάβῃ αὑτοῦ τε καὶ ἑτέρων. Ἢ τὸν οἰωνοσκόπον Βαλαὰμ οὐχ ὁρᾷς; **) Οὗτος εἰσάγεται ἀκούων λόγια θεοῦ, ἐπιστάμενός τε ἐπιστήμην παρὰ ὑψίστου. Ἀλλὰ τί ἐκ τῆς τοιαύτης ἀκροάσεως, τί δ' ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιστήμης ὤνατο; Γνώμῃ μὲν ἐπιχειρήσας τὸ ψυχῆς ἄριστον ὄμμα λυμήνασθαι, ὃ δὴ μόνον τὸν θεὸν ὁρᾷν πεπαίδευται, μὴ δυνηθεὶς δέ, διὰ τὸ σωτῆρος κράτος ἀήττητον. Ταιγαροῦν ὁ μὲν κατακεντούμενος ὑπὸ φρενοβλαβείας τῆς ἑαυτοῦ, καὶ τραύματα πολλὰ δεξάμενος, ἐν μέσαις τραυματίαις ἀπώλετο· ***) διότι σοφιστείᾳ μαντικῇ τὴν θεοφόρητον προφητείαν παρεχάραξε. Δεόντως οὖν εὔχεται ὁ ἀστεῖος, ἵν' οὗτος μόνος Ἰσμαὴλ ὑγιαίνῃ, διὰ τοὺς μὴ γνησίως ἀκούοντας τῶν ἱερῶν ὑφηγήσεων· οἷς ἀπεῖπε Μωϋσῆς ἄντικρυς εἰς ἐκκλησίαν φοιτᾷν τοῦ πανηγεμόνος. Τεθλασμένοι γὰρ τὰ γεννητικὰ τῆς διανοίας, ἢ καὶ τελείως ἀποκοπέντες,

---

*) Gen. 17, 18. — **) Num. 24, 16. — ***) Num. 31, 8.

οἱ τὸν ἴδιον νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἀποσεμνύνοντες,
ὡς μόνα τῶν κατ᾽ ἀνθρώπους αἴτια πραγμάτων· ἢ
οἱ πολυθείας ἐρασταὶ καὶ τὸν πολύθεον ἐκτετιμηκό-
τες θίασον, οἱ ἐκ πόρνης γεγονότες, τὸν ἕνα ἄνδρα
καὶ πατέρα φιλαρέτου ψυχῆς θεὸν οὐκ εἰδότες, ἆρ᾽
οὐκ εἰκότως ἐλαύνονταί τε καὶ φυγαδεύονται; Παρα-
πλήσιόν μοι δοκοῦσι ποιεῖν καὶ οἱ κατηγοροῦντες 1077
τοῦ υἱοῦ γονεῖς ἐπ᾽ οἰνοφλυγίᾳ. Λέγουσι γάρ, "Ὁ P.
υἱὸς ἡμῶν οὗτος ἀπειθεῖ,"*) διὰ τῆς προςθήκης τῆς
"οὗτος," μηνύοντες, ὅτι εἰσὶν ἕτεροι παῖδες καρτερι-
κοὶ καὶ σώφρονες, τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ ὀρθοῦ λόγου
καὶ παιδείας πειθαρχοῦντες· οἱ γὰρ ἀψευδέστατοι
610 γονεῖς, ὑφ᾽ ὧν κατηγορηθῆναι μὲν αἴσχιστον, ἐπαι-
M. νεθῆναι δὲ εὐκλεέστατον. Τὸ "Οὗτός ἐστιν Ἀαρὼν
καὶ Μωϋσῆς, οἷς εἶπεν ὁ θεὸς ἐξαγαγεῖν τοὺς υἱοὺς
Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου,"**) καὶ τὸ "Οὗτοί εἰσιν οἱ δια-
λεγόμενοι Φαραὼ βασιλεῖ," ταῦτα μὴ νομίζωμεν εἰ-
ρῆσθαι παρέργως, ἢ τὰς δείξεις μὴ πλέον τι τῶν
ὀνομάτων παρεμφαίνειν. Ἐπειδὴ γὰρ Μωϋσῆς μέν
ἐστι νοῦς ὁ καθαρώτατος, Ἀαρὼν δὲ λόγος αὐτοῦ,
πεπαίδευται δὲ καὶ ὁ νοῦς θεοπρεπῶς ἐφάπτεσθαι,
καὶ ὁ λόγος ὁσίως ἑρμηνεύειν τὰ ὅσια· μιμηλάζοντες
δὲ οἱ σοφισταὶ καὶ παρακόπτοντες τὸ δόκιμον νόμι-
σμα, αὐτούς φασι καὶ νοεῖν ὀρθῶς περὶ τοῦ ἀρίστου
καὶ λέγειν ἐπαινετῶς. Ὅπως οὖν μὴ ἀπατώμεθα
παραθέσει τῶν κεκιβδηλευμένων πρὸς τὰ δόκιμα δι᾽
ὁμοιότητος τοῦ χαρακτῆρος, βάσανον ἔδωκεν ᾗ δια-
κριθήσεται. Τίς οὖν ἡ βάσανος; Τὸ ἐξαγαγεῖν ἐκ
τῆς σωματικῆς χώρας τὸν ὁρατικὸν καὶ φιλοθεάμονα
νοῦν καὶ φιλόσοφον. Ὁ μὲν γὰρ τοῦτο δυνηθεὶς
Μωϋσῆς ἐστιν οὗτος· ὁ δὲ ἀδυνατήσας, ὁ λεγό-
μενος μόνον, μυρίας δὲ σεμνότητας ὀνομάτων ἐ-
παμπισχόμενος, γελᾶται. "Ζῆν δὲ εὔχεται τῷ

*) Deut. 21, 20. — **) Exod. 6, 26 sq.

νὰς ἐφικέσθαι. Ταῦτα γὰρ, ἅτε θεῖα ὄντα, θειοτέραις καὶ ἀκηράτοις φύσεσιν ἀπηλλαγμέναις θνητοῦ σώματος, εὑρίσκειν ἀναγκαῖον. Ἔδειξε δὲ Μωϋσῆς, κατὰ δύναμιν, τῶν χειρῶν τὰς εὐχαρίστους ὁμολογίας ποιεῖσθαι· τὸν ἀγχίνουν, ἀνάθημα ἀνατιθέντα τὸ συνετὸν καὶ τὸ φρόνιμον· τὸν λόγιον, τὰς ἐν λόγῳ πάσας ἀρετὰς ἀντιτροφοῦντα διά τε ᾠδῆς καὶ τῶν καταλογάδην τοῦ ὄντος ἐγκωμίων· καὶ κατ᾽ εἶδος τὸν φυσικὸν, φυσιολογίας· τὸν ἠθικὸν, πᾶσαν τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν· τὸν τεχνικὸν καὶ ἐπιστήμονα, τὰ θεωρήματα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Οὕτως εὔπλοιαν μὲν ναύτης καὶ κυβερνήτης· εὐφορίαν δὲ καρπῶν γεωπόνος, εὐτοκίαν δὲ ζώων ἀγελάρχης, ὑγείαν δὲ καμνόντων ἰατρὸς, ὁ δ᾽ αὖ στρατείας ἡγεμὼν τοῦ πολέμου κράτος, καὶ ὁ πολιτικὸς, ἢ βασιλικὸς, τὴν νόμιμον προστασίαν καὶ ἡγεμονίαν ἀναθήσει. Καὶ, συνελόντα φράσαι, πάντων, ὅσα ἢ ψυχῆς ἢ σώματος ἢ τῶν ἐκτὸς ἀγαθά ἐστιν, ὁ μὴ φίλαυτος αἴτιον ἀποφαίνει τὸν ἀψευδῶς μόνον αἴτιον θεόν. Μηδεὶς οὖν τῶν ἀφανεστέρων καὶ ταπεινοτέρων εἶναι δοκούντων, ἐλπίδος ἀπογνώσει τῆς ἀμείνονος ἀποκνησάτω ἱκέτης γενέσθαι θεοῦ· ἀλλ᾽ εἰ καὶ μηδὲν ἔτι προσδοκᾷ τῶν μειζόνων, ὑπὲρ τούτων ὧν ἔλαχεν ἤδη, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν εὐχαριστείτω. Μυρίων δ᾽ ἔλαχε, γενέσεως, ζωῆς, τροφῆς, ψυχῆς, αἰσθήσεως, φαντασίας, ὁρμῆς, λογισμοῦ. Λογισμὸς δὲ βραχύτατον μὲν ὄνομα, τελειότατον δὲ καὶ θειότατον ἔργον, τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς ἀπόσπασμα· ἢ ὅπερ ὁσιώτερον εἰπεῖν τοῖς κατὰ Μωϋσῆν φιλοσοφοῦσιν, εἰκόνος θείας ἐκμαγεῖον ἐμφερές.

§. 40. Ἐπαινεῖν ἄξιον καὶ τῶν κατασκόπων τοὺς ἐπιχειρήσαντας μὲν αὐτόπρεμνον τὸ ἀρετῆς ὅλον ἀνασπάσαι καὶ βαστάσαι στέλεχος· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἠδυνήθησαν, κληματίδα γοῦν καὶ ἕνα βότρυν λαβόντας, δεῖγμα καὶ μέρος τῆς συμπάσης, ὃ φέρειν

μόνον αὐτὸ λέγουσι *). Ἕκαστον μὲν ἀθρόα τῷ πλή-
θει τῶν ἀρετῶν ἐγχωρεῖν· εἰ δὲ τοῦτό μεῖζον ἢ
κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀγαπῶμεν, εἴ τῳ ἐξεγένετο
613 μιᾷ τινι τῶν κατὰ μέρος ἐντυχεῖν, σωφροσύνῃ, 1080
M. ἢ ἀνδρίᾳ, ἢ δικαιοσύνῃ, ἢ φιλανθρωπίᾳ. Φερέ- P.
τω γὰρ ἑνός τι ἀγαθὸν ἡ ψυχή, καὶ τικτέτω, μὴ
πάντων ἄφορος καὶ στεῖρα γενέσθω. Σὺ δὲ τοιαῦτα
ἐπιτάγματα ἐπιτάξεις υἱεῖ τῷ σεαυτοῦ; Εἰ μὴ τοῖς
οἰκέταις ἡμέρως χρῇ, μηδὲ τοῖς ὁμοτίμοις κοινωνι-
κῶς· εἰ μὴ κοσμίοις γυναιξί, μηδὲ γονεῦσι τιμητι-
κῶς· εἰ μητρὸς ὀλιγωρεῖς καὶ πατρὸς, ἀσέβει καὶ εἰς
τὸ θεῖον. Εἰ χαίρεις ἡδονῇ, μὴ φιλαργυρίας ἀπο-
στῇς. Ἐφίεσαι πολυχρηματίας; καὶ κενοδόξει. Τί
γάρ; Οὐ μετριάζειν ἐν ἐνίοις ἀξιοῖς, εἰ μὴ ἐν πᾶσι
δύνασαι; Οὐκ ἂν οὖν εἴποι ὁ υἱός, τί λέγεις, ὦ πά-
τερ; Ἢ τέλειον ἀγαθὸν, ἢ τέλειον κακὸν βούλει σου
τὸν υἱὸν γενέσθαι, καὶ οὐκ ἀγαπήσεις εἰ πρὸ τῶν
ἄκρων τὰ μέσα ἕληται; Οὐ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀβρα-
ὰμ ἐπὶ τῆς Σοδομιτῶν ἀπωλείας, ἀρξάμενος ἀπὸ
πεντηκοντάδος εἰς πεντάδα τελευτᾷ; **) Ποτνιώμε-
νος καὶ ἱκετεύων, ἵν' εἰ μὴ εὑρίσκοιτο ἐν τῇ γενέ-
σει ἡ παντελὴς εἰς ἐλευθερίαν ἄφεσις, ἧς σύμβολον
ὁ πεντηκοστὸς λόγος ἱερὸς, ἡ μέση παιδεία παραλη-
φθῇ δεκάδι παραριθμουμένη, πρὸς τὴν τῆς καταδι-
κάζεσθαι ψυχῆς μελλούσης ἀπόλυσιν. Τῶν ἀναγώ-
γων οἱ πεπαιδευμένοι, καὶ τῶν ἀλόγων καὶ ἀμούσων
οἱ κεχορευκότες τῇ ἐγκυκλίῳ μουσικῇ, πλείους ἀφορ-
μὰς ἔχουσι πρὸς τὸ σώζεσθαι· σχεδὸν ἐκ παίδων
τοῖς περὶ ἀρετῆς καὶ ἐγκρατείας καὶ ἀρετῆς πάσης
λόγοις ἐπαντληθέντες. Διὸ εἰ καὶ μὴ παντελῶς ἐξερ-
ρύψαντο καὶ ἀπελούσαντο τὸ ἀδικεῖν, φαιδρυνόμενοι
δέ, ἀλλὰ μετρίως γοῦν καὶ μέσως ἐρρύψαντο. Τὸ
παραπλήσιον ὁ Ἡσαῦ λέγειν ἔοικε τῷ πατρί, " Μὴ

*) Num. 13, 25. — **) Gen. 18, 32.

εὐλογία σοι μία ἔσται, πάτερ; Εὐλόγησον καὶ ἐμέ,
πάτερ." *) Ἄλλαι γὰρ ἄλλοις ἀποκεκρίσθωσαν, τε-
λείοις μὲν τέλειαι, μέσαι δὲ ἀτελέσιν. Ὡς ἔχει καὶ
ἐπὶ τῶν σωμάτων· ὑγιαινόντων γὰρ καὶ νοσούντων,
ἕτερα μὲν γυμνάσματα, ἕτεραι δὲ τροφαί, καὶ ὅσα
ἄλλα περὶ δίαιταν, οὐ τὰ αὐτά· ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ
πρόσφορα, ἵνα μηδ' ὅλως νοσήσωσι, τοῖς δὲ τὰ οἰ-
κεῖα, ὅπως πρὸς τὸ ὑγιεινότερον μεταβάλωσι. Πολ-
λῶν οὖν ἀγαθῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ φύσει, τὸ δο-
κοῦν ἐφαρμόττειν μοι, τοῦτο χάρισαι, κἂν μι-
κρότατον ᾖ, στοχασάμενος ἐκείνου μόνου, εἰ δυνή-
σομαι τὸ δοθὲν φέρειν εὐμαρῶς, ἀλλὰ καὶ μὴ 1081
πρὸς τοῦτο ἀπειπὼν ὁ δυστυχὴς ὀκλάσω. Τί δ' P.
οἰόμεθα ἐμφαίνεσθαι διὰ τοῦ, "Μὴ χεὶρ κυρίου
οὐκ ἐξαρκέσει;" **) Ἆρ' οὐχὶ τὸ πάντῃ τὰς τοῦ ὄν-
τος φθάνειν δυνάμεις ἐπ' εὐεργεσίᾳ, μὴ μόνον τῶν
614 ἐνδόξων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀφανεστέρων εἶναι δοκούν-
M. των; Οἷς τὰ ἁρμόττοντα χαρίζεται πρὸς τὰ τῆς ἑ-
κάστου ψυχῆς σταθμήματα καὶ μέτρα, σταθμώμε-
νος καὶ διαμετρῶν ἰσότητι παρ' ἑαυτῷ τὸ ἀνάλογον
ἑκάστοις.

§. 41. Καταπλήττει με οὐχ ἥκιστα καὶ ὁ τεθεὶς νόμος ἐπὶ τοῖς ἐκδυομένοις τὰ ἁμαρτήματα καὶ μεταγινώσκειν δοκοῦσι. Κελεύει γὰρ τὸ μὲν πρῶτον ἱερεῖον προσάγειν θῆλυ πρόβατον ἄμωμον. "Ἐὰν δέ," φησί, "μὴ ἰσχύῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ τὸ ἱκανὸν εἰς πρόβατον, οἴσει περὶ τῆς ἁμαρτίας ἧς ἥμαρτε, δύο τρυγόνας, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν, ἕνα περὶ ἁμαρτίας, καὶ ἕνα εἰς τὸ ὁλοκαύτωμα. Ἐὰν δὲ μὴ εὑρίσκῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ζεῦγος τρυγόνων ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν, οἴσει τὸ δῶρον τὸ δέκατον οἰφὶ σεμίδαλιν. Οὐκ ἐπιχρίσει ἐπ' αὐτὰ ἔλαιον, οὐδ' ἐπιθήσει ἐπ' αὐτὸ λίβανον, ὅτι περὶ ἁμαρτίας ἐστί.

*) Gen. 27, 28. — **) Num. 11, 23.

Καὶ οἴσει αὐτὸ πρὸς τὸν ἱερέα καὶ δραξάμενος ὁ ἱερεὺς ἀπ' αὐτοῦ πλήρη τὴν δράκα, τὸ μνημόσυνον ἐπιθήσει ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον." *) Οὐκοῦν τρισὶ μετανοίας τρόποις ἱλάσκεται, τοῖς εἰρημένοις κτήνεσιν, ἢ πτηνοῖς, ἢ λευκοπύροις, πρὸς τὴν τοῦ καθαιρομένου καὶ μετανοοῦντος δήπου δύναμιν. Οὔτε γὰρ μικρὰ μεγάλων, οὔτε μεγάλα μικρῶν δεῖται καθαρσίων· τῶν δὲ πρὸς τὸ ἀνάλογον ἴσων καὶ ὁμοίων. Τί δήποτ' οὖν διὰ τριῶν ἡ κάθαρσις, ἄξιον ἐρευνῆσαι. Σχεδὸν τοίνυν καὶ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ κατορθώματα συμβέβηκεν ἐν τρισὶν ἐξετάζεσθαι, διανοίᾳ, λόγοις, πράξεσιν. Οὗ χάριν καὶ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς Μωϋσῆς διδάσκων, ὅτι ἡ ἀγαθοῦ κτῆσις οὔτ' ἀδύνατός ἐστιν, οὔτε δυσθήρατος, φησίν, "Οὐκ εἰς οὐρανὸν ἀναπτῆναι δεῖ, οὐδ' ἄχρι περάτων γῆς καὶ θαλάττης ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ· ἀλλ' ἐστὶν ἐγγύς, καὶ σφόδρα ἐγγύς." **) Εἶτα μόνον οὐκ ὀφθαλμοφανῶς δείκνυσι, "Πᾶν ἔργον," φησί, "τῷ στόματί σου, καὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ ταῖς χερσί," ***) συμβολικῶς ἐν λόγοις, ἐν βουλαῖς, ἐν ἔργοις· ἐκ γὰρ εὐβουλίας καὶ εὐλογίας καὶ εὐ-
πραξίας τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην συνίστα- 1082
σθαι, ὥσπερ καὶ τὴν κακοδαιμονίαν ἐκ τῶν ἐναν- P.
τίων. Ἐν γὰρ τοῖς αὐτοῖς τό τε κατορθοῦν καὶ ἁμαρτάνειν χωρίοις ἐστί, καρδίᾳ, στόματι, χειρί· καὶ γὰρ βουλεύονταί τινες εὐγνωμονέστατα, καὶ λέ-
615 γουσιν ἄριστα, καὶ πράττουσι τὰ πρακτέα. Τριῶν
M. δὲ ὄντων κουφότατόν ἐστι τὸ βουλεύεσθαι ἃ μὴ χρή, βαρύτατον δέ, τὸ χειρουργεῖν τὰ ἄδικα, μέσον δὲ τὸ λέγειν ἃ μὴ δεῖ. Συμβαίνει δὲ τὸ κουφότατον δυσαποτριπτότατον εἶναι· χαλεπὸν γὰρ ψυχῆς τροπὴν εἰς ἠρεμίαν ἀγαγεῖν· καὶ θᾶττον ἄν τις χειμάρρου φορὰν ἐπίσχοι, ἢ ψυχῆς τροπὴν ῥέουσαν ἀκατασχέτως. Ἀμή-

*) Lev. 5, 5 sqq. — **) Deut. 30, 10. — ***) Ibid. v. 14.

θητὰ γὰρ ἐνθύμια, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις, τρικυμίας τρόπον, ἐπιτρέχει, φοροῦντα καὶ κυκῶντα, καὶ πᾶσαν αὐτὴν βιαίως ἐπιστρέφοντα. Τὸ μὲν οὖν ἄριστον τῆς καθάρσεως καὶ τελεώτατον, τοῦτ' ἔστι, μηδὲ ἐνθυμεῖσθαί τι τῶν ἀτοπωτάτων, ἀλλ' εἰρήνη καὶ εὐνομία, ὧν ἡγεμὼν ἐστι δικαιοσύνη, πολιτεύσασθαι. Τὸ δὲ δεύτερον, λόγοις μὴ διαμαρτάνειν, ψευδόμενον, ἢ ψευδορκοῦντα, ἢ ἀπατῶντα, ἢ σοφιζόμενον, ἢ συκοφαντοῦντα, ἢ συνόλως στόμα καὶ γλῶτταν ἐπ' ὀλέθρῳ τινῶν ἀνιέντα, οἷς χαλινὸν ἦν ἄμεινον περιθεῖναι καὶ δεσμὸν ἄῤῥηκτον.

§. 42. Διὰ τί δὲ τὸ λέγειν τοῦ νοεῖν τὰ μὴ προσήκοντα βαρύτερον ἁμάρτημα, ῥᾷον ἰδεῖν. Ἐνθυμεῖται μέν τις οὐ παρ' ἑαυτὸν ἔστιν ὅτε, ἀλλ' ἀβουλῶν· ὧν γὰρ οὐ θέλει, λαμβάνειν ἐννοίας ἀναγκάζεται, τῶν δὲ ἀκουσίων οὐδὲν ὑπαίτιον. Λέγει δέ τις ἑκὼν, ὥστε εἰ μὴ εὔφημον προΐεται φωνὴν, ἀδικεῖ κακοδαιμονῶν, ὁ μηδ' ἐκ τύχης ἐθέλων τι τῶν ἐπιεικεστέρων φθέγξασθαι, ᾧ λυσιτελὲς τὴν ἀσφαλεστάτην ἡσυχίαν δέξιοῦσθαι: καὶ ἔπειτα μὴ ἡσυχάζων τις, δύναται δή που βουληθεὶς σιωπᾶν. Τὸ δὲ καὶ τοῦ λέγειν βαρύτερον ἁμάρτημα, ἡ ἄδικος πρᾶξίς ἐστι· "λόγος γὰρ ἔργου," φασὶ, "σκιά," σκιᾶς δὲ βλαπτούσης πῶς οὐ τὸ ἔργον βλαβερώτερον; Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς τὴν μὲν γνώμην ἐγκλημάτων καὶ ἐπιτιμίων ἀπήλλαξεν, ἀκουσίαις τὰ πολλὰ μεταβολαῖς χρωμένην καὶ τροπαῖς, καὶ πάσχουσαν μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἐπειςφοιτώντων νοημάτων ἔξωθεν, ἢ δρῶσαν. Τὸ δὲ ὅσα ἂν ἐξέλθῃ διὰ τοῦ στόματος, 1083 P
ταῦτ' εἰς ἀπόλογον καὶ εὐθύνας ἄγει· ὡς ἂν δὴ τοῦ λέγειν ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχοντος. Ἀλλ' αἱ μὲν λόγων εὔθυναι, μετριώτεραι, αἱ δὲ ὑπαίτιαι ἔργων, ἀργαλεώτεραι. Μεγάλας γὰρ τάττει τιμωρίας ἐπὶ τοῖς μεγάλα ἀδικοῦσι, καὶ ἔργῳ ἐπεξιοῦσιν ἃ γνώμῃ μὲν ἀγνώμονι ἐβουλεύσαντο, προπετείᾳ δὲ γλώττης ἐξελάλησαν.

616 §. 43. Τὰ δὲ καθάρσια τῶν τριῶν, διανοίας, M λόγου, πράξεως, εἴρηκεν οὖν πρόβατον, καὶ ζεῦγος τρυγόνων ἢ περιστερῶν, καὶ σεμιδάλεως ἱεροῦ μέτρου δέκατον· ἀξιῶν προβάτῳ μὲν διάνοιαν καθαίρεσθαι, λόγον δὲ τοῖς πτηνοῖς, σεμιδάλει δὲ πρᾶξιν. Διὰ τί; Ὅτι, καθάπερ ἐν ἡμῖν ἄριστον ὁ νοῦς, καὶ ἐν ζώων ἀλόγων γένει τὸ πρόβατον, ὅτε ἡμερώτατον ὑπάρχον, καὶ καρπὸν ἐτήσιον ἀνατέλλον ἐξ ἑαυτοῦ, πρὸς ὠφέλειαν ὁμοῦ καὶ κόσμον ἀνθρώπων. Ἐσθὴς γὰρ τὰς ἀπὸ κρυμοῦ καὶ θάλπους ἀνείργει βλάβας, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς φύσεως ἐπισκιάζουσα, πρὸς εὐκοσμίαν τοῖς χρωμένοις ἐστί. Σύμβολον οὖν ἔστω τῆς τοῦ ἀρίστου καθάρσεως, διανοίας, τὸ ζῷον ἄριστον, τὸ πρόβατον. Λόγου δὲ, τὰ πτηνά· κοῦφόν τε γὰρ ὁ λόγος, καὶ πτηνὸν φύσει, βέλους θᾶττον φερόμενον καὶ πάντη ᾄττον. Τὸ γὰρ ἅπαξ λεχθὲν ἀναδραμεῖν μὲν οὐκ ἔστιν· ἔξω δὲ φερόμενον, τάχει πολλῷ τρέχον, πλήττει τὰ ὦτα, καὶ διὰ πάσης ἀκοῆς ἐρχόμενον εὐθὺς ἠχεῖ. Δίδυμος δὲ ὁ λόγος· ὁ μὲν ἀληθὴς, ὁ δὲ ψευδής· οὗ μοι δοκεῖ χάριν ζεύγει τρυγόνων ἢ περιστερῶν ἐξομοιωθῆναι. Τῶν δὲ πτηνῶν τὸ μὲν περὶ ἁμαρτίας φησὶ δεῖν εἶναι, τὸ δὲ ὁλοκαύτωμα θύειν· ἐπειδὴ τὸν μὲν ἀληθῆ λόγον ὅλον διόλου συμβέβηκεν εἶναι ἱερὸν, τέλειον· τὸν δὲ ψευδῆ, διημαρτῆσθαί τε καὶ ἐπανορθώσεως δεῖσθαι. Πράξεως δὲ, ὡς ἔφην, σύμβολον ἡ σεμίδαλις· καὶ γὰρ ταύτην συμβέβηκεν οὐκ ἄνευ τέχνης καὶ ἐπινοίας καθαίρεσθαι, ἀλλὰ χερσὶ σιτοπόνων, ἐπιτήδευμα τὸ πρᾶγμα πεποιηκότων, διακρίνεται. Διὸ καὶ φησι, „Δραξάμενος ὁ ἱερεὺς πλήρη τὴν δράκα, τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ἀναίσει,“ *) διὰ τῆς δρακὸς, τὸ ἐγχείρημα καὶ τὴν πρᾶξιν ἐμφαίνων. Ἄγαν δὲ ἐξητασμένως ἐπὶ μὲν τοῦ

*) Lev. 5, 7 sqq.

κτήνους εἶπεν, "Ἐὰν δὲ μὴ ἰσχύῃ ἡ χεὶρ τὸ ἱκανὸν
εἰς πρόβατον," ἐπὶ δὲ τῶν πτηνῶν, "Ἐὰν δὲ μὴ
εὑρίσκῃ." Διὰ τί; Ὅτι μεγάλης μὲν ἰσχύος καὶ
ὑπερβαλλούσης δυνάμεώς ἐστι καταλῦσαι τὰς τῆς
διανοίας τροπάς· οὐ μεγάλης δὲ ῥώμης, τὰ λόγων
ἐπισχεῖν ἁμαρτήματα. Πάντων γὰρ ἀλεξίκακον τῶν
διὰ φωνῆς ἁμαρτανομένων, ὡς καὶ πρότερον εἶπον,
ἡσυχία, ἣ παντί τῳ ῥᾴδιον χρῆσθαι· πολλοὶ δὲ 1084
διὰ τὸ λάλον καὶ ἀμετροεπὲς οὐχ εὑρίσκουσι πέρας P.
ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ.

§. 44. Ταύταις καὶ ταῖς παραπλησίαις τομαῖς
καὶ διαστολαῖς τῶν πραγμάτων ἐντραφεὶς καὶ ἐνα-
σκηθεὶς ὁ ἀστεῖος, ἆρ' οὐκ εἰκότως εὔχεσθαι ἂν δό-
ξαι τὸν Ἰσμαὴλ ζῆν, εἰ μὴ δύναται κυοφορῆσαί πω
617 τὸν Ἰσαάκ; Τί οὖν ὁ χρηστὸς θεός; Ἓν αἰτησα-
M. μένῳ δύο δίδωσι, καὶ τὸ ἔλαττον εὐξαμένῳ χαρίζε-
ται τὸ μεῖζον. Εἶπε γὰρ, φησὶ, τῷ Ἀβραάμ, "Ναὶ,
ἰδοὺ Σάῤῥα ἡ γυνή σου τέξεται υἱόν."*) Εὐθύβο-
λός γε ἡ συμβολικὴ ἀπόκρισις ἡ Ναί. Τί γὰρ
ἐμπρεπέστερον, ἢ τὰ ἀγαθὰ ἐπινεύειν θεοῦ, καὶ τα-
χέως ὁμολογεῖν; Ἀλλ' οἷς ἐπινεύει τὸ θεῖον, ἅπας
ἄφρων ἀνανένευκε. Τὴν γοῦν Λείαν μισουμένην
εἰσάγουσιν οἱ χρησμοί· διὸ καὶ τοιαύτης ἔτυχε προσ-
ρήσεως. Ἑρμηνευθεῖσα γάρ ἐστιν ἀνανευομένη καὶ
κοπιῶσα· διὰ τὸ πάντας ἡμᾶς ἀρετὴν ἀποστρέφε-
σθαι καὶ κοπώδη νομίζειν, ἐπιτάγματα οὐχ ἡδέα
πολλάκις ἐπιτάττουσαν. Ἀλλὰ τοσαύτης ὑποδοχῆς
ἠξίωται παρὰ τῶν ἡγεμόνων, ὥστε τὴν μήτραν ὑπ'
αὐτοῦ διοιχθεῖσαν, σπορὰν θείου γονῆς παραδέξα-
σθαι, πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πρά-
ξεων γένεσιν. Μάθε οὖν, ὦ ψυχὴ, ὅτι καὶ Σάῤῥα,
ἡ ἀρετὴ, τέξεταί σοι υἱὸν, οὐ μόνον Ἄγαρ, ἡ μέση
παιδεία· ἐκείνης μὲν γὰρ τὸ ἔγγονον, διδακτὸν, ταύ-

*) Gen. 17, 19.

της δὲ πάντως αὐτομαθές ἐστι. Μὴ θαυμάσῃς, εἰ
πάντα φέρων σπουδαῖα ὁ θεὸς, ἤνεγκε καὶ τοῦτο
τὸ γένος, σπάνιον μὲν ἐπὶ γῆς, πάμπολυ δὲ ἐν οὐ-
ρανῷ. Μάθοις δ' ἂν ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἐξ ὧν συνέ-
στηκεν ἄνθρωπος. Ἆρά γε οἱ ὀφθαλμοὶ διδαχθέν-
τες ὁρῶσι; Τί δὲ οἱ μυκτῆρες; Ὀσφρῶνται μαθήσει;
Ἅπτονται δὲ αἱ χεῖρες, ἢ οἱ πόδες προΐασι, κατ' ἐπι-
τάγματα ἢ παραινέσεις ὑφηγητῶν; Αἱ δὲ ὁρμαὶ καὶ
φαντασίαι — πρῶται δ' εἰσὶν αὗται κινήσεις καὶ
πείσεις ψυχῆς — διδασκαλίᾳ συνέστησαν; Παρὰ
δὲ σοφιστῇ φοιτήσας ὁ νοῦς ἡμῶν, νοεῖν καὶ κατα-
λαμβάνειν ἔμαθε; Πάντα ταῦτ' ἀφιέμενα διδα-
σκαλίας ἀπαυτοματιζούσῃ φύσει χρῆται πρὸς τὰς οἰ-
κείας ἐνεργείας. Τί οὖν ἔτι θαυμάζεις, εἰ καὶ ἀρε-
τὴν ἄπονον καὶ ἀταλαίπωρον ὁ θεὸς ὀμβρήσει, μη-
δεμιᾶς δεομένην ἐπιστασίας, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ὁλό-
κληρον καὶ παντελῆ; Εἰ καὶ μαρτυρίαν βούλει λα-
βεῖν, Μωϋσέως ἀξιοπιστοτέραν εὑρήσεις; Ὅς φη-
σι τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις, ἀπὸ γῆς εἶναι
τὰς τροφὰς, μόνῳ δ' ἀπ' οὐρανοῦ τῷ ὁρατικῷ.
Ταῖς μὲν οὖν ἀπὸ γῆς, καὶ ἄνθρωποι γεωπόνοι
συνεργοῦσι· τὰς δὲ ἀπ' οὐρανοῦ νείφει χωρὶς συμ-
πράξεως ἑτέρων, ὁ μόνος αὐτουργὸς θεός. 1085
Καὶ μὴν λέγεται, "Ἰδοὺ ὕω ὑμῖν ἄρτους ἀπ' R.
οὐρανοῦ." *) Τίνα οὖν ἀποτροφὴν ἐνδίκως ὕε-
818 σθαι λέγει, ὅτι μὴ τὴν οὐράνιον σοφίαν; Ἣν
M. ἄνωθεν ἐπιπέμπει ταῖς ἵμερον ἀρετῆς ἐχούσαις ψυ-
χαῖς, ὁ φρονήσεως εὐθηνίαν καὶ εὐετηρίαν ἔχων,
καὶ τὰ ὅλα ἄρδων, καὶ μάλιστα ἐν ἱερᾷ ἑβδόμῃ,
ἣν σάββατον καλεῖ. Τότε γὰρ τὴν τῶν αὐτομα-
θῶν ἀγαθῶν φορὰν ἔσεσθαι, φησὶν, οὐκ ἐξ ὕλης
τέχνης ἀνατελλόντων, ἀλλ' αὐτογενεῖ καὶ αὐτο-

*) Exod. 16, 4.

τελεῖ φύσει βλαστανόντων, καὶ τοὺς οἰκείους φερόντων καρπούς.

§. 45. Τέξεται οὖν σοὶ ἡ ἀρετὴ υἱὸν γενναῖον ἄῤῥενα,*) παντὸς ἀπηλλαγμένον θήλεος πάθους, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ, τὸ πάθος, ὅπερ ἂν ἐπ᾽ αὐτῷ πάθῃς, πείσῃ δὲ πάντως χαράν· ὥστε καὶ τὸ σύμβολον αὐτῆς ὄνομα θήσεις, γέλωτα. Καθάπερ λύπη καὶ φόβος ἰδίας ἀναφθέγξεις ἔχουσιν, ἃς ἂν τὸ βιασάμενον καὶ κρατῆσαν ὄνομα ποιήσῃ πάθος· οὕτως εὐβουλίαι καὶ εὐφροσύναι φυσικαῖς ἐκφωνήσεσιν ἀναγκάζουσι χρῆσθαι, ὧν οὐκ ἂν εὕροι τις κυριωτέρας καὶ εὐθυβολωτέρας κλήσεις, κἂν ἂν τυγχάνοι περὶ τὰς κλήσεις σοφός. Διό φησιν, „Εὐλόγηκα αὐτὸν, αὐξήσω αὐτὸν, πληθυνῶ, δώδεκα ἔθνη γεννήσει,"**) τὸν κύκλον καὶ τὸν χορὸν ἅπαντα τῶν σοφιστικῶν προπαιδευμάτων. Τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ἰσαὰκ, ἵνα ἑκατέρας ἀρετῆς τὸ ἀνθρώπων μεταποιῆται γένος, διδακτῆς τε καὶ αὐτομαθοῦς τὸ μὲν ἀσθενέστερον διδασκομένης, ἑτοίμης δὲ τὸ ἐῤῥωμένον.

§. 46. „Εἰς δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον τέξεταί σοι," φησὶν, ἡ σοφία χαράν.***) Ποῖον, ὦ θαυμασιώτατε, δεικνύεις καιρόν; Ἢ τὸν ὑπὸ γενέσεως ἄδεικτον μόνον; Ὁ γὰρ ἀληθὴς αὐτὸς εἴη καιρὸς, ἀνατολὴ τῶν ὅλων, ἡ εὐπραξία καὶ εὐκαιρία γῆς, οὐρανοῦ, τῶν μεταξὺ φύσεων, ζώων ὁμοῦ καὶ φυτῶν ἁπάντων. Ὅθεν καὶ Μωϋσῆς ἐθάῤῥησεν εἰπεῖν τοῖς ἀποδεδρακόσι καὶ μὴ θέλουσι τὸν ὑπὲρ ἀρετῆς ἄρασθαι πόλεμον πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους, „Ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς ἀπ᾽ αὐτῶν, ὁ δὲ κύριος ἐν ἡμῖν."†) Μόνον γὰρ οὐκ ἄντικρυς ὁμολογεῖ τὸν θεὸν καιρὸν,

---

*) Gen. 17, 19. — **) Ibid. v. 20. — ***) Gen. 18, 10.
†) Num. 14. 9.

ὃς παντὸς μὲν ἀσεβοῦς μακρὰν ἀφέστηκεν, ἀρετώσαις δὲ ἐμπεριπατεῖ ψυχαῖς. „Περιπατήσω γὰρ," φησὶν, „ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι ὑμῶν θεός." *) Οἱ δὲ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους καιροὺς εἶναι λέγοντες, οὐ κυ-
619 ρίως καταχρῶνται τοῖς ὀνόμασιν· ἅτε μὴ πάνυ τὰς
M. φύσεις τῶν πραγμάτων ἠκριβωκότες, ἀλλὰ πολλοῦ 1080
τοῦ εἰκῇ μετέχοντες. P.

§. 47. Ἐπιτείνων δὲ τὸ κάλλος τοῦ γεννωμένου, φησὶν αὐτὸ „ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ ἑτέρῳ" **) γεννηθήσεσθαι· ἐνιαυτὸν ἕτερον οὐ τοῦ χρόνου μηνύων διάστημα, ὃ ταῖς σεληνιακαῖς ἢ ἡλιακαῖς ἀναμετρεῖται περιόδοις· ἀλλὰ τὸ ἔκτοπον καὶ ξένον καὶ καινὸν ὄντως, ἕτερον τῶν ὁρωμένων καὶ αἰσθητῶν, ἐν ἀσωμάτοις καὶ νοητοῖς ἐξεταζόμενον, ὅπερ τὸ χρόνου παράδειγμα καὶ ἀρχέτυπον εἴληχεν, αἰῶνα. Αἰὼν δὲ ἀναγράφεται τοῦ νοητοῦ βίος κόσμου, ὡς καὶ αἰσθητοῦ χρόνος. Ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ καὶ „τὴν ἑκατοστεύουσαν εὑρίσκει κριθὴν," ***) ὁ τὰς θεοῦ χάριτας ἐπὶ γενέσει πλειόνων σπείρας ἀγαθῶν, ἵν' ὡς πλεῖστοι τῶν ἐπαξίων τυχεῖν μεταλάβωσιν. Ἀλλὰ γὰρ τῷ σπείραντι καὶ θερίζειν ἔθος· ὁ δ' ἔσπειρε μὲν, ἐπιδεικνύμενος τὴν ἐχθρὰν φθόνου καὶ κακίας ἀρετὴν, εὑρεῖν δὲ, ἀλλ' οὐ θερίσαι λέγεται. Ὁ γὰρ στάχυν ἁδρότερον τῶν εὐεργεσιῶν καὶ πλήρη πεποιηκὼς, ἕτερος ἦν, ὁ εὐτρεπισάμενος καὶ ἑτοιμασάμενος ἐλπίδας μείζους, καὶ πλείους δωρεὰς προέθηκε τοῖς ζητοῦσιν εἰς εὕρεσιν.

§. 48. Τὸ δὲ „Συνετέλεσε λαλῶν πρὸς αὐτὸν" †) ἴσον ἐστὶ τῷ, τὸν ἀκροατὴν αὐτὸν ἐτελείωσε, κενὸν ὄντα σοφίας πρότερον, καὶ ἀθανάτων λόγων ἐπλήρωσεν. Ἐπεὶ δὲ τέλειος ὁ μαθητὴς ἐγένετο, ἀνέβη κύριος ἀπὸ Ἀβραάμ· δηλῶν, οὐχ ὅτι διεζεύχθη, —

---

*) Lev. 26, 12. — **) Gen. 18, 10. — ***) Gen. 26, 12.
†) Gen. 17, 22.

φύσει γὰρ θεοῦ ὀπαδὸς ὁ σοφὸς — ἀλλὰ τὸ ἑκούσιον τοῦ μαθητοῦ βουλόμενος παραστῆσαι, ἵνα, ὥςπερ ἔμαθε, μηκέτι ἐφεστῶτος τοῦ διδάσκοντος, χωρὶς ἀνάγκης, αὐτὸς ἐπιδεικνύμενος, ἐθελουργῷ καὶ αὐτοκελεύστῳ προθυμίᾳ χρώμενος, ἐνεργῇ δι᾽ ἑαυτοῦ. Δίδωσι γὰρ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθόντι τόπον, πρὸς τὴν ἄνευ ὑποβολῆς ἑκούσιον μελέτην, ἀλήστου μνήμης ἐγχαράττων βεβαιότατον εἶδος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΥΣ
ΕΙΝΑΙ
ΤΟΥΣ ΟΝΕΙΡΟΥΣ.

ARGUMENTUM LIBRI I
DE EO
QUOD A DEO MITTANTUR
S O M N I A.

(Cf. Gen. 28, 12 sqq.)

Somniorum, quae divinitus mittuntur, variae sunt species. Harum una est, quando nostra mens a mente universi movetur, ut, quae divinitus sunt occulta, videre liceat. Eiusmodi somnium erat Iacobi, in quo coelestem illam scalam vidit (1). Puteus quartus, a quo discessit Iacobus, symbolum est scientiae (2), et iuramenti dicitur, quia ex quatuor elementis mundi et hominis tria sola intelligi possunt; quarta vero, coelum et mens, non sciri, sed credi tantum possunt (3-7). Qui puteum illum (scientiam) derelinquit, is pervenit in Charram, sensuum symbolum, in qua regione non manendum, nisi, ut sensus, quatenus sunt pars nostri intelligibilis, cognoscamus (8-10). Locus, cui accessit Iacobus, ratio (λόγος) est divina, quae, sicut et ceterae intelligentiae coelestes (angeli), a deo virtutem sectantibus auxilio mittitur (11.12.). Nam quando non deus ipse hominis mentem, ut sol terram, collustrat, tunc rationes (λόγοι, angeli) animo affulgent (13). [Exponitur quadruplex solis significatio mystica (14.15.), et quam ob rem amiculum proximo, quod unicum habet, non pro pignore detrahere liceat (16-18.]. Illi λόγοι opitulantur bonis, quando de viribus ad virtutem consequendam desperant (19). Lapis, quem capiti supposuit Iacobus,

indicat, vitam asceticam esse duram et aerumnosam (20). Scala, quam in somnio vidit, symbolum est aëris, angeli animarum, quibus hic incolitur (21-23). Res quoque humanas fluctuantes illa scala symbolice indicare videtur (24). Archangelus est deus, dominus universi (25). — Dei nomen involvit notionem beneficentiae, dei dominique beneficentiae ac regiae dignitatis (26. 27). Illi, qui in deo fidem collocat, non est quod timeat; deus enim pios protegit (28-30), eosque, si, quae sunt sensuum, nimis amaverint, ad se reducit (31. 32). — Instabiles esse res humanas docetur somnio, quod immittebatur Iacobo apud Labanum degenti (33-36). Pontifex in templo dei altero, mundo, est ratio divina; symbolum veri hominis (rationis humanae) est pontifex sensibilis, qui sacra alterius templi, a Moyse instituti, administrat etc. (37-40). Ratio divina interdum vices dei obit, ita ut ipsa etiam deus dicatur (41). Ceterum res divinae solae sunt stabiles; quam ob rem in humanis non nimia fiducia ponenda, sed soli deo pia et firma fides habenda est (42. 43).

---

620 §. 1. Ἡ μὲν οὖν πρὸ ταύτης γραφὴ περιεῖχε 565
M. τοὺς κατὰ τὸ πρῶτον εἶδος ταττομένους τῶν ὀνείρων P
θεοπέμπτων, ἐφ' οὗ τὸ θεῖον ἐλέγομεν κατὰ τὴν ἰδίαν ὑποβολὴν τὰς ἐν τοῖς ὕπνοις ἐπιπέμπειν φαντασίας. Ἐν ταύτῃ δὲ, ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ, δηλώσομεν τοὺς ἐφαρμόζοντας τῷ δευτέρῳ. Δεύτερον δὲ εἶδος, ἐν ᾧ ὁ ἡμέτερος νοῦς τῷ τῶν ὅλων συγκινούμενος ἐξ ἑαυτοῦ κατέχεσθαί τε καὶ θεοφορεῖσθαι ἐδόκει, ὡς ἱκανὸς εἶναι προλαμβάνειν καὶ προγινώσκειν τι τῶν μελλόντων. Ὄναρ δέ ἐστι πρῶτον οἰκεῖον εἴδει τῷ σημαινομένῳ, τὸ φανὲν ἐπὶ τῆς οὐρανοκλίμακος τόδε, „Καὶ ἐνυπνιάσθη Ἰακὼβ, καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον, καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς· καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, καὶ ὁ κύριος ἐστήλωται ἐπ' αὐτῆς· καὶ εἶπεν, ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, μὴ φοβοῦ· τὴν γῆν ἐφ' ἧς σὺ καθεύδεις,

σοὶ δώσω καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὡς ὁ χοῦς τῆς γῆς, καὶ πληθυνθήσεται ἐπὶ θάλασσαν καὶ λίβα καὶ βοῤῥᾶν καὶ ἀνατολάς· καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ συγγένειαι τῆς γῆς, 566 καὶ τῷ σπέρματί σου. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ διαφυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ, ᾗ ἂν πορευθῇς, καὶ ἐπιστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην· ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλίπω, ἕως τοῦ ποιῆσαί με πάντα ἃ ἐλάλησά P.
621 σοι." *) Προκατασκευὴ δέ ἐστι τῆς φαντασίας
M. ἀναγκαία, ἣν ἀκριβώσαντες εὐμαρῶς ἴσως δυνησόμεθα καὶ τὰ δηλούμενα ὑπὸ τῆς φαντασίας καταλαμβάνειν. Τίς οὖν ἡ προκατασκευή; "Καὶ ἐξῆλθε," φησὶν, "Ἰακὼβ ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ὅρκου, καὶ ἐπορεύθη εἰς Χαῤῥὰν, καὶ ἀπήντησεν ἐν τόπῳ, καὶ ηὐλίσθη ἐκεῖ, ὅτι εἰσῆλθεν ὁ ἥλιος· καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν λίθων τοῦ τόπου, καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ." Καὶ ἔπειτ' εὐθέως ἐστὶ τὸ ὄναρ. Οὐκοῦν ἄξιον ἐν ἀρχῇ τρία ταῦτα διαπορῆσαι· ἓν μὲν, τί τὸ τοῦ ὅρκου φρέαρ, καὶ διὰ τί οὕτως ὠνομάσθη· δεύτερον δὲ, τίς ἡ Χαῤῥὰν, καὶ διὰ τί ἀπὸ τοῦ προλεχθέντος φρέατος ἐξελθὼν εἰς Χαῤῥὰν ἔρχεται εὐθύς· τρίτον, τίς ὁ τόπος, καὶ διὰ τί ὅταν γένηται κατ' αὐτὸν, ὁ μὲν ἥλιος δύεται, αὐτὸς δὲ κοιμᾶται.

§. 2. Σκοπῶμεν οὖν αὐτίκα τὸ πρῶτον. Ἐμοὶ τοίνυν δοκεῖ σύμβολον εἶναι τὸ φρέαρ ἐπιστήμης· οὐ γάρ ἐστιν ἐπιπόλαιος αὐτῆς ἡ φύσις, ἀλλὰ πάνυ βαθεῖα· οὐδ' ἐν φανερῷ πρόκειται, ἀλλ' ἐν ἀφανεῖ που κρύπτεσθαι φιλεῖ· οὐδὲ ῥᾳδίως, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν πόνων καὶ μόλις ἀνευρίσκεται. Καὶ ταῦτα οὐ μόνον ἐπὶ τῶν μεγάλα καὶ ἀμύθητα ὅσα θεωρήματα ἐχουσῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν εὐτελεστάτων θεωρεῖται. Ἣν γοῦν ἂν ἐθέλῃς ἑλοῦ τῶν τεχνῶν, μή μοι τὴν ἀρίστην,

*) Gen. 28, 12 sqq.

ἀλλὰ τὴν ἁπασῶν ἀφανεστάτην, ἣν ἐλεύθερος μὲν
ἴσως οὐδεὶς ἐν πόλει τραφεὶς ἑκὼν ἐπιτηδεύσειεν ἄν,
ἐν ἀγρῷ δὲ μόλις ἄκων οἰκέτης δυστρόπῳ καὶ δυς-
κόλῳ παλαίων δεσπότῃ βιαζομένῳ πολλὰ δρᾶν τῶν
ἀβουλήτων. Εὑρεθήσεται γὰρ οὐχ ἁπλοῦν, ἀλλὰ
ποικίλον τὸ πρᾶγμα, οὐ θήρᾳ ληπτὸν, δυσεύρετον,
δυσπεριγένητον, ἐχθρὸν μὲν ὄκνῳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ καὶ
ἀμελείᾳ, σπουδῆς δὲ καὶ φιλοτιμίας, ἱδρώτων τε
καὶ φροντίδων μεστόν. Οὗ χάριν "οὐδ' ὕδωρ ἐν
τῷ φρέατι τούτῳ φασὶν οἱ ὀρύττοντες εὑρεῖν," *)
ἐπειδὴ τὰ τέλη τῶν ἐπιστημῶν οὐ δυσεύρετα μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἀνεύρετα παντελῶς εἶναι συμβέβηκε· γραμ-
ματικώτερος δὲ διὰ τοῦτο καὶ γεωμετρικώτερος ἕτε-
ρος ἑτέρου γίνεται, τῷ τὰς ἐπιτάσεις καὶ παραυξή-
σεις ἀμήχανον εἶναι ὅροις περιγραφῆναι. Πλείω γὰρ
ἀεὶ τῶν εἰς μάθησιν ἡκόντων τὰ ἀπολειπόμενα ἐκδέ-
χεται καὶ ἐφεδρεύει ὡς καὶ τὸν ἅπτεσθαι περάτων ἐπι-
στήμης ὑπολαμβάνοντα, ἡμιτελῆ παρ' ἑτέρῳ κριτῇ 567
νομίζεσθαι, παρὰ δὲ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, καὶ ἄρτι ἄρχε- P.
σθαι δοκεῖν. "Βραχὺς μὲν γὰρ ὁ βίος," ὡς ἔφη τις, "ἡ
δὲ τέχνη μακρά," ἧς ἄριστα καταλαμβάνει τὸ μέγε-
θος, ὁ ἀψευδῶς ἐμβαθύνων αὐτῇ, καὶ ὥσπερ φρέαρ
622 αὐτὴν ὀρύττων. Ὃν καὶ τελευτῶντα πολιὸν ἤδη
M καὶ ὑπεργήρων λόγος ἔχει δακρύειν, οὐ δι' ἀναν-
δρίαν φόβῳ θανάτου, ἀλλὰ διὰ παιδείας ἵμερον,
ὡς νῦν πρῶτον εἰς αὐτὴν εἰσιόντα, ὅτε πανύστατα
ἔξεισιν. Ἀνθεῖ γὰρ ἡ ψυχὴ πρὸς ἐπιστήμην, ὁπότε
αἱ τοῦ σώματος ἀκμαὶ χρόνου μήκει μαραίνονται.
Πρὶν οὖν ἡβῆσαι καὶ ἐννεάσαι τῇ τῶν πραγμάτων
ἀκριβεστέρᾳ καταλήψει, οὐ χαλεπὸν ὑποσκελισθῆναι.
Τὸ δὲ πάθος τοῦτο κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν φι-
λομαθῶν, οἷς νέα ἐπὶ παλαιοῖς ἀνίσχει καὶ ἀναλάμ-
πει θεωρήματα· πολλὰ μὲν καὶ τῆς ψυχῆς, ὁπότε

---

*) Gen. 26, 32.

μὴ στεῖρα καὶ ἄγονος εἴη, τικτούσης· πολλὰ δὲ καὶ τῆς φύσεως ἀτεκμάρτως ἐκ ταὐτομάτου προφαινούσης τοῖς τὴν διάνοιαν ὀξυδορκοῦσι. Τὸ μὲν οὖν ἐπιστήμης φρέαρ ὅρον καὶ τελευτὴν οὐκ ἔχον, τοιοῦτον ἀπεδείχθη. Διὰ τί δὲ ὅρκου ὠνομάσθη, λεκτέον. Τὰ ἐνδοιαζόμενα τῶν πραγμάτων ὅρκῳ διακρίνεται, καὶ τὰ ἀβέβαια βεβαιοῦται, καὶ τὰ ἄπιστα λαμβάνει πίστιν· ἐξ ὧν ἐκεῖνο συνάγεται, ὅτι περὶ οὐδενὸς ἄν τις οὕτως βεβαιώσαιτο, ὡς περὶ τοῦ τὸ σοφίας γένος ἀπερίγραφον καὶ ἀτελεύτητον εἶναι. Καλὸν μὲν οὖν καὶ ἀνωμότῳ διεξιόντι περὶ τούτων συνεπιγράφεσθαι· ὁ δὲ μὴ λίαν εἰς σύνεσιν εὐγερὴς, ἐνωμότῳ γενομένῳ συναινεῖ. Μηδεὶς δὲ ὀμνύναι τὸν τοιοῦτον ὅρκον ἀναδυέσθω, σαφῶς εἰδὼς, ὅτι ἐν εὐόρκων γραφήσεται στήλαις.

§. 3. Ἅλις μὲν δὴ τούτων. Ἑπόμενον δ' ἂν εἴη σκέψασθαι, διὰ τί τεσσάρων ὀρυττομένων φρεάτων ὑπὸ τῶν ἀμφὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον "ὅρκου" προσηγορεύθη. Μήποτ' οὖν δι' ὑπονοιῶν ἐκεῖνο βούλεται παραστῆσαι, ὅτι καὶ ἐν τῷ παντὶ τεττάρων ὄντων ἐξ ὧν συνέστηκεν ὅδε ὁ κόσμος, καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἰσαρίθμων, ἐξ ὧν διαπλασθέντες εἰς ἀνθρωπόμορφον εἶδος ἐτυπώθημεν, τὰ μὲν οὖν τρία πέφυκεν ἀμηγέπη καταλαμβάνεσθαι, τὸ δὲ τέταρτον, ἀκατάληπτον πᾶσι τοῖς κριταῖς ἐστιν. Ἐν μὲν οὖν τῷ κόσμῳ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ οὐρανὸν τέτταρα εἶναι ταῦτα συμβέβηκεν· ὧν τὰ μὲν ἄλλα εἰ καὶ δυσεύρετα, ἀλλ' οὐκ εἰς ἅπαν ἀνευρέτου μοίρας ἠξίωται. Καὶ γὰρ γῆν, ὅτι ἐστὶ σῶμα βαρὺ καὶ ἀδιάλυτον καὶ στερέμνιον, καὶ τεμνόμενον εἰς ὄρη καὶ πεδιάδας χώρας, καὶ ποταμοῖς καὶ θαλάττῃ διαιρούμενον, ὡς τὰ μὲν νησιάζειν, τὰ δὲ ἠπειροῦσθαι. 568
Καὶ ὅτι τὸ μὲν αὐτῆς λεπτόγειον, τὸ δὲ βαθύγειον, P.
καὶ τὸ μὲν τραχὺ καὶ στρυφνὸν καὶ λιθῶδες καὶ εἰς ἅπαν ἄγονον, τὸ δὲ λεῖον καὶ μαλακὸν καὶ

623 γονιμώτατον καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἕτερα καταλαμβάνομεν. Καὶ πάλιν ὕδωρ, ὅτι πολλὰ τῶν εἰρημένων ἔχει κοινὰ πρὸς γῆν καὶ ἐξαίρετα ἕτερα· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γλυκὺ, τὸ δὲ ἁλμυρὸν, τὸ δὲ ἄλλαις διακεκραμένον ἰδέαις· καὶ τὸ μὲν πότιμον, τὸ δὲ οὐ πότιμον· καὶ ἑκάτερον οὐ πᾶσιν, ἀλλ᾽ οἷς θάτερον, οὐ τὸ ἕτερον, καὶ οἷς μὴ θάτερον, πάντως τὸ ἕτερον. Καὶ τὸ μὲν φύσει ψυχρὸν, τὸ δὲ φύσει θερμόν. Εἰσὶ γὰρ μυρίαι πολλαχόθεν πηγαὶ ζέον ὕδωρ ἐκδιδοῦσαι, οὐ κατὰ γῆν μόνον ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἤδη γοῦν ἐφάνησαν φλέβες ἀνομβροῦσαι ζέον ὕδωρ ἐν μέσοις πελάγεσιν, ἃς ἡ τοσαύτη τῶν ἐν κύκλῳ πελαγῶν ἀνάχυσις ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζουσα οὐκ ἴσχυσε σβέσαι, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπὶ ποσὸν ἀνεῖναι. Καὶ πάλιν ὅτι ὁλκὸν ἀὴρ ἔχει φύσιν, εἴκων ἀντιπεριϊσταμένοις τοῖς σώμασιν, ὄργανον ὢν ζωῆς, ἀναπνοῆς, ὁράσεως, ἀκοῆς, τῶν ἄλλων αἰσθήσεων· πυκνότητας καὶ μανότητας, κινήσεις τε καὶ ἠρεμίας ἐνδεχόμενος, τροπάς τε καὶ μεταβολὰς παντοίας τρεπόμενός τε καὶ μεταβάλλων, χειμῶνας καὶ θέρη γεννῶν, καὶ τὰς μετοπωρινὰς καὶ ἐαρινὰς ὥρας, ἐξ ὧν ὁ ἐνιαυτοῦ κύκλος πέφυκε περατοῦσθαι.

§. 4. Τούτων μὲν δὴ πάντων αἰσθανόμεθα· ὁ δὲ οὐρανὸς ἀκατάληπτον ἔχει τὴν φύσιν, οὐδὲν ἑαυτοῦ σαφὲς γνώρισμα πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλας. Τί γὰρ ἂν εἴποιμεν; Ὅτι πεπηγώς ἐστι κρύσταλλος, ὡς ἠξίωσάν τινες; Ἢ ὅτι πῦρ τὸ καθαρώτατον; Ἢ ὅτι πέμπτον κυκλοφορικὸν σῶμα, μηδενὸς τῶν τεττάρων στοιχείων μετέχον; Τί δέ; Ἡ ἀπλανὴς καὶ ἐξωτάτω σφαῖρα πρὸς τὸ ἄνω βάθος ἔχει, ἢ αὐτὸ μόνον ἐστὶν ἐπιφάνεια βάθους ἐρήμη, τοῖς ἐπιπέδοις σχήμασιν ἐοικυῖα; Τί δὲ οἱ ἀστέρες; Πότερον γῆς εἰσιν ὄγκοι πυρὸς πλήρεις, ἄγκεα γὰρ καὶ νάπας καὶ δρυμοὺς εἶπον αὐτοὺς εἶναί τινες, αὐτοὶ δεσμωτηρίου καὶ μύλωνος, ἐν οἷς τὰ τοιαῦτ᾽ ἐστὶν ἐπὶ τιμωρίᾳ

τῶν ἀσεβῶν, ὄντες ἐπάξιοι, — ἢ συνεχὴς καὶ, ὥς εἶπέ τις, πυκνὴ ἁρμονία, πλήματα ἀδιάλυτα αἰθέρος; Ἔμψυχοι δὲ καὶ νοεροί, ἢ καὶ ψυχῆς ἀμέτοχοι; Προαιρετικὰς δὲ, ἢ κατηναγκασμένας αὐτὸ μόνον κινήσεις ἔχοντες; Τί δὲ σελήνη; Πότερον γνήσιον, ἢ νόθον ἐπιφέρεται φέγγος, ἡλιακαῖς ἐπιλαμπόμενον ἀκτῖσιν; ἢ καθ' αὑτὸ μόνον ἰδίᾳ, ἢ
624 τούτων οὐδέτερον, τὸ δ' ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ἂν ἐξ οἰ-
M. κείου καὶ ἀλλοτρίου πυρὸς κρᾶμα; Πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ πεταρτου καὶ ἀρίστου τῶν
ἐν κόσμῳ σώματος ὄντα, οὐρανοῦ, ἄδηλα καὶ ἀ- 569
κατάληπτα, στοχασμοῖς καὶ εἰκασίαις, οὐ πάγίῳ λό- P.
γῳ τῆς ἀληθείας ἐφορμοῦνται, ὥστε καὶ ἂν ὀμόσαι τινὰ θαῤῥήσαντα, ὅτι θνητὸς οὐδεὶς πώποτε ἰσχύσει τούτων ἐναργῶς καταλαβεῖν οὐδέν. Ὅρκος γοῦν διὰ τοῦτ' ὠνομάσθη τὸ τέταρτον καὶ ξηρὸν φρέαρ, ὅτι ἡ τοῦ τετάρτου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ζήτησις ἀτελεύτητος καὶ πάντη δυσόρατος, οὐρανοῦ.

§. 5. Ἴδωμεν δὲ, ὃν τρόπον καὶ τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τέταρτον διαφερόντως καὶ κατ' ἐξαίρετον λόγον ἀκατάληπτον εἶναι πέφυκεν. Οὐκοῦν τέτταρα τὰ ἀνωτάτω τῶν περὶ ἡμᾶς ἐστι, σῶμα, αἴσθησις, λόγος, νοῦς· τούτων μὲν δὴ τὰ τρία οὐ κατὰ πάσας ἄδηλα τὰς ἰδέας ἐστὶν, ἀλλ' ἔχει τινὰ δείγματα ἐν ἑαυτοῖς τοῦ καταλαμβάνεσθαι. Τί δέ ἐσθ' ὃ φημι; Τὸ σῶμα ὅτι μὲν τριχῇ διάστατον καὶ ἑξαχῇ κινητὸν, ἴσμεν· διαστάσεις μὲν τρεῖς ἔχον, μῆκος, βάθος, πλάτος, κινήσεις δὲ τὰς διπλασίας ἕξ, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, τὴν ἐπὶ δεξιὰ, τὴν ἐπὶ εὐώνυμα, τὴν πρόσω, τὴν εἰς τὸ κατόπιν. Ἀλλὰ καὶ ὅτι ψυχῆς ἐστιν ἀγγεῖον, οὐκ ἀγνοοῦμεν· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡβᾷ καὶ φθίνει, γηράσκει, τελευτᾷ, διαλύεται, σαφῶς ἴσμεν. Καὶ πρὸς αἴσθησιν, μέντοι γε οὐ παντάπασιν ἀμβλεῖς καὶ πηροὶ γεγόναμεν, ἀλλ' ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι καὶ πενταχῇ σχίζεται, καὶ ὄργανα ἑκάστης ἐστὶν ὑπὸ φύσεως δημιουργηθέντα οἰκεῖα, ὁράσεως μὲν,

ὀφθαλμοὶ, ἀκοῆς δὲ ὦτα, ῥῖνες δὲ ὀσφρήσεως, καὶ τῶν ἄλλων τὰ οἷς ἐναρμόζεται, καὶ ὅτι ἄγγελοι διανοίας εἰσὶν διαγγέλλουσαι χρώματα, σχήματα, φωνὰς, ἀτμῶν καὶ χυλῶν ἰδιότητας, συνόλως σώματα, καὶ ὅσαι ποιότητες ἐν τούτοις· καὶ ὅτι δορυφόροι ψυχῆς εἰσιν, ὅσα ἂν ἴδωσι καὶ ἀκούσωσι, δηλοῦσαι· καὶ ἄν εἴ τι βλαβερὸν ἔξωθεν ἐπίοι, προορώμεναί τε καὶ φυλαττόμεναι, ὡς μὴ λάθρα παρεισρυὲν αἴτιον ζημίας ἀνηκέστου τῇ δεσποίνῃ γένηται. Καὶ φωνὴ δὲ οὐκ εἰς ἅπαν ἀποδιδράσκει τὴν ἡμετέραν κρίσιν· ἀλλ' ἴσμεν ὅτι ἡ μέν ἐστιν ὀξεῖα, ἡ δὲ βαρεῖα· καὶ ἡ μὲν ἐμμελὴς καὶ ἐναρμόνιος, ἡ δὲ ἀπῳδὸς καὶ λίαν ἀνάρμοστος. Καὶ πάλιν ἡ μὲν μείζων, ἡ δὲ ἐλάττων· διαφέρουσι καὶ ἄλλοις μυρίοις, γένεσι, χρώμασι, διαστήμασι, συνημμέναις τάσεσι καὶ διεζευγμέναις, ταῖς διὰ τεσσάρων, ταῖς διὰ πέντε, ταῖς διὰ πασῶν συμφωνίαις. Καὶ μὲν δὴ καὶ τῆς ἐνάρθρου φωνῆς, ἣν μόνος ἐκ πάντων ζώων ἔλαχεν ἄνθρωπος, ἔστιν ἃ γνωρίζομεν· οἷον ὅτι ἀπὸ διανοίας ἀναπέμπεται, ὅτι ἐν τῷ στόματι ἀρθροῦται, ὅτι ἡ γλῶσσα πλήττουσα, τῇ τῆς φωνῆς τάσει τὸ ἔναρθρον ἐνσφραγίζεται καὶ λόγον,
625 ἀλλ' οὐ ψιλὴν αὐτὸ μόνον φωνὴν ἀρχὴν καὶ ἀ-
M. διατύπωτον ἦχον ἀπεργάζεται· ὅτι κήρυκος ἢ 570
ἑρμηνέως ἔχει τάξιν πρὸς τὸν ὑποβάλλοντα νοῦν. P

§. 6. Ἆρ' οὖν καὶ τὸ τέταρτον τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ὁ ἡγεμὼν νοῦς καταληπτός ἐστι; Οὐ δήπου. Τί γὰρ αὐτὸν οἰόμεθα κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι; Πνεῦμα, ἢ αἷμα, ἢ σῶμα συνόλως; Ἀλλ' οὐ σῶμα, ἀσώματον δὲ λεκτέον. Ἢ πέρας, ἢ εἶδος, ἢ ἀριθμὸν, ἢ ἐνδελέχειαν, ἢ ἁρμονίαν, ἢ τι τῶν ὄντων; Γεννώμενον δὲ εὐθὺς ἢ ἔξωθεν εἰσκρίνεται, ἢ ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος ἡ ἔνθερμος ἐν ἡμῖν φύσις, οἷα σίδηρος ἐν χαλκέως πεπυρωμένος, ὕδατι ψυχρῷ πρὸς τὸ κραταιότερον στομοῦται; Διότι καὶ

παρὰ τὴν ψῦξιν ὠνομάσθαι δοκεῖ ψυχή. Τί δέ;
Τελευτώντων σβέννυται καὶ συμφθείρεται τοῖς σώ-
μασιν, ἢ πλεῖστον ἐπιβιοῖ χρόνον, ἢ κατὰ τὸ παν-
τελὲς ἄφθαρτόν ἐστι; Ποῦ δὲ ἐμπεφώλευκεν ὁ νοῦς
αὐτῷ· ἆρα οἶκον κεκλήρωται; Οἱ μὲν γὰρ τὴν ἀ-
κρόπολιν ἐν ἡμῖν ἀπένειμαν αὐτῷ κεφαλὴν, περὶ
ἣν καὶ αἱ αἰσθήσεις λοχῶσιν· εἰκὸς εἶναι νομίσαν-
τες ἐγγὺς οἷα μεγάλου βασιλέως ἐφεδρεύειν τοὺς δο-
ρυφόρους. Οἱ δὲ ὑπὸ καρδίας αὐτὸν ἀγαλματοφο-
ρεῖσθαι διανοηθέντες γνωσιμαχοῦσιν. Ἤδη τὸ τέ-
ταρτον ἀκατάληπτον, οὐρανὸς μὲν ἐν κόσμῳ, παρὰ
τὴν ἀέρος καὶ γῆς καὶ ὕδατος φύσιν· νοῦς δὲ ἐν
ἀνθρώπῳ, παρὰ σῶμα καὶ αἴσθησιν καὶ τὸν ἑρμη-
νέα λόγον. Μήποτε μέντοι καὶ τὸ τέταρτον ἔτος
ἅγιον καὶ αἰνετὸν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἐν ταῖς
ἱεραῖς ἀναγραφαῖς δηλοῦται. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς γεγο-
νόσιν ἅγιον οὐρανὸς μέν ἐστιν ἐν κόσμῳ, καθ' ὃν
αἱ ἄφθαρτοι καὶ μακραίωνες φύσεις περιπολοῦσιν,
ἐν ἀνθρώπῳ δὲ νοῦς, ἀπόσπασμα θεῖον ὤν· καὶ
μάλιστα κατὰ Μωϋσῆν λέγοντα, "Ἐνεφύσησεν εἰς
τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄν-
θρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν" *). Καὶ ἑκάτερον δὲ αἰ-
νετὸν, οὐκ ἄπο σκοποῦ μοι δοκεῖ προςειρῆσθαι. Τὰ
γὰρ δυνάμενα τοὺς ἐπαίνους καὶ ὕμνους καὶ εὐδαι-
μονισμοὺς ἐκτραγῳδεῖν τοῦ γεννήσαντος πατρὸς
ταῦτ' ἐστὶν, οὐρανός τε καὶ νοῦς. Ἄνθρωπος μὲν
γὰρ ἐξαιρέτου παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα γέρως ἔλαχε,
θεραπεύειν τὸ ὄν· ὁ δὲ οὐρανὸς ἀεὶ μελῳδεῖ, κατὰ
τὰς κινήσεις τῶν ὄντων ἐν αὐτῷ τὴν πάμμουσον
ἁρμονίαν ἀποτελῶν· ἧς εἰ συνέβαινε τὴν ἠχὴν εἰς
τὰς ἡμετέρας φθάνειν ἀκοὰς, ἔρωτες ἂν ἀκάθεκτοι,
καὶ λελυττηκότες ἵμεροι, καὶ ἄπαυστοι καὶ μανιώ-
626 δεις ἐγένοντο οἶστροι, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἠνάγκα-
M.

*) Gen. 2, 7.

σαν ὑπέχεσθαι, τρεφομένους μήκεθ' ὡς θνητοὶ τοῖς σιτίοις καὶ ποτοῖς διὰ φάρυγγος, ἀλλ' ὡς οἱ μέλλοντες ἀπαθανατίζεσθαι δι' ὤτων, τῆς μουσικῆς τελείας ἐνθέοις ᾠδαῖς. Ὧν ἀκροατὴν Μωϋσῆν *) ἀσώματον γενόμενον λόγος ἔχει τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τὰς ἴσας νύκτας, μήτε ἄρτου, μήτε ὕδατος ψαῦσαι 571
τὸ παράπαν. P.

§. 7. Ὁ τοίνυν οὐρανός, τὸ μουσικῆς ἀρχέτυπον ὄργανον, ἄκρως ἡρμόσθαι δοκεῖ δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα ἐπὶ τιμῇ τοῦ τῶν ὅλων πατρὸς ᾀδόμενοι ὕμνοι μουσικῶς ἐπιψάλλωνται. Καὶ τὴν ὁρατὴν μέντοι Λείαν ἀκούομεν **) ἐπὶ τῆς τετάρτου γενέσεως υἱοῦ μηκέτι τίκτειν δυναμένην, ἀλλ' ἐπέχουσαν ἢ ἐπεχομένην τὰς γονάς. Εὕρισκε γάρ, οἶμαι, πᾶσαν τὴν γένεσιν ἐξ αὐτῆς ξηράν τε καὶ στεῖραν, ἡνίκα Ἰούδαν, τὴν ἐξομολόγησιν, τὸν τέλειον καρπὸν ἤνθησε. Διαφέρει δὲ οὐδὲν τὸ „Λείαν ἵστασθαι τίκτουσαν" τοῦ „μὴ εὑρίσκειν ἐν τῷ τετάρτῳ φρέατι τοὺς παῖδας Ἰσαὰκ ὕδωρ," ***) ἐπειδήπερ ἐξ ἑκατέρου τῶν συμβόλων ἐμφαίνεται, τὸ πάντα διψῆν θεοῦ· παρ' οὗ καὶ αἱ γενέσεις καὶ αἱ τροφαὶ τοῖς γεγονόσιν ἄρδονται. Μικροπολῖται μὲν οὖν τινες ἴσως ὑπολήψονται περὶ φρεάτων διορυχῆς τὸν τοσοῦτον εἶναι λόγον τῷ νομοθέτῃ, οἱ δὲ ἐν τῇ μείζονι γραφέντες πατρίδι, τῷδε τῷ κόσμῳ, τελειοτέρων φρονημάτων ὄντες, εἴσονται σαφῶς, ὅτι οὐ περὶ φρεάτων τεττάρων ἐστίν, ἀλλὰ τῶν τοῦ παντὸς μερῶν, ἡ ζήτησις τοῖς ὁρατικοῖς καὶ φιλοθεάμοσι, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, οὐρανοῦ. Ὧν ἕκαστον ἐπινοίαις εἰς ἄκρον πεποιημένως διεξελθόντες, ἐν μὲν οὖν τοῖς τρισὶν εὗρόν τινα καταληπτά· διὸ καὶ τρία ὀνόματα ἐπεφήμισαν †) τοῖς εὑρεθεῖσιν, ἀδικίαν, ἔχθραν, εὐρυχωρίαν· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ τὸ παράπαν οὐδέν,

*) Exod. 24, 18. — **) Gen. 29, 35. — ***) Gen. 26, 32.
†) Gen. 26, 20.

οὐρανῷ, καθάπερ ὀλίγῳ πρότερον ἐδηλώσαμεν. Τὸ γὰρ τέταρτον φρέαρ ἄνυδρον καὶ ξηρὸν εὑρίσκεται, καὶ ὅρκος διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν προσαγορεύεται.

§. 8. Τὰ δὲ ἑπόμενα ζητήσωμεν, ἐρευνῶντες τίς ἡ Χαῤῥὰν, καὶ διὰ τί ὁ ἀπὸ τοῦ φρέατος ἐξελθὼν εἰς αὐτὴν ἔρχεται. Ἔστι τοίνυν, ὥς ἔμοιγε φαίνεται, Χαῤῥὰν μητρόπολίς τις αἰσθήσεων. Ἑρμηνεύεται γὰρ τοτὲ μὲν ὀρυκτὴ, τοτὲ δὲ τρῶγλαι, δι' ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων ἑνὸς δηλουμένου πράγματος. Τὰ γὰρ σώματα ἡμῶν εἰς τὰ τῶν αἰσθήσεων ὄργανα τρόπον τινὰ ἐξορώρυκται, καὶ γέγονεν ἕκαστον τῶν ὀργάνων ἑκάστης ὀπή τις αἰσθήσεως, ἐν ᾗ
627 πέφυκε φωλεύειν. Ὅταν οὖν τις ἀπὸ τοῦ φρέατος,
M. ὃ καλεῖται ὅρκος, ὥσπερ ἀπὸ λιμένος ἐξαναχθῇ, παραγίνεται εὐθὺς εἰς Χαῤῥὰν ἀναγκαίως· τὸν γὰρ ἀποδημίαν στελλόμενον ἀπὸ τοῦ ἀορίστου καὶ ἀπειρομεγέθους ἐπιστήμης χωρίου, κατ' ἀνάγκην αἰσθήσεις ἄνευ ξεναγῶν ὑποδέχονται. Κινεῖται γὰρ ἡμῶν ἡ ψυχὴ πολλάκις μὲν ἐφ' ἑαυτῆς, ὅλον τὸν σωματικὸν ὄγκον ἐκδῦσα, καὶ τὸν τῶν αἰσθήσεων ὄχλον ἀποδρᾶσα· πολλάκις δὲ καὶ ταῦτα ἐπαμπισχομένη. 572
Τὴν μὲν οὖν γυμνὴν κίνησιν αὐτῆς, τὰ νοήσει μόνον P.
καταληπτὰ ἔλαχε· τὴν δὲ μετὰ σώματος, τὰ αἰσθητά. Εἴ τις οὖν ὁμιλεῖν εἰς ἅπαν ἀδυνατεῖ διανοίᾳ μόνῃ, δευτέραν καταφυγὴν, αἴσθησιν εὑρίσκεται· καὶ ὅστις ἂν σφαλῇ τῶν νοητῶν, αὐτίκα πρὸς τὰ αἰσθητὰ καταφέρεται. Δεύτερος γὰρ ἀεὶ πλοῦς ὁ πρὸς αἴσθησιν, τοῖς μὴ δυνηθεῖσι πρὸς τὸν ἡγεμόνα νοῦν εὐπλοῆσαι. Καλὸν δὲ καὶ ἐν τούτῳ γενομένους μὴ καταγηρᾶσαι καὶ διαιωνίσαι, ἀλλ' ὡς ἐν ξένῃ διατρίβοντας παροίκων τρόπον, ἀεὶ μετανάστασιν ζητεῖν καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν πατρῴαν γῆν. Λάβαν μὲν γὰρ, οὐκ εἶδος, οὐ γένος, οὐκ ἰδέαν, οὐκ ἐννόημα, οὐκ ἄλλο τῶν νοήσει μόνῃ καταλαμβανομένων οὐδὲν ἁπλῶς εἰδὼς, ἠρτημένος δὲ τῶν ἐμφανῶν,

ὅπερ εἰς ὄψεις καὶ ἀκοὰς καὶ τὰς συγγενεῖς δυνά-
μεις ἔρχεται, πατρίδος ἠξίωται Χαῤῥὰν, ἣν ὡς ξέ-
νην ὁ φιλάρετος Ἰακὼβ πρὸς ὀλίγον οἰκεῖ χρόνον, τῆς
οἴκαδε ἐπανόδου διαμεμνημένος. Φησὶν οὖν ἡ μή-
τηρ, ἡ ὑπομονὴ, Ῥεβέκκα πρὸς αὐτὸν, "Ἀναστὰς
ἀπόδραθι πρὸς Λάβαν τὸν ἀδελφόν μου εἰς Χαῤῥὰν,
καὶ οἴκησον μετ' αὐτοῦ ἡμέρας τινάς." *) Ἆρα οὖν
κατανοεῖς, ὅτι οὐχ ὑπομένει ὁ ἀσκητὴς ἐν τῇ χώρᾳ
τῶν αἰσθήσεων καταβιῶναι, ἀλλ' ἡμέρας ὀλίγας
καὶ βραχύν τινα χρόνον, διὰ τὰς τοῦ συνδέτου σώ-
ματος ἀνάγκας; Ὁ δὲ μακρὸς αἰὼν αὐτῷ καὶ βίος
ἐν τῇ νοητῇ πόλει ταμιεύεται.

§. 9. Παρ' ὃ μοι δοκεῖ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ, τῆς
ἐπιστήμης, Ἀβραὰμ ὄνομα, μὴ πολὺν χρόνον ὑπο-
μεῖναι τῇ Χαῤῥὰν ἐνδιατρῖψαι. Λέγεται γὰρ ὅτι
"Ἀβραὰμ ἦν ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε, ὅτε ἐξῆλθεν
ἐκ Χαῤῥάν," **) καίτοι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θάῤῥα,
ὃς ἑρμηνεύεται κατασκοπὴ ὀδμῆς, μέχρι τελευτῆς ἐν
αὐτῇ βιώσαντος.***) Ῥητῶς μὲν οὖν ἐν ταῖς ἱεραῖς
628 γραφαῖς δηλοῦται, ὅτι "ἀπέθανε Θάῤῥα ἐν Χαῤ-
M. ῥάν." Κατάσκοπος γὰρ ἦν ἀρετῆς, οὐ πολίτης· καὶ
ὀσμαῖς ἀλλ' οὐ τροφῶν ἀπολαύσεσιν ἐχρῆτο, μήπω
ἱκανὸς ὢν ἐμπίπλασθαι φρονήσεως, ἀλλὰ μηδὲ γεύε-
σθαι, τοῦτο δ' αὐτὸ μόνον ὀσφραίνεσθαι. Καθάπερ
γὰρ τοὺς θηρατικοὺς τῶν σκυλάκων λόγος ἔχει καὶ
τὰ πορρωτάτω τῶν θηρίων πτώματα ῥινηλατοῦντας
ἀνευρίσκειν, ἠκονημένους ὑπὸ τῆς φύσεως διαφερόν-
τως τὴν περὶ τὰς ὀσμὰς αἴσθησιν· τὸν αὐτὸν τρό-
πον τὴν ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἀνα-
διδομένην ἡδεῖαν αὔραν ὁ παιδείας ἐραστὴς ἰχνηλα-
τεῖ, καὶ ποθεῖ μὲν ἐκείναις ἐντυχεῖν, ἐξ ὧν ἀναδίδο-
ται τὸ θαυμασιώτατον γάνωμα τοῦτο, μηδὲ δυνά-
μενος ἐν κύκλῳ κενὴν περιάγει τὴν κεφαλὴν, ὀσφραι- 573
P.

---

*) Gen. 27, 43. — **) Gen. 12, 4. — ***) Gen. 11, 32.

νόμενος αὐτὸ μόνον, καλοκἀγαθίας καὶ σιτίων ἱερωτάτης κνίσσης· οὐ γὰρ ἀρνεῖται ἴχνος ἐπιστήμης καὶ φρονήσεως εἶναι. Μακάριοι μὲν οὖν οἷς ἐξεγένετο τῶν σοφίας φίλτρων ἀπόνασθαι, καὶ τῶν θεωρημάτων καὶ δογμάτων αὐτῆς ἑστιαθῆναι, καὶ ἀνευφρανθεῖσιν ἔτι διψῆν, ἄπληστον καὶ ἀκόρεστον ἐπιφερομένοις ἵμερον ἐπιστήμης. Δεύτερα δ' οἴσονται, οἷς ἀπολαῦσαι μὲν οὐκ ἐξεγένετο τῆς ἱερᾶς τραπέζης, κνισσοῦν δὲ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. Αὔραις γὰρ ἀρετῆς οὗτοι ζωπυρηθήσονται, καθάπερ τῶν καμνόντων οἱ παρειμένοι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τροφαῖς χρῆσθαι, τὰς εἰς ἀνάληψιν προσφέρονται ὀσμάς, ἃς ἰατρῶν παῖδες λειποθυμίας ἀκεστήρια προευτρεπίζονται.

§. 10. Καταλιπὼν μέντοι τὴν Χαλδαίων γῆν εἰς Χαῤῥὰν λέγεται μετανίστασθαι Θάῤῥα, τὸν δὲ υἱὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς ὁμογνώμονας τῆς οἰκίας ἐπαγόμενος, οὐχ ἵνα ὡς παρὰ συγγραφέως ἱστορικοῦ μάθωμεν, ὅτι μετανάσται τινὲς ἐγένοντο, τὴν μὲν πατρῴαν γῆν καταλιπόντες, τὴν δὲ ξένην ὡς πατρίδα οἰκήσαντες· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μάθημα βιωφελέστατον καὶ νοερόν, ἁρμόττον ἀνθρώπῳ μόνῳ μὴ ἀμεληθῆναι. Τί δὲ τοῦτ' ἐστί; Χαλδαῖοι μὲν ἀστρονομοῦσιν, οἱ δὲ τῆς Χαῤῥὰν πολῖται περὶ τὸν τῶν αἰσθήσεων τόπον πραγματεύονται. Φησὶν οὖν ὁ ἱερὸς λόγος τῷ κατασκόπῳ τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων, τί περὶ ἡλίου ζητεῖς, εἰ ποδιαῖός ἐστιν, εἰ τῆς γῆς μείζων ἁπάσης, εἰ πολλαπλάσιος αὐτῆς; Τί δὲ περὶ φωτισμῶν σελήνης, εἰ νόθον ἔχει φέγγος, ἢ γνησίῳ μόνῳ χρῆται; Τί δὲ περὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀστέρων φύσεως, ἢ φορᾶς ἢ συμπαθείας πρός τε ἀλλήλους καὶ τὰ ἐπίγεια; Τί δὲ βαίνων ἐπὶ γῆς, ὑπὲρ νεφέλας πηδᾷς; Τί δὲ ἅπτεσθαι τῶν ἐν αἰθέρι φῂς δύνασθαι, προσεῤῥιζωμένος χέρσῳ; Τί δὲ περὶ τῶν ἀτεκμάρτων τεκμαίρεσθαι τολμᾷς; Τί δὲ πολυπραγμονεῖς ἃ μή σε δεῖ, τὰ μετέωρα;

Τί δὲ τὴν ἐν τοῖς μαθήμασιν εὑρεσιλογίαν ἄχρις οὐρανοῦ τείνεις; Τί δὲ ἀστρονομεῖς. μετεωρολεσχῶν;
629 Μὴ τὰ ὑπερωκεάνια, ὦ οὗτος, ἀλλὰ τὰ ἐγγὺς
M. ἑαυτοῦ κατανόησον, μᾶλλον δὲ σαυτὸν ἀκολακεύτως ἐρεύνησον. Πῶς οὖν εὑρήσεις, ἐὰν ἐπιτύχῃς; Ἴθι νοερῶς εἰς Χαῤῥὰν τὴν ὀρυκτὴν, τὰς τρώγλας καὶ ὀπὰς τοῦ σώματος, καὶ ἐπίσκεψαι ὀφθαλμοὺς, ὦτα, ῥῖνας, τὰ ἄλλα τῶν αἰσθήσεων ὄργανα, καὶ φιλοσόφησον ἀναγκαιοτάτην καὶ πρεπωδεστάτην φιλοσοφίαν ἀνθρώπῳ, ζητῶν, τί ὅρασις, τί ἀκοὴ, τί γεῦσις, τί ὄσφρησις, ἁφὴ τί, καὶ συνόλως αἴσθησις. Καὶ ἔπειτα τί τὸ ὁρᾶν καὶ πῶς ὁρᾷς· τί τὸ ἀ- 574
κούειν καὶ πῶς ἀκούεις· τί τὸ ὀσφραίνεσθαι, ἢ γεύ- P
εσθαι, ἢ ἅπτεσθαι, καὶ πῶς ἕκαστον αὐτῶν εἴωθε γίνεσθαι. Πρὶν δὲ τὸν ἴδιον οἶκον καλῶς ἐπισκέψασθαι, τὸν τοῦ παντὸς ἐξετάζειν οὐχ ὑπερβολὴ μανίας; Καὶ οὔπω σοὶ μεῖζον ἐπίταγμα ἐπιτάττω, τὴν σαυτοῦ ψυχὴν ἰδεῖν καὶ τὸν νοῦν, ἐφ᾽ ᾧ μέγα φρονεῖς· καταλαβεῖν γὰρ αὐτὸν οὔποτε δυνήσῃ. Ἀνάβαινε νῦν εἰς οὐρανὸν καὶ καταλαζονεύου περὶ τῶν ἐκεῖ, μήπω δυνάμενος γνῶναι, κατὰ τὸ ποιητικὸν γράμμα,

Ὅ ττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ᾽ ἀγαθόν τε τέτυκται,

Κατάγων δ᾽ ἀπ᾽ οὐρανοῦ τὸν κατάσκοπον, καὶ ἀντισπάσας ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ζητήσεως, γνῶθι σαυτὸν, καὶ τοῦτ᾽ ἐπιμελῶς ἐκπόνησον, ἵνα τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιμελείας ἐπιλάχῃς. Τὸν τρόπον τοῦτον Θάῤῥαν μὲν Ἑβραῖοι, Σωκράτην δὲ Ἕλληνες ὀνομάζουσι· καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἐγγηράσαι φασὶν τῇ περὶ τοῦ γνῶθι σαυτὸν ἀκριβεστάτῃ σκέψει μηδὲν ἔξω τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν φιλοσοφοῦντα. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἄνθρωπος ἦν, Θάῤῥα δὲ αὐτὸς ὁ λόγος ὁ περὶ τοῦ γνῶναί τινα ἑαυτὸν προκείμενος, οἷα δένδρον εὐερνέστατον, ἵν᾽ ἔχοιεν εὐμαρῶς οἱ φιλάρετοι τὸν περὶ ἠθοποιίαν δρεπόμενοι καρπὸν, σωτηρίου καὶ ἡδίστης ἐμπιπλα-

σθαι τροφῆς. Τοιοῦτοι μὲν ἡμῖν οἱ φρονήσεως κατάσκοποι. Τῶν δὲ ἀθλητῶν καὶ ἀγωνιστῶν αὐτῆς αἱ φύσεις τελεώτεραι· δικαιοῦσι γὰρ οὗτοι τὸν περὶ τῶν αἰσθήσεων σύμπαντα λόγον ἀκριβῶς καταμαθόντες ἐπί τι μεῖζον ἕτερον ἐλθεῖν θεώρημα, καταλιπόντες τὰς αἰσθήσεως ὀπὰς, αἳ Χαῤῥὰν ὀνομάζονται. Τούτων ἐστὶν ὁ ἐπιδόσεις καὶ βελτιώσεις πρὸς ἐπιστήμης ἄκρας ἀνάληψιν ἰσχηκὼς Ἀβραάμ· ὅτε γὰρ μάλιστα ἔγνω, τότε μάλιστα ἀπέγνω ἑαυτὸν, ἵνα τοῦ πρὸς ἀλήθειαν ὄντος εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν ἔλθῃ. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν. Ὁ γὰρ λίαν καταλαβὼν ἑαυτὸν, λίαν ἀπέγνωκε τὴν ἐν πᾶσι τοῦ
630 γενητοῦ σαφῶς προλαβὼν οὐδένειαν· ὁ δ᾽ ἀπογνοὺς
M. ἑαυτὸν, γινώσκει τὸν ὄντα.

§. 11. Τίς μὲν οὖν ἐστιν ἡ Χαῤῥὰν, καὶ διὰ τί ὁ ἀπολιπὼν τὸ τοῦ ὅρκου φρέαρ, εἰς αὐτὴν ἔρχεται, δεδήλωται. Σκεπτέον δὲ τὸ τρίτον καὶ ἀκόλουθον, τίς ὁ τόπος, ᾧ ὑπαντᾷ. Λέγεται γὰρ, "Ὑπήντησεν ἐν τῷ τόπῳ." *) Τριχῶς δὲ ἐπινοεῖται τόπος. Ἅπαξ μὲν χώρα ὑπὸ σώματος ἐκπεπληρωμένη, κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον ὁ θεῖος λόγος, ὃν ἐκπεπλήρωκεν ὅλον δι᾽ ὅλων ἀσωμάταις δυνάμεσιν αὐτὸς ὁ θεός. "Εἶδον γὰρ," φησὶ, "τὸν τόπον οὗ εἱστήκει ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ," **) ἐν ᾧ μόνῳ καὶ ἱερουργεῖν ἐφῆκεν, ἀλλαχόθι κωλύσας· Εἴρηται γὰρ ἀναβαίνειν εἰς τὸν τόπον ὃν ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ θεὸς, καὶ ἐκεῖ θύειν τὰ ὁλοκαυτώματα καὶ τὰ σωτήρια, καὶ τὰς ἄλλας ἀμώμους θυσίας ἀνάγειν. Κατὰ δὲ τρίτον σημαι-
νόμενον, αὐτὸς ὁ θεὸς καλεῖται τόπος, τῷ περιέ- 575
χειν μὲν τὰ ὅλα, περιέχεσθαι δὲ πρὸς μηδενὸς ἁ- P.
πλῶς, καὶ τῷ καταφυγὴν τῶν συμπάντων αὐτὸν εἶναι· καὶ ἐπειδήπερ αὐτός ἐστι χώρα ἑαυτοῦ, κεχωρηκὼς ἑαυτὸν καὶ ἐμφερόμενος μόνῳ ἑαυτῷ. Ἐγὼ μὲν οὐκ εἰμὶ τόπος, ἀλλ᾽ ἐν τόπῳ, καὶ ἕκαστον τῶν

---

*) Gen. 28, 11. — **) Exod. 24, 10.

ὄντων ὁμοίως· τὸ γὰρ περιεχόμενον διαφέρει τοῦ περιέχοντος, τὸ δὲ θεῖον ὑπ᾽ οὐδενὸς περιεχόμενον, ἀναγκαίως ἐστὶν αὐτὸ τόπος ἑαυτοῦ. Μαρτυρεῖ δέ μοι λόγιον τὸ χρησθὲν ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ τόδε, "Ἦλθεν εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός· καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, εἶδε τὸν τόπον μακρόθεν." *) Ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον, εἰπέ μοι, μακρόθεν αὐτὸν εἶδεν; Ἀλλὰ μήποτε δυοῖν πραγμάτων ἐστὶν ὁμωνυμία, διαφερόντων, ὧν τὸ μὲν ἕτερον θεῖός ἐστι λόγος, τὸ δὲ ἕτερον, ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεός. Ὁ δὲ ξεναγηθεὶς ὑπὸ τῆς σοφίας εἰς τὸν πρότερον ἀφικνεῖται τόπον, εὑρόμενος τῆς ἀρεσκείας κεφαλὴν καὶ τέλος τὸν θεῖον λόγον, ἐν ᾧ γενόμενος οὐ φθάνει πρὸς τὸν κατὰ τὸ εἶναι θεὸν ἐλθεῖν, ἀλλ᾽ αὐτὸν ὁρᾷ μακρόθεν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ πόῤῥωθεν αὐτὸν ἐκεῖνον θεωρεῖν ἱκανός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ μακρὰν τὸν θεὸν εἶναι πάσης γενέσεως, αὐτὸ μόνον, ὁρᾷ, καὶ τὸ πορρωτάτω τὴν κατάληψιν αὐτοῦ πάσης ἀνθρωπίνης διανοίας διῳκίσθαι. Μήποτε μέντοι γε οὐδὲ τόπον νῦν ἀλληγορῶν ἐπὶ τοῦ αἰτίου παρείληφεν, ἀλλ᾽ ἔστι τὸ δηλούμενον τοιοῦτον, "Ἦλθεν εἰς τὸν τόπον, καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδεν" αὐτὸν τὸν τόπον εἰς ὃν ἦλθεν, μακρὰν ὄντα τοῦ ἀκατονομάστου καὶ ἀῤῥήτου καὶ κατὰ πάσας ἰδέας ἀκαταλήπτου θεοῦ.

631 §. 12. Τούτων προδιωρισμένων, ὅταν εἰς Χαῤ-
M ῥὰν, τὴν αἴσθησιν, ἔλθῃ ὁ ἀσκητὴς, "οὐχ ὑπαντᾷ τόπῳ·" οὔτε τῷ ἐκπεπληρωμένῳ ὑπὸ σώματος θνητοῦ — μετέχουσι γὰρ αὐτοῦ πάντες οἱ γηγενεῖς ἐκπεπληρωκότες χώραν, καὶ τόπον τινὰ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἐπέχοντες — οὔτε τῷ τρίτῳ καὶ ἀρίστῳ, οὗ μόλις ἔννοιαν λαβεῖν ἦν ἐπὶ τοῦ φρέατος ποιούμενον τὰς διατριβὰς, ὃ προσηγορεύετο ὅρκος· ᾧ τὸ αὐτομαθὲς

---

*) Gen. 22, 9 sqq.

γένος, Ἰσαὰκ, ἐνδιαιτᾶται, μηδέποτε τῆς πρὸς θεὸν πίστεως καὶ ἀφανοῦς ὑπολήψεως ἀφιστάμενον, ἀλλὰ τῷ μέσῳ λόγῳ θείῳ, τὰ ἄριστα ὑφηγουμένῳ, καὶ ὅσα πρόσφορα τοῖς καιροῖς ἀναδιδάσκοντι. Οὐ γὰρ ἀπαξιοῖ ὁ θεὸς εἰς αἴσθησιν ἔρχεσθαι, τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἐπικουρίας ἕνεκα τῶν φιλαρέτων ἀποστέλλει· οἱ δὲ ἰατρεύουσι καὶ ἐκνοσηλεύουσι τὰ ψυχῆς ἀρρωστήματα, παραινέσεις ἱερὰς, ὥσπερ νόμους ἀκινήτους τιθέντες, καὶ ἐπὶ τὰ τούτων γυμνάσια καλοῦντες, καὶ τρόπον ἀλειπτῶν ἰσχὺν καὶ δύνα- 576
μιν, καὶ ῥώμην ἀνανταγώνιστον ἐμφύοντες. Δεόν- P.
τως οὖν εἰς αἴσθησιν ἐλθὼν, οὐκέτι θεῷ, λόγῳ δὲ ὑπαντᾷ θεοῦ, καθὰ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ τῆς σοφίας Ἀβραάμ. Λέγεται γὰρ, „Ἀπῆλθεν ὁ κύριος ὡς ἐπαύσατο λαλῶν τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἀβραὰμ ἀπέστρεψεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ.“ *) Δι' οὗ συνάγεται τὸ λόγοις τοιούτοις ἐντυγχάνειν ἱεροῖς, ὧν ὁ πρὸ τῶν ὅλων θεὸς ἀπήλλακται, μηκέτι τὰς ἀφ' αὐτοῦ τείνων φαντασίας, ἀλλὰ τὰς ἀπὸ τῶν μετ' αὐτὸν δυνάμεων. Ὑπερφυέστατα δὲ ἔχει, τὸ μὴ φάναι ἐλθεῖν εἰς τὸν τόπον, ἀλλὰ ὑπαντῆσαι τόπῳ· ἑκούσιον μὲν γὰρ τὸ ἔρχεσθαι, τὸ δὲ ὑπαντᾶν πολλάκις ἀκούσιον· ἵν' ἐξαπιναίως ὁ θεῖος λόγος ἐπιφαινόμενος ἀπροσδόκητον χαρὰν ἐλπίδος μείζονα, ἐρήμῃ ψυχῇ συνοδοιπορεῖν μέλλων, προτείνῃ. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς „ἐξάγει τὸν λαὸν εἰς συνάντησιν τοῦ θεοῦ,“ **) σαφῶς εἰδὼς ἐρχόμενον αὐτὸν ἀοράτως πρὸς τὰς ποθούσας ψυχὰς ἐντυχεῖν αὐτῷ.

§. 13. Τὴν δὲ αἰτίαν ἐπιφέρει, δι' ἣν τόπῳ ὑπήντησεν. „Ἔδυ γὰρ,“ φησὶν, „ὁ ἥλιος,“ ***) οὐχ ὁ φαινόμενος οὗτος, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀοράτου καὶ μεγίστου θεοῦ περιφεγγέστατον καὶ περιαυγέστατον φῶς. Τοῦθ' ὅταν μὲν ἐπιλάμψῃ διανοίᾳ, τὰ δεύτερα λόγων δύεται φέγγη,

---

*) Gen. 18, 33. — **) Exod. 19, 17. — ***) Gen. 28, 11.

πολὺ δὲ μᾶλλον οἱ αἰσθητοὶ τόποι πάντες ἐπισκιάζονται· ὅταν δὲ ἑτέρωσε χωρήσῃ, πάντ' εὐθὺς ἀνίσχει καὶ ἀνατέλλει. Μὴ θαυμάσῃς δέ, εἰ ὁ ἥλιος κατὰ τοὺς ἀλληγορίας κανόνας ἐξομοιοῦται τῷ πατρὶ καὶ ἡγεμόνι τῶν συμπάντων· θεῷ γὰρ ὅμοιον πρὸς ἀλήθειαν μὲν οὐδέν, ἃ δὲ δόξῃ νενόμισται, δύο μόνα ἐστίν, ἀόρατόν τε καὶ ὁρατόν· ψυχὴ μέν,
632 ἀόρατον, ὁρατὸν δὲ ἥλιος. Τὴν μὲν οὖν ψυχῆς
M. ἐμφέρειαν δεδήλωκεν ἐν ἑτέροις εἰπών· "Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν." *) Καὶ ἐν τῷ κατὰ ἀνδροφόνων τεθέντι νόμῳ πάλιν, "Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον." **) Τὴν δὲ ἡλίου διὰ συμβόλων μεμήνυκε· ῥᾴδιον δὲ καὶ ἄλλως ἐξ ἐπιλογισμοῦ τοῦτο κατιδεῖν, ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ὁ θεὸς φῶς ἐστι. "Κύριος γὰρ φῶς μου καὶ σωτήρ μου," ***) ἐν ὕμνοις ᾄδεται· καὶ οὐ μόνον φῶς, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἑτέρου φωτὸς ἀρχέτυπον, μᾶλλον δὲ ἀρχετύπου πρεσβύτερον καὶ ἀνώτερον, λόγον ἔχον παραδείγματος. Τὸ μὲν γὰρ παράδειγμα ὁ πληρέστατος ἦν αὐτοῦ λόγος, φῶς, αὐτὸς δὲ οὐδενὶ τῶν γεγονότων ὅμοιος. Ἔπειθ' ὡς ἥλιος ἡμέραν καὶ νύκτα διακρίνει, οὕτως φησὶ Μωϋσῆς τὸν θεὸν φῶς καὶ σκότος διατειχίσαι, "Διεχώρισε γὰρ ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους." †) 577
Ἄλλως τε ὡς ἥλιος ἀνατείλας τὰ κεκρυμμένα τῶν P.
σωμάτων ἐπιδείκνυται, οὕτω καὶ ὁ θεὸς τὰ πάντα γεννήσας, οὐ μόνον εἰς τὸ ἐμφανὲς ἤγαγεν, ἀλλὰ καὶ ἃ πρότερον οὐκ ἦν, ἐποίησεν, οὐ δημιουργὸς μόνον ἀλλὰ καὶ κτίστης αὐτὸς ὤν.

---

*) Gen. 1, 27. — **) Gen. 9, 6. — ***) Psalm. 26, 1.
†) Gen. 1, 4.

§. 14. Λέγεται δὲ πολλαχῶς κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον ἐν ὑπονοίαις ὁ ἥλιος. Ἅπαξ μὲν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὃν „οἰκοδομοῦσιν ὡς πόλιν" *) καὶ κατασκευάζουσιν, οἱ γένεσιν πρὸ τοῦ ἀγεννήτου θεραπεύειν ἀναγκαζόμενοι, ἐφ' ὧν εἴρηται ὅτι „Ὠικοδόμησαν πόλεις ὀχυρὰς τῷ Φαραὼ, τήν τε Πειθὼ, **) τὸν λόγον ᾧ τὸ πείθειν ἀνάκειται, καὶ Ῥαμεσσὴν, τὴν αἴσθησιν, ὑφ' ἧς ὥσπερ ὑπὸ σητῶν ἡ ψυχὴ διεσθίεται — ἑρμηνεύεται γὰρ σεισμὸς σητὸς — καὶ τὴν Ὢν, τὸν νοῦν, ἣν Ἡλίου πόλιν ὠνόμασαν, ἐπειδὴ καθάπερ ἥλιος τοῦ παντὸς ἡμῶν ὄγκου τὴν ἡγεμονίαν ἀνῆπται, καὶ τὰς αὐτοῦ δυνάμεις ὥσπερ ἀκτῖνας εἰς ὅλον τείνει. Τὸν δὲ ἱερέα καὶ θεραπευτὴν τοῦ νοῦ πενθερὸν ἐπιγράφεται πᾶς ὁ τὴν τοῦ σώματος πολιτείαν ἀναψάμενος, ὄνομα
633 Ἰωσήφ. „Ἔδωκε γὰρ," φησὶν, „αὐτῷ τὴν Ἀσενὲθ
M. θυγατέρα Πετεφρῆ ἱερέως Ἡλίου πόλεως." ***) Δεύτερον δὲ ἥλιον καλεῖ συμβολικῶς τὴν αἴσθησιν, ἐπειδὴ τὰ αἰσθητὰ πάντα δείκνυται διανοίᾳ. Περὶ ἧς λελάληκεν ὧδε, „Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος αὐτῷ, ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ." †) Τῷ γὰρ ὄντι ταῖς ἱερωτάταις ἰδέαις καὶ ὡς ἂν εἰκόσιν ἀσωμάτοις, ὅταν μηκέτι δυνώμεθα συνδιατρίβειν, ἀλλ' ἑτέρωσε τρεπόμενοι μεταχωρήσωμεν, ἄλλῳ φωτὶ τῷ κατ' αἴσθησιν χρώμεθα, σκότους πρὸς τὸν ὑγιῆ λόγον οὐδὲν ἁπλῶς διαφέροντι· ὅπερ ἀνατεῖλαν ὅρασιν μὲν καὶ ἀκοὴν, ἔτι δὲ γεῦσιν καὶ ἁφὴν καὶ ὄσφρησιν, ὥσπερ κοιμωμένας, ἀνήγειρε, φρόνησίν τε καὶ δικαιοσύνην, ἐπιστήμην τε καὶ σοφίαν, ἐγρηγορυίας διανοίας, εἰς ὕπνον ἔτρεψεν. Οὗ χάριν „ἁγνεύειν οὐδένα πρὸ ἑσπέρας" φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος ††) δύνασθαι, τῆς διανοίας ὑπὸ τῶν κατ' αἴσθησιν κι-

*) Gen. 11, 4. — **) Exod. 1, 11. — ***) Gen. 41, 45.
†) Gen. 32, 31. — ††) Lev. 11, 31.

νήσεων ἔτι παρευημερουμένης. Ἄφυκτον δὲ καὶ τοῖς
ἱερεῦσι νόμον ἐν ταὐτῷ καὶ γνώμην ἀποφαινόμενος
τίθησιν, ἐπειδὰν λέγῃ, "Οὐκ ἔδεται ἀπὸ τῶν ἁγίων,
ἐὰν μὴ λούσηται τὸ σῶμα ὕδατι, καὶ δύῃ ὁ ἥλιος,
καὶ γένηται καθαρός." *) Δηλοῖ γὰρ σαφέστατα
διὰ τούτων, ὅτι εὐαγὴς εἰσάπαν οὐδὲ εἷς ἐστιν, ὡς
ταῖς ἁγίαις καὶ ἱεροπρεπέσι μυεῖσθαι τελεταῖς, ὧν
τὰς ἐσθῆτας τοῦ θνητοῦ βίου καμπηλότητι τετιμῆσθαι
συμβέβηκεν. Εἰ δέ τις αὐτὰς οὐκ ἀποδέχεται, κατὰ τὸ
ἀκόλουθον τῷ φρονήσεως ἐπιλάμπεται φωτὶ, δι᾽ οὗ
δυνήσεται τὰς τῶν κενῶν δοξῶν ἐκνίπτεσθαι κηλῖδας
καὶ ἀπολούεσθαι. Ἢ τὸν ἥλιον αὐτὸν οὐχ ὁρᾷς, ὅτι
τὰ ἐναντία καὶ ἀνατέλλων καὶ δυόμενος ἐργάζεται;
Ἐπειδὰν γὰρ ἀνίσχῃ, τὰ μὲν κατὰ γῆν ἅπαντα περι- 578
λάμπεται, τὰ δὲ κατ᾽ οὐρανὸν ἀποκρύπτεται· δύναν- P.
τος δὲ ἔμπαλιν, οἱ μὲν ἀστέρες προφαίνονται, τὰ
δὲ περίγεια συσκιάζεται. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν
ἡμῖν, ὅταν μὲν τὸ τῶν αἰσθήσεων φέγγος ὡς ἥλιος
ἀνατείλῃ, τὰς ὀλυμπίους καὶ οὐρανίους ὡς ἀληθῶς
ἐπιστήμας ἐπικρύπτεσθαι συμβέβηκεν· ὅταν δὲ πρὸς
δυσμὰς γένηται, τὰς ἀστεροειδεστάτας ἀναφαίνεσθαι
ἀρετῶν αὐγάς, ὅτε καὶ καθαρὸς ὁ νοῦς ὑπὸ μηδενὸς
κρυπτόμενος αἰσθητοῦ γίνεται.

§. 15. Κατὰ δὲ τρίτον σημαινόμενον, ἥλιον
καλεῖ τὸν θεῖον λόγον, τὸ τοῦ κατ᾽ οὐρανὸν περι-
πολοῦντος, ὡς πρότερον ἐλέχθη, παράδειγμα, ἐφ᾽ οὗ
λέγεται, "Ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Λὼτ
εἰσῆλθεν εἰς Σηγώρ, καὶ κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα
καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ." **) Ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ
λόγος, ὅταν ἐπὶ τὸ γεῶδες ἡμῶν σύστημα ἀφίκηται,
τοῖς μὲν ἀρετῆς συγγενέσι καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀποκλί-
νουσιν ἀρήγει καὶ βοηθεῖ, ὡς καταφυγὴν καὶ σωτη-
ρίαν αὐτοῖς πορίζειν παντελῆ, τοῖς δὲ ἀντιπάλοις

---

*) Lev. 22, 6. — **) Gen. 19, 23 sq.

ὄλεθρον καὶ φθορὰν ἀνίατον ἐπιπέμπει. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ τέταρτον σημαινόμενον ἥλιος μὲν αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ ἡγεμών, ὡς εἶπον ἤδη, δι' οὗ τὰ ἀνίατα τῶν ἁμαρτημάτων συσκιάζεσθαι δοκοῦντα
864 ἀνακαλύπτεται· πάντα γὰρ ὡς δυνατά, οὕτω γνώ-
M. ριμα θεῷ. Παρ' ὃ καὶ τοὺς καταλυθέντας τῶν ὄντων ψυχικῶς, καὶ ἀκολάστως καὶ λαγνίστερον ὁμιλοῦντας ταῖς τοῦ νοῦ θυγατράσιν, αἰσθήσεσιν, ὡς χαμαιτύπαις καὶ πόρναις, ἐνδειχθησομένους πρὸς ἥλιον ἄγει. Φησὶ γάρ, "Καὶ κατέλυσεν ὁ λαὸς ἐν Σαττείν" — ἄκανθαι δὲ ἑρμηνεύονται παθῶν, κεντούντων καὶ τιτρωσκόντων ψυχὴν σύμβολον — "καὶ ἐβεβηλώθη," φησίν, "ἐκπορνεῦσαι εἰς τὰς θυγατέρας Μωάβ." *) Αἱ δέ εἰσιν αἰσθήσεις, κεκλημέναι θυγατέρες· Μωὰβ γὰρ ἐκ πατρὸς ἑρμηνεύεται. Καὶ προστίθησι, "Λάβε πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ παραδειγμάτισον τῷ κυρίῳ ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, καὶ ἀποστραφήσεται ὀργὴ κυρίου ἀπὸ Ἰσραήλ." **) Οὐ γὰρ μόνα τὰ κεκρυμμένα τῶν ἀδικημάτων ἐμφανῆ γενέσθαι βουλόμενος, ταῖς ἡλιακαῖς περιέλαμψεν ἀκτῖσιν· ἀλλὰ καὶ διὰ συμβόλων ἥλιον τὸν πατέρα τῶν ὅλων ἐκάλεσεν, ᾧ πάντα πρόοπτα, καὶ ὅσα ἐν μυχοῖς τῆς διανοίας ἀοράτως ἐπιτελεῖται· γενομένων δὲ ἐμφανῶν, Ἵλεώ φησιν ἔσεσθαι τὸν μόνον ἵλεω τῷ λαῷ. Διὰ τί; Ὅτι ἐὰν ὑπολαβοῦσα διάνοια λήσεσθαι τὸ θεῖον ἀδικοῦσα, ὡς μὴ πάντα καθορᾶν δυνάμενον, κρύφα καὶ ἐν μυχοῖς διαμαρτάνῃ, καὶ μετὰ ταῦτα εἴτε ἐξ αὐτῆς, εἴτε καὶ 579
ὑφηγησαμένου τινὸς ἐννοήσῃ, ὅτι ἀμήχανον ἄδηλον P.
εἶναί τι τῷ θεῷ, καὶ ἑαυτὴν καὶ τὰς ἑαυτῆς πράξεις ἁπάσας ἀναπτύξῃ, καὶ εἰς μέσον προενεγκοῦσα, καθάπερ εἰς ἡλιακὸν φέγγος, ἐπιδείξηται τῷ τῶν ὅλων ἐπισκόπῳ, φήσασα μετανοεῖν ἐφ' οἷς πρότερον ἀγνώ-

*) Num. 25, 1. — **) Ibid. v. 4.

μονι γνώμη χρωμένη κακῶς ἐδόξαζε — μηδὲν γὰρ ἄδηλον· γνώριμα δὲ καὶ δῆλα πάντα, οὐ τὰ πραχθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλπιζόμενα κατὰ πολλὴν περιουσίαν ὑπάρχειν αὐτῷ — κεκάθαρται καὶ ὠφέληται, καὶ τὸν ἐφεστῶτα κολαστὴν ἔλεγχον ἡμέρωκεν, ὀργῇ δικαίᾳ χρώμενον, ὃς τὸ μετανοεῖν ἀδελφὸν νεώτερον ὂν τοῦ μηδ᾽ ὅλως ἁμαρτεῖν, ἀποδέχεται.

§. 16. Φαίνεται μέντοι καὶ ἑτέρωθι κατὰ σύμβολον ἐπὶ τοῦ αἰτίου τὸν ἥλιον παραλαμβάνων, ὡς ἐν τῷ γραφέντι νόμῳ ἐνορῶ περὶ τῶν ἐπ᾽ ἐνεχύροις δανειζόντων· λέγε τὸν νόμον· „Ἐὰν ἐνεχύρασμα ἐνεχυράσῃς τὸ ἱμάτιον τοῦ πλησίον, πρὸ δυσμῶν ἡλίου ἀποδώσεις αὐτό· ἔστι γὰρ τοῦτο περιβόλαιον αὐτῷ, μόνον τοῦτο ἱμάτιον ἀσχημοσύνης αὐτοῦ, ἐν τίνι κοιμηθήσεται; Ἐὰν καταβοήσῃ πρός με, εἰσακούσομαι αὐτοῦ, ἐλεήμων γάρ εἰμι.“ *) Ἆρ᾽ οὐκ ἄξιον τοὺς οἰομένους τὴν τοσαύτην σπουδὴν εἶναι τῷ νομοθέτῃ περὶ ἀμπεχόνης, εἰ καὶ μὴ ὀνειδίζειν, ἀλλά τοι γε ὑπομιμνήσκειν φάσκοντας; Τί λέγετε, ὦ γενναῖοι; Ὅτι τῶν ὅλων κτίστης καὶ ἡγεμὼν ἐλεήμονα ἑαυτὸν ἐφ᾽ οὕτως εὐτελοῦς πράγματος, ἱματίου μὴ ἀποδο-
635 θέντος χρεώστῃ πρὸς δανειστοῦ, καλεῖ; Τὸ μέγε-
M. θος καθάπαξ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάντα μεγάλου θεοῦ μὴ συνεωρακότων, μηδὲ συνορώντων ἐστὶ τοιαῦθ᾽ ὑπολαμβάνειν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σμικρολογίαν τῇ ἀγεννήτῳ καὶ ἀφθάρτῳ καὶ πλήρει μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας φύσει, παρὰ θέμιν καὶ δίκην, προσνεμόντων. Τί γὰρ ἄτοπον ποιοῦσιν οἱ τὰ ῥύσια κατέχοντες δανεισταὶ παρ᾽ αὐτοῖς, ἄχρις ἂν τὰ ἴδια ἀναπράξωνται; Πένητες οἱ χρεῶσται, φήσει τις ἴσως, καὶ ἄξιον ἐλεεῖν αὐτούς. Εἶτ᾽ οὐκ εὔλογον καὶ ἄμεινον ἦν γράψαι νόμον, δι᾽ οὗ τούτοις ἐρανιοῦσι μᾶλ-

*) Exod. 22, 26.

λοῦ, ἢ χρεώστας ἀποστερῆσαι, ἢ ἐπ' ἐνεχύροις τοῦ δανείζειν κωλῦσαι; Ὁ δὲ ἀφεὶς, οὐκ ἂν εἰκότως ἐπὶ τοῖς ἃ ἔλαβον πρὸ καιροῦ μὴ προϊεμένοις δυσχεραίνοι ὡς ἀσεβοῦσι; Πενίας δ' εἰς αὐτά τις ἐλθὼν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὰ πέρατα, καὶ ῥάκιον ἐναμπεχόμενος, δανειστὰς καινοὺς ἐπάγεται, τὸν ἀπὸ τῶν ὁρώντων παρεὶς ἔλεον, ἃς τοῖς κεχρημένοις ταῖς τοιαύταις κακοπραγίαις κατ' οἰκίαν καὶ παρ' ἱεροῖς καὶ ἐν ἀγορᾷ καὶ πανταχοῦ προχέουσι. Νυνὶ δὲ καὶ, ὃ μόνον εἶχε προκάλυμμα αἰδοῦς, ᾧ τὰ τῆς φύσεως ἀπόρ- 580
ρητα συνεσκίαζε, τοῦτο φέρων προΐεται· ῥύσιον ὑ- P.
πὲρ τίνος, εἰπέ μοι; Ἡ ὑπὲρ ἑτέρας ἀμείνονος ἐσθῆτος; Τροφῆς μὲν γὰρ ἀναγκαίας ἄπορος οὐδεὶς, ἄχρις ἂν πηγαὶ μὲν ἀναβλύζωσι ποταμῶν, χειμάρροι δὲ πλημμυρῶσι, γῆ δὲ τοὺς ἐτησίους ἀναδίδωσι καρπούς. Οὕτως δὲ ἢ βαθύπλουτός τις, ἢ λίαν ὠμὸς ἢ λίαν σκαιὸς ὁ δανειστὴς, ὥστε τετράδραχμον, τάχα δὲ καὶ ἔλαττον ἐθέλειν τῷ συμβαλεῖν; Ἢ οὕτω πενιχρῶς δανίζειν ἀλλὰ μὴ χαρίζεσθαι; Ἢ ὃ μόνον ἦν ἐκείνῳ ἱμάτιον λαμβάνειν ἐνέχυρον, ὅπερ ἑτέρῳ ὀνόματι λωποδυτεῖν εἰκότως ἂν λέγοιτο· καὶ γὰρ λωποδύταις ἔθος ἀπαμπίσχουσι τὰς μὲν ἐσθῆτας ἀφαιρεῖσθαι, γυμνοὺς δὲ τοὺς ἔχοντας ἀποφαίνειν. Διὰ τί δὲ νυκτὸς μὲν καὶ τοῦ μὴ ἀνέμιόν τινα κοιμηθῆναι προυνόησεν, ἡμέρας δὲ καὶ τοῦ μὴ ἐγρηγορότα γυμνὸν ἀσχημονεῖν, οὐκέθ' ὁμοίως ἐφρόντισεν; Ἢ οὐ νυκτὶ μὲν καὶ σκότῳ κρύπτεται πάντα, ὡς ἧττον ἢ μηδ' ὅλως αἰδεῖσθαι, ἡμέρᾳ δὲ καὶ φωτὶ ἀνακαλύπτεται, ὡς τότε μᾶλλον ἐρυθριᾶν ἀναγκάζεσθαι; Διὰ τί δὲ οὐ δεδανεικότα τὰ ἱμάτια, ἀλλ' ἀποδιδόναι προσέταξεν; Ἀπόδοσις γὰρ ἐπ' ἀλλοτρίοις γίνεται, τὰ δὲ ἐνέχυρα τῶν δεδανεικότων μᾶλλον ἢ τῶν δεδανεισμένων εἰσίν. Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἄτοπον, ὅτι τῷ λαβόντι χρεώστῃ πρόσκοιτον τὸ ἱμάτιον οὐ προσέταξε μεθ' ἡμέραν πάλιν κομίσαι τῷ δανειστῇ; Καὶ μὴν τῷ γε τῆς ἑρμηνείας ἰδιοτρόπῳ, καὶ ὁ βραδύτατος ἕτερόν τι τοῦ ῥητοῦ

636 κατανοεῖν ἂν προσαχθείη· μᾶλλον γὰρ ἀφορισμῷ ἢ
M. παραινέσει ἔοικε τὸ διάταγμα. Παραινῶν μὲν γὰρ εἶπεν ἄν τις, τὸ ἐνεχυρασθὲν ἱμάτιον, ἐὰν τοῦτο ἢ μόνον τῷ χρεώστῃ, πρὸ ἑσπέρας ἀπόδος, ἵν' ἔχοι νύκτωρ ἀμπέχεσθαι· ἀφοριζόμενος δὲ οὕτως, ὡς νῦν ἔχει, "ἔστι γὰρ τοῦτο τὸ περιβόλαιον αὐτῷ, μόνον τοῦτο ἱμάτιον ἀσχημοσύνης αὐτῷ· ἐν τίνι κοιμηθήσεται;"

§. 17. Ταῦτα μὲν δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς τῆς ῥητῆς πραγματείας σοφιστάς, καὶ λίαν τὰς ὀφρῦς ἀνεσπακότας, εἰρήσθω. Λέγωμεν δὲ ἡμεῖς ἑπόμενοι τοῖς ἀλληγορίας νόμοις τὰ πρέποντα περὶ τούτων. Φαμὲν τοίνυν λόγου σύμβολον ἱμάτιον εἶναι. Τάς τε γὰρ ἀπὸ κρύους καὶ θάλπους εἰωθυίας τῷ σώματι κατασκήπτειν βλάβας ἐσθὴς ἀπωθεῖται, καὶ ἐπισκιάζει τὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητα, καὶ ἔστιν ἁρμόττων σώματι κόσμος ἢ ἀμπεχόνη. Κατὰ τὸ παραπλήσιον μέντοι καὶ ἀνθρώπῳ λόγος, δώρημα κάλλιστον, ἐδόθη παρὰ θεοῦ. Πρῶτον μὲν κατὰ τῶν νεωτεριζόντων εἰς αὐτὸν, ὅπλον ἀμυντήριον. Ὡς γὰρ τῶν ἄλλων ἕκαστον ζώων ἡ φύσις οἰκείαις ἀλκαῖς ὠχύρωσε, δι' 581
ὧν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν ἀποκρούσεται, καὶ ἀν- P.
θρώπῳ μέγιστον ἔρυμα καὶ φρουρὰν ἀκαθαίρετον, λόγον, ἔδωκεν, οὗ κραταιῶς οἷα πανοπλίας ἐνειλημμένος, οἰκεῖον μὲν καὶ προσφυέστατον ἕξει δορυφόρον. Τούτῳ δὲ προαγωνιστῇ χρώμενος δυνήσεται τὰς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν φερομένας ἀπωθεῖσθαι ζημίας. Δεύτερον δὲ καὶ αἰσχύνης καὶ ὀνειδῶν ἀναγκαιότατον περίβλημα· δεινὸς γὰρ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων λόγος. Τρίτον δὲ πρὸς ὅλον τοῦ βίου κόσμον· ὁ γὰρ βελτιῶν ἕκαστον καὶ πάντα ἄγων ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὗτός ἐστιν. Ἀλλὰ γάρ εἰσι λῶβαί τινες καὶ κῆρες ἀνθρώπων, οἳ καὶ τὸν λόγον ἐνεχυράζουσιν, ἀφαιρούμενοι τοὺς ἔχοντας, καὶ, συναυξῆσαι δέον, ὅλον ὑποτέμνονται· καθάπερ οἱ τὰ τῶν πολεμίων δῃοῦντες χωρία, καὶ τόν τε σῖτον καὶ τὸν ἄλλον καρπὸν φθείρειν ἐπιχειροῦντες, ὃς ἀφεθεὶς

μεγάλη τοῖς χρησαμένοις ἂν ὄνησις ἦν. Πόλεμος οὖν
ἐστιν ἐνίοις ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος πρὸς τὴν λογικὴν
φύσιν, οἵτινες τὰς βλάστας αὐτῆς ἀποκείρουσιν ἐν
χρῷ, καὶ τὰς πρώτας ἐπιφύσεις ἐκθλίβουσιν, ἄγονον
καὶ στεῖραν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καλῶν ἐπιτηδευμάτων
ἀπεργαζόμενοι. Ὁρμῶσαν γάρ ἐστιν ὅτε πρὸς παι-
δείαν τὴν ἱερὰν ἀκατασχέτῳ ῥύμῃ, καὶ πληχθεῖσαν
ἔρωτι φιλοσοφίας ἀληθοῦς θεωρημάτων, ὑπὸ βα-
σκανίας καὶ φθόνου, δείσαντες μὴ μεγάλη πνεύσασα
καὶ ἐπὶ μήκιστον ἀρθεῖσα, τὰς αἰσχρολογίας αὐτῶν
καὶ πιθανὰς εὑρέσεις κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπικλύσῃ
χειμάῤῥου τρόπον, ἑτέρωσε ταῖς ἑαυτῶν κακοτεχνίαις
637 τὴν φορὰν ἔτρεψαν, εἰς βαναύσους καὶ ἀνελευθέ-
M ρους τέχνας μετοχετευσάμενοι. Πολλάκις δὲ καὶ ἀμ-
βλώσαντες καὶ ἐπιφράξαντες, ἀργὸν τὸ μεγαλοφυὲς
κατέλιπον, ὥςπερ βαθύγειον καὶ εὐδαίμονα γῆν ὀρ-
φανῶν παίδων ἐπίτροποι κακοὶ χέρσον· καὶ οὐκ ᾐδέ-
σθησαν οἱ πάντων ἀνηλεέστατοι τὸ μόνον ἱμάτιον
ἀνθρώπου περιαυλῶντες, λόγον. "Ἔστι γάρ," φησί,
"τοῦτο περιβόλαιον αὐτῷ μόνον." Τί πλὴν λό-
γος; Ὡς γὰρ ἵππου τὸ χρεμετίζειν ἴδιον, καὶ τὸ
ὑλακτεῖν κυνὸς, καὶ βοὸς τὸ μυκᾶσθαι, καὶ τὸ ὠρύε-
σθαι λέοντος, οὕτω καὶ ἀνθρώπου τὸ λέγειν, καὶ
αὐτὸς ὁ λόγος. Τοῦτον γὰρ ἔρυμα, περίβλημα, παν-
οπλίαν, τεῖχος, ζῶον τὸ θεοφιλέστατον, ὁ ἄνθρω-
πος, ἐκ πάντων ἴδιον κεκάρπωται.

§. 18. Διὸ καὶ ἐπιφέρει, "Τοῦτο ἱμάτιον αὐτῷ
μόνον ἀσχημοσύνης αὐτοῦ." *) Τίς καλῶς γὰρ οὕ-
τως τὰ ὀνείδη καὶ τὰ αἴσχη τοῦ βίου συσκιάζει καὶ
συγκρύπτει, ὡς λόγος; Ἀμαθία μὲν γὰρ ἀλόγου φύ-
σεως συγγενὲς αἶσχος, παιδεία δὲ ἀδελφὸν λόγου,
κόσμος οἰκεῖος. "Ἐν τίνι οὖν κοιμηθήσεται;" Του- 582
τέστιν, ἠρεμήσει καὶ διαναπαύσεται ἄνθρωπος, πλὴν P.

---

*) Exod. 22, 26 sq.

ἐν λόγῳ· Λόγος γὰρ τὸ βαρυκοιμότατον ἡμῶν γένος ἐπικουφίζει. Ὥςπερ οὖν ταῖς λύπαις, ἢ φόβοις, ἢ τισιν ἄλλοις κακοῖς πιεσθέντας, ἐμμέλεια, καὶ συνέχεια, καὶ δεξιότης φίλων πολλάκις ἐθεράπευσεν· οὕτως οὐ πολλάκις ἀλλ' ἀεὶ, τὸ βαρύτατον ἄχθος, ὅπερ ἐπιτιθέασιν ἡμῖν αἵ τε τοῦ συνδέτου σώματος ἀνάγκαι, καὶ αἱ τῶν ἔξωθεν κατασκηπτόντων ἀπροόρατοι συντυχίαι, μόνος ὁ ἀλεξίκακος λόγος ἀπωθεῖται. Φίλος γὰρ καὶ γνώριμος καὶ συνήθης καὶ ἑταῖρος ἡμῖν ἐστιν ἐνδεδεμένος, μᾶλλον δὲ ἡρμοσμένος καὶ ἡνωμένος κόλλῃ τινὶ φύσεως ἀλύτῳ καὶ ἀοράτῳ. Διὰ τοῦτο καὶ προλέγει τὰ συνοίσοντα, καὶ συμβάντος τινὸς ἀβουλήτου, πάρεστιν αὐτοκέλευστος βοηθήσων, οὐ τὴν ἑτέραν μόνον φέρων ὠφέλειαν, ἣν ὁ μὴ δρῶν σύμβουλος, ἢ ὁ μὴ συναγωνιστὴς ἥσυχος, ἀλλ' ἀμφοτέρας. Οὐ γὰρ ἡμίεργον ἐπιτετήδευκε δύναμιν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς μέρεσιν ὁλόκληρον· ὅς γε καὶ ἂν σφαλῇ πείρας, ἐν οἷς διανοεῖται ἢ ἔργῳ ἐπεξέρχεται, ἢ ἐπὶ τὸ τρίτον ἀφικνεῖται βοήθημα, παρηγορίαν. Φάρμακον γὰρ ὡς τραυμάτων, καὶ ψυχῆς παθῶν ὁ λόγος ἐστὶ σωτήριον, ὃν "πρὸ δυσμῶν ἡλίου" φησὶ δεῖν ὁ νομοθέτης ἀποδοῦναι, τουτέστι πρὶν τὰς τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου θεοῦ καταδῦναι περιλαμπεστάτας αὐγὰς, ἃς δι' ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν εἰς νοῦν τὸν ἀνθρώπινον οὐρανόθεν ἀποστέλλει. Παραμένοντος γὰρ ἐν ψυχῇ τοῦ θεοειδεστάτου φωτὸς, ἀποδώσομεν τὸν ἐνεχυρασθέντα λόγον, ὡς ἱμάτιον, ἵνα ἐγγένηται τῷ λαβόντι τὸ ἴδιον ἀνθρώπου κτῆμα, τήν τε αἰσχύνην τοῦ βίου περιστεῖλαι, καὶ τῆς θείας ἀπόνασθαι δωρεᾶς, καὶ μετ' ἠρεμίας
638 ἀναπαύσασθαι, παρουσίᾳ τοιούτου συμβούλου καὶ
M. προασπιστοῦ, τάξιν ἣν ἐτάχθη μηδέποτε λείποντος. Ἕως οὖν ἔτι σοὶ τὸ ἱερὸν φέγγος ὁ θεὸς ἀκτινοβολεῖ, σπούδασον ἐν ἡμέρᾳ τὸ ῥύσιον ἀποδοῦναι τῷ κυ-

ρίῳ· δύντος γὰρ, ὡς πᾶσα Αἴγυπτος,*) ψηλαφητὸν ἕξεις σκότος τὸν αἰῶνα, καὶ πληχθεὶς ἀορασίᾳ καὶ ἀγναίᾳ, ὧν ἐδόκεις πάντων ἐπικρατεῖν, ἀφαιρεθήσῃ, πρὸς τοῦ βλέποντος Ἰσραὴλ, ὃν ἐρυσίαζες, ἀδούλωτον ὄντα φύσει δουλούμενος ἀνάγκῃ.

§. 19. Τοῦτον δὴ τὸν δόλιχον ἀπεμηκύναμεν, οὐκ ἄλλου του χάριν, ἢ τοῦ διδάξαι, ὅτι ἡ ἀσκητικὴ διάνοια κινήσεσιν ἀνωμάλοις πρός τε εὐφορίαν καὶ τὸ ἐναντίον χρωμένη, καὶ τρόπον τινὰ ἀνιοῦσα καὶ κατιοῦσα συνεχῶς, ὅταν μὲν εὐφορῇ καὶ πρὸς τὸ ὕψος αἴρηται, ταῖς ἀρχετύποις καὶ ἀσωμάτοις ἀκτῖσι τῆς λογικῆς πηγῆς τοῦ τελεσφόρου θεοῦ περιλάμπεται, ὅταν δὲ καταβαίνῃ καὶ ἀφορῇ, ταῖς ἐκείνων 583 εἰκόσιν, ἀθανάτοις λόγοις, οὓς καλεῖν ἔθος ἀγγέ- P. λους. Διὸ καὶ νῦν φησιν, "Ὑπήντησε τόπῳ· ἔδυ γὰρ ὁ ἥλιος." **) Ὅταν γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπολίπωσιν αἱ τοῦ θεοῦ αὐγαὶ, δι' ὧν σαφέσταται αἱ τῶν πραγμάτων γίνονται καταλήψεις, ἀνατέλλει τὸ δεύτερον καὶ ἀσθενέστερον λόγων, οὐκέτι πραγμάτων, φέγγος, καθάπερ καὶ ἐν τῷδε τῷ κάτω κόσμῳ. Σελήνη γὰρ τὰ δευτερεῖα ἡλίου φερομένη, καταδύντος ἐκείνου, φῶς ἀμυδρότερον ἐπὶ γῆς ἀποστέλλει. Καὶ τὸ ὑπαντᾶν μέντοι τόπῳ ἢ λόγῳ, τοῖς μὴ δυναμένοις τὸν πρὸ τόπου καὶ λόγου θεὸν ἰδεῖν, αὐταρκεστάτη δωρεὰ, διότι τὴν ψυχὴν ἀφώτιστον εἰςάπαν οὐκ ἔσχον· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἄκρατον ἐκεῖνο φέγγος ἀπ' αὐτῶν ἔδυ, τὸ κεκραμένον ἐκαρπώσαντο. "Τοῖς γὰρ υἱοῖς Ἰσραὴλ φῶς ἦν ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνοντο," ***) φησὶν ἐν Ἐξόδῳ, ὡς νύκτα καὶ σκότος ἀεὶ πεφυγαδεῦσθαι, μεθ' ὧν οἱ τὰ ψυχῆς ὄμματα πρὸ τῶν σώματος πεπηρωμένοι ζῶσιν, ἀρετῆς αὐγὰς οὐκ εἰδότες. Ἔνιοι δὲ ἥλιον μὲν ὑποτοπήσαντες

---

*) Exod. 10, 21. — **) Gen. 28, 11. — ***) Exod. 10, 23.

εἰρῆσθαι νυνὶ συμβολικῶς αἴσθησίν τε καὶ νοῦν, τὰ
νενομισμένα καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι κριτήρια, τό-
πον δὲ τὸν θεῖον λόγον, οὕτως ἐξεδέξαντο· ἀπήν-
τησεν ὁ ἀσκητὴς λόγῳ θείῳ, δύναντος τοῦ θνη-
τοῦ καὶ ἀνθρωπίνου φέγγους. Ἄχρι μὲν γὰρ οὗ
ὁ νοῦς τὰ νοητὰ, καὶ τὰ αἰσθητὰ αἴσθησις οἴε-
ται παγίως καταλαμβάνειν, καὶ ἄνω περιπολεῖν,
μακρὰν ὁ θεῖος λόγος ἀφέστηκεν· ἐπειδὰν δὲ ἑκάτε-
ρον ἀσθένειαν ὁμολογήσῃ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τρόπον
τινὰ καταδύσῃ χρησάμενον ἀποκρυφῇ, προϋπαντᾷ δε-
ξιούμενος εὐθὺς ὁ ἔφεδρος ἀσκητὴς (·) ὁ ὀρθὸς λό-
639 γος, ἑαυτὴν μὲν ἀπογινωσκούσης, τὸν δὲ ἐπιφοι-
M. τῶντα ἔξωθεν ἀφανῶς ἀναμενούσης.

§. 20. Φησὶ τοίνυν ἑξῆς ὅτι "Ἔλαβεν ἀπὸ τῶν
λίθων τοῦ τόπου, καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ,
καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ." *) Θαυμάσαι ἄν
τις οὐ μόνον τὴν ἐν ὑπονοίαις πραγματείαν καὶ φυ-
σιολογίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ῥητὴν πρὸς πόνου
καὶ καρτερίας μελέτην ὑφήγησιν. Οὐ γὰρ ἀξιοῖ τὸν
ἀρετῆς ἐπιμελούμενον ἁβροδιαίτῳ βίῳ χρῆσθαι καὶ
τρυφᾶν, ζηλοῦντα τὰς τῶν λεγομένων μὲν εὐδαιμό-
νων, πρὸς ἀλήθειαν δὲ κακοδαιμονίας γεμόντων,
σπουδάς τε καὶ φιλοτιμίας, οἷς πᾶς ὁ βίος ὕπνος καὶ
ἐνύπνιόν ἐστι, κατὰ τὸν ἱερώτατον νομοθέτην. Οὗ-
τοι μεθ' ἡμέραν, ὅταν τὰ ἐν δικαστηρίοις καὶ βου-
λευτηρίοις καὶ θεάτροις, καὶ πανταχοῦ, καὶ πρὸς τοὺς
ἄλλους ἀδικήματα διεξέλθωσιν, οἴκαδε ἀφικνοῦνται,
τὸν ἑαυτῶν οἶκον, οἱ δυστυχεῖς, καταστρέψοντες, οὐ
τὸν τῶν οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ τὸν συμφυᾶ τῆς ψυ- 58
χῆς οἶκον, τὸ σῶμα· τροφὰς ἀμέτρους καὶ ἐπαλλή-
λους εἰςφοροῦντες, καὶ πολὺν ἄκρατον ἄρδοντες, ἕως
οὗ βύθιος μὲν ὁ λογισμὸς οἴχηται, τὰ δὲ ὑπὸ γα-
στέρα, πλησμονῆς ἔκγονα, πάθη διαναστάντα, λύττῃ

*) Gen. 28, 11.

(·) [Leg. δεξόμενος ε. ὁ ἔ. ἀσκητὴς ψυχῆς ὁ etc. R. K.]

χρώμενα ἀκαθέκτῳ, καὶ προσπεσόντα καὶ ἐμπλακέντα
τοῖς ἐπιτυχοῦσι, τὸν πολὺν οἶστρον ἀπερευγόντα
λωφήσῃ. Νύκτωρ δὲ, ὁπότε καιρὸς εἴη πρὸς κοῖτον
τραπέσθαι, πολυτελεῖς κλίνας καὶ εὐανθεστάτας
στρωμνὰς εὐτρεπισάμενοι, μαλακῶς σφόδρα κατα-
κλίνονται, τὴν γυναικῶν ἐκμιμούμενοι τρυφὴν, αἷς
ἡ φύσις ἐπέτρεψεν ἀνειμένῃ χρῆσθαι διαίτῃ, παρ'
ὃ καὶ τὸ σῶμα τοῦ μαλθακωτέρου κόμματος ὁ τε-
χνίτης καὶ ποιητὴς αὐταῖς εἰργάζετο. Τοιοῦτος οὐδὲ
εἷς γνώριμος τοῦ ἱεροῦ λόγου, ἀλλ' οἱ πρὸς ἀλή-
θειαν ἄνδρες, σωφροσύνης καὶ κοσμιότητος καὶ αἰ-
δοῦς ἐρασταὶ, ἐγκράτειαν, ὀλιγοδείαν, καρτερίαν,
ὥσπερ κρηπῖδάς τινας ὅλου τοῦ βίου καταβεβλημέ-
νοι, ψυχῆς ἀσφαλεῖς ὑποδρόμους, οἷς ἀκινδύνως
καὶ βεβαίως ἐνορμεῖ, χρημάτων καὶ ἡδονῆς καὶ
δόξης κρείττους, σιτίων καὶ ποτῶν καὶ αὐτὸ μόνον
τῶν ἀναγκαίων ἐφ' ὅσον μὴ νεωτερίζειν ἄρχεται λι-
μὸς, ὑπερόπται· πεῖναν δέχεσθαι καὶ δίψος, θάλ-
πος τε καὶ κρύος, καὶ ὅσα ἄλλα δυσκαρτέρητα, ὑ-
πὲρ ἀρετῆς κτήσεως, ἑτοιμότατοι· ζηλωταὶ τῶν εὐ-
ποριστοτάτων, ὡς μηδ' ἐπ' εὐτελεῖ χλαίνῃ ποτὲ δυς-
ωπηθῆναι, τὸ ἐναντίον δὲ τὰς πολυτελεῖς, ὄνειδος
καὶ μεγάλην τοῦ βίου ζημίαν νομίσαι. Τούτοις πο-
λυτελὴς μέν ἐστι κλίνη, μαλακὸν ἔδαφος· στρωμνὴ
δὲ θάμνοι, πόαι, βοτάναι, φύλλων πολλὴ χύσις·
τὰ δὲ πρὸς κεφαλὴν λίθοι τινὲς, ἢ βραχεῖς γεώλο-
640 φοι τοῦ ἰσοπέδου μικρὸν ἀνέχοντες. Τὸν βίον
M. τοῦτον οἱ μὲν τρυφῶντες σκληροδίαιτον καλοῦσιν,
οἱ δὲ πρὸς καλοκἀγαθίαν ζῶντες ἥδιστον ὀνομάζου-
σιν· ἀνδράσι γὰρ οὐ λεγομένοις, ἀλλὰ οὖσιν ὄντως
ἐφαρμόζει. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ νῦν βασιλικαῖς ὕλαις
καὶ παρασκευαῖς περιουσιάζοντα τὸν ἀθλητὴν τῶν
καλῶν ἐπιτηδευμάτων, εἰσάγει χαμευνοῦντα, καὶ λί-
θῳ προσκεφαλαίῳ χρώμενον, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐν
ταῖς εὐχαῖς, ἄρτον καὶ ἱμάτιον, τὸν φύσεως πλοῦ-
τον, αἰτούμενον; Ἐπειδὴ τὸν ἐν ταῖς κεναῖς δόξαις

ἐχλεύαζεν ἀεὶ, καὶ τοὺς θαυμαστικῶς ἔχοντας αὐτοῦ κατεκερτόμει. Οὗτός ἐστι παράδειγμα ἀρχέτυπον ἀσκητικῆς ψυχῆς, ἐκτεθηλυμένῳ παντὶ πολέμιος.

§. 21. Ὁ μὲν οὖν φιλοπόνου καὶ φιλαρέτου πρόχειρος ἔπαινος, εἴρηται, τὸν δὲ κατὰ σύμβολον μηνυόμενον ἐρευνητέον. Εἰδέναι δὲ νῦν προσήκει, ὅτι ὁ θεῖος τόπος καὶ ἡ ἱερὰ χώρα, πλήρης ἀσωμάτων ἐστὶ λόγων· ψυχαὶ δέ εἰσιν ἀθάνατοι οἱ λόγοι οὗτοι. Τούτων δὴ τῶν λόγων ἕνα λαβὼν, ἀρι- 58 στίνδην ἐπιλεγόμενος τὸν ἀνωτάτω, καὶ ὡςανεὶ σώματος ἡνωμένου κεφαλῆς ἱδρύεται διανοίας τῆς ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ αὕτη τρόπον τινὰ τῆς ψυχῆς ἐστι κεφαλή. Ποιεῖ δὲ τοῦτο πρόφασιν μὲν ὡς κοιμηθησόμενος, τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ὡς ἀναπαυσόμενος ἐπὶ λόγῳ θείῳ, καὶ σύμπαντα ἑαυτοῦ τὸν βίον κουφότατον ἄχθος ἐπαναθήσων ἐκείνῳ. Ὁ δὲ ἄσμενος ὑπακούει καὶ δέχεται τὸν ἀθλητὴν ὡς φοιτητὴν ἐσόμενον τὸ πρῶτον· εἶτα ὅταν αὐτοῦ τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς φύσεως ἀποδέξηται, χειροδοτεῖ τρόπον ἀλείπτου, καὶ πρὸς τὰ γυμνάσια καλεῖ, καὶ διερειδόμενος παλαίειν ἀναγκάζει, μέχρις ἂν ἀνανταγώνιστον αὐτῷ ῥώμην ἐγκατασκευάσῃ, τὰ ὦτα θείαις ἐπινοίαις μεταβαλὼν εἰς ὄμματα, καὶ καλέσας τὸν μεταχαραχθέντα κοινὸν τύπον, Ἰσραὴλ, ὁρῶντα. Τότε καὶ τὸν νικητήριον ἐπιτίθησιν αὐτῷ στέφανον. Ὁ δὲ στέφανος ἔκτοπον ἔχει καὶ ξένον, καὶ ἴσως οὐκ εὔφημον ὄνομα· καλεῖται γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀγωνοθέτου νάρκα. "Λέγεται γὰρ ὅτι "ἐνάρκησε τὸ πλάτος" *) βραβείων καὶ κηρυγμάτων, καὶ τῶν ἐν τιμαῖς ἁπάντων θαυμασιωτάτων ἀριστείων. Ἡ γὰρ δυνάμεως ἀκαθαιρέτου ψυχὴ μεταλαχοῦσα, καὶ τελειωθεῖσα ἐν ἀρετῶν ἄθλοις, καὶ ἐπὶ τὸν ὅρον αὐτὸν ἐφικομένη τοῦ καλοῦ, μὴ πρὸς ὕψος

---

*) Gen. 32, 25.

ὑπὸ μεγαλαυχίας ἀρθείη, μηδ' ἀκροβατοῦσα ἐπικομ-
πάζοι, ὡς ἀρτίοις ποσὶ μακρὰ βαίνειν δυναμένη·
641 ναρκήσοι δὲ καὶ σταλείη τὸ εὐρυνθὲν οἰήσει πλά-
M. τος· εἶθ' ἑκουσίως ὑποσκελίσασα ἑαυτὴν χωλεύοι,
τῶν ἀσωμάτων ὅπως ὑστερίζουσα φύσεων, ἡττᾶσθαι
δοκοῦσα, νικηφορήσοι. Τὸ γὰρ πρεσβείων ἐξίστασθαι
γνώμῃ μᾶλλον ἀνάγκῃ τοῖς ἀμείνοσιν, οἷς ἐντελέ-
στατον νενόμισται· ἐπεὶ καὶ τὰ δευτερεῖα τῶν ἐν
τῷδε τῷ ἀγῶνι τιθεμένων ἄθλων τὰ πρῶτα τῶν ἐν
ἑτέροις ἀξιώματος μεγέθει πλεῖστον ὅσον ὑπερ-
βάλλει.

§. 22. Τὸ μὲν δὴ προοίμιον τῆς θεοπέμπτου φαντασίας ὧδ' ἔχει. Τρέπεσθαι δὲ ἐπ' αὐτὴν καιρὸς ἤδη, καὶ τῶν ἐμφερομένων ἀκριβοῦν ἕκαστον. "Καὶ ἐνυπνιάσθη," φησὶν οὖν, "καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη εἰς τὴν γῆν, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς." *) Κλῖμαξ τοίνυν ἐν μὲν τῷ λεγομένῳ κόσμῳ συμβολικῶς λέγεται ὁ ἀήρ, οὗ βάσις μέν ἐστι γῆ, κεφαλὴ δὲ οὐρανός. Ἀπὸ γὰρ τῆς σεληνιακῆς σφαίρας, ἣν ἐσχάτην μὲν τῶν κατ' οὐρανὸν κύκλων, πρώτην δὲ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀνα-
γράφουσιν οἱ φροντισταὶ τῶν μετεώρων, ἄχρι γῆς
ἐσχάτης ὁ ἀὴρ πάντῃ ταθεὶς ἔφθακεν. Οὗτος δέ 586
ἐστι ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος, ἐπειδὴ πάντα τῷ P.
ποιητῇ τὰ τοῦ κόσμου μέρη καλὸν ἔδοξεν εἶναι ζώων ἀναπλῆσαι. Διὰ τοῦτο γῇ μὲν τὰ χερσαῖα ἐγκατεσκεύασε, θαλάττῃ δὲ καὶ ποταμοῖς τὰ ἔνυδρα, οὐρανῷ δὲ τοὺς ἀστέρας. Καὶ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐ μόνον ζῶον, ἀλλὰ καὶ νοῦς ὅλος δι' ὅλων ὁ καθαρώτατος εἶναι λέγεται· ὥστε καὶ ἐν τῷ λοιπῷ τμήματι τοῦ παντός, ἀέρι, ζῶα γέγονεν. Εἰ δὲ μὴ αἰσθήσει καταληπτά, τί τοῦτο; Καὶ ψυχὴ γὰρ ἀό-

*) Gen. 28, 12.

ρατον. Καὶ μὴν εἰκός γε ἀέρα γῆς μᾶλλον καὶ ὕδατος ζωοτροφεῖν. Διὰ τί; Ὅτι καὶ τὰ ἐν ἐκείνοις οὗτος ἐψύχωσεν. Ἐποίει γὰρ αὐτὸν ὁ τεχνίτης ἀκινήτων μὲν σωμάτων ἕξιν, κινουμένων δὲ ἀφαντάστως φύσιν, ἤδη δὲ ὁρμῇ καὶ φαντασίᾳ χρῆσθαι δυναμένων, ψυχήν. Οὐκ ἄτοπον οὖν, δι' οὗ τὰ ἄλλα ἐψυχώθη, ψυχῶν ἀμοιρεῖν; Διὸ μηδεὶς τὴν ἀρίστην φύσιν ζώων, τοῦ ἀρίστου τῶν περιγείων, ἀέρος, ἀφαιρείσθω· οὐ γὰρ μόνον ἐκ πάντων ἔρημος οὗτος, ἀλλ' οἷα πόλις εὐανδρεῖ, πολίτας ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους ἔχων, ψυχὰς ἰσαρίθμους ἄστροις. Τούτων τῶν ψυχῶν αἱ μὲν κατίασιν ἐνδεθησόμεναι σώμασι θνητοῖς, ὅσαι προσγειόταται καὶ φιλοσώματοι· αἱ δὲ ἀνέρχονται, διακριθεῖσαι πάλιν κατὰ τοὺς ὑπὸ φύσεως ὁρισθέντας ὁρισμοὺς καὶ χρόνους. Τούτων αἱ μὲν τὰ σύντροφα καὶ συν-
642 ήθη τοῦ θνητοῦ βίου ποθοῦσαι παλινδρομοῦσιν
M. αὖθις, αἱ δὲ πολλὴν φλυαρίαν αὐτοῦ καταγνοῦσαι δεσμωτήριον μὲν καὶ τύμβον ἐκάλεσαν τὸ σῶμα, φυγοῦσαι δὲ ὥσπερ ἐξ εἱρκτῆς ἢ μνήματος, ἄνω κούφοις πτεροῖς πρὸς αἰθέρα ἐξαρθεῖσαι μετεωροπολοῦσι τὸν αἰῶνα. Ἄλλαι δ' εἰσὶ καθαρώταται καὶ ἄρισται, μειζόνων φρονημάτων καὶ θειοτέρων ἐπιλαχοῦσαι, μηδενὸς μὲν τῶν περιγείων ποτὲ ὀρεχθεῖσαι τὸ παράπαν, ὕπαρχοι δὲ τοῦ πανηγεμόνος, ὥσπερ μεγάλου βασιλέως ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα, ἀφορῶσαι πάντα καὶ ἀκούουσαι. Ταύτας δαίμονας μὲν οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι, ὁ δὲ ἱερὸς λόγος ἀγγέλους εἴωθε καλεῖν, προσφυεστέρῳ χρώμενος ὀνόματι· καὶ γὰρ τὰς τοῦ πατρὸς ἐπικελεύσεις τοῖς ἐκγόνοις καὶ τὰς τῶν ἐκγόνων χρείας τῷ πατρὶ διαγγέλλουσι. Παρ' ὃ καὶ ἀνερχομένους αὐτοὺς καὶ κατιόντας εἰσήγαγεν, οὐκ ἐπειδὴ τῶν μηνυσόντων ὁ πάντα ἐφθακὼς εἰδέναι θεὸς δεῖται, ἀλλ' ὅτι τοῖς ἐπικήροις ἡμῖν συνέφερε μεσίταις καὶ διαιτηταῖς λόγοις χρῆσθαι, διὰ τὸ τεθηπέναι καὶ πεφρικέναι τὸν παμ-

πρύτανιν, καὶ τὸ μέγιστον ἀρχῆς αὐτοῦ κράτος. Οὗ λαβόντες ἔννοιαν, ἐδεήθημέν ποτέ τινος τῶν μέσων λέγοντες, "Λάλησον σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς, μὴ ἀποθάνωμεν." *) Οὐ γὰρ ὅτι κολάσεις, ἀλλ' οὐδὲ ὑπερβαλλούσας καὶ ἀκράτους εὐεργεσίας χωρῆσαι δυνάμεθα, ἃς ἂν αὐτὸς προτείνῃ δι' ἑαυτοῦ, μὴ χρώμενος ὑπηρέταις ἄλλοις. Παγκάλως δὲ ἐστηριγμένον ἐν τῇ γῇ διὰ συμβόλου κλίμακος καὶ δονούμενος φαντασιοῦται τὸν ἀέρα. Τὰς γὰρ ἀναδιδομένας ἐκ γῆς ἀναθυμιάσεις λεπτυνομένας, ἐξαεροῦσθαι συμβέβηκεν, ὥςτε βάσιν μὲν καὶ ῥίζαν ἀέρος γῆν εἶναι, κεφαλὴν δὲ οὐρανόν. Λέγεται γοῦν, ὅτι σελήνη πίλημα μὲν ἄκρατον αἰθέρος οὐκ ἔστιν, ὡς ἕκαστος τῶν ἄλλων ἀστέρων, κρᾶμα δὲ ἔκ τε αἰθερώδους οὐσίας καὶ ἀερώδους· καὶ τό γε ἐμφαινόμενον αὐτῇ μέλαν, ὃ καλοῦσί τινες πρόςωπον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸν ἀναμεμιγμένον ἀέρα, ὃς κατὰ φύσιν μέλας ὢν ἄχρις οὐρανοῦ τείνεται. 587 P.

§. 23. Ἡ μὲν οὖν ἐν κόσμῳ συμβολικῶς λεγομένη κλῖμαξ τοιαύτη τις ἦν. Τὴν δὲ ἐν ἀνθρώποις σκοποῦντες εὑρήσομεν τὴν ψυχήν, ἧς βάσις μὲν [τὸ σωματοειδές], ὡςανεὶ γεῶδές ἐστιν, αἴσθησις, κεφαλὴ δὲ ὡςὰν τὸ οὐράνιον, ὁ καθαρώτατος νοῦς.
643 M. Ἄνω δὲ καὶ κάτω διὰ πάσης αὐτῆς οἱ τοῦ θεοῦ λόγοι χωροῦσιν ἀδιαστάτως, ὁπότε μὲν ἀνέρχοιντο συνανασπῶντες αὐτὴν, καὶ τοῦ θνητοῦ διαζευγνύντες, καὶ τὴν θέαν ὧν ἄξιον ὁρᾶν μόνον ἐπιδεικνύμενοι, ὁπότε δὲ κατέρχοιντο, οὐ καταβάλλοντες. Οὔτε γὰρ ὁ θεὸς, οὔτε λόγος θεῖος ζημίας αἴτιος· ἀλλὰ συγκαταβαίνοντες διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν, ἐπικουρίας ἕνεκα καὶ συμμαχίας, ἵνα καὶ τὴν ἔτι ὥςπερ ἐν ποταμῷ, τῷ σώματι, φο-

*) Exod. 20, 19.

ρουμένην ψυχὴν, τὰ σωτήρια ἀναπνέοντες ἀναζώωσι. Ταῖς μὲν δὴ τῶν ἄκρως ἐκκεκαθαρμένων διανοίαις ἀψοφητὶ μόνος καὶ ἀοράτως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ ἡγεμὼν ἐμπεριπατεῖ· καὶ γάρ ἐστι χρησθὲν τῷ σοφῷ θεοπρόπιον, ἐν ᾧ λέγεται, "Περιπατήσω ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι ὑμῶν θεός." *) Ταῖς δὲ τῶν ἔτι ἀπολουομένων, μήπω δὲ κατὰ τὸ παντελὲς ἐκνιψαμένων τὴν ῥυπῶσαν καὶ κεκηλιδωμένην σώμασι βαρέσι ζωὴν, ἄγγελοι, λόγοι θεῖοι, φαιδρύνοντες αὐτὰς τοῖς καλοκἀγαθίας ὄμμασιν. Ὅσα δὲ ἐξοικίζεται κακὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκητόρων στίφη, ἵνα εἷς ὁ ἀγαθὸς εἰςοικίσηται, δῆλόν ἐστι. Σπούδασον οὖν, ὦ ψυχὴ, θεοῦ οἶκος γενέσθαι, ἱερὸν ἅγιον, καὶ ἰσχυρὰ μὲν ἐξ ἀσθενεστάτης, ἐκ δὲ ἀδυνάτου δυνατὴ, καὶ συνετὴ μὲν ἐξ ἀφραινούσης, εὐλογιστοτάτη δὲ ἐκ παρακαιούσης. Ἴσως δὲ καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον ὁ ἀσκητὴς φαντασιοῦται κλίμακι ἐοικότα· φύσει γὰρ ἀνώμαλον πρᾶγμα ἄσκησις, τοτὲ μὲν προϊοῦσα εἰς ὕψος, τοτὲ δὲ ὑποστρέφουσα πρὸς τὸ ἐναντίον· καὶ τοτὲ μὲν, καθάπερ ναῦς, εὐ- 58
πλοίᾳ, τοτὲ δὲ δυςπλοίᾳ χρωμένη. "Ἑτερήμερος P
γὰρ," ὡς ἔφη τις, "τῶν ἀσκητῶν ὁ βίος, ἄλλοτε μὲν ζῶν καὶ ἐγρηγορὼς, ἄλλοτε δὲ τεθνεὼς ἢ κοιμώμενος." Καὶ τάχα οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦτο λέγεται· σοφοὶ μὲν γὰρ τὸν ὀλύμπιον καὶ οὐράνιον χῶρον ἔλαχον οἰκεῖν, ἄνω φοιτᾶν ἀεὶ μεμαθηκότες, κακοὶ δὲ τοὺς ἐν ᾅδου μυχοὺς, ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἀποθνήσκειν ἐπιτετηδευκότες, καὶ εἰς γῆρας ἐκ σπαργάνων φθορᾶς ἐθάδες ὄντες. Οἱ δ' ἀσκηταὶ — μεθόριοι γὰρ τῶν ἄκρων εἰσίν — ἄνω καὶ κάτω πολλάκις ὡς ἐπὶ κλίμακος βαδίζουσιν, ἢ ὑπὸ τῆς κρείττονος μοίρας ἀνελκόμενοι, ἢ ὑπὸ τῆς χείρονος ἀντισπώμενοι, μέχρις ἂν ὁ τῆς ἁμίλλης καὶ διαμάχης ταύτης βρα-

*) Lev. 26, 12.

βευτὴς θεὸς ἀναδῷ τὰ βραβεῖα τάξει τῇ βελτίονι, τὴν ἐναντίαν εἰς ἅπαν καθελών.

§. 24. Ἐμφαίνεται δέ τι καὶ τοιοῦτον εἴδωλον, ὅπερ οὐκ ἄξιον ἡσυχασθῆναι." Τὰ ἀνθρώπων πράγματα κλίμακι πέφυκεν ἐξομοιοῦσθαι, διὰ τὴν ἀνώ-
644 μαλον αὐτῶν φοράν. "Ἡ μία γάρ," ὥς ἔφη τις,
M. "ἡμέρα τὸν μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν, τὸν δὲ ἦρεν ἄνω,
μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ πεφυκότος μένειν τῶν παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ παντοίας μεταβαλλόντων τροπάς." Ἢ οὐκ ἄρχοντες μὲν ἐξ ἰδιωτῶν, ἰδιῶται δὲ ἐξ ἀρχόντων, πένητες δὲ ἐκ πλουσίων, καὶ ἐκ πενήτων πολυχρήματοι, καὶ ἔνδοξοι μὲν ἐξ ἠμελημένων, ἐπιφανέστατοι δὲ ἐξ ἀδόξων ἀεὶ γίνονται; ** [διαίτημα κάλλιστον· ἴσως γὰρ ἴσως ὂν ὁ κόσμος ἅπας, καὶ σὺ οἰκοδεσπότην σχήσεις ἐπιμελούμενον τῆς ἰδίας οἰκίας, ὡς εὐεργεστάτη καὶ ἀπήμων εἰςαεὶ διαφυλάττοιτο] Καὶ ὁδός τις ἤδ' ἐστὶν ἄνω καὶ κάτω τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἀστάτοις καὶ ἀνιδρύτοις χρωμένη συντυχίαις, ὧν τὸ ἀνώμαλον οὐκ ἀδήλοις, ἀλλὰ σαφέσι τεκμηρίοις ὁ ἀψευδέστατος ἐλέγχει χρόνος.

§. 25. Ἐμήνυε δὲ τὸ ὄναρ ἐστηριγμένον ἐπὶ τῆς κλίμακος τὸν ἀρχάγγελον, κύριον. Ὑπεράνω γὰρ ὡς ἅρματος ἡνίοχον, ἢ ὡς νεὼς κυβερνήτην, ὑποληπτέον ἵστασθαι τὸ ὂν, ἐπὶ σωμάτων, ἐπὶ ψυχῶν, ἐπὶ θρεμμάτων, ἐπὶ λόγων, ἐπὶ ἀγγέλων, ἐπὶ γῆς, ἐπ' ἀέρος, ἐπ' οὐρανοῦ, ἐπ' αἰσθητικῶν δυνάμεων, ἐπ' ἀοράτων φύσεων, ὅσαπερ θεατὰ καὶ ἀθέατα. Τὸν γὰρ κόσμον ἅπαντα ἐξάψας ἑαυτοῦ καὶ ἀναρτήσας τὴν τοσαύτην ἡνιοχεῖ φύσιν. Μηδεὶς δὲ ἀκούων, ὅτι ἐπεστήρικτο, νομισάτω συνεργεῖν τι τὸν θεὸν πρὸς τὸ παγίως στῆναι· ἀλλ' ἐκεῖνο λογισάσθω, ὅτι τὸ δηλούμενον ἴσον ἐστὶ τῷ, στήριγμα καὶ ἔρεισμα καὶ ὀχυρότης καὶ βεβαιότης ἁπάντων ὁ θεὸς ἀσφαλής ἐστιν, ἐνσφραγιζόμενος οἷς ἂν ἐθέλῃ τὸ ἀσάλευτον.
Ἐπερείδοντος γὰρ καὶ συστηρίζοντος αὐτοῦ, μενεῖ τὰ 589
συσταθέντα ἀνώλεθρα, κραταιῶς. Ὁ τοίνυν ἐπιβε- P.

βηκὼς τῇ οὐρανοῦ κλίμακι, λέγει τῷ φαντασιουμένῳ τὸ ὄναρ, "Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ· μὴ φοβοῦ." *) Ὁ χρησμὸς οὗτος καὶ ὅρμα τῆς ἀσκητικῆς ψυχῆς καὶ βεβαιότατον ἔρεισμα ἦν, ὅς αὐτὴν ἀνεδίδασκεν, ὅτι ὁ τῶν ὅλων κύριος καὶ θεὸς ἀμφότερα ταῦτα τοῦ γένους ἐστὶν αὐτῷ, ἀνθρώπων, πατρῴων καὶ πάππων ἐπιγραφεὶς, καὶ ἐπικληθεὶς ἑκάτερον, ἵνα τὸν αὐτὸν ὅ τε κόσμος ἅπας, καὶ ὁ φιλάρετος ἔχῃ κλῆρον· ἐπεὶ καὶ λέλεκται, "Κύριος αὐτὸς κλῆρος αὐτῷ." **)

§. 26. Μὴ παρέργως δὲ νομίσῃς τοῦ μὲν Ἀβραὰμ νυνὶ λέγεσθαι κύριον καὶ θεὸν, τοῦ δὲ Ἰσαὰκ θεὸν
645 αὐτὸ μόνον. Ὁ μὲν γὰρ αὐτηκόου καὶ αὐτοδιδά-
M. κτου καὶ αὐτομαθοῦς φύσει περιγενομένης σύμβολον ἐπιστήμης ἐστὶν, ὁ δὲ Ἀβραὰμ διδασκομένης· καὶ αὐτῷ μὲν αὐτόχθονι καὶ αὐθιγενεῖ συμβέβηκεν εἶναι, τῷ δὲ μετανάστῃ καὶ ἐπηλύτῳ. Τὴν γὰρ Χαλδαΐζουσαν ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόφυλλον γλῶτταν τῶν περὶ ἀστρονομίαν μετεωρολεσχῶν ἀπολιπὼν ἐπὶ τὴν ἁρμόττουσαν λογικῷ ζώῳ παρήγετο, τὴν τοῦ πάντων αἰτίου θεραπείαν. Οὗτος μὲν δὴ ὁ τρόπος δυεῖν δυνάμεων τῶν ἐπιμελησομένων ἐστὶ χρεῖος, ἡγεμονίας τε καὶ εὐεργεσίας, ἵνα τῷ μὲν κράτει τοῦ ἡγεμόνος ὑπακούῃ τῶν νομοθετουμένων, τῷ δὲ χαριστικῷ μεγάλως ὠφελῆται· ὁ δὲ ἕτερος τῆς κατὰ τὸ χαρίζεσθαι μόνης. Οὐ γὰρ ὑπὸ νουθετούσης ἀρχῆς ἐβελτιώθη, φύσει περιπεποιημένος τὸ καλὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς ὀμβρηθείσας ἄνωθεν δωρεὰς ἀγαθὸς καὶ τέλειος ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο. Χαριστικῆς μὲν οὖν δυνάμεως θεὸς, βασιλικῆς δὲ κύριος ὄνομα. Τί οὖν ἄν τις εἴποι πρεσβύτερον ἀγαθὸν, ἢ τὸ τυχεῖν ἀκράτου καὶ ἀμιγοῦς εὐεργεσίας; Τί δὲ νεώτερον, ἢ τὸ κεκραμένον ἔκ τε

*) Gen. 28, 13. — **) Deut. 10, 9.

ἡγεμονίας καὶ δωρεᾶς; Ὅ μοι δοκεῖ συνιδὼν ὁ ἀσκητὴς εὔξασθαι θαυμασιωτάτην εὐχήν, ἵν' αὐτῷ „κύριος γένηται εἰς θεόν·"*) ἐβούλετο γὰρ μηκέτι ὡς ἄρχοντα εὐλαβεῖσθαι, ἀλλ' ὡς εὐεργέτην ἀγαπητικῶς τιμᾶν. Ἆρ' οὐχὶ τούτοις καὶ τοῖς παραπλησίοις εἰκὸς ἦν καὶ τοὺς τυφλοὺς τὴν διάνοιαν ὀξυδερκῆσαι, πρὸς τῶν ἱερωτάτων ἐνομματουμένους λογίων, ὡς φυσιογνωμονεῖν, καὶ μὴ μόνον τοῖς ῥητοῖς ἐφορμεῖν; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἡμεῖς καμμύσαντες τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα μὴ σπουδάζωμεν, ἢ μὴ δυνώμεθα ἀναβλέπειν, αὐτὸς ὁ ἱεροφάντης ὑπηχεῖ καὶ ἐφίσταται. Καὶ ἐγχρίων μήποτε ἀπείπῃς, ἕως ἐπὶ τὸ κεκρυμμένον ἱερὸν λόγων φέγγος ἡμᾶς μυσταγωγῶν ἐπιδείξῃς κατάκλειστα, καὶ ἀτελέστοις ἀόρατα κάλλη. Σοὶ 590
μὲν δὴ ταῦτα ποιεῖν ἐμπρεπές· ψυχαὶ δὲ ὅσαι θείων P.
ἐρώτων ἐγεύσασθε, καθάπερ ἐκ βαθέος ὕπνου διαναστᾶσαι, τὴν ἀχλὺν ἀποσκεδάσασθε, πρὸς τὴν περίβλεπτον θέαν ἐπείχθητε, μεθέμεναι τὸν βραδὺν καὶ μελλητὴν ὄκνον, ἵν' ὅσα θεάματα καὶ ἀκούσματα τῆς ὑμετέρας ἕνεκα ὠφελείας ὁ ἀγωνοθέτης ηὐτρέπισε, κατανοήσητε.

§. 27. Μυρία μὲν οὖν ἐστιν ἀοίδιμα τῶν πρὸς ἐπίδειξιν· ἓν δ' οὖν καὶ τὸ λεχθὲν πρὸ μικροῦ· τὸν μὲν γὰρ γένει πάππον τοῦ ἀσκητοῦ πατέρα εἶπε τὸ
646 λόγιον, τῷ δὲ ὡς ἀληθῶς πατρὶ τὸ τοῦ γεννή-
M. σαντος οὐκ ἐπεφήμισεν ὄνομα. Λέγει γάρ, „Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου,"**) καίτοι πάππος οὗτος ἦν· καὶ πάλιν, „ὁ θεὸς Ἰσαάκ," εἶτ' οὐ προστίθησι, τοῦ πατρός σου. Οὔκουν ἄξιον τὴν τούτων αἰτίαν ἐρευνῆσαι; Πάνυ γε. Τίς οὖν ἐστι, μὴ παρέργως σκοπήσωμεν. Τὴν ἀρετήν, ἢ φύσει, ἢ ἀσκήσει, ἢ μαθήσει περιγίνεσθαί φασι· διὸ καὶ τρεῖς τοὺς γενάρχας τοῦ ἔθνους σοφοὺς πο-

---

*) Gen. 28, 21. — **) Ibid. v. 13.

λίτας ἀνέγραψεν, ἀπὸ μὲν τῆς αὐτῆς οὐχ ὁρμηθέντας ἰδέας, πρὸς δὲ τὸ αὐτὸ τέλος ἐπειχθέντας. Ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτατος αὐτῶν Ἀβραὰμ, ἡγεμόνι ὁδοῦ τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἀγούσης ἐχρήσατο διδασκαλίᾳ, ὡς ἐν ἑτέροις, ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ, δείξωμεν· ὁ δὲ μέσος Ἰσαὰκ, αὐτηκόῳ καὶ αὐτομαθεῖ τῇ φύσει· ὁ δὲ τρίτος Ἰακὼβ, ἀσκητικαῖς μελέταις, καθ᾽ ἃς οἱ ἔναθλοι καὶ ἐναγώνιοι πόνοι. Τριῶν οὖν τρόπων ὑπαρχόντων ἐξ ὧν σοφία περιγίνεται, τοὺς ἄκρους μάλιστα συμβέβηκεν ἡνῶσθαι· τὸ γὰρ ἀσκήσει, ἔκγονον τοῦ μαθήσει· τὸ δὲ φύσει, συγγενὲς μὲν, ὑποβέβληται γὰρ ὡς ῥίζα πᾶσιν· ἀνανταγώνιστου δὲ καὶ ἑτοίμου γέρως ἔλαχεν. Ὥστε εἰκότως Ἀβραὰμ ὁ βελτιωθεὶς διδασκαλίᾳ πατὴρ Ἰακὼβ λέγεται, τοῦ μελέτῃ συγκροτηθέντος, οὐκ ἄνθρωπος ἀνθρώπου μᾶλλον, ἢ δύναμις ἀκουστικὴ πρὸς μάθησιν ἑτοιμοτάτη, δυνάμεως ἀσκητικῆς καὶ ἐπιτηδείου πρὸς ἄθλησιν. Ἐὰν μέντοι ὁ ἀσκητὴς οὗτος εὐτόνως δράμῃ πρὸς τὸ τέλος, καὶ διαυγῶς ἴδῃ ἃ πρότερον ἀμυδρῶς ὠνειροπόλει, μετατυπωθεὶς τῷ κρείττονι χαρακτῆρι, καὶ προσαγορευθεὶς Ἰσραὴλ, ὁ θεὸν ὁρῶν, ἀντὶ τοῦ πτερνίζοντος Ἰακὼβ, πατέρα οὐκ ἔτι τὸν μαθόντα Ἀβραὰμ, ἀλλὰ τὸν φύσει γεννηθέντα ἀστεῖον Ἰσαὰκ ἐπιγράφεται. Ταῦτα οὐκ ἐμός ἐστι μῦθος, ἀλλὰ χρησμὸς ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀναγεγραμμένος στήλαις. „Ἀπάρας γὰρ," φησὶν, „Ἰσραὴλ αὐτὸς καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, ἦλθεν ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου· καὶ ἔθυσε θυσίαν τῷ θεῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰσαάκ." *) Ἆρα δὴ κατανοεῖς, ὅτι οὐ περὶ φθαρτῶν ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ὡς ἐλέχθη, περὶ φύσεως πραγμάτων ἐστὶν ὁ παρὼν 591 λόγος; Ἰδοὺ γὰρ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, τοτὲ μὲν Ἰα- P. κὼβ ὀνομάζεται πατρὸς Ἀβραὰμ, τοτὲ δὲ Ἰσραὴλ πατρὸς Ἰσαὰκ καλεῖται, διὰ τὴν ἠκριβωμένην αἰτίαν.

---

*) Gen. 46, 1.

§. 28. Εἰπὼν τοίνυν, "Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς Ἀβρα-
ὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ," ἐπιφέρει,
"Μὴ φοβοῦ," κατὰ τὸ ἀκόλουθον. Πῶς γὰρ ἔτι
φοβηθησόμεθα, τὸ φόβου καὶ παντὸς πάθους λυτή-
ριον σὲ τὸν ὑπερασπιστὴν ὅπλον ἔχοντες; Ὃς καὶ
647 τοὺς ἀρχετύπους τῆς παιδείας ἡμῶν τύπους ἀδη-
M. λουμένους ἐφήρμοσας, ἵν' ἐπιφανεῖς ὦσιν, Ἀβραὰμ
μὲν διδάξας, Ἰσαὰκ δὲ γεννήσας. Τοῦ μὲν γὰρ ὑφηγη-
τής, τοῦ δὲ πατὴρ ὑπέμεινας ὀνομασθῆναι, τῷ μὲν τὴν
γνωρίμου τάξιν, τῷ δὲ τὴν υἱοῦ παρασχών. Διὰ τοῦ-
το καὶ τὴν γῆν, λέγω δὲ τὴν παμφορωτάτην ἀρετήν,
ἐφ' ἧς καθεύδει ὁ ἀσκητὴς ἀναπαυόμενος, τῷ τὸν μὲν
αἰσθήσεως κοιμᾶσθαι βίον, τὸν δὲ ψυχῆς ἐγρηγορέ-
ναι, δώσειν ὡμολόγησεν· ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν εἰ-
ρηνικὴν ἀνάπαυσιν, ἣν οὐκ ἄνευ πολέμου, καὶ τῶν
ἐν πολέμῳ ταλαιπωριῶν εἵλετο, οὐχ ὅπλα βαστάζων
καὶ ἀνθρώπους ἀναιρῶν, ἄπαγε· ἀλλὰ τὸ ἀντίπαλον
ἀρετῆς παθῶν καὶ κακιῶν στῖφος καθαιρῶν. Τὸ δὲ
σοφίας γένος ἄμμῳ γῆς ἐξομοιοῦται, διά τε πληθὺν
ἀπερίγραφον, καὶ διότι τὰς μὲν τῆς θαλάττης ἐπιδρο-
μὰς ἡ ὑποταίνιος ἄμμος ἀνακρούει, τὰς δὲ τῶν ἁμαρ-
τημάτων καὶ ἀδικημάτων ὁ παιδείας λόγος. Οὗτος δὲ
κατὰ τὰς θείας ὑποσχέσεις ἄχρι τῶν περάτων τοῦ παν-
τὸς εὐρύνεται, καὶ τὸν ἔχοντα ἀποφαίνει τῶν τοῦ κό-
σμου κληρονόμον μερῶν, φθάνοντα πάντη, πρὸς τὰ
ἑῷα, πρὸς τὰ ἑσπέρια, τὰ κατὰ μεσημβρίαν, τὰ προς-
άρκτια. Λέγεται γάρ, ὅτι "Πλατυνθήσεται ἐπὶ θά-
λασσαν καὶ λίβα καὶ βορρᾶν καὶ ἀνατολάς." *) Ἔστι
δὲ ὁ ἀστεῖος οὐκ ἴδιον μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν ἀγα-
θὸν ἅπασιν, ἐξ ἑτοίμου τὴν ἀφ' αὑτοῦ προτείνων ὠφέ-
λειαν. Ὡς γὰρ ἥλιος ἁπάντων ἐστὶ φῶς τῶν ὄψεις
ἐχόντων, καὶ ὁ σοφὸς τῶν ὅσοι λογικῆς κεκοινωνήκασι
φύσεως.

---

*) Gen. 28, 14.

§. 29. "Ἐνευλογηθήσονται γὰρ ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαί." Ὁ δὲ χρησμὸς οὗτος ἐφαρμόττει καὶ αὐτῷ τινι πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον. Ἐάν τε γὰρ ὁ ἐν ἐμοὶ νοῦς ἀρετῇ τελείᾳ καθαρθῇ, καὶ αἱ τοῦ περὶ ἐμὲ γεώδους φυλαὶ συγκαθαίρονται, ὡς ἔλαχον αἱ αἰσθήσεις, καὶ ἡ μεγίστη δεξαμενὴ, τὸ σῶμα· ἐάν τέ τις κατ᾽ οἰκίαν, ἢ πόλιν, ἢ χώραν, ἢ ἔθνος γένηται φρονήσεως ἐραστὴς, ἀνάγκη τὴν οἰκίαν ἐκείνην καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν καὶ τὸ ἔθνος ἀμείνονι βίῳ χρῆσθαι. Καθάπερ γὰρ τὰ ἐκθυμιώμενα τῶν ἀρωμάτων εὐωδίας τοὺς πλησιάζοντας ἀναπίμπλησι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅσοι γείτονες καὶ ὅμοροι σοφοῦ, τῆς ἀπ᾽ αὐτοῦ σπῶντες αὔρας ἐπὶ μή- 592
κιστον χεομένης, βελτιοῦνται τὰ ἤθη. P.

§. 30. "Μεγίστη δ᾽ ἐστὶν εὐεργεσία ψυχῇ πονούσῃ καὶ διαθλούσῃ συνοδοιπόρον ἔχειν τὸν ἐφθακότα πάντη θεόν. "Ἰδοὺ γὰρ," φησὶν, "ἐγὼ μετὰ σοῦ." *) Τίνος οὖν ἂν ἔτι χρεῖοι γενοίμεθα, πλοῦτον ἔχοντες σὲ, τὸν ἀληθείᾳ μόνον πλοῦτον, διαφυλάσσοντα ἐν ὁδῷ τῇ πρὸς ἀρετὴν ἀγούσῃ κατὰ αὐτῆς τὰς τομάς;
648 Οὐ γὰρ ἓν μέρος ἐστὶ τοῦ λογικοῦ βίου τὸ πρὸς δι-
M. καιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην ἑκάστην ἀρετὴν, ἀλλὰ μυρία ὅσα, ἐξ ὧν ἔστιν ὁρμωμένους φρονήσεως ἐξικνεῖσθαι.

§. 31. Παγκάλως δὲ εἴρηται καὶ τό· "Ἀποστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην." Καλὸν μὲν γὰρ ἦν, τὸν λογισμὸν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ μείναντα μὴ ἀποδημῆσαι πρὸς αἴσθησιν· δεύτερος δὲ πλοῦς, ἐφ᾽ ἑαυτὸν ὑποστρέψαι πάλιν. Ἴσως δὲ καὶ τὸ περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς ὑπαινίττεται δόγμα διὰ τούτου· ἀπολιποῦσα μὲν γὰρ τὸν οὐράνιον τόπον, ὡς καὶ μικρῷ πρότερον ἐλέχθη, καθάπερ εἰς ξένην χώραν ἦλθε τὸ σῶμα. Φησὶ δ᾽ οὐ μέχρι τοῦ παντὸς καθειργμένην αὐτὴν ὁ γεννή-

---

*) Gen. 28, 15.

σας περιάψεσθαι πατὴρ, ἀλλ' οἶκτον λαβὼν λύσειν τὰ δεσμὰ, καὶ ἐλευθέραν ἄχρι τῆς μητροπόλεως ἀσφαλῶς παραπέμψειν, καὶ μὴ πρότερον ἀνήσειν, ἢ τὰς διὰ λόγων ὑποσχέσεις ἀληθείας ἔργοις βεβαιωθῆναι. Θεοῦ γὰρ ἴδιον λέγειν πάντως τὰ γενησόμενα. Καίτοι τί τοῦτό φαμεν; Ἔργων γὰρ οὐ διαφέρουσιν αὐτοῦ οἱ λόγοι. Διακινηθεῖσα οὖν καὶ διαναστᾶσα πρὸς τὰς περὶ τοῦ ὄντος ζητήσεις ἡ ἀσκητικὴ ψυχὴ, τὸ μὲν πρῶτον ὑπετόπησεν εἶναι τὸ Ὂν ἐν τόπῳ· μικρὸν δὲ ἐπισχοῦσα, τῷ δυςτοπάστῳ τῆς σκέψεως περιδεὴς γίνεται, καὶ μετανοεῖν ἄρχεται. „Ἐξηγέρθη γὰρ," φησὶν, „Ἰακὼβ, καὶ εἶπεν, ὅτι ἐστὶ κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν." *) Καὶ ἄμεινον ἦν, εἴποιμ' ἂν, ἀγνοεῖν, ἢ ἔν τινι τὸν θεὸν ὑπολαβεῖν εἶναι, τὸν περιέχοντα αὐτὸν ἐν κύκλῳ τὰ πάντα.

§. 32. Δικαίως οὖν ἐφοβήθη, καὶ εἶπε θαυμαστικῶς, „Ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος!" Ὄντως γὰρ τῶν ἐν φυσιολογίᾳ τόπος ἀργαλεώτατος, ἐν ᾧ ζητεῖται ποῦ, καὶ εἰ συνόλως ἔν τινι τὸ Ὄν· τῶν μὲν λεγόντων, ὅτι πᾶν τὸ ὑφεστὸς χώραν τινὰ κατείληφε, καὶ ἄλλων ἄλλην ἀπονεμόντων, ἢ ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ μετακόσμιόν τινα· τῶν δὲ φασκόντων, ὅτι οὐδενὶ τῶν ἐν γενέσει τὸ ἀγέννητον ὅμοιον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅλοις ὑπερβάλλον, ὡς καὶ τὴν ὠκυδρομωτάτην διάνοιαν ὑστερίζουσαν, μακρῷ τῆς καταλήψεως ὁμολογεῖν ἡττᾶσθαι. Διόπερ εὐθὺς ἀνέκραγεν, οὐκ ἔστι τοῦτο ὃ ἐδόξασα, ὅτι ἐστὶ κύριος ἐν τῷ τόπῳ· περιέχει γὰρ, ἀλλ' οὐ περιέχεται κατὰ τὸν ἀληθινὸν 593
λόγον. Τοῦτο δὲ τὸ δεικνύμενον καὶ ὁρατὸν, ὁ αἰ- P.
σθητὸς οὑτοσὶ κόσμος, οὐδὲν ἄρα ἄλλο ἐστὶν, ἢ οἶκος θεοῦ, μιᾶς τῶν τοῦ ὄντως θεοῦ δυνάμεων, καθ' ἣν ἀγαθὸς ἦν. Τὸν δὲ κόσμον οἶκον ὠνόμασε, καὶ

*) Gen. 28, 16.

πύλην τοῦ πρὸς ἀλήθειαν οὐρανοῦ προεῖπε. Τί δὲ τοῦτ' ἐστί; Τὸν ἐκ τῶν ἰδεῶν συσταθέντα, ἐν τῷ χειροτονηθέντι κατὰ τὰς θείας χορηγείας, κόσμον
649 νοητὸν, οὐκ ἔνεστιν ἄλλως καταλαβεῖν, ὅτι μὴ ἐκ
M. τῆς τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁρωμένου τούτου μεταναβάσεως. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τῶν ὄντων οὐδὲν ἀσώματον ἐννοῆσαι δυνατὸν, ὅτι μὴ τὴν ἀρχὴν λαβόντας ἀπὸ σωμάτων· ἠρεμούντων μὲν γὰρ, ἐνοήθη τόπος, χρόνος δὲ κινουμένων· σημεῖα δὲ καὶ γραμμαὶ, καὶ ἐπιφάνειαι, καὶ συνόλως πέρατα, ** ἀπὸ τῆς ἐξωτάτω περικειμένης οἷον ἀμπεχόνης. Κατὰ τὸ ἀνάλογον οὖν καὶ ὁ νοητὸς ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἐνοήθη, πύλη τις ὢν ἐκείνου. Ὡς γὰρ οἱ βουλόμενοι τὰς πόλεις θεάσασθαι διὰ πυλῶν εἰσίασιν, οὕτως καὶ, οἱ τὸν ἀειδῆ κόσμον καταλαβεῖν ἐθέλουσιν, ὑπὸ τῆς τοῦ ὁρατοῦ φαντασίας ξεναγοῦνται. Ὁ δὲ νοητῆς ὑποστάσεως κόσμος ἄνευ ἡστινοσοῦν σχημάτων ὄψεως, μόνης δὲ διὰ τῆς ἀρχετύπου ἰδέας τῆς ἐν τῷ διαχαραχθέντι πρὸς τὸ θεαθὲν αὐτῷ εἶδος ἄνευ σκιᾶς, μετακληθήσεται·, πάντων αὐτῷ τειχῶν καὶ πάσης πύλης ἀρθέντων, εἰς τὰ μὴ ἀπό τινος ἀθρῆσαι, ἀλλ' αὐτὸ καθ' αὑτὸ, ἀλέκτῳ τινὶ καὶ δυςερμηνεύτῳ θέᾳ, ἰδεῖν, κάλλος ἀναλοίωτον.

§. 33. Περὶ μὲν τούτων ἅλις. Ἐφαρμόζει δὲ τῷ αὐτῷ εἴδει καὶ ἕτερος ὄνειρος, ὁ περὶ τῆς ποικίλης ἀγέλης, ὅνπερ ἀναστὰς ὁ φαντασιωθεὶς διηγεῖται, φάσκων, „Εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ καθ' ὕπνον, Ἰακώβ· ἐγὼ δὲ εἶπα, τί ἐστι; Καὶ εἶπέ μοι, ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τοὺς τράγους καὶ τοὺς κριοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὰ πρόβατα, καὶ τὰς αἶγας διαλεύκους καὶ ποικίλους, καὶ σποδοειδεῖς ῥαντούς. Ἑώρακα γὰρ ὅσα σοὶ Λάβαν ποιεῖ. Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ, οὗ ἤλειψάς μοι στήλην, καὶ ηὔξω μοι εὐχήν. Νῦν οὖν ἀνάστηθι καὶ ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς ταύτης, καὶ ἄπελθε εἰς τὴν

γῆν τῆς γενέσεώς σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ. *) Ὁρᾷς
ὅτι θεοπέμπτους ὀνείρους ἀναγράφει ὁ θεῖος λόγος,
οὐ μόνον τοὺς κατὰ τὸ πρεσβύτατον τῶν αἰτιῶν
προφαινομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ τῶν ὑποφητῶν
αὐτοῦ καὶ ὀπαδῶν ἀγγέλων, οἳ θείας καὶ εὐδαίμο-
νος μοίρας πρὸς τοῦ γεννήσαντος ἠξίωνται πατρός.
Σκόπει μέντοι καὶ τὸ ἀκόλουθον. Ὁ ἱερὸς λόγος
τοῖς μὲν ὡς βασιλεύς, ἃ χρὴ πράττειν, ἐξ ἐπιτά-
γματος παραγγέλλει· τοῖς δὲ ὡς γνωρίμοις διδάσκα-
λος τὰ πρὸς ὠφέλειαν ὑφηγεῖται· τοῖς δὲ ὡς σύμ- 594
βουλος γνώμας εἰσηγούμενος τὰς ἀρίστας, τοὺς τὸ P.
συμφέρον ἐξ ἑαυτῶν οὐκ εἰδότας μέγα ὠφελεῖ· τοῖς
δὲ ὡς φίλος, ἐπιεικῶς καὶ μετὰ πειθοῦς πολλὰ καὶ
τῶν ἀῤῥήτων ἀναφέρει, ὧν οὐδένα τῶν ἀτελέστων
650 ἐπακοῦσαι θέμις. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ πυνθάνεταί τι-
M. νων, ὥσπερ τοῦ Ἀδὰμ, τὸ, "ποῦ εἶ," πρὸς ὃν ἀ-
ποκρίναιτο ἂν τις οἰκείως, "οὐδαμοῦ·" τῷ τὰ ἀν-
θρώπεια πάντα ἐν ὁμοίῳ μὴ μένειν, ἀλλὰ καὶ κι-
νεῖσθαι καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, καὶ τοῖς ἐκτός. Ἀνί-
δρυται μὲν γὰρ οἱ λογισμοὶ, φαντασίας ἀπὸ τῶν
αὐτῶν πραγμάτων οὐχὶ τὰς αὐτὰς, ἀλλ' ἐναντίας ἔ-
χοντες. Ἀνίδρυτον δὲ καὶ τὸ σῶμα, ὡς μηνύουσιν
αἱ ἐκ βρέφους ἄχρι γήρως τῶν ἡλικιῶν ἁπασῶν τρο-
παί. Ἀνίδρυτα δὲ καὶ τὰ ἐκτὸς, ἐπῃωρημένα φορᾷ
τύχης ἀεὶ σαλευούσης.

§. 34. Ἐπειδὰν μέντοι πρὸς τὸ τῶν φίλων ἔλθῃ συνέδριον, οὐ πρότερον ἄρχεται λέγειν, ἢ ἕκαστον αὐτῶν ἀνακαλέσαι καὶ ὀνομαστὶ προσειπεῖν, ἵνα τὰ ὦτα ἀνορθιάσαντες, ἡσυχίᾳ καὶ προσοχῇ χρώμενοι, τῶν θεσμῳδουμένων εἰς ἄληστον μνήμην ἀκούωσιν· ἐπεὶ καὶ ἑτέρωθι λέγεται, "Σιώπα καὶ ἄκουε." **) Τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς βάτου Μωϋσῆς ἀνακαλεῖται, "Ὡς γὰρ εἶδε," φησὶν, "ὅτι

*) Gen. 31, 11 sqq. — **) Deut. 27, 9.

προςάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐκ τῆς βάτου λέγων, Μωϋσῆ, Μωϋσῆ· ὁ δὲ εἶπε, τί ἐστιν;" *) Ἀβραὰμ δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μόνου παιδὸς ὁλοκαυτώσεως, ἡνίκα τε ἱερουργεῖν ἤρχετο, καὶ ὁπότε δοὺς ἀπόπειραν εὐσεβείας, ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίσαι τὸ αὐτομαθὲς γένος, ἐπίκλησιν Ἰσαάκ, ἐκωλύθη. Ἀρχόμενος μὲν γάρ, φησίν, ὅτι "Ὁ θεὸς ἐπείραζε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, Ἀβραάμ, Ἀβραάμ· ὁ δὲ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ. Καὶ εἶπε, λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκε. Ἤδη δὲ τὸ ἱερεῖον ἐπὶ τὸν βωμὸν ἀνενηνοχότος, τότε ἐκάλεσεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγων, Ἀβραάμ, Ἀβραάμ· ὁ δὲ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ. Καὶ εἶπε, μὴ ἐπιβάλῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδάριον, μηδὲ ποιήσῃς αὐτῷ μηδέν." **) Εἷς δὲ δὴ τοῦ φιλικοῦ θιάσου καὶ ὁ ἀσκητής, ὃν εἰκότως προνομίας αὐτῆς ἀξιωθεὶς ἀνακαλεῖται. "Εἶπε γάρ μοι," φησίν, "ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ καθ' ὕπνον, Ἰακώβ· ἐγὼ δὲ εἶπα, τί ἐστιν;" ***) Ἀνακληθεὶς δὲ προςοχῇ χρῆται, τὰ φανέντα σημεῖα πειρώμενος ἀκριβοῦν· ἔστι δὲ τὰ σημεῖα τῶν λόγων, οἷα θρεμμάτων ὀχεῖαί τε καὶ γενέσεις. "Ἀναβλέψας γάρ," φησί, "τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδε τοὺς τράγους καὶ τοὺς κριοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας. Αἰπολίου μὲν δὴ τράγος, ποίμνης δὲ κριὸς ἡγεμών ἐστιν· τὰ δὲ ζῶα ταῦτα δύο λόγων σύμβολα τελείων, ὧν ὁ μὲν ἕτερος καθαίρει, καὶ κενοῖ ψυχὴν ἁμαρτημάτων, ὁ δὲ ἕτερος τρέφει 595
καὶ πλήρη κατορθωμάτων ἐργάζεται. Τοιοῦτοι μὲν οἱ P.
ἡγεμόνες ἐν ἡμῖν ἀγελάρχαι λόγοι· αἱ δὲ ἀγέλαι προβάτοις καὶ αἰξὶ φερωνύμως διατεθεῖσαι, ἄττουσαι καὶ προβαίνουσαι μετὰ σπουδῆς πρὸς δικαιοσύνην.

---

*) Exod. 3, 4. — **) Gen. 22, 1 sqq. — ***) Gen. 31, 10 sqq.

651 M Ἀναβλέψας οὖν τὸ τέως μεμυκὸς ὄμμα τῆς διανοίας, εἶδε τοὺς ἀναλογοῦντας τράγοις καὶ κριοῖς τελείους λόγους ἠκονημένους, πρός τε μείωσιν ἀδικημάτων καὶ ὧν χρὴ πράττειν συναύξησιν· πῶς ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας, τὰς ἔτι νέας καὶ ἁπαλὰς ψυχάς, ἄρτι ἡβώσας, καὶ ἄνθει τῷ τῆς ἀκμῆς ὡραϊζομένας, ἀναβαίνουσιν· οὐκ ἄλογον ἡδονὴν διώκοντες ἀλλ' ἀοράτῳ σπορᾷ φρονήσεως χρώμενοι δογμάτων. Εὔπαις γὰρ ὁ γάμος οὗτος, οὐ σώματα συμπλέκων, ἀλλ' εὐφυέσι ψυχαῖς τελείας ἀρετὰς ἁρμοζόμενος. Ἐπιβαίνετε οὖν οἱ σοφίας ὀρθοὶ λόγοι πάντες, ὀχεύετε, σπείρετε, καὶ ἣν ἂν ἴδητε ψυχὴν βαθεῖαν, εὔγειον, παρθένον, μὴ παρέλθητε· καλέσαντες δὲ εἰς τὴν ὁμιλίαν καὶ συνουσίαν, τελειώσατε καὶ ἐγκύμονα ἀπεργάσασθε· τέξεται γὰρ πάντα ἀστεῖα, γενεὰν ἄῤῥενα, "διαλεύκων, ποικίλων, σποδοειδῶν ῥαντῶν."

§. 35. Ἣν δὲ ἔχει τῶν γεννημάτων τούτων ἕκαστον δύναμιν, ἐρευνητέον. Διάλευκοι μὲν τοίνυν εἰσὶν οἱ τηλαυγέστατοι καὶ ἀριδηλότατοι, τοῦ Διὰ πολλάκις ἐπὶ τοῦ μεγάλου τιθεμένου, ἀφ' οὗ διάδηλον καὶ διάσημον, τὸ μεγάλως δῆλον καὶ μεγάλως ἐπίσημον ἔθος ὀνομάζειν ἐστί. Βούλεται οὖν τῆς τὸν ἱερὸν σπόρον παραδεξαμένης ψυχῆς τὰ πρωτότοκα γεννήματα διάλευκα εἶναι, φωτὶ ἐοικότα οὐκ ἀμυδρῷ, φέγγει δὲ διαυγεστάτῳ, οἷα γένοιτ' ἂν ἀφ' ἡλιακῶν ἀκτίνων ἄσκιος ἐν αἰθρίᾳ κατὰ μεσημβρίαν αὐγή. Βούλεται δὲ καὶ ποικίλα †ποικιλίᾳ† οὐ πολυμόρφῳ καὶ [ποικίλῳ καὶ] πολυτρόπῳ, λέπρας ἀκαθάρτου τρόπον, διὰ γνώμης ἀβεβαιότητα χρωμένῳ ἀστάτῳ καὶ φορουμένῳ βίῳ, ἀλλὰ γράμμασιν ἐγκεκολαμμένα καὶ σφραγῖσι διαφόροις, δοκίμοις δὲ πάσαις τετυπωμένα, ὧν αἱ ἰδιότητες ἀναμιχθεῖσαι καὶ ἀνακριθεῖσαι, μουσικὴν συμφωνίαν ἐργάσονται. Τὴν γὰρ ποικίλην τέχνην ἐνόμισαν μέν τινες οὕτως ἠμελημένον καὶ ἀφανὲς εἶναι πρᾶγμα, ὥστε ὑφάνταις αὐτὴν ἀνέθε-

σαν. Ἐγὼ δὲ οὐ μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα
τέθηπα, καὶ μάλισθ' ὅταν εἰς τὰ γῆς τμήματα, καὶ
τὰς ἐν οὐρανῷ σφαίρας καὶ ζώων καὶ φυτῶν δια-
φορὰς, καὶ τὸ παμποίκιλον ὕφασμα, τουτονὶ τὸν
κόσμον, ἀπίδω. Τὸν γὰρ τοῦ πλέγματος παντὸς
τούτου δημιουργὸν καὶ εὑρετὴν τῆς ποικιλτικῆς 596
ἐπινοεῖν εὐθὺς ἐπιστήμης ἀναγκάζομαι, καὶ σέβομαι P.
μὲν τὸν εὑρόντα, τιμῶ δὲ τὴν εὑρεθεῖσαν, τὸ δ'
ἔργον καταπέπληγμαι — καίτοι μηδὲ πολλοστὸν
μέρος αὐτοῦ δυνηθεὶς ἰδεῖν —, ἀπὸ δὲ τοῦ φανέν-
τος μοι μέρους, εἰ δὴ καὶ πέφηνεν, ἀκριβῶς τὸ
ὅλον εἰκάζων ἀναλογίας ἐλπίδι. Θαυμάζω μέντοι
652 καὶ τὸν σοφίας ἐραστὴν, ὅτι τὴν αὐτὴν τέχνην
M. ἐπιτετήδευκε, πολλὰ καὶ διαφέροντα ἐκ διαφερόντων
εἰς ταὐτὸ συνάγων καὶ συνυφαίνειν ἀξιῶν. Λαβὼν
γὰρ ἀπὸ μὲν τῆς παιδικῆς γραμματικῆς δύο τὰ
πρῶτα, τό τε γράφειν καὶ τὸ ἀναγινώσκειν, ἀπὸ δὲ
τῆς τελειοτέρας τήν τε παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἐμπει-
ρίαν, καὶ τὴν ἀρχαίας ἱστορίας ἀνάληψιν· παρὰ δὲ
ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας τὸ ἀνεξαπάτητον, ἐν
οἷς ἀναλογίας καὶ λογισμῶν ἐστι χρεία· παρὰ δὲ τῆς
μουσικῆς ῥυθμοὺς καὶ μέτρα, τά τε ἐναρμόνια
καὶ χρωματικὰ καὶ διατονικὰ, συνημμένα τε αὖ καὶ
διεζευγμένα μέλη· παρὰ δὲ ῥητορικῆς εὕρεσιν, φρά-
σιν, τάξιν, οἰκονομίαν, μνήμην, ὑπόκρισιν· παρὰ
δὲ φιλοσοφίας, ὅσα τε ἐν ταύταις παραλέλειπται
καὶ ἄλλα ἐξ ὧν ἅπας ὁ ἀνθρώπων βίος συνέστηκεν,
ἓν ἔργον εὐανθέστατον ἡρμόσατο, πολυμάθειαν πο-
λυμαθείᾳ μίξας. Καὶ τὸν τούτου τοῦ πλέγματος
δημιουργὸν ὁ ἱερὸς λόγος Βεσελεὴλ ἐκάλεσεν, ὃς ἑρ-
μηνευθείς ἐστιν, ἐν σκιᾷ θεοῦ. Τὰ γὰρ μιμήματα
οὗτος, τὰ δὲ παραδείγματα ἀρχιτεκτονεῖ Μωϋσῆς
ὄνομα· διὰ τοῦτο ὁ μὲν οἷα σκιὰς ὑπεγράφετο, ὁ δὲ
οὐ σκιὰς, αὐτὰς δὲ τὰς ἀρχετύπους ἐδημιούργει φύ-
σεις, καὶ ἤδη καὶ τὰ ἅγια ποικιλτικῇ κατεσκεύαζεν,

ὁ δὲ σοφίας χώρας ὁ σοφὸς ποικιλτὴς μόνον ἐν τοῖς
ἱεροφαντηθεῖσι χρησμοῖς ἀνείρηται.

§. 36. Καὶ τὸ τοῦ θεοῦ καλὸν ποίκιλμα, ὅδε
ὁ κόσμος, ἐπιστήμῃ πανσόφῳ τετελεσιούργηται. Καὶ
πῶς οὐκ ἄξιον ὡς μεγαλεῖον τῆς ἐπιστήμης ἀποδέ-
χεσθαι ποικιλτικήν; Ἧς ἀφίδρυμα ἱερώτατον πᾶς
ὁ σοφίας λόγος, ὃς ἀγαλματοφορῆσαι καὶ κατ᾽ οὐ-
ρανὸν καὶ ἐπὶ γῆς, ἀφ᾽ ἧς ποικίλων λόγων ἰδέας
ὁ ἀσκητὴς ἐκπονεῖ. Μετὰ γὰρ τοὺς διαλεύκους εὐ-
θὺς τοὺς ποικίλους εἶδε, παιδείας κόμματι χαρα-
χθέντας. Τρίτοι δ᾽ εἰσὶν οἱ σποδοειδεῖς ῥαντοί.
Καί τοι τίς οὐκ ἂν εὖ φρονῶν εἴποι τῷ γένει καὶ
τούτους εἶναι ποικίλους; Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔστιν αὐτῷ
περὶ θρεμμάτων διαφορᾶς ἡ τοσαύτη σπουδὴ, περὶ
μέντοι τῆς πρὸς καλοκἀγαθίαν ἀγούσης ὁδοῦ. Βού-
λεται γὰρ τὸν ἐπὶ ταύτῃ ἰόντα σποδῷ καὶ ὕδατι πε-
ριῤῥαίνεσθαι· διότι γῆν καὶ ὕδωρ λόγος ἔχει φυρα-
θέντα καὶ μορφωθέντα πρὸς τοῦ ἀνθρωποπλάστου
εἰς τὸ ἡμέτερον ἀποκριθῆναι σῶμα, οὐ χειρόκμη- 597
τον, ἀλλὰ φύσεως ἔργον ἀοράτου. Σοφίας οὖν P.
ἐστιν ἀρχὴ μὴ ἐπιλανθάνεσθαι ἑαυτοῦ, τὰ δ᾽ ἐξ
ὧν συνεκράθη, πρὸ ὀφθαλμῶν ἀεὶ λαμβάνειν· οὕ-
653 τως γὰρ μεγαλαυχίαν, τὸ κακὸν θεομισέστατον,
M. ἐκνίψαιτ᾽ ἄν. Τίς γὰρ εἰς νοῦν βαλλόμενος, ὅτι
τέφρα καὶ ὕδωρ εἰσὶν αὐτῷ γενέσεως αἱ ἀρχαὶ, φυ-
σηθεὶς ὑπ᾽ οἰήσεως μετέωρος ἀρθήσεται; Διὰ τοῦτο
καὶ τοὺς μέλλοντας ἱερουργεῖν περιῤῥαίνεσθαι τοῖς
λεχθεῖσιν ἐδικαίωσεν· οὐδένα θυσιῶν ἄξιον νομίσας,
ὃς μὴ πρότερον ἑαυτὸν ἔγνωκε, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην
οὐδένειαν κατείληφεν, ἐξ ὧν συνεκράθη στοιχείων,
τὸ μηδενὸς ἄξιος εἶναι τεκμηράμενος.

§. 37. Ταῦτα τρία σημεῖα, τὸ διάλευκον, τὸ
ποικίλον, τὸ σποδοειδὲς ῥαντὸν, περὶ μὲν τὸν ἀσκη-
τὴν, ἅτε μήπω τέλειον, ἑωρακότα ἀτελῆ· περὶ δὲ
τὸν τέλειον φαίνεται καὶ αὐτὰ τέλεια. Ὃν δὲ τρό-
πον, θεασώμεθα. Τὸν μέγαν ἀρχιερέα, ὁπότε μέλ-

λοι τὰς νόμῳ προστεταγμένας ἐπιτελεῖν λειτουργίας, ὁ ἱερὸς ἐδικαίωσε λόγος ὕδατι καὶ τέφρᾳ περιῤῥαίνεσθαι τὸ πρῶτον, εἰς ὑπόμνησιν ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ ὁ σοφὸς Ἀβραάμ, ὅτε ἐντευξόμενος ᾔει τῷ θεῷ, γῆν καὶ σποδὸν εἶπεν ἑαυτόν· ἔπειτα ἐνδύεσθαι τὸν ποδήρη χιτῶνα, καὶ τὸν ποικίλον, ὃ κέκληκεν ἐπ' αὐτῷ περιστήθιον, τῶν κατ' οὐρανὸν φωσφόρων ἄστρων ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα. Δύο γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἱερὰ θεοῦ, ἓν μὲν ὅδε ὁ κόσμος, ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς, ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος· ἕτερον δὲ λογικὴ ψυχὴ, ἧς ἱερεὺς ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπος, οὗ μίμημα αἰσθητὸν ὁ τὰς πατρίους εὐχὰς καὶ θυσίας ἐπιτελῶν ἐστιν, ᾧ τὸν εἰρημένον ἐπιτέτραπται χιτῶνα ἐνδύεσθαι, τοῦ παντὸς ἀντίμιμον ὄντα οὐρανοῦ, ἵνα συνιερουργῇ καὶ ὁ κόσμος ἀνθρώπῳ, καὶ τῷ παντὶ ἄνθρωπος. Δύο μὲν οὖν ἤδη, τὸν ῥαντὸν καὶ τὸν ποικίλον τύπον, ἔχων ἐπιδέδεικται· τὸν δὲ τρίτον καὶ τελειότατον, ὃς ὀνομάζεται διάλευκος, αὐτίκα σημανοῦμεν. Ὅταν εἰς τὰ ἐσωτάτω τῶν ἁγίων ὁ αὐτὸς οὗτος ἀρχιερεὺς εἰσίῃ, τὴν μὲν ποικίλην ἐσθῆτα ἀπαμφίσκεται, λινῆν δὲ ἑτέραν, βύσσου τῆς καθαρωτάτης πεποιημένην, ἀναλαμβάνει. Ἡ δέ ἐστι σύμβολον εὐτονίας, ἀφθαρσίας, αὐγοειδεστάτου φέγγους. Ἀῤῥαγέστατον γὰρ ἡ ὀθόνη, καὶ ἐξ οὐδενὸς τῶν ἀποθνησκόντων γίνεται, καὶ ἔτι λαμπρότατον καὶ φωτοειδέστατον ἔχει, μὴ ἀμελῶς καθαρθεῖσα, χρῶμα. Διὰ δὲ τούτων ἐκεῖνο αἰνίττεται, ὅτι τῶν ἀδόλως καὶ καθαρῶς θεραπευόντων τὸ Ὄν, οὐδείς ἐστιν ὃς μὴ πρῶτον μὲν ἰσχυρογνωμοσύνῃ κέχρηται, καταφρονήσας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἃ δελεά-
654 ζοντα κηραίνει, καὶ ἀσθένειαν ἐργάζεται· ἔπειτα
M. ἀφθαρσίας ἐφίεται, γελάσας ὅσα οἱ θνητοὶ τυφλο- 598
πλαστοῦσι· τελευταῖον δὲ ἀληθείας ἀσκίῳ φέγγει P
καὶ περιαυγεῖ καταλάμπεται, μηδὲν ἔτι τῶν τῆς ψευδοῦς δόξης, ἃ σκόπῳ φίλα εἶναι συμβέβηκε, προσιέμενος.

§. 38. Ὁ μὲν δὴ μέγας ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας, τρισὶ ταῖς εἰρημέναις τυπωθεὶς σφραγῖσι, τῇ διαλεύκῳ, τῇ ποικίλῃ, τῇ σποδοειδεῖ ῥυντῇ, τοιοῦτος ἡμῖν ἀναγεγράφθω· τὸν δὲ τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐφιέμενον Ἰωσὴφ ὄνομα, τῶν μὲν ἄκρων ἰδεῖν ἔστι μὴ μεταποιούμενον χαρακτήρων, μόνου δὲ τοῦ μέσου καὶ ποικίλου. Λέγεται γὰρ ὅτι "χιτῶνα ποικίλον εἶχεν," *) οὔτε καθαρσίοις περιῤῥανάμενος ἱεροῖς, ἀφ᾽ ὧν ἑαυτὸν ἂν ἔγνω τέφρας καὶ ὕδατος σύμφυρμα, οὔτε τῆς παλλεύκου καὶ φωτοειδεστάτης ἐσθῆτος, ἀρετῆς, ψαῦσαι δυνηθείς· ἀλλὰ τὸ τῆς πολιτείας ἀμπεχόμενος ὕφασμα παμποίκιλον, ᾧ βραχύτατον ἀληθείας μέρος ἐγκαταμέμικται, πολλαὶ δὲ καὶ μεγάλαι μοῖραι ψευδῶν, εὐλόγων, πιθανῶν, εἰκότων, ἐξ ὧν οἱ ἀπ᾽ Αἰγύπτου πάντες ἀνέβλαστον σοφισταὶ, οἰωνομάντεις, ἐγγαστρίμυθοι, τερατοσκόποι, δεινοὶ παλεῦσαι καὶ κατεπᾷσαι καὶ γοητεῦσαι, ὧν τὰς ἐπιβούλους τέχνας μέγα ἔργον διεκδῦναι. Διὸ καὶ τὸν χιτῶνα τοῦτον εἰσάγει Μωϋσῆς φονικῷ αἵματι πεφυρμένον· ἐπειδὴ πᾶς ὁ τοῦ πολιτευομένου βίος πέφυρται, πολεμῶν τε καὶ πολεμούμενος, καὶ ὑπὸ τῶν προσπιπτουσῶν ἀβουλήτων συντυχιῶν βαλλόμενος καὶ τοξευόμενος. Ἐρεύνησον οὖν τὸν λίαν δημοτικὸν, ᾧ τὰ πόλεως πράγματα ἐφορμεῖ· μὴ καταπλαγῇς τοὺς θαυμαστικῶς ἔχοντας αὐτοῦ, καὶ πολλὰς μὲν ἐμφωλευούσας νόσους εὑρήσεις, πολλὰς δὲ ἐξημμένον κῆρας, καὶ βιαίως ἐφ᾽ ἑκάτερα τὴν ψυχὴν αὐχενίζουσαν καὶ ἀφανῶς αὐτῇ προσπαλαίουσαν καὶ ζητοῦσαν ἀνατρέψαι καὶ καταβαλεῖν· ἢ τοῦ πλήθους τῇ προστασίᾳ δυσχεράναντος, ἢ κατὰ ἀντεπίθεσιν δυνατωτέρου ἀνδρός. Ἔστι δὲ καὶ ὁ φθόνος βαρὺς, καὶ δυσαπότριπτος ἐχθρὸς,

*) Gen. 37, 3.

ἐπιφυόμενος ἀεὶ ταῖς λεγομέναις εὐπραγίαις, ὃν οὐ ῥᾴδιον ἐκφυγεῖν.

§. 39. Τί οὖν ὡς ἐσθῆτος πολυτελοῦς τῆς ἐπηνθισμένης πολιτείας ἁψάμενοι, γαυριῶμεν, τῷ εὐπρεπεῖ τῆς φανερᾶς ὄψεως ἀπατώμενοι, τὸ δ᾽ ἀφανὲς καὶ κεκρυμμένον, ἐπίβουλον καὶ σφαλερὸν αἶσχος αὐτῆς οὐ κατανοοῦντες; Ἀποδυσάμενοι δὴ τὸν ἀνθηρὸν τοῦτον χιτῶνα, τὸν ἱερὸν ἐνδυσώμεθα, ἀρετῶν ποικίλμασιν ἐνυφασμένον· οὕτως γὰρ καὶ τὰς ἐνέδρας ἀποδρασόμεθα, ἃς ἀτεχνία καὶ ἀνεπιστημοσύνη καὶ ἀπαιδευσία καθ᾽ ἡμῶν τιθέασιν, ὧν ὁ Λάβαν ἐστὶ θιασώτης. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκάθηρεν ἡμᾶς ὁ
655 ἱερὸς λόγος τοῖς εἰς ἁγιστείαν εὐτρεπισθεῖσι πε- 599
M. ριῤῥαντηρίοις, καὶ τοῖς ἀποῤῥήτοις φιλοσοφίας ἀλη- P.
θοῦς κατεποίκιλε λόγοις, ἀγαγὼν εἰς τὸ δόκιμον, καὶ διασήμους καὶ ἐπιφανεῖς καὶ λαμπροὺς ἐποίησεν, αἰτιᾶται τὸ ἐπίβουλον ἦθος, πρὸς τὴν τῶν ῥηθέντων ἀνηρεθισμένον λώβην. Φησὶ γάρ, “Ἑώρακα ὅσα σοὶ Λάβαν ποιεῖ,” *) τὰ ἐναντία δήπουθεν οἷς ἐδωρησάμην ἐγώ; τὸ δυςκάθαρτον, τὸ ἀδόκιμον, τὸ πάντη σκοταῖον. Ἀλλὰ γὰρ οὐ χρὴ καταπεπτηχέναι τὸν ἐλπίδι θείας συμμαχίας ἐφορμοῦντα, ᾧ καὶ λέγεται, “Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ.” Πάγκαλόν γε αὔχημα ψυχῇ, τὸ ἀξιοῦν θεὸν ἐπιφαίνεσθαι καὶ ἐνομιλεῖν αὐτῇ. Μὴ παρέλθῃς δὲ τὸ εἰρημένον, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς ἐξέτασον, εἰ τῷ ὄντι δύο εἰσὶ θεοί· λέγεται γάρ, “Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι,” οὐκ ἐν τόπῳ τῷ ἐμῷ, ἀλλ᾽ “ἐν τόπῳ θεοῦ,” ὡς ἂν ἑτέρου. Τί οὖν χρὴ λέγειν; Ὁ μὲν ἀληθείᾳ θεὸς εἷς ἐστιν· οἱ δ᾽ ἐν καταχρήσει λεγόμενοι πλείους. Διὸ καὶ ὁ ἱερὸς λόγος ἐν τῷ παρόντι τὸν μὲν ἀληθείᾳ διὰ τοῦ ἄρθρου μεμήνυκεν, εἰπών, “Ἐγώ εἰμι ὁ θεός·” τὸν δ᾽ ἐν καταχρήσει χωρὶς ἄρθρου,

*) Gen. 31, 12 sqq.

φάσκων, "ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ," οὐ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' αὐτὸ μόνον, "θεοῦ." Καλεῖ δὲ θεὸν τὸν πρεσβύτατον αὐτοῦ νυνὶ λόγον, οὐ δεισιδαιμονῶν περὶ τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων, ἀλλ' ἓν τέλος προτεθεμένος πραγματολογῆσαι. Καὶ γὰρ ἐν ἑτέροις, σκεψάμενος εἰ ἔστι τι τοῦ ὄντος ὄνομα, σαφῶς ἔγνω ὅτι κύριον μὲν οὐδὲν, ὃ δ' ἂν εἴπῃ τις, καταχρώμενος ἐρεῖ· λέγεσθαι γὰρ οὐ πέφυκεν, ἀλλὰ μόνον εἶναι τὸ ὄν.

§. 40. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ θεσπισθὲν λόγιον τῷ πυνθανομένῳ, εἰ ἔστιν ὄνομα αὐτῷ, ὅτι "Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν·" *) ἵν' ὧν ἀδύνατον ἀνθρώπῳ καταλαβεῖν μὴ ὄντων περὶ θεὸν, ἐπιγνῷ τὴν ὕπαρξιν. Ταῖς μὲν οὖν ἀσωμάτοις καὶ θεραπευτρίσιν αὐτοῦ ψυχαῖς εἰκὸς αὐτὸν οἷός ἐστιν ἐπιφαίνεσθαι, διαλεγόμενον ὡς φίλον φίλαις· ταῖς δ' ἔτι ἐν σώμασιν, ἀγγέλοις εἰκαζόμενον οὐ μεταβάλλοντα τὴν ἑαυτοῦ φύσιν — ἄτρεπτος γάρ —, ἀλλὰ δόξαν ἐντιθέντα ταῖς φαντασιουμέναις ἑτερόμορφον, ὡς τὴν εἰκόνα, οὐ μίμημα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον εἶδος ἐκεῖνο ὑπολαμβάνειν εἶναι. Παλαιὸς μὲν οὖν ᾄδεται λόγος, ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις εἰκαζόμενον ἀλλοδαποῖς περινοστεῖ τὰς πόλεις ἐν κύκλῳ, τάς τε ἀδικίας καὶ παρανομίας ἐξετάζον· καὶ τάχα μὲν οὐκ ἀληθῶς, πάντως δὲ λυσιτελῶς καὶ συμφερόντως ᾄδεται. Ὁ δὲ λόγος σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον ταῖς περὶ τοῦ Ὄντος ἐννοίαις ἀεὶ χρώμενος, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἀφρόνων βίον παιδεῦσαι γλιχόμενος, ἀνθρώπῳ μὲν εἴ-
656 νων βίον παιδεῦσαι γλιχόμενος, ἀνθρώπῳ μὲν εἴ-
M. κασεν, οὐ μέντοι τῶν ἐπὶ μέρους οὐδενί· πρόσωπον διὰ τοῦτο καὶ χεῖρας καὶ βάσεις καὶ στόμα καὶ 600
φωνὴν, ὀργάς τε καὶ θυμοὺς, ἔτι δὲ ἀμυντήρια P.
ὅπλα, καὶ εἰσόδους μέντοι καὶ ἐξόδους, καὶ τὰς ἄνω καὶ κάτω καὶ πανταχοῦ κινήσεις περιέθηκεν, οὐ

*) Exod. 3, 14.

πρὸς ἀλήθειαν τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν λόγων ἀναφέρων, ἀλλὰ πρὸς τὸ λυσιτελὲς τῶν μανθανόντων. Ἤιδει γάρ τινας ἀμβλεῖς πάνυ τὰς φύσεις, ὡς μὴ δύνασθαι θεὸν ἄνευ σώματος ἐπινοῆσαι τὸ παράπαν· οὓς ἀμήχανον ἑτέρως ἢ τῷ τρόπῳ τούτῳ νουθετεῖν λέγοντας, ὅτι ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς ἀφικνεῖται καὶ ἐξαναχωρεῖ, καὶ κάτεισι καὶ ἀνέρχεται, καὶ φωνῇ χρῆται, καὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις δυσχεραίνει, καὶ ἀπαραιτήτως πρὸς ὀργὰς ἔχει· καὶ βέλη μέντοι καὶ ξίφη καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πρὸς τιμωρίας ὄργανα ἐπιτήδεια κατὰ τῶν ἀδίκων προηυτρέπισται. Ἀγαπητὸν γάρ, ἐὰν τῷ διὰ τούτων ἐπικρεμασθέντι φόβῳ σωφρονισθῆναι δυνηθῶσι. Καὶ σχεδὸν δύο εἰσὶν αὗται αἱ μόναι τῆς νομοθεσίας ἁπάσης ὁδοί· μία μὲν ἡ πρὸς τὸ ἀληθὲς ἐπινεύουσα, δι' ἧς κατασκευάζεται „οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός·" *) ἑτέρα δέ, ἡ πρὸς τὰς νωθεστέρων δόξας, ἀφ' ὧν λέγεται, „Παιδεύσει σε κύριος ὁ θεός, ὡς εἴ τις παιδεύσει ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ." **)

§. 41. Τί οὖν ἔτι θαυμάζομεν, εἰ ἀγγέλοις, ποτὲ καὶ ἀνθρώποις, ἕνεκα τῆς τῶν δεομένων ἐπικουρίας ἀπεικάζεται; Ὥστε ὅταν φῇ, „Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ," ***) ταῦτ' ἐννοητέον, ὅτι τὸν ἀγγέλου τόπον ἐπέσχεν, ὅσα τῷ δοκεῖν, οὐ μεταβαλών, πρὸς τὴν τοῦ μήπω δυναμένου τὸν ἀληθῆ θεὸν ἰδεῖν ὠφέλειαν. Καθάπερ γὰρ τὴν ἀνθήλιον αὐγήν, ὡς ἥλιον, οἱ μὴ δυνάμενοι τὸν ἥλιον αὐτὸν ἰδεῖν ὁρῶσι, καὶ τὰς περὶ σελήνην ἀλλοιώσεις, ὡς αὐτὴν ἐκείνην· οὕτως καὶ τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, τὸν ἄγγελον αὐτοῦ λόγον, ὡς αὐτὸν κατανοοῦσιν. Οὐχ ὁρᾷς τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν Ἄγαρ, ὅτι τῷ ἀγγέλῳ φησί, „Σὺ

*) Num. 23. 19. — **) Deut. 1, 31, — ***) Gen. 31, 13.

ὁ θεὸς ὁ ἐπιδών με;" *) Οὐ γὰρ ἦν ἱκανὴ τὸ πρεσβύτατον ἰδεῖν αἴτιον, μέρος οὖσα τῶν ἀπ' Αἰγύπτου. Νυνὶ δὲ ὁ νοῦς ἄρχεται βελτιοῦσθαι, τὸν ἡγεμόνα πασῶν τῶν δυνάμεων φαντασιούμενος. Διὸ καὶ αὐτός φησιν, "Ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς," **) σὺ τὴν εἰκόνα ὡς ἐμὲ πρότερον ἐθεάσω, καὶ στήλην, ἐπίγραμμα ἐγκολάψας ἱερώτατον, ἀνέθηκας. Τὸ δ' ἐπίγραμμα ἐμήνυεν, ὅτι μόνος ἕστηκα ἐγὼ, καὶ τὴν πάντων φύσιν ἱδρυσάμην, τὴν ἀταξίαν καὶ ἀκοσμίαν εἰς τάξιν καὶ κόσμον ἀγαγὼν, καὶ τὸ πᾶν ὑπερείσας, ἵνα στηριχθῇ βεβαίως τῷ κραταιῷ καὶ
657 ὑπάρχῳ μου λόγῳ.

M. §. 42. Στήλη γὰρ τριῶν πραγμάτων σύμβολον, στάσεως, ἀναθέσεως, ἐπιγράμματος. Ἡ μὲν οὖν στάσις καὶ τὸ ἐπίγραμμα δεδήλωται, ἡ δὲ ἀνάθε- 601
σις ἀναγκαία μηνυθῆναι πᾶσιν. Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ P.
κόσμος ἀνάθημα θεοῦ τοῦ πεποιηκότος τὸ ἀνάθεμα· καὶ ὅσαι μέντοι κοσμοπολίτιδες ψυχαὶ καὶ θεοφιλεῖς, ἑαυτὰς ἀνιεροῦσιν, ὑπὸ μηδενὸς ἀντισπώμεναι θνητοῦ, καθαγιάζουσαι δὲ καὶ καλλιεροῦσαι τὸν ἑαυτῶν ἄφθαρτον βίον, οὐδέποτε κάμνουσι. Μάταιος δὲ ὅστις μὴ θεῷ στήλην ἀνατίθησιν, ἀλλ' ἑαυτῷ, τὰ γενέσεως ἱστὰς τῆς πάντῃ σαλευομένης, καὶ ἐπιγραμμάτων καὶ ἐπαίνων ἀξιῶν, ἃ ψόγου καὶ κατηγορίας μεστὰ ὄντα, καλὸν ἦν ἢ μὴ γραφῆναι τὸ παράπαν, ἢ γραφέντα εὐθὺς ἀπαλειφθῆναι. Διὸ καί φησιν ἄντικρυς ὁ ἱερὸς λόγος, "Οὐ στήσεις σεαυτῷ στήλην·" ***) ἕστηκε γὰρ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλήθειαν οὐδὲν, καὶ ἂν διαῤῥαγῶσί τινες ψευδόμενοι. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἴονται μόνον παγίως ἐρηρεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἄξιοι καὶ ἐπιγραμμάτων εἶναι, τοῦ μόνου τιμῆς ἀξίου καὶ ἑστῶτος ὄντως ἐπιλελησμένοι. Ἀποκλίνοντας γὰρ αὐτοὺς καὶ ἐκτρε-

---

*) Gen. 16, 13. — **) Gen. 31, 13. — ***) Deut. 16, 22.

πομένους τὴν ἐπ᾽ ἀρετὴν ἄγουσαν ὁδὸν, ἔτι μᾶλλον ἐξέτρεψεν αἴσθησις, ἡ σύμφυτος αὐτῶν γυνὴ, καὶ ἠνάγκασεν ἐξοκεῖλαι. Τοιγάρτοι περικατασχεθεῖσα, ὡς ναῦς, ἡ ὅλη ψυχὴ, τρόπον στήλης ἀνετέθη. Τὴν γὰρ Λὼτ γυναῖκα ἐπιστραφεῖσαν εἰς τὸ ὀπίσω φασὶν οἱ χρησμοὶ γενέσθαι στήλην ἁλῶν· εἰκότως δὲ καὶ προςηκόντως. Εἰ γάρ τις μὴ τὰ πρόσω θέας καὶ ἀκοῆς ἄξια διορᾷ — ταῦτα δέ εἰσιν ἀρεταὶ καὶ τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἔργα —, περιβλέπεται δὲ τὰ ὀπίσω καὶ τὰ νώτια, κωφὴν δόξαν, καὶ τυφλὸν πλοῦτον, καὶ ἀναίσθητον εὐσαρκίαν, καὶ νοῦ κενὴν εὐμορφίαν, καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις μεταδιώκων· ἄψυχος ἀνακείσεται στήλη περὶ ἑαυτὴν καταῤῥέουσα, οἱ γὰρ ἅλες οὐ βέβαιον.

§. 43. Παγκάλως οὖν ὁ ἀσκητὴς μελέτῃ συνεχεῖ μαθὼν, ὅτι γένεσις κινητὸν ἐξ ἑαυτῆς, τὸ δὲ ἀγέννητον ἄτρεπτόν τε καὶ ἀκίνητον, ἀνίστησι τῷ θεῷ στήλην, καὶ ἀναστήσας ἀλείφει. Λέγεται γὰρ, "Ἤλειψάς μοι στήλην." *) Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς ἐλαίῳ λίθον ἀλείφεσθαι, ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ μόνον ἑστάναι τὸν θεὸν ἐν ψυχῇ δόγμα γυμνάζεσθαι καὶ προςασκεῖσθαι πρὸς ἀλειπτικῆς ἐπιστήμης, οὐχ ᾗ πιαίνεται σώματα, ἀλλ᾽ ὑφ᾽ ἧς ἡ διάνοια ἰσχὺν κτᾶται καὶ ῥώμην ἀνανταγώνιστον. Φίλαθλος γὰρ καὶ φιλογύμναστος ὁ πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων
658 ὡρμημένος θήραν· ὥςτε εἰκότως τὴν ἀδελφὴν ἰα-
M. τρικῆς τέχνης ἀλειπτικὴν ἐκπονήσας, πάντας τοὺς περὶ ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας ἀλείψας καὶ συγκροτήσας λόγους, ἀνάθημα κάλλιστον καὶ ἐχυρώτατον τίθησι θεῷ. "Διὸ καὶ μετὰ τὴν τῆς στήλης ἀνάθεσιν, φησὶν, ὅτι ηὔξω μοι εὐχήν." Εὐχὴ δέ ἐστι κυρίως 60
εἰπεῖν, ἀνάθεσις, ὁπότε μὴ μόνον τὰ αὐτοῦ τις I
κτήματα, ἀλλὰ καὶ τὸν κεκτημένον ἑαυτὸν ἀποδι-

*) Gen. 31, 13.

δοὺς, διδόναι λέγεται δῶρον θεῷ. „Ἅγιος γὰρ," φησὶν, „ἐστὶν ὁ τρέφων κόμην τρίχα κεφαλῆς, ὁ εὐξάμενος." Εἰ δὲ ἅγιος, ἀνάθεμα πάντως, μηδενὸς ἔτι ἀνιέρου καὶ βεβήλου προςαπτόμενος. Ἐγγυᾶται δέ μου τὸν λόγον ἡ προφῆτις καὶ προφητοτόκος Ἄννα, ἧς μεταληφθὲν τὸ ὄνομα καλεῖται χάρις. Τὸν γὰρ υἱὸν διδόναι φησὶ „τῷ ἁγίῳ δῶρον Σαμουὴλ," *) οὐκ ἄνθρωπον μᾶλλον, ἢ τρόπον ἐνθουσιῶντα καὶ κατεχόμενον ἐκ μανίας θεοφορήτου. Σαμουὴλ δὲ ἑρμηνεύεται τεταγμένος θεῷ. Τί οὖν ἔτι, ψυχὴ, ματαιάζεις καὶ κενοπονεῖς, ἀλλ' οὐ φοιτᾷς πρὸς τὸν ἀσκητὴν, τὰ κατὰ τοῦ πάθους, καὶ τῆς κενῆς δόξης ἀναλαβοῦσα ὅπλα, καὶ παλαίσματα μαθησομένη; Τάχα γὰρ μαθοῦσα ἀγελαρχήσεις, οὐκ ἀσήμου καὶ ἀλόγου καὶ ἀναγώγου, δοκίμου δὲ καὶ λογικῆς καὶ καλῆς ἀγέλης· ἧς εἰ γένοιο ἡγεμὼν, τὸ μὲν οἰκτρὸν ἀνθρώπων ὀλοφυρῇ γένος, τὸ δὲ θεῖον οὐ παύσῃ προτρεπομένη. Τὸν δὲ θεὸν οὐκ ἐπιλείψεις εὐδαιμονίζουσα, ἀλλὰ καὶ ὕμνους ἱεροπρεπεῖς στήλαις ἐγχαράξεις, ἵνα μὴ μόνον λέγῃς εὐτρόχως, ἀλλὰ καὶ ᾄδῃς μουσικῶς τὰς τοῦ ὄντος ἀρετάς. Οὕτως γὰρ δυνήσῃ καὶ εἰς τὸν πατρῷον οἶκον ἐπανελθεῖν, τὴν ἐπὶ τῆς ξένης μακρὰν καὶ ἀνήνυτον ἀλήθειαν ἐκφυγοῦσα.

---

*) 1 Sam. 1, 28.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΥΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥΣ ΟΝΕΙΡΟΥΣ.

ARGUMENTUM LIBRI II DE EO QUOD A DEO MITTANTUR SOMNIA.

(Cf. Gen. 37 et 41.)

Tertia somniorum species est, quando anima divinitus correpta futura praedicit. Talia sunt Iosephi, Pharaonis et praefecti pistorum pincernarumque somnia (1). Vox "putabam" (ᾤμην), qua Iosephus, mixtae et multiplicis opinionis symbolum (2), somnium enarraturus incipit, satis indicat eiusmodi hominum incertam sentiendi rationem (3). Colligare manipulos eorum est, qui non perfectam virtutem aemulantur, sed ea tantum negotia (quorum symbola manipuli) adamant, quae vitae sustentandae inservire videantur (4. 5). Ita Iosephus ipse choragus eorum est, qui vanae gloriae cupiditatique numquam explendae indulgent (6-9). Illa est vitanda, si animum immortalem purum servare volumus (10. 11.) Vanus enim etiam superbus, et superbi saepe tam feroces sunt, ut non nisi summa modestia iis accedere liceat (12. 13). Laude tamen digni sunt, qui illis resistunt, neque alium praeter deum dominum ferunt (14. 15). Iosephus quoque, quod alterum eius somnium (Gen. 37, 9.) indicat, symbolum eius hominum generis est, qui universum sui gratia adesse, et semet ipsos eius dominos esse putant (16-18). Talibus item est obnitendum, ne vanitas eorum aliis damnum

afferat (19. 20). Praestat sane rationem rectam sequi, vitamque agere placidam et modestam (21. 22). — Somnia eorum, qui pincernis et pistoribus praeerant, declarant, quae vitae ratio et exitus sit eorum, qui potui et cibo nimis dediti sunt (22. 23). Vitis enim aegritudinis simul et laetitiae simulacrum (24); hanc si sentire capimus, recta consilia; verba et gesta manibus gaudiis potiora ducamus (25 - 27). [Pontifex summus, merum vinum libans, significat virum integrum virginis nunquam mulieris factae, ipseque natura divina et humana constat (28).] Malum vero percipiemus, quando rebus sensus solos afficientibus delectamur (29 - 31). Pharaonis somniis declaratur, praeter deum nihil esse firmum et stabile (32. 33). Sapiens quisque et summus ille pontifex soli non ita mutabiles, ut reliqua hominum pars; sed medium tenent inter deum et hominem, utriusque naturae et divinae et humanae participes (34). Stabile enim primum est deus, secundum ratio divina, quae et foedus (διαθήκη) dicitur; tertium sapiens, quartum proficiens (35). Fluvio innuitur sermo humanus, quo nos ad bona et mala proripimur (36 - 39). Ripae fluvii significant labia, quorum optimus usus est ad silendum, ut audiamus, quae mentem doceant deus eiusque sacra oracula (40 - 42). Silentio quoque maxime opus est, ut animum componamus; et bonis operibus perficiundis potius quam verbis faciundis operam demus; in illis enim, non in his, vera probi indoles spectatur.

---

659 §. 1. Τὸ τρίτον εἶδος τῶν θεοπέμπτων ὀνεί- 1108
M. ρων ἀναγράφοντες, εἰκότως ἂν ἐπίμαχον Μωϋσῆν P.
καλοῦμεν, ἵνα, ὡς ἔμαθεν οὐκ εἰδώς, ἀγνοοῦντας καὶ ἡμᾶς ἀναδιδάξῃ περὶ τῶν σημείων, ἕκαστον αὐγάζων. Συνίσταται δὲ τὸ τρίτον εἶδος, ὁπόταν ἐν τοῖς ὕπνοις ἐξ ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ κινουμένη, καὶ ἀναδινοῦσα ἑαυτήν, κορυβαντιᾷ, καὶ ἐνθουσιῶσα δυνάμει προγνωστικῇ τὰ μέλλοντα θεσπίζει. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ἦν ἄρχοντος τῆς κινήσεως θεοῦ, καὶ ὑπηχοῦντος ἀοράτως τὰ ἡμῖν μὲν ἄδηλα, γνώριμα δὲ ἑαυτῷ. Τὸ δὲ δεύτερον, τῆς ἡμετέρας διανοίας τῇ τῶν ὅλων συγκινουμένης ψυχῇ, καὶ

θεοφορήτου μανίας ἀναπιμπλαμένης, εἰ θέμις πολλὰ τῶν ἀποβησομένων προαγορεύειν. Διὸ ὁ ἱεροφάντης τὰς μὲν κατὰ τὸ πρῶτον σημαινόμενος φαντασίας, τρανῶς πάνυ καὶ ἀριδήλως ἐμήνυσεν, ἅτε τοῦ θεοῦ χρησμοῖς σαφέσιν ἐοικότα διὰ τῶν ὀνείρων ὑποβάλλοντος. Τὰς δὲ κατὰ τὸ δεύτερον οὔτε σφόδρα τηλαυγῶς, οὔτε σκοτίως ἄγαν· οὗ ὑπόδειγμα ἡ ἐπὶ τῆς οὐρανοκλίμακος φανεῖσα ὄψις. Αὕτη γὰρ αἰνιγματώδης μὲν ἦν· τὸ δὲ αἴνιγμα οὐ λίαν τοῖς ὀξὺ καθορᾶν δυναμένοις ἀπεκρύπτετο. Αἱ δὲ κατὰ τὸ τρίτον εἶδος φαντασίαι, μᾶλλον τῶν προτέρων δηλούμεναι, διὰ τὸ βαθὺ καὶ κατακορὲς ἔχειν τὸ αἴνιγμα, ἐδεήθησαν καὶ τῆς ὀνειροκριτικῆς ἐπιστήμης. Πάντες γοῦν οἱ κατ' αὐτὸ ἀναγραφέντες ὄνειροι τῷ νομοθέτῃ διακρίνονται πρὸς σοφῶν τὴν λε-
660 χθεῖσαν τέχνην ἀνδρῶν. Τίνες οὖν εἰσὶν οἱ ὄ- 1109
M. νειροι; Ἢ πάντι τῷ δῆλον, ὅτι οἱ τοῦ Ἰωσήφ, οἱ P.
τοῦ βασιλέως Αἰγύπτου Φαραὼ, καὶ οὓς ὅ τε ἀρχισιτοποιὸς καὶ ἀρχιοινοχόος εἶδον αὐτοί. Πρέποι δ' ἂν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀεὶ τῆς διδασκαλίας ἀπάρχεσθαι. Πρῶτοι δ' εἰσὶν, οὓς ἐθεάσατο Ἰωσήφ, ἀπὸ δυοῖν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, διττὰς φαντασίας λαβών. Ἀπὸ μὲν γῆς, τὸ περὶ τὸν ἄμητον ὄναρ, τοιοῦτον δ' ἐστὶν, "Ὤιμην ἡμᾶς δεσμεύειν δράγματα ἐν μέσῳ τῷ πεδίῳ, ἀνέστη δὲ τὸ ἐμὸν δράγμα."*) Τὸ δὲ περὶ τὸν ζωδιακὸν κύκλον, "Ὥςπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ἕνδεκα ἀστέρες προσεκύνουν με." Διάκρισις δὲ τοῦ μὲν προτέρου, μετὰ σφοδρᾶς ἐπανατάσεως, τοιαύτη, "Μὴ βασιλεύων βασιλεύσεις ἐφ' ἡμῖν; Ἢ κυριεύων κυριεύσεις ἡμῶν;" Τοῦ δὲ ὑστέρου, ὀργὴ πάλιν δικαία, "Ἆρά γε ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί σου προσκυνῆσαί σοι ἐπὶ τὴν γῆν;"

---

*) Gen. 37, 7—10.

§. 2. Ταῦτα μὲν δὴ θεμελίων τρόπον προκαταβεβλήσθω. Τὰ δὲ ἄλλα τῆς σοφῆς ἀρχιτέκτονος, ἀλληγορίας, ἑπόμενοι παραγγέλμασιν ἐποικοδομῶμεν, ἑκάτερον διὰ τῶν ὀνειράτων ἀκριβοῦντες. Ἃ δὲ χρὴ πρὸ ἀμφοτέρων ἀκοῦσαι, λεκτέον. Τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν οἱ μὲν ἔτειναν ἐπὶ πολλὰ, οἱ δὲ τῷ ἀρίστῳ προσεκλήρωσαν μόνῳ· καὶ οἱ μὲν ἐκέρασαν, οἱ δὲ καὶ ἄκρατον εἴασαν. Οἱ μὲν οὖν μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν εἰπόντες, ἀμιγῆ διαφυλάξαντες αὐτὴν, ἀπένειμαν τῷ κρατίστῳ, τῷ ἐν ἡμῖν λογισμῷ· οἱ δὲ μίξαντες, τρισὶν ἐφήρμοσαν, ψυχῇ, σώματι, τοῖς ἐκτός. Εἰσὶ δὲ οὗτοι μὲν τῆς μαλακωτέρας καὶ τρυφερᾶς διαίτης, τὸν πλείω χρόνον ἐν γυναικωνίτιδι καὶ τοῖς γυναικωνίτιδος ἐκτεθηλυσμένοις ἔθνεσιν ἀπ᾿ αὐτῶν σπαργάνων ἀνατραφέντες· οἱ δὲ ἕτεροι σκληροδίαιτοι, πρὸς μὲν ἀνδρῶν κουροτροφηθέντες, ἄνδρες δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ φρονήματα, τὸ συμφέρον πρὸ τοῦ ἡδέος ἀσπαζόμενοι, καὶ τροφαῖς ἀθλητικαῖς πρὸς ἰσχὺν καὶ ῥώμην, οὐ πρὸς ἡδονὴν, χρώμενοι. Δυοῖν δὴ θιάσων ἡγεμόνας εἰςάγει Μωϋσῆς. Τοῦ μὲν γενναίου, τὸν αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον Ἰσαάκ· ἀναγράφει γὰρ αὐτὸν γαλακτιζόμενον, ἁπαλαῖς καὶ γαλακτώδεσι, νηπίαις τε καὶ παιδικαῖς τροφαῖς οὐ δικαιοῦντα χρῆσθαι τὸ παράπαν, ἀλλ᾿ εὐτόνοις καὶ τελείαις, ἅτε ἐκ βρέφους εὖ πρὸς ἀλκὴν πεφυκότα, 1110
καὶ ἐπακμάζοντα, καὶ ἀνηβῶντα ἀεί. Τοῦ δὲ εἴκον- P.
τος καὶ ἐνδότου, τὸν Ἰωσήφ· οὗτος γὰρ οὐκ ἀλογεῖ μὲν τῶν κατὰ ψυχὴν ἀρετῶν, προμηθεῖται δὲ
661 καὶ τῆς τοῦ σώματος εὐσταθείας, ἐφίεται καὶ τῆς
M τῶν ἐκτὸς εὐπορίας. Ἀνθέλκεται δὲ εἰκότως, πολλὰ τέλη τοῦ βίου προτεθειμένος· καὶ ἀντισπώμενος ὑφ᾿ ἑκάστου, ἵεται καὶ κλονεῖται, μὴ δυνάμενος στηριχθῆναι. Καὶ γὰρ οὐδ᾿ ὥςπερ αἱ ἔνσπονδοι πόλεις, εἰρήνην ἄγουσι καὶ ἀντεπιτίθενται, ὡς ἐν μέρει κρατεῖν τε καὶ ἡττᾶσθαι· πολλὴ γάρ ἐστιν ὅτε ῥυεῖσα περὶ πλοῦτον καὶ δόξαν ὁρμὴ, τὰς περὶ σῶμα καὶ

ψυχὴν φροντίδας ἐξενίκησεν· εἶτα ἀντιβιασθεῖσα πάλιν ὑπ' ἀμφοῖν, ὑπὸ τῆς ἑτέρας ἐνικήθη. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀθρόαι καὶ αἱ σώματος ἡδοναὶ καταῤῥαγεῖσαι, πάντα ἑξῆς τὰ νοητὰ ἐπέκλυσάν τε καὶ ἠφάνισαν. Εἶτ' οὐκ εἰς μακρὰν ἀντιπνεύσασα σοφία λάβρῳ καὶ σφοδρῷ πνεύματι, τό τε ῥεῦμα τῶν ἡδονῶν ἐχάλασε, καὶ συνόλως τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἁπάσας σπουδάς τε καὶ φιλοτιμίας ἐπράϋνε. Τοιοῦτος μὲν δὴ κύκλος εἱλεῖται περὶ τὴν πολύτροπον ψυχὴν, ἀϊδίου πολέμου· καθαιρεθέντος γὰρ ἑνὸς ἐχθροῦ, φύεται πάντως δυνατώτερος ἕτερος, ὕδρας τῆς πολυκεφάλου τὸν τρόπον. Καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνης φασὶν ἀντὶ τῆς ἐκτμηθείσης κεφαλῆς ἀναβλαστάνειν ἄλλην, αἰνιττόμενοι τὸ πολύμορφον καὶ πολύγονον τῆς ἀθανάτου κακίας, δυσάλωτον γένος. Μηδὲν οὖν ἐναποκρίνας ποτὲ πρὸς *** τῷ Ἰωσήφ· ἀλλ' ἴσθι ὅτι πολυμιγοῦς καὶ κεκρυμμένης δόξης ἐστὶν εἰκών. Ἐμφαίνεται γὰρ καὶ τὸ λογικὸν ἐγκρατείας εἶδος, ὃ τῆς ἄῤῥενος γενεᾶς ἐστι, κατὰ τὸν πατέρα Ἰακὼβ τυπωθέν. Ἐμφαίνεται καὶ τὸ λογικὸν, αἰσθήσεως, μητρῴῳ γένει τῷ κατὰ Ῥαχὴλ ἐξεικονισθέν. Ἐμφαίνεται καὶ τὸ τῆς σωματικῆς ἡδονῆς σπέρμα, ὃ ἀρχιοινοχόων καὶ ἀρχισιτοποιῶν καὶ ἀρχιμαγείρων συνδιαιτήσεις ἐνεσφράγισαν. Ἐμφαίνεται καὶ τὸ τῆς κενῆς δόξης, ἐφ' ἣν, ὡς ἐφ' ἅρμα, διὰ τὸ κοῦφον ἀναβαίνει, φυσώμενος καὶ μετέωρον ἠωρηκὼς ἑαυτὸν ἐπὶ καθαιρέσει ἰσότητος.

§. 3. Ὁ μὲν δὴ τοῦ Ἰωσὴφ χαρακτὴρ διὰ τῶν εἰρημένων ὑποτυποῦται· τῶν δ' ὀνειράτων ἑκάτερον μὲν ἀκριβωτέον. Πρότερον δὲ τὸ περὶ τῶν δραγμάτων ἐρευνητέον. „Ὤιμην," φησὶν, „ἡμᾶς δεσμεύειν δράγματα." *) Τὸ μὲν „ᾤμην" εὐθέως ἀ- 1111
δηλοῦντος καὶ ἐνδοιάζοντος καὶ ἀμυδρῶς ὑπολαμβά- P.

---

*) Gen. 37, 7.

νοντος, οὐ παγίως καὶ τηλαυγῶς ὁρῶντος, ἀνάφθεγμά ἐστι. Τοῖς γὰρ ἐκ βαθέος ὕπνου διανισταμένοις, καὶ ἔτι ὀνειρώττουσιν, ἁρμόττον λέγειν, ᾤμην· οὐχὶ τοῖς ἐγρηγορόσι παντελῶς, καὶ τρανῶς ἐμβλέπουσιν. Ἀλλ' οὐχ ὁ ἀσκητὴς, Ἰακὼβ, ᾤμην, ἐρεῖ· ἀλλ'
662 "Ἰδοὺ, κλῖμαξ ἐστηριγμένη, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο
M. εἰς τὸν οὐρανόν." *) Καὶ πάλιν, "Ἡνίκα ἐνεκίσσων τὰ πρόβατα, εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὰ ἐν τῷ ὕπνῳ· καὶ ἰδοὺ οἱ τράγοι καὶ οἱ κριοὶ ἀνέβαινον ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας, διάλευκοι καὶ ποικίλοι καὶ σποδοειδεῖς ῥαντοί." **) Τῶν γὰρ τὸ καλὸν δι' ἑαυτὸ αἱρετὸν νομιζόντων, καὶ τὰς ἐν τοῖς ὕπνοις φαντασίας εἰλικρινεστέρας καὶ καθαρωτέρας ἐξ ἀνάγκης εἶναι συμβέβηκεν, ὥσπερ καὶ τὰς μεθ' ἡμέραν δοκιμωτέρας πράξεις.

§. 4. Ἄγαμαι δὲ, ὅταν ἀκούω τοῦ διηγουμένου τὸ ὄναρ, ὅτι ὑπέλαβε δράγματα καταδεῖν, οὐ θερίζειν. Ἐκεῖνο μὲν ἰδιωτῶν καὶ ὑπηρετῶν ἔργον, τοῦτο δὲ ἡγεμόνων καὶ γεωργίας ἐμπειροτάτων τὸ ἐπιτήδευμα. Τὸ γὰρ δύνασθαι διακρίνειν σκυβάλων ἀναγκαῖα, καὶ τρόφιμα μὴ τροφίμων, καὶ νόθων γνήσια, καὶ ἀνωφελοῦς ῥίζης καρπὸν ὠφελιμώτατον, μὴ ἐν οἷς ἡ γῆ βλαστάνει μᾶλλον ἢ ἡ διάνοια φύει, τελειοτάτης ἀρετῆς ἐστιν. Ὁ γοῦν ἱερὸς λόγος τοὺς ὁρῶντας εἰσάγει θερίζοντας καὶ τὸ παραδοξότατον, οὐ κριθὰς ἢ πυροὺς, ἀλλὰ τὸν θερισμὸν αὐτὸν ἐκθερίζοντας. Λέγεται οὖν, "Ὅταν θερίζητε τὸν θερισμὸν ὑμῶν, οὐ συντελέσετε τὸ λοιπὸν τοῦ θερισμοῦ." ***) Βούλεται γὰρ τὸν ἀστεῖον οὐ μόνον κριτὴν εἶναι τῶν διαφερόντων, καὶ διαστέλλοντα ἐξ ὧν γίνεταί τινα, καὶ τὰ γεννώμενα· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δύνασθαι διακρίνειν, δοκεῖν ἀναιρεῖν, ἀμῶντα τὸν ἄμητον, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιβουλὴν ἀποτέμνοντα· διὰ τὸ καὶ πεποιθέναι, καὶ Μωϋσεῖ λέγοντι πιστεύειν, ὅτι "μόνου τοῦ θεοῦ ἡ

*) Gen. 28, 12. — **) Gen. 31, 10. — ***) Lev. 19, 9.

κρίσις ἐστὶ," *) παρ' ὃν αἱ συγκρίσεις καὶ αἱ δια-
κρίσεις τῶν ἁπάντων, — ὑφ' οὗ καλὸν ὁμολογεῖν ἡτ-
τᾶσθαι, καὶ τῆς ἀοιδίμου νίκης εὐκλεέστερον. Ὅμοιόν
ἐστι τῷ τὸν θερισμὸν θερίζειν τὸ δὶς περιτέμνειν. Ὅπερ
ὡς ὅτε ἐκαινούργησαν, ἐξεῦρον περιτομῆς περιτομὴν,
τὴν "ἁγνείαν ἀφαγνίζεσθαι," **) τὴν κάθαρσιν τῆς
ψυχῆς αὐτὴν καθαίρεσθαι· παραχωροῦντας τῷ θεῷ τὸ
φαιδρύνειν, καὶ μηδέποτε νομίσαντας ἱκανοὺς εἶναι 1112
ἑαυτοὺς ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης τῶν κηλίδων ἀνάμε- P.
στον ἐκνίψαι καὶ ἀπολοῦσαι βίον. Ταύτης ἐστὶ τῆς
συγγενείας καὶ τὸ διπλοῦν σπήλαιον, αἱ διπλαῖ καὶ
περιμάχητοι μνῆμαι· ἥ τε περὶ τοῦ γεγονότος καὶ ἡ
περὶ τοῦ πεποιηκότος, αἷς ἐντρέφεται ὁ ἀστεῖος, θεω-
ρῶν μὲν τὰ ἐν κόσμῳ, φιλοπευστῶν δὲ καὶ περὶ τοῦ
γεννήσαντος πατρός. Ἀφ' ὧν οἶμαι καὶ τὴν ἐν μου-
σικῇ δὶς διὰ πασῶν εὑρεθῆναι συμφωνίαν. Ἔδει γὰρ
καὶ τὸ ἔργον καὶ τὸν δημιουργὸν τελειοτάταις μελῳ-
δίαις εὐδαιμονίζεσθαι δυσὶν, οὐχὶ ταῖς αὐταῖς. Ἐπει-
663 δὴ γὰρ τὰ ὑμνούμενα διέφερεν, ἀναγκαῖον καὶ τὰς
M. μελῳδίας καὶ συμφωνίας διακεκρίσθαι· τὴν μὲν συν-
ημμένην ἀπονέμοντα τῷ συνημμένῳ καὶ ἐκ διαφερόν-
των ἁρμοσθέντι κόσμῳ· τὴν δὲ διεζευγμένην τῷ πά-
σης γενέσεως διεζευγμένῳ κατὰ τὴν οὐσίαν, θεῷ.
Γνώμην δὲ ἀποφαίνεται πάλιν ὁ ἱεροφάντης φιλάρε-
τον, λέγων "οὐ συντελέσαι τὸ λοιπὸν τοῦ θερι-
σμοῦ," ***) μεμνημένος τῆς ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεως,
καθ' ἣν ὡμολόγει "τὸ τέλος εἶναι κυρίου," †) παρ'
ὃν τὸ κῦρος καὶ ἡ τούτων βεβαίωσίς ἐστιν. Ἀλλὰ γὰρ
ὁ τοῦ θερίζειν ἀμύητος αὐχεῖ λέγειν, "Ὤιμην ἃ [μὴ]
ἐθέρισα καταδεῖν σὺν ἑτέροις δράγματα," ††) καὶ
οὐκ ἐλογίσατο παρ' ἑαυτῷ, ὅτι δούλων καὶ ἀνεπιστη-
μόνων ἥδε ἐστὶν ὑπηρεσία, καθὰ καὶ μικρῷ πρότερον

---

*) Deut. 1, 17. — **) Num. 6, 2. — ***) Lev. 19, 9.
†) Num. 31, 28. — ††) Gen. 37, 7.

εἶπον. Δράγματα δ' ἀλληγοροῦντές φαμεν εἶναι πρά-
γματα, ὧν ἕκαστος ὡς οἰκείας τροφῆς ἐπιδράτ-
τεται, ἐν ᾗ ζήσεσθαι καὶ βιώσεσθαι τὸν αἰῶνα ἐλ-
πίζει.

§. 5. Μυρίαι μὲν οὖν τῶν δραγμάτων, λέγω δὴ τῶν
ὡςανεὶ τρεφόντων πραγμάτων, διαφοραί· μυρίαι δὲ
καὶ τῶν ἐπιδραττομένων καὶ αἱρουμένων τὰ δράγματα,
ὡς ἁπάσας οὔτ' εἰπεῖν οὔτ' ἐπινοῆσαι δυνατόν. Τι-
νὰς δ' οὐκ ἄτοπον, δείγματος ἕνεκα, ἑρμηνεῦσαι, ὧν
καὶ τὸ ὄναρ διηγούμενος ἐπεμνήσθη. Φησὶ γὰρ τοῖς
ἀδελφοῖς, "Ὤιμην ἡμᾶς δεσμεύειν δράγματα." Ἀδελ-
φοὶ δ' εἰσὶν ὁμοπάτριοι μὲν δέκα, ὁμογάστριος δὲ εἷς·
ἑκάστου δὲ αὐτῶν τὸ ὄνομα σύμβολον ἀναγκαιοτά-
του πράγματός ἐστι. Ῥουβεὶμ μὲν εὐφυΐας, υἱὸς γὰρ
ὁρῶν καλεῖται· ᾗ μὲν υἱὸς, οὐ τέλειος, ᾗ δὲ ὁρατικὸς
καὶ ὀξὺ καθορῶν, εὐφυής. Μαθήσεως δὲ Συμεὼν,
εἰσακοὴ γὰρ ἑρμηνεύεται. Ἐνεργειῶν δὲ καὶ πράξεων
σπουδαίων καὶ λειτουργιῶν ἁγίων Λευΐ. Τῶν δὲ εἰς
θεὸν ᾠδῶν τε καὶ ὕμνων Ἰούδας. Ἰσάχαρ δὲ μισθῶν,
οἳ ἐπ' ἔργοις καλοῖς ἐπιδίδονται· τάχα δ' αὐτὰ τὰ 1113
ἔργα ὁ τέλειος μισθὸς ἦν. Ζαβουλὼν δὲ φωτὸς, ἐ- P.
πειδὴ ῥύσις νυκτερίας ὀνομάζεται· ῥεούσης δὲ καὶ ἀ-
πολιπούσης νυκτὸς, ἐξ ἀνάγκης φῶς ἀνίσχει. Δια-
κρίσεως δὲ καὶ τομῆς πραγμάτων Δάν. Ἐπιθέσεως
δὲ καὶ ἀντεπιθέσεως πειρατικῆς Γάδ. Ἀσὴρ δὲ τοῦ
φυσικοῦ πλούτου· μακαρισμὸς γὰρ ἑρμηνεύεται, ἐπειδὴ
μακάριον κτῆμα νενόμισται πλοῦτος. Εἰρήνης δὲ
Νεφθαλεὶμ, διανοίγεται γὰρ καὶ εὐρύνεται πάντα εἰ-
364 ρήνῃ, ὡς συγκλείεται πολέμῳ· τὸ δὲ ὄνομα μετα-
M. ληφθὲν πλατυσμὸς ἢ διανεῳγμένον ἐστί. Βενιαμὶν
δὲ τοῦ νέου καὶ γέροντος χρόνου, λέγεται γὰρ ἑρμη-
νευθεὶς υἱὸς ἡμερῶν εἶναι· ἡμέραις δὲ καὶ νυξὶν ὁ
νέος ὁμοῦ καὶ γέρων αἰὼν ἀναμετρεῖται. Ἐπιδράττε-
ται γοῦν ἕκαστος τῶν οἰκείων, καὶ ἐπιδραξάμενος τὰ
μέρη πάντα συνδεῖ. Ὁ μὲν εὐφυὴς, εὐθιξίας, ἐπι-
μονῆς, μνήμης, ἐν οἷς ἡ εὐφυΐα. Ὁ δὲ εὐμαθὴς,

ἀκροάσεως, ἡσυχίας, προσοχῆς. Ὁ δὲ ἐγχειρητὴς, θαῤῥαλεότητος, παρακεκινδυνευμένης εὐτολμίας. Ὁ δ᾽ εὐχάριστος, ἐπαίνων, ἐγκωμίων, ὕμνων, εὐδαιμονισμῶν, κατά τε τὸ λέγειν καὶ τὸ ᾄδειν. Ὁ δὲ μισθῶν ἐφιέμενος, ἀόκνου συνεχείας, τλητικωτάτης καρτερίας, καὶ ἐπιμελείας, σὺν εὐκαταφροντίστῳ ταχύτητι. Ὁ δὲ φῶς ἀντὶ σκότους μεταδιώκων, ἐγρηγόρσεως, ὀξυωπίας. Ὁ δὲ τομῆς καὶ διακρίσεως πραγμάτων ζηλωτὴς, λόγων ἠκονημένων, τοῦ μὴ ἐφ᾽ ὁμοίων ὡς τῶν αὐτῶν ἀπατᾶσθαι, τοῦ μὴ πρὸς χάριν, τοῦ ἀδεκάστου. Ὁ δὲ πειρατικώτερον ἐνεδρεύων τοὺς ἀντιλοχαῦντας, ἀπάτης, φενακισμοῦ, γοητείας, σοφισμάτων, προσποιήσεως, ὑποκρίσεως· ἅπερ ἐξ ἑαυτῶν ψεκτὰ ὄντα, κατ᾽ ἐχθρῶν γινόμενα ἐπαινεῖται. Ὁ δὲ πλουτεῖν τὸν φύσεως πλοῦτον ἐπιτηδεύων, ἐγκρατείας, ὀλιγοδείας. Ὁ δὲ εἰρήνης ἐρῶν, εὐνομίας, εὐδοκίας, ἀτυφίας, ἰσότητος.

§. 6. Ἐκ τούτων τὰ τῶν ὁμοπατρίων ἀδελφῶν δράγματα καταδεῖται, τοῦ δὲ, τοῦ ὁμογαστρίου, ἐξ ἡμερῶν καὶ χρόνου, τῶν οὐδενὸς αἰτίων ὡς ἁπάντων αἰτίων. Αὐτὸς δὲ ἐνυπνιαστὴς καὶ ὀνειροπόλος — ἦν γὰρ ἀμφότερα — τῆς κενῆς δόξης, ὡς μεγίστου καὶ λαμπροτάτου βιωφελεστάτου κτήματος, ἐπιδράττεται. Διὸ πρῶτον μὲν ἀπ᾽ ὀνειράτων, ἃ νυκτὶ φίλα, τῷ βασιλεῖ τῆς σωματικῆς χώρας γνωρίζεται, οὐκ ἀπὸ πραγμάτων τηλαυγῶν ἐνεργείας, ἃ 1114 πρὸς ἐπίδειξιν ἡμέρας δεῖται. Εἶτ᾽ ἐπίσκοπος ἢ κη- P. δεμὼν Αἰγύπτου πάσης ἀνακηρύττεται,*) ταῖς τιμαῖς τοῦ βασιλέως εἰσόμενος δευτερεῖα, ἅπερ ἥττης καὶ ἀτιμίας ἀφανέστερα καὶ καταγελαστότερα παρὰ φρονήσει γράφεται δικαζούσῃ. Εἶτα "κλοιὸν χρυσοῦν," ἀγχόνην ἐπιφανῆ, κύκλον καὶ τροχὸν ἀνάγκης ἀτελευτήτου, περιτίθεται — οὐκ ἀκολουθίαν καὶ τὸ

*) Gen. 41, 42.

ἑξῆς ἐν βίῳ, καὶ τὸν εἱρμὸν τῶν τῆς φύσεως πρα-
665 γμάτων, ὡς ἡ Θάμαρ· οὐ γὰρ κλοιὸς, ἀλλ' ὁρμίσκος
P. αὐτῆς ὁ κόσμος —, καὶ δακτύλιον μέντοι βασιλικὸν
δῶρον, πίστιν ἄπιστον, ἐναντιούμενον τῷ δοθέντι
πάλιν αὐτῆς Θάμαρ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὁρῶντος,
Ἰσραὴλ, Ἰούδα. Δίδωσι γὰρ ὁ θεὸς τῇ ψυχῇ σφραγῖδα, πάγκαλον δῶρον· διδάσκων ὅτι ἀσχημάτιστον οὖσαν τὴν τῶν πάντων οὐσίαν ἐσχημάτισε, καὶ ἀτύπωτον ἐτύπωσε, καὶ ἄποιον ἐμόρφωσε, καὶ τελειώσας τὸν ὅλον ἐσφράγισε κόσμον εἰκόνι καὶ ἰδέᾳ, τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ. Ἀλλ' ἐκεῖνός τε καὶ ἐπὶ τὸ δευτερεῖον ἄνεισιν ἅρμα, ὑποτυφούμενος ὑπ' αἰώρας φρενῶν καὶ κενοῦ φυσήματος. Καὶ σιταρχεῖ, τῷ σώματι θησαυροφυλακῶν, καὶ πανταχόθεν αὐτῷ πορίζων τὰς τροφάς· ἐπιτειχισμὸς δὲ κατὰ τῆς ψυχῆς βαρὺς οὗτός ἐστι. Τῇ δὲ προαιρέσει καὶ ζηλώσει τοῦ βίου μαρτυρεῖ δὴ τὸ ὄνομα οὐχ ἥκιστα· πρόσθεσις γὰρ Ἰωσὴφ ἑρμηνεύεται. Κενὴ δὲ δόξα προστίθησιν ἀεὶ γνησίῳ μὲν τὸ νόθον, οἰκείῳ δὲ τὸ ἀλλότριον, ἀληθέσι δὲ τὸ ψεῦδος, αὐτάρκει δὲ τὸ πλεονάζον, ζωῇ δὲ θρύψιν, βίῳ δὲ τῦφον.

§. 7. Τί δ' ἐστὶν ὃ βούλομαι δηλοῦν, σκόπει. Σιτίοις καὶ ποτοῖς τρεφόμεθα, καὶ ἂν ἡ εὐτελεστάτη μᾶζα καὶ ὕδωρ ναματιαῖον. Ἔτι οὖν ἡ κενὴ δόξα προςεπέθηκεν ἀμήτων καὶ μελιπήκτων πεμμάτων γένη μυρία, καὶ οἴνων ἀμυθήτων πολυέργους καὶ παμποικίλους κράσεις, πρὸς ἀπόλαυσιν ἡδονῆς μᾶλλον ἢ πρὸς μετουσίαν τροφῆς παρηρτυμένας. Πάλιν ἡδύσματα πρὸς ἐδωδὴν ἀναγκαῖα γήτεια, *) καὶ λάχανα, καὶ πολλὰ τῶν ἀκροδρύων, καὶ τυρὸς, καὶ εἴ τι ἄλλο ὁμοιότροπον· εἰ δὲ θέλεις ἐπὶ σαρκοβόρων ἀνθρώπων, ἰχθῦς ἔτι καὶ κρέας πρὸς τούτοις γράφομεν. Ἆρ' οὖν οὐκ αὔταρκες ἦν ἀπανθρακίσαντας καὶ αὐ-

*) Num. 11, 4. 5.

τοσχεδίως ὀπτήσαντας πυρὶ, τρόπον ἡρωϊκῶν ὄντως ἀνδρῶν, προςφέρεσθαι; Ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ ταῦτα ὁ γα- 1115
στρίμαργος μόνον ὁρμᾷ, σύμμαχον δὲ τὴν κενὴν δό- P.
ξαν λαβὼν, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ λίχνον πάθος ἐγείρας, ὀψαρτύτας καὶ τραπεζοποιοὺς, εὐδοκίμους τὴν τέχνην, ἀναζητεῖ καὶ περιβλέπεται. Οἱ δὲ τὰ κατὰ τῆς ταλαίνης γαστρὸς ἐκ πολλῶν χρόνων ἀνευρημένα δελέατα ἀνακινήσαντες, καὶ χυλῶν ἰδιότητας σκευάσαντές τε καὶ διαθέντες ἐν κόσμῳ, προςσαίνουσι καὶ τιθασσεύουσι γλῶτταν. Εἶτ᾽ εὐθὺς ἀγκιστρεύονται τῶν αἰσθήσεων τὴν ἐπιβάθραν, γεῦσιν, δι᾽ ἧς ἀντ᾽ ἐλευθέρου δοῦλος ὁ δειπνοθήρας οὐκ εἰς μακρὰν ἀνεφάνη. Τίς γε μὴν οὐκ οἶδεν, ὅτι ἀμπεχόνη πρὸς
666 τὰς ἀπὸ κρυμοῦ καὶ θάλπους ἐγγινομένας βλάβας
M. τῷ σώματι κατεσκευάσθη τὸ πρῶτον; Ἀλεξάνεμος μὲν, ὥς οἱ ποιηταί πού φασι, χειμῶνι *** Τίς οὖν τὰς πολυτελεῖς ἁλουργίδας, τίς τὰ διαφανῆ καὶ λεπτὰ θέριστρα, τίς τὰς ἀραχνοϋφεῖς ἀμπεχόνας, τίς τὰ ἐπηνθισμένα ἢ βαφαῖς ἢ πλοκαῖς διὰ τῶν ῥάπτειν ἢ ὑφαίνειν ποικίλα ἐπισταμένων, καὶ τὴν ἐν ζωγραφίᾳ μίμησιν παρευημερούντων δαιδαλεύεται; Τίς; Οὐχ ἡ κενὴ δόξα;

§. 8. Ἀλλὰ μὴν καὶ οἰκίας διὰ τὰς αὐτὰς ἐδέησεν ἡμῖν αἰτίας, καὶ ὅπως μὴ πρὸς θηρίων ἢ θηριωδεστάτων τὰς φύσεις ἀνθρώπων ἐπιτρεχόντων βλαπτώμεθα. Τί οὖν τὰ μὲν ἐδάφη καὶ τοὺς τοίχους πολυτελέσι λίθοις διακοσμοῦμεν; Τί δὲ Ἀσίαν καὶ Λιβύην καὶ πᾶσαν Εὐρώπην καὶ τὰς νήσους ἐπερχόμεθα, κίονας ἀριστίνδην ἐπιλελεγμένους καὶ ἐπιστυλίδας ἐρευνῶντες; Τί δὲ περὶ Δωρίους καὶ Ἰωνικὰς καὶ Κορινθιακὰς γλυφὰς, καὶ ὅσα οἱ ἐντρυφῶντες ζῶσι νόμοις προςεξεῦρον, σπουδάζομέν τε καὶ φιλοτιμούμεθα, κοινόκρανα κοσμοῦντες; Τί δὲ χρυσορόφους ἀνδρῶνας καὶ γυναικωνίτιδας κατασκευάζομεν; Ἆρ᾽ οὐ διὰ τὴν κενὴν δόξαν; Καὶ μὴν πρός τε ὕπνον μαλακὸν μὲν ἔδαφος αὔταρκες ἦν — ἐπεὶ καὶ μέχρι νῦν τοὺς Γυμνο-

σοφισταὶ παρ' Ἰνδοῖς χαμευνεῖν ἐκ παλαιῶν ἐθῶν κατέ-
χει λόγος —, εἰ δὲ μή, στιβὰς γοῦν ἐκ λίθων λογάδων
ἢ ξύλων εὐτελῶν πεποιημένη κλίνη. Ἀλλὰ γὰρ ἐλεφαν-
τόποδες τὰ ἐνήλατα, καὶ κλιντῆρας ὀστράκοις πολυτε-
λέσι καὶ ποικίλαις χελώναις ἐνδεδεμένας, μετὰ πολλῶν
πόνων καὶ δαπανημάτων ἐν πολλῷ χρόνῳ κατασκευά-
ζονται. Τινὲς δὲ ὁλοάργυροι καὶ ὁλόχρυσοι καὶ λι-
θοκόλλητοι στρωμναί, ἀνθηροποικίλοις καὶ χρυσοπά-
στοις ἔργοις, ὡς πρὸς ἐπίδειξιν καὶ πομπήν, οὐ τὴν
καθ' ἡμέραν χρῆσιν διακεκοσμημέναι, ὧν δημιουρ- 1116
γὸς ἡ κενὴ δόξα. Τί δὲ τοῦ ἀπὸ τῆς ἐλαίας ἐκθλι- P.
βομένου καρποῦ πλέον ἔδει ζητεῖν πρὸς ἀλείμματα;
Καὶ γὰρ λεαίνει, καὶ κάματον σώματος λύει, καὶ
εὐσαρκίαν ἐμποιεῖ· καὶ ἂν εἴ τι κεχαλασμένον εἴη,
σφίγγει πυκνότητι, καὶ οὐδενὸς ἧττον ἑτέρου ῥώμην
καὶ εὐτονίαν ἐντίθησιν. Ἀλλὰ γὰρ ἀπετειχίσθη τοῖς
ὠφελοῦσι τὰ ἡδέα τῆς κενῆς δόξης ἀλείμματα; εἰς ἃ
καὶ μυρεψοὶ πονοῦσι καὶ χῶραι μεγάλαι συντελοῦσι,
Συρία, Βαβυλών, Ἰνδοί, Σκύθαι, παρ' οἷς αἱ τῶν
ἀρωμάτων γενέσεις εἰσί.

§. 9. Πρός γε μὴν τὸ πίνειν, τίνος ἔδει μᾶλλον,
ἢ τοῦ φύσεως ἐκπώματος ἀκρότητι τέχνης εἰργα-
667 σμένου; Τὸ δὲ ἔκπωμα αἱ ἡμέτεραι χεῖρές εἰσιν,
M. ἃς εἰς ταὐτό τις συναγαγὼν καὶ κοιλάνας, εὖ μάλα
τῷ στόματι προσθείς, ἐπιχέοντος ἑτέρου τὸ πο-
τόν, οὐ μόνον ἄκος τε δίψης, ἀλλὰ καὶ ἄλεκτον ἡ-
δονὴν κτᾶται. Εἰ δὲ ἔδει πάντως ἑτέρου, τὸ γεωργι-
κὸν κισσύβιον οὐχ ἱκανὸν ἦν, ἀλλὰ ἄλλων ἐπιφανῶν
τέχνας ἀναζητεῖν ἔδει; Τί δὲ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν
κυλίκων ἀφθόνων πλῆθος κατασκευάζεσθαι, εἰ μὴ
διὰ τὸν φρυαττόμενον μεγάλα τῦφον, καὶ τὴν ἐπ'
αἰώρας φορουμένην κενὴν δόξαν; Ὅταν καὶ στεφα-
νοῦσί τινες, ἀξιοῦσι μὴ δάφνης, μηδὲ κιττοῦ, μὴ
ἴων, ἢ κρίνων, ἢ ῥόδου, ἢ θαλλοῦ συνόλως, ἤ τινος
ἄνθους εὐώδει στεφάνῳ, παρελθόντες τὰ θεοῦ δῶρα,
ἃ διὰ τῶν ἐτησίων ὡρῶν ἀναδίδωσι· χρυσοῦς δὲ ὑπὲρ

κεφαλῆς, βαρύτατον ἄχθος, αἰωροῦσιν, ἐν ἀγορᾷ
μέσῃ καὶ πληθούσῃ χωρὶς αἰδοῦς. Οὓς τί νομιστέον
ἢ ὅτι κενῆς δόξης εἰσὶ δοῦλοι, φάσκοντες οὐκ ἐλεύ-
θεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἡγεμόνες εἶ-
ναι; Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα, τὰς διαφορὰς τοῦ ἀν-
θρωπείου βίου διεξιόντα. Καί τοι τί δεῖ μακρηγο-
ρεῖν; Τίς γὰρ αὐτῶν ἀνήκοός ἐστι, τίς δὲ οὐ θεα-
τής; Τίς μὲν οὖν οὐ τρίβων καὶ ἐθάς; Ὥςτε παγ-
κάλως προςθήκην τὸν ἀτυφίας μὲν ἐχθρὸν, τύ-
φου δὲ ἑταῖρον ὠνόμασεν ὁ ἱερὸς λόγος. Καθά-
περ γὰρ τοῖς δένδρεσιν ἐπιφύονται βλάσται περισ-
σαὶ, μεγάλαι τῶν γνησίων λῶβαι, ἃς καθαίρου-
σι καὶ ἀποτέμνουσι προνοίᾳ τῶν ἀναγκαίων οἱ
γεωργοῦντες· οὕτω τῷ ἀληθεῖ καὶ ἀτύφῳ βίῳ
παρανέβλαψεν ὁ κατεψευσμένος καὶ τετυφωμένος,
οὗ μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας οὐδεὶς εὕρηται γεωρ-
γὸς, ὃς τὴν βλαβερὰν ἐπίφυσιν αὐταῖς ῥίζαις ἀπέ-
κοψε. Τοιγαροῦν εἰδότες οἱ φρονήσεως ἀσκηταὶ
τὸ κατάπλειστον τοῦτ᾽ αἰσθήσει πρῶτον, διανοίᾳ
μεταδιώκοντες, ἄντικρυς ἐκβοῶσι, „Θηρίον πονη- 1117
ρὸν ἥρπασε καὶ κατέφαγεν Ἰωσήφ.“ *) Ἀλλ᾽ οὐ P
θηρίον ἐξηγριωμένον ὢν, ὁ πολυπλοκώτατος τῶν
πεφυρμένων ἀνθρώπων τύφῳ βλαστηθεὶς βίος, οὐ
πλεονεξία καὶ πανουργία, σοφοὶ δημιουργοὶ, τοὺς
προςιόντας ἅπαντας εὐωχεῖται; Τοιγάρτοι καὶ ἔτι
ζῶσιν αὐτοῖς, ὡς νεκροῖς, προςτεθήσεται πένθος,
ἀξίαν ὀλοφύρσεως καὶ θρήνων καρπουμένοις ζωήν·
ἐπεὶ καὶ Ἰακὼβ τὸν Ἰωσὴφ ἔτι ζῶντα πενθεῖ.
Ἀλλ᾽ οὐ Μωϋσῆς ἐάσει τοὺς περὶ Ναδὰβ ἱεροὺς λό-
γους πενθεῖσθαι· **) οὐ γὰρ ὑπ᾽ ἀγρίου πονηροῦ
θηρὸς ἁρπασθέντες, ἀλλ᾽ ὑπὸ ῥιπῆς ἀσβέστου καὶ
ἀθανάτου φέγγους ἀνελήφθησαν. Ὅτι τὴν ἔνθερ-
μον καὶ διάπυρον καὶ σαρκῶν ἀναλωτικὴν καὶ ὀξυ-

*) Gen. 37, 33. — **) Lev. 10, 6.

668 κίνητον πρὸς τὴν εὐσέβειαν σπουδὴν, ἣ γενέσεως
M. μέν ἐστιν ἀλλοτρία, θεοῦ δὲ οἰκεία, τὸν μὲν δὴ
ὄκνον ἐκποδὼν ἀνελόντες, εὐαγῶς καθιέρωσαν· οὐ
δι' ἀναβαθμῶν ἐπὶ τὸν βωμὸν ἐλθόντες, ἀπείρηται
γὰρ νόμῳ, ἀλλὰ δεξιῷ πνεύματι ἀπουρίσαντες, καὶ
ἄχρι τῶν οὐρανοῦ περιόδων παραπεμφθέντες, θυσίας
ὁλοκαύτου καὶ ὁλοκάρπου τρόπον εἰς αἰθερίους αὐγὰς ἀναλυθέντες.

§. 10. Ἀποκοπτέον οὖν, ὦ ψυχὴ πειθαρχοῦσα τῷ διδάσκοντι, τὴν σεαυτῆς χεῖρα καὶ δύναμιν, ἐπειδὰν ἄρξηται τῶν γεννητικῶν, ἢ γενέσεως, ἢ ἀνθρωπείων σπουδασμάτων ἐπιλαμβάνεσθαι. Πολλάκις γὰρ ὑφ' *** "προσαψαμένην τῶν διδύμων χεῖρα ἀποκόπτειν," *) πρῶτον μὲν, ὅτι ἐδεξιώσατο ἣν ἐχθαίρειν ἐχρῆν ἡδονὴν, δεύτερον δὲ, ὅτι παρ' ἡμᾶς τὸ σπείρειν ἐνόμισεν, εἶθ' ὅτι τὸ γεννωμένῳ τὴν τοῦ ποιοῦντος ἐνέθηκε δύναμιν. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι ὁ γήϊνος ὄγκος, Ἀδὰμ, ὅταν ἅψηται τοῦ διδύμου ξύλου, θνήσκει, δυάδα τιμήσας πρὸ μονάδος, καὶ τὸ γενόμενον πρὸ τοῦ πεποιηκότος ἐκθαυμάσαι; Ἀλλὰ σύ γε τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς βαῖνε· καὶ τὰς καταγελάστους τοῦ θνητοῦ βίου σπουδὰς, ὡς τὴν φοβερὰν ἐκείνην χάρυβδιν ἀποδίδρασκε, καὶ μηδὲ ἄκρῳ, τὸ τοῦ λόγου, ποτὲ τῷ δακτύλῳ ψαύσῃς. Ἐπειδὰν δὲ ταῖς ἱεραῖς ἐπαποδύσῃ λειτουργίαις, ὅλην τὴν χεῖρα καὶ δύναμιν εὐρύνασα, εὖ μάλα τῶν παιδείας καὶ σοφίας θεωρημάτων ἐπίδραξαι. Καὶ γὰρ πρόσταξίς ἐστι τοιαύτη, "Ἐὰν ψυχὴ προσφέρῃ δῶρον ἢ θυσίαν, σεμίδαλις ἔσται τὸ δῶρον." Εἶτ' ἐπιφέρει, "Καὶ δραξάμενος πλήρη τὴν δράκα ἀπὸ τῆς σεμιδάλεως σὺν τῷ ἐλαίῳ, καὶ παντὶ τῷ λιβάνῳ, ἐπιθήσει τὸ μνημόσυνον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον." **)
Ἆρ' οὐ παγκάλως ψυχὴν εἶπεν ἀσώματον τὴν 1118
P.

---

*) Deut. 25, 12. — **) Lev. 2, 1 sq.

μέλλουσαν ἱερουργίαν, ἀλλ' οὐ τὸν δίδυμον ἐκ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου συνεστῶτα ὄγκον; Τὸ γὰρ εὐχόμενον, τὸ εὐχάριστον, τὸ θυσίας ἀμώμους ἀληθῶς ἀνάγον, ἓν μόνον ἦν ἄρα, ἡ ψυχή. Τίς οὖν ἡ ψυχῆς ἀσωμάτου θυσία; Τίς ἡ σεμίδαλις, ἐκκεκαθαρμένης ταῖς παιδείας ὑποθήκαις γνώμης σύμβολον, τροφὴν ἄνοσον καὶ ζωὴν ἀνυπαίτιον ποιεῖν ἱκανῆς; Ἀφ' ἧς δραξάμενος ὁ ἱερεὺς ὅλῃ τῇ δρακὶ, τὸ δ' ἐστι, πάσαις ταῖς διανοίας λαβαῖς, πλήρη τὴν ὅλην ψυχὴν εἰλικρινεστάτων καὶ καθαρωτάτων δογμάτων γενομένην, αὐτὴν, ὡς ἱερεῖον τὸ κάλλιστον, ἀνάγειν προςτέτακται, πίονα καὶ λιπῶσαν, θείῳ φωτὶ χαίρουσι, καὶ ταῖς ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀναδιδομέναις καταπνεομένην αὔραις, ὡς εὐωδέστατον καὶ προςηνέστατον ἀεὶ καρποῦσθαι
669 βίον. Τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ λιβανωτὸς, ὧν ἐπι-
M δράττεται σὺν τοῖς λευκοπύροις ὁ ἱερεὺς, ταῦτα αἰνίττεται.

§. 11. Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς ἐξαίρετον ἑορτὴν ἀνέθηκε τῷ δράγματι· πλὴν οὐ παντὶ, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γῆς. „Ὅταν γὰρ," φησὶν, „εἰςέλθητε εἰς τὴν γῆν, ἣν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν, καὶ θερίζητε τὸν θερισμὸν αὐτῆς, οἴσετε δράγματα ἀπαρχὴν τοῦ θερισμοῦ ὑμῶν πρὸς τὸν ἱερέα." *) Τὰν δὲ ἴστιν· ὅταν εἰςέλθῃς, ὦ διάνοια, εἰς τὴν ἀρετῆς χώραν, ἣν ἐμπρεπὲς μόνῳ δωρεῖσθαι θεῷ, τὴν εὔβοτον, τὴν εὔγειον, τὴν καρποφόρον, εἶτα οἰκεῖα εἴγε σπείρασα ἀγαθὰ θερίζῃς αὐξηθέντα ὑπὸ τοῦ τελεςφόρου· μὴ πρότερον οἴκαδε συγκομίσῃς, τουτέστι, μὴ ἀναθῇς μηδ' ἐπιγράψῃς σεαυτῇ τὴν τῶν περιγινομένων αἰτίαν, ἢ ἀπάρξασθαι τῷ πλουτάρχῳ καὶ τὰ πλουτιστήρια ἔργα ἐπιτηδεύειν ἀναπείθοντι. Καὶ λέγεται, „τὴν ἀπαρχὴν τοῦ θερισμοῦ ὑμῶν αὐτῶν," ἀλλ' οὐχὶ τῆς

---

*) Gen. 23, 10.

γῆς, „προσφέρειν," ἵνα ἀμῶμεν καὶ θερίζωμεν ἑαυτοῖς, πάνθ' ὅσα καλὰ καὶ τρόφιμα καὶ σπουδαῖα βλαστήματα καθιεροῦντες.

§. 12. Ἀλλ' ὅ γε τῶν ἐνυπνίων μύστης ὁμοῦ καὶ μυσταγωγὸς θαρσεῖ λέγειν, ὅτι ἀνέστη τὸ αὐτοῦ δράγμα καὶ ὠρθώθη. Τῷ γὰρ ὄντι, καθάπερ οἱ γαῦροι τῶν ἵππων τὸν αὐχένα μετέωρον ἐξάραντες, ὅσοι θιασῶται τῆς κενῆς δόξης εἰσὶν, ἐπάνω πάντων ἑαυτοὺς ἱδρύουσι, πόλεων, νόμων, ἐθῶν πατρίων, τῶν παρ' ἑκάστοις πραγμάτων. Εἶτα ἀπὸ δημαγωγίας ἐπὶ δημαρχίαν βαδίζοντες, καὶ τὰ μὲν τῶν πλησίον καταβάλλοντες, τὰ δ' οἰκεῖα διαναστάντες καὶ παγίως ὀρθοῦντες, ὅσα ἐλεύθερα καὶ ἀδούλωτα φύσει φρονήματα, καὶ ταῦθ' ὑπάγεσθαι 1119.
μηχανῶνται. Διὸ προστίθησι, „Περιστραφέντα δὲ P.
τὰ δράγματα ὑμῶν προσεκύνησαν τὸ ἐμὸν δράγμα." *) Τέθηπε γὰρ ὁ μὲν αἰδοῦς ἐραστὴς τὸν σκληραύχενα, ὁ δὲ εὐλαβὴς τὸν αὐθάδη, ὁ δὲ ὁσιότητα τιμῶν, τὸ ἑαυτῷ τε καὶ ἄλλοις ἀνόσιον. Καὶ μήποτ' εἰκότως. Ἅτε γὰρ θεωρὸς ὢν οὐ μόνον τοῦ ἀνθρωπείου βίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν κόσμῳ συμπάντων ὁ ἀστεῖος, οἶδεν ὅσον εἴωθε πνεῖν ἀνάγκη, τύχη, καιρὸς, βία, δυναστεία, καὶ ὅσας ὑποθέσεις καὶ ἡλίκας εὐπραγίας ἀπνευστὶ δραμούσας ἄχρις οὐρανοῦ, κατέσεισαν καὶ κατέρραξαν. Ὥστε ἀναγκαίως εὐλάβειαν ἐπασκήσεται, τοῦ μηδὲν ἐξ ἐπιδρομῆς δεινὸν παθεῖν συγγενὲς φυλακτήριον· ὃ γὰρ, οἶμαι, πρὸς πόλιν τεῖχος, τοῦθ' εὐλάβεια πρὸς ἕκαστον. Ἆρ' οὖν οὐ παραπαίουσι καὶ μεμήνασιν, ὅσοι παρρησίαν ἄπειρον σπουδάζουσιν ἐπιδείκνυσθαι βασιλεῦσι καὶ τυράννοις, ἔστιν ὅτε λέγειν τε καὶ ποιεῖν ἐναντία τολμῶντες; Οὐκ αἰσθάνονται, ὅτι οὐ τοὺς

*) Gen. 37, 7.

αὐχένας μόνον, ὥσπερ τὰ θρέμματα, ὑπεζεύχθησαν,
670 ἀλλ' ὅλα τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχάς, γύναιά τε καὶ
M. τέκνα, καὶ γονεῖς, καὶ τὴν ἄλλων, ἑτέρων συγγενῶν,
πολυάνθρωπον οἰκειότητα καὶ κοινωνίαν ἐκδέδονται. Καὶ ἔξεστι τῷ ἡνιόχῳ καὶ ἐπ' ὤμῳ μετὰ πάσης εὐμαρείας κεντεῖν, ἐλαύνειν, ἐπέχειν, ἀναχαιτίζειν, ἔστ' ἂν ἐθελήσῃ μικρὰ καὶ μείζω διατιθέναι. Τοιγαροῦν στιζόμενοι, καὶ μαστιγούμενοι, καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι, καὶ ὅσα πρὸ τοῦ θανάτου χαλεπὰ πάντα ὠμῶς καὶ ἀνηλεῶς ἀθρόα ὑπομένοντες, ἀπαχθέντες ἐπὶ πᾶσι θνήσκουσι.

§. 13. Ταῦτ' ἐπὶ τῆς ἀκαίρου παῤῥησίας τὰ ἐπίχειρα, οὐ παῤῥησίας παρά γε τοῖς φρονοῦσι κριταῖς, ἀλλ' εὐηθείας καὶ φρενοβλαβείας καὶ μελαγχολίας ἀνιάτου γέμοντα. Τί λέγεις; Χειμῶνα τις ὁρῶν ἀκμάζοντα, καὶ βαρὺ πνεῦμα ἐναντίον, καὶ λαίλαπα καταιγίζουσαν, καὶ κυματούμενον πέλαγος, ἐνορμίζεσθαι δέον, ἐξορμίζεται καὶ ἐξανάγεται; Τίς ἢ κυβερνήτης ἢ ναύκληρος οὕτω ποτὲ ἐμεθύσθη καὶ παρώνησεν, ἵνα ὅσων εἶπον κατασκηψάντων, ἐθελήσῃ πλεῖν, ὑπέραντλος ἄνωθεν ἐπεγχυθείσης τῆς θαλάσσης ἡ ναῦς γενομένη, πλωτῆρσιν αὐτοῖς ἐγκαταποθῇ; Τῷ γὰρ βουλομένῳ πλεῖν ἀκινδύνως, εὔδιον πνεῦμα οὔριόν τε καὶ λεῖον ἀναμένειν ἐξῆν. Τί 1120
δέ; ἄρκτον τις ἢ λέοντα μετὰ συρμοῦ θεασάμε- P.
νος ἐπιόντα πραῦναι καὶ τιθασσεῦσαι δέον, ἐξαγριαίνει καὶ ἀνερεθίζει, ὅπως θοίναν καὶ εὐωχίαν ὠμοβόροις ἀνηλεεστάτην εὐτρεπίσῃ ἑαυτόν; Εἰ μὴ καὶ φαλαγγίοις καὶ ἀσπίσι ταῖς Αἰγυπτίαις καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα τὸν φθοροποιὸν ἰόν, ** οὐδενὶ λυσιτελὲς ἀνθίστασθαι, θάνατον ἀπαραίτητον τοῖς ἅπαξ δηχθεῖσιν ἀπεργοῦσιν· ἀγαπητὸν γὰρ κατεπᾴδοντας καὶ χειροήθη ποιοῦντας, μηδὲν ὑπ' αὐτῶν δεινὸν παθεῖν. Εἶτ' οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποί τινες, συῶν, φαλαγγίων, ἀσπίδων ἀγριώτεροι καὶ ἐπιβουλότεροι; Ὧν τὸ ἐπίβουλον καὶ δυσμενὲς ἀμήχανον ἑτέρως ἢ τι-

θωπείαις καὶ μειλίγμασι χρωμένους, διακλῖναι. Τοι-
γάρτοι ὁ σοφὸς Ἀβραὰμ τοὺς υἱοὺς τοῦ Χὲτ — ἑρ-
μηνεύονται δὲ ἐξιστάντες — προσκυνήσει, τῶν καιρῶν
τοῦτο δρᾷν ἀναπειθόντων. Οὐ γὰρ τιμῶν γε τοὺς
ἐκ φύσεως καὶ γένους καὶ ἐθῶν ἐχθροὺς λογισμοῦ,
οἳ τὸ τῆς ψυχῆς νόμισμα, παιδείαν, ἐξιστάντες
καὶ κατακερματίζοντες οἰκτρῶς ἀναλίσκουσιν, ἐπὶ τὸ
προσκυνεῖν ἦλθεν· ἀλλὰ τὸ παρὸν κράτος αὐτῶν
καὶ τὴν δυσάλωτον ἰσχὺν δεδιὼς, καὶ φυλαττόμενος
ἐρεθίζειν, μέγα καὶ ἐχυρὸν κτῆμα καὶ ἀγώνισμα ἀ-
ρετῆς, σοφῶν ψυχῶν ἄριστον ἐνδιαίτημα, τὸ διπλοῦν
671 σπήλαιον, ὃ μαχόμενον μὲν καὶ πολεμοῦντα οὐκ
M ἐνῆν, ὑπερμαχόμενον δὲ καὶ θεραπεύοντα τῷ λόγῳ
κομίσασθαι. Τί δὲ, οὐχὶ καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἐν ἀγορᾷ
διατρίβωμεν, εἰώθαμεν ἐξίστασθαι μὲν τοῖς ἄρχου-
σιν, ἐξίστασθαι δὲ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις; Ἀλλ' ἀπ'
ἐναντίας γνώμης καὶ οὐχὶ τῆς αὐτῆς· τοῖς μὲν γὰρ
ἄρχουσιν ἐν τιμῇ, τοῖς δὲ ὑποζυγίοις διὰ φόβον,
τοῦ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς νεωτερισθῆναι. Καὶ
διδόντων μὲν τῶν καιρῶν, ἐπιτιθεμένους τὴν τῶν
ἐχθρῶν βίαν καλὸν καταλῦσαι, μὴ ἐπιτρεπόντων δὲ,
ἀσφαλὲς ἡσυχάσαι· βουλομένοις δὲ τὴν ὠφέλειαν
εὑρίσκεσθαι παρ' αὐτῶν ἁρμόττον τιθασσεῦσαι.

§. 14. Διὸ καὶ νῦν ἄξιον ἐπαινεῖν τοὺς μὴ ὑποχω-
ροῦντας τῷ τῆς κενῆς προστάτῃ δόξης, ἀλλὰ ἀνθιστα-
μένους καὶ λέγοντας, "Μὴ βασιλεύων βασιλεύσεις ἐφ'
ἡμῖν;" *). Οὔπω γὰρ ἰσχυκότα ὁρῶσιν αὐτὸν, οὐχ,
ὡς φλόγα, ἡμμένον καὶ λάμποντα ἐν ἀφθόνῳ ὕλῃ
νεμόμενον, ἀλλ' ἔτι ὡς σπινθῆρα ἐντυφόμενον, ὀνει-
ρώττοντα δόξαν, οὐκ ἐναργῶς ἤδη μετιόντα. Χρη-
στὰς γὰρ ἐλπίδας ὑποβάλλουσιν ἑαυτοῖς, ὡσεὶ καὶ 1121
μὴ ἁλῶναι δυνησόμενοι. Παρὸ λέγουσι, "Μὴ ἐφ' P.

*) Gen. 37, 8.

ἡμῖν βασιλεύσεις; Ἴσον τῷ, ζώντων, ὄντων, ἰσχυ-
όντων, ἐμπνεόντων ἡμῶν, οἴει δυναστεύσειν; Ἀσθε-
νησάντων μὲν γὰρ ἴσως ἐπικρατήσεις, ἐῤῥωμένων δὲ,
ἐν ὑπηκόου μοίρᾳ τετάξῃ. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν·
ἐπειδὰν μὲν γὰρ ἐν διανοίᾳ ὀρθὸς ἰσχύῃ λόγος, ἡ κε-
νὴ καταλύεται δόξα, ῥώννυται δὲ, ἀσθενήσαντος.
Ἕως οὖν ἔτι σώαν ἔχει τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἡ ψυχὴ,
καὶ μηδὲν αὐτῆς μέρος ἠκρωτηρίασται, θαῤῥείτω βάλ-
λειν καὶ τοξεύειν τὸν ἐναντιούμενον τῦφον, καὶ ἐλευ-
θεροστομείτω, φάσκουσα· οὔτε βασιλεύσεις, οὔτε
κυριεύσεις, οὔτε ἡμῶν, οὔτε ἐφ᾽ ἡμῶν, ἑτέρων.
Ἀλλὰ σοῦ τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς
ἐφόδῳ μιᾷ καταδραμούμεθα σὺν τοῖς δορυφόροις
καὶ ὑπασπισταῖς φρονήσεως ἐγγόνοις· ἐφ᾽ ὧν λέ-
γεται ὅτι "Προσέθεντο μισεῖν αὐτὸν ἕνεκα τῶν
ἐνυπνίων αὐτοῦ, καὶ ἕνεκα τῶν ῥημάτων αὐτοῦ."
Ἀλλ᾽ οὐ ῥήματα μὲν καὶ ἐνύπνια, πάνθ᾽ ὅσα ὁ τῦ-
φος ἂν εἰδωλοποιῇ, πράγματα δὲ καὶ σαφεῖς ἐνέρ-
γειαι, τὰ ὅσα ἐπ᾽ ὀρθὸν βίον καὶ λόγον ἀναφέρεται;
Καὶ τὰ μὲν μίσους, ἅτε κατεψευσμένα, τὰ δὲ φι-
λίας, ἅτε ἀληθείας τῆς ἐπεράστου γέμοντα, ἐπάξια.
Μηδεὶς οὖν ἔτι κατηγορεῖν ἐπιτολμάτω τῶν τοσούτων
τὰς ἀρετὰς ἀνδρῶν, ὡς μισανθρώπου καὶ μισαδέλφου
δεῖγμα ἤθους ἐκφερόντων· ἀλλὰ μαθὼν, ὅτι οὐκ
ἄνθρωπος ὁ νῦν ἐπικρινόμενός ἐστιν, ἀλλὰ ὁ ἐν
ἑκάστου τῇ ψυχῇ τρόπος, ὁ δοξομανὴς καὶ φυλότυ-
φος· ἀποδεχέσθω τοὺς ἄσπονδον ἔχθραν καὶ μῖσος
672 ἀκατάλλακτον πρὸς αὐτὸν ἐῤῥωμένους, καὶ μηδέ-
M ποτε τὸν στυγηθέντα πρὸς ἐκείνων στερξάτω· γνοὺς
ἀκριβῶς, ὅτι οἱ τοιοῦτοι δικασταὶ γνώμης οὐκ ἄν
ποτε ἐσφάλησαν ὑγιοῦς, ἀλλὰ μαθόντες καὶ παιδευ-
θέντες ἐξ ἀρχῆς τὸν ὄντως βασιλέα, τὸν κύ-
ριον, προσκυνεῖν τε καὶ τιμᾶν, ἀγανακτοῦσιν,
εἴ τις τὴν θεοῦ τιμὴν νοσφίζεται, καὶ τοὺς οἰκέ-
τας αὐτοῦ μετακαλεῖ πρὸς τὴν ἰδίαν θεραπείαν.

§. 15. Διὸ θαῤῥοῦντες ἐροῦσιν, "Μὴ βασιλεύων βασιλεύσεις ἐφ' ἡμῖν"; Ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι οὐκ ἐσμὲν αὐτόνομοι, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου βασιλέως, τοῦ μόνου θεοῦ, βασιλευόμεθα; Τί δὲ κυριεύων κυριεύσεις ἡμῶν; Μὴ γὰρ οὐ δεσποζόμεθα, καὶ ἔχομέν τε καὶ ἕξομεν εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον τὸν αὐτὸν κύριον; Ὧι 1122 P.
δουλεύοντες οὕτω γεγήθαμεν, ὡς οὐδεὶς ἕτερος ἐπ' ἐλευθερίᾳ. Καὶ γάρ ἐστι τὸ δουλεύειν θεῷ πάντων ἄριστον, ὅσα ἐν γενέσει τετίμηται. ** Εὐξαίμην ἂν οὖν καὶ αὐτὸς δυνηθῆναι τοῖς γνωσθεῖσιν ὑπὸ τούτων ἐμμεῖναι βεβαίως· ὀπτῆρες γὰρ καὶ κατάσκοποι καὶ ἔφοροι πραγμάτων, οὐ σωμάτων, εἰσὶν, ἀκριβεῖς, δίκαιοι, πάντα νήφοντες τὸν αἰῶνα, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ἔτι τῶν εἰωθότων δελεάζειν ἀπατᾶσθαι. Μεθύω δὲ ἄχρι νῦν ἐγὼ, καὶ ἀσαφείᾳ πολλῇ κέχρημαι, καὶ βάκτρων καὶ τῶν ποδηγετησόντων, ὥςπερ οἱ τυφλοὶ, δέομαι. Σκηριπτομένῳ γὰρ ἐγγένοιτ' ἂν ἴσως, μήτε προςπταίειν μήτε ὀλισθαίνειν. Εἰ δέ τινες ἀνεξετάστους καὶ ἀπεριοσκέπτους εἰδότες ἑαυτοὺς οὐ σπουδάζουσι τοῖς ἐξητακόσιν, ἃ χρὴ πάντα ἀκριβῶς καὶ περιεσκεμμένως, ἀκολουθεῖν, ἀγνοοῦντες τὴν ὁδὸν ἐπισταμένοις, ἴστωσαν ὅτι δυςαναπορεύτοις βαράθροις περιπαρέντες, οὐδ' ἐπιγινόμενοι προελθεῖν ἔτι δυνήσονται. Ἐγὼ δὲ ἐκείνοις, ὅταν μικρὸν ἀνεθῶ τῆς μέθης, οὕτως εἰμὶ ἔνσπονδος, ὡς τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον εἶναι νομίζειν. Καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον τὸν ἐνυπνιαστὴν, ὅτι γε καὶ ἐκεῖνοι, προβαλοῦμαι καὶ στυγήσω. Καὶ οὐδεὶς εὖ φρονῶν ἐπὶ τούτῳ μέμψαιτ' ἂν, μετὰ τὰς πλείους γνώμας τε καὶ ψήφους ἀεὶ νικᾷν. Ἐπειδὰν δὲ πρὸς ἀμείνω βίον μεταβάλῃ, καὶ μηκέτ' ἐνυπνιάζηται, μηδὲ ταῖς κεναῖς τῶν κενοδόξων φαντασίαις ἐλλυσπώμενος κακοπαθῇ, μηδὲ νύκτα καὶ σκότος καὶ πραγμάτων ἀδήλων καὶ ἀτεκμάρτων συντυχίας ὀνειροπολῇ. Περιαναστὰς δὲ ἐκ τοῦ βαθέος ὕπνου, διατελῇ μὲν ἐγρηγορὼς, ἐνάργειαν δὲ πρὸ ἀσαφείας, καὶ πρὸ

ψευδοῦς ὑπολήψεως ἀλήθειαν, καὶ πρὸ νυκτὸς ἡμέραν, καὶ φῶς πρὸ σκότους ἀποδέχηται, καὶ τὴν μὲν γυναῖκα τοῦ Αἰγυπτίου, σώματος, ἡδονὴν, εἰς αὐτὸν εἰσελθεῖν, καὶ τῆς ὁμιλίας αὐτῆς ἀπολαῦσαι
673 προκαλοῦσαν, ἀποστρέφηται διὰ πόθον ἐγκρατείας
M. καὶ ζῆλον εὐσεβείας ἄλεκτον· ὧν δὲ ἔδοξεν ἀλλοτριωθῆναι συγγενικῶν καὶ πατρῴων ἀγαθῶν μεταποιῆται, πάλιν τὸ ἐπιβάλλον ἀρετῆς ἑαυτῷ μέρος δικαιῶν ἀνακτᾶσθαι. Καὶ ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπανιὼν βελτιώσεσιν, ὡς ἐπὶ κορυφῆς τοῦ ἑαυτοῦ βίου, καὶ τέλους ἱδρυθεὶς, ἀναφθέγξηται, ὃ παθὼν ἀκριβῶς ἔμαθεν, ὅτι "τοῦ θεοῦ".*) ἐστιν, ἀλλ' οὐδενὸς
ἔτι τῶν εἰς γένεσιν ἡκόντων αἰσθητοῦ τὸ παρά- 1123
παν. Οἱ μὲν ἀδελφοὶ καταλλακτηρίους ποιήσονται P.
συμβάσεις, τὸ μῖσος εἰς φιλίαν, καὶ τὸ κακὸν εἰς εὔνοιαν μεταβαλόντες. Ἐγὼ δὲ ὁ τούτων ὀπαδὸς — πείθεσθαι γὰρ ὡς δεσπόταις οἰκέτης ἔμαθον — ἐπαινῶν οὐκ ἐπιλείψω τῆς μετανοίας ἐκεῖνον. Εἴ γε καὶ Μωϋσῆς ὁ ἱεροφάντης ἀξιέραστον καὶ ἀξιομνημόνευτον οὖσαν αὐτοῦ τὴν μετάνοιαν, ἐκ φθορᾶς ἀνασώζει διὰ συμβόλου τῶν ὀστέων,"**) ἃ κατορωρύχθαι μέχρι τοῦ παντὸς οὐκ ᾤετο δεῖν ἐν Αἰγύπτῳ· παγχάλεπον ἡγούμενος, εἴ τι ἤνθησεν ἡ ψυχὴ καλὸν, τοῦτ' ἐᾶσαι μαρανθῆναι, καὶ κατακλυσθὲν ἀφανισθῆναι πλημμύραις, ἃς ὁ τῶν παθῶν Αἰγύπτιος ποταμὸς, τὸ σῶμα, διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ῥέων ἐνδελεχῶς, ἐκδίδωσιν.

§. 16. Ἡ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων φανεῖσα ὄψις ἀπὸ γῆς καὶ διάκρισις εἴρηται· τὴν δὲ ἑτέραν καιρὸς ἤδη σκοπεῖν, καὶ ὡς ὀνειροκριτικῇ τέχνῃ διαστέλλεται. "Εἶδεν οὖν," φησὶν, "ἐνύπνιον ἕτερον, καὶ διηγήσατο τῷ πατρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· ὥσπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ

---

*) Exod. 50, 19. **) Gen. 13, 19.

ἕνδεκα ἀστέρες προσεκύνουν με. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ πατὴρ, καὶ εἶπε· τί τὸ ἐνύπνιον ὃ ἐνυπνιάσθης; Ἆρά γε ἐλθόντες ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου, προσκυνῆσαι σοὶ ἐπὶ τὴν γῆν; Ἐζήλωσαν δὲ αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ, ὁ δὲ πατὴρ διετήρησε τὸ ῥῆμα." *) Φασὶ τοίνυν οἱ μετεωρολογικοὶ, τὸν ζωδιακὸν κύκλον μέγιστον ὄντα τῶν κατ' οὐρανὸν, δυοκαίδεκα ζωδίων, ἀφ' ὧν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἔσχε, κατηστερίσθαι· ἥλιον δὲ καὶ σελήνην ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἱλουμένους ἕκαστον διεξέρχεσθαι τῶν ζωδίων, οὐκ ἰσοτάχους, ἀλλ' ἐν ἀριθμοῖς καὶ χρόνοις ἀνίσοις· τὸν μὲν, ἐν ἡμέραις τριάκοντα, τὴν δὲ, δωδεκατημορίῳ τούτων μάλιστα, ὅπερ ἡμερῶν δυεῖν καὶ ἡμίσους ἐστίν. Ἔδοξεν οὖν ὁ τὴν θεόπεμπτον φαντασίαν ἰδὼν ὑπ' ἀστέρων ἕνδεκα προσκυνεῖσθαι, δωδέκατον συντάττων ἑαυτὸν, εἰς τὴν τοῦ ζωδιακοῦ συμπλήρωσιν κύκλου. Μέμνημαι δὲ καὶ πρότερόν τινος ἀκούσας ἀνδρὸς οὐκ ἀμελῶς οὐδὲ ῥαθύμως τῷ μαθήματι προσενεχθέντος, ὅτι "οὐκ ἄνθρωποι μόνοι δοξομανοῦσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀστέρες· καὶ περὶ πρω-
674 τείων ἁμιλλώμενοι, δικαιοῦσιν οἱ μείζους ἀεὶ πρὸς
M. τῶν ἐλαττόνων δορυφορεῖσθαι." Ταῦτα μὲν οὖν, ὅπως ἂν ἀληθείας ἢ εἰκαιολογίας ἔχῃ, παρετέον τοῖς μετεωροθήραις σκοπεῖν. Λέγομεν δὲ ἡμεῖς, ὡς ὅτι ὁ σπουδῆς ἀκρίτου καὶ φιλονεικίας ἀλόγου καὶ κε- 1124
νῆς δόξης ἐραστὴς, ἀεὶ φυσώμενος ὑπ' ἀνοίας, οὐ P.
μόνον ἀνθρώπους ὑπερκύπτειν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἀξιοῖ. Καὶ νομίζει μὲν ἑαυτοῦ χάριν τὰ πάντα γεγενῆσθαι, ἀναγκαῖον δὲ εἶναι δασμὸν ἕκαστον ὡς βασιλεῖ φέρειν αὐτῷ, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, οὐρανόν. Καὶ τοσαύτῃ τῆς εὐηθείας ὑπερβολῇ χρῆται, ὥστε οὐκ ἰσχύειν λογίσασθαι, ὃ καὶ ἂν παῖς ἄφρων ἐννοηθείη, ὅτι τεχνίτης οὐδεὶς ἕνεκα μέρους ποτὲ ὅ-

*) Gen. 37, 9.

λον, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ὅλου μέρος δημιουργεῖ. Μέρος δὲ τοῦ παντὸς, ἄνθρωπος· ὥςτε γέγονεν εἰς τὸ συμπλήρωμα τοῦ κόσμου δικαίως, ἂν αὐτὸς ἐκείνῳ συντελῶν ᾖ.

§. 17. Φλυαρίας δ' ἄρα τοσαύτης γέμουσί τινες, ὥςτε ἀγανακτοῦσιν, εἰ μὴ ὁ κόσμος τοῖς βουλήμασιν αὐτῶν ἕποιτο. Διὰ τοῦτο Ξέρξης μὲν ὁ Περσῶν βασιλεὺς, βουλόμενος τοὺς ἐχθροὺς καταπλῆξαι, μεγαλουργίας ἐπίδειξιν ἐποιεῖτο, καινουργῶν τὴν φύσιν. Γῆν μὲν γὰρ μετεστοιχείου καὶ θάλατταν, ἀντιδιδοὺς πελάγει μὲν ἤπειρον, ἠπείρῳ δὲ πέλαγος· τὸν μὲν Ἑλλήςποντον ζευγνὺς γεφύραις, ὄρος δὲ τὸν Ἄθω ῥηγνὺς εἰς βαθεῖς κόλπους, οἳ πληρούμενοι θαλάττης, ὁ νέος καὶ χειρότμητος εὐθὺς πόντος ἦσαν, τῷ παλαιῷ τῆς φύσεως ἐξαλλοιωθείς. Τὰ δὲ περίγεια, ὡς ἐδόκει, θαυματουργήσας, ἀνέβαινε ταῖς τετολμημέναις ἐπινοίαις, συνανάγων ἀσέβειαν ἑαυτῷ καὶ εἰς οὐρανὸν ὁ δύστηνος, ὡς τὰ ἀκίνητα κινήσων, καὶ τὸν θεῖον στρατὸν καθαιρήσων, καὶ — τὸ λεγόμενον — ἀφ' ἱερᾶς ἤρχετο. Τὸν γὰρ ἄριστον τῶν ἐκεῖ, τὸν ἡγεμόνα ἡμέρας ἥλιον, ἐτόξευεν· ὥςπερ οὐκ αὐτὸς ἀφανεῖ βέλει φρενοβλαβείας τιτρωσκόμενος, οὐ μόνον διὰ τὸ ἀδυνάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀνοσιωτάτων ἔργων ἐρᾶν, ὧν καὶ θάτερον μεγάλη τῷ ἐγχειροῦντι δύςκλεια ἦν. Γερμανῶν δὲ πολυανθρωποτάτην μοῖραν — ἀμπωτίζει δὲ παρ' αὐτοῖς ἡ θάλαττα — λόγος ἔχει, κατὰ τὰς ἐκεῖ παλιῤῥοίας ἐπιδρομὰς ὠθουμένους μετὰ σπουδῆς, ἐπανατεινομένους γυμνὰ τὰ ξίφη, θέοντας, ὡς στῖφος πολεμίων τὸ κυματούμενον πέλαγος ὑπαντιάζειν· ἄξιον μισεῖν μὲν, ὅτι ἐναντία ὅπλα δι' ἀθεότητα κατὰ τῶν ἀδουλώτων τῆς φύσεως αἱρεῖσθαι τολμῶσι μερῶν· 1125 χλευάζειν δὲ, ὅτι ἀδυνάτοις ἐγχειροῦσιν, ὡς δυνατὸν P. νομίζοντες, ὡς ζῶον καὶ ὕδωρ κεντεῖσθαι, τιτρώσκεσθαι, κτείνεσθαι δύνασθαι· καὶ πάλιν ἀλγεῖν, δεδιέναι, φόβῳ τῶν ἐπιόντων ἀποδιδράσκειν, καὶ ὅ-

σα ψυχῆς πάθη κατά τε ἡδονὰς καὶ ἀλγηδόνας ἀναδέχεσθαι.

675 §. 18. Χθὲς δὲ οὐ πρώην ἄνδρα τινὰ οἶδα τῶν ἡγεμονικῶν, ὃς τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν εἶχεν Αἰγύπτου, ἐπειδὴ τὰ πάτρια κινεῖν ἡμῶν διενοήθη, καὶ διαφερόντως τὸν ἁγιωδέστατα καὶ φρικωδέστατον περὶ τῆς ἑβδόμης ὑπάρχοντα νόμον καταλύειν, καὶ ὑπηρετεῖν ἠνάγκαζεν αὐτῷ, καὶ τὰ ἄλλα ποιεῖν παρὰ τὸ καθεστὸς ἔθος· νομίζων ἀρχὴν ἔσεσθαι καὶ τῆς περὶ τὰ ἄλλα ἐκδιαιτήσεως, καὶ τῆς τῶν ὅλων παραβάσεως, εἰ τὸ ἐπὶ τῇ ἑβδόμῃ πάτριον ἀνελεῖν δυνηθείη. Καὶ μήθ᾽ οὓς ἐβιάζετο ὁρῶν εἴκοντας τοῖς ἐπιτάγμασι, μήτε τὴν ἄλλην πληθὺν ἠρεμοῦσαν, ἀλλὰ βαρέως καὶ τραχέως φέρουσαν τὸ πρᾶγμα, καὶ ὡς ἐπ᾽ ἀνδραποδισμῷ καὶ πορθήσει καὶ κατασκαφῇ πατρίδος πενθοῦντάς τε καὶ κατηφοῦντας, ἠξίου λόγῳ διδάσκειν παρανομεῖν, φάσκων, "Εἰ πολεμίων ἔφοδος αἰφνίδιον γένοιτο, ἢ κατακλυσμοῦ φορὰ, τοῦ ποταμοῦ ταῖς πλημμύραις παραῤῥήξαντος τὸ χῶμα, ἢ ῥιπὴ πυρὸς, ἢ κεραυνία φλὸξ, ἢ λιμὸς ἢ λοιμὸς, ἢ σεισμὸς, ἢ ὅσα ἄλλα κακὰ χειροποίητα καὶ θεήλατα· μεθ᾽ ἡσυχίας πάσης οἴκοι διατρίψετε; Ἢ μετὰ τοῦ συνήθους σχήματος προελεύσεσθε, τὴν μὲν δεξιὰν εἴσω χεῖρα συναγαγόντες, τὴν δὲ ἑτέραν ὑπὸ τῆς ἀμπεχόνης παρὰ ταῖς λαγόσι πήξαντες, ἵνα μηδ᾽ ἄκοντές τι τῶν εἰς τὸ σωθῆναι παράσχησθε; Καὶ καθεδεῖσθε ἐν τοῖς συναγωγίοις ὑμῶν, τὸν εἰωθότα θίασον ἐγείροντες, καὶ ἀσφαλῶς τε ἱερὰς βίβλους ἀναγινώσκοντες, καὶ ἂν εἴ τι μὴ τρανὲς εἴη διαπτύοντες, καὶ τῇ πατρίῳ φιλοσοφίᾳ διὰ μακρηγορίας ἐνευκαιροῦντές τε καὶ ἐνσχολάζοντες; Ἀλλὰ γὰρ ἀποσεισάμενοι πάντα ταῦτα, πρὸς τὴν ἑαυτῶν καὶ γονέων καὶ τέκνων, καὶ τῶν ἄλλων οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων σωμάτων, εἰ δὲ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ κτημάτων καὶ χρημάτων, ὡς μηδὲ ταῦτα ἀφανισθείη, βοήθειαν ἀποδύεσθε; Καὶ μὴν οὗτος αὐτὸς ἐγὼ τὰ λεχθέντα,

ἔφη, πάντα εἰμί· τυφὼς, πόλεμος, κατακλυσμὸς,
κεραυνὸς, λιμηρὰ καὶ λοιμώδης νόσος, ὃ τινάττων καὶ
κυκῶν τὰ παγίως ἑστῶτα σεισμὸς, εἱμαρμένης ἀ- 112(
νάγκης οὐκ ὄνομα, ἀλλ' ἐμφανὴς ἐγγὺς ἑστῶσα δύ- P.
ναμις." Τί οὖν, ἢ ταῦτα λέγοντα ἢ διανοούμενον
αὐτὸ μόνον, εἶναι φῶμεν; Ἆρ' οὐκ ἐκτόπιον; ὑπερω-
κεάνιον μὲν οὖν ἢ μετακόσμιόν τι καινὸν κακὸν, εἴ γε
τῷ πάντα μακαρίῳ ὁ πάντα βαρυδαίμων ἑαυτὸν ἐξ-
ομοιοῦν ἐτόλμησεν. Ὕπερθεν ἔτ' ἂν οὗτος ἥλιον καὶ
676 σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας βλασφημεῖν, ὁπότε
M. τι τῶν ἐλπισθέντων κατὰ τὰς ἐτησίους ὥρας, ἢ μὴ
συνόλως, ἢ μὴ ῥᾳδίως ἀποβαίνοι· φλογμὸν μὲν θέ-
ρους, κρυμὸν δὲ καὶ χειμῶνος βαρὺν κατασκήπτον-
τος· ἔαρος δὲ καὶ μετοπώρου, τοῦ μὲν πρὸς ἀκαρ-
πίαν ἐστειρωμένου, τοῦ δὲ πρὸς νοσημάτων γενέσεις
εὐτοκίᾳ χρωμένου. Πάντα μὲν οὖν ἀνασείων κάλων
ἀχαλίνου στόματος καὶ κατηγόρου γλώττης, ὥςπερ
τὸν εἰωθότα δασμὸν οὐκ ἐνεγκόντας, τοὺς ἀστέρας
αἰτιάσεται, τιμᾶσθαι μονονοὺ καὶ προςκυνεῖσθαι δι-
καιῶν ὑπὸ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια, καὶ περιττότε-
ρον αὐτὸν, ὅσῳ καὶ τῶν ἄλλων, ἄνθρωπος ὤν, διε-
νηνοχέναι ζώων δοκεῖ.

§. 19. Τοιοῦτοι μὲν οἱ κορυφαῖοι τῆς κενῆς ἡμῖν δόξης γράφονται. Τοὺς δὲ χορευτὰς ἐν μέρει καθ' αὑτοὺς ἴδωμεν. Οὗτοι μὲν ἐπιβουλεύουσιν ἀεὶ τοῖς ἀσκηταῖς ἀρετῆς· οὓς ὅταν ἴδωσι σπουδάζοντας τὸν αὑτῶν βίον ἀληθείᾳ ἀδόλῳ φαιδρύνειν, καὶ ὡς πρὸς σεληνιακὸν ἢ τὸ ἀφ' ἡλίου καθαρὸν φέγγος αὐγάζειν, ἀπατῶντες ἢ βιαζόμενοι κωλύουσιν, εἰς τὸν ἀσεβῶν ἀνήλιον χῶρον εἰςελαύνοντες, ὃν ἐπέχουσι νὺξ βαθεῖα, σκότος ἀτελεύτητον, καὶ εἰδώλων καὶ φασμάτων καὶ ὀνειράτων ἔθνη μυρία, καὶ ἐκεῖ καταδύσαντες, προςκυνεῖν ὡς δεσπότας ἀναγκάζουσι. Τὸν μὲν γὰρ φρονήσεως ἀσκητὴν ὑπολαμβάνομεν ἥλιον, ἐπειδήπερ ὁ μὲν τοῖς σώμασιν, ὁ δὲ τοῖς κατὰ ψυχὴν πράγμασιν ἐμπαρέχει φῶς· τὴν δὲ παιδείαν,

ἤ κέχρηται, σελήνην, ἐν νυκτὶ γὰρ ἡ ἑκατέρας εἰλικρινεστάτη καὶ ὠφελιμωτάτη χρῆσίς ἐστιν· ἀδελφοὺς δὲ, τοὺς παιδείας καὶ ἀσκητικῆς ψυχῆς ἂν ἐγγόνους ἀστείους λόγους, οὓς πάντας ὀρθὴν ἀτραπὸν εὐθύνοντας τοῦ βίου, παλαίσμασι πολυτρόποις καὶ πολυμηχάνοις αὐχενίζοντες, ἐκτραχηλίζειν καὶ καταῤῥάττειν ὑποσκελίζοντες, οἱ μηδὲν ὑγιὲς μήτε λέγειν μήτε φρονεῖν ἐγνωκότες, ἀξιοῦσι. Διὸ καὶ ἐπιτιμᾷ τῷ τοιούτῳ ἀτιθάσσῳ ὁ πατὴρ, οὐκ Ἰακὼβ, ἀλλ' ὁ καὶ τούτου πρεσβύτερος ὀρθὸς λόγος, φάσκων, "Τί τὸ ἐνύπνιον τοῦτο ἐνυπνιάσθης;"*) * ἀλλ' οὐκ 1127 ἐνύπνιον εἶδες. Ἢ ὑπέλαβες, ὅτι τὰ φύσει ἐλεύθερα P. ἀνθρωπείων ἀνάγκῃ δοῦλα ἔσται, καὶ ὑπήκοα τὰ ἄρχοντα; Καὶ, τὸ ἔτι παραδοξότερον, οὐκ ἄλλων ὑπήκοα, ἀλλὰ τῶν ἀρχομένων; Οὐδ' ἑτέρων δοῦλα, ἀλλὰ τῶν δουλευόντων; Εἰ μὴ ἄρα κρατεῖν θεοῦ τοῦ μόνου πάντα δυνατοῦ, ᾧ καὶ τὰ ἀκίνητα κινεῖν, καὶ τὰ φορούμενα θέμις ἱδρύσασθαι, μεταβολὴ τῶν καθεστώτων γένοιτο πρὸς τὰ ἐναντία.
677 Ἐπεὶ τίνα ἕξει λόγον τὸ ὀργίζεσθαι καὶ ἐπιτιμᾶν
M. τῷ τὴν καθ' ὕπνον φαντασίαν ἰδόντι; Μὴ γὰρ ἑκὼν εἶδον αὐτὴν, ἐρεῖ, τί μοι τὰ τῶν ἐκ προνοίας ἠδικηκότων ἐπάγεις ἐγκλήματα; Τὸ προσπεσὸν ἔξωθεν καὶ πλῆξάν μου τὴν διάνοιαν αἰφνίδιον ἄκοντος, διηγησάμην. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔστι περὶ ὀνείρατος ὁ παρὼν λόγος, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων ἐοικότων ἐνυπνίοις· ἃ τοῖς μὴ λίαν κεκαθαρμένοις μεγάλα καὶ λαμπρὰ καὶ περιμάχητα εἶναι δοκεῖ, μικρὰ ὄντα καὶ ἀμυδρὰ καὶ χλεύης ἐπάξια, παρ' ἀδεκάστοις ἀληθείας βραβευταῖς.

§. 20. Ἆρ' οὖν, φησὶν, ἐλεύσομαι μὲν ὀρθὸς λόγος, ἐγώ; Ἀφίξεται δὲ καὶ ἡ τοῦ φιλομαθοῦς θιάσου ψυχὴ μήτηρ ὁμοῦ καὶ τροφὸς, ἀρετῶσα

*) Gen. 37, 10.

παιδείας; Συντείνουσι δὲ καὶ οἱ ἀμφοτέρων ἡμῶν ἔγγονοι; Καὶ στάντες ἄντικρυς οὕτω κατὰ στίχον ἐν κόσμῳ, τὰς χεῖρας ἐξάραντες προσευξώμεθα, τῦφον πρότερον ἀφέντες; Εἶτα καταβαλόντες ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἔδαφος, ποτνιᾶσθαι καὶ προσκυνεῖν ἐπιχειρήσωμεν; Ἀλλὰ μὴ ἐπιλάμψαι ποτὲ τούτοις γινομένοις ἥλιος, ἐπεὶ βαθὺ μὲν σκότος κακοῖς, τηλαυγὲς δὲ φῶς ἀγαθοῖς ἐφαρμόζει. Τί δ᾽ ἂν γένοιτο μεῖζον κακὸν, ἢ τὸν πλαστὸν καὶ φένακα τῦφον ἀντὶ τῆς ἀπλάστου καὶ ἀψευδοῦς ἀτυφίας ἐπαινεῖσθαί τε καὶ θαυμάζεσθαι; Παγκάλως δὲ προδιέσταλται τὸ, "διετήρησεν ὁ πατὴρ τὸ ῥῆμα." Ψυχῆς γὰρ οὐ νεωτέρας οὐδὲ ἀγόνου καὶ ἐστειρωμένης, ἀλλὰ τῷ ὄντι πρεσβυτέρας καὶ γεννᾷν ἐπισταμένης ἔργον ἐστὶ, συζῆν εὐλαβείᾳ, καὶ μηδενὸς καταφρονεῖν τὸ παράπαν· ἀλλὰ τὸ ἄδραστον καὶ ἀνίκητον τοῦ θεοῦ κράτος κατεπτηχέναι, καὶ περιαθρεῖν ἐν κύκλῳ, τί ἄρα ἀποβήσεται τὸ τέλος αὐτῶν; Διὰ τοῦτο καὶ τὴν Μωϋσέως ἀδελφὴν — ἐλπὶς δὲ παρ᾽ ἡμῖν τοῖς ἀλληγορικοῖς ὀνομάζεται — φασὶν ἀποσκοπεύειν μακρόθεν οἱ χρησμοὶ,
πρὸς τὸ τοῦ βίου δήπου τέλος ἐμβλέπουσαν· ἵνα 1128
αἴσιον ἀπαντήσῃ, τοῦ τελεσφόρου καταπέμψαντος αὐ- P.
τῷ ἄνωθεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις πλωτὰ μεγάλα διαλαβόντες, καὶ μακρὸν πλοῦν οὐρίοις πνεύμασιν ἀκίνδυνοι παραπεμφθέντες, ἐν αὐτοῖς λιμέσιν ἐξαίφνης ἐναυάγησαν, μέλλοντες ἤδη προσορμίζεσθαι. Μυρίοι δὲ καὶ βαρεῖς καὶ πολυτελεῖς πολέμους ἀνὰ κράτος ἑλόντες, καὶ ἄτρωτοι διατελέσαντες, ὡς μηδ᾽ ἐπιφάνειαν ἄκραν νυχθῆναι,
678 ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐκ πανηγύρεως κοινοδήμου καὶ δημο-
M. τελοῦς ἑορτῆς τελεῖν ὁλόκληροι καὶ παντελεῖς, μεθ᾽ ἱλαρᾶς ἐπιστρέψαντες εὐθυμίας ἐν ταῖς ἰδίαις ὑφ᾽ ὧν ἥκιστ᾽ ἐχρῆν ἐπεβουλεύθησαν οἰκίαις, τὸ λεγόμενον τοῦτο, βόες ἐπὶ φάτνης σφαγέντες.

§. 21. Ὥσπερ δὴ ταῦτα ἀπροσδόκητοι καὶ ἀτέκμαρτοι συντυχίαι κατασκάπτειν φιλοῦσιν, οὕτω καὶ

τὰς περὶ ψυχὴν δυνάμεις ἀνταθοῦσι πρὸς τὰ ἐναντία, καὶ ἀντιμετακλίνουσιν, ἵν' οἷαί τε ὦσι, καὶ ἀνατρέψαι βιάζονται. Τίς γὰρ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου παρελθὼν, ἄπτωτος ἔμεινε; Τίς δ' οὐχ ὑποσκελισθείς; Εὐδαίμων δὲ, ὁ μὴ πολλάκις. Τίνι δὲ οὐκ ἐφήδρευεν ἡ τύχη, διαπνεύουσα καὶ συλλεγομένη ῥώμην, ἵνα συμπλακεῖσα εὐθὺς ἐξαρπάσῃ, πρὶν φθάσαι τὸν ἀντίπαλον κονίσασθαι; Οὐχὶ δή τινας ἴσμεν ἐκ παίδων εἰς γῆρας ἀφιγμένους, οἳ μηδεμιᾶς ἐπῄσθοντο ταραχῆς, εἴτε δι' εὐμοιρίαν φύσεως, εἴτε διὰ τὴν τῶν τρεφόντων καὶ παιδευόντων ἐπιμέλειαν, εἴτε καὶ δι' ἀμφότερα· βαθείας δὲ εἰρήνης ἀναπλησθέντας τῆς ἐν ἑαυτοῖς, ἣ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν εἰρήνη, τῆς κατὰ τὰς πόλεις ἀρχετύπου· καὶ διὰ τοῦτ' εὐδαίμονας νομισθέντας, ὅτι τὸν ἀπὸ τῶν παθῶν ἀναρριπιζόμενον ἐμφύλιον πόλεμον, ἀργαλεώτατον ὄντα πολέμων, οὐδ' ὄναρ ἐπῄσθοντο· εἶτ' ἐν αὐταῖς τοῦ βίου ταῖς δυσμαῖς ἐξοκείλαντές τε καὶ ναυαγήσαντες, ἢ περὶ γλῶτταν ἄθυρον, ἢ περὶ γαστέρα ἄπληστον, ἢ περὶ τὴν τῶν ὑπογαστρίων ἀκράτορα λαγνείαν. Οἱ μὲν γὰρ τὸν μειρακιώδη τῶν ἀσώτων, ἄτιμον, ἀποκήρυκτον, αἰσχρὸν βίον ἐξήλωσαν "ἐπὶ γήραος οὐδῷ·" οἱ δὲ τὸν πανοῦργον καὶ συκοφάντην καὶ ῥᾳδιουργὸν, ἀπαρχόμενοι φιλοπραγμοσύνης, ὅτε εἰκὸς ἦν ἤδη καὶ παλαιὰν οὖσαν καταλῦσαι. Διὸ χρὴ τὸν θεὸν ποτνιᾶσθαι καὶ λιπαρῶς ἱκετεύειν, ὅπως τὸ ἐπίκηρον ἡμῶν γένος μὴ παρέλθῃ, κελεύσῃ δὲ διαιωνίζειν αὐτοῦ τὸν σωτήριον ἔλεον. Χαλεπὸν γὰρ εἰρήνης ἀκράτου γευσαμένους κωλυσθῆναι κορεσθῆναι.

§. 22. Ἀλλὰ φέρε, δίψης κουφότερόν ἐστι κακὸν ὁ λιμὸς οὗτος, ἔρωτα καὶ πόθον ἔχων παρηγοροῦντας. Ὅταν δὲ ἀφ' ἑτέρας πηγῆς, ἧς θολερὸν καὶ νοσερὸν τὸ νᾶμα, διὰ τὸν πιεῖν ἵμερον ἐμφορεῖσθαι δέῃ, τότε ἀνάγκη γλυκυπίκρου πληρουμένους ἡδονῆς ἐν ἀβιώτῳ βίῳ διαζῆν, τοῖς βλαβε- 1129 P.

ῥοῖς ὡς ὠφελίμοις ἐπιτρέχοντας, ἀγνοίᾳ τοῦ συμφέροντος. Ἡ δὲ τῶν κακῶν ἀνιαροτάτη φορὰ γίνεται τούτων, ἐπειδὰν αἱ ἄλογοι δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἐπιθέμεναι ταῖς τοῦ λογισμοῦ, κρατήσωσιν. Ἕως μὲν
679 γὰρ ἢ βουκόλια βουκόλοις, ἢ ποιμέσι ποίμνια, ἢ
M αἰπόλοις αἰπόλια πειθαρχεῖ, τὰ περὶ τὰς ἀγέλας κατορθοῦται. Ἐπειδὰν δὲ ἀσθενέστεροι τῶν θρεμμάτων οἱ ἐπιστατοῦντες ἀγελάρχαι γίνονται, πλημμελεῖται τὰ πάντα· καὶ συμβαίνει ἀταξία μὲν ἐκ τάξεως, ἀκοσμία δ᾽ ἐξ εὐκοσμίας, ταραχὴ δ᾽ ἐξ εὐσταθείας, καὶ σύγχυσις ἐκ διακρίσεως, ἅτε μηδεμιᾶς ἔτι νομίμου καθεστώσης ἐπιστασίας. Εἰ γὰρ ἦν, ἤδη καθῄρητο. Τί οὖν; Οὐκ οἰόμεθα καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς θρεμμάτων μὲν ἀγέλην εἶναι, παρ᾽ ὅσον ἀποτέτμηται ψυχῆς τὸ ἄλογον στῖφος, ἀγελάρχην δὲ τὸν ἡγεμόνα νοῦν; Ἀλλ᾽ ἕως μὲν ἔῤῥωταί τε καὶ ἱκανὸς ἀγελαρχεῖν ἐστιν, ἐνδίκως ἔχοντα καὶ συμφερόντως ἐπιτελεῖται. Ὅταν δὲ ἀσθένειά τις ἐπιγένηται τῷ βασιλεῖ, συγκάμνειν ἀνάγκη καὶ τὸ ὑπήκοον· καὶ ὅτε μάλιστα ἠλευθερῶσθαι δοκεῖ, τότε μάλιστα γίνεται ἑτοιμότατον ἆθλον, κείμενον τοῖς βουλομένοις αὐτὸ μόνον κονίσασθαι. Πέφυκε γὰρ ἀναρχίαν μὲν ἐπίβουλον, ἀρχὴν δ᾽ εἶναι σωτήριον, καὶ μάλισθ᾽ ᾗ νόμος καὶ δίκη τετίμηται· αὐτὴ δ᾽ ἐστὶν ἡ σὺν λόγῳ.

§. 23. Τὰ μὲν δὴ τῆς κενῆς δόξης ὀνείρατα ὧδε ἠκριβώσθω. Τὰ δὲ τῆς γαστριμαργίας εἴδη, πόσις τε καὶ βρῶσις. Ἀλλὰ τῆς μὲν οὐ ποικίλων, τῆς δὲ μυρίων ὅσων ἡδυσμάτων καὶ παραρτυμάτων χρεία. Ταῦτα μέντοι δυσὶ φροντισταῖς ἐπανατίθεται· τὰ μὲν τῆς περιέργου πόσεως ἀρχιοινοχόῳ, τὰ δὲ τῆς ἀνθηροτέρας ἐδωδῆς ἀρχισιτοποιῷ. Σφόδρα δ᾽ ἐξητασμένως μιᾷ νυκτὶ φαντασιούμενοι τοὺς ὀνείρους εἰσάγονται· πρὸς γὰρ τὴν αὐτὴν χρείαν σπεύδουσιν ἄμφότεροι, τροφὴν οὐχ ἁπλῆν, ἀλλὰ τὴν μεθ᾽ ἡδονῆς καὶ τέρψεως εὐτρεπιζόμενοι. Καὶ

ἑκάτερος μὲν περὶ τροφῆς ἥμισυ πονεῖται, ἀμφότεροι δὲ περὶ πᾶσαν· ἔστι δὲ καὶ θάτερον μέρος 1130
ὁλκὸν θατέρου. Καὶ γὰρ οἱ φαγόντες εὐθὺς ὀρέ- P
γονται ποτοῦ, καὶ αὐτίκα ἐδωδῆς οἱ πιόντες· ὥστε οὐχ ἥκιστα καὶ διὰ τοῦτο χρόνον τὸν αὐτὸν τῆς φαντασίας ἀμφοτέροις ἀναγεγράφθαι. Ὁ μὲν οὖν ἀρχιοινοχόος οἰνοφλυγίαν, ὁ δὲ ἀρχισιτοποιὸς λαιμαργίαν ἔλαχε. Φαντασιοῦται δὲ ἑκάτερος τὰ οἰκεῖα· ὁ μὲν οἶνον, καὶ τὸ γεννητικὸν οἴνου φυτὸν, ἄμπελον· ὁ δὲ, ἐπὶ κανῶν διακειμένους ἐκκεκαθαρμένους ἄρτους, καὶ κανηφοροῦντα ἑαυτόν.*) Ἁρμόττον δὲ ἂν εἴη πρότερον, τὸ πρότερον ἐξετάζειν ὄναρ· ἔστι δὲ τοιόνδε· "Ἐν τῷ ὕπνῳ μου ἦν ἄμπελος ἐναντίον μου· ἐν δὲ τῇ ἀμπέλῳ τρεῖς πυθμένες, καὶ αὐτὴ θάλλουσα ἀνενηνοχυῖα βλαστοὺς, καὶ πέπειροι βότρυες σταφυλῆς· καὶ τὸ ποτήριον Φαραὼ
680 ἐν τῇ χειρί μου. Καὶ ἔλαβον τὴν σταφυλὴν καὶ
M. ἐξέθλιψα αὐτὴν εἰς τὸ ποτήριον, καὶ ἔδωκα τὸ ποτήριον εἰς τὰς χεῖρας Φαραώ." **) Θαυμασίως γε προανεφθέγξατο καὶ ἀψευδῶς ἔχει τὸ "ἐν ὕπνῳ μου." Τῷ γὰρ ὄντι ὁ μὴ τὴν δι' οἴνου μέθην μᾶλλον, ἢ τὴν διὰ ἀφροσύνης ἐπιτηδεύων, ὀρθότητι καὶ ἐγρηγόρσει δυσχεραίνων, ὥσπερ οἱ κοιμώμενοι, καταβέβληται καὶ παρίεται, καὶ καταμέμυκε τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα, οὐδὲν οὔθ' ὁρᾶν οὔτ' ἀκούειν τῶν θέας καὶ ἀκοῆς ἀξίων οἷός τε ὤν. Ἡττημένος δὲ τυφλὴν καὶ ἀχειραγώγητον, οὐχ ὁδὸν, ἀλλ' ἀνοδίαν τοῦ βίου διεξέρχεται, βάτοις καὶ τριβόλοις περιπειρόμενος· ἔστι δὲ ὅτε καὶ κατὰ κρημνῶν κυλιόμενος, καὶ ἄλλως ἐπιφερόμενος, ὡς ἐκείνους τε καὶ ἑαυτὸν οἰκτρῶς διαφθείρειν. Ὁ δὲ βαθὺς καὶ διωλύγιος ὕπνος, ᾧ πᾶς κατέχεται φαῦλος, τὰς μὲν ἀληθεῖς καταλήψεις ἀφαιρεῖται, ψευδῶν δὲ εἰδώλων καὶ ἀβε-

*) Gen. 40, 16. — **) Gen. 40, 9.

βαίων φαντασμάτων ἀναπίμπλησι τὴν διάνοιαν, τὰ ὑπαίτια ἐπαινετὰ ἀναπείθων ἀποδέχεσθαι. Καὶ γὰρ νυνὶ λύπην ὡς χαρὰν ὀνειροπολεῖ, καὶ οὐκ αἰσθάνεται, ὅτι τὸ ἀφροσύνης καὶ τοῦ παραπαίειν φυτὸν ἄμπελον ὁρᾷ. „Ἦν γὰρ," φησὶν, „ἄμπελος ἐναντίον μου," τὸ ποθούμενον τῷ ποθοῦντι, κακία κακῷ· ἣν καθ᾿ ἑαυτῶν λελήθαμεν οἱ ἀνόητοι γεωργοῦντες, ἧς τὸν καρπὸν ἐσθίομέν τε καὶ πίνομεν, εἰς ἑκάτερον τροφῆς κατατάττοντες εἶδος, ἣν ὡς ἔοικεν οὐκ ἐφ᾿ ἡμισείας τῆς βλάβης, ἀλλ᾿ ἀρτίου καὶ ὁλοκλήρου καὶ παντελοῦς μεταποιούμεθα.

24. Προσήκει δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι τὸ ἀμπέλιον μέθυσμα τοὺς χρησομένους ἅπαντας οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ πολλάκις ἐναντίως διατίθησιν· ὡς τοὺς μὲν ἀμείνους, τοὺς δὲ χείρους ἑαυτῶν ἐξετάζεσθαι. 1131
Τῶν μὲν γὰρ τὸ σύννουν καὶ σκυθρωπὸν ἐπανῆκε, P.
καὶ τὰς φροντίδας ἐχάλασεν, ὀργάς τε καὶ λύπας ἐπράϋνε, τά τε ἤθη πρὸς τὸ ἐπιεικὲς ἐπαιδαγώγησε, καὶ τὰς ψυχὰς ἑαυταῖς ἵλεως ἐποίησε· τῶν δὲ ἔμπαλιν τοὺς θυμοὺς ἐπήλειψε, καὶ τὰς ὠδῖνας ἐπέσφιγξε, καὶ τοὺς ἔρωτας ἐκίνησε, καὶ τὰς ἀγροικίας ἀνήγειρεν· ἄκλειστον στόμα, καὶ γλῶτταν ἀχάλινωτον, καὶ αἰσθήσεις ἀθύρους, καὶ λελυττηκότα πάθη, καὶ ἐξηγριωμένον καὶ ἐπτοημένον πρὸς πάντα νοῦν ἀποτελοῦν. Ὡς δοκεῖν τὴν μὲν τῶν προτέρων κατάστασιν, ἢ τῇ κατὰ τὸν ἀέρα νηνέμῳ αἰθρίᾳ, ἢ τῇ κατὰ θάλατταν ἀκύμονι γαλήνῃ, ἢ τῇ κατὰ τὰς πόλεις εἰρηνικωτάτῃ εὐσταθείᾳ ἐοικέναι· τὴν δὲ τῶν ὑστέρων, ἢ βιαίῳ καὶ συντόνῳ πνεύματι, ἢ χειμαίνοντι καὶ κυματουμένῳ πελάγει, ἢ στάσει, ἀσπόνδου καὶ ἀκηρύκτου πολέμου δυσωνυμω-
681 τέρᾳ. Δυοῖν γοῦν συμποσίων τὸ μὲν πέπληστα
M γέλωτος, παιδιᾶς ἐπαγγελλομένων, ἀγαθὰ ἐλπιζόντων, χαριζομένων εὐθυμίας, εὐφημίας, ἱλαρότητος, εὐφροσύνης, ἀδείας· τὸ δὲ, συννοίας, κατηφείας, προσκρουσμάτων, λοιδοριῶν, τραυμάτων· βρεμουμέ-

των, ὑποβλεπομένων, ὑλακτούντων, ἀγχόντων, καταπαγκρατιαζόντων, ἀκρωτηριαζόντων ὦτα καὶ ῥῖνας, καὶ ὅπερ ἂν τύχῃ τοῦ σώματος· τὴν τοῦ παντὸς τοῦ βίου μέθην καὶ παροινίαν ἐν ἀνιέρῳ ἀγῶνι μετὰ αἰσχρουργίας τῆς πάσης ἐπιδεικνυμένων.

§. 25. Ἀκόλουθον οὖν εἴη λογίζεσθαι, ὅτι καὶ ἄμπελος δυοῖν σύμβολον πραγμάτων ἐστὶν, ἀνοίας τε καὶ εὐφροσύνης. Ἑκάτερον δὲ, καίτοι μηνυόμενον ἐκ πολλῶν, ἵνα μὴ μακρηγορῶμεν, δι' ὀλίγων ἐπιδείξομεν. Ἡνίκα ἡμᾶς διὰ τῆς τῶν παθῶν καὶ ἀδικημάτων ἐρήμης ὁδοῦ, φιλοσοφίας, ἀγαγὼν καὶ ὥςπερ ἔμπορος ἀναβιβάσας τὸν ὀρθὸν λόγον ἔστησεν ἐπὶ σκοπῆς, *) καὶ ἐκέλευσε περιαθρεῖν τὴν ἅπασαν ἀρετῆς χώραν, εἴτε εὔγειος καὶ βαθεῖα καὶ χλοηφόρος καὶ καρποτόκος — ἐπεὶ καὶ ἡ βαθεῖα μὲν τὰ σπειρόμενα μαθήματα συναυξῆσαι ἀγαθὴ, τὰ δὲ τὰ φυτευόμενα καὶ δενδρούμενα δόγματα στελεχῶσαι —, εἴτε καὶ τὸ ἐναντίον. Καὶ περὶ τῶν ὡςανεὶ πόλεων, πράξεων, εἰ καὶ ὀχυρώταται, ἢ γυμναὶ καὶ ἀπηρφιασμέναι [οἷα] κύκλων τὸ βέβαιον. Καὶ περὶ οἰκητόρων, εἰ πρός τε πλῆθος καὶ πρὸς ἀλκὴν ἐπιδεδώκασιν, ἢ δι' ἀσθένειαν ὀλιγανδροῦσιν, ἢ δι' 1132 ὀλιγανδρίαν ἀσθενοῦσιν. Τότε, οὐ δυνηθέντες ὅλον P. τὸ σοφίας στέλεχος βαστάσαι, κληματίδα μίαν καὶ βότρυν σταφυλῆς κόπτοντες ἤραμεν χαρᾶς σαφέστατον δεῖγμα, κουφότατον ἄχθος· βλάστημα καὶ καρπὸν ὁμοῦ καλοκἀγαθίας ἐπιδειξόμενοι τοῖς διάνοιαν ὀξυδορκοῦσι, τὴν εὐκληματοῦσαν καὶ βοτρυηφόρον ἄμπελον.

§. 26. Ταύτης ἧς μοῖράν τινα λαβεῖν ἠδυνήθημεν, εὐσκόπως ἐξομοιοῦσιν εὐφροσύνῃ. Μαρτυρεῖ δέ μοι τις τῶν πάλαι προφητῶν, ὃς ἐπιθειάσας εἶ-

---

*) Num. 13, 18 sqq.

πεν, „Ἀμπελὼν κυρίου παντοκράτορος οἶκος τοῦ Ἰσραήλ." *) Ὁ μὲν Ἰσραὴλ ἐστι νοῦς θεωρητικὸς θεοῦ τε καὶ κόσμου· καὶ γὰρ ἑρμηνεύεται θεὸν ὁρῶν· οἶκος δὲ διανοίας ὅλη ψυχή. Αὐτὴ δ' ἐστὶν ἀμπελὼν ἱερώτατος, τὸ θεῖον βλάστημα καρποφορῶν, ἀρετήν. Οὕτω μέντοι τὸ φρονεῖν εὖ, τὸ εὐφροσύνης ἕτοιμον, μέγα καὶ λαμπρὸν, ὥςτε, φησὶ Μωϋσῆς, καὶ θεὸν αὐτῷ μὴ ἀπαξιῶσαι χρῆσθαι·
682 καὶ τότε μάλιστα, ὁπότε τὸ ἀνθρώπων γένος ἐκ-
M. τρέποιτο μὲν ἁμαρτημάτων, ἐπικλίνοι δὲ καὶ ἐπιτρέποι πρὸς δικαιοσύνην, ἑκουσίῳ γνώμῃ φύσεως νόμοις καὶ θεσμοῖς ἑπόμενον. „Ἐπιστρέψει γὰρ," φησὶ, „κύριος ὁ θεός σου εὐφρανθῆναι ἐπὶ σὲ, εἰς ἀγαθά· καθ' ὅτι ηὐφράνθη ἐπὶ τοῖς πατράσι σου· ἐὰν εἰςακούσῃς τῆς φωνῆς αὐτοῦ, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς, καὶ τὰ δικαιώματα, καὶ τὰς κρίσεις τὰς γεγραμμένας ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ νόμου τούτου." **) Τίς ἂν δύναιτο μᾶλλον ἀρετῆς ἵμερον ἢ καλοκἀγαθίας ζῆλον ἐμφῦσαι; Βούλει, φησὶν, ὦ διάνοια, εὐφραίνεσθαι θεόν; Εὐφράνθητι αὐτή· καὶ ἀνάλωμα μὲν μὴ εἰςενέγκῃς μηδὲν — τίνος γὰρ τῶν σῶν χρεῖός ἐστιν; — ἀλλ' ἔμπαλιν ὅσα σοι δίδωσιν ἀγαθὰ, χαίρουσα δέξαι. Διδοὺς γὰρ, ὅταν ἄξιοι χάριτος ὦσιν οἱ λαμβάνοντες, εὐφραίνεται. Εἰ μὴ νομίζεις, ὅτι οἱ μὲν ὑπαιτίως ζῶντες, παραπικραίνειν καὶ παροργίζειν ἐνδίκως λέγοιντ' ἂν θεὸν, οἱ δ' ἐπαινετῶς, οὐχὶ εὐφραίνειν; Ἀλλὰ πατέρας μὲν καὶ μητέρας, τοὺς θνητοὺς γονεῖς, οὐδὲν οὕτως ὡς τέκνων εὐφραίνουσιν ἀρεταὶ, μυρίων ὅσων ἐνδεεῖς ὄντας· τὸν δὲ τῶν ὅλων γεννητὴν καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ τὸ παράπαν, οὐχ ἡ καλοκἀγαθία τῶν λεγομένων; Μαθοῦσα οὖν, ὦ διάνοια, ἡλίκον μέν ἐστιν ὀργὴ θεοῦ, ἡλίκον δὲ ἀγαθὸν εὐφροσύνη θεοῦ, μηδὲν μὲν τῶν

---

*) Ies. 5, 7. — **) Deut. 30, 9.

ὀργῆς ἄξιον ἐπ᾽ ὀλέθρῳ κίνει τῷ σεαυτῆς, μόνα δὲ δι᾽ ὧν εὐφρανεῖς Θεὸν, ἐπιτήδευε. Ταῦτα δὲ εὑρήσεις, οὐ μακρὰς καὶ ἀτριβεῖς διεξιὼν ὁδοὺς, ἢ ἄπλωτα πελάγη περαιούμενος, ἢ ἐπὶ τοὺς γῆς καὶ θαλάττης ἀπνευστὶ συντείνων ὅρους — οὐ γὰρ πορρωτάτω διῴκισται, καὶ τῆς οἰκουμένης ἔξω 1133 πεφυγάδευται —, ἀλλ᾽, ᾗ φησὶ Μωϋσῆς, ἐγγὺς οὕ- P. τωσὶ τὸ ἀγαθὸν παρίδρυταί σοι καὶ συμπέφυκε, τρισὶ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις μέρεσιν ἡρμοσμένον, "καρδίᾳ, στόματι, χερσί·" τὸ δ᾽ ἔστι, διανοίᾳ, λόγῳ, πράξεσιν, ἐπειδὴ τὰ καλὰ καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν ἀναγκαῖον, συμπληρούμενα ἔκ τε εὐβουλίας καὶ εὐπραξίας καὶ εὐλογίας.

§. 27. Λέγω μὲν οὖν τὸ θάτερον εἶδος γαστριμαργίας, πολυποσίαν, ἐπιτηδεύοντι, ἀρχιοινοχόῳ. Τί κακοπαθεῖς, ὦ ἀνόητε; Δοκεῖς μὲν γὰρ τὰ ἀγωγὰ πρὸς εὐφροσύνην εὐτρεπίζεσθαι, τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ἀφροσύνης καὶ ἀκολασίας ἐξάπτεις φλόγα, πολλὴν αὐτῇ καὶ ἄφθονον ἐπιφέρων ὕλην. Ἀλλ᾽ ἴσως ἂν εἴποι, μή με προπετῶς αἰτιῶ, πρίν με σκέψασθαι. Οἰνοχοεῖν ἐτάχθην, οὐ μὴν δὴ σωφροσύνην καὶ εὐσέβειαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐνεσκευασμένῳ, ἀλλ᾽
683 ἀνδρὶ μάργῳ καὶ ἀκρατεῖ καὶ ἀδίκῳ, καὶ ἐπὶ ἀσε-
M. βείᾳ μέγα φρονοῦντι, ὃς ἐτόλμησέ ποτε εἰπεῖν, "Οὐκ οἶδα τὸν κύριον," *) ὡς εἰκότως ἐγὼ τὰ ἐκείνῳ δι᾽ ἡδονῆς ἐπιτετήδευκα. Μὴ θαυμάσῃς δὲ, ὅτι τοῖς ἐναντίοις ὁ Θεὸς, καὶ ὁ ἀντίθεος νοῦς εὐφραίνεται, Φαραώ. Τίς οὖν οἰνοχόος Θεοῦ; Ὁ σπονδοφόρος, ὁ μέγας ὄντως ἀρχιερεὺς, ὃς τὰς τῶν ἀεννάων χαρίτων λαβὼν προπόσεις, ἀντεκτείνει, πλῆρες ὅλον τὸ σπονδεῖον ἀκράτου μεθύσματος ἐπιχέων, ἑαυτόν. Ὁρᾷς οἰνοχόων διαφορὰς τοῖς θεραπευομένοις ἀναλο-

*) Exod. 5, 2.

γούσας. Διὰ τοῦτο ἐγὼ μὲν, ὁ τοῦ Φαραὼ, κατὰ τὰς ἀνέσεις ἐπιτεινομένου τὸν σκληραύχενα καὶ πάντων ἀκράτορα λογισμὸν εὐνοῦχός εἰμι, τὰ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς ἐκτετμημένος, μετανάστης μὲν τῶν ἀνδρωνιτίδων, φυγὰς δὲ καὶ τῆς γυναικωνίτιδος· οὔτ' ἄῤῥεν, οὔτε θῆλυ· οὔτε προέσθαι, οὔθ' ὑποδέξασθαι σπορὰν δυνάμενος· ἀμφίβολος, οὐδέτερος· ἀνθρωπείου παράκομμα νομίσματος· ἄμοιρος ἀθανασίας, ἣ τέκνων ἢ ἐγγόνων διαδοχαῖς εἰσαεὶ ζωπυρεῖται· συλλόγου καὶ ἐκκλησίας ἱερᾶς ἀπεσχοινισμένος, "θλαδίαν γὰρ καὶ ἀποκεκομμένον ἄντικρυς διείρηται μὴ εἰσιέναι." *)

§. 28. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἀλώμενός ἐστιν ὁλόκληρος, ἀνὴρ παρθένου — παραδοξότατον — οὐδέποτε γυναικουμένης, ἀλλ' ἔμπαλιν τὰ γυναικεῖα κατὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα ὁμιλίαν ἐκλιπούσης." **) Καὶ οὐκ ἀνὴρ μόνον οὗτος, ἀμιάντους καὶ παρθένους γνώμας σπείρειν ἱκανὸς, ἀλλὰ καὶ πατὴρ λόγων ἱερῶν· ὧν οἱ μὲν ἐπίσκοποι καὶ ἔφοροι τῶν τῆς φύσεως 1134
πραγμάτων, Ἐλεάζαρ καὶ Ἰθάμαρ, οἱ δὲ λειτουργοὶ θεοῦ, τὴν οὐρανίαν φλόγα ἀνακαίειν καὶ ζωπυρεῖν ἐπειγόμενοι. Τρίβοντες γὰρ ἀεὶ τοὺς περὶ ὁσιότητος λόγους, καθάπερ ἐκ πυρίων τὸ θεοειδέστατον εὐσεβείας γένος ποιοῦσιν ἐκλάμπειν. Ὁ δὲ τούτων ὑφηγητὴς ὁμοῦ καὶ πατὴρ, οὐχ ἡ τυχοῦσα μοῖρα τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας ἐστὶν, ἀλλ' οὗ χωρὶς σύγκλητος οὐκ ἂν ἀθροισθείη ποτὲ τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν βουλὴ τὸ παράπαν, ὁ πρόεδρος, ὁ πρύτανις, ὁ δημιουργὸς, ὁ καὶ χωρὶς ἄλλων μόνον ἐφ' ἑαυτοῦ σκοπεῖν τε καὶ πράττειν ἕκαστα ἱκανός. Οὗτος σὺν ἄλλοις μὲν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος, πολὺς δὲ, ὅταν μονωθῇ, γίνεται· δικαστήριον, ὅλον βουλευτήριον, ὅλος δῆμος, ὅλος ὄχλος, σύμπαν ἀνθρώπων γένος, μᾶλλον δὲ,

*) Deut. 23, 1. — **) Gen. 18, 11.

εἰ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν δεῖ, μεθόριός τις θεοῦ φύσις, τοῦ μὲν ἐλάττων, ἀνθρώπου δὲ κρείττων. "Ὅταν
684 γάρ," φησίν, "εἰςίῃ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρ-
M. χιερεὺς, ἄνθρωπος οὐκ ἔσται." *) Τίς οὖν, εἰ μὴ ἄνθρωπος; Ἆρά γε θεός; Οὐκ ἂν εἴποιμι — τὸν γὰρ τοῦ ὀνόματος τοῦδε κλῆρον ὁ ἀρχιπροφήτης ἔλαχε Μωϋσῆς, ἔτι ὢν ἐν Αἰγύπτῳ, προσρηθεὶς Φαραὼ θεὸς" **) — οὔτε ἄνθρωπος· ἀλλ' ἑκατέρων τῶν ἄκρων, ὡς ἂν βάσεως καὶ κεφαλῆς, ἐφαπτόμενος.

§. 29. Τὸ μὲν οὖν ἕτερον εἶδος ἀμπέλου, ὅπερ εὐφροσύνῃ κεκλήρωται, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς μέθυσμα, ἡ ἄκρατος εὐβουλία, καὶ ὁ ἀρυσάμενος οἰνοχόος ἐκ τοῦ θείου κρατῆρος, ὃν αὐτὸς ὁ θεὸς ἀρετῶν πεπλήρωκεν ἐπὶ χείλη, δεδήλωται. Τὸ δὲ ἀνοίας καὶ λύπης καὶ παροινίας, ἤδη μὲν τρόπῳ τινὶ, τύπῳ δὲ ἑτέρῳ ἐκτυποῦται, διὰ τῶν ἑτέρων λεχθέντων ἐν ᾠδῇ τῇ μείζονι. "Ἐκ γὰρ ἀμπέλου," φησὶ, "Σοδόμων ἡ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῆς· θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος." ***) Ὁρᾷς ὅσα τὸ ἀφροσύνης μέθυσμα ἐργάζεται· τὸ πικρὸν, τὸ κακόηθες, τὸ ἀκρόχολον, τὸ περίθυμον, τὸ ἀτίθασσον, τὸ δηκτικὸν, τὸ ἐπίβουλον. Ἐμφατικώτατα καὶ ἀφροσύνης ἔρνος ἐν Σοδόμοις φησὶν εἶναι — τύφλωσις δὲ ἢ στείρωσις ἑρμηνεύεται Σόδομα —, ἐπειδὴ τυφλὸν καὶ ἄγονον καλῶν ἀφροσύνη, ὑφ' ἧς ἀναπεισθέντες τινὲς μετρεῖν καὶ σταθμᾶσθαι καὶ ἀριθμεῖν πάντα καθ' αὑτοὺς ἠξίωσαν. Γομόῤῥα μεταληφθὲν ἐστι μέτρον. Μωϋσῆς δὲ 1135
στάθμην καὶ μέτρον καὶ ἀριθμὸν τῶν ὅλων ὑπέλα- P.

---

*) Lev. 16, 17. — **) Exod. 7, 1. — ***) Deut. 32, 32 sq.

βεν εἶναι τὸν θεὸν, ἀλλ' οὐ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Δηλοῖ δὲ διὰ τούτων, φάσκων, "Οὐκ ἔσται ἐν μαρσίππῳ σου στάθμιον καὶ στάθμιον, μέγα ἢ μικρόν· οὐκ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέτρον καὶ μέτρον, μέγα ἢ μικρόν· στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι." *) Ἀληθὲς δὲ καὶ δίκαιον μέτρον, τὸ τὸν μόνον δίκαιον θεὸν ὑπολαβεῖν πάντα μετρεῖν καὶ σταθμᾶσθαι, καὶ ἀριθμοῖς καὶ πέρασι καὶ ὅροις τὴν τῶν ὅλων περιγράψαι φύσιν· ἄδικον δὲ καὶ ψεῦδος, τὸ νομίσαι κατὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ταῦτα συμβαίνειν. Ὁ δὲ εὐνοῦχος ἅμα καὶ ἀρχιοινοχόος τοῦ Φαραὼ, τὸ ἀφροσύνης γεννητικὸν φυτὸν, ἄμπελον, φαντασιωθεὶς, προσαναζωγραφεῖ τρεῖς πυθμένας, ἵνα τὰς ἐν τῷ διαμαρτάνειν κατὰ τοὺς τρεῖς χρόνους ἐσχάτας παρεμφήνῃ· πυθμὴν γὰρ τὸ ἔσχατον.

685 §. 30. Ἐπειδὰν οὖν ἀφροσύνη πᾶσαν ψυ-
M χὴν ἐπισκιάσῃ καὶ κατασχῇ, καὶ μηδὲν αὐτῆς ἄφετον μηδὲ ἐλεύθερον μέρος ἐάσῃ· οὐ μόνον ὅσα τῶν ἁμαρτημάτων ἰάσιμα δρᾶν ἀναγκάζει, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀνίατα. Τὰ μὲν οὖν θεραπείαν ἐνδεχόμενα, ῥᾷστα καὶ πρῶτα γράφεται· τὰ δὲ ἀθεράπευτα, παγχάλεπα καὶ ὕστατα, πυθμέσιν ἀναλογοῦντα. Καὶ καθάπερ, οἶμαι, ἡ φρόνησις ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ὠφελεῖν, λήγει δὲ εἰς τὰς ὑπερβολὰς τῶν κατορθωμάτων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀφροσύνη καταβιάζουσα τὴν ψυχὴν ἄνωθεν, καὶ κατ' ὀλίγον ἀφιστᾶσα παιδείας, μακρὰν ὀρθοῦ λόγου διοικίζει, καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν καθαίρει. Τὸ δ' ὄναρ ἐδήλου μετὰ τοὺς πυθμένας, ἀνθοῦσαν καὶ βλαστάνουσαν καὶ καρποφοροῦσαν τὴν ἄμπελον. "Αὐτὴ γὰρ," φησὶ, "θάλ-

*) Deut. 25, 13.

λουσα, ἀνενήνοχυῖα βλαστοὺς, περὶ ἣν βότρυες σταφυλῆς ἦσαν." *) Εἴωθεν ἀκαρπίᾳ χρῆσθαι, καὶ μηδέποτε χλοηφορῆσαι, καὶ πάντα μεμαράνθαι τὸν αἰῶνα. Τί γὰρ ἂν εἴη μεῖζον κακὸν, ἢ θαλλούσης καὶ εὐφορούσης ἀφροσύνης; Ἀλλὰ καὶ τὸ ποτήριον Φαραὼ — ἡ δεξαμενὴ τῆς ἀνοίας, καὶ παροινίας, καὶ τῆς παρὰ τὸν βίον ἀπαύστου μέθης — ἐν τῇ χειρί μου, φησὶν, ἐστίν· ἴσον τῷ, ἐν ταῖς ἐμαῖς ἐγχειρήσεσι καὶ ἐπιβολαῖς καὶ δυνάμεσιν. Οὐ γὰρ ἄνευ γε τῶν ἐμῶν ἐπινοιῶν εὐοδήσει τὸ πάθος ἐξ ἑαυτοῦ. Ὥςπερ γὰρ ἐν μὲν ταῖς τοῦ ἡνιόχου χερσὶ τὰς ἡνίας εἶναι προςῆκεν, ἐν δὲ ταῖς τοῦ κυβερνήτου τοὺς οἴακας — μόνον γὰρ οὕτως κατορθοῦται δρόμος μὲν ἅρματι, σκάφει δὲ πλοῦς —, οὕτως ἐν τῇ χειρὶ καὶ δυνάμει τοῦ θάτερον εἶδος τῆς γαστριμαργίας τεχνιτεύοντος, οἰνοφλυγίαν, ἡ τοῦ ἀκράτου ἐστὶν 1136 ἐκπλήρωσις. Ἀλλὰ τί παθὼν ὑπέμεινεν εἰπεῖν, ἐπ' P. ἀρνήσεως μᾶλλον ἢ ὁμολογίας ἐπαξίῳ πράγματι; Ἢ οὐκ ἄμεινον ἦν μὴ οὐχ ὁμολογεῖν διδάσκαλον ἀκρασίας εἶναι, ἀλλὰ τῷ ἀκράτῳ τὰ ὑπεκκαύματα τοῦ πάθους ἐπανατεῖναι, ὡς εὑρετῇ καὶ αὐτογεωργῷ τεθρυμμένου καὶ κατεαγότος αἰσχίστου βίου. Τοιοῦτον δέ ἐστιν. Ἀφροσύνη σεμνύνεται ἐφ' οἷς εἰκὸς ἐγκαλύπτεσθαι· νυνὶ μὲν οὐ μόνον ἐπὶ τῷ τὴν δεξαμενὴν τῆς ἀκράτορος ψυχῆς, τὸ ποτήριον, περιφέρειν ἐν ταῖς χερσὶ, καὶ ἐπιδείκνυσθαι πᾶσιν, ἀγγέλλεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ τὴν σταφυλὴν εἰς ταὐτὸ ἐκθλίβειν· τὸ δ' ἔστι, τὸ ἐκπληρωτικὸν τοῦ πάθους δημιουργεῖν, καὶ κεκρυμμένον εἰς φῶς ἄγειν. Ὡς γὰρ τὰ βρέφη γλιχόμενα τροφῆς, ὁπότε μέλλοι σπᾶν τοῦ γάλακτος, ἐκθλίβει καὶ πιέζει τὸν μαστὸν τῆς τρεφούσης· οὕτω τὴν πηγὴν, ἀφ' ἧς
686 τὸ οἰνοφλυγίας ὀμβρεῖ κακὸν, ὁ δημιουργὸς τῆς
M.

*) Gen. 40, 10.

ἀκρασίας πιέζει κραταιῶς, ἵνα τοῖς ἐκθλιβομένοις λιβάσιν ἥδιστα τῇ τροφῇ χρῷτο.

§. 31. Τοιοῦτος μὲν ἡμῖν ὁ βεβακχευμένος ἀκράτῳ, παροίνιος καὶ παράληρος κακὸν καὶ ἀνίατον γραφέσθω· τὸν δὲ συγγενῆ τούτου γαστρίωνα, καὶ αὐτὸν ὄντα πολυφαγίας καὶ λαιμαργίας ἑταῖρον, τὰ περὶ ἐδωδὴν ἀκρατῶς τεχνιτεύοντα, πάλιν ἐπισκεπτέον. Καί τοι οὐ πολλῆς δεῖ πρὸς τὴν θήραν αὐτοῦ φροντίδος· ἔστι γὰρ ἐκμαγεῖον ἐμφερέστατον αὐτοῦ τῆς εἰκόνος ὁ φανεὶς ὄνειρος. Ἀκριβώσαντες αὐτὸν, ἐκεῖνον ὥςπερ ἔμφασιν ἐν κατόπτρῳ θεασώμεθα. "Ὤιμην γὰρ," φησὶ, "τρία κανᾶ χονδριτῶν αἴρειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου." *) Κεφαλὴν μὲν τοίνυν ἀλληγοροῦντες, φαμὲν εἶναι ψυχῆς τὸν ἡγεμόνα νοῦν, ἐπικεῖσθαι δὲ τούτῳ πάντα. Καὶ γὰρ ἐξεφώνησέ ποτε ἐπὶ τοῦδε, "Ἐπ' ἐμὲ ἐγένετο ταῦτα πάντα." **) Στειλάμενος οὖν πομπὴν ὧν ἐτεχνίτευσε κατὰ γαστρὸς τῆς ταλαίνης ἐπιδείκνυται· καὶ κανηφορῶν, ὁ ἀνόητος, οὐκ αἰδεῖται τοσούτῳ βαρυνόμενος, τριττῷ κακὸν ἄχθει, τοῦτο δ' ἔστι, τρισὶ χρόνου μέρεσι. Τὴν γὰρ ἡδονὴν οἱ θιασῶται φασὶν αὐτῆς, ἔκ τε μνήμης τῶν παρεληλυθότων τερπνῶν, καὶ ἐξ ἀπολαύσεως τῶν ἐνεστηκότων, καὶ ἐξ ἐλπίδος τῶν μελλόντων συνιστάναι· ὥςτε τὰ τρία κανᾶ τοῖς τρισὶ τοῦ χρόνου μέρεσιν ἐξομοιοῦσθαι, τὰ δ' ἐπὶ τῶν κανῶν πέμματα τοῖς ἑκάστῳ τῶν μερῶν ἐφαρμόζουσι· παρεληλυθότων μνήμαις, ἐνεστηκότων μετουσίαις, μελλόντων προσδοκίαις· τὸν δὲ βαστάζοντα ταῦτα πάντα, τῷ φιληδόνῳ, ὃς οὐκ ἀφ' 113
ἑνὸς γένους ἀκρασίας, ἀλλ' ἀπὸ πάντων σχεδὸν εἰδῶν Γ
καὶ γενῶν τῆς ἀκολασίας, ἄσπονδον καὶ φιλίων ἁλῶν ἐπιδεᾶ τράπεζαν ἐκπεπλήρωκεν. Ἧς ἀπολαύει μόνος ὥςπερ ἐν δημοθοινίᾳ ὁ βασιλεὺς Φαραὼ, διασπο-

*) Gen. 40, 16. — **) Gen. 42, 36.

ρὰν καὶ σκέδασιν καὶ φθορὰν ἐγκρατείας ἐπιτηδευκώς· ἑρμηνεύεται γὰρ σκεδασμός. Ἔστι δὲ τὸ ὑπέρογκον καὶ βασιλικὸν αὐτῷ, οὐκ ἐπὶ τοῖς εἰκόσι σωφροσύνης ἀγαθοῖς ἀγάλλεσθαι, ἀλλ᾽ ἐν οἷς ἀπεικὸς βδελυρίας ἐπιτηδεύμασιν σεμνύνεσθαι, πρὸς ἀπληστίαν καὶ λαιμαργότητα, καὶ τὸ ἁβροδίαιτον ἐξοκείλαντι. Τοιγάρτοι τὰ πτηνά, τὸ δ᾽ ἔστιν, αἱ ἐπιποτώμεναι ἔξωθεν ἀτέκμαρτοι συντυχίαι, πάντα πυρὸς τρόπον ἐπιδραμοῦνται καὶ ἀναφλέξουσι, καὶ τῇ παμφάγῳ δυνάμει καταναλώσουσιν, ὡς μηδὲ λείψανον γοῦν ὑπολείπεσθαι πρὸς ἀπόλαυσιν τῷ κανηφοροῦντι· ὃς ἤλπισε τὰς εὑρέσεις καὶ τὰς ἐπινοίας μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος οἴσειν ἀναφαιρέτους ἐν
687 βεβαίῳ. Χάρις δὲ τῷ νικηφόρῳ θεῷ, ὃς ἀτελεῖς
M. τὰς εἰς ἄκρον πεποιημένας σπουδὰς τοῦ φιλοπαθοῦς ἐργάζεται, πτηνὰς φύσεις ἐπιπέμπων ἀοράτως πρὸς ἀναίρεσιν καὶ φθορὰν αὐτῶν. Περισυλληφθεὶς οὖν ὁ νοῦς ὧν ἐδημιούργησεν, ὥσπερ τὸν αὐχένα ἀποτμηθείς, ἀκέφαλος καὶ νεκρὸς ἀνευρεθήσεται, προσηλωμένος, ὥσπερ οἱ ἀνασκολοπισθέντες αὖ, τῷ ξύλῳ τῆς ἀπόρου καὶ πενιχρᾶς ἀπαιδευσίας. Ἕως μὲν γὰρ μηδὲν λυμαίνεται τῶν ἐξαπιναίως εἰωθότων ἀπροοράτως ἐπιφοιτᾶν, εὐοδεῖν δοκοῦσιν αἱ πρὸς ἀπόλαυσιν ἡδονῆς τέχναι· κατασκηψάντων δ᾽ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, ἀνατρέπονται, καὶ ὁ δημιουργὸς αὐταῖς συνδιαφθείρεται.

§. 32. Τὰ μὲν οὖν τῶν διῃρημένων τὸ γεύσεως ἐργαστήριον ἐν ἑκατέρῳ τροφῆς εἴδει, πόσεώς τε καὶ βρώσεως, οὐχὶ τῆς ἀναγκαίας ἀλλὰ περιττῆς καὶ ἀκράτορος, ὀνείρατα δεδήλωται. Τὰ δὲ τούτων καὶ τῶν ἄλλων, ὅσαι ψυχῆς δυνάμεις, βασιλεύειν δοκοῦντος ὀνείρατα Φαραὼ κατὰ τὸ ἀκόλουθον αὐτίκα διερευνητέον. "Ἐν γὰρ τῷ ὕπνῳ μου," φησίν, "ᾤμην ἑστάναι παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ὥσπερ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἀνέβαινον βόες ἑπτά, ἐκλεκταὶ ταῖς σαρξὶ καὶ καλαὶ τῷ εἴδει, καὶ ἐνέμοντο ἐν

τῷ ἄγει. Καὶ ἰδοὺ ἕτεραι ἑπτὰ βόες ἀνέβαινον ὀπί-
σω αὐτῶν ἐκ τοῦ ποταμοῦ, πονηραὶ καὶ αἰσχραὶ τῷ
εἴδει, καὶ λεπταὶ ταῖς σαρξὶν, ἃς οὐκ εἶδον τοιαύτας
ἐν ὅλῃ τῇ Αἰγύπτῳ αἰσχροτέρας. Καὶ κατέφαγον αἱ
βόες αἱ λεπταὶ καὶ αἰσχραὶ τὰς ἑπτὰ βόας τὰς 1138
πρώτας τὰς καλὰς καὶ ἐκλεκτὰς, καὶ εἰςῆλθον εἰς P.
τὰς κοιλίας αὐτῶν, καὶ αἱ ὄψεις αὐτῶν αἰσχραὶ, κα-
θὰ καὶ τὴν ἀρχὴν εἶπον. Ἐξεγερθεὶς δὲ ἐκοιμήθην,
καὶ εἶδον πάλιν ἐν τῷ ὕπνῳ μου, καὶ ὡς ἑπτὰ στά-
χυες ἀνέβαινον ἐν πυθμένι ἑνὶ, πλήρεις καὶ καλοί·
ἄλλοι δὲ ἑπτὰ στάχυες λεπτοὶ καὶ ἀνεμόφθοροι ἀνε-
φύοντο ἐχόμενοι· καὶ κατέπιον οἱ ἑπτὰ στάχυες τοὺς
καλοὺς καὶ τοὺς πλήρεις." *) Ὁρᾷς μὲν δὴ προοί-
μιον τοῦ φιλαύτου, ὃς κινητὸς καὶ στρεπτὸς καὶ με-
ταβλητὸς ὢν κατά τε σῶμα καὶ ψυχήν φησιν, "ᾤ-
μην ἑστάναι," καὶ οὐκ ἐλογίσατο, ὅτι μόνῳ θεῷ τὸ
ἀκλινὲς καὶ πάγιόν ἐστιν οἰκεῖον, καὶ εἴ τις αὐτῷ
φίλος. Τῆς μὲν ἀκλινοῦς περὶ αὐτὸν δυνάμεως σα-
φεστάτη πίστις, ὅδε ὁ κόσμος, ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ
καὶ ὡςαύτως ἔχων· ὁπότε δὲ ὁ κόσμος ἀῤῥεπὴς, ὁ
δημιουργὸς πῶς οὐ βέβαιος; Εἶτα μέντοι καὶ οἱ
ἀψευδέστατοι μάρτυρες ἱεροὶ χρησμοί· λέγεται γὰρ
ἐκ προςώπου τοῦ θεοῦ, "Ὧδε ἐγὼ ἕστηκα καὶ ἐκεῖ-
σε, πρὸ τοῦ σὲ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐγχωρεῖν," **) ἴσον
688 τῷ· οὕτως ἐγὼ ὁ ἐμφανὴς καὶ ἐνταῦθα ὢν, ἐκεῖ
M τέ εἰμι καὶ πανταχοῦ, πεπληρωκὼς τὰ πάντα, ἑστὼς
ἐν ὁμοίῳ καὶ μένων, ἄτρεπτος ὢν, πρὶν ἢ σὲ ἐπὶ
τῶν ὄντων εἰς γένεσιν ἐλθεῖν, ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης
καὶ πρεσβυτάτης ὁρώμενος δυνάμεως ἀρχῆς, ἀφ'
ἧς ἡ τῶν ὄντων γένεσις ὤμβρησε, καὶ τὸ σοφίας
ἐπλήμμυρε νᾶμα. "Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐξαγαγὼν ἐκ
πέτρας ἀκροτόμου πηγὴν ὕδατος," ***) ἐν ἑτέροις

---

*) Gen. 41, 17 sqq. — **) Exod. 17, 6. — ***) Deut 8, 15.

εἴρηται. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Μωϋσῆς, περὶ τοῦ μὴ τρέπεσθαι τὸ θεῖον φάσκων, „Εἶδον τὸν τόπον οὗ εἱστήκει ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραήλ," *) τὰ μὴ μεταβάλλειν διὰ τῆς στάσεως καὶ ἱδρύσεως αἰνιττόμενος.

§. 33. Ἀλλὰ γὰρ τοσαύτη περὶ τὸ θεῖόν ἐστιν ὑπερβολὴ τοῦ βεβαίου, ὥστε καὶ ταῖς ἐπιλελεγμέναις φύσεσιν ἐχυρότητος, ὡς ἀρίστου κτήματος, μεταδίδωσιν. Αὐτίκα δέ τοι τὴν πλήρη χαρίτων διαθήκην ἑαυτοῦ — νόμος δέ ἐστι καὶ λόγος — τῶν ὄντων ὁ πρεσβύτατος ὡσὰν ἐπὶ βάσεως τῆς τοῦ δικαίου ψυχῆς ἄγαλμα θεοειδὲς ἱδρύσασθαι παγίως φησὶν, ἐπειδὰν λέγῃ τῷ Νῶε, „Στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς σέ." **) Παρεμφαίνει δὲ καὶ δύο ἕτερα· ἓν μὲν, ὅτι τὸ δίκαιον ἀδιαφορεῖ διαθήκης θεοῦ, ἕτερον δὲ, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι χαρίζονται τὰ διαφέροντα τῶν λαμβανόντων, ὁ δὲ θεὸς οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς. Ἐμὲ γὰρ ἐμοὶ δεδώρηται, καὶ ἕκαστον τῶν ὄντων ἑαυτῷ· τὸ γὰρ „στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς σὲ" ἴσον ἐστὶ τῷ „σοὶ δωρήσομαι." Σπουδάζουσι δὲ καὶ πάντες οἱ θεοφιλεῖς, τὸν φιλοπραγμοσύνης χειμῶνα ἀποδιδράσκοντες, ἐν ᾧ σάλος καὶ κλύδων ἀεὶ κυκᾶται, τοῖς τῆς ἀρετῆς εὐδίοις καὶ ναυλοχωτάτοις ἐνορμίζεσθαι λιμέσιν. Οὐχ ὁρᾷς, οἷα περὶ Ἀβραὰμ λέγεται τοῦ σοφοῦ, ὅς „ἐστιν ἑστὼς ἐνώπιον κυρίου;" ***) Πότε γὰρ εἰκὸς δύνασθαι στῆναι διάνοιαν, μηκέθ' ὡς ἐπὶ τρυτάνης ταλαντεύουσαν, ἢ ὅτε ἄντικρύς ἐστι θεοῦ ὁρῶσά τε καὶ ὁρωμένη; Διχόθεν γὰρ αὐτῇ τὸ ἀῤῥεπὲς, ἐκ μὲν τοῦ ὁρᾶν τὸν ἀσύγκριτον, ὅτι ὑπὸ τῶν ὁμοίων πραγμάτων οὐκ ἀνθέλκεται· ἐκ δὲ τοῦ ὁρᾶσθαι, ὅτι ἣν ἀξίαν ἔκρινεν εἰς ὄψιν ὁ ἡγεμὼν τὴν ἑαυτῷ ** ἀρί- 1139 P.

*) Exod. 24, 10. — **) Gen. 9, 10. — ***) Gen. 18, 22.

στῷ, μόνῳ προσεκλήρωσεν αὐτῷ. Καὶ Μωϋσεῖ μέν-
τοι θεοπρόπιον ἐχρήσθη τοιόνδε, "Σὺ αὐτοῦ στῆθι
μετ' ἐμοῦ,"*) δι' οὗ τὰ λεχθέντα ἄμφω παρίστα-
ται, τό τε μὴ κλίνεσθαι τὸν ἀστεῖον, καὶ ἡ τοῦ
ὄντος περὶ πάντα βεβαιότης.

§. 34. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι τὸ τῷ θεῷ συνεγγί-
ζον οἰκειοῦται, κατὰ τὸ ἄτρεπτον αὐτοστατοῦν, καὶ
ἠρεμήσας ὁ νοῦς, ἡλίκον ἐστὶν ἀγαθὸν ἠρεμία, σα-
689 φῶς ἔγνω, καὶ θαυμάσας αὐτῆς τὸ κάλλος, ὑπέ-
M. λαβεν, ὅτι ἢ θεῷ μόνῳ προσκεκλήρωται, ἢ τῇ με-
ταξὺ φύσει θνητοῦ καὶ ἀθανάτου γένους. Φησὶ
γοῦν, "Καὶ ἐγὼ εἱστήκειν ἀνὰ μέσον κυρίου καὶ
ὑμῶν,"**) οὐχὶ τοῦτο δηλῶν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ
ποδῶν ἐρήρειστο, ἀλλ' ἐκεῖνο βουλόμενος ἐμφῆναι,
ὅτι ἡ τοῦ σοφοῦ διάνοια χειμώνων μὲν καὶ πολέμων
ἀπαλλαγεῖσα, νηνέμῳ δὲ γαλήνῃ καὶ βαθείᾳ εἰρή-
νῃ χρωμένη, κρείττων μέν ἐστιν ἀνθρώπου, θεοῦ
δὲ ἐλάττων. Ὁ μὲν γὰρ ἀγελαῖος ἀνθρώπειος νοῦς
οἴεται καὶ κυκᾶται πρὸς τῶν ἐπιτυχόντων, ὁ δ' αὖτε
μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ἀμέτοχος κακῶν. Με-
θόριος δὲ ὁ ἀστεῖος, ὡς κυρίως εἰπεῖν, μήτε θεὸν
αὐτὸν εἶναι μήτε ἄνθρωπον, ἀλλὰ τῶν ἄκρων ἐφα-
πτόμενον, ἀνθρωπότητι μὲν θνητοῦ γένους, ἀρετῇ
δὲ ἀφθάρτου. Τούτῳ παραπλήσιόν ἐστι καὶ τὸ
χρησθὲν λόγιον ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἱερέως. "Ὅταν
γὰρ," φησὶν, "εἰςίῃ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἄν-
θρωπος οὐκ ἔσται, ἕως ἂν ἐξέλθῃ."***) Εἰ δὲ
μὴ γίνεται τότε ἄνθρωπος, δηλονότι οὐδὲ θεὸς, ἀλ-
λὰ λειτουργὸς θεοῦ· κατὰ μὲν τὸ θνητὸν γενέσει,
κατὰ δὲ τὸ ἀθάνατον οἰκειούμενος τῷ ἀγεννήτῳ·
τὴν δὲ μέσην τάξιν εἴληχεν, ἕως ἂν ἐξέλθῃ πάλιν

---

*) Deut. 5, 31. — **) Deut. 10, 10. — ***) Lev.
16, 17.

εἰς τὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς σαρκὸς οἰκεῖα. Καὶ
πέφυκεν οὕτως ἔχειν· ὅταν μὲν ἐξ ἔρωτος θείου 1140
κατασχεθεὶς ὁ νοῦς, συντείνας ἑαυτὸν ἄχρι τῶν ἀδύ- P.
των, ὁρμῇ καὶ σπουδῇ πάσῃ χρώμενος προέρχηται,
θεοφορούμενος ἐπιλέλησται μὲν τῶν ἄλλων, ἐπιλέ-
λησται δὲ καὶ ἑαυτοῦ· μόνου μέμνηται καὶ ἐξήρτη-
ται τοῦ δορυφορουμένου καὶ θεραπευομένου, ᾧ τὰς
ἱερὰς καὶ ἀναφεῖς καθαγιάζων ἀρετὰς ἐκθυμιᾷ.
Ἐπειδὰν δὲ στῇ ἐνθουσιῶδες, καὶ ὁ πολὺς ἵμερος
χαλάσῃ, παλινδρομήσας ἀπὸ τῶν θείων ἄνθρωπος
γίνεται, τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐντυχών· ἅπερ ἐν τοῖς
προπυλαίοις ἐφήδρευεν, ἵν᾿ αὐτὸ μόνον ἐκκύψαν-
τα ἔνδοθεν ἐξαρπάσῃ.

§. 35. Τὸν μὲν οὖν τέλειον οὔτε θεὸν οὔτε
ἄνθρωπον ἀναγράφει Μωϋσῆς, ἀλλ᾿ ὡς ἔφην, με-
θόριον τῆς ἀγεννήτου καὶ φθαρτῆς φύσεως. Τὸν
δὲ προκόπτοντα πάλιν ἐν τῇ μεταξὺ χώρᾳ ζώντων
καὶ τεθνηκότων τάττει· ζῶντας μὲν καλῶν, τοὺς
συμβιοῦντας φρονήσει, τεθνηκότας δέ, τοὺς ἀφρο-
σύνῃ χαίροντας. Λέγεται γὰρ ἐπὶ Ἀαρὼν ὅτι "Ἔ-
στη ἀνὰ μέσον τῶν τεθνηκότων, καὶ τῶν ζώντων,
καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις." *) Ὁ γὰρ προκόπτων
οὔτε ἐν τοῖς τεθνηκόσι τὸν ἀρετῆς βίον ἐξετάζε-
ται, πόθον καὶ ζῆλον ἔχων τοῦ καλοῦ, οὔτε ἐν
690 τοῖς μετὰ τῆς ἄκρας καὶ τελείας ζῶσιν εὐδαιμο-
M. νίας· ἔτι γὰρ πρὸς τὸ πέρας ἐνδεῖ, ἀλλ᾿ ἑκατέ-
ρων ἐφάπτεται. Διὸ καὶ κυρίως ἐπιλέγεται τὸ "ἐκό-
πασεν" ἡ θραῦσις, ἀλλ᾿ οὐκ ἐπαύσατο. Παύε-
ται μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τελείων τὰ περιθραύοντα καὶ
κατακλῶντα καὶ καταγνύντα τὴν ψυχήν· μειοῦται
δὲ ἐπὶ τῶν προκοπτόντων, ὡςὰν αὐτὸ μόνον ἀνα-
κοπτόμενα καὶ στελλόμενα.

---

*) Num. 16, 48.

§. 36. Τῆς οὖν στάσεως καὶ ἱδρύσεως, καὶ τῆς ἐν ταὐτῷ κατὰ τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἄτρεπτον εἰςαεὶ μονῆς, πρῶτον μὲν ὑπαρχούσης περὶ τὸ Ὄν, ἔπειτα δὲ περὶ τὸν τοῦ Ὄντος λόγον, ὃν διαθήκην ἐκάλεσε, τρίτον δὲ περὶ τὸν σοφὸν, καὶ τέταρτον περὶ τὸν προκόπτοντα· τί παθὼν ὁ φαῦλος καὶ πάσαις ἀραῖς ἔνοχος νοῦς ᾠήθη μόνος ἵστασθαι δύνασθαι, φορούμενος ὥςπερ ἐν κατακλυσμῷ, καὶ κατασυρόμενος ταῖς τῶν ἐπιῤῥεόντων διὰ τοῦ νεκροφορουμένου σώματος δίναις ἐπαλλήλοις; "Ὤιμην γὰρ," φησὶν, "ἑστάναι ἐπὶ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ." *) Λόγον δὲ συμβολικῶς ποταμὸν εἶναί φαμεν, ἐπειδὴ ἑκάτερος ἔξω τε φέρεται, καὶ ῥέων εὐτόνῳ χρῆται τῷ τάχει. Καὶ τοτὲ μὲν εὐφορεῖ πλημμύραις ὁ μὲν ὕδατος, ὁ δὲ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων· ὁτὲ δὲ ἀφορεῖ, χαλώμενος καὶ συνιζῶν. Καὶ ὠφελοῦσι μέντοι ὁ μὲν ἄρδων τὰς ἀρούρας, ὁ δὲ τὰς τῶν φιλη- 1141 κόων ψυχάς. Καὶ ἔστιν ὅτε βλάπτουσι κυμήναν- P. τες ὁ μὲν τὴν ὅμαρον γῆν ἐπικλύσας, ὁ δὲ ἀνακυκήσας καὶ συγχέας τὸν τῶν οὐ προςεχόντων λογισμόν.

§. 37. Οὗτος μὲν εἰκάζεται ποταμῷ. Διττὴ δὲ λόγου φύσις, ἡ μὲν ἀμείνων, ἡ δὲ χείρων. Ἀμείνων μὲν ἡ ὠφελοῦσα, χείρων δὲ, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, ἡ βλάπτουσα. Παραδείγματα δὲ ἑκατέρας τοῖς δυναμένοις ὁρᾷν ἀνέθηκε Μωϋσῆς ἀριδηλότατα. "Ποταμὸς γὰρ," φησὶ, "πορεύεται ἐξ Ἐδὲμ, ποτίζειν τὸν παράδεισον, ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς." **) Καλεῖ δὲ τὴν μὲν τοῦ Ὄντος σοφίαν, Ἐδὲμ, ἧς ἑρμηνεία τρυφή. Διότι, οἶμαι, ἐντρύφημα καὶ θεοῦ σοφία, καὶ σοφίας θεὸς, ἐπεὶ καὶ ἐν ὕμνοις ᾄδεται, "Κατατρύφησον τοῦ κυρίου." ***)

---

*) Gen. 41, 17. — **) Gen. 2, 10. — ***) Psalm. 36, 4.

Κάτεισι δὲ ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς, τῆς σοφίας, ποταμοῦ τρόπον, ὁ θεῖος λόγος, ἵνα ἄρδῃ καὶ ποτίζῃ τὰ ὀλύμπια καὶ οὐράνια φιλαρέτων ψυχῶν βλαστήματα καὶ φυτὰ, ὡςανεὶ παράδεισον. Ὁ δὲ ἱερὸς οὗτος λόγος ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχὰς, λέγω δὲ εἰς τὰς τέσσαρας ἀρετὰς σχίζεται, ὧν ἑκάστη βασιλίς ἐστι. Τὸ γὰρ ἀφορίζεσθαι εἰς ἀρχὰς οὐ τοπικοῖς ὅροις, ἀλλὰ βασιλείᾳ ἔοικεν· ἵν' ὅρους
691 ἐπιδείξας τὰς ἀρετὰς, εὐθὺς ἀποφήνῃ καὶ τὸν
M. χρώμενον αὐταῖς σοφὸν, βασιλέα, κεχειροτονημένον οὐ πρὸς ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀψευδοῦς καὶ ἀδεκάστου καὶ μόνης ἐλευθέρας φύσεως. Λέγουσι γὰρ τῷ Ἀβραὰμ οἱ κατιδόντες αὐτοῦ τὸ ἀστεῖον, „Βασιλεὺς παρὰ θεοῦ εἶ σὺ ἐν ἡμῖν," *) δόγμα τιθέμενοι τοῖς περὶ φιλοσοφίαν διατρίβουσιν, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἄρχων καὶ βασιλεὺς, καὶ ἡ ἀρετὴ ἀνυπεύθυνος ἀρχή τε καὶ βασιλεία.

§. 37. Τοῦτον τὸν λόγον εἰκάσας ποταμῷ τις τῶν ἑταίρων Μωϋσέως, ἐν ὕμνοις εἶπεν, „Ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων." **) Καί τινα τῶν ἐπὶ γῆς ῥεόντων ἄλογον κυριολογεῖσθαι· ἀλλ', ὡς ἔοικε, πλήρη τοῦ σοφίας νάματος τὸν θεῖον λόγον διασυνίστησι, μηδὲν ἔρημον καὶ κενὸν ἑαυτοῦ μέρος ἔχοντα· μᾶλλον δὲ, ὥς εἶπέ τις, ὅλον δι' ὅλων ἀναχεόμενον, καὶ αἰρόμενον εἰς ὕψος, διὰ τὴν συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον τῆς ἀεννάου πηγῆς ἐκείνης φοράν. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ᾆσμα τοιοῦτον, Τὸ ὅρμημα τοῦ ποταμοῦ εὐφραίνει τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ." ***) Ποίαν πόλιν; Ἡ γὰρ νῦν οὖσα ἱερὰ πόλις, ἐν ᾗ καὶ ἅγιος
νεώς ἐστι, μακρὰν ὥςπερ θαλάττης καὶ ποταμῶν 1142
συνῴκισται· ὡς δῆλον εἶναι, ὅτι τοῦ προφανοῦς ἕτε- P.
ρόν τι βούλεται δι' ὑπονοιῶν παραστῆσαι. Τῷ γὰρ

*) Gen. 23, 6. — **) Psalm. 65, 10. — ***) Psalm. 45, 5.

ὄντι τοῦ θείου λόγου ῥύμη συνεχὴς μεθ' ὁρμῆς καὶ
τάξεως φερομένη, πάντα διὰ πάντων ἀναχεῖ τε καὶ
εὐφραίνει. Πόλιν δὲ θεοῦ καθ' ἕνα μὲν τρόπον τὸν
κόσμον καλεῖ, ὃς ὅλον τὸν κρατῆρα τοῦ θείου πό-
ματος δεξάμενος * σατο, καὶ γανωθεὶς ἀναφαιρέ-
του καὶ ἀσβέστου τῆς εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα εὐφρο-
σύνης ἐπέλαχε. Καθ' ἕτερον δὲ, τὴν ψυχὴν τοῦ
σοφοῦ, ᾗ λέγεται καὶ ἐμπεριπατεῖν ὁ θεὸς, ὡς ἐν πό-
λει· "Περιπατήσω γὰρ", φησὶν, "ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι
ἐν ὑμῖν θεός." *) Καὶ ψυχῇ δ' εὐδαίμονι τὸ ἱερώτα-
τον ἔκπωμα προτεινούσῃ τὸν ἑαυτῆς λογισμὸν, τίς
ἐπιχεῖ τοὺς ἱεροὺς κυάθους τῆς πρὸς ἀλήθειαν εὐ-
φροσύνης, ὅτι μὴ οἰνοχόος τοῦ θεοῦ καὶ συμπο-
σίαρχος λόγος; Οὐ διαφέρων τοῦ πόματος, ἀλλ' αὐ-
τὸς ἄκρατος ὢν τὸ γάνωμα, τὸ ἥδυσμα, ἡ ἀνά-
χυσις, ἡ εὐθυμία, τὸ χαρᾶς, τὸ εὐφροσύνης ἀμ-
βρόσιον — ἵνα καὶ αὐτοὶ ποιητικοῖς ὀνόμασι χρη-
σώμεθα — φάρμακον.

§. 38. Ἡ δὲ θεοῦ πόλις ὑπὸ Ἑβραίων Ἱερου-
σαλὴμ καλεῖται, ἧς μεταληφθὲν τὸ ὄνομα ὅρασίς
692 ἐστιν εἰρήνης. Ὥστε μὴ ζήτει τὴν τοῦ Ὄντος πό-
M. λιν ἐν κλίμασι γῆς — οὐ γὰρ ἐκ ξύλων ἢ λίθων
δεδημιούργηται —, ἀλλ' ἐν ψυχῇ ἀπολέμῳ καὶ ὀξυ-
δορκούσῃ προτεθειμένῃ τὸν θεωρητικὸν καὶ εἰρηναῖον
βίον. Ἐπεὶ καὶ τίνα σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον εὕροι
τις ἂν οἶκον ἐν τοῖς οὖσι θεῷ, ἢ φιλοθεάμονα διά-
νοιαν, πάνθ' ὁρᾶν ἐπειγομένην, καὶ μηδὲ ὄναρ στά-
σεως ἢ ταραχῆς ἐφιεμένην; Ὑπηχεῖ δέ μοι πάλιν
τὸ εἰωθὸς ἀφανῶς ἐνομιλεῖν πνεῦμα ἀόρατον, καί
φησιν· ὦ οὗτος, ἔοικας ἀνεπιστήμων εἶναι καὶ με-
γάλου καὶ περιμαχήτου πράγματος, ὅπερ ἀφθόνως,
πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα ἀκαίρως ὑφηγησάμην, ἀναδι-
δάξω. Ἴσθι δὴ, γενναῖε, ὅτι θεὸς μόνος, ἡ ἀψευ-

---

*) Lev. 26, 12.

διεστάτη καὶ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν εἰρήνη, ἡ δὲ γεν-
νητὴ καὶ φθαρτὴ οὐσία πᾶσα, συνεχὴς πόλεμος.
Καὶ γὰρ ὁ μὲν θεός, ἑκούσιον, ἀνάγκη δὲ ἡ οὐ-
σία· ὃς ἂν οὖν ἰσχύσῃ πόλεμον μὲν καὶ ἀνάγκην
καὶ γένεσιν καὶ φθορὰν καταλιπεῖν, αὐτομολῆσαι δὲ
πρὸς τὸ ἀγέννητον, πρὸς τὸ ἄφθαρτον, πρὸς
τὸ ἑκούσιον, πρὸς εἰρήνην, λέγοιτ' ἐνδίκως ἐν-
διαίτημα καὶ πόλις εἶναι θεοῦ.. Μηδὲν οὖν 1143
διαφερέτω σοι ἢ ὅρασιν εἰρήνης, ἢ ὅρασιν θεοῦ τὸ P.
αὐτὸ ὑποκείμενον ὀνομάζειν· ὅτι καὶ τῶν πολυωνύμων
τοῦ ὄντος δυνάμεων οὐ θιασώτης μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἔξαρχός ἐστιν εἰρήνης.

§. 39. Καὶ Ἀβραὰμ μέντοι τῷ σοφῷ "δώσειν" φησὶ κλῆρον γῆς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου, ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου Εὐφράτου," *) οὐ χώρας ἀποτομὴν μᾶλλον, ἢ τὴν περὶ αὐτοὺς ἡμᾶς ἀμείνω μοῖραν. Αἰγύπτου μὲν γὰρ ἀπεικάζεται ποταμῷ τὸ ἡμέτερον σῶμα, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτὸ ἐγγινόμενα πάθη, τῷ δὲ Εὐφράτῃ ἡ ψυχὴ καὶ τὰ φίλα ταύτῃ. Δόγμα δὴ τίθεται βιωφελέστατον καὶ συνεκτικώτατον, ὅτι ὁ σπουδαῖος κλῆρον ἔλαχε ψυχὴν καὶ τὰς ψυχῆς ἀρετάς· ὥσπερ ὁ φαῦλος ἔμπαλιν σῶμα καὶ τὰς σώματος καὶ διὰ σώματος κακίας. Τὸ "ἀπὸ" δηλοῖ ἓν μέν, τὸ σὺν ἐκείνῳ ἀφ' οὗ λέγεται, ἕτερον δέ, χωρὶς αὐτοῦ. Ὅταν μὲν γὰρ λέγωμεν, ἀπὸ πρωΐας ἄχρις ἑσπέρας ὥρας εἶναι δώδεκα, καὶ ἀπὸ νεομηνίας ἄχρι τριακάδος ἡμέρας τριάκοντα, συγκατατάττομεν τήν τε πρώτην ὥραν καὶ τὴν νεο-
593 μηνίαν. Ὅταν δέ τις ἀπὸ τῆς πόλεως φῇ τὸν ἀγρὸν
L. ἀπέχειν σταδίους τρεῖς ἢ τέτταρας, δίχα τῆς πόλεως
δήπου φησίν. Ὥστε καὶ νῦν τὸ "ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου" νομιστέον τὸ χωρὶς ἐκείνου παραλαμβάνεσθαι· βούλεται γὰρ διοικίσας ἡμᾶς τῶν σωματικῶν, ἅπερ ἐν ῥύσει καὶ φθορᾷ φθειρομένῃ καὶ φθειρού-

*) Gen. 15, 18.

ση θεωρεῖται, κλῆρον ψυχῆς λαβεῖν μετὰ τῶν ἀφθάρτων καὶ ἀφθαρσίας ἀξίων ἀρετῶν. Οὕτω μέντοι τὸ εἰκάσθαι ποταμῷ λόγον ἐπαινετὸν ἰχνηλατοῦντες εὑρήκαμεν. Ὁ δὲ ψεκτὸς αὐτὸς ἄρα ἦν ὁ Αἰγύπτιος ποταμὸς, ἀνάγωγός τις καὶ ἀμαθὴς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἄψυχος λόγος· οὗ χάριν καὶ εἰς αἷμα *) μεταβάλλει, τρέφειν οὐ δυνάμενος. Ὁ γὰρ ἀπαιδευσίας λόγος οὐ πότιμος, καὶ εὐτοκεῖ μέντοι βατράχοις ἀναίμοις καὶ ἀψύχοις, καινὸν καὶ τραχὺν ἦχον, ἄλγημα ἀκοῆς, ἀπηχοῦσι. Λέγεται δὲ, ὅτι καὶ οἱ ἐν αὐτῷ πάντες ἰχθύες ἐφθάρησαν· οἱ συμβολικῶς εἰσι τὰ νοήματα. Ταῦτα γὰρ ἐννηχεῖται καὶ ἐγγίνεται ὡς ἐν ποταμῷ, τῷ λόγῳ, ζώοις ἐοικότα, καὶ ψυχοῦντα αὐτόν· ἐν δὲ ἀπαιδεύτῳ λόγῳ τέθνηκε τὰ ἐνθυμήματα· συνετὸν γὰρ οὐδὲν ἔστιν 1144 εὑρεῖν; ἀλλὰ "κολῳῶν τινας ἀκόσμους καὶ ἀμετροεπεῖς," ὥς εἰπέ τις, "φωνάς." P.

§. 40. Περὶ μὲν δὴ τούτων ἅλις. Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον στάσιν καὶ ποταμὸν, ἀλλὰ καὶ χείλη ποταμοῦ φαντασιωθῆναι ὁμολογεῖ φάσκων, "Ὤιμην ἑστάναι παρὰ τὸ χεῖλος ποταμοῦ," **) ἀναγκαῖον ἂν εἴη καὶ περὶ χείλους τὰ καίρια ὑπονοῆσαι. Φαίνεται τοίνυν ἕνεκα δυοῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων ἡ φύσις χείλη ζώοις, καὶ μάλιστα ἀνθρώποις ἁρμόσασθαι. Ἑνὸς μὲν, ἡσυχίας· ἔρυμα γὰρ ταῦτα καὶ φραγμὸς ὀχυρώτατος φωνῆς. Ἑτέρου δὲ, ἑρμηνείας· διὰ γὰρ τούτων τὸ τῶν λόγων νᾶμα φέρεται. Συναχθέντων μὲν γὰρ, ἐπέχεται· φέρεσθαι δ' ἀμήχανον, μὴ διαστάντων. Ἐκ δὲ τούτου γυμνάζει καὶ συγκροτεῖ πρὸς ἄμφω, τὸ λέγειν καὶ ἡσυχάζειν, ἑκατέρου τὸν ἁρμόττοντα καιρὸν παραφυλάττοντας. Οἷον, ἀκοῆς ἄξιόν τι λέγεται; Πρόσεχε, μηδὲν ἐναντιούμενος, ἐν ἡσυχίᾳ, κατὰ τὸ Μωϋσέως παράγ-

*) Exod. 7, 17 sq. — **) Gen. 41, 17.

γελμα, τὸ "Σιώπα καὶ ἄκουε." *) Τῶν γὰρ εἰς
τὰς ἐριστικὰς γνωσιμαχίας ἀφικνουμένων, οὐδ' ἂν εἷς
κυρίως οὔτε λέγειν οὔτ' ἀκούειν νομισθείη, τῷ δὲ
μέλλοντι, πρὸς ἀλήθειαν ὠφέλιμον. Πάλιν ὅταν
ἴδῃς ἐν τοῖς τοῦ βίου πολέμοις καὶ κακοῖς τὴν ἵλεω τοῦ
θεοῦ χεῖρα καὶ δύναμιν ὑπερέχουσαν καὶ προασπίζου-
694 σαν, ἠρέμησον· οὐ γὰρ δεῖται συμμαχίας ὁ βοη-
M. θὸς οὗτος. Ἔστι δὲ καὶ τούτου δείγματα ἐν ταῖς
ἱεραῖς ἀναγραφαῖς κατακείμενα· οἷον τὸ, "Κύριος
πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς σιγήσεσθε." **) Ἐάν
τε μὴν ἴδῃς τὰ γνήσια ἔγγονα καὶ πρωτότοκα Αἰγύ-
πτου φθειρόμενα· τὸ ἐπιθυμεῖν, τὸ ἥδεσθαι, τὸ λυ-
πεῖσθαι, τὸ φοβεῖσθαι, τὸ ἀδικεῖν· τὸ εὐφραίνειν,
τὸ ἀκολασταίνειν, καὶ ὅσα τούτων ἀδελφὰ καὶ συγ-
γενῆ, καταπλαγεὶς ἡσύχαζε, τὸ φοβερὸν τοῦ θεοῦ
κράτος ὑποπτήξας. "Οὐ γὰρ γρύξει," φασὶ, "κύων
τῇ γλώσσῃ, οὐδ' ἀπ' ἀνθρώπου ἕως κτήνους," ***)
ἴσον τῷ, οὔτε τὴν κυνώδη γλῶσσαν ὑλακτοῦσάν τε
καὶ ἀράζουσαν, οὔτε τὸν ἐν ἡμῖν ἄνθρωπον, ἡγεμόνα
νοῦν, οὔτε τὸ κτηνῶδες θρέμμα, τὴν αἴσθησιν, προς-
ήκει γαυριᾶν, ὅταν ἀναιρεθέντος τοῦ παρ' ἡμᾶς ὅλου
ἔξωθεν τὸ συμμαχικὸν αὐτοκέλευστον ὑπερασπιοῦν ἥκῃ.

§. 41. Πολλοὶ δὲ συμβαίνουσι καιροὶ μὴ ἐφαρ-
μόζοντες ἡσυχίᾳ. Τὰς δὲ καταλογάδην ῥήσεις ἐπι-
ζητοῦντες, ὧν πάλιν ἰδεῖν ἔστιν ἀνακείμενα ὑπομνή-
ματα, πῶς ἀγαθοῦ τις γέγονεν ἀπροσδόκητος μετου-
σίᾳ; Καλὸν οὖν εὐχαριστῆσαι, καὶ τὸν ἐπιπέμ- 1145
ψαντα ὑμνῆσαι. Τί οὖν τὸ ἀγαθόν; Τέθνηκε τὸ P.
ἐπιτιθέμενον ἡμῖν πάθος, καὶ πρηνὲς ἄταφον ἔῤῥι-
πται; Μὴ μέλλωμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ στησάμενοι, τὴν
ἱεροπρεπεστάτην ᾄδωμεν ᾠδὴν, παρακελευόμενοι λέγειν
πᾶσιν, Ἄισωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται,
ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔῤῥιψεν εἰς θάλασσαν." †) Ἀλλὰ

*) Deut. 27, 19. — **) Exod. 14, 14. — ***) Exod. 11, 7.
†) Exod. 15, 1.

γὰρ ἡ μὲν τοῦ πάθους φορὰ καὶ μετανάστασις, ἀγαθὸν, ἀλλ' οὐ τέλειον ἀγαθόν. Ἡ δὲ σοφίας εὕρεσις ὑπερβάλλον καλόν· ἧς εὑρεθείσης, ἅπας ὁ λεὼς οὐ καθ' ἓν μέρος μουσικῆς, ἀλλὰ κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς ἁρμονίας καὶ μελῳδίας ᾄσεται. "Τότε γὰρ," φησὶν, "ᾖσεν Ἰσραὴλ τὸ ᾆσμα τοῦτο, ἐπὶ τοῦ φρέατος," λέγω δὲ ἐπὶ τῆς πάλαι μὲν κεκρυμμένης, ἀναζητηθείσης δὲ αὖθις καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀνευρημένης βαθείας τὴν φύσιν ἐπιστήμης, ἧς νόμος τὰς τῶν φιλοθεαμόνων ἄρδειν λογικὰς ἐν ψυχαῖς ἀρούρας. Τί δέ; Ὅταν συγκομίσωμεν τὸν γνήσιον διανοίας καρπὸν, οὐ παραγγέλλει ἡμῖν ὁ ἱερὸς λόγος, ὥςπερ ἐν καρτάλλῳ, τῷ λογισμῷ, τὰς ἀπαρχὰς τῆς εὐφορίας, ὧν ἤνθησεν, ὧν ἐβλάστησεν, ὧν ἐκαρποφόρησεν ἡ ψυχὴ καλῶν, ἐπιδεικνυμένους, ἄντικρυς οὕτω ῥητορεύειν, τὰ εἰς τὸν τελεςφόρον θεὸν ἐγκώμια λέγοντες· "Ἐξεκάθηρα τὰ ἅγια ἀπὸ τῆς οἰκίας μου, καὶ ἐτα-
695 μιευσάμην ἐν τῷ τοῦ θεοῦ οἴκῳ," **) ταμίας καὶ
M. φύλακας αὐτῶν ἐπιστήσας τοὺς ἀριστίνδην ἐπιλελε-
γμένους πρὸς τὴν ἱερὰν νεωκορίαν. Οὗτοι δέ εἰσι Λευῖται, προςήλυτοι, καὶ ὀρφανοὶ, καὶ χῆραι· οἱ μὲν ἱκέται, οἱ δὲ μετανάσται καὶ πρόςφυγες, οἱ δὲ ἀπωρφανισμένοι καὶ κεχηρευκότες γενέσεως, θεὸν δὲ τὸν τῆς ψυχῆς θεραπευτρίδος ἄνδρα καὶ πατέρα γνήσιον ἐπιγεγραμμένοι.

§. 42. Τοῦτον μὲν δὴ τὸν τρόπον καὶ λέγειν καὶ ἡσυχάζειν ἐμπρεπέστατον. Τὸ δὲ ἐναντίον μεμελετήκασιν οἱ φαῦλοι. Καὶ γὰρ ἡσυχίας ἐπιλήπτου, καὶ ἑρμηνείας ὑπαιτίου ζηλωταὶ γεγόνασιν, ἑκάτερον ἐπ' ὀλέθρῳ ἑαυτῶν τε καὶ ἑτέρων συγκροτοῦντες. Τὸ δὲ πλέον ἐστὶν αὐτοῖς τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ λέγειν ἃ μὴ δεῖ· τὸ γὰρ στόμα διανοίξαντες, καὶ ἐάσαντες ἀχαλίνωτον, καθάπερ ῥεῦμα ἀκατάσχετον, φέρεσθαι

---

*) Num. 21, 17. — **) Deut. 26, 13.

τὸν ἀκριτόμυθον, ἥ φασιν οἱ ποιηταὶ, λόγον ἐῶσι, μυρία τῶν ἀλυσιτελῶν προςεπισύροντα. Τοιγαροῦν οἱ μὲν ἐπὶ συνηγορίαν ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας καὶ πάσης πλεοναζούσης ὁρμῆς ἐτράποντο, ἄλογον πάθος ἐπιτειχίζοντες ἡγεμόνι λογισμῷ, καὶ ταῖς ἐρι- 1146 στικαῖς φιλονεικίαις ἀποδυσάμενοι, συνεπλάκησαν· P. ἐλπίσαντες τὸ ὁρατικὸν πληρῶσαι γένος, καὶ κατὰ κρημνῶν καὶ βάθρων, ἐξ ὧν οὐδ' ἂν ἔτι γένοιτο διαναστῆναι, δυνήσεσθαι ῥῖψαι. Ἔνιοι δὲ οὐ μόνον ἀντιπάλους ἑαυτοὺς τῆς ἀνθρωπίνης ἀπέφηναν ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπονοίας ἤλασαν. Τοῦ μὲν οὖν φιλοπαθοῦς ἔξαρχος ἀναγράφεται θιάσου, τῆς Αἰγυπτίας χώρας ὁ βασιλεὺς, Φαραώ. Λέγεται γὰρ τῷ προφήτῃ, "Ἰδοὺ αὐτὸς ἐκπορεύεται ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ στήσῃ συναντῶν αὐτῷ, παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ." *) Τοῦ μὲν γὰρ ἴδιον ἐπὶ τὴν φορὰν καὶ ἀνάχυσιν ἀεὶ τοῦ ἀλόγου πάθους ἐξιέναι· τοῦ δὲ σοφοῦ πολλῷ ῥέοντι, τοῖς ὑπὲρ ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας λόγοις ὑπαντιάσαι, οὐ τοῖς ποσὶν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, βεβαίως καὶ ἀκλινῶς, ἐπὶ τοῦ ποταμίου χείλους, τοῦτο δέ ἐστιν, ἐπὶ τοῦ στόματος καὶ τῆς γλώττης, ἅπερ ἦν ὄργανα λόγου. Παγίως γὰρ ἐπιβὰς αὐτοῖς, δυνήσεται τὰς συνηγορούσας τῷ πάθει πιθανότητας ἀνατρέψαι καὶ καταβαλεῖν. Ὁ δὲ τοῦ ὁρατικοῦ γένους ἐχθρὸς, ὁ τοῦ Φαραὼ λαός ἐστιν, ὃς ἐπιθέμενος καὶ διώκων καὶ δουλούμενος ἀρετὴν οὐκ ἐπαύσατο, ἕως κακὰς ὧν διέθηκε τὰς ἀμοιβὰς **, πελάγει τῶν ἀδικημάτων, καὶ τρικυμίαις
696 ἃς τὸ λν ** ἀνήγειρε, καταποντωθεὶς ὡς ὑπερβάλ-
M λουσαν θέαν, καὶ νίκην ἀνανταγώνιστον, καὶ χαρὰν ἐλπίδος μείζονα, τὸν καιρὸν ἐνεγκεῖν ἐκεῖνον. Διὸ λέγεται, "Εἶδεν Ἰσραὴλ τοὺς Αἰγυπτίους τεθνηκότας παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης." **) Μεγάλη γε

*) Exod. 7, 15. — **) 14, 30.

ἡ ὑπέρμαχος χεὶρ, ἀναγκάζουσα παρὰ στόματι καὶ χείλεσι καὶ λόγῳ πίπτειν, τοὺς τὰ ὄργανα ταῦτα κατὰ τῆς ἀληθείας ἀκονησαμένους; ἵνα μὴ ὀθνείοις ἀλλ' ἰδίοις ὅπλοις ὃ καθ' ἑτέρων ἀναλαβόντες αὐτοὶ θνήσκωσι. Τρία δ' εὐαγγελίζεται τῇ ψυχῇ τὰ κάλλιστα, ἓν μὲν, ἀπώλειαν Αἰγυπτιακῶν παθῶν· ἕτερον δὲ, τὸ μὴ παρ' ἑτέρων χωρίων τῆς ἁλμυρᾶς καὶ πικρᾶς πηγῆς, ὡς ἂν θαλάττης χείλεσι, δι' ὧν ὁ πολέμιος ἀρετῆς σοφιστὴς λόγος ἐξέχυτο· τελευταῖον δὲ, τὴν θέαν τοῦ πτώματος. Μηδὲν γὰρ ἀόρατον εἴη καλὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ φῶς καὶ λαμπρὸν ἥλιον ἄγοιτο· καὶ γὰρ τὸ ἐναντίον εἰς βαθὺ σκότος καὶ νυκτὸς ἄξιον τὸ κακόν. Καὶ τοῦτο μὲν μηδ' ἐκ τύχης ἰδεῖν ποτε γένοιτο, τὸ δ' ἀγαθὸν μείζοσιν ὀφθαλμοῖς ἀεὶ 1147
περιαθροῖτο. Τί δὲ οὕτως ἀγαθὸν, ὡς ζῆσαι τὰ P.
καλὰ καὶ ἀποθανεῖν τὰ φαῦλα;

§. 43. Τρεῖς τοίνυν ἦσαν οἱ τὴν τῶν λόγων δεινότητα μέχρις οὐρανοῦ τείναντες. Οὗτοι μελέτην κατὰ τῆς φύσεως, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἐμελέτησαν· φάσκοντες, μόνον εἶναι τὸ αἰσθητὸν καὶ ὁρώμενον τοῦτο, οὔτε γενόμενόν ποτε, οὔτ' αὖθις φθαρησόμενον, ἀγέννητον δὲ καὶ ἄφθαρτον, ἀνεπιτρόπευτον, ἀκυβέρνητον, ἀπροστασίαστον. Εἶτ' ἐπ' ἄλλοις ἄλλα συνθέντες ἐπιχειρήματα, δόγμα ἀδόκιμον οἰκοδομοῦντες εἰς ὕψος οἷα πύργον ἐξῆραν. Λέγεται γὰρ ὅτι "Ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἕν,"*) συμφωνία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πάντων ἀσύμφωνος, ἐπὶ τῷ κινῆσαι τὸ συνεκτικώτατον ἐν τοῖς οὖσιν, ἀρχήν. Τοιγαροῦν ἐλπίσαντας αὐτοὺς εἰς οὐρανὸν ταῖς ἐπινοίαις ἀναδραμεῖσθαι, ἐπὶ καθαιρέσει τῆς αἰωνίου βασιλείας, ἡ μεγάλη καὶ ἀκαθαίρετος καταβάλλει χεὶρ, καὶ τὸ οἰκοδομηθὲν δόγμα συνανατρέψασα. Κέκληται δὲ ὁ τόπος "σύγχυσις," οἰκεῖον ὄνομα τῷ καινουργηθέντι τολμή-

---

*) Gen. 11, 1.

ματι. Τί γὰρ ἀναρχίας συγχυτικώτερον; Οὐκ οἰκίαι
μὲν ἀνηγεμόνευτοι προςκρουσμάτων γέμουσι καὶ ταραχῆς;
Ἀβασίλευτοι δ' ἐαθεῖσαι πόλεις ἀπὸ ὀχλοκρασίας,
ἐναντίου καὶ μεγίστου κακοῦ, φθείρονται; Καὶ
χῶραι δὲ καὶ ἔθνη καὶ κλίματα γῆς, ὧν ἀρχαὶ κατελύθησαν,
οὐ παλαιᾶς καὶ μεγάλας εὐδαιμονίας ἀπέ-
697 βαλον; Καὶ τί δεῖ τὰ ἀνθρώπινα λέγεσθαι; Οὐδὲ
M. γὰρ αἱ ἄλλαι τῶν ζώων ἀγέλαι, πτηνῶν, χερσαίων,
ἐνύδρων, ἄνευ τινὸς ἀγελάρχου συνεστᾶσιν· ἀλλὰ ποθοῦσι
καὶ περιέπουσιν αἰεὶ τὸν οἰκεῖον ἡγεμόνα, ὡς
μόνον ἀγαθῶν αἴτιον, οὗ κατὰ τὴν ἀπουσίαν σκεδάννυνται
καὶ διαφθείρονται. Εἶτ' οἰόμεθα τοῖς μὲν
περιγείοις, ἃ βραχυτάτη μοῖρα τοῦ παντός ἐστιν, ἀρχὴν
μὲν ἀγαθῶν, ἀναρχίαν δὲ κακῶν εἶναι αἰτίαν·
τὸν δὲ κόσμον οὐ διὰ τὴν τοῦ βασιλεύοντος θεοῦ προήγησιν
εὐδαιμονίας τῆς ἄκρας πεπληρῶσθαι; Δίκην
οὖν ἁρμόττουσαν οἷς ἐτίθεντο διδόασι· φύραντες γὰρ
τὸ ἱερὸν, περὶ ἀναρχίας φυρόμενοι, ἐπεῖδον, συγχυθέντες
οὓ συγχέαντες. Ἕως δὲ οὔπω τιμωρίαν δεδώκασιν,
ὑπὸ φρενοβλαβείας φυσώμενοι τὴν μὲν τῶν
ὅλων ἀρχὴν ἀνοσίοις λόγοις καθαιροῦσιν, αὐτοὺς δὲ
ἄρχοντας καὶ βασιλέας ἀναγράφουσι, τὸ ἀκαθαίρετον
τοῦ θεοῦ κράτος γενέσει τῇ ἀκαταστάτως ἀπολλυ- 1148
μένῃ καὶ φθειρομένῃ περιάπτοντες. P.

§. 44. Ἐπιτραγῳδοῦντες γοῦν καὶ ἐπιστομίζοντες
εἰώθασιν οἱ καταγέλαστοι λέγειν ταῦτα· ἡμεῖς οἱ ἡγεμόνες,
ἡμεῖς οἱ δυναστεύοντες· ἐφ' ἡμῖν ὁρμᾷ τὰ
πάντα. Ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων τίνες αἴτιοι ἡμεῖς;
Τὸ κακῶς ἐργάσασθαι, τίσιν ὅτι μὴ ἡμῖν, ἀψευδέστατα
ἀνάκειται; Φλυαροῦσι δὲ ἄλλως, οἱ δυνάμεως
ἀοράτου τὰ πάντα φάσκοντες ἐξῆφθαι, ἣν πρυτανεύειν
τῶν κατὰ τὸν κόσμον ἀνθρωπείων τε καὶ θείων
νομίζουσι. Τοιαῦτα καταλαζονευσάμενοι, ἐὰν μὲν
ὥςπερ ἐκ μέθης νήψαντες ἐν ἑαυτοῖς γένωνται, καὶ
τῆς παροινίας, ἣν παρῴνησαν εἰς αἴσθησιν ἐλθόντες,
αἰδεσθῶσι, καὶ κακιῶσιν ἑαυτοὺς, ἐφ' οἷς

ὑπ᾽ ἀγνώμονος γνώμης ἐξαμαρτάνειν προςήχθησαν, ἀκολακεύτῳ καὶ ἀδεκάστῳ χρησάμενοι συμβούλῳ μετανοίᾳ, τὴν ἵλεω τοῦ Ὄντος δύναμιν ἐξευμενισάμενοι παλινῳδίαις ἀντὶ βεβήλων ἱεραῖς, ἀμνηστίαν εὑρήσονται παντελῆ. Ἐὰν δὲ ἀφηνιασταὶ καὶ σκληραύχενες μέχρι τοῦ παντὸς γενόμενοι σκιρτῶσιν, ὡς αὐτόνομοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἑτέρων ἡγεμόνες ὄντες, ἀπαραιτήτῳ ἀνάγκῃ καὶ ἀμειλίκτῳ, τὴν ἑαυτῶν ἐν ἅπασι μικροῖς τε καὶ μεγάλοις οὐδένειαν αἰσθήσονται. Ὁ γὰρ ἐπιβεβηκὼς ἡνίοχος, ὡς ἅρ-
698 ματι πτηνῷ τῷδε τῷ κόσμῳ χαλινὸν ἐμβαλὼν,
M. τὸ κεχαλασμένον τῶν ἡνιῶν ὀπίσω βίᾳ τείνας, καὶ τοὺς κόσμους ἐπισφίγξας, μάστιξι καὶ κέντροις ἀναμνήσει τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας, ἧς ἐπελάθοντο διὰ τὸ χρηστὸν καὶ ἥμερον τοῦ κρατοῦντος, ὥςπερ οἱ κακοὶ δοῦλοι. Τὸ γὰρ τῶν δεσποτῶν ἐπιεικὲς ὡς ἀναρχίαν ἐκτρέποντες, ἐπιμορφάζουσι τὸ ἀδέσποτον· μέχρις ἂν τὴν ῥοώδη τε καὶ πολλὴν αὐτῶν νόσον, ἀντὶ φαρμάκων τὰς τιμωρίας προσφέρων, ὁ κεκτημένος ἐπισχῇ. Διὸ λέγεται "ψυχὴ ἄνομος, ἡ διαστέλλουσα τοῖς χείλεσι καλοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι· εἶθ᾽ ὕστερον ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν ἑαυτῆς." *) Τί φῂς, ὦ γέμουσα ἀλαζονείας; Οἶδας γὰρ τί ἐστι τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἢ δίκαιον ἢ ὅσιον; Ἢ τίνα τίσιν ἐφαρμόττει; Ἡ τούτων ἐπιστήμη τε καὶ δύναμις ἀνάκειται μόνῳ θεῷ, καὶ εἴ τις αὐτῷ φίλος. Μάρτυς δὲ καὶ χρησμὸς, ἐν ᾧ λέγεται, "Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ ἐγὼ ἰάσομαι." **) Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ ἐπιπόλαιον ἔσχεν ἡ δοκησίσοφος ψυχὴ τὴν τῶν ὑπὲρ ἑαυτὴν ὀνείρωξιν· ἀλλ᾽ οὕτως ἡ δυςτυχὴς ἐξηνεμώθη, ὡς καὶ ἐνώμοτον γε- 1149
νέσθαι, περὶ τοῦ βεβαίως καὶ παγίως ταῦθ᾽ ἑστάναι, P.
ἃ ψευδῶς ὑπέλαβεν. Ἐὰν οὖν τὸ παλμῶδες καὶ πα-

---

*) Lev. 5, 4. — **) Deut. 32, 39.

φλαζον τοῦ νοσήματος ἄρξηται χαλᾶν, τὰ τῆς ὑγείας ἐμπυρεύματα κατ' ὀλίγον ἐκζωπυρούμενα βιάσεται τὸ μὲν πρῶτον ἐξαγορεῦσαι τὸ ἁμάρτημα — τὸ δ' ἐστι κακίσαι ἑαυτὴν —, εἶτα πρὸς βωμοῖς ἱκέτιν γενέσθαι, ποτνιωμένην λιταῖς καὶ εὐχαῖς καὶ θυσίαις ἀμνηστίας μόνης ἐπιλαχεῖν ἔστι.

§. 45. Ἑξῆς δ' ἄν τις εἰκότως ἐπαπορήσειε, τί δή ποτε τὸν ἐν *Αἰγύπτῳ* ποταμὸν μόνον ἀνέγραψεν ἔχοντα χείλη, τὸν δ' Εὐφράτην ἤ τινα τῶν ἄλλων ἱερῶν ποταμῶν οὐκέτι. Ὅπου μὲν γάρ φησι, "Στήσῃ συναντῶν αὐτῷ παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ." *) Καί τοί τινες ἴσως ἐπιχλευάζοντες ἐροῦσι, μὴ δεῖν τὰ τοιαῦτα εἰς τὰς ζητήσεις εἰςάγειν, γλισχρολογίαν γὰρ μᾶλλον ἢ ὠφέλειάν τινα ἐμφαίνειν. Ἐγὼ δὲ τὰ τοιαῦτα ἡδυσμάτων τρόπον παρηρτῦσθαι ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς, βελτιώσεως ἕνεκα τῶν ἐντυγχανόντων, ὑπολαμβάνω· καὶ οὐδεμίαν τῶν ζητούντων καταγνωστέον εὑρεσιλογίαν, ἀλλ' εἰ μὴ ζητοῖεν, ἔμπαλιν ἀργίαν. Οὐδὲ γὰρ περὶ ποταμῶν ἐστιν ἱστορίας ἡ
699 παροῦσα σπουδὴ, περὶ δὲ βίων τῶν εἰκαζομένων
M. ποταμίοις ῥεύμασιν, ἐναντιουμένων ἀλλήλοις. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ σπουδαίου βίος ἐν ἔργοις· ἐν λόγοις δὲ ὁ τοῦ φαύλου θεωρεῖται. Λόγος δὲ γλώττῃ καὶ στόματι καὶ χείλει καὶ τοῖς ***

Τὸ τέλος λείπει.

*) Gen. 7, 15.

LIPSIAE,
EX OFFICINA HIRSCHFELDII.

PHILONIS JUDAEI

OPERA OMNIA.

TEXTUS EDITUS

AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM.

VOL. IV.

CONTINENS LIBB. DE ABRAHAMO, DE IOSEPHO, LIBB. I—III. DE VITA MOYSIS, DE DECALOGO, DE CIRCUMCISIONE, LIBB. DUO DE MONARCHIA, DE SACERDOTUM HONORIBUS, DE VICTIMIS, DE VICTIMAS OFFERENTIBUS.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1828.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS II.

PHILONIS JUDAEI

OPERUM OMNIUM

TOM. IV.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1828.

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ

ΒΙΟΣ ΣΟΦΟΥ

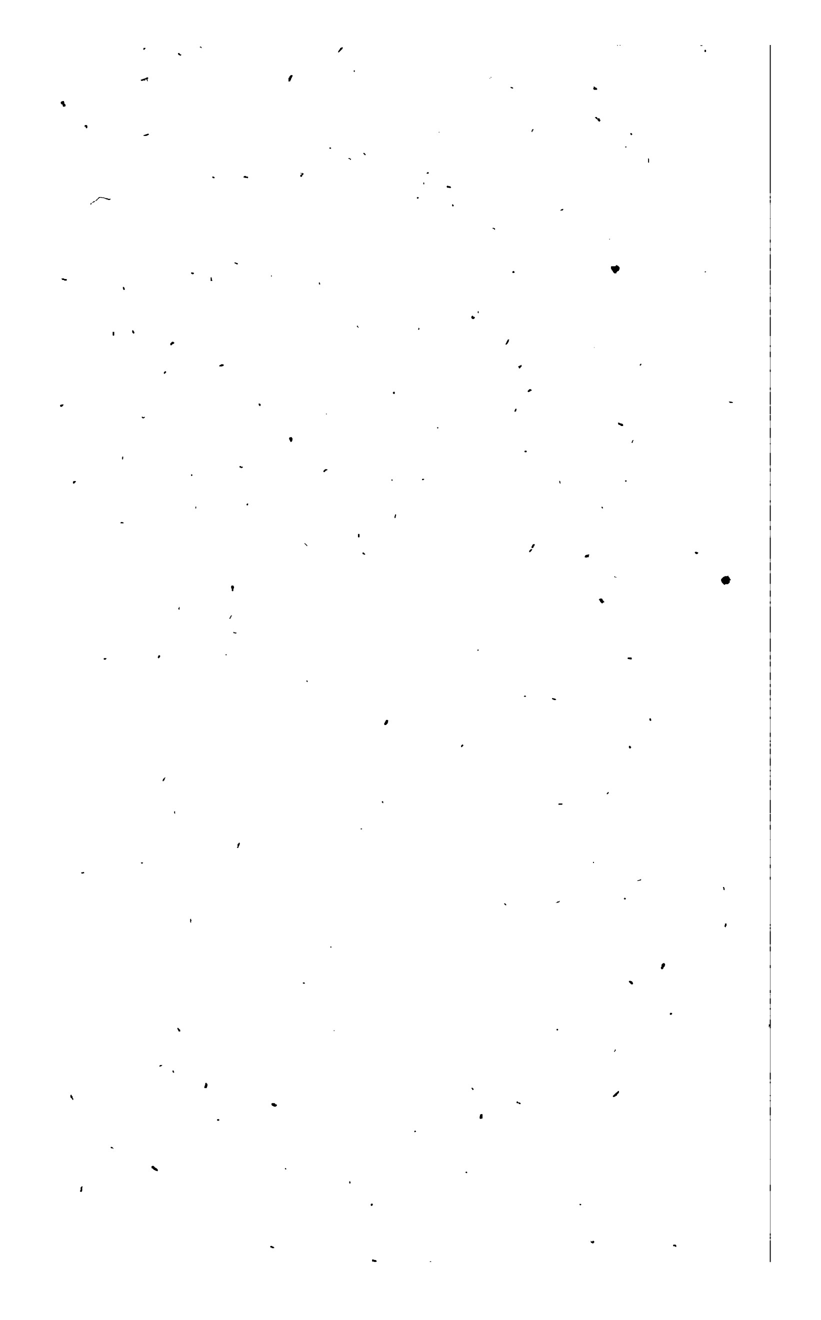
ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΤΕΛΕΙΩΘΕΝΤΟΣ,

Η

ΠΕΡΙ ΝΟΜΩΝ ἈΓΡΑΦΩΝ,

῾Ο ΕΣΤΙ

ΠΕΡΙ ΑΒΡΑΑΜ.

ARGUMENTUM LIBRI VITA SAPIENTIS PER DOCTRINAM PERFECTI, SIVE DE LEGIBUS NON SCRIPTIS, HOC EST, DE ABRAHAMO.

Liber Moysis, qui Genesis inscribitur, inter res alias vitas multorum virorum refert, quas imitari lecturos non poenitebit (1). Quorum unus Enos, homo κατ' ἐξοχὴν dictus, exemplo est, spem, quam ipse in deo posuit, omnium bonorum esse optimum (2); alius vero Enoch, qui poenitentiae, virtutis praestantissimae, symbolum dicendus, propterea quod e terra in coelum translatus esse traditur (3. 4.); alius iterum Noachus, iustitiae perfectissimae amator et symbolum, quem et finem et initium nostri generis dicere licet (5-9). Praeter vero horum virorum ternionem, spei, poenitentiae et perfectionis symbolorum, alterum scriptura sacra exhibet, quem efficiunt Abrahamus, Isaacus, Iacobus, quorum ille meditationis, medius indolis bonae, hic ἀσκήσεως symbolum est, ita tamen, ut singulus quisque his tribus potentiis (δυνάμεσι) proditus, et tantum ab ea, qua maxime pollebat, appellatus fuerit (10-12). Ex his Abrahamus insigni virtutis pietatisque amore praecellit, quam ex sola contemplatione naturae rerum sibi paravit (13-17). Hinc factum, ut prius nomen eius Abram in Abrahamum a deo mutaretur, quae vox denotat "patrem electum vocis," atque ingenii eius bonitatem eximiam indicat (18). Abrahamus insuper non scientia tantum, sed etiam recte et honeste factis, absque quibus illius pretium exiguum, prae aliis excelluit (19-21), e. g. hospitalitate (22), simplicitate morum in domo sua semper servata, quas virtutes inprimis exhibuit deo cum duobus angelis ipsum visitanti (23). Inter hos

medium locum tenuit deus, a dextra ipsi erat benignitas divina, quae proprie deus dicitur, a sinistra regia potentia (*δύναμις*), quae dominus dicenda. Hae potentiae non re ipsa differunt, sed unius subiecti triplicem referunt imaginem (24 - 28). [Post haec Philo docet, Pentapolin in terra Sodomitica eversam denotare quinque sensus, eorumque fallacias et poenas, unam vero ex illa servatam, visum, qui sensus quatuor ceteris multo certior est, minusque animum decipit (29 - 31).] Clarus etiam erat Abrahamus, quod fidem deo praebuit firmissimam, cuius documentum luculentissimum mactatio filii a deo iussa (32 - 34). Paratissimo viri obsequio deus ita gavisus est, ut filium, quem sacrificari poposcerat, ei redderet, cum eoque "laetitiam aeternam," cuius symbolum Isaacus (35. 36.). Laudatur praeterea Abrahami animus mitis et pacificus erga homines (37. 38.), et fortis in bello gerendo, quibus significatur, quietam vitam esse optimam, victoriamque de rebus sensus afficientibus reportatam splendidissimam (39. 40). Aequa laude dignam se gessit Sara, Abrahami uxor, quae non bona tantum, sed mala quoque vitae omnia cum forti animo tulit (41. 42.), quid quod ipsa maritum excitavit, ut ex ancilla progeniem sibi procrearet (43.). Memoratu denique dignum, Abrahamum uxorem mortuam non diutius luxisse, quam vere sapientem decet (44), deoque, etiam mala ferenda ipsi immittenti, constanter credidisse (45. 46.).

Tom. II.
Pag. Pa
1 §. 1. Τῶν ἱερῶν νόμων ἐν πέντε βίβλοις ἀνα- 34
ed. γραφέντων ἡ πρώτη καλεῖται καὶ ἐπιγράφεται Γένε-
M. σις, ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, ἣν ἐν ἀρχῇ περιέχει, λαβοῦσα τὴν πρόσρησιν· καί τοι μυρίων ἄλλων ἐμφερομένων πραγμάτων, ὅσα κατ᾽ εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἢ φορὰς καὶ ἀφορίας, ἢ λιμὸν καὶ εὐθηνίαν, ἢ τὰς μεγίστας τῶν ἐπὶ γῆς φθορὰς διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος· ἢ τὸ ἐναντίον γενέσεις καὶ εὐτροφίας ζώων καὶ φυτῶν κατὰ τὴν ἀέρος καὶ τῶν ἐτησίων ὡρῶν εὐκρασίαν, καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν μὲν ἀρετῇ, τῶν δὲ κακίᾳ συμβιωσάντων. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τούτων τὰ μέν ἐστι τοῦ κόσμου μέρη, τὰ δὲ παθήματα, τελειότατον δὲ καὶ πληρέστατον ὁ κόσμος, αὐτῷ τὴν ὅλην βίβλον

ἀνέθηκεν. Ὃν μὲν οὖν τρόπον ἡ κοσμοποιΐα διατέτακται, διὰ τῆς προτέρας συντάξεως, ὡς οἷόν τε ἦν, ἠκριβώσαμεν. Ἐπεὶ δὲ τοὺς νόμους κατὰ τὸ ἑξῆς ἀκόλουθον ἀναγκαῖον διερευνᾶσθαι, τῶν ἐπὶ μέρους, καὶ ὡσὰν εἰκόνων ὑπέρθεσιν ποιησάμενοι, τοὺς καθολικωτέρους καὶ ὡσαν ἀρχετύπους προτέρους διερευνήσομεν. Οὗτοι δέ εἰσιν ἀνδρῶν οἱ ἀνεπιλήπτως καὶ καλῶς βιώσαντες, ὧν τὰς ἀρετὰς ἐν ταῖς ἱερωτάταις ἐστηλιτεῦσθαι γραφαῖς συμβέβηκεν, οὐ πρὸς τὸν ἐκείνων ἔπαινον αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἐντυγχάνοντας προτρέψασθαι, καὶ ἐπὶ τὸν τῶν ὁμοίων ζῆλον ἀγαγεῖν. Οἱ γὰρ ἔμψυχοι καὶ λογικοὶ νόμοι ἄνδρες ἐκεῖνοι γεγόνασιν, οὓς δυοῖν χάριν ἐσέμνυνεν· ἑνὸς μὲν, βουλόμενος ἐπιδεῖξαι, ὅτι τὰ τεθειμένα διατάγματα τῆς φύσεως οὐκ ἀπάδει· δευτέρου δὲ, ὅτι οὐ πολὺς πόνος τοῖς θέλουσι κατὰ τοὺς κειμένους νόμους ζῆν, ὁπότε καὶ ἀγράφῳ τῇ νομοθεσίᾳ, πρίν τι τὴν ἀρχὴν ἀναγραφῆναι τῶν ἐν μέρει, ῥᾳδίως καὶ εὐπετῶς ἐχρήσαντο οἱ πρῶτοι. Ὡς δεόντως ἄν τινα φάναι, τοὺς τιθέντας νόμους μηδὲν ἄλλ' ἢ ὑπομνήματα εἶναι βίου τῶν παλαιῶν, ἀρχαιολογοῦντας ἔργα καὶ λόγους οἷς ἐχρήσαντο. Ἐκεῖνοι γὰρ οὔτε γνώριμοι καὶ φοιτηταὶ γενόμενοι τινῶν, οὔτε παρὰ διδασκάλων ἃ χρὴ πράττειν καὶ λέγειν ἀναδιδαχθέντες, αὐτήκοοι δὲ καὶ αὐτομαθεῖς ἀκολουθίαν φύσεως ἀσπασάμενοι, τὴν φύσιν αὐτὴν, ὅπερ ἐστὶ πρὸς ἀλήθειαν, πρεσβύτατον νόμιμον θεσμὸν εἶναι ὑπολαβόντες, ἅπαντα τὸν βίον ἐνομοθέτησαν· ὑπαίτιον μὲν οὐδὲν γνώμαις ἑκουσίοις ἐργασάμενοι, περὶ δὲ τῶν ἐκ τύχης ποτνιώμενοι τὸν θεὸν, καὶ λιταῖς καὶ ἱκεσίαις ἐξευμενιζόμενοι, πρὸς ὁλοκλήρου μετουσίαν ζωῆς, δι' ἀμφοτέρων κατορθουμένης, τῶν τε ἐκ προνοίας καὶ τῶν ἄνευ ἑκουσίου γνώμης.

§. 2. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀρχὴ μετουσίας ἀγαθῶν ἐστιν ἐλπὶς, καὶ ταύτην οἷα λεωφόρον ὁδὸν ἡ φιλάρετος ἀνατέμνει καὶ ἀνοίγει ψυχὴ, σπουδάζουσα τυ-

χεῖν τοῦ πρὸς ἀλήθειαν καλοῦ, τὸν πρῶτον ἐλπίδος
ἐραστὴν προςεῖπεν Ἐνώς, τὸ κοινὸν τοῦ γένους ὄνομα
κατ᾽ ἐξαίρετον χάριν δωρησάμενος αὐτῷ. Χαλδαῖοι
γὰρ τὸν ἄνθρωπον Ἐνὼς καλοῦσιν, ὡς μόνου πρὸς
ἀλήθειαν ὄντος ἀνθρώπου, τοῦ τὰ ἀγαθὰ προςδο-
κῶντος, καὶ ἐλπίσι χρησταῖς ἐφιδρυμένου. Ἐξ οὗ
δῆλον ὅτι τὸν δύςελπιν οὐδ᾽ ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ ἀνθρω-
ποειδὲς ἡγεῖται θηρίον, τὸ οἰκειότατον ἀνθρωπίνης 351
ψυχῆς, ἐλπίδα, ἀφῃρημένον. Ὅθεν καὶ παγκάλως P.
ὑμνῆσαι βουλόμενος τὸν εὔελπιν, προειπὼν ὅτι "Οὗ-
τος ἤλπισεν ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων πατέρα καὶ ποιη-
3 τήν," *) ἐπιλέγει, "Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώ-
M. πων," **) καί τοι πατέρων καὶ πάππων ἤδη γεγονό-
των. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀρχηγέτας τοῦ μικτοῦ γένους
ὑπέλαβεν εἶναι, τουτονὶ δὲ τοῦ καθαρωτέρου καὶ διη-
θημένου, ὅπερ ὄντως ἐστὶ λογικόν. Καθάπερ γὰρ ὁ
ποιητὴς Ὅμηρος, μυρίων ὄντων ποιητῶν, κατ᾽ ἐξο-
χὴν λέγεται, καὶ τὸ μέλαν ᾧ γράφομεν, καί τοι παν-
τὸς, ὃ μὴ λευκόν ἐστι, μέλανος ὄντος, καὶ Ἄρχων Ἀ-
θήνησιν, ὁ ἐπώνυμος, καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ὁ
ἄριστος, ἀφ᾽ οὗ οἱ χρόνοι καταριθμοῦνται· τὸν αὐ-
τὸν τρόπον καὶ τὸν ἐλπίδι χρώμενον "ἄνθρωπον"
κατ᾽ ἐξοχὴν ὠνόμασε, τὰ πλήθη τῶν ἄλλων ἐφησυ-
χάσας, ὡς οὐκ ἀξίων τῆς αὐτῆς προςρήσεως ἐπιλα-
χεῖν. Εὖ μέντοι καὶ τὴν βίβλον γενέσεως τοῦ πρὸς
ἀλήθειαν ἀνθρώπου προςεῖπεν, οὐκ ἄπο σκοποῦ· δι-
ότι γραφῆς καὶ μνήμης ἄξιος ὁ εὔελπις, οὐ τῆς ἐν
χαρτιδίοις τοῖς ὑπὸ σητῶν διαφθαρησομένοις, ἀλλὰ
τῆς ἐν ἀθανάτῳ τῇ φύσει, παρ᾽ ᾗ τὰς σπουδαίας
πράξεις ἀναγράπτους εἶναι συμβέβηκεν. Εἰ μέντοι
καταριθμήσειέ τις ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ γηγενοῦς τὸν
ὑπὸ μὲν Χαλδαίων Ἐνώς, Ἑλλάδι δὲ διαλέκτῳ προς-
αγορευόμενον Ἄνθρωπον, εὑρήσει τέταρτον. Ἐν ἀ-

---

*) Gen. 4, 26. — **) Gen. 5, 1.

ριθμοῖς δὲ ἡ τετρὰς τετίμηται παρά τε τοῖς ἄλλοις φιλοσόφοις, ὅσοι τὰς ἀσωμάτους οὐσίας καὶ νοητὰς ἠσπάσαντο, καὶ μάλιστα παρὰ Μωϋσεῖ τῷ πανσόφῳ, ὃς σεμνύνων τὸν τέταρτον ἀριθμὸν φησὶν, ὅτι "ἅγιός ἐστι καὶ αἰνετός·" *) δι' ἃς δὲ αἰτίας ἐλέχθη, διὰ τῆς προτέρας συντάξεως εἴρηται. Ἅγιος δὲ καὶ ἐπαίνετος ὁ εὔελπις, ὡς τὸ ἐναντίον ἐναγὴς καὶ ψεκτὸς ὁ δύσελπις, φόβῳ πρὸς ἅπαντα συμβούλῳ κακῷ χρώμενος. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐχθρὸν ἄλλο ἄλλῳ φασὶν, ὡς ἐλπίδα φόβῳ, καὶ φόβον ἐλπίδι. Καὶ μήποτ' εἰκότως. Προσδοκία μὲν γὰρ ἑκάτερον, ἀλλ' ἡ μὲν ἀγαθῶν, ὁ δὲ ἔμπαλιν κακῶν· ἀκατάλλακτοι δὲ αἱ φύσεις τούτων καὶ ἀσύμβατοι.

§. 3. Τοσαῦτα μὲν ἀπόχρη περὶ ἐλπίδος εἰπεῖν, ἣν ἐπὶ θύραις οἷα πυλωρὸν ἡ φύσις ἱδρύσατο βασιλίδων τῶν ἔνδον ἀρετῶν, αἷς οὐκ ἔστιν ἐντυχεῖν μὴ ταύτην προθεραπεύσαντας. Πολλὰ μὲν οὖν οἱ νομοθέται, πολλὰ δὲ οἱ πανταχοῦ νόμοι πραγματεύονται, περὶ τοῦ τὰς ψυχὰς τῶν ἐλευθέρων ἐλπίδων χρηστῶν ἀναπλῆσαι· ὁ δ' ἄνευ παραινέσεως δίχα τοῦ κελευσθῆναι γενόμενος εὔελπις, ἀγράφῳ μὲν νόμῳ δὲ πάλιν αὐτομαθεῖ, τὴν ἀρετὴν ταύτην πεπαίδευται, ὃν ἡ φύσις ἔθηκε. Δευτέραν δὲ ἔχει τάξιν
μετὰ τὴν ἐλπίδα ἡ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις μετά- 352
νοια καὶ βελτίωσις, ὅθεν ἑξῆς ἀναγράφει τὸν ἀπὸ P.
χείρονος βίου πρὸς τὸν ἀμείνονα μεταβαλόντα, ὃς καλεῖται παρὰ μὲν Ἑβραίοις Ἐνὼχ, ὡς δ' ἂν Ἕλληνες εἴποιεν κεχαρισμένος, ἐφ' οὗ καὶ ταυτὶ λέλεκται, "ὡς
4 ἄρα εὐηρέστησεν Ἐνὼχ τῷ θεῷ, καὶ οὐχ ηὑρίσκετο,
M. ὅτι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός." **) Ἡ γὰρ μετάθεσις τροπὴν ἐμφαίνει καὶ μεταβολήν· πρὸς δὲ τὸ βέλτιον ἡ μεταβολὴ, διότι προμηθείᾳ γίνεται θεοῦ. Πᾶν γὰρ τὸ σὺν θεῷ, καλὸν καὶ συμφέρον πάντως,

*) Lev. 19, 24. — **) Gen. 5, 24.

ἐπεὶ καὶ τὸ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης, ἀλυσιτελές. Εὖ δ' εἴρηται τὸ "Οὐχ ηὑρίσκετο" ἐπὶ τοῦ μετατεθειμένου, ἢ τῷ τὸν ἀρχαῖον ἐπίληπτον ἀπηλεῖφθαι καὶ ἠφανίσθαι βίον, καὶ μηκέτι εὑρίσκεσθαι, καθάπερ εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγένετο, ἢ τῷ τὸν μετατεθειμένον καὶ ἐν τῇ βελτίονι ταχθέντα τάξει δυςεύρετον εἶναι φύσει. Πολύχουν μὲν γὰρ ἡ κακία, διὸ καὶ πολλοῖς γνώριμον· σπάνιον δὲ ἡ ἀρετή, ὡς μηδ' ὑπ' ὀλίγων καταλαμβάνεσθαι. Καὶ ἄλλως ὁ μὲν φαῦλος ἀγορὰν καὶ θέατρα καὶ δικαστήρια, βουλευτήριά τε καὶ ἐκκλησίας καὶ πάντα σύλλογον καὶ θίασον ἀνθρώπων, ἅτε φιλοπραγμοσύνῃ συζῶν, μετατρέχει, τὴν μὲν γλῶτταν ἀνιεὶς πρὸς ἄμετρον καὶ ἀπέραντον διήγησιν καὶ ἄκριτον, συγχέων πάντα καὶ φύρων, ἀληθέσι ψευδῆ, καὶ ῥητοῖς ἄῤῥητα, καὶ ἴδια κοινοῖς, καὶ ἱεροῖς βέβηλα, καὶ σπουδαίοις γελοῖα ἀναμιγνὺς, διὰ τὸ μὴ πεπαιδεῦσθαι τὸ ἐν καιρῷ κάλλιστον, ἡσυχίαν· τὰ δὲ ὦτα ἐπορθιάσας, εὐπορίας ἕνεκα καὶ πολυπράγμονος περιεργίας, τὰ ἑτέρων εἴτε ἀγαθὰ εἴτε κακὰ γλίχεται μανθάνειν, ὡς αὐτίκα τοῖς μὲν φθονεῖν, ἐφ' οἷς δὲ ἥδεσθαι· βάσκανον γὰρ καὶ μισόκαλον καὶ φιλοπόνηρον ὁ φαῦλος φύσει.

§. 4. Ὁ δὲ ἀστεῖος ἔμπαλιν ἀπράγμονος ζηλωτὴς βίου γεγονὼς ὑποχωρεῖ, καὶ μόνωσιν ἀγαπᾷ, λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ μισανθρωπίαν — φιλάνθρωπος γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος —, ἀλλὰ διὰ τὸ προβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δὲ ἐφ' οἷς γεγηθέναι καλόν. Ὧν ἕνεκα συγκλεισάμενος οἴκοι τὰ πολλὰ καταμένει, μόλις τὰς κλισιάδας ὑπερβαίνων· ἢ διὰ τοὺς ἐπιφοιτῶντας συνεχέστερον ἔξω πόλεως προελθὼν, ἐν μοναγρίῳ ποιεῖται τὰς διατριβὰς, ἥδιον συμβιωταῖς χρώμενος τοῖς ἅπαντος τοῦ γένους ἀνθρώπων ἀρίστοις, ὧν τὰ μὲν σώματα διέλυσεν ὁ χρόνος, τὰς δ' ἀρετὰς αἱ ἀπο-

λειφθεῖσαι γραφαὶ ζωπυροῦσιν, διά τε ποιημάτων, 353
καὶ τῶν καταλογάδην συγγραμμάτων, οἷς ἡ ψυχὴ P.
πέφυκε βελτιοῦσθαι. Διὰ τοῦτ' εἶπεν, ὅτι ὁ μετατεθεὶς οὐχ εὑρίσκεται, δυσεύρετος καὶ δυσθήρατος ὤν. Μεθορμίζεται οὖν εἰς παιδείαν ἐξ ἀμαθίας, καὶ ἐξ ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν, ἔκ τε δειλίας εἰς ἀνδρίαν, καὶ ἐξ ἀσεβείας εἰς εὐσέβειαν· καὶ πάλιν
M. ἐκ μὲν φιληδονίας εἰς ἐγκράτειαν, ἐκ δὲ φιλοδοξίας εἰς ἀτυφίαν, ὧν τίς ἢ πλοῦτος ἐπάξιος, ἢ βασιλείας καὶ δυναστείας κτῆσις ὠφελιμωτέρα; Εἰ γὰρ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὁ μὴ τυφλὸς, ἀλλ' ὀξὺ βλέπων πλοῦτος, ἡ τῶν ἀρετῶν ἐστι περουσία, ἣν εὐθὺς γνήσιον καὶ εὔνομον παρὰ τὰς νόθους καὶ ψευδωνύμους ἀρχὰς ὑποληπτέον ἡγεμονίαν, ἐνδίκως ἅπαντα πρυτανεύουσαν. Οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι τὰ δευτερεῖα φέρεται μετάνοια τελειότητος, ὥςπερ καὶ ἀνόσου σώματος ἡ πρὸς ὑγείαν ἐξ ἀθενείας μεταβολή. Τὸ μὲν οὖν διηνεκὲς καὶ τέλειον ἐν ἀρεταῖς ἐγγυτάτω θείας ἵσταται δυνάμεως· ἡ δ' ἀπό τινος χρόνου βελτίωσις ἴδιον ἀγαθὸν εὐφυοῦς ψυχῆς ἐστι, μὴ τοῖς παιδικοῖς ἐπιμενούσης, ἀλλ' ἁδροτέροις καὶ ἀνδρὸς ὄντως φρονήμασιν ἐπιζητούσης εὔδιον κατάστασιν ψυχῆς, καὶ τῇ φαντασίᾳ τῶν καλῶν ἐπιτρεχούσης.

§. 5. Ὅθεν εἰκότως τῷ μετανενοηκότι τάττει κατὰ τὸ ἑξῆς τὸν θεοφιλῆ καὶ φιλάρετον, ὃς Ἑβραίων μὲν γλώττῃ καλεῖται Νῶε, τῇ δὲ Ἑλλήνων ἀνάπαυσις, ἢ δίκαιος, οἰκειόταται προσρήσεις σοφῷ. Ἐμφανῶς μὲν ὁ δίκαιος· ἄμεινον γὰρ οὐδὲν δικαιοσύνης, τῆς ἐν ἀρεταῖς ἡγεμονίδος, ἣ καθάπερ ἐν χορῷ καλλιστεύουσα πρεσβεύει. Ἡ δ' ἀνάπαυσις, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον τὴν παρὰ φύσιν κίνησιν, ταραχῶν καὶ θορύβων, στάσεών τε καὶ πολέμων αἰτίαν εἶναι συμβέβηκεν, ἣν μετίασιν οἱ φαῦλοι· ἠρεμαῖον δὲ καὶ ἡσυχάζοντα καὶ σταθερὸν ἔτι δὲ καὶ εἰρηνικὸν βίον οἱ καλοκἀγαθίαν τετιμηκότες. Ἑπό-

*μενος δ' αὐτὸς αὐτῷ καὶ τὴν ἑβδόμην, ἣν Ἑβραῖοι
σάββατα καλοῦσιν, ἀνάπαυσιν ὀνομάζει· οὐχ ὡς οἴ-
ονταί τινες, ὅτι δι' ἓξ ἡμερῶν τῶν συνήθων ἔργων
ἀπείχετο τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὅτι τῷ ὄντι ὁ ἕβδομος
ἀριθμὸς ἔν τε τῷ κόσμῳ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀστασία-
στος καὶ ἀπόλεμος, ἀφιλονεικότατός τε καὶ εἰρηνι-
κώτατος ἁπάντων ἀριθμῶν ἐστί. Μάρτυρες δὲ τοῦ
λεχθέντος αἱ ἐν ἡμῖν δυνάμεις. Αἱ μὲν γὰρ ἓξ τὸν
ἄπαυστον καὶ συνεχῆ πόλεμον ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ
συγκροτοῦσιν, αἵ τε πέντε αἰσθήσεις, καὶ ὁ προ-
φορικὸς λόγος, αἱ μὲν πόθῳ τῶν αἰσθητῶν, ὧν ἐὰν
μὴ τυγχάνωσιν, ἀνιῶνται, ὁ δ' ἀχαλίνῳ στόματι
μυρία τῶν ἡσυχαστέων ἐκλαλῶν. Ἡ δὲ ἑβδόμη
δύναμις, ἡ περὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν, ὃς ὅταν ἐπι- 354
κυδέστερος γένηται τῶν ἓξ, καὶ δυνατωτάτῃ ῥώμῃ P.
κατακρατήσας ἀναχωρήσῃ, μόνωσιν ἀσπασάμενος,
καὶ ταῖς ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτὸν ὁμιλίαις, ὡς ἀπροσ-
δεὴς ὢν ἑτέρου καὶ αὐταρκέστατος ἑαυτῷ, τηνικαῦ-
6 τα φροντίδων καὶ πραγματειῶν ἀπαλλαγεὶς τῶν ἐν
M. τῷ θνητῷ γένει, βίον εὔδιον καὶ γαλήνιον ἀσπά-
ζεται.*

§. 6. *Οὕτω δὲ ἀποσεμνύνει τὸν φιλάρετον, ὥστε καὶ γενεαλογῶν αὐτὸν οὐ καθάπερ ἔθος ἐπὶ τῶν ἄλλων πάππων ἢ προπάππων ἢ προγόνων ποιεῖται κατάλογον, ὅσοι πρὸς ἀνδρῶν ἢ πρὸς γυναικῶν εἰσιν, ἀλλά τινων ἀρετῶν· μονονουχὶ βοῶν ἄντικρυς, ὅτι οἰκία καὶ συγγένεια καὶ πατρὶς οὐδεμία ἐστὶν ἑτέρα σοφῷ, ὅτι μὴ ἀρεταί, καὶ αἱ κατ' ἀρετὰς πράξεις. „Αὗται γάρ," φησίν, „αἱ γενέσεις Νῶε· Νῶε ἄνθρωπος δίκαιος, τέλειος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, τῷ θεῷ εὐηρέστησεν." *) Οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι νῦν ἄνθρωπον οὐ κοινῷ τύπῳ τὸ λογικὸν θνητὸν ζῶον καλεῖ, τὸν μέντοι κατ' ἐξοχήν, ὃς ἐπαληθεύει τὸ ὄνομα,*

---

*) Gen. 6, 9.

τὰ ἀτίθασσα καὶ λελυττηκότα πάθη καὶ τὰς θηριωδεστάτας κακίας τῆς ψυχῆς ἀπεληλακώς. Σημεῖον δὲ μετὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπιλέγει "τὸν δίκαιον," εἰπών, "Ἄνθρωπος δίκαιος," ὡς ἀδίκου μὲν οὐδενὸς ὄντος ἀνθρώπου, κυριώτερον δ' εἰπεῖν, ἀνθρωπομόρφου θηρίου· μόνου δὲ ὃς ἂν ζηλωτὴς ᾖ δικαιοσύνης. Φησὶ δὲ αὐτὸν καὶ "τέλειον" γεγονέναι, διὰ τούτου παριστάς, ὡς οὐ μίαν ἀρετὴν ἀλλὰ πάσας ἐκτήσατο, καὶ κτησάμενος ἑκάστῃ κατὰ τὸ ἐπιβάλλον χρώμενος διετέλεσεν. Ἐπιστεφανῶν δὲ αὐτὸν ὡς ἀγωνιστὴν εὖ νενικηκότα, κηρύγματι λαμπροτάτῳ προσεπικοσμεῖ φάσκων, ὅτι τῷ θεῷ εὐηρέστησεν — οὗ τί γένοιτ' ἂν ἐν τῇ φύσει κρεῖττον; — τῆς καλοκἀγαθίας ἐναργέστατος ἔλεγχος. Εἰ γὰρ οἱ δυςαρεστήσαντες θεῷ κακοδαίμονες, οἷς εὐαρεστῆσαι συμβέβηκε πάντως εὐδαίμονες.

§. 7. Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ μέντοι ταῖς τοσαύταις ἀρεταῖς ὑμνήσας τὸν ἄνθρωπον ἐπεῖπεν ὅτι "τέλειος ἦν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ," *) δηλῶν ὅτι οὐ καθάπαν, ἀλλὰ κατὰ σύγκρισιν τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον γεγονότων ἀγαθὸς ἦν. Ἤδη γὰρ οὐκ εἰς μακρὰν ἐπιμνησθήσεται σοφῶν ἑτέρων, οἳ τὴν ἀρετὴν ἀνανταγώνιστον ἔσχον, οὐ πονηροῖς ἀντεξετασθέντες, οὐδ' ὅτι βελτίους ἐγένοντο, τῶν κατ' αὐτοὺς ἀποδοχῆς καὶ προνομίας ἀξιωθέντες, ἀλλὰ ὅτι φύσιν εὔμοιρον κτησάμενοι, διετήρησαν αὐτὴν ἀδιάστροφον· οὐ φυγόντες ἐπιτηδεύματα μοχθηρά, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς περιπεσόντες, προηγουμένως δὲ καλῶν ἔργων καὶ λόγων ἀσκηταὶ γενόμενοι τὸν βίον ἐπεκόσμουν. Θαυμαστότατοι μὲν οὖν ἄνθρωποι ἐκεῖνοι γεγόνασιν, οἳ ταῖς ὁρμαῖς ἐλευθέραις καὶ εὐγενέσιν ἐχρήσαντο, μὴ κατὰ μίμησιν ἢ ἐναντίωσιν ἑτέρων, 355
ἀλλ' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἀποδεξάμενοι. P.

---

*) Gen. 6, 9.

Θαυμαστὸς δὲ καὶ ὁ τῆς καθ' αὑτὸν γενεᾶς διενηνοχώς, καὶ μηδενὶ συνενεχθεὶς ὧν ἐζήλωσαν οἱ πολλοί. Δευτερείων μὲν οὗτος ἐφίξεται, τὰ δὲ πρῶτα τῶν ἄθλων ἐκείνοις ἀναδώσει ἡ φύσις. Τὰ μέντοι
7 δευτερεῖα καὶ αὐτὰ μεγάλα. Τί δὲ οὐχὶ μέγα καὶ
M. περιμάχητον, ὧν ὀρέγει καὶ δωρεῖται θεός; Σαφεστάτη δὲ πίστις, αἱ τῶν χαρίτων ὑπερβολαὶ ὧν οὗτος ἔτυχεν. Ἐπεὶ γὰρ ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων φορὰν ἤνεγκεν ἐκεῖνος ὁ χρόνος, καὶ πᾶσα χώρα, καὶ ἔθνος, καὶ πόλις, καὶ οἰκία, καὶ ἕκαστος ἰδίᾳ, πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπέπληστο· πάντων ἑκουσίως καὶ ἐκ προνοίας ὡς ἐν ἀγῶνι, περὶ τῶν ἐν τῷ διαμαρτάνειν πρωτείων ἁμιλλωμένων, μετὰ σπουδῆς ἁπάσης ἐφιλονείκουν ἑκάστου τὸν πλησίον κακίας μεγέθει ὑπερβαλεῖν ἐπειγομένου, καὶ μηδὲν παραλείποντος τῶν πρὸς ἐπίληπτον καὶ ἐπάρατον βίον.

§. 8. Ἐφ' οἷς ὁ θεὸς εἰκότως δυςχεράνας, εἰ τὸ ζῶον τὸ ἄριστον εἶναι δοκοῦν, καὶ συγγενείας ἀξιωθὲν τῆς πρὸς αὐτὸν, ἕνεκα τῆς ἐν τῷ λόγῳ κοινωνίας, δέον ἀρετὴν ἐπιτηδεύειν, ἐζήλωσε κακίαν καὶ τὰ εἴδη πάντα κακίας, δίκην ὁρίζει τὴν προςήκουσαν, ἀφανίζειν τοὺς τότε ὄντας κατακλυσμῷ διανοηθείς· οὐ μόνον δὲ τοὺς ἐν τῇ πεδιάδι καὶ τοῖς χθαμαλωτέροις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὑψηλοτάτοις ὄρεσι κατοικοῦντας. Ἡ μὲν γὰρ μεγάλη θάλαττα,*) μετέωρος ὡς οὐδέπω πρότερον ἀρθεῖσα, διὰ τῶν στομάτων ἀθρόᾳ ῥύμῃ τοῖς καθ' ἡμᾶς εἰςεῤῥύη πελάγεσι· τὰ δὲ πλημμύραντα νήσους καὶ ἠπείρους ἐπέκλυσε. Πηγῶν τε ἀενάων καὶ αὐθιγενῶν ποταμῶν καὶ χειμάῤῥων ἐπάλληλοι φοραὶ συνῆπτον, ἀλλήλοις ἀναχεόμεναι, καὶ πρὸς ὕψος ἐπαιρόμεναι ἐπέβαινον. Οὐ μὴν οὐδὲ ὁ ἀὴρ ἠρέμει· πάντα γὰρ τὸν οὐρανὸν βαθὺ καὶ συνεχὲς νέφος ἐπεῖχε, καὶ

---

*) Gen. 7, 11 sqq.

πνεύματα ἦν ἐξαίσια· πάταγοι δὲ βροντῶν καὶ ἐπι-
λάμψεις ἀστραπῶν, καὶ κεραυνῶν φοραὶ, καταῤ-
ῥηγνυμένων ὄμβρων ἀπαύστων, ὡς νομίσαι τὰ μέρη
τοῦ παντὸς εἰς μίαν φύσιν τὴν ὕδατος ἀναστοιχει-
ούμενα σπεύδειν· ἕως τοῦ μὲν ἄνωθεν καταῤῥάττον-
τος, τοῦ δὲ κάτωθεν ἐπανιόντος, μετάρσια ἤρθη
τὰ ῥεῖθρα· οἷς οὐ μόνον ἡ πεδιὰς καὶ ὅση χθαμα-
λὴ κατακλυσθεῖσα ἠφανίσθη, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑψηλο-
τάτων ὀρῶν αἱ κορυφαί. Πάντα γὰρ τὰ μέρη τῆς
γῆς ἔδυ καθ' ὕδατος, ὡς πᾶσαν καθηρπάσθαι, καὶ
τὸν κόσμον ἀκρωτηριασθέντα μεγάλα τμήματα, τὸν
παντελῆ καὶ ὁλόκληρον, ὃ μήτε εἰπεῖν μήτε νοῆσαι
θέμις, λελωβῆσθαι δοκεῖν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ,
ἔξω μέρους βραχέος τοῦ κατὰ σελήνην, ἅπας ἀνή- 356
λωτο, νικηθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ ὕδατος βίας καὶ φο- P.
ρᾶς, ὅπερ ἀνὰ κράτος τὴν ἐκείνου χώραν ἐπέσχε.
Τότε δὴ εὐθὺς ἐφθείρετο ὅσα σπαρτὰ καὶ δένδρα·
φθείρει γὰρ ὡς ἔνδεια καὶ πλῆθος ἄμετρον· ἔθνη-
σκον δὲ αἱ μυρίαι τῶν ζώων ἀγέλαι ἡμέρων ὁμοῦ
καὶ ἀγρίων. Ἦν γὰρ εἰκὸς τοῦ κρατίστου γένους
ἀνθρώπων ἀφανιζομένου, μηδὲν ὑπολειφθῆναι τῶν
χειρόνων· ἐπεὶ καὶ πρὸς τὰς ἐκείνου χρείας ἐγένετο
δοῦλα, τρόπον τινὰ δεσποτικαῖς προστάξεσιν ὑπηρε-
8 τήσοντα. Τοσούτων δὴ καὶ τηλικούτων ἐπιῤῥαξάν-
M. των κακῶν, ἅπερ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς ὤμβρησε· πάν-
τα γὰρ τὰ τοῦ κόσμου μέρη, δίχα τῶν κατ' οὐρα-
νὸν, ἐκινήθη παρὰ φύσιν, ὡσὰν βαρεῖαν καὶ θα-
νατώδη νόσον νοσήσαντα. Μόνος δὲ εἷς οἶκος, ὁ
τοῦ λεχθέντος ἀνδρὸς δικαίου καὶ θεοφιλοῦς, δια-
σώζεται, δύο λαβόντος τὰς ἀνωτάτω δωρεάς· μίαν
μὲν, ἣν εἶπον, τὸ μὴ πᾶσι τούτοις συναπολέσθαι,
ἑτέραν δὲ, τὸ πάλιν αὐτὸν ἀρχηγέτην ὑπάρξαι νέας
ἀνθρώπων σπορᾶς. Ἠξίωσε γὰρ αὐτὸν ὁ θεὸς καὶ
τέλος ἡμῶν τοῦ γένους καὶ ἀρχὴν γενέσθαι· τέ-
λος μὲν τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, τῶν δὲ μετὰ
κατακλυσμὸν ἀρχήν.

σθαι τὸν ἀΐδιον ἀφθάρτοις πρὸ θνητῶν, ἐπεὶ συγγενὲς μὲν ἀϊδιότης ἀφθαρσίᾳ, ἐχθρὸν δὲ θάνατος.

§. 12. Χρὴ μέντοι μηδ' ἐκεῖνο ἀγνοεῖν, ὅτι τὸν μὲν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν γηγενῆ, πατέρα τῶν ἄχρι τοῦ κατακλυσμοῦ φύντων εἰςήγαγε· τὸν δὲ μόνον ἐκ τῆς τοσαύτης φθορᾶς ὑπολειφθέντα πανοικεὶ, ὃν ἕνεκα δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης καλοκἀγαθίας, τοῦ νεάσοντος αὖθις καινοῦ γένους ἀνθρώπων· τὴν δὲ περίσεμνον τριάδα καὶ περιμάχητον ἑνὸς εἴδους ἐπιλεγομένου "βασίλειον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον" *) οἱ χρησμοὶ καλοῦσι. Μηνύει δὲ τὸ 358
ὄνομα τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Προςονομάζεται γὰρ Ἑ- P.
βραίων γλώττῃ τὸ ἔθνος "Ἰσραὴλ," ὅπερ ἑρμηνεύεται ὁρῶν θεόν. Ὅρασις δὲ ἡ μὲν δι' ὀφθαλμῶν ἐν ἁπάσαις καλλιστεύει ταῖς αἰσθήσεσιν, ἐπεὶ καὶ διὰ μόνης καταλαμβάνεται τὰ κάλλιστα τῶν ὄντων, ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος· ἡ δὲ διὰ τοῦ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικοῦ προφέρει τὰς ἄλλας, ὅσαι αἱ περὶ αὐτὰ δυνάμεις. Αὕ-
10 τη δέ ἐστι φρόνησις, ὄψις οὖσα διανοίας. Ὅτῳ δ'
M. ἐξεγένετο μὴ μόνον τὰ ἄλλα ὅσα ἐν τῇ φύσει δι' ἐπιστήμης καταλαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν τῶν συμπάντων ὁρᾶν, ἐπ' ἄκρον εὐδαιμονίας ἴστω προεληλυθώς. Οὐδὲν γὰρ ἀνωτέρω θεοῦ, πρὸς ὃν εἴ τις τὸ τῆς ψυχῆς τείνας ὄμμα ἔφθακε, μονὴν εὐχέσθω καὶ στάσιν. Αἱ μὲν γὰρ ἀνάντεις ὁδοὶ, καματηραὶ καὶ βραδεῖαι, ἡ δὲ κατὰ πρανοῦς φορὰ, συρμὸν ἔχουσα τὸ πλέον ἢ κάθοδον, ταχεῖα καὶ ῥᾴστη. Πολλὰ δὲ τὰ κάτω βιαζόμενα, ὧν οὐδὲν ὄφελος, ὅταν ἐκ τῶν αὐτοῦ δυνάμεων ἀνακρεμάσας τὴν ψυχὴν ὁ θεὸς, ὁλκῇ δυνατωτέρᾳ πρὸς αὐτὸν ἐπισπάσαιτο.

---

*) Exod. 19, 6.

§. 13. Ταῦτα μὲν οὖν κοινῇ περὶ τῶν τριῶν ἀναγκαίως προειρήσθω. Λεκτέον δὲ ἑξῆς ἐν οἷς ἕκαστος ἰδίᾳ προήνεγκεν, ἀπὸ τοῦ πρώτου τὴν ἀρχὴν λαβόντας. Ἐκεῖνος τοίνυν εὐσεβείας, ἀρετῆς τῆς ἀνωτάτω καὶ μεγίστης, ζηλωτὴς γενόμενος, ἐσπούδασεν ἕπεσθαι θεῷ, καὶ καταπειθὴς εἶναι τοῖς προςταττομένοις ὑπ᾽ αὐτοῦ· προςτάξεις ὑπολαμβάνων οὐ τὰς διὰ φωνῆς καὶ πραγμάτων μηνυομένας αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς διὰ τῆς φύσεως τρανοτέροις σημείοις δηλουμένας, ἃς ἡ ἀληθεστάτη τῶν αἰσθήσεων πρὸ ἀκοῆς τῆς ἀπίστου καὶ ἀβεβαίου καταλαμβάνει. Θεώμενος γάρ τις τὴν ἐν τῇ φύσει τάξιν, καὶ τὴν παντὸς λόγου κρείττονα πολιτείαν, ᾗ χρῆται ὁ κόσμος, ἀναδιδάσκεται, φθεγγομένου μηδενὸς, εὔνομον καὶ εἰρηνικὸν βίον ἐπιτηδεύειν, εἰς τὴν τῶν καλῶν ἐξομοίωσιν ἀποβλέποντα. Ἐναργέσταται δὲ τῆς εὐσεβείας ἀποδείξεις εἰσὶν, ἃς περιέχουσιν αἱ γραφαί. Πρώτην δὲ λεκτέον, ἣ καὶ πρώτη τέτακται.

§. 14. Λογίῳ πληχθεὶς περὶ τοῦ πατρίδα καὶ συγγένειαν καὶ πατρῷον οἶκον καταλιπεῖν καὶ μεταναστῆναι, καθάπερ ἀπὸ τῆς ξένης εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανιὼν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας εἰς τὴν ξένην μέλλων ἀπαίρειν, ἔσπευδε συντείνων, νομίζων ἰσότιμον εἶναι τῷ τελειῶσαι, τὸ ταχέως τὸ προςταχθὲν ἀνύσαι. Καί τοι τίνα ἕτερον εἰκὸς οὕτως ἀκλινῆ καὶ ἄτρεπτον γενέσθαι, ὡς μὴ φίλτροις ὑπαχθῆναι καὶ ὑπενδοῦναι συγγενῶν καὶ πατρίδος; Ὧν ὁ πόθος ἑκάστῳ τρόπον τινὰ συγγεγένηται καὶ συνηύξηται, καὶ μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τῶν ἡνωμένων μερῶν συμπέφυκε. Μάρτυρες
δὲ οἱ νομοθέται τὴν δευτερεύουσαν θανάτου τιμω- 359
ρίαν κατὰ τῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἑαλωκότων ὁρί- P.
σαντες, φυγήν· οὐ δευτερεύουσαν, ὥς γ᾽ ἐμοὶ δοκεῖ παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, πολὺ δὲ ἀργαλεωτέραν, εἴ γε πέρας μὲν κακοπραγιῶν ὁ θάνατος, ἀρχὴ δὲ οὐ πέρας ἡ φυγὴ καινοτέρων συμφορῶν, ἀνθ᾽ ἑ-

νὸς τοῦ χωρὶς ἀλγηδόνων, μυρίους ἐπάγουσα θανά-
11 τους σὺν αἰσθήσει. Κατ' ἐμπορίαν ἔνιοι πόθῳ χρη-
M. ματισμοῦ πλέοντες, ἢ κατὰ πρεσβείαν, ἢ κατὰ θέαν
τῶν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἢ δι' ἔρωτα παιδείας, ὁλ-
κοὺς ἔχοντες δυνάμεις τῆς ἔξω μονῆς, οἱ μὲν τὰς
ἐπικερδείας, οἱ δὲ τὸ τὴν πόλιν ἐπὶ καιρῶν ἐν τοῖς
ἀναγκαιοτάτοις καὶ μεγίστοις ὀνῆσαι, οἱ δὲ ἱστορίαν
ὧν πρότερον ἠγνόουν, τέρψιν ἅμα καὶ ὠφέλειαν τῇ
ψυχῇ παρασκευάζουσαν — τυφλοὶ γὰρ πρὸς ὀξὺ
βλέποντας, ἀναποδήμητοι πρὸς ἐκδεδημηκότας —
ὅμως ἐπείγονται τὸ πατρῷον ἔδαφος ἰδεῖν καὶ προς-
κυνῆσαι, καὶ συνηθεῖς ἀσπάσασθαι, συγγενῶν τε καὶ
φίλων ἡδίστης καὶ ποθεινοτάτης ὄψεως ἀπολαῦσαι·
καὶ πολλάκις τὰς πράξεις ὧν ἕνεκα ἐξεδήμησαν
μηκυνομένας ὁρῶντες, κατέλιπον, ἱμέρῳ τῶν
προσηκόντων ἑλχθέντες βιαιοτάτῳ. Μετ' ὀλίγων δὲ
οὗτος, ἢ καὶ μόνος, ἅμα τῷ κελευσθῆναι μετανί-
στατο, καὶ τῇ ψυχῇ πρὸ τοῦ σώματος τὴν ἀποι-
κίαν ἐστέλλετο, τὸν ἐπὶ τοῖς θνητοῖς ἵμερον παρευ-
ημεροῦντος ἔρωτος οὐρανίου. Οὐδενὸς οὖν φροντί-
σας, οὐ φυλετῶν, οὐ δημοτῶν, οὐ συμφοιτητῶν,
οὐχ ἑταίρων, οὐ τῶν ἀφ' αἵματος ὅσοι πρὸς πα-
τρὸς ἢ μητρὸς ἦσαν, οὐ πατρίδος, οὐκ ἀρχαίων
ἐθῶν, οὐ συντροφίας, οὐ συνδιαιτήσεως, ὧν ἕκαστον
ἀγωγόν τε καὶ δυςαπόσπαστον ὁλκὸν ἔχον καὶ δύ-
ναμιν, ἐλευθέροις καὶ ἀφέτοις ὁρμαῖς ᾗ τάχιστα με-
τανίσταται, τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς,
εὐδαίμονος χώρας, καὶ κατ' ἐκεῖνον ἀκμαζούσης τὸν
χρόνον, εἰς τὴν Χαῤῥαίων γῆν· ἔπειτα οὐ μακρὰν
ὕστερον καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς ἕτερον τόπον, περὶ οὗ
λέξομεν, ἐκεῖνο πρότερον εἰπόντες.

§. 15. Αἱ δηλωθεῖσαι ἀποικίαι τῷ μὲν ῥή-
ματι τῆς γραφῆς ὑπ' ἀνδρὸς σοφοῦ γεγόνασι, κα-
τὰ δὲ τοὺς ἀλληγορίας νόμους ὑπὸ φιλαρέτου ψυχῆς,
τὸν ἀληθῆ ζητούσης θεόν. Χαλδαῖοι γὰρ ἐν τοῖς
μάλιστα διαπονήσαντες ἀστρονομίαν, καὶ πάντα

ταῖς κινήσεσι τῶν ἀστέρων ἀναθέντες, αἷς ὑπέλαβον οἰκονομεῖσθαι τὰ ἐν κόσμῳ, δυνάμεσιν ἃς περιέχουσιν ἀριθμοὶ καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίαι, τὴν ὁρατὴν οὐσίαν ἐσέμνυνον, τῆς ἀοράτου καὶ νοητῆς οὐ λαβόντες ἔννοιαν. Ἀλλὰ τὴν ἐν ἐκείνοις τάξιν διερευνώμενοι, κατά τε τὰς ἡλίου καὶ σελήνης καὶ 360
τῶν ἄλλων πλανήτων καὶ ἀπλανῶν περιόδους, καὶ P.
κατὰ τὰς τῶν ἐτησίων ὡρῶν μεταβολάς, καὶ κατὰ τὴν τῶν οὐρανίων πρὸς τὰ ἐπίγεια συμπάθειαν, τὸν κόσμον αὐτὸν ὑπέλαβον εἶναι θεόν, οὐκ εὐαγῶς τὸ γενόμενον ἐφομοιώσαντες τῷ πεποιηκότι. Ταύτῃ τις τῇ δόξῃ συντραφεὶς, καὶ χαλδαΐσας μακρόν τινα
12 χρόνον, ὥσπερ ἐκ βαθέος ὕπνου διανοίξας τὸ τῆς
M. ψυχῆς ὄμμα, καὶ καθαρὰν αὐγὴν ἀντὶ σκότους βαθέος βλέπειν ἀρξάμενος, ἠκολούθησε τῷ φέγγει, καὶ κατεῖδεν ὃ μὴ πρότερον ἐθεάσατο, τοῦ κόσμου τινὰ ἡνίοχον καὶ κυβερνήτην ἐφεστῶτα, καὶ σωτηρίως εὐθύνοντα τὸ οἰκεῖον ἔργον, ἐπιμέλειάν τε καὶ προστασίαν καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν, ὅσα θείας ἐπάξια φροντίδος, ποιούμενον. Ὅπως δ᾽ οὖν βεβαιώσῃ τὴν φανεῖσαν ὄψιν ἐν τῇ διανοίᾳ παγιώτερον, φησὶν αὐτῷ ὁ ἱερὸς λόγος· τὰ μεγάλα, ὦ οὗτος, ὑποτυπώσει βραχυτέρων πολλάκις γνωρίζεται, πρὸς ἃ τις ἀπιδὼν, ηὔξησε τὴν φαντασίαν ἀπεριγράφοις μεγέθεσι. Παραπεμψάμενος οὖν τούς τε κατ᾽ οὐρανὸν περιπολοῦντας, καὶ τὴν Χαλδαϊκὴν ἐπιστήμην, μετανάστηθι πρὸς ὀλίγον χρόνον ἀπὸ τῆς μεγίστης πόλεως, τοῦδε τοῦ κόσμου, πρὸς βραχυτέραν· δυνήσῃ γὰρ μᾶλλον καταλαβεῖν τὸν ἔφορον τοῦ παντός. Διὰ τοῦτο τὴν πρώτην ἀποικίαν ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς εἰς τὴν Χαῤῥαίων λέγεται ποιεῖσθαι.

§. 16. Χαῤῥὰν δὲ ἑλληνιστὶ τρῶγλαι λέγονται, κατὰ σύμβολον αἱ τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων χῶραι, δι᾽ ὧν ὥσπερ ὀπῶν, ἑκάστη πέφυκε διακύπτειν πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀντίληψιν. Ἀλλὰ τί τούτων, εἰ-

ποι τις ἂν, ὄφελος, εἰ μὴ νοῦς ἀόρατος καθάπερ θαυματοποιὸς ἔνδοθεν ὑπήχει ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν; Ἃς τοτὲ μὲν ἀνιεὶς καὶ ἐπιχαλῶν, τοτὲ δὲ ἀντισπῶν καὶ ἀνθέλκων βίᾳ, κίνησιν ἐμμελῆ καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἐμπαρείχετο τοῖς θαύμασι. Τοῦτο ἔχων παρὰ σεαυτῷ τὸ παράδειγμα, ῥᾳδίως, οὐ σφόδρα ποθεῖς λαβεῖν τὴν ἐπιστήμην, κατανοήσεις. Οὐ γὰρ ἐν σοὶ μὲν ὁ νοῦς ἐστιν ἡγεμὼν ἐπιτεταγμένος, ᾧ καὶ τοῦ σώματος ἅπασα κοινωνία πειθαρχεῖ, καὶ ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων ἕπεται· ὁ δὲ κόσμος, τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον καὶ τελειότατον ἔργον, οὗ πάντα τὰ ἄλλα συμβέβηκεν εἶναι μέρη, βασιλέως ἀμοιρεῖ τοῦ συνέξοντος καὶ ἐνδίκως ἐπιτροπεύσοντος. Εἰ δὲ ἀόρατος, μὴ θαυμάσῃς· οὐδὲ γὰρ ὁ ἐν σοὶ νοῦς ὁρατός. Ταῦτά τις ἐπιλογιζόμενος, καὶ οὐ πόῤῥωθεν, ἀλλ' ἐγγύθεν ἀναδιδασκόμενος, ἔκ τε αὑτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, εἴσεται σαφῶς, ὅτι ὁ κόσμος οὐκ ἔστιν ὁ πρῶτος θεὸς, ἀλλ' ἔργον τοῦ πρώτου θεοῦ καὶ τοῦ συμπάντων πατρός· ὃς ἀει- 361
δὴς ὢν, πάντα φαίνει, μικρῶν τε αὖ καὶ μεγάλων P.
διαδεικνὺς τὰς φύσεις. Σώματος γὰρ ὀφθαλμοῖς οὐκ ἠξίωσε καταλαμβάνεσθαι, τάχα μὲν ἐπειδὴ θνητὸν ἀϊδίου ψαύειν οὐχ ὅσιον ἦν, τάχα δὲ καὶ δι' ἀσθένειαν τῆς ἡμετέρας ὄψεως. Οὐ γὰρ ἂν ἐχώρησε τὰς ἀπὸ τοῦ ὄντος χεομένας αὐγὰς, ὁπότε οὐδὲ ταῖς ἀφ' ἡλίου προσβλέπειν ἀκτῖσιν οἵα τέ ἐστι.

13 §. 17. Τεκμήριον δὲ τῆς ἀποικίας ἐναργέστατον,
M. ἣν ἀπ' ἀστρονομίας καὶ τῆς χαλδαϊζούσης δόξης ἡ διάνοια ἐστείλατο. Λέγεται γὰρ εὐθὺς ἅμα τῇ μεταναστάσει τοῦ σοφοῦ, "Ὤφθη δὲ ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ," *) ᾧ δῆλον ὅτι πρότερον οὐκ ἦν ἐμφανὴς, ὅτε χαλδαΐζων τῇ τῶν ἀστέρων χορείᾳ προσεῖχεν, ἔξω τοῦ κόσμου καὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας εὐάρμοστον καὶ

*) Gen. 12, 7.

νοητὴν φύσιν οὐδεμίαν ἁπλῶς καταλαμβάνων. Ἐπεὶ δὲ μεθωρμίσατο καὶ μετεχώρησε, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἔγνω τὸν κόσμον ὑπήκοον, ἀλλ' οὐκ αὐτοκράτορα, οὐ πρυτανεύοντα, ἀλλὰ πρυτανευόμενον ὑπ' αἰτίου τοῦ πεποιηκότος, ὅπερ ἡ διάνοια τότε πρῶτον ἀναβλέψασα εἶδε. Πολλὴ γὰρ αὐτῆς πρότερον ἀχλὺς ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν κατεκέχυτο, ἣν ἐνθέρμοις καὶ διαπύροις δόγμασιν ἀνασκεδάσασα, μόλις ἴσχυσεν, ὡς ἐν αἰθρίᾳ καθαρᾷ, τοῦ πάλαι κρυπτομένου καὶ ἀειδοῦς φαντασίαν λαβεῖν. Ὃς ἕνεκεν φιλανθρωπίας ἀφικνουμένην τὴν ψυχὴν ὡς αὐτὸν, οὐκ ἀπεστράφη, προϋπαντήσας δὲ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔδειξε, καθ' ὅσον οἷόν τ' ἦν ἰδεῖν τὸν βλέποντα. Διὸ λέγεται, οὐχ ὅτι ὁ σοφὸς εἶδε θεὸν, ἀλλ' ὅτι "ὁ θεὸς ὤφθη τῷ σοφῷ." Καὶ γὰρ ἦν ἀδύνατον καταλαβεῖν τινα δι' αὐτοῦ τὸ πρὸς ἀλήθειαν ὂν, μὴ παραφήναντος ἐκείνου ἑαυτὸ καὶ παραδείξαντος.

§. 18. Μαρτυρεῖ δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ἡ τοῦ ὀνόματος ὑπαλλαγὴ καὶ μετάθεσις. Ἐκαλεῖτο γὰρ Ἀβρὰμ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, προςερρήθη δὲ ὕστερον Ἀβραάμ· φωνῇ μὲν ἑνὸς στοιχείου τοῦ ἄλφα διπλασιασθέντος, δυνάμει δὲ μεγάλου πράγματος καὶ δόγματος ἐνδειξαμένου τὴν μεταβολήν. Ἀβρὰμ μὲν γὰρ ἑρμηνευθέν ἐστι πατὴρ μετέωρος, Ἀβραὰμ δὲ πατὴρ ἐκλεκτὸς ἠχοῦς· τὸ μὲν πρότερον ἐμφαῖνον τὸν ἀστρολογικὸν καὶ μετεωρολογικὸν ἐπικαλούμενον, οὕτω τῶν χαλδαϊκῶν δογμάτων ἐπιμελόμενον, ὡςἂν τις πατὴρ ἐγγόνων ἐπιμεληθείη· τὸ δὲ ὕστερον, τὸν σοφόν. Διὰ μὲν γὰρ τῆς ἠχοῦς τὸν προφορικὸν λόγον αἰνίττεται, διὰ δὲ τοῦ πατρὸς τὸν ἡγεμόνα νοῦν. Πατὴρ γὰρ ὁ ἐνδιάθετος φύσει τοῦ 362
γεγωνοῦ, πρεσβύτερός τε ὢν καὶ τὰ λεκτέα ὑποσπείρων. P.
Διὰ δὲ τοῦ ἐπιλεγομένου, τὸν ἀστεῖον. Εἰκαῖος μὲν γὰρ καὶ πεφυρμένος ὁ φαῦλος τρόπος, ἐκλεκτὸς δὲ ὁ ἀγαθὸς, ἐπικριθεὶς ἐξ ἁπάντων ἀριστίνδην. Τῷ μὲν οὖν μετεωρολογικῷ μεῖζον οὐδὲν κόσμου τὸ πα-

ῥάπαν εἶναι δοκεῖ, ᾧ καὶ τὰς τῶν γινομένων αἰτίας ἀνατίθησιν· ὁ δὲ σοφὸς ἀκριβεστέροις ὄμμασιν ἰδὼν τὸ τελειότερον νοητὸν ἄρχον τε καὶ ἡγε-
14μονεῦον, ὑφ' οὗ τὰ ἄλλα δεσπόζεται καὶ κυβερνᾶται,
M πολλάκις κατεμέμψατο τῆς προτέρας ζωῆς ἑαυτὸν, ὡς τυφλὸν βίον διεξεληλυθότα, σκηριπτόμενον ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς, ἀβεβαίῳ καὶ ἀνιδρύτῳ φύσει πράγματι. Δευτέραν δὲ ἀποικίαν στέλλεται λογίῳ πάλιν πεισθεὶς ὁ ἀστεῖος, οὐκέτι ἐκ πόλεως εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς χώραν ἐρήμην, ἐν ᾗ πλαζόμενος διετέλει, μὴ δυςαρεστῶν τῇ πλάνῃ καὶ τῷ δι' αὐτὴν ἀνιδρύτῳ. Καί τοι τίς ἕτερος οὐκ ἂν ἠχθέσθη, οὐ μόνον τῆς οἰκείας ἀπανιστάμενος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἁπάσης πόλεως ἐλαυνόμενος εἰς δυςβάτους καὶ δυςπορεύτους ἀνοδίας; Τίς δὲ οὐκ ἂν μετατρεπόμενος ἐπαλινδρόμησεν οἴκαδε, βραχέα μὲν φροντίσας τῶν μελλουσῶν ἐλπίδων, τὴν δὲ παροῦσαν ἀπορίαν σπεύδων ἐκφυγεῖν, εὐήθειαν ὑπολαβὼν ἀδήλων χάριν ἀγαθῶν ὁμολογούμενα αἱρεῖσθαι κακά; Μόνος δὲ οὗτος τὸ ἐναντίον πεπονθέναι φαίνεται, βίον ἥδιστον νομίζων τὸν ἄνευ τῆς τῶν πολλῶν συνδιαιτήσεως. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν. Οἱ γὰρ ζητοῦντες καὶ ἐπιποθοῦντες θεὸν ἀνευρεῖν, τὴν φίλην αὐτῷ μόνωσιν ἀγαπῶσι, κατ' αὐτὸ τοῦτο πρῶτον σπεύδοντες ἐξομοιοῦσθαι τῇ μακαρίᾳ καὶ εὐδαίμονι φύσει. Ἑκατέραν οὖν ἀπόδοσιν πεποιημένοι τήν τε ῥητὴν ὡς ἐπ' ἀνδρὸς, καὶ τὴν δι' ὑπονοιῶν ὡς ἐπὶ ψυχῆς, ἀξιέραστον καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὸν νοῦν ἀπεφήναμεν· τὸν μὲν πεισθέντα λογίοις, ἐκ δυςαποσπάστων ἀφελκυσθέντα, τὸν δὲ νοῦν, ὅτι οὐ μέχρι παντὸς ἀπατηθεὶς ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς οὐσίας ἔστη, τὸν ὁρατὸν κόσμον ὑπολαβὼν μέγιστον καὶ πρῶτον εἶναι θεὸν, ἀλλ' ἀναδραμὼν τῷ λογισμῷ φύσιν ἑτέραν ἀμείνω τῆς ὁρατῆς νοητὴν ἐθεάσατο, καὶ τὸν ἀμφοῖν ποιητὴν ὁμοῦ καὶ ἡγεμόνα.

§. 19. Ταῦτα τοῦ θεοφιλοῦς τὰ προτέλεια, οἷς ἕπονται πράξεις οὐκ εὐκαταφρόνητοι. Τὸ δὲ μέγε-

θος αὐτῶν οὐ παντὶ δῆλον, ἀλλὰ μόνον τοῖς γευσαμένοις ἀρετῆς, οἳ τὰ θαυμαζόμενα παρὰ τοῖς πολλοῖς εἰώθασι χλευάζειν, ἕνεκα μεγέθους τῶν περὶ τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν. Ἀποδεξάμενος οὖν ὁ θεὸς τὴν εἰρημένην πρᾶξιν, αὐτίκα τὸν ἀστεῖον ἀμείβεται μεγάλῃ δωρεᾷ, τὸν γάμον αὐτῷ, κινδυνεύσαντα πρὸς 363
δυνατοῦ καὶ ἀκρατοῦς ἀνδρὸς ἐπιβουλευθῆναι, δια- P.
τηρήσας ἄψαυστόν τε καὶ σῶον. Ἡ δ' αἰτία τῆς ἐπιθέσεως ἀρχὴν ἔλαβε τοιάνδε.*) Καρπῶν ἀφορίας ἐπὶ συχνὸν χρόνον γενομένης, τοτὲ μὲν διὰ πολλὴν καὶ ἄμετρον ἐπομβρίαν, τοτὲ δὲ δι' αὐχμὸν καὶ ζάλην, αἱ κατὰ Συρίαν πόλεις συνεχεῖ λιμῷ πιεσθεῖσαι κεναὶ τῶν οἰκητόρων ἦσαν, ἄλλων ἀλλαχόσε σκιδναμένων κατὰ ζήτησιν τροφῆς καὶ πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων. Πυθόμενος οὖν Ἀβραὰμ ἄφθονον εὐθηνίαν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ εὐετηρίαν, τοῦ μὲν ποταμοῦ ἐν καιρῷ λιμνάσαντος τὰ πεδία ταῖς πλημμύραις, τῶν δὲ τὸν σπόρον εὔσταχυν ἐνεγκόντων καὶ ἀναθρεψαμένων εὐκρασίαις πνευμάτων, ἀπαίρει πᾶσαν τὴν οἰκίαν
M. ἐπαγόμενος. Ἦν δ' αὐτῷ γυνὴ τήν τε ψυχὴν ἀρίστη, καὶ τὸ σῶμα τῶν καθ' αὑτὴν περικαλλεστάτη· ταύτην ἰδόντες Αἰγυπτίων οἱ ἐν τέλει, καὶ τῆς εὐμορφίας ἀγάμενοι — λανθάνει γὰρ τοὺς ἐν ἐξοχαῖς οὐδὲν — μηνύουσι δὴ τῷ βασιλεῖ. Μεταπεμψάμενος δὲ τὴν ἄνθρωπον, καὶ θεασάμενος ἐκπρεπεστάτην ὄψιν, βραχὺ φροντίσας αἰδοῦς καὶ νόμων τῶν ἐπὶ τιμῇ ξένων ὁρισθέντων, ἐνδοὺς ἀκρασίᾳ, διενοεῖτο, λόγῳ μὲν αὐτὴν ἀγαγέσθαι πρὸς γάμον, τὸ δ' ἀληθὲς αἰσχυνεῖν. Ἡ δὲ ἅτε ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ παρ' ἀκρατεῖ τε καὶ ὠμοθύμῳ δυνάστῃ τοῦ βοηθήσοντος ἀποροῦσα — οὐδὲ γὰρ ὁ ἀνὴρ ἔσθενεν ἀρήγειν, τὸν ἐπικρεμάμενον ἐκ τῶν δυνατωτέρων φόβον δεδιὼς — ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἅμα ἐκείνῳ καταφεύγει συμμαχίαν τὴν ἐκ

---

*) Gen. 12, 10—20.

θεοῦ. Λαβὼν δὲ τῶν ξένων οἶκτον ὁ εὐμενὴς καὶ
ἵλεως, καὶ ὑπέρμαχος τῶν ἀδικουμένων, ἅμα ἀλ-
γηδόνας δυςκαρτερήτους καὶ χαλεπὰς τιμωρίας ἐπά-
γει τῷ βασιλεῖ, παντοίων κακῶν ἀναπλήσας αὐτοῦ
τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν δυςιάτων· ὡς τὰς μὲν ἐφ'
ἡδονὰς ἀγούσας ὀρέξεις ἁπάσας ἐκκεκόφθαι, τὰς δ'
ἐναντίας παρειςεληλυθέναι φροντίδας περὶ ἀπαλλαγῆς
ἀνηνύτων βασάνων, ὑφ' ὧν γυμναζόμενος μεθ' ἡμέ-
ραν καὶ νύκτωρ ἐξετραχηλίζετο. Παραπήλαυσε δὲ
τῆς τιμωρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ
παρανομίᾳ δυςχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τοῦ
συναινεῖν μόνον οὐ συγχειρουργησάντων τὸ ἀδίκημα.
Τοῦτον τὸν τρόπον ἡ μὲν ἁγνεία τῆς γυναικὸς διεσώ-
ζετο, τοῦ δὲ ἀνδρὸς τὴν καλοκἀγαθίαν ὁ θεὸς καὶ
εὐσέβειαν ἠξίωσεν ἐπιδείκνυσθαι, γέρας αὐτῷ μέγι-
στον παρασχὼν, ἀσινῆ καὶ ἀνύβριστον, ὅσον οὐδέπω
κινδυνεύσαντα τὸν γάμον διαφθαρῆναι, ὃς οὐκ ἔμελ-
λεν ἀριθμὸν υἱῶν ἢ θυγατέρων γεννᾶν, ἀλλ' ὅλον 364
ἔθνος, καὶ ἐθνῶν τὸ θεοφιλέστατον, ὅ μοι δοκεῖ τὴν P.
ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους ἱερωσύνην καὶ προ-
φητείαν λαχεῖν.

§. 20. Ἤκουσα μέντοι καὶ φυσικῶν ἀνδρῶν οὐκ
ἄπο σκοποῦ τὰ περὶ τὸν τόπον ἀλληγορούντων, οἳ
τὸν μὲν ἄνδρα συμβολικῶς ἔφασκον σπουδαῖον εἶναι
νοῦν, ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄνομα ἑρμηνευθείσης δυνάμεως
τεκμαιρόμενοι τρόπον ἀστεῖον ἐν ψυχῇ· τὴν δὲ τού-
του γυναῖκα, ἀρετὴν, ἧς τὸ ὄνομά ἐστι χαλδαϊστὶ
μὲν Σάῤῥα, ἑλληνιστὶ δὲ ἄρχουσα, διὰ τὸ μηδὲν ἀ-
ρετῆς ἀρχικώτερον εἶναι καὶ ἡγεμονικώτερον. Γάμος
δὲ ὃν μὲν ἁρμόζεται ἡδονὴ, σωμάτων κοινωνίαν ἔλα-
χεν· ὃν δὲ σοφία, λογισμῶν καθάρσεως ἐφιεμένων,
καὶ τελείων ἀρετῶν. Ἐναντιώτατοι δὲ ἀλλήλοις εἰσὶν
οἱ λεχθέντες γάμοι. Κατὰ μὲν γὰρ τὸν τῶν σωμά-
των σπείρει μὲν τὸ ἄῤῥεν γονὴν, ὑποδέχεται δὲ τὸ
16 θῆλυ. Κατὰ δὲ τὴν ἐν ψυχαῖς σύνοδον ἔμπαλιν ἡ
M. μὲν ἀρετὴ τάξιν γυναικὸς ἔχειν δοκοῦσα σπείρειν πέ-

φυκε βουλὰς ἀγαθὰς καὶ λόγους σπουδαίους καὶ βιωφελεστάτων εἰσηγήσεις δογμάτων· ὁ δὲ λογισμὸς εἰς τὴν ἀνδρὸς χώραν τάττεσθαι νομισθεὶς τὰς ἱεροπρεπεῖς καὶ θείας ὑποδέχεται σποράς, ἢ μήποτε τὸ λεχθὲν ἔψευσται δι' ἀπάτην ὀνομάτων, ἐπείπερ ὁ μὲν νοῦς ἄῤῥενος, ἡ δὲ ἀρετὴ θήλεος μετέχει χαρακτῆρος ἐν φωναῖς. Εἰ δέ τις τὰς ἐπισκιαζούσας κλήσεις ἀπαμφιάσας γυμνὰ τὰ πράγματα βουληθείη καθαρῶς ἰδεῖν, εἴσεται, διότι ἄῤῥεν μέν ἐστιν ἡ ἀρετὴ φύσει, παρόσον κινεῖ καὶ διατίθησι, καὶ καλὰς ἐννοίας καλῶν πράξεων καὶ λόγων ὑπηχεῖ· θῆλυ δὲ ὁ λογισμὸς κινούμενος καὶ παιδευόμενος καὶ ὠφελούμενος καὶ συνόλως ἐν τῷ πάσχειν ἐξεταζόμενος, καὶ τὸ πάθος ἐστὶν αὐτῷ τοῦτο μόνον σωτήριον.

§. 21. Ἅπαντες μὲν οὖν καὶ οἱ φαυλότατοι τῷ λόγῳ τιμῶσι καὶ θαυμάζουσιν ἀρετὴν, ὅσα τῷ δοκεῖν, χρῶνται δὲ αὐτῆς τοῖς παραγγέλμασιν οἱ ἀστεῖοι μόνοι. Διὸ καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς, ὅπερ ἐστὶ συμβολικῶς ὁ νοῦς ὁ φιλοσώματος, καθυποκρινόμενος ὡς ἐν θεάτρῳ, προσποίητον ἐπιμορφάζει κοινωνίαν, πρὸς ἐγκράτειαν ὁ ἀκρατὴς, καὶ πρὸς σωφροσύνην ὁ ἀκόλαστος, καὶ πρὸς δικαιοσύνην ὁ ἄδικος, καὶ καλεῖ τὴν ἀρετὴν ὡς ἑαυτὸν, τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐφημίας γλιχόμενος. Ὅπερ κατιδὼν ὁ ἔφορος — μόνῳ γὰρ ἔξεστι τῷ θεῷ ψυχὴν ἰδεῖν — ἐμίσησέ τε καὶ προεβάλετο, καὶ βασάνοις ἤλεγξεν ἀργαλεωτάταις ἦθος κατεψευσμένον. Αἱ δὲ βάσανοι διὰ τίνων ὀργάνων; Ἢ πάντως διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς μερῶν,
ἅπερ ἐπεισιόντα χαλεπῶς αἰκίζεται καὶ τιτρώσκει. 365
Βάσανος μὲν γάρ ἐστιν ἀπληστίας ὀλιγόδεια, βάσανος P.
δὲ λαγνείας ἐγκράτεια. Στρεβλοῦται δὲ καὶ ὁ φιλόδοξος ἀτυφίας εὐημερούσης, καὶ ὁ ἄδικος δικαιοσύνης ἐπαινουμένης· μίαν γὰρ ἀμήχανον ψυχὴν κατοικεῖν δύο τὰς ἐχθρὰς φύσεις, κακίαν καὶ ἀρετήν. Οὗ χάριν, ἐπειδὰν συνενεχθῶσιν, ἀσύμβατοι καὶ ἀκατάλλακτοι στάσεις καὶ πόλεμοι συγκροτοῦνται· καί

τοι τῆς ἀρετῆς εἰρηνικωτάτην φύσιν ἐχούσης, ᾗ φασὶν ἐπιμελὲς εἶναι, ἐπὰν εἰς χειρῶν ἅμιλλαν ἰέναι μέλλῃ, τῆς ἰδίας δυνάμεως ἀποπειρᾶσθαι πρότερον, ἵν' εἰ μὲν ἰσχύοι καταγωνίσασθαι συνιστῆται, εἰ δὲ ἀσθενεστέρᾳ χρῷτο τῇ δυνάμει, μηδὲ συγκαταβῆναι τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἀγῶνα θαῤῥήσῃ. Κακίᾳ μὲν γὰρ ἡττᾶσθαι οὐκ αἰσχρὸν, ᾗ συγγενὲς ἀδοξία· ἀρετῇ δὲ ὄνειδος, ᾗ πάντων οἰκειότατον εὔκλεια, δι' ἣν πέφυκεν ἢ νικᾶν ἢ διατηρεῖν αὐτὴ αὑτὴν ἀήττητον.

§. 22. *Τὸ μὲν οὖν Αἰγυπτίων ἄξενον καὶ ἀκόλαστον εἴρηται. Τοῦ δὲ τοιαῦτα πεπονθότος ἄξιον θαυμάσαι τὴν φιλανθρωπίαν, ὃς* *) *μεσημβρίας*
17 *θεασάμενος τρεῖς ὡς ἄνδρας ὁδοιποροῦντας — οἱ δὲ*
M. *θειοτέρας ὄντες φύσεως ἐλελήθεισαν — προςδραμὼν ἱκέτευε λιπαρῶς μὴ παρελθεῖν αὐτοῦ τὴν σκηνὴν, ἀλλ', ὡς πρέπον, εἰςελθόντας ξενίων μετασχεῖν. Οἱ δὲ οὐκ ἐκ τῶν λεγομένων μᾶλλον, ἢ τῆς διανοίας εἰδότες ἀληθεύοντα, μηδὲν ἐνδοιάσαντες ἐπινεύουσι. Πληρωθεὶς δὲ τὴν ψυχὴν χαρᾶς, πάντ' ἔσπευδεν εἰς τὸ ἀνυπέρθετον τῆς ὑποδοχῆς. Καὶ τῇ μὲν γυναικί φησι, "Σπεῦσον καὶ τρία μέτρα ποίησον ἐγκρυφίων," αὐτὸς δὲ εἰς τὰ βουκόλια συντείνας, ἁπαλὸν καὶ εὔσαρκον ἀγαγὼν μόσχον, οἰκέτῃ παραδίδωσιν. Ὁ δὲ καταθύσας σκευάζει τάχιστα. Βραδὺς γὰρ οὐδεὶς πρὸς φιλανθρωπίαν ἐν οἴκῳ σοφοῦ, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι προθυμότατοι πρὸς τὰς τῶν ξενιζομένων ὑπηρεσίας. Ἑστιαθέντες δὲ οὐ τοῖς εὐτρεπισθεῖσι μᾶλλον, ἢ τῇ τοῦ ξενοδόχου γνώμῃ, καὶ πολλῇ τινι καὶ ἀπεράντῳ φιλοτιμίᾳ, παρέχουσιν ἆθλον ἐλπίδος μεῖζον αὐτῷ, υἱοῦ τοῦ γνησίου γένεσιν εἰς νέωτα, τὸ βεβαιωθησόμενον ὑποσχόμενοι δι' ἑνὸς τοῦ τῶν τριῶν ἀρίστου. Λέγειν*

---

*) Gen. 18, 1 sqq.

γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ πάντας ἀθρόους ἦν ἀφιλόσοφον, ἐνὶ δὲ λέγοντι τοὺς ἄλλους συνεπινεύειν εὐπρεπές. Ἀλλὰ γὰρ οὐδ᾽ ὑπισχνουμένοις, ἕνεκα τοῦ περὶ τὸ πρᾶγμα ἀπίστου, βεβαίως προςεῖχον· ἤδη γὰρ ὑπερήλικες γεγονότες διὰ μακρὸν γῆρας ἀπεγνώκεσαν παιδὸς σποράν. Ἀκούσασαν γοῦν ἐν ἀρχῇ τὴν γυναῖκα φασὶ γελάσαι. Καὶ μετὰ ταῦτ᾽ εἰπόντων, „Μὴ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ θεῷ ῥῆμα," καταιδεσθεῖσαν ἀρνήσασθαι τὸν γέλωτα. Πάντα γὰρ ᾔδει θεῷ δυνατά, 366
σχεδὸν ἐξέτι σπαργάνων τουτὶ τὸ δόγμα προμαθοῦσα. M.
Τότε μοι δοκεῖ πρῶτον οὐκέθ᾽ ὁμοίαν τῶν ὁρωμένων λαβεῖν φαντασίαν, ἀλλὰ σεμνοτέραν, ἢ προφητῶν τινων ἢ ἀγγέλων μεταβαλόντων ἀπὸ πνευματικῆς καὶ ψυχοειδοῦς οὐσίας εἰς ἀνθρωπόμορφον ἰδέαν.

§. 23. Τὸ μὲν οὖν φιλόξενον τοῦ ἀνδρὸς εἴρηται, πάρεργον ὂν μείζονος ἀρετῆς· ἡ δὲ ἀρετὴ θεοσέβεια, περὶ ἧς καὶ πρότερον εἴπομεν, ἧς δεῖγμα σαφέστατον τὰ νῦν λεχθέντα ἐστὶν, ὡς ἐπὶ ξένων ἀνδρῶν. Εἰ δὲ εὐδαίμονα καὶ μακάριον ὑπέλαβον εἶναί τινες οἶκον, ἐν ᾧ συνέβη καταχθῆναι καὶ ἐνδιατρῖψαι σοφοὺς, οὐκ ἂν ἀξιώσαντας, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅσον διακῦψαι μόνον, εἴ τι πάθος ἐνεώρων ταῖς ψυχαῖς τῶν ἔνδον ἀνίατον. Ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδα τίνα ὑπερβολὴν εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος εἶναι φῶ περὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ καταχθῆναι καὶ ξενίων λαχεῖν ὑπέμειναν ἄγγελοι πρὸς ἀνθρώπους, ἱεραὶ καὶ θεῖαι φύ-
18 σεις, ὑποδιάκονοι καὶ ὕπαρχοι τοῦ πρώτου θεοῦ, δι᾽
M. ὧν, οἷα πρεσβευτῶν, ὅσα ἂν θελήσῃ τῷ γένει ἡμῶν προθεσπίσαι, διαγγέλλει. Πῶς γὰρ ἂν τὴν ἀρχὴν εἰςελθεῖν ὑπέμειναν, εἰ μὴ, καθάπερ νεὼς εὖ συντεταγμένον πλήρωμα, τοὺς ἔνδον ἅπαντας ᾔδεσαν, ἑνὶ πειθαρχοῦντας κελεύσματι τῷ τοῦ προεστηκότος, ὡςανεὶ κυβερνήτου; Πῶς δ᾽ ἂν ἑστιωμένων καὶ ξενιζομένων παρέσχον ὑπόληψιν, εἰ μὴ τὸν ἑστιάτορα συγγενῆ καὶ ὁμόδουλον ἡγοῦντο τῷ αὐτῷ προςπεφυ-

κέναι δεσπότῃ; Νομιστέον μέντοι καὶ κατὰ τὴν εἴς-
οδον αὐτῶν ἔτι μᾶλλον ἐπιδοῦναι πάντα τὰ μέρη
τῆς οἰκίας πρὸς τὸ βέλτιον, αὔρᾳ τινὶ τελειοτάτης
ἀρετῆς ἐπιπνευσθέντα. Τὸ δὲ συμπόσιον, οἷον εἰ-
κὸς γενέσθαι, τὴν ἐν εὐωχίαις ἀφέλειαν ἐπιδεικνυ-
μένων πρὸς τὸν ἑστιάτορα τῶν ἑστιωμένων καὶ γυ-
μνοῖς ἤθεσι προσαγορευόντων, καὶ ὁμιλίας τὰς ἁρ-
μοττούσας τῷ καιρῷ ποιουμένων. Τεράστιον δὲ καὶ
τὸ μὴ πεινῶντας πεινώντων καὶ μὴ ἐσθίοντας ἐσθι-
όντων παρέχειν φαντασίαν. Ἀλλὰ ταῦτά γε ὡς ἀ-
κόλουθα· τὸ δὲ πρῶτον ἐκεῖνο τερατωδέστατον, ἀ-
σωμάτους ὄντας τούτους σώματος εἰς ἰδέαν ἀνθρώ-
πων μεμορφῶσθαι, χάριτι τῇ πρὸς τὸν ἀστεῖον.
Τίνος γὰρ ἕνεκα ταῦτα ἐθαυματουργεῖτο, ἢ τοῦ πα-
ρασχεῖν αἴσθησιν τῷ σοφῷ διὰ τρανοτέρας ὄψεως,
ὅτι οὐ λέληθε τὸν πατέρα τοιοῦτος ὤν;

§. 24. Τὰ μὲν οὖν τῆς ῥητῆς ἀποδόσεως ὧδε
λέλεκται· τῆς δὲ δι᾽ ὑπονοιῶν ἀρκτέον. Σύμβολα
τὰ ἐν φωναῖς τῶν ἐν διανοίᾳ μόνῃ καταλαμβανο-
μένων ἐστίν. Ἐπειδὰν οὖν ψυχὴ καθάπερ ἐν με-
σημβρίᾳ θεῷ περιλαμφθῇ, καὶ ὅλη δι᾽ ὅλων νοητοῦ
φωτὸς ἀναπλησθεῖσα ταῖς ἐν κύκλῳ κεχυμέναις αὐ- 367
γαῖς ἄσκιος γένηται, τριττὴν φαντασίαν ἑνὸς ὑπο- P.
κειμένου καταλαμβάνει· τοῦ μὲν ὡς ὄντος, τοῖν δὲ
ἄλλοιν δυοῖν, ὡσὰν ἀπαυγαζομένων ἀπὸ τούτου
σκιῶν. Ὁποῖόν τι συμβαίνει καὶ τοῖς ἐν αἰσθητῷ
φωτὶ διατρίβουσιν. ἢ γὰρ ἑστώτων ἢ κινουμένων
διτταὶ σκιαὶ πολλάκις συμπίπτουσι. Μὴ μέντοι νο-
μισάτω τις ἐπὶ θεοῦ τὰς σκιὰς κυριολογεῖσθαι· κα-
τάχρησις ὀνόματος αὐτὸ μόνον ἐστὶ, πρὸς ἐναργε-
στέραν ἔμφασιν τοῦ δηλουμένου πράγματος. Ἐπεὶ τό
γε ἀληθὲς οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ᾽ ἔστιν, ὡς ἄν τις τῆς
ἀληθείας ἐγγύτατα ἱστάμενος εἴποι, πατὴρ μὲν τῶν
19 ὅλων ὁ μέσος, ὃς ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς κυρίῳ ὀνόματι
M καλεῖται ὁ Ὤν· αἱ δὲ παρ᾽ ἑκάτερα πρεσβύταται
καὶ ἐγγύταται τοῦ ὄντος δυνάμεις, ὧν ἡ μὲν ποιη-

τικὴ, ἡ δὲ αὖ βασιλικὴ προσαγορεύεται. Καὶ ἡ μὲν ποιητικὴ θεός· ταύτῃ γὰρ ἔθηκέ τε καὶ διεκόσμησε τὸ πᾶν. Ἡ δὲ βασιλικὴ κύριος· θέμις γὰρ ἄρχειν καὶ κρατεῖν τὸ πεποιηκὸς τοῦ γενομένου. Δορυφορούμενος οὖν ὁ μέσος ὑφ' ἑκατέρας τῶν δυνάμεων παρέχει τῇ ὁρατικῇ διανοίᾳ τοτὲ μὲν ἑνὸς, τοτὲ δὲ τριῶν φαντασίαν· ἑνὸς μὲν, ὅταν ἄκρως καθαρθεῖσα ἡ ψυχὴ, καὶ μὴ μόνον τὰ πλήθη τῶν ἀριθμῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν γείτονα μονάδος δυάδα ὑπερβᾶσα, πρὸς τὴν ἀμιγῆ καὶ ἀσύμπλοκον καὶ καθ' αὑτὴν οὐδενὸς ἐπιδεᾶ τὸ παράπαν ἰδέαν ἐπείγηται· τριῶν δὲ, ὅταν μήπω τὰς μεγάλας τελεσθεῖσα τελετὰς, ἔτι ἐν ταῖς βραχυτέραις ὀργιάζηται, καὶ μὴ δύνηται τὸ ὂν ἄνευ ἑτέρου τινὸς ἐξ αὐτοῦ μόνου καταλαβεῖν, ἀλλὰ διὰ τῶν δρωμένων, ἢ κτίζον ἢ ἄρχον. "Δεύτερος" μὲν οὖν, ὥς φασι, "πλοῦς" οὗτος, μετέχει δ' οὐδὲν ἧττον δόξης θεοφιλοῦς. Ὁ δὲ πρότερος τρόπος οὐ μετέχει, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ θεοφιλὴς δόξα, μᾶλλον δὲ καὶ δόξης πρεσβυτέρα, καὶ παντὸς τιμιωτέρα τοῦ δοκεῖν, ἀλήθεια. Γνωριμώτερον δὲ τὸ δηλούμενον παραστατέον.

§. 25. Τρεῖς εἰσιν ἠθῶν ἀνθρωπίνων τάξεις, ὧν ἑκάστη διακεκλήρωται μίαν τῶν εἰρημένων φαντασιῶν. Ἡ μὲν ἀρίστη, τὴν μέσην τοῦ ὄντως ὄντος· ἡ δὲ μετ' ἐκείνην, τὴν ἐπὶ δεξιὰ, τὴν εὐεργέτιν, ᾗ θεὸς ὄνομα· ἡ δὲ τρίτη, τὴν ἐπὶ θάτερα, τὴν ἀρχικὴν, ᾗ καλεῖται κύριος. Τὰ μὲν οὖν ἄριστα τῶν ἠθῶν τὸν καθ' αὑτὸν ἄνευ τινὸς ὄντα θεραπεύει, πρὸς μηδενὸς ἑτέρου μεθελκόμενα, τῷ τετάσθαι μοναδικῶς πρὸς τὴν ἑνὸς τιμήν· τῶν δ' ἄλλων τὰ μὲν διὰ τῆς εὐεργέτιδος συνίσταται καὶ γνωρίζεται δυνάμεως τῷ πατρὶ, τὰ δὲ διὰ τῆς βασιλικῆς. Ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν. Ἄνθρωποι μὲν, ἐπειδὰν αἴσθωνται κατὰ πρόφασιν ἑταιρείας προσ-
ιόντας αὐτοῖς τινας ἐπὶ θήρᾳ πλεονεξιῶν, ὑποβλέ- P.
πονταί τε καὶ ἀποστρέφονται, τὴν προσποίητον κο- 368

λακείαν καὶ τιθασσείαν. αὐτῶν δεδιότες, ὡς σφόδρα ἐπιζήμιον· ὁ δὲ θεὸς ἅτε βλάβην οὐκ ἐπιδεχόμενος, ἅπαντας τοὺς καθ᾽ ἡντινοῦν ἰδέαν προαιρουμένους τιμᾶν αὐτὸν ἄσμενος προςκαλεῖται, μηδένα σκορακίζειν ἀξιῶν τὸ παράπαν, ἀλλὰ μονονοὐκ ἄντικρυς τοῖς ἀκοὰς ἔχουσιν ἐν τῇ ψυχῇ θεσπίζει τάδε· τὰ μὲν πρῶτα τῶν ἄθλων κείσεται τοῖς ἐμὲ θεραπεύουσι δι᾽ ἐμὲ αὐτόν· τὰ δὲ δεύτερα, τοῖς δι᾽ αὐτοὺς τυχεῖν ἀγαθῶν ἐλπίζουσιν, ἢ τιμωριῶν ἀπαλλαγὴν εὑρεῖν προςδοκῶσι. Καὶ γὰρ εἰ ἔμμισθος ἡ τῶνδε θεραπεία καὶ μὴ ἀδέκαστος, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον ἐντὸς εἱλεῖται θείων περιβόλων, καὶ οὐκ ἔξω πλάζεται. Τὰ δὲ ἆθλα τοῖς μὲν ἐμὲ τιμῶσι δι᾽ ἐμὲ κείσεται φίλια, τοῖς δὲ διὰ τὰς χρείας φίλια μὲν οὔ, τὸ δὲ μὴ ἀλλοτρίους νομίζεσθαι. Δέχομαι γὰρ καὶ τὸν τῆς εὐεργέτιδός μου δυνάμεως βουλόμενον μετασχεῖν εἰς μετουσίαν ἀγαθῶν, καὶ τὸν φόβῳ τὴν ἡγεμονικὴν καὶ δεσποτικὴν ἱλασκόμενον ἐξουσίαν εἰς ἀποτροπὴν κολάσεως. Οὐ γὰρ ἀγνοῶ, ὅτι πρὸς τῷ χείρους μὴ γίγνεσθαι, καὶ βελτίους ἔσονται, τῷ συνεχεῖ τῆς θεραπείας εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν εὐσέβειαν ἀσκήσαντες. Εἰ γὰρ καὶ μάλιστα οἱ τρόποι διαφέρουσιν, ἀφ᾽ ὧν ποιοῦνται τὰς πρὸς ἀρέσκειαν ὁρμάς, οὐκ αἰτιατέον, ὅτι σκοπὸς εἷς καὶ τέλος ἕν ἐστιν αὐτοῖς, τὸ θεραπεύειν ἐμέ. Ὅτι δὲ ἡ τριττὴ φαντασία δυνάμει ἑνός ἐστιν ὑποκειμένου, φανερὸν οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐν ἀλληγορίᾳ θεωρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ῥητῆς γραφῆς τάδε περιεχούσης. Ἡνίκα μὲν γὰρ ὁ σοφὸς ἱκετεύει τοὺς ἐοικότας ὁδοιπόροις τρισὶ ξενισθῆναι παρ᾽ αὐτῷ, διαλέγεται τούτοις, οὐχ ὡς τρισίν, ἀλλ᾽ ὡς ἑνί, καί φησι, "Κύριε, εἰ εὗρον χάριν παρὰ σοί, μὴ παρέλθῃς τὸν παῖδά σου." *) Τὸ γὰρ "κύριε," καὶ τὸ "παρὰ σοί," καὶ τὸ "μὴ παρέλθῃς," καὶ ὅσα τοιαῦτα, πρὸς ἕνα πέφυ-

*) Gen. 18, 3.

κεν, ἀλλ' οὐ πρὸς πλείους λέγεσθαι. Ἡνίκα δὲ ξενιζόμενοι φιλοφρονοῦνται τὸν ξενοδόχον, πάλιν εἷς ὑπισχνεῖται ὡς μόνος αὐτὸς παρὼν γνησίου παιδὸς σπορὰν, διὰ τῶνδε, "Ἐπανιὼν ἥξω πρὸς σὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς νέωτα, καὶ ἕξει υἱὸν Σάῤῥα ἡ γυνή σου.*)

§. 26. Φανερώτατα μέντοι καὶ διαπονητότατα μηνύεται διὰ τῶν ἑξῆς τὸ δηλούμενον. Ἡ Σοδομιτῶν χώρα μοῖρα τῆς Χαναντίδος γῆς, ἣν ὕστερον ὠνόμασαν Σύροι Παλαιστίνην, ἀδικημάτων μυρίων ὅσων γεμισθεῖσα, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ γαστριμαργίας, καὶ λαγνείας, ὅσα τε μεγέθη καὶ πλήθη τῶν ἄλλων ἡδονῶν ἐπιτειχίσασα, ἤδη παρὰ τῷ δικαστῇ 369
τῶν ὅλων κατέγνωστο. Αἴτιον δὲ τῆς περὶ τὸ ἀκολασταίνειν ἀμετρίας ἐγένετο τοῖς οἰκήτορσιν ἡ τῶν χορηγιῶν ἐπάλληλος ἀφθονία. Βαθύγειος γὰρ καὶ εὔυδρος οὖσα ἡ χώρα, παντοίων ἀνὰ πᾶν ἔτος καρπῶν εὐφορίᾳ ἐχρῆτο. "Μεγίστη δ' ἀρχὴ κακῶν," ὥς εἶπέ τις οὐκ ἄπο σκοποῦ, "τὰ λίαν ἀγαθά." Ὧν ἀδυνατοῦντες φέρειν τὸν κόρον, ὥςπερ τὰ θρέμματα, σκιρτῶντες ἀπαυχενίζουσι τῶν τῆς φύσεως νόμων, ἄκρατον πολὺν καὶ ὀψοφαγίας καὶ ὀχείας ἐκθέσμους μεταδιώκοντες. Οὐ γὰρ μόνον θηλυμανοῦντες ἀλλοτρίους γάμους διέφθειρον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ὄντες ἄῤῥεσιν ἐπιβαίνοντες, τὴν κοινὴν πρὸς τοὺς πάσχοντας οἱ δρῶντες φύσιν οὐκ αἰδούμενοι, παιδοσποροῦντες ἠλέγχοντο μὲν ἀτελῆ γονὴν σπείροντες. Ὁ δ' ἔλεγχος πρὸς οὐδὲν ἦν ὄφελος, ὑπὸ βιαι-
21 οτέρας νικώμενων ἐπιθυμίας· εἶτ' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον
M. ἐθίζοντες τὰ γυναικῶν ὑπομένειν τοὺς ἄνδρας γεννηθέντας, θήλειαν κατεσκεύαζον αὐτοῖς νόσον, κακὸν δύςμαχον. Οὐ μόνον γὰρ τὰ σώματα μαλακότητι καὶ θρύψει γυναικοῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς

*) Gen. 18, 10.

ἀγεννεστάτας ἀπεργαζόμενοι, τό γ᾽ ἐπ᾽ αὐτοῖς ἧκον μέρος, τὸ σύμπαν ἀνθρώπων γένος διέφθειρον. Εἰ γοῦν Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ Βάρβαροι συμφωνήσαντες ἐζήλωσαν τὰς τοιαύτας ὁμιλίας, ἠρήμωντο ἂν ἑξῆς αἱ πόλεις, ὥςπερ λοιμώδει νόσῳ κενωθεῖσαι.

§. 27. Λαβὼν δὲ ὁ θεὸς οἶκτον, ἅτε σωτὴρ καὶ φιλάνθρωπος, τὰς μὲν κατὰ φύσιν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνόδους γινομένας ἕνεκα παίδων σπορᾶς, ηὔξησεν, ὡς ἔνι μάλιστα· τὰς δ᾽ ἐκφύλους καὶ ἐκθέσμους διαμισήσας ἔσβεσε, καὶ τοὺς ὀργῶντας ἐπὶ ταῦτα προβαλόμενος, οὐχὶ ταῖς ἐν ἔθει, καινουργίαις δὲ ἐκτόποις καὶ παρηλλαγμέναις τιμωρίαις ἐπετιμωρήσατο. Κελεύει γὰρ ἐξαίφνης τὸν ἀέρα νεφωθέντα πολὺν ὄμβρον οὐχ ὕδατος ἀλλὰ πυρὸς ὕειν. Ἀθρόας δὲ νειφούσης ἀδιαστάτῳ καὶ ἀπαύστῳ ῥύμῃ φλογὸς ἐκαίοντο μὲν ἀγροὶ καὶ λειμῶνες καὶ λάσια ἄλση καὶ ἕλη δασύτατα καὶ δρυμοὶ βαθεῖς· ἐκαίετο δὲ ἡ πεδιὰς, καὶ ὁ τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων σπαρτῶν ἅπας καρπός· ἐκαίετο δὲ καὶ ὁ τῆς ὀρεινῆς δενδροφόρος, στελεχῶν ῥίζαις αὐταῖς ἐμπιπραμένων. Ἐπαύλεις δὲ καὶ οἰκίαι καὶ τείχη καὶ ὅσα ἐν οἰκοδομαῖς ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια πάντα συγκατεπίμπρατο. Καὶ ἡμέρᾳ μιᾷ αἱ μὲν εὐανδροῦσαι πόλεις τάφος τῶν οἰκητόρων ἐγεγένηντο, αἱ δὲ ἐκ λίθων καὶ ξύλων κατασκευαὶ τέφρα καὶ λεπτὴ κόνις. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν φανερῷ καὶ ὑπὲρ γῆς ἅπαντα κατηνάλωσεν ἡ φλὸξ, ἤδη καὶ τὴν γῆν αὐτὴν ἔκαιε, κατωτάτω διαδῦσα, καὶ τὴν ἐνυπάρχουσαν ζωτικὴν 370 δύναμιν ἔφθειρεν εἰς ἀγονίαν παντελῆ, ὑπὲρ τοῦ P. μηδ᾽ αὖθίς ποτε καρπὸν ἐνεγκεῖν ἢ χλοηφορῆσαι τὸ παράπαν δυνηθῆναι, καὶ μέχρι νῦν καίεται. Τὸ γὰρ κεραύνιον πῦρ ἥκιστα σβεννύμενον ἢ νέμεται ἢ ἐντύφεται. Πίστις δὲ σαφεστάτη τὰ ὁρώμενα. Τοῦ γὰρ συμβεβηκότος πάθους σημεῖόν ἐστιν ὅ τε ἀναδιδόμενος ἀεὶ καπνὸς, καὶ ὃ μεταλλεύουσι θεῖον.

Τῆς δὲ περὶ τὴν χώραν παλαιᾶς εὐδαιμονίας ἐναρ-
γέστατον ὑπολέλειπται δεῖγμα, πόλις μία καὶ ἡ ἐν
κύκλῳ γῆ· πολυάνθρωπος μὲν ἡ πόλις, εὔχορτος δὲ
καὶ εὔσταχυς καὶ συνόλως καρποφόρος ἡ γῆ, πρὸς
ἔλεγχον δίκης γνώμη θεία δικασθείσης.

§. 28. Ἀλλὰ γὰρ οὐχ ἕνεκα τοῦ δηλῶσαί με τὰς
μεγαλουργηθείσας συμφορὰς κοινὰς ταῦτα διεξῆλ-
θον, ἀλλ' ἐκεῖνο βουλόμενος παραστῆσαι, ὅτι τῶν
τριῶν ὡς ἀνδρῶν ἐπιφανέντων τῷ σοφῷ, δύο μό-
22 νους εἰς τὴν ἀφανισθεῖσαν χώραν τὰ λόγιά φησιν
M. ἐλθεῖν ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν οἰκητόρων, τοῦ τρίτου μὴ
δικαιώσαντος ἥκειν. Ὅς γε κατὰ τὴν ἐμὴν ἔννοιαν
ἦν ὁ πρὸς ἀλήθειαν ὤν, ἁρμόττον ὑπολαβὼν εἶναι
τὰ μὲν ἀγαθὰ παρὼν δι' αὐτοῦ χαρίζεσθαι, τὰ δὲ
ἐναντία καθ' ὑπηρεσίαν τῶν δυνάμεων χειρουργεῖν,
ἵνα μόνων ἀγαθῶν αἴτιος, κακοῦ δὲ μηδενὸς προη-
γουμένως νομίζηται. Τοῦτό μοι δοκοῦσι καὶ τῶν
βασιλέων οἱ μιμούμενοι τὴν θείαν φύσιν πράττειν,
τὰς μὲν χάριτας δι' ἑαυτῶν προτείνοντες, τὰς δὲ
τιμωρίας δι' ἑτέρων βεβαιοῦντες. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν
δυεῖν δυνάμεων ἡ μὲν εὐεργέτις ἐστίν, ἡ δὲ κολα-
στήριος, ἑκατέρα κατὰ τὸ εἰκὸς ἐπιφαίνεται τῇ Σο-
δομιτῶν γῇ· διότι τῶν ἀρίστων ἐν αὐτῇ πέντε πό-
λεων τέτταρες μὲν ἔμελλον ἐμπίπρασθαι, μία δὲ ἀπα-
θὴς καὶ παντὸς κακοῦ σῶος ὑπολείπεσθαι. Ἐχρῆν γὰρ
διὰ μὲν τῆς κολαστηρίου γίνεσθαι τὴν φθοράν, σώ-
ζεσθαι δὲ διὰ τῆς εὐεργέτιδος. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ
σωζόμενον μέρος οὐχ ὁλοκλήρους καὶ παντελεῖς εἶ-
χεν ἀρετάς, δυνάμει μὲν τοῦ ὄντος εὐεργετεῖτο, προ-
ηγουμένως δὲ τῆς ἐκείνου φαντασίας ἀνάξιον ἐνομί-
σθη τυχεῖν.

§. 29. Ἡ μὲν οὖν ἐν φανερῷ καὶ πρὸς τοὺς
πολλοὺς ἀπόδοσις ἥδ' ἐστίν. Ἡ δ' ἐν ἀποκρύφῳ καὶ
πρὸς ὀλίγους, ὅσοι τρόπους ψυχῶν ἐρευνῶσιν ἀλλ'
οὐ σωμάτων μορφάς, αὐτίκα λεχθήσεται. Συμβο-

λικῶς ἡ πεντάπολις αἱ ἐν ἡμῖν πέντε αἰσθήσεις εἰσὶ,
τὰ τῶν ἡδονῶν ὄργανα, δι᾽ ὧν ἅπασαι μικραί τε
καὶ μεγάλαι τελεσιουργοῦνται. Ἢ γὰρ ὁρῶντες χρω-
μάτων καὶ σχημάτων ποικιλίας ἔν τε ἀψύχοις καὶ
ψυχὴν ἔχουσιν ἡδόμεθα, ἢ φωνῶν ἐμμελεστάτων ἀ-
κούοντες, ἢ κατὰ γεῦσιν ἐν τοῖς περὶ ἐδωδὴν καὶ 371
πόσιν, ἢ κατ᾽ ὄσφρησιν ἐν εὐωδίαις ἀτμῶν, ἢ ἐν P.
μαλακοῖς καὶ θερμοῖς ἔτι τε λείοις κατὰ τὴν ἁφήν.
Ζωωδέσταται μὲν οὖν καὶ ἀνδραποδωδέσταται τῶν
πέντε τρεῖς εἰσιν αἰσθήσεις, γεῦσις, ὄσφρησις, ἁφὴ,
περὶ ἃς τῶν θρεμμάτων καὶ θηρίων τὰ γαστριμαρ-
γοῦντα καὶ συνουσιαστικώτατα μάλιστα ἐπτόηται·
δι᾽ ὅλης γὰρ ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἢ τροφῶν ἀπλή-
στως ἐμφορεῖται, ἢ πρὸς ὀχείας ὁρμᾷ. Δύο δ᾽ εἰ-
σὶν ἐμφιλόσοφοι καὶ ἡγεμονίδες, ἀκοὴ καὶ ὅρασις.
Βραδύτερα δέ πως καὶ θηλύτερα ὦτα ὀφθαλμῶν,
ἐπὶ τὰ ὁρατὰ φθανόντων ὑπὸ εὐτολμίας, καὶ οὐκ
ἀναμενόντων, μέχρις ἂν ἐκεῖνα κινήσῃ, προϋπαντια-
ζόντων δὲ καὶ ἀντικινῆσαι γλιχομένων. Ἀκοὴ μὲν
οὖν διότι βραδεῖα καὶ θηλητέρα δευτερεύουσαν ἐχέ-
23 τω τάξιν, προνομία δ᾽ ἔστω τις ἐξαίρετος ὁράσει.
M. Ταύτην γὰρ ὁ θεὸς βασιλίδα τῶν ἄλλων ἀπέφηνεν,
ἐπάνω θεὶς ἁπασῶν, καὶ ὥςπερ ἐπ᾽ ἀκροπόλεως ἱ-
δρυσάμενος οἰκειοτάτην ἀπειργάσατο ψυχῇ. Τεκμη-
ριώσαιτο δ᾽ ἄν τις ἐκ τοῦ συμμεταβαλεῖν ταῖς ἐ-
κείνης τροπαῖς. Λύπης μὲν γὰρ ἐγγινομένης, ὀ-
φθαλμοὶ συννοίας γέμουσι καὶ κατηφείας· χαρᾶς δ᾽
ἔμπαλιν, ὑπομειδιῶσι καὶ γεγήθασι· φόβου δὲ κρα-
τήσαντος, ταραχώδους γέμουσιν ἀταξίας, κινήσεις
καὶ παλμοὺς καὶ περιστροφὰς ἀτάκτους ἐνδεχόμενοι.
Εἰ δ᾽ ὀργὴ κατάσχοι, τραχυτέρα πως καὶ ὕφαιμος
ἡ ὄψις· καὶ ἐν μὲν τῷ λογίζεσθαι καὶ φροντίζειν
ἠρεμεῖ καὶ ἐκνένευκε, μόνον οὐ συνεκτείνουσα τῇ
διανοίᾳ ἑαυτήν· ἐν δὲ ταῖς ἀναψύξεσι καὶ ἀνέσεσι
συνανίεται καὶ χαλᾶται. Καὶ προςιόντι μὲν φίλῳ
προευαγγελίζεται τὸ τῆς εὐνοίας πάθος εὐδίῳ καὶ

γαληνῷ βλέμματι· εἰ δ' ἐχθρὸς τύχοι πάλιν, τὸ δυςάρεστον τῆς ψυχῆς πάθος προμηνύει. Καὶ θρασύτητι μὲν προπηδῶσι καὶ προεκτρέχουσιν ὀφθαλμοί· αἰδοῖ δὲ πράως ἠρεμοῦσι. Καὶ συνελόντι φράσαι, ψυχῆς εἰκόνα δεδημιουργῆσθαι τὴν ὅρασιν ἀκρότητι τέχνης εὖ μεμιμημένης ἐναργὲς ἐμφαίνουσαν εἴδωλον, οἷα διὰ κατόπτρου, τὴν φύσιν ὁρατὴν ἐξ αὑτῆς οὐκ ἐχούσης. Ἀλλὰ γὰρ οὐ ταύτῃ μόνον τὰς ἄλλας αἰσθήσεις ὑπερβάλλει τὸ κάλλος ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι τῶν ἄλλων ἐν ταῖς ἐγρηγόρσεσι — τὴν γὰρ καθ' ὕπνον ἀπραξίαν οὐ παραληπτέον — ἐπιλείπουσιν αἱ χρήσεις. Ὁπότε γὰρ οὐ κινήσειέ τι τῶν ἐκτὸς, ἡσυχάζουσιν· αἱ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν ἀναπεπταμένων ἐνέργειαι συνεχεῖς καὶ ἀδιάστατοι, μηδέποτε πληρουμένων εἰσὶ, καὶ ταύτῃ παριστάντων, ἣν ἔχουσι πρὸς ψυχὴν συγγένειαν. Ἀλλ' ἐκείνη ἀεικίνητος
οὖσα, μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ διανίσταται· τοῖς 372
δὲ, ἅτε σαρκὸς πλεῖστον μετέχουσιν, αὐτάρκης ἐδό- P.
θη δωρεὰ, μέρος ἥμισυ τοῦ παντὸς βίου χρόνου διατελεῖν ἐνεργοῦσι τὰς ἁρμοττούσας ἐνεργείας.

§. 30. Ὃ δέ ἐστιν ἀναγκαιότατον τῆς ἀπὸ τῶν ὀμμάτων ὠφελείας, ἤδη λεκτέον. Μόνῃ γὰρ ὁράσει τῶν αἰσθήσεων ὁ θεὸς ἀνέτειλε φῶς. ὃ καὶ τῶν ὄντων ἐστὶ κάλλιστον, καὶ πρῶτον ἐν ἱεραῖς βίβλοις ὠνομάσθη καλόν. Διττὴ δὲ φωτὸς φύσις· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ χρειώδους πυρὸς, φθαρτοῦ φθαρτὸν, ἐκλάμπει, σβέσιν ἐνδεχόμενον· τὸ δὲ ἄσβεστόν ἐστι καὶ ἄφθαρτον, ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ πρὸς ἡμᾶς φερόμενον, ὥςπερ ἀπ' ἀεννάων πηγῶν ἑκάστου τῶν ἀστέρων αὐγὰς ἐκχέοντος. Ἑκατέρῳ δὲ ἡ ὄψις ὁμιλεῖ, καὶ δι' ἀμφοτέρων προςβάλλει τοῖς ὁρατοῖς εἰς ἀκριβεστάτην ἀντίληψιν. Ἔτι τοίνυν ἐπιχειροῦμεν ὀφθαλμοὺς λόγῳ ἐγκωμιάζειν, τοῦ θεοῦ τοὺς ἀλη-
24 θεῖς ἐπαίνους αὐτῶν στηλιτεύσαντος ἐν οὐρανῷ,
M. τοὺς ἀστέρας; Ἡλίου γὰρ αὐγαὶ καὶ σελήνης καὶ

τῶν ἄλλων πλανήτων καὶ ἀπλανῶν τοῦ χάριν γεγόνασιν, ὅτι μὴ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας, εἰς τὴν τοῦ ὁρᾶν ὑπηρεσίαν; Διὸ καὶ προςχρώμενοι τῇ πασῶν ἀρίστῃ δωρεᾷ φωτὶ καταθεῶνται τὰ ἐν κόσμῳ, γῆν, φυτὰ, ζῶα, καρποὺς, πελάγη, ἀναχύσεις ποταμῶν αὐθιγενῶν τε καὶ χειμάῤῥων, πηγῶν τε διαφορὰς, ὧν αἱ μὲν ψυχρὸν, αἱ δὲ θερμὸν νᾶμα προχέουσι, πάντων τῶν κατὰ τὸν ἀέρα συνισταμένων τὰς φύσεις· ἀμύθητοι δέ εἰσιν ἰδέαι καὶ ἀπερίληπτοι λόγῳ. Καὶ ἐπὶ πᾶσιν τὸν οὐρανὸν, ὃς ἀληθείᾳ κόσμος ἐν κόσμῳ δεδημιούργηται, καὶ τὰ κατ᾽ οὐρανὸν κάλλη καὶ θεῖα ἀγάλματα. Τίς οὖν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐπαυχήσει διαβῆναί ποτε τοσοῦτον.

§. 31. Ἀλλ᾽ ἐάσαντες τὰς ἐπὶ ταῖς φάτναις τὸ σύμφυτον ἡμῖν θρέμμα πιαινούσας, τὴν ἐπιθυμίαν, ἐξετάσωμεν τὴν λόγου μεταποιουμένην ἀκοὴν, ἧς ὁ σύντονος καὶ τελειότατος δρόμος ἵσταται κατὰ ἀέρα τὸν περίγειον, ὅταν βίαι πνευμάτων καὶ κτύποι βροντῶν, συρμὸν πολὺν καὶ χαλεπὸν πάταγον ἐξηχῶσιν. Ὀφθαλμοὶ δὲ ἀπὸ γῆς ἐν ἀκαρεῖ φθάνουσιν εἰς οὐρανὸν, καὶ τὰ πέρατα τοῦ παντὸς, ἐπ᾽ ἀνατολὰς ὁμοῦ καὶ δύσεις, ἄρκτον τε καὶ μεσημβρίαν ἀφικνούμενοι πρὸς τὸ θεωρεῖν, ἕλκουσιν ἐπὶ τὰ φανέντα τὴν διάνοιαν. Ἡ δὲ τὸ παραπλήσιον ἐνδεξαμένη δέος οὐκ ἠρεμεῖ, ἀλλ᾽ ἅτε ἀεικίνητος καὶ ἀκοίμητος οὖσα, παρὰ τῆς ὄψεως, τοῦ δύνασθαι τὰ νοητὰ θεωρεῖν λαβοῦσα τὰς ἀφορμὰς, εἰς σκέψιν ἦλθεν, πότερον τὰ φανέντα ταῦτ᾽ ἐστὶν ἀγένητα, ἢ γενέσεως ἔλαβεν ἀρχήν· καὶ πότερον ἄπειρα ἢ πεπερασμένα· καὶ πότερον εἷς ἢ πλείους εἰσὶ κόσμοι· καὶ πότερον τὰ τέτταρα στοιχεῖα τῶν ἁπάντων ἐ- 373
στὶν, ἢ φύσιν ἐξαίρετον οὐρανὸς καὶ ἐν αὐτῷ κεκλή- P.
ρωται, θειοτέρας καὶ οὐχὶ τοῖς ἄλλοις τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐπιλαχόντα. Εἰ δὲ δὴ καὶ γέγονεν ὁ κόσμος, ὑπὸ τίνος γέγονε· καὶ τίς ὁ δημιουργὸς κατ᾽ οὐσίαν ἢ ποιό-

τητα· καὶ τί διανοηθεὶς ἐποίει· καὶ τί νῦν πράσσει· καὶ τίς ἐστιν αὐτῷ διαγωγὴ καὶ βίος, καὶ ὅσα ἄλλα περιττὸς νοῦς φρονήσει συμβιῶν εἴωθε διερευνᾶσθαι. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνάκειται τῷ φιλοσοφεῖν· ἐξ οὗ δῆλόν ἐστιν, ὅτι σοφία καὶ φιλοσοφία τὴν ἀρχὴν ἀπ' οὐδενὸς ἔλαβεν ἑτέρου τῶν ἐν ἡμῖν, ἢ τῆς ἡγεμονίδος τῶν αἰσθήσεων ὁράσεως, ἣν καὶ μόνην ἐκ τῆς σωματικῆς χώρας διέσωσεν ὁ θεὸς, τὰς τέσσαρας φθείρας· ὅτι αἱ μὲν σαρκὶ καὶ τοῖς σαρκὸς πάθεσιν ἐδούλευσαν, ἣ δὲ ἴσχυσεν ἀνατεῖναι τὸν αὐχένα καὶ βλέψαι, καὶ τέρψεις ἑτέρας ἀνευ-
M. ρεῖν πολὺ βελτίους τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ἐκ τῆς περὶ τὸν κόσμον θεωρίας καὶ τῶν ἐν αὐτῷ. Μίαν οὖν, ὥσπερ ἐκ πενταπόλεως, τῶν πέντε αἰσθήσεων τὴν ὅρασιν ἐξαιρέτου γέρως τυχεῖν ἁρμόττον ἦν, καὶ φθειρομένων τῶν ἄλλων διαμένειν· ὅτι οὐ περὶ τὰ θνητὰ εἰλεῖται μόνον ὡς ἐκεῖναι, μετανίστασθαι δὲ πρὸς τὰς ἀφθάρτους φύσεις ἀξιοῖ, χαίρουσα τῇ θέᾳ τούτων. Διὸ παγκάλως "μικράν τε καὶ οὐ μικράν" *) τὴν πόλιν ταύτην οἱ χρησμοὶ διασυνιστᾶσιν, αἰνιττόμενοι τὴν ὅρασιν· μικρὰ μὲν γὰρ λέγεται εἶναι, διότι βραχὺ μέρος τῶν ἐν ἡμῖν ἐστι· μεγάλη δὲ, ὅτι μεγάλων ἐφίεται, τὸν σύμπαντα οὐρανὸν καὶ κόσμον γλιχομένη θεάσασθαι.

§. 32. Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐπιφανείσης ὄψεως καὶ τῶν ἀοιδίμων καὶ παγκάλων ξενίων, ἐν οἷς δοκῶν ἑστιᾶν ὁ ξενοδόχος εἱστιᾶτο, καθόσον ἐφικτὸν ἦν, ἀκριβοῦσιν ἡμῖν τὰ περὶ τὸν τόπον, δεδήλωται. Μεγίστην δὲ πρᾶξιν ἀξίαν ἀκοῆς οὐχ ἡσυχαστέον· ὀλίγου γὰρ δέω φάναι πάσας ὅσαι θεοφιλεῖς ὑπερβάλλει. Λεκτέον δὲ τὰ καίρια περὶ αὐτῆς. Υἱὸς ἐκ τῆς γαμετῆς γίνεται τῷ σοφῷ γνήσιος, ἀγαπη-

*) Gen. 19, 20.

τὸς καὶ μόνος, τό τε σῶμα κάλλιστος, καὶ τὴν ψυχὴν ἄριστος. Ἤδη γὰρ τελειοτέρας τῆς ἡλικίας ἐξέφαινεν ἀρετάς, ὡς τὸν πατέρα μὴ πάθει μόνον εὐνοίας φυσικῆς, ἀλλὰ καὶ γνώμης, καθάπερ ἠθῶν δικαστήν, ἰσχυρᾷ τινι κεχρῆσθαι φιλοστοργίᾳ. Διακειμένῳ δὲ οὕτως ἐξαπιναίως θεσπίζεται λόγιον *) οὔποτε ἐλπισθέν, σφαγιάσαι τὸν υἱὸν ἐπί τινος ὑψηλοτάτου κολωνοῦ, πορρωτάτω πόλεως ἀποστάντα τριῶν ὁδὸν ἡμερῶν. Ὁ δὲ καί τοι ἀλέκτῳ πόθῳ τοῦ παιδὸς ἐκκρεμάμενος οὔτε τὴν χρόαν μετέβαλεν, οὔτε τὴν ψυχὴν ἐκάμφθη, γνώμῃ δὲ ἀνενδότῳ καὶ ἀρρεπεῖ διέμεινεν ἀκλινής, οἷος καὶ πρότερος. Ἔρωτι δὲ θείῳ δεδαμασμένος, ἀνὰ κράτος ἐνίκα πάντα ὅσα συγγενείας ὀνόματα καὶ φίλτρα· καὶ μηδενὶ τῶν ἔνδον ἐξειπὼν τὸ λόγιον, ἐκ πολυανθρώπου θεραπείας οἰκετῶν δύο μόνους τοὺς πρεσβυτάτους καὶ μάλιστα φιλοδεσπότους παραλαβών, ὡς ἕνεκά τινος ἱερουργίας τῶν ἐν ἔθει, τέταρτος ἐξῄει σὺν τῷ παιδί. Τὸν δὲ προσταχθέντα χῶρον ὥσπερ ἀπὸ σκοπιᾶς ἰδὼν ἐκ μακροῦ, τοῖς μὲν θεράπουσι κελεύει καταμένειν, τῷ δὲ παιδὶ πῦρ καὶ ξύλα δίδωσι κομίζειν, αὐτὸ δικαιώσας τὸ ἱερεῖον τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἐπαχθίσθαι, κουφότατον βάρος· οὐδὲν γὰρ εὐσεβείας ἀπονώτερον. Βαδίζοντες δ᾽ ἰσοταχῶς, οὐ τοῖς σώμασι μᾶλλον ἢ ταῖς διανοίαις, ὁδὸν τὴν ἐπί-
26 τομον, ἧς ὁσιότης τὸ τέλος, ἐπὶ τὸν προσταχθέν-
M. τα τόπον ἀφικνοῦνται. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ συνεκόμιζε λίθους, ἵνα δείμαιτο βωμόν· ὁ δὲ υἱὸς τὰ μὲν ἄλλα ὅσα πρὸς ἱερουργίαν ὁρῶν εὐτρεπῆ, ζῷον δὲ μηδέν, ἀπιδὼν εἰς τὸν πατέρα "Ἰδοὺ τὸ πῦρ," ἔφη, "καὶ τὰ ξύλα, πάτερ. ποῦ τὸ ἱερεῖον;" **) Ἕτερος μὲν οὖν ἃ δρᾶν ἔμελλεν εἰδώς, καὶ τῇ ψυχῇ συσκιάζων, ὑπὸ τοῦ λεχθέντος κἂν συνεχύθη,

*) Gen. 22, 1 sqq. — **) Gen. 22, 7 sq.

καὶ δακρύων πληρωθεὶς ἔμφασιν τοῦ γενησομένου παρέσχεν ἐκ τῆς περιπαθήσεως ἡσυχάζων. Ὁ δὲ οὐδεμίαν ἐνδειξάμενος τροπὴν, οὔτε κατὰ τὸ σῶμα, οὔτε κατὰ τὴν διάνοιαν, σταθερῷ μέντοι τῷ βλέμματι, σταθερωτέρῳ δὲ τῷ λογισμῷ πρὸς τὴν πεῦσιν ἀποκρινόμενος, „Ὦ τέκνον," ἔφη, „ὁ θεὸς ὄψεται ἱερεῖον ἑαυτῷ," καὶ ἐν ἐρημίᾳ πολλῇ, δι' ἣν ἴσως ἀπογινώσκεις εὑρεθήσεσθαι. Πάντα δ' εἰσὶ θεῷ δυνατὰ, καὶ ὅσα ἐν ἀμηχάνῳ καὶ ἀπόρῳ κεῖται παρὰ ἀνθρώποις. Καὶ ταῦθ' ἅμα λέγων, ᾗ τάχιστα τὸν υἱὸν ἐξαρπάσας, ἐπιτίθησι τῷ βωμῷ, καὶ σπασάμενος τῇ δεξιᾷ τὸ ξίφος ἐπέφερεν ὡς ἀναιρήσων. Φθάνει δὲ ὁ σωτὴρ θεὸς ἀπ' ἀέρος φωνῇ μεσολαβήσας τὸ ἔργον, ᾗ προςέταττεν ἀνέχειν, καὶ μηδὲ ψαῦσαι τοῦ παιδός· ὀνομαστὶ καλέσας δὶς τὸν πατέρα, ἵνα ἐπιστρέψας καὶ ἀντισπάσας διακωλύσῃ τὴν σφαγὴν ἐργάσασθαι.

§. 33. Καὶ ὁ μὲν διασώζεται, τὸ δῶρον ἀντιχαρισαμένου τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν φέροντα ἐν οἷς εὐσεβεῖτο ἀντιτιμήσαντος. Τῷ δὲ ἡ πρᾶξις εἰ καὶ μὴ τὸ τέλος ἐπηκολούθησεν, ὁλόκληρος καὶ παντελὴς οὐ μόνον ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀναγινωσκόντων διανοίαις ἀνάγραπτος ἐστηλίτευται. Ἀλλὰ τοῖς φιλαπεχθήμοσι καὶ πάντα διαβάλλουσιν, οἳ ψόγον πρὸ ἐπαίνου τιμᾶν ἐθίζονται, τὸ προςταχθὲν ἔργον οὐ δόξει μέγα καὶ θαυμαστὸν, ὡς ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν εἶναι. Πολλοὺς γὰρ καὶ ἄλλους φασὶ τῶν πάνυ φιλοικείων καὶ φιλοτέκνων ἐπιδοῦναι τοὺς αὑτῶν παῖδας· τοὺς μὲν ὑπὲρ πατρίδων σφαγιασθησομένους, λυτήρια ἢ πολέμων, ἢ αὐχμῶν, ἢ ἐπομβρίας, ἢ νοσημάτων λοιμικῶν γενησομένους· τοὺς δὲ ὑπὲρ νενομισμένης εὐσεβείας, εἰ 375
καὶ μὴ πρὸς ἀλήθειαν οὔσης. Ἑλλήνων μέν γε τοὺς P.
δοκιμωτάτους, οὐκ ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς, ὀλίγα φροντίσαντας ὧν ἐγέννησαν, διὰ τῆς τούτων ἀναιρέσεως, δυνάμεις στρατευμάτων μεγάλας καὶ

πολυανθρώπους ἐν μὲν τῇ συμμαχίᾳ τεταγμένας
διασῶσαι, ἐν δὲ τῇ μερίδι τῶν ἐχθρῶν αὐτοβοεὶ δια-
φθεῖραι. Βαρβαρικὰ δὲ ἔθνη μέχρι πολλοῦ παιδο-
κτονίαν ὡς ὅσιον ἔργον καὶ θεοφιλὲς προςέσθαι, ὧν
μεμνῆσθαι τοῦ ἄγους καὶ τὸν ἱερώτατον Μωϋσέα.
Αἰτιώμενος γὰρ αὐτοὺς τοῦ μιάσματος, φάσκει ὅτι
"Τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας κατακαίουσι τοῖς
27 θεοῖς αὐτῶν." *) Ἰνδῶν δὲ τοὺς γυμνοσοφιστὰς ἄ-
M. χρι τοῦ νῦν, ἐπειδὰν ἄρχηται καταλαμβάνειν ἡ μα-
κρὰ καὶ ἀνίατος νόσος, τὸ γῆρας, πρὶν βεβαίως κρα-
τηθῆναι πῦρ ἅψαντας αὑτοὺς ἐμπιπράναι, δυναμέ-
νους ἔτι πρὸς πολυετίαν ἀντισχεῖν. Ἤδη δὲ καὶ γύ-
ναια προαποθανόντων ἀνδρῶν ὁρμῆσαι γεγηθότα
πρὸς τὴν αὐτὴν πυρὰν, καὶ ζῶντα τοῖς ἐκείνων σώ-
μασιν ὑπομεῖναι συναναφλεχθῆναι. Ταῦτα μὲν εἰ-
κότως ἄν τις θαυμάσειε τῆς εὐτολμίας, ἐκ πολλοῦ
τοῦ περιόντος καταφρονητικῶς ἔχοντα θανάτου,
καὶ ὡς ἐπ' ἀθανασίαν αὐτὸν ἵεμενα καὶ ἀπνευστὶ
θέοντα.

§. 34. Τὸν δὲ τί προςῆκεν ἐπαινεῖν ὡς ἐγχειρη-
τὴν κεκαινουργημένης πράξεως, ἣν καὶ ἰδιῶται καὶ
βασιλεῖς καὶ ὅλα ἔθνη δρῶσιν ἐν καιροῖς; Ἐγὼ δὲ
πρὸς τὴν τούτων βασκανίαν καὶ πικρίαν ἐκεῖνα λέξω.
Τῶν καταθυόντων παῖδας, οἱ μὲν ἔθει τοῦτο δρῶσιν,
ὥςπερ ἐνίους φασὶ Βαρβάρων· οἱ δὲ δι' ἀβουλήτους
καὶ μεγάλας ὑποθέσεις πόλεών τε καὶ χωρῶν, ἑτέρως
κατορθοῦσθαι μὴ δυναμένων. Ὧν οἱ μὲν ἀνάγκῃ
τοὺς αὑτῶν ἐπιδιδόασιν ὑπὸ δυνατωτέρων βιασθέντες,
οἱ δὲ δόξης καὶ τιμῆς ἐφιέμενοι, καὶ εὐκλείας μὲν
τῆς ἐν τῷ παρόντι, εὐφημίας δὲ τῆς εἰς ὕστερον.
Οἱ μὲν οὖν ἔθει σφαγιάζοντες, οὐδὲν ὡς ἔοικε μέγα
δρῶσιν. Ἐγχρονίζον γὰρ ἔθος ἐξισοῦται φύσει πολ-
λάκις, ὡς καὶ τὰ δυςυπομόνητα καὶ δυςκαρτέρητα
ῥᾳδίως ἐπελαφρίζειν, τὰς ὑπερβολὰς τῶν φοβερῶν

*) Deut. 12, 31.

ἐξευμαριζόντων. Τῶν δὲ ἕνεκα δέους ἐπιδιδόντων ἔ-
παινος οὐδείς· ὁ γὰρ ἔπαινος ἐν ἑκουσίοις κατορθώμασι
γράφεται, τὰ δ' ἀβούλητα ἑτέροις ἀνάκειται πράγμασιν,
ἢ καιροῖς, ἢ τύχαις, ἢ ταῖς ἀπ' ἀνθρώπων ἀνάγκαις.
Εἰ δέ τις δόξης ὀρεγόμενος υἱὸν ἢ θυγατέρα προΐε-
ται, ψέγοιτ' ἂν ἐνδίκως μᾶλλον ἢ ἐπαινοῖτο, θανά-
τῳ τῶν φιλτάτων ὠνούμενος τιμὴν, ἣν κεκτημένος
ὤφειλεν ὑπὲρ τῆς τῶν τέκνων σωτηρίας ἀποῤῥίπτειν.
Ἐρευνητέον οὖν, εἰ ὑπό τινος τῶν λεχθέντων ἡττη-
θεὶς ἐκεῖνος, ἔμελλε σφαγιάζειν τὸν υἱὸν, ἔθους, ἢ 376
τιμῆς, ἢ δέους. Ἔθος μὲν οὖν τὸ ἐπὶ παιδοκτονίᾳ P.
Βαβυλὼν καὶ Μεσοποταμία καὶ τὸ Χαλδαίων ἔθνος
οὐ παραδέχεται, ἐν οἷς ἐτράφη καὶ ἐβίωσε τὸν πλείο-
να χρόνον, ὡς τῇ συνεχείᾳ τῶν δρωμένων ἀμβλυτέ-
ραις ταῖς τῶν δεινῶν φαντασίαις κεκρατῆσθαι δοκεῖν.
Καὶ μὴν οὐδὲ φόβος τις ἦν ἀπ' ἀνθρώπων· οὐδὲ
γὰρ τὸ χρησθὲν αὐτῷ μόνῳ λόγιον ᾔδει τις, οὐδέ
τις συμφορὰ κατεῖχε κοινὴ, ἧς ἔδει τὴν θεραπείαν ἀ-
ναιρέσει γενέσθαι δοκιμωτάτου παιδός. Ἀλλὰ θη-
28 ρώμενος ἔπαινον τὸν παρὰ τῶν πολλῶν, ὥρμησεν
M. ἐπὶ τὴν πρᾶξιν; Καὶ τίς ἔπαινος ἐπ' ἐρημίᾳ, μηδε-
νὸς τοῦ μέλλοντος ἐπευφημήσειν παρόντος, ἀλλὰ καὶ
τῶν δυοῖν οἰκετῶν μακρὰν ἐπιτηδὲς ὑπολειφθέντων,
ἵνα μὴ ἐγκαλλωπίζεσθαι καὶ ἐνεπιδείκνυσθαι δοκῇ,
μάρτυρας ἐπαγόμενος ὧν εὐσεβεῖ;

§. 35. Στόμασιν οὖν καὶ ἀχαλίνοις καὶ κατηγόροις θύρας ἐπιθέντες, μετριαζέτωσαν τὸν ἐν αὐτοῖς μισόκαλον φθόνον, καὶ ἀρετὰς ἀνδρῶν εὖ βεβιωκότων μὴ συνέσθωσαν, ἃς ἁρμόττον ἦν εὐφημίαις συνεπικοσμεῖν. Ὅτι δὲ τῷ ὄντι ἐπαινετὴ καὶ ἀξιέραστος ἡ πρᾶξις, ἐκ πολλῶν εὐμαρὲς ἰδεῖν. Πρῶτον μὲν τοίνυν, τὸ πείθεσθαι θεῷ παρὰ πᾶσι τοῖς εὖ φρονοῦσι σεμνὸν, καὶ περιμάχητον εἶναι νομιζόμενον ἐν τοῖς μάλιστα ἐπετήδευεν, ὡς μηδενὸς τῶν πώποτε προστεταγμένων ἀμελῆσαι, καὶ ἂν ἀηδίας καὶ δυσκλείας καὶ ἂν πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων μεστὸν εἴη.

Ὅθεν καὶ τὸ χρησθὲν ἐπὶ τῷ υἱῷ γενναιότατα καὶ στεῤῥότατα ἤνεγκεν. Ἔπειτα οὐκ ὄντος ἔθους ἐν τῇ χώρᾳ, καθάπερ ἴσως παρὰ ἐνίοις ἐστὶν, ἀνθρωποθυτεῖν, ὃ τῇ συνεχείᾳ τὰς τῶν δεινῶν φαντασίας εἴωθεν ἐκλύειν, αὐτὸς ἔμελλε πρῶτος ἄρχεσθαι καινοτάτου καὶ παρηλλαγμένου παραδείγματος, ὃ μοι δοκεῖ μηδεὶς ἂν ὑπομεῖναι, καὶ εἰ σιδήρου τὴν ψυχὴν ἢ ἀδάμαντος κατεσκεύαστο. "Φύσει γὰρ," ὥς εἶπέ τις, "ἔργον μάχεσθαι." Γνήσιον τε υἱὸν πεποιημένος μόνον τοῦτον, εὐθὺς εἶχε καὶ τὸ πάθος ἐπ' αὐτῷ τῆς εὐνοίας γνήσιον, ὑπερβάλλον τοὺς σώφρονας ἔρωτας καὶ τὰς φιλίας, ὅσαι δι' ὀνόματος γεγόνασι. Προςῆν δέ τι καὶ βιαστικώτατον φίλτρον, τὸ μὴ καθ' ἡλικίαν, ἀλλ' ἐν γήρᾳ γεγεννηκέναι τὸν παῖδα. Τοῖς γὰρ ὀψιγόνοις ἐπιμεμήνασί πως οἱ τοκῆες, ἢ τῷ μακρὸν ἐπιποθῆσαι χρόνον τὴν γένεσιν αὐτῶν, ἢ τῷ μηκέθ' ἑτέρους ἐλπίζειν ἔσεσθαι· τῆς φύσεως ἐνταῦθα ἱσταμένης, ὡς ἐπὶ τελευταῖον καὶ ὕστατον ὅρον. Ἐκ πολυπαιδίας μὲν οὖν ἕνα προέσθαι θεῷ, καθάπερ ἀπαρχήν τινα τέκνων, παράδοξον οὐδὲν, ἔχοντα τὰς ἐπὶ τοῖς ζῶσιν ἡδονὰς, οὐ μικρὰ παραμύθια καὶ μειλίγματα τῆς ἐπὶ τῷ σφαγιασθέντι λύπης· ὃν δὲ μόνον τις ἔσχεν ἀγαπητὸν διδοὺς, παντὸς λόγου 377
μεῖζον ἔργον διαπράττεται, μηδὲν οἰκειότητι χαριζόμε- P.
νος, ἀλλ' ὅλῃ ῥοπῇ πρὸς τὸ θεοφιλὲς ταλαντεύων. Ἐκείνῳ μὲν δὴ ἐξαίρετον καὶ μόνῳ σχεδὸν τοῦτο πεπραγμένον. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, καὶ ἂν ὑπὲρ σωτηρίας πατρίδων καὶ στρατευμάτων ἐπιδιδῶσι σφαγιασθησομένους τοὺς αὐτῶν, ἢ οἴκοι καταμένουσιν, ἢ μακρὰν ἀφίστανται τῶν βωμῶν· ἢ καὶ ἂν παρατύχωσι, τὰς ὄψεις ἀποστρέφονται, θεάσασθαι μὴ ὑπο-
29 μένοντες, ἄλλων ἀναιρούντων. Ὁ δὲ ὥςπερ ἱερεὺς,
M αὐτὸς κατήρχετο τῆς ἱερουργίας, ἐφ' υἱῷ τὰ πάντα ἀρίστῳ φιλοστοργότατος πατήρ. Ἐμέλλησε δ' ἂν ἴσως καὶ νόμῳ τῶν ὁλοκαυτωμάτων διανέμων κατὰ μέλη τὸν υἱὸν ἱερουργεῖν. Οὕτως οὐ τὸ μέν τι μέ-

ρος ἀπέκλινε πρὸς τὸν παῖδα, τὸ δέ τι πρὸς εὐσέβειαν, ἀλλ᾽ ὅλην τὴν ψυχὴν δι᾽ ὅλων ὁσιότητι προσεκλήρωσεν, ὀλίγα φροντίσας συγγενικοῦ αἵματος. Τί δὴ τῶν εἰρημένων πρὸς ἑτέρους κοινόν; Τί δ᾽ οὐκ ἐξαίρετον καὶ παντὸς λόγου κρεῖττον; Ὡς τόν γε μὴ φύσει βάσκανον καὶ φιλοπόνηρον καταπλαγῆναι καὶ θαυμάσαι τῆς περιττῆς ἄγαν εὐσεβείας, οὐχ ἅπαντα ὅσα εἶπον ἀθρόα εἰς νοῦν βαλλόμενον, ἀλλὰ καὶ ἂν ἕν τι τῶν πάντων. Ἱκανὴ γὰρ καὶ ἡ ἑνὸς φαντασία, τύπῳ τινὶ βραχεῖ, βραχὺ δὲ οὐδὲν ἔργον σοφοῦ, μέγεθος ψυχῆς καὶ ὕψος ἐμφῆναι.

§. 36. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐπὶ τῆς ῥητῆς καὶ φανερᾶς ὑποθέσεως ἵσταται τὰ λεχθέντα, φύσιν δὲ τοῖς πολλοῖς ἀδηλοτέραν ἔοικε παρεμφαίνειν, ἣν οἱ τὰ νοητὰ πρὸ τῶν αἰσθητῶν ἀποδεχόμενοι καὶ ὁρᾶν δυνάμενοι γνωρίζουσιν. Ἔστι δὲ τοιάδε. Ὁ μελλήσας σφαγιάζεσθαι καλεῖται Χαλδαϊστὶ μὲν Ἰσαάκ, Ἑλληνιστὶ δὲ μεταληφθέντος τοῦ ὀνόματος, γέλως· γέλως δ᾽ οὐχ ὁ κατὰ παιδιὰν ἐγγινόμενος σώματι παραλαμβάνεται νῦν, ἀλλ᾽ ἡ κατὰ διάνοιαν εὐπάθεια καὶ χαρά. Ταύτην ὁ σοφὸς ἱερουργεῖν λέγεται δεόντως θεῷ· διὰ συμβόλου παριστὰς, ὅτι τὸ χαίρειν μόνῳ θεῷ οἰκειότατόν ἐστιν. Ἐπίλυπον μὲν γὰρ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ περιδεὲς, ἢ παρόντων κακῶν ἢ προσδοκωμένων, ὡς ἢ ἐπὶ τοῖς ἐν χερσὶν ἀβουλήτοις ἀνιᾶσθαι, ἢ ἐπὶ τοῖς μέλλουσι ταραχῇ καὶ φόβῳ κραδαίνεσθαι. Ἄλυπος δὲ καὶ ἄφοβος καὶ ἀμέτοχος παντὸς πάθους ἡ τοῦ θεοῦ φύσις, εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος παντελοῦς μόνη μετέχουσα. Τῷ δὴ τὴν ἀληθῆ ταύτην ὁμολογίαν ὡμολογηκότι τρόπῳ, χρηστὸς ὢν καὶ φιλάνθρωπος ὁ θεὸς, φθόνον ἐληλακὼς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, προσηκόντως ἀντιχαρίζεται τὸ δῶρον, καθόσον ἔχει δυνάμεως ὁ ληψόμενος, καὶ μονονουχὶ ταῦτα θεσπίζει, λέγων· τὸ μὲν τῆς χαρᾶς
γένος καὶ τὸ χαίρειν ὅτι οὐκ ἔστιν ἑτέρου πλὴν ἐμοῦ 378
τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων κτῆμα, σαφῶς οἶδα· κεκτη- P.

μένος δὲ ὅμως, οὐ φθονῶ τοῖς ἀξίοις χρῆσθαι. Ἄ-
ξιος δέ τίς ἂν εἴη, πλὴν εἴ τις ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς βου-
λήμασιν ἕποιτο; Τούτῳ γὰρ ἥκιστα μὲν ἀνιᾶσθαι,
ἥκιστα δὲ φοβεῖσθαι συμβήσεται, πορευομένῳ ταύ-
την τὴν ὁδὸν, ᾗ πάθεσι μὲν καὶ κακίαις ἐστὶν ἄβα-
τος, εὐπαθείαις δὲ καὶ ἀρεταῖς ἐμπεριπατεῖται. Μη-
δεὶς δὲ ὑπολαβέτω τὴν ἄκρατον καὶ ἀμιγῆ λύπης χα-
30 ρὰν ἀπ᾽ οὐρανοῦ καταβαίνειν ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλ᾽ ἐγκέ-
M. χραται ἐξ ἀμφοῖν, περιττεύοντος τοῦ κρείττονος· ὅν-
περ τρόπον καὶ τὸ φῶς ἐν οὐρανῷ μὲν ἄκρατον καὶ
ἀμιγὲς σκότους ἐστὶν, ἐν δὲ τοῖς ὑπὸ σελήνην ἀέρι
ζοφερῷ κεκραμένον φαίνεται. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰ-
τίας δοκεῖ μοι καὶ πρότερον γελάσασα ἀρετῆς ἡ ἐπώ-
νυμος Σάῤῥα *) πρὸς τὸν πυνθανόμενον ἀρνήσα-
σθαι τὸν γέλωτα· καταδείσασα μήποτε ἄρα τὸ
χαίρειν οὐδενὸς ὂν γεννητοῦ, μόνου δὲ τοῦ θεοῦ, σφε-
τερίζηται. Διόπερ θαρσύνων αὐτὴν ὁ ἱερὸς λόγος
φησὶ, „Μηδὲν εὐλαβηθῇς,“ ὄντως ἐγέλασας, καὶ
μέτεστί σοι χαρᾶς. Οὐ γὰρ εἴασεν ὁ πατὴρ τὸ ἀν-
θρώπων γένος λύπαις καὶ ὀδύναις καὶ ἄχθεσιν ἀνιά-
τοις ἐμφέρεσθαι· παρέμιξε δὲ καὶ τῆς ἀμείνονος φύ-
σεως, εὐδιάσαι ποτὲ καὶ γαληνιάσαι τὴν ψυχὴν δικαι-
ώσας· τὴν δὲ τῶν σοφῶν καὶ τὸν πλείονα χρόνον τοῦ
βίου γήθειν καὶ εὐφραίνεσθαι τοῖς τοῦ κόσμου θεω-
ρήμασιν ἐβουλήθη.

§. 37. Τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς τοῦ ἀνδρὸς εὐσε-
βείας, εἰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἐστὶν ἀφθονία, λελέ-
χθω. Διερευνητέον δὲ καὶ τὴν πρὸς ἀνθρώπους
αὐτοῦ δεξιότητα. Τῆς γὰρ αὐτῆς φύσεώς ἐστιν, εὐ-
σεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν
ἑκάτερον, ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς
ἀνθρώπους θεωρεῖται. Πάντα μὲν οὖν τὰ πεπρα-
γμένα μακρὸν ἂν εἴη διεξιέναι, δυοῖν δὲ ἢ τριῶν οὐκ

---

*) Gen. 18, 15.

ἄτοπον ἐπιμνησθῆναι. Πολυάργυρος καὶ πολύχρυ-
σος ἐν τοῖς μάλιστα ὤν, καὶ θρεμμάτων πολυζώους
ἀγέλας ἔχων, καὶ τῶν ἐγχωρίων καὶ αὐτοχθόνων
τοῖς ἱκανὰ κεκτημένοις ἐν τῷ περιουσιάζειν ἁμιλ-
λώμενος, καὶ πλουσιώτερος γεγονὼς ἢ κατὰ μέτοι-
κον, ὑπ᾽ οὐδενὸς ἐμέμφθη τῶν ὑποδεξαμένων,
ἀλλ᾽ ὑπὸ πάντων τῶν εἰς πεῖραν ἐλθόντων ἐπαινού-
μενος διετέλεσεν. Εἰ δὲ καί τις, οἷα φιλεῖ πολλάκις,
ἐκ θεραπόντων καὶ τῶν συνδιατριβόντων ἅμιλλα καὶ
διαφορὰ πρὸς ἑτέρους ἐγένετο, ταύτην ἐπειρᾶτο δια-
λύειν ἡσυχῇ, βαρυτέρῳ ἤθει τὰ φιλόνεικα καὶ ταρα-
χώδη καὶ στασιαστικὰ πάντα προβεβλημένος, καὶ τῆς
ψυχῆς ἀπεληλακώς. Καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ πρὸς
τοὺς ἀλλοτρίους τοιοῦτος ἦν, οἳ βαρυτέρᾳ καὶ δυνα-
τωτέρᾳ χειρὶ συμφωνήσαντες ἠμύναντο ἂν ἄρχοντα 379
χειρῶν ἀδίκων, ὁπότε καὶ πρὸς τοὺς γένει μὲν οἰκεί- P.
ους, γνώμῃ δὲ ἠλλοτριωμένους, ἐρήμους δὲ καὶ μό-
νους, καὶ πολλῷ καταδεέστερα κεκτημένους, ἐμετρία-
ζεν, ἐλαττούμενος ἑκὼν ἐν οἷς πλεονεκτεῖν ἐδύνατο.
Ἦν γὰρ ἀδελφιδοῦς αὐτῷ, τῆς πατρίδος ὁπότε με-
τανίστατο, συνεξεληλυθὼς, ἀβέβαιος, ὑπαμφίβολος,
ἀντιῤῥέπων τῇδε καὶ ἐκεῖσε· καὶ τοτὲ μὲν προςσαίνων
φιλικοῖς ἀσπάσμασι, τοτὲ δὲ ἀφηνιάζων καὶ ἀπαυχενί-
ζων διὰ τὴν τῶν τρόπων ἀνομαλίαν. Ὅθεν καὶ τὸ
οἰκετικὸν αὐτῷ δύσερι καὶ ταραχῶδες ἦν, σωφρονι-
στὴν οὐκ ἔχον, καὶ μάλιστα τὸ ποιμενικὸν μακρὰν
τοῦ δεσπότου διεζευγμένον. Ἀπελευθεριάζοντες γοῦν
ὑπ᾽ αὐθαδείας, ἀεὶ διεφέροντο τοῖς προεστηκόσι τῶν
θρεμμάτων τοῦ σοφοῦ, τὰ πολλὰ εἴκουσι διὰ τὴν
τοῦ δεσπότου πραϋπάθειαν· ὑφ᾽ οὗ πρὸς ἀπόνοιαν
ἐπιδιδόντες καὶ θράσος ἀναίσχυντον, ὤργων, μηνι-
ῶντες ἤδη καὶ τὸ ἀκατάλλακτον ἐν αὐτοῖς ζωπυροῦν-
τες, ἕως ἀπηνάγκασαν τοὺς ἀδικουμένους εἰς ἄμυναν
ὁρμῆσαι. Μάχης δὲ ἐμβριθεστέρας γενομένης, ἀκού-
σας ὁ ἀστεῖος τὴν ἀντεφόρμησιν, εἰδὼς τὴν αὐτοῦ
μερίδα πλήθει τε καὶ δυνάμει ὑπερέχουσαν, τὴν δια-

φορὰν οὐκ εἴασεν ἄχρι νίκης ἐλθεῖν, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀνιᾶσαι τὸν ἀδελφιδοῦν ἐφ' ἥττῃ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐν μεθορίῳ στὰς, λόγοις συμβατηρίοις τοὺς διαφερομένους κατήλλαξεν, οὐ πρὸς τὸ παρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον. Εἰδὼς γὰρ ὅτι συνοικοῦντες μὲν καὶ ἐν ταὐτῷ διαιτώμενοι, γνωσιμαχοῦντες φιλονεικήσουσι, στάσεις ἀεὶ καὶ πολέμους κατ' ἀλλήλων ἐγείροντες, ἵνα μὴ τοῦτο γένοιτο, συμφέρον ὑπέλαβεν εἶναι παραιτήσασθαι τὸ ὁμοδίαιτον, καὶ τὴν οἴκησιν διαζεῦξαι. Καὶ μεταπεμψάμενος τὸν ἀδελφιδοῦν, αἵρεσιν αὐτῷ δίδωσι τῆς ἀμείνονος χώρας, ἄσμενος ὁμολογῶν ἣν ἂν ἐπιλέξηται μερίδα λήψεσθαι· κερδανεῖν γὰρ κέρδος μέγιστον, τὴν εἰρήνην. Καίτοι τίς ἂν ἕτερος ἀσθενεστέρῳ παραχωρήσειεν οὑτινοσοῦν, ὧν ἰσχυρότερος; Τίς δὲ νικᾶν δυνάμενος βούλοιτ' ἂν ἡττᾶσθαι, μὴ συγχρώμενος τῷ δύνασθαι; Μόνος δὲ οὗτος τὸ ἄριστον οὐκ ἐν ῥώμῃ καὶ πλεονεξίᾳ τιθέμενος, ἀλλ' ἐν ἀστασιάστῳ βίῳ καὶ, τὸ ἐφ' αὐτὸν ἧκον μέρος, ἡσυχάζοντι, πάντων ἔδοξεν εἶναι θαυμασιώτατος.

§. 38. Ἐπειδὴ τοίνυν ὡς ἐπ' ἀνθρώπου ἡ λέξις
ἐγκωμιαστικὴ λέλεκται, μηνύονται δὲ καὶ τρόποι ψυ-
χῆς, κατὰ τοὺς ἀπὸ τῶν ῥητῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ μετιόν-
τας, ἁρμόττον ἂν εἴη καὶ τούτους ἀνερευνῆσαι. Μυ-
ρίοι μὲν οὖν εἰσὶν ἀπὸ μυρίων ἀφορμῶν κατὰ παν- 380
τοδαπὰς ἰδέας πραγμάτων συνιστάμενοι. Δύο τοί- P.
νυν μέλλοντες ἐπικρίνεσθαι τρόποι, ὧν ὁ μὲν πρεσβύ-
τερος, ὁ δὲ νεώτερος. Πρεσβύτερος μέν ἐστιν ὁ τὰ
πρῶτα καὶ ἡγεμονικὰ τῇ φύσει τιμῶν, νεώτερος δὲ
ὁ τὰ ὑπήκοα καὶ ἐν ἐσχατιαῖς ἐξεταζόμενα. Πρε-
σβύτερα μὲν οὖν καὶ ἡγεμονικώτερα φρόνησις καὶ
32 σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀνδρία καὶ πᾶν ὅ τι
M. περὶ ἀρετὴν καὶ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις. Νεώτερα
δὲ πλοῦτος καὶ ἀρχὴ καὶ δόξα καὶ εὐγένεια, οὐχ ἡ ἀ-
ληθὴς, ἀλλ' ἣν οἱ πολλοὶ νομίζουσι, καὶ ὅσα ἄλλα
τὴν τρίτην μετὰ τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ τάξιν εἴ-

ληχεν, ἥ τις εὐθύς ἐστι καὶ τελευταία. Τούτων οὖν τῶν τρόπων ἑκάτερος ἔχει καθάπερ τινὰς ποίμνας καὶ ἀγέλας. Ὁ μὲν τῶν ἐκτὸς ὀρεγόμενος ἄργυρον καὶ χρυσὸν, καὶ πάντα ὅσα τοῦ πλουτεῖν ὗλαι καὶ παρασκευαί· καὶ πάλιν ὅπλα, μηχανήματα, τριήρεις, ἱππικὴν καὶ πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν, τὰς πρὸς ἡγεμονίαν ἀφορμὰς, ἐξ ὧν περιγίνεται τὸ βεβαίως κρατεῖν. Ὁ δὲ καλοκἀγαθίας ἐραστὴς τὰ καθ' ἑκάστην ἀρετὴν δόγματα, καὶ τὰ κατὰ σοφίαν αὐτῆς θεωρήματα. Προστάται δὲ καὶ ἐπιμεληταὶ τούτων ἑκατέρων εἰσί τινες, οἷα θρεμμάτων ποιμένες· τῶν μὲν ἐκτὸς, οἱ φιλοχρήματοι καὶ φιλόδοξοι καὶ στρατηγιῶντες, καὶ ὅσοι τὴν ἐπὶ τοῖς πλήθεσι δυναστείαν ἀγαπῶντες· τῶν δὲ περὶ ψυχὴν, ὅσοι φιλόκαλοι καὶ φιλάρετοι μὴ τὰ νόθα πρὸ τῶν γνησίων, ἀλλὰ τὰ γνήσια πρὸ τῶν νόθων ἀγαθὰ αἱρούμενοι. Γίνεται οὖν φυσική τις αὐτοῖς ἡ διαμάχη, μηδὲν ἐγνωκόσι τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἀπᾴδουσι καὶ διαφερομένοις ἀεὶ περὶ πράγματος συνεκτικωτάτου τῶν ἐν βίῳ· τοῦτο δ' ἔστιν, ἡ κρίσις τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν. Ἄχρι μὲν οὖν τινὸς ἐπολεμεῖτο ἡ ψυχὴ, καὶ τὴν στάσιν ταύτην ἐχώρει, μήπω κεκαθαρμένη παντελῶς, ἀλλ' ἔτι τῶν παθῶν καὶ νοσημάτων παρευημερούντων τοὺς ὑγιαίνοντας λόγους, ἐταράττετο. Ἀφ' οὗ δὲ ἤρξατο δυνατωτέρα γίνεσθαι, καὶ ῥώμῃ κραταιοτέρᾳ τὸν ἐπιτειχισμὸν τῶν ἐναντίων δοξῶν καθαιρεῖν, πτερυξαμένη καὶ φρονήματος ὑποπλησθεῖσα, τὸν τὰς ἐκτὸς ὕλας τεθαυμακότα τρόπον ἐν αὐτῇ διατειχίζει καὶ διαζευγνύει, καὶ ὡς ἀνθρώπῳ διαλεγομένη φησὶν, ἀμήχανον ὁμοδίαιτον εἶναί σε καὶ ὁμόσπονδον ἐραστῇ σοφίας καὶ ἀρετῆς. Ἴθι δὴ, καὶ μετοικισάμενος μακρὰν ἀποζεύχθητι, μηδεμίαν ἔχων κοινωνίαν, ἀλλὰ μηδὲ σχεῖν δυνάμενος. Ὅσα γὰρ ὑπολαμβάνεις εἶναι δεξιὰ, ταῦτα οἴεται ἐκεῖνος εὐώνυμα· καὶ ὅσα τὸ ἐναντίον ἀριστερὰ, ταῦτα παρ' ἐκείνῳ νενόμισται δεξιά.

§. 39. Οὐ τοίνυν εἰρηνικὸς καὶ φιλοδίκαιος αὐ-
τὸ μόνον ἦν ὁ ἀστεῖος, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεῖος καὶ πολε-
μικός· οὐχ ἕνεκα τοῦ πολεμεῖν, οὐ γὰρ δύσερις ὢν καὶ 381
φιλόνεικος, ἀλλ' ὑπὲρ βεβαίου τῆς πρὸς τὸ μέλλον εἰ- P.
33 ρήνης, ἣν οἱ ἀντίπαλοι καθῄρουν. Σαφεστάτη δὲ
M. πίστις τὰ πραχθέντα. Τὴν πρὸς ἀνατολὰς μοῖραν τῆς οἰκουμένης τέτταρες μεγάλοι βασιλεῖς εἰλήχεσαν, οἷς ὑπήκουεν ἔθνη τὰ ἑῷα, τά τε ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Εὐφράτου. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα διέμενεν ἀστασίαστα, πειθαρχοῦντα τοῖς τῶν βασιλέων ἐπιτάγμασι, καὶ τοὺς ἐτησίους δασμοὺς ἀπροφασίστως εἰσφέροντα· μόνη δὲ ἡ Σοδομιτῶν χώρα, πρὶν καταφλεχθῆναι, παραλύειν ἤρξατο τὴν εἰρήνην, ἀπόστασιν ἐκ πολλοῦ διανοουμένη. Πάνυ γὰρ οὔσης εὐδαίμονος, πέντε βασιλεῖς ἐπεκράτουν, τάς τε πόλεις καὶ τὴν γῆν δασάμενοι, πολλὴν μὲν οὐκ οὖσαν, εὔσταχυν δὲ καὶ εὔδενδρον, καρπῶν περίπλεω. Ὃ γὰρ ταῖς ἄλλαις τὸ μέγεθος, τοῦθ' ἡ ἀρετὴ Σοδόμοις παρεῖχεν· ὅθεν καὶ πλείους ἐραστὰς εἶχεν ἡγεμόνας, τὸ κάλλος αὐτῆς καταπλαγέντας. Οὗτοι τὸν ἄλλον χρόνον τοὺς ἐπιταχθέντας φόρους ἀπεδίδοσαν τοῖς ἐκλογεῦσι τῶν χρημάτων, τοὺς δυνατωτέρους ὧν ἦσαν ὕπαρχοι τιμῶντες ἅμα καὶ δεδιότες. Ἐπεὶ δὲ ἐκορέσθησαν ἀγαθῶν, καὶ, ὅπερ φιλεῖ, κόρος ὕβριν ἐγέννησε, πλείω τῆς δυνάμεως φρονήσαντες, ἀπαυχενίζουσι τὸ πρῶτον· εἶθ' οἷα κακοὶ δοῦλοι δεσπόταις τοῖς ἑαυτῶν ἐπιτίθενται, στάσει πιστεύσαντες, ἢ ῥώμῃ. Οἱ δὲ τῆς ἑαυτῶν εὐγενείας ὑπομνησθέντες, καὶ φραξάμενοι δυνατωτέρᾳ χειρὶ, μάλα καταφρονητικῶς ᾔεσαν, ὡς αὐτοβοεὶ περιεσόμενοι· καὶ συμπλακέντες, τοὺς μὲν εὐθὺς εἰς φυγὴν ἀνεσκέδασαν, τοὺς δὲ ἐπιστροφάδην κτείναντες, ἡβηδὸν διαφθείρουσιν· αἰχμάλωτον δὲ πολὺν ὄχλον ἀναγαγόντες μετὰ τῆς ἄλλης λείας διενέμοντο. Προσαπάγουσι μέντοι καὶ τοῦ σοφοῦ τὸν ἀδελφιδοῦν, εἰς μίαν τῆς πεντεπόλεως οὐκ ἐκ πολλοῦ μετῳκηκότα.

§. 40. Τοῦτο μηνυθὲν ὑπό τινος τῶν ἐκ τῆς
τροπῆς διασωθέντων, χαλεπῶς αὐτὸν ἠνίασε· καὶ
οὐκ ἔτι ἠρέμει, διὰ τοῦτο συγκεχυμένος, καὶ ζῶντα
πενθῶν τὸ ἀργαλεώτερον, ἢ εἰ τεθνεῶτα ἐπύθετο.
Τέλος μὲν γάρ, ὡς αὐτό που δηλοῖ τὸ ὄνομα, τῶν
κατὰ τὸν βίον ἁπάντων, καὶ μάλιστα κακῶν, ᾔδει
τὴν τελευτήν, μυρία δὲ τῶν ἀβουλήτων ἐφεδρεύοντα
τοῖς ζῶσι. Διώκειν δὲ εὐτρεπιζόμενος ἐπὶ τὸ ῥύσα-
σθαι τὸν ἀδελφιδοῦν, ἠπόρει συμμάχων, ἅτε ξένος
ὢν καὶ μέτοικος, καὶ μηδενὸς τολμῶντος ἀμάχοις
δυνάμεσι τοσούτων βασιλέων καὶ ἄρτι νενικηκότων
ἐναντιοῦσθαι. Καινοτάτην δ᾽ ἐξεῦρε συμμαχίαν·
πόρος γὰρ καὶ ἐν ἀπόροις, ὅταν δικαίων καὶ φιλαν-
θρώπων ἔργων ἐφίηταί τις, εὑρίσκεται. Συναγα-
γὼν γὰρ τοὺς οἰκέτας, καὶ τοῖς ἀργυρωνήτοις 382
προστάξας οἴκοι καταμένειν — ἔδεισε γὰρ ἐξ αὐτῶν P.
αὐτομολίαν — τοὺς οἰκότριβας καταλέγει, καὶ δια-
νείμας εἰς ἑκατονταρχίας, τρισὶν ἐπῄει τάξεσιν· οὐ
ταύταις πεποιθὼς — πολλοστὴ γὰρ ἦν μοῖρα τῶν
παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν — ἀλλὰ τῷ ὑπερμάχῳ καὶ
34 προαγωνιστῇ τοῦ δικαίου θεῷ. Συντείνων οὖν ἐπέ-
M σπευδε μηδὲν τάχους ἀνιείς, ἕως χαιροφυλακήσας νυ-
κτὸς ἐπιπίπτει τοῖς πολεμίοις, δεδειπνημένοις ἤδη καὶ
πρὸς ὕπνον μέλλουσι τρέπεσθαι. Καὶ τοὺς μὲν ἐν
εὐναῖς ἱέρευε, τοὺς δὲ ἀντιταχθέντας ἄρδην ἀνῄρει·
πάντων δὲ ἐῤῥωμένως ἐπεκράτει τῷ θαῤῥαλέῳ τῆς
ψυχῆς μᾶλλον ἢ ταῖς παρασκευαῖς. Καὶ οὐ πρότε-
ρον ἀνῆκεν, ἕως τὴν μὲν ἀντίπαλον στρατιὰν βασι-
λεῦσιν αὐτοῖς ἡβηδὸν ἀνελὼν πρὸ τοῦ στρατοπέδου
κατεστόρεσε, τὸν δὲ ἀδελφιδοῦν ἀνήγαγε μετὰ λαμ-
πρᾶς καὶ ἐπιφανεστάτης νίκης, ἅπασαν τὴν ἵππον
καὶ τὴν τῶν ἄλλων πληθὺν ὑποζυγίων, καὶ λείαν
ἀφθονωτάτην προςπαραλαβών. Ὃν θεασάμενος ὁ
μέγας ἀρχιερεὺς τοῦ μεγίστου θεοῦ ἐπανιόντα *) καὶ

*) Gen. 14, 23.

τροπαιοφοροῦντα σῶον μετὰ σώου τῆς ἰδίας δυνάμεως — οὐδένα γὰρ τῶν συνόντων ἀπέβαλε — καταπλαγεὶς τὸ μέγεθος τῆς πράξεως, καὶ ὅπερ εἰκὸς ἐννοηθεὶς ὡς οὐκ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης καὶ συμμαχίας κατωρθώθη, τὰς χεῖρας ἀνατείνας εἰς οὐρανὸν, εὐχαῖς αὐτὸν γεραίρει, καὶ τὰ ἐπινίκια ἔθυε, καὶ πάντας τοὺς συναραμένους τῷ ἀγῶνι λαμπρῶς εἱστία, γεγηθὼς καὶ συνηδόμενος ὡς ἐπ' οἰκείῳ κατορθώματι. Καὶ ἦν τῷ ὄντι οἰκεῖον αὐτῷ· "κοινὰ γὰρ," κατὰ τὴν παροιμίαν, "τὰ τῶν φίλων," πολὺ δὲ πλέον τὰ τῶν ἀγαθῶν, οἷς ἐντελὲς εὐαρεστεῖν θεῷ.

§. 41. Ταῦτα μὲν οὖν αἱ ῥηταὶ γραφαὶ περιέχουσιν. Ἀσώματα δὲ ὅσοι καὶ γυμνὰ τὰ πράγματα θεωρεῖν δύνανται, οἱ ψυχῇ μᾶλλον ἢ σώματι ζῶντες, φήσουσι τῶν ἐννέα βασιλέων τοὺς μὲν τέτταρας εἶναι τὰς ἐν ἡμῖν τῶν τεττάρων παθῶν δυνάμεις, ἡδονῆς, ἐπιθυμίας, φόβου, λύπης· τοὺς δὲ πέντε, τὰς ἰσαρίθμους αἰσθήσεις, ὅρασιν, ἀκοὴν, ὄσφρησιν, γεῦσιν, καὶ ἁφήν. Τρόπον γάρ τινα βασιλεύουσι καὶ ἄρχουσιν ἡμῶν ἀνημμέναι τὸ κράτος, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. Ὑπήκοοι γὰρ αἱ πέντε τῶν τεττάρων εἰσὶ, καὶ φόρους αὐταῖς καὶ δασμοὺς ἀναγκαίως φέρουσιν, ὑπὸ φύσεως ὁρισθέντας. Ἐξ ὧν γὰρ ἂν ἴδωμεν, ἢ ἀκούσωμεν, ἢ ὀσφρανθῶμεν, ἢ γευσώμεθα, ἢ ἁψώμεθα, λῦπαι, καὶ ἡδοναὶ, καὶ φόβοι, καὶ ἐπιθυμίαι συνίστανται· μηδενὸς τῶν παθῶν καθ' αὑτὸ σθένοντος, εἰ μὴ ἐχορηγεῖτο ταῖς διὰ τῶν αἰσθήσεων παρασκευαῖς. Αὗται γὰρ ἐκείνων δυνάμεις εἰσὶν, ἢ διὰ χρωμάτων καὶ σχημάτων, ἢ διὰ φωνῆς τῆς ἐν τῷ λέγειν ἢ ἀκούειν, ἢ διὰ χυμῶν, ἢ ἀτμῶν, ἢ τῶν ἐν ἁπτοῖς, ἃ μαλακὰ καὶ σκληρὰ, ἢ τραχέα 3
35 καὶ λεῖα, ἢ θερμὰ καὶ ψυχρά. Πάντα γὰρ ταῦτα
M. διὰ τῶν αἰσθήσεων ἑκάστῳ τῶν παθῶν χορηγεῖται. Καὶ μέχρι μὲν οἱ λεχθέντες ἀποδίδονται φόροι, μένει τοῖς βασιλεῦσιν ἡ ὁμαιχμία· ὅταν δὲ μηκέθ' ὁ-

μοίως συντελῶνται, στάσεις εὐθὺς καὶ πόλεμοι συνίστανται. Τοῦτο δὲ συμβαίνειν ἔοικεν, ὅταν ἀφικνῆται τὸ ἐπώδυνον γῆρας, ἐν ᾧ τῶν μὲν παθῶν ἀσθενέστερον οὐδὲν γίνεται, τάχα δὲ καὶ τῆς παλαιᾶς δυνάμεως κραταιότερον, ἀμυδραὶ δέ τε ὄψεις, καὶ ὦτα δυςήκοα, καὶ ἑκάστη τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἀμβλυτέρα, μηκέθ' ὁμοίως ἀκριβοῦν ἕκαστα καὶ δικάζειν δυναμένη, μηδ' ἴσα τῷ πλήθει ὑποτελεῖν. Εἰκότως οὖν ἐξασθενήσασαι πάντα τρόπον καὶ κλιθεῖσαι δι' αὐτῶν, καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων παθῶν ῥᾳδίως ἀνατρέπονται. Φυσικώτατα δὲ ἐκεῖνο εἴρηται, ὅτι τῶν πέντε βασιλέων δύο μὲν εἰς τὰ φρέατα ἐμπίπτουσι, τρεῖς δὲ πρὸς φυγὴν ὥρμησαν. Ἀφὴ μὲν γὰρ καὶ γεῦσις ἄχρι τῶν τοῦ σώματος βαθυτάτων ἀφικνοῦνται, σπλάγχνοις παραπέμπουσαι τὰ οἰκεῖα πρὸς διοίκησιν· ὀφθαλμοὶ δὲ καὶ ὦτα καὶ ὄσφρησις ἔξω τὰ πολλὰ βαίνουσαι ἀποδιδράσκουσι τὴν δουλείαν τοῦ σώματος. Οἷς ἅπασιν ἐφεδρεύων ὁ ἀστεῖος, ἐπειδὴ κατεῖδε τὰ σύμμαχα καὶ φίλα πρὸ μικροῦ, νοσοῦντα καὶ πόλεμον ἀντὶ εἰρήνης ταῖς ἐννέα βασιλείαις γενόμενον, πρὸς τὰς πέντε τῶν τεττάρων περὶ κράτους ἀρχῆς ἁμιλλωμένων, ἐξαπιναίως καιροφυλακήσας ἐπιτίθεται· φιλοτιμούμενος δημοκρατίαν, τὴν ἀρίστην τῶν πολιτειῶν, ἀντὶ τυραννίδων καὶ δυναστειῶν ἐν τῇ ψυχῇ καταστήσασθαι, καὶ τὸ ἔννομον καὶ τὸ δίκαιον ἀντὶ παρανομίας καὶ ἀδικίας, αἳ τέως ἐπεκράτουν. Ἔστι δ' οὐ πλάσμα μύθου τὸ λεχθὲν, ἀλλὰ πρᾶγμα τῶν ἀψευδεστάτων ἐν ἡμῖν αὐτοῖς θεωρούμενον. Πολλάκις μὲν γὰρ ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὰ πάθη διατηροῦσιν αἰσθήσεις, χορηγοῦσαι τὰ αἰσθητὰ αὐτοῖς· πολλάκις δὲ καὶ στασιάζουσι μηκέτι ἀξιοῦσαι τὰ ἴσα τελεῖν, ἢ μὴ δυνάμεναι, διὰ τὸ παρεῖναι τὸν σωφρονιστὴν λόγον. Ὃς ἐπειδὰν ἀναλάβῃ τὴν αὐτοῦ πανтευχίαν, τὰς ἀρετὰς, καὶ τὰ τούτων δόγματα καὶ θεωρήματα, δύναμιν ἀνανταγώνιστον, ἐῤῥωμενέστα-

τα κρατεῖ· φθαρτὰ γὰρ ἀφθάρτῳ συνοικεῖν οὐ θέ-
μις. Αἱ μὲν οὖν ἐννέα δυναστεῖαι τεττάρων παθῶν
καὶ πέντε αἰσθήσεων, φθαρταί τε καὶ διαφθορᾶς
αἴτιαι. Ὁ δὲ ὁρμητηρίῳ χρώμενος ταῖς ἀρεταῖς λό-
γος ἱερὸς καὶ θεῖος ὄντως, ἐν ἀριθμῷ ταττόμενος
δεκάδι τῇ παντελείᾳ, πρὸς ἅμιλλαν ἐλθὼν, ἐῤῥω-
μενεστέρᾳ δυνάμει τῇ κατὰ θεὸν χρώμενος, ἀνὰ κρά-
τος νικᾷ τὰς εἰρημένας δυναστείας.

36 §. 42. Χρόνῳ δὲ ὕστερον αὐτῷ τελευτᾷ ἡ γυ-
M. νὴ, θυμηρεστάτη καὶ τὰ πάντα ἀρίστη, μυρία δεί- 384
γματα τῆς φιλανδρίας ἐνεγκαμένη, τὴν σὺν αὐτῷ P.
τῶν συγγενῶν ἀπόλειψιν, τὴν ἐκ τῆς οἰκείας ἀνεν-
δοίαστον μετάστασιν, τὰς ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς συν-
εχεῖς καὶ ἐπαλλήλους πλάνας, τὰς κατὰ λιμὸν ἐν-
δείας, τὰς ἐν πολέμοις συστρατείας. Ἀεὶ γὰρ καὶ
πανταχοῦ παρῆν, οὐδένα τόπον ἢ κλῆρον ἀπολειποῦ-
σα, κοινωνὸς ὄντως βίου καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον
πραγμάτων, ἐξ ἴσου δικαιοῦσα μετέχειν ἀγαθῶν ὁ-
μοῦ καὶ κακῶν. Οὐ γὰρ, ὥςπερ ἔνιαι, τὰς μὲν κα-
κοπραγίας ἀπεδίδρασκε, ταῖς δὲ εὐτυχίαις ἐφήδρευεν,
ἀλλὰ τὸν ἐν ἀμφοτέροις κλῆρον, ὡς ἐπιβάλλοντα
καὶ ἁρμόττοντα γαμετῇ, μετὰ προθυμίας πάσης ἀ-
νεδέχετο.

§. 43. Πολλὰ δὲ ἔχων ἐγκώμια τῆς ἀνθρώπου
διεξιέναι, ἑνὸς ὑπομνησθήσομαι, ὃ γενήσεται τῶν ἄλ-
λων σαφεστάτη πίστις. Ἄγονος γὰρ οὖσα καὶ στεί-
ρα, δείσασα μὴ κατὰ τὸ παντελὲς ἔρημος γενεᾶς
ὁ θεοφιλὴς οἶκος ἀπολειφθῇ, προςελθοῦσα τῷ ἀν-
δρὶ, φησὶ τάδε· πολὺν μὲν ἤδη χρόνον συμβιοῦμεν
εὐαρεστοῦντες ἀλλήλοις· οὗ δὲ χάριν καὶ αὐτοὶ συν-
εληλύθαμεν, καὶ ἡ φύσις τὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς
ἡρμόσατο κοινωνίαν, τέκνων γένεσις οὐκ ἔστιν. Ἀλλ᾿
οὐδὲ εἰςαῦθις ἐξ ἐμοῦ γε ὑπερήλικος ἤδη γεγονυίας
ἐλπίζεται. Μὴ δὴ παραπόλαυε τῆς ἐμῆς ἀγονίας,
μηδ᾿ ἕνεκα τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας, αὐτὸς δυνάμενος
εἶναι πατὴρ, κεκώλυσο. Ζηλοτυπία γὰρ οὐκ ἂν

γένοιτό μοι πρὸς ἑτέραν, ἣν οὐ δι' ἐπιθυμίαν ἄλο-
γον ἄξῃ, νόμον δὲ φύσεως ἐκπιμπλὰς ἀναγκαῖον.
Οὗ χάριν οὐχ ὑπερθήσομαι νυμφοστολεῖν, ὡς τὸ
ἐνδέον ἐμοὶ μέλλουσαν ἐκπληροῦν. Καὶ εἴ γε ἀπαν-
τήσειαν αἱ περὶ σπορᾶς τέκνων εὐχαί, σὰ μὲν ἔσται
τὰ γεννώμενα γνήσια, θέσει δὲ πάντως ἐμά. Πρὸς
δὲ τὸ ἀνύποπτον τῆς ζηλοτυπίας, ἐμήν, εἰ βούλει,
θεράπαιναν ἀγάγου, τὸ μὲν σῶμα δούλην, ἐλευθέ-
ραν δὲ καὶ εὐγενῆ τὴν διάνοιαν, ἧς πολλῷ χρόνῳ
πεῖραν ἔλαβον καὶ βάσανον, ἀφ' ἧς ἡμέρας τὸ
πρῶτον εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν εἰσήχθη, γένει μὲν Αἰ-
γυπτίαν, τὴν δὲ προαίρεσιν Ἑβραίαν. Ἔστι μὲν
ἡμῖν οὐσία πολλή, καὶ ἄφθονος πλοῦτος, οὐχ ὡς
μετοίκοις· ἤδη γὰρ καὶ τῶν αὐτοχθόνων τοὺς ἐν
εὐτυχίαις λαμπραῖς ὑπερβάλλομεν, κληρονόμος δ'
οὐδεὶς ἀποδέδεικται καὶ διάδοχος, καί τοι γε εἶναι
δυνάμενος, ἐὰν ταῖς ἐμαῖς παραινέσεσι πεισθῇς. Ὁ
δὲ θαυμάσας τῆς γυναικὸς ἔτι μᾶλλον τὴν ἀεὶ και-
νουμένην φιλανδρίαν καὶ νεάζουσαν, καὶ τὸ περὶ
τοῦ μέλλοντος ἐξεταστικόν τε καὶ προμηθές, ἄγε- 385
ται τὴν ὑπ' αὐτῆς δοκιμασθεῖσαν ἄχρι τοῦ παιδο- P.
37 ποιήσεσθαι· ὡς δὲ οἱ τὰ σαφέστατα διηγούμενοί
M. φασιν, ἄχρι τοῦ μόνον ἐγκύμονα γενέσθαι. Γενο-
μένης δὲ οὐκ εἰς μακράν, ἀποσχέσθαι, διά τε φυ-
σικὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὴν τιμήν, ἣν ἀπένειμε τῇ
γαμετῇ. Γίνεται μὲν οὖν υἱὸς ἐκ τῆς θεραπαί-
νης εὐθὺς τότε, γίνεται δὲ καὶ μακροῖς χρόνοις
ὕστερον γνήσιος, ἀπεγνωκόσι τὴν ἐξ ἀλλήλων γέ-
νεσιν· ἆθλον καλοκἀγαθίας ἐλπίδος πάσης τελειό-
τερον τοῦ φιλοδώρου θεοῦ παρασχόντος.

§. 44. Τοσαῦτα μὲν ἀπόχρη δείγματα περὶ τῆς γυναικὸς εἰρῆσθαι· πλείω δ' ἔστιν ἐγκώμια τοῦ σοφοῦ, ὧν ὀλίγῳ πρότερον ἔνια διεξῆλθον. Λέξω δὴ καὶ τὸ περὶ τὴν τελευτὴν τῆς γυναικὸς οὐκ ἄξιον ἔργον ἡσυχασθῆναι. Τοιαύτην γὰρ ἀπο-

βαλὼν κοινωνὸν τοῦ σύμπαντος βίου, οἷαν ἔδειξεν ὁ λόγος, καὶ μηνύουσιν οἱ χρησμοὶ, τῆς λύπης ἐπαποδυομένης ἤδη καὶ κατὰ τῆς ψυχῆς κονιομένης, ὥςπερ ἀθλητὴς ἐπεκράτησε, ῥώσας καὶ θαρσύνας εὖ μάλα τὸν ἀντίπαλον φύσει τῶν παθῶν λογισμόν· ᾧ συμβούλῳ παρὰ πάντα τὸν βίον χρώμενος, τότε διαφερόντως ἠξίωσε πείθεσθαι, τὰ βέλτιστα παραινοῦντι καὶ συμφέροντα. Ἦν δὲ ταυτί· μήτε πλείω τοῦ μετρίου σφαδάζειν, ὡς ἐπὶ καινοτάτῃ καὶ ἀγεννήτῳ συμφορᾷ, μήτε ἀπαθείᾳ, καθάπερ μηδενὸς ὀδυνηροῦ συμβεβηκότος, χρῆσθαι. Τὸ δὲ μέσον πρὸ τῶν ἄκρων ἑλόμενον μετριοπαθεῖν πειρᾶσθαι· τῇ μὲν φύσει τὸ οἰκεῖον χρέος ἀπολαβούσῃ μὴ δυςχεραίνοντα, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἡσυχῇ καὶ πρᾴως ἐπελαφρίζοντα. Μαρτυρίαι δὲ τούτων ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις κατάκεινται, ἃς οὐ θέμις ψευδομαρτυριῶν ἁλῶναι, αἳ μηνύουσιν, ὅτι βραχέα τῷ σώματι ἐπιδακρύσας, θᾶττον ἀπανέστη τοῦ νεκροῦ· τὸ πενθεῖν ἐπὶ πλέον, ὡς ἔοικεν, ἀλλότριον ἡγησάμενος σοφίας, ὑφ᾽ ἧς ἀνεδιδάχθη τὸν θάνατον νομίζειν μὴ σβέσιν ψυχῆς, ἀλλὰ χωρισμὸν καὶ διάζευξιν ἀπὸ σώματος, ὅθεν ἦλθεν ἀπιούσης. Ἦλθε δὲ, ὡς ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ δεδήλωται, παρὰ θεοῦ. Καθάπερ δὲ οὐδεὶς ἂν ἄχθοιτο τῶν μετρίων, ἢ χρέος ἢ παρακαταθήκην ἀποτίνων τῷ προεμένῳ· τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ τῆς φύσεως ἀπολαμβανούσης τὰ οἰκεῖα, χαλεπαίνειν ᾤετο δεῖν, ἀλλὰ τοῖς ἀναγκαίοις ἀσμενίζειν. Ὡς δὲ ἧκον οἱ ἐν τέλει τῶν κατὰ τὴν χώραν συναλγήσοντες, ἰδόντες οὐδὲν τῶν ἐν ἔθει παρ᾽ αὐτοῖς γινομένων ἐπὶ τοῖς πενθοῦσιν· οὐκ ὀλόφυρσιν, οὐ θρῆνον, οὐ κοπετὸν, οὐκ ἀνδρῶν, οὐ γυναικῶν, ἀλλὰ τῆς συμπάσης οἰκίας εὐσταθῆ καὶ νηφάλιον κατήφειαν, ἐθαύμαζον οὐ μετρίως, καὶ τὸν ἄλλον προκαταπεπληγμένοι τοῦ ἀνδρὸς βίον. Εἶτ᾽ οὐ στέγοντες ἐν ἑαυτοῖς τὰ τῆς ἀ- 386
ρετῆς αὐτοῦ μεγέθη καὶ κάλλη — πάντα γὰρ ἦν P.

38 ἐξαίρετα — προσελθόντες ἐξεφώνησαν, „Βασιλεὺς
M. παρὰ θεοῦ εἶ σὺ ἐν ἡμῖν" *) ἀληθέστατα λέγοντες. Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι βασιλεῖαι πρὸς ἀνθρώπων καθίστανται, πολέμοις καὶ στρατείαις καὶ κακοῖς ἀμυθήτοις, ἅπερ ἀντεπιφέρουσιν ἀλληλοκτονοῦντες οἱ δυναστειῶν ἐφιέμενοι, πεζὰς καὶ ἱππικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ἐπιτειχίζοντες. Τὴν δὲ τοῦ σοφοῦ βασιλείαν ὀρέγει θεὸς, ἣν παραλαβὼν ὁ σπουδαῖος, οὐδενὶ μὲν αἴτιος γίνεται κακοῦ, πᾶσι δὲ τοῖς ὑπηκόοις ἀγαθῶν κτήσεως ὁμοῦ καὶ χρήσεως, εἰρήνην καὶ εὐνομίαν καταγγέλλων.

§. 45. Ἔστι δὲ καὶ ἀνάγραπτος ἔπαινος αὐτῷ χρησμοῖς μαρτυρηθεὶς, οὓς Μωϋσῆς ἐθεσπίσθη, δι' οὗ μηνύεται, ὅτι ἐπίστευσε τῷ θεῷ· ὅπερ λεχθῆναι μὲν βραχύτατόν ἐστιν, ἔργῳ δὲ βεβαιωθῆναι μέγιστον. Τίνι γὰρ ἄλλῳ πιστευτέον; Ἆρά γε ἡγεμονίαις, ἢ δόξαις καὶ τιμαῖς, ἢ περιουσίᾳ πλούτου καὶ εὐγενείᾳ, ἢ ὑγείᾳ καὶ εὐαισθησίᾳ, ἢ ῥώμῃ καὶ κάλλει σώματος; Ἀλλ' ἀρχὴ μὲν πᾶσα σφαλερὸν, μυρίους ἔχουσα τοὺς λοχῶντας ἐφέδρους· εἰ δέ που καὶ βεβαιωθείη, μετὰ μυρίων ὅσων κακῶν, ἃ δρῶσι καὶ πάσχουσιν οἱ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις βεβαιοῦται. Δόξαι δὲ καὶ τιμαὶ κτῆμα σφαλερώτατον, ἐν ἀκρίτοις ἤθεσι καὶ πτηνοῖς λόγοις ἀνεξετάστων ἀνθρώπων σαλεῦον· καὶ ἂν εἰ παραμένοι, γνήσιον ἀγαθὸν ἔχειν οὐ πέφυκε. Πλοῦτοι δὲ καὶ εὐγένειαι προσορμίζονται μὲν καὶ τοῖς φαυλοτάτοις· εἰ δὲ καὶ μόνοις σπουδαίοις, ἐγκώμια προγόνων καὶ τύχης, ἀλλ' οὐ τῶν ἐχόντων εἰσίν. Ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τοῖς περὶ τὸ σῶμα μέγα φρονεῖν ἄξιον, ἐν οἷς τὰ ἄλλα ζῶα πλέον ἔχει. Τίς γὰρ ἀνθρώπων ἰσχυρότερος, ἢ ῥωμαλεώτερος ταύρου μὲν ἐν ἡμέροις, ἐν δὲ ἀγρίοις

*) Gen. 23, 6.

λέοντος; Τίς δὲ ὀξυωπέστερος ἱέρακος, ἢ ἀετοῦ; Τίς δὲ περὶ ἀκοὴν εὐτυχὴς οὕτως, ὡς τῶν ζώων τὸ νωθέστατον, ὄνος; Τίς δὲ περὶ τὰς ὀσφρήσεις κυνὸς ἀκριβέστερος, ὅν φασιν οἱ κυνηγετικοὶ ῥινηλατοῦντα τοῖς μακρὰν πτώμασιν εὐσκόπως ἐπιτρέχειν, οὐ προειδόμενον; Ὅπερ γὰρ ὄψις ἑτέροις, τοῦτο μυκτῆρες κυσὶ κυνηγετικοῖς καὶ θηρευτικοῖς καὶ ἰχνευτικοῖς. Ὑγιεινότατά γε μὴν, καὶ, ὡς ἔνι μάλιστα, ἄνοσα, πλεῖστα τῶν ἀλόγων ζώων ἐστίν. Ἐν δὲ τῷ περὶ κάλλους ἀγῶνι, καὶ τῶν ἀψύχων ἔνιά μοι δοκεῖ νικᾶν δύνασθαι τὰς ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν εὐμορφίας· ἀγάλματα, καὶ ξόανα, καὶ ζω-
γραφήματα, καὶ συνόλως ὅσα γραφικῆς ἔργα καὶ 387
πλαστικῆς ἐν ἑκατέρᾳ τέχνῃ κατορθούμενα, περὶ ἃ P.
σπουδάζουσιν Ἕλληνες ὁμοῦ καὶ Βάρβαροι, πρὸς κόσμον τῶν πόλεων ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις χωρίοις ἀνατιθέντες.

39 §. 46. Μόνον οὖν ἀψευδὲς καὶ βέβαιον ἀγαθὸν
M. ἡ πρὸς τὸν θεὸν πίστις, παρηγόρημα βίου, πλήρωμα χρηστῶν ἐλπίδων, ἀφορία μὲν κακῶν, ἀγαθῶν δὲ φορά, κακοδαιμονίας ἀπόγνωσις, εὐσεβείας γνῶσις, εὐδαιμονίας κλῆρος, ψυχῆς ἐν ἅπασι βελτίωσις, ἐπερηρεισμένης τῷ πάντων αἰτίῳ, καὶ δυναμένῳ μὲν πάντα, βουλομένῳ δὲ τὰ ἄριστα. Καθάπερ γὰρ οἱ μὲν δι' ὀλισθηρᾶς ὁδοῦ βαδίζοντες ὑποσκελίζονται καὶ πίπτουσιν, οἱ δὲ διὰ ξηρᾶς καὶ λεωφόρου, ἀπταίστῳ χρῶνται πορείᾳ· οὕτως οἱ μὲν διὰ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τὴν ψυχὴν ἄγοντες, οὐδὲν ἀλλ' ἢ πίπτειν αὐτὴν ἐθίζουσιν, ὀλισθηρὰ γὰρ ταῦτά γε καὶ πάντων ἀβεβαιότατα. Οἱ δὲ διὰ τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς θεωρημάτων ἐπὶ θεὸν σπεύδοντες, ἀσφαλῆ καὶ ἀκράδαντον ὁδὸν εὐθύνουσιν· ὡς ἀψευδέστατα φάναι, ὅτι ὁ μὲν ἐκείνοις πεπιστευκὼς ἀπιστεῖ θεῷ, ὁ δὲ ἀπιστῶν ἐκείνοις πεπίστευκε θεῷ. Ἀλλ' οὐ μόνον τὴν πρὸς τὸ Ὂν πίστιν αὐτῷ μαρτυροῦσιν οἱ χρησμοὶ, τὴν βασιλίδα

τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ πρῶτον αὐτὸν ἀπέφηναν πρεσβύτερον· τῶν πρὸ αὐτοῦ τριπλασίονα καὶ πολλαπλασίονα ἔτη βιωσάντων, ὧν οὐδένα παρειλήφαμεν ἀξιωθέντα ταύτης τῆς προσρήσεως. Καὶ μήποτε εἰκότως. Ὁ γὰρ ἀληθείᾳ πρεσβύτερος, οὐκ ἐν μήκει χρόνου, ἀλλ᾽ ἐν ἐπαινετῷ βίῳ θεωρεῖται. Τοὺς μὲν οὖν αἰῶνα πολὺν τρίψαντας ἐν τῇ μετὰ σώματος ζωῇ δίχα καλοκἀγαθίας, πολυχρονίους παῖδας λεκτέον, μαθήματα πολιᾶς ἄξια μηδέποτε παιδευθέντας· τὸν δὲ φρονήσεως καὶ σοφίας, τῆς πρὸς θεὸν πίστεως ἐρασθέντα, λέγοι τίς ἂν ἐνδίκως εἶναι πρεσβύτερον, παρωνυμοῦντα τῷ πρώτῳ. Τῷ γὰρ ὄντι πρῶτος ὁ σοφὸς τοῦ ἀνθρώπων γένους, ὡς κυβερνήτης μὲν ἐν νηΐ, ἄρχων δὲ ἐν πόλει, στρατηγὸς δὲ ἐν πολέμῳ, καὶ ψυχὴ μὲν ἐν σώματι, νοῦς δ᾽ ἐν ψυχῇ, καὶ πάλιν οὐρανὸς μὲν ἐν κόσμῳ, θεὸς δ᾽ ἐν οὐρανῷ. Ὅς τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως ἀγάμενος τὸν ἄνδρα, πίστιν ἀντιδίδωσιν αὐτῷ, τὴν δι᾽ ὅρκου βεβαίωσιν ὧν ὑπέσχετο δωρεῶν, οὐκ ἔτι μόνον ὡς ἀνθρώπῳ θεὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς φίλος γνωρίμῳ διαλεγόμενος. Φησὶ γὰρ, "Κατ᾽ ἐμαυτοῦ ὤμοσα," *) παρ᾽ ᾧ ὁ λόγος ὅρκος ἐστίν· ἕνεκα τοῦ τὴν διάνοιαν ἀκλινῶς καὶ παγίως ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον ἐρηρεῖσθαι. Πρεσβύτερος μὲν οὖν καὶ πρῶτος ἔστω καὶ λεγέσθω ὁ ἀστεῖος, νεώτερος δὲ καὶ ἔσχατος πᾶς ἄφρων, τὰ νεωτεροποιὰ καὶ ἐσχατιαῖς ταττόμενα 388 μετιών. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω· P.
M τῷ πλήθει δὲ καὶ μεγέθει τῶν ἐπαίνων ἐπιτιθεὶς ὥςπερ τινὰ κεφαλὴν τοῦ σοφοῦ, φησὶν ὅτι τὸν θεῖον νόμον καὶ "τὰ θεῖα προστάγματα ἐποίησεν ἀνὴρ οὗτος πάντα·" **) οὐ γράμμασιν ἀναδιδαχθεὶς, ἀλλ᾽ ἀγράφῳ τῇ φύσει σπουδάσας ὑγιαι-

*) Gen. 15, 6. — **) Gen. 26, 5.

νούσαις καὶ ἀνόσοις ὁρμαῖς ἐπακολουθῆσαι. Περὶ δὲ ὧν ὁ θεὸς ὁμολογεῖ, τί προςῆκεν ἀνθρώπους ἢ βεβαιότατα πιστεύειν; Τοιοῦτος ὁ βίος τοῦ πρώτου καὶ ἀρχηγέτου ἐστὶ τοῦ ἔθνους, ὡς μὲν ἔνιοι φήσουσι, νόμιμος· ὡς δὲ ὁ παρ᾽ ἐμοῦ λόγος ἔδειξε, νόμος αὐτὸς ὢν καὶ θεσμὸς ἄγραφος.

---

41 M. # ΒΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ, 526 P.

ʽΟΠΕΡ ΕΣΤΙ —

ΠΕΡΙ ΙΩΣΗΦ.

ARGUMENTUM LIBRI:

VITA VIRI CIVILIS,

SIVE

DE IOSEPHO.

Deus Iosephum inde a teneris, cum greges patris pasceret, symbolum et speculum viri civilis esse voluit (1). Fratres invidia ducti, quam ne somnium quidem Iosepho divinitus immissum suppressit, eum negotiatoribus ex Arabia in Aegyptum iter facturis, istique iterum eunucho cuidam regis Aegyptiaci vendiderunt (2-5). Ex Iosephi nomine iam satis clarum, iura civilia auctarium quasi efficere legum, quae in natura rerum sancitae sunt (6); quam ob rem Iosephus quoque symbolice tunica varia amictus esse dicitur; nam iura illa non aeque una et simplicia sunt ac leges naturales, sed multiformia (7). Recte Iosephus venditur; vir enim civilis multorum dominorum servus; et rei domesticae ab eunucho praeponitur, quia huius administratio propaedeusis est regendae reipublicae (8). Iosephus, postquam eunuchi uxor frustra eum ad coitum pellexit (9), falso accusatus in carcerem coniicitur (10), quod docet, viro civili temperantiam haud minus esse necessariam, quam oeconomiae scientiam (11). Eunuchus symbolum est vulgi sapientia carentis, eiusque uxor huius libido, qua in omnia pronus rapitur (12. 13). At vir civilis non flecti se patitur, etiamsi vulgus ipsi vincula mortemque minatur

(14). Iosephus in carcerem coniectus ceteros ibi custoditos poenitentiam agere docet, somniaque duorum, qui pincernis et pistoribus praefecti fuerant, interpretatur (15-18). Posthaec vocatus sensum somniorum regis aperuit (19. 20), atque ab hoc prorex Aegypti constituitur (21). His denotatur, vitam humanam aeque ac somnium, cui est simillima, diiudicandam esse a viro civili (22-24), huncque amictu regio dignum merito censeri, cum medium inter regem et populum locum teneat (25. 26). Quum fames ubique terrarum grassari coepisset (27), pater Iosephi decem filios in Aegyptum mittit, ut frumentum ibi coëmerent (28). Ante vero Iosephus fratres, postquam cognovit, natu minimum iussit adducere (29-32). Quod quum patre difficile annuente fecissent, Iosephus fratres comiter quidem, at propter annonae caritatem non laute admodum excipit (33. 34), liberaliter tamen et amicissime tractatos dimittit (35). Quos vero cum denuo poculo aureo tentasset (36. 37), redire coactis (38. 39) se fratrem ipsorum esse aperuit (40). Rex Aegypti hac re cognita non his tantum, sed etiam patri in Aegypto vivendi facultatem fecit (41. 42); quo mortuo Iosephus fratres eodem, quo hucusque, amore ad vitae ipsius exitum amplexus est (43. 34).

---

§. 1. Τρεῖς μέν εἰσιν ἰδέαι, δι᾽ ὧν τὸ ἄριστον τέλος, μάθησις, φύσις, ἄσκησις· τρεῖς δὲ καὶ σοφῶν οἱ πρεσβύτατοι κατὰ Μωϋσῆν ἐπώνυμοι τούτων, ὧν τοὺς βίους ἀναγεγραφὼς τόν τε ἐκ διδασκαλίας, καὶ τὸν αὐτομαθῆ, καὶ τὸν ἀσκητικὸν, τέταρτον κατὰ τὸ ἑξῆς ἀναγράψω τὸν πολιτικὸν, οὗ πάλιν ἐπώνυμον ἕνα τῶν φυλάρχων διασυνίστησιν, ἐκ πρώτης ἡλικίας συγκροτηθέντα. Ἤρξατο μέντοι συγκροτεῖσθαι περὶ ἔτη γεγονὼς ἑπτὰ καὶ δέκα τοῖς κατὰ ποιμενικὴν θεωρήμασιν, ἃ συνᾴδει τοῖς περὶ πόλιν. Ὅθεν οἶμαι καὶ τὸ ποιητικὸν γένος ποιμένας λαῶν τοὺς βασιλεῖς εἴωθεν ὀνομάζειν. Ὁ γὰρ τὴν ποιμενικὴν ἄκρος, ἄριστος ἂν εἴη καὶ βασιλεὺς, τῆς καλλίστης ζώων ἀγέλης ἀνθρώπων τὴν ἐπιμέλειαν ἐν ταῖς ἐλάττονος σπουδῆς ἀξίαις ἀναδιδαχθείς.

Καὶ καθάπερ τῷ μέλλοντι πολεμαρχεῖν καὶ στρα-
τηγεῖν ἀναγκαιόταται αἱ περὶ τὰ κυνηγέσια μελέται,
42 τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἷς ἐλπὶς ἐπιτροπεῦσαι πό-
M. λεως, οἰκειότατον ποιμενική, προαγών τις οὖσα
στρατηγίας. Ἐνορῶν οὖν ὁ πατὴρ αὐτῷ φρόνημα
εὐγενὲς καὶ μεῖζον ἢ κατὰ ἰδιώτην, ἐθαύμαζε καὶ
περιεῖπε, καὶ τῶν ἄλλων υἱῶν μᾶλλον ἔστεργεν, ἐ-
πειδὴ ὀψίγονος ἦν, ὅπερ οὐδενὸς ἧττον ἀγωγόν ἐστιν
εἰς εὔνοιαν. Καὶ ἅτε φιλόκαλος ὢν ἐζωπύρει τὴν
τοῦ παιδὸς φύσιν ἐξαιρέτοις καὶ περιτταῖς ἐπιμελεί-
αις, ἵνα μὴ ἐντύφηται μόνον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐκ-
λάμψῃ.

§. 2. Φθόνος δὲ ὁ ἀεὶ ταῖς μεγάλαις εὐπρα-
γίαις ἀντίπαλος, καὶ τότε πᾶσι τοῖς μέρεσιν οἰκίαν
κατορθοῦσαν ἐπιθέμενος διέστησε, καθ᾽ ἑνὸς πολ-
λοὺς ἀδελφοὺς ἀλείψας, οἳ τῇ πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίᾳ
τοῦ πατρὸς ἰσόῤῥοπον δύσνοιαν ἐπεδείκνυντο, μι-
σοῦντες ὅσον ἐστέργετο. Τὸ δὲ μῖσος οὐκ ἐξελά- 527
λουν, ἀλλ᾽ ἐν αὐτοῖς ἐταμίευον, ὅθεν εἰκότως ἀρ- P.
γαλεώτερον ἐφύετο. Τὰ γὰρ στεγόμενα πάθη μὴ
διαπνέοντα τοῖς ἐπισχοῦσι λόγοις βαρύτερα. Χρώ-
μενος οὖν ἀκακώτοις ἤθεσι, καὶ τὴν ὑποικουροῦσαν
ἔχθραν ἐκ τῶν ἀδελφῶν οὐ συνιείς, ὄναρ ἰδὼν αἴ-
σιον ὡς δὴ φίλοις διηγεῖται. "Ἔδοξα" γάρ, φη-
σίν, "ἀμήτου καιρὸν ἐφεστάναι, καὶ πάντας ἡμᾶς
ἀφικομένους εἰς τὸ πεδίον ἐπὶ τὴν τοῦ καρποῦ συλ-
λογὴν δρέπανα λαβόντας θερίζειν. Αἰφνίδιον δὲ τὸ
μὲν ἐμὸν δράγμα ἐπανίστασθαι καὶ μετεωρισθὲν
ὀρθοῦσθαι, τὰ δὲ ὑμέτερα, ὥσπερ ἀπὸ συνθήμα-
τος ἐπιδραμόντα τεθηπέναι, καὶ μετὰ τιμῆς τῆς
πάσης προσκυνεῖν." *) Οἱ δὲ εἰς σύνεσιν ἀκριβεῖς
καὶ δεινοὶ διὰ συμβόλων ἰχνηλατῆσαι πρᾶγμα δη-
λούμενον εἰκόσι στοχασμοῖς, "Μὴ νομίζεις," ἔφα-

*) Gen. 37, 7 sqq.

σαν, "ἔσεσθαι βασιλεὺς ἡμῶν καὶ κύριος; Ταῦτα γὰρ διὰ τῆς κατεψευσμένης φαντασίας ὑπαινίττῃ." Τὸ δὲ μῖσος ἔτι μᾶλλον ἐζωπυρεῖτο, προςλαμβάνον ἀεί τινα καινὴν πρόφασιν εἰς συναύξησιν. Ὁ δὲ οὐδὲν ὑπιδόμενος, ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις ὄναρ ἰδὼν ἕτερον καταπληκτικώτερον τοῦ προτέρου, τοῖς ἀδελφοῖς ἀνέφερεν. Ὤιετο γὰρ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἕνδεκα ἀστέρας ἥκοντας προςκυνεῖν αὐτὸν, ὡς τὸν πατέρα, θαυμάσαντα τὸ γεγονὸς, ἐναποθέσθαι τῇ διανοίᾳ, ταμιεύοντα καὶ σκοπούμενον τὸ ἐσόμενον. Ἐμβριθῶς δὲ ἐνουθέτει τὸν παῖδα, κατὰ δέος τοῦ μήτι διαμαρτεῖν, καὶ φησὶν, "Ἆρα δυνησόμεθα ἐγὼ καὶ ἡ μητὴρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ προςκυνῆσαι σέ; Διὰ μὲν γὰρ ἡλίου τὸν πατέρα, διὰ δὲ σελήνης τὴν
43 μητέρα, διὰ δὲ τῶν ἕνδεκα ἀστέρων τοὺς ἀδελφοὺς
M. ὑποσημαίνειν ἔοικας, ὃ μηδὲ εἰς νοῦν ποτε ἔλθοι τὸν σὸν, ὦ παῖ· λαθοῦσα δὲ καὶ ἡ μνήμη τῶν φανέντων ὑπεξέλθοι. τὸ γὰρ τὴν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἐλπίζειν καὶ χαραδοκεῖν ἡγεμονίαν, ἀπευκτὸν ἄγαν παρ' ἐμοὶ κριτῇ, νομίζω δὲ καὶ παρὰ πᾶσιν, ὅσοις ἰσότητος μέλει καὶ συγγενικῶν δικαίων." Εὐλαβηθεὶς δὲ ὁ πατὴρ, μή τις ἐκ τῆς συναντήσεως ἐπιγένηται ταραχὴ καὶ στάσις τοῖς ἀδελφοῖς μνησικακοῦσιν ὑπὲρ τῶν ὀνειράτων τῷ θεασαμένῳ, τοὺς μὲν ἐκπέμπει ποιμανοῦντας, τὸν δὲ οἴκοι παρεφύλαττεν ἄχρι καιροῦ τοῦ προςήκοντος, εἰδὼς ὅτι τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν καὶ νοσημάτων λέγεται εἶναι χρόνος ἰατρὸς ἱκανὸς καὶ πένθος ἀνελεῖν, καὶ θυμὸν σβέσαι, καὶ φόβον θεραπεῦσαι· πάντα γὰρ ἐξευμαρίζει καὶ ὅσα κατὰ τὴν φύσιν δυςίατα. Ὡς δὲ ἐτόπασε μηδὲν ἔτι ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἔχθος ὑποικουροῦν, ἐκπέμπει τὸν υἱὸν ἅμα μὲν τοὺς ἀδελφοὺς ἀσπασόμενον, ἅμα δὲ καὶ δηλώσοντα πῶς ἔχουσιν 528
αὐτοί τε καὶ αἱ τῶν θρεμμάτων ἀγέλαι. P.

§. 3. Ταύτην τὴν ὁδὸν ἀρχὴν συνέβη γενέσθαι μεγάλων κακῶν τε αὖ καὶ ἀγαθῶν, παρ' ἐλπίδας

ἑκατέρων. Ὁ μὲν γὰρ ταῖς ἐπισκήψεσι πειθαρχῶν τοῦ πατρὸς, ἧκε πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Οἱ δὲ μακρόθεν ἀφικνούμενον ἰδόντες, ἄλλος ἄλλῳ διελάλουν οὐδὲν εὔφημον, ὁπότε οὐδὲ ὀνομαστὶ προςαγορεύειν ἠξίουν αὐτὸν, ἀλλ' ὀνειροπλῆγα καὶ ἐνυπνιαστὴν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπεφήμιζον. Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον προῆγον ὀργῆς, ὥςτε καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ φόνον οὐ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους ἐβούλευον, καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ καταφωραθῆναι ῥιπτεῖν ἀνελόντες ἐγνώκεσαν εἰς ὄρυγμα γῆς βαθύτατον. Πολλαὶ δέ εἰσι περὶ τὸν τόπον ὕδατος ὀμβρίου δεξαμεναί. Καὶ μικροῦ τὸ μέγιστον ἄγος ἀδελφοκτονίαν εἰργάσαντο, εἰ μὴ παρηγορίαις τοῦ πρεσβυτάτου μόλις ἐπείσθησαν, ὃς παρῄνει μὴ ἐφάψασθαι τοῦ μιάσματος, ἀλλ' αὐτὸν μόνον εἰς ἓν τῶν ὀρυγμάτων ῥῖψαι, διανοούμενός τι σωτήριον, ἵνα λαβὼν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπαθῆ παντὸς κακοῦ παραπέμψῃ τῷ πατρί. Συναινεσάντων δὲ, ὁ μὲν προσιὼν ἠσπάζετο, οἱ δὲ ὡς πολέμιον συλλαβόντες, ἅπασαν ἀπαμπίσχουσι τὴν ἐσθῆτα· καὶ τὸν μὲν καθιμῶσιν εἰς βαθεῖς βόθρους, τὴν δὲ ἐρίφου αἵματι φοινίξαντες διαπέμπονται τῷ πατρὶ, προφάσει ὡς ὑπὸ θηρίων δαπανηθέντος.

§. 4. Ἐκείνῃ δὲ τῇ ἡμέρᾳ κατά τινα συντυχίαν ἔμποροί τινες ὡδοιπόρουν τῶν ἔθος ἐχόντων ἀπ' Ἀραβίας εἰς Αἴγυπτον κομίζειν φόρτον· οἷς ἀνελκύσαντες τὸν ἀδελφὸν πιπράσκουσιν, ἡγησαμένου τὴν γνώμην τοῦ καθ' ἡλικίαν τετάρτου. Καὶ γὰρ οὗτός μοι δοκῶ δείσας μὴ ὑπὸ τῶν ὀργὴν ἀμείλικτον ἐπ' αὐτῷ ζωπυρούντων δολοφονηθῇ, συνεβού-
44 λευσεν ἀποδόσθαι, δουλείαν ὑπαλλαττόμενος θανά-
M. του, κουφότερον κακὸν μείζονος. Ὁ δὲ πρεσβύτατος — οὐ γὰρ παρῆν πιπρασκομένου — διακύψας καὶ μὴ κατιδὼν ὃν ἀπολελοίπει πρὸ μικροῦ, ἐβόα καὶ ἐκεκράγει, καὶ τὰς ἐσθῆτας περιῤῥηξάμενος, ἄνω καὶ κάτω καθάπερ ἐμμανὴς ἐφέρετο τὰς χεῖρα

κροτῶν, καὶ τὰς τρίχας τίλλων, "Τί πέπονθε;" λέγων, "εἴπατε, ζῇ, ἢ τέθνηκεν; Εἰ μὲν οὐκ ἔστι, δείξατέ μοι τὸν νεκρὸν, ἵν' ἐπιδακρύσας τῷ σώματι λωφήσω τῆς συμφορᾶς. Ἰδὼν κείμενον παρηγορηθήσομαι. Τί καὶ νεκρῷ μνησικακοῦμεν; Πρὸς τοὺς ἐκ ποδῶν φθόνος οὐδεὶς φύεται. Εἰ δὲ ζῇ, ποῖ γῆς ἀπελήλυθε; Φυλάττεται παρὰ τίσιν; Οὐ γὰρ δὴ καὶ ἐγὼ, καθάπερ ἐκεῖνος, ἐν ὑποψίαις εἰμὶ ὡς ἀπιστεῖσθαι. Εἰπόντων δὲ ὅτι πέπραται, καὶ τὴν τιμὴν ἐπιδεικνυμένων, "Καλὴν ἐμπορίαν," εἶπεν, "ἐστείλασθε. Τὰ κέρδη διανεμώμεθα. Τοῖς ἀνδραποδισταῖς περὶ κακίας ἄθλων ἁμιλλησάμενοι στεφανηφορῶμεν. Προςυπερβάλλοντες αὐτοὺς ὠμότητι, σεμνυνώμεθα. Καὶ ἀλλοτρίων ἐκεῖνοι συντίθενται, κατὰ δὲ οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων ἡμεῖς. Κεκαινούργηται μέγα ὄνειδος, περιβόητος αἰσχύνη. Μνημεῖα καλοκἀγαθίας οἱ πατέρες ἡμῶν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπέλιπον, ἀπολείψομεν καὶ ὑμεῖς ἀπιστίας καὶ μισανθρωπίας ἀθεραπεύτους διαβολάς. Φθάνουσι γὰρ αἱ τῶν μεγαλουργηθέντων φῆμαι πανταχόσε, τῶν μὲν ἐπαινετῶν θαυμαζόμεναι, τῶν δὲ ὑπαιτίων ψόγου καὶ κατηγορίας τυγχάνουσαι. Τίνα ἄρα τρόπον ὁ πατὴρ ἡμῶν τὴν περὶ τῶν συμβεβηκότων ἀκοὴν δέξεται; Τριςμακαρίῳ καὶ τριςευδαίμονι τὸν καθ' ἡμᾶς βίον ἀβίωτον παρέσχησθε. Τὸν πραθέντα τῆς δουλείας, ἢ τοὺς πεπρακότας τῆς ὠμότητος οἰκτιεῖται; Πολὺ μᾶλλον εὖ οἶδα ἡμᾶς· ἐπεὶ καὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν χαλεπώτερον. Τὸ μὲν γὰρ δυσὶ βοηθεῖται τοῖς μεγίστοις, ἐλέῳ καὶ ἐλπίδι, τὸ δὲ οὐδ' ἑτέρου μετέχον ἅπασιν ἡττᾶται τοῖς κριταῖς. Ἀλλὰ τί ταῦτα θρηνῶν ἀπηχῶ; Βέλτιον ἡσυχάζειν, μὴ καὶ αὐτὸς παραπολαύσω τινὸς ἀπευκτοῦ. Τραχύτατοι γὰρ ὀργὴν καὶ ἀπαραίτητοι, καὶ ἠνεῖ λαμπρῶς ἔτι ὁ ἐν ἑκάστῳ θυμός."

529 P.

§. 5. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ πατὴρ οὐ τὸ ἀληθὲς, ὅτι πέπραται ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τὸ δὲ ψεῦδος, ὅτι τέ

θνῆκε, καὶ ὡς ὑπὸ θηρίων ἐξανάλωται, πληχθεὶς
τὰ μὲν ὦτα διὰ τῶν λεγομένων, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς
διὰ τοῦ φανέντος — ὁ γὰρ χιτὼν αὐτῷ κατεσχισμέ-
45 νος καὶ κατῃκισμένος καὶ πολλῷ αἵματι πεφοινιγμέ-
M. νος ἐκεκόμιστο — συγχυθεὶς ὑπὸ τῆς περιπαθήσεως,
ἀχανὴς ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἔκειτο, μηδ᾽ ὅσον τὴν
κεφαλὴν ἐπᾶραι δυνάμενος, θλιβούσης καὶ ἐκτραχηλι-
ζούσης τῆς συμφορᾶς. Εἶθ᾽ ὥςπερ τινὰ πηγὴν δακρύ-
ων ἐξαίφνης ἀνεὶς μετ᾽ οἰμωγῆς πικρᾶς παρειὰς καὶ
γένεια καὶ στέρνα κατέκοπτε, καὶ τὰς περὶ αὐτὸν ἐσθῆ-
τας, ἅμα τοιαῦτ᾽ ἐπιλέγων, "Οὐχ ὁ θάνατος με λυπεῖ,
τέκνον, ἀλλ᾽ ὁ τούτου τάφος. Εἰ ἐπὶ γῆς ἐτάφης τῆς
σῆς, παρηγορούμην. Ἐθεράπευσα, ἐνοσίλευσα πρότε-
ρον ἀποθνήσκοντα, τελευταίων ἀσπασμάτων ἐκοινώ-
νησα, τοὺς ὀφθαλμοὺς συνέκλεισα, ἐπεδάκρυσα κει-
μένῳ τῷ νεκρῷ, πολυτελῶς ἐκήδευσα, τῶν νομιζο-
μένων οὐδὲν παρέλιπον. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ ἐπὶ τῆς ξένης,
εἶπον ἄν, τὸ οἰκεῖον ὄφλημα τῆς φύσεως ἀπολα-
βούσης, ὦ οὗτος, μὴ κατήφει. Πρὸς ζῶντας αἱ 530
πατρίδες, ἀποθανόντων δὲ πᾶσα γῆ τάφος. Ὠκύ- P.
μοροι δέ εἰσι πάντες ἄνθρωποι. Καὶ γὰρ ὁ μακρο-
βιώτατος ὀλιγοχρόνιος ἀντεξεταζόμενος αἰῶνι. Εἰ
δὲ δὴ καὶ βιαίως καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς ἔδει θνήσκειν, ἦν
ἄν μοι κουφότερον κακὸν ὑπ᾽ ἀνθρώπων ἀναιρε-
θέντος, οἳ καὶ τείναντες νεκρὸν ἂν ἠλέησαν ὡς ἐ-
παμήσασθαι κόνιν, καὶ τὸ σῶμα συγκρύψαι. Εἰ
δὲ καὶ πάντων ἐγεγένηντο ὠμότατοι, τί πλέον εἶχον
ἢ ῥίψαντες ἄταφον ἀπαλλάττεσθαι; Τῶν δὲ ἐν ὁ-
δῷ παριόντων ἴσως τις ἐπιστὰς καὶ θεασάμενος
οἶκτον τῆς κοινῆς λαβὼν φύσεως, ἐπιμελείας καὶ
ταφῆς ἠξίωσε. Νυνὶ δὲ, ὡς λόγος, ἀτιθάσσοις καὶ
σαρκοβόροις θηρσὶν εὐωχία καὶ θοίνη γέγονας γευ-
σαμένοις καὶ ἑστιαθεῖσι τῶν ἐμῶν σπλάγχνων. Ἀ-
θλητής εἰμι τῶν ἀβουλήτων, εἰκῇ γεγύμνασμαι
πολλαῖς κακοπαθείαις, ἀλώμενος, ξενιτεύων, θη-
τεύων, ἀναγκαζόμενος, ἄχρι καὶ ψυχῆς ἐπιβουλευ-

όμενος ὑφ' ὧν ἥκιστ' ἐχρῆν. Καὶ πολλὰ μὲν εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα, μυρία δὲ αὐτὸς ἔπαθον τῶν ἀνηκέστων, ἐφ' οἷς παιδευθεὶς μετριοπαθεῖν, οὐκ ἐγνάμφθην. Ἀλλ' οὐδὲν τοῦ συμβεβηκότος ἀφορητότερον, ὃ μου τὴν ῥώμην τῆς ψυχῆς ἀνατέτραφε καὶ καθῄρηκε. Τί γὰρ μεῖζον ἢ οἰκτρότερον πένθος; Ἡ μὲν ἐσθὴς τοῦ παιδὸς διακεκόμισταί μοι τῷ πατρί. Τοῦ δὲ οὐ μέρος, οὐ μέλος, οὐ βραχὺ λείψανον, ἀλλ' ὁ μὲν ὅλος δι' ὅλων δεδαπάνηται, μηδὲ ταφῆς δυνηθεὶς μεταλαχεῖν. Ἡ δ' οὐδ' ἂν ἐκπεμφθῆναί μοι δοκεῖ τὸ παράπαν, εἰ μὴ πρὸς ἀνίας ὑπόμνησιν καὶ ὧν ὑπέμεινε καίνισιν, εἰς ἀλήστους, καὶ συνεχεῖς ἐμοὶ συμφοράς." Καὶ ὁ μὲν
46 τοιαῦτ' ἀπωδύρετο. Οἱ δ' ἔμποροι πιπράσκουσι τὸν
M παῖδα ἐν Αἰγύπτῳ τῶν εὐνούχων τινὶ τοῦ βασιλέως, ὅς ἐστιν ἀρχιμάγειρος.

§. 6. Ἄξιον μέντοι μετὰ τὴν ῥητὴν διήγησιν, καὶ τὰ ἐν ὑπονοίαις προςαποδοῦναι. Σχεδὸν γὰρ τὰ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα τῆς νομοθεσίας ἀλληγορεῖται. Ὁ τοίνυν ἐπικρινόμενος τρόπος παρὰ μὲν Ἑβραίοις Ἰωσὴφ καλεῖται, παρὰ δὲ Ἕλλησι κυρίου πρόςθεσις, εὐθυβολώτατον καὶ τῷ δηλουμένῳ γράμματι οἰκειότατον. Προςθήκη γάρ ἐστι τῆς τὸ κῦρος ἁπάντων ἀνημμένης φύσεως, ἡ κατὰ δήμους πολιτεία. Ἡ μὲν γὰρ μεγαλόπολις ὅδε ὁ κόσμος ἐστὶ, καὶ μιᾷ χρῆται πολιτείᾳ καὶ νόμῳ ἑνί. Λόγος δέ ἐστι φύσεως, προςτακτικὸς μὲν ὧν πρακτέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν οὐ ποιητέον. Αἱ δὲ κατὰ τόπους αὗται πόλεις ἀπερίγραφοί τε εἰσὶν ἀριθμῷ, καὶ πολιτείαις χρῶνται διαφερούσαις, καὶ νόμοις οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς. Ἄλλα γὰρ παρ' ἄλλοις ἔθη 531
καὶ νόμιμα παρεξευρημένα καὶ προςτεθειμένα. Αἴ- P.
τιον δὲ τὸ ἄμικτον καὶ ἀκοινώνητον οὐ μόνον Ἑλλήνων πρὸς βαρβάρους, ἢ βαρβάρων πρὸς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑκατέρου γένους ἰδίᾳ πρὸς τὸ ὁμόφυλον. Εἶθ', ὡς ἔοικε τὰ ἀναίτια αἰτιώμενοι,

καιροὺς ἀβουλήτους, ἀγονίαν καρπῶν, τὸ λυπρόγειον, τὴν θέσιν ὅτι παράλιος, ἢ μεσόγειος, ἢ κατὰ νῆσον, ἢ κατὰ ἤπειρον, ἢ ὅσα τούτοις ὁμοιότροπα, τὸ ἀληθὲς ἡσυχάζουσιν. Ἔστι δὲ ἡ πλεονεξία, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀπιστία, δι' ἃς οὐκ ἀρκεσθέντες τοῖς τῆς φύσεως θεσμοῖς, τὰ δόξαντα συμφέρειν κοινῇ τοῖς ὁμογνώμοσιν ὁμίλοις, ταῦτα νόμους ἐπεφήμισαν· ὥςτε εἰκότως προςθῆναι μᾶλλον αἱ κατὰ μέρος πολιτεῖαι μιᾶς τῆς κατὰ τὴν φύσιν. Προςθῆκαι μὲν γὰρ οἱ κατὰ πόλεις νόμοι τοῦ τῆς φύσεως ὀρθοῦ λόγου· προςθήκη δέ ἐστι πολιτικὸς ἀνὴρ τοῦ βιοῦντος κατὰ φύσιν.

§. 7. Οὐκ ἄπο σκοποῦ μέντοι καὶ χιτῶνα ποικίλον ἀναλαμβάνειν λέγεται. Ποικίλον γὰρ πολιτεία καὶ πολύτροπον, μυρίας ὅσας ἐνδεχομένη μεταβολὰς, προςώποις, πράγμασιν, αἰτίαις, προξένων ἰδιότησι, καιρῶν καὶ τόπων διαφοραῖς. Ὥςπερ γὰρ κυβερνήτης ταῖς τῶν πνευμάτων μεταβολαῖς συμμεταβάλλει τὰς πρὸς εὔπλοιαν βοηθείας, εὐθύνων τὸ σκάφος οὐχ ἑνὶ τρόπῳ, καὶ ἰατρὸς οὐχὶ μιᾷ χρῆται θεραπείᾳ πρὸς ἅπαντας τοὺς κάμνοντας, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἕνα τοῦ πάθους μὴ ἐπιμένοντος, ἀλλ' ἐπιτηρῶν ἀνέσεις, ἐπιτάσεις, πληρώσεις, κενώσεις, αἰτιῶν μεταβολὰς, ποικίλλει ταῦτα πρὸς σωτηρίαν, ποτὲ μὲν ταυτὶ, ποτὲ
47 δὲ ταυτὶ προςφέρων· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν πολιτικὸν
M. εἶναι καὶ ἀναγκαῖόν τινα πολυειδῆ καὶ πολύμορφον, ἕτερον μὲν κατ' εἰρήνην, ἕτερον δὲ ἐν πολέμῳ, ἄλλον δὲ ἐπισυνισταμένων ὀλίγων ἢ πολλῶν, τῶν μὲν ὀλίγων, εὐτόνως κατεξανιστάμενον, μετὰ δὲ πειθοῦς τοῖς πολλοῖς ὁμιλοῦντα. Καὶ ὅπου μὲν μετὰ κινδύνου τὸ εἶναι, διὰ τὸ κοινωφελὲς φθάνοντα τοὺς ἄλλους αὐτουργίᾳ, ὅπου δὲ πόνων ἢ σκέψις, ἑτέροις ὑπηρετεῖν ἐξιστάμενον. Εὖ μέντοι τὸ φάναι πιπράσκεσθαι τὸν ἄνθρωπον. Ὁ μὲν γὰρ δημοκόπος καὶ δημηγόρος ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα, καθάπερ τὰ πιπρασκόμενα τῶν ἀνδραπόδων, δοῦλος ἀντ' ἐλευθέ-

ρου γίνεται, διὰ τῶν τιμῶν ἃς δοκεῖ λαμβάνειν, ἀπαγχθεὶς ὑπὸ μυρίων δεσποτῶν. Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ θηριάλωτος εἰσάγεται· θηρίον δὲ ἀτίθασσον ἡ λοχῶσα κενοδοξία, συναρπάζουσα καὶ διαφθείρουσα τοὺς χρωμένους. Οἱ δ' ὠνησάμενοι, καὶ πιπράσκουσιν. Οὐ γὰρ εἷς δεσπότης τῶν πολιτευομένων, ἀλλ' 532 ὄχλος ἐξ ἑτέρων ἕτεροι, κατά τινας ἐφεδρείας καὶ P. διαδοχάς. Οἱ δὲ τρίπρατοι κακῶν θεραπόντων τρόπον ἀλλάττουσι τοὺς κυρίους, οὐχ ὑπομένοντες τοὺς προτέρους διὰ τὴν ἀψίκορον καὶ φιλόκαινον τῶν ἠθῶν ἀνωμαλίαν.

§. 8. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων. Ὁ μέντοι νεανίας εἰς Αἴγυπτον ἀχθεὶς, καὶ γενόμενος, ὡς ἐλέχθη, παρ' εὐνούχῳ δεσπότῃ, τῆς καλοκἀγαθίας καὶ εὐγενείας πεῖραν ὀλίγαις ἡμέραις δοὺς, τὴν ἐπὶ τοῖς ὁμοδούλοις ἀρχὴν παραλαμβάνει, καὶ συμπάσης τῆς οἰκίας τὴν ἐπιμέλειαν. Ἤδη γὰρ ὁ κτησάμενος ἐτεκμηριοῦτο διὰ πολλῶν, ὡς οὐκ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης ἕκαστα ἐκεῖνος λέγει τε καὶ πράττει. Τῷ μὲν οὖν δοκεῖν ὑπὸ τοῦ πριαμένου καθίστατο τῆς οἰκίας ἐπίτροπος, ἔργῳ δὲ καὶ ταῖς ἀληθείαις, ὑπὸ φύσεως μνωμένης αὐτῷ πόλεως καὶ ἔθνους καὶ χώρας μεγάλης ἡγεμονίαν. Ἔδει γὰρ τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι πολιτικὸν, ἐγγυμνάσασθαι καὶ ἐνασκηθῆναι πρότερον τοῖς κατ' οἰκονομίαν. Οἰκία τε γὰρ πόλις ἐστὶν ἐσταλμένη καὶ βραχεῖα, καὶ οἰκονομία συνηγμένη τις πολιτεία, ὡς καὶ πόλις μὲν οἶκος μέγας, πολιτεία δὲ κοινή τις οἰκονομία· δι' ὧν μάλιστα παρίσταται τὸν αὐτὸν οἰκονομικόν τε εἶναι καὶ πολιτικὸν, καὶ ἂν τὰ πλήθη καὶ μεγέθη τῶν ὑποκειμένων διαλλάττῃ, καθάπερ ἐπὶ ζωγραφίας ἔχει καὶ πλαστικῆς. Ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἀνδριαντοποιὸς ἢ ζωγράφος ἐάν τε πολλὰ καὶ κολοσσιαῖα μεγέθη κατασκευάζῃ, ἐάν τε ὀλίγα καὶ βραχύτερα, τὴν αὐτὴν ἐπιδεικνύμενος τέχνην ὁ αὐτός ἐστι.

§. 9. Σφόδρα δὲ εὐδοκιμῶν ἐν τοῖς κατὰ τὴν οἰκουρίαν ἐπιβουλεύεται πρὸς τῆς τοῦ δεσπότου γυναι-
48 κὸς ἐπιβουλὴν τὴν ἐξ ἔρωτος ἀκολάστου. Τῆς γὰρ
M. εὐμορφίας ἐπιμανεῖσα τῷ νεανίσκῳ, καὶ ἀκαθέκτως περὶ τὸ πάθος λυττῶσα, τοὺς περὶ μίξεως λόγους προςέφερεν ἐῤῥωμένως ἐναντιουμένῳ, καὶ μηδ' ὅλως προςίεσθαι ὑπομένοντι, διὰ τὴν ἐκ φύσεως καὶ μελέτης ἐνυπάρξασαν κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην. Ἐπεὶ δὲ καὶ ζωπυροῦσα καὶ ἀναφλέγουσα τὴν ἔκνομον ἐπιθυμίαν ἀεὶ μὲν ἀπεπειρᾶτο, ἀεὶ δὲ ἀπετύγχανε, βίᾳ λοιπὸν προςπαθοῦσα ἐχρῆτο, καὶ λαβομένη τῆς ἀμπεχόνης, εὐτόνως ἄχρι τῆς εὐνῆς ἐπεσπάσατο, ῥώμῃ κραταιοτέρᾳ τοῦ πάθους ἰσχὺν ἐπιδιδόντος, ὃ καὶ τοὺς ἀσθενεστέρους εἴωθε νευροῦν. Ὁ δὲ τῆς παρούσης ἀκαιρίας γενόμενος δυνατώτερος, τὰς ἐλευθέρας καὶ ἀξίας τοῦ γένους ἔῤῥηξε φωνάς, "Τί βιάζῃ;" λέγων, "Ἐξαιρέτοις ἔθεσι καὶ νομίμοις χρώμεθα ἡμεῖς οἱ Ἑβραίων ἀπόγονοι. Τοῖς δὲ ἄλ- 533
λοις ἐφεῖται μετὰ τὴν τεσσαρεςκαιδεκάτην ἡλικίαν P.
πόρναις καὶ χαμαιτύποις καὶ ταῖς, ὅσαι μισθαρνοῦσιν ἐπὶ τοῖς σώμασι, μετὰ πολλῆς ἀδείας χρῆσθαι. Παρ' ἡμῖν δὲ οὐδ' ἑταίρᾳ ζῆν ἔξεστιν, ἀλλὰ κατὰ τῆς ἑταιρούσης ὥρισται δίκη θάνατος. Πρὸ δὴ συνόδων νομίμων ὁμιλίαν ἑτέρας γυναικὸς οὐκ ἴσμεν, ἀλλ' ἁγνοὶ γάμων ἁγναῖς παρθένοις προςερχόμεθα, προτεθειμένοι τέλος οὐχ ἡδονὴν, ἀλλὰ γνησίων παίδων σποράν. Εἰς δὴ ταύτην καθαρεύσας τὴν ἡμέραν, οὐκ ἄρξομαι παρανομεῖν ἀπὸ μοιχείας, τοῦ μεγίστου τῶν ἀδικημάτων, ὀφείλων εἰ καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ὑπῆρχον ἐκδεδιῃτημένος, καὶ ταῖς τῆς νεότητος ὁρμαῖς ἠγμένος, καὶ τὴν ἐγχώριον ἐζηλωκὼς τρυφὴν ὅμως ἀλλότριον μὴ θηρᾶν γάμον, ἐφ' ᾧ τίς ἀνθρώπων οὐ φονᾷ; Περὶ γὰρ τῶν ἄλλων εἰωθότες διαφέρεσθαι, μόνον τοῦθ' ὁμογνωμονοῦσιν, ὃ πανταχοῦ πάντες ἄξιον θανάτων μυρίων ἐνόμισαν, ἀκρίτους ἐκδιδόντες τοὺς ἁλόντας τοῖς πεφωρακόσι. Σὺ δὲ

*ἐπιδαψιλευομένη καὶ τρίτον προςτίθης μοι μίασμα,
κελεύουσα μὴ μοιχεύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ δέσποιναν
καὶ δεσπότου γυναῖκα διαφθείρειν. Εἰ μὴ ἄρα τού-
του χάριν παρῆλθον εἰς τὴν ὑμετέραν οἰκίαν, ἵν' ἀ-
ποστὰς τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς δεῖ θεράποντα παρέχειν,
μεθύω καὶ ἐμπαροινῷ ταῖς ἐλπίσι τοῦ πριαμένου, νο-
θεύων αὐτοῦ γάμον, οἰκίαν, συγγένειαν. Ἀλλὰ γὰρ
οὐχ ὡς δεσπότην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐεργέτην ἤδη
τιμᾶν προάγομαι. Πάντ' ἐπιτέτροφέ μοι τὰ οἰκεῖα,
οὐδὲν οὐ μικρὸν οὐ μέγα ὑπεξῄρηται τὸ παράπαν, δί-
χα σοῦ τῆς γυναικός. Ἀνθ' ὧν ἄξιον αὐτὸν ἐν οἷς*
49 *παραινεῖς ἀμείψασθαι; Καλάς ὡς ἔοικεν ἀντιπαρέξω*
M. *δωρεὰς ταῖς προϋπηργμέναις χάρισιν οἰκείας. Ὁ μὲν
δεσπότης αἰχμάλωτον ὄντα με καὶ ξένον ταῖς εὐεργε-
σίαις ἐλεύθερον καὶ ἀστὸν, τὸ γοῦν ἐπ' αὐτὸν ἧκον
μέρος, ἀπειργάσατο. Ἐγὼ δὲ ὁ δοῦλος ὡς ξένῳ καὶ
αἰχμαλώτῳ πρὸςενεχθήσομαι τῷ δεσπότῃ; Καὶ τίνι
ψυχῇ παραδεξάμενος τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο; Προς-
βλέψω δὲ τίσιν ὀφθαλμοῖς ὁ σιδηροῦς ἐγώ; Τὸ συν-
ειδὸς ἐλλαμβανόμενον ὀρθοῖς ὄμμασιν οὐκ ἐάσει
προςβλέπειν, καὶ ἂν δυνηθῶ λανθάνειν, λήσομαι δὲ
οὐδαμῶς. Εἰσὶ γὰρ ἐξετασταὶ μυρίοι τῶν λάθρα
δρωμένων, οἷς οὐ θέμις ἡσυχάζειν. Ἐῶ λέγειν ὅτι
καὶ ἂν μηδεὶς ἕτερος αἴσθηται, ἢ συναισθόμενος μὴ
κατείπῃ, μηνυτὴς οὐδὲν ἧττον αὐτὸς γενήσομαι κατ'
ἐμαυτοῦ τῷ χρώματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ, καθά-
περ μικρῷ πρότερον εἶπον, ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλεγ-
χόμενος. Εἰ δὲ καὶ μηδεὶς κατερεῖ, τὴν πάρεδρον* 534
τοῦ θεοῦ δίκην καὶ τῶν πραγμάτων ἔφορον οὔτ' P.
ἐδείδιμεν οὔτ' αἰδούμεθα;

§. 10. *Πολλὰ τοιαῦτα συνείροντος καὶ φιλο-
σοφοῦντος ἐκεκώφητο. Δειναὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι
καὶ τὰς ἀκριβεστάτας τῶν αἰσθήσεων ἐπισκιάσαι.
Ὅπερ συνιδὼν ἀποδιδράσκει, καταλιπὼν τὰ ἱμάτια
ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς, ὧν ἐπείληπτο. Τοῦτο παρέ-
σχεν αὐτῇ τὸ ἔργον εὑρεσιλογεῖν προφάσεις σκεπτομέ-*

νη κατὰ τοῦ νεανίσκου, αἷς αὐτὸν ἀμυνεῖται. Παραγενομένῳ γὰρ ἐξ ἀγορᾶς τῷ αὐτῆς ἀνδρὶ, καθυποκρινομένη τὴν σώφρονα καὶ κόσμιον καὶ ἐν τοῖς ἀκολάστοις ἐπιτηδεύμασι, πάνυ δυςχεραίνουσα, "Ἤγαγες," ἔφη, "θεράποντα ἡμῖν παῖδα Ἑβραῖον, ὃς οὐ μόνον ἤδη τὴν ψυχὴν διέφθαρκεν, εὐχερῶς καὶ ἀνεξεστάστως ἐπιτρέψαντος αὐτῷ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ ἀπετόλμησεν αἰσχῦναι τὸ σῶμα. Ταῖς γὰρ ὁμοδούλοις οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτῷ χρῆσθαι μόναις, ἀσελγεστάτῳ καὶ λαγνιστάτῳ γενομένῳ, πειρᾶν δὲ καὶ τὴν δέσποιναν ἐπεχείρησεν ἐμὲ, καὶ βιάζεσθαι, καὶ τὰ δείγματα τῆς φρενοβλαβείας ἐναργῆ καὶ δῆλά ἐστι. Περιπαθήσασα γὰρ, ὡς ἐξεφώνησα τοὺς ἔνδον βοηθοὺς ἐπικαλοῦσα, πτοηθεὶς διὰ τὸ ἀπερίσκεπτον τὴν ἐσθῆτα καταλιπὼν, ἀποδιδράσκει φόβῳ συλλήψεως." Καὶ ἐπιδεικνυμένη, πίστιν ἐδόκει προςφέρειν τῶν λεγομένων. Ἅπερ ἀληθῆ νομίσας ὁ δεσπότης εἶναι, κελεύει τὸν ἄνθρωπον εἰς εἱρκτὴν ἀπαγαγεῖν δυσὶ τοῖς μεγίστοις ἁμαρτὼν, ἑνὶ μὲν, ὅτι μὴ μεταδοὺς ἀπολογίας ἀκρίτως κατέγνω τοῦ μηδὲν ἠδικηκότος, ὡς τὰ μέγιστα παρανομήσαντος, ἑτέρῳ δὲ, ὅτι ἡ ἐσθὴς, ἣν προέφερεν ἡ γυνὴ ὡς ἀπολειφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ νεανίσκου, πίστις βίας ἦν, οὐχ ἣν ἐκεῖνος εἰργάζετο, ἀλλὰ τὴν ὑπομονὴν ἣν ὑπέμεινεν ἐκ τῆς γυναικός. Βιαζομένου μὲν γὰρ ἔργον ἦν τὴν ἀμπεχόνην τῆς δεσποίνης κατέχειν, βιασθέντος δὲ, τὴν ἰδίαν ἀφαιρεθῆναι. Συγγνωστὸς δὲ ἴσως τῆς ἄγαν ἀ-
50M παιδευσίας, ἅτε τὴν δίαιταν ἐν μαγειρείῳ ποιούμενος, αἵματος καὶ καπνοῦ καὶ τέφρας ἀνάπλεως, τοῦ λογισμοῦ καιρὸν οὐκ ἔχοντος ἐνηρεμεῖν καὶ σχολάζειν ἐν ἑαυτῷ, διὰ τὸ πεφύρθαι μᾶλλον ἢ οὐχ ἧττον τοῦ σώματος.

§. 11. Τρεῖς μὲν ἤδη χαρακτῆρας τοῦ πολιτικοῦ διετύπωσα, τόν τε ποιμενικὸν, καὶ τὸν οἰκονομικὸν, καὶ τὸν καρτερικόν. Περὶ μὲν οὖν τῶν προτέρων εἴρηται δυοῖν. Ὁ δὲ ἐγκρατὴς οὐχ ἧττον ἐκείνων πρὸς πολιτείαν

συνᾴδει. Πρὸς μὲν οὖν ἅπαντα τὰ τοῦ βίου πράγματα λυσιτελὲς ἐγκράτεια καὶ σωτήριον. Πρὸς δὲ τὰ πόλεως, καὶ διαφερόντως, ὡς ἀφθόνως τοῖς βουλομένοις μανθάνειν πάρεστι καὶ προχειρότατα. Τίς γὰρ ἀγνοεῖ 535 P. τὰς ἐξ ἀκρασίας ἔθνεσι καὶ χώραις καὶ ὅλοις κλίμασι τῆς οἰκουμένης ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ γινομένας συμφοράς; Τῶν γὰρ πολέμων οἱ πλείους καὶ μέγιστοι δὲ ἔρωτας καὶ μοιχείας καὶ γυναικῶν ἀπάτας συνέστησαν, ὑφ᾽ ὧν τὸ πλεῖστον καὶ ἄριστον ἐξαναλώθη τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ βαρβαρικοῦ γένους, καὶ τῶν πόλεων ἡ νεότης ἐφθάρη. Εἰ δὲ τὰ ἐξ ἀκρασίας στάσεις ἐμφύλιοι καὶ πόλεμοι καὶ κακὰ ἐπὶ κακοῖς ἀμύθητα, δῆλον ὅτι τὰ ἐκ σωφροσύνης εὐστάθεια καὶ εἰρήνη, καὶ τελείων κτῆσις ἀγαθῶν καὶ ἀπόλαυσις.

§. 12. Ἄξιον μέντοι καὶ τὰ διὰ τούτων ἐμφαινόμενα κατὰ τὸ ἀκόλουθον παραστῆσαι. Ὁ πριάμενος τὸν ἐπικρινόμενον εὐνοῦχος εἶναι λέγεται. Δεόντως. Ὁ γὰρ ὠνούμενος τὸν πολιτικὸν ὄχλος ἐστὶ πρὸς ἀλήθειαν εὐνοῦχος, ὅσα μὲν τῷ δοκεῖν ἔχων τὰ γεννητικά, τὰς δὲ εἰς τὸ γεννᾶν δυνάμεις ἀφῃρημένος· καθάπερ καὶ οἱ τὰς ὄψεις ὑποχυθέντες ὀφθαλμοὺς ἔχοντες τῆς δι᾽ ὀφθαλμῶν ἐνεργείας στέρονται, βλέπειν οὐ δυνάμενοι. Τίς οὖν ἡ πρὸς ὄχλον εὐνούχων ὁμοιότης; Ὅτι ἄγονός ἐστι σοφίας, ἐπιτηδεύει δὲ ἀρετήν. Ὅταν γὰρ μιγάδων καὶ συγκλύδων πλῆθος ἀνθρώπων εἰς ταὐτὸν συνέλθῃ, λέγει μὲν τὰ δέοντα, φρονεῖ δὲ καὶ πράττει τὰ ἐναντία, τὰ νόθα πρὸ τῶν γνησίων ἀποδεχόμενος, ἕνεκα τοῦ δόξης μὲν ἡττᾶσθαι, τὸ δὲ ἀληθείᾳ καλὸν μὴ ἐπιτηδεύειν. Ὅθεν καὶ τὸ παραλογώτατον γυνὴ τῷ εὐνούχῳ τούτῳ συνοικεῖ. Μνᾶται γὰρ ὄχλος ἐπιθυμίαν, ὥσπερ ἀνὴρ γυναῖκα, δι᾽ ἧς ἕκαστα καὶ λέγει καὶ πράττει, σύμβουλον αὐτὴν ποιούμενος ἁπάντων ῥητῶν τε καὶ ἀποῤῥήτων, μικρῶν τε αὖ καὶ μεγάλων, ἥκιστα προσέχειν εἰωθὼς τοῖς ἐκ λο-

γισμοῦ. Προσφυέστατα μέντοι καὶ ἀρχιμάγειρον αὐτὸν καλεῖ. Καθάπερ γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἐπιτηδεύει μάγειρος, ἢ τὰς ἀνηνύτους καὶ περιττὰς γαστρὸς ἡδονὰς, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πολιτικὸς ὄχλος τὰς δι᾽ ἀκοῆς τέρψεις τε καὶ θρύψεις, ὑφ᾽ ὧν οἱ τόνοι
51 τῆς διανοίας χαλῶνται, καὶ τρόπον τινὰ τὰ νεῦρα
M τῆς ψυχῆς ἐκλύεται. Τὴν δὲ πρὸς ἰατροὺς μαγείρων διαφορὰν τίς οὐκ οἶδεν; Οἱ μὲν τὰ ὑγίεινα καὶ ἂν μὴ προσηνῆ τυγχάνῃ, μόνον διὰ σπουδῆς τῆς πάσης εὐτρεπίζονται· οἱ δὲ ἔμπαλιν μόνα τὰ ἡδέα τοῦ συμφέροντος ἀλογοῦντες. Ἰατροῖς μὲν οὖν ἐοίκασιν ἐν δήμῳ νόμοι καὶ οἱ κατὰ νόμους ἄρχοντες, βουλευταί τε καὶ δικασταὶ, φροντίζοντες τῆς τῶν κοινῶν σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας, ἀκολάκευτοι. Ὀψαρτυταῖς δὲ οἱ πολυάνθρωποι τῶν νεωτέρων ὅμιλοι· μέλει γὰρ αὐτοῖς οὐ τὰ συνοίσοντα αὐτοῖς, ἀλλὰ πῶς τὴν ἐν τῷ παρόντι καρπώσονται μόνον ἡδονήν. 536 P.

§. 13. Ἐρᾷ δὲ, ὡς ἀκόλαστος γυνὴ, καὶ ἡ τῶν ὄχλων ἐπιθυμία τοῦ πολιτικοῦ, καί φησιν αὐτῷ, "Παρελθὼν, ὦ οὗτος, εἰς ὄχλον ὡς συνοίκῳ, πάντων ἐκλαθοῦ τῶν ἰδίων ἠθῶν, ἐπιτηδευμάτων, λόγων, ἔργων, ἐν οἷς ἐτράφης· ἐμοὶ δὲ πειθάρχει, καὶ ἐμὲ θεράπευε, καὶ ὅσα δι᾽ ἡδονῆς ἐστί μοι, πρᾶττε. Αὐστηρὸν γὰρ καὶ αὐθέκαστον, καὶ ἀληθείας ἑταῖρον, καὶ ἀκριβοδίκαιον, ὄγκῳ καὶ σεμνότητι πρὸς ἅπαντα χρώμενον, καὶ πρὸς μηδὲν εἴκοντα, μόνου περιεχόμενον ἀεὶ τοῦ συμφέροντος, ἄνευ θεραπείας τῶν ἀκροωμένων, οὐκ ἀνέχομαι· διαβολὰς δ᾽ ἐνίων κατὰ σοῦ μυρίας καὶ πρὸς τὸν ἐμὸν ἄνδρα τὸν ὄχλον, τὸν σὸν δεσπότην. Ἄχρι γὰρ νῦν ἀπελευθεριάζειν δοκεῖς μοι, καὶ ὅτι δοῦλος τυραννικοῦ γέγονας δεσπότου, λίαν ἀγνοεῖς. Εἰ δὲ ᾔδεις ὅτι αὐτοπραγία μὲν ἐλευθέρῳ, οἰκέτῃ δ᾽ ἀλλότριον, ἐπεπαίδευσο ἂν, αὐθάδειαν μεθέμενος, εἰς ἐμὲ βλέπειν τὴν ἐκείνου γυναῖκα ἐπιθυμίαν, καὶ ἅπαντα τὰ

πρὸς ἀρεσκείαν τὴν ἐμὴν, δι᾽ ὧν μάλιστα εὐαρεστήσεις."

§. 14. Ὁ δὲ πολιτικὸς ὄντως οὐκ ἀγνοεῖ μὲν ὅτι δεσποτικὴν ἐξουσίαν ἔχει ὁ δῆμος, αὐτὸν δὲ οὐχ ὁμολογήσει δοῦλον, ἀλλ᾽ ἐλεύθερον, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρεσκείαν. Ἀλλ᾽ ἄντικρυς ἐρεῖ, "Δημοκοπεῖν οὔτ᾽ ἔμαθον, οὔτ᾽ ἐπετηδεύσω ποτὲ, πόλεως δὲ προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν ἔχειν ἐγχειρισθεὶς, ὡς ἀγαθὸς ἐπίτροπος ἢ πατὴρ εὔνους, ἀδόλως καὶ καθαρῶς ἄνευ τῆς ἐχθρᾶς ὑποκρίσεως. Ταῦτα φρονῶν ἐξετασθήσομαι, μηδὲν ὑποστέλλων, μηδὲ συγκρύπτων φωρὸς τρόπον, ἀλλὰ τὸ συνειδὸς αὐγάζων ὡς ἐν ἡλίῳ καὶ φωτί. Φῶς γὰρ ἡ ἀλήθεια. Φοβηθήσομαι δὲ οὐδὲν ὧν ἂν ἐπανατείνηται, καὶ ἂν θάνατον ἀπειλῇ. Θανάτου γὰρ ἐμοὶ κακὸν ἀργαλεώτερον ὑπόκρισις. Ἣν ὑπομενῶ τοῦ χάριν; Καὶ γὰρ εἰ δεσπότης ὁ δῆμος, ἀλλ᾽ οὖν ἐγὼ δοῦλος, εὐπατρίδης, εἰ καί τις ἄλλος, ἐφιέμενος ἐγγραφῆς τῆς ἐν τῷ μεγίστῳ καὶ ἀρίστῳ
52 πολιτεύματι τοῦδε τοῦ κόσμου; Ὅταν γὰρ μὴ δῶρα,
M. μὴ παρακλήσεις, μὴ τιμῶν ἔρως, μὴ ἀρχῆς ἐπιθυμία, μὴ ἀλαζονεία, μὴ ὁ τοῦ δοκεῖν ἵμερος, μὴ ἀκολασία, μὴ ἀνανδρία, μὴ ἀδικία, μηδὲν ἄλλο τῶν ὅσα ἐκ πάθους ἢ κακίας ὑπάγηται, τίνος ἔτι φοβηθήσομαι δεσποτείαν; Ἢ δῆλον ὅτι τὴν ἀπ᾽ ἀνθρώπων; Ἀλλ᾽ οὗτοί γε τὴν σώματος ἐπιγράφονται κυρίαν, οὐδὲν κατ᾽ ἐμοῦ. Ἐγὼ γὰρ ἀπὸ τοῦ κρείττονος τῆς ἐν ἐμαυτῷ διανοίας χρηματίζω, καθ᾽ ἣν παρεσκεύασμαι βιοῦν, ὀλίγα φροντίζων τοῦ θνητοῦ σώματος, ὃ καὶ ἂν ὀστρέου δίκην περιπεφυκὸς ἐπηρεάζηται πρός τινων, ἀφειμένον τῶν ἔνδον δεσποτῶν τε καὶ χαλεπῶν δεσποινῶν, οὐκ ἀνιάσομαι, τὴν βαρυτάτην ἀνάγκην ἐκπεφευγώς. Ἐὰν οὖν δικάζειν δέῃ, 53 P.
δικάσω, μήτε πλουσίῳ προσθέμενος διὰ τὴν περιουσίαν, μήτε πένητι διὰ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀτυχίαις ἔλεον· ἀλλὰ τὰ τῶν κρινομένων ἀξιώματα καὶ σχήματα παρακαλυψάμενος, ἀδόλως βραβεύσω τὸ φανησόμενον

δίκαιον. Ἐάν τε βουλεύω, γνώμας εἰσηγήσομαι τὰς κοινωφελεῖς, καὶ ἂν μὴ πρὸς ἡδονὴν ὦσιν· ἐάν τε ἐκκλησιάζω, τοὺς θῶπας λόγους ἑτέροις καταλιπὼν, τοῖς σωτηρίοις χρήσομαι καὶ συμφέρουσιν, ἐπιτιμῶν, νουθετῶν, σωφρονίζων, οὐκ αὐθάδειαν μανιώδη καὶ παράφορον, ἀλλὰ νήφουσαν παῤῥησίαν ἐπιτετηδευκώς. Εἰ δὲ μὴ χαίρει τις ταῖς βελτιώσεσιν, ἐπιτιμάτω καὶ γονεῦσι, καὶ ἐπιτρόποις, καὶ διδασκάλοις, καὶ πᾶσι τοῖς κηδεμόσιν, ὅτι τέκνα γνήσια, καὶ ὀρφανοὺς παῖδας, καὶ φοιτητὰς κακηγοροῦσιν· ἔστι δὲ ὅτε καὶ τύπτουσιν, οἷς οὔτε βλασφημίαν, οὔθ᾽ ὕβριν ὅσιον ἐπιφημίζειν, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον τὰ φιλίας καὶ εὐνοίας ὀνόματα. Πάνυ γὰρ ἀνάξιον τὸν πολιτικὸν ἐμὲ καὶ τὰ τοῦ δήμου πάντα ἐπιτετραμμένον, ἐν τοῖς περὶ τοῦ συμφέροντος λογισμοῖς, χείρονα γενέσθαι τινὸς τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἐπιτηδεύοντος. Ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν τῆς περὶ τὸν θεραπευόμενον λαμπρότητος ἐν ταῖς νομιζομέναις εὐτυχίαις φροντίσας, οὐθ᾽ ὅτι εὐγενὴς ἦν ἢ πολυχρήματος, οὔθ᾽ ὅτι τῶν καθ᾽ αὑτὸν ἐνδοξότατος βασιλεὺς ἢ τύραννος, ἑνὸς περιέχεται μόνου τοῦ σῶσαι κατὰ δύναμιν, καὶ ἂν δέῃ τομαῖς ἢ καύσεσι χρῆσθαι, καίει τε καὶ τέμνει τὸν ἄρχοντα καὶ δεσπότην ὁ ὑπήκοος καὶ λεγόμενος δοῦλος. Ἐγὼ δὲ οὐχ ἕνα ἄνδρα, πόλιν δ᾽ ὅλην κάμνουσαν παραλαβὼν ὑπ᾽ ἀργαλεωτέρων νόσων, ἃς κατεσκεύασαν αἱ συγγενεῖς ἐπιθυμίαι, τί πράσσειν ὀφείλω; Προέμενος τὰ συνοίσοντα πᾶσι κοινῇ, τὰ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος ὦτα θεραπεύειν ἀνελευθέρῳ καὶ σφόδρα δουλοπρεπεῖ κολακείᾳ; Τεθνάναι μᾶλλον ἂν ἑλοίμην,
53 ἢ πρὸς ἡδονήν τι φθεγξάμενος, ἐπικρύψαι τὴν ἀλή-
M θειαν, καὶ τοῦ συμφέροντος ἀμελῆσαι.

"Πρὸς ταῦθ᾽," ὡς ὁ τραγικός φησιν, "ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανον,
Πίμπρα, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
Πίνων κελαινὸν αἷμα. Πρόσθε γὰρ κάτω

Γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ δ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοὶ θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον."

Οὕτως οὖν ἠῤῥενωμένον τὸ φρόνημα καὶ ἐκτὸς πάντων παθῶν ἱστάμενον, ἡδονῆς, φόβου, λύπης, ἐπιθυμίας, ἄνδρα πολιτικὸν ὁ δεσπότης δῆμος οὐκ ἀνέχεται. Συλλαβὼν δὲ ὡς ἐχθρὸν κολάζει τὸν εὔνουν καὶ φίλον, πρὸ ἐκείνου τιμωρούμενος ἑαυτὸν τῇ με- 538 *γίστῃ τῶν τιμωριῶν ἀπαιδευσίᾳ, δι' ἣν οὐκ ἔμαθεν* P. *ἄρχεσθαι τὸ κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον, ἐξ οὗ περιγίνεται καὶ τὸ ἄρχειν.*

§. 15. *Ἀποχρώντως δὴ καὶ περὶ τούτων διειλεγμένοι, τὰ ἑξῆς ἴδωμεν. Ὁ διαβληθεὶς νεανίας ὑπὸ τῆς ἐρωμένης γυναικὸς τῷ δεσπότῃ, πλασαμένης ἀντιστρόφους αἰτίας αἷς ἦν ἔνοχος αὐτή, μηδ' ἀπολογίας τυχὼν εἰς εἱρκτὴν ἀπάγεται. Καὶ γενόμενος ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, τοσοῦτον ἀρετῆς μέγεθος ἐπεδείξατο, ὡς καὶ τοὺς πονηροτάτους τῶν ἐκεῖ τεθηπέναι καὶ καταπλήττεσθαι, καὶ παρηγόρημα τῶν συμφορῶν ὑπολαμβάνειν ἀλεξίκακον εὑρηκέναι τὸν ἄνθρωπον. Ὅσης δ' ἀπανθρωπίας οἱ εἱρκτοφύλακες γέμουσι καὶ ὠμότητος, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Φύσει τε γὰρ ἀνελεεῖς εἰσι, καὶ μελέτῃ συγκροτοῦνται θηριούμενοι καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρὸς ἀγριότητα, χρηστὸν μὲν οὐδὲν ὁρῶντες, ἢ λέγοντες, ἢ δρῶντες, ὅσα δὲ βιαιότατα καὶ χαλεπώτατα. Καθάπερ γὰρ οἱ τὰ σώματα εὐπαγεῖς, ὅταν τὴν ἐξ ἀθλητικῆς ἄσκησιν προςλάβωσιν, νευροῦνται, δύναμιν ἀνανταγώνιστον καὶ εὐεξίαν ὑπερβάλλουσαν κτώμενοι· τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅταν ἀτίθασσος καὶ ἀμείλικτος φύσις ἄσκησιν εἰς τὸ ἀνήμερον προςλάβῃ, διχόθεν, ἄβατος καὶ ἀπρόςιτος οἴκτῳ, ἐνὶ χρηστῷ πάθει καὶ φιλανθρώπῳ. Καὶ ὥςπερ οἱ τῶν ἀγαθῶν ὁμιληταὶ βελτιοῦνται τοὺς τρόπους, χαίροντες τοῖς συνοῦσιν ἤθεσι καὶ ἀγαθοῖς, οὕτω καὶ οἱ τοῖς πονηροῖς συζῶντες ἀπομάττονται τῆς ἐκείνων κακίας. Δεινὸν γὰρ τὸ ἔθος ἐξομοιῶ-*

σαι καὶ βιάσασθαι πρὸς φύσιν. Συνδιατρίβουσι δὲ οἱ εἱρκτοφύλακες λωποδύταις, κλέπταις, τοιχωρύχοις, ὑβρισταῖς, βιαίοις, φθορεῦσιν, ἀνδροφόνοις, μοιχοῖς, ἱεροσύλοις, ὧν ἀφ᾽ ἑκάστου σπῶνταί τι μοχθηρίας, καὶ συνερανίζουσι, καὶ ἐκ τῆς πολυμιγοῦς κράσεως, ἓν ἀποτελοῦσι πύμφυρτον καὶ παμμίαρον κακόν.

54 §. 16. Ἀλλ᾽ ὅμως ὁ τοιοῦτος ἡμερωθεὶς ὑπὸ
M. τῆς τοῦ νεανίσκου καλοκἀγαθίας, οὐ μόνον ἀδείας
καὶ ἐκεχειρίας μετέδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀρχῆς τῆς ἐφ᾽
ἅπασι τοῖς δεσμώταις· ὡς λόγῳ μὲν ἕνεκα προσχή-
ματος ἐμμένειν εἱρκτοφύλαξ, τὴν δὲ ἐν ἔργοις πρᾶ-
ξιν παρακεχωρηκέναι τῷ νεανίᾳ, δι᾽ ἧς οὐκ ὀλίγα
συνέβαινε τοὺς ἀπαχθέντας ὠφελεῖσθαι. Τὸ γοῦν
χωρίον οὐδ᾽ ὀνομάζειν ἔτ᾽ ἠξίουν εἱρκτὴν, ἀλλὰ σω-
φρονιστήριον. Ἀντὶ γὰρ βασάνων καὶ τιμωριῶν, ἃς
νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ὑπέμενον τυπτόμενοι καὶ
καταδούμενοι, καὶ τί κακῶν οὐ πάσχοντες, λόγοις
καὶ δόγμασι τοῖς φιλοσοφίας ἐνουθετοῦντο, καὶ 539
ταῖς ἀνεσιμωτέραις παντὸς λόγου πράξεσι τοῦ διδά- P.
σκοντος. Τὸν γὰρ αὐτοῦ βίον σωφροσύνης καὶ πά-
σης ἀρετῆς, οἷα γραφὴν ἀρχέτυπον εὖ δεδημιουρ-
γημένην ἐν μέσῳ θεὶς, ἐπέστρεψε καὶ τοὺς πάνυ
δοκοῦντας ἀνιάτως ἔχειν, οἷς μακραὶ νόσοι τῆς ψυ-
χῆς ἐλώφησαν ἤδη χακίζουσιν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις
αὑτοῖς, καὶ μετανοοῦσι, καὶ τοιαῦτ᾽ ἐπιφθεγγομένοις,
„Ποῦ ποτ᾽ ἄρ᾽ ἦν πάλαι τοσοῦτον ἀγαθὸν, οὗ
τὴν ἀρχὴν ἐσφάλημεν; Ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐπιλάμψαντος
αὐτοῦ, ὡς πρὸς κάτοπτρον τὴν ἀκοσμίαν ὁρῶντες
αὑτῶν αἰσχυνόμεθα."

§. 17. Τοῦτον τὸν τρόπον βελτιουμένων, εἰςάγονται δύο εὐνοῦχοι τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν ἀρχιοινοχόος, ὁ δ᾽ ἀρχισιτοποιὸς, ἐν οἷς ἐπετράπησαν κατηγορηθέντες καὶ καταγνωσθέντες. Ὁ δὲ καὶ τούτων τὴν ἐπιμέλειαν ἦν καὶ τῶν ἄλλων ἐποιεῖτο, εὐχόμενος ὅπως οἷός τε ᾖ μηδὲν χείρους τῶν ἀνεπιλήπτων

ἀπεργάσασθαι τοὺς ὑφ᾽ ἑαυτῷ. Χρόνου δ᾽ οὐ μακροῦ διελθόντος, ἐπιὼν τοὺς δεσμώτας, ὁρᾷ συννοίας καὶ κατηφείας γέμοντας μᾶλλον ἢ πρότερον τοὺς εὐνούχους, καὶ στοχασάμενος ἐκ τῆς σφοδρᾶς λύπης προςπεπτωκέναι τι νεώτερον, ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν. Ἀποκρινομένων δὲ, ὡς ὀνείρους ἰδόντες ἄσης καὶ ἀδημονίας πεπλήρωνται, μηδενὸς ὄντος τοῦ διακρινοῦντος, "Θαρσεῖτε," ἔφη, "καὶ διηγεῖσθε· γνώριμοι γὰρ ἔσονται βουλομένου θεοῦ. Βούλεται δὲ τὰ συνεσκιασμένα τῶν πραγμάτων ἀνακαλύπτειν τοῖς ἀλήθειαν ποθοῦσιν." Εἶτα πρότερος ὁ ἀρχιοινοχόος φησὶν, "Ἔδοξα μεγάλην ἄμπελον ἐκπεφυκέναι τριῶν πυθμένων ἓν εὐερνέστατον στέλεχος τεθηλυῖαν καὶ βοτρυοφοροῦσαν ὡς ἐν ἀκμῇ τῆς ὀπώρας, ὑποπερκαζούσης δὲ τῆς σταφυλῆς, δρέψασθαι τῶν βοτρύων, καὶ εἰς ἔκπωμα βασιλικὸν ἀποθλίβειν· ὅπερ ἱκανῶς ἔχον ἀκράτου, προςενεγκεῖν τῷ βασιλεῖ." Ὁ δὲ μικρὸν ἐπισχὼν, "Εὐτυχίαν," εἶπεν, "ἡ φαντασία σοὶ καταγγέλλει, καὶ τῆς προτέρας ἀνάληψιν ἀρχῆς. Αἱ γὰρ τρεῖς ῥίζαι τῆς ἀμπέλου τρεῖς ἡμέρας ὑπογράφουσι, μεθ᾽ ἃς ὑπομνησθήσεταί σου ὁ βασιλεὺς, καὶ μεταπεμψάμενος ἐνθένδε, παρέξει μὲν ἀμνηστίαν, ἐπιτρέψει δὲ καὶ τῆς αὐτῆς μεταποιεῖσθαι τάξεως, καὶ ὑπὲρ βεβαιώσεως τῆς ἀρχῆς οἰνοχοήσεις, ἀναδοὺς ἔκπωμα τῷ δεσπότῃ." Καὶ ὁ μὲν ἐγεγήθει ταῦτ᾽ ἀκούσας.

55 §. 18. Ὁ δὲ ἀρχισιτοποιὸς ἀποδεξάμενος τὴν
M διάκρισιν, ὡς καὶ αὐτὸς εὐτυχὲς ὄναρ ἰδὼν — ἦν δ᾽ οὐ μετρίως παλίμφημον — ἀπατηθεὶς ταῖς ἑτέρου χρησταῖς ἐλπίσι, φησὶν, "Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ κανηφορεῖν ἔδοξα, καὶ τρία πλήρη κανᾶ πεμμάτων κομίζειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Τὸ δὲ ἀνωτάτω πλῆρες 540
εἶναι παντοίων γενῶν, οἷς εἴωθε χρῆσθαι τὸν βα- P.
σιλέα· ποικίλας δ᾽ εἶναι τὰς πρὸς δίαιταν βασιλικὴν σιτοπόνων περιεργίας· ὄρνεις δὲ καθιπταμένους ἁρπάζειν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἀπλήστως ἐμφορεῖ-

σθαι, μέχρις τοῦ πάντ᾽ ἀναλῶσαι, καὶ μηδὲν τῶν εὐτρεπισθέντων ὑπολιπέσθαι." Ὁ δὲ, "Ἐβουλόμην," εἶπε, "μὴ παραστῆναί σοι τὴν φαντασίαν, ἢ φανεῖσαν ἡσυχασθῆναι· ἢ εἰ καὶ διηγεῖτό τις, μακρὰν γοῦν, ἵνα μὴ κατακούσαιμι, τῶν ἐμῶν ὤτων γενέσθαι τὴν διήγησιν· ὀκνῶ γάρ τις ἄγγελος εἶναι κακῶν. Συναλγῶ γὰρ τοῖς ἐν συμφοραῖς, ἕνεκα φιλανθρωπίας οὐχ ἥκιστα τῶν ὑπομενόντων ὀδυνώμενος. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τοῖς ὀνείρων κριταῖς ἀληθεύειν ἀναγκαῖον θεῖα λόγια διερμηνεύουσι καὶ προφητεύουσι, λέξω μηδὲν ὑποστειλάμενος. Ἀψευδεῖν γὰρ ἐπὶ μὲν πάντων ἄριστον, ἐπὶ δὲ τῶν ὁσίων ἀποφθεγμάτων καὶ ὁσιώτατον. Τὰ τρία κατὰ σύμβολον τριῶν ἡμερῶν ἐστιν. Ἐπισχὼν ταύτας ὁ βασιλεὺς ἀνασκολοπισθῆναί σε καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι κελεύσει, καὶ καταπτάμενα ὄρνεα τῶν σῶν εὐωχηθήσεται σαρκῶν, ἄχρις ἂν ὅλως ἐξαναλωθῇς." Καὶ ὁ μὲν, ὥςπερ εἰκὸς ἦν, συγχυθεὶς, ἀνετέτραπτο, καραδοκῶν τὴν ὁρισθεῖσαν προθεσμίαν, καὶ τῇ διανοίᾳ τὰς ἀνίας προςδεχόμενος. Ὡς δὲ αἱ τρεῖς ἡμέραι διῆλθον, γενέθλιος ἐπέστη τοῦ βασιλέως, ἐν ᾗ πάντες οἱ κατὰ τὴν χώραν ἐπανηγύριζον, διαφερόντως δὲ οἱ περὶ τὰ βασίλεια. Ἑστιωμένων οὖν τῶν ἐν τέλει, καὶ τῆς θεραπείας εὐωχουμένης, ὥςπερ ἐν δημοθοινίᾳ τῶν κατὰ τὸ δεσμωτήριον εὐνούχων ὑπομνησθεὶς, ἀχθῆναι κελεύει, καὶ θεασάμενος, τὰ ἐκ τῆς τῶν ὀνείρων διακρίσεως ἐπισφραγίζεται, προστάξας τὸν μὲν ἀνασκολοπισθῆναι τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντα, τῷ δὲ τὴν ἀρχὴν ἣν διεῖπε πρότερον ἀπονεῖμαι.

§. 19. Καταλλαγεὶς δὲ ὁ ἀρχιοινοχόος ἐκλανθάνεται τοῦ τὰς καταλλαγὰς προειπόντος, καὶ ἕκαστα τῶν συμπεσόντων ἀτυχημάτων ἐπικουφίσαντος· ἴσως μὲν, ἐπειδὴ πᾶς ἀχάριστος ἀμνήμων ἐστὶν εὐεργετῶν, ἴσως δὲ καὶ κατὰ πρόνοιαν θεοῦ, βουληθέντος τὰς εὐπραγίας τῷ νεανίᾳ μὴ δι᾽ ἀνθρώπου γενέ-

σθαι μᾶλλον ἢ δι' ἑαυτοῦ. Μετὰ γὰρ διετῆ χρόνον
τῷ βασιλεῖ τὰ μέλλοντα τῇ χώρᾳ συμβαίνειν ἀγαθὰ
καὶ κακὰ, διτταῖς φαντασίαις δι' ὀνείρου θεσπίζεται
ταὐτὸν ὑποσημαινούσαις ἕνεκα βεβαιοτέρας πίστεως.
Ἔδοξε γὰρ ἑπτὰ βόας ἀνέρπειν ἐκ τοῦ ποταμοῦ πίο-
νας καὶ σφόδρα εὐσάρκους, καλὰς ὀφθῆναι, καὶ
παρὰ ταῖς ὄχθαις νέμεσθαι· μεθ' ἃς, ἑτέρας ἀρι-
56 θμὸν ἴσας, ἀσάρκους τρόπον τινὰ καὶ κατεσκελετευ-
M. μένας, εἰδεχθεστάτας ἀνελθεῖν καὶ συννέμεσθαι 541
ταῖς προτέραις. Εἶτ' ἐξαπιναίως ὑπὸ τῶν χειρόνων P.
καταβρωθῆναι τὰς ἀμείνους, καὶ μηδὲν, ἀλλὰ μηδὲ τὸ
βραχύτατον ταῖς ἐμφορηθείσαις πρὸς ὄγκον ἐπιδοῦναι
τὰς γαστέρας, ἀλλ' ἢ μᾶλλον, ἢ οὐχ ἧττον ἐστάλθαι.
Περιαναστὰς δὲ καὶ κοιμηθεὶς πάλιν, ἑτέρᾳ πλη-
χθῆναι φαντασίᾳ. Νομίσαι γὰρ ἑπτὰ πυροῦ στά-
χυς ἐκπεφυκότας ἑνὸς πυθμένος, ἰσωτάτους τοῖς με-
γέθεσιν, αὐξομένους καὶ τεθηλότας αἴρεσθαι πρὸς
ὕψος μάλ' εὐρώστους. Εἶθ' ἑτέρους ἑπτὰ λεπτοὺς
καὶ ἀσθενεῖς ἀναπεφυκέναι πλησίον, ὑφ' ὧν ἐπιδρα-
μόντων καταποθῆναι τὸν εὔσταχυν πυθμένα. Ταύ-
την ἰδὼν τὴν ὄψιν, τὸ λειπόμενον τῆς νυκτὸς ἄϋπνος
διατελέσας — ἤγειρον γὰρ αἱ φροντίδες κεντροῦσαι
καὶ τιτρώσκουσαι — μεταπέμπεται τοὺς σοφιστὰς
ἅμα τῇ ἕῳ, καὶ τὴν φαντασίαν διηγεῖται. Μηδενὸς
δὲ στοχασμοῖς εἰκόσι τὸ ἀληθὲς ἰχνηλατῆσαι δυνα-
μένου, παρελθὼν ὁ ἀρχιοινοχόος φησὶν, "Ὦ δέσπο-
τα, τὸν ἄνδρα ὃν ζητεῖς, ἐλπίς ἐστιν εὑρήσειν. Ἁ-
μαρτόντας ἐμέ τε καὶ τὸν ἀρχισιτοποιὸν ἐκέλευσας
εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπαχθῆναι, ἐν ᾧ τοῦ ἀρχιμα-
γείρου θεράπων ἦν Ἑβραῖος, ᾧ καὶ διηγησάμεθα
ἐγώ τε καὶ ἐκεῖνος ὀνείρατα τὰ φανέντα ἡμῖν. Ὁ
δὲ οὕτως εὐθυβόλως καὶ εὐσκόπως διέκρινεν, ὡς
ὅσα προεῖπεν ἑκατέρῳ συμβῆναι, τῷ μὲν ἣν ὑπέ-
μεινε τιμωρίαν, ἐμοὶ δὲ τὸ σοῦ τυχεῖν ἵλεω καὶ εὐ-
μενοῦς."

§. 20. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἀκούσας, προςτάττει συντείναντας ἀνακαλεῖν τὸν νεανίαν. Οἱ δὲ ἀποκείραντες — βαθεῖαι γὰρ ἦσαν αὐτῷ χαῖται καθειργμένῳ κεφαλῆς καὶ γενείου — καὶ ἀντὶ ῥυπώσης λαμπρὰν ἐσθῆτα ἀντιδόντες, καὶ τὰ ἄλλα φαιδρύναντες, εἰςάγουσι πρὸς βασιλέα. Ὃς ἐκ τῆς ὄψεως τεκμηράμενος ἄνδρα ἐλεύθερον καὶ εὐγενῆ — χαρακτῆρες γὰρ ἐπιφαίνονταί τινες τῷ σώματι τῶν ὁρωμένων, οὐχ ὁρατοὶ πᾶσιν, ἀλλ' οἷς τὸ διανοίας ὄμμα ὀξυδορκεῖ, — "Μαντεύεται," εἶπεν, "ἡ ψυχή μου περὶ τοῦ μὴ εἰς ἅπαν ἀσαφείᾳ τοὺς ὀνείρους ἐπισκιασθήσεσθαι. Δεῖγμα γὰρ σοφίας ὁ νεανίας οὗτος ὑποφαίνει, ἣ διακαλύψει τὴν ἀλήθειαν οἷα φωτὶ σκότος, ἐπιστήμη τὴν ἀμαθίαν τῶν παρ' ἡμῖν σοφιστῶν ἀποσκεδάσει." Καὶ τοὺς ὀνείρους διηγεῖτο. Ὁ δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ λέγοντος οὐδὲν καταπλαγεὶς, ὥςπερ ὑπηκόῳ βασιλεὺς, ἀλλ' οὐχ ὑπηκόος βασιλεῖ, παῤῥησίᾳ σὺν αἰδοῖ χρώμενος, διελέγετο, καί φησιν, "Ὅσα μέλλει ποιεῖν ὁ θεὸς ἐν τῇ χώρᾳ προμεμήνυκέ σοι. Τὰς μέντοι διττὰς φαντασίας μὴ ὑπολάβῃς εἶναι διττοὺς ὀνείρους. Εἷς ἐστι, τὴν ἀναδίπλωσιν ἔχων οὐ περιττὴν, ἀλλὰ πρὸς ἔλεγχον βεβαιοτέρας πίστεως. Αἵ τε γὰρ πίονες ἑπτὰ βόες, 542
57 καὶ οἱ εὔβλαστοι καὶ εὐθαλεῖς ἑπτὰ στάχυες ἐνιαυ- P.
M. τοὺς ἑπτὰ δηλοῦσιν εὐθηνίας καὶ εὐετηρίας· καὶ ἑπτὰ ἑτέρους λιμοῦ αἱ ἐπανιοῦσαι ἑπτὰ βόες λεπταὶ καὶ εἰδεχθεῖς, καὶ οἱ παρεφθαρμένοι καὶ μεμυκότες ἑπτὰ στάχυες. Ἥξει μὲν οὖν ἑπταετία προτέρα, πολλὴν καὶ ἄφθονον ἔχουσα εὐκαρπίαν, πλημμύραις μὲν ἀνὰ πᾶν ἔτος τοῦ ποταμοῦ λιμνάζοντος τὰς ἀρούρας, τῶν δὲ πεδίων, ὡς οὔπω πρότερον εὐτοκίᾳ χρωμένων. Ἥξει δὲ μετὰ ταῦτα ἐναντία πάλιν ἑπταετία, χαλεπὴν ἔνδειαν καὶ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων ἐπιφέρουσα, μήτε ἀναχεομένου τοῦ ποταμοῦ, μήτε τῆς γῆς λιπαινομένης, ὡς τῆς προτέρας εὐθηνίας ἐκλαθέσθαι, καὶ εἴ τι λείψανον παλαιᾶς εὐετηρίας

ἦν, ἀναλωθῆναι. Τὰ μὲν οὖν ἐκ τῆς διακρίσεως, τοιαῦτ᾽ ἐστίν. Ὑπηχεῖ δέ μοι καὶ ἐκλαλεῖ τι θεῖον, ὑποβάλλον τὰ ὡς ἐν νόσῳ σωτήρια. Νόσος δὲ πόλεων καὶ χωρίων ἡ βαρυτάτη λιμὸς, ᾗ κατασκευαστέον ἀσθένειαν, ἵνα μὴ τελείως ῥωσθεῖσα, τοὺς οἰκήτορας ἐκφάγῃ. Πῶς οὖν ἀσθενήσει; Τοῦ καρποῦ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ἐν οἷς ἡ εὐφορία, τὸ πλεονάζον, μετὰ τὰς αὐτάρκεις τοῖς πλήθεσι τροφὰς — ἔσται δὲ ἴσως μέρος πέμπτον — θησαυριστέον ἐν πόλει καὶ κώμαις, μὴ μετακομίζοντας τὰ θέρη μακρόθεν, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν ἂν ᾖ χωρίων, ἐν ἐκείνοις φυλάττοντας πρὸς τὴν τῶν ἐνοικούντων παρηγορίαν. Συγκομιστέον δὲ τὸν καρπὸν αὐτοῖς δράγμασι, μήτε ἀλοῶντας, μήτε συνόλως καθαίροντας, τεττάρων ἕνεκα. Ἑνὸς μὲν, τοῦ σκέπῃ χρώμενον πρὸς πλείω χρόνον διαμένειν ἀδιάφθορον. Ἑτέρου δὲ, τοῦ καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν γίνεσθαι τῆς εὐθηνίας ὑπόμνησιν, ἀλοώντων καὶ λικμώντων. Ἡ γὰρ μίμησις τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν δευτέραν ἔμελλεν ἡδονὴν ἀπεργάζεσθαι. Τρίτου δὲ, τοῦ μηδ᾽ εἰς ἀριθμὸν ἐλθεῖν, ἐν στάχυσι καὶ δράγμασιν ἀδήλου καὶ ἀπεριγράφου τοῦ καρποῦ ὑπάρχοντος, ἵνα μὴ προαναπέσωσιν αἱ διάνοιαι τῶν ἐγχωρίων ἐν ταῖς ἀναλώσεσι τοῦ συλλογισθέντος, ἀλλ᾽ εὐθυμίᾳ χρώμενοι τῇ σιτίων ἀμείνονι τροφῆς· τρέφει γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα ἐλπὶς, ἐπικουφίζωσι τὴν ἐκ τῆς ἐνδείας βαρεῖαν νόσον. Τετάρτου δὲ, τοῦ καὶ τοῖς θρέμμασι χιλὸν τεταμιεῦσθαι, τῶν ἀχύρων καὶ ἀθέρων ἐκ τῆς τοῦ καρποῦ καθάρσεως διακρινομένων. Ἐπιμελητὴν δὲ τούτων χειροτονητέον ἄνδρα φρονιμώτατον καὶ συνετώτατον καὶ ἐν πᾶσι δόκιμον, ὃς γένοιτ᾽ ἂν ἱκανὸς ἀμίσως καὶ ἀνεπιφάτως εὐτρεπῆ τὰ λεχθέντα ποιεῖν, μηδεμίαν αἴσθησιν τοῖς πλήθεσιν ἐνδιδοὺς περὶ τοῦ γενησομένου λιμοῦ. Χαλεπὸν γὰρ
τὸ προκάμνοντας ταῖς ψυχαῖς ἀναπεσεῖν δυσελπιστίᾳ. 543
M Ἐὰν δέ τις ἐπιζητῇ τὴν αἰτίαν, φήσει δεῖν, καθά- P.
58 περ ἐν εἰρήνῃ προνοεῖν τῶν ἐν τῷ πολέμῳ παρα-

σκευῶν, καὶ ἐν εὐπορίαις τῶν κατ᾽ ἔνδειαν· ἀδήλους δὲ εἶναι πολέμους καὶ λιμοὺς, καὶ συνόλως τοὺς καιροὺς τῶν ἀβουλήτων, εἰς οὓς ἀναγκαῖον εἶναι παρεσκευάσθαι· ἀλλὰ μὴ γενομένων, τότε τὴν θεραπείαν ἐπιζητεῖν, ὅτ᾽ οὐδὲν ὄφελος."

§. 21. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν τῶν ὀνείρων διάκρισιν εὐθυβόλως καὶ εὐσκόπως στοχαζομένην τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν συμβουλίαν ὅσα τῷ δοκεῖν ὠφελιμωτάτην κατὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδήλου πρόνοιαν, τοὺς συνόντας ἐγγυτέρω προσελθεῖν κελεύσας, ἵνα μὴ κατακούοι, "Ἆρ᾽," εἶπεν, "ἄνδρες, εὑρήσομεν τοιοῦτον ἄνθρωπον, ὃς ἔχει πνεῦμα θεῖον ἐν ἑαυτῷ;" Συνεπαινούντων δὲ καὶ συνευφημούντων, ἐπιδὼν εἰς τὸν παρεστῶτα, "Ἐγγὺς," εἶπεν, "ἐστὶν ὃν παραινεῖς ἀναζητεῖν, οὐ μακρὰν ἀφέστηκεν ὁ φρόνιμος καὶ συνετὸς, ὃν ἔδει κατὰ τὰς σὰς ὑφηγήσεις σκοπεῖν, αὐτὸς ὢν τυγχάνεις. Οὐ γὰρ ἄνευ θεοῦ ταῦτ᾽ ἀποφθέγγεσθαί μοι δοκεῖς. Ἴθι δὴ, καὶ παραλάμβανε τήν τε ἐπιμέλειαν τῆς ἐμῆς οἰκίας, καὶ τὴν Αἰγύπτου πάσης ἐπιτροπήν. Εὐχέρειαν δὲ οὐδείς μου καταγνώσεται μὴ φιλαυτίᾳ χρωμένου πάθει δυσιάτῳ. Αἵ τε γὰρ μεγάλαι τῶν φύσεων χρόνοις οὐ δοκιμάζονται μακροῖς, ὄγκῳ δυνάμεως βιαζόμεναι. φθάνειν εἰς ἀποδοχὴν αὐτῶν ἀνυπέρθετον, τά τε πράγματα μέλλησιν καὶ διατριβὴν οὐκ ἀνέχεται, τῶν καιρῶν ἐπειγόντων εἰς τὰς ἀναγκαίας παρασκευάς." Εἶτ᾽ αὐτὸν καθίστησι τῆς βασιλείας διάδοχον, μᾶλλον δὲ εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, βασιλέα, τὸ μὲν ὄνομα τῆς ἀρχῆς ὑπολειπόμενος αὑτῷ, τῆς δ᾽ ἐν ἔργοις ἡγεμονίας ἐκστὰς ἐκείνῳ, καὶ τὰ ἄλλα πράττων, ὅσα ἐπὶ τιμῇ τοῦ νεανίου. Δίδωσιν οὖν αὐτῷ σφραγῖδα βασιλικὴν, καὶ ἱερὰν ἐσθῆτα, καὶ κύκλον χρυσοῦν περιδέραιον, καὶ ἐπὶ δευτερεῖον τῶν ἁρμάτων ἀναβιβάσας κελεύει περιελθεῖν τὴν πόλιν, περιερχομένου κήρυκος καὶ δη-

λοῦντος τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν χειροτονίαν. Μετονομάζει δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὀνειροκριτικῆς, ἐγχωρίῳ γλώττῃ προσαγορεύσας, καὶ ἐγγυᾷ πρὸς γάμον αὐτῷ τὴν ἐπιφανεστάτην τῶν κατ' Αἴγυπτον ἱερέως Ἡλίου θυγατέρα. Ταῦτ' ἐγένετο περὶ ἔτη γεγονότος ἤδη τριάκοντα. Τοιαῦτα τῶν εὐσεβῶν τὰ τέλη. Καὶ ἂν γὰρ κλιθῶσιν, οὐκ εἰςάπαν πίπτουσιν, ἀλλὰ διαναστάντες ὀρθοῦνται παγίως καὶ βεβαίως, ὡς μὴ καθυποσκελισθῆναι. Τίς γὰρ ἂν προςεδόκησε μιᾷ ἡμέρᾳ
τὸν αὐτὸν ἀντὶ μὲν δούλου δεσπότην, ἀντὶ δὲ δε-
59 σμώτου πάντων ἀξιονικότατον, καὶ τὸν ὑποδιάκονον
M. εἱρκτοφύλακος ὕπαρχον βασιλέως ἔσεσθαι, καὶ ἀντὶ 544
τῆς εἱρκτῆς τὰ βασίλεια οἰκήσειν, τὰ πρῶτα τῶν P.
ἐπὶ τιμαῖς φερόμενον ἀντὶ τῶν εἰς ἀτιμίαν ἐσχάτων. Ἀλλ' ὅμως καὶ γέγονε ταῦτα, καὶ γενήσεται πολλάκις, ὅταν δοκῇ τῷ θεῷ. Μόνον ἕν τι ὑφεστάθω καλοκἀγαθίας ἐμπύρευμα ταῖς ψυχαῖς, ὅπερ ἀναγκαῖόν ποτε ῥιπιζόμενον ἐκλάμψαι.

§. 22. Ἐπεὶ δὲ πρόκειται μετὰ τὴν ῥητὴν ἀπόδοσιν καὶ τὴν τροπικωτέραν ἐξετάζειν, λεκτέον ἃ χρὴ καὶ περὶ αὐτῆς. Ἴσως μὲν οὖν γελάσονταί τινες τῶν εἰκαιοτέρων ἀκούσαντες· ἐγὼ δὲ ἐρῶ μηδὲν ὑποστειλάμενος, ὅτι ὁ πολιτικὸς πάντως ὀνειροκριτικός ἐστιν, οὐχὶ τῶν βωμολόχων, οὐδὲ τῶν ἐναδολεσχούντων, καὶ ἐνσοφιστευόντων ἐπὶ μισθῷ, καὶ τὴν τῶν καθ' ὕπνον φαντασιῶν διάκρισιν ἀργυρισμοῦ πρόβλημα πεποιημένων, ἀλλὰ τὸν κοινὸν καὶ πάνδημον καὶ μέγαν ὄνειρον οὐ κοιμωμένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐγρηγορότων εἰωθὼς ἀκριβοῦν. Ὁ δὲ ὄνειρος οὗτος, ὡς ἀψευδέστατα φάναι, ὁ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ βίος. Ὡς γὰρ ἐν ταῖς καθ' ὕπνον φαντασίαις βλέποντες οὐ βλέπομεν, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούομεν, καὶ γευόμενοι ἢ ἁπτόμενοι οὔτε γευόμεθα οὔτε ἁπτόμεθα, λέγοντες οὐ λέγομεν, καὶ περιπατοῦντες οὐ περιπατοῦμεν, καὶ ταῖς ἄλλαις κινήσεσι καὶ σχέσεσι χρῆσθαι δοκοῦντες οὐδεμιᾷ | τὸ

παράπαν χρώμεθα, — κεναὶ δ' εἰσὶ τῆς διανοίας καὶ πρὸς οὐδὲν ὑποκείμενον ἀληθείᾳ μόνον ἀναζωγραφούσης καὶ εἰδωλοποιούσης τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα· — οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν παρεγρηγορότων αἱ φαντασίαι τοῖς ἐνυπνίοις ἐοίκασιν· ἦλθον, ἀπῆλθον, ἐφάνησαν, ἀπεπήδησαν, πρὶν καταληφθῆναι βεβαίως, ἀπέπτησαν. Ἐρευνησάτω δὲ ἕκαστος αὐτῶν, καὶ τὸν ἔλεγχον αὐτῶν οἴκοθεν καὶ ἄνευ τῶν παρ' ἐμοῦ πίστεων εἴσεται, καὶ μάλιστα, εἴ τις πρεσβύτερος ἤδη γεγονὼς τυγχάνοι. Οὗτος ἦν ὁ ποτὲ βρέφος, καὶ μετὰ ταῦτα παῖς, εἶτα ἔφηβος, εἶτα μειράκιον, καὶ νεανίας αὖθις, εἶτ' ἀνὴρ, καὶ γέρων ὕστατον, ἀλλ' οὐ πάντ' ἐκεῖνα. Οὐκ ἐν μὲν παιδὶ τὸ βρέφος ὑπεξῆλθεν, ὁ δὲ παῖς ἐν παρήβῳ, ὁ δ' ἔφηβος ἐν μειρακίῳ, τὸ δὲ μειράκιον ἐν νεανίᾳ, ἐν ἀνδρὶ δὲ ὁ νεανίας, ἀνὴρ δὲ ἐν γέροντι, γῆρας δ' ἐπὶ τελευτῇ; Τάχα μέντοι τάχα καὶ τῶν ἡλικιῶν ἑκάστη παραχωροῦσα τοῦ κράτους τῇ μετ' αὐτὴν προαποθνήσκει, τῆς φύσεως ἡμᾶς ἀναδιδασκούσης ἡσυχῇ μὴ δεδιέναι τὸν ἐπὶ πᾶσι θάνατον, ἐπειδὴ τοὺς προτέρους εὐμαρῶς ἠνέγκαμεν, τὸν βρέφους, τὸν παιδὸς, τὸν ἐφήβου, τὸν μειρακίου, τὸν νεανίου, τὸν ἀνδρός· ὧν οὐδεὶς ἔτ' ἐστὶ γήρως ἐπιστάντος.

§. 23. Τὰ δὲ ἄλλα ὅσα περὶ τὸ σῶμα οὐκ 545
ἐνύπνια; Οὐ κάλλος μὲν ἐφήμερον, πρὶν ἀνθῆσει P.
60 μαραινόμενον; Ὑγεία δὲ ἀβέβαιον διὰ τὰς ἐφέδρους
M ἀσθενείας; Ἰσχὺς δὲ εὐάλωτον νόσοις ἐκ μυρίων
προφάσεων, ἡ τ' ἀκρίβεια τῶν αἰσθήσεων ῥεύματος
ἐνστάσει βραχέος ἀνατρέπεται; Τὴν δὲ ἐκτὸς ἀσάφειαν τίς οὐκ οἶδε; Μιᾷ ἡμέρᾳ πλοῦτοι μεγάλοι πολλάκις ἀπεῤῥύησαν. Τὰ πρωτεῖα τῶν ἐν ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐνεγκάμενοι μυρίοι πρὸς ἠμελημένων καὶ ἀφανῶν ἀδοξίαν μετέβαλον. Ἀρχαὶ βασιλέων αἱ μέγισται καθῃρέθησαν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ. Ἐγγυᾶταί μου τὸν λόγον Διονύσιος ὁ ἐν Κορίνθῳ, ὃς Σικελίας μὲν τύραννος ἦν, ἐκπεσὼν δὲ τῆς ἡ-

γεμονίας εἰς Κόρινθον καταφεύγει, καὶ γραμματιστὴς ὁ τοσοῦτος ἡγεμὼν γίνεται. Συνεγγυᾶται καὶ Κροῖσος ὁ Λυδίας βασιλεὺς, πλουσιώτατος βασιλέων, ὃς ἐλπίσας τὴν Περσῶν καθελεῖν ἀρχὴν οὐ μόνον τὴν οἰκείαν προςαπέβαλεν, ἀλλὰ καὶ ζωγρηθεὶς ἐμέλλησε καταπίμπρασθαι. Μάρτυρες τῶν ἐνυπνίων οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ πόλεις, ἔθνη, χῶραι, ἡ Ἑλλὰς, ἡ Βάρβαρος, ἠπειρῶται, νησιῶται, ἡ Εὐρώπη, ἡ Ἀσία, δύσις, ἀνατολή. Μεμένηκε γὰρ οὐδὲν οὐδαμοῦ τὸ παράπαν ἐν ὁμοίῳ, τροπαῖς δὲ καὶ μεταβολαῖς ἐχρήσαντο πάντα διὰ πάντων. Αἴγυπτός ποτε πολλῶν ἐθνῶν ἡγεμονίαν εἶχεν, ἀλλὰ νῦν ἐστι δούλη. Μακεδόνες οὕτως ἐπὶ καιρῶν ἤκμασαν, ὡς ἁπάσης ἀνάψασθαι τῆς οἰκουμένης τὸ κράτος, ἀλλὰ νῦν, τοῖς ἐκλογεῦσι τῶν χρημάτων τοὺς ἐπιταχθέντας ὑπὸ τῶν κυρίων δασμοὺς ἐτησίους εἰςφέρουσι. Ποῦ δὲ ἡ τῶν Πτολεμαίων οἰκία, καὶ ἡ καθ' ἕκαστον τῶν διαδόχων ἐπιφάνεια μέχρι γῆς καὶ θαλάττης περάτων ἐκλάμψασα; Ποῦ δὲ ἡ τῶν αὐτονόμων ἐθνῶν καὶ τῶν πόλεων ἐλευθερίαι; Ποῦ δὲ ἔμπαλιν αἱ δουλεῖαι τῶν ὑπηκόων; Οὐ Πέρσαι μὲν Παρθυαίων ἐπεκράτουν; Νυνὶ δὲ Περσῶν Παρθυαῖοι διὰ τὰς τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων στροφὰς, καὶ τὰς ἄνω καὶ κάτω πεττείας καὶ μεταθέσεις αὐτῶν. Ἀναπλάττουσιν ἔνιοι μακρὰς τινας καὶ ἀπειράτους εὐτυχίας ἑαυτοῖς, αἱ δὲ ἀρχαὶ μεγάλων κακῶν εἰσι. Καὶ σπεύδοντες ὡς ἐπ' ἀγαθῶν κληρονομίαν εὑρίσκουσι δεινὰς κακοπραγίας, καὶ τὸ ἐναντίον κακὸν προςδοκήσαντες ἀγαθοῖς ἐνέτυχον. Ἀθληταὶ δυνάμεσι καὶ ῥώμαις καὶ εὐεξίαις σωμάτων μέγα φρονοῦντες, ἀνενδοίαστον νίκην ἐλπίσαντες ἐξαγώνιοι πολλάκις ἐγένοντο μὴ δοκιμασθέντες, ἢ καταστάντες εἰς τὸν ἀγῶνα ἡττήθησαν· οἱ δ' ἀπογνόντες καὶ δευτερείων ἐφίξεσθαι, τὰ πρῶτα τῶν ἄθλων στεφανηφοροῦντες ἤ- P.
ραντο. Θέρους ἀναχθέντες τινὲς — ὁ γὰρ καιρὸς 546

εὐπλοίας — ἐναυάγησαν· ἕτεροι χειμῶνος ἀνατραπή-
σεσθαι προσδοκῶντες, ἄχρι λιμένων ἀκινδύνως παρε-
πέμφθησαν. Ὡς ἐφ' ὁμολογούμενα κέρδη συντεί-
νουσιν ἔνιοι τῶν ἐμπόρων, ἀγνοοῦντες τὰς ἐφέδρους
ζημίας, ἔμπαλιν λογιζόμενοι βλαβήσεσθαι, μεγάλων
61ἀπέλαυσαν ὠφελειῶν. Οὕτως ἄδηλοι μὲν αἱ τύχαι
M.πρὸς ἑκάτερα, τὰ δ' ἀνθρώπεια ὡς ἐπὶ ζυγοῦ τα-
λαντεύεται, βάρεσιν ἀνίσοις ἐπικουφιζόμενα καὶ κα-
θέλκοντα. Δεινὴ δὲ ἀσάφεια καὶ πολὺ σκότος κα-
τακέχυται τῶν πραγμάτων. Ὡς δὲ ἐν βαθεῖ ὕπνῳ
πλαζόμεθα, μηδὲν ἐμπεριελθεῖν ἀκριβείᾳ λογισμοῦ
δυνάμενοι, μηδ' εὐτόνως καὶ παγίως ἐπιδράξασθαί
τινος· σκιαῖς γὰρ ἔοικε καὶ φάσμασι. Καὶ ὥςπερ
ἐν ταῖς πομπαῖς τὰ πρῶτα παρέρχεται φεύγοντα
τὰς ὄψεις, καὶ ἐν τοῖς χειμάῤῥοις τὸ φερόμενον ῥεῦ-
μα φθάνει παραδραμὸν ὀξύτητι τάχους τὴν κατά-
ληψιν· οὕτω καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ πράγματα φερό-
μενα καὶ παρεξιόντα φαντάζεται μὲν ὡς ὑπομένον-
τα, μένει δὲ οὐδ' ἐπ' ἀκαρές, ἀλλ' ἀεὶ ὑποσύρε-
ται. Καὶ οἱ ἐγρηγορότες, ὅσα γε πρὸς τὸ ἐν ταῖς
καταλήψεσιν ἀβέβαιον, οὐδὲν τῶν κοιμωμένων δια-
φέροντες, ἀπατῶντες ἑαυτοὺς, ἱκανοὶ νομίζουσιν εἶ-
ναι τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων ἀπλανέσι λογισμοῖς
ὁρᾶν, οἷς ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων, εἰς ἐπιστήμην
ἐμπόδιος, δελεαζομένη θεάμασι, χυλῶν καὶ ἀτμῶν
ἰδιότησι, πρὸς ἅπερ ἀποκλίνουσα συνεφέλκεται καὶ
τὴν ὅλην ψυχὴν οὐκ ἐῶσα ὀρθοῦσθαι καὶ ἀπταί-
στως οἷα διὰ λεωφόρων ὁδῶν προέρχεσθαι. Τὸ δὲ
ὑψηλοτάπεινον καὶ μεγαλόμικρον καὶ πᾶν ὅσον ἀνι-
σότητι καὶ ἀνωμαλίᾳ συγγενὲς ἀπεργάζεται, σκοτο-
δινιᾶν ἀναγκάζει, καὶ πολὺν ἐμποιεῖ ἴλιγγον.

§. 24. Τοσαύτης οὖν ἀταξίας καὶ ταραχῆς ἔτι
δὲ καὶ ἀσαφείας γέμοντος τοῦ βίου, παρελθόντα
δεῖ τὸν πολιτικὸν, ὥςπερ τινὰ σοφὸν τὴν ὀνειρο-
κριτικὴν, τὰ μεθ' ἡμέραν ἐνύπνια καὶ φάσματα

τῶν ἐγρηγορέναι δοκούντων διακρίνειν εἰκόσι στοχα-
σμοῖς, καὶ εὐλόγοις πιθανότησι περὶ ἑκάστου ἀναδι-
δάσκοντα, ὅτι τοῦτο καλὸν, ἐκεῖνο αἰσχρὸν, τοῦτο
ἀγαθὸν, κακὸν. ἐκεῖνο, τουτὶ δίκαιον, ἄδικον τὸ
ἐναντίον καὶ τὰ ἄλλα ταύτῃ, τὸ φρόνιμον, τὸ ἀν-
δρεῖον, τὸ εὐσεβὲς, τὸ ὅσιον, τὸ συμφέρον, τὸ ὠφέ-
λιμον· καὶ πάλιν τὸ ἀνωφελὲς, τὸ ἀλόγιστον, τὸ
ἀγεννὲς, τὸ ἀσεβὲς, τὸ ἀνόσιον, τὸ ἀσύμφορον, τὸ
βλαβερὸν, τὸ φίλαυτον. Καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἀλ-
λότριον τοῦτο, μὴ ἐπιθύμει· ἴδιον τοῦτο, χρῶ μὴ
παραχρώμενος. Περιουσιάζεις; Μεταδίδου. Πλού-
του γὰρ τὸ κάλλος οὐκ ἐν βαλαντίοις, ἀλλ' ἐν τῇ
τῶν χρῃζόντων ἐπικουρίᾳ. Ὀλίγα κέκτησαι; Μὴ
φθόνει τοῖς ἔχουσι. Πένητα βάσκανον οὐδεὶς ἂν 547
ἐλεήσαι. Εὐδοξεῖς καὶ τετίμησαι; Μὴ καταλαζο- P.
νεύου. Ταπεινὸς εἶ ταῖς τύχαις; Ἀλλὰ τὸ φρόνημα
μὴ καταπιπτέτω. Πάντα σοὶ κατὰ νοῦν χωρεῖ;
Μεταβολὴν εὐλαβοῦ. Πταίεις πολλάκις; Χρηστὰ
ἔλπιζε. Πρὸς γὰρ τὰ ἐναντία τῶν ἀνθρώπων αἱ
τροπαί. Σελήνη μὲν γὰρ καὶ ἥλιος καὶ ὁ σύμπας
οὐρανὸς σαφεῖς καὶ ἀριδήλους ἔχει τὰς τρανότητας,
62 ἅτε πάντων ὁμοίων τῶν κατ' αὐτὸν μενόντων, καὶ
M. τοῖς τῆς ἀληθείας αὐτῆς μετρουμένων κανόσιν, ἐν
τάξεσιν ἐναρμονίοις καὶ συμφωνιῶν ταῖς ἀρίσταις.
Τὰ δ' ἐπίγεια, πολλῆς ἀταξίας γέμοντα καὶ ταρα-
χῆς, ἀσύμφωνα καὶ ἀνάρμοστα, ὡς κυριώτατα φά-
ναι, ὅτι ταῦτα μὲν βαθὺ σκότος κατείληφεν, ἐκεῖ-
να δ' ἐμφέρεται τηλαυγεστάτῳ φωτὶ, μᾶλλον δ'
αὐτὰ φῶς ἐστιν εἰλικρινέστατον καὶ καθαρώτατον.
Εἰ γοῦν βουληθείη διακύπτειν εἴσω τις τῶν πρα-
γμάτων, εὑρήσει τὸν οὐρανὸν ἡμέραν αἰώνιον, νυ-
κτὸς καὶ πάσης σκιᾶς ἀμέτοχον, ἅτε περιλαμπόμε-
νον ἀσβέστοις καὶ ἀκράτοις ἀδιαστάτως φέγγεσιν.
Ὅσῳ τε διαφέρουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ἐγρηγορότες τῶν
κοιμωμένων, τοσούτῳ καὶ ἐν ἅπαντι τῷ κόσμῳ
τὰ οὐράνια τῶν ἐπιγείων, τὰ μὲν ἐγρηγόρσει χρώ-

μενα ἀκοιμήτῳ, διὰ τὰς ἀπλανεῖς καὶ ἀπταίστους καὶ ἐν ἅπασι κατορθούσας ἐνεργείας. Τὰ δὲ ὕπνῳ κατεχόμενα, καὶ ἂν εἰ πρὸς βραχὺ διανασταίη, πάλιν καθελκόμενα καὶ καταδαρθάνοντα, διὰ τὸ μηδὲν εὐθυτενὲς δύνασθαι τῇ ψυχῇ βλέπειν, ἀλλὰ πλάζεσθαι καὶ περιπταίειν. Ἐπισκοτεῖται γὰρ ψευδέσι δόξαις, ὑφ᾽ ὧν ὀνειρώττειν ἀναγκαζόμενα, καὶ τῶν πραγμάτων ὑστερίζοντα, οὐδὲν παγίως καὶ βεβαίως ἱκανὰ καταλαμβάνειν ἐστί.

§. 25. Συμβολικῶς μέντοι καὶ ἐπὶ τὸ δευτερεῖον τῶν βασιλικῶν ἁρμάτων ἀναβαίνειν λέγεται, δι᾽ αἰτίαν τοιάνδε. Ὁ πολιτικὸς τὰ δευτερεῖα φέρεται βασιλέως. Οὔτε γὰρ ἰδιώτης ἐστὶν, οὔτε βασιλεὺς, ἀλλ᾽ ἀμφοῖν μεθόριος, ἰδιώτου μὲν ὢν κρείττων, ἐλάττων δ᾽ εἰς ἀρχὴν αὐτεξουσίου βασιλέως, τῷ δήμῳ βασιλεῖ χρώμενος, ὑπὲρ οὗ πάντα πράττειν προῄρηται καθαρᾷ καὶ ἀδολωτάτῃ πίστει. Φέρεται δὲ ὡς ἐφ᾽ ἁρματίου δίφρου μετέωρος, ὑπό τε τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ὄχλων εἰς ὕψος αἱρόμενος, καὶ μάλισθ᾽ ὅταν κατὰ νοῦν ἕκαστα μικρὰ καὶ μεγάλα χωρῇ, μηδενὸς ἀντιπνέοντος μηδ᾽ ἀντιστατοῦντος, ἀλλ᾽ ὡς ἐν εὐπλοίᾳ πάντων σωτηρίως ὑπὸ θεοῦ κυβερνωμένων. Ὅν τε δίδωσιν ὁ βασιλεὺς δακτύλιον, ἐναργέστατον δεῖγμα πίστεώς ἐστιν, ἣν πεπίστευκεν ὅ τε βασιλεὺς δῆμος τῷ πολιτικῷ, καὶ ὁ πολιτικὸς τῷ
βασιλεύοντι δήμῳ. Ὁ δὲ περὶ τὸν τράχηλον χρυ- 548
σοῦς κύκλος, εὐδοξίαν ὁμοῦ καὶ κόλασιν ἔοικεν ὑπο- P.
σημαίνειν. Ἕως μὲν γὰρ τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν εὐοδοῦται πράγματα αὐτῷ, γαῦρός ἐστι καὶ σεμνὸς ὑπὸ τῶν ὄχλων τιμώμενος. Ἐπειδὰν δὲ πταῖσμα συμβῇ μὴ κατὰ προαίρεσιν — τοῦτο γὰρ ὑπαίτιον — ἀλλὰ τυχηρὸν, ὅπερ ἐστὶ συγγνωστὸν, οὐδὲν ἧττον ἕλκεται κάτω διὰ τοῦ περιαυχενίου κόσμου, καὶ ταπεινοῦται, μονονοὺκ ἐπιλέγοντος τοῦ δεσπότου, „Τὸν περιαυχένιον τοῦτον κύκλον ἐδωρησάμην σοὶ, καὶ

κόσμον κατορθουμένων τῶν ἐμῶν, καὶ ἀγχόνην ἀποτυγχανομένων."

63 §. 26. Ἤκουσα μέντοι καὶ καθ᾽ ἑτέραν ἰδέαν
M. τροπικώτερον τὰ περὶ τὸν τόπον ἀκριβούντων. Ἦν δὲ τοιάδε. Τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου τὸν ἡμέτερον νοῦν ἔλεγον εἶναι, τὸν τῆς καθ᾽ ἕκαστον σωματικῆς χώρας ἡγεμόνα, ὃς οἷα βασιλεὺς ἀνῆπται τὸ κράτος. Ὧι γινομένῳ φιλοσώματῳ τρία τὰ πλείστης ἀξιούμενα σπουδῆς διαπονεῖται, σιτία καὶ ὄψα καὶ ποτά. Παρ᾽ ὃ καὶ τρισὶ χρῆται τοῖς τῶν λεγομένων ἐπιμεληταῖς, ἀρχισιτοποιῷ, καὶ ἀρχιοινοχόῳ, καὶ ἀρχιμαγείρῳ. Πρυτανεύει γὰρ ὁ μὲν τὰ περὶ ἐδωδὴν, ὁ δὲ τὰ περὶ πόσιν, ὁ δ᾽ ἐπιτέτακται τοῖς περὶ αὐτὰ τὰ ὄψα ἡδύσμασιν. Εὐνοῦχοι δέ εἰσι πάντες, ἐπειδὴ ὁ φιλήδονος ἄγονός ἐστι τῶν ἀναγκαιοτάτων, σωφροσύνης, αἰδοῦς, ἐγκρατείας, δικαιοσύνης, ἁπάσης ἀρετῆς. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐχθρὸν ἄλλο ἄλλῳ, ὡς ἀρετῇ ἡδονὴ, δι᾽ ἣν ἀλογοῦσιν οἱ πολλοὶ ὧν μόνον ἄξιον πεφροντικέναι, ταῖς ἀκαθέκτοις ἐπιθυμίαις χαριζόμενοι, καὶ οἷς ἂν προςτάττωσιν εἴκοντες. Ὁ μὲν οὖν ἀρχιμάγειρος οὔτ᾽ εἰς δεσμωτήριον ἀπάγεται, οὔτε τινὶ περιπίπτει λύμῃ, διὰ τὸ μὴ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων εἶναι τὰς παραρτύσεις, οὐχ ἡδονὰς οὔσας, ἀλλ᾽ εὔσβεστα ἡδονῶν ὑπεκκαύματα. Δύο δὲ τῶν περὶ τὴν ἄθλιον γαστέρα πραγματευομένων, ἀρχισιτοποιὸς, καὶ ἀρχιοινοχόος, ἐπειδὴ τὰ συνεκτικώτατα τῶν εἰς τὸ ζῆν χρησίμων ἐστὶ βρῶσις καὶ πόσις, ὧν ἐπιμελείας μὲν ἀξιουμένων οἱ προεστῶτες εἰκότως ἐπαίνων τυγχάνουσιν· ὀλιγωρουμένων δὲ, ὀργῆς καὶ κολάσεως ἀξιοῦνται. Διαφορὰ δὲ καὶ ἐν ταῖς κολάσεσιν, ὅτι διάφορος ἡ χρεία, σιτίων μὲν ἀναγκαιοτάτη, οἴνου δὲ οὐ πάνυ χρησίμη. Καὶ γὰρ ἀκράτου δίχα ζῶσιν ἄνθρωποι ναματιαίῳ ὕδατι ποτῷ χρώμενοι. Δι᾽ ἣν αἰτίαν πρὸς μὲν τὸν ἀρχιοινοχόον γίνονται καταλλαγαὶ καὶ συμβάσεις, ὡς ἂν ἁμαρτόντα περὶ τὸ ἐλατ-

τον μέρος· ἀσύμβατα δὲ καὶ ἀκατάλλακτα τὰ πρὸς
τὸν ἀρχισιτοποιόν ἐστιν, ἄχρι θανάτου λαμβάνοντα
τὴν ὀργὴν, ὡς ἂν περὶ τὸ μέγιστον ἀδικήσαντα. Τε-
λευτὴ γὰρ ἕπεται σιτίων σπάνει. Οὗ χάριν καὶ ὁ
περὶ ταῦτα ἐξαμαρτὼν εἰκότως θνήσκει κρεμασθεὶς, 549
ὅμοιον κακὸν ὧν διέθηκε παθών. Καὶ γὰρ αὐτὸς P.
ἀνεκρέμασε καὶ παρέτεινε τὸν πεινῶντα λιμῷ.

§. 27. Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτου. Ὁ μέντοι
βασιλέως ὕπαρχος κατασταθεὶς, καὶ τῆς Αἰγύπτου
τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν λαβὼν, ἐξῄει γνωρι-
σθησόμενος ἅπασι τοῖς ἐγχωρίοις, καὶ τοὺς λεγομέ-
νους νόμους ἐπιὼν κατὰ πόλεις, πολὺν αὐτοῦ πόθον
ἐνειργάζετο τοῖς ὁρῶσιν, οὐ μόνον ταῖς ὠφελείαις, ἃς
ἑκάστοις παρεῖχεν, ἀλλὰ καὶ ταῖς περὶ τὴν ὄψιν τε
καὶ τὴν ἄλλην ὁμιλίαν ἀλέκτοις καὶ ἐξαιρέτοις χά-
ρισιν. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν τῶν ὀνειράτων σύγκρισιν
ἐνέστη προτέρα ἡ ἑπταετία τῆς εὐθηνίας, τὸ πέμπτον
64 τῶν καρπῶν ἀνὰ πᾶν ἔτος συνάγων διά τε τῶν ὑ-
M. πάρχων καὶ τῶν ἄλλων οἳ πρὸς τὰς δημοσίας χρείας
ὑπηρέτουν, αὐτῷ τοσαύτην ἤθροισε πληθὺν δραγμά-
των, ὅσην οὐδείς πω πρότερον γενομένην ἐμέμνητο.
Πίστις δὲ σαφεστάτη τὸ μηδ' ἀριθμηθῆναι δύνα-
σθαι, καίτοι μυρίων τῶν πονηθέντων οἷς ἐπιμελὲς
περιεργία διαριθμήσασθαι. Διεξελθόντων δὲ τῶν
ἑπτὰ ἐτῶν, ἐν οἷς ηὐφόρησεν ἡ πεδιὰς, ἀρχὴν ἐ-
λάμβανεν ὁ λιμὸς, ὃν ἐπιβαίνοντα καὶ συναυξανόμε-
νον οὐκ ἐχώρησεν Αἴγυπτος. Ἀναχεόμενος γὰρ, καὶ
τὰς ἑξῆς ἀεὶ πόλεις καὶ χώρας ἐπικαταλαμβάνων,
ἄχρι περάτων καὶ τῶν πρὸς ἕω καὶ τῶν πρὸς δυσμὰς
ἔφθασε, τὴν οἰκουμένην ἐν κύκλῳ πᾶσαν κατασχών.
Λέγεται γοῦν μηδέποτε κοινὴ νόσος κατασκῆψαι το-
σαύτη, καθάπερ ἣν ἰατρῶν παῖδες ὀνομάζουσιν ἕρ-
πητα. Καὶ γὰρ αὕτη πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἐπιφοιτῶσα,
τὴν κοινωνίαν τῶν ἡλκωμένων σωμάτων ὅλη δι' ὅ-
λων στοιχηδὸν πυρὸς τρόπον ἐπινέμεται. Τοὺς οὖν
ἀφ' ἑκάστης δοκιμωτάτους αἱρουμένους σιτώνας ἐξέ-

πεμπον εἰς Αἴγυπτον. Ἤδη γὰρ ἡ πρόνοια τοῦ νεα-
νίσκου πανταχόσε διηγγέλλετο, ταμιευσαμένου τρο-
φὰς ἀφθόνους εἰς καιρὸν ἐνδείας. Ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶ-
τον κελεύει ἀνοιχθῆναι τοὺς σωροὺς ἅπαντας, ὑπο-
λαμβάνων εὐθυμοτέρους παρασκευάσειν τοὺς ἰδόν-
τας, καὶ τρόπον τινὰ ἀναθρέψειν τὰς ψυχὰς πρὸ
τῶν σωμάτων ἐλπίσι χρησταῖς· ἔπειτα διὰ τῶν ἐπι-
τραπέντων τὰς σιταρχίας, ἐπώλει τοῖς ἔχουσιν ὠνη-
τικῶς στοχαζόμενος τοῦ μέλλοντος ἀεὶ, καὶ τὸ ἐπιὸν
ὁρῶν τοῦ παρόντος ἀκριβέστερον.

§. 28. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ ὁ πατὴρ *) ὑποσπανιζόν-
των ἤδη τῶν ἀναγκαίων, ἀγνοῶν τὴν τοῦ παιδὸς
εὐτυχίαν, ἐκπέμπει δέκα τῶν υἱῶν εἰς σιτωνίαν, τὸν
νεώτατον οἴκοι κατασχὼν, ὃς ἦν ὁμομήτριος τῷ βα-
σιλέως ὑπάρχῳ ἀδελφός. Καὶ οἱ μὲν εἰς Αἴγυπτον
ἐλθόντες ἐντυγχάνουσιν ὡς ἀλλοτρίῳ τῷ ἀδελφῷ,
καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀξίωσιν καταπλαγέντες, ἔθει 550
παλαιῷ προςκυνοῦσιν, ἤδη καὶ τῶν ὀνειράτων αὐτοῦ P.
λαμβανόντων βεβαίωσιν. Ὁ δὲ τοὺς πεπρακότας
θεασάμενος εὐθὺς ἐγνώρισεν ἅπαντας, ὑπὸ μηδε-
νὸς αὐτὸς γνωρισθεὶς τὸ παράπαν, μὴ βουληθέντος
πω τοῦ θεοῦ τὸ ἀληθὲς ἀναφῆναι διά τινας ἀναγ-
καίας αἰτίας ἃς τότε βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι, ἀλλ'
ἢ τὴν ὄψιν ἀλλάξαντος εἰς σεμνότερον εἶδος τοῦ τὴν
χώραν ἐπιτραπέντος, ἢ παρατρέψαντος τὰς ἀκριβεῖς
καταλήψεις τῆς διανοίας τῶν ὁρώντων. Εἶτ' οὐχ
ὥςπερ νέος, καὶ τοσαύτης ἡγεμονίας διάδοχος, ἀρ-
χὴν τὴν μετὰ βασιλέα πρώτην ἀναψάμενος, εἰς ὃν
65 ἀνατολαὶ καὶ δύσεις ἀπέβλεπον, ἡλικίας ἀκμῇ καὶ
M μεγέθει τῆς ἐξουσίας ἐπαρθεὶς, καιρὸν ἔχων ἀμύ-
νης, ἐμνησικάκησεν· ἀλλ' ἐγκρατῶς τὸ πάθος ἐνεγ-
κὼν καὶ ταμιευσάμενος αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, μετὰ πολ-
λοῦ τοῦ προμηθοῦς ἐπεμόρφαζεν ἀλλοτρίωσιν, καὶ

*) Gen. 42, 1 sqq.

βλέμμασι καὶ φωνῇ καὶ τοῖς ἄλλοις καθυποκρινόμενος τὸν δυςχεραίνοντα. „Οὐδὲν," εἶπεν, „ὦ οὗτοι, φρονεῖτε εἰρηνικόν· ἀλλά τις τῶν βασιλέως ἐχθρῶν κατασκόπους ὑμᾶς ἐξέπεμψεν, ᾧ κακὰς ὑπηρεσίας ὁμολογήσαντες ὑπηρετήσειν λήσεσθαι μὲν ᾠήθητε. Λανθάνει δὲ οὐδὲν τῶν δρωμένων ἐπ' ἐνέδρᾳ, καὶ ἂν βαθεῖ σκότῳ συσκιάζηται." Πειρωμένων δ' ἀπολογεῖσθαι καὶ διεξιόντων, ὡς ἐπ' ἀγενήτοις κατηγοροῦνται, „μήτε γὰρ παρὰ δυςμενῶν ἥκειν, μήτ' αὐτοὶ τοῖς ἐγχωρίοις ἀπέχθεσθαι, μηδ' ἂν ὑπομεῖναί ποτε τοιαύτην διακονίαν· εἶναι γὰρ τὰς φύσεις εἰρηνικοί, καὶ μεμαθηκέναι σχεδὸν ἐξ ἔτι νηπίων παίδων τιμᾶν εὐστάθειαν παρ' ὁσιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ πατρί, ᾧ δώδεκα μὲν γενομένων υἱῶν, ἕνα μὲν τὸν νεώτατον οὐκ ἔχοντά πω ἡλικίαν ἀποδημίας οἴκοι καταμεῖναι, δέκα δὲ τοὺς ὁρωμένους ἡμᾶς ἐνταῦθα ὑπάρχειν, τὸν δὲ λοιπὸν ἐκποδὼν γεγενῆσθαι."

§. 29. Ταῦτ' ἀκούσας, ὡς ἐπὶ τεθνεῶτι ἑαυτῷ παρὰ τῶν ἀποδομένων, τί τὴν ψυχὴν ἄρα ἐπεπόνθει; Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐξελάλησε τότε τὸ παραστὰν πάθος, ἀλλὰ τούτῳ ὑποτυφομένῳ καὶ ζωπυρουμένῳ πάντως τὰ ἐντὸς ἐκαίετο. Βαθεῖ δ' ὅμως ἤθει φησὶν αὐτοῖς, „Εἰ τῷ ὄντι μὴ κατασκεψόμενοι τὴν γῆν ἀφῖχθε, πρὸς πίστιν τὴν ἐμὴν ὑμεῖς μὲν ἐνταυθοῖ διατρίψατε βραχύν τινα χρόνον. Ὁ δὲ νεώτατος ἀδελφὸς ὑμῶν ἀφικέσθω, μετακληθεὶς ἐπιστολιμαίοις γράμμασιν. Ἐὰν δὲ ἕνεκα τοῦ πατρὸς ἐπείγησθε ἀπεῖναι, φοβησομένου τάχα τὴν μακρὰν ὑμῶν διάζευξιν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀπάρατε, καταμεινάτω δὲ εἷς ὁμηρεύσων, ἄχρις ἂν ἐπανέλθητε σὺν τῷ νεωτάτῳ. Τιμωρία δὲ κατὰ τῶν μὴ πειθαρχούντων ὁ ἀνωτάτω προκείσεται θάνατος." Καὶ ὁ μὲν τοι- 551
αῦτ' ἀπειλήσας ὑποβλεπόμενος, καὶ βαρείας ὀργῆς P.
δείγματα παρασχὼν, ὅσα τῷ δοκεῖν, ἀπηλλάττετο. Οἱ δὲ συννοίας καὶ κατηφείας γεμισθέντες ἐκάκιζον

ἑαυτοὺς ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιβουλῆς, "Ἐκεῖνο," λέγοντες, "τὸ ἀδίκημα, τῶν παρόντων ἐστὶ κακῶν αἴτιον, τῆς ἐφόρου δίκης τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων ἤδη τι μηχανωμένης καθ᾽ ἡμῶν. Βραχὺν γὰρ ἐφησυχάσασα χρόνον, διανίσταται, τὴν ἀμείλικτον καὶ ἀπαραίτητον αὐτῆς ἐπιδεικνυμένη φύσιν τοῖς ἀξίοις κολάσεως. Πῶς γὰρ οὐκ ἄξιοι; Δεόμενον καὶ ποτνιώμενον τὸν ἀδελφὸν οἱ ἀνηλεεῖς ὑπερείδομεν, οὐδὲν μὲν ἐξαμαρτόντα, φαντασίας δὲ τὰς καθ᾽ ὕπνον διὰ τὸ φιλοίκειον ὡς συνήθεσιν ἀνενεγκόντα. Ὑπὲρ ὧν οἱ θηριωδέστατοι καὶ πάντων ἀνθρώπων ἀγριώτατοι δυσχεραίνοντες ἡμεῖς, οὐχ ὅσια — δεῖ
86 γὰρ ἀψευδεῖν; — εἰργασάμεθα. Τοιγαροῦν καὶ ταῦτα
M. καὶ ἔτι τούτων χείρω πείσεσθαι προσδοκῶμεν, οἵτινες μόνοι σχεδὸν ἐξ ἁπάντων ἀνθρώπων εὐπατρίδαι λεγόμενοι, διὰ τὰς τῶν πατέρων καὶ πάππων καὶ προγόνων ὑπερβαλλούσας ἀρετάς, ᾐσχύναμεν τὴν συγγένειαν, ἐπιφανὲς ὄνειδος κτήσασθαι σπουδάσαντες." Ὁ δὲ πρεσβύτατος τῶν ἀδελφῶν, ὃς καὶ ἐν ἀρχῇ συντιθεμένων τὴν ἐπιβουλὴν ἠναντιοῦτο. "Ἐπὶ δὴ πεπραγμένοις," εἶπεν, "ἀνωφελεῖς αἱ μεταμέλειαι. Παρεκάλουν, ἱκέτευον, ἐξετάζων ὅσον ἐστὶ τὸ ἀνοσιούργημα, μὴ θυμῷ χαρίζεσθαι, συναινεῖν δέον, ταῖς ἀβουλίαις ἑαυτῶν εἴξατε. Τοιγαροῦν καρπούμεθα τῆς αὐθαδείας καὶ ἀσεβείας τὰ ἐπίχειρα. Ζητεῖται μὲν ἡ ἐπ᾽ ἐκείνῳ τυρευθεῖσα ἐπιβουλή. Ὁ δὲ ζητῶν οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ἢ θεός, ἢ λόγος, ἢ νόμος θεῖος."

§. 30. Ταῦτα δ᾽ ἤκουεν ὁ πραθεὶς ἀδελφὸς ἡσυχῇ διαλαλούντων, ἑρμηνέως μεταξὺ ὄντος. Καὶ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ πάθους μέλλων ἐνδακρύειν, ὡς μὴ γένοιτο καταφανής, ἀποστρέφεται, καὶ προχέας θερμὰ καὶ ἐπάλληλα δάκρυα, καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπικουφισθείς, τὴν ὄψιν ἀπομαξάμενος, ἐπιστρέφει, καὶ κελεύει τὸν ἡλικίᾳ δεύτερον τῶν ἀδελφῶν ἐν ὄψεσι τῶν ἁπάντων δεθῆναι, τὸν αὐτῷ κατάλληλον.

Ὁ γὰρ ἐν πλείοσι δεύτερος τῷ πρεσβυτάτῳ κατάλλη-
λος, ἐπεὶ καὶ τῷ τελευταίῳ ὁ πρῶτος. Ἴσως μέν-
τοι καὶ διότι τὴν πλείστην μοῖραν ἔδοξε τῶν ἁμαρ-
τηθέντων εἰςενεγκεῖν, μονονοὺ συνταγματαρχῶν, καὶ
τοὺς ἄλλους ἀλείφων ἐπὶ δυςμένεια. Εἰ γὰρ συνε-
τάχθη τῷ πρεσβυτάτῳ χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα,
βουλευομένῳ, νεώτερος μὲν ἐκείνου, τῶν δ᾽ ἄλλων
πρεσβύτερος ὤν, ἴσως ἂν ἴσως ἐπεσχέθη τὸ ἀδίκημα
τῶν τὴν ἀνωτάτω τάξιν καὶ τιμὴν ἐχόντων, συμ- 552
πνεόντων καὶ ὁμογνωμονούντων περὶ πράγματος, ö P.
καὶ κατ᾽ αὐτῶν πολλὴν ῥοπὴν συνεφείλκετο. Νυνὶ
δ᾽ ἀποστὰς τῆς ἡμέρου καὶ ἀμείνονος τάξεως, πρὸς
τὴν ἀνήμερον καὶ χαλεπὴν ηὐτομόλησε, καὶ ταύτης
ἀποδειχθεὶς ἡγεμὼν, οὕτως ἐθάρσυνε τοὺς συνεφα-
πτομένους τοῦ παρανομήματος, ὡς ἀνενδότως τὸν
ἀνεπίληπτον ἆθλον διαθλῆσαι. Διὰ ταῦτ᾽ ἐξ ἁπάν-
των μόνος οὗτος δεθῆναί μοι δοκεῖ. Οἱ δ᾽ ἄλλοι
τὴν οἴκαδε ἐπάνοδον ἤδη παρηυτρεπίζοντο, κελεύ-
σαντος τοῦ τῆς χώρας ἐπιτρόπου τοῖς πυροπωλοῦσι,
τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀδελφῶν ὡς ξένων ἅπαντα πληρῶσαι,
καὶ ἣν ἔλαβον τιμὴν ἐπὶ τῶν στομίων λάθρα κατα-
θεῖναι, μὴ προειπόντας ὡς ἀπεδίδοσαν. Καὶ τρί-
τον, προςδαψιλεύεσθαι τροφὰς, αἳ γένοιντ᾽ ἂν ἱκα-
ναὶ καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐξαιρέτως ὑπὲρ τοῦ παρα-
πεμφθῆναι τὴν σιτωνίαν ἀμείωτον. Ὁδοιπορούν-
των δὲ, καὶ τὸν ἐν δεσμοῖς ἀδελφὸν ὡς εἰκὸς οἰκτι-
ζομένων, οὐχ ἧττον δ᾽ ἐπὶ τῷ πατρὶ κατηφούντων,
εἰ πάλιν ἀκούσεται συμφορᾶς, καθ᾽ ἑκάστην ὁδὸν
67 ἐλαττουμένης καὶ ἀποκειρομένης αὐτῷ τῆς εὐπαιδεί-
M. ας, καὶ λεγόντων ἀλλ᾽ οὐδὲ πιστεύσει δεδέσθαι, πρό-
φασιν δ᾽ εἶναι τελευτῆς τὰ δεσμὰ ὑπολήψεται, διὰ
τὸ τοὺς ἅπαξ πληγέντας εἰς τὰ αὐτὰ προςπταίειν,
ἑσπέρα καταλαμβάνει, καὶ τῶν ὑποζυγίων καθελόντες
τὰ ἄχθη, τὰ μὲν ἐπεκούφιζον, αὐτοὶ δὲ βαρυτέρας
ταῖς ψυχαῖς φροντίδας ἐδέχοντο. Φιλεῖ γὰρ ἐν ταῖς
ἀναπαύλαις τῶν σωμάτων ἐναργεστέρας τῶν ἀβου-

λήτων ἡ διάνοια λαμβάνουσα φαντασίας, χαλεπῶς ἄγαν θλίβεσθαι, καὶ πιέζεσθαι.

§. 31. Λύσας δέ τις ἐν ἀγγεῖον, ὁρᾷ παρὰ τῷ στομίῳ βαλάντιον ὑπόμεστον ἀργυρίου. Καὶ διαριθμησάμενος εὕρισκεν ὅσην τοῦ σίτου καθῆκε τιμὴν ἀποδεδομένην αὐτῷ. Καὶ καταπλαγεὶς τοῖς ἀδελφοῖς ἀνέφερεν. Οἱ δὲ οὐ χάριν, ἀλλ᾽ ἐνέδραν ὑποτοπήσαντες, ἠθύμουν, καὶ βουλόμενοι πάντα τὰ ἀγγεῖα διερευνήσασθαι, φόβῳ διώξεως ἄραντες, ᾗ τάχιστα συνδιέτεινον, καὶ μονονοὺκ ἀπνευστὶ θέοντες, πολυήμερον ὁδὸν ἐπιτεμόντες ἀνύουσιν. Εἶτ᾽ ἀλλαχόθεν ἄλλοι τὸν πατέρα οὐκ ἀδακρυτὶ περιλαβόντες, ἐφίλουν ἑκάστῳ περιπλεκόμενον, καὶ περιεχόμενον ἐκθύμως, καί τοι τῆς ψυχῆς ἤδη τι μαντευομένης ἀβούλητον. Καὶ γὰρ προςιόντων καὶ δεξιουμένων κατενόει τὸν ὑπολειφθέντα υἱὸν, καὶ ὡς ὑστερηκότα τῆς βραδυτῆτος ᾐτιᾶτο. Καὶ πρὸς τὰς εἰςόδους ἀπέβλεπε, σπεύδων τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων πλήρη θεάσασθαι. Μηδενὸς δ᾽ ἔξωθεν ἔτι προςεπιφοιτῶντος, διεπτοημένον ἰδόντες, „Τῶν 553
ἀβουλήτων," ἔφασαν, „ὦ πάτερ, ἀνιαρότερος τῆς P.
μαθήσεως ὁ ἐνδοιασμός ἐστι. Μαθὼν μὲν γάρ τις ὁδὸν εὗρεν εἰς σωτηρίαν, ἡ δ᾽ ἀμφίβολος ἄγνοια δυςοδίας καὶ ἀπορίας αἴτιον. Ἄκουε δὴ σφόδρα μὲν ἀνιαροῦ διηγήματος, ἀναγκαίου δὲ λεχθῆναι. Ὁ συμπεμφθεὶς ἡμῖν ἀδελφὸς ἐπὶ σιτωνίαν, καὶ μὴ ἐπανεληλυθὼς, ζῇ μέν· δεῖ γὰρ τὸν ὡς ἐπὶ τεθνεῶτι ἀπαλλάξαι σου μείζονα φόβον· ζῶν δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καταμένει παρὰ τῷ τῆς χώρας ἐπιτρόπῳ, ὃς εἴτ᾽ ἐκ διαβολῆς, εἴτε καὶ ὑποτοπήσας αὐτὸς, αἰτίαν ἡμῖν ὡς κατασκόποις ἐπέφερεν. Ἀπολογουμένων δὲ ὅσα καιρὸς, καὶ περί τε σοῦ τοῦ πατρὸς διεξιόντων, καὶ τῶν ἀπολειπομένων ἀδελφῶν, ἑνὸς μὲν τοῦ τεθνεῶτος, ἑτέρου δὲ τοῦ παρὰ σοὶ διατρίβοντος, ὃν ἔφαμεν ἔτι νέον ὄντα διὰ τὴν ἡλικίαν οἴκαδε καταμεῖναι, πάντα ἀπαμπίσχοντες καὶ ἀπογυμνοῦν-

τες τὰ τῆς συγγενείας εἰς τὸ ἀνύποπτον, οὐδὲν ἠνύσαμεν, ἀλλ' ἔφη μόνην ἂν αὐτῷ πίστιν ἀψευδοῦς ὁμολογίας γενέσθαι, τὴν ὡς αὐτὸν ἄφιξιν τοῦ νεωτάτου παιδός. Οὗ χάριν καὶ τὸν δεύτερον κατεσχηκέναι, ῥύσιόν τε καὶ ἐνέχυρον ἐκείνου. Τὸ μὲν οὖν ἐπίταγμα πάντων ἀνιαρότατον. Ὁ δὲ καιρὸς αὐτὸ
68προστάττει μᾶλλον τοῦ κελεύοντος, ᾧ πιστέον ἐξ ἀ-
Mνάγκης διὰ τὰ ἐπιτήδεια, μόνης Αἰγύπτου χορηγούσης αὐτὰ τοῖς λιμῷ πιεσθεῖσιν."

§. 32. Ὁ δὲ βαρύτατον ἀναστενάξας, "Τίνα πρῶτον," εἶπεν, "ὀλοφύρομαι; Τὸν παρέσχατον, ὃς οὐ τελευταῖος, ἀλλὰ πρῶτος ἔλαχε τὴν τῶν συμφορῶν τάξιν; Ἢ τὸν δεύτερον, ὃς τὰ δευτερεῖα τῶν κακῶν ἤρατο πρὸ θανάτου δεσμά; Ἢ τὸν νεώτατον, ὃς ἀπευκταιοτάτην ὁδὸν ἀφίξεται, ἐὰν ἄρα ἀπίῃ, ταῖς τῶν ἀδελφῶν κακοπραγίαις οὐ σωφρονισθείς; Ἐγὼ δὲ κατὰ μέλη καὶ μέρη διαρτώμενος — μέρη γὰρ τέκνα γονέων — εἰς ἀπαιδίαν κινδυνεύω περιελθεῖν ὁ πολύπαις καὶ εὔπαις ἄχρι πρὸ μικροῦ νομισθείς." Ὁ δὲ πρεσβύτατος, "Εἰς ὁμηρείαν," ἔφη, "σοὶ δύο υἱοὺς δίδωμι, οὓς καὶ μόνους ἐγέννησα. Τούτους ἀπόκτεινον, ἐὰν μὴ σῶον ἀποδῶ τὸν ἐγχειρισθησόμενόν μοι ἀδελφὸν, ὃς ἀφικόμενος εἰς Αἴγυπτον δύο περιποιήσει τὰ μέγιστα ἡμῖν. Ἓν μὲν, πίστιν σαφῆ τοῦ μὴ κατασκόπους μηδὲ πολεμίους εἶναι· ἕτερον δὲ, τὸ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐν δεσμοῖς ἀπολαβεῖν δυνηθῆναι." Σφόδρα δ' ἀχθομένου τοῦ πατρὸς, καὶ λέγοντος ἀγνοεῖν, ὅτι δυεῖν ὄντων ὁμομητρίων, ὁ μὲν ἤδη τέθνηκεν, ὁ δ' ἔρημος καὶ μόνος ἀπολειφθεὶς, εὐλαβήσεται τὴν ὁδὸν, καὶ ζῶν προαποθανεῖται τῷ δέει, κατὰ τὴν τῶν φοβερῶν ἐκείνων ὑπόμνησιν, ἃ συνέβη τὸν πρότερον παθεῖν. Ταῦτα λέγοντος, τὸν εὐτολμότατον καὶ ἀρχικὸν φύσει καὶ δυνατὸν εἰπεῖν — ἦν δὲ καθ' ἡλικίαν ἀπὸ 554
τοῦ πρώτου τέταρτος — προστησάμενοι διερμηνεύ- P.
ειν, ἔλεγον τὰ δοκοῦντα πᾶσιν. Ἐδόκει δὲ, τῶν

μὲν ἀναγκαίων ὑστεριζόντων — ὁ γὰρ κομισθεὶς πρότερον σῖτος ἐπιλελοίπει — κρατοῦντος δὲ τοῦ λιμοῦ καὶ πιέζοντος, ἡνωμένους ἀπιέναι, μὴ βαδιεῖσθαι δὲ τοῦ νεωτάτου καταμένοντος. Τὸν γὰρ τῆς χώρας ἐπίτροπον ἀπηγορευκέναι, δίχα τούτου παραγενέσθαι. Λογισάμενος δὲ, ἅτε σοφὸς ἀνὴρ, ὡς ἔστιν ἄμεινον ἕνα προέσθαι τῷ τοῦ μέλλοντος ἀδήλῳ καὶ ἀμφιβόλῳ, πρὸ τῆς ὁμολογουμένης τῶν τοσούτων ἀπωλείας, ἣν ὑπομενεῖ πᾶς οἶκος ἐνδείᾳ, ἀνιάτῳ νόσῳ, πιεσθεὶς, φησὶν αὐτοῖς, "Ἀλλ' εἰ τῆς ἐμῆς βουλήσεως ἐπικρατέστερα τὰ τῆς ἀνάγκης ἐστὶν, εἰκτέον. Ἴσως γὰρ ἴσως ἡ φύσις οἰκοδομεῖ τι βέλτιον, ὃ μήπω ταῖς διανοίαις ἡμῶν παραφαίνειν ἀξιοῖ. Λαβόντες οὖν καὶ τὸν νεώτατον, ὡς προῄρησθε, ἄπιτε. Μὴ μέντοι τὸν αὐτὸν ὃν καὶ πρόσθεν τρόπον. Πάλαι μὲν γὰρ ἀργυρίου μόνον ἔδει πρὸς σιτωνίαν ἀγνοουμένοις ἀνθρώποις, καὶ μηδέν πω πεπονθόσιν ἀνήκεστον· νυνὶ δὲ καὶ δώ-
69*ρων, τριῶν ἕνεκα, τῆς τε πρὸς τὸν ἡγεμόνα καὶ σι-*
M *τάρχην ἀρεσκείας, ὑφ' οὗ γνωρίζεσθαί φατε· καὶ τοῦ τὸν ἐν δεσμοῖς ἀπολαβεῖν θᾶττον, πολλὰ καταθέντας αὐτοῦ λύτρα· καὶ τοῦ τὴν ὑπόνοιαν τῆς κατασκοπῆς ὡς ἔνι μάλιστα ἰάσασθαι. Πάντων οὖν ὅσων ἡ ἡμετέρα γῆ φέρει λαβόντες, ὥςπερ τινὰς ἀπαρχὰς κομίζετε τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ διασσὸν ἀργύριον, τό τε ἀποδοθὲν πρότερον — ἴσως γὰρ ἀγνοίᾳ τινὸς ἀπεδόθη — καὶ ἕτερον αὔταρκες εἰς σιτωνίαν. Ἐπιφέρεσθε μέντοι καὶ τὰς ἡμετέρας εὐχὰς, ἃς πρὸς τὸν σωτῆρα ποιούμεθα θεὸν, ἵνα καὶ εὐάρεστοι τοῖς ἐγχωρίοις ξενιτεύοντες ἦτε, καὶ ἐπανέρχησθε σῶοι, τὰς ἀναγκαίας παρακαταθήκας υἱοὺς ἀποδιδόντες πατρὶ, τόν τε καταλειφθέντα πρότερον ἐν δεσμοῖς, καὶ ὃν συνεπάγεσθε νυνὶ νεώτατον καὶ πραγμάτων ἄπειρον." Ἄραντες δὲ συνέτεινον εἰς Αἴγυπτον.*

§. 33. Εἶτ' ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις ἀφικομένους ἰδὼν ὁ τῆς χώρας ἐπίτροπος, ἥσθη πάνυ, καὶ κελεύει τῷ τῆς οἰκίας ἐπιμελουμένῳ πολυτελὲς ἄριστον εὐτρεπίζειν, καὶ τοὺς ἄνδρας εἰςάγειν ἁλῶν καὶ τραπέζης μεθέξοντας. Εἰςαχθέντες δὲ, καὶ ἐφ' ὅτῳ μὴ συναισθόμενοι, διεπτόηντο, καὶ συγχυθέντες ἐτόπαζον ἐπὶ κλοπῇ μέλλειν συκοφαντεῖσθαι, ὡς ὑφελόμενοι τὴν τοῦ σίτου τιμὴν, ἣν πρότερον ἐν τοῖς ἀγγείοις ἀνεῦρον. Εἶτα τῷ τῆς οἰκίας ἐπιμελητῇ προςελθόντες, ἀπελογοῦντο περὶ οὗ μηδεὶς ἐτόλμα κατηγορεῖν, τὸ συνειδὸς ἰώμενοι, καὶ ἅμα προφέροντες, ἐδείκνυον τὸ ἀργύριον εἰς ἀπόδοσιν. Ὁ δὲ χρηστοῖς 555
καὶ φιλανθρώποις λόγοις εὐθυμοτέρους αὐτοὺς ἐποίει P.
φάσκων, "Οὐδεὶς ἀσεβής ἐστιν οὕτως, ὡς τὰς τοῦ θεοῦ χάριτας συκοφαντεῖν, ὃς ἵλεως εἴη. Θησαυροὺς γὰρ ἐν τοῖς ὑμετέροις ὤμβρησεν ἀγγείοις, οὐ μόνον τροφὰς, ἀλλὰ καὶ πλοῦτον ἐξ ἑτοίμου διδούς." Οἱ δὲ παρηγορηθέντες ἐν τάξει διετίθεσαν ἃ οἴκοθεν ἐπηνέγκαντο δῶρα. Καὶ παραγενομένῳ τῷ δεσπότῃ τῆς οἰκίας προςέφερον. Πυνθανομένῳ δὲ, πῶς ἔχοιεν, καὶ εἰ ὁ πατὴρ ζῇ, περὶ οὗ πρόσθεν ἔλεγον, ἀποκρίνονται περὶ μὲν αὐτῶν οὐδὲν, περὶ δὲ τοῦ πατρὸς, ὅτι ζῇ καὶ ὑγιαίνει. Κατευξάμενος δὲ ἐκείνῳ καὶ θεοφιλέστατον προςειπὼν, τὸν ὁμομήτριον περιβλεψάμενος ἀδελφὸν, ὡς εἶδεν, οὐ κατασχὼν, ἀλλ' ἤδη νικώμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, πρὶν γενέσθαι καταφανὴς, ἐπιστρέφεται, καὶ δραμὼν προφάσει ἐπί τι τῶν κατεπειγόντων — ἐκλαλῆσαι γὰρ τὸ ἀληθὲς καιρὸς οὐκ ἦν — ἐν μυχῷ τινι τῆς οἰκίας ἀνακλαυσάμενος, ἀποχεῖ τὴν τῶν δακρύων φοράν.

§. 34. Εἶτ' ἀπονιψάμενος, λογισμῷ τῆς ἀνίας ἐπεκράτησε, καὶ προςελθὼν εἱστία τοὺς ξένους, ἀποδοὺς πρότερον καὶ τὸν ἀντὶ τοῦ νεωτάτου κατασχεθέντα εἰς ὁμηρείαν. Συνειστιῶντο δὲ καὶ ἄλλοι τῶν παρ' Αἰγυπτίοις δοκίμων. Αἱ δὲ ὑποδοχαὶ κατὰ τὰ

πάτρια ἑκάστοις ἐγίνοντο, χαλεπὸν ἡγουμένου παρασαλεύειν παλαιοὺς νόμους, καὶ ταῦτα ἐν εὐωχίᾳ τινὶ, ἔνθα τῶν ἀηδῶν αἱ ἡδοναὶ πλείους. Ἑξῆς δὲ προστάξαντος κατὰ τὰς ἡλικίας καθέζεσθαι, μήπω τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς συμποτικαῖς συνουσίαις κατακλίσει χρωμένων, ἐθαύμαζον εἰ Αἰγύπτιοι ζηλωταὶ τῶν αὐτῶν Ἑβραίοις εἰσὶ, τάξεώς τε πεφροντικότες, καὶ τὰς πρεσβυτέρων καὶ νεωτέρων τιμὰς διακρίνειν ἐπιστάμενοι. Τάχα μέντοι καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἔφασκον τῆς χώρας ἀμαθέστερον τὰ περὶ δίαιταν ἀγούσης, ὁ ἀνὴρ οὗτος τοῖς κοινοῖς ἐπιστὰς, οὐ μόνον τοῖς μεγάλοις πράγμασιν ἥρμοσεν εὐταξίαν, δι᾽ ὧν τὰ εἰρήνης καὶ πολέμου κατορθοῦσθαι πέφυκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐτελεστέροις εἶναι δοκοῦσιν, ὧν τὰ πλεῖστα ἐν παιδιαῖς. Ἱλαρότητα γὰρ ἐπιζητοῦσιν εὐωχίαι, σεμνὸν ἄγαν καὶ αὐστηρὸν συμπότην ἥκιστα παραδεχόμεναι. Τοιούτους ἐπαίνους ἠρέμα συνειρόντων, τράπεζαι μὲν οὐ σφόδρα πολυτελεῖς εἰςκομίζονται διὰ τὸν λιμὸν οὐκ ἀξιώσαντος τοῦ ξενοδόχου ταῖς ἑτέρων ἀτυχίαις ἐντρυφᾶν. Αὐτοὶ δὲ ἅτε σύνεσιν ἀκριβεῖς, καὶ τοῦτ᾽ εἰς τὰ ἐγκώμια παρελάμβανον, ὡς ἀπειροκαλίαν πρᾶγμα ἐπίφθονον ἀπέστραπται, λέγοντες, ὡς καὶ τοῦ συναλγοῦντος τοῖς δεομένοις, καὶ τὸ τοῦ ἑστιάτορος σχῆμα διασώζει, μεθόριον ἀμφοῖν τιθεὶς αὐτὸν, καὶ τὴν ἐν ἑκατέρῳ μέμψιν ἐκφεύγων. Αἱ 556
μὲν οὖν παρασκευαὶ τὸ ἀμισὲς εἶχον πρόσφοροι τῷ P.
καιρῷ γεγονέναι· τὸ δ᾽ ἐλλιπὲς ἀνεπλήρουν αἱ συνεχεῖς φιλοφροσύναι, προπόσεσιν, εὐχαῖς, παραινέσεσι ταῖς εἰς ἀνάληψιν, ἃ τοῖς ἐλευθέροις καὶ μὴ ἀμούσοις τὸ ἦθος ἡδίω τῶν ὅσα περὶ ἐδωδὴν καὶ πόσιν εὐτρεπίζουσιν οἱ φιλοεστιάτορες καὶ φιλόδειπνοι, τὰ μηδενὸς ἄξια σπουδῆς, ὀλιγοφρόνων ἐπίδειξιν πομποστολοῦντες.

§. 35. Τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἕῳ μεταπεμψάμενος τὸν ἐπίτροπον τῆς οἰκίας, κελεύει τὰ ἀγγεῖα τῶν ἀνδρῶν ὅσα ἐπηνέγκαντο γεμίσαι σίτου, καὶ

πάλιν ἐπὶ τῶν στομίων τὴν τιμὴν ἐν βαλαντίοις καταθεῖναι, εἰς δὲ τὸ τοῦ νεωτάτου τὸ κάλλιστον τῶν ἀργυρῶν ἔκπωμα, ᾧ πίνειν ἔθος εἶχεν αὐτός. Καὶ ὃ μὲν τὰ προςταχθέντα προθύμως ἐπετέλει, μηδένα μάρτυρα παραλαμβάνων. Οἱ δὲ οὐδὲν τῶν κρύφα γεγονότων εἰδότες, ἀνεζεύγνυσαν, ἐπὶ τοῖς παρ' ἐλπίδας ἀγαθοῖς ἅπασι χαίροντες. Ἃ μὲν γὰρ προςεδόκησαν, ταῦτα ἦν, ἐπὶ κλοπῇ τοῦ ἀποδοθέντος ἀργυρίου συκοφαντίαν ἕξειν, ἀδελφὸν τὸν ὁμηρεύοντα μὴ ἀπολήψεσθαι, προςαπολεῖν καὶ τὸν νεώτατον ἴσως, ὑπὸ τοῦ σπουδάσαντος αὐτὸν ἀχθῆναι, βίᾳ κρατηθέντα. Τὰ δ' ἀποβάντα αἰσίων τελειό-
71τερα εὐχῶν, τὸ πρὸς τῷ μὴ συκοφαντηθῆναι, τρα-
M.πέζης καὶ ἁλῶν, ἃ σύμβολα γνησίου φιλίας ἀνθρώποις ἀνεύρηται, μεταλαχεῖν, τὸ κομίσασθαι τὸν ἀδελφὸν ἀνύβριστον, μηδενὸς ἐντυχόντος καὶ δεηθέντος, τὸ καὶ τὸν νεώτατον ἀγαγεῖν πρὸς τὸν πατέρα σῶον, ἐκπεφευγότας μὲν τὰς κατασκόπων ὑπονοίας, ἄφθονον τροφῶν πλῆθος ἐπιφερομένους, χρηστὰ δὲ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος λογιζομένους. Εἰ γὰρ ἐπιλίποι τὰ ἐπιτήδεια πολλάκις, ἔφασκον, οὐκέθ' ὡς πρότερον περιδεεῖς, ἀλλὰ γεγηθότες ὡς πρὸς ἴδιον, ἀλλ' οὐ ξένον τὸν τῆς χώρας ἐπίτροπον ἀποδημήσομεν.

§. 36. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω διακειμένων, καὶ τοιαῦτα ταῖς ψυχαῖς ἀναπολούντων, αἰφνίδιος καὶ ἀπροςδόκητος ταραχὴ καταλαμβάνει. Προςταχθεὶς γὰρ ὁ τῆς οἰκίας ἐπιμελητὴς, ἐπαγόμενος θεραπόντων πλῆθος οὐκ ὀλίγον, κατασείων τὰς χεῖρας, καὶ μένειν ὑποσημαίνων, ἐβοηδρόμει. Καὶ συντείνας ἄσθματος πλήρης, „Ἐπεσφράγισθε," εἶπε, „καὶ τὰς προτέρας καθ' αὐτῶν αἰτίας. Ἀγαθὰ κακοῖς ἀμειψάμενοι πάλιν τὴν αὐτὴν ὁδὸν τῶν ἀδικημάτων ἐτράπεσθε. Τὴν τοῦ σίτου τιμὴν ὑπεξελόμενοι καὶ μεῖζον ἔτι προςεξειργάσασθε. Πονηρία γὰρ τυχοῦσα ἀμνηστίας ἐπιδίδωσι. Τὸ κάλλιστον καὶ τιμιώτα-

τον ἔκπωμα τοῦ δεσπότου, ἐν ᾧ προπόσεις προέπινεν
ὑμῖν, κεκλόφατε, οἱ λίαν εὐχάριστοι, οἱ λίαν εἰρη- 557
νικοὶ, οἱ μηδ' ὄνομα κατασκοπῆς εἰδότες, οἱ δετ- P.
τὸν ἀργύριον εἰς ἀπόδοσιν τοῦ προτέρου κεκομικότες,
ἔνεδραν ὡς ἔοικε καὶ δέλεαρ ἐπὶ θήραν καὶ ἁρπα-
γὴν πλειόνων. Ἀλλ' οὐκ εἰςάπαν εὐοδοῦται κακία,
λανθάνειν δ' ἀεὶ τεχνάζουσα καταφωρᾶται." Ταῦ-
τα συνείροντος ἀχανεῖς ἐπάγησαν, λύπης καὶ φό-
βου τῶν ἀργαλεωτάτων κακῶν, ἐξαίφνης ἐπιπεσόν-
των, ὡς μηδὲ διᾶραι τὸ στόμα δύνασθαι. Τῶν
γὰρ ἀπροςδοκήτων κακῶν αἱ προςβολαὶ, καὶ τοῖς
δεινοῖς περὶ λόγους ἀφωνίαν ἐμποιοῦσι. Παρειμένοι
δ' ὅμως ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἑλισκόμενοι τῷ συνει-
δότι καθησυχάζειν, "Πῶς," ἔφασαν, "ἀπολογησόμεθα
καὶ πρὸς τίνα; Σὺ γὰρ μέλλεις εἶναι καὶ δικαστὴς
ὁ κατήγορος, ὃς ὤφειλες καὶ ἑτέρων αἰτιωμένων ἡ-
μῖν συναγορεύειν, ἐξ ὧν ἐπειράθης. Ἢ τὸ μὲν
ἀργύριον τὸ εὑρεθὲν ἐν τοῖς ἀγγείοις πρότερον, οὐ-
δενὸς ἐλέγχοντος, ἐκομίσαμεν ἀποδώσοντες; Τοσαύ-
τῃ δὲ ἐχρησάμεθα τὸ λοιπὸν μεταβολῇ, ὡς τὸν ξενο-
δόχον ἀμείψασθαι ζημίαις καὶ κλοπαῖς; Ἀλλ' οὔτε
γέγονε τοῦτο, μήτ' εἰς νοῦν ἔλθοι ποτὲ τὸν ἡμέτε-
ρον. Ὃς δ' ἂν ἔχων ἁλῷ τὸ ἔκπωμα τῶν ἀδελ-
φῶν, θνησκέτω. Θανάτου γὰρ τὸ ἀδίκημα, εἰ γέγο-
νεν ὄντως, τιμώμεθα διὰ πολλά. Πρῶτον μὲν, ὅτι
πλεονεξία καὶ τὸ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, παρα-
νομώτατον· δεύτερον, ὅτι τοὺς ὠφεληκότας βλά-
πτειν ἐπιχειρεῖν, ἀνοσιώτατον· τρίτον δὲ, ὅτι τοὺς
μέγα φρονοῦντας ἐπ' εὐγενείᾳ τὸ τῶν προγόνων ἀ-
72 ξίωμα καθαιρεῖν ἔργοις ὑπαιτίοις τολμᾶν, ὄνειδος
M. αἴσχιστον. Οἷς ἅπασιν ἔνοχος ὤν, εἴ τις ἡμῶν ὑ-
φήρηται, θανάτων μυρίων ἄξια πεπραχὼς, τελευ-
τάτω."

§. 37. Καὶ ἅμα λύοντες τὰ ἄχθη τῶν ὑποζυ-
γίων καθαιροῦσι, καὶ προτρέπονται μετὰ πάσης ἐ-
πιμελείας ἐρευνᾶν. Ὁ δὲ οὐκ ἀγνοῶν ἐν τῷ τοῦ νε-

ωτάτου κατακείμενον, ἅτε αὐτὸς λάθρα θεὶς, ἐσοφίζετο, καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πρεσβυτάτου ποιησάμενος, ἑξῆς κατὰ στίχον ἐπακολουθῶν ταῖς ἡλικίαις ἐσκόπει, προφέροντος ἑκάστου καὶ ἐπιδεικνυμένου τὰ ἀγγεῖα, μέχρι τοῦ τελευταίου, παρ᾽ ᾧ καὶ τὸ ζητούμενον ἀνευρέθη, ὡς ἰδόντας ἀθρόους ἀνοιμῶξαι, καὶ τὰς ἐσθῆτας διαῤῥήξαντας, ἐκδακρύειν ἐπιστένοντας, καὶ τὸν ἀδελφὸν ἔτι ζῶντα προθρηνοῦντας, καὶ οὐχ ἧττον αὐτοῦ τὰ κατὰ τὸν πατέρα, ὃς προέλεγε τὰς συμβησομένας τῷ υἱῷ κακοπραγίας, δι᾽ ἃς βουλομένοις συναποδημεῖν τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἐπέτρεπε. Κατηφοῦντες δὲ καὶ συγκεχυμένοι τὴν αὐτὴν ὑπέστρεφον ὁδὸν εἰς τὴν πόλιν, ἐκπεπληγμένοι τῷ συμβεβηκότι, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐπιβουλὴν, ἀλλ᾽ οὐ φιλαργυρίαν ἀδελφοῦ νομίζοντες. 558
Εἶτα τῷ τῆς χώρας ἐπιτρόπῳ προςαχθέντες φιλά- P.
δελφον εὔνοιαν ἀπὸ γνησίου πάθους ἐπιδείκνυνται. Προςπεσόντες γὰρ ἀθρόοι τοῖς ἐκείνου γόνασιν ὡς κλοπῆς πάντες ἔνοχοι, ὃ μηδ᾽ εἰπεῖν θέμις, ἐπ᾽ αὐτῷ ἐδακρυῤῥόουν, ἱκέτευον, ἑαυτοὺς ἐξεδίδοσαν, ἑκούσιον δουλείαν ὑπισχνοῦντο, δεσπότην προςηγόρευον ἐκεῖνον, προςηλύτους, οἰκότριβας, ἀργυρωνήτους, οὐδὲν παραλείποντες τῶν οἰκετικῶν ὀνομάτων, ἀνεκάλουν ἑαυτούς. Ὁ δὲ ἔτι μᾶλλον ἀποπειρώμενος ἤθει βαρυτάτῳ φησὶν αὐτοῖς, "Μηδέποτε τοῦτο ἐργασαίμην, ὡς τοσούτους ἀπάγειν ἑνὸς ἁμαρτόντος. Τί γὰρ εἰς μετουσίαν ἄξιον καλεῖν τιμωριῶν, τοὺς μὴ τῶν ἀδικημάτων κοινοπραγήσαντας; Ἐκεῖνος μόνος, ἐπεὶ καὶ μόνος ἔπραξε, κολαζέσθω. Πυνθάνομαι μὲν οὖν ὅτι καὶ πρὸ τῆς πόλεως θάνατον ὁρίζετε κατὰ τοῦ ἁλόντος. Ἐγὼ δὲ ἕκαστα πρὸς τὸ ἐπιεικὲς ἄγων καὶ ἡμερώτερον, ἐπικουφίζω τὴν τιμωρίαν, δουλείαν ὁρίσας ἀντὶ θανάτου."

§. 38. Χαλεπῶς δὲ τὴν ἀπειλὴν φερόντων, καὶ ἐφ᾽ οἷς ἐσυκοφαντοῦντο καταδυομένων, ὁ τέταρτος καθ᾽ ἡλικίαν — ἦν δὲ τολμητὴς μετ᾽ αἰδοῦς, καὶ

θαῤῥαλέος, παῤῥησίαν τὴν ἄνευ ἀναισχυντίας ἐπιτετηδευκὼς — προσελθών φησι, "Δέομαι, δέσποτα, μὴ θυμῷ χαρίσασθαι, μηδ' ὅτι τέταξαι τὴν μετὰ βασιλέα τάξιν, προκαταγνῶναι πρὸ τῆς ἀπολογίας ἡμῶν. Πυνθανομένῳ σοι κατὰ τὴν προτέραν ἐπιδημίαν περί τε ἀδελφοῦ καὶ πατρὸς, ἀπεκρινάμεθα,
73 πατὴρ μέν ἐστι πρεσβύτης, οὐ χρόνῳ μᾶλλον γεγη-
M. ρακὼς, ἢ ταῖς ἐπαλλήλοις δυςτυχίαις, ὑφ' ὧν γυ-
μναζόμενος ἀθλητοῦ τρόπον, ἐν πόνοις καὶ δυςκαρτερήτοις κακοπαθείαις διετέλεσεν. Ἀδελφὸς δὲ κομιδῇ νέος ἐστὶ παιδίον, ἐκτόπως στεργόμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἐπεὶ καὶ ὀψίγονός ἐστιν, καὶ ὁμομητρίων δυοῖν γενομένων, ἀπελείφθη μόνος, τοῦ πρεσβυτέρου βιαίως ἀποθανόντος. Κελεύοντος δὲ σοῦ ἐνθάδε τὸν ἀδελφὸν ἀγαγεῖν, καὶ ἀπειλοῦντος, εἰ μὴ παραγένοιτο, μηδ' εἰς ὄψιν ἡμῖν ἐλθεῖν ἐπιτραπήσεσθαι, πατηφοῦντες ἀπηλλαττόμεθα, καὶ μόλις οἴκαδ' ἐπανελθόντες, ἐδηλοῦμεν τὰ ἀπὸ σοῦ τῷ πατρί. Ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀντέλεγε, δεδιὼς σφόδρα περὶ τῷ παιδί· τῶν δ' ἀναγκαίων ὑποσπανιζόντων, καὶ μηδενὸς ἡμῶν τολμῶντος ἐπὶ σιτωνίαν ἥκειν δίχα τοῦ νεωτάτου διὰ τὰς σὰς ἐπανατάσεις, μόλις πείθεται τοῦτον συνεκπέμψαι, μυρία μὲν αἰτιώμενος, ὅτι ἀδελφὸν ἄλλον ἔχειν ὡμολογήσαμεν, μυρία δ' οἰκτιζόμενος εἰ μελλήσει διαζεύγνυσθαι· νήπιος γάρ ἐστι καὶ πραγμάτων ἄπειρος, οὐ μόνον
τῶν κατὰ τὴν ἀλλοδαπὴν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ 559
τὴν πόλιν. Πρὸς οὖν οὕτω διακείμενον τὸν πατέρα P.
πῶς ἂν ἀφικοίμεθα; Τίσι δ' ὀφθαλμοῖς δίχα τούτου θεάσασθαι αὐτὸν δυνησόμεθα; Τελευτὴν οἰκτίστην ὑπομενεῖ, μόνον ἀκούσας ὡς οὐκ ἐπανελήλυθεν. Εἶθ' ἡμᾶς ἀνδροφόνους καὶ πατροκτόνους ἕκαστος ἐρεῖ τῶν φιλαπεχθημόνων, καὶ ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς ἐθελοκακούντων. Τὸ δὲ πλεῖστον τῆς κατηγορίας ῥυήσεται κατ' ἐμοῦ. Πολλὰ γὰρ ὑπεσχόμην τῷ πατρὶ προέσθαι, παρακαταθήκην λαμ-

βάνειν ὁμολογῶν, ἣν ἀποδώσειν ὅταν ἀπαιτηθῶ. Πῶς δ᾽ ἂν, εἰ μὴ ἐξευμενισθείης αὐτὸς, ἀποδοῦναι δυναίμην; Οἶκτον δέομαι τοῦ πρεσβύτου λαβεῖν, καὶ εἰς ἔννοιαν ἐλθεῖν τῶν κακῶν οἷςπερ ἀνιαθήσεται, μὴ κομισάμενος ὃν ἀβούλως ἐνεχείρισεν. Ἀλλὰ σὺ μὲν ὑπὲρ ὧν ἔδοξας ἠδικῆσθαι, δίκας λάμβανε. Δώσω δ᾽ ἐθελοντὴς ἐγώ. Δοῦλον ἀπὸ ταύτης ἀνάγραφε τῆς ἡμέρας. Ἄσμενος ὑπομενῶ τὰ τῶν νεωνήτων, ἐὰν τὸ παιδίον ἐθελήσῃς ἐᾶσαι. Λήψῃ δὲ οὐκ αὐτὸς τὴν χάριν, ἐὰν ἄρα διδῷς, ἀλλ᾽ ὁ μὴ παρὼν, ἐπικουφισθεὶς τῶν φροντίδων, ὁ τῶν τοσούτων πατὴρ καὶ τῶν ἁπάντων. Ἱκέται γὰρ ἴσμεν καταπεφευγότες ἐπὶ τὴν σὴν ἱερωτάτην δεξιὰν, ἧς μηδέποτε διαμάρτοιμεν. Ἔλεως οὖν εἰςελθέτω σὲ γῆρως ἀνδρὸς, τοὺς ἀρετῆς ἄθλους κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν διαπονήσαντος. Τὰς κατὰ Συρίαν πόλεις εἰς ἀποδοχὴν αὐτοῦ καὶ τιμὴν ἐπέστρεψε, καί τοι ξενικωτέροις ἔθεσι καὶ νομίμοις, καὶ πολὺ διεστῶσι χρώμενος οὐ βραχεῖ τινι τῶν ἐγχωρίων ἠλλοτριωμένος. Ἀλλ᾽ ἡ τοῦ βίου καλοκἀγαθία, καὶ τὸ σύμφωνον καὶ ὁμολογούμενον πρὸς ἔργα λόγων, καὶ πρὸς
74 λόγους ἔργων, ἐξενίκησεν, ὡς καὶ τοὺς ἕνεκα τῶν
M. πατρίων μὴ εὐγνώμονας μεθαρμόσασθαι. Τοιαύτην μέλλεις κατατίθεσθαι χάριν, ἧς οὐκ ἂν δύναιτο μείζονα λαβεῖν. Τίς γὰρ ἂν γένοιτο πατρὶ δωρεὰ μείζων, ἢ τὸν ἀπογνωσθέντα κομίσασθαι;"

§. 39. Πάντα δ᾽ ἦσαν ἀπόπειρα, καὶ ταῦτα καὶ τὰ πρότερα, πῶς ἔχουσι τοῦ τῆς χώρας ἐπιτρόπου σκοποῦντος εὐνοίας πρὸς ὁμομήτριον ἀδελφόν. Ἐδεδίει γὰρ μὴ φυσικῇ τινι ἀλλοτριώσει κέχρηνται, καθάπερ οἱ ἐκ μητρυιῶν γεγονότες πρὸς τὸν ἐξ ἑτέρας ἰσοτίμου γυναικὸς οἶκον. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς κατασκόπους ᾐτιᾶτο, καὶ περὶ τοῦ γένους ἐπυνθάνετο, πρόφασιν τοῦ γνῶναι εἰ περίεστιν ὁ ἀδελφὸς, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνῄρηται. Καὶ ἕνα κατέσχε

τοὺς ἄλλους ἐάσας ἀπαίρειν, ὁμολογήσαντας ἀγαγεῖν τὸν νεώτατον, ὃν ἰδεῖν μάλιστ' ἐπόθει, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ χαλεπῆς καὶ βαρυτάτης ἀνίας ἀπαλλαγῆναι. Καὶ ἐπειδὴ παρεγένετο καὶ τὸν ἀδελφὸν ἐθεάσατο, μικρὸν ὅσον ἀνεθεὶς τῆς φροντίδος, κα- 560 λέσας ἐπὶ ξενίαν, καὶ ἑστιῶν πολυτελεστέραις ἐχρῆτο P. καὶ εὐωχεῖτο τὸν ὁμομήτριον παρασκευαῖς, ἀποβλέπων εἰς ἕκαστον, καὶ τεκμαιρόμενος ἐκ τῆς ὄψεως, εἴ τις αὐτοῖς ὑποικουρεῖ φθόνος. Καὶ ὡς ἀσμενίζοντας ἑώρα, καὶ ἀναχεομένους ἐπὶ τῇ τοῦ νεωτάτου τιμῇ, δυσὶν ἤδη μαρτυρίαις σημειωσάμενος τὸ μηδὲν ἔχθος ὑποτύφεσθαι, καὶ τρίτην ἐπενόησε, τὴν τοῦ κεκλέφθαι δοκοῦντος αἰτίαν ἀναθεὶς τῷ νεωτάτῳ. Σαφέστατος γὰρ ἔμελλεν ἔλεγχος οὑτοσὶ γενέσθαι τῆς ἑκάστου διανοίας καὶ οἰκειότητος τῆς πρὸς τὸν συκοφαντούμενον ἀδελφόν. Ἐξ ὧν ἁπάντων ἤδη συνεπύθετο περὶ τοῦ μὴ καταστασιάζεσθαι μηδ' ἐπιβουλεύεσθαι τὸν μητρῷον οἶκον, λογισμόν τε εἰκότα καὶ περὶ τῶν αὐτῷ συμβεβηκότων ἐλάμβανεν, ὡς οὐκ ἐπιβουλαῖς ἀδελφῶν αὐτὰ μᾶλλον εἴη πεπονθὼς, ἢ κατὰ πρόνοιαν θεοῦ τὰ μακρὰν ἐμβλέποντος, καὶ τὰ μέλλοντα οὐχ ἧττον τῶν παρόντων ὁρῶντος.

§. 40. Εἶτ' ἐπὶ συμβάσεις καὶ καταλλαγὰς ἵετο, νικώμενος ὑπὸ φιλοικείου πάθους, καὶ ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ὄνειδος προσβαλεῖν τοῖς ἀδελφοῖς ἕνεκα τῆς πράξεως, οὐδένα τῶν Αἰγυπτίων ἐδικαίωσε παρεῖναι κατὰ τὴν πρώτην ἀναγνώρισιν. Ἀλλὰ κελεύσας ἅπασαν τὴν θεραπείαν μεταστῆναι, πηγήν τινα δακρύων ἐξαίφνης ἀνεὶς, καὶ τῇ δεξιᾷ προσελθεῖν ἐγγυτέρω σημήνας, ἵνα μηδ' ἐκ τύχης ἐπακοῦσαί τις ἄλλος δυνηθῇ, φησὶν αὐτοῖς, "Ἐπεσκιασμένον πρᾶγμα καὶ χρόνῳ μακρῷ συγκεκρύφθαι δοκοῦν, μέλλων ἀνακαλύπτειν, μόνος μόνοις ὑμῖν ἀπαμπίσχω. Ἀδελφὸν ὃν ἀπέδοσθε εἰς Αἴγυπτον, ἐκεῖνος ὃν ὁρᾶτε νῦν παρεστῶτα, αὐτός εἰμι ἐγώ." Καταπλα-

γέντων δὲ αὐτῶν παρ' ἐλπίδα, καὶ διεπτοημένων, καὶ ὥςπερ ὁλκῇ τινι βιαίῳ τὰς ὄψεις ἐπὶ γῆν καταβεβληκότων, καὶ πεπηγότων ἀφώνων καὶ ἀχανῶν,
75 "Μὴ κατηφεῖτε," εἶπεν, "ἀμνηστίαν ἁπάντων πα-
M. ρέχω τῶν εἰς ἐμὲ πεπραγμένων. Μηδενὸς ἑτέρου δεῖσθε παρακλήτου. Αὐτοκελεύστῳ καὶ ἑκουσίῳ γνώμῃ πρὸς συμβάσεις ἐθελοντὴς ἀφῖγμαι, συμβόλοις χρησάμενος δυσὶ, τῇ τε πρὸς τὸν πατέρα εὐσεβείᾳ, ᾗ τὸ πλεῖστον τῆς χάριτος ἀνατίθημι, καὶ τῇ φυσικῇ φιλανθρωπίᾳ, ᾗ πρὸς ἅπαντας, διαφερόντως δὲ πρὸς τοὺς ἀφ' αἵματος χρῶμαι. Καὶ νομίζω τῶν συμβεβηκότων, οὐχ ὑμᾶς, ἀλλὰ θεὸν αἴτιον γεγενῆσθαι, βουληθέντα με τῶν αὐτοῦ χαρίτων καὶ δωρεῶν, ἃς ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς ἠξίωσε τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παρασχεῖν, ὑπηρέτην γενέσθαι καὶ διάκονον. Ἐν ἀρχῇ δὲ πίστιν δύνα- 561
σθε λαβεῖν ἐξ ὧν ὁρᾶτε. Πᾶσαν μὲν Αἴγυπτον P.
ἐπιτέτραμμαι, τιμὴν δὲ ἔχω τὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ, καί με νέον ὄντα πρεσβύτερος ὢν ὡς πατέρα τιμᾷ. Θεραπεύομαί τε, οὐχ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πλείστων ἄλλων ἐθνῶν, ὅσα καὶ ὑπήκοα, καὶ αὐτόνομα. Χρῄζει γὰρ πάντα διὰ τὴν ἔνδειαν προεστῶτος. Ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς, καὶ τὸ τούτων ἀναγκαιότερον αἱ τροφαὶ παρ' ἐμοὶ μόνῳ ταμιεύονται, διανέμοντι καὶ κατακερματίζοντι πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας ἑκάστοις τῶν δεομένων, ὡς μήτε τι τῶν εἰς τρυφὴν, μήτε τι τῶν εἰς ἐκπλήρωσιν ἐνδείας ἐπιλιπεῖν. Ἀλλ' οὐκ ἐναβρυνόμενος καὶ σεμνυνόμενος ταυτὶ διεξῆλθον, ἀλλ' ἵν' αἴσθησθε, ὅτι τῶν τηλικούτων οὐδεὶς ἔμελλεν ἀνθρώπων ἔσεσθαι αἴτιος δούλῳ, καὶ μετὰ ταῦτα δεσμώτῃ γενομένῳ. Καὶ γὰρ ἐδέθην ποτὲ συκοφαντηθείς. Ἀλλ' ὁ τὰς ἐσχάτας συμφοράς τε καὶ δυςπραγίας μεθαρμοσάμενος εἰς τὰς ἀνωτάτω καὶ πρώτας εὐτυχίας, θεὸς ἦν, ᾧ πάντα δυνατά. Ταῦτα ἐμοῦ διανοουμένου, μηκέτι εὐλαβῶς ἔχετε, τὰς δυςφροσύνας ἐκ-

ποδὼν ποιησάμενοι, καὶ πρὸς ἱλαρὰν μεταβαλόντες εὐθυμίαν. Εὖ δ᾽ ἂν ἔχοι καὶ πρὸς τὸν πατέρα συντεῖναι, καὶ πρῶτον αὐτῷ τὰ περὶ τῆς ἐμῆς εὑρέσεως εὐαγγελίσασθαι. Φθάνουσι γὰρ αἱ φῆμαι πανταχόθεν κατὰ πολύ."

§. 41. Οἱ δὲ κατὰ διαδοχὴν τοὺς ἐπαίνους αὐτοῦ συνείροντες ἀπαύστως, ἀχαλίνοις στόμασιν ἐξύμνουν, ἄλλος ἄλλο τι διεξιὼν, ὁ μὲν τὸ ἀμνησίκακον, ὁ δὲ τὸ φιλοίκειον, ὁ δὲ τὴν σύνεσιν· ἅπαντες δ᾽ ἀθρόοι τὴν εὐσέβειαν, ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέροντες τὰ τέλη τῶν κατορθουμένων, καὶ μηκέτι ταῖς ἀβουλήτοις ἀρχαῖς καὶ πρώταις ἐνστάσεσι τῶν κατὰ γνώμην δυςχεράναντες, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν μετ᾽ αἰδοῦς καρτερίαν, ὃς ἐν τοσαύταις γεγονὼς ἀνωμαλίαις οὔτε δουλεύων βλάςφημον οὐδὲν εἶπε κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὡς πεπρακότων, οὔτ᾽ εἰς εἱρκτὴν ἀπαγόμενος, ὑπ᾽ ἀθυμίας ἐξελάλησέ τι τῶν ἀποῤῥήτων,
76 οὔτε πολὺν χρόνον ἐκεῖ καταμένων οἷα φιλεῖ τοῖς
M. δεσμώταις, ἔθους ὄντος τὰς ἰδίας ἀτυχίας ἀναμερεῖσθαι, ἀπεγύμνωσεν, ἀλλ᾽ ὡς μηδὲν εἰδὼς τῶν αὐτῷ συμβεβηκότων. Ἀλλὰ οὐδ᾽ ὅτε τὰ ὀνείρατα διέκρινεν ἢ τοῖς εὐνούχοις ἢ τῷ βασιλεῖ, καιρὸν ἔχων εἰς μήνυσιν ἐπιτήδειόν τι ἐφθέγξατο περὶ τῆς ἰδίας εὐγενείας, οὐδ᾽ ὅτε βασιλέως ὕπαρχος ἐχειροτονεῖτο, καὶ τῆς Αἰγύπτου πάσης τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προστασίαν παρελάμβανεν, ἵνα μὴ δόξῃ τις εἶναι τῶν ἠμελημένων καὶ ἀφανῶν, ἀλλὰ τῷ ὄντι εὐπατρίδης, οὐ φύσει δοῦλος, ἀλλ᾽ ἐπιβουλὰς ὑφ᾽ ὧν ἥκιστ᾽ ἐχρῆν ἀνηκέστους ὑπομεμενηκὼς καὶ συμ- 562
φοράς. Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐῤῥύη πολὺς ἔπαινος P.
ἰσότητος αὐτοῦ καὶ δεξιότητος. Τὰς γὰρ τῶν ἄλλων ἀλαζονείας καὶ ἀπαιδευσίας ἡγεμόνων εἰδότες, ἐθαύμαζον τὸ ἀνεπίφαντον καὶ ἀτραγῴδητον, καὶ ὡς εὐθὺς ἰδὼν κατὰ τὴν προτέραν ὁδὸν ἀποκτεῖναι δυνάμενος, ἢ τὸ γοῦν τελευταῖον, λιμώττουσι τροφὰς μὴ παρασχεῖν, πρὸς τῷ μὴ τιμωρήσασθαι, καὶ

ὡς χάριτος ἀξίοις δωρεὰν ἔδωκε τὰ ἐπιτήδεια, τὴν τιμὴν αὐτῶν ἀποδωθῆναι κελεύσας. Οὕτω μέντοι τὰ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ πράσεως εἰς ἅπαν ἠγνοήθη καὶ διέλαθεν, ὥςθ' οἱ ἐν τέλει τῶν Αἰγυπτίων συνήδοντο, ὡς πρῶτον ἄρτι τῶν ἀδελφῶν τοῦ προεστῶτος ἡκόντων. Καὶ ἐπὶ ξενίαν ἐκάλουν, καὶ φθάνοντες ἐδήλουν τῷ βασιλεῖ, καὶ πάντα διὰ πάντων ἔγεμε χαρᾶς οὐκ ἔλαττον, ἢ εἴπερ εὐφόρησεν ἡ πεδιὰς, καὶ ὁ λιμὸς εἰς εὐθηνίαν μετέβαλε.

§. 42. Γνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι καὶ πατὴρ ἔστιν αὐτῷ, καὶ ἡ γενεὰ πολυάνθρωπος, προτρέπει μεταστῆναι πανοικεὶ, τὴν βαθυγειοτάτην Αἰγύπτου μοῖραν ὁμολογήσας δεδωρῆσθαι τοῖς ἀφιξομένοις. Ἀπήνας οὖν καὶ ἁρμαμάξας καὶ πλῆθος ὑποζυγίων ἐπηχθισμένων τὰ ἐπιτήδεια δίδωσι τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ θεραπείαν ἱκανὴν, ἵνα μετὰ ἀσφαλείας ἀγάγωσι τὸν πατέρα. Παραγενομένων δὲ καὶ τὰ περὶ τὸν ἀδελφὸν ἄπιστα καὶ μείζονα ἐλπίδων διηγουμένων οὐ πάνυ προςεῖχε. Καὶ ἂν γὰρ οἱ λέγοντες ἀξιοπιστότατοι, ἀλλ' ἡ τοῦ πράγματος ὑπερβολὴ ῥαδίως οὐκ ἐπέτρεπε συναινεῖν. Ἰδὼν δὲ ὁ πρεσβύτης τὰς ἐν τοιούτῳ καιρῷ παρασκευὰς καὶ χορηγίας τῶν ἀναγκαίων ἀφθόνους τοῖς περὶ τούτου λεγομένοις εὐτυχήμασι συνᾳδούσας, ὑμνεῖ τὸν θεὸν, ὅτι τὸ δοκοῦν ἐκλελοιπέναι μέρος τῆς οἰκίας ἀπεπλήρωσεν. Η δὲ χαρὰ καὶ φόβον εὐθὺς ἐγέννησε τῇ ψυχῇ περὶ τῆς τῶν πατρίων ἐκδιαιτήσεως. Ἤιδει γὰρ καὶ νεότητα εὐόλισθον φύσει, καὶ ξενιτείας τὴν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἐκκεχειρίαν, καὶ μάλιστα τῆς ἐν Αἰγύπτῳ χώρας τυφλωττούσης περὶ τὸν ἀληθῆ θεὸν, ἕνεκα τοῦ γενητὰ καὶ θνητὰ θεοπλαστεῖν. Καὶ προςέτι πλούτου καὶ δόξης ἐπίθεσις ὀλιγόφροσι διανοίαις τιτίθεται, καὶ διότι ἀπολειφθεὶς μηδενὸς τῶν ἐκ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐξεληλυθότος σωφρονιστοῦ, μόνος ὢν καὶ ἔρημος διδασκάλων ἀγαθῶν, ἕτοιμος

ἔσται πρὸς τὴν τῶν ὀθνείων μεταβολήν. Οὕτως
οὖν διακείμενον ἰδὼν, ᾧ μόνῳ δυνατὸν ἀόρατον
ψυχὴν ἰδεῖν, ἔλεον λαμβάνει, καὶ κοιμωμένῳ νύκτωρ
ἐπιφανεὶς, φησὶ, "Μηδὲν εὐλαβοῦ περὶ τῆς εἰς Αἴ-
γυπτον ἀφίξεως. Αὐτὸς ἡγεμονεύσω τῆς ὁδοῦ, πα- 563
ρέχων τὴν ἀποδημίαν ἀσφαλῆ καὶ εὐάρεστον. Ἀπο- P.
δώσω μέντοι καὶ τὸν τριπόθητον υἱὸν, ὅς ποτε τε-
θνάναι νομισθεὶς ἐκ πολυετίας οὐ ζῶν μόνον, ἀλλὰ
καὶ χώρας τοσαύτης ἡγεμὼν ἀναφαίνεται." Πλη-
ρωθεὶς δὲ εὐελπιστίας, ἅμα τῇ ἕῳ γεγηθὼς ἐπέ-
σπευδεν. Ὁ δὲ υἱὸς ἀκούσας — σκοποὶ γὰρ καὶ
φραστῆρες τῆς ὁδοῦ πάντ' ἐδήλουν — οὐ μακρὰν
τῶν ὁρίων ἀπέχοντι διὰ ταχέων ἀπήντα τῷ πατρί.
Καὶ κατὰ τὴν καλουμένην Ἡρώων πόλιν ἐντυχόντες
ἐπιπίπτουσιν ἀλλήλοις, τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τῶν αὐχένων
ἐρείσαντες, καὶ τὰς ἐσθῆτας δάκρυσι φύραντες, πο-
λυχρονίων ἀσπασμάτων ἀπλήστως ἐνεφοροῦντο, καὶ
μόλις παυσάμενοι συνέτεινον ἄχρι τῶν βασιλείων.
Θεασάμενος δὲ ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν ὄψιν καταπλα-
γεὶς τῆς σεμνότητος, ὡς οὐχ ὑπάρχου πατέρα, ἀλλ'
ἑαυτοῦ, μετὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἐδεξιοῦτο τοῦ-
τον. Καὶ μετὰ τὰς ἐν ἔθει καὶ ἐξαιρέτους φιλοφρο-
σύνας δίδωσιν αὐτῷ γῆς ἀποτομὴν ἀρετῶσαν καὶ
σφόδρα εὔκαρπον, τούς τε υἱοὺς αὐτοῦ πυνθανόμε-
νος εἶναι κτηνοτρόφους, τὴν πολλὴν οὐσίαν ἔχοντας
ἐν θρέμμασι καθίστησιν ἐπιμελητὰς τῶν ἰδίων, αἰ-
πόλια καὶ βουκόλια, καὶ ποίμνας, καὶ μυρίας ὅσας
ἀγέλας ἐγχειρίσας αὐτοῖς.

§. 43. Ὁ δὲ νεανίας τοσαύτῃ πίστεως ἐχρήσατο
ὑπερβολῇ, ὥςτε τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων εἰς
ἀργυρισμὸν παρεχόντων πλείστας ὅσας ἀφορμὰς,
δυνηθεὶς δι' ὀλίγου πλουσιώτατος τῶν κατ' αὐτὸν
γενέσθαι, τὸν γνήσιον ὡς ἀληθῶς πρὸ τοῦ νόθου
πλοῦτον, καὶ τὸν βλέποντα πρὸ τοῦ τυφλοῦ θαυ-
μάσας, ἅπαντα τὸν ἄργυρον καὶ χρυσὸν, ὅσον ἐκ
τῆς τιμῆς ἤθροισε τοῦ σίτου, ἐν τοῖς βασιλέως ἐθη-

σωρίζετο ταμείοις, οὐδεμίαν δραχμὴν νοσφισάμενος, ἀλλὰ μόναις ἀρκεσθεὶς ταῖς δωρεαῖς, αἷς ἀμειβόμενος ἐκεῖνος ἀντεχαρίσατο. Καθάπερ τε Αἴγυπτον, καὶ σὺν αὐτῇ χώρας ἑτέρας, καὶ ἔθνη πιεσθέντα τῷ λιμῷ παντὸς λόγου κρεῖττον ἐπετρόπευσεν ὁ ἀνὴρ οὗτος, κατὰ τὸ πρέπον διανέμων τὰς τροφὰς, καὶ ἀφορῶν οὐκ εἰς τὸ παρὸν μόνον λυσιτελὲς, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸ μέλλον ὠφέλειαν. Ἡνίκα γοῦν ὁ ἕβδομος ἐνιαυτὸς τῆς ἐνδείας ἐνέστη, μεταπεμψά-
78μενος τοὺς γεωργοὺς — ἤδη γὰρ τῆς εὐφορίας καὶ
M.εὐθηνίας ἐλπὶς ἦν — ἐδίδου κριθάς τε καὶ πυροὺς εἰς σπέρματα, φροντίσας τοῦ μηδένα νοσφίσασθαι, καταθεῖναί τε εἰς τὰς ἀρούρας ἃς ἔλαβεν, ὀπτῆρας καὶ ἐφόρους ἐπιλέξας ἀριστίνδην, οἳ τὴν σπορὰν παραφυλάξουσι. Μετὰ δὲ τὸν λιμὸν χρόνοις μακροῖς ὕστερον τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, ὑπονοίᾳ πληχθέντες οἱ ἀδελφοὶ, καὶ δείσαντες μή τι χαλεπὸν 564
πάθωσι μνησικακίας, προσελθόντες ἐδέοντο λιπαρῶς, P.
ἐπαγόμενοι γυναῖκας καὶ γενεάν. Ὁ δὲ ἐπιδακρύσας φησὶν, "Ὁ μὲν καιρὸς ἱκανὸς ὑπόνοιαν κατασκευάσαι τοῖς ἀφόρητα ἐργασαμένοις, καὶ μὴ δι᾽ ἑτέρου μᾶλλον ἢ τοῦ συνειδότος χάριν ἐλεγχομένοις. Ἡ γὰρ τελευτὴ τοῦ πατρὸς τὸν ἀρχαῖον φόβον, ὃν πρὸ τῶν καταλλαγῶν εἴχετε, κεκαίνωκεν, ὡς τοῦ μὴ λυπῆσαι τὸν πατέρα χάριν τὴν ἀμνηστίαν ἐμοῦ παρασχόντος. Ἐγὼ δὲ τὸν τρόπον οὐ χρόνοις μεταβάλλομαι, οὐδ᾽ ὁμολογήσας ἔνσπονδος εἶναι, δράσω ποτὲ τὰ ἄσπονδα. Οὐ γὰρ ὑπερθέσεις ἀμύνης ἐκαιροφυλάκουν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἅπαν ἀπαλλαγὴν τῆς κολάσεως ἐχαριζόμην, ἐπινέμων τὸ μέν τι τιμῇ τοῦ πατρὸς — δεῖ γὰρ ἀψευδεῖν —, τὸ δέ τι εὐνοίᾳ τῇ πρὸς ὑμᾶς ἀναγκαίᾳ. Εἰ δὲ καὶ πατρὸς ἕνεκα πάντ᾽ ἐποίουν τὰ χρηστὰ καὶ φιλάνθρωπα, φυλάξω ταῦτα καὶ πρὸς τελευτηκότα. Τέθνηκε δὲ οὐδεὶς παρ᾽ ἐμοὶ κριτῇ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ζήσεται τὸν ἀεὶ χρόνον ἀγήρως, ἀθανάτῳ φύσει ψυχῆς μηκέτι ταῖς

σώματος ἀνάγκαις ἐνδεδεμένη. Τί δεῖ μόνου μεμνῆσθαι τοῦ γεννητοῦ πατρός; Ἔχομεν τὸν ἀγέννητον, τὸν ἄφθαρτον, τὸν ἀΐδιον, ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ πάντων ἐπακούει καὶ τῶν ἡσυχαζόντων, τὸν ἀεὶ βλέποντα καὶ τὰ ἐν μυχοῖς τῆς διανοίας, ὃν μάρτυρα καλῶ τοῦ συνειδότος ἐπ' ἀψευδέσι καταλλαγαῖς. Ἐγὼ γὰρ, καὶ μὴ θαυμάσητέ μου τὸν λόγον, "τοῦ θεοῦ εἰμὶ," *) τοῦ τὰ πονηρὰ βουλεύματα ὑμῶν εἰς ἀγαθῶν περιουσίαν μεθαρμοσαμένου. Γίνεσθε οὖν ἄφοβοι, καὶ πρὸς τὸ μέλλον χρησιμωτέρων μεθέξοντες, ἢ ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς ἐκαρποῦσθε.

§. 44. Τοιούτοις θαρσύνας τοὺς ἀδελφοὺς λόγοις, ἔργοις τὰς ὑποσχέσεις ἐβεβαίου μᾶλλον, οὐδὲν παραλιπὼν τῶν εἰς ἐπιμέλειαν. Μετὰ δὲ τὸν λιμὸν, ἐπ' εὐθηνίᾳ καὶ εὐετηρίᾳ τῆς χώρας ἤδη γεγηθότων τῶν οἰκητόρων, ἐτιμᾶτο πρὸς ἁπάντων, ἀμοιβὰς ἀντεκτινόντων ὑπὲρ ὧν εὖ πεπόνθεσαν ἐν καιροῖς ἀβουλήτοις. Ἡ δὲ φήμη ῥυεῖσα τὰς ἑξῆς πόλεις κατέπλησε τῆς ἐπὶ τῷδε τῷ ἀνδρὶ εὐκλείας. Ἔτη δὲ βιώσας δέκα πρὸς τοῖς ἑκατὸν, ἐτελεύτησεν εὐγήρως, ἐπ' ἄκρον ἐλθὼν εὐμορφίας, καὶ φρονήσεως, καὶ λόγων δυνάμεως. Μαρτυρεῖ δὲ τὸ μὲν κάλλος τοῦ
79 σώματος ἔρως ὃς ἐξέμηνεν ἐπ' αὐτῷ γυναῖκα· τὴν δὲ
M σύνεσιν, ἡ ἐν ταῖς ἀμυθήτοις τῶν κατὰ τὸν βίον ἀνωμαλίαις ὁμαλότης, εὐαρμοστίαν τοῖς ἀναρμόστοις, καὶ συμφωνίαν τοῖς ἀσυμφώνοις ἐργασαμένη· τὴν δὲ τῶν λόγων δύναμιν ἥ τε τῶν ὀνειράτων 565
διάκρισις, καὶ ἡ ἐν ταῖς ὁμιλίαις εὐέπεια, καὶ ἡ P.
παρακολουθήσασα πειθὼ, δι' ὧν οὐδεὶς τῶν ἀρχομένων ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ ἑκὼν ὑπήκουε. Τούτων δὲ τῶν ἐνιαυτῶν ἑπτακαίδεκα ἄχρι μειρακίου διέτριψεν ἐν τῇ πατρῴᾳ οἰκίᾳ. Τρισκαίδεκα δὲ ἐν ταῖς

---

*) Gen. 50, 19.

ἀβουλήτοις συντυχίαις, ἐπιβουλευόμενος, πιπρασκόμενος, δουλεύων, συκοφαντούμενος, ἐν δεσμωτηρίῳ καταδούμενος. Τοὺς δὲ ἄλλους ὀγδοήκοντα ἐν ἡγεμονίᾳ καὶ εὐπραγίᾳ τῇ πάσῃ, λιμοῦ καὶ εὐθηνίας ἔφορος καὶ βραβευτὴς ἄριστος, τὰ πρὸς ἑκάτερον καιρὸν πρυτανεύειν ἱκανώτατος.

ΠΕΡΙ

80 M. *ΒΙΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ,* 602 P.

ὍΠΕΡ ΕΣΤΙ

ΠΕΡΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΣ,

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI DE VITA MOYSIS, HOC EST, DE THEOLOGIA ET PROPHETIA.

Moyses, genere Hebraeus, in Aegypto natus et regio more educatus est (1. 2.) Expositum enim in fluvio, postquam mater eum vix edidit, filia regis servat, matrique inscia nutriendum mittit (3. 4.) Instructus postea a doctoribus ex Aegypto, Graecia, Assyria etc. petitis, morum quoque, ratione duce, candori studuit, philosophiae praecepta quotidie factis repraesentans (6. 6.) Tali animo praeditum non potuit fieri, quin popularium misereret, quibus Aegyptii gravissima onera ferenda imponebant (7. 8.) Interemto itaque uno ex his, aufugit in Arabiam, ibique apud sacerdotem aliquem, cuius filiam uxorem duxit, diu tutus latuit (9. 10.), gregesque pascendo se ad regendum populum praeparavit (11.) Cum hoc aliquando ageret, rubum conspexit ardentem, e quo forma pulcherrima, imaginis divinae similis, emicuit (12). Hoc signo aliisque, nec ipsius dei verbis non excitatus Moyses populares ab Aegyptiorum tyrannide liberare aggressus est (13. 14.) Rex tamen Hebraeis emigrare non permisit, nisi coactus, postquam Deus toti Aegypto decem plagas gravissimas per Moysem et

Aaronem infixit (15 - 26). Quo facto Hebraei Aegypto excesserunt Moyse duce et sacerdote, qui eos gentem novam, sacerdotium pro ceteris terrae incolis suscepturam, constituit (27 - 29.) Aegyptii eos persequentes mari rubro mersi pereunt (30 - 32.) Moyses postea suos salvos ad fines Phoenicum ducit, deo ipso in desertis, quae Hebraei permeabant, famem sitimque sublevante (33 - 39). Regione, quam illi incolebant, per speculatores explorata, alias gentes praeteriens, alias vincens Moyses Phoeniciam intravit (40 - 47.), Balaocem regem, frustra vi et astutia renitentem, oppressit, praedamque partam aequabiliter divisit (48 - 58.), brevique post exercitum trans Iordanem duxit (59. 60).

---

§. 1. Μωϋσέως τοῦ κατὰ μέν τινας νομοθέτου
τῶν Ἰουδαίων, κατὰ δέ τινας ἑρμηνέως νόμων ἱε-
ρῶν, τὸν βίον ἀναγράψαι διενοήθην, ἀνδρὸς τὰ
πάντα μεγίστου καὶ τελειοτάτου, καὶ γνώριμον τοῖς
ἀξίοις μὴ ἀγνοεῖν αὐτὸν ἀποφῆναι. Τῶν μὲν γὰρ
νόμων τὸ κλέος, οὓς ἀπολέλοιπε, διὰ πάσης τῆς οἰ-
κουμένης πεφοιτηκὸς, ἄχρι καὶ τῶν τῆς γῆς τερμά- 603
των ἔφθακεν. Αὐτὸν δὲ ὅςτις ἦν ἐπ' ἀληθείας P.
ἴσασιν οὐ πολλοὶ, διὰ φθόνον ἴσως, ἢ τὴν ἐν οὐκ
ὀλίγοις τῶν διατεταγμένων ὑπὸ τῶν κατὰ τὰς πό-
λεις νομοθετῶν ἐναντίωσιν, οὐκ ἐθελησάντων αὐτὸν
μνήμης ἀξιῶσαι τῶν παρ' Ἕλλησι λογίων, ὧν οἱ
πλείους τὰς δυνάμεις ἃς ἔσχον διὰ παιδείας, ὕβρι-
81 σαν ἔν τε ποιήμασι καὶ τοῖς καταλογάδην συγγράμ-
M. μασι κωμῳδίας καὶ συβαριτικῆς ἀσελγείας συνθέν-
τες περιβόητον αἰσχύνην, οὓς ἔδει ταῖς φύσεσι κα-
ταχρήσασθαι πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τε καὶ
βίων ὑφήγησιν, ἵνα μήτε τι καλὸν ἡσυχίᾳ παραδο-
θὲν ἀρχαῖον ἢ νέον ἀφανισθῇ λάμψαι δυνάμενον,
μήτ' αὖ τὰς ἀμείνους ὑποθέσεις παρελθόντες, τὰς
ἀναξίους ἀκοῆς προκρῖναι δοκῶσι, σπουδάζοντες τὰ
κακὰ καλῶς ἀπαγγέλλειν εἰς ὀνειδῶν ἐπιφάνειαν.

Ἀλλ' ἔγωγε τὴν τούτων βασκανίαν ὑπερβὰς, τὰ περὶ τὸν ἄνδρα μηνύσω, μαθὼν αὐτὰ καὶ ἐκ βίβλων τῶν ἱερῶν, ἃς θαυμάσια μνημεῖα τῆς αὑτοῦ σοφίας ἀπολέλοιπε, καὶ παρά τινων ἀπὸ τοῦ ἔθνους πρεσβυτέρων. Τὰ γὰρ λεγόμενα τοῖς ἀναγινωσκομένοις ἀεὶ συνύφαινον, καὶ τοῦτ' ἔδοξα μᾶλλον ἑτέρων τὰ περὶ τὸν βίον ἀκριβῶσαι.

§. 2. Ἄρξομαι δὲ ἀφ' οὗπερ ἀναγκαῖον ἄρξασθαι. Μωϋσῆς γένος μέν ἐστιν Ἑβραῖος, ἐγεννήθη δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐτράφη, τῶν προγόνων αὐτοῦ διὰ πολυχρόνιον λιμὸν, ὃς Βαβυλῶνα καὶ τοὺς πλησιοχώρους ἐπίεζε, κατὰ ζήτησιν τροφῆς εἰς Αἴγυπτον πανοικὶ μεταναστάντων, γῆν πεδιάδα καὶ βαθεῖαν καὶ πρὸς πάντα γονιμωτάτην, ὅσων ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δεῖται, καὶ μάλιστα τὸν τοῦ σίτου καρπόν. Ὁ γὰρ ταύτης ποταμὸς, θέρους ἀκμάζοντος, ἡνίκα τοὺς ἄλλους φασὶ μειοῦσθαι, χειμάῤῥους τε καὶ αὐθιγενεῖς, ἐπιβαίνων τε καὶ ἀναχεόμενος πλημμυρεῖ καὶ λιμνάζει τὰς ἀρούρας. Αἳ δὲ ὑετοῦ μὴ δεόμεναι φορᾶς ἀφθονίαν παντοίων ἀγαθῶν ἀνὰ πᾶν ἔτος χορηγοῦσιν, εἰ μήπω μεσολαβήσειεν ὀργὴ θεοῦ, δι' ἐπιπολάζουσαν ἀσέβειαν τῶν οἰκητόρων. Πατρὸς δὲ καὶ μητρὸς ἔλαχε τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀρίστων, οὓς φυλέτας ὄντας ἡ ὁμοφροσύνη μᾶλλον ᾠκείωσεν, ἢ τὸ γένος. Ἑβδόμη γενεὰ οὗτός ἐστιν ἀπὸ τοῦ πρώτου, ὃς ἐπηλύτης ὢν, τοῦ σύμπαντος Ἰουδαίων ἔθνους ἀρχηγέτης ἐγένετο.

§. 3. Τροφῆς δὲ ἠξιώθη βασιλικῆς, ἀπ' αἰτίας τοιᾶσδε. Τῆς χώρας ὁ βασιλεὺς, εἰς πολυανθρωπίαν ἐπιδιδόντος ἀεὶ τοῦ ἔθνους, δείσας μὴ οἱ ἔποικοι πλείους γενόμενοι δυνατωτέρᾳ χειρὶ τοῖς αὐτόχθοσι περὶ κράτους ἀρχῆς ἁμιλλῶνται, τὴν ἰσχὺν αὐτῶν
83 ἀφαιρεῖν ἐπινοίαις ἀνοσιουργοῖς ἐμηχανᾶτο, καὶ κε- P.
M. λεύει τῶν γενομένων τὰ μὲν θήλεα τρέφειν — ἐπεὶ 604

γυνὴ διὰ φύσεως ἀσθένειαν ὀκνηρὸν εἰς πόλεμον — τὰ δ' ἄῤῥενα διαφθείρειν, ἵνα μὴ αὐξηθῇ κατὰ πόλεις, ἐπεὶ εὐανδροῦσα δύναμις δυςάλωτον καὶ δυςκαθαίρετον ἐπιτείχισμα. Γεννηθεὶς οὖν ὁ παῖς εὐθὺς ὄψιν ἐνέφηνεν ἀστειοτέραν ἢ κατ' ἰδιώτην, ὡς καὶ τῶν τοῦ τυράννου κηρυγμάτων ἐφ' ὅσον οἷόν τε ἦν τοὺς γονεῖς ἀλογῆσαι. Τρεῖς γοῦν φασι μῆνας ἐφεξῆς οἴκοι γαλακτοτροφηθῆναι, λανθάνοντα τοὺς πολλούς. Ἐπεὶ δὲ, οἷα ἐν μοναρχίαις φιλεῖ, καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ἔνιοι διηρεύνων, σπεύδοντες ἀεί τι καινὸν ἄκουσμα προςφέρειν τῷ βασιλεῖ, φοβηθέντες μὴ σωτηρίαν ἑνὶ μνώμενοι πλείους ὄντες αὐτοὶ σὺν ἐκείνῳ προςαπόλωνται, δεδακρυμένοι τὸν παῖδα ἐκτιθέασι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, καὶ στένοντες ἀπῄεσαν, οἰκτιζόμενοι μὲν αὑτοὺς τῆς ἀνάγκης αὐτόχειράς τε καὶ τεκνοκτόνους ἀποκαλοῦντες, οἰκτιζόμενοι δὲ καὶ τὸν παῖδα τῆς παραλογωτάτης ἀπωλείας. Εἶθ' ὡς εἰκὸς ἐν ἀλλοκότῳ πράγματι κατηγόρουν αὑτῶν, ὡς μείζονος αἰτίων συμφορᾶς. "Τί γὰρ," ἔφασκον, "εὐθὺς γενόμενον οὐκ ἐξεθήκαμεν; Τὸν μὴ φθάσαντα τροφῆς ἡμέρου μεταλαχεῖν οὐδ' ἄνθρωπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν. Ἡμεῖς δ' οἱ περιττοὶ καὶ τρεῖς μῆνας ὅλους ἀνεθρέψαμεν, δαψιλεστέρας μὲν αὑτοῖς ἀνίας, τῷ δὲ τιμωρίας ἐκπορίζοντες, ἵν' ἡδονῶν καὶ ἀλγηδόνων ἐπὶ πλεῖστον ἀντιλαμβάνεσθαι δυνάμενος, ἐν αἰσθήσει κακῶν ἀργαλεωτέρων διαφθείρηται."

§. 4. Καὶ οἱ μὲν ἀγνοίᾳ τοῦ μέλλοντος ἀπῄεσαν, οἰκτρῷ κατεσχημένοι πένθει. Ἀδελφὴ δὲ τοῦ ἐκτεθέντος βρέφους ἔτι παρθένος, ὑπὸ φιλοικείου πάθους μικρὸν ἄποθεν ἐκαραδόκει τὸ ἀποβησόμενον, ἅ μοι δοκεῖ πάντα συμβῆναι κατὰ θεὸν προμηθούμενον τοῦ παιδός. Θυγάτηρ ἦν τῷ βασιλεῖ τῆς χώρας ἀγαπητὴ καὶ μόνη. Ταύτην φασὶ γημαμένην ἐκ πολλοῦ χρόνου, μὴ κυΐσκειν, τέκνων ὡς εἰκὸς ἐπιθυμοῦσαν, καὶ μάλιστα γενεᾶς ἄῤῥενος, ἣ τὸν εὐδαίμονα κλῆρον τῆς πατρῴας εὐδαιμονίας καὶ ἡγεμονίας

διαδέξεται, κινδυνεύοντα ἐρημίᾳ θυγατριδῶν ἀλλοτριωθῆναι. Κατηφοῦσαν δὲ ἀεὶ καὶ στένουσαν, ὡς μάλιστα ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῷ βάρει τῶν φροντίδων ἀπαγορεῦσαι, καὶ δι' ἔθους ἔχουσαν οἴκοι καταμένειν, καὶ μηδὲ τὰς κλισιάδας ὑπερβαίνειν, ἐξορμῆσαι μετὰ θεραπαινίδων ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ἔνθα ὁ παῖς ἐξέκειτο. Καὶ ἔπειτα λουτροῖς καὶ περιῤῥαντηρίοις χρῆσθαι μέλλουσαν ἐν τῷ δασυτάτῳ τῶν ἑλῶν,
83 αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ κελεῦσαι προςφέρειν. Εἶτα
M. ἀπὸ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν καταθεωμένην, τήν τε εὐμορφίαν καὶ εὐεξίαν ἀποδέχεσθαι, καὶ δεδακρυμένον 605
ὁρῶσαν ἐλεεῖν, ἤδη τῆς ψυχῆς τετραμμένης αὐτῇ P.
πρὸς μητρῷον πάθος, ὡς ἐπὶ γνησίῳ παιδί. Γνοῦσαν δὲ ὅτι τῶν Ἑβραίων ἐστὶ καταδεισάντων τοῦ βασιλέως τὸ πρόσταγμα, βουλεύεσθαι περὶ τῆς τροφῆς αὐτοῦ· μὴ γὰρ ἀσφαλὲς εὐθὺς εἶναι νομίζειν εἰς τὰ βασίλεια ἄγειν. Διαπορούσης δ' ἔτι, τὴν ἀδελφὴν τοῦ παιδὸς καθάπερ ἀπὸ σκοπῆς τὸν ἐνδοιασμὸν στοχασαμένην πυνθάνεσθαι προςδραμοῦσαν, εἰ βουλήσεται γαλακτοτροφηθῆναι τοῦτο παρὰ γυναίων Ἑβραϊκῶν, οὐ πρὸ πολλοῦ κυησάντων. Τῆς δὲ βούλεσθαι φαμένης, τὴν αὐτῆς καὶ τοῦ βρέφους μητέρα παραγαγεῖν, ὡς ἀλλοτρίαν, ἣν ἑτοιμότερον ἀσμένην ὑπισχνεῖσθαι, προφάσει τοῦ ἐπὶ μισθῷ τροφεύσειν, ἐπινοίᾳ θεοῦ τοῦ τὰς πρώτας τροφὰς τῷ παιδὶ γνησίας εὐτρεπίζοντος. Εἶτα δίδωσιν ὄνομα, θεμένη Μωϋσῆν ἐτύμως, διὰ τὸ ἐκ τοῦ ὕδατος αὐτὸν ἀνελέσθαι. Τὸ γὰρ ὕδωρ „μῶς" ὀνομάζουσιν Αἰγύπτιοι.

§. 5. Ἐπεὶ δὲ ἀθρόας ἐπιδόσεις καὶ παραυξήσεις λαμβάνων, οὐ σὺν λόγῳ τῷ κατὰ χρόνον, θᾶττον δὲ ἀπότιτθος γίνεται, παρῆν ἡ μήτηρ ἅμα καὶ τροφὸς κομίζουσα τῇ δούσῃ, μηκέτι γαλακτοτροφίας δεόμενον, εὐγενῆ καὶ ἀστεῖον ὀφθῆναι. Τελειότερον δὲ τῆς ἡλικίας ἰδοῦσα, καὶ ἐκ τῆς ὄψεως ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον σπάσασα εὐνοίας, υἱὸν ποιεῖται, τὰ περὶ

τὸν ὄγκον τῆς γαστρὸς τεχνάσασα πρότερον, ἵνα γνήσιος ἀλλὰ μὴ ὑποβολιμαῖος νομισθῇ. Πάντα δὲ ἐξευμαρίζει θεὸς ἃ ἂν ἐθελήσῃ, καὶ τὰ δυςκατόρθωτα. Τροφῆς οὖν ἤδη βασιλικῆς καὶ θεραπείας ἀξιούμενος, οὐχ οἷα κομιδῇ νήπιος ἥδετο τωθασμοῖς καὶ γέλωσι, καὶ παιδιαῖς, καί τοι τῶν τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ παρειληφότων ἀνέσεις ἔχειν ἐπιτρεπόντων, καὶ μηδὲν ἐπιδεικνυμένων σκυθρωπόν· ἀλλ' αἰδῶ καὶ σεμνότητα παραφαίνων ἀκούσμασι καὶ θεάμασιν, ἃ τὴν ψυχὴν ἔμελλεν ὠφελήσειν, προςεῖχε. Διδάσκαλοι δ' εὐθὺς ἀλλαχόθεν ἄλλοι παρῆσαν, οἱ μὲν ἀπὸ τῶν πλησιοχώρων καὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον νομῶν αὐτοκέλευστοι, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ μεγά-
84 λαις δωρεαῖς μεταπεμφθέντες. Ὧν ἐν οὐ μακρῷ
M χρόνῳ τὰς δυνάμεις ὑπερέβαλεν, εὐμοιρίᾳ φύσεως φθάνων τὰς ὑφηγήσεις, ὡς ἀνάμνησιν εἶναι δοκεῖν, οὐ μάθησιν, ἔτι καὶ προςεπινοῶν αὐτὸς τὰ δυςθεώρητα· πολλὰ γὰρ αἱ μεγάλαι φύσεις καινοτομοῦσι τῶν εἰς ἐπιστήμην. Καὶ καθάπερ τὰ εὐεκτικὰ τῶν σωμάτων καὶ πᾶσι τοῖς μέρεσιν εὐκίνητα φροντίδων ἀπαλλάττει τοὺς ἀλείπτας, οὐδὲν ἢ βραχέα παρέχοντας τῶν εἰς ἐπιμέλειαν, ὥςπερ καὶ γεωργοὺς τὰ εὔβλαστα 606
καὶ τὰ εὐγενῆ δένδρα βελτιούμενα δι' ἑαυτῶν· τὸν P.
αὐτὸν τρόπον εὐφυὴς ψυχὴ προαπαντῶσα τοῖς λεγομένοις, ὑφ' αὑτῆς μᾶλλον ἢ τῶν διδασκόντων ὠφελεῖται, καὶ λαβομένη τινὸς ἐπιστημονικῆς ἀρχῆς, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἵππος εἰς πεδίον ὁρμᾷ. Ἀριθμοὺς μὲν οὖν καὶ γεωμετρίαν, καὶ τήν τε ῥυθμικὴν καὶ ἁρμονικὴν καὶ μετρικὴν θεωρίαν, καὶ μουσικὴν τὴν σύμπασαν, διά τε χρήσεως ὀργάνων, καὶ λόγων τῶν ἐν ταῖς τέχναις, καὶ διεξόδοις τοπικωτέραις. Αἰγυπτίων οἱ λόγιοι παρέδοσαν, καὶ προςέτι τῶν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν, ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις ἱεροῖς γράμμασιν ἐπιδείκνυνται, καὶ διὰ τῆς τῶν ζώων ἀποδοχῆς, ἃ καὶ θεῶν τιμαῖς γεραίρουσι. Τὴν δὲ ἄλλην ἐγκύκλιον παιδείαν Ἕλληνες ἐδίδασκον· οἱ δ'

ἐκ τῶν πλησιοχώρων, τά τε Ἀσσύρια γράμματα, καὶ τὴν τῶν οὐρανίων Χαλδαϊκὴν ἐπιστήμην. Ταύτην καὶ παρ' Αἰγυπτίων ἐλάμβανε, μαθηματικὴν ἐν τοῖς μάλιστα ἐπιτηδευόντων καὶ τὰ παρ' ἀμφοτέροις ἀκριβῶς, ἐν οἷς τε συμφωνοῦσι καὶ διαφέρονται καταμαθὼν, ἀφιλονείκως τὰς ἔριδας ὑπερβὰς, τὴν ἀλήθειαν ἐπεζήτει, μηδὲν ψεῦδος τῆς διανοίας αὐτοῦ παραδέχεσθαι δυναμένης, ὡς ἔθος τοῖς αἱρεσιομάχοις, οἳ τοῖς προτεθεῖσι δόγμασιν ὁποῖα ἂν τύχῃ βοηθοῦσιν, οὐκ ἐξετάζοντες εἰ δόκιμα, τὸ δ' αὐτὸ δρῶντες τοῖς ἐπὶ μισθῷ συναγορεύουσι, καὶ μηδὲν τοῦ δικαίου πεφροντικόσιν.

§. 6. Ἤδη δὲ τοὺς ὅρους τῆς βρεφικῆς ἡλικίας ὑπερβαίνων, ἐπέτεινε τὴν φρόνησιν, οὐχ ὡς ἔνιοι τὰς μειρακιώδεις ἐπιθυμίας ἀχαλινώτους ἐῶν, καί τοι μυρία ἐχούσης ὑπεκκαύματα, διὰ παρασκευὰς ἀφθόνους, ἃς αἱ βασιλεῖαι χορηγοῦσιν· ἀλλὰ σωφροσύνῃ καὶ καρτερίᾳ, ὥςπερ τισὶν ἡνίαις ἐνδησάμενος αὐτὰς, τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν ἀνεχαίτιζε βίᾳ. Καὶ τῶν ἄλλων μέντοι παθῶν ἕκαστον ἐξ ἑαυτοῦ μεμηνὸς καὶ λελυττηκὸς φύσει, τιθασσεύων καὶ ἐξημερῶν ἐπραΰνεν. Εἰ δέ που διακινηθείη μόνον ἡσυχῇ καὶ πτερύξαιτο, κολάσεις ἐμβριθεστέρας παρείχετο, ἢ διὰ λό-
85 γων ἐπίπληξις, καὶ συνόλως τὰς πρώτας τῆς ψυχῆς
M. ἐπιβολάς τε καὶ ὁρμὰς, ὡς ἀφηνιαστὴν ἵππον ἐπετήρει, δεδιὼς μὴ προεκδραμοῦσαι τοῦ ἡνιοχεῖν ὀφείλοντος λογισμοῦ, πάντα διὰ πάντων συγχέωσιν. Αὗται γάρ εἰσιν αἱ ἀγαθῶν αἰτίαι καὶ κακῶν· ἀγαθῶν μὲν, ὅταν ἡγεμόνι λόγῳ πειθαρχῶσι, τῶν δ' ἐναντίων, ὅταν εἰς ἀναρχίαν ἐκδιαιτῶνται. Κατὰ τὸ εἰκὸς οὖν οἵ τε συνδιατρίβοντες καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐτεθήπεσαν, ὡς ἐπὶ καινῷ θεάματι καταπληττόμενοι, καὶ τίς ἄρα ὁ ἐνοικῶν αὐτοῦ τῷ σώματι, καὶ ἀγαλ- 667
ματοφορούμενος νοῦς ἐστι, πότερον ἀνθρώπειος, ἢ P.
θεῖος, ἢ μικτὸς ἐξ ἀμφοῖν διερευνώμενοι, τῷ μηδὲν ἔχειν τοῖς πολλοῖς ὅμοιον, ἀλλ' ὑπερκύπτειν καὶ πρὸς

τὸ μεγαλειότερον ἐξῆρθαι. Γαστρί τε γὰρ ἔξω τῶν ἀναγκαίων δασμῶν, οὓς ἡ φύσις ἔταξεν, οὐδὲν πλέον ἐχορήγει, τῶν τε ὑπογαστρίων ἡδονῶν, εἰ μὴ μέχρι σπορᾶς παίδων γνησίων οὐδὲν ἐμέμνητο. Γενόμενός τε διαφερόντως ἀσκητὴς ὀλιγοδείας, καὶ τὸν ἁβροδίαιτον βίον ὡς οὐδεὶς ἕτερος χλευάσας — ψυχῇ γὰρ ἐπεπόθει μόνῃ οὐ σώματι — τὰ φιλοσοφίας δόγματα διὰ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἔργων ἐπεδείκνυτο, λέγων μὲν οἷα ἐφρόνει, πράττων δὲ ἀκόλουθα τοῖς λεγομένοις, εἰς ἁρμονίαν λόγου καὶ βίου, ἵν' οἷος ὁ λόγος, τοιοῦτος ὁ βίος, καὶ οἷος ὁ βίος, τοιοῦτος ὁ λόγος ἐξετάζωνται, καθάπερ ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ συνηχοῦντες. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, καὶ ἂν αὐτὸ μόνον αὔρα βραχεῖα τινος εὐτυχίας προςπέσῃ, φυσῶσι καὶ πνέουσι μεγάλα, καταλαζονευόμενοι τῶν ἀφανεστέρων, καθάρματα καὶ παρενοχλήματα, καὶ γῆς ἄχθη, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀποκαλοῦσιν, ὥςπερ τὸ ἀκλινὲς τῆς εὐπραγίας ἐν βεβαίῳ παρ' αὐτοῖς εὖ μάλα σφραγισάμενοι, μηδὲ μέχρι τῆς ὑστεραίας ἴσως διαμενοῦντες ἐν ὁμοίῳ. Τύχης γὰρ ἀσταθμητότερον οὐδὲν, ἄνω καὶ κάτω τὰ ἀνθρώπεια πεττευούσης. Ἡ μία πολλάκις ἡμέρα τὸν μὲν ὑψηλὸν καθαιρεῖ, τὸν δὲ ταπεινὸν μετέωρον ἐξαίρει. Καὶ ταῦτα ὁρῶντες ἀεὶ γινόμενα, καὶ σαφῶς εἰδότες, ὅμως ὑπερόπται μὲν οἰκείων καὶ φίλων εἰσὶ, νόμους δὲ παραβαίνουσι καθ' οὓς ἐγεννήθησαν καὶ ἐτράφησαν, ἤθη δὲ πάτρια, οἷς μέμψις οὐδεμία πρόςεστι δικαία, κινοῦσιν ἐκδεδιῃτημένοι, καὶ διὰ τὴν τῶν παρόντων ἀποδοχὴν, οὐδενὸς ἔτι τῶν ἀρχαίων μνήμην λαμβάνουσιν.

§. 7. Ὁ δὲ ἐπ' αὐτὸν φθάσας τὸν ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας, καὶ θυγατριδοῦς μὲν τοῦ τοσούτου βασιλέως νομισθεὶς, τῆς δὲ παππῴας ἀρχῆς ὅσον
86 οὐδέπω γεγονὼς ἐλπίσι ταῖς ἁπάντων διάδοχος, καὶ
M. τί γὰρ ἄλλ' ἢ ὁ νέος βασιλεὺς προσαγορευόμενος, τὴν συγγενικὴν καὶ προγονικὴν ἐζήλωσε παιδείαν, τὰ

μὲν τῶν εἰσποιησαμένων ἀγαθὰ, καὶ εἰ λαμπρότερα καιροῖς, νόθα εἶναι ὑπολαβών· τὰ δὲ τῶν φύσει γονέων, εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον ἀφανέστερα, οἰκεῖα γοῦν καὶ γνήσια. Καθάπερ τις κριτὴς ἀδέκαστος τῶν γεννησάντων καὶ τῶν εἰσποιησαμένων, τοὺς μὲν εὐνοίᾳ καὶ τῷ φιλεῖν προθύμως, τοὺς δ' εὐχαριστίαις, ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθεν ἠμείβετο, καὶ μέχρι παντὸς ἠμείψατ' ἂν, εἰ μὴ κατεῖδεν ἐν τῇ χώρᾳ μέγα καινουργηθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀσέβημα. Ξένοι γὰρ 608 ἦσαν, ὡς ἔφην πρότερον, οἱ Ἰουδαῖοι τῶν τοῦ ἔθνους P. ἀρχηγετῶν διὰ λιμὸν, ἀπορίᾳ τροφῆς, ἐκ Βαβυλῶνος καὶ τῶν ἄνω σατραπειῶν εἰς Αἴγυπτον μεταναστάντων, καὶ τρόπον τινὰ ἱκέται καταπεφευγότες ὡς ἐπ' ἄσυλον ἱερὸν, τήν τε βασιλέως πίστιν, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν οἰκητόρων ἔλεον. Οἱ γὰρ ξένοι, παρ' ἐμοὶ κριτῇ, τῶν ὑποδεξαμένων ἱκέται γραφέσθωσαν· μέτοικοι δὲ πρὸς ἱκέτας, καὶ φίλοι σπεύδοντες εἰς ἀστῶν ἰσοτιμίαν, καὶ γειτνιῶντες ἤδη πολίταις ὀλίγῳ τῶν αὐτοχθόνων διαφέροντες. Τούτους οὖν οἱ τὴν μὲν οἰκίαν ἀπέλιπον, εἰς δ' Αἴγυπτον ἧκον, ὡς ἐν δευτέρᾳ πατρίδι μετ' ἀσφαλείας οἰκήσοντες, ὁ τῆς χώρας ἡγεμὼν ἠνδραποδίζετο, καὶ ὡς ἢ πολέμου νόμῳ λαβὼν αἰχμαλώτους, ἢ πριάμενος παρὰ δεσποτῶν, οἷς ἦσαν οἰκότριβες, ὑπήγετο καὶ δούλους ἀπέφαινε, τοὺς οὐκ ἐλευθέρους μόνον, ἀλλὰ καὶ ξένους καὶ ἱκέτας καὶ μετοίκους, οὔτ' αἰδεσθεὶς, οὔτε δείσας τὸν ἐλευθέριον καὶ ξένιον καὶ ἱκέσιον καὶ ἐφέστιον θεὸν, ὃς τῶν τοιούτων ἐστὶν ἔφορος. Εἶτ' ἐπιτάγματα ἐπέταττε βαρύτερα τῆς δυνάμεως, ἄλλους ἐπ' ἄλλοις πόνους προστιθείς. Καὶ τοῖς ἀπαγορεύουσιν ὑπ' ἀσθενείας ὁ σίδηρος εἵπετο. Ἐπιστάτας τῶν ἔργων, ἀνηλεεστάτους καὶ ὠμοθύμους οὐδενὶ συγγνώμης μεταδιδόντας, ᾑρεῖτο, οὓς ἐργοδιώκτας ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὠνόμαζον. Εἰργάζοντο δὲ οἱ μὲν πηλὸν εἰς πλίνθον σχηματίζοντες, οἱ δὲ πανταχόθεν ἄχυρα συγκομίζοντες — πλίνθου γὰρ ἄχυρα δεσμὸς —, οἱ δὲ ἤ-

σαν ἀποτεταγμένοι πρὸς οἰκιῶν καὶ τειχῶν καὶ πό-
λεων κατασκευὰς, καὶ διωρύχων ἀνατομὰς, ὑλοφο-
ροῦντες αὐτοὶ μεθ᾿ ἡμέραν καὶ νύκτωρ ἄνευ διαδοχῆς,
οὐδεμίαν ἔχοντες ἀνάπαυλαν, ἀλλ᾿ οὐδ᾿ ὅσον κατα-
87 δαρθεῖν αὐτὸ μόνον ἐώμενοι, πάντα καὶ τὰ τῶν δη-
M. μιουργῶν καὶ τὰ τῶν ὑπουργῶν δρᾶν ἀναγκαζόμενοι,
ὡς ἐν βραχεῖ τὰ σώματα αὐτοῖς ἀπαγορεύειν, ἅτε
καὶ τῆς ψυχῆς προαναπιπτούσης. Ἄλλοι γοῦν ἐπ᾿
ἄλλοις ἐξέθνησκον ὡς ὑπὸ λοιμώδους φθορᾶς, οὓς
ἀτάφους ἔξω τῶν ὁρίων ἀπεῤῥίπτουν, οὐδὲ κόνιν ἐ-
παμήσασθαι τοῖς σώμασιν ἐῶντες, ἀλλ᾿ οὐδὲ δακρῦ-
σαι συγγενεῖς ἢ φίλους οὕτως οἰκτρῶς διαφθαρέν-
τας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀδουλώτοις πάθεσι τῆς ψυχῆς, ἃ
μόνα σχεδὸν ἐξ ἁπάντων ἐλεύθερα ἡ φύσις ἀνῆκε,
δεσποτείαν ἐπηπείλουν οἱ ἀσεβεῖς, ἀνάγκης ἀνυποί-
στῳ βάρει δυνατωτέρας πιέζοντες.

§. 8. Ἐπὶ δὴ τούτοις ἀθυμῶν καὶ δυσχεραίνων
διετέλει, μήτ᾿ ἀμύνασθαι τοὺς ἀδικοῦντας, μήτε
βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις ἱκανὸς ὤν, ἃ δὲ οἷός τε
ἦν διὰ λόγων ὠφέλει, παραινῶν τοῖς μὲν ἐφεστῶσι
μετριάζειν, καὶ τὸ σφοδρὸν τῶν ἐπιταγμάτων ὑπα- 609
νιέναι καὶ χαλᾶν, τοῖς δ᾿ ἐργαζομένοις φέρειν τὰ πα- P.
ρόντα γενναίως, ἄνδρας τε εἶναι τὰ φρονήματα, καὶ
μὴ συγκάμνειν τὰς ψυχὰς τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ χρη-
στὰ προσδοκᾶν ἐκ πονηρῶν. Πάντα γὰρ μεταβάλ-
λειν τὰ ἐν κόσμῳ πρὸς τὰ ἐναντία, νέφωσιν εἰς αἰ-
θρίαν, πνευμάτων βίας εἰς ἀέρα νήνεμον, κλύδω-
να θαλάττης εἰς ἡσυχίαν καὶ γαλήνην, τὰ δ᾿ ἀν-
θρώπεια καὶ μᾶλλον ὅσῳ καὶ ἀσταθμητότερα. Τοι-
ούτοις κατεπᾴδων ὥσπερ ἀγαθὸς ἰατρὸς ᾤετο τὰς
νόσους καί τοι βαρυτάτας οὔσας ἐπικουφιεῖν. Αἳ δ᾿
ὁπότε λωφήσειαν, αὖθις ἐκ περιτροπῆς ἐπετίθεντο,
φέρουσαί τι πάντως ἐκ τοῦ διαπνεῦσαι καινὸν κακὸν
ἀργαλεώτερον τῶν πόνων τῶν προτέρων. Ἦσαν γάρ
τινες τῶν ἐφεστηκότων ἀτίθασσοι σφόδρα καὶ λελυτ-
τηκότες, μηδὲν εἰς ἀγριότητα τῶν ἰοβόλων καὶ σαρ-

κοβόρων διαφέροντες, ἀνθρωποειδῆ θηρία, τὴν τοῦ σώματος μορφὴν, εἰς δόκησιν ἡμερότητος ἐπὶ θήρᾳ καὶ ἀπάτῃ προβεβλημένοι, σιδήρου καὶ ἀδάμαντος ἀπειθέστεροι. Τούτων ἕνα τὸν βιαιότατον, ἐπειδὴ πρὸς τῷ μηδὲν ἐνδιδόναι, καὶ ταῖς παρακλήσεσιν ἔτι μᾶλλον ἐξετραχύνετο, τοὺς τὸ προσταχθὲν μὴ ἀπνευστὶ καὶ ὀξυχειρίᾳ δρῶντας τύπτων, προπηλακίζων, ἄχρι θανάτου πάσαις αἰκιζόμενος αἰκίαις ἀναιρεῖ, δικάσας εὐαγὲς εἶναι τὸ ἔργον. Καὶ ἦν εὐαγὲς τὸν ἐπ' ὀλέθρῳ ζῶντα ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἠγανάκτει, δεινὸν ἡγούμενος, οὐκ εἴ τις τέθνηκεν, ἢ ἀνήρηκεν, ἀδίκως ἢ δικαίως, ἀλλ' εἰ ὁ θυγατριδοῦς αὐτῷ μὴ συμφρονεῖ μηδὲ τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους ὑπείληφεν, ἀλλὰ μισεῖ μὲν οὓς αὐτὸς στέργει, φιλεῖ δὲ οὓς προβέβληται, καὶ ἐλεεῖ πρὸς οὓς ἀτρέπτως καὶ ἀπαραιτήτως ἔχει.

88 §. 9. Λαβόμενοι δὲ ἅπαξ ἀφορμῆς οἱ ἐν τέλει,
M. καὶ τὸν νεανίσκον ὑφορώμενοι — ᾔδεισαν γὰρ μνησικακήσοντα τῶν ἀνοσιουργημάτων αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ καιρῶν ἀμυνούμενον — ἀναπεπταμένοις ὠσὶ τοῦ πάππου μυρίας διαβολὰς ἐπήντλουν οἱ μὲν ἔνθεν οἱ δ' ἔνθεν, ὡς καὶ περὶ ἀφαιρέσεως τῆς ἀρχῆς ἐμποιῆσαι δέος. "Ἐπιθήσεται," λέγοντες, οὐδὲν φρονεῖ μικρὸν, ἀεί τι προσπεριεργάζεται, πρὸ καιροῦ βασιλείας ἐρᾷ, θωπεύει τινὰς, ἑτέροις ἀπειλεῖ, κτείνει χωρὶς δίκης, τοὺς μάλιστ' εὔνους σοὶ προβέβληται. Τί δὴ μέλλεις; Ἀλλ' οὐχ ἃ διανοεῖται δρᾶν ὑποτέμνεις; Μέγα τοῖς ἐπιθεμένοις αἱ τῶν ἐπιβουλευομένων ἀναβολαί." Τοιαῦτα διεξιόντων ὑπανεχώρησεν εἰς τὴν ὅμορον Ἀραβίαν, ἔνθα διατρίβειν ἦν ἀσφαλὲς, ἅμα καὶ τὸν θεὸν ποτνιώμενος, ἵνα τοὺς μὲν ἐξ ἀμηχάνων ῥύσηται συμφορῶν, τοὺς δὲ μηδὲν παρα- 610
λιπόντας τῶν εἰς ἐπήρειαν ἀξίως τίσηται, παράσχῃ δ' P.
αὐτῷ ταῦτ' ἐπιδεῖν ἀμφότερα, διπλασιάσας τὴν χαράν. Ὁ δὲ ἐπακούει τῶν εὐχῶν, ἀγάμενος αὐτοῦ τὸ φιλόκα-

λον ἦθος καὶ μισοπόνηρον, οὐκ εἰς μακρὰν τὰ κατὰ τὴν χώραν, ὡς θεῷ πρέπον δικάσας· ἐν ᾧ δὲ καὶ ἔμελλε δικάζειν, τοὺς ἀρετῆς ἄθλους Μωϋσῆς διήθλει, τὸν ἀλείπτην ἔχων ἐν ἑαυτῷ λογισμὸν ἀστεῖον, ὑφ᾽ οὗ γυμναζόμενος πρὸς τοὺς ἀρίστους βίους, τόν τε θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν ἐπονεῖτο, φιλοσοφίας ἀνελίττων ἀεὶ δόγματα, καὶ τῇ ψυχῇ διαγινώσκων εὐτρόχως, καὶ μνήμῃ παρακατατιθέμενος εἰς τὸ ἄληστον αὐτά, καὶ τὰς οἰκείας αὐτίκα πράξεις ἐφαρμόττων ἐπαινετὰς πάντας, ἐφιέμενος οὐ τοῦ δοκεῖν, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας, διὰ τὸ προκεῖσθαι σκοπὸν ἕνα τὸν ὀρθὸν τῆς φύσεως λόγον, ὃς μόνος ἐστὶν ἀρετῶν ἀρχή τε καὶ πηγή. Ἕτερος μὲν οὖν ὀργὴν ἀμείλικτον βασιλέως ἀποδιδράσκων, καὶ ἄρτι πρῶτον εἰς ἀλλοδαπὴν ἀφιγμένος, μήπω τοῖς τῶν ἐπιχωρίων ἔθεσιν ἐνωμιληκώς, μηδὲ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος οἷς χαίρουσιν ἢ ἀλλοτριοῦνται, καὶ ἂν ἐσπούδασεν ἡσυχίᾳ χρώμενος ἀφανέστερον ζῆν, τοὺς πολλοὺς λανθάνων, ἢ βουληθεὶς εἰς μέσον παρέρχεσθαι, τοὺς γοῦν δυνατοὺς καὶ τοὺς πλεῖστον ἰσχύοντας λιπαρέσι θεραπείαις ἐξευμενίζεσθαι, παρ᾽ ὧν τις ὠφέλεια προσεδοκᾶτο καὶ βοήθεια, εἰ δή τινες ἐπελθόντες ἀπάγειν πρὸς βίαν ἐπειρῶντο. Ὁ δὲ τὴν ἐναντίαν τοῦ εἰκότος ἀτραπὸν ἤλαυνε, ταῖς τῆς ψυχῆς ὑγιαινούσαις ὁρμαῖς ἑπόμενος, καὶ μηδεμίαν ἐῶν ὑποσκελίζεσθαι. Διὸ καὶ τῆς ὑπούσης δυνάμεως ἔστιν ὅτε πλέον ἐνεανιεύε-
89 το, δύναμιν ἀνθαίρετον τὸ δίκαιον ἡγούμενος, ὑφ᾽
M οὗ προτραπεὶς, αὐτοκέλευστος ἐπὶ τὴν τῶν ἀσθενεστέρων συμμαχίαν ἵετο.

§. 10. Λέξω δὲ καὶ τὸ κατ᾽ ἐκεῖνον αὐτῷ τὸν χρόνον πραχθὲν, εἰ καὶ μικρὸν ὅσα γε τῷ δοκεῖν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπὸ φρονήματος μικροῦ. Κτηνοτροφοῦσιν Ἄραβες, καὶ νέμουσι τὰ θρέμματα, οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, νέοι τε καὶ παρθένοι παρ᾽ αὐτοῖς, οὐχὶ τῶν ἠμελημένων καὶ ἀδόξων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄγαν ἐπιφανῶν. Ἑπτὰ δὴ κόραι πα-

τρὸς ἱερέως ποίμνην ἄγουσαι παρῆσαν ἐπί τινα πη-
γήν, καὶ τῶν ἱμονιῶν ἐκδησάμεναι τοὺς καδίσκους,
ἄλλη διαδεχομένη παρ᾽ ἄλλης ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ πονεῖν
ἰσομοιρίας, μάλα προθύμως τὰς δεξαμενάς, αἳ πλη-
σίον ἔκειντο, πληροῦσιν. Ἐπιφοιτήσαντες δὲ ἕτεροι
ποιμένες καὶ τῆς τῶν παρθένων ἀσθενείας ὑπεριδόν-
τες, τὰς μὲν ἐπεχείρουν μετὰ τῆς ποίμνης ἐλαύνειν,
τὰ δ᾽ οἰκεῖα θρέμματα προσῆγον ἐπὶ τὸ εὐτρεπι-
σθὲν ποτόν, ἀλλότριον καρπωσόμενοι πόνον. Ἰδὼν 611
δὲ Μωϋσῆς τὸ γενόμενον — οὐ γὰρ ἦν πόῤῥω — P.
συντείνας ἔθει, καὶ πλησίον στὰς "Οὐ παύσεσθε,"
εἶπεν, "ἀδικοῦντες, τὴν ἐρημίαν νομίζοντες εἶναι
πλεονεξίαν; Βραχίονας καὶ πήχεις ἀργοὺς τρέφοντες
οὐκ ἐρυθριᾶτε; Χαῖται βαθεῖαι, καὶ σάρκες ὑμεῖς
ἐστε, οὐκ ἄνδρες. Αἱ μὲν κόραι νεανιεύονται μηδὲν
ὀκνοῦσαι τῶν πρακτέων, οἱ δὲ νεανίαι κορικῶς ἤδη
τρυφᾶτε. Οὐ βαδιεῖσθε; Οὐχ ὑπεκστήσεσθε ταῖς
πρότερον ἡκούσαις, ὧν καὶ τὸ ποτόν ἐστι, δικαίως
ἂν αὐταῖς ἐπαντλήσαντες, ἵν᾽ ἀφθονώτερον εἴη ὕδωρ,
καὶ τὸ εὐτρεπισθὲν ἀφελέσθαι σπεύδετε; Ἀλλὰ μὰ
τὸν οὐράνιον τῆς δίκης ὀφθαλμόν, οὐκ ἀφελεῖσθε,
βλέποντα καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις. Ἐμὲ γοῦν ἐ-
χειροτόνησε βοηθὸν οὐ προσδοκήσαντα. Καὶ γάρ
εἰμι σύμμαχος ταῖς ἀδικουμέναις μετὰ μεγάλης χει-
ρός, ἣν οὐ θέμις πλεονέκταις ὁρᾶν. Αἰσθήσεσθε δὲ
αὐτῆς ἐκ τοῦ ἀφανοῦς τιτρωσκούσης, εἰ μὴ μεταβά-
λοιτε." Ταῦτα διεξιόντος φοβηθέντες, ἐπεὶ καὶ λέ-
γων ἅμα ἐνεθουσία μεταμορφούμενος εἰς προφήτην,
μὴ χρησμοὺς καὶ λόγια θεσπίζῃ, καταπειθεῖς τε γί-
νονται, καὶ τὴν ποίμνην τῶν παρθένων ἐπὶ τὰς δε-
ξαμενὰς ἄγονται, προτέρας μεταστησάμενοι τὰς
αὐτῶν.

§. 11. Αἱ δ᾽ ἐπανήεσαν οἴκαδε σφόδρα γεγη-
θυῖαι, καὶ τὰ συμβάντα παρ᾽ ἐλπίδας ἐξηγοῦντο,
ὡς πολὺν ἵμερον ἐνεργάσασθαι τοῦ ξένου τῷ πατρί.
Κατεμέμφετο γοῦν αὐτὰς ἐπ᾽ ἀχαριστίᾳ, τοιαῦτα

, "Τί παθοῦσαι μεθίετε, δέον ἄγειν εὐθὺς, ... περ ἀνεδύετο, λιπαρεῖν; Ἤ τινα μισανθρω... μου κατέγνωτε, ἢ δεύτερον περιπεσεῖν ἀδίκοις ...οσδοκᾶτε; Βοηθῶν ἀπορεῖν ἀνάγκη τοὺς ἐπι... ...νας χαρίτων. Ἀλλ' ὅμως ἀναδράμοῦσαι, τὸ ἁμάρτημα μέχρι νῦν ἐστιν ἰάσιμον, ἴτε μετὰ ...ῆς καὶ καλεῖτε, ξενίων μὲν πρότερον, αὖθις δὲ ...μοιβῆς, ὀφείλεται γὰρ αὐτῷ χάρις, μεθέξοντα." ...ίνασαι δὲ καταλαμβάνουσιν αὐτὸν οὐ πόῤῥω ...τηγῆς. Καὶ δηλώσασαι τὰ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ... ε συμπείθουσιν ἥκειν. Ὁ δὲ πατὴρ τὴν μὲν εὐθὺς, τὸ δὲ βούλημα ὀλίγῳ ὕστερον ... ...ίς — ἀρίδηλοι γὰρ αἱ μεγάλαι φύσεις, κἀν ...ηκει χρόνου γνωριζόμεναι — δίδωσι τὴν καλλι... ...υσαν αὐτῷ τῶν θυγατέρων γυναῖκα, ... τέλος πάνθ' ὅσα τῶν εἰς καλοκἀγαθίαν μαρτυρή... καὶ ὡς ἀκέραστον μόνον τὸ καλόν ἐστι, τῆς ἀφ... ...υ συστάσεως οὐ δεόμενον, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ περι... ... τὰ γνωρίσματα. Μετὰ δὴ τὸν γάμον παρα... ...ν τὰς ἀγέλας ἐποίμαινε, προδιδασκόμενος εἰς ἡγεμονίαν. Ποιμενικὴ γὰρ μελέτη καὶ προ... ...σμα βασιλείας, τῷ μέλλοντι τῆς ἡμερωτάτης 612 ἀνθρώπων ἐπιστατεῖν ἀγέλης, καθάπερ καὶ P. πολεμικοῖς τὰς φύσεις τὰ κυνηγέσια. Θήραις ἐμπρομελετῶσιν οἱ πρὸς τὰς στρατηγίας ἀλει... ...νοι, τῶν ἀλόγων οἷά τινος ὕλης ὑποβεβλημέ... ...ρὸς ἄσκησιν τῶν καθ' ἑκάτερον καιρὸν ἀρχῆς, ...ε πολέμου καὶ τὸν εἰρήνης. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ...ν θήρα στρατηγικὸν καθ' ἐχθρῶν ἐστι προ... ...ασμα. Ἡ δὲ τῶν ἡμέρων ἐπιμέλεια καὶ προ... ...ία βασιλικὸν πρὸς ὑπηκόους ἀγώνισμα. Διὸ ...οιμένες λαῶν οἱ βασιλεῖς οὐχ ὡς ὄνειδος, ἀλλ' ...περβάλλουσα τιμὴ προσαγορεύονται. Καί μοι ... μὴ πρὸς δόξας τῶν πολλῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀλή... ... ἐρευνωμένῳ τὸ πρᾶγμα — γελάτω δὲ ὁ βου... ...ος — μόνος ἂν γενέσθαι βασιλεὺς τέλειος, ὁ

τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην ἀγαθὸς, ἐν ἐλάττοσι ζώοις παιδευθεὶς τὰ τῶν κρειττόνων. Ἀμήχανον γὰρ τὰ μεγάλα πρὸ τῶν μικρῶν τελεσθῆναι.

§. 12. Γενόμενος οὖν τῶν καθ' αὑτὸν ἀγελαρχῶν ἄριστος, καὶ ποριστὴς, ὅσα πρὸς τὴν τῶν θρεμμάτων συνέτεινεν ὠφέλειαν, ἱκανὸς, ἐκ τοῦ μηδὲν ἀποκνεῖν, ἀλλ' ἐθελουργῷ καὶ αὐτοκελεύστῳ προστα-
91 σίᾳ εἰς δέον τῇ προθυμίᾳ χρῆσθαι, μετὰ χαρᾶς
M καὶ ἀδόλου πίστεως ηὔξησε τὰς ἀγέλας, ὡς ὑπὸ
τῶν ἄλλων νομέων ἤδη καὶ φθονεῖσθαι, μηδὲν ὁμοιότροπον ἐν ταῖς ἰδίαις ποίμναις ὁρώντων, αἷς εὐτυχὲς εἶναι ἐδόκει ἡ ἐν ὁμοίῳ μονὴ, ταῖς δὲ τὸ μὴ βελτιοῦσθαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐλάττωσις, διὰ τὸ μεγάλας εἰωθέναι λαμβάνειν ἐπιδόσεις, ἐκ μὲν εὐσαρκίας καὶ πιότητος εἰς κάλλος, εἰς δὲ πλῆθος, ἐξ εὐτοκίας, καὶ τῶν περὶ δίαιταν ὑγιεινῶν. Ἄγων τε τὴν ποίμνην εἰς τόπον εὔυδρόν τε καὶ εὔχορτον, ἔνθα συνέβαινε καὶ πολλὴν πόαν προβατεύσιμον ἀναδίδοσθαι, γενόμενος πρός τινι νάπει θέαμα ἐκπληκτικώτατον ὁρᾷ. Βάτος ἦν, ἀκανθῶδές τι φυτὸν καὶ ἀσθενέστατον. Οὗτος οὐδενὸς πῦρ προσενεγκόντος ἐξαίφνης ἀνακαίεται. Καὶ περισχεθεὶς ὅλος ἐκ ῥίζης εἰς ἀκρέμονα πολλῇ φλογὶ, καθάπερ ἀπό τινος πηγῆς ἀνομβρούσης, διέμενε σῶος οὐ κατακαιόμενος, οἷά τις ἀπαθὴς οὐσία, καὶ οὐχ ὕλη πυρὸς αὐτὸς ὤν, ἀλλὰ τροφῇ χρώμενος τῷ πυρί. Κατὰ δὲ μέσην τὴν φλόγα μορφή τις ἦν περικαλλεστάτη τῶν ὁρατῶν ἐμφερὴς οὐδενὶ, θεοειδέστατον ἄγαλμα, φῶς αὐγοειδέστερον τοῦ πυρὸς ἀπαστράπτουσα, ἣν ἄν τις ὑπετόπησεν εἰκόνα τοῦ ὄντος εἶναι. Καλείσθω δὲ ἄγγελος, ὅτι σχεδὸν τὰ μέλλοντα γενήσεσθαι διηγγέλλετο, τρανοτέρᾳ φωνῆς ἡσυχίᾳ διὰ τῆς μεγαλουργηθείσης ὄψεως. Σύμβολον
γὰρ ὁ μὲν καιόμενος βάτος τῶν ἀδικουμένων· τὸ 613
δὲ φλέγον πῦρ τῶν ἀδικούντων. Τὸ δὲ μὴ κατα- P.

θαι τὸ καιόμενον· τοῦ μὴ πρὸς τῶν φθαρῆναι
ἐπιτιθεμένων τοὺς ἀδικουμένους, ἀλλὰ τοῖς
ἄπρακτον καὶ ἀνωφελῆ γενήσεσθαι τὴν ἐπίθε-
τοῖς δὲ τὴν ἐπιβουλὴν ἀζήμιον. Ὁ δὲ ἄγγελος
ιίας τῆς ἐκ θεοῦ, τὰ λίαν φοβερὰ παρὰ τὰς
των ἐλπίδας κατα πολλὴν ἡσυχίαν ἐξευμαρί-
ς.

13. Τὴν δὲ εἰκασίαν ἀκριβῶς ἐπισκεπτέον.
τος, ὡς ἐλέχθη, φυτὸν ἀσθενέστατον, ἀλλ'
ἔκεντρον, ὡς εἰ καὶ μόνον ἐπιψαύσειε τιτρώ-
Οὔτ' ἐξαναλώθη τῷ φύσει δαπανηρῷ πυρὶ,
αντίον δ' ἐφυλάχθη πρὸς αὐτοῦ, καὶ διαμέ-
ὁποῖος ἦν πρὸς τῷ μὴ ἀνακαίεσθαι, μηδὲν
ιλὼν τὸ παράπαν αὐγὴν προσέλαβε. Τοῦθ'
ὑπογραφή τίς ἐστι τῆς ἐθνικῆς ὑποθέσεως, ἣ
ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπεῖχε, μονονοὺ βοῶσα τοῖς
μφοραῖς, "μὴ ἀναπίπτετε, τὸ ἀσθενὲς ὑμῶν
ίς ἐστιν, ἣ καὶ κεντεῖ καὶ κατατιτρώσκει μυ-
Ὑπὸ τῶν ἐξαναλῶσαι γλιχομένων τὸ γένος
ων διασωθήσεσθε μᾶλλον ἢ ἀπολεῖσθε, τοῖς
; οὐ κακωθήσεσθαι, ἀλλὰ ὅταν μάλιστα πορ-
νομίσῃ τις ὑμᾶς, τότε μάλιστα πρὸς εὔκλειαν
ψετε. Πάλιν τὸ πῦρ φθοροποιὸς οὐσία διε-
ισα τοὺς ὠμοθύμους, μὴ ταῖς ἰδίαις ἀλ-
ἐπαίρεσθε, τὰς ἀμάχους ῥώμας ἰδόντες κα-
υμένας σωφρονίσθητε. Ἡ μὲν καυστικὴ δύ-
τῆς φλογὸς ὡς ξύλον καίεται, τὸ δὲ φύσει
ὸν ξύλον, οἷα πῦρ ἐμφανῶς καίει.

14. Τὸ τεράστιον τοῦτο καὶ τεθαυματουργη-
δείξας ὁ θεὸς τῷ Μωϋσεῖ παραίνεσιν ἐναρ-
ην τῶν μελλόντων ἀποτελεῖσθαι, καὶ διὰ
ῶν ἄρχεται προτρέπειν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τοῦ ἔ-
σπεύδειν ἐπιμέλειαν, ὡς οὐ μόνον ἐλευθερίας
, ἀλλὰ καὶ ἡγεμόνα τῆς ἐνθένδε ἀποικίας οὐκ
κρὰν γενησόμενον, ὁμολογῶν ἐν ἅπασι συλλή-
ι. "Κακουμένων γὰρ ἐκ πολλοῦ καὶ δυσανα-

σχέτους ὕβρεις ὑπομενόντων, οὐδενὸς ἀνθρώπων οὔτ' ἐπικουφίζοντος, οὔτ' ἐλεοῦντος τὰς συμφοράς, οἶκτον" φησὶν "αὐτὸς ἔλαβον. Καὶ γὰρ ἰδίᾳ ἕκαστον καὶ πάντας ὁμοθυμαδὸν ἐφ' ἱκετείας καὶ λιτὰς τραπομένους, ἐλπίζειν τὴν ἐξ ἐμοῦ βοήθειαν. Εἰμὶ δὲ τὴν φύσιν ἤπιος, καὶ γνησίοις ἱκέταις ἵλεως. Ἴθι δὴ παρὰ τὸν βασιλέα τῆς χώρας μηδὲν φοβηθεὶς τὸ παράπαν. Ὁ μὲν γὰρ πρότερος τέθνηκεν, ὃν ἀπεδίδρακες διὰ φόβον ἐπιβουλῆς. Ἕτερος δὲ τὴν χώραν ἐπιτέτραπται, μηδενὸς τῶν πραγμάτων σοι μνησικακῶν, καὶ τὴν τοῦ ἔθνους γερουσίαν παρα-
λαβών. Εἰπὲ χρησμῷ προςκεκλῆσθαι ὑπ' ἐμοῦ τὸ 614
ἔθνος, ἵνα μοι κατὰ τὰ πάτρια θύσῃ τριῶν ἡμε- P.
ρῶν ὁδὸν ἔξω τῆς χώρας προελθόν." Ὁ δὲ οὐκ ἀγνοῶν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἀπιστήσοντας τούς τε ὁμοφύλους, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, "Ἐὰν οὖν," φησί, "πυνθάνωνται, τί τὸ ὄνομα τοῦ πέμψαντος, μήδ' αὐτὸς εἰπεῖν ἔχω, ἆρ' οὐ δόξω διαπατᾶν;" Ὁ δέ, "Τὸ μὲν πρῶτον λέγε," φησίν, "αὐτοῖς, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, ἵνα μαθόντες διαφορὰν ὄντος τε καὶ μὴ ὄντος προςαναδιδαχθῶσιν, ὡς οὐδὲν ὄνομα ἐπ' ἐμοῦ τὸ παράπαν κυριολογεῖται, ᾧ μόνῳ πρόςεστι τὸ εἶναι. Ἐὰν δὲ ἀσθενέστεροι τὰς φύσεις ὄντες ἐπιζητῶσι πρόςρησιν, δήλωσον αὐτοῖς, μὴ μόνον τοῦθ'
93 ὅτι θεός εἰμι, ἀλλ' ὅτι καὶ τριῶν τῶν ἐπωνύμων
M. ἀνδρῶν ἀρετῆς, θεὸς Ἀβραάμ, καὶ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ θεὸς Ἰακώβ, ὧν ὁ μὲν τῆς διδακτῆς, ὁ δὲ τῆς φυσικῆς, ὁ δὲ τῆς ἀσκητικῆς σοφίας κανών ἐστιν. Ἐὰν δὲ καὶ ἔτι ἀπιστῶσι, τρισὶ σημείοις ἀναδιδαχθέντες μεταβαλοῦσιν, ἃ πρότερον οὔτε τις εἶδεν, οὔτ' ἤκουσεν ἀνθρώπων." Ἦν δὲ τὰ σημεῖα τοιάδε. Ῥάβδον, ἣν εἶχεν, εἰς τὸ ἔδαφος ῥῖψαι κελεύει. Ἡ δὲ αὐτίκα ψυχωθεῖσα εἷρπε, καὶ τῶν ἀπόδων τὸ ἡγεμονικώτατον ὑπερμεγέθης δράκων γίνεται, τελειότατος ταχέως. Ἀποχωρήσας δὲ ἀπὸ τοῦ ζώου καὶ διὰ δέος ἤδη πρὸς φυγὴν ὁρμῶν, μετακαλεῖται.

αὶ θεοῦ προςτάξαντος ἅμα τε θύρσος ἐμ-
ς, ἐπιδράσσεται τῆς οὐρᾶς. Ὁ δὲ ἰλυσπώμενος
ιτὰ τὴν ἐπαφὴν, ἵσταται, καὶ πρὸς μῆκος εὖ μάλα
ιθεὶς εὐθὺς εἰς βακτηρίαν ἀνεστοιχειοῦτο τὴν αὐ-
ὴν, ὡς θαυμάζειν μὲν τὰς μεταβολὰς ἀμφοτέρας,
ότέρα δὲ καταπληκτικωτέρα, μὴ δύνασθαι διακρί-
ιν, τῆς ψυχῆς ἰσοῤῥόπῳ πληγείσης φαντασίᾳ.
ὗτο μὲν δὴ πρῶτον. Ἕτερον δὲ οὐκ εἰς μακρὰν
θαυματουργεῖτο. Τῶν χειρῶν τὴν ἑτέραν προστάττει
ῖς κόλποις ἐπικρύψαντα μικρὸν ὕστερον προενεγ-
ῖν. Δράσαντος δὲ τὸ κελευσθὲν ἡ χεὶρ λευκοτέρα
όνος ἐξαπιναίως ἀναφαίνεται. Πάλιν δὲ καθέντος
ς τοὺς κόλπους καὶ ἀπενεγκόντος, εἰς τὴν αὐτὴν
όαν τρέπεται, τὸ οἰκεῖον ἀπολαβοῦσα εἶδος. Ταῦ-
ι μὲν οὖν ὑπὸ μόνου μόνος ἐπαιδεύετο, ὡς παρὰ
δασκάλου γνώριμος ἔχων παρ᾽ ἑαυτῷ τὰ τῶν τε-
ἔτων ὄργανα, τήν τε χεῖρα καὶ τὴν βακτηρίαν, οἷς
ροεφωδιάσθη. Τρίτον δὲ ἐπιφέρεσθαι μὲν οὐκ
ν οὐδὲ προδιδάσκεσθαι, ἔμελλε δὲ ἐκπλήττειν οὐχ
ιαττον, τὴν ἀρχὴν τοῦ γενέσθαι λαβὸν ἐν Αἰγύ-
τῳ. Ἦν δὲ τοιοῦτο· "Τοῦ ποταμίου," φησὶν,
ὕδατος, ὅσον ἂν ἀρυσάμενος ἐπὶ τὴν γῆν ἐκχέῃς,
ἷμα ξανθότατον ἔσται, πρός τῇ χρόᾳ καὶ τὴν δύ- 615
αμιν, ἑτεροιωθὲν εἰς ἀλλαγὴν παντελῆ. Πιστὸν δὲ P.
ς ἔοικε καὶ τοῦτο ἀνεφαίνετο, οὐ μόνον διὰ τὸ
οῦ λέγοντος ἀψευδὲς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἤδη προε-
ιδειχθέντα, ἐπί τε τῆς χειρὸς καὶ τῆς βακτηρίας
αυματουργήματα. Πιστεύων δὲ ὅμως παρῃτεῖτο
ὴν χειροτονίαν, ἰσχνόφωνον, καὶ βραδύγλωσσον, οὐκ
ὔλογον αὐτὸν εἶναι φάσκων, καὶ μάλιστα ἀφ᾽ οὗ λέ-
οντος ἤκουε θεοῦ. Νομίσας γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην λο-
ιότητα κατὰ σύγκρισιν τῆς ἀληθείας ἀφωνίαν εἶναι,
αὶ ἅμα τὴν φύσιν εὐλαβὴς ὢν, ὑπεστέλλετο, τοῖς ὑπερ-
γκοις τὰ λίαν μεγάλα κρίνων οὐ κατ᾽ αὐτόν. Καὶ
αρεκάλει ἕτερον ἑλέσθαι τὸν εὐμαρῶς ἕκαστα τῶν
πισταλέντων διαπράξασθαι δυνησόμενον. Ὁ δὲ ἀ-

ποδεξάμενος αὐτὸν τῆς αἰδοῦς, "Ἆρ' ἀγνοεῖς," εἶπε, "τὸν δόντα ἀνθρώπῳ στόμα, καὶ κατασκευάσαντα γλῶτταν, καὶ ἀρτηρίαν, καὶ τὴν ἅπασαν λογικῆς φωνῆς ὀργανοποιΐαν; Αὐτός εἰμι ἐγώ· μηδὲν οὖν δείσῃς. Ἐμοῦ γὰρ ἐπινεύσαντος ἀρθρωθήσεται πάντα, καὶ μεταβαλεῖ πρὸς τὸ βέλτιον, ὡς μηδενὸς ἔτι ἐμποδίζοντος ῥεῖν εὔτροχον καὶ λεῖον ἀπὸ καθαρᾶς πηγῆς τὸ τῶν λόγων νᾶμα. Χρεία δ' εἰ γένοιτο ἑρμηνέως, ὑποδιακονικὸν στόμα τὸν ἀδελφὸν ἕξεις, ἵν' ὁ μὲν τῷ πλήθει ἀπαγγέλλῃ τὰ ἀπὸ σοῦ, σὺ δ' ἐκείνῳ τὰ θεῖα.

§. 15. Ταῦτ' ἀκούσας — οὐ γὰρ ἦν εἰς ἅπαν ἀσφαλὲς ἀντιλέγειν οὐδ' ἀκίνδυνον — ἄρας ἐβάδιζε μετὰ γυναικὸς καὶ τέκνων ὁδὸν τὴν κατ' Αἴγυπτον, καθ' ἣν ὑπαντήσαντα τὸν ἀδελφὸν πείθει συνακολουθεῖν, ὑπειπὼν τὰ θεῖα λόγια. Τῷ δὲ ἄρα προϋπείργαστο ἡ ψυχὴ κατ' ἐπιφροσύνην θείαν πρὸς πειθαρχίαν, ὡς ἀνενδοιάστως συναινεῖν καὶ ἑτοίμως ἕπεσθαι. Παραγενόμενοι δ' εἰς Αἴγυπτον γνώμῃ καὶ ψυχῇ μιᾷ, τὸ μὲν πρῶτον τοὺς δημογέροντας τοῦ ἔθνους συναγαγόντες ἐν ἀποῤῥήτῳ μηνύουσι τοὺς χρησμούς. Καὶ ὡς ἔλεον καὶ οἶκτον λαβὼν αὐτῶν ὁ θεὸς, ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἐνθένδε μετανάστασιν εἰς ἀμείνω χώραν, ὁμολογῶν αὐτοῖς ἔσεσθαι τῆς ὁδοῦ ἡγεμὼν, ὑπισχνεῖται. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τῷ βασιλεῖ θαῤῥοῦσιν ἤδη διαλέγεσθαι περὶ τοῦ τὸν λεὼν ἱερουργήσοντα ἐκπέμψαι τῶν ὅρων. "Δεῖν" γὰρ ἔφασκον "ἐν ἐρήμῳ τὰς πατρίους θυσίας ἐπιτελεσθῆναι, μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ ταῖς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων γενομένας, ἀλλὰ τρόπῳ καὶ νόμῳ διαφεύγοντι τὴν κοινότητα, διὰ τὰς τῶν ἐθῶν ἐξαιρέτους ἰδιότητας." Ὁ δὲ ἐξ ἔτι σπαργάνων προγονικῷ τύφῳ τὴν ψυχὴν πεπιεσμένος, καὶ μηδένα τὸ παράπαν νοητὸν θεὸν ἔξω P.
τῶν ὁρατῶν νομίζων, ἀποκρίνεται πρὸς ὕβριν εἰ- 616

, "Τίς ἐστιν οὗ χρή με ὑπακούειν; Οὐκ οἶδα λεγόμενον τοῦτον καινὸν κύριον. Οὐκ ἐξαπο-ῶ τὸ ἔθνος ἐπὶ προφάσει ἑορτῆς καὶ θυσιῶν ἀ-ύσον." Εἶθ' ἅτε χαλεπὸς καὶ βαρύμηνις καὶ ιαίτητος τὴν ὀργὴν, κελεύει τοὺς τοῖς ἔργοις ῶτας προπηλακίζεσθαι, ὡς ἀνέσεις καὶ σχολὴν όντας, ἀνέσεως καὶ σχολῆς εἶναι λέγων τὸ βου-θαι περὶ θυσιῶν καὶ ἑορτῶν. Τοὺς γὰρ ἐν καις τούτων οὐδὲ μεμνῆσθαι, ἀλλ' οἷς ὁ βίος ὑπαθείᾳ πολλῇ καὶ τρυφῇ. Βαρυτέρας οὖν ἢ ερον συμφορὰς ὑπομενόντων, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀμφὶ σῆν δυσχεραινόντων ὡς ἀπατεῶσι, καὶ τὰ μὲν α, τὰ δὲ καὶ φανερῶς κακηγορούντων, καὶ ἀ-αν αἰτιωμένων, ἐπὶ τῷ δοκεῖν θεοῦ καταψεύδε-, δεικνύειν ἄρχεται Μωϋσῆς, ἃ προεδιδάχθη τέ-, νομίσας τοὺς θεασαμένους ἐκ τῆς ἐπεχούσης τίας εἰς πίστιν τῶν λεγομένων μεταβαλεῖν. Ἡ ῶν τεράτων ἐπίδειξις ἐγένετο καὶ τῷ βασιλεῖ διὰ δῆς, καὶ τοῖς ἐν τέλει τῶν Αἰγυπτίων.

. 16. Πάντων οὖν τῶν δυνατῶν συῤῥυέντων ὰ βασίλεια, λαβὼν τὴν βακτηρίαν ὁ Μωϋσέως φὸς, καὶ κατασείσας μάλα ἐπιδεικτικῶς, εἰς τὸ ος ῥίπτει. Καὶ ἡ μὲν δράκων αὐτίκα γίνεται. δ' ἐν κύκλῳ κατεθεῶντο, καὶ ἅμα θαυμαστικῶς τες ὑπὸ δέους ἐξαναχωροῦντες ἀπέφευγον. Σο-αὶ δὲ ὅσοι καὶ μάγοι παρετύγχανον "Τί κα-λήττεσθε;" εἶπον. "Οὐδ' ἡμεῖς τῶν τοιούτων ετήτως ἔχομεν, ἀλλὰ χρώμεθα τέχνῃ δημιουργῷ ὁμοίων. Εἶθ' ἑκάστου βακτηρίαν ἣν εἶχε ῥί-τος, δρακόντων πλῆθος ἦν, καὶ περὶ ἕνα τὸν τον εἰλοῦντο. Ὁ δὲ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος αστὰς πρὸς ὕψος, τὰ μὲν στέρνα εὐρύνει, τὸ δὲ ια διοίξας, ὁλκοῦ πνεύματος ῥύμῃ βιαιοτάτῃ, άπερ βόλον ἰχθύων πάντας ἐν κύκλῳ σαγηνεύ-ἐπισπᾶται. Καὶ καταπιὼν εἰς τὴν ἀρχαίαν φύ-τῆς βακτηρίας μετέβαλεν. Ἤδη μὲν οὖν ἐν ἑκά-

στου τῇ ψυχῇ τῶν ἐθελοκακούντων τὸ ὕποπτον διήλεγξεν ἡ μεγαλουργηθεῖσα ὄψις, ὡς μηκέτι νομίζειν ἀνθρώπων σοφίσματα καὶ τέχνας εἶναι τὰ γινόμενα πεπλασμένας πρὸς ἀπάτην, ἀλλὰ δύναμιν θειοτέραν τὴν τούτων αἰτίαν, ᾗ πάντα δρᾶν εὐμαρές. Ἐπειδὴ δὲ ὁμολογεῖν ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς τῶν γινομένων ἐμφανοῦς ἐνεργείας, οὐδὲν ἧττον ἐθρασύνοντο, τῆς αὐτῆς ἀπανθρωπίας καὶ ἀσεβείας, ὥςπερ ἀγαθοῦ τινος ἐπειλημμένοι βεβαιοτάτου, μήτε τοὺς καταδουλωθέντας ἀδίκως ἐλεοῦντες, μήτε τὰ διὰ
τῶν λόγων προςταττόμενα δρῶντες. Ἅτε δὴ τοῦ 617
θεοῦ τρανοτέραις χρησμῶν ἐπιδείξεσι ταῖς διὰ ση- P.
μείων καὶ τεράτων τὸ βούλημα δεδηλωκότος, ἐμβριθεστέρας ἐπαναστάσεως ἐδέησε, καὶ πληγῶν ἐσμῷ οἱ ἄφρονες νουθετοῦνται οὓς λόγος οὐκ ἐπαίδευσε. Δέκα δ' ἐπάγονται τῇ χώρᾳ τιμωρίαι, κατὰ τῶν τέλεια ἡμαρτηκότων τέλειος ἀριθμὸς κολάσεως. Ἡ δὲ κόλασις παρηλλαγμένη τὰς ἐν ἔθει.

§. 17. Τὰ γὰρ στοιχεῖα τοῦ παντὸς, γῆ, καὶ
96 ὕδωρ, καὶ ἀὴρ, καὶ πῦρ ἐπιτίθενται δικαιώσαντος
M. θεοῦ, οἷς ἀπετελέσθη ὁ κόσμος, τὴν ἀσεβῶν χώραν φθαρῆναι, πρὸς ἔνδειξιν κράτους ἀρχῆς ᾗ κέχρηται, τὰ αὐτὰ καὶ σωτηρίως ἐπὶ γενέσει τῶν ὅλων σχηματίζοντος, καὶ τρέποντος ὁπότε βουληθείη πρὸς τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπώλειαν. Διανέμει δὲ τὰς κολάσεις, τρεῖς μὲν, τὰς ἐκ τῶν παχυμερεστέρων στοιχείων, γῆς καὶ ὕδατος, ἐξ ὧν ἀπετελέσθησαν αἱ σωματικαὶ ποιότητες, ἐφεὶς τῷ Μωϋσέως ἀδελφῷ. Τὰς δὲ ἴσας ἐξ ἀέρος καὶ πυρὸς τῶν ψυχογονιμωτάτων, μόνῳ Μωϋσεῖ. Μίαν δὲ κοινὴν ἀμφοτέροις ἑβδόμην ἐπιτρέπει. Τρεῖς δὲ τὰς ἄλλας εἰς συμπλήρωσιν δεκάδος ἀνατίθησιν αὑτῷ. Καὶ πρώτας ἐπιφέρειν ἄρχεται τὰς ἐξ ὕδατος. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὕδωρ Αἰγύπτιοι διαφερόντως ἐκτετιμήκασιν, ἀρχὴν τῆς τῶν ὅλων γενέσεως τοῦτο εἶναι νομίζον-

τες, αὐτὸ πρῶτον ἠξίωσε καλέσαι πρὸς τὴν τῶν ἀποδεχομένων ἐπίπληξίν τε καὶ νουθεσίαν. Τί οὖν οὐκ εἰς μακρὰν συνέβη; Τοῦ Μωϋσέως ἀδελφοῦ προστάξει θείᾳ κατενεγκόντος τὴν βακτηρίαν ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὁ μὲν εὐθὺς ἀπὸ Αἰθιοπίας ἄχρι θαλάσσης εἰς αἷμα τρέπεται. Συνεξαιματοῦνται δ' αὐτῷ λίμναι, διώρυχες, κρῆναι, φρέατα, πηγαί, σύμπασα ἡ κατ' Αἴγυπτον οὐσία ὕδατος, ὡς ἀπορίᾳ ποτοῦ τὰ παρὰ ταῖς ὄχθαις ἀναστέλλειν, τὰς δ' ἀνατεμνομένας φλέβας, καθάπερ ἐν ταῖς αἱμοῤῥαγίαις, κρουνηδὸν αὐλοὺς ἀκοντίζειν αἵματος, μηδεμιᾶς ἐνορωμένης διαυγοῦς λιβάδος. Ἐναπέθνησκε δὲ καὶ τὰ γένη τῶν ἰχθύων ἅπαντα, ἅτε τῆς ζωτικῆς δυνάμεως εἰς φθοροποιὸν μεταβαλούσης, ὡς δυςωδίας πάντα διὰ πάντων ἀναπεπλῆσθαι, τοσούτων σηπομένων ἀθρόον σωμάτων. Πολὺς δὲ καὶ ἀνθρώπων ὄχλος ὑπὸ δίψους διαφθαρεὶς ἔκειτο σωρηδὸν ἐπὶ τῶν τριόδων, οὐ σθενόντων ἐπὶ τὰ μνήματα τῶν οἰκείων τοὺς τετελευτηκότας ἐκκομίζειν. Ἐπὶ γὰρ ἡμέρας ἑπτὰ τὸ δεινὸν ἐκράτησεν, ἕως οἱ μὲν Αἰγύπτιοι τοὺς ἀμφὶ Μωϋσῆν, οὗτοι δὲ τὸν θεὸν ἱκέτευσαν, οἶκτον λαβεῖν τῶν ἀπολλυμένων. Ὁ δὲ τὴν φύσιν ἵλεως μεταβάλλει τὸ αἷμα εἰς ὕδωρ πότιμον, ἀποδοὺς τῷ ποταμῷ καθαρὰ τὰ ἀρχαῖα ῥεῖ- 618
θρα καὶ ζωτήρια. P.

§. 18. Μικρὸν δὲ ὅσον ἀνεθέντες ἐπὶ τὴν αὐτὴν ὠμότητα καὶ παρανομίαν ἵεντο, ὡς ἢ τοῦ δικαίου παντάπασιν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντος, ἢ τῶν ὑπομεινάντων μίαν τιμωρίαν δεύτερον οὐκ εἰωθότων ἐπιπλήττεσθαι. Παθόντες δὲ ἀνεδιδάσκοντο νηπίων παίδων τρόπον, μὴ καταφρονεῖν. Ἡ γὰρ κόλασις ἑπομένη κατ' ἴχνος μελλόντων μὲν ἐβράδυνε, πρὸς δὲ τὰ ἀδικήματα θέοντας ἐπιδραμοῦσα κατελάμ-
97 βανε. Πάλιν γὰρ ὁ Μωϋσέως ἀδελφὸς κελευσθεὶς
M. διώρυξι καὶ λίμναις καὶ ἕλεσι τὴν ῥάβδον ἐκτείνας
ἐπιφέρει. Πρὸς δὲ τὴν ἔκτασιν βατράχων πληθὺς

ἀνέρπει τοσαύτη, ὡς μὴ μόνον ἀγορὰς καὶ πᾶσαν τὴν ὑπαίθριον, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἐπαύλεις, οἰκίας, ἱερὰ πάντα, ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον τόπον πεπληρῶσθαι, καθάπερ εἰς ἀποικίαν ἓν γένος τῶν ἐνύδρων τῆς φύσεως ἐκπέμψαι διανοηθείσης πρὸς τὴν ἐναντίαν χώραν. Ἐναντία γὰρ χέρσος ὕδατι. Μήτ' οὖν ἔξω προελθεῖν ἕνεκα τοῦ προκατέχεσθαι τοὺς στενωποὺς, μήτε ἔνδον δυνάμενοι μένειν — καὶ γὰρ τὰ ἐν μυχοῖς ἤδη προκατειλήφεισαν, ἄχρι καὶ τῶν ὑψηλοτάτων ἀνέρποντες — ἐν ἐσχάταις ἦσαν συμφοραῖς καὶ σωτηρίας ἀπογνώσει. Πάλιν οὖν καταφεύγουσιν ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς, ὑποσχομένου τοῦ βασιλέως ἐπιτρέψαι τὴν ἔξοδον Ἑβραίοις. Οἱ δὲ λιταῖς τὸν Θεὸν ἐξευμενίζονται. Καὶ ἐπινεύσαντος, τῶν φρύνων οἱ μὲν εἰς τὸν ποταμὸν ἀναχωροῦσι, τῶν δ' εὐθὺς διαφθαρέντων κατὰ τὰς τριόδους θημῶνες ἦσαν, σωρηδὸν ἐπιφερόντων καὶ τοὺς οἴκοθεν, διὰ τὰς ἀνυποίστους ὀσμὰς, αἳ ἐκ νεκρῶν σωμάτων καὶ τοιούτων ἀνεφέροντο, ἃ καὶ ἔμψυχα ὄντα, πολλὴν ἀηδίαν παρέχεται ταῖς αἰσθήσεσι.

§. 19. Διαπνεύσαντες δὲ τῆς τιμωρίας ἐπ' ὀλίγον, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀθληταὶ συλλεξάμενοι δύναμιν, ἵν' ἀπ' ἐῤῥωμενεστέρας ἰσχύος ἀδικῶσι, πάλιν εἰς τὴν συνήθη κακίαν ἀνέδραμον, ἐκλαθόμενοι ὧν τέως ὑπέμειναν κακῶν. Ἐπισχὼν δὲ τὰς ἐκ τοῦ ὕδατος τιμωρίας ὁ Θεὸς, τὰς ἐκ γῆς ἐπέφερε, τὸν αὐτὸν ἐπιστήσας κολαστὴν, οὗ πάλιν κατὰ τὸ προσταχθὲν τῇ βακτηρίᾳ τὸ ἔδαφος παίσαντος, φορὰ σκνιπῶν ἐχύθη, καὶ ταθεῖσα καθάπερ νέφος ἅπασαν ἐπέσχεν Αἴγυπτον. Τὸ δὲ ζῶον, εἰ καὶ βραχύτατον, ὅμως ἀργαλεώτατον. Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἐπιφάνειαν λυμαίνεται κνησμοὺς ἐμποιοῦν ἀηδεῖς καὶ βλαβερωτάτους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐντὸς βιάζεται διὰ μυκτήρων καὶ ὤτων. Σίνεται δὲ καὶ κόρας ὀφθαλμῶν εἰσπετόμενον, εἰ μὴ φυλάξαιτό τις. Φυλακὴ δὲ τίς ἔμελλε πρὸς

τοσαύτην ἔσεσθαι φορὰν, καὶ μάλιστα θεοῦ κο- 619
λάζοντος; Ἴσως ἄν τις ἐπιζητήσειε, διὰ τί τοῖς οὔ- P.
τως ἀφανέσι καὶ ἠμελημένοις ζώοις ἐτιμωρεῖτο τὴν
χώραν, παρεὶς ἄρκτους καὶ λέοντας καὶ παρδάλεις,
καὶ τὰ ἄλλα γένη τῶν ἀτιθάσσων θηρίων, ἃ σαρ-
κῶν ἀνθρωπείων ἅπτεται. Καὶ εἰ μὴ ταῦτα, τὰς
γοῦν Αἰγυπτίας ἀσπίδας, ὧν τὰ δήγματα πέφυκεν
ἀνυπερθέτως ἀναιρεῖν. Εἰ δὲ ὄντως ἀγνοεῖ, μαθέ-
τω, πρῶτον μὲν, ὅτι τοὺς οἰκήτορας ὁ θεὸς νου-
θετῆσαι μᾶλλον ἐβούλετο, ἢ διαφθεῖραι. Βουλη-
98 θεὶς γὰρ ἀφανίζειν εἰςάπαν, οὐκ ἂν ζώοις ἐχρῆτο
M. πρὸς τὰς ἐπιθέσεις ὥςπερ συνεργοῖς, ἀλλὰ τοῖς θε-
ηλάτοις κακοῖς, λιμῷ τε καὶ λοιμῷ. Μετὰ δὲ ταῦ-
τα καὶ ἐκεῖνο προςδιδασκέσθω μάθημα πρὸς ἅπαν-
τα τὸν βίον ἀναγκαῖον. Τί δὲ τοῦτ᾽ ἔστιν; Ἄν-
θρωποι μὲν γὰρ ὅταν πολεμῶσι, τὸ δυνατώτατον
εἰς συμμαχίαν ἐπικουρικὸν ἐξετάζουσιν, ὃ τὴν αὐ-
τῶν ἀσθένειαν ἐκπλήσει. Θεὸς δὲ ἡ ἀνωτάτω καὶ
μεγίστη δύναμις, ὢν οὐδενὸς χρεῖος, ἐάν που βου-
ληθῇ καθάπερ ὀργάνοις τισὶ χρήσασθαι πρὸς τὰς
τιμωρίας, οὐ τὰ ἐῤῥωμενέστατα καὶ μέγιστα αἱρεῖ-
ται, τῆς τούτων ἀλκῆς ἥκιστα φροντίζων, ἀλλὰ
τοῖς εὐτελέσι καὶ μικροῖς, ἀμάχους καὶ ἀηττήτους
δυνάμεις ἐγκατασκευάσας, ἀμύνεται δι᾽ αὐτῶν τοὺς
ἀδικοῦντας, καθὰ καὶ νῦν. Τί γὰρ εὐτελέστερον
σκνιπός; Ἀλλ᾽ ὅμως τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς ἀπαγο-
ρεῦσαι πᾶσαν Αἴγυπτον, καὶ ἐκβοᾶν ἀναγκασθῆναι,
ὅτι "δάκτυλος θεοῦ τοῦτ᾽ ἔστι." Χεῖρα γὰρ θεοῦ
μηδὲ τὴν σύμπασαν οἰκουμένην ὑποστῆναι ἂν, ἀπὸ
περάτων ἐπὶ πέρατα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸν σύμπαντα
κόσμον.

§. 20. Τοιαῦται μὲν αἱ διὰ τοῦ Μωϋσέως ἀδελφοῦ τιμωρίαι. Ἃς δὲ αὐτὸς Μωϋσῆς ὑπηρέτησε, καὶ ἐξ οἵων τῆς φύσεως συνέστησαν μερῶν, κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπισκεπτέον. Ἀὴρ μὲν οὖν καὶ οὐρανὸς αἱ καθαρώταται μοῖραι τῆς τῶν ὅλων οὐσίας, παρ᾽

ὕδατος καὶ γῆς διαδέχονται τὴν ἐπ' Αἰγύπτῳ νουθεσίαν, ἧς ἐπίτροπος ἐχειροτονήθη Μωϋσῆς. Ἤρξατο δὲ πρότερον τὸν ἀέρα διακινεῖν. Αἴγυπτος γὰρ μόνη σχεδόν τι παρὰ τὰς ἐν τῷ νοτίῳ κλίματι χώρας, τῶν ἐτησίων ὡρῶν μίαν τὴν χειμερινὴν οὐ παραδέχεται, τάχα μὲν, ὡς λόγος, διὰ τὸ μὴ πόῤῥω ζώνης διακεκαυμένης εἶναι, ῥέοντος τοῦ πυρώδους ἐκεῖθεν ἀφανῶς, καὶ τὰ ἐν κύκλῳ πάντα ἀλεαίνοντος, τάχα δὲ, ἐπεὶ καὶ ταῖς θεριναῖς τροπαῖς πλημμύρων ὁ ποταμὸς προαναλίσκει τὰς νεφώσεις. Ἄρχεται μὲν γὰρ ἐπιβαίνειν θέρους ἐνισταμένου, λήγει δὲ λήγοντος, ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ οἱ ἐτησίαι καταῤῥάττουσιν ἐξ ἐναντίας τῶν τοῦ Νείλου στομάτων, 620
ὑφ' ὧν ἔτι κωλυόμενος ἐκχεῖσθαι, τῆς θαλάσσης ὑ- P.
πὸ βίας τῶν ἀνέμων πρὸς ὕψος αἰρομένης, καὶ τὰς τρικυμίας ὥσπερ μακρὸν τεῖχος ἀποτεινούσης, ἐντὸς εἱλεῖται. Καὶ ἔπειτα τῶν ῥεέθρων ὑπαντιαζόντων, τοῦ τε κατιόντος ἄνωθεν ἀπὸ τῶν πηγῶν, καὶ τοῦ θύραζε χωρεῖν ὀφείλοντος ταῖς ἀνακοπαῖς ἀνατρέχοντος, εὐρύνεσθαί τε μὴ δυναμένων, αἱ γὰρ παρ' ἑκάτερα ἐκθλίβουσιν ὄχθαι, μετεωριζόμενος ὡς εἰκὸς ἐπιβαίνει. Τάχα δὲ, ἐπεὶ καὶ περιττὸν ἦν ἐν Αἰγύπτῳ χειμῶνα γενέσθαι. Πρὸς ὃ γὰρ αἱ τῶν ὄμβρων φοραὶ χρήσιμοι, καὶ ὁ ποταμὸς λιμνάζων τὰς ἀρούρας εἰς καρπῶν ἐτησίων γένεσιν. Ἡ δὲ φύσις οὐ ματαιουργὸς, ὡς ὑετὸν χορηγεῖν μὴ δεομένῃ γῇ,
99 καὶ ἅμα χαίρει τῷ πολυτρόπῳ καὶ πολυσχιδεῖ τῶν
M. ἐπιστημονικῶν ἔργων, τὴν συμφωνίαν τοῦ παντὸς ἐξ ἐναντιοτήτων ἐναρμοσαμένη. Καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ, τοῖς δὲ κάτωθεν ἐκ πηγῶν τε καὶ ποταμῶν παρέχει τὴν ἐξ ὕδατος ὠφέλειαν. Οὕτως οὖν τῆς χώρας διακειμένης, καὶ ταῖς χειμεριναῖς ἐαριζούσης τροπαῖς, καὶ τῶν μὲν πρὸς θαλάττῃ μόναις ψεκάσιν ἀραιαῖς λιπαινομένων, τῶν δ' ὑπὲρ Μέμφιν τὸ βασίλειον Αἰγύπτου, μηδὲ νιφομένων τὸ παράπαν, ἐξαίφνης οὕτως ἐνεω-

τέρισεν ὁ ἀὴρ, ὥςθ᾽ ὅσα ἐν τοῖς δυςχειμέροις ἀ-
θρόα κατασκῆψαι, φορὰς ὑετῶν, χάλαζαν πολλὴν
καὶ βαθεῖαν, ἀνέμων συμπιπτόντων, καὶ ἀντιπατα-
γούντων βίας, νεφῶν ῥήξεις, ἐπαλλήλους ἀστραπὰς
καὶ βροντὰς, συνεχεῖς κεραυνοὺς, οἳ τερατωδεστάτην
ὄψιν παρείχοντο. Θέοντες γὰρ διὰ τῆς χαλάζης,
μαχομένης οὐσίας, οὔτε ἔτηκον αὐτὴν, οὔτε ἐσβέν-
νυντο, μένοντες δ᾽ ἐν ὁμοίῳ καὶ δολιχεύοντες ἄνω
καὶ κάτω, διετήρουν τὴν χάλαζαν. Ἀλλ᾽ οὐ μόνον
ἡ ἐξαίσιος φορὰ πάντων τοὺς οἰκήτορας εἰς ὑπερ-
βαλλούσας δυςθυμίας ἦγεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πρά-
γματος ἄηθες. Ὑπέλαβον γὰρ, ὅπερ καὶ ἦν, ἐκ
μηνιμάτων θείων κεκαινουργῆσθαι τὰ σύμπαντα,
νεωτερίσαντος ὡς οὔπω πρότερον τοῦ ἀέρος ἐπὶ λύ-
μῃ καὶ φθορᾷ δένδρων τε καὶ καρπῶν, οἷς συνε-
φθάρη ζῶα οὐκ ὀλίγα, τὰ μὲν περιψύξει, τὰ δὲ βά-
ρει τῆς ἐπιπιπτούσης χαλάζης, ὥςπερ καταλευσθέντα,
τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐξαναλωθέντα. Ἔνια δὲ ἡμί-
φλεκτα διέμενε, τοὺς τύπους τῶν κεραυνίων τραυμά-
των εἰς νουθεσίαν τῶν ὁρώντων ἐπιφερόμενα.

§. 21. Λωφήσαντος δὲ τοῦ κακοῦ, καὶ πάλιν
τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν θρασυνομένων,
εἰς τὸν ἀέρα Μωϋσῆς τὴν ῥάβδον ἐκτείνει, κελεύ-
σαντος τοῦ θεοῦ. Καὶ ἔπειτ᾽ ἄνεμος καταῤῥάττει
νότος βιαιότατος, ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ νύκτα προς-
επιτεινόμενος καὶ σφοδρούμενος, αὐτὸς καθ᾽ αὑτὸν 621
ὢν μεγάλη ζημία. Ξηρός τε γάρ ἐστι, καὶ κεφαλαλ- P.
γὴς, καὶ βαρυήκοος, ἄσας τε καὶ ἀδημονίας ἐμ-
ποιεῖν ἱκανὸς, καὶ μάλιστ᾽ ἐν Αἰγύπτῳ κειμένῃ κατὰ
τὰ νότια, δι᾽ ὧν αἱ περιπολήσεις τῶν φωςφόρων
ἀστέρων, ὡς ἅμα τῷ διακινηθῆναι, τὸν ἀφ᾽ ἡλίου
φλογμὸν συνεπωθεῖσθαι, καὶ πάντα καίειν. Ἀλλὰ
γὰρ ἅμ᾽ αὐτῷ καὶ πλῆθος ἀμήχανον ζώων ἐπεφέρε-
το, φθοροποιὸν φυτῶν, ἀκρίδες, αἳ ῥεύματος τρό-
πον ἀπαύστως διέφαγον, ὅσα οἱ κεραυνοὶ ὑπελί-

100 ποντο καὶ ἡ χάλαζα, ὡς μηδὲν ἐν τῇ τοσαύτῃ χώ-
M. ρᾳ βλαστάνον ἔτι θεωρεῖσθαι. Τό τε μόγις εἰς ἀκριβεστάτην ἔννοιαν τῶν οἰκείων ἐλθόντες οἱ ἐν τέλει κακῶν, προσελθόντες ἔλεγον τῷ βασιλεῖ, "Μέχρι τίνος οὐκ ἐπιτρέπεις τὴν ἔξοδον τοῖς ἀνδράσιν; Ἢ οὔπω μανθάνεις ἐκ τῶν γινομένων ὅτι ἀπόλωλεν Αἴγυπτος;" Ὁ δὲ, ὅσα τῷ δοκεῖν ἐφιεὶς, ὡμολόγει. Χαλάσαντος δὲ τοῦ δεινοῦ, πάλιν εὐξαμένου Μωϋσέως, ὑπολαβὼν ἐκ τῆς θαλάττης ἄνεμος ἀποσκεδάννυσι τὰς ἀκρίδας. Ἀνασκεδασθεισῶν δὲ, καὶ τοῦ βασιλέως περὶ τὴν τοῦ ἔθνους ἄφεσιν δυσθανατῶντος, ἐπιγίνεται τῶν πρότερον κακῶν μεῖζον. Λαμπρᾶς γὰρ ἡμέρας οὔσης ἐξαπιναίως ἀναχεῖται σκότος, ἴσως μὲν καὶ ἡλίου γενομένης ἐκλείψεως τῶν ἐν ἔθει τελειοτέρας, ἴσως δὲ καὶ συνεχείαις νεφῶν καὶ πυκνότησιν ἀδιαστάτοις, καὶ πιλήσει βιαιοτάτῃ τῆς τῶν ἀκτίνων φορᾶς ἀνακοπείσης, ὡς ἀδιαφορεῖν ἡμέραν νυκτός. Καὶ τί γὰρ, ἀλλ' ἢ μίαν νύκτα νομίζεσθαι μακροτάτην, τρισὶν ἡμέραις ἴσην καὶ ταῖς ἰσαρίθμοις νυξί; Τότε δέ φασι τοὺς μὲν ἐῤῥιμμένους ἐν ταῖς εὐναῖς μὴ τολμᾶν ἐξανίστασθαι, τοὺς δ', ὁπότε κατεπείγοι τι τῶν τῆς φύσεως ἀναγκαίων, ἐπαφωμένους τοίχων ἤ τινος ἑτέρου, καθάπερ τυφλοὺς, μόλις προέρχεσθαι. Καὶ γὰρ τοῦ χρειώδους πυρὸς τὸ φέγγος, τὸ μὲν ὑπὸ τῆς κατεχούσης ζάλης ἐσβέννυτο, τὸ δὲ τῷ βάθει τοῦ σκότους ἀμαυρούμενον ἐνηφανίζετο, ὡς τὴν ἀναγκαιοτάτην ὄψιν τῶν αἰσθήσεων ὑγιαίνουσαν, πηρὸν εἶναι, μηδὲν ὁρᾶν δυναμένην, τετράφθαι δὲ καὶ τὰς ἄλλας οἷα ὑπηκόους, πεσούσης τῆς ἡγεμονίδος. Οὔτε γὰρ λέγειν τις, οὔτ' ἀκούειν, οὔτε προσενέγκασθαι τροφὰς ὑπέμενεν, ἀλλ' ἡσυχίᾳ καὶ λιμῷ παρέτεινον αὐτοὺς, οὐδεμιᾷ τῶν αἰσθήσεων σχολάζοντες, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πάθους ὅλοι συνηρπασμένοι, μέχρι πάλιν Μωϋσῆς λαβὼν οἶκτον, ἱκετεύει τὸν θεόν. Ὁ δὲ

φῶς ἀντὶ σκότους, καὶ ἡμέραν ἀντὶ νυκτὸς ἐργάζεται σὺν αἰθρίᾳ πολλῇ.

§. 22. Τοιαύτας φασὶ γενέσθαι καὶ τὰς διὰ μόνου Μωϋσέως ἐπιπλήξεις, τὴν διὰ χαλάζης καὶ 622
κεραυνῶν, τὴν διὰ τῆς ἀκρίδος, τὴν διὰ σκότους, P.
ὃ πᾶσαν ἰδέαν φωτὸς οὐ παρεδέχετο. Κοινῇ δὲ αὐτός τε καὶ ὁ ἀδελφὸς μίαν ἐπετράπησαν, ἣν αὐτίκα σημανῶ. Κελεύσαντος τοῦ θεοῦ τέφραν ἀπὸ ι͵αμίνου λαμβάνουσι ταῖς χερσὶν, ἣν Μωϋσῆς κατὰ ιέρος εἰς τὸν ἀέρα διέπαττεν. Ἔπειτα κονιορτὸς :ἰφνίδιον ἐπενεχθεὶς, ἀνθρώποις τε καὶ ἀλόγοις ζώ-ις ἀγρίαν καὶ δυσαλθῆ κατὰ τῆς δορᾶς ἁπάσης ἕλκωσιν εἰργάζετο, καὶ τὰ σώματα εὐθὺς συνῴδει αῖς ἐξανθήσεσιν, ὑποπύους ἔχοντα φλυκταίνας, ἃς τόπασεν ἄν τις ἀφανῶς ὑποκαιομένας ἀναζεῖν, ἀλ-γδόσι τε καὶ περιωδυνίαις κατὰ τὸ εἰκὸς ἐκ τῆς κώσεως καὶ φλογώσεως πιεζόμενοι, μᾶλλον ἢ οὐχ :τον τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς ἔκαμνον, ἐκτετρυ-)μένοι ταῖς ἀνίαις. Ἓν γὰρ ἄν τις ἀπὸ κεφαλῆς ρι ποδῶν συνεχὲς ἕλκος ἐθεάσατο, τῶν κατὰ μέ-; καὶ μέρος ἐσπαρμένων, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν 'αν ἀποκριθέντων· ἕως πάλιν ἱκεσίαις τοῦ νομο-του, ἃς ὑπὲρ τῶν πασχόντων ἐποιήσατο, ἡ νόσος ον ἐγένετο. Κοινῇ μέντοι τὴν νουθεσίαν ταύτην τράπησαν δεόντως, ὁ μὲν ἀδελφὸς, διὰ τὸν ἐπε-θέντα κονιορτὸν ἐπεὶ τῶν ἀπὸ γῆς συμβαινόν-' τὴν ἐπιμέλειαν ἔλαχε. Μωϋσῆς δὲ, διὰ τὸν :κ μεταβαλόντα πρὸς κάκωσιν τῶν οἰκητόρων· ; δ' ἀπ' ἀέρος καὶ οὐρανοῦ πληγαῖς οὗτος ὑπη-ι.

§. 23. Λοιπαὶ δὲ τιμωρίαι τρεῖς εἰσιν αὐτουρ-:ῖσαι δίχα τῆς ἀνθρώπων ὑπηρεσίας, ὧν κατὰ ἑκάστην ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ, δηλώσω. Πρώτη 'στιν ἡ γενομένη διὰ ζώου τῶν ἐν τῇ φύσει ιων θρασυτάτου, κυνομυίας, ἣν ἐτύμως ἐκάλεσί θετικοὶ τῶν ὀνομάτων — σοφοὶ γὰρ ἦσαν

— ἐκ τῶν ἀναιδεστάτων ζώων συνθέντες τὸ ὄνομα, μυίας καὶ κυνὸς, τοῦ μὲν τῶν χερσαίων θρασυτάτου, τῆς δὲ τῶν πτηνῶν. Ἐπιφοιτῶσι γὰρ καὶ ἐπιτρέχουσιν ἀδεῶς, καὶ ἂν ἀνείργῃ τις, εἰς τὸ ἀήττητον ἀντιφιλονεικοῦσιν, ἄχρις ἂν αἵματος καὶ σαρκῶν κορεσθῶσιν. Ἡ δὲ κυνόμυια τὴν ἀφ᾽ ἑκατέρου τόλμαν προςειληφυῖα, δηκτικὸν καὶ ἐπίβουλον ζῶόν ἐστι. Καὶ γὰρ πόῤῥωθεν μετὰ ῥοίζου καθάπερ βέλος εἰςακοντίζεται, καὶ ἐπεμπίπτουσα βιαίως εὖ μάλα ἐγχρίμπτεται. Τότε δὲ καὶ θεήλατος ἦν ἡ προςβολὴ, ὡς δεδιπλασιάσθαι τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπιβουλὴν, οὐκέτι μόνον τοῖς φυσικοῖς χρωμένης πλεονεκτήμασιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐκ θείας ἐπιφροσύνης, ἣ τὸ ζῶον ὥπλιζε, καὶ πρὸς ἀλκὴν ἀνήγειρε κατὰ τῶν ἐγχωρίων. Μετὰ τὴν κυνόμυιαν εἵπετο τιμωρία πάλιν ἄνευ συμπράξεως ἀνθρωπίνης, βοσκημάτων θάνατος. Βου- 623
κόλια γὰρ καὶ αἰπόλια καὶ ποίμνια μεγάλα, καὶ P.
ὅσαι ὑποζυγίων καὶ ἄλλων θρεμμάτων ἰδέαι πᾶσαι, μιᾷ ἡμέρᾳ ὡς ἀφ᾽ ἑνὸς συνθήματος ἀγεληδὸν διε-
102 φθείροντο, τὴν ἀνθρώπων ἀπώλειαν, ἣ μικρὸν
M. ὕστερον ἔμελλε γίνεσθαι, προμηνύουσαι, καθάπερ ἐν ταῖς λοιμώδεσι νόσοις. Λέγεται γὰρ προαγών τις εἶναι λοιμικῶν νόσων ἡ ζώων ἀλόγων αἰφνίδιος φθορά.

§. 24. Μετὰ ἦν ἡ δεκάτη καὶ τελευταία δίκη πάσας ὑπερβάλλουσα τὰς προτέρας ἐπεγένετο, θάνατος Αἰγυπτίων, οὔτε πάντων — οὔτε γὰρ ἐρημῶσαι τὴν χώραν προῃρεῖτο ὁ θεὸς, ἀλλὰ νουθετῆσαι μόνον — οὔτε τῶν πλείστων ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν ἐξ ἁπάσης ἡλικίας, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ζῆν ἐφεὶς μόνων τῶν πρωτοτόκων καταψηφίζεται θάνατον, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ πρεσβυτάτου τῶν βασιλέως παίδων, καὶ λήξας εἰς τὸν τῆς ἀφανεστάτης ἀλετρίδος. Περὶ γὰρ μέσας νύκτας οἱ πρῶτοι πατέρας καὶ μητέρας προςειπόντες, καὶ ὑπ᾽ ἐκείνων υἱοὶ πάλιν πρῶτον ὀνομασθέντες, ὑγιαίνοντες, καὶ τὰ σώματα ἐῤῥωμένοι,

ντες ἀπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως ἡβηδὸν ἐξαπιναίως ρηντα, καὶ οὐδεμίαν οἰκίαν ἀμοιρῆσαί φασι τότε συμφορᾶς. Ἅμα δὲ τῇ ἕῳ, κατὰ τὸ εἰκὸς, ἕ-ιτοι θεασάμενοι τοὺς φιλτάτους ἀπροςδοκήτως ελευτηκότας, οἷς ὁμοδίαιτοι καὶ ὁμοτράπεζοι μέ-τῆς ἑσπέρας ἐγεγένηντο, βαρυτάτῳ πένθει καταθέντες, οἰμωγῆς πάντα ἐνέπλησαν. Ὥςτε συν-καὶ διὰ τὴν κοινοπραγίαν τοῦ πάθους ἁπάν-' ἀθρόως ὁμοθυμαδὸν ἐκβοησάντων, ἕνα θρῆ-ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα συνηχῆσαι κατὰ πά-τῆς χώρας. Καὶ μέχρι μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις διέ-θον, ἀγνοῶν ἕκαστος τὸ τοῦ πλησίον κακὸν, ἐπὶ ἑαυτοῦ μόνον ἔστενε. Προελθὼν δὲ καὶ γνοὺς τῶν ἄλλων, διπλοῦν πένθος πρὸς τῷ ἰδίῳ καὶ κοινὸν εὐθὺς ἐλάμβανεν, ἐπ' ἐλάττονι καὶ κου-έρῳ μεῖζον καὶ βαρύτερον, ἅτε καὶ τὴν ἐλπίδα παραμυθίας ἀφῃρημένος. Τίς γὰρ ἔμελλε πα-ορεῖν ἕτερον, αὐτὸς ὢν τοῖδε χρεῖος; Ὅπερ δὲ τοῖς τοιούτοις φιλεῖ, τὰ παρόντα νομίσαντες ἀρ-εἶναι μειζόνων, καὶ περὶ τῆς τῶν ἔτι ζώντων υλείας καταδείσαντες, συνέδραμον εἰς τὰ βασί-ι δεδακρυμένοι, καὶ τὰς ἐσθῆτας περιεῤῥηγμένοι εβόων τοῦ βασιλέως, ὡς πάντων αἰτίου τῶν ιβεβηκότων δεικνῶν. "Εἰ γὰρ," ἔλεγον, "εὐθὺς ἀρχῇ Μωϋσέως ἐντυχόντος εἴασεν ἐξελθεῖν τὸ ἔ-ις, οὐδενὸς ἂν τῶν γεγονότων πειραθῆναι τὸ πα-ιαν. Εἴξαντος δ' αὐθαδείᾳ τῇ συνήθει τὰ ἐπί-ια τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας ἐξ ἑτοίμου λαβεῖν." ' ἄλλος ἄλλον παρεκάλει τὸν λεὼν μετὰ πάσης 624 ιυδῆς ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας ἐξελαύνειν, καὶ τὸ P. ν ἡμέραν μᾶλλον δὲ ὥραν αὐτὸ μόνον κατασχεῖν ις ἀνήκεστον τιμωρίαν τιθέμενοι.

§. 25. Οἱ δὲ ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς ῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολ-μιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους, καὶ μὴ ἀ-μόνας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. Πολλὴν γὰρ

λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν — πόθεν; — ἀλλὰ πρῶτον μὲν, ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι, εἶτα δὲ, ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυποῦντες. Ποῦ γὰρ ἰσθ᾽ ὅμοιον ζημία χρημάτων καὶ στέρησις ἐλευθερίας, ὑπὲρ ἧς οὐ μόνον προΐεσθαι τὰς οὐσίας οἱ νοῦν ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκειν τολμῶσιν; Ἐν ἑκατέρῳ δὴ κατώρθουν, εἴθ᾽ ὡς ἐν εἰρήνῃ μισθὸν λαμβάνοντες, ὃν παρ᾽ ἀκόντων πολὺν χρόνον οὐκ ἀποδιδόντων ἀπεστεροῦντο, εἴθ᾽ ὡς ἐν πολέμῳ τὰ τῶν ἐχθρῶν φέρειν ἀξιοῦντες νόμῳ τῶν κεκρατηκότων. Οἱ μὲν γὰρ χειρῶν ἦρξαν ἀδίκων, ξένους καὶ ἱκέτας, ὡς ἔφην πρότερον, καταδουλωσάμενοι τρόπον αἰχμαλώτων. Οἱ δὲ καιροῦ παραπεσόντος, ἠμύναντο δίχα τῆς ἐν ὅπλοις παρασκευῆς, προασπίζοντος, καὶ τὴν χεῖρα ὑπερέχοντος τοῦ δικαίου.

§. 26. Τοσαύταις μὲν δὴ πληγαῖς καὶ τιμωρίαις Αἴγυπτος ἐνουθετεῖτο, ὧν οὐδεμία τῶν Ἑβραίων, καί τοί γε ἐν ταῖς αὐταῖς πόλεσι καὶ κώμαις, καὶ οἰκίαις συνδιατριβόντων, ἥψατο, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, πυρὸς, ἃ μέρη τῆς φύσεώς ἐστιν, ἣν ἀμήχανον ἐκφυγεῖν, ἐπιθεμένων. Ὃ δὴ καὶ παραδοξότατον ἦν ὑπὸ τῶν αὐτῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον καὶ χρόνον, τοὺς μὲν διαφθείρεσθαι, τοὺς δὲ σώζεσθαι. Ὁ ποταμὸς εἰς αἷμα μετέβαλεν, ἀλλ᾽ οὐχ Ἑβραίοις. Ἡνίκα γὰρ βουληθεῖεν ἀρύσασθαι, τροπὴν ἐλάμβανεν εἰς πότιμον. Βάτραχος ἐκ τῶν ὑδάτων ἐπὶ τὴν χέρσον ἀνερπύσας ἀγορὰς καὶ ἐπαύλεις καὶ οἰκίας ἐπλήρωσεν. Ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν Ἑβραίων ἐξανεχώρει μόνων, καθάπερ διακρίνειν ἐπιστάμενος, οὓς τε χρὴ κολάζεσθαι, καὶ τὸ ἐναντίον. Οὐ σκνίπες, οὐ κυνόμυιαι, οὐκ ἀκρὶς, ἣ καὶ φυτὰ καὶ καρποὺς καὶ ζῶα καὶ ἀνθρώ-

πους μεγάλα ἔβλαψε, τούτοις προσέπτησαν, οὐχ ὑε-
104 τῶν, οὐ χαλάζης, οὐ κεραυνῶν αἱ γινόμεναι συνεχῶς
M. φοραὶ μέχρι τούτων ἔφθασαν, ἑλκώσεως τῆς ἀργα-
λεωτάτης εἰς τὸ παθεῖν οὐδ' ὄναρ ἐπῄσθοντο, βα-
θυτάτου σκότου τοῖς ἄλλοις αναχθέντος ἐν αὐγῇ 625
καθαρᾷ διῆγον τοῦ φωτὸς ἡμερησίου ἐπιλάμποντος, P.
ἀναιρουμένων τῶν παρ' Αἰγυπτίοις πρωτοτόκων ἐτε-
λεύτησεν Ἑβραῖος οὐδείς· οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἦν, ὁπότε
καὶ ἡ τῶν ἀμυθήτων φθορὰ θρεμμάτων οὐδεμίαν
τῶν παρὰ τούτοις ἀγέλην συνεπεσπάσατο πρὸς ἀπώ-
λειαν. Καί μοί τις δοκεῖ παρατυχὼν τοῖς γενομένοις
κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν μηδὲν ἄλλο νομίσαι τοὺς
Ἑβραίους, ἢ θεατὰς ὧν ἕτεροι κακῶν ὑπέμενον, καὶ
οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ μαθημάτων τὸ κάλλιστον καὶ
ὠφελιμώτατον ἀναδιδασκομένους, εὐσέβειαν. Οὐ
γάρ ποθ' οὕτως ἡ τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν κρίσις
ἐμφανῶς ἦλθε, τοῖς μὲν φθορὰν, τοῖς δὲ σωτηρίαν
παρασχοῦσα.

§. 27. Τῶν δ' ἐξιόντων καὶ μετανισταμέ-
νων οἱ μὲν ἀνδρὸς ἔχοντες ἡλικίαν ὑπὲρ ἑξήκοντα
μυριάδας ἦσαν, ὁ δὲ ἄλλος ὅμιλος πρεσβυτέρων,
παίδων, γυναικῶν, οὐ ῥάδιος ἀριθμηθῆναι. Μιγά-
δων δὲ καὶ συγκλύδων καὶ θεραπείας ὄχλος συνεξῆλ-
θεν, ὡσανεὶ νόθον μετὰ γνησίου πλήθους. Οὗτοι
δὲ ἦσαν οἱ ἐκ γυναικῶν γεννηθέντες τοῖς Ἑβραίοις
Αἰγυπτίων καὶ τῷ πατρῴῳ γένει προσνεμηθέντες.
Καὶ ὅσοι τὸ θεοφιλὲς ἀγάμενοι τῶν ἀνδρῶν ἐπηλύται
γένοντο, καὶ ἤδη τινὲς καὶ μεγέθει καὶ πλήθει τῶν
ἐπαλλήλων κολάσεων, μετεβάλλοντο σωφρονισθέντες.
Τούτων ἁπάντων ἡγεμὼν ἐχειροτονεῖτο Μωϋσῆς, τὴν
ἀρχὴν καὶ βασιλείαν λαβὼν, οὐχ ὥσπερ ἔνιοι τῶν
ἐπὶ τὰς δυναστείας ὠθουμένων, ὅπλοις καὶ μηχα-
νήμασιν, ἱππικαῖς τε καὶ πεζαῖς καὶ ναυτικαῖς δυ-
νάμεσιν, ἀλλ' ἀρετῆς ἕνεκα καὶ καλοκαγαθίας, καὶ
τῆς πρὸς ἅπαντας εὐνοίας, ᾗ χρώμενος ἀεὶ διετέλει,
προσέτι καὶ τοῦ φιλαρέτου καὶ φιλοκάλου θεοῦ γέρας

ἄξιον αὐτῷ παρασχόντος. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν Αἰγύπτου
κατέλιπεν ἡγεμονίαν θυγατριδοῦς τοῦ τότε βασιλεύοντος
ὤν, ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν χώραν γενομένων ἀδικημάτων
πολλὰ χαίρειν φράσας ταῖς ἀπὸ τῶν θεμένων ἐλπίσι διὰ
ψυχῆς εὐγένειαν καὶ φρονήματος μέγεθος καὶ τὸ μι-
σοπόνηρον φύσει, τῷ πρυτανεύοντι καὶ ἐπιμελομένῳ
τῶν ὅλων ἔδοξεν αὐτὸν ἀμείψασθαι βασιλείᾳ πολυ-
ανθρωποτέρου καὶ κρείττονος ἔθνους, ὅπερ ἔμελλεν
ἐξ ἁπάντων τῶν ἄλλων ἱερᾶσθαι, τὰς ὑπὲρ τοῦ γέ-
νους τῶν ἀνθρώπων ἁπάντων ἀεὶ ποιησόμενον εὐχὰς,
ὑπέρ τε κακῶν ἀποτροπῆς καὶ μετουσίας ἀγαθῶν.
Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν, οὐχ ὥσπερ ἔνιοι, τὸν
ἴδιον αὔξειν οἶκον καὶ τοὺς υἱοὺς — δύο γὰρ ἦσαν
αὐτῷ — προάγειν ἐπὶ μέγα δυνάμεως ἐσπούδασεν,
ὡς ἐν μὲν τῷ παρόντι κοινωνοὺς αὖθις δὲ καὶ δια-
105 δόχους ἀποφῆναι. Γνώμῃ γὰρ ἀδόλῳ καὶ καθαρᾷ
M. πρὸς πάντα μικρά τε αὖ καὶ μεγάλα χρώμενος, τὴν 626
φυσικὴν πρὸς τὰ τέκνα φιλοστοργίαν ἐνίκα οἷα κρι- P.
τὴς ἀγαθὸς τῷ περὶ τὸν λογισμὸν ἀδεκάστῳ. Προὔ-
κειτο γὰρ ἐν αὐτῷ τέλος ἀναγκαιότατον ὀνῆσαι τοὺς
ἀρχομένους, καὶ πάνθ᾽ ὑπὲρ τῆς τούτων ὠφελείας
ἔργῳ καὶ λόγῳ πραγματεύεσθαι, μηδένα παραλεί-
ποντι καιρὸν τῶν συντεινόντων πρὸς κατόρθωσιν.
Μόνος οὗτος τῶν πώποθ᾽ ἡγεμονευσάντων οὐ χρυσὸν,
οὐκ ἄργυρον ἐθησαυρίσατο, οὐ δασμοὺς ἐξέλεξεν, οὐκ
οἰκίας, οὐ κτήματα, οὐ θρέμματα, οὐ θεραπείαν οἰ-
κετικήν, οὐ προσόδους, οὐκ ἄλλο τῶν εἰς πολυτέλειαν
καὶ περιουσίαν οὐδὲν ἐκτήσατο, καίτοι πάντων ἔχειν
ἀφθονίαν δυνάμενος. Ἀλλ᾽ ὑπολαβὼν πενίας ψυχικῆς
ἔργον εἶναι τὸν ἐν ταῖς ὕλαις ἀποδέχεσθαι πλοῦτον
τοῦ μὲν ὡς τυφλοῦ κατεφρόνησε, τὸν δὲ βλέποντα
τῆς φύσεως ἐξετίμησε, καὶ ζηλωτὴς, ὡς οὐκ εἴ τις
ἕτερος, αὐτοῦ γενόμενος ἐν μὲν ἐσθῆσι καὶ τροφαῖς
καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ δίαιταν, οὐδὲν ἐπιτραγῳδῶν
πρὸς σεμνότερον ὄγκον, εὐτέλειαν καὶ εὐκολίαν ἐπε-
τήδευεν ἰδιώτου, πολυτέλειαν δὲ τῷ ὄντι βασιλικὴν,

ἐν οἷς ἄλλοι μὲν ἠ̃ν πλεονεκτεῖν τὸν ἄρχοντα. Ταῦτα δὲ ἦσαν ἐγκράτειαι, καρτερίαι, σωφροσύναι, ἀγχίνοιαι, συνέσεις, ἐπιστῆμαι, πόνοι, κακοπάθειαι, ἡδονῶν ὑπεροψίαι, δικαιοσύναι, προτροπαὶ πρὸς τὰ βέλτιστα, ψόγοι καὶ κολάσεις ἁμαρτανόντων ἔννομοι, ἔπαινοι καὶ τιμαὶ πάλιν κατορθούντων σὺν νόμῳ.

§. 28. Τοιγαροῦν πολλὰ χαίρειν φράσαντα φι- λοχρηματίᾳ καὶ τῷ παρ' ἀνθρώποις μέγα πνέοντι πλούτῳ γεραίρει ὁ θεὸς τὸν μέγιστον καὶ τελειό- ατον ἀντιδοὺς πλοῦτον αὐτῷ. Οὗτος δ' ἐστὶν ὁ τῆς πάσης γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ποταμῶν καὶ τῶν λλων στοιχείων ὅσα καὶ συγκρίματα. Κοινωνὸν γὰρ ξιώσας ἀναφανῆναι τῆς ἑαυτοῦ λήξεως ἀνῆκε πάντα ὸν κόσμον, ὡς κληρονόμῳ κτῆσιν ἁρμόζουσαν. Τοι- γαροῦν ὑπήκουεν ὡς δεσπότῃ τῶν στοιχείων ἕκαστον, λάττον ἣν εἶχε δύναμιν καὶ ταῖς προστάξεσιν ὑπεῖ- ν. Καὶ θαυμαστὸν ἴσως οὐδέν. Εἰ γὰρ κατὰ ν παροιμίαν "κοινὰ τὰ τῶν φίλων," φίλος δὲ ροφήτης ἀνείρηται θεοῦ, κατὰ τὸ ἀκόλουθον με- οι ἂν καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς κτήσεως καθ' ὃ χρειῶδες. μὲν γὰρ θεὸς πάντα κεκτημένος οὐδενὸς δεῖται, δὲ σπουδαῖος ἄνθρωπος κέκτηται μὲν οὐδὲν κυ- ς, ἀλλ' οὐδὲ αὑτόν, τῶν δὲ τοῦ θεοῦ κειμηλίων, θ' ὅσον ἂν οἷός τε ᾖ, μεταλαγχάνει. Καὶ μήποτε τως; Κοσμοπολίτης γάρ ἐστιν· ἧς χάριν αἰτίας μιᾷ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην πόλεων ἐνεγράφη, τως, οὐ μέρος χώρας, ἀλλ' ὅλον τὸν κόσμον ον λαβών. Τί δέ; οὐχὶ καὶ μείζονος τῆς πρὸς πατέρα τῶν ὅλων καὶ ποιητὴν κοινωνίας ἀπήλαυσε, προσρήσεως τε τῆς αὐτῆς ἀξιωθείς; Ὠνομάσθη P. λου τοῦ ἔθνους θεὸς καὶ βασιλεύς, εἴς τε τὸν ν, ἔνθα ἦν ὁ θεός, εἰσελθεῖν λέγεται, τουτέ- ἰς τὴν ἀειδῆ καὶ ἀόρατον καὶ ἀσώματον τῶν παραδειγματικὴν οὐσίαν, τὰ ἀθέατα φύσει κατανοῶν. Καθάπερ τε γραφὴν εὖ δεδημιουρ-

γημένην ἑαυτὸν καὶ τὸν αὐτοῦ βίον εἰς μέσον προαγαγών, πάγκαλον καὶ θεοειδὲς ἔργον ἔστησε παράδειγμα τοῖς ἐθέλουσι μιμεῖσθαι. Εὐδαίμονες δὲ ὅσοι τὸν τύπον ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ἐναπεμάξαντο ἢ ἐσπούδασαν ἐναπομάξασθαι. Φερέτω γὰρ ἡ διάνοια, μάλιστα μὲν τὸ εἶδος τέλειον ἀρετῆς, εἰ δὲ μή, τὸν γοῦν ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι τὸ εἶδος ἀνενδοίαστον πόθον. Καὶ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό τις ἀγνοεῖ, ὅτι ζηλωταὶ τῶν ἐνδόξων οἱ ἀφανεῖς εἰσί, καὶ ὧν ἂν ἐκεῖνοι μάλιστα ὀρέγεσθαι δοκῶσιν, πρὸς ταῦτα τὰς αὑτῶν ἀποτείνουσιν ὁρμάς. Ἐπειδὰν γοῦν ἡγεμὼν ἄρξηται καθηδυπαθεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον ἀποκλίνειν βίον, σύμπαν ὀλίγου δεῖν τὸ ὑπήκοον τὰς γαστρὸς καὶ τῶν μετὰ γαστέρα προσαναρρήγνυσιν ἔξωθεν τῶν ἀναγκαίων ἐπιθυμίας, εἰ μή τινες εὐμοιρίᾳ χρήσαιντο φύσεως, ψυχὴν οὐκ ἐπίβουλον, ἀλλ' εὐμενῆ καὶ ἵλεων κτησάμενοι. Ἐὰν δὲ αὐστηροτέραν καὶ σεμνοτέραν ἕληται προαίρεσιν, καὶ οἱ λίαν αὐτῶν ἀκράτορες μεταβάλλουσι πρὸς ἐγκράτειαν ἢ φόβῳ ἢ αἰδοῖ σπουδάζοντες ὑπόληψιν ἐμποιεῖν, ὅτι ἄρα ζηλωταὶ τῶν ὁμοίων εἰσί. Καὶ οὐκ ἄν ποθ' οἱ χείρους τὰ τῶν κρειττόνων, ἀλλ' οὐδὲ μανέντες ἀποδοκιμάζοιεν. Τάχα δέ, ἐπεὶ καὶ νομοθέτης ἔμελλεν ἔσεσθαι, πολὺ πρότερον αὐτὸς ἐγίνετο νόμος ἔμψυχός τε καὶ λογικὸς θείᾳ προνοίᾳ, ἥτις ἀγνοοῦντα αὐτὸν εἰς νομοθέτην ἐχειροτόνησεν αὖθις.

§. 29. Ἐπειδὴ τοίνυν παρ' ἑκόντων ἔλαβε τὴν ἀρχήν, βραβεύοντος καὶ ἐπινεύοντος τοῦ θεοῦ, τὴν ἀποικίαν ἔστελλεν εἰς Φοινίκην καὶ Συρίαν τὴν κοίλην καὶ Παλαιστίνην, ἣ τότε προσηγορεύετο Χαναναίων, ἧς οἱ ὅροι τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν διειστήκεισαν ἀπ' Αἰγύ-
107 πτου. Εἶτ' ἦγεν αὐτοὺς οὐ τὴν ἐπίτομον, ἅμα μὲν εὐ-
M. λαβηθείς, μήποθ' ὑπαντιασάντων τῶν οἰκητόρων διὰ φόβον ἐπαναστάσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ καὶ γενομένου πολέμου, πάλιν τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὑποστρέψωσιν εἰς Αἴγυπτον, ἀπ' ἐχθρῶν ἐπ' ἐχθρούς, νέων ἐπ' ἀρχαί-

ους, γέλως καὶ χλεύη γενησόμενοι, καὶ χείρω καὶ ἀργαλεώτερα τῶν προτέρων ὑπομενοῦντες· ἅμα δὲ καὶ βουλόμενος αὐτοὺς δι' ἐρήμης ἄγων καὶ μακρᾶς δοκιμάσαι, πῶς ἔχουσι πειθαρχίας ἐν οὐκ ἀφθόνοις χορηγίαις, ἀλλ' ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον ὑποσπανιζούσαις. Ἐκτραπόμενος 628 οὖν τῆς ἐπ' εὐθείας ἐγκάρσιον ἀτραπὸν εὑρὼν καὶ νο- R. μίσας κατατείνειν ἄχρι τῆς ἐρυθρᾶς θαλάττης, ὁδοιπορεῖν ἤρχετο. Θαυμάσιον δέ φασι συμβῆναι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, μεγαλούργημα τῆς φύσεως, ὃ μηδείς που μέμνηται πάλαι γεγονός. Νεφέλη γὰρ εἰς εὐμεγέθη κίονα σχηματισθεῖσα προῄει τῆς πληθύος, ἡμέρας μὲν ἡλιοειδὲς ἐκλάμπουσα φέγγος, νύκτωρ δὲ φλογοειδές, ὑπὲρ τοῦ μὴ πλάζεσθαι κατὰ τὴν πορείαν, ἀλλ' ἀπλανεστάτῃ ἕπεσθαι ἡγεμόνι τῆς ὁδοῦ. Τάχα μέντοι καὶ τῶν ὑπάρχων τις ἦν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἀφανὴς ἄγγελος, ἐγκατειλημμένος τῇ νεφέλῃ προηγήτωρ, ὃν οὐ θέμις σώματος ὀφθαλμοῖς ὁρᾶσθαι.

§. 30. Θεασάμενος δὲ ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς ἀνοδίᾳ χρωμένους (ὡς ᾤετο) καὶ διὰ τραχείας καὶ ἀτριβοῦς ἐρήμης βαδίζοντας, ἥσθη μὲν ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν πορείαν σφάλματι, νομίσας συγκεκλεῖσθαι, διέξοδον οὐκ ἔχοντας· ἐπὶ δὲ τῷ μεθεῖσθαι μετανοῶν ἐπηγείρει διώκειν, ὡς ἢ φόβῳ τὸ πλῆθος ὑποστρέψων καὶ δουλωσόμενος αὖθις, ἢ ἀποκτείνων ἡβηδὸν ἀφηνιάζοντας. Εἶτα ἅπασαν τὴν ἱππικὴν δύναμιν παραλαβών, ἀκοντιστάς τε καὶ σφενδονήτας καὶ ἱπποτοξότας καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι τῆς κούφης ὁπλίσεως, καὶ τὰ κάλλιστα τῶν δρεπανηφόρων ἁρμάτων ἑξακόσια, τοῖς ἐν τέλει δούς, ἵνα μετὰ τοῦ πρέποντος ἀξιώματος ἐπακολουθῶσι καὶ τῆς στρατείας μετάσχωσιν, οὐδὲν τάχους ἀνεὶς ἐπείγεσθαι καὶ συντείνειν ἐπεσκεύαζε, βουλόμενος ἐξαπιναίως οὐ προειδομένοις ἐπιστῆναι. Τὸ γὰρ ἀνέλπιστον κακὸν ἀργαλεώτερον αἰεὶ τοῦ προσδοκηθέντος, ὅσῳ καὶ τὸ ὀλιγωρηθὲν εὐεπιχειρητότερον τοῦ σὺν φροντίδι. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα διανοηθεὶς ἐπηκολούθει, νομίζων αὐ-

τοβοεὶ περιέσχεθαι. οἷα δὲ ἔτυχον ἤδη παρὰ τοῖς
ᾐόσι τῆς θαλάττης στρατοπεδεύσαντες. Μελλόντων
δ᾽ ἀριστοποιεῖσθαι, τὸ μὲν πρῶτον κτύπος ἐξηχεῖτο
πολύς, ἅτε τοσούτων ἀνθρώπων ὁμοῦ καὶ ὑποζυγίων
μετὰ σπουδῆς ἐλαυνόντων, ὡς ἐξεληλυθότας τῶν
108 σκηνῶν περιβλέπεσθαι καὶ ἀποκαραδοκεῖν ἀκροβα-
M τοῦντας. Εἶτ᾽ ὀλίγον ὕστερον ἐπὶ λόφου μετέωρος
ἡ ἀντίπαλος καταφαίνεται δύναμις, ἐν τοῖς ὅπλοις
ἐκτεταγμένη πρὸς μάχην.
§. 31. Ἐπὶ δὲ τῷ παραλόγῳ καὶ ἀπροσδοκήτῳ
καταπλαγέντες καὶ μήτε πρὸς ἄμυναν εὐτρεπεῖς ὄν-
τες διὰ σπάνιν ἀμυντηρίων — οὐ γὰρ ἐπὶ πόλεμον,
ἀλλ᾽ εἰς ἀποικίαν ἐξῄεσαν — μήτε φεύγειν δυνάμε-
νοι — κατόπιν μὲν γὰρ πέλαγος ἦν, ἐχθροὶ δ᾽ ἀντι-
πρόσωποι, τὰ δὲ παρ᾽ ἑκάτερα βαθεῖα καὶ ἀτριβὴς ἐρή-
μη — σφαδάζοντες καὶ τῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἀ-
πειρηκότες, οἷα κατὰ τὰς τοιαύτας φιλεῖ συμφοράς, 629
τὸν ἄρχοντα ᾐτιῶντο, φάσκοντες, «Διὰ τὸ μὴ εἶναι P.
μνήματα ἐν Αἰγύπτῳ, οἷς ἀποθανόντες ἐνταφησό-
μεθα, ἐξήγαγες ἡμᾶς, ἵν᾽ ἐνταῦθα κηδεύσῃς ἀποκτεί-
νας; Ἢ οὐ πᾶσα δουλεία κουφότερον κακὸν θανά-
του; Δελεάσας ἐλευθερίας ἐλπίδι τὸ πλῆθος, τὸν
χαλεπώτερον περὶ τοῦ ζῆν ἐπεκρέμασας κίνδυνον.
Ἠγνόεις τὴν ἡμετέραν ἁπλότητα καὶ τὴν Αἰγυπτίων
πικρίαν καὶ τὸ βαρύμηνι; Τὸ μέγεθος τῶν ἀφύ-
κτων κακῶν οὐχ ὁρᾷς; Τί πρακτέον; Πολεμῶμεν
ἄνοπλοι πρὸς ὡπλισμένους, ἀλλὰ φεύγωμεν, καθάπερ
ἐν ἄρκυσι κυκλωθέντες ἀπλέτοις ἐχθροῖς, ἐρημίαις
ἀβάτοις, ἀπλώτοις πελάγεσιν; Εἰ δὲ δὴ καὶ πλωτά,
τίς εὐπορία σκαφῶν εἰς περαίωσιν;» Ὁ δὲ ταῦτα ἀκού-
ων τοῖς μὲν συνεγίνωσκε, τῶν δὲ χρησμῶν ἐμέμνητο.
Καὶ διανείμας τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον κατὰ τὸν αὐ-
τὸν χρόνον, τῷ μὲν ἐνετύγχανεν ἀφανῶς τῷ θεῷ, ἵν᾽
ἐξ ἀμηχάνων ῥύσηται συμφορῶν, δι᾽ οὗ δὲ ἐθάρσυνε
καὶ παρηγόρει τοὺς καταβοῶντας, «Μὴ ἀναπίπτετε,»
λέγων. «Οὐχ ὁμοίως ἄνθρωπος ἀμύνεται καὶ θεός. Τί

οις τοῖς εὐλόγοις καὶ πιθανοῖς προπιστεύετε; ρασκευῆς οὐδεμιᾶς ἐστὶ χρεῖος ὁ θεὸς βοηθός. ἀπόροις πόρον εὑρεῖν ἴδιον θεοῦ. Τὰ ἀδύνατα τὶ γεννητῷ, μόνῳ δυνατὰ καὶ κατὰ χειρός." Καὶ τα μὲν ἔτι καθεστὼς διεξήει. Μικρὸν δ' ἐπι-λν, ἔνθους τε γίνεται καταπνευσθεὶς ὑπὸ τοῦ εἰ-ότος ἐπιφοιτᾶν αὐτῷ πνεύματος, καὶ θεσπίζει φητεύων τάδε, "Ἣν ὁρᾶτε στρατιὰν εὐοπλοῦσαν, ἔτ' ἀντιτεταγμένην ὄψεσθε. Πεσεῖται γὰρ προ-πάδην πᾶσα, καὶ βύθιος ἀφανισθήσεται, ὡς δὲ λείψανον αὐτῆς ὑπὲρ γῆς ἔτι φανῆναι, καὶ οὐ ει χρόνου, ἀλλὰ τῇ ἐπιούσῃ νυκτί."

§. 32. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἀπεφθέγγετο. Κατα-τος δὲ ἡλίου, νότος εὐθὺς ἤρξατο κατασκήπτειν ιότατος, ὑφ' οὗ τὸ πέλαγος ὑπανεχώρησεν. Εἰω-ς μὲν ἀμπωτίζειν, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ὠθούμενον ὁ πρὸς αἰγιαλοῖς ὑπεσύρη, καθάπερ εἰς χαρά-κν ἢ χάρυβδιν. Ἀστήρ τε προσφαίνετ' οὐδείς, ιὰ πυκνὸν καὶ μέλαν νέφος ἅπαντα τὸν οὐρανὸν ῖχε, γνοφώδους τῆς νυκτὸς οὔσης εἰς κατάπληξιν ν διωκόντων. Προσταχθεὶς δὲ Μωϋσῆς, τῇ βα-ρίᾳ παίει τὴν θάλασσαν. Ἡ δὲ ῥαγεῖσα διΐστα-, καὶ τῶν τμημάτων τὰ μὲν πρὸς τῷ ῥαγέντι μέ-μετέωρα πρὸς ὕψος ἐξαίρεται, καὶ παγέντα τρό-' τείχους κραταιῶς ἠρέμει καὶ ἡσύχαζε, τὰ δ' ὀ-ω σταλέντα καὶ χαλινωθέντα τὴν εἰς τὸ πρόσω ιὰν καθάπερ ἡνίαις ἀφανέσιν ἀνεχαιτίζετο. Τὸ μεσαίτατον, ἐν ᾧ ἡ ῥῆξις ἐγένετο, ἀναξηρανθὲν 630 ς εὐρεῖα καὶ λεωφόρος γίνεται. Τοῦτ' ἰδὼν Μω- P. ς καὶ θαυμάσας ἐγεγήθει, καὶ πληρωθεὶς χαρᾶς ρσυνε τοὺς ἰδίους, καὶ ᾗ τάχιστα προέτρεπεν ἀ-ευγνύναι. Περαιοῦσθαι δὲ μελλόντων σημεῖον ἐ-ίνεται τερατωδέστατον. Ἡ γὰρ ὁδηγὸς νεφέλη ιτοστατοῦσα τὸν ἄλλον χρόνον, ἀνακάμπτει πρὸς οὐραῖα τοῦ πλήθους, ὅπως ὀπισθοφυλακῇ, καὶ

ταχθεῖσα μεθόριος τῶν διωκόντων καὶ τῶν διωκομένων, τοὺς μὲν ἡνιοχοῦσα σωτηρίως καὶ ἀσφαλῶς ἐπήλαυνε, τοὺς δὲ ἀνεῖργε καὶ ἀνέκρουεν, ἐφορμᾶν ἐπειγομένους. Ἅπερ ὁρῶντες Αἰγύπτιοι θορύβου καὶ ταραχῆς πάντ᾽ ἐπλήρουν τάς τε τάξεις ὑπὸ δέους συνέχεον ἐπεμπίπτοντες ἀλλήλοις καὶ ζητοῦντες ἤδη φυγεῖν, ὅτ᾽ οὐδὲν ἦν ὄφελος. Οἱ μὲν γὰρ Ἑβραῖοι διὰ ξηρᾶς ἀτραποῦ περὶ βαθὺν ὄρθρον μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων ἔτι κομιδῇ νηπίων περαιοῦνται. Τοὺς δὲ τὰ τμήματα τοῦ πελάγους ἑκατέρωθεν ἐπικυλισθέντα καὶ ἑνωθέντα αὐτοῖς ἅρμασι καὶ ἵπποις καταποντοῖ, βορείοις πνεύμασι τῆς παλιῤῥοίας ἀναχυθείσης καὶ μετεώροις τρικυμίαις ἐπιδραμούσης, ὡς μηδὲ πυρφόρον ὑπολειφθῆναι τὸν ἀπαγγελοῦντα τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ τὰς αἰφνιδίους συμφοράς. Τὸ μέγα τοῦτο καὶ θαυμαστὸν ἔργον Ἑβραῖοι καταπλαγέντες ἀναιμωτὶ νίκην οὐκ ἐλπισθεῖσαν ἤραντο καὶ κατιδόντες ἐν ἀκαρεῖ φθορὰν ἀθρόαν πολεμίων δύο χοροὺς, τὸν μὲν ἀνδρῶν, τὸν δὲ γυναικῶν, ἐπὶ τῆς ἠϊόνος στήσαντες εὐχαριστικοὺς ὕμνους εἰς τὸν θεὸν ᾖδον ἐξάρχοντος μὲν Μωϋσέως τοῖς ἀνδράσιν, ἀδελφῆς δὲ τούτου ταῖς γυναιξίν. Ἡγεμόνες γὰρ οὗτοι τῶν χορῶν ἐγένοντο.

§. 33. Ἄραντες δὲ ἀπὸ θαλάττης μέχρι μέν τινος ὡδοιπόρουν μηκέτι τὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὀῤῥωδοῦντες φόβον. Ἐπιλιπόντος δὲ τοῦ ποτοῦ τρισὶν ἡμέραις αὖθις ἐν ἀθυμίαις ἦσαν ὑπὸ δίψους καὶ πάλιν ἤρξαντο μεμψιμοιρεῖν, ὡς μηδὲν εὖ προπεπονθότες. Ἀεὶ γὰρ ἡ τοῦ παρόντος προσβολὴ δεινοῦ τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς ἡδονὰς ἀφαιρεῖται.
110 Θεασάμενοι δὲ πηγὰς ἐπιτρέχουσιν ὡς ἀρυσόμε-
M. νοι χαρᾶς ὑπόπλεοι, δι᾽ ἄγνοιαν τοῦ ἀληθοῦς ἀπα-
τηθέντες, πικραὶ γὰρ ἦσαν. Εἶτα γευσάμενοι γναμφθέντες τῷ παρ᾽ ἐλπίδα τά τε σώματα παρεῖντο καὶ τὰς ψυχὰς ἀναπεπτώκεσαν οὐχ οὕτως ἐφ᾽ αὑτοῖς ὡς ἐπὶ τοῖς νηπίοις παισὶ στένοντες, οὓς

ἰακρυτὶ ποτὸν αἰτοῦντας ὁρᾷν οὐχ ὑπέμενον. Ἔνιοι τῶν ὀλιγωροτέρων καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἀβεβαίων ιὶ τὰ προγεγονότα ᾐτιῶντο, ὡς οὐκ ἐπ' εὐεργεσίᾳ ιμβάντα μᾶλλον, ἢ διὰ μετουσίαν ἀργαλεωτέ- 631 ον συμφορῶν, ἄμεινον εἶναι λέγοντες τρὶς, οὐχ P. ιαξ ὑπ' ἐχθρῶν ἀποθανεῖν, ἢ δίψει παραπολέ-ϑαι. Τὴν μὲν γὰρ ἄπονον καὶ ταχεῖαν τοῦ βίου τάστασιν οὐδὲν ἀθανασίας διαφέρειν τοῖς εὖ φρο-ῦσι, θάνατον δὲ ὡς ἀληθῶς εἶναι τὸν βραδὺν καὶ τ' ἀλγηδόνων· οὐκ ἐν τῷ τεθνάναι τὸ φοβερὸν, λ' ἐν μόνῳ τῷ ἀποθνήσκειν ἐπιδεικνύμενον. ιαύταις χρωμένων ὀλοφύρσεσι, πάλιν ἱκετεύει ν θεὸν ὁ Μωϋσῆς, ἐπιστάμενον τὴν ζώων καὶ ἰλιστα τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν καὶ τὰς τοῦ σώ-ιτος ἀνάγκας ἐκ τροφῆς ἠρτημένου καὶ δεσποίναις λεπαῖς συνεζευγμένου βρώσει καὶ πόσει συγγνῶναι ν τοῖς ἀθυμοῦσι, τὴν δὲ πάντων ἔνδειαν ἐκπλῆ-ι, μὴ χρόνου μήκει, δωρεᾷ δ' ἀνυπερθέτῳ καὶ χείᾳ, διὰ τὴν τοῦ θνητοῦ φυσικὴν ὀλιγωρίαν ὺν καιρὸν τῆς βοηθείας ἐπιποθοῦντος. Ὁ δὲ τῇ ῳ αὐτοῦ δυνάμει φθάνει προεκπέμψας καὶ διοί-ς τὸ τοῦ ἱκέτου ἀκοίμητον ὄμμα τῆς ψυ-ς ξύλον δείκνυσιν, ὃ προσέταξεν ἀράμενον εἰς ς πηγὰς καθεῖναι, τάχα μὲν καὶ κατεσκευα-ένον ἐκ φύσεως, ποιοῦν δύναμιν, ἢ τάχα ἠ-ιεῖτο, τάχα δὲ καὶ τότε πρῶτον ποιηθὲν εἰς ἣν ιλλεν ὑπηρετεῖν χρείαν. Γενομένου δὲ τοῦ κελευ-έντος, αἱ μὲν πηγαὶ γλυκαίνονται μεταβαλοῦσαι ὸς τὸ πότιμον, ὡς μηδὲ εἰ τὴν ἀρχὴν ἐγένοντό τε πικραὶ δύνασθαι διαγνῶναι, διὰ τὸ μηδ' ἴχνος ζώπυρον τῆς ἀρχαίας κακίας εἰς μνήμην ὑπολε-ρθαι.

§. 34. Τὸ δὲ δίψος ἀκεσάμενοι μεθ' ἡδονῆς δι-ισίας, ἐπειδὴ τῆς ἀπολαύσεως τὸ παρ' ἐλπίδα ιβεβηκὸς ἀγαθὸν εὐφραίνει μᾶλλον, ἔτι καὶ τὰς ιίας πληρώσαντες, ἀνεζεύγνυσαν ὥσπερ ἀπὸ θοίνης

καὶ ἱλαρᾶς εὐωχίας ἑστιαθέντες καὶ μεθύοντες οὐ
τὴν ἐν οἴνῳ μέθην, ἀλλὰ τὴν νηφάλιον, ἣν ἠκρα-
τίσαντο τὰς προπόσεις λαβόντες παρὰ τῆς εὐσεβείας
τοῦ προεστῶτος ἄρχοντος, ἀφικνοῦνται δὲ εἰς στα-
θμὸν δεύτερον, εὔυδρόν τε καὶ εὔδενδρον, Αἰλεὶμ
ὠνομάζετο, πηγαῖς καταῤῥεόμενον δώδεκα, παρ᾽
αἷς φοινίκων στελέχη νέα εὐερνέστατα ἦν τὸν ἀρι-
111 θμὸν ἑβδομήκοντα, τοῖς ὀξὺ τῇ διανοίᾳ βλέπειν
M. δυναμένοις ἀγαθῶν τῶν ἐθνικῶν ἐναργῆ σημεῖα καὶ
δείγματα. Φυλαὶ μὲν γάρ εἰσι τὸ ἔθνος δώδεκα,
ὧν ἑκάστη πηγῆς ἕξει λόγον εὐσεβοῦσα, χορηγούσης
εὐσεβείας ἀεννάους καὶ ἀνελλιπεῖς καλὰς πράξεις.
Γενάρχαι δὲ τοῦ σύμπαντος ἔθνους ἑβδομήκοντα γε-
γόνασι, φοίνικι τῷ τῶν δένδρων ἀρίστῳ παρεικα-
σθέντες προσηκόντως, ὃ καὶ ὀφθῆναι, καὶ καρπὸν
ἐνεγκεῖν ἐστὶ κάλλιστον, ὅπερ καὶ τὴν ζωτικὴν ἔχει 632
δύναμιν, οὐκ ἐν ῥίζαις ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα κατορω- P.
ρυγμένην, ἀλλ᾽ ἀνώφυτον, καρδίας τρόπον, ἐν τῷ
μεσαιτάτῳ τῶν ἀκρεμόνων ἱδρυμένην, ὑφ᾽ ὧν οἷα
ἡγεμονὶς ὄντως ἐν κύκλῳ δορυφορεῖται. Τοιαύτην
δ᾽ ἔχει φύσιν καὶ ἡ διάνοια τῶν γευσαμένων ὁσιότη-
τος. Ἄνω γὰρ μεμάθηκε βλέπειν τε καὶ φοιτᾶν, καὶ
μετεωροπολοῦσα ἀεὶ καὶ τὰ θεῖα διερευνωμένη κάλ-
λη χλεύην τίθεται τὰ ἐπίγεια, ταῦτα μὲν παιδιάν,
ἐκεῖνα δὲ σπουδὴν ὡς ἀληθῶς νομίζουσα.

§. 35. Μετὰ δὲ ταῦτ᾽ οὐ πολὺς διῆλθε χρόνος, καὶ ἀπειρίᾳ σιτίων ἐλίμωττον, ὥσπερ ἐκ διαδοχῆς ἀντεπιτιθεμένων τῶν ἀναγκαίων. Δέσποιναι γὰρ χαλεπαὶ καὶ βαρεῖαι δίψα καὶ πεῖνα διακληρωσάμεναι τὰς κακώσεις ἐν μέρει προσέκειντο, καὶ συνέβαινε κατὰ τὴν τῆς προτέρας ἄνεσιν ἐπιγίνεσθαι τὴν ἑτέραν, ὅπερ ἦν τοῖς πάσχουσιν ἀφορητότατον, οἵ γε πρὸ μικροῦ δόξαντες ἀπαλλαγῆναι δίψους ἐφεδρεῦον κακὸν πεῖναν εὕρισκον. Ἦν δὲ οὐ μόνον ἡ παροῦσα σπάνις χαλεπὸν, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τὸν μέλλοντα χρό-

νον τῶν ἐπιτηδείων ἀπόγνωσις. Ὁρῶντες γὰρ βα-
θεῖαν καὶ πολλὴν ἔρημον καὶ καρπῶν ἀγονωτάτην
σφόδρα ἠθύμουν. Πάντα γὰρ ἦσαν ἢ τραχεῖαι καὶ
ἀποῤῥῶγες πέτραι, ἢ ἁλμυρόγεως πεδιάς, ὄρη λι-
θωδέστατα, ἢ ψάμμοι βαθεῖαι πρὸς ἠλίβατον ὕψος
ἀνατείνουσαι. Καὶ προσέτι ποταμὸς οὐδεὶς, οὐκ αὐ-
θιγενὴς οὐ χειμάῤῥους, οὐδεμία πηγὴ, σπαρτὸν οὐ-
δὲν, οὐδὲ δένδρον, οὐχ ἥμερον, οὐ τῆς ἀγρίας ὕλης,
οὐ ζῶον πτηνὸν, οὐ χερσαῖον, ὅτι μὴ τῶν ἑρπε-
τῶν τὰ ἰοβόλα πρὸς ὄλεθρον ἀνθρώπων, ὄφεις καὶ
σκόρπιοι. Εἶθ' ὑπομιμνησκόμενοι τῆς κατ' Αἴγυπτον
εὐθηνίας καὶ εὐετηρίας καὶ τὴν τῶν ἐκεῖ πάντων
ἀφθονίαν ἀντιτιθέντες τῇ πάντων ἐνταῦθα ἐνδείᾳ
χαλεπῶς ἔφερον· καὶ πρὸς ἑτέρους ἕτεροι τοιαῦτα
ἐλογοποίουν, "Ἐπ' ἐλευθερίας ἐλπίδι μεταναστάντες
οὐδὲ τοῦ ζῆν ἄδειαν ἔχομεν; οἱ ταῖς μὲν ὑποσχέσεσι
τοῦ ἡγεμόνος εὐδαίμονες, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἀν-
θρώπων ἁπάντων κακοδαιμονέστατοι. Τί τέλος ἔ-
112 σται τῆς ἀνηνύτου καὶ μακρᾶς οὕτως ὁδοῦ; Πᾶσι
M. καὶ τοῖς πλέουσι καὶ τοῖς πεζεύουσιν ὅρος εἰς ὃν
ἀφίξονται πρόκειται, τοῖς μὲν ἐμπόρια καὶ λιμένες,
τοῖς δὲ πόλις τις ἢ χώρα. Μόνοις δὲ ἡμῖν ἄβατος
ἐρημία καὶ δυσοδίαι καὶ χαλεπαὶ δυσελπιστίαι.
Προϊόντων γὰρ ὥσπερ ἀχανὲς καὶ βαθὺ πέλαγος ἀ-
πόρευτον ἀναφαίνεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
εὐρυνόμενον. Μετεωρίσας καὶ φυσήσας ἡμᾶς τῷ
λόγῳ καὶ κενῶν ἐλπίδων τὰ ὦτα πληρώσας πα- 633
ρατείνει λιμῷ τὰς γαστέρας, οὐδὲ τὰς ἀναγκαίας ἐκ- P.
πορίζων τροφάς. Ἀποικίας ὀνόματι τοσαύτην πλη-
θὺν ἠπάτησεν, ἐξ οἰκουμένης τὸ πρῶτον εἰς ἀοίκη-
τον ἀναγαγὼν, εἶτα καὶ εἰς ᾅδου προπέμπων, τὴν
τοῦ βίου τελευταίαν ὁδόν."

§. 36. Τοιαῦτ' ὀνειδιζόμενος οὐχ οὕτως ἐπὶ ταῖς
εἰς αὐτὸν κακηγορίαις ἐδυσχέραινεν, ὡς ἐπὶ τῷ τῆς
γνώμης αὐτῶν ἀνιδρύτῳ. Πεπειραμένοι γὰρ μυρίων
ὅσων ἐκ τοῦ παραλόγου συμβεβηκότων πραγμάτων

παρὰ τὸ καθεστὸς ἔθος ὠφελοῦν ὑπὸ μηδενὸς ἔτι τῶν εὐλόγων καὶ πιθανῶν ἄγεσθαι, πεπιστευκέναι δὲ αὐτῷ λαβόντες ἀποδείξεις ἐναργεστάτας τοῦ περὶ ἁπάντων ἀψευδεῖν. Πάλιν δὲ ὅταν εἰς ἔννοιαν ἦλθε τῆς ἐνδείας οὗ μεῖζον οὐδὲν κακὸν ἀνθρώποις ἐστὶ, συνεγίνωσκεν, ὄχλον εἰδὼς ἀβέβαιον φύσει πρᾶγμα καὶ ὑπὸ τῶν ἐν χερσὶ διακινούμενον, ἃ λήθην μὲν τῶν προγεγονότων ἐργάζεται, δυσελπιστίαν δ' εἰς τὰ μέλλοντα. Πάντων οὖν ἐν ἐσχάταις ὄντων ἀνίαις καὶ τὰς ἀνωτάτω προσδοκώντων συμφορὰς, ἃς ἐνόμιζον ἐφεδρεύειν καὶ ἐγγυτάτω παρεῖναι, τοῦτο μὲν, διὰ τὴν σύμφυτον ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν, τοῦτο δὲ βουλόμενος ὃν ἐχειροτόνησεν ἡγεμόνα τιμῆσαι, καὶ ἔτι μᾶλλον ὡς εὐσεβείας ἔχει καὶ ὁσιότητος ἔν τε τοῖς φανεροῖς καὶ ἐν τοῖς ἀδήλοις ἅπασι διασυστῆσαι, ὁ θεὸς ἐλεήσας τὸ πάθος ἰᾶται. Ξένας οὖν εὐεργεσίας ἐκαινοτόμει, τρανοτέραις ὅπως ἐμφάσεσιν αἰδεσθῶσιν ἤδη μὴ δυσανασχετεῖν, εἰ μὴ κατὰ γνώμην εὐθὺς ἀποβαίη, τλητικῶς δὲ ὑπομένειν χρηστὰ περὶ τῶν μελλόντων προσδοκῶντας. Τί οὖν συνέβη; Τῇ ὑστεραίᾳ περὶ τὴν ἕω δρόσος βαθεῖα καὶ πολλὴ περὶ σύμπαν ἦν ἐν κύκλῳ τὸ στρατόπεδον, ἣν ἀπένιφεν ἡσυχῇ, ἀήθη ὑετὸν καὶ παρηλλαγμένον, οὐχ ὕδωρ, οὐ χάλαζαν, οὐ χιόνα, οὐ κρύσταλλον. Ταῦτα γὰρ αἱ τῶν νεφῶν ἀπεργάζονται μεταβολαὶ ταῖς χειμεριναῖς τροπαῖς. Ἀλλὰ κέγχρον βραχυτάτην καὶ λευκοτάτην, ἣ διὰ τὴν ἐπάλληλον φορὰν σωρηδὸν προσκέχυτο τῶν σκηνῶν ἄπιστος ὄψις. Ἣν καταπλαγέντες ἐπυνθάνοντο τοῦ ἡγεμόνος, τίς τε ὑετὸς οὗτός ἐστιν, ὃν
113 οὐδείς πω πρότερον εἶδεν ἀνθρώπων καὶ πρὸς τί
M γέγονεν; Ὁ δὲ καταπνευσθεὶς ἔνθους γίνεται, καὶ θεσπίζει τάδε· « Θνητοῖς μὲν ἀνεῖται πεδιὰς ἡ βαθύγειος, ἣν ἀνατεμόντες εἰς αὔλακας ἀροῦσι καὶ σπείρουσι, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ γεωργίαν δρῶσι, καρποὺς ἐτησίους ἐκπορίζοντες εἰς ἀφθονίαν τῶν

ἀναγκαίων. Θεῷ δὲ οὐ μία μοῖρα τοῦ παντὸς, ἀλλ' ὁ σύμπας κόσμος ὑποβέβληται, καὶ τὰ τούτου μέρη πρὸς ἃς ἂν ἐθέλῃ χρείας ὡς δεσπότῃ δοῦλα ὑπηρετεῖ. 634 Νῦν οὖν ἔδοξεν αὐτῷ τὸν ἀέρα τροφὴν ἐνεγκεῖν ἀνθ' P. ὕδατος, ἐπεὶ καὶ γῆ πολλάκις ὑετὸν ἤνεγκεν. Ὁ γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ ποταμὸς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ταῖς ἐπιβάσεσι πλημμυρῶν, ὅταν ἀρδεύῃ τὰς ἀρούρας, τί ἕτερον, ἢ ὑετός ἐστι κάτωθεν ἐπινίφων;" Παράδοξον μὲν δὴ τὸ ἕτερον ἔργον, εἰ καὶ ἐνταῦθα ἔστη. Νυνὶ δὲ καὶ παραδοξοτέροις ἄλλοις ἐθαυματουργεῖτο. Ἐπενεγκάμενοι γὰρ ἄλλος ἀλλαχόθεν ἀγγεῖα συνεκόμιζον, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν ὑποζυγίων, οἱ δὲ κατὰ τῶν ὤμων ἐπηχθισμένοι, προνοίᾳ τοῦ πρὸς πλείω χρόνον ταμιεύσασθαι τὰ ἐπιτήδεια. Ἦν δὲ ἄρα ἀταμίευτα καὶ ἀθησαύριστα, δωρεὰς ἀεὶ νέας ἐγνωκότος τοῦ θεοῦ χαρίζεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ πρὸς τὴν τότε ἀνάγκην τε καὶ χρῆσιν αὐτάρκη κατασκευάσαντες μεθ' ἡδονῆς προσηνέγκαντο. Τῶν δ' αὖ ὑπολειφθέντων εἰς τὴν ὑστεραίαν, οὐδέν τι σῶον εὕρισκον, ἀλλὰ μεταβεβληκότα καὶ δυσώδη καὶ μεστὰ τοιουτοτρόπων ζώων, ἃ κατὰ σῆψιν εἴωθε γεννᾶσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν ἀπεῤῥίπτουν κατὰ τὸ εἰκὸς, ἑτέρας δὲ εὐτρεπεῖς τροφὰς ἀνεύρισκον, ἃς ἅμα τῇ δρόσῳ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνέβαινε νίφεσθαι. Γέρας δὲ ἐξαίρετον ἡ ἱερὰ ἑβδομὰς εἶχεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐφεῖται δρᾷν ἐν αὐτῇ — πάντων δὲ μικρῶν καὶ μεγάλων ἔργων ἀνέχειν διείρηται, — συγκομίζειν οὐ δυναμένοις τότε τὰ ἐπιτήδεια, πρὸ μιᾶς ὁ θεὸς ὕει διπλᾶ, καὶ κελεύει φέρειν εἰς δύο ἡμέρας αὐτάρκη τροφὴν ἐσομένην. Τὰ δὲ συγκομισθέντα σῶα διέμενον, οὐδενὸς ἢ πρότερον φθαρέντος τοπαράπαν.

§. 37. Λέξω δὲ καὶ τὸ ἔτι τούτου θαυμασιώτερον. Ἐπὶ γὰρ ἔτη τεσσαράκοντα, τοσοῦτον μῆκος αἰῶνος ὁδοιποροῦσι αὐτοῖς αἱ χορηγίαι τῶν ἀναγκαίων ἐν τάξεσι ταῖς εἰρημέναις ἐγίνοντο, καθάπερ

πρῶτον καθισταμένοις εἰς ἀγῶνα κεκμηκότας ὁδοιπορίαις καὶ ἐνδείαις σιτίων καὶ ποτῶν, ἃ κατὰ μέρος ἀντεπετίθετο. Μωϋσῆς δὲ παρὰ τῶν σκοπῶν γνοὺς οὐ μακρὰν διεστηκότα τὸν ἐχθρῶν στρατὸν, καταλέξας τοὺς ἡβῶντας καὶ στρατηγὸν ἑλόμενος ἕνα τῶν ὑπάρχων Ἰησοῦν πρὸς τὴν μείζονα συμμαχίαν αὐτὸς ἠπείγετο. Περιῤῥανάμενος γὰρ τοῖς εἰωθόσι καθαρμοῖς ἐπὶ κολωνὸν τὸν πλησίον μετὰ σπουδῆς ἀναδραμὼν ἱκέτευε τὸν θεὸν ὑπερασπίσαι καὶ νίκην καὶ κράτος περιποιῆσαι τοῖς Ἑβραίοις, οὓς ἐκ χαλεπωτέρων κινδύνων καὶ κακῶν ἄλλων ἐῤῥύσατο, μὴ μόνον τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικρεμασθείσας συμφορὰς ἀποσκεδάσας, ἀλλὰ καὶ ὅσας ὅ τε τῶν στοιχείων νεωτερισμὸς ἐκαινούργησε κατ' Αἴγυπτον καὶ ὁ ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀνήνυτος λιμός. Ἤδη δὲ μελλόντων εἰς μάχην καθίστασθαι, τερατωδέστατόν τι συμβαίνει πάθος περὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Κουφόταται γὰρ ἐγίνοντο ἐν μέρει καὶ βαρύταται. Εἶτα ὁπότε μὲν ἐπελαφρίζοντο πρὸς ὕψος αἰρόμεναι, τὸ συμμαχικὸν ἐῤῥώννυτο καὶ ἀνδραγαθιζόμενον ἐπικυδέστερον ἐγίνετο. Ὁπότε δὲ κάτω βρίσειαν, ἴσχυον οἱ ἀντίπαλοι, μηνύοντος διὰ συμβόλων τοῦ θεοῦ, ὅτι τῶν μὲν ἐστι γῆ καὶ αἱ τοῦ παντὸς ἐσχατιαὶ κλῆρος οἰκεῖος, τῶν δ' αἰθὴρ ὁ ἱερώτατος. Καὶ ὥσπερ ἐν τῷ παντὶ βασιλεύει καὶ καταχρατεῖ γῆς οὐρανὸς, οὕτω καὶ τὸ ἔθνος περιέσται τῶν ἀντιπολεμούντων. Ἄχρι μὲν οὖν τινὸς αἱ χεῖρες οἷα πλάστιγγες ἐν μέρει μὲν ἐπεκουφίζοντο, ἐν μέρει δ' ἐπέῤῥεπον, ἡνίκα καὶ ὁ ἀγὼν ἀμφήριστος ἦν. Ἐξαπιναίως δὲ ἀβαρεῖς γενόμεναι, δακτύλοις ἀντὶ ταρσῶν χρώμεναι, μετέωροι πρὸς ὕψος ἤρθησαν, καθάπερ αἱ πτηναὶ φύσεις ἀεροποροῦσαι, καὶ διέμενον ἀνώφοιτοι, μέχρι τοῦ τὴν νίκην Ἑβραίους ἀνανταγώνιστον ἄρασθαι, τῶν ἐχθρῶν ἡβηδὸν ἀναιρεθέντων, ἅπερ τε διαθεῖναι παρὰ τὸ προσῆκον ἐσπούδαζον, παθόντων μετὰ δίκης. Τότε καὶ Μωϋσῆς ἱδρύεται βω-

μὸν, ὃν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ὠνόμασε θεοῦ καταφυγὴν, ἐφ᾿ οὗ τὰ ἐπινίκια ἔθυε χαριστηρίους εὐχὰς ἀποδιδούς.

§. 40. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἔγνω δεῖν τὴν χώραν, εἰς ἣν ἀπῳκίζετο τὸ ἔθνος, κατασκέψα- 637
σθαι, — δεύτερον δὲ ὁδοιποροῦσιν ἔτος ἐνειστή- P.
κει· — βουλόμενος μὴ, οἷα φιλεῖ, γνωσιμαχεῖν οὐκ εἰδότας, ἀλλ᾿ ἀκοῇ προμαθόντας αὐτὴν ἐπιστήμῃ τῶν ἐκεῖ βεβαίᾳ χρωμένους, ὃ πρακτέον, ἐκλογίζεσθαι. Δώδεκα δὲ ἰσαρίθμους ταῖς φυλαῖς ἄνδρας ἐξ ἑκάστης ἕνα φύλαρχον αἱρεῖται, τοὺς δοκιμωτάτους ἀριστίνδην προκρίνας, ἵνα μηδεμία μοῖρα πλέον ἢ ἔλαττον ἐνεγκαμένη διαφέρηται, πᾶσαι δὲ ἐξ ἴσου διὰ τῶν ἐν τέλει τὰ παρὰ τοῖς κατοίκοις, εἰ βουληθεῖεν οἱ πεμφθέντες ἀψευδεῖν, ἐπιγνῶσιν. Ἑλόμενος δ᾿ αὐτούς φησι τάδε. "Τῶν ἀγώνων καὶ κινδύνων, οὓς ὑπέστημεν καὶ μέχρι νῦν ὑπομένομεν, ἆθλόν εἰσιν αἱ κληρουχίαι, ὧν τῆς ἐλπίδος μὴ διαμάρτοιμεν, ἔθνος πολυανθρωπότατον εἰς ἀποικίαν παραπέμποντες. Ἔστι δὲ ὠφελιμώτατον ἡ τόπων καὶ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων ἐπιστήμη, ὥσπερ ἡ ἄγνοια βλαβερόν. Ὑμᾶς οὖν ἐχειροτονήσαμεν, ἵνα ταῖς ὑμετέραις ὄψεσί τε καὶ διανοίαις τὰ ἐκεῖ θεασώμεθα. Γίνεσθε δὴ τῶν τοσούτων μυριάδων ὦτα καὶ ὀφθαλμοὶ πρὸς τὴν τῶν ἀναγκαίων εἰδέναι σαφῆ κατάληψιν. Ἃ δὲ γνῶναι ποθοῦμεν, τρία ταῦτ᾿ ἐστίν. Οἰκητόρων πλῆθός τε καὶ δύναμιν πόλεων, τὴν ἐν εὐκαιρίᾳ θέσιν, καὶ ἐν οἰκοδομαῖς ἐχυρότητα, ἢ τὸ ἐναντίον. Χώραν, εἰ βαθύγειός ἐστι καὶ πίων, εἰ ἀγαθὴ παντοίους καρποὺς ἐνεγκεῖν σπαρτῶν τε καὶ δένδρων, ἢ λεπτόγεως ἔμπαλιν, ἵνα πρὸς μὲν ἰσχὺν καὶ πλῆθος οἰκητόρων ἰσοῤῥόποις δυνάμεσι φραξώμεθα, πρὸς δὲ τὴν ἐν τοῖς τόποις ἐρυμνότητα μηχανήμασι καὶ ταῖς ἑλεπόλεσιν. Ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὴν χώραν εἰδέναι, εἰ ἀρετῶσα, ἢ μή. Περὶ γὰρ λυπρᾶς ἑκουσίους κινδύνους ὑπομένειν, ἠλιθί-

τητος. Τὰ δὲ ὅπλα καὶ μηχανήματα ἡμῶν καὶ πᾶσα ἡ δύναμις ἐν μόνῳ τῷ πιστεύειν θεῷ κεῖται. Ταύτην ἔχοντες τὴν παρασκευὴν οὐδενὶ τῶν φοβερῶν εἴξομεν. Ἱκανὴ γὰρ ἀμάχους ῥώμας, εὐεξίαις
117 τόλμαις, ἐμπειρίαις, πλήθεσιν, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιιόντος
M. κατακρατεῖν, δι' ἣν καὶ ἐν ἐρήμῃ βαθείᾳ χορηγίαι πάντων εἰσὶν, ὅσα ἐν εὐετηρίᾳ πόλεων. Ὁ δὲ καιρὸς, ἐν ᾧ μάλιστα χώρας ἀρετὴν δοκιμάζεσθαι συμβέβηκεν, ἔαρ ἐστὶν ὃ νῦν ἐφέστηκεν. Ὥρᾳ γὰρ ἔαρος τὰ μὲν σπαρέντα τελεσφορεῖται, γενέσεως δὲ τῶν δένδρων φύσεις ἀρχὴν λαμβάνουσιν. Ἄμεινον δὲ ἂν εἴη καὶ ἐπιμεῖναι μέχρι θέρους ἀκμάζοντος καὶ διακομίσαι καρποὺς οἱονεὶ δείγματα χώρας εὐδαίμονος."

§. 41. Ταῦτ' ἀκούσαντες ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν ἐξῄεσαν, ὑπὸ παντὸς τοῦ πλήθους προπεμπόμενοι, δεδιότος μὴ συλληφθέντες ἀπόλωνται, καὶ συμβῇ δύο τὰ χαλεπώτατα, ἀνδρῶν τε οἳ φυλῆς ἑκάστης 638
ὄψις ἦσαν σφαγαὶ καὶ ἄγνοια τῶν παρὰ τοῖς ἐφε- P.
δρεύουσιν ἐχθροῖς, ὧν ὠφέλιμος ἡ ἐπιστήμη. Παραλαβόντες δὲ δηπτῆρας καὶ ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ προερχομένοις ἐφείποντο. Καὶ γενόμενοι πλησίον, ἐφ' ὑψηλότατον ὄρος τῶν περὶ τὸν τόπον ἀναδραμόντες, κατεθεῶντο τὴν χώραν, ἧς πεδιὰς μὲν ἦν πολλὴ κριθοφόρος, πυροφόρος, εὔχορτος. Ὀρεινὴ δὲ οὐκ ἐλάττων ἀμπέλων καὶ στελεχῶν ἄλλων κατάπλεως, εὔδενδρος, ἅπασα λάσιος, ποταμοῖς καὶ πηγαῖς διεζωσμένη πρὸς ἄφθονον ὑδρείαν, ὡς ἐκ τῶν προπόδων ἄχρι τῶν κορυφῶν ὅλα τῶν ὀρῶν τὰ κλίματα, δένδρεσι κατασκίοις συνυφάνθαι, διαφερόντως δὲ τοὺς αὐχένας, καὶ ὅσαι βαθεῖαι διαφύσεις. Κατεθεῶντο δὲ καὶ τὰς πόλεις ἐρυμνοτάτας διχόθεν, ἔκ τε τοπικῆς περὶ τὴν θέσιν εὐκαιρίας, καὶ περιβόλων ἐχυρότητος. Ἐξετάζοντες δὲ καὶ τοὺς οἰκήτορας, ἑώρων ἀπείρους τὸ πλῆθος, περιμηκεστάτους γίγαντας, ἢ γιγαντώδεις τὰς τῶν σωμάτων ὑπερβολὰς,

ἔν τε μεγέθεσι καὶ ῥώμαις. Ταῦτα κατιδόντες εἰς
ἀκριβεστέραν κατάληψιν ἐπέμενον. Ὀλισθηρὸν γὰρ
αἱ πρῶται φαντασίαι, χρόνῳ μόλις ἐσφραγιζόμε-
ναι. Καὶ ἅμα σπουδὴν ἐποιοῦντο δρεψάμενοι τῶν
ἀκροδρύων, μὴ ἔτι πρῶτον στεριφουμένων, ἀλλ'
ἤδη ὑποπερκαζόντων, ἐπιδείξασθαι παντὶ τῷ πλή-
θει, τὰ μὴ ῥᾳδίως φθαρησόμενα. Μάλιστα δὲ
αὐτοὺς κατέπληττεν ὁ τῆς ἀμπέλου καρπός. Οἱ
γὰρ βότρυες ὑπερμεγέθεις ἦσαν, ἀντιπαρεκτεινόμενοι
τοῖς κλημματίσι καὶ μοσχεύμασιν, ἄπιστος θέα.
Ἕνα γοῦν ἐκτεμόντες, καὶ δοκίδος ἐκ μέσων ἀπαι-
ωρήσαντες, ἧς τὰς ἀρχὰς δυσὶ νέοις, τῷ μὲν
ἔνθεν, τῷ δὲ ἔνθεν ἐπιθέντες, ἐκ διαδοχῆς πιε-
ζομένων ἀεὶ τῶν προτέρων, βαρύτατον γὰρ ἦν
ἄχθος, ἐκόμιζον, περὶ τῶν ἀναγκαίων οὐχ ὁμοφρο-
νοῦντες.

§. 42. Ἐγένοντο μὲν οὖν αὐτοῖς ἅμιλλαι μυ-
ρίαι καὶ πρὶν ἐπανήκειν κατὰ τὴν ὁδὸν, ἀλλὰ κου-
118 φότεραι, ὑπὲρ τοῦ μὴ γνωσιμαχούντων μηδ' ἄλλα
M. ἄλλων ἀπαγγελλόντων στάσιν ἐν τῷ πλήθει γενέ-
σθαι, χαλεπώτεραι δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδον. Οἱ
μὲν γὰρ περὶ τῆς τῶν πόλεων ἐχυρότητος καὶ
ὡς ἑκάστη πολυάνθρωπός ἐστιν διεξιόντες καὶ
πάντα αἴροντες τῷ λόγῳ πρὸς τὸ μεγαλεῖον φό-
βον ἐνειργάζοντο τοῖς ἀκούουσιν. Οἱ δὲ τὸν ἁ-
πάντων ὧν εἶδον ὑφαιροῦντες ὄγκον παρεκάλουν
μὴ ἀναπίπτειν, ἀλλ' ἔχεσθαι τῆς ἀποικίας, ὡς
αὐτοβοεὶ περιεσομένους. Οὐδεμίαν γὰρ ἀνθέξειν
πόλιν πρὸς τοσαύτης δυνάμεως ἔφοδον ἀθρόως ἐ-
πιστάσης, ἀλλὰ τῷ βάρει πιεσθεῖσαν ἀπερεῖν.
Προσετίθεσαν δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν ἰδίων παθῶν
ἑκάτεροι ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων· οἱ μὲν ἄναν-
δροι δειλίαν, οἱ δ' ἀκατάπληκτοι θάρσος μετ' εὐ- 639
ελπιστίας. Ἀλλ' οὗτοι μὲν πέμπτη μοῖρα τῶν ἀπο- P.
δεδειλιακότων ἦσαν, οἱ δ' ἔμπαλιν τῶν γενναίων πεν-
ταπλάσιοι. Τὸ δ' ὀλίγον θάρσος ἀτολμίας ἐνα-

φαίνεται περιουσίᾳ· ὃ δὴ καὶ τότε φασὶ συμβῆ-
ναι. Τῶν γὰρ τὰ βέλτιστα διεξιόντων δυοῖν οἱ
τὰ ἐναντία φάσκοντες δέκα περιῆσαν οὕτως, ὥστε
καὶ σύμπασαν ὑπηγάγοντο τὴν πληθὺν, ἐκείνων
μὲν ἀλλοτριώσαντες, αὑτοῖς δ' οἰκειωσάμενοι. Περὶ
δὲ τῆς χώρας ταὐτὰ πάντες ἀπεφαίνοντο γνώμῃ
μιᾷ, τὸ κάλλος καὶ τῆς πεδιάδος καὶ τῆς ὀρεινῆς
ἐκδιηγούμενοι. "Τί δ' ὄφελος," εὐθὺς ἀνεβόησαν,
"ἡμῖν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν καὶ ταῦτα πεφρουρημέ-
νων κρατερᾷ χειρὶ πρὸς τὸ ἀναφαίρετον;" Καὶ
τοῖς δυσὶν ἐπιδρομῶντες, μικροῦ καταλεύουσιν αὐ-
τοὺς, ἡδονὴν ἀκοῆς τοῦ συμφέροντος καὶ ἀπάτην
ἀληθείας προκρίνοντες. Ἐφ' οἷς ὁ ἡγεμὼν ἠγανά-
κτει καὶ ἅμα ηὐλαβεῖτο, μή τι θεήλατον κατα-
σκήψῃ κακὸν, οὕτως ἐκθύμως ἀπιστοῦσι τοῖς
χρησμοῖς. Ὅπερ καὶ ἐγένετο. Τῶν γὰρ κατασκό-
πων οἱ μὲν δειλοὶ δέκα λοιμώδει νόσῳ διαφθεί-
ρονται μετὰ τῶν ἐκ τοῦ πλήθους συναπονοηθέν-
των. Μόνοι δὲ οἱ δύο συμβουλεύσαντες μὴ ἀρρω-
δεῖν ἀλλ' ἐφίεσθαι τῆς ἀποικίας, ἐσώθησαν, ὅτι
καταπειθεῖς ἐγένοντο τοῖς λογίοις, γέρας ἐξαίρε-
τον λαβόντες τὸ μὴ παραπολέσθαι.

§. 43. Τοῦτ' αἴτιον ἐγένετο τοῦ μὴ θᾶττον
ἥκειν εἰς ἣν ἀπῳκίζοντο γῆν. Δυνάμενοι γὰρ ἔτει
δευτέρῳ μετὰ τὴν ἀπ' Αἰγύπτου μετανάστασιν τὰς
ἐν Συρίᾳ πόλεις καὶ τὰς κληρουχίας ἐκνέμεσθαι,
τὴν ἄγουσαν καὶ ἐπίτομον ἐκτρεπόμενοι ὁδὸν ἐπλά-
ζοντο, δυσπορεύτους καὶ μακρὰς ἀνοδίας ἄλλας
ἐπ' ἄλλαις ἀνευρίσκοντες, εἰς ἀνήνυτον ψυχῆς τε καὶ
σώματος κάματον, δίκας ἀναγκαίας τῆς ἄγαν ἀσε-
βείας ὑπομένοντες. Ὀκτὼ γοῦν ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς
119 τριάκοντα δίχα τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, γε-
M. νεᾶς βίον ἀνθρωπίνης, ἄνω κάτω τριβόμενοι, καὶ
τὰς ἀβάτους ἐρημίας ἀναμετροῦντες ἔτει τεσσαρα-
κοστῷ μόλις ἐπὶ τοὺς τῆς χώρας ὅρους παρεγ-

ι ἐφ' οὓς καὶ πρότερον ἦλθον. Πρὸς δὲ ταῖς
λαῖς ᾤκουν ἕτεροί τε καὶ δὴ συγγενεῖς αὐτῶν,
ᾤοντο μάλιστα μὲν συνεκπολεμήσειν τὸν πρὸς
ἀστυγείτονας πόλεμον καὶ πρὸς τὴν ἀποικίαν
τα συμπράξειν· εἰ δ' ἀποκνοῖεν, μετὰ μηδετέ-
γοῦν τετάχθαι χεῖρας ἀνέχοντας. Οἱ γὰρ
ιτέρων τῶν ἐθνῶν πρόγονοι, τοῦ τε ἑβραϊκοῦ
τοῦ τὰ προάστεια κατοικοῦντος, ἀδελφοὶ ἦσαν
άτριοι καὶ ὁμομήτριοι, πρὸς δὲ καὶ δίδυμοι,
ῶν εἰς πολυπαιδίαν ἐπιδιδόντων καὶ τῶν απο-
ν εὐφορίᾳ τινὶ χρωμένων εἰς μέγα καὶ πολυάν- 640
τον ἔθνος ἑκατέρα τῶν οἰκιῶν ἀνεχύθη. Ἀλλ' P.
ὲν ἐφιλοχώρησεν, ἡ δ', ὡς ἐλέχθη πρότερον,
Αἴγυπτον μεταναστᾶσα διὰ λιμὸν, χρόνοις ὕ-
ον ἐπανῄει. Τὴν δ' οἰκειότητα ἡ μὲν διεφύ-
ε, καίτοι πολὺν χρόνον διαζευχθεῖσα, πρὸς
μηδὲν ἔτι τῶν πατρίων φυλάττοντας, ἀλλὰ
α τὰ τῆς ἀρχαίας πολιτείας ἐκδεδιῃτημένους,
αβοῦσα τοῖς ἡμέροις τὰς φύσεις ἁρμόττον εἶ-
διδόναι τι καὶ χαρίζεσθαι συγγενείας ὀνόματι.
ι' ἔμπαλιν τὰ φιλικὰ πάντα ἔτρεψεν ἤθεσι καὶ
ς βουλαῖς τε καὶ πράξεσιν ἀσπόνδοις καὶ ἀ-
λάτοις χρωμένη, πατρικὴν ἔχθραν ζωπυροῦσα.
ὁ τοῦ ἔθνους ἀρχηγέτης αὐτὸς ἀποδόμενος τῷ
φῷ τὰ πρεσβεῖα μικρὸν ὕστερον ὧν ἐξέστη με-
μεῖτο, παραβαίνων ὁμολογίας, καὶ ἐφόνα θά-
ν ἀπειλῶν, εἰ μὴ ἀποδοίη. Ταύτην τὴν πα-
ν ἀνδρὸς ἑνὸς πρὸς ἕνα ἔχθραν ἔθνος τοσαύ-
ὕστερον γενεαῖς ἐκαίνωσε. Ὁ μὲν οὖν ἡγεμὼν
Ἑβραίων Μωϋσῆς, καίτοιγ' αὐτοβοεὶ δυνάμε-
ἑλεῖν ἐξ ἐπιδρομῆς, οὐκ ἐδικαίωσε διὰ τὴν εἰ-
νην συγγένειαν, ἀλλ' ὁδῷ χρήσασθαι μόνον ἠ-
τῇ διὰ τῆς χώρας, πάνθ' ὑπισχνούμενος πρά-
τὰ ἔνσπονδα, μήτε μὴν χωρίον, μὴ θρέμματα,
λείαν ἀπάξειν, ὕδατος εἰ ποτοῦ γένοιτο σπάνης
ν παρέξειν καὶ τῶν ἄλλων τοῖς ἀχορηγήτοις

ωνίων. Οἱ δὲ εἰρηνικαῖς προκλήσεσιν ἀνὰ κράτος ἠναντιοῦντο πόλεμον ἀπειλοῦντες, εἰ τῶν ὅρων ἐπιβάντας ἢ ψαύσαντας αὐτὸ μόνον αἴσθοιντο.

§. 44. Χαλεπῶς δὲ τὰς ἀποκρίσεις ἐκηκοότων
καὶ ἤδη πρὸς ἄμυναν ὁρμώντων, ἐν ἐπηκόῳ στὰς,
„Ὦ ἄνδρες," εἶπεν, „ἡ μὲν ἀγανάκτησις ὑμῶν
εὔλογος καὶ δικαία. Χρηστὰ γὰρ ἀφ᾽ ἡμέρου γνώ-
μης προτειναμένων πονηρὰ ἀπὸ διανοίας ἀπεκρί-
120 ναντο κακοήθους. Ἀλλ᾽ οὐχ ὅτι τῆς ὠμότητος
M. ἐκεῖνοι δίκας ἐπάξιοι τίνειν εἰσὶ, διὰ τοῦθ᾽ ἡμῖν ἐπὶ
τὰς κατ᾽ αὐτῶν τιμωρίας ἁρμόττον ἴεσθαι ἕνεκα τῆς
πρὸς τὸ ἔθνος τιμῆς, ἵνα καὶ ταύτῃ μοχθηρῶν ἀγα-
θοὶ διαφέρωμεν, ἐξετάζοντες οὐ μόνον εἰ κολαστέοι
τινές εἰσιν, ἀλλ᾽ εἰ καὶ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐπιτήδειοι τοῦτο
πάσχειν." Εἶτ᾽ ἐκτραπόμενος ἦγε δι᾽ ἑτέρας τὴν
πληθὺν, ἐπειδὴ τὰς κατὰ τὴν χώραν ὁδοὺς ἁπάσας
φρουραῖς διεζωσμένας εἶδεν ὑπὸ τῶν βλάβην μὲν
οὐδεμίαν ἐνδεξομένων, φθόνῳ δὲ καὶ βασκανίᾳ τὴν
ἐπίτομον οὐκ ἐώντων προέρχεσθαι. Ταῦτα δὲ σα-
φεστάτη πίστις ἀνίας ἦν, ἣν ἐπὶ τῷ τὸ ἔθνος ἐ-
λευθερίας τυχεῖν ἠνιῶντο, δηλονότι χαίροντες, ἡνίκα
τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πικρὰν δουλείαν ὑπέμενον. Ἀνάγκη
γὰρ οἷς φέρει λύπην τὰ ἀγαθὰ τῶν πλησίον, ἐπὶ
τοῖς τούτων εὐφραίνεσθαι κακοῖς, καὶ ἂν μὴ ὁμολο-
γῶσιν. Ἔτυχον γὰρ ὡς πρὸς ὁμογνώμονας καὶ 641
τὰ αὐτὰ βουλομένους ἀνενεγκόντες τὰ συμβάντα P.
λυπηρά τε αὖ καὶ ὅσα καθ᾽ ἡδονὴν, οὐκ εἰδότες
ὅτι πόῤῥω προεληλύθασι μοχθηρίας, καὶ ἐθελέχθρως
καὶ φιλαπεχθημόνως ἔχοντες στένειν μὲν ἐπὶ τοῖς
ἀγαθοῖς, ἥδεσθαι δὲ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἔμελλον. Τῆς
δὲ κακονοίας ἀνακαλυφθείσης ἐκείνων ἐκωλύθησαν εἰς
χεῖρας ἐλθεῖν ὑπὸ τοῦ προεστῶτος ἐπιδειξαμένου δύο
τὰ κάλλιστα, φρόνησιν ἐν ταὐτῷ καὶ χρηστότητα.
Τὸ μὲν γὰρ μηδὲν μηδένα παθεῖν φυλάξασθαι,

σεως· τὸ δὲ μηδ' ἀμύνασθαι συγγενεῖς ὄντας
σαι, φιλανθρωπίας ἔργον.

§. 45. Τὰς μὲν οὖν τούτων πόλεις παρημείψατο.
ιλεὺς δέ τις τῆς ὁμοχώρου, Χανάνης ὄνομα, τῶν
ῶν ἀπαγγειλάντων τὸν ὁδοιποροῦντα στρατὸν
ιακρὰν πάνυ ἀφεστηκότα, νομίσας ἀσύντακτον
ἶναι καὶ ῥᾳδίως εἰ προεπιθοῖντο νικήσειν, ἅ-
μετὰ τῆς οἰκείας νεότητος εὐοπλούσης ἐπεξέ-
καὶ τοὺς πρώτους ὑπαντιάσαντας, ἅτε μὴ
σκευασμένους εἰς μάχην, τρέπεται. Καὶ λα-
αἰχμαλώτους ἐπὶ τῷ παρ' ἐλπίδα εὐημερήματι
θεὶς προήει καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας χει-
ισθαι νομίζων. Οἱ δὲ, οὐδὲ γὰρ ἐγνάμφθησαν
τῆς προερχομένης τάξεως, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ
ερον σπάσαντες εὐτολμίας, καὶ τὴν ἔνδειαν τῶν
κότων ἐκπλῆσαι ταῖς προθυμίαις ἐπειγόμενοι,
ρότουν ἄλλος ἄλλον μὴ ἀποκάμνειν. "Ἀνεγειρώ-
," λέγοντες, "ἄρτι τῆς χώρας ἐπιβαίνωμεν.
άπληκτοι μετὰ τῆς ἐν τῷ θαῤῥεῖν ὀχυρότη-
γενώμεθα. Τὰ τέλη ταῖς ἀρχαῖς πολλάκις κρί-
. Ἐπὶ τῶν εἰσβολῶν ὄντες καταπληξώμεθα τοὺς
ορας, ὡς ἔχοντες μὲν τὴν ἐκ τῶν πόλεων εὐε-
ίαν; ἀντιδεδωκότες δ' ἣν ἐκ τῆς ἐρημίας ἐπα-
θα σπάνιν τῶν ἀναγκαίων." Καὶ ἅμα διὰ
ον προτρέποντες αὐτοὺς, ηὔξαντο τῆς χώρας
χὰς ἀναθήσειν τῷ θεῷ τὰς πόλεις τοῦ βασι-
καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῃ πολίτας. Ὁ δὲ ἐπινεύει
εὐχαῖς καὶ θάρσος ἐμπνεύσας τοῖς Ἑβραίοις
τῶν ἀντιπάλων στρατιὰν ἁλῶναι παρεσκεύα-
Οἱ δ' ἀνακράτος ἑλόντες τὰς χαριστηρίους
γίας ἐπετέλουν, οὐδὲν ἐκ τῆς λείας νοσφισά-
. Τὰς δὲ πόλεις αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ κειμη-
ἀνιερώσαντες ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὅλην
βασιλείαν ὠνόμασαν ἀνάθημα. Καθάπερ γὰρ
ιαστος τῶν εὐσεβούντων ἀπὸ τῶν ἐτησίων ἀ-
ται καρπῶν, οὓς ἂν ἐκ τῶν ἰδίων συγκομίζῃ-

ται κτημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὅλον τὸ ἔθνος μεγάλης χώρας, εἰς ἣν μετηνίστατο, μέγα τμῆμα τὴν εὐθὺς αἱρεθεῖσαν βασιλείαν ἀνέθηκεν ἀπαρχήν τινα τῆς ἀποικίας. Οὐ γὰρ ἐνόμισεν ὅσιον 642 εἶναι διανείμασθαι γῆν, ἢ πόλεις κατοικῆσαι, πρὶν P. καὶ τῆς χώρας καὶ τῶν πόλεων ἀπάρξασθαι.

§. 46. Μικρὸν δὲ ὕστερον πηγὴν εὔυδρον ἀνευρόντες, ἣ παντὶ τῷ πλήθει ποτὸν ἐχορήγησεν, ἐν φρέατι δ' ἦν ἡ πηγὴ, καὶ ἐπὶ τῶν τῆς χώρας ὅρων, ὥσπερ οὐχ ὕδατος, ἀλλ' ἀκράτου σπάσαντες, τὰς ψυχὰς ἀνεχύθησαν, ὑπό τε εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ᾆσμα καινὸν οἱ θεοφιλεῖς χοροὺς περὶ τὸ φρέαρ ἐν κύκλῳ στήσαντες ᾖδον εἰς τὸν κληροῦχον θεὸν, καὶ τὸν ἀληθῶς ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας, ὅτι πρῶτον ἐπιβάντες ἐξ ἐρημίας μακρᾶς τῆς οἰκουμένης, καὶ ἣν ἔμελλον καθέξειν, ποτὸν ἄφθονον ἀνεῦρον, ἁρμόττον ἡγησάμενοι μὴ ἀσημείωτον τὴν πηγὴν παρελθεῖν. Καὶ γὰρ ἔτυχεν οὐ χερσὶν ἰδιωτῶν, ἀλλὰ βασιλέων, ἀνατετμῆσθαι φιλοτιμηθέντων ὡς λόγος, οὐ μόνον περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ ὕδατος ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν τοῦ φρέατος κατασκευὴν, ἵν' ἐκ τῆς πολυτελείας βασιλικὸν φαίνηται τὸ ἔργον, καὶ ἡ τῶν κατασκευασάντων ἀρχῆθεν μεγαλόνοια. Γεγηθὼς δ' εὐθὺς ἐπὶ τοῖς αἰεὶ συμβαίνουσιν ἀπροσδοκήτοις ἀγαθοῖς ὁ Μωϋσῆς ἐχώρει προσωτέρω τὴν μὲν νεότητα διανείμας εἴς τε πρωτοστάτας καὶ ὀπισθοφύλακας, γηραιοὺς δὲ καὶ γύναια καὶ παῖδας ἐν μέσοις τάξας, ἵνα διὰ τῶν παρ' ἑκάτερα φρουρὰν ἔχωσιν, ἐάν τε ἄντικρυς, ἐάν τε κατόπιν ἐχθρῶν ὅμιλον ἐπίῃ.

§. 47. Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις εἰς τὴν Ἀμοῤῥαίων χώραν ἐμβαλὼν πρέσβεις ἐξέπεμπε πρὸς τὸν βασιλέα, Σηὼν δὲ ὠνομάζετο, προτρέπων ἐφ' ἃ καὶ τὸν συγγενῆ πρότερον. Ὁ δὲ οὐ μόνον πρὸς ὕβριν ἀπεκρίνατο τοῖς ἥκουσι, μικροῦ καὶ ἀνελὼν αὐτοὺς, εἰ μὴ νόμος ὁ πρεσβευτικὸς ἐμπο-

ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τὸν στρατὸν συναγαγὼν
ορμα, νομίζων αὐτίκα τῷ πολέμῳ περιέσεσθαι.
ιπλακεὶς δὲ οὐ πρὸς ἀμελετήτους καὶ ἀνασκήτους
υ τὴν μάχην οὖσαν, ἀλλ' ἀθλητὰς πολέμων ἀητ-
ους τῷ ὄντι, οἳ πρὸ μικροῦ πολλὰ καὶ μεγάλα
ραγαθίσαντα, σωμάτων ἀλκὴν καὶ φρόνημα διά-
ις καὶ ἀρετῆς ὕψος ἐπιδειξάμενοι. Διὸ τοὺς μὲν
ντιωθέντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος εἷλον, ἔψαυ-
δὲ ἀπὸ τῆς λείας οὐδενὸς, τὰ πρῶτα τῶν ἄ-
ιν ἀναθεῖναι τῷ θεῷ σπουδάσαντες, οἳ καὶ τότε
ξάμενοι καρτερῶς ἀπὸ τῶν αὐτῶν βουλευμάτων
παρασκευῶν ἀντεφώρμησαν ἅμα, καὶ τῇ ἀκα-
ρέτῳ τοῦ δικαίου χρώμενοι συμμαχίᾳ, δι' ἣν
ιλμότεροί τε ἦσαν, καὶ ἀγωνισταὶ πρόθυμοι. Σα-
δὲ ἡ πίστις. Δευτέρας οὐκ ἐδέησε μάχης, ἀλλ'
ρώτη καὶ μόνη ἐγένετο, καθ' ἣν πᾶσα ἡ ἀντί-
ος ἐκλίθη δύναμις. Καὶ ἀνατραπεῖσα ἥβηδὸν 643
ίκα ἠφανίσθη. Αἱ δὲ πόλεις ὑπὸ τὸν αὐτὸν P.
νον κεναί τε καὶ πλήρεις ἐγένοντο, κεναὶ μὲν τῶν
αίων οἰκητόρων, πλήρεις δὲ τῶν κεκρατηκότων.
αὐτὸν μέντοι τρόπον καὶ αἱ κατ' ἀγροὺς
ιλεις ἐρημωθεῖσαι, τῶν ἐν αὐταῖς ἀντέλαβον
ρας βελτίους τὰ πάντα.

§. 48. Οὗτος ὁ πόλεμος ἅπασι μὲν τοῖς Ἀσια-
ἔθνεσι φοβερὸν δέος ἐνειργάσατο, διαφερόντως
οῖς ὁμόροις, ὅσῳ καὶ τὰ δεινὰ ἐγγυτέρω προσε-
ιτο. Εἷς δὲ δὴ καὶ τῶν ἀστυγειτόνων βασιλέων
ιατι Βαλάκης, μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον τῆς
μοῖραν ὑπηγμένος, πρὶν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἀπει-
, ἄντικρυς μὲν ὑπαντᾶν οὐκ ἐδοκίμασε, τὸν ἐκπορ-
ως δι' ὅπλων ἐλεύθερον πόλεμον διαδιδράσκων, ἐπ'
οὺς δὲ καὶ μαντείας ἐτρέπετο, νομίζων ἀραῖς τισι
σεσθαι τὴν ἄμαχον ῥώμην τῶν Ἑβραίων καθε-
Ἀνὴρ δὲ ἦν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπὶ μαν-
περιβόητος, Μεσοποταμίαν οἰκῶν, ὃς ἅπαντα
ἐμεμύητο τὰ μαντικῆς εἴδη. Οἰωνοσκοπίαν δ'

ἐν τοῖς μάλιστα συγκεκροτηκὼς ἐθαυμάζετο, πολλοῖς καὶ πολλάκις ἐπιδειξάμενος ἄπιστα καὶ μεγάλα. Προεῖπε γὰρ τοῖς μὲν ἐπομβρίας θέρους ἀκμάζοντος, τοῖς δὲ αὐχμόν τε καὶ φλογμὸν ἐν μέσῳ χειμῶνι, τοῖς δ' ἐξ εὐετηρίας ἀφορίαν, καὶ ἔμπαλιν λιμοῦ φορὰν, ἐνίοις δὲ πλημμύρας ποταμῶν, καὶ κενώσεις, καὶ θεραπείας λοιμικῶν νοσημάτων, καὶ ἄλλων μυρίων, ὧν ἕκαστον ὁ προθεσπίζειν δοκῶν ὀνομαστότατος ἦν, ἐπὶ μέγα τῆς εὐκλείας προερχόμενος διὰ τὴν ἐπιβαίνουσαν ἀεὶ καὶ φθάνουσαν πανταχόσε φήμην. Ἐπὶ τοῦτον ἐξέπεμπε τῶν ἑταίρων τινὰς, παρακαλῶν ἥκειν, καὶ δωρεὰς τὰς μὲν ἤδη παρεῖχε, τὰς δὲ δώσειν ὡμολόγει, τὴν χρείαν ἧς ἕνεκα μεταπέμποιτο δηλῶν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπὸ φρονήματος εὐ-
123 γενοῦς καὶ βεβαίου, ἀλλὰ τὸ πλέον ἀστειζόμενος,
M. ὡς δή τις ἐλλογίμων προφητῶν γεγονὼς καὶ μηδὲν ἄνευ χρησμῶν εἰωθὼς πράττειν τὸ παράπαν, ὑπανεδύετο λέγων οὐκ ἐπιτρέπειν αὐτῷ βαδίζειν τὸ θεῖον. Καὶ οἱ μὲν ἥκοντες ἐπανῄεσαν ἄπρακτοι πρὸς βασιλέα. Ἕτεροι δὲ εὐθὺς ἐπὶ τὴν αὐτὴν χρείαν ἐχειροτονοῦντο τῶν δοκιμωτέρων, πλείω μὲν ἐπιφερόμενοι χρήματα, περιττοτέρας δὲ δωρεὰς ὑπισχνούμενοι. Δελεασθεὶς δὲ καὶ τοῖς ἤδη προτεινομένοις, καὶ ταῖς μελλούσαις ἐλπίσι, καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν παρακαλούντων καταιδεσθεὶς, ἐνεδίδου, πάλιν προφασιζόμενος τὸ θεῖον, οὐκ ἐφ' ὑγιεῖ. Τῇ γοῦν ὑστεραίᾳ παρεσκευάζετο τὴν ἔξοδον, ὀνείρατα διηγούμενος, ὑφ' ὧν ἔλεγε πληχθεὶς ἐναργέσι φαντασίαις ἀναγκάζεσθαι μηκέτι μένειν, ἀλλὰ τοῖς πρέσβεσιν ἀκολουθεῖν.

§. 49. Ἤδη δὲ αὐτῷ προερχομένῳ γίνεται
κατὰ τὴν ὁδὸν σημεῖον ἀρίδηλον περὶ τοῦ τὴν 644
χρείαν ἐφ' ἣν συνέτεινεν εἶναι παλίμφημον. Τὸ γὰρ P.
ὑποζύγιον ᾧ συνέβαινεν αὐτὸν ἐποχεῖσθαι προερχόμενον ἐπ' εὐθείας, ἐξαπιναίως ἵσταται τὸ πρῶτον. Εἶθ' ὥσπερ ἐξ ἐναντίας βίᾳ τινὸς αὐτωθοῦντος, ἢ

χαιτίζοντος, ὑπὸ πόδας ἐχώρει, καὶ πάλιν ἐπὶ
ὰ καὶ εὐώνυμα ἐπιφερόμενον, καὶ ὧδε καὶ ἐκεῖ-
τλαζόμενον οὐκ ἠρέμει, καθάπερ οἴνῳ καὶ μέθῃ
ηβαροῦν, καὶ πολλάκις τυπτόμενον, ἠλόγει τῶν
γῶν, ὥςτε καὶ τὸν ἐποχούμενον μικροῦ κατα-
εῖν, καὶ καθεζόμενον ὅμως ἀντιλυπῆσαι. Τῶν
᾿ ἑκάτερα χωρίων ἦσαν αἱμασιαὶ, καὶ φραγμοὶ
σίον. Ὁπότ᾿ οὖν τούτοις προςηῤῥάχθη φερόμε-
, γόνυ καὶ κνήμας καὶ πόδας ὁ δεσπότης πιεζό-
ις καὶ θλιβόμενος ἀπεδρύπτετο. Ἦν δὲ, ὡς
ε, θεία τις ὄψις, ἣν τὸ μὲν ζῶον ἐπιφοιτῶσαν
ιολλοῦ θεασάμενον ὑπέπτηξεν· ὁ δ᾿ ἄνθρωπος
εἶδεν, εἰς ἔλεγχον ἀναισθησίας· ὑπὸ γὰρ ἀλό-
ζώου παρευημερεῖτο τὰς ὄψεις, ὁ μὴ μόνον τὸν
ιον, ἀλλὰ καὶ τὸν κοσμοποιὸν αὐχῶν ὁρᾶν:
ις οὖν τὸν ἀνθεστηκότα ἰδὼν ἄγγελον, οὐκ ἐ-
ὴ τοιαύτης ἦν θέας ἄξιος, ἀλλ᾿ ἵνα τὴν ἀτι-
' καὶ οὐδένειαν αὐτοῦ καταλάβῃ, πρὸς ἱκε-
καὶ λιτὰς ἐτράπετο, συγγνῶναι δεόμενος ὑπ᾿
ίας, ἀλλ᾿ οὐ καθ᾿ ἑκούσιον γνώμην ἁμαρτόντι.
ε μὲν οὖν ὑποστρέφειν δέον ἐπυνθάνετο τῆς φα-
ης ὄψεως, εἰ ἀνακάμπτοι πάλιν τὴν ἐπ᾿ οἶκον.
ὲ συνιδοῦσα τὴν εἰρωνείαν καὶ σχετλιάσασα —
ὰρ ἔδει πυνθάνεσθαι περὶ πράγματος οὕτως
ινοῦς, ὃ τὰς ἀποδείξεις εἶχεν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ
δεομένου τῆς ἐκ λόγων ἀληθεστέρας πίστεως,
μὴ ἄρα ὀφθαλμῶν ὦτα πιστότερα, καὶ πρα-
ων ῥήματα; — "Βάδιζε," εἶπεν, "ἐφ᾿ ἣν
δεις ὁδόν. Ὀνήσεις γὰρ οὐδὲν, ἐμοῦ τε λεκτέα
οῦντος ἄνευ τῆς σῆς διανοίας, καὶ τὰ φωνῆς
να τρέποντος, ᾗ δίκαιον καὶ συμφέρον. Ἡνιο-
ι γὰρ ἐγὼ τὸν λόγον, θεσπίζων ἕκαστα διὰ
σῆς γλώττης οὐ συνιέντος.

. 50. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγγὺς ἤδη γεγο-
μετὰ τῶν δορυφόρων ὑπαντησόμενος ἐξῄει,

P 2

τητος. Τὰ δὲ ὅπλα καὶ μηχανήματα ἡμῶν καὶ
πᾶσα ἡ δύναμις ἐν μόνῳ τῷ πιστεύειν Θεῷ κεῖται.
Ταύτην ἔχοντες τὴν παρασκευὴν οὐδενὶ τῶν φοβε-
ρῶν εἴξομεν. Ἱκανὴ γὰρ ἀμάχους ῥώμας, εὐεξίαις
117 τόλμαις, ἐμπειρίαις, πλήθεσιν, ἐκ πολλοῦ τοῦ πε-
M. ριόντος κατακρατεῖν, δι' ἣν καὶ ἐν ἐρήμῃ βαθεῖα
χορηγίαι πάντων εἰσὶν, ὅσα ἐν εὐετηρίᾳ πόλεων. Ὁ
δὲ καιρὸς, ἐν ᾧ μάλιστα χώρας ἀρετὴν δοκιμάζεσθαι
συμβέβηκεν, ἔαρ ἐστὶν ὃ νῦν ἐφέστηκεν. Ὥρᾳ
γὰρ ἔαρος τὰ μὲν σπαρέντα τελεσφορεῖται, γενέσεως
δὲ τῶν δένδρων φύσεις ἀρχὴν λαμβάνουσιν. Ἄμει-
νον δὲ ἂν εἴη καὶ ἐπιμεῖναι μέχρι θέρους ἀκμάζον-
τος καὶ διακομίσαι καρποὺς οἱονεὶ δείγματα χώρας
εὐδαίμονος."

§. 41. Ταῦτ' ἀκούσαντες ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν
ἐξῄεσαν, ὑπὸ παντὸς τοῦ πλήθους προπεμπόμενοι,
δεδιότος μὴ συλληφθέντες ἀπόλωνται, καὶ συμβῇ
δύο τὰ χαλεπώτατα, ἀνδρῶν τε οἳ φυλῆς ἑκάστης 638
ὄψεις ἦσαν σφαγαὶ καὶ ἄγνοια τῶν παρὰ τοῖς ἐφε- P.
δρεύουσιν ἐχθροῖς, ὧν ὠφέλιμος ἡ ἐπιστήμη. Πα-
ραλαβόντες δὲ ὀπτῆρας καὶ ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ προ-
ερχομένοις ἐφείποντο. Καὶ γενόμενοι πλησίον, ἐφ'
ὑψηλότατον ὄρος τῶν περὶ τὸν τόπον ἀναδραμόντες,
κατεθεῶντο τὴν χώραν, ἧς πεδιὰς μὲν ἦν πολλὴ
κριθοφόρος, πυροφόρος, εὔχορτος. Ὀρεινὴ δὲ οὐκ
ἐλάττων ἀμπέλων καὶ στελεχῶν ἄλλων κατάπλεως,
εὔδενδρος, ἅπασα λάσιος, ποταμοῖς καὶ πηγαῖς δι-
εζωσμένη πρὸς ἄφθονον ὑδρείαν, ὡς ἐκ τῶν προπό-
δων ἄχρι τῶν κορυφῶν ὅλα τῶν ὀρῶν τὰ κλίματα,
δένδρεσι κατασκίοις συνυφάνθαι, διαφερόντως δὲ
τοὺς αὐχένας, καὶ ὅσαι βαθεῖαι διαφύσεις. Κατε-
θεῶντο δὲ καὶ τὰς πόλεις ἐρυμνοτάτας διχόθεν, ἔκ
τε τοπικῆς περὶ τὴν θέσιν εὐκαιρίας, καὶ περιβόλων
ἐχυρότητος. Ἐξετάζοντες δὲ καὶ τοὺς οἰκήτορας,
εὑρον ἀπείρους τὸ πλῆθος, περιμηκεστάτους γίγαν-
τας, ἢ γιγαντώδεις τὰς τῶν σωμάτων ὑπερβολάς,

τε μεγέθεσι καὶ ῥώμαις. Ταῦτα κατιδόντες εἰς
ιβεστέραν κατάληψιν ἑπόμενον. Ὀλισθηρὸν γὰρ
πρῶται φαντασίαι, χρόνῳ μόλις ἐσφραγιζόμε-
. Καὶ ἅμα σπουδὴν ἐποιοῦντο δρεψάμενοι τῶν
ιοδρύων, μὴ ἔστι πρῶτον στερισκομένων, ἀλλ᾽
ὑπομεμνακόντων, ἐπιδείξασθαι παντὶ τῷ πλή-
, τὰ μὴ ῥᾳδίως φθαρησόμενα. Μάλιστα δὲ
ους κατέπληττεν ὁ τῆς ἀμπέλου καρπός. Οἱ
βότρυες ὑπερμεγέθεις ἦσαν, ἀντιπαρεκτεινόμενοι
ς κλήμασι καὶ μοσχεύμασιν, ἄπιστος θέα.
α γοῦν ἐκτεμόντες, καὶ δοκίδος ἐκ μέσων ἀπαι-
ήσαντες, ἧς τὰς ἀρχὰς δυσὶ νέοις, τῷ μὲν
εν, τῷ δὲ ἔνθεν ἐπιθέντες, ἐκ διαδοχῆς πιε-
ένων ἀεὶ τῶν προτέρων, βαρύτατον γὰρ ἦν
θος, ἐκόμιζον, περὶ τῶν ἀναγκαίων οὐχ ὁμοφρο-
ντες.

§. 42. Ἐγένοντο μὲν οὖν αὐτοῖς ἅμιλλαι μα-
ι καὶ πρὶν ἐπανήκειν κατὰ τὴν ὁδὸν, ἀλλὰ κου-
ότεραι, ὑπὲρ τοῦ μὴ γνωσιμαχούντων μηδ᾽ ἄλλα
λων ἀπαγγελλόντων στάσιν ἐν τῷ πλήθει γενέ-
αι, χαλεπώτεραι δὲ μετὰ τὴν ἐπάνοδον. Οἱ
ν γὰρ περὶ τῆς τῶν πόλεων ἐχυρότητος καὶ
ἑκάστη πολυάνθρωπός ἐστιν διεξιόντες καὶ
ντα αἴροντες τῷ λόγῳ πρὸς τὸ μεγαλεῖον φό-
ν ἐνειργάζοντο τοῖς ἀκούουσιν. Οἱ δὲ τὸν ἀ-
ντων ὧν εἶδον ὑφαιροῦντες ὄγκον παρεκάλουν
ἀναπίπτειν, ἀλλ᾽ ἔχεσθαι τῆς ἀποικίας, ὡς
τοβοεὶ περιεσομένους. Οὐδεμίαν γὰρ ἀνθέξειν
λιν πρὸς τοσαύτης δυνάμεως ἔφοδον ἀθρόως ἐ-
ιτάσης, ἀλλὰ τῷ βάρει πιεσθεῖσαν ἀπερεῖν.
ροσετίθεσαν δὲ καὶ τὰ ἐκ τῶν ἰδίων παθῶν
ίτερον ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων οἱ μὲν ἄναν-
οι δειλίαν, οἱ δ᾽ ἀκατάπληκτοι θάρσος μετ᾽ εὐ- 639
ιστίας. Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν πέμπτη μοῖρα τῶν ἀπο- P.
ειλιακότων ἦσαν, οἱ δ᾽ ἔμπαλιν τῶν γενναίων πεν-
πλάσιοι. Τὸ δ᾽ ὀλίγον θάρσος ἀτολμίας ἐνα-

φαντάζεται περιουσίᾳ· ὃ δὴ καὶ τότε φασὶ συμβῆναι. Τῶν γὰρ τὰ βέλτιστα διεξιόντων δυοῖν οἱ τὰ ἐναντία φάσκοντες δέκα περιῆσαν οὕτως, ὥστε καὶ σύμπασαν ὑπηγάγοντο τὴν πληθύν, ἐκείνων μὲν ἀλλοτριώσαντες, σφίσι δ᾽ οἰκειωσάμενοι. Περὶ δὲ τῆς χώρας ταὐτὰ πάντες ἀπεφαίνοντο γνώμῃ μιᾷ, τὸ κάλλος καὶ τῆς πεδιάδος καὶ τῆς ὀρεινῆς ἐκδιηγούμενοι. „Τί δ᾽ ὄφελος,“ εὐθὺς ἀνεβόησαν, „ἡμῖν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν καὶ ταῦτα πεφρουρημένων κρατερᾷ χειρὶ πρὸς τὸ ἀναφαίρετον;“ Καὶ τοῖς δυσὶν ἐπιδραμόντες μικροῦ καταλεύουσιν αὐτούς, ἡδονὴν ἀκοῆς τοῦ συμφέροντος καὶ ἀπάτην ἀληθείας προκρίνοντες. Ἐφ᾽ οἷς ὁ ἡγεμὼν ἠγανάκτει καὶ ἅμα ηὐλαβεῖτο, μή τι θεήλατον κατασκήψῃ κακόν, οὕτως ἐκθύμως ἀπιστοῦσι τοῖς χρησμοῖς. Ὅπερ καὶ ἐγένετο. Τῶν γὰρ κατασκόπων οἱ μὲν δειλοὶ δέκα λοιμώδει νόσῳ διαφθείρονται μετὰ τῶν ἐκ τοῦ πλήθους συναπονοηθέντων. Μόνοι δὲ οἱ δύο συμβουλεύσαντες μὴ ἀρρωδεῖν ἀλλ᾽ ἐφίεσθαι τῆς ἀποικίας, ἐσώθησαν, ὅτι καταπειθεῖς ἐγένοντο τοῖς λογίοις, γέρας ἐξαίρετον λαβόντες τὸ μὴ παραπολέσθαι.

§. 43. Τοῦτ᾽ αἴτιον ἐγένετο τοῦ μὴ θᾶττον ἥκειν εἰς ἣν ἀπῳκίζοντο γῆν. Δυνάμενοι γὰρ ἔτει δευτέρῳ μετὰ τὴν ἀπ᾽ Αἰγύπτου μετανάστασιν τὰς ἐν Συρίᾳ πόλεις καὶ τὰς κληρουχίας ἐκνέμεσθαι, τὴν ἄγουσαν καὶ ἐπίτομον ἐκτρεπόμενοι ὁδὸν ἐπλάζοντο, δυσπορεύτους καὶ μακρὰς ἀνοδίας ἄλλας ἐπ᾽ ἄλλαις ἀνευρίσκοντες, εἰς ἀνήνυτον ψυχῆς τε καὶ σώματος κάματον, δίκας ἀναγκαίας τῆς ἄγαν ἀσεβείας ὑπομένοντες. Ὀκτὼ γοῦν ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς
119 τριάκοντα δίχα τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, γε-
M. νεᾶς βίον ἀνθρωπίνης, ἄνω κάτω τριβόμενοι, καὶ τὰς ἀβάτους ἐρημίας ἀναμετροῦντες ἔτει τεσσαρακοστῷ μόλις ἐπὶ τοὺς τῆς χώρας ὅρους παρεγί-

ἐφ᾽ οὓς καὶ πρότερον ἦλθον. Πρὸς δὲ ταῖς
λαῖς ᾤκουν ἕτεροί τε καὶ δὴ συγγενεῖς αὐτῶν,
ῴοντο μάλιστα μὲν συνεκπολεμήσειν τὸν πρὸς
ἀστυγείτονας πόλεμον καὶ πρὸς τὴν ἀποικίαν
τα συμπράξειν· εἰ δ᾽ ἀποκνοῖεν, μετὰ μηδετέ-
γοῦν τετάξεσθαι χεῖρας ἀνέχοντας. Οἱ γὰρ
τέρων τῶν ἐθνῶν πρόγονοι, τοῦ τε ἑβραϊκοῦ
οῦ τὰ προάστεια κατοικοῦντος, ἀδελφοὶ ἦσαν
άτριοι καὶ ὁμομήτριοι, πρὸς δὲ καὶ δίδυμοι,
ῶν εἰς πολυπαιδίαν ἐπιδιδόντων καὶ τῶν ἀπο-
ν εὐφορίᾳ τινὶ χρωμένων εἰς μέγα καὶ πολυάν- 640
τον ἔθνος ἑκατέρα τῶν οἰκιῶν ἀνεχύθη. Ἀλλ᾽ P.
ν ἐφιλοχώρησεν, ἡ δ᾽, ὡς ἐλέχθη πρότερον,
Αἴγυπτον μεταναστᾶσα διὰ λιμὸν, χρόνοις ὕ-
ν ἐπανῄει. Τὴν δ᾽ οἰκειότητα ἡ μὲν διεφύ-
, καίτοι πολὺν χρόνον διαζευχθεῖσα, πρὸς
μηδὲν ἔτι τῶν πατρίων φυλάττοντας, ἀλλὰ
α τὰ τῆς ἀρχαίας πολιτείας ἐκδεδιῃτημένους,
αβοῦσα τοῖς ἡμέροις τὰς φύσεις ἁρμόττον εἰ-
διδόναι τι καὶ χαρίζεσθαι συγγενείας ὀνόματι.
᾽ ἔμπαλιν τὰ φιλικὰ πάντα ἔτρεψεν ἤθεσι καὶ
ς βουλαῖς τε καὶ πράξεσιν ἀσπόνδοις καὶ ἀ-
άτοις χρωμένη, πατρικὴν ἔχθραν ζωπυροῦσα.
ρ τοῦ ἔθνους ἀρχηγέτης αὐτὸς ἀποδόμενος τῷ
ρῷ τὰ πρεσβεῖα μικρὸν ὕστερον ὧν ἐξέστη με-
εῖτο, παραβαίνων ὁμολογίας, καὶ ἐφόνα θὰ-
ἀπειλῶν, εἰ μὴ ἀποδοίη. Ταύτην τὴν πα-
ἀνδρὸς ἑνὸς πρὸς ἕνα ἔχθραν ἔθνος τοσαύ-
ὕστερον γενεαῖς ἐκαίνωσε. Ὁ μὲν οὖν ἡγεμὼν
Ἑβραίων Μωϋσῆς, καίτοιγ᾽ αὐτοβοεὶ δυνάμε-
ἑλεῖν ἐξ ἐπιδρομῆς, οὐκ ἐδικαίωσε διὰ τὴν εἰ-
ην συγγένειαν, ἀλλ᾽ ὁδῷ χρήσασθαι μόνον ἠ-
τῇ διὰ τῆς χώρας, πάνθ᾽ ὑπισχνούμενος πρά-
τὰ ἔνσπονδα, μήτε μὴν χωρίον, μὴ θρέμματα,
είαν ἀπάξειν, ὕδατος εἰ ποτοῦ γένοιτο σπάνης
παρέξειν καὶ τῶν ἄλλων τοῖς ἀχορηγήτοις

ωνίων. Οἱ δὲ εἰρηνικαῖς προκλήσεσιν ἀνὰ κράτος
ἠναντιοῦντο πόλεμον ἀπειλοῦντες, εἰ τῶν ὅρων
ἐπιβάντας ἢ ψαύσαντας αὐτὸ μόνον αἴσθοιντο.

§. 44. Χαλεπῶς δὲ τὰς ἀποκρίσεις ἐνηνοχότων
καὶ ἤδη πρὸς ἄμυναν ὁρμώντων, ἐν ἐπηκόῳ στὰς,
«Ὦ ἄνδρες,» εἶπεν, «ἡ μὲν ἀγανάκτησις ὑμῶν
εὔλογος καὶ δικαία. Χρηστὰ γὰρ ἀφ' ἡμέρου γνώ-
μης προτειναμένων πονηρὰ ἀπὸ διανοίας ἀπεκρί-
120 ναντο κακοήθους. Ἀλλ' οὐχ ὅτι τῆς ὠμότητος
M. ἐκεῖνοι δίκας ἐπάξιοι τίνειν εἰσὶ, διὰ τοῦθ' ἡμῖν ἐπὶ
τὰς κατ' αὐτῶν τιμωρίας ἁρμόττον ἴεσθαι ἕνεκα τῆς
πρὸς τὸ ἔθνος τιμῆς, ἵνα καὶ ταύτῃ μοχθηρῶν ἀγα-
θοὶ διαφέρωμεν, ἐξετάζοντες οὐ μόνον εἰ κολαστέοι
τινές εἰσιν, ἀλλ' εἰ καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐπιτήδειοι τοῦτο
πάσχειν.» Εἶτ' ἐκτραπόμενος ἦγε δι' ἑτέρας τὴν
πληθὺν, ἐπειδὴ τὰς κατὰ τὴν χώραν ὁδοὺς ἁπάσας
φρουραῖς διεζωσμένας εἶδεν ὑπὸ τῶν βλάβην μὲν
οὐδεμίαν ἐνδεξομένων, φθόνῳ δὲ καὶ βασκανίᾳ τὴν
ἐπίτομον οὐκ ἐώντων προέρχεσθαι. Ταῦτα δὲ σα-
φεστάτη πίστις ἀνίας ἦν, ἣν ἐπὶ τῷ τὸ ἔθνος ἐ-
λευθερίας τυχεῖν ἠνιῶντο, δηλονότι χαίροντες, ἡνίκα
τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πικρὰν δουλείαν ὑπέμενον. Ἀνάγκη
γὰρ οἷς φέρει λύπην τὰ ἀγαθὰ τῶν πλησίον, ἐπὶ
τοῖς τούτων εὐφραίνεσθαι κακοῖς, κἂν μὴ ὁμολο-
γῶσιν. Ἔτυχον γὰρ ὡς πρὸς ὁμογνώμονας καὶ 641
τὰ αὐτὰ βουλομένους ἀνενεγκόντες τὰ συμβάντα P.
λυπηρά τε αὖ καὶ ὅσα καθ' ἡδονὴν, οὐκ εἰδότες
ὅτι πόῤῥω προεληλύθασι μοχθηρίας, καὶ ἐθελέχθρως
καὶ φιλαπεχθημόνως ἔχοντες στένειν μὲν ἐπὶ τοῖς
ἀγαθοῖς, ἥδεσθαι δὲ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἔμελλον. Τῆς
δὲ κακονοίας ἀνακαλυφείσης ἐκείνων ἐκωλύθησαν εἰς
χεῖρας ἐλθεῖν ὑπὸ τοῦ προεστῶτος ἐπιδειξαμένου δύο
τὰ κάλλιστα, φρόνησιν ἐν ταὐτῷ καὶ χρηστότητα.
Τὸ μὲν γὰρ μηδὲν μηδένα παθεῖν φυλάξασθαι,

σεως· τὸ δὲ μηδ' ἀμύνασθαι συγγενεῖς ὄντας
ισαι, φιλανθρωπίας ἔργον.

§. 45. Τὰς μὲν οὖν τούτων πόλεις παρημείψατο.
ιλεὺς δέ τις τῆς ὁμοχώρου, Χανάνης ὄνομα, τῶν
ῶν ἀπαγγειλάντων τὸν ὁδοιποροῦντα στρατὸν
ιακρὰν πάνυ ἀφεστηκότα, νομίσας ἀσύντακτον
ἶναι καὶ ῥαδίως εἰ προεπέλθοιντο νικήσειν, ἄ-
μετὰ τῆς οἰκείας νεότητος εὐοπλούσης ἐπεξέ-
καὶ τοὺς πρώτους ὑπαντιάσαντας, ἅτε μὴ
σκευασμένους εἰς μάχην, τρέπεται. Καὶ λα-
αἰχμαλώτους ἐπὶ τῷ παρ' ἐλπίδα εὐημερήματι
θεὶς προήει καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας χει-
σθαι νομίζων. Οἱ δὲ, οὐδὲ γὰρ ἐγνάμφθησαν
τῆς προερχομένης τάξεως, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ
ερον σπάσαντες εὐτολμίας, καὶ τὴν ἔνδειαν τῶν
κότων ἐκπλῆσαι ταῖς προθυμίαις ἐπειγόμενοι,
ρότουν ἄλλος ἄλλον μὴ ἀποκάμνειν. "Ἀνεγειρώ-
ι," λέγοντες, "ἄρτι τῆς χώρας ἐπιβαίνωμεν.
άπληκτοι μετὰ τῆς ἐν τῷ θαῤῥεῖν ὀχυρότη-
γενώμεθα. Τὰ τέλη ταῖς ἀρχαῖς πολλάκις κρί-
. Ἐπὶ τῶν εἰσβολῶν ὄντες καταπληξώμεθα τοὺς
ορας, ὡς ἔχοντες μὲν τὴν ἐκ τῶν πόλεων εὐε-
ίαν; ἀντιδεδωκότες δ' ἣν ἐκ τῆς ἐρημίας ἐπα-
θα σπάνιν τῶν ἀναγκαίων." Καὶ ἅμα διὰ
ων προτρέποντες αὐτοὺς, ηὔξαντο τῆς χώρας
χὰς ἀναθήσειν τῷ θεῷ τὰς πόλεις τοῦ βασι-
καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῃ πολίτας. Ὁ δὲ ἐπινεύει
εὐχαῖς καὶ θάρσος ἐμπνεύσας τοῖς Ἑβραίοις
τῶν ἀντιπάλων στρατιὰν ἁλῶναι παρεσκεύα-
Οἱ δ' ἀνακράτος ἑλόντες τὰς χαριστηρίους
ογίας ἐπετέλουν, οὐδὲν ἐκ τῆς λείας νοσφισά-
. Τὰς δὲ πόλεις αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ κειμη-
ἀνιερώσαντες ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ὅλην
βασιλείαν ὠνόμασαν ἀνάθημα. Καθάπερ γὰρ
καστος τῶν εὐσεβούντων ἀπὸ τῶν ἐτησίων ἀ-
εται καρπῶν, οὓς ἂν ἐκ τῶν ἰδίων συγκομίζῃ-

ται κτημάτων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὅλον τὸ ἔθνος μεγάλης χώρας, εἰς ἣν μετηνίστατο, μέγα τμῆμα τὴν εὐθὺς αἱρεθεῖσαν βασιλείαν ἀνέθηκεν ἀπαρχήν τινα τῆς ἀποικίας. Οὐ γὰρ ἐνόμισεν ὅσιον 642 εἶναι διανείμασθαι γῆν, ἢ πόλεις κατοικῆσαι, πρὶν P. καὶ τῆς χώρας καὶ τῶν πόλεων ἀπάρξασθαι.

§. 46. Μικρὸν δὲ ὕστερον πηγὴν εὔυδρον ἀνευρόντες, ἣ παντὶ τῷ πλήθει ποτὸν ἐχορήγησεν, ἐν φρέατι δ᾽ ἦν ἡ πηγὴ, καὶ ἐπὶ τῶν τῆς χώρας ὅρων, ὥσπερ οὐχ ὕδατος, ἀλλ᾽ ἀκράτου σπάσαντες, τὰς ψυχὰς ἀνεχύθησαν, ὑπό τε εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ᾆσμα καινὸν οἱ θεοφιλεῖς χοροὺς περὶ τὸ φρέαρ ἐν κύκλῳ στήσαντες ᾖδον εἰς τὸν κληροῦχον θεὸν, καὶ τὸν ἀληθῶς ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας, ὅτι πρῶτον ἐπιβάντες ἐξ ἐρημίας μακρᾶς τῆς οἰκουμένης, καὶ ἣν ἔμελλον καθέξειν, ποτὸν ἄφθονον ἀνεῦρον, ἁρμόττον ἡγησάμενοι μὴ ἀσημείωτον τὴν πηγὴν παρελθεῖν. Καὶ γὰρ ἔτυχεν οὐ χερσὶν ἰδιωτῶν, ἀλλὰ βασιλέων, ἀνατετμῆσθαι φιλοτιμηθέντων ὡς λόγος, οὐ μόνον περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ ὕδατος ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν τοῦ φρέατος κατασκευὴν, ἵν᾽ ἐκ τῆς πολυτελείας βασιλικὸν φαίνηται τὸ ἔργον, καὶ ἡ τῶν κατασκευασάντων ἀρχῆθεν μεγαλόνοια. Γεγηθὼς δ᾽ εὐθὺς ἐπὶ τοῖς αἰεὶ συμβαίνουσιν ἀπροσδοκήτοις ἀγαθοῖς ὁ Μωϋσῆς ἐχώρει προσωτέρω τὴν μὲν νεότητα διανείμας εἴς τε πρωτοστάτας καὶ ὀπισθοφύλακας, γηραιοὺς δὲ καὶ γύναια καὶ παῖδας ἐν μέσοις τάξας, ἵνα διὰ τῶν παρ᾽ ἑκάτερα φρουρὰν ἔχωσιν, ἐάν τε ἄντικρυς, ἐάν τε κατόπιν ἐχθρῶν ὅμιλον ἐπίῃ.

§. 47. Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις εἰς τὴν Ἀμοῤῥαίων χώραν ἐμβαλὼν πρέσβεις ἐξέπεμπε πρὸς τὸν βασιλέα, Σηὼν δὲ ὠνομάζετο, προτρέπων ἐφ᾽ ἃ καὶ τὸν συγγενῆ πρότερον. Ὁ δὲ οὐ μόνον πρὸς ὕβριν ἀπεκρίνατο τοῖς ἥκουσι, μικροῦ καὶ ἀνελὼν αὐτοὺς, εἰ μὴ νόμος ὁ πρεσβευτικὸς ἐμπο-

θὰν ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τὸν στρατὸν συναγαγὼν
122 ἐφόρμα νομίζων αὐτίκα τῷ πολέμῳ περιέσεσθαι.
M. Συμπλακεὶς δὲ οὐ πρὸς ἀμελετήτους καὶ ἀνασκήτους
ἔτι τὴν μάχην οὖσαν, ἀλλ' ἀθλητὰς πολέμων ἀητ-
τήτους, τῷ ὄντι, οἳ πρὸ μικροῦ πολλὰ καὶ μεγάλα
ἠνδραγαθίσαντο, σωμάτων ἀλκὴν καὶ φρόνημα δια-
νοίας καὶ ἀρετῆς ὕψος ἐπιδειξάμενοι. Διὸ τοὺς μὲν
ἐναντιωθέντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος εἷλον, ἔψαυ-
σαν δὲ ἀπὸ τῆς λείας οὐδενὸς, τὰ πρῶτα τῶν ἄ-
θλων ἀναθεῖναι τῷ θεῷ σπουδάσαντες, οἳ καὶ τότε
φραξάμενοι καρτερῶς ἀπὸ τῶν αὐτῶν βουλευμάτων
καὶ παρασκευῶν ἀντεφώρμησαν ἅμα, καὶ τῇ ἀκα-
θαιρέτῳ τοῦ δικαίου χρώμενοι συμμαχίᾳ, δι' ἣν
εὐτολμότεροί τε ἦσαν, καὶ ἀγωνισταὶ πρόθυμοι. Σα-
φὴς δὲ ἡ πίστις. Δευτέρας οὐκ ἐδέησε μάχης, ἀλλ'
ἡ πρώτη καὶ μόνη ἐγένετο, καθ' ἣν πᾶσα ἡ ἀντί-
παλος ἐκλίθη δύναμις. Καὶ ἀνατραπεῖσα ἡβηδὸν 643
αὐτίκα ἠφανίσθη. Αἱ δὲ πόλεις ὑπὸ τὸν αὐτὸν P.
χρόνον κεναί τε καὶ πλήρεις ἐγένοντο, κεναὶ μὲν τῶν
ἀρχαίων οἰκητόρων, πλήρεις δὲ τῶν κεκρατηκότων.
Τὸν αὐτὸν μέντοι τρόπον καὶ αἱ κατ' ἀγροὺς
ἐπαύλεις ἐρημωθεῖσαι, τῶν ἐν αὐταῖς ἀντέλαβον
ἄνδρας βελτίους τὰ πάντα.

§. 48. Οὗτος ὁ πόλεμος ἅπασι μὲν τοῖς Ἀσιανοῖς ἔθνεσι φοβερὸν δέος ἐνειργάσατο, διαφερόντως δὲ τοῖς ὁμόροις, ὅσῳ καὶ τὰ δεινὰ ἐγγυτέρω προσεδοκᾶτο. Εἷς δὲ δὴ καὶ τῶν ἀστυγειτόνων βασιλέων ὀνόματι Βαλάκης, μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον τῆς ἑῴας μοῖραν ὑπηγμένος, πρὶν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἀπειπὼν, ἄντικρυς μὲν ὑπαντᾶν οὐκ ἐδοκίμασε, τὸν ἐκπορθήσεως δι' ὅπλων ἐλεύθερον πόλεμον διαδιδράσκων, ἐπ' οἰωνοὺς δὲ καὶ μαντείας ἐτρέπετο, νομίζων ἀραῖς τισι δυνήσεσθαι τὴν ἄμαχον ῥώμην τῶν Ἑβραίων καθελεῖν. Ἀνὴρ δὲ ἦν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπὶ μαντείᾳ περιβόητος, Μεσοποταμίαν οἰκῶν, ὃς ἅπαντα μὲν ἐμεμύητο τὰ μαντικῆς εἴδη. Οἰωνοσκοπίαν δ'

ἐν τοῖς μάλιστα συγκεκροτηκὼς ἐθαυμάζετο, πολλοῖς καὶ πολλάκις ἐπιδειξάμενος ἄπιστα καὶ μεγάλα. Προεῖπε γὰρ τοῖς μὲν ἐπομβρίας θέρους ἀκμάζοντος, τοῖς δὲ αὐχμόν τε καὶ φλογμὸν ἐν μέσῳ χειμῶνι, τοῖς δ᾿ ἐξ εὐετηρίας ἀφορίαν, καὶ ἔμπαλιν λιμοῦ φορὰν, ἐνίοις δὲ πλημμύρας ποταμῶν, καὶ κενώσεις, καὶ θεραπείας λοιμικῶν νοσημάτων, καὶ ἄλλων μυρίων, ὧν ἕκαστον ὁ προθεσπίζειν δοκῶν ὀνομαστότατος ἦν, ἐπὶ μέγα τῆς εὐκλείας προερχόμενος διὰ τὴν ἐπιβαίνουσαν ἀεὶ καὶ φθάνουσαν πανταχόσε φήμην. Ἐπὶ τοῦτον ἐξέπεμπε τῶν ἑταίρων τινὰς, παρακαλῶν ἥκειν, καὶ δωρεὰς τὰς μὲν ἤδη παρεῖχε, τὰς δὲ δώσειν ὡμολόγει, τὴν χρείαν ἧς ἕνεκα μεταπέμποιτο δηλῶν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπὸ φρονήματος εὐ-
123 γενοῦς καὶ βεβαίου, ἀλλὰ τὸ πλέον ἀστεϊζόμενος,
M. ὡς δή τις ἐλλογίμων προφητῶν γεγονὼς καὶ μηδὲν ἄνευ χρησμῶν εἰωθὼς πράττειν τὸ παράπαν, ὑπανεδύετο λέγων οὐκ ἐπιτρέπειν αὐτῷ βαδίζειν τὸ θεῖον. Καὶ οἱ μὲν ἥκοντες ἐπανῄεσαν ἄπρακτοι πρὸς βασιλέα. Ἕτεροι δὲ εὐθὺς ἐπὶ τὴν αὐτὴν χρείαν ἐχειροτονοῦντο τῶν δοκιμωτέρων, πλείω μὲν ἐπιφερόμενοι χρήματα, περιττοτέρας δὲ δωρεὰς ὑπισχνούμενοι. Δελεασθεὶς δὲ καὶ τοῖς ἤδη προτεινομένοις, καὶ ταῖς μελλούσαις ἐλπίσι, καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν παρακαλούντων καταιδεσθεὶς, ἐνεδίδου, πάλιν προφασιζόμενος τὸ θεῖον, οὐκ ἐφ᾿ ὑγιεῖ. Τῇ γοῦν ὑστεραίᾳ παρεσκευάζετο τὴν ἔξοδον, ὀνείρατα διηγούμενος, ὑφ᾿ ὧν ἔλεγε πληχθεὶς ἐναργέσι φαντασίαις ἀναγκάζεσθαι μηκέτι μένειν, ἀλλὰ τοῖς πρέσβεσιν ἀκολουθεῖν.

§. 49. Ἤδη δὲ αὐτῷ προερχομένῳ γίνεται
κατὰ τὴν ὁδὸν σημεῖον ἀρίδηλον περὶ τοῦ τὴν 644
χρείαν ἐφ᾿ ἣν συνέτεινεν εἶναι παλίμφημον. Τὸ γὰρ P.
ὑποζύγιον ᾧ συνέβαινεν αὐτὸν ἐποχεῖσθαι προερχόμενον ἐπ᾿ εὐθείας, ἐξαπιναίως ἵσταται τὸ πρῶτον. Εἶθ᾿ ὥσπερ ἐξ ἐναντίας βίᾳ τινὸς αὐτωθοῦντος, τ̓

ἀναχαιτίζοντος, ὑπὸ πόδας ἐχώρει, καὶ πάλιν ἐπὶ δεξιὰ καὶ εὐώνυμα ἐπιφερόμενον, καὶ ὧδε καὶ ἐκεῖσε πλαζόμενον οὐκ ἠρέμει, καθάπερ οἴνῳ καὶ μέθῃ καρηβαροῦν, καὶ πολλάκις τυπτόμενον, ἠλόγει τῶν πληγῶν, ὥςτε καὶ τὸν ἐποχούμενον μικροῦ καταβαλεῖν, καὶ καθεζόμενον ὅμως ἀντιλυπῆσαι. Τῶν παρ᾽ ἑκάτερα χωρίων ἦσαν αἱμασιαὶ, καὶ φραγμοὶ πλησίον. Ὁπότ᾽ οὖν τούτοις προςηῤῥάχθη φερόμενον, γόνυ καὶ κνήμας καὶ πόδας ὁ δεσπότης πιεζόμενος καὶ θλιβόμενος ἀπεδρύπτετο. Ἦν δὲ, ὡς ἔοικε, θεία τις ὄψις, ἣν τὸ μὲν ζῶον ἐπιφοιτῶσαν ἐκ πολλοῦ θεασάμενον ὑπέπτηξεν· ὁ δ᾽ ἄνθρωπος οὐκ εἶδεν, εἰς ἔλεγχον ἀναισθησίας· ὑπὸ γὰρ ἀλόγου ζώου παρευημερεῖτο τὰς ὄψεις, ὁ μὴ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ τὸν κοσμοποιὸν αὐχῶν ὁρᾶν. Μόλις οὖν τὸν ἀνθεστηκότα ἰδὼν ἄγγελον, οὐκ ἐπειδὴ τοιαύτης ἦν θέας ἄξιος, ἀλλ᾽ ἵνα τὴν ἀτιμίαν καὶ οὐδένειαν αὑτοῦ καταλάβῃ, πρὸς ἱκεσίας καὶ λιτὰς ἐτράπετο, συγγνῶναι δεόμενος ὑπ᾽ ἀγνοίας, ἀλλ᾽ οὐ καθ᾽ ἑκούσιον γνώμην ἁμαρτόντι. Τότε μὲν οὖν ὑποστρέφειν δέον ἐπυνθάνετο τῆς φανείσης ὄψεως, εἰ ἀνακάμπτοι πάλιν τὴν ἐπ᾽ οἴκου. Ἡ δὲ συνιδοῦσα τὴν εἰρωνείαν καὶ σχετλιάσασα — τί γὰρ ἔδει πυνθάνεσθαι περὶ πράγματος οὕτως ἐμφανοῦς, ὃ τὰς ἀποδείξεις εἶχεν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ μὴ δεομένου τῆς ἐκ λόγων ἀληθεστέρας πίστεως,
24 εἰ μὴ ἄρα ὀφθαλμῶν ὦτα πιστότερα, καὶ πρα-
[γμάτων ῥήματα; — „Βάδιζε," εἶπεν, „ἐφ᾽ ἣν σπεύδεις ὁδόν. Ὀνήσεις γὰρ οὐδὲν, ἐμοῦ τε λεκτέα ὑπηχοῦντος ἄνευ τῆς σῆς διανοίας, καὶ τὰ φωνῆς ὄργανα τρέποντος, ᾗ δίκαιον καὶ συμφέρον. Ἡνιοχήσω γὰρ ἐγὼ τὸν λόγον, θεσπίζων ἕκαστα διὰ τῆς σῆς γλώττης οὐ συνιέντος.

§. 50. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγγὺς ἤδη γεγονότα μετὰ τῶν δορυφόρων ὑπαντησόμενος ἐξῄει,

καὶ ἐντυχόντων, οἷα εἰκὸς, τὸ μὲν πρῶτον ἦσαν φιλοφροσύναι καὶ δεξιώσεις, εἶτα βραχεῖα κατάμεμψις περὶ τῆς βραδυτῆτος καὶ τοῦ μὴ ἑτοιμότερον ἥκειν. Καὶ μετὰ ταῦτ' εὐωχίαι ἦσαν καὶ πολυτελεῖς ἑστιάσεις καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ὑποδοχὴν ξένων ἔθος εὐτρεπίζεσθαι, φιλοτιμίαις βασιλικαῖς πάντα πρὸς τὸ μεγαλειότερον ἐπιδιδόντα καὶ σεμνότερον ὄγκον. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἕῳ τὸν μάντιν ὁ Βαλάκης παραλαβὼν, ἐπὶ γεώλοφον ἀνήγαγεν, ἔνθα καὶ στήλην συνέβαινεν ἱδρῦσθαι δαιμονίου τινὸς, ἣν οἱ ἐγ-
χώριοι προσεκύνουν. Μέρος δὲ ἐνθένδε καθεωρᾶτο 245
τῆς τῶν Ἑβραίων στρατοπεδείας, ὃ καθάπερ ἀπὸ P.
σκοπιᾶς ἐπεδείκνυτο τῷ μάγῳ. Ὁ δὲ θεασάμενός φησιν, Σὺ μὲν, ὦ βασιλεῦ, βωμοὺς ἑπτὰ δειμάμενος, μόσχον ἐφ' ἑκάστου καὶ κριὸν ἱέρευσον. Ἐγὼ δὲ ἐκτραπόμενος πεύσομαι τοῦ θεοῦ τί λεκτέον." Ἔξω δὲ προελθὼν, ἔνθους αὐτίκα γίνεται προφητικοῦ πνεύματος ἐπιφοιτήσαντος, ὃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἔντεχνον μαντικὴν σοφιστείᾳ ὑπερόριον τῆς ψυχῆς ἤλασε. Θέμις γὰρ οὐκ ἦν ἱερωτάτην κατακωχὴν συνδιαιτᾶσθαι μαγικῇ. Εἶθ' ὑποστρέψας, καὶ τάς τε θυσίας ἰδὼν, καὶ τοὺς βωμοὺς φλέγοντας ὥσπερ ἑρμηνεὺς ὑποβάλλοντος ἑτέρου θεσπίζει τάδε. "Ἐκ Μεσοποταμίας μετεπέμψατό με Βαλάκης, μακρὰν τὴν ἀπ' ἀνατολῶν στειλάμενον ἀποδημίαν, ἵνα τίσηται τοὺς Ἑβραίους ἀραῖς. Ἐγὼ δὲ τίνα τρόπον ἀράσομαι τοῖς μὴ καταράτοις ὑπὸ θεοῦ; Θεάσομαι μὲν αὐτοὺς ὀφθαλμοῖς ἀφ' ὑψηλοτάτων ὀρῶν, καὶ τῇ διανοίᾳ καταλήψομαι, βλάψαι δ' οὐκ ἂν δυναίμην λαὸν, ὃς μόνος κατοικήσει, μὴ συναριθμούμενος ἑτέροις ἔθνεσιν, οὐ κατὰ τόπων ἀποκλήρωσιν καὶ χώρας ἀποτομὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν ἐξαιρέτων ἐθῶν ἰδιότητα, μὴ συναναμιγνυμένων ἄλλοις εἰς τὴν τῶν πατρίων ἐκδιαίτησιν. Τίς ἐπ' ἀκριβείας εὗρε τὴν πρώτην καταβολὴν τῆς τούτων γενέσεως; Τὰ μὲν σώματα αὐτοῖς ἐξ ἀνθρωπίνων διεπλάσθη σπερ-

ν, ἐκ δὲ θείων ἔφυσαν αἱ ψυχαί. Διὸ καὶ ασιν ἀγχίσποροι θεοῦ. Ἀποθάνοι μου ἡ ψυ- τὸν σωματικὸν βίον, ἵν᾽ ἐν ψυχαῖς δικαίων ριθμηθῇ, οἵας εἶναι συμβέβηκε τὰς τούτων."

. 51. Ταῦτ᾽ ἀκούων ὁ Βαλάκης ὤδινεν ἐν ἑαυ- Παυσαμένου δὲ, τὸ πάθος οὐ χωρήσας, "Ἐπὶ ραις," εἶπεν, "ἐχθρῶν μετακληθεὶς, εὐχάς τι- νος ἐκείνοις οὐκ ἐρυθριᾷς; ἐλελήθειν ἄρ᾽ ἐμαυ- ἀπατῶν ὡς ἐπὶ φίλῳ σοὶ τὴν ὑπὲρ τῶν πολε- ' ἀφανῶς τεταγμένῳ τάξιν, ἣ νῦν γέγονε δήλη. τοτε καὶ τὰς ὑπερθέσεις τῆς ἐνθάδε ἀφίξεως οὖ, διὰ τὴν ὑποικουροῦσαν ἐν τῇ ψυχῇ πρὸς ἐκείνους οἰκειότητα, πρὸς δὲ ἐμὲ καὶ τοὺς ἐ- ς ἀλλοτρίωσιν. Πίστις γὰρ, ὡς ὁ παλαιὸς λό- , τῶν ἀδήλων τὰ ἐμφανῆ." Ὁ δὲ τῆς κατακω- ἀνεθεὶς, "Ἀδικωτάτην," εἶπεν, "αἰτίαν ὑπο- ω συκοφαντούμενος. Λέγω γὰρ οὐδὲν ἴδιον, ἀλλ᾽ ᾽ ἂν ὑπηχήσῃ τὸ θεῖον, ὅπερ οὐχὶ νῦν πρῶτον ' μὲν εἶπον σὺ δ᾽ ἤκουσας, ἀλλὰ καὶ πρόσθεν, κα τοὺς πρέσβεις ἔπεμψας, οἷς ἀπεκρινάμην ταῦ- " Νομίσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἢ τὸν μάντιν ἀπατᾶν, τὸ θεῖον τρέπεσθαι, καὶ ταῖς τῶν τόπων μετα- λαῖς τὸ τῆς γνώμης ἐχυρὸν ἀλλάττειν, εἰς ἕτερον αγαγὼν χωρίον, ἐκ λόφου πάνυ περιμήκους ἐπε- ίκνυτο μέρος τι τῆς ἀντιπάλου στρατιᾶς. Εἶτα 646 λιν ἑπτὰ βωμοὺς ἱδρυσάμενος, καὶ τὰ ἴσα τοῖς P. όσθεν ἱερείοις καταθύσας, ἐξέπεμπε τὸν μάντιν ᾽ οἰωνοὺς καὶ φήμας αἰσίους. Ὁ δὲ μονωθεὶς αίφνης θειοφορεῖται, καὶ μηδὲν συνιεὶς, ὥσπερ τανισταμένου τοῦ λογισμοῦ, τὰ ὑποβαλλόμενα ἐξε- ίλει, προφητεύων τάδε. "Ἀναστὰς ἄκουε, βασι- ῦ, τὰ ὦτα ἐπαιωρήσας. Οὐχ ὡς ἄνθρωπος δια- ευσθῆναι δύναται, οὐδ᾽ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου με- νοεῖ, καὶ ἅπαξ εἰπὼν, οὐκ ἐμμένει. Φθέγξεται) παράπαν οὐδὲν, ὃ μὴ τελειωθήσεται βεβαίως,

ἐστὶν αὐτῷ. Παρελήφθην δ'
:άραις ἐγώ. Οὐκ ἔσται πόνος ἢ
Ὁ θεὸς αὐτῶν προασπίζει φανε-
Αἰγυπτιακῶν ῥύμην κακῶν ἀπε-
ια τὰς τοσαύτας μυριάδας ἀνα-
ὑνῶν ἀλογοῦσι καὶ πάντων τῶν
ῦ τοῦ κόσμου ἡγεμόνι πιστεύον-
ὡς σκύμνον ἀνιστάμενον, καὶ
ον. Εὐωχηθήσεται θήρας, καὶ
ατιῶν αἵματι, καὶ κορεσθεὶς οὐ
νον, ἀλλ' ἐγρηγορὼς τὸν ἐπινί-

δὲ ἐνεγκὼν ἐπὶ τῷ παρ' ἐλπί-
ντικῆς ἀπαντᾶσθαι, "Ἄνθρω-
ρὰς τίθεσο, μήτ' εὐχὰς ποιοῦ.
καθ' ἡδονὴν λόγων ἢ ἀκίνδυ-
:αῦτ' εἰπὼν ὥςπερ ἐκλαθόμενος
νώμης ἀβέβαιον, εἰς ἄλλον τό-
ν, ἀφ' οὗ δείξας μέρος τι τῆς
καταρᾶσθαι παρεκάλει. Ὁ δὲ
καί τοι πρὸς τὰς ἐπιφερομένας
χρώμενος μιᾷ ἀληθεῖ, ὡς οὐ-
χόμενος δὲ καὶ ἐνθουσιῶν διερ-
δέον μηκέτ' ἐπακολουθεῖν, ἀλλ'
οιμότερον τοῦ παραπέμποντος
ν οἰήσει κακῷ μεγάλῳ πεπιεσμέ-
διανοίᾳ καταρᾶσθαι γλιχόμενος,
υλύετο. Παραγενόμενος δὲ εἰς
τέρων, ἄχρι πολλοῦ κατατεῖνον,
:ὴν ἐπιτελεῖν θυσίαν, βωμοὺς
ιάσαντας, καὶ ἱερεῖα τέσσαρες-
ας ἑκάστῳ βωμῷ δύο, μόσχον
ς δὲ οὐκέτι κατὰ τὸ εἰκὸς ἐπὶ
ς ἵετο, πολλὰ τὴν αὐτοῦ τέχνην
καθάπερ γραφὴν ἐξίτηλον γενο-
υβόλους στοχασμοὺς ἐξαμαυρω-

θεῖσαν. Ἄλλως δὲ καὶ μόλις ἐνενόησεν, ὅτι οὐ συνάδει τῷ τοῦ θεοῦ βουλήματι ἡ τοῦ μισθωσαμένου προαίρεσις αὐτὸν βασιλέως. Τραπόμενος οὖν κατὰ 647 τὴν ἐρήμην, ὁρᾷ κατὰ φυλὰς ἐστρατοπεδευκότας P. Ἑβραίους, καὶ τό τε πλῆθος καὶ τὴν τάξιν, ὡς πόλεως, ἀλλ' οὐ στρατοπέδου καταπλαγεὶς, ἔνθους γενόμενος, ἀναφθέγγεται. Τὰ δέ φησιν ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀληθινῶς ὁρῶν, ὅστις καθ' ὕπνον ἐναργῆ φαντασίαν εἶδε θεοῦ τοῖς τῆς ψυχῆς ἀκοιμήτοις ὄμμασιν, "Ὡς καλοί σου οἱ οἶκοι, στρατιὰ Ἑβραίων, αἱ σκηναί σου ὡς νάπαι συσκιάζουσαι, ὡς παράδεισος ἐπὶ ποταμοῦ, ὡς κέδρος παρ' ὕδατι. Ἐξελεύσεταί ποτε ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν, καὶ ἐπικρατήσει πολλῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιβαίνουσα ἡ τοῦδε βασιλεία καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρὸς ὕψος ἀρθήσεται. Ὁ λαὸς οὗτος ἡγεμόνι τῆς ἀπ' Αἰγύπτου πάσης ὁδοῦ κέχρηται θεῷ, 127 καθ' ἓν κέρας ἄγοντι τὴν πληθύν. Τοιγαροῦν ἔδεται M. ἔθνη πολλὰ ἐχθρῶν, καὶ ὅσον ἐν αὐτοῖς πῖον, ἄχρι μυελοῦ λήψεται, καὶ ταῖς ἑκηβολίαις ἀπολεῖ τοὺς δυσμενεῖς. Ἀναπαύσεται κατακλιθεὶς ὡς λέων, ἢ σκύμνος λέοντος, μάλα καταφρονητικῶς δεδιὼς οὐδένα, φόβον τοῖς ἄλλοις ἐνειργασμένος. Ἄθλιος δὲ ὃς ἂν αὐτὸν παρακινήσας ἐγείρῃ. Οἱ μὲν εὐλογοῦντές σε, εὐφημίας ἄξιοι, κατάρας δὲ οἱ καταρώμενοι."

§. 53. Σφόδρα δὲ ἐπὶ τούτοις ἀγανακτήσας ὁ βασιλεὺς, "Ἐπ' ἀραῖς," εἶπεν, "ἐχθρῶν μετακληθεὶς εὐχὰς ἤδη τρεῖς τὰς ὑπὲρ ἐκείνων πεποίησαι; Φεῦγε δὴ θᾶττον, ἔξω πάθος ἐστὶ θυμὸς, μή τι καὶ νεώτερον ἐργάσασθαι βιασθῶ. Πόσον πλῆθος χρημάτων, ἀνοητότατε, καὶ δωρεῶν, πόσην δ' εὐφημίαν καὶ δόξαν ἀφῄρησαι σαυτὸν, φρενοβλαβὴς ὤν; Ἐπανελεύσῃ φέρων ἀπὸ τῆς ξένης ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀγαθὸν μὲν οὐδὲν, ὀνείδη δὲ καὶ πολλὴν ὡς ἔοικεν αἰσχύνην, οὕτως σοὶ τῶν κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐφ' οἷς πρότερον ἐσεμνύνου γελασθέντων." Ὁ δὲ, "Τὰ

μὲν πρότερα πάντα," εἶπεν, "ἐστὶ λόγια καὶ χρησμοί· τὰ δὲ μέλλοντα λέγεσθαι γνώμης τῆς ἐμῆς εἰκασίαι." Καὶ τῆς δεξιᾶς λαβόμενος μόνος μόνῳ συνεβούλευε, δι' ὧν ὡς ἂν οἷόν τε ἦ, φυλάξασθαι τὸν ἀντίπαλον στρατὸν, ἀσέβημα κατηγορῶν αὐτοῦ μέγιστον. Τί γάρ; εἴποι τις ἂν, ἰδιάζεις καὶ συμβουλεύεις τὰ ἐναντία τοῖς χρησμοῖς ὑποτιθέμενος, εἰ μὴ ἄρα τῶν λογίων αἱ σαὶ βουλαὶ δυνατώτεραι;

§. 54. Φέρε δὲ οὖν καὶ τὰς καλὰς αὐτοῦ παραινέσεις ἐξετάσωμεν, ὡς τετεχνητευμέναι πρὸς ὁμολογουμένην ἧτταν τῶν ἀεὶ νικᾶν δυναμένων. Εἰδὼς γὰρ Ἑβραίοις μίαν ὁδὸν ἁλώσεως παρανομίαν, διὰ λαγνείας καὶ ἀκολασίας μεγάλου κακοῦ, πρὸς μεῖζον κακὸν ἀσέβειαν ἄγειν αὐτοὺς ἐσπούδασεν, ἡδονὴν δέλεαρ προθείς. "Εἰσὶ γὰρ," εἶπεν, "αἱ ἐγχώριοι γυναῖκες, ὦ βασιλεῦ, διαφέρουσαι τὴν ὄψιν ἑτέρων. 648 Ἀνὴρ δὲ οὐδενὶ μᾶλλον εὐάλωτος, ἢ γυναικὸς εὐ- P. μορφίᾳ. Ταῖς οὖν περικαλλεστάταις ἐὰν ἐπιτρέψῃς μισθαρνεῖν καὶ δημοσιεύειν, ἀγκιστρεύσονται τὴν νεότητα τῶν ἀντιπάλων. Ὑφηγητέον δὲ αὐταῖς, μὴ εὐθὺς ἐμπαρέχεσθαι τοῖς ἐθέλουσι τὴν ὥραν. Ὁ γὰρ ἀκκισμὸς ὑποκνίζων τὰς ὁρμὰς ἐπεγερεῖ μᾶλλον, καὶ τοὺς ἔρωτας ἀναφλέξει. Τραχηλιζόμενοι δὲ ταῖς ἐπιθυμίαις, πάνθ' ὑπομενοῦσι δρᾶν τε καὶ πάσχειν. Πρὸς δὲ τὸν οὕτω διακείμενον ἐραστὴν λεγέτω θρυπ-
128 πτομένη τις τῶν ἐπὶ τὴν θήραν ἀλειφομένων,
M. "Οὐ θέμις τῆς ὁμιλίας σοι τῆς ἐμῆς ἀπολαῦσαι, πρὶν ἂν ἐκδιαιτηθῇς μὲν τὰ πάτρια, μεταβαλὼν δὲ τιμήσῃς ἅπερ ἐγώ. Πίστις δέ μοι τῆς βεβαίου μεταβολῆς γένοιτ' ἂν ἀρίδηλος, ἢν ἐθελήσῃς μετασχεῖν τῶν αὐτῶν σπονδῶν τε καὶ θυσιῶν, ἃς ἀγάλμασι καὶ ξοάνοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἀφιδρύμασιν ἐπιτελοῦμεν." Ὁ δὲ ἅτε σαγηνευθεὶς πάγαις πολυειδέσι, κάλλει καὶ στωμυλίας χειραγωγίαις οὐδὲν ἀντειπὼν,

ωνισμένος τὸν λογισμὸν ἄθλιος ὑπηρετήσει τοῖς :αττομένοις, ἀναγραφεὶς τοῦ πάθους δοῦλος."

55. Ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα συνεβούλευσεν. Ὁ δ' ἄπο σκοποῦ νομίσας εἶναι τὰ λεχθέντα, τὸν μοιχῶν νόμον παρακαλυψάμενος, καὶ τοὺς ›θορᾷ καὶ πορνείᾳ κειμένους ἀνελὼν, ὡς εἰ μηδὲ ἀρχὴν ἐγράφησαν, ἀνέδην ἐπιτρέπει ταῖς γυ- τὰς ὁμιλίας πρὸς οὓς ἂν ἐθέλωσι ποιεῖσθαι. ίσης δὲ ἀδείας τὴν πληθὺν τῶν μειρακίων ἔ- ›το, πολὺ πρότερον τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἀπα- ι, καὶ τρέπουσαι ταῖς γοητείαις πρὸς ἀσέβειαν, υἱὰς τοῦ ἀρχιερέως Φινεὲς ἐπὶ τοῖς γινομένοις ρα χαλεπήνας — δεινότατον γὰρ αὐτῷ κατεφαί- εἰ ὑφ' ἕνα καιρὸν ἄμφω τά τε σώματα καὶ τὰς ς ἐπιδεδώκασι, τὰ μὲν ἡδοναῖς τὰς δὲ τῷ παρα- ν καὶ ἀνοσιουργεῖν — ἐνεανιεύσατο νεανείαν ἀν- αλῷ καὶ ἀγαθῷ προςήκουσαν. Ἰδὼν γάρ τινα ιπὸ τοῦ γένους θύοντα καὶ εἰςιόντα πρὸς πόρνην, κεκυφότα εἰς τὸ ἔδαφος, μήτε λανθάνειν τοὺς ›ὺς πειρώμενον, μήθ', οἷα φιλεῖ, κλέπτοντα εἴςοδον, ἀλλὰ μετ' ἀναισχύντου θράσους τὴν ιίαν ἐπιδεικνύμενον, καὶ φρυαττόμενον ὡς ἐπὶ ῦ πράγματι τῷ καταγελάστῳ, πάνυ πικραν- καὶ πληρωθεὶς ὀργῆς δικαίας ἐπειςδραμὼν, ἔτι εὐνὴν κειμένους ἀμφοτέρους, τόν τε ἐραστὴν ὴν ἑταίραν ἀναιρεῖ, προςανατεμὼν καὶ τὰ γεν- ά, διότι σποραῖς ὑπηρέτησαν ἐκθέσμοις. Τοῦτο ιάμενοί τινες τὸ παράδειγμα τῶν τὴν ἐγκράτειαν θεοσέβειαν ἐζηλωκότων, προστάξαντος Μωϋ- 649 ἐμιμήσαντο, καὶ πάντας τοὺς τελεσθέντας τοῖς P. τοιήτοις συγγενεῖς καὶ φίλους ἡβηδὸν ἀνελόντες, ἐν μίασμα τοῦ ἔθνους ἐκκαθαίρουσι διὰ τῆς προηδικηκότων ἀπαραιτήτου τιμωρίας, τοὺς δὲ ›ς παρασχόντας ἀπολογίαν ἐναργεστάτην ὑπὲρ αὐτῶν εὐσεβείας περιεποιήσαντο, μηδένα τῶν αἵματος κατακρίτων οἰκτισάμενοι, μήτ' ἐλέῳ

τὰ ἀδικήματ᾽ αὐτῶν παρελθόντες, ἀλλὰ καὶ καθα-
ροὺς νομίσαντες τοὺς αὐτόχειρας. Ὅθεν οὐδενὶ πα-
ρεχώρησαν τὴν ἐπ᾽ ἔξοδον φέρουσαν τοῖς δρῶσιν
ἀψευδέστατον ἔπαινον. Τετρακιςχιλίους δέ φασι
129 πρὸς τοῖς δυςμυρίοις ἀναιρεθῆναι μιᾷ ἡμέρᾳ, συν-
M ἀναιρεθέντος εὐθὺς τοῦ κοινοῦ μιάσματος, ὃ πᾶ-
σαν τὴν στρατιὰν ἐκηλίδου. Τῶν δὲ καθαρσίων
ἐπιτελεσθέντων, ὡς ἀριστεῖ γέρας ἐπάξιον τῷ υἱῷ
τοῦ ἀρχιερέως, ὃς πρῶτος ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὥρμησεν,
ἐζήτει παρασχεῖν Μωϋσῆς. Φθάνει δὲ χρησμοῖς δω-
ρησάμενος ὁ θεὸς Φινεεῖ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν εἰρή-
νην, ὃ μηδεὶς ἱκανὸς ἀνθρώπων παρασχεῖν. Πρὸς
δὲ τῇ εἰρήνῃ καὶ παγκρατησίαν ἱερωσύνης αὐτῷ,
καὶ γένει κληρονομίαν ἀναφαίρετον.

§. 56. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐμφυλίων οὐδὲν ἔτ᾽ ἦν ὑπόλοιπον κακῶν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πρὸς αὐτομολίαν ἢ προδοσίαν ὑπωπτεύοντο πάντες ἀπολώλεσαν, ἔδοξεν εἶναι καιρὸς ἐπιτηδειότατος τῆς ἐπὶ τὸν Βαλάκην στρατείας, ἄνδρα μυρία καὶ βεβουλευμένον ἐργάσασθαι κακὰ καὶ δεδρακότα. Βεβουλευμένον μὲν διὰ τοῦ μάντεως, ὃν ἤλπισεν ἀραῖς τισι δυνήσεσθαι καθελεῖν τὴν δύναμιν τῶν Ἑβραίων, δεδρακότα δὲ διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀσελγείας καὶ ἀκολασίας, αἳ τὰ μὲν σώματα λαγνείαις, τὰς δὲ ψυχὰς ἀσεβείᾳ τῶν χρωμένων διέφθειραν. Παντὶ μὲν οὖν τῷ στρατῷ πολεμεῖν οὐκ ἐδοκίμαζεν, εἰδὼς τὰ ὑπερόρια πλήθη πταίοντα περὶ αὐτοῖς, καὶ ἅμα λυσιτελὲς ἡγούμενος ἐφεδρείας εἶναι συμμάχων, τοῖς προκάμνουσι βοηθούς. Ἀριστίνδην δὲ τοὺς ἡβῶντας ἐπιλέξας χιλίους, ἐκ φυλῆς ἑκάστης δώδεκα χιλιάδας, τοσαῦται γὰρ ἦσαν αἱ φυλαί, καὶ στρατηγὸν ἑλόμενος τοῦ πολέμου Φινεές, πεῖραν ἤδη δεδωκότα στρατηγικῆς εὐτολμίας, ἐπὶ καλοῖς ἱερείοις ἐξέπεμπε τοὺς ὁπλίτας, καὶ θαρσύνων τοιάδε διεξῄει. „Οὐχ ὑπὲρ κράτους ἀρχῆς ὁ παρὼν ἀγών ἐστιν, οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ κτήσασθαι τὰ ἑτέρων, περὶ ὧν ἢ

ν, ἢ μάλιστά εἰσιν οἱ πόλεμοι· ἀλλ᾽ ὑπὲρ εὐ-
ίας καὶ ὁσιότητος, ὧν τοὺς ἡμετέρους συγγενεῖς
φίλους ἠλλοτρίωσαν οἱ ἐχθροὶ, παραίτιοι γενό-
ι τοῖς ὑπαχθεῖσι χαλεπῆς ἀπωλείας. Ἔστιν οὖν 650
ον οἰκείων μὲν αὐτόχειρας γεγενῆσθαι παρανομη- P.
ων, ἐχθρῶν δὲ χαλεπώτερα ἠδικηκότων ἀποσχέ-
ι, καὶ τοὺς μὲν μαθόντας ἀδικεῖν ἀνελεῖν βια-
ένους, τοὺς δὲ διδάξαντας ἀτιμωρήτους καταλι-
, οὓς ἁπάντων αἰτίους εἶναι συμβέβηκεν, ὧν
δράκασιν ἢ πεπόνθασιν ἐκεῖνοι."

§. 57. Νευρωθέντες οὖν ταῖς παραινέσεσιν ἐκεῖ-
καὶ ὅσον ἐν ταῖς ψυχαῖς προϋπῆρχε, γενναιότη-
ζωπυρήσαντες, ὡς ἐφ᾽ ὁμολογουμένῃ νίκῃ πρὸς
ἀγῶνα ἵεντο φρονήμασιν ἀηττήτοις. Καὶ συμ-
ιέντες τοσαύτῃ περιουσίᾳ ῥώμης καὶ τόλμης
σαντο, ὡς ἱερεῦσαι μὲν τοὺς ἀντιπάλους, αὐ-
δὲ πάντας σώους ἐπανελθεῖν, οὐδενὸς ἀποθα-
ντος ἀλλ᾽ οὐδὲ τρωθέντος. Ὑπέλαβεν ἄν τις τῶν
ιούντων τὸ συμβεβηκὸς, ἰδὼν αὐτοὺς ἐπανιόν-
οὐκ ἀπὸ πολέμου καὶ παρατάξεως ἀφικνεῖσθαι
ιον, ἢ τῶν ἐν ταῖς ὁπλοσκοπίαις ἐπιδείξεων, ἃς
ἐν εἰρήνῃ ποιεῖσθαι. Γυμνάσματα δ᾽ εἰσὶ καὶ
ται συγκροτουμένων τὰ κατ᾽ ἐχθρῶν ἐν φίλοις.
μὲν οὖν πόλεις ἢ κατασκάπτοντες ἢ ἐμπιπράν-
ἠφάνισαν, ὡς μηδ᾽ εἰ τὴν ἀρχὴν ᾠκίσθησαν εἰ-
ἔχειν. Αἰχμαλώτων δὲ σωμάτων ἀπερίληπτον
μὸν ἀπαγαγόντες, ἄνδρας μὲν καὶ γυναῖκας κτεί-
ἐδικαίωσαν, τοὺς μὲν, ὅτι βουλευμάτων καὶ χει-
ῆρξαν ἀδίκων, τὰς δὲ, ἐπεὶ κατεγοήτευσαν τὴν
αίων νεότητα, παραιτίας γεγενημένας αὐτοῖς
ασίας, καὶ ἀσεβείας, καὶ τὰ τελευταῖα θανά-
Νέοις δὲ κομιδῇ παισὶ καὶ παρθένοις συνέ-
αν, ἀμνηστίαν τῆς ἡλικίας ἐφελκομένης. Λείας
ολλῆς ἄγαν εὐπορήσαντες ἔκ τε τῆς βασιλείας
τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, ἔτι δὲ καὶ τῶν κατ᾽ ἀ-
ς ἐπαύλεων — ἦν γὰρ ἐν τοῖς χωρίοις οὐκ ἐλατ-

των τῆς ἐν τοῖς ἄστεσιν — ἧκον εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπηχθισμένοι τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν πάντα πλοῦτον. Ἐπαινέσας δὲ Μωϋσῆς τόν τε στρατηγὸν Φινεὲς καὶ τοὺς παραταξαμένους ἐπί τε τοῖς κατορθώμασι, καὶ ὅτι ταῖς ὠφελείαις οὐκ ἐπέδραμον, τὴν λείαν μόνοι διασφετερίσασθαι διανοηθέντες, ἀλλ' εἰς μέσον προέθεσαν ἵνα καὶ οἱ καταμείναντες ἐν ταῖς σκηναῖς μετάσχωσι· προστάττει τοὺς μὲν ἔξω τοῦ στρατοπέδου καταμένειν τινὰς ἡμέρας, τῷ δὲ μεγάλῳ ἱερεῖ καθᾶραι τοῦ φόνου τοὺς ἀπὸ τῆς παρατάξεως ἥκοντας τῶν συμμάχων. Καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαὶ, ἀλλ' ὅ γε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ, διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. Οὗ χάριν καθαρσίων ἐδέησε τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους
γεγενῆσθαι. 651

§. 58. Μετ' οὐ πολὺν μέντοι χρόνον καὶ τὴν P.
λείαν διένειμε, τοῖς μὲν στρατευσαμένοις, ὀλίγος δ' ἀριθμὸς ἦσαν, παρὰ τοὺς ἡσυχάσαντας διδοὺς ἥμισυ μέρος· θάτερον δὲ τοῖς καταμείνασιν ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Δίκαιον γὰρ ὑπέλαβεν εἶναι καὶ τούτοις μεταδοῦναι τῆς ὠφελείας εἰ καὶ μὴ τοῖς σώμασι ταῖς γοῦν ψυχαῖς διαγωνισαμένοις. Οἱ γὰρ ἔφεδροι τῶν ἀγωνιστῶν οὐκ ἐλαττούμενοι ταῖς προθυμίαις, χρόνῳ καὶ τῷ φθασθῆναι μόνον ὑστερίζουσι. Λαβόντων δὲ τῶν μὲν ὀλίγων πλείω διὰ τὸ
131 προκινδυνεῦσαι, τῶν δὲ πλειόνων ἐλάττω, διὰ τὴν
M. ἔνδον καταμονὴν, ἔδοξεν ἀναγκαῖον εἶναι πάσης τῆς λείας τὰς ἀπαρχὰς καθιερῶσαι. Τὸ μὲν οὖν πεντηκοστὸν οἱ ἐφεδρεύσαντες, πεντακοσιαστὴν δὲ μοῖραν οἱ προπολεμήσαντες εἰσήνεγκαν. Τῶν δὲ ἀπαρχῶν τὰς μὲν παρὰ τῶν στρατευσαμένων τῷ μεγάλῳ ἱερεῖ προστάττει δοθῆναι, τὰς δὲ παρὰ τῶν καταμεινάντων ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῖς νεωκόροις, οἷς ὄνομα Λευῖται. Χιλίαρχοι δὲ καὶ ἑκατόνταρχοι

καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος λοχαγῶν καὶ ταξιαρχῶν ὑπέρ τε τῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ τῶν στρατευσαμένων καὶ τῆς παντὸς λόγου κρείττονος νίκης ἐθελονταὶ κομίζουσιν ἐξαιρέτους ἀπαρχὰς, κόσμον τε χρυσοῦν ὅσον ἕκαστος ἐκ τῆς λείας ἀνεῦρε, καὶ σκεύη πολυτελέστατα, ὧν πάλιν ὕλη χρυσὸς ἦν. Ἃ Μωϋσῆς λαβὼν καὶ τὴν εὐσέβειαν τῶν φερόντων ἀγάμενος, ἀνατίθησιν ἐν τῇ καθιερωμένῃ σκηνῇ, τῆς εὐχαριστίας τῶν ἀνδρῶν ὑπόμνημα. Παγκάλη δὲ ἡ διανομὴ τῶν ἀπαρχῶν. Τὰς μὲν τῶν μὴ πεπολεμηκότων, ἡμίσειαν ἀρετῆς τὴν χωρὶς ἔργων προθυμίαν αὐτὸ μόνον ἐπιδειξαμένων τοῖς νεωκόροις ἀπένειμε· τὰς δὲ τῶν ἀγωνισαμένων, οἳ σώμασι καὶ ψυχαῖς ἐκινδύνευσαν ὁλόκληρον ἀνδραγαθίαν παρασχόμενοι, τῷ προεστηκότι τῶν νεωκόρων ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ· τὰς δὲ τῶν ταξιαρχῶν, ἅτε ἡγεμονικὰς τῷ συμπάντων μεγάλῳ ἡγεμόνι θεῷ.

§. 59. Πάντες οὗτοι διεπολεμήθησαν οἱ πόλεμοι μήπω διαβεβηκότων Ἰορδάνην τὸν ἐγχώριον ποταμὸν, πρὸς τοὺς τῆς ἀντιπέρας γῆς οἰκήτορας εὐδαίμονος καὶ βαθείας, ἐν ᾗ πολλὴ πεδιὰς σιτοφόρος, καὶ χιλὸν κτήνεσιν ἐνεγκεῖν ἀγαθή. Ταύτην ὡς ἐθεάσαντο τὴν χώραν αἱ κτηνοτρόφοι δύο φυλαὶ, μοῖρα τοῦ σύμπαντος ἕκτη στρατοῦ, Μωϋσῆν ἱκέτευον ἐπιτρέψαι τὰς κληρουχίας ἐνταυθοῖ λαβεῖν αὐτὰς, ἤδη ποτὲ ἱδρυθείσας. Ἐπιτηδειότατον γὰρ εἶναι ἔφασκον τὸν τόπον ἐννέμεσθαι καὶ ἐμβόσκεσθαι θρέμμασιν εὔυδρον ὄντα καὶ εὔχορτον καὶ προβατευσίμην ἄφθονον πόαν ἀπαυτοματίζοντα. Ὁ δὲ νομίσας αὐτοὺς ἢ προεδρίᾳ τὴν διανομὴν τά τε γέρα πρὸ 653
καιροῦ λαμβάνειν ἀξιοῦν, ἢ πρὸς τοὺς μέλλοντας P.
πολέμους ἀποκνεῖν, ἐφεδρευόντων ἔτι πλειόνων βασιλέων, οἳ τὴν εἴσω τοῦ ποταμοῦ χώραν ἐκεκλήρωντο, πάνυ δυσχεράνας πρὸς ὀργὴν ἀποκρίνεται, καὶ φησὶν, „Ὑμεῖς μὲν οὖν ἐνταυθοῖ καθεδεῖσθε σχολὴν ἐν οὐ δέοντι, καὶ ἀργίαν ἄξοντες; Τοὺς δὲ ὑμετέρους αἰ-

'κείους καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους οἱ λειπόμενοι τραχη-
λιοῦσι πόλεμοι, καὶ τὰ μὲν ἆθλα μόνοις ὑμῖν, ὡς ἐπὶ
κατωρθωμένοις πᾶσι δοθήσεται; Μάχαι δὲ καὶ πό-
132 νοι, καὶ ταλαιπωρίαι καὶ οἱ ἀνωτάτω κίνδυνοι ἑτέ-
M ρους ἀναμενοῦσιν; Ἀλλ' οὐ δίκαιον ὑμᾶς μὲν εἰρήνην
καὶ τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης ἀγαθὰ καρποῦσθαι, τοὺς δ'
ἄλλους πολέμοις καὶ κακοῖς τοσούτοις ἀμυθήτοις ἐν-
αθλεῖν, οὐδὲ προςθήκης τὸ ὅλον μέρος εἶναι. Τὸ
ἐναντίον γὰρ ἕνεκα τῶν ὅλων τὰ μέρη κληρονομίας
ἀξιοῦται. Πάντες ἐστὲ ἰσότιμοι, γένος ἓν, οἱ αὐτοὶ
πατέρες, οἰκία μία, ἔθη τὰ αὐτὰ, κοινωνία νό-
μων, ἄλλα μυρία, ὧν ἕκαστον τὴν οἰκειότητα συν-
δεῖ καὶ πρὸς εὔνοιαν ἁρμόζεται. Διὰ τί δὲ τῶν
ἴσων ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ ἀναγκαιοτάτοις ἀξιωθέν-
τες ἐν ταῖς διανομαῖς πλεονεκτήσετε, ὡς ἢ ἄρχον-
τες ὑπηκόων, ἢ δεσπόται δούλων καταφρονήσαντες;
Ἔδει μὲν ὑμᾶς ταῖς ἑτέρων πληγαῖς πεπαιδεῦσθαι·
φρονίμων γὰρ ἀνδρῶν μὴ ἀναμένει ἄχρις ἂν ἐπ' αὐ-
τοὺς ἔλθῃ τὰ δεινά. Νυνὶ δὲ παραδείγματα ἔχοντες
οἰκεῖα τοὺς πατέρας, οἳ κατεσκέψαντο τήνδε τὴν
χώραν, καὶ τὰς ἐκείνων συμφορὰς, καὶ τῶν συνα-
πονοηθέντων — ἅπαντες γὰρ ἔξω δυοῖν ἀπώλοντο
—, δέον μηδενὶ τῶν ὁμοίων συνεπιγράφεσθαι, δει-
λίαν, ὦ κενοὶ φρενῶν, ζηλοῦτε, ὡς οὐκ εὐαλωτότε-
ροι γενησόμενοι, καὶ τὰς προθυμίας ὑποσκελίζετε
τῶν ἀνδραγαθίζεσθαι προαιρουμένων, ἐκλύοντες καὶ
παριέντες αὐτῶν τὰ φρονήματα; Τοιγάρτοι σπεύδον-
τες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας. Ἡ
γὰρ δίκη μόλις μὲν εἴωθε κινεῖσθαι, κινηθεῖσα δὲ
ἅπαξ, φθάνει προκαταλαμβάνουσα τοὺς ἀποδιδρά-
σκοντας. Ὅταν οὖν ἅπαντες μὲν οἱ ἐχθροὶ καθαι-
ρεθῶσιν, ἔφεδρος δὲ μηδεὶς ἔτι προςδοκᾶται πόλε-
μος, ἐν δὲ ταῖς εὐθύναις ἀνεπίληπτοι δοκιμασθῶσιν
οἱ σύμμαχοι, μὴ λιποτάξιον, μὴ λιποστράτιον, μη-
δὲν ἄλλο τῶν ἐφ' ἥττῃ διαπεπραγμένοι, παραμεμε-
νηκότες δ' ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους φαίνωνται, καὶ τοῖς

σώμασι καὶ ταῖς προθυμίαις, ἐρημωθῇ δὲ πᾶσα ἡ
χώρα τῶν προενῳκηκότων· τηνικαῦτα δοθήσεται τὰ
γέρα καὶ τὰ ἀριστεῖα ταῖς φυλαῖς ἐξ ἴσου."

§. 60. Τὴν δὲ νουθεσίαν πράως ἐνεγκόντες, ὡς
υἱοὶ γνήσιοι σφόδρα εὔνου πατρὸς — ᾔδεσαν γὰρ
αὐτὸν οὐ καταλαζονευόμενον ἀρχῆς ἐξουσίᾳ, προ- 653
κηδόμενον δὲ πάντων, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἰσότητα P.
τιμῶντα, καὶ τὸ μισοπόνηρον οὐκ ἐφ' ὀνείδει, σω-
φρονισμῷ δὲ τῶν βελτιοῦσθαι δυναμένων ἀεὶ ποιού-
μενον — "Εἰκότως μὲν," ἔφασαν, "ἀγανακτεῖς,
εἰ τοῦθ' ὑπείληφας, ὅτι τὴν συμμαχίαν ἀπολιπόντες,
πρὸ καιροῦ τὰς λήξεις λαβεῖν ἐπειγόμεθα. Χρὴ δὲ
σαφῶς εἰδέναι, ὅτι οὐδὲν ἡμᾶς φοβεῖ τῶν σὺν ἀρε-
τῇ καὶ ἂν ἐπιπονώτατον τυγχάνῃ. Κρίνομεν δ' ἀρε-
133 τῆς ἔργα, πειθαρχεῖν τέ σοι τοιῷδε ἡγεμόνι, καὶ
M. τῶν δεινῶν μὴ ὑστερίζειν, καὶ ἐν ἁπάσαις ἐξετάζε-
σθαι ταῖς μελλούσαις στρατείαις, ἄχρις ἂν τὰ πρά-
γματα λάβῃ τέλος αἴσιον. Ἡμεῖς μὲν οὖν καθὰ καὶ
πρότερον συνταξάμενοι διαβησόμεθα τὸν Ἰορδάνην
ἐν ταῖς πανσευχίαις, οὐδενὶ τῶν ὁπλιτῶν πρόφασιν
παρασχόντες μονῆς. Υἱοὶ δὲ κομιδῇ νήπιοι καὶ θυ-
γατέρες καὶ μητέρες καὶ γυναῖκες καὶ τὸ πλῆθος τῶν
βοσκημάτων, ἐὰν ἐπιτρέπῃς, ὑπολελείψονται, παισὶ
μὲν καὶ γυναιξὶν οἰκίας ἐπαύλεις δὲ θρέμμασι κατα-
σκευασάντων ἡμῶν, ἵνα μηδὲν ἐξ ἐπιδρομῆς δεινὸν
πάθωσιν ἐν ἀτειχίστοις καὶ ἀφρουρήτοις προκαταλη-
φθέντες." Ὁ δὲ ἵλεῳ τῷ βλέμματι καὶ πρᾳοτέρᾳ
τῇ φωνῇ, "Ἀψευδοῦσιν ὑμῖν," ἔφη, "βέβαιοι μενοῦ-
σιν ἃς ᾐτήσασθε λήξεις. Ὑπολείπεσθε μὲν ὡς ἀξι-
οῦτε γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ βοσκήματα, κατὰ λό-
χους δ' αὐτοὶ διαβαίνετε μετὰ τῶν ἄλλων ὡπλισμέ-
νοι καὶ ἐκτεταγμένοι πρὸς μάχην, ὡς αὐτίκα, ἢν
δέῃ, πολεμήσοντες. Αὖθις δὲ ὅταν ἅπαντες οἱ ἐ-
χθροὶ καθαιρεθῶσι, καὶ γενομένης εἰρήνης τὴν χώ-
ραν οἱ κεκρατηκότες διανείμωνται, καὶ ὑμεῖς ἐπανε-
λεύσεσθε πρὸς τοὺς οἰκείους, τῶν ἐπιβαλλόντων ἀ-

πολαύσοντες ἀγαθῶν, καὶ καρπωσόμενοι ἣν εἵλεσθε μοῖραν." Ταῦτ' εἰπόντος καὶ ὑποσχομένου πληρωθέντες εὐθυμίας καὶ χαρᾶς, τοὺς μὲν οἰκείους μετὰ τῶν θρεμμάτων ἀσφαλῶς ἐν ἐρύμασι δυςαλώτοις, ὧν τὰ πλεῖστα χειροποίητα ἦν, ἱδρύονται. Τὰ δὲ ὅπλα ἀναλαβόντες ἐξέθεον τῶν ἄλλων συμμάχων προθυμότερον, ὡς ἢ μόνοι πολεμήσοντες, ἢ προαγωνιούμενοι πάντως. Ὁ γὰρ προλαβών τινα δωρεὰν προθυμότερος εἰς τὴν συμμαχίαν, ἀποτίνειν ἀναγκαῖον ὄφλημα νομίζων, οὐ χαρίζεσθαι. Τὰ μὲν δὴ κατὰ τὴν βασιλείαν πεπραγμένα αὐτῷ μεμήνυται· λεκτέον δὲ ἑξῆς καὶ ὅσα διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ νομοθετικῆς κατώρθωσε. Καὶ γὰρ ταύτας περιεποιήσατο τὰς δυνάμεις ὡς ἁρμοττούσας μάλιστα βασιλείᾳ.

ΠΕΡΙ 654 P.

ΒΙΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI

DE

VITA MOYSIS.

Moyses et rex et legislator et pontifex et propheta fuit, nque non habuit (1). Moyses legislator docet, huius proximos amare, iustum honestumque colere, malum se (2). Eximiae legislatoris Hebraeorum indoles inde etiam spicitur, quod leges ab ipso constitutae semper inconcussae serant (3), et exteri quoque earum veneratione imbuti sunt, quam ob rem libros, in quibus scriptae servantur, Ptoleus, rex Aegypti, graece e chaldaico sermone verti iussit 7). Praecepta Moysis ita data sunt, ut hortentur potius m imperent; docere enim maluit quam cogere (8. 9.) Expla etiam piorum et impiorum proposuit, ut legentes et auntes illos imitentur, et horum mores perversos fugiant) - 12).

---

§. 1. Ἡ μὲν προτέρα σύνταξίς ἐστι περὶ γενέ- ως τῆς Μωϋσέως καὶ τροφῆς, ἔτι δὲ καὶ παι- ίας καὶ ἀρχῆς, ἣν οὐ μόνον ἀνεπιλήπτως, ἀλλὰ

καὶ σφόδρα ἐπαινετῶς ἦρξε, καὶ τῶν ἔν τε Αἰγύπτῳ
καὶ ταῖς ὁδοιπορίαις, ἐπί τε τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης
καὶ κατὰ τὴν ἐρήμην πεπραγμένων, ἃ δύναμιν πᾶ-
σαν λόγων ὑπερβάλλει, καὶ προσέτι πόνων οὓς κα-
τώρθωσε, καὶ κληρουχιῶν ἃς ἐκ μέρους ἀπένειμε τοῖς
στρατευσαμένοις. Ἡ δὲ νυνὶ συντάττομεν περὶ τῶν
ἑπομένων καὶ τῶν ἀκολούθων. Φασὶ γάρ τινες οὐκ
ἄπο σκοποῦ, μόνον ἂν οὕτω τὰς πόλεις ἐπιδοῦναι
πρὸς τὸ βέλτιον, ἐὰν οἱ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσιν, ἢ
οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν. Ὁ δὲ ἐκ περιττοῦ φα-
νεῖται μὴ μόνον ταύτας ἐπιδεδειγμένος τὰς δυνάμεις
ἐν ταὐτῷ τήν τε βασιλικὴν καὶ φιλόσοφον, ἀλλὰ καὶ
τρεῖς ἑτέρας, ὧν ἡ μὲν πραγματεύεται περὶ νομο-
135 θεσίαν, ἡ δὲ περὶ ἀρχιερωσύνην, ἡ δὲ τελευταία περὶ
M. προφητείαν. Περὶ ὧν νυνὶ λέγειν ἑπομένην ἀναγκαίως.
Ὑπέλαβον γὰρ τῷ αὐτῷ πάντ᾽ ἐφαρμόττειν, εἰ ἐγένετο
προνοίᾳ θεοῦ βασιλεύς τε καὶ νομοθέτης καὶ ἀρχιερεὺς
καὶ προφήτης, καὶ ἐν ἑκάστῳ τὰ πρωτεῖα ἠνέγκατο.
Διὰ τί δὲ τῷ αὐτῷ πάντ᾽ ἐφαρμόττει δηλωτέον. Βα-
σιλεῖ προσήκει προστάττειν ἃ χρὴ καὶ ἀπαγορεύειν
ἃ μὴ χρή. Πρόσταξις δὲ τῶν πρακτέων καὶ ἀπα-
γόρευσις τῶν οὐ πρακτέων, ἴδιον νόμου, ὡς εὐθὺς
εἶναι τὸν μὲν βασιλέα νόμον ἔμψυχον, τὸν δὲ νόμον
βασιλέα δίκαιον. Βασιλεὺς δὲ καὶ νομοθέτης ὀφεί-
λει μὴ τὰ ἀνθρώπεια μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα συνε-
πισκοπεῖν. Οὐ γὰρ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης κατορ-
θοῦται τὰ βασιλέων καὶ ὑπηκόων πράγματα. Δι᾽
ἣν αἰτίαν ἐδέησε τῷ τοιούτῳ τῆς πρώτης ἱερωσύνης,
ἵν᾽ ἐπὶ τελείοις ἱεροῖς καὶ ἐπιστήμῃ τελείᾳ τῆς τοῦ
θεοῦ θεραπείας ἀποτροπὴν μὲν κακῶν, μετουσίαν δ᾽ 655
ἀγαθῶν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἀρχομένοις αἰτῆται παρὰ P.
τοῦ ἵλεω καὶ ταῖς εὐχαῖς συνεπινεύοντος. Πῶς γὰρ οὐ
τελεσφορήσει τὰς εὐχὰς ὁ καὶ ἐκ φύσεως εὐμενὴς καὶ
τοὺς γνησίως θεραπεύοντας αὐτὸν προνομίας ἀξιῶν;
Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μυρία καὶ βασιλεῖ καὶ νομοθέτῃ καὶ ἀρχιε-
ρεῖ τῶν ἀνθρωπείων καὶ θείων ἄδηλα —, γεννητὸς γὰρ

οὐδὲν ἧττον καὶ θνητός ἐστιν, εἰ καὶ τοσοῦτον καὶ οὕτως ἄφθονον περιβέβληται κλῆρον εὐπραγιῶν — ἀναγκαίως καὶ προφητείας ἔτυχεν, ἵν' ὅσα μὴ λογισμῷ δύναται καταλαμβάνειν, ταῦτα προνοίᾳ θεοῦ εὕροι. Ὧν γὰρ ὁ νοῦς ἀπολείπεται, πρὸς ταῦθ' ἡ προφητεία φθάνει. Καλή γε ἡ συζυγία καὶ παναρμόνιος τῶν τεττάρων δυνάμεων. Ἐμπλεκόμεναι γὰρ καὶ ἀλλήλων ἐχόμεναι συγχορεύουσι, τὰς ὠφελείας ἀντιλαμβάνουσαί τε καὶ ἀντεκτίνουσαι, μιμούμεναι τὰς παρθένους Χάριτας, αἷς μὴ διαζεύγνυσθαι νόμος φύσεως ἀκίνητος. Ἐφ' ὧν δεόντως εἴποι τις ἂν ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν εἴωθε λέγεσθαι, ὅτι ὁ μίαν ἔχων καὶ πάσας ἔχει.

§. 2. Ῥητέον δὲ πρῶτον περὶ τῶν κατὰ τὴν νομοθετικὴν ἕξιν. Οὐκ ἀγνοῶ μὲν οὖν ὅτι τῷ μέλλοντι ἀρίστῳ γενήσεσθαι νομοθέτῃ προσήκει παντελέσι καὶ ὁλοκλήροις κεχρῆσθαι ταῖς ἀρεταῖς πάσαις, ἐπειδὴ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις οἱ μὲν ἐγγυτάτω γένους εἰσὶν οἱ δὲ πόῤῥω, συγγενεῖς δὲ πάντες ἀλλήλων· καὶ τῶν ἀρετῶν τὰς μὲν προςπεφυκέναι νομιστέον μᾶλλον ἐνίοις πράγμασι, τὰς δὲ ἧττον ᾠκειῶσθαι. Νομο-
36 θετικῇ δὲ ἀδελφὰ καὶ συγγενῆ τέτταρα ταυτὶ διαφε-
1. ρόντως ἐστὶ, τὸ φιλάνθρωπον, τὸ φιλοδίκαιον, τὸ φιλάγαθον, τὸ μισοπόνηρον. Ὑπὸ γὰρ τούτων ἑκάστου παρακαλεῖται πᾶς, ὅτῳ ζῆλος εἰςέρχεται τοῦ νομοθετεῖν· φιλανθρωπίας μὲν εἰς μέσον προτιθέναι τὰς κοινωφελεῖς γνώμας ἀναδιδασκούσης· δικαιοσύνης δὲ, ὡς ἰσότητα τιμητέον, καὶ ὡς τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονεμητέον ἑκάστοις· φιλαγαθίας δὲ ἀποδέχεσθαι τὰ φύσει καλὰ καὶ παρέχειν ἅπασι τοῖς ἀξίοις ἀταμίευτα πρὸς ἀφθονωτάτην χρῆσιν· μισοπονηρίας δὲ προβεβλῆσθαι τοὺς ἀτιμάζοντας ἀρετὴν καὶ ὡς κοινοὺς δυςμενεῖς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ὑποβλέπεσθαι. Μέγα μὲν οὖν, εἴ τῳ καὶ ἕν τι τῶν λεχθέντων λαβεῖν ἐγένετο, θαυμαστὸν δὲ, ὡς

ἔοικε, τούτων ἀθρόον περιδράξασθαι δυνηθῆναι, οὐ μόνος Μωϋσῆς ἐφικέσθαι δοκεῖ, τρανώσας εὖ μάλα τὰς εἰρημένας ἀρετὰς ἐν οἷς διετάξατο. Συνίσασι δὲ οἱ ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐντυγχάνοντες, ἃς οὐκ ἄν, εἰ μὴ τοιοῦτος ἐπεφύκει, συνέγραψεν ὑφηγησαμένου θεοῦ. Καὶ παραδέδωκε τοῖς ἀξίοις χρῆσθαι, 656
κτημάτων τὸ κάλλιστον, τῶν ἀγαλματοφορουμένων P.
ἐν τῇ ψυχῇ παραδειγμάτων ἀπεικονίσματα καὶ μιμήματα, ἃ καὶ οἱ δηλωθέντες νόμοι γεγόνασι, σαφέστατα τὰς λεχθείσας ἐμφαίνοντες ἀρετάς.

§. 3. Ὅτι δὲ αὐτός τε νομοθετῶν ἄριστος τῶν πανταχοῦ πάντων ὅσοι παρ' Ἕλλησιν ἢ Βαρβάροις ἐγένοντο, καὶ οἱ νόμοι κάλλιστοι καὶ ὡς ἀληθῶς θεῖοι, μηδὲν ὧν χρὴ παραλιπόντες, ἐναργεστάτη πίστις ἥδε. Τὰ μὲν τῶν ἄλλων νόμιμα, εἴ τις ἐπίῃ τῷ λογισμῷ, διὰ μυρίας προφάσεις εὑρήσει κεκινημένα, πολέμοις, ἢ τυραννίσιν, ἤ τισιν ἄλλοις ἀβουλήτοις, ἃ νεωτερισμῷ τύχης κατασκήπτει. Πολλάκις δὲ καὶ τρυφὴ πλεονάσασα χορηγίαις καὶ περιουσίαις ἀφθόνοις καθεῖλε νόμους, τὰ λίαν ἀγαθὰ τῶν πολλῶν φέρειν οὐ δυναμένων, ἀλλὰ διὰ κόρον ἐξυβριζόντων· ὕβρις δ' ἀντίπαλον νόμῳ. Τὰ δὲ τούτου μόνου βέβαια, ἀσάλευτα, ἀκράδαντα, καθάπερ σφραγῖσι φύσεως αὐτῆς σεσημασμένα, μένει παγίως ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγράφη μέχρι νῦν, καὶ πρὸς τὸν ἔπειτα πάντα διαμενεῖν ἐλπὶς αὐτὰ αἰῶνα ὥσπερ ἀθάνατα, ἕως ἂν ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος ᾖ. Τοσαύταις γοῦν χρησαμένου τοῦ ἔθνους μεταβολαῖς κατά τε εὐπραγίας καὶ τὸ ἐναντίον, οὐ-
137 δὲν ἀλλ' οὐδὲ τὸ μικρότατον τῶν διατεταγμένων
M ἐκινήθη, πάντων ὡς ἔοικε τὸ σεμνὸν καὶ θεοπρεπὲς αὐτῶν ἐκτετιμηκότων. Ἃ δὲ μήτε λιμὸς, ἢ λοιμὸς, ἢ πόλεμος, ἢ βασιλεὺς, ἢ τύραννος, ἢ ψυχῆς ἢ σώματος ἢ παθῶν ἢ κακιῶν ἐπανάστασις, ἢ τι ἄλλο θεήλατον ἢ ἀνθρώπειον κακὸν ἔλυσε, πῶς

οὐ περιμέχητα καὶ παντὸς λόγου κρείττονα καθέστηκεν;

§. 4. Ἀλλ᾽ οὔπω τοῦτο θαυμαστὸν, καί τοι μέγα καθ᾽ αὑτὸ δεόντως ἂν νομισθὲν, τὸ ἐξ ἅπαντος τοῦ χρόνου πεφυλάχθαι τοὺς νόμους ἐν βεβαίῳ· ἀλλ᾽ ἐκεῖνο θαυμασιώτερον, ὡς ἔοικε, τὸ μὴ μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους σχεδὸν ἅπαντας, καὶ μάλιστα οἷς ἀρετῆς πλείων λόγος, πρὸς τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν καὶ τιμὴν ὡσιῶσθαι. Γέρας γὰρ τοῦτ᾽ ἔλαχον ἐξαίρετον, ὃ μηδενὶ πρόςεστιν ἑτέρῳ. Σημεῖον δὲ, τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Βάρβαρον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐδεμία πόλις ἐστὶν, ἣ τὰ ἑτέρας νόμιμα τιμᾷ. Μόλις δὲ καὶ τῶν αὐτῆς εἰςαεὶ περιέχεται, πρὸς τὰς τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων μεθαρμοζομένη τροπάς. Ἀθηναῖοι τὰ Λακεδαιμονίων ἔθη καὶ νόμιμα προβέβληνται, καὶ Λακεδαιμόνιοι τὰ Ἀθηναίων. Ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ τὴν Βάρβαρον Αἰγύπτιοι τοὺς Σκυθῶν νόμους φυλάττουσιν, ἢ Σκύθαι τοὺς Αἰγυπτίων, ἢ συνελόντι φράσαι, τοὺς τῶν κατ᾽ Εὐρώπην οἱ τὴν Ἀσίαν οἰκοῦντες, ἢ τοὺς τῶν Ἀσιανῶν ἐθνῶν οἱ ἐν Εὐρώπῃ. Ἀλλὰ σχεδὸν οἱ ἀφ᾽ ἡλίου ἀνιόντος ἄχρι δυομένου, πᾶσα χώρα καὶ ἔθνος καὶ πόλις τῶν ξενικῶν νομίμων ἀλλοτριοῦνται, καὶ οἴονται τὴν τῶν οἰκείων ἀποδοχὴν, εἰ τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀτιμάζοιεν, συναυξήσειν. Ἀλλ᾽ οὐχ ὧδε τὰ ἡμέτερα ἔχει. Πάντας γὰρ ἐπάγεται καὶ συνεπιστρέφει, Βαρβάρους, Ἕλληνας, ἠπειρώτας, νησιώτας, ἔθνη τὰ ἑῷα, τὰ ἑσπέρια, Εὐρώπην, Ἀσίαν, ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα. Τίς γὰρ τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑβδόμην οὐκ ἐκτετίμηκεν, ἄνεσιν πόνων καὶ ῥαστώνην αὐτῷ τε καὶ τοῖς πλησιάζουσιν, οὐκ ἐλευθέροις μόνον, ἀλλὰ καὶ δούλοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποζυγίοις διδούς; Φθάνει γὰρ ἡ ἐκεχειρία καὶ πρὸς πᾶσαν ἀγέλην, καὶ ὅσα πρὸς ὑπηρεσίαν γέγονεν ἀνθρώπου, καθάπερ δοῦλα θεραπεύοντα τὸν φύσει δεσπότην, φθάνει καὶ πρὸς δένδρων καὶ φυτῶν ἅπασαν

657 P.

ἰδέαν. Οὐ γὰρ ἔρνος, οὐ κλάδον, ἀλλ' οὐδὲ πέταλον ἐφεῖται τεμεῖν, ἢ καρπὸν ὅντινα οὖν δρέψασθαι,
138 πάντων διαφειμένων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καὶ
M. ὥςπερ ἐλευθερίαν ἀγόντων, κοινῷ κηρύγματι μηδενὸς
ἐπιψαύοντος. Τίς δὲ τὴν λεγομένην νηστείαν οὐ τέθηπε καὶ προςκυνεῖ, καὶ μάλιστα δι' ἔτους ἀγομένην, τῆς ἱερομηνίας αὐστηρότερον καὶ σεμνότερον τρόπον; Ἐν ᾗ μὲν γὰρ πολὺς ἄκρατος καὶ τράπεζαι πολυτελεῖς, καὶ ὅσα περὶ ἐδωδὴν καὶ πόσιν ἄφθονα πάντα, δι' ὧν αἱ ἀκόρεστοι γαστρὸς ἡδοναὶ συναύξονται, προςαναῤῥηγνῦσαι καὶ τὰς ὑπογαστρίους ἐπιθυμίας· ἐν ᾗ δὲ οὐ σιτίον, οὐ ποτὸν ἔξεστι προςενέγκασθαι, καθαραῖς ὅπως διανοίαις μηδενὸς ἐνοχλοῦντος μηδὲ ἐμποδίζοντος σωματικοῦ πάθους, ὁποῖα φιλεῖ συμβαίνειν ἐκ πλησμονῆς, ἑορτάζωσιν, ἱλασκόμενοι τὸν πατέρα τοῦ παντὸς αἰσίοις εὐχαῖς, δι' ὧν ἀμνηστείαν μὲν παλαιῶν ἁμαρτημάτων, κτῆσιν δὲ καὶ ἀπόλαυσιν νέων ἀγαθῶν εἰώθασιν αἰτεῖσθαι.

§. 5. Τὸ δὲ τῆς νομοθεσίας ἱεροπρεπὲς ὡς οὐ παρ' Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τεθαύμασται, δῆλον ἔκ τε τῶν εἰρημένων ἤδη καὶ ἐκ τῶν μελλόντων λέγεσθαι. Τὸ παλαιὸν ἐγράφησαν οἱ νόμοι γλώσσῃ χαλδαϊκῇ, καὶ μέχρι πολλοῦ διέμειναν ἐν ὁμοίῳ τὴν διάλεκτον οὐ μεταβάλλοντες, ἕως μήπω τὸ κάλλος εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἀνέφηναν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνεχοῦς μελέτης καὶ ἀσκήσεως τῶν χρωμένων, αἴσθησις ἐγένετο καὶ ἑτέροις, καὶ τὸ κλέος ἐφοίτα
πανταχόσε. Τὰ γὰρ καλὰ καὶ ἂν φθόνῳ πρὸς ὀ- 658
λίγον ἐπισκιασθῇ χρόνον, ἐπὶ καιρὸν αὖθις ἀναλάμ- P.
πει φύσεως εὐμενείᾳ. Δεινὸν ἡγησάμενοί τινες, εἰ οἱ νόμοι παρὰ τῷ ἡμίσει ἱμήματι τοῦ ἀνθρώπων γένους ἐξετασθήσονται μόνῳ τῷ βαρβαρικῷ, τὸ δὲ ἑλληνικὸν εἰς ἅπαν ἀμοιρήσει, πρὸς ἑρμηνείαν τὴν τούτων ἐτράποντο. Τὸ δὲ ἔργον ἐπεὶ καὶ μέγα ἦν καὶ κοι-

τωφελὲς οὐκ ἰδιώταις οὐδ' ἄρχουσιν ὧν οὐ πολὺς ἀριθμός, ἀλλὰ βασιλεῦσι καὶ βασιλέων ἀνετέθη τῷ δοκιμωτάτῳ. Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἐπικληθεὶς τρίτος μὲν ἦν ἀπ' Ἀλεξάνδρου τοῦ τὴν Αἴγυπτον παραλαβόντος. Ἀρεταῖς δὲ ταῖς ἐν ἡγεμο-
39 νίᾳ πάντων, οὐχὶ τῶν καθ' αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ
I. καὶ τῶν πάλαι πώποτε γεγενημένων ἄριστος, οὗ καὶ μέχρι νῦν τοσαύταις ὕστερον γενεαῖς ᾄδεται τὸ κλέος, πολλὰ δείγματα καὶ μνημεῖα τῆς μεγαλοφροσύνης κατὰ πόλεις καὶ χώρας ἀπολιπόντος, ὡς ἤδη καὶ ἐν παροιμίας εἴδει τὰς ὑπερόγκους φιλοτιμίας καὶ μεγάλας κατασκευὰς, φιλαδελφείους ἀπ' ἐκείνου καλεῖσθαι. Συνόλως μὲν οὖν ἡ τῶν Πτολεμαίων οἰκία διαφερόντως παρὰ τὰς ἄλλας βασιλείας ἤκμασεν, ἐν δὲ τοῖς Πτολεμαίοις ὁ Φιλάδελφος. Ὅσα γὰρ εἷς ἔδρασεν οὗτος ἐπαινετὰ, μόλις ἐκεῖνοι πάντες ἀθρόοι διεπράξαντο, γενόμενος καθάπερ ἐν ζώῳ τὸ ἡγεμονεῦον, κεφαλὴ τρόπον τινὰ τῶν βασιλέων.

§. 6. Ὁ δὴ τοιοῦτος ζῆλον καὶ πόθον λαβὼν τῆς νομοθεσίας ἡμῶν εἰς ἑλλάδα γλῶτταν τὴν χαλδαϊκὴν μεθαρμόζεσθαι διενοεῖτο. Καὶ πρέσβεις εὐθὺς ἐξέπεμπε πρὸς τὸν τῆς Ἰουδαίας ἀρχιερέα καὶ βασιλέα, ὁ γὰρ αὐτὸς ἦν. Τό τε βούλημα δηλῶν καὶ προτρέπων ἀριστίνδην ἑλέσθαι τοὺς τὸν νόμον διερμηνεύσοντας, ὁ δὲ, οἷα εἰκὸς, ἡσθεὶς καὶ νομίσας οὐκ ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης περὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον ἐσπουδακέναι τὸν βασιλέα, σκεψάμενος τοὺς παρ' αὐτῷ δοκιμωτάτους Ἑβραίων, οἳ πρὸς τῇ πατρίῳ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπεπαίδευντο παιδείαν, ἄσμενος ἀποστέλλει. Ὡς δὲ ἧκον, ἐπὶ ξενίαν κληθέντες λόγοις ἀστείοις καὶ σπουδαίοις τὸν ἑστιάτορα εὐώχουν ἀνθεστιῶντες. Ὁ μὲν γὰρ ἀπεπειρᾶτο τῆς ἑκάστου σοφίας, καινὰς ἀλλ' οὐ τὰς ἐν ἔθει ζητήσεις προτείνων. Οἱ δὲ εὐστόχως καὶ εὐθυβόλως, οὐκ ἐπιτρέποντος μακρηγορεῖν τοῦ καιροῦ, καθάπερ ἀποφθεγγόμενοι τὰ προτεθέντα

διελύοντο. Δοκιμασθέντες δὲ εὐθὺς ἤρχοντο τὰ τῆς κα-
λῆς πρεσβείας ἐπιτελεῖν· καὶ λογισάμενοι παρ' αὐτοῖς
ὅσον εἴη τὸ πρᾶγμα θεσπισθέντας νόμους χρησμοῖς
διερμηνεύειν, μήτ' ἀφελεῖν τι μήτε προσθεῖναι μή-
τε μεταθεῖναι δυναμένους, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς 659
ἰδέαν καὶ τὸν τύπον αὐτῶν διαφυλάττοντας, ἐσκό- P.
πουν τὸ καθαρώτατον τῶν περὶ τὸν τόπον χωρίων
ἔξω πόλεως. Τὰ γὰρ ἐντὸς τείχους, ἅτε παντοδα-
πῶν πληρωθέντα ζώων, διὰ νόσους καὶ τελευτὰς
καὶ τὰς ὑγιαινόντων οὐκ εὐαγεῖς πράξεις ἦν ὕποπτα.
Νῆσος ἡ Φάρος πρόκειται τῆς Ἀλεξανδρείας, ἧς αὐ-
χὴν ὑποταίνιος τέταται πρὸς τὴν πόλιν, περικλυζό-
140 μενος οὐκ ἀγχιβαθεῖ, τὰ δὲ πολλὰ τεναγώδει θα-
M. λάττῃ, ὡς καὶ τῆς τῶν κυμάτων φορᾶς τὸν πολὺν
ἦχον καὶ πάταγον ἐκ πάνυ μακροῦ διαστήματος προ-
εκλύεσθαι. Τοῦτον ἐξ ἁπάντων τῶν ἐν κύκλῳ κρί-
νοντες ἐπιτηδειότατον εἶναι τὸν τόπον ἐνησυχάσαι καὶ
ἐνηρεμῆσαι καὶ μόνῃ τῇ ψυχῇ πρὸς μόνους ὁμιλῆσαι
τοὺς νόμους, ἐνταυθοῖ κατέμειναν καὶ τὰς ἱερὰς
βίβλους λαβόντες ἀνατείνουσιν ἅμ' αὐταῖς καὶ τὰς
χεῖρας εἰς οὐρανὸν, αἰτούμενοι τὸν θεὸν μὴ διαμαρ-
τεῖν τῆς προθέσεως. Ὁ δ' ἐπινεύει ταῖς εὐχαῖς, ἵνα τὸ
πλεῖστον ἢ καὶ τὸ σύμπαν γένος τῶν ἀνθρώπων ὠ-
φεληθῇ, χρησόμενον εἰς ἐπανόρθωσιν βίου φιλοσόφοις
καὶ παγκάλοις διατάγμασι.

§. 7. Καθίσαντες δ' ἐν ἀποκρύφῳ καὶ μηδενὸς παρόντος ὅτι μὴ τῶν τῆς φύσεως μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, οὐρανοῦ, περὶ ὧν πρῶτον τῆς γενέσεως ἔμελλον ἱεροφαντήσειν· κοσμοποιΐα γὰρ ἡ τῶν νόμων ἐστὶν ἀρχή· καθάπερ ἐνθουσιῶντες προεφήτευον οὐκ ἄλλα ἄλλοι, τὰ δ' αὐτὰ πάντες ὀνόματα καὶ ῥήματα, ὥςπερ ὑποβολέως ἑκάστοις ἀοράτως ἐνηχοῦντος. Καί τοι τίς οὐκ εἶδεν ὅτι πᾶσα μὲν διάλεκτος, ἡ δ' ἑλληνικὴ διαφερόντως ὀνομάτων πλουτεῖ, καὶ ταὐτὸν ἐνθύμημα οἷόν τε μεταφράζοντα καὶ παραφράζοντα σχηματίσαι πολλαχῶς, ἄλλοτε ἄλλας ἐφαρμόζοντα

;. Ὅπερ ἐπὶ ταύτης τῆς νομοθεσίας αὖ φασι
ῆναι, συνενεχθῆναι δ᾽ εἰς ταὐτὸ κύρια κυρίοις
ασι τὰ ἑλληνικὰ τοῖς χαλδαϊκοῖς, ἐναρμοσθέντα
άλα τοῖς δηλουμένοις πράγμασιν. Ὃν γὰρ τρό-
οἶμαι γεωμετρίας καὶ διαλεκτικῆς τὰ σημαινό-
;, ποικιλίαν ἑρμηνείας οὐκ ἀνέχεται, μένει δ᾽ ἀ-
βλητος ἡ ἐξ ἀρχῆς τεθεῖσα· τὸν αὐτὸν ὡς ἔοικε
τον καὶ οὗτοι συντρέχοντα τοῖς πράγμασιν ὀνό-
α ἐξεῦρον, ἅπερ δὴ μόνα ἢ μάλιστα τρανώσειν
λεν ἐμφαντικῶς τὰ δηλούμενα. Σαφεστάτη δὲ
του πίστις. Ἐάν τε Χαλδαῖοι τὴν ἑλληνικὴν
τταν, ἐάν τε Ἕλληνες τὴν Χαλδαίων ἀναδιδα-
ῶσι, καὶ ἀμφοτέραις ταῖς γραφαῖς ἐντύχωσι, τῇ
χαλδαϊκῇ καὶ τῇ διερμηνευθείσῃ, καθάπερ ἀδελ-
;, μᾶλλον δὲ ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔν τε τοῖς
ίγμασι καὶ τοῖς ὀνόμασι τεθήπασι καὶ προσκυ- 660
σιν, οὐχ ἑρμηνεῖς ἐκείνους, ἀλλ᾽ ἱεροφάντας καὶ P.
φήτας προσαγορεύοντες, οἷς ἐξεγένετο συνδραμεῖν
ισμοῖς εἰλικρινέσι τῷ Μωϋσέως καθαρωτάτῳ πνεύ-
τι. Διὸ καὶ μέχρι νῦν ἀνὰ πᾶν ἔτος ἑορτὴ καὶ
νήγυρις ἄγεται κατὰ τὴν Φάρον νῆσον, εἰς ἣν
ι. Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ παμπληθεῖς ἕτεροι
ιαπλέουσι, τό τε χωρίον σεμνύνοντες, ἐν ᾧ πρῶ-
ν τὸ τῆς ἑρμηνείας ἐξέλαμψε, καὶ παλαιᾶς ἕνεκα
εργεσίας ἀεὶ νεαζούσης εὐχαριστήσοντες τῷ θεῷ.
ετὰ δὲ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας, οἱ μὲν πη-
μενοι σκηνὰς ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς αἰ-
αλίτιδος ψάμμου κατακλίναντες ἐν ὑπαίθρῳ μετ᾽
κείων καὶ φίλων ἑστιῶνται, πολυτελεστέραν τῆς ἐν
σιλείοις κατασκευῆς τότε τὴν ἀκτὴν νομίζοντες.
ὕτω μὲν οἱ νόμοι ζηλωτοὶ καὶ περιμάχητοι πᾶσιν
ιώταις τε καὶ ἡγεμόσιν ἐπιδείκνυνται, καὶ ταῦτ᾽ ἐκ
ολλῶν χρόνων τοῦ ἔθνους οὐκ εὐτυχοῦντος. Τὰ δὲ
ῶν μὴ ἐν ἀκμαῖς πέφυκέ πως ἐπισκιάζεσθαι. Εἰ δὲ
ένοιτό τις ἀφορμὴ πρὸς τὸ λαμπρότερον, πόσην εἰ-
ὸς ἐπίδοσιν γενήσεσθαι; Καταλιπόντας ἂν οἶμαι τὰ

ἴδια, καὶ πολλὰ χαίρειν φράσαντας τοῖς πατρίοις ἑκάστους μεταβαλεῖν ἐπὶ τὴν τούτων μόνων τιμήν. Εὐτυχίᾳ γὰρ τοῦ ἔθνους οἱ νόμοι συναναλάμψαντες ἀμαυρώσουσι τοὺς ἄλλους, καθάπερ ἀνατείλας ἥλιος τοὺς ἀστέρας.

§. 8. Ἀπόχρη μὲν οὖν καὶ τὰ λεχθέντα πολὺς ἔπαινος εἶναι τοῦ νομοθέτου. Πλείων δέ ἐστιν ἕτερος, ὃν αὐταὶ περιέχουσιν αἱ ἱερώταται βίβλοι, πρὸς ἃς ἤδη τρεπτέον, εἰς τὴν ἔνδειξιν τῆς τοῦ συγγράψαντος ἀρετῆς. Τούτων τοίνυν, τὸ μέν ἐστιν ἱστορικὸν μέρος, τὸ δὲ περὶ τὰς προστάξεις καὶ ἀπαγορεύσεις, ὑπὲρ οὗ δεύτερον λέξομεν, τὸ πρότερον τῇ τάξει πρότερον ἀκριβώσαντες. Ἔστιν οὖν τοῦ ἱστορικοῦ τὸ μὲν περὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, τὸ δὲ γενεαλογικόν· τοῦ δὲ γενεαλογικοῦ τὸ μὲν περὶ κολάσεως ἀσεβῶν, τὸ δ᾽ αὖ περὶ τιμῆς δικαίων. Οὗ δὲ χάριν ἐνθένδε τῆς νομοθεσίας ἤρξατο, τὰ περὶ τὰς προστάξεις καὶ ἀπαγορεύσεις ἐν δευτέρῳ θεὶς, λεκτέον. Οὐ γὰρ οἷά τις συγγραφεὺς, ἐπετήδευσε παλαιῶν πράξεων καταλιπεῖν ὑπομνήματα τοῖς ἔπειτα τοῦ ψυχαγωγῆσαι χάριν ἀνωφελῶς, ἀλλ᾽ ἠρχαιολόγησεν ἄνωθεν ἀρξάμενος τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως, ἵν᾽ ἐπιδείξῃ δύο τὰ ἀναγκαιότατα. Ἓν μὲν, τὸν αὐτὸν πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦ κόσμου καὶ ἀληθείας νομοθέτην, ἕτερον δὲ, τὸν χρησόμενον τοῖς νόμοις ἀκολουθίαν φύσεως ἀσπασόμενον, καὶ βιωσόμενον κατὰ τὴν τοῦ ὅλου διάταξιν ἁρμονίᾳ καὶ συμφωνίᾳ πρὸς ἔργα λόγων, καὶ πρὸς λόγους ἔργων.

§. 9. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων νομοθετῶν οἱ μὲν 661 εὐθὺς, ἅ τε χρὴ πράττειν καὶ ἃ μὴ, διαταξάμενοι, P. τιμωρίας κατὰ τῶν παραβαινόντων ὥρισαν· οἱ δὲ
142 ἀμείνους δόξαντες εἶναι τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐνθένδε ἐ-
M. ποιήσαντο, πόλιν δὲ τῷ λόγῳ κτίσαντες καὶ ἱδρυσάμενοι πρότερον, ἣν ἐνόμιζον οἰκειοτάτην εἶναι καὶ πρεπωδεστάτην τῇ κτισθείσῃ πολιτείαν, καὶ διὰ τῆς τῶν νόμων θέσεως πρότερον ἐφήρμοζον. Ὁ δὲ τὸ μὲν

πρότερον ὑπολαβὼν, ὅπερ ἦν, τυραννικόν τε καὶ δεσποτικὸν, ἄνευ παραμυθίας προστάττειν ὡς οὐκ ἐλευθέροις, ἀλλὰ δούλοις· τὸ δὲ ὕστερον ἐμμελὲς μὲν, οὐ μὴν τελείως ἐπαινετὸν ἅπασι τοῖς κρίνασις ἔοικεν, ἐν ἑκατέρῳ τῶν λεχθέντων διήνεγκεν. Ἔν τε γὰρ ταῖς προστάξεσι καὶ ταῖς ἀπογορεύσεσιν ὑποτίθεται καὶ παρηγορεῖ τὸ πλέον ἢ κελεύει, μετὰ προοιμίων καὶ ἐπιλόγων τὰ πλεῖστα καὶ ἀναγκαιότατα πειρώμενος ὑφηγεῖσθαι, τοῦ προτρέψασθαι χάριν μᾶλλον ἢ βιάσασθαι, πόλεώς τε χειροποιήτου κτίσιν καὶ ἀρχὴν ποιήσασθαι τῆς γραφῆς ταπεινότερον ἢ κατ᾽ ἀξίαν τῶν νόμων ὑπολαβὼν εἶναι, πρὸς τὸ μέγεθος καὶ κάλλος τῆς ὅλης νομοθεσίας ἀκριβεστάτῃ ὄψει τῇ κατὰ διάνοιαν ἀπιδὼν, καὶ νομίσας αὐτὴν κρείττονα καὶ θειοτέραν, ἢ ὥςτε κύκλῳ τινὶ τῶν ἐπὶ γῆς ὁρισθῆναι, τῆς μεγαλοπόλεως τὴν γένεσιν εἰςηγήσατο, τοὺς νόμους ἐμφερεστάτην εἰκόνα τῆς τοῦ κόσμου πολιτείας ἡγησάμενος εἶναι.

§. 10. Τῶν γοῦν ἐν μέρει διατεταγμένων τὰς δυνάμεις εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάζειν ἐθελήσειεν, εὑρήσει τῆς τοῦ παντὸς ἁρμονίας ἐφιεμένας, καὶ τῷ λόγῳ τῆς ἀϊδίου φύσεως συναδούσας, δι᾽ οὗ καὶ τοὺς ἀφθόνων μὲν ἀγαθῶν ἀξιωθέντας, ὅσα κατ᾽ εὐεξίαν σωμάτων καὶ τὰς περὶ πλοῦτον καὶ δόξαν, καὶ τὰ ἄλλα ἐκτὸς εὐτυχίας, ἀρετῆς δ᾽ ἀφηνιάσαντας, καὶ οὐκ ἀνάγκῃ, γνώμῃ δὲ ἑκουσίῳ πανουργίαν, καὶ τὰς ἄλλας κακίας, ὡς μέγα ὄφελος τὴν μεγίστην ζημίαν ἐπιτηδεύσαντας, καθάπερ οὐκ ἀνθρώπων ἐχθροὺς, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου τὰς ἐν ἔθει τιμωρίας οὔ φησιν ὑπομεῖναι, ἀλλὰ καινοτάτας καὶ παρηλλαγμένας, ἃς ἐμεγαλούργησεν ἡ πάρεδρος τῷ θεῷ μισοπόνηρος δίκη, τῶν τοῦ παντὸς δραστικωτάτων στοιχείων ἐπιθεμένων, ὕδατος καὶ πυρὸς, ὡς καιρῶν περιόδοις, τοὺς μὲν κατακλυσμοῖς φθαρῆναι, τοὺς δὲ καταφλεχθέντας ἀπολέσθαι. Πελάγη μὲν ἀρθέντα καὶ ποταμοὶ μετεωρισθέντες αὐθιγενεῖς

τε καὶ χειμάῤῥοι τὰς ἐν τῇ πεδιάδι πόλεις ἁπάσας ἐπέκλυσαν καὶ κατέσυραν, τὰς δὲ κατὰ τὴν ὀρεινὴν αἱ μεθ᾽ ἡμέραν καὶ νύκτωρ συνεχεῖς καὶ ἀδιάστατοι ὄμβρων φοραί. Χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων πάλιν τοῦ γένους συναυξηθέντος, καὶ εἰς 662 πολυανθρωπίαν ἐπιδόντος, ἐπειδὴ τὸ περὶ τοὺς προ- P.
143 γόνους πάθος οἱ ἀπόγονοι μάθημα σωφροσύνης
M. οὐκ ἐποιήσαντο, πρὸς δὲ ἀκολασίας ἐτράποντο, ζηλωταὶ χαλεπωτέρων ἐπιτηδευμάτων γενόμενοι, πυρὶ τούτους ἀναλῶσαι διενοήθη. Τότ᾽ οὖν, ὡς μηνύει τὰ λόγια, κεραυνοὶ ῥυέντες ἐξ οὐρανοῦ τούς τε ἀσεβεῖς κατέπρησαν καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν. Καὶ μέχρι τοῦ νῦν μνημεῖα τοῦ συμβεβηκότος ἀλέκτου πάθους δείκνυται κατὰ Συρίαν ἐρείπια καὶ τέφρα καὶ θεῖον καὶ καπνὸς καὶ ἡ ἔτι ἀναδιδομένη φλὸξ ἀμαυρὰ, καθάπερ διασμυχομένου πυρός. Ἐν δὲ τούτῳ συνέβαινε τούς τε ἀσεβεῖς ταῖς εἰρημέναις τιμωρίαις κολάζεσθαι, καὶ τοὺς καλοκἀγαθίᾳ διενηνοχότας εὖ πάσχειν, ἀρετῆς ἐπαξίων ἄθλων τυγχάνοντας. Ἐν μέν γε τῇ φορᾷ τοῦ κεραυνίου πυρὸς, οἰκήτορσιν αὐτοῖς ὅλης χώρας ἐμπιπραμένης, εἷς μόνος ἀνὴρ μέτοικος ἐπιφροσύνῃ θείᾳ σώζεται, διότι τῶν ἐγχωρίων παρανομημάτων οὐδὲν ἠσπάσατο, τῶν μετοίκων εἰωθότων ἀσφαλείας ἕνεκα τὰ ξενικὰ τιμᾶν, ἐπεὶ τοῖς ἀτιμάζουσι κίνδυνος ἐκ τῶν αὐτοχθόνων ἕπεται. Καίτοι γ᾽ οὐκ ἐπ᾽ ἄκρον ἧκε σοφίας, ὡς διὰ τελειότητα τῆς ἐν αὐτῷ φύσεως τοσούτου γέρως ἀξιωθῆναι, ἀλλ᾽ ὅτι μόνον τοῖς πολλοῖς οὐ συνηνέχθη πρὸς τὸ ἁβροδίαιτον ἀποκλῖναι, καὶ πάσας μὲν ἡδονὰς, πάσας δὲ ἐπιθυμίας χορηγίαις ἀφθόνοις ἀνάψασιν, ὥσπερ φλόγα λασίῳ ὕλῃ κεχυμένην.

§. 11. Κατὰ δὲ τὸν μέγαν κατακλυσμὸν ὀλίγου δέω φάναι τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους φθειρομένου, τὸν Νῶε οἶκον ἀπαθῆ γενέσθαι παντὸς κακοῦ λόγος ἔχει, τὸν πρεσβύτατον καὶ ἡγεμόνα τῆς

ις, ἐπειδὴ συνέβαινε μηδενὸς ἀδικήματος ἑκου- προσάψασθαι. Τὸν δὲ τρόπον τῆς σωτηρίας, ἱεραὶ βίβλοι περιέχουσιν, ἄξιον ἱστορῆσαι, διά μεγαλουργίαν, καὶ ἅμα βελτίωσιν ἠθῶν. Νομι- ὶς γὰρ εἶναι ἐπιτήδειος, μὴ μόνον ἀμοιρῆσαι τῆς ῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ δευτέρας γενέσεως ἀν- ώπων αὐτὸς ἀρχὴ γενέσθαι, θείαις προστάξεσιν ὑφηγοῦντο οἱ χρησμοὶ, ξύλινον δημιουργήσας ἔρ- μέγιστον εἰς πήχεις τριακοσίους μῆκος, καὶ πεν- ιοντα εὖρος, καὶ τριάκοντα ὕψος, καὶ συνεχῆ ασκευασάμενος ἔνδον οἰκήματα, ἐπίπεδα καὶ ὑ- ῷα, τριώφορα καὶ τετρώροφα, καὶ τροφὰς ἑτοι- σάμενος, ἀφ᾽ ἑκάστου γένους ζώων ὅσα χερσαῖα ὶ πτηνὰ εἰςήγαγεν ἄῤῥεν τε καὶ θῆλυ, σπέρματα ολειπόμενος πρὸς καταλλαγὴν καιρῶν τῶν αὖθις ιτε γενησομένων. Ἤιδει γὰρ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ εων, καὶ ἂν εἰ τὰ εἴδη φθείροιτο, ἀλλά τοι τὴν τοῖς γένεσιν ἀφθαρσίαν, ἕνεκα τῆς πρὸς ὁμοιό- 663 τητος, καὶ τοῦ μηδὲν κατὰ πρόθεσιν φύντων ποτὲ P. υθῆναι διαμένουσαν.

§. 12. Οὗ χάριν πάντα ἐπειθάρχει, καὶ τὰ τέως γριωμένα ἐξημεροῦτο, καὶ οἷα νομεῖ καὶ ἀγελάρχῳ ιθασσευθέντα ἐπηκολούθει. Μετὰ δὲ τὴν εἴσοδον πάντων εἴ τις ἐθεάσατο τὸ πλήρωμα, οὐκ ἂν διή- ιαρτεν εἰπὼν, ἀντίμιμον γῆς εἶναι πάσης, ἐν αὐτῷ ρέρον τὰ ζώων γένη, ὧν καὶ ἡ σύμπασα γῆ τὰ ἀ- ιύθητα εἴδη καὶ πρότερον ἤνεγκε, καὶ ὕστερον αὖ- θις οἴσει. Τὰ δ᾽ εἰκασθέντα χρόνοις ὕστερον οὐ μακροῖς ἀπέβαινε. Τὸ μὲν γὰρ πάθος ἐλώφα, καὶ ἡ τοῦ κατακλυσμοῦ φθορὰ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐμειοῦτο, τῶν τε ὄμβρων ἐπισχεθέντων καὶ τοῦ κατὰ πᾶσαν γῆν ἀναχυθέντος ὕδατος, πῇ μὲν ἀναλισκο- μένου τῷ ἀφ᾽ ἡλίου φλογμῷ, πῇ δὲ ὑπονοστοῦντος εἰς χαράδρας καὶ φάραγγας καὶ τὰς ἄλλας τῆς γῆς κοιλότητας. Ὥςπερ γὰρ θεοῦ προστάξαντος ἑκάστη φύσις, ὅπερ ἔχρησεν οἷα δάνειον ἀναγκαῖον ἀπελάμ-

βανε, θάλαττα καὶ πηγαὶ καὶ ποταμοί. Πρὸς γὰρ τοὺς οἰκείους τόπους ἕκαστον ῥεῖθρον ὑπενόστει. Μετὰ δὲ τὴν κάθαρσιν τῶν ὑπὸ σελήνην ἀπολουσαμένης τῆς γῆς καὶ νέας ἀναφανείσης καὶ τοιαύτης οἵαν εἰκὸς εἶναι, ὅτε τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ κόσμου παντὸς ἐκτίζετο, πρόεισιν ἐκ τοῦ ξυλίνου κατασκευάσματος αὐτὸς καὶ γυνὴ καὶ υἱοὶ καὶ αἱ τούτων γυναῖκες, καὶ μετὰ τῆς οἰκίας ἀγεληδὸν τὰ συνεληλυθότα τῶν ζώων γένη, πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων σποράν τε καὶ γένεσιν. Ταῦτα τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐστὶν ἀριστεῖα καὶ ἆθλα, δι᾽ ὧν οὐ μόνον αὐτοὶ καὶ γένη σωτηρίας ἔτυχον τοὺς μεγίστους ἐκφυγόντες κινδύνους, οἳ κατὰ τὸν τῶν στοιχείων νεωτερισμὸν τοῖς πανταχοῦ πᾶσιν ἐπετειχίσθησαν, ἀλλὰ καὶ παλιγγενεσίας ἐγένοντο ἡγεμόνες, καὶ δευτέρας ἀρχηγέται περιόδου, καθάπερ ἐμπυρεύματα τῶν ζώων ἀρίστου γένους ἀνθρώπων ὑπολειφθέντες, ὃ τὴν ἡγεμονίαν τῶν περιγείων ἅπαξ ἁπάντων ἔλαχεν, ἀντίμιμον γεγονὸς θεοῦ δυνάμεων, εἰκὼν τῆς ἀοράτου φύσεως ἐμφανής, ἀϊδίου γενητή.

ΠΕΡΙ ΒΙΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ARGUMENTUM LIBRI TERTII DE

VITA MOYSIS.

Sacerdotio etiam Moyses fungebatur; nam deum colere primum est regentium officium (1. 2). Ut illud rite administraret, deus ipse eum sacra docuit, et qua ratione haec sint facienda (3). Templi exstruendi imaginem animo Moysis deus impressit (4), ad cuius similitudinem tabernaculum, quo in deserto utebantur, compositum est (5), mystice quidem ita, ut singulae eius partes reconditioris sapientiae quid proderent (6. 7.) Intus stabat arca, in qua volumen legum a Moyse latarum servabatur, altaria, mensae, aliaeque res sacrae (8-10). Symbolice etiam composita erant ornamenta in vestimentis sacerdotum; cuncta enim totius mundi imaginem referebant. (11-15.) Pontifices creavit fratrem eiusque filios, ut victimas mactarent non solum pro malis sed etiam pro bonis hominibus; peccator enim iam homo eo, quod natus est (16-18). Aedituos vero constituit leviticam tribum, ob insigne pietatis specimen, quod in occidendis religionum Aegyptiacarum asseclis exhibuit (19-22.) Prophetam Moysem summum fuisse declarant oracula omnis generis, quae et per eum deus, et ipse afflatus numine edidit (23-26). Die quovis septimo quietem agere populum iussit, ut deum philosophicis meditationibus sacrisque faciendis coleret (27. 28). In paschate

celebrando obitum amicorum et cognatorum lugentes arcessendos esse a templo dei oraculo instructus sanxit (29. 30.); similiter de iure hereditario ex divino oraculo plura decrevit et constituit (31. 32.) Ex se ipso numine afflatus vaticinatus est in littore maris rubri, ad verbum eius Hebraeis transitum praebentis, (33. 34.) Simile specimen edidit in manna colligendo (35. 36); in Levitis ad aedituorum ministerium constituendis (37), et in rebellibus puniendis (38), et in praedictione mortis, quam obiit (39.)

[illegible]

§. 1. Δύο μὲν ἤδη μέρη Μωϋσέως τοῦ βίου διεξεληλύθαμεν, τὸ περὶ βασιλείας, καὶ νομοθετικῆς. Τρίτον δὲ προςαποδοτέον τὸ περὶ ἱερωσύνης. Ὁ τοίνυν μέγιστον καὶ ἀναγκαιότατον ἀρχιερεῖ προςεῖναι δεῖ τὴν εὐσέβειαν, ἐν τοῖς μάλιστα οὗτος ἤσκησεν, ἅμα καὶ φύσεως εὐμοιρίᾳ χρησάμενος, ἣν ὥςπερ ἀγαθὴν ἄρουραν φιλοσοφία παραλαβοῦσα δογμάτων θεωρίᾳ παγκάλων ἐβελτίωσε. Καὶ οὐ πρότερον ἀνῆκεν ἢ τελειογονηθῆναι τοὺς ἀρετῆς καρποὺς διά τε λόγων καὶ πράξεων. Τοιγαροῦν μετ' ὀλίγων ἄλλων φιλόθεός τε καὶ θεοφιλὴς ἐγένετο, καταπνευσθεὶς ὑπ' ἔρωτος οὐρανίου, καὶ διαφερόντως τιμήσας τὸν ἡγεμόνα τοῦ παντὸς, καὶ ἀντιτιμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ. Τιμὴ δὲ ἁρμόττουσα σοφῷ θεραπεύειν τὸ πρὸς ἀλήθειαν ὄν. Ἱερωσύνη δὲ θεραπείαν ἐπιτετήδευκε θεοῦ. Τούτου τοῦ γέρως, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν ἐν τοῖς οὖσιν οὐκ ἔστιν, ἠξιοῦτο, χρησμοῖς ἕκαστα τῶν εἰς τὰς λειτουργίας καὶ ἱερὰς ὑπηρεσίας ἀναδιδασκόμενος.

§. 2. Ἔδει δὲ πρότερον ὥςπερ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καθαρεῦσαι μηδενὸς πάθους προσαψάμενον, ἀλλ' ἁγνεῦσαι ἀπὸ πάντων ὅσα τῆς θνητῆς ἐστὶ φύσεως, σιτίων καὶ ποτῶν, καὶ τῆς πρὸς γυναῖκας ὁμιλίας. Ἀλλὰ ταύτης μὲν ἐκ πολλῶν χρό-

νων κατεφρόνησε, καὶ σχεδὸν ἀφ᾽ οὗ τὸ πρῶτον
146 ἤρξατο προφητεύειν καὶ θεοφορεῖσθαι, προςῆκον
M. ἡγούμενος ἕτοιμον ἐμπαρέχειν ἀεὶ τοῖς χρησμοῖς ἑαυτόν. Σιτίων τε καὶ ποτῶν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἑξῆς ἠλόγησε, δῆλον ὅτι τροφὰς ἔχων ἀμείνους τὰς διὰ θεωρίας, αἷς ἄνωθεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ καταπνεόμενος, τὴν μὲν διάνοιαν τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ σῶμα διὰ τῆς ψυχῆς ἐβελτιοῦτο, καθ᾽ ἑκάτερον πρός τε ἰσχὺν καὶ εὐεξίαν ἐπιδιδοὺς, ὡς τοὺς ἰδόντας ὕστερον ἀπιστεῖν. Εἰς γὰρ ὄρος ὑψηλότατον καὶ ἱερώτατον τὸν περὶ τὸν τόπον ἀνελθὼν προς- 665
τάξεσι θείαις, ὅπερ ἀπρόςιτον καὶ ἄβατον ἦν, εἰς P.
ἐκεῖνον λέγεται διαμεῖναι τὸν χρόνον, οὐδὲν ἐπιφερόμενος τῶν εἰς ἀναγκαίαν ἀπόλαυσιν τροφῆς, καὶ ἡμέραις ὕστερον, ὡς ἐλέχθη, τετταράκοντα κατέβαινε, πολὺ καλλίων τὴν ὄψιν ἢ ὅτε ἀνῄει, ὡς τοὺς ὁρῶντας τεθηπέναι καὶ καταπεπλῆχθαι, καὶ μηδὲν ἐπιπλέον ἀντέχειν τοῖς ὀφθαλμοῖς δύνασθαι κατὰ τὴν προςβολὴν ἡλιοειδοῦς φέγγους ἀπαστράπτοντος.

§. 3. Ἔτι δὲ ἄνω διατρίβων ἐμυσταγωγεῖτο παιδευόμενος τὰ κατὰ τὴν ἱερωσύνην πάντα καὶ πρῶτα, ἃ δὴ πρῶτα τῇ τάξει, τὰ περὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ κατασκευήν. Εἰ μὲν οὖν τὴν χώραν εἰς ἣν μετανίσταντο, ἤδη παρειλήφεσαν, ἀναγκαῖον ἦν ἱδρύσασθαι περισημότατον νεὼν ἐν τῷ καθαρωτάτῳ λίθων πολυτελῶν ὕλης, καὶ περὶ αὐτὸν τείχη μεγάλα δείμασθαι, καὶ νεωκόροις παμπληθεῖς οἰκίας, ὀνομάσαντας ἱερόπολιν τὸν τόπον. Ἐπεὶ δὲ ἔτι κατὰ τὴν ἐρήμην ἐπλάζοντο, τοῖς μήπω παγίως ἱδρυθεῖσιν ἥρμοττε φορητὸν ἔχειν ἱερὸν, ἵν᾽ ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις καὶ στρατοπεδείαις θυσίας ἀνάγωσι, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα κατὰ τὰς ἱερουργίας δρῶσι μηδενὸς ἀμοιροῦντες ὧν χρὴ τοὺς ἐν πόλεσιν οἰκοῦντας. Σκηνὴν οὖν ἔργον ἱερώτατον δημιουργεῖν ἔδοξεν, ἧς τὴν κατασκευὴν θεςφάτοις λόγοις ἐπὶ τοῦ ὄρους

Μωϋσῆς ἀνεδιδάσκετο, τῶν μελλόντων ἀποτελεῖσθαι σωμάτων ἀσωμάτους ἰδέας τῇ ψυχῇ θεωρῶν, πρὸς ἃς ἔδει, καθάπερ ἀπ' ἀρχετύπου γραφῆς καὶ νοητῶν παραδειγμάτων αἰσθητὰ μιμήματα ἀπεικονισθῆναι. Προσῆκον γὰρ ἦν τῷ ὡς ἀληθῶς ἀρχιερεῖ, καὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ κατασκευὴν ἐπιτραπῆναι, ἵν' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἡρμοσμένας καὶ συμφώνους τοῖς δημιουργηθεῖσι ποιεῖται τὰς ἐν τῷ ἱερᾶσθαι λειτουργίας.

§. 4. Ὁ μὲν οὖν τύπος τοῦ παραδείγματος ἐνεσφραγίζετο τῇ διανοίᾳ τοῦ προφήτου, διαζωγραφούμενος καὶ προδιαπλαττόμενος ἀφανῶς ἄνευ ὕλης ἀοράτοις εἴδεσι. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα πρὸς τὸν τύπον ἐδημιουργεῖτο ἐναποματτομένου τὰς σφραγῖδας τοῦ τεχνίτου ταῖς προσφόροις ἑκάστῳ ὑλικαῖς οὐσίαις.
Ἦν δὲ ἡ κατασκευὴ τοιάδε. Ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα
147 κίονες κέδρου τῆς ἀσηπτοτάτης ἀπὸ στελέχων κο-
M. πέντες εὐερνεστάτων περιεβάλλοντο χρυσῷ βαθεῖ.
Καὶ ἔπειτα ἑκάστῳ δύο ἀργυραῖ βάσεις ὑπερείδοντο καὶ κατὰ τὸ ἀκροκιόνιον ἐφηρμόζετο χρυσῆ κεφαλίς. Εἰς μὲν οὖν τὸ μῆκος τεσσαράκοντα κίονας διέταττεν ὁ τεχνίτης, ἑκατέρωθεν τοὺς ἡμίσεις εἴκοσι, μηδὲν ἐν μέσῳ διάστημα ποιούμενος, ἀλλ' ἑξῆς ἐφαρ-
μόζων καὶ συνάπτων, ἵν' οἷα τείχους ὄψις μία προ- 666
φαίνηται. Εἰς δὲ τὸ ἐσώτατον πλάτος τοὺς λοιποὺς P.
ὀκτὼ, ἓξ μὲν κατὰ τὴν μέσην χώραν, δύο δὲ ἐν τοῖς παρ' ἑκάτερα τῆς μέσης γωνίας, τὸν μὲν ἐπὶ δεξιὰ, τὸν δ' ἐπ' εὐώνυμα. Κατὰ δὲ τὴν εἴσοδον ἄλλους τέτταρας, τὰ μὲν ἄλλα ὁμοίους, μίαν δὲ ἀντὶ δυοῖν ἔχοντας βάσιν τῶν ἐξ ἀντικρὺ, μεθ' οὓς ἐξωτάτω πέντε μόναις ταῖς βάσεσι διαφέροντας· χαλκαῖ γὰρ ἦσαν. Ὥστε τῆς σκηνῆς τοὺς σύμπαντας εἶναι δίχα τῶν ἐν ταῖς γωνίαις δυοῖν ἀφανῶν, πέντε καὶ πεντήκοντα ἐμφανεῖς, τὸν ἀπὸ μονάδος μέχρι δεκάδος τῆς παντελείας συμπληρούμενον ἀριθμόν. Εἰ δὲ βουληθείη τις τοὺς ἐν τῷ προπυλαίῳ πέντε τῷ ὑπαίθρῳ συνάπτοντας,

ὃ κέκληκεν αὐτὴν, τιθέναι χωρίς, ἀπολειφθήσεται ὁ ἁγιώτατος πεντηκοντάδος ἀριθμὸς, δύναμις ὢν τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου, ὅπερ ἐστὶ τῆς τῶν ὅλων γενέσεως ἀρχὴ, συμπληρωθεὶς ἐκ τῶν ἐντὸς κιόνων. Τεσσαράκοντα μὲν τῶν καθ' ἑκατέραν πλευρὰν εἴκοσιν, ἓξ δὲ τῶν ἐν μέσῳ, δίχα τῶν ἐν ταῖς γωνίαις ἀποκεκρυμμένων. Τεσσάρων δὲ τῶν ἄντικρυ, ἐφ' ὧν τὸ καταπέτασμα. Τὴν δὲ αἰτίαν ἧς ἕνεκα τοὺς πέντε τοῖς πεντήκοντα συγκατατάττων, καὶ χωρὶς αὐτῶν τίθημι, δηλώσω. Ἡ πεντὰς αἰσθήσεων ἀριθμός ἐστιν. Αἴσθησις δὲ ἐν ἀνθρώπῳ πῇ μὲν νεύει πρὸς τὰ ἐκτὸς, πῇ δὲ ἀνακάμπτει πρὸς τὸν νοῦν, ὑπηρέτις οὖσα φύσεως νόμοις αὐτοῦ. Διὸ καὶ τὴν μεθόριον χώραν ἀπένειμε τοῖς πέντε. Τὰ μὲν γὰρ ἐντὸς αὐτῶν ἐκνένευκε πρὸς τὰ ἄδυτα τῆς σκηνῆς, ἅπερ ἐστὶ συμβολικῶς νοητά. Τὰ δὲ ἐκτὸς πρὸς τὸ ὕπαιθρον καὶ τὴν αὐλὴν, ἅπερ ἐστὶν αἰσθητὰ, παρ' ὃ καὶ ταῖς βάσεσι διήνεγκαν· χαλκαῖ γάρ εἰσιν. Ἐπεὶ δὲ τῆς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεως κεφάλαιον μὲν καὶ ἡγεμονικὸν ὁ νοῦς, ἐσχατιὰ δὲ καὶ ὡσανεὶ βάσις τὸ αἰσθητὸν, εἴκασε δὴ τὸν μὲν νοῦν χρυσῷ, χαλκῷ δὲ τὸ αἰσθητόν. Μέτρα δὲ τῶν κιόνων ταῦτα. Δέκα μὲν πήχεις τὸ μῆκος, πέντε δὲ καὶ ἥμισυ τὸ εὖρος, ἵν' ἡ σκηνὴ πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἴση προφαίνηται.

148 §. 5. Παγκάλοις δὲ καὶ ποικίλοις ὑφάσμασιν αὐτὴν
M. περιέβαλεν, ὑακίνθῳ, καὶ πορφύρᾳ, καὶ κοκκίνῳ, καὶ βύσσῳ καταχρώμενος εἰς τὴν ὑφήν. Δέκα γὰρ, ἃς διὰ τῆς ἱερᾶς γραφῆς ὠνόμασεν αὐλαίας, ἐκ τῶν ἀρτίως λεχθέντων γενῶν ἐδημιούργει, μήκει μὲν ὀκτὼ καὶ εἴκοσι πηχῶν ἑκάστην, εἰς δὲ τέσσαρας πήχεις τὸ εὖρος ἀνατείνων, ἵνα καὶ δεκάδα ἔχωσι τὴν παντέλειαν, καὶ τετράδα τὴν δεκάδος οὐσίαν, καὶ τὸν ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ἀριθμὸν τέλειον, ἴσον τοῖς ἑαυτοῦ
μέρεσι, καὶ τὴν τεσσαρακοντάδα, τὴν ζῳογονικω- 667
τάτην, ἐν ᾗ διαπλάττεσθαί φασιν ἄνθρωπον ἐν τῷ P.

τῆς φύσεως ἐργαστηρίῳ. Οἱ μὲν οὖν εἰκοσιοκτὼ πήχεις τῶν αὐλαίων τοιαύτην ἔχουσι τὴν διανομήν. Δέκα μὲν κατὰ τὸν ὄροφον, τοσοῦτον γάρ ἐστι τῆς σκηνῆς τὸ εὖρος. Οἱ δὲ λοιποὶ παρὰ τὰς πλευρὰς ἑκατέρωθεν ἐννέα πρὸς σκέπην ἀποτείνονται τῶν κιόνων, ὑπολειπομένου πήχεως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἵνα μὴ ἀνασύρηται πάγκαλον καὶ ἱεροπρεπὲς ὕφασμα. Τῶν δὲ τεσσαράκοντα, οἳ συναριθμοῦνται ἐκ τοῦ τῶν δέκα αὐλαίων πλάτους, τριάκοντα μὲν ἀπολαμβάνει τὸ μῆκος — τοσοῦτον γάρ ἐστι καὶ τῆς σκηνῆς — ἐννέα δὲ ὀπισθόδομος. Τὸ δὲ λοιπὸν τὸ κατὰ τὸ προπύλαιον, ἵνα δεσμὸς ᾖ τοῦ ὅλου περιβλήματος. Ἐπὶ δὲ τοῦ προπυλαίου τὸ καταπέτασμα. Σχεδὸν δὲ καὶ αἱ αὐλαῖαι καταπετάσματά εἰσιν, οὐ μόνον τῷ τὸν ὄροφον καὶ τοὺς τοίχους καλύπτειν, ἀλλὰ καὶ τῷ συνυφάνθαι γένεσι τοῖς αὐτοῖς, ὑακίνθῳ, καὶ πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ καὶ βύσσῳ. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τό τε καταπέτασμα καὶ τὸ λεγόμενον κάλυμμα κατεσκευάζετο. Τὸ μὲν εἴσω κατὰ τοὺς τέσσαρας κίονας, ἵν' ἐπικρύπτηται τὸ ἄδυτον· τὸ δὲ ἔξω κατὰ τοὺς πέντε, ὡς μηδεὶς ἐξ ἀπόπτου δύναιτο τῶν μὴ ἱερωμένων καταθεᾶσθαι τὰ ἅγια.

§. 6. Τὰς δὲ τῶν ὑφασμάτων ὕλας ἀριστίνδην ἐπέκρινεν ἐκ μυρίων ὅσων ἑλόμενος τοῖς στοιχείοις ἰσαρίθμους, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ὁ κόσμος, καὶ πρὸς αὐτὰ λόγον ἐχούσας, γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ πῦρ. Ἡ μὲν γὰρ βύσσος ἐκ γῆς, ἐξ ὕδατος δὲ ἡ πορφύρα, ὁ δὲ ὑάκινθος ἀέρι ὁμοιοῦται. Φύσει γὰρ μέλας οὗτος· τὸ δὲ κόκκινον πυρί, διότι φοινικοῦν ἑκάτερον. Ἦν γὰρ ἀναγκαῖον ἱερὸν κατασκευάζοντας χειροποίητον τῷ πατρὶ καὶ ἡγεμόνι τοῦ παντός, τὰς
149 ὁμοίας λαβεῖν οὐσίας, αἷς τὸ ὅλον ἐδημιούργει. Ἡ
M. μὲν οὖν σκηνή, καθάπερ νεὼς ἅγιος τὸν εἰρημένον
τρόπον κατεσκευάσθη. Τέμενος δὲ αὐτῆς ἐν κύκλῳ περιεβάλλετο πηχῶν μῆκος ἑκατόν, καὶ πλάτος πεν-

τηκόντα, κίονας ἔχων ἀφεστῶτας ἴσον ἀλλήλων διάστημα πέντε πήχεις, ὡς τοὺς μὲν σύμπαντας ἑξήκοντα εἶναι, διανέμεσθαι δὲ εἰς μὲν τὸ μῆκος τετταράκοντα, πρὸς δὲ τὸ εὖρος εἴκοσι, καθ' ἑκάτερα μέρη τοὺς ἡμίσεις. Ὕλη δὲ τῶν στύλων τὰ μὲν ἐκτὸς κέδρος, τὰ δὲ ἐκ τῆς ἐπιφανείας ἄργυρος, ἁπάντων δὲ αἱ βάσεις χαλκαῖ καὶ τὸ ὕψος ἴσον πέντε πηχῶν. Ἔδοξε γὰρ ἁρμόττον εἶναι τῷ τεχνίτῃ συνελεῖν ὅλῳ ἡμίσει τὸ ὕψος τῆς λεγομένης αὐλῆς, ἵνα ἡ σκηνὴ πρὸς τὸ διπλάσιον μετέωρος ἀρθεῖσα προφαίνηται. Λεπταὶ δὲ ὀθόναι κατὰ τοῦ μήκους καὶ
πλάτους ἦσαν ἐφαρμοζόμεναι τοῖς κίοσιν, ἱστίοις 668
ἐμφερεῖς, ὑπὲρ τοῦ μηδένα τῶν μὴ καθαρῶν εἰς- P.
ιέναι.

§. 7. Ἡ δὲ θέσις τοιάδε ἦν. Μέση μὲν ἵδρυτο σκηνὴ μῆκος ἔχουσα τριάκοντα πήχεις, καὶ εὖρος δέκα σὺν τῷ βάθει τῶν κιόνων. Ἀφειστήκει δὲ τῆς αὐλῆς ἐκ τριῶν μερῶν ἴσῳ διαστήματι, δυοῖν μὲν κατὰ τὰς πλευρὰς, ἑνὸς δὲ κατὰ τὸν ὀπισθόδομον. Τὸ δὲ διάστημα ἓξ εἴκοσι πηχῶν ἀνεμετρεῖτο. Κατὰ δὲ τὸ προπύλαιον, ὡς εἰκὸς, ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν εἰσιόντων, μεῖζον ἐγίνετο διάστημα πεντήκοντα πηχῶν. Οὕτω γὰρ οἱ ἑκατὸν τῆς αὐλῆς ἔμελλον ἐκπληροῦσθαι, τῶν κατὰ τὸν ὀπισθόδομον εἴκοσι, καὶ οὓς ἀπελάμβανεν ἡ σκηνὴ, τριάκοντα συντεθέντων τοῖς κατὰ τὰς εἰσόδους πεντήκοντα. Τὰ γὰρ προπύλαια τῆς σκηνῆς, ὡςανεὶ μέσος ὅρος ἵδρυτο διττῆς πεντηκοντάδος, τῆς μὲν κατ' ἀνατολὰς, ἔνθα εἴσοδοι, τῆς δὲ πρὸς δυσμαῖς, ἔνθα τό τε μῆκος τῆς σκηνῆς καὶ ὁ κατόπιν περίβολος. Μέγιστον δὲ καὶ κάλλιστον ἄλλο προπύλαιον ἐν ἀρχῇ τῆς εἰς τὴν αὐλὴν εἰσόδου κατεσκευάζετο διὰ τεττάρων κιόνων, καθ' ὧν ἐτείνετο τὸ ποικίλον ὕφασμα, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς εἴσω κατὰ τὴν σκηνὴν, καὶ ἐκ τῆς ὁμοίας ὕλης ἀπειργασμένον. Ἅμα δὲ τούτῳ ἐδημιουργεῖτο καὶ σκεύη ἱερὰ, κιβω-

τός, λυχνία, τράπεζα, θυμιατήριον, βωμός. Ὁ μὲν οὖν βωμὸς ἵδρυτο ἐν ὑπαίθρῳ, τῶν εἰσόδων τῆς σκηνῆς ἀντικρὺ, ἀφεστὼς τοσοῦτον ὅσον ἱκανὸν ἦν λειτουργοῖς εἶναι διάστημα πρὸς τὰς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐπιτελουμένας θυσίας.

§. 8. Ἡ δὲ κιβωτὸς ἐν ἀδύτῳ καὶ ἀβάτῳ τῶν καταπετασμάτων εἴσω, κεχρυσωμένη πολυτελῶς ἔν-
150 δοθεν καὶ ἔξωθεν, ἧς ἐπίθεμα ὡσανεὶ πῶμα τὸ
M. λεγόμενον ἐν ἱεραῖς βίβλοις ἱλαστήριον. Τούτου μῆκος μὲν καὶ πλάτος μεμήνυται, βάθος δὲ οὐδὲν, ἐπιφανείᾳ γεωμετρικῇ μάλιστα ὁμοιούμενον, ὅπερ ἔοικεν εἶναι σύμβολον, φυσικώτερον μὲν τῆς ἵλεω τοῦ θεοῦ δυνάμεως, ἠθικώτερον δὲ διανοίας πάλιν, ἵλεω δὲ ἑαυτῇ αὐτῆς, τὴν πρὸς ὕψος ἄλογον αἴρουσαν, καὶ φυσῶσαν οἴησιν, ἀτυφίας ἔρωτι σὺν ἐπιστήμῃ στέλλειν καὶ καθαιρεῖν ἀξιούσης. Ἀλλ᾽ ἡ μὲν κιβωτὸς ἀγγεῖον τῶν νόμων ἐστίν. Εἰς γὰρ ταύτην κατατίθεται τὰ χρησθέντα λόγια. Τὸ δὲ ἐπίθεμα τὸ προσαγορευόμενον ἱλαστήριον, βάσις ἐστὶ τῶν πτηνῶν δυεῖν ἃ πατρίᾳ μὲν γλώττῃ προσαγορεύεται Χερουβὶμ, ὡς δ᾽ ἂν Ἕλληνες εἴποιεν ἐπίγνωσις καὶ ἐπιστήμη πολλή. Ταῦτα δέ τινες μέν φασιν εἶναι σύμβολα τῶν ἡμισφαιρίων ἀμφοῖν, κατὰ τὴν ἀντιπρόσωπον θέσιν, τοῦ τε ὑπὸ γῆς καὶ ὑπὲρ γῆν· πτηνὸν γὰρ ὁ σύμπας οὐρανός. Ἐγὼ δὲ ἂν εἴποιμι δηλοῦσθαι δι᾽ ὑπονοιῶν τὰς πρεσβυτάτας, καὶ ἀνωτάτω δύο τοῦ ὄντος δυνάμεις, τήν 669
τε ποιητικὴν καὶ βασιλικήν. Ὀνομάζεται δὲ ἡ μὲν P.
ποιητικὴ δύναμις αὐτοῦ θεὸς, καθ᾽ ἣν ἔθηκε καὶ ἐποίησε καὶ διεκόσμησε τόδε τὸ πᾶν· ἡ δὲ βασιλικὴ κύριος, ᾗ τῶν γενομένων ἄρχει, καὶ σὺν δίκῃ βεβαίως ἐπικρατεῖ. Μόνος γὰρ πρὸς ἀλήθειαν ὢν, καὶ ποιητής ἐστιν ἀψευδῶς, ἐπειδὴ τὰ μὴ ὄντα ἤγαγεν εἰς τὸ εἶναι· καὶ βασιλεὺς φύσει, διότι τῶν γεγονότων οὐδεὶς ἂν ἄρχοι δικαιότερον τοῦ πεποιηκότος.

9. Ἐν δὲ τῷ μεθορίῳ τῶν τεττάρων καὶ κιόνων, ὅπερ ἐστὶ κυρίως εἰπεῖν πρόναον, εἰρ-'ον δυσὶν ὑφάσμασι, τὸ μὲν ἔνδον ὂν καλεῖται πέτασμα, τὸ δ᾽ ἐκτὸς προσαγορεύεται κάλυμμα. δὲ λοιπὰ τρία σκεύη τῶν προειρημένων ἵδρυτο, ν μὲν, τὸ θυμιατήριον. γῆς καὶ ὕδατος, σύμβο- εὐχαριστίας, ἣν ἕνεκα τῶν γινομένων ἐφ᾽ ἑκα-υ προσήκει ποιεῖσθαι· τὸν γὰρ μέσον ταῦτα τοῦ ιου τόπον κεκλήρωται. Τὴν δὲ λυχνίαν ἐν τοῖς 'οις, δι᾽ ἧς αἰνίττεται τὰς τῶν φωςφόρων κινή- ἀστέρων. Ἥλιος γὰρ καὶ σελήνη καὶ ἄλλοι πο- τῶν βορείων ἀφεστῶτες, νοτίους ποιοῦνται τὰς ιπολήσεις. Ὅθεν ἓξ μὲν κλάδοι, τρεῖς δὲ ἑκα-)ωθεν τῆς μέσης λυχνίας ἐκπεφύκασιν εἰς ἀρι-ὸν ἕβδομον. Ἐπὶ δὲ πάντων λαμπάδιά τε καὶ ζνοι ἑπτὰ, σύμβολα τῶν λεγομένων παρὰ τοῖς ρυσικοῖς ἀνδράσι πλανήτων. Ὁ γὰρ ἥλιος, ὥςπερ λυχνία, μέσος τῶν ἓξ τεταγμένος, ἐν τετάρτῃ)ρᾳ φωςφορεῖ τοῖς ὑπεράνω τρισὶ καὶ τοῖς ὑφ᾽)τὸν ἴσοις, ἁρμοζόμενος τὸ μουσικὸν καὶ θεῖον ὡς ιηθῶς ὄργανον.

§. 10. Ἡ δὲ τράπεζα τίθεται πρὸς τοῖς βορεί-ις, ἐφ᾽ ἧς ἄρτοι καὶ ἅλες, ἐπειδὴ τῶν πνευμάτων ὰ βόρεια τροφιμώτατα, καὶ διότι ἐξ οὐρανοῦ καὶ ῆς αἱ τροφαὶ, τοῦ μὲν ὕοντος, τῆς δὲ τὰ σπέρματα αῖς τῶν ὑδάτων ἐπιῤῥοαῖς τελειογονούσης. Οὐρανοῦ lὲ καὶ γῆς παρίδρυται τὰ σύμβολα, καθάπερ ἔδειξεν ὁ λόγος, τοῦ μὲν οὐρανοῦ ἡ λυχνία, τῶν δὲ περι- γείων, ἐξ ὧν αἱ ἀναθυμιάσεις, τὸ ἐτύμως προςαγο- ρευόμενον θυμιατήριον. Τὸν δὲ ἐν ὑπαίθρῳ βωμὸν εἴωθε καλεῖν θυσιαστήριον, ὡςανεὶ τηρητικὸν καὶ φυλακτικὸν ὄντα θυσιῶν, τὸ ἀναλωτικὸν τούτων αἰ-νιττόμενος, οὐ τὰ μέλη καὶ τὰ μέρη τῶν ἱερουργου-μένων, ἅπερ δαπανᾶσθαι πυρὶ πέφυκεν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ προσφέροντος. Εἰ μὲν γὰρ ἀγνώμων καὶ ἄδικος, ἄθυτοι θυσίαι, καὶ ἀνίεροι ἱερουργίαι,

καὶ εὐχαὶ παλίμφημοι, παντελῆ φθορὰν ἐνδεχόμεναι. Καὶ γὰρ ὁπότε γίνεσθαι δοκοῦσιν, οὐ λύσιν ἁμαρτημάτων, ἀλλ᾽ ὑπόμνησιν ἐργάζονται. Εἰ δὲ ὅσιος καὶ δίκαιος μένει βέβαιος ἡ θυσία, κἂν ἂν τὰ κρέα δαπανηθῇ· μᾶλλον δὲ καὶ εἰ τὸ παράπαν 670
μηδὲν προςάγοιτο ἱερεῖον. Ἡ γὰρ ἀληθὴς ἱερουργία P.
τίς ἂν εἴη, πλὴν ψυχῆς θεοφιλοῦς εὐσέβεια; Ἧς τὸ εὐχάριστον ἀθανατίζεται, καὶ ἀνάγραπτον στηλιτεύεται παρὰ τῷ θεῷ, συνδιαιωνίζον ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῷ παντὶ κόσμῳ.

§. 11. Τούτοις ἱερὰν ἑξῆς ἐσθῆτα κατεσκεύαζεν ὁ τεχνίτης τῷ μέλλοντι ἀρχιερεῖ καθίστασθαι, παγκάλην καὶ θαυμασιωτάτην ἔχουσαν ἐν τοῖς ὑφάσμασι πλοκήν. Τὰ δὲ ὕφη διττὰ ἦν, τὸ μὲν ὑποδύτης, τὸ δὲ προςαγορευόμενον ἐπωμίς. Ὁ μὲν οὖν ὑποδύτης ἀμιγεστέρας ἰδέας. Ὅλος γὰρ ὑακίνθινος, ἔξω τῶν κατωτάτω καὶ πρὸς ἐσχατιαῖς μερῶν. Ταῦτα γὰρ ἐποικίλλετο χρυσοῖς ῥοΐσκοις καὶ κώδωσι καὶ ἀνθίνοις πλέγμασιν. Ἡ δὲ ἐπωμὶς ἐκπρεπέστατον ἔργον καὶ τεχνικώτατον, ἐπιστήμῃ τελειοτάτῃ κατεσκευάζετο τοῖς προειρημένοις γένεσιν, ὑακίνθῳ καὶ πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ καὶ κοκκίνῳ, συγκαταπλεκομένου χρυσοῦ. Πέταλα γὰρ εἰς λεπτὰς τρίχας κατατμηθέντα, πᾶσι τοῖς νήμασι συνυφαίνετο. Λίθοι δὲ ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων ἐνηρμόζοντο σμαρά-
152 γδου πολιτελοῦς δύο τιμαλφέστατοι, οἷς ὀνόματα
M. τῶν φυλάρχων ἓξ καθ᾽ ἑκάτερον ἐνεχαράττετο, δώδεκα τὰ σύμπαντα. Καὶ κατὰ τὸ στῆθος ἄλλοι λίθοι πολυτελεῖς δώδεκα διαφέροντες ταῖς χρόαις, σφραγῖσιν ἐοικότες, ἐκ τριῶν τετραστοιχεί. Οὗτοι δὲ ἐνηρμόζοντο τῷ προςαγορευομένῳ λογείῳ. Τὸ δὲ λογεῖον τετράγωνον διπλοῦν κατεσκευάζετο, ὡςανεὶ βάσις, ἵνα δύο ἀρετὰς ἀγαλματοφορῇ, δήλωσίν τε καὶ ἀλήθειαν. Ὅλον δὲ ἁλυσιδίοις χρυσοῖς ἀνήρτητο πρὸς τὴν ἐπωμίδα, σφιγγόμενον ἐξ αὐτῆς, ὑπὲρ τοῦ μὴ χαλᾶσθαι. Χρυσοῦν δὲ πέταλον ὡςανεὶ στέ-

φανὸς ἐδημιουργεῖτο, τέτταρας ἔχον γλυφὰς ὀνόματος, ὃ μόνοις τοῖς ὦτα καὶ γλῶτταν σοφίᾳ κεκαθαρμένοις θέμις ἀκούειν καὶ λέγειν ἐν ἁγίοις, ἄλλῳ δὲ οὐδενὶ τὸ παράπαν οὐδαμοῦ. Τετραγράμματον δὲ τὸ ὄνομά φησιν ὁ θεολόγος εἶναι. Τάχα που σύμβολα τιθεὶς αὐτὰ τῶν πρώτων ἀριθμῶν, μονάδος καὶ δυάδος καὶ τριάδος καὶ τετράδος. Ἐπειδὴ πάντα ἐν τῇ τετράδι, σημεῖον καὶ γραμμὴ καὶ ἐπιφάνεια καὶ στερεὸν, τὰ μέτρα τῶν συμπάντων καὶ αἱ κατὰ μουσικὴν ἄρισται συμφωνίαι, ἥ τε διὰ τεσσάρων ἐν ἐπιτρίτῳ λόγῳ καὶ ἡ διὰ πέντε ἐν ἡμιολίῳ καὶ ἡ διὰ πασῶν ἐν διπλασίῳ καὶ ἡ δὶς διὰ πασῶν ἐν τετραπλασίῳ. Ἔχει δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀναθήτους ἀρετὰς ἡ τετρὰς, ὧν τὰς πλείστας ἠκριβώσαμεν ἐν τῇ περὶ ἀριθμῶν πραγματείᾳ. Μίτρα δὲ ἦν ὑπ᾽ αὐτὸ, τοῦ μὴ ψαύειν κεφαλῆς τὸ πέταλον. Πρὸς δὲ καὶ κίδαρις κατεσκευάζετο. Κιδάρει 671 γὰρ οἱ τῶν ἑῴων βασιλεῖς ἀντὶ διαδήματος εἰώθασι P. χρῆσθαι.

§. 12. Τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἐσθής. Ὃν δὲ ἔχει λόγον οὐ παρασιωπητέον, αὐτή τε καὶ τὰ μέρη. Ὅλη μὲν δὴ γέγονεν ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τοῦ κόσμου. Τὰ δὲ μέρη, τῶν καθ᾽ ἕκαστον μερῶν. Ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τοῦ ποδήρους. Οὗτος ὁ χιτὼν σύμπας ἐστὶν ὑακίνθινος, ἀέρος ἐκμαγεῖον. Φύσει γὰρ ὁ ἀὴρ μέλας, καὶ τρόπον τινὰ ποδήρης ἄνωθεν ἀπὸ τῶν μετὰ σελήνην καὶ μέχρι τῆς γῆς μυχοῖς περάτων, πάντη κεχυμένος. Ὅθεν καὶ ὁ χιτὼν ἀπὸ στέρνων ἄχρι ποδῶν περὶ ὅλον τὸ σῶμα κέχυται. Ἐξ αὐτοῦ δὲ κατὰ τὰ σφυρὰ ῥοΐσκοι, καὶ ἄνθινά καὶ κώδωνές εἰσι. Τὰ μὲν ἄνθινα σύμβολα γῆς· ἀνθεῖ γὰρ καὶ βλαστάνει πάντα ἐκ ταύτης. Οἱ δὲ ῥοΐσκοι ὕδατος, παρὰ τὴν ῥύσιν λεχθέντες εὐθυβόλως. Οἱ δὲ κώδωνες τῆς ἁρμονίας καὶ συμφωνίας τούτων· οὔτε γὰρ γῆ χωρὶς ὕδατος, οὔθ᾽ ὕδωρ ἄνευ τῆς γεώδους οὐσίας αὐτάρκης εἰς

γένεσιν, ἀλλ' ἡ σύνοδος καὶ κρᾶσις ἀμφοῖν. Μάρτυς δὲ τοῦ δηλουμένου καὶ ὁ τόπος ἐναργέστατος. Ὡς γὰρ ἐν ἐσχάτοις τοῦ ποδήρους οἱ ῥοΐσκοι καὶ τὰ ἀνθινὰ καὶ οἱ κώδωνές εἰσιν, οὕτω καὶ τὰ ὧν ἐστὶ σύμβολα τὴν κατωτάτω χώραν ἔλαχεν ἐν κόσμῳ γῆ καὶ ὕδωρ, καὶ τῇ τοῦ παντὸς ἁρμονίᾳ συνηχοῦντα τὰς ἰδίας ἐπιδείκνυνται δυνάμεις, ἐν ὡρισμέναις χρόνου περιόδοις καὶ τοῖς προσήκουσι καιροῖς. Τριῶν μὲν δὴ στοιχείων, ἐξ ὧν τε καὶ ἐν οἷς τὰ αἰσθητὰ καὶ φθαρτὰ γένη πάντα, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, ὁ ποδήρης σὺν τοῖς ἀπῃωρημένοις κατὰ σφυρὰ, σύμβολον ἐδείχθη προσηκόντως. Ὡς γὰρ ὁ χιτὼν εἷς καὶ τὰ λεχθέντα τρία στοιχεῖ μιᾶς ἰδέας ἐστὶν, ἐπειδὴ κατωτέρω σελήνης ἅπαντα τροπὰς ἔχει καὶ μεταβολάς· καὶ καθάπερ ἐκ τοῦ χιτῶνος ἤρτηνται οἵ τε ῥοΐσκοι, καὶ τὰ ἀνθινὰ καὶ ἀπὸ ἀέρος τρόπον τινὰ γῆ καὶ ὕδωρ ἐκκρέμανται. Τὸ γὰρ ὄχημα τούτων ἐστὶν ὁ ἀήρ, τὴν δὲ ἐπωμίδα οὐρανοῦ σύμβολον ὁ λόγος εἰκόσι στοχασμοῖς χρώμενος παραστήσει. Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων σμάραγδοι δύο λίθοι περιφερεῖς μηνύουσιν, ὡς μὲν οἴονταί τινες, ἀστέρων τοὺς ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἡγεμόνας, ἥλιον καὶ σελήνην· ὡς δ' ἂν ἐγγυτέρω τις ἀληθείας προσερχόμενος εἴποι, τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον. Ἴσα τε γὰρ ὡς λίθοι τό τε ὑπὸ γῆς καὶ ὑπὲρ γῆν καὶ οὐδέτερον πέφυκε μειοῦσθαι ἢ αὔξεσθαι, καθάπερ ἡ σελήνη. Συνεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ χρόα. Σμαράγδῳ γὰρ ἔοικεν ἡ τοῦ παντὸς οὐρανοῦ φαντασία κατὰ τὴν ὄψεως προσβολήν. Ἀναγκαίως δὲ καὶ καθ' ἑκάτερον τῶν λίθων ἓξ ὀνόματα ἐγγλύφεται, διότι καὶ τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον δίχα τέμνον τὸν ζωοφόρον ἓξ ἐναπο- 672
λαμβάνει ζώδια. Ἔπειθ' οἱ κατὰ στέρνα δώδεκα λί- P.
θοι ταῖς χρόαις οὐχ ὅμοιοι, διανεμηθέντες εἰς τέτταρας στίχους ἐκ τριῶν, τίνος ἑτέρου δείγματ' εἰσὶν,
154 ἢ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου; Καὶ γὰρ οὗτος τετραχῆ
M. διανεμηθεὶς ἐκ τριῶν ζωδίων, τὰς ἐτησίους ὥρας ἀ-

ποτελεῖ, ἔαρ, θέρος, μετόπωρον, χειμῶνα, τροπὰς τέτταρας, ὧν ἑκάστης ὅρος τρία ζώδια, γνωριζόμενος ταῖς τοῦ ἡλίου περιφοραῖς, κατὰ τὸν ἐν ῥυθμοῖς ἀσάλευτον καὶ βεβαιότατον, καὶ θεῖον ὄντως λόγον. Ὅθεν καὶ ἐνηρμόζοντο καὶ τῷ προςαγορευθέντι δεόντως λογείῳ. Λόγῳ γὰρ αἱ τροπαὶ καὶ ἐτήσιοι ὧραι τεταγμένῳ καὶ παγίῳ συνίστανται, τὸ παραδοξότατον διὰ τῆς καιρίου μεταβολῆς ἐπιδεικνύμεναι τὴν διαιωνίζουσαν τὴν αὐτῶν μονήν. Εὖ δὲ ἔχει καὶ πάνυ καλῶς καὶ τὸ τοῖς χρώμασι τοὺς δώδεκα λίθους διαλλάττειν, καὶ μηδένα ὅμοιον εἶναι μηδενί. Καὶ γὰρ ἐν τῷ ζωοφόρῳ ἕκαστος ἀποτελεῖ τι χρῶμα οἰκεῖον, κατά τε ἀέρα, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ τούτων παθήματα, καὶ ἔτι καὶ τὰ τῶν ζώων καὶ φυτῶν γένη πάντα.

§. 13. Διπλοῦν δὲ τὸ λογεῖον οὐκ ἄπο σκοποῦ. Διττὸς γὰρ ὁ λόγος ἔν τε τῷ παντὶ καὶ ἐν ἀνθρώπου φύσει. Κατὰ μὲν τὸ πᾶν, ὅ τε περὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ παραδειγματικῶν ἰδεῶν, ἐξ ὧν ὁ νοητὸς ἐπάγη κόσμος καὶ ὁ περὶ τῶν ὁρατῶν, ἃ δὴ μιμήματα καὶ ἀπεικονίσματα τῶν ἰδεῶν ἐκείνων ἐστὶν, ἐξ ὧν ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἀπετελεῖτο. Ἐν ἀνθρώπῳ δὲ ὁ μέν ἐστιν ἐνδιάθετος, ὁ δὲ προφορικὸς, καὶ ὁ μὲν οἷά τις πηγὴ, ὁ δὲ γεγωνὸς, ἀπ᾽ ἐκείνου ῥέων. Καὶ τοῦ μέν ἐστι χώρα τὸ ἡγεμονικὸν, τοῦ δὲ κατὰ προφορὰν, γλῶττα καὶ στόμα καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα φωνῆς ὀργανοποιΐα. Σχῆμα δὲ ἀπένειμεν ὁ τεχνίτης τετράγωνον τῷ λογείῳ, πάνυ καλῶς αἰνιττόμενος ὡς χρὴ καὶ τὸν τῆς φύσεως λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀνθρώπου βεβηκέναι πάντη, καὶ κατὰ μηδ᾽ ὁτιοῦν κραδαίνεσθαι. Παρ᾽ ὃ καὶ τὰς εἰρημένας δύο ἀρετὰς προσεκλήρωσεν αὐτῷ, δήλωσίν τε καὶ ἀλήθειαν. Ὅ τε γὰρ τῆς φύσεως λόγος ἀληθὴς καὶ δηλωτικὸς πάντων, ὅ τε τοῦ σοφοῦ μιμούμενος ἐκεῖνον, ὀφείλει προσηκόντως ἀψευδέστατός τε εἶναι τιμῶν ἀλήθειαν, καὶ μηδὲν φθόνῳ συσκιάζειν, ὧν ἡ μήνυσις

ὠφελήσει τοὺς ἀναδιδαχθέντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
δυσὶ λόγοις τοῖς καθ᾽ ἕκαστον ἡμῶν, τῷ τε προφορικῷ
καὶ ἐν διαθέτῳ, δύο ἀρετὰς ἀπένειμεν οἰκείας, τῷ μὲν
προφορικῷ δήλωσιν, τῷ δὲ κατὰ διάνοιαν ἀλήθειαν.
Ἁρμόζει γὰρ διανοίᾳ μὲν μηδὲν παραδέχεσθαι ψεῦ-
δος, ἑρμηνείᾳ δὲ μηδὲν ἐμποδίζειν τῶν εἰς τὴν ἀκρι-
βεστάτην δήλωσιν. Λόγου δ᾽ ἄρα οὐδὲν ὄφελος τοῦ
τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα σεμνηγοροῦντος, ᾧ μὴ πρόσ-
εστιν οἰκείων ἀκολουθία πράξεων. Ὅθεν τὸ λόγιον 673
ἤρτησεν ἐκ τῆς ἐπωμίδος, ἵνα μὴ χαλᾶται, τὸν λό- P.
155 γον οὐ δικαιώσας ἔργων ἀπεζεῦχθαι· τὸν γὰρ ὦμον
M ἐνεργείας καὶ πράξεως ποιεῖται σύμβολον.

§. 14. Ἃ μὲν οὖν αἰνίττεται διὰ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος ἐστὶ τοιαῦτα. Κίδαριν δὲ ἀντὶ διαδήματος ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ, δικαιῶν τὸν ἱερωμένον τῷ θεῷ, καθ᾽ ὃν χρόνον ἱερᾶται προφέρειν ἁπάντων, καὶ μὴ μόνον ἰδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ βασιλέων. Ὑπεράνω δὲ τὸ χρυσοῦν ἐστὶ πέταλον, τῷ τῶν τεττάρων αἱ γλυφαὶ γραμμάτων ἐνεσφραγίσθησαν· ἐξ ὧν ὄνομα τοῦ ὄντος φασὶ μηνύεσθαι, ὡς οὐχ οἷόν τε ὂν ἄνευ κατακλήσεως θεοῦ συστῆναί τι τῶν ὄντων. Ἁρμονία γὰρ πάντων ἐστὶν ἡ ἀγαθότης καὶ ἵλεως δύναμις αὐτοῦ. Τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἀρχιερεὺς διακοσμηθεὶς στέλλεται πρὸς τὰς ἱερουργίας, ἵν᾽ ὅταν εἰςίῃ τὰς πατρίους εὐχάς τε καὶ θυσίας ποιησόμενος, συνειςέρχηται πᾶς ὁ κόσμος αὐτῷ, δι᾽ ὧν ἐπιφέρεται μιμημάτων, ἀέρος τὸν ποδήρη, ὕδατος τὸν ῥοΐσκον, γῆς τὸ ἀνθινὸν, πυρὸς τὸ κόκκινον, οὐρανοῦ τὴν ἐπωμίδα καὶ κατ᾽ εἶδος τοῖν δυοῖν ἡμισφαιρίοιν, τοὺς ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων σμαράγδους περιφερεῖς, ἐφ᾽ ὧν καθ᾽ ἑκάτερον γλυφαὶ ἓξ τοῦ ζωοφόρου, τοὺς ἐπὶ τῶν στέρνων δώδεκα λίθους ἐκ τριῶν κατὰ τέτταρας στοίχους, τοῦ συνέχοντος καὶ διοικοῦντος λόγου τὸ σύμπαν, τὸ λόγιον. Ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερωμένον τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ παρακλήτῳ χρῆσθαι τελειο-

τὴν ἀρετὴν υἱῷ, πρός τε ἀμνηστείαν ἁμαρτη-
ν καὶ χορηγίαν ἀφθονωτάτων ἀγαθῶν. Ἴσως
ι καὶ προδιδάσκει τὸν τοῦ θεοῦ θεραπευτὴν, εἰ
ιὴ τοῦ κοσμοποιοῦ δυνατὸν, ἀλλὰ τοῦ γε κόσμου
κῶς ἄξιον εἶναι πειρᾶσθαι, οὗ τὸ μίμημα ἐν-
ενος, ὀφείλει τῇ διανοίᾳ, τὸ παράδειγμα εὐ-
ἀγαλματοφορῶν αὐτὸς τρόπον τινὰ πρὸς τὴν
κόσμου φύσιν ἐξ ἀνθρώπου μεθηρμόσθαι, καὶ
ιις εἰπεῖν, θέμις δὲ ἀψευδεῖν περὶ ἀληθείας λε-
ι, βραχὺς κόσμος εἶναι.

. 15. Τῶν δὲ προπυλαίων ἔξω παρὰ ταῖς εἰς-
λουτὴρ ἐστι χαλκοῦς, οὐκ ἀργὸν ὕλην λα-
ις τοῦ τεχνίτου πρὸς τὴν κατασκευὴν, ὅπερ
γίνεσθαι, σκεύη δὲ ἐπιμελῶς δημιουργη-
κ πρὸς ἑτέραν χρείαν, ἃ μετὰ σπουδῆς καὶ φι-
ίας ἁπάσης αἱ γυναῖκες εἰςήνεγκαν, ἁμιλλώ-
ι τοῖς ἀνδράσιν πρὸς εὐσέβειαν, ἀγώνισμα κα-
ίρασθαι διανοηθεῖσαι, καὶ καθ' ὅσον δυνάμεως
, σπουδάσασαι μὴ ἀπολειφθῆναι τῆς ἐκείνων
ότητος. Κάτοπτρα γὰρ, οἷς εὐμορφίαν εἰώ-
διακοσμεῖσθαι, μηδενὸς προστάξαντος, αὐτο-
στῳ προθυμίᾳ σωφροσύνης καὶ τῆς περὶ γάμον
ας, καὶ τί γὰρ ἢ ψυχικοῦ κάλλους, ἀπαρχὴν 674
ωδεστάτην ἀπήρξαντο. Ταῦτ' ἔδοξε τῷ τεχνίτῃ P.
ντι χωνεῦσαι, καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν ἕτερον, ἢ
λουτῆρα κατασκευάσασθαι, περιῤῥαντηρίοις ὅ-
οἱ μέλλοντες εἰς τὸν νεὼν εἰςιέναι ἱερεῖς ἐπὶ τῷ
διατεταγμένας λειτουργίας ὑπουργεῖν χρῶνται,
ς μάλιστα καὶ χεῖρας ἀπονιπτόμενοι, σύμβολον
αιτίου ζωῆς, καὶ βίου καθαρεύοντος ἐν πράξεσιν
ιεταῖς, οὐ τὴν τραχεῖαν κακίας ὁδὸν, ἣ κυριώτε-
εἰπεῖν, ἀνοδίαν, ἀλλὰ τὴν δι' ἀρετῆς λεωφόρον
θύνοντος. Ὑπομιμνησκέσθω μέντοι, φησὶ, καὶ
λλων περιῤῥαίνεσθαι, ὅτι τοῦδε τοῦ σκεύους ἡ
κάτοπτρα ἦν, ἵνα καὶ αὐτὸς οἷα πρὸς κάτο-
ν αὐγάζῃ τὸν ἴδιον νοῦν. Καὶ ἂν εἴ τι ὑποφαί-

νοιτο αἶσχος ἐξ ἀλόγου πάθους, ἢ παρὰ φύσιν ἐπαιρούσης καὶ μετεωριζούσης ἡδονῆς, ἢ συστελλούσης ἔμπαλιν λύπης καὶ καθαιρούσης, ἢ ἀποστρέφοντος καὶ ἀποκλίνοντος τὴν ἐπ' εὐθείας ὁρμὴν φόβου, ἢ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς τὰ μὴ παρόντα ἑλκούσης καὶ ἀποτεινούσης βίᾳ, τοῦτο θεραπεύῃ τε καὶ ἰᾶται, τοῦ γνησίου καὶ ἀνόθου μεταποιούμενος κάλλους. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ σώματος, ἐν συμμετρίᾳ μερῶν, εὐχροίᾳ τε καὶ εὐσαρκίᾳ κεῖται, βραχὺν τῆς ἀκμῆς ἔχον καιρόν· τὸ δὲ τῆς διανοίας, ἐν ἁρμονίᾳ δογμάτων καὶ ἀρετῶν συμφωνίᾳ, μὴ χρόνου μήκει μαραινόμενον, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐγχρονίζει καινούμενον καὶ νεάζον, χρώματι διαπρεπεῖ κεκοσμημένον ἀληθείας καὶ ὁμολογίας ἔργων πρὸς λόγους, καὶ λόγων πρὸς ἔργα, καὶ ἔτι βουλευμάτων πρὸς ἑκάτερα.

§. 16. *Διδαχθέντι* δὲ αὐτῷ τὰ παραδείγματα τῆς ἱερᾶς σκηνῆς, καὶ ἀναδιδάξαντι τοὺς διανοίᾳ ὀξεῖς καὶ εὐφυῶς ἔχοντας πρὸς ἀνάληψιν καὶ τελείωσιν ἔργων, ἅπερ ἀναγκαίως εἶχε δημιουργηθῆναι, κατὰ τὸ εἰκὸς ἱεροῦ κατασκευασθέντος ἔδει καὶ ἱερεῖς τοὺς ἐπιτηδειοτάτους αἱρεθῆναί τε καὶ προμαθεῖν ὃν τρόπον τὰς θυσίας ἀνάγειν τε καὶ ἱερουργεῖν προςῆκε. Τὸν μὲν οὖν ἀδελφὸν ἐξ ἁπάντων ἐπικρίνας ἀριστίνδην ἀρχιερέα, τοὺς δὲ ἐκείνου παῖδας ἱερεῖς ἐχειροτόνει, προνομίαν οὐ τῷ οἰκείῳ γένει διδούς, ἀλλ' εὐσεβείᾳ καὶ ὁσιότητι, ἃς ἑνεώρα τοῖς ἀνδράσιν ὑπούσας. Σαφὴς δὲ πίστις, οὐδέτερον υἱῶν — δύο δὲ ἦσαν αὐτῷ — τούτου τοῦ γέρως ἠξίωσεν, ἀναγκαίως ἂν ἀμφοτέρους ἑλόμενος, εἴ τινα τιμὴν τῷ φιλοικείῳ ἔνειμε. Καθίστη δὲ μετὰ τῆς ἅπαντος τοῦ ἔθνους γνώμης, ὡς τὰ λόγια ὑφηγεῖτο, καινότατον
157 τρόπον καὶ ἄξιον ἱστορηθῆναι. *Λούει* τὸ πρῶτον
M. αὐτοὺς ὕδατι πηγῆς τῷ καθαρωτάτῳ καὶ ζωτικωτάτῳ. Καὶ ἔπειτα τὰς ἱερὰς ἀναδίδωσιν ἐσθῆτας, τῷ μὲν ἀδελφῷ τὸν ποδήρη καὶ τὴν ἐπωμίδα, οἱονεὶ 675
θώρακα, τὸ παμποίκιλον ὕφασμα καὶ μίμημα τοῦ P.

παντός· τοῖς δὲ ἀδελφιδοῖς χιτῶνας λινοῦς, ζώνας τε καὶ περισκελῆ πᾶσι. Τὰς μὲν ὅπως ἀνεμπόδιστοι καὶ ἑτοιμότεροι πρὸς τὰς ἱερὰς ὑπουργίας ὦσι, σφιγγομένων τοὺς ἀνειμένους κόλπους τῶν χιτώνων· τὰ δὲ, ὅπως μηδὲν ὧν κρύπτεσθαι θέμις, προφαίνηται, καὶ μάλιστ᾽ ἀνερχομένων ἐπὶ τὸν βωμὸν, ἢ κατιόντων ἄνωθεν, καὶ πάντα δρώντων μετὰ σπουδῆς καὶ τάχους. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἀκριβὴς ἐγεγένητο ἡ στόλισις διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδήλου προφυλακὴν, καὶ ἕνεκα τῆς συντόνου περὶ τὰς λειτουργίας ὀξύτητος ἀπεγυμνοῦντο, τὸν προσήκοντα ἱεροῖς καὶ ἱερωμένοις κόσμον φυλάττειν ἀδυνατοῦντες.

§. 17. Ὡς δὲ ταῖς ἐσθήσεσιν ἤσκησεν αὐτοὺς, χρίσματος εὐωδεστάτου λαβὼν, ὃ μυρεψικῇ τέχνῃ κατειργάσθη, τὰ ἐν ὑπαίθρῳ πρῶτα τόν τε βωμὸν καὶ τὸν λουτῆρα κατέχριε, ἐπιῤῥαίνων ἑπτάκις. Ἔπειτα τὴν σκηνὴν καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἕκαστον, τὴν κιβωτὸν, τὴν λυχνίαν, τὸ θυμιατήριον, τὴν τράπεζαν, τὰ σπονδεῖα, τὰς φιάλας, τὰ ἄλλα ὅσα πρὸς θυσίας ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα. Καὶ τελευταῖον προςαγαγὼν τὸν ἀρχιερέα, πολλῷ λίπει τὴν κεφαλὴν ἀλείφει. Ταῦτ᾽ ἐπιτελέσας, ἐναγὼς ἀχθῆναι κελεύει μόσχον καὶ κριοὺς δύο· τὸν μὲν, ἵνα θύσῃ περὶ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, αἰνιττόμενος ὅτι παντὶ γεννητῷ καὶ ἂν σπουδαῖον ᾖ, παρ᾽ ὅσον ἦλθεν εἰς γένεσιν, συμφυὲς τὸ ἁμαρτάνον ἐστὶν, ὑπὲρ οὗ τὸν θεὸν εὐχαῖς καὶ θυσίαις ἀναγκαῖον ἐξευμενίζεσθαι, μὴ διακινηθεὶς ἐπίθοιτο. Τῶν δὲ κριῶν, τὸν μὲν ἕτερον εἰς ὁλοκαύτωμα εὐχαριστήριον τῆς τῶν ὅλων διοικήσεως, ἧς κατὰ τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστῳ μέρος μέτεστι, καρπουμένῳ τὴν ἀπὸ τῶν στοιχείων ὠφέλειαν, γῆς πρὸς οἴκησιν καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς τροφὰς, ὕδατος πρὸς ποτὸν, καὶ λουτρὰ, καὶ πλοῦν, ἀέρος πρὸς ἀναπνοὴν, καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλήψεις — ἐπειδὴ πασῶν ἀὴρ ὄργανον —, καὶ ἔτι τὰς ἐτησίους ὥρας· πυρὸς,

τοῦ μὲν χρειώδους πρὸς τὰ ἑψόμενα καὶ θερμαινό-
μενα, τοῦ δὲ οὐρανίου πρὸς αὐγὴν καὶ τὰ ὁρατὰ πάν-
τα· τὸν δὲ ἕτερον, εἰς τὴν τῶν ἱερωμένων διὰ κα-
θάρσεως ἁγνευτικῆς παντέλειαν, ὃν ἐτύμως τελειώ-
σεως ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ τὰς ἁρμοττούσας θεραπευταῖς
καὶ λειτουργοῖς θεοῦ τελετὰς ἔμελλον ἱεροφαντεῖσθαι.
Τοῦ δὲ αἵματος αὐτοῦ τὸ μὲν ἐν κύκλῳ τοῦ βωμοῦ
σπένδει λαβὼν, τὸ δὲ φιάλην ὑποσχὼν δέχεται, καὶ
ἀπὸ τούτου τρία μέρη τοῦ σώματος χρίει τῶν τελου-
μένων ἱερέων, οὖς ἄκρον, ἄκραν χεῖρα, ποδὸς ἄκρον,
158 δεξιὰ τὰ σύμπαντα, αἰνιττόμενος ὅτι δεῖ τὸν τέ-
M. λειον καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ βίῳ παντὶ καθαρεύειν.
Λόγον μὲν γὰρ ἀκοὴ δικάζει, χεὶρ δὲ ἔργου σύμ- 676
βολον, διεξόδου δὲ τῆς περὶ τὸν βίον πούς. Ἐπεὶ P.
δὲ ἕκαστον αὐτῶν ἄκρον τε καὶ δεξιὸν, ὑπονοητέον
δηλοῦσθαι τὴν ἐν ἑκάστοις ἐπίδοσιν μετὰ δεξιότητος
ἐφιεμένην τῆς ἄκρας εὐδαιμονίας καὶ τοῦ τέλους,
ἐφ᾽ ὃ σπεύδειν ἀναγκαῖον, καὶ τὰς πράξεις ἁπάσας
ἀναφέρειν, στοχαζομένους ὥςπερ ἐν ταῖς τοξείαις
σκοποῦ τοῦ περὶ βίον.

§. 18. Πάλαι μὲν οὖν ἱερίου ἑνὸς, ὃ προςηγό-
ρευτο τελειώσεως, ἀκράτῳ αἵματι τὰ λεχθέντα τρία
μέρη κατέχριε τῶν ἱερέων. Αὖθις δὲ ἐκ τοῦ παρὰ
τῷ βωμῷ λαβὼν ὅπερ ἐξ ἁπάντως ἦν, τῶν τε θυο-
μένων καὶ τοῦ λεχθέντος χρίσματος, ὃ μυρεψοὶ κα-
τεσκεύασαν ἀναμίξας τὸ ἔλαιον τῷ αἵματι τοῦ κρά-
ματος, τοῖς ἱερεῦσι καὶ ταῖς ἐσθήσεσιν αὐτῶν ἐπέῤ-
ῥαινε, βουλόμενος αὐτοὺς μὴ μόνον τῆς ἔξω καὶ ἐν
ὑπαίθρῳ μεταλαχεῖν ἁγνείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν ἀδύ-
τοις, ἐπειδὴ καὶ ἔνδον λειτουργεῖν ἔμελλον. Τὰ δὲ
εἴσω πάντα ἐλαίῳ κατεκέχριστο. Θυσίας δὲ ἐπὶ ταῖς
προτέραις ἄλλας ἀναγαγόντων, τοῦτο μὲν τῶν ἱε-
ρέων ὑπὲρ αὐτῶν, τοῦτο δὲ τῆς γερουσίας ὑπὲρ ἅ-
παντος τοῦ ἔθνους, Μωϋσῆς μὲν εἰς τὴν σκηνὴν
εἰςέρχεται τὸν ἀδελφὸν ἐπαγόμενος, ὀγδόη δὲ ἦν
τῆς τελετῆς ἡμέρα καὶ τελευταία· αἱ γὰρ πρότερον

ροφαντῶν, — αὐτόν τε καὶ τοὺς ἀδελφιδοῦς
ν. Εἰςελθὼν δὲ ἀνεδίδασκεν οἷα ὑφηγητὴς
ἀμαθῆ γνώριμον, ὃν χρὴ τρόπον τὸν ἀρχιε-
; εἴσω ποιεῖσθαι λειτουργίας. Εἶτ' ἐξελθόντες
ροι καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸ τῆς κε-
εὐχὰς τίθενται τῷ ἔθνει τὰς προςηκούσας
θαρᾶς καὶ ὁσιωτάτης γνώμης. Ἔτι δὲ εὐχο-
τερατωδέστατόν τι συμβαίνει. Ἐκ γὰρ τῶν
, εἴτε αἰθέρος ἀπόσπασμα τοῦ καθαρωτάτου,
ρος κατὰ τὴν τῶν στοιχείων φύσει μεταβολὴν
ένυος εἰς πῦρ, αἰφνίδιον ἀθρόα φλὸξ διεκ-
καὶ συντόμῳ ῥύμῃ φέρεται μὲν ἐπὶ τὸν βωμόν,
ἐπ' αὐτοῦ πάντα ἐξαναλίσκει, πρὸς οἶμαι σα-
ην δήλωσιν, ὅτι οὐδὲν ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης
ῖτο. Δωρεὰν γὰρ ἐξαίρετον εἰκὸς ἦν τοῖς ἁγί-
ογνεμηθῆναι, μὴ μόνον ἐν οἷς ἄνθρωποι δη-
οί, ἀλλὰ καὶ τῷ καθαρωτάτῳ τῆς οὐσίας πυ-
χρειῶδες καὶ παρ' ἡμῖν ὅπως μὴ προςάψαιτο
ωμοῦ διὰ τὸ μυρίας ἴσως ἀναμεμῖχθαι κη-
Ἅπτεται γὰρ οὐ μόνον ζώων ἀλόγων ὀπτωμέ-
ἢ ἑψομένων εἰς πλησμονὴν ἄδικον γαστρὸς τῆς
ης, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων ἐξ ἐπιβουλῆς ἀναι-
ων, οὐ τριῶν ἢ τεττάρων, ἀλλὰ καὶ πολυαν-
ν ὁμίλων. Ἤδη γοῦν καὶ στόλους μεγάλους
ικοῦ πλήρεις οἰστοὶ πυρφόροι κατέφλεξαν 677
ντες, καὶ ὅλας πόλεις ἐξανάλωσαν, αἳ σμυ- P.
ι μέχρι θεμελίων εἰς τέφραν ἐδαπάνησαν,
δ' ἴχνος ὑπολελεῖφθαι τοῦ πάλαι συνοικισμοῦ.
ς ἕνεκά μοι δοκῶ τῆς αἰτίας ὡς μεμιασμένον
τοῦ ἱερωτάτου βωμοῦ πῦρ τὸ χρειῶδες, ἀνθ'
γα αἰθέριον ὤμβρησεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς
ὴν ἁγίων καὶ βεβήλων, ἀνθρωπείων τε καὶ
Ἥρμοττε γὰρ ταῖς θυσίαις ἀφθαρτοτέραν
ἀπονενεμῆσθαι πυρὸς τῆς πρὸς τὰς βιωτικὰς
ὑπηρετούσης.

T

§. 19. *Πολλῶν δὲ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀναγομένων θυσιῶν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, καὶ διαφερόντως ἐν πανηγύρεσι καὶ ἑορταῖς ὑπέρ τε ἰδίᾳ ἑκάστου καὶ κοινῇ ὑπὲρ ἁπάντων, διὰ μυρίας καὶ οὐχὶ τὰς αὐτὰς αἰτίας, ἅτε πολυανθρωποτάτου ἔθνους εὐσεβοῦντος, ἐδέησε καὶ νεωκόρων πλήθους εἰς τὰς ἱερὰς ὑπηρεσίας. Ἡ δὲ αἵρεσις ἐγένετο πάλιν καινότατον, ἀλλ᾽ οὐ τὸν εἰωθότα τρόπον. Μίαν τῶν δώδεκα φυλῶν ἐπικρίνας ἀριστίνδην ἐχειροτόνει θεοφιλοῦς ἔργου προθεὶς ἆθλα καὶ ἀριστεῖα. Τὸ δὲ ἔργον τοιόνδε ἦν. Μωϋσέως ἀναβάντος εἰς τὸ πλησίον ὄρος, καὶ πλείους ἡμέρας ἰδιάζοντος τῷ θεῷ, τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι νομίσαντες οἱ μὴ βέβαιοι τὰς φύσεις, ὥσπερ ἀναρχίας γενομένης ἄφετοι πρὸς ἀσέβειαν ὥρμησαν, καὶ ἐκλαθόμενοι τῆς πρὸς τὸ ὂν ὁσιότητος ζηλωταὶ τῶν αἰγυπτιακῶν γίνονται πλασμάτων. Εἶτα χρυσοῦν ταῦρον κατασκευασάμενοι μίμημα τοῦ κατὰ τὴν χώραν ἱερωτάτου ζώου δοκοῦντος εἶναι, θυσίας ἀθύτους ἀνῆγαγον, καὶ χοροὺς ἀχορεύτους ἵστασαν, ὕμνους τε ᾖδον θρήνων οὐδὲν διαφέροντας καὶ ἐμφορηθέντες ἀκράτου διπλῇ μέθῃ κατέσχοντο, τῇ μὲν ἐξ οἴνου, τῇ δὲ καὶ ἀφροσύνης, κωμάζοντές τε καὶ παννυχίζοντες, ἀπροόρατοι τοῦ μέλλοντος ἡδέσι κακοῖς ἐπεβίουν ἐφεδρευούσης δίκης, ἣ μὴ βλέποντας ἔβλεπε καὶ ὧν ἄξιοι τιμωριῶν εἰσίν. Ἐπεὶ δὲ αἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ συνεχεῖς ἐκβοήσεις κατὰ πολυανθρώπους ὁμίλους ἀθροιζομένων ἄχρι πολλοῦ διαστήματος ἐχώρουν, ὡς καὶ μέχρι τῆς ἀκρωρείας τὴν περιήχησιν ἐλθεῖν, πληχθεὶς τὰ ὦτα Μωϋσῆς ἐν ἀμηχάνοις ἦν, ἅτε θεοφιλὴς ὁμοῦ καὶ φιλάνθρωπος μήτ᾽ ἐκλιπεῖν ὑπομένων τὰς πρὸς θεὸν ὁμιλίας, ἃς ἰδιάζων μόνος μόνῳ διελέγετο, μήθ᾽ ὑπεριδεῖν τοῦ πλήθους ἐμπιπλαμένου τῶν ἐξ ἀναρχίας κακοπρα-*
160 *γιῶν. Ἔγνω γὰρ τὸν θροῦν, δεινὸς ὢν ἐκ φωνῆς*
M. *ἀνάρθρου καὶ ἀσήμου στοχάσασθαι ψυχῆς ἀδήλων*

φανῶν τοῖς ἄλλοις παθῶν ἰδιότητας, ὅτι πα-
ις ἐστὶν ἡ κατέχουσα ταραχὴ γεννώσης ἀκρα-
μὲν κόρον, νόμου δὲ ὕβριν. Ἀνθελκόμενος δὲ 678
ντισπώμενος πρὸς ἑκατέρου μέρους ὧδε καὶ ἐ- P.
τί χρὴ δρᾶν ἠπόρει. Σκοπουμένῳ δὲ αὐτῷ
ζεται τάδε. "Βάδιζε ταχέως, ἐνθένδε κατάβηθι,
ἀνομίαν ἔσπευσεν ὁ λεώς, χειροποίητον κατα-
σαντες ταυρόμορφον θεὸν οὐ θεὸν προσκυ-
καὶ θύουσιν, ὧν εἶδον καὶ ὧν ἤκουσαν ἀπάν-
ὅσα συντείνει πρὸς εὐσέβειαν ἐκλαθόμενοι."
πλαγεὶς δὲ καὶ ἀναγκασθεὶς πιστεύει ἀπίστοις
σι, καὶ οἷα μεσίτης καὶ διαλλακτὴς οὐκ εὐθὺς
ἴδησεν, ἀλλὰ πρότερον τὰς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους
ς καὶ λιτὰς ἐποιεῖτο συγγνῶναι τῶν ἁμαρτη-
δεόμενος. Εἶτ' ἐξευμενισάμενος ὁ κηδεμὼν
ταραιτητὴς τὸν ἡγεμόνα ἐπανῄει χαίρων ἅμα
ατηφῶν. Ἐγεγήθει μὲν γὰρ τὴν ἱκεσίαν τοῦ
προσιεμένου, συννοίας δὲ καὶ κατηφείας μεστὸς
δῶν ἐπὶ τῇ τοῦ πλήθους παρανομίᾳ.

20. Γενόμενος δὲ ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου,
ἣν ἐξαπιναίως ἐκδιαίτησιν τοῦ πλήθους θαυ-
, καὶ ὅσον ψεῦδος ἀνθ' ὅσης ἀληθείας ὑπηλ-
το, κατιδὼν οὐκ εἰς πάντας τὴν νόσον ἀφι-
ν, ἀλλὰ καί τινας ὑγιαίνοντας ἔτι καὶ μισοπο-
πάθει χρωμένους, βουλόμενος διαγνῶναι τοὺς
άτως ἔχοντας, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις
αίνοντας, καὶ εἰ ἤδη τινὲς ἁμαρτόντες μετα-
, κήρυγμα κηρύττει. Τὸ δὲ ἦν ἄρα βάσανος
ς τῆς ἑκάστου διανοίας ὡς ἔχοι πρός τε ὁ-
α καὶ τὸ ἐναντίον. "Τίς γάρ," φησί, "πρὸς
, ἴτω πρός με." Βραχὺ μὲν τὸ λεχθέν, με-
δὲ ἡ ἔμφασις. Ἔστι γὰρ τοιόνδε τὸ δηλούμε-
ἴ τις μηδὲν τῶν χειροποιήτων μηδ' ὅσα γε-
ομίζει θεούς, ἀλλ' ἕνα τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων,
ροσίτω. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων οἱ μὲν ἕνεκα

τοῦ τὸν αἰγυπτιακὸν ἐζηλωκέναι τῦφον ἀφηνιάζον-
τες οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις· οἱ δὲ φόβῳ κο-
λάσεως ἴσως ἐγγυτέρω προσελθεῖν οὐκ ἐθάῤῥουν, ἢ
τὴν ἐκ Μωϋσέως τίσιν δεδιότες, ἢ τὴν ἐκ τοῦ πλή-
θους ἐπανάστασιν. Ἀεὶ γὰρ οἱ πολλοὶ τοῖς μὴ συν-
απονοουμένοις ἐπιτίθενται. Μία δὲ ἐξ ἁπάντων ἡ
λεγομένη λευϊτικὴ φυλὴ τοῦ κηρύγματος ἐπακούσα-
σα καθάπερ ἀφ' ἑνὸς συνθήματος ἔθει μετὰ πολ-
λῆς σπουδῆς, τῇ ποδωκείᾳ τὴν προθυμίαν ἐπιδει-
κνυμένη καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς εἰς εὐσέβειαν ψυχι-
161 κῆς ὁρμῆς. Οὓς ἰδὼν Μωϋσῆς ὥςπερ ἀπὸ βαλ-
M βῖδος ἁμιλλωμένους, „Εἰ μὴ μόνον τοῖς σώμασιν,"
εἶπεν, „ἐπισπεύδετε τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν, ἀλλὰ
καὶ ταῖς διανοίαις αὐτίκα μαρτυρήσεσθε. Ξίφος
ἀναλαβὼν ἕκαστος τοὺς μυρίων ἄξια θανάτων εἰρ-
γασμένους, οἳ τὸν ἀληθῆ θεὸν καταλιπόντες τοὺς 679
ψευδωνύμους ἐδημιούργησαν, φθαρταῖς καὶ γενηταῖς P.
οὐσίαις τὴν τοῦ ἀγενήτου καὶ ἀφθάρτου πρόσρησιν
ἐπιφημίσαντες, συγγενεῖς καὶ φίλους ἀποκτεινάτω,
φιλίαν καὶ συγγένειαν ὑπολαβὼν εἶναι μόνην ἀνδρῶν
ἀγαθῶν ὁσιότητα." Οἱ δὲ τὴν παραίνεσιν ἑτοιμό-
τατα φθάσαντες, ἐπεὶ καὶ τὰς γνώμας ἔτυχον ἠλλο-
τριωμένοι σχεδὸν ἀφ' οὗ τὸ παρανόμημα γενόμενον
εἶδον, ἀναιροῦσιν ἡβηδὸν εἰς τριςχιλίους τῶν πρὸ
μικροῦ φιλτάτων. Κειμένων δὲ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ τῶν
σωμάτων ἡ πληθὺς θεασαμένη τοὺς μὲν οἰκτί-
ρατο, τὸ δὲ τῶν κτεινάντων ἔνθερμον ἔτι καὶ με-
στὸν ὀργῆς παράστημα καταδείσασα φόβῳ νουθε-
τεῖται. Μωϋσῆς δὲ τὴν ἀριστείαν ἀποδεξάμενος γέ-
ρας ἐπενόησε καὶ ἐβεβαίωσε τῇ πράξει τὸ οἰκεῖον.
Ἔδει γὰρ τοὺς ὑπὲρ θεοῦ τιμῆς ἑκούσιον πόλεμον
ἀραμένους καὶ βραχεῖ καιρῷ κατωρθωκότας ἀ-
ξιωθῆναι, τῆς θεραπείας αὐτοῦ λαχόντας ἱερω-
σύνης.

§. 21. Ἐπεὶ δὲ οὐ μία τάξις τῶν ἱερωμένων,
ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιτέτραπται τὰ περὶ τὰς εὐχὰς καὶ

ς καὶ τὰς ἄλλας ἱερουργίας ἄχρι τῶν ἀδύ-
ἰοῦσιν. Οἷς δὲ τούτων μὲν οὐδὲν, ἐπιμέλεια
ὶ φρουρὰ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν καὶ νύκτωρ τοῦ τε
καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, οὓς νεωκόρους ἔνιοι καλοῦ-
ἣ πολλοῖς πολλαχοῦ μυρίων κακῶν αἰτία γενο-
περὶ πρωτείων στάσις ἐπεπόλασε καὶ ἐνταῦ-
τῶν νεωκόρων ἐπιθεμένων τοῖς ἱερεῦσι, καὶ
ἐκείνων τιμὴν παρασπάσασθαι βουληθέντων.
τοῦτ᾽ εὐμαρῶς ἤλπισαν ἔσεσθαι πολλαπλασίους
ἀριθμὸν ὄντες. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ δοκεῖν ἰδίᾳ
ν νεωτερίζειν καὶ τὴν πρεσβύτατην τῶν δυο-
ια φυλῶν συμφρονεῖν ἀναπείθουσιν, ᾗ πολλοὶ
ιλικειοτέρων ἐπηκολούθησαν ὡς ἔχειν δυναμένῃ
εἶον ἡγεμονίας. Μέγαν τοῦτον ἐπιτειχισμὸν
της ἔγνω φυόμενον καθ᾽ αὑτοῦ. Τὸν γὰρ ἀ-
ν ἀρχιερέα κατὰ τὰ χρησθέντα λόγια ᾕρητο.
λλαὶ δὲ ἦσαν, ὡς τοὺς μὲν χρησμοὺς ἐπιψευ-
ου, ποιησαμένου δὲ τὴν αἵρεσιν διὰ τὴν οἰ-
τα καὶ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν εὔνοιαν. Ἐφ᾽
ἰκότως ἀνιαθεὶς, εἰ μὴ μόνον ἀπιστεῖται διὰ
των ἐλέγχων τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἐπιδειξάμενος,
ὶ καὶ ἐπ᾽ ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται πρὸς θεοῦ
, δι᾽ ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος
ευσμένον ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. Ἀλήθεια
ὀπαδὸς θεοῦ. Λόγοις μὲν ἀναδιδάσκειν περὶ
αυτοῦ προαιρέσεως οὐκ ἐδοκίμαζε, τὸ μετα-
ν ἐπιχειρεῖν τοὺς προκαταληφθέντας ἐναν-
δόξαις ἀργαλέον εἰδὼς, ἱκετεύει δὲ τὸν θεὸν
εῖς ἀποδείξεις αὐτοῖς παρασχεῖν περὶ τοῦ μη-
ἐψεῦσθαι κατὰ τὴν τῆς ἱερωσύνης αἵρεσιν.
κελεύει δώδεκα ῥάβδους λαβεῖν ταῖς φυλαῖς 680
θμους. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἄλλων ὀνόματα φυ- P.
ων ἐπιγράψαι ταῖς ἕνδεκα, τῇ δὲ λοιπῇ τὸ τοῦ
ιοῦ καὶ ἀρχιερέως, εἶτ᾽ εἰς τὸν νεὼν ἄχρι τῶν
ων εἰςενεγκεῖν. Ὁ δὲ τὰ προσταχθέντα ποιήσας
δόκει τὸ ἀποβησόμενον. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ λο-

γίῳ πληχθεὶς ἅπαντος τοῦ ἔθνους προεστῶτος εἰςέρχεται, καὶ τὰς ῥάβδους ἐκκομίζει, τὰς μὲν ἄλλας οὐδὲν διάφορον ἐχούσας, μίαν δ᾽ ἐφ᾽ ἧς τὸ ὄνομα ἐπεγέγραπτο τοῦ ἀδελφοῦ τεθαυματουργημένην. Οἷα γὰρ φυτὸν εὐγενὲς ἅπασα εὐθὺς βλαστοὺς ἐξέφυσε καὶ ὑπ᾽ εὐφορίας καρπῶν ἔβριθεν.

§. 22. Οἱ δὲ καρποὶ κάρυα ἦσαν, ἃ φύσιν ἐναντίαν ἔχει τοῖς ἄλλοις. Ἐπὶ γὰρ τῶν πλείστων, σταφυλῆς, ἐλαίας, μήλων, διαφέρει τὸ σπέρμα καὶ τὸ ἐδώδιμον, ἃ διαφέροντα τόποις χωρίζεται. Τὸ μὲν γὰρ ἐδώδιμον ἔξω, τὸ δὲ σπέρμα εἴσω κατακέκλεισται. Τοῦ δὲ καρύου ταὐτόν ἐστι τό τε σπέρμα καὶ τὸ ἐδώδιμον, ἀμφοτέρων εἰς μίαν ἰδέαν ἀποκριθέντων, καὶ τόπος εἷς ὁ ἐντὸς ὠχυρωμένος καὶ περιπεφρουρημένος ἕρκει διπλῷ τῷ μὲν ἐκ φλοιοῦ πάνυ βαθέος, τῷ δ᾽ οὐδὲν ἀποδέοντι ξυλίνου κατασκευάσματος, ἀφ᾽ οὗ τελείαν ἀρετὴν αἰνίττεται. Ὥςπερ γὰρ ἐν καρύῳ ταὐτόν ἐστιν ἀρχὴ καὶ τέλος, ἀρχὴ μὲν ἡ σπέρμα τέλος δὲ ἡ καρπός, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν. Ἑκάστῃ γὰρ συμβέβηκεν εἶναι καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος. Ἀρχὴν μέν, ὅτι οὐκ ἐξ ἑτέρας δυνάμεως, ἀλλ᾽ ἐξ ἑαυτῆς φύεται· τέλος δέ, ὅτι πρὸς αὐτὴν ὁ κατὰ φύσιν βίος σπεύδει. Μία μὲν αἰτία ἥδε. Λέγεται δὲ καὶ ἑτέρα τῆς προτέρας ἐμφαντικωτέρα. Καρύου τὸ μὲν φλοιῶδες ἐστὶ πικρόν, τὸ δὲ εἴσω περικείμενον ὡςανεὶ ξύλινον ἕρκος στρυφνὸν εὖ μάλα καὶ κραταιόν, οἷς ἀμφοτέροις ὁ καρπὸς ἐγκατακεκλεισμένος οὐκ ἔστιν εὔληπτος. Τοῦτο ποιεῖται σύμβολον ἀσκητικῆς ψυχῆς, ἀφ᾽ οὗ προτρέπειν αὐτὴν οἴεται δεῖν ἐπ᾽ ἀρετὴν ἀναδιδάσκων ὅτι πόνῳ προεντυχεῖν ἀναγκαῖον. Πικρὸν δὲ καὶ ἀντιτυπὲς καὶ σκληρὸν ὁ πόνος, ἐξ οὗ φύεται τὸ ἀγαθόν, οὗ
163 χάριν οὐ μαλακιστέον. Ὁ μὲν γὰρ τὸν πόνον
M φεύγων φεύγει καὶ τὰ ἀγαθά. Ὁ δὲ αὖ τλητικῶς

καὶ ἀνδρείως ὑπομένων τὰ δυςκαρτέρητα σπεύδει
πρὸς μακαριότητα. Οὐδὲ γὰρ ἁβροδιαίτοις καὶ τὴν
ψυχὴν ἐκτεθηλυσμένοις καὶ τὸ σῶμα διαῤῥέουσιν
ὑπὸ τῆς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἀδιαστάτου θρύψεως
ἀρετὴ πέφυκεν ἐνδιαιτᾶσθαι· κακουμένη δὲ μετανί-
στασθαι πρότερον ἀπόλειψιν χρηματίσασα πρὸς
τὸν ἄρχοντα τῶν ὀρθῶν λόγων. Ἀλλ᾽ εἰ χρὴ τὸ ἀ-
ληθὲς εἰπεῖν, ὁ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης, ἀνδρίας
τε καὶ δικαιοσύνης ἱερώτατος θίασος ἀσκητὰς 681
μετατρέχει, καὶ ὅσοι τὸν αὐστηρὸν καὶ σκληροδίαι- P.
τον βίον ἐγκράτειαν καὶ καρτερίαν ζηλοῦσι, σὺν εὐ-
τελείᾳ καὶ ὀλιγοδείᾳ, δι᾽ ὧν τὸ κυριώτατον τῶν ἐν
ἡμῖν ὁ λογισμὸς εἰς ὑγίειαν ἄνοσον καὶ εὐεξίαν ἐπι-
δίδωσι καθελὼν τὸν βαρὺν τοῦ σώματος ἐπιτειχι-
σμόν, ὃν οἰνοφλυγίαι, καὶ ὀψοφαγίαι, καὶ λα-
γνεῖαι, καὶ ἄλλαι ἀπλήρωτοι ἐπιθυμίαι συνεκρότη-
σαν γεννήσασαι τὴν ἀντίπαλον ἀγχινοίας πολυσαρ-
κίαν. Λέγεται μέντοι καὶ τῶν ἐν ἔαρι βλαστάνειν
εἰωθότων δένδρων ἡ ἀμυγδαλῆ πρῶτον ἀνθεῖν εὐ-
αγγελιζομένη φορὰν ἀκροδρύων, καὶ ὕστατον φυλ-
λοῤῥοεῖν τὴν ἐπέτειον πρὸς μήκιστον ἀποτείνουσα
τῆς χλόης εὐγηρίαν, ὧν ἑκάτερον ποιεῖται σύμβολον
τῆς ἱερατικῆς φυλῆς, αἰνιττόμενος ὅτι καὶ πρώτη
καὶ ὑστάτη τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπων γένους ἀν-
θήσει, καθ᾽ ὃν ἂν χρόνον δόξῃ τῷ θεῷ ταῖς ἐαρι-
ναῖς τροπαῖς ἐξομοιῶσαι τὸν ἡμέτερον βίον ἀνε-
λόντι τὴν ἐπίβουλον καὶ τοῦ κακοδαιμονεῖν πηγὴν
πλεονεξίαν.

§. 23. Ἐπειδὴ τοίνυν τῷ τελειοτάτῳ ἡγεμόνι
τέτταρα δεῖν ἔφαμεν προςεῖναι, βασιλείαν, καὶ νομο-
θετικὴν ἕξιν, καὶ ἱερωσύνην, καὶ προφητείαν, —
ἵνα διὰ μὲν τῆς νομοθετικῆς προςτάττῃ ἃ δεῖ
καὶ ἀπαγορεύῃ ἃ μὴ δεῖ πράττειν· διὰ δὲ τῆς ἱε-
ρωσύνης μὴ μόνον τὰ ἀνθρώπεια ἀλλὰ καὶ τὰ
θεῖα διέπῃ· διὰ δὲ τῆς προφητείας ὅσα μὴ λογι-
σμῷ καταλαμβάνεται θεσπίζῃ, — διειλεγμένος περὶ

τῶν πρώτων τριῶν, καὶ ἐπιδεδειχὼς Μωϋσῆν ἄρι-
στον βασιλέα καὶ νομοθέτην καὶ ἀρχιερέα, τὸ τελευ-
ταῖον ἔρχομαι δηλώσων ὅτι καὶ προφητῶν γέγονε
δοκιμώτατος. Οὐκ ἀγνοῶ μὲν οὖν, ὡς πάντα εἰσὶ
χρησμοὶ ὅσα ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἀναγέγραπται
χρησθέντες δι' αὐτοῦ. Λέξω δὲ τὰ ἰδιαίτερα πρό-
τερον εἰπὼν ἐκεῖνο, τῶν λογίων γὰρ τὰ μὲν ἐκ προσ-
ώπου τοῦ Θεοῦ λέγεται δι' ἑρμηνέως τοῦ θειοῦ προ-
φήτου, τὰ δὲ ἐκ πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως ἐθεσπί-
σθη, τὰ δὲ ἐκ προσώπου Μωϋσέως ἐπιθειάσαντος
καὶ ἐξ αὐτοῦ κατασχεθέντος. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα
ὅλα δι' ὅλων ἀρετῶν θείων δείγματα ἐστὶ, τῆς τε
164 ἵλεω καὶ εὐεργέτιδος δι' ὧν ἅπαντας μὲν ἀν-
M. θρώπους πρὸς καλοκἀγαθίαν ἀλείφει· μάλιστα δὲ
τὸ θεραπευτικὸν αὐτοῦ γένος ᾧ τὴν πρὸς εὐδαι-
μονίαν ἄγουσαν ἀνατέμνει ὁδόν. Τὰ δὲ δεύτερα
μῖξιν ἔχει καὶ κοινωνίαν, πυνθανομένου μὲν τοῦ
προφήτου περὶ ὧν ἐπεζήτει, ἀποκρινομένου δὲ τοῦ
Θεοῦ καὶ διδάσκοντος. Τὰ δὲ τρίτα ἀνατίθεται τῷ
νομοθέτῃ, μεταδόντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ τῆς προγνω-
στικῆς δυνάμεως ᾗ θεσπιεῖ τὰ μέλλοντα. Τὰ μὲν
οὖν πρῶτα ὑπερθετέον· μείζονα γάρ ἐστιν ἢ ὡς ὑπ'
ἀνθρώπου τινος ἐπαινεθῆναι, μόλις ἂν ὑπ' οὐρα- 682
νοῦ τε καὶ τῆς ὅλων φύσεως ἀξίως ἐγκωμιασθέντα, P.
καὶ ἄλλως λέγεται ὡςανεὶ δι' ἑρμηνέως. Ἑρμηνεία
δὲ καὶ προφητεία διαφέρουσι. Περὶ δὲ τῶν δευτέ-
ρων αὐτίκα πειράσομαι δηλοῦν, συνυφήνας αὐτοῖς
καὶ τὸ τρίτον εἶδος ἐν ᾧ τὸ τοῦ λέγοντος ἐνθου-
σιῶδες ἐμφαίνεται, καθ' ὃ μάλιστα καὶ κυρίως νε-
νόμισται προφήτης.

§. 24. Τῆς δὲ ὑποσχέσεως ἀρκτέον ὧδε. Τέτ-
ταρές εἰσι τόποι διὰ πεύσεως καὶ ἀποκρίσεως χρη-
σμοῖς νομοθετηθέντες μικτὴν ἔχοντες δύναμιν. Τῇ
μὲν γὰρ ὁ προφήτης ἐνθουσιᾷ πυνθανόμενος, τῇ δὲ
ὁ πατὴρ θεσπίζει λόγου καὶ ἀποκρίσεως μεταδι-
δούς. Ἔστι δὲ πρῶτον οὐχ ὅτι Μωϋσῆν ὁσιώτα-

καὶ θεοφιλέστατον τῶν ποτε γενομένων, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ βραχὺ γευσάμενον εὐσεβείας ὠργίασεν ἀνομισθὼν τὶς γενόμενος ἄνθρωπος νόθος, αἰγυ-ου μὲν πατρὸς, μητρὸς δὲ Ἰουδαίας, ὃς τῶν μὲν τῆς πατρίων ἔθων ἠλόγησε, πρὸς δὲ τὴν αἰγυ-ακὴν ὡς λόγος ἀπέκλινεν ἀσέβειαν τὴν τῶν ἰρῶν ζηλώσας ἀθεότητα. Μόνοι γὰρ σχεδὸν ἁ-ντων τῶν ἐθνῶν Αἰγύπτιοι γῆν ἐπετείχισαν οὐ-νῷ, τὴν μὲν ἰσοθέων τιμῶν ἀξιώσαντες, τῷ δὲ ὲν γέρας ἐξαίρετον ἀπονείμαντες, ὡς δέον πρὸ ν βασιλείων τὰς ἐσχατιὰς περιέπειν. Ἐν γὰρ κό-ῳ βασίλειον μὲν ἱερώτατον οὐρανὸς, ἐσχατιὰ δὲ, καθ᾽ ἑαυτὴν μὲν ἀξιοσπούδαστος, εἰς δὲ σύγ-ισιν ἰοῦσα αἰθέρος ἀπολειπομένη τοσοῦτον, ὅσον ότος μὲν φωτὸς, νὺξ δὲ ἡμέρας, φθορὰ δὲ ἀφ-ρσίας, καὶ θνητὸς θεοῦ. Τῆς γὰρ χώρας οὐχ τῷ καθάπερ αἱ ἄλλαι νιφομένης, ἀλλὰ ταῖς τοῦ ταμοῦ πλημμύραις εἰωθυίας ἀνὰ πᾶν ἔτος λιμνά-σθαι, θεοπλαστοῦσι τῷ λόγῳ τὸν Νεῖλον Αἰγύ-τιοι ὡς ἀντίμιμον οὐρανοῦ γεγονότα, καὶ περὶ ῆς χώρας σεμνηγοροῦσιν.

§. 25. Ὁ δὴ μικτὸς οὗτος ἐκεῖνος διενεχθεὶς ινι τῶν ἀπὸ τοῦ ἱερατικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ γέ-ους, ἀκράτωρ ὑπ᾽ ὀργῆς αὐτὸς αὑτοῦ γενόμενος αὶ ἅμα τῆς αἰγυπτιακῆς ζηλωτὴς ἀθεότητος ὤν, ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἔτεινε τὴν ἀσέβειαν, ἐπαράτῳ αὶ ἐναγεῖ μεμιασμένῃ ψυχῇ τε καὶ γλώττῃ καὶ πά-ῃ τῇς φωνῆς ὀργανοποιΐᾳ καταρασάμενος δι᾽ ὑπερ-ολὴν κακῶν, ὃν οὐδ᾽ ὑπὸ πάντων ἀλλὰ μόνων ῶν ἀρίστων εὐλογεῖσθαι θέμις ὅσοι τὰς τελείας αθάρσεις ἐδέξαντο. Διὸ καὶ θαυμάσας τὴν φρε-οβλάβειαν καὶ τὴν τοῦ θράσους ὑπερβολὴν, καί-τοι γ᾽ ὑπόπλεως ὢν παραστήματος εὐγενοῦς καὶ ἱε-μένος αὐτοχειρίᾳ διαχρήσασθαι τὸν ἄνθρωπον, ἔδεισε μὴ κουφοτέραν ἀναπράξῃ τιμωρίαν. Ἰσόῤῥοπον P. γὰρ ἐπινοῆσαι πρὸς τοσαύτην ἀσέβειαν κόλασιν 683

ἄνθρωπος οὐκ ἂν ἰσχύσει. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῷ μὴ σέβοντι θεὸν ἕπεται τὸ μήτε γονεῖς, μήτε πατρίδα, μήτ᾽ εὐεργέτας τιμᾶν, ὃ δὲ δὴ πρὸς τῷ μὴ σέβειν καὶ κακηγορεῖν τολμᾷν, τίνα μοχθηρίας ὑπερβολὴν ἀπολέλοιπε; Καί τοι καὶ τὸ κακηγορεῖν ἧττον ἐν συγκρίσει κατάρας. Ἀλλὰ γλωσσαλγία καὶ ἀχάλινον στόμα ὅταν ἐκνόμοις ἀφροσύναις ὑπηρετῶσι, πάντως τὶ καινουργεῖται τῶν ἀθέσμων. Ὦ ἄνθρωπε, καταρᾶταί τις θεόν; Τίνα καλῶν ἕτερον θεὸν εἰς τὴν τῆς ἀρᾶς βεβαίωσιν; Ἢ δῆλον ὅτι αὐτὸν κατ᾽ αὐτοῦ; Ἄπαγε βεβήλων καὶ ἀνοσίων ἐνθυμημάτων. Καλὸν ἐκνίψασθαι τὴν ἀθλίαν ψυχὴν, ἐπηρεασθεῖσαν μὲν ὑπὸ φωνῆς, διακόνοις δὲ τοῖς ὠσὶν χρησαμένην, αἰσθήσει τυφλῇ. Καὶ οὔτε ἡ γλῶττα τοσοῦτον ἀσέβημα φθεγξαμένου παρείθη, οὔτε τὰ τοῦ μέλλοντος ἀκούειν ὦτα ἐπεφράχθη; Εἰ μὴ ἄρα κατὰ πρόνοιαν τῆς δίκης ἥτις οὔτ᾽ ἀγαθὸν ὑπερβάλλον, οὔτε μέγιστον κακὸν ἐπισκιάζεσθαι οἴεται δεῖν πρὸς ἔλεγχον ἐναργέστατον ἀρετῆς ἢ κακίας, ἵνα τὴν μὲν ἀποδοχῆς τὴν δὲ τιμωρίας ἀξιώσῃ. Διὰ δὲ τοῦτο τὸν μὲν εἰς εἱρκτὴν ἀπαχθέντα κελεύει δεθῆναι. Ποτνιᾶται δὲ τὸν θεὸν ἱλασάμενον ταῖς ἀνάγκαις τῶν αἰσθήσεων, δι᾽ ἃς καὶ βλέπομεν ἃ μὴ θέμις ὁρᾶν, καὶ ἀκούομεν ὧν μὴ θέμις ἀκούειν, ὅ τι χρὴ παθεῖν τὸν εὑρετὴν ἀσεβήματος καὶ ἀνοσιουργήματος ἐκτοπίου καὶ ξένου δηλῶσαι. Ὁ δὲ προστάττει καταλευσθῆναι, προσήκουσαν οἶμαι δίκην ὑπολαβὼν τὴν διὰ λίθων κατ᾽ ἀνδρὸς λιθίνην καὶ ἀπόκροτον ψυχὴν ἔχοντος, καὶ ἅμα βουλόμενος πάντας τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔθνους συνεφάψασθαι τῆς κολάσεως, οὓς ᾔδει σφόδρα τραχέως ἐνεγκόντας καὶ φονῶντας. Μόνης δὲ ὡς ἔοικε τῆς διὰ βλημάτων ἔμελλον αἱ τοσαῦται μυριάδες ἐφάπτεσθαι. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ ἀνοσίου καὶ παλαμναίου τίσιν ἐγράφη διάταγμα καινὸν, οὐκ ἄν ποτε προηγουμένης ἀξιω-
M. θὲν γραφῆς, ἀλλ᾽ αἱ ἀπροσδόκητοι νεωτεροποιΐαι
166 καινοὺς νόμους εἰς ἀνακοπὴν ἁμαρτημάτων ἐπιζη-

τοῦσιν. Αὐτίκα γοῦν νομοθετεῖται τάδε. Ὃς ἂν καταράσηται θεὸν ἁμαρτίᾳ ἔνοχος ἔστω, ὃς δ' ἂν ὀνομάσῃ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου θνησκέτω. *) Εὖγε, ὦ πάνσοφε! Μόνος ἀμιγοῦς ἠκρατίσω σοφίας. Τοῦ καταρᾶσθαι χεῖρον τὸ ὀνομάζειν ὑπείληφας· οὐ γὰρ ἂν τὸν μὲν βαρύτατον ἀσέβημα εἰργασμένον ἐπεκούφιζες διημαρτηκόσιν ἐπιεικέστερον πράττων. Κατὰ δὲ τοῦ βαρύτερον ἠδικηκέναι δόξαντος τὴν ἀνωτάτω τιμωρίαν θάνατον ὥριζες.

§. 26. Ἀλλ' ὡς ἔοικε θεοῦ τὰ νῦν οὐχὶ τοῦ πρώτου καὶ γεννητοῦ τῶν ὅλων ἀλλὰ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι μέμνηται· ψευδώνυμοι δὲ εἰσὶ γραφέων καὶ πλαστῶν τέχναις δημιουργούμενοι. Ξοάνων γὰρ 684 καὶ ἀγαλμάτων καὶ τοιουτοτρόπων ἀφιδρυμάτων ἡ P. οἰκουμένη μεστὴ γέγονεν, ὧν τῆς βλασφημίας ἀνέχειν ἀναγκαῖον ἵνα μηδεὶς ἐθίζηται τῶν Μωϋσέως γνωρίμων συνόλως θεοῦ προσρήσεως ἀλογεῖν· ἀξιονικοτάτη γὰρ ἀεὶ καὶ ἐπαξιέραστος ἡ κλῆσις. Εἰ δέ τις οὐ λέγω βλασφημήσειεν εἰς τὸν ἀνθρώπων καὶ θεῶν κύριον, ἀλλὰ καὶ τολμήσειεν ἀκαίρως αὐτοῦ φθέγξασθαι τὸ ὄνομα, θάνατον ὑπομεινάτω τὴν δίκην. Οὔτε γὰρ τῶν φυτευσάντων καί τοι θνητῶν ὑπαρχόντων οἷς μέλει γονέων τιμῆς τὰ ὀνόματα προφέρουσιν, ἀλλὰ τὰ κύρια διὰ τὸν ἐπ' αὐτοῖς σεβασμὸν ἡσυχάζοντες, τοῖς τῆς φύσεως ἀνακαλοῦσι πατέρα καὶ μητέρα προσαγορεύοντες, δι' ὧν εὐθὺς αἰνίττονται τὰς ἐξ ἐκείνων ἀνυπερβλήτους εὐεργεσίας, καὶ τὴν αὐτῶν εὐχάριστον διάθεσιν. Ἔτι νῦν συγγνώμης ἀξιούσθωσαν οἱ κατ' ἐπισυρμὸν γλώττης ἀκαιρευόμενοι καὶ λόγων ἀναπλήρωμα ποιούμενοι τὸ ἁγιώτατον καὶ θεῖον ὄνομα;

§. 27. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ γεννητοῦ τῶν ὅλων τιμὴν τὴν ἱερὰν ἑβδόμην ἐσέμνυνεν ὁ προφήτης, ἰδὼν αὐτῆς ὀξυωπεστέροις ὄμμασι κάλλος ἐξαίσιον,

*) Lev. 24, 15 sq.

ἐνεσφραγισμένον οὐρανῷ τε καὶ τῷ σύμπαντι κόσμῳ,
καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀγαλματοφορούμενον.
Εὕρισκε γὰρ αὐτὴν τὸ μὲν πρῶτον ἀμήτορα γενεᾶς
τῆς θήλεος ἀμέτοχον, ἐκ μόνου πατρὸς σπαρεῖσαν
ἄνευ σπορᾶς καὶ γεννηθεῖσαν ἄνευ κυήσεως. Ἔπει-
τα δὲ οὐ ταῦτα μόνον κατεῖδεν, ὅτι παγκάλη καὶ
ἀμήτωρ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀειπάρθενος, οὔτ' ἐκ μητρὸς
167 οὔτε μήτηρ, οὔτ' ἐκ φθορᾶς οὔτε φθαρησομένη,
M. εἶτ' ἐκ τρίτου κατενόησεν αὐτὴν ἐξετάζων καὶ κό-
σμου γενέθλιον, ἣν ἑορτάζει μὲν οὐρανὸς, ἑορτάζει
δὲ γῆ καὶ τὰ ἐν γῇ, γαννύμενα καὶ ἐνευφραινόμενα
τῇ παναρμονίῳ ἑβδομάδι. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας
ὁ πάντα μέγας Μωϋσῆς ἐδικαίωσε τοὺς ἐγγραφέντας
αὐτοῦ τῇ ἱερᾷ πολιτείᾳ θεσμοῖς φύσεως ἑπομένους
πανηγυρίζειν, ἐν ἱλαρίναις διάγοντας εὐθυμίαις, ἀν-
έχοντας μὲν ἔργων καὶ τεχνῶν τῶν εἰς πορισμὸν,
καὶ πραγματειῶν ὅσαι κατὰ βίου ζήτησιν, ἄγοντας
δὲ ἐκεχειρίαν, καὶ διαφειμένους πάσης ἐπιπόνου καὶ
καματηρᾶς φροντίδος, σχολάζοντας οὐχ ὡς ἔνιοι
γέλωσιν, ἢ παιδιαῖς, ἢ μίμων, ἢ ὀρχηστῶν ἐπιδεί-
ξεσι, περὶ ἃς κηραίνουσι καὶ δυσθανατοῦσιν οἱ θεα-
τρομανοῦντες, καὶ διὰ τῶν ἡγεμονικωτάτων αἰσθή-
σεων ὁράσεως καὶ ἀκοῆς δοῦλον ἀπεργαζόμενοι τὴν
φύσει βασιλίδα ψυχήν· ἀλλὰ μόνῳ τῷ φιλοσοφεῖν,
οὐχ ὅπερ μεθοδεύουσιν οἱ λογοθῆραι καὶ σοφισταὶ,
πιπράσκοντες ὡς ἄλλό τι τῶν ὠνίων ἐπ' ἀγορᾶς 685
δόγματα καὶ λόγους, οἳ φιλοσοφίᾳ κατὰ φιλοσοφίας P.
— ὦ γῆ καὶ ἥλιε! — χρώμενοι δι' αἰῶνος οὐκ
ἐρυθριῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὄντι φιλοσοφεῖν, ὅπερ ἐκ τριῶν
συνύφανται, βουλευμάτων καὶ λόγων καὶ πράξεων
εἰς ἓν εἶδος ἡρμοσμένων πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν
εὐδαιμονίας. Τούτου δή τις ἀλογήσας τοῦ διατά-
γματος ἔτι τοὺς χρησμοὺς ἐναύλους ἔχων τοὺς περὶ
τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης, οὓς ἐθέσπισεν ἄνευ προφήτου ὁ
θεὸς καὶ διὰ φωνῆς τὸ παραδοξότατον ὁρατῆς τῶν
παρατυγχανόντων ὀφθαλμοὺς ὤτων ἐπήγειρε μᾶλ-

, ἐπὶ φρυγανισμὸν ἔξῄει διὰ μέσου τοῦ στρατο-
ου πάντας εἰδὼς ἐν ταῖς σκηναῖς ἠρεμοῦντας,
δρῶν ἔτι τὸ ἀδίκημα, καταφανὴς ὑπὲρ τοῦ μὴ
ῆεῖν γίνεται. Πυλῶν γὰρ ἔξω προελθόντες τινες
ἠρεμίαν ἵν' ἐν τῷ καθαρωτάτῳ καὶ ἡσυχάζοντι
ωνται, θέαν ἔκνομον ἰδόντες, ξύλων ὕλην συγ-
ιζοντα, καὶ [illegible]ετήσαντες ἐμέλλησαν μὲν
τὸν ἀνελεῖν, λογισμῷ δὲ τὸ παρακεκινημένον τῆς
ῆς ἐπέσχον, ἵνα μήτε ἰδιῶται πρὸ ἀρχόντων κο-
ειν τινὰ δοκῶσι καὶ ταῦτ' ἄκριτον, καὶ ἂν ἄλλως
παρανόμημα ἦν ἐμφανὲς, μήτε τοῦ περὶ τὴν ἡ-
ιαν εὐαγοῦς μίασμα φόνου καὶ ἂν δικαιότατος
προσάψηται. Συλλαβόντες δὲ ἄγουσιν αὐτὸν
τὸν ἄρχοντα, ᾧ συνήδρευον μὲν ἱερεῖς. Παρει-
ῆκει δὲ σύμπασα ἡ πληθὺς πρὸς ἀκρόασιν. Ἔθος
ἦν ἀεὶ μὲν κατὰ τὸ παρεῖκον προηγουμένως δὲ
ς ἑβδόμαις, ὡς ἐδήλωσα καὶ πρόσθεν, φιλοσο-
ν, τοῦ μὲν ἡγεμόνος ὑφηγουμένου καὶ διδάσκον-
ος ἅ τε χρὴ πράττειν καὶ λέγειν, τῶν δὲ εἰς κα-
ιαγαθίαν ἐπιδιδόντων, καὶ βελτιουμένων τά τε
η καὶ τὸν βίον. Ἀφ' οὗ καὶ εἰςέτι νῦν φιλοσο-
ῦσι ταῖς ἑβδόμαις Ἰουδαῖοι τὴν πάτριον φιλο-
ρίαν, τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀναθέντες ἐπιστήμῃ καὶ
ορίᾳ τῶν περὶ φύσιν. Τὰ γὰρ κατὰ πόλεις προς-
τήρια, τί ἕτερόν ἐστιν ἢ διδασκαλεῖα φρονήσεως
ἀνδρίας καὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, εὐ-
είας τε καὶ ὁσιότητος καὶ συμπάσης ἀρετῆς, ᾗ
ανοεῖται καὶ κατορθοῦται τά τε ἀνθρώπεια καὶ
α;

§. 28. Τότε μὲν οὖν εἰς εἱρκτὴν ὁ τηλικοῦτον
βημα δράσας ἀπάγεται. Μωϋσῆς δὲ ἀπορῶν ὅ
χρὴ παθεῖν τὸν ἄνθρωπον — ᾔδει γὰρ ἄξια θα-
ου διαπεπραγμένον, ἀλλά τις ἂν γένοιτο τρόπος
ιόζων τῆς τιμωρίας; — ἀφικνεῖται πρὸς τὸ ἀό-
ον ἀοράτῳ ψυχῇ δικαστήριον, καὶ ἐπυνθάνετο
πρὶν ἀκοῦσαι πάντ' ἐπισταμένου δικαστοῦ τί

κέκρικεν. Ὁ δὲ ἀποφαίνεται τὴν γνῶσιν, ὅτι καὶ θνή-
σκειν ὀφείλει, καὶ οὐχ ἑτέρως ἢ καταλευσθεὶς, ἐπειδὴ
καὶ τούτῳ καθάπερ καὶ τῷ προτέρῳ μετέβαλεν ὁ 686
νοῦς εἰς κωφὴν λίθον εἰργασμένῳ τελειώτατον πα- P.
ρανόμημα, ᾧ σχεδὸν πάντα τὰ ἄλλα ἐμφέρεται
ὅσα περὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἑβδόμης νενομοθέτηται.
Διὰ τί; Ὅτι οὐχ αἱ βάναυσοι μόνον ἀλλὰ καὶ αἱ
ἄλλαι τέχναι καὶ πραγματεῖαι, καὶ μάλιστα αἱ περὶ
πορισμὸν καὶ βίου ζήτησιν, ἢ διὰ πυρός εἰσιν ἢ
οὐκ ἄνευ τῶν διὰ πυρός. Ὅθεν ἀπαγορεύει πολλά-
κις ἐν ταῖς ἑβδόμαις πῦρ ἐναύειν, ὡς ἀρχηγικώτα-
τον αἴτιον καὶ πρεσβύτατον ἔργον, οὗ ἡσυχάσαντος
ἐνενοήθη καὶ τὰ κατὰ μέρος ὡς εἰκὸς συνησυχάζειν.
Ὕλη δὲ ξύλα πυρὸς ὥςτε τὸν ξυλιζόμενον ἀδελφὸν
καὶ συγγενὲς ἁμάρτημα τῷ καίοντι δρᾶν, τὸ παρα-
νόμημα διπλασιάζοντα, τῇ μὲν, ὅτι τὸ προςταχθὲν
ἠρεμεῖν συνεκόμιζε, τῇ δὲ, ὅτι καὶ τοιαῦτα συνεκό-
μιζεν ἃ πυρός ἐστιν ὕλη τῆς τῶν τεχνῶν ἀρχῆς.

§. 29. Ἄμφω μὲν οὖν τὰ εἰρημένα τιμωρίας
ἀσεβῶν διὰ πεύσεως περιέχει καὶ ἀποκρίσεως βεβαι-
ουμένας. Ἕτερα δὲ δύο ἐστὶν οὐχὶ τῆς αὐτῆς ἀλλὰ
διαφερούσης ἰδέας, ὧν τὸ μὲν περὶ κλήρου διαδο-
169 χῆς, τὸ δὲ ὅσα τῷ δοκεῖν παρὰ καιρὸν ἐπιτελου-
M. μένης ἱερουργίας. Περὶ ἧς λεκτέον πρότερον. Τὴν
ἀρχὴν τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας πρῶτον ἀναγράφει μῆ-
να Μωϋσῆς, ἐν ταῖς τῶν ἐνιαυτῶν περιόδοις ἀνα-
θεὶς οὐχ ὥςπερ ἔνιοι χρόνῳ τὰ πρεσβεῖα μᾶλλον
ἢ ταῖς τῆς φύσεως χάρισιν ἃς ἀνέτειλεν ἀνθρώποις.
Κατὰ γὰρ ταύτην τὰ μὲν σπαρτὰ ἡ ἀναγκαία τρο-
φὴ τελειογονεῖται· ὁ δὲ τῶν δένδρων καρπὸς ἡβών-
των ἄρτι γεννᾶται δευτέραν ἔχων τάξιν, ὅθεν καὶ
ὀψίγονός ἐστι. Ἀεὶ γὰρ ἐν τῇ φύσει τὰ μὴ λίαν
ἀναγκαῖα τῶν σφόδρα ἀναγκαίων δεύτερα. Σφόδρα
μὲν οὖν ἀναγκαῖα πυροί τε καὶ κριθαί, καὶ ὅσα ἄλ-
λα εἴδη τροφῆς ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστιν. Ἔλαιον
δὲ καὶ οἶνος καὶ ἀκρόδρυα οὐχὶ τῶν ἀναγκαίων,

ει δίχα τούτων ἄχρι μακροτάτου γήρως παρατεί-
ντες εἰς πολυετίαν βιοῦσιν ἄνθρωποι. Τῷ δὴ
ινὶ τούτῳ περὶ τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν μέλλ-
ντος τοῦ σεληνιακοῦ κύκλου γίνεσθαι πλησιφα-
ῦς, ἄγεται τὰ διαβατήρια, δημοφανὴς ἑορτὴ, τὰ
λδαϊστὶ λεγόμενον Πάσχα, ἐν ᾗ οὐχ οἱ μὲν ἰδιῶ-
ι προσάγουσι τῷ βωμῷ τὰ ἱερεῖα, θύουσι δὲ οἱ
ρεῖς, ἀλλὰ νόμου προστάξει σύμπαν τὸ ἔθνος ἱε-
ᾶται τῶν κατὰ μέρος ἑκάστου τὰς ὑπὲρ αὑτοῦ
υσίας ἀνάγοντος τότε καὶ χειρουργοῦντος. Ὁ μὲν
ν ἄλλος ἅπας λαὸς ἐγεγήθει καὶ φαιδρὸς ἦν, ἑκά-
ου νομίζοντος ἱερωσύνῃ τετιμῆσθαι. Διδακρυμέ-
ι δὲ ἕτεροι καὶ στένοντες διῆγον, οἰκείων αὐτοῖς
άγχος τετελευτηκότων, οὓς πενθοῦντες διπλῇ κα- 687
ίχοντο λύπῃ, προσειληφότες τῇ διὰ τοὺς ἀποθα- P.
ντας συγγενεῖς, καὶ τὴν ἐκ τοῦ στερηθῆναι τῆς
ρὶ τὴν ἱερουργίαν ἡδονῆς τε καὶ τιμῆς, οἷς οὐδὲ
θάρασθαι καὶ περιῤῥάνασθαι κατ' ἐκείνην τὴν ἡ-
έραν ἐξεγένετο, μήπω τοῦ πένθους ὑπερημέρου καὶ
προθέσμου γεγονότος. Οὗτοι μετὰ τὴν πανήγυριν
ροσελθόντες τῷ ἄρχοντι συννοίας μεστοὶ καὶ κα-
ηφείας τὰ συμβεβηκότα διηγήσαντο, "τὴν ὑπό-
ον τῶν συγγενῶν τελευτὴν, τὸ πένθος ᾧ κατ'
ναγκαῖον ἐχρήσαντο, τὸ μὴ δυνηθῆναι διὰ τοῦτο
ετασχεῖν τῆς τῶν διαβατηρίων θυσίας. Εἶτ' ἐδέ-
ντο μὴ ἔλαττον τῶν ἄλλων ἐνέχεσθαι, μηδὲ τὸ
ὶ τοῖς ἀποθανοῦσιν οἰκείοις ἀτύχημα ἐν ἀτυχήμα-
ος μέρει καταριθμηθῆναι τιμωρίαν ἐργασάμενον
πρὸ ἐλέου. Νομίσαι γὰρ ἂν χείρονα παθεῖν τῶν
ποθανόντων, εἴγε τοῖς μὲν οὐδενός ἐστιν ἀντίληψις
ῶν ἀβουλήτων, οἱ δὲ ζῶντες δόξουσι τεθνᾶναι τὸν
ετ' αἰσθήσεως θάνατον."

§. 30. Ταῦτ' ἀκούσας ἑώρα μὲν καὶ τὴν δι-
αιολογίαν οὐκ ἀπῳδόν, καὶ τὴν τοῦ μὴ ἱερουργῆσαι
άλαι πρόφασιν ἀναγκαίαν, καὶ τὸ συμπαθὲς ἀνα-
εκραμένον τούτοις. Ἐπαμφοτερίζων δὲ τὴν γνώ-

U 2

μην, καὶ ὥσπερ ἐπὶ πλάστιγγος ἀντιῤῥεπῶν — τῇ μὲν γὰρ ἐταλάντευε τὸ ἔλεος καὶ τὰ δίκαια, τῇ δὲ ἀντέβριθεν ὁ νόμος τῆς τῶν διαβατηρίων θυσίας, ἐν ᾗ καὶ πρῶτος μὴν καὶ τεσσαρεσκαιδεκάτη ἡμέρα δεδήλωται τῆς ἱερουργίας — ἀρνήσεως καὶ συγκαταθέσεως μεταξὺ φορούμενος ἱκετεύει τὸν θεὸν δικαστὴν γενέσθαι, καὶ χρησμῷ τὴν κρίσιν ἀναφῆναι. Ὁ δὲ ἐπακούσας θεσπίζει λόγιον οὐ περὶ ὧν ἐνετεύχθη μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὖθίς ποτε γενησομένων, εἰ ταῖς αὐταῖς χρήσαιντο συντυχίαις. Ἐπιδαψιλευόμενος δὲ καὶ περὶ τῶν κατ᾽ ἄλλας αἰτίας οὐ δυνηθέντων ἱερουργῆσαι μετὰ παντὸς τοῦ ἔθνους προσεπιθεσπίζει. Τίνα *) οὖν ἐστι ἐπὶ τούτων λόγια χρησθέντα μηνυτέον. „Συγγενικόν, φησί, πένθος ἀναγκαία μὲν τοῖς ἀφ᾽ αἵματος ἀνία, ἀναγράφεται δὲ οὐκ ἐν πλημμελίαις. Ἕως μὲν οὖν ἐκπρόθεσμόν ἐστιν ἔξω περιβόλων ἱερῶν ἐλαυνέσθω, οὓς ἀπὸ παντὸς ἁγνεύειν οὐχ ἑκουσίου μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ κατὰ γνώμην μιάσματος δεῖ. Γενομένου δὲ ἐκ προθέσμου μὴ στερείσθωσαν ἰσομοιρίας τῆς ἐν ταῖς ἱερουργίαις, ἵνα μὴ προσθήκη τετελευτηκότων οἱ ζῶντες ὦσιν. Ἴτωσαν δὲ ἅτε δεύτεροι δευτέρῳ μηνὶ πάλιν, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ, καὶ θυέτωσαν κατὰ ταὐτὰ τοῖς προτέροις, καὶ τῷ θύματι χρήσθωσαν ὡς ἐκεῖνοι νόμῳ καὶ τρόπῳ τῷ παραπλησίῳ. Τὰ δὲ αὐτὰ ἐπιτετράφθω καὶ τοῖς μὴ διὰ πένθος ἀλλὰ 688 καὶ μακρᾶς χάριν ἀποδημίας κωλυομένοις ἅμα τῷ P. παντὶ ἔθνει συνιερουργεῖν. Οὐ γὰρ οἱ ξενιτεύοντες ἢ ἑτέρωθι οἰκοῦντες ἀδικοῦσιν, ὡς στερεῖσθαι τῆς ἴσης τιμῆς, καὶ ταῦτα μὴ χωρούσης διὰ πολυανθρωπίαν τὸ ἔθνος μιᾶς χώρας, ἀλλ᾽ ἀποικίας πανταχόσε διαπεμψαμένης."

---

*) Cf. Num. 9, 10 sqq.

§. 31. Τοσαῦτα διειλεγμένος περὶ τῶν ὑστερη-
ίντων μὲν ἅμα τῷ πλήθει θῦσαι τὰ διαβατήρια
ιτὰ συντυχίας ἀβουλήτους, ἐκπληρῶσαι δὲ εἰ καὶ
ὴε ἀλλ' οὖν ἀναγκαίως τὸ ἐλλειφθὲν σπουδασάν-
ων, ἐπὶ τελευταῖον μέτειμι διάταγμα τὸ περὶ τῆς
ῶν κλήρων διαδοχῆς ὁμοίως μικτὸν, ἐκ πεύσεως
αὶ ἀποκρίσεως λαβὸν τὴν σύστασιν. Ἦν τις ὄνομα
Ἰαλπαὰθ ἀνὴρ δόκιμος καὶ φυλῆς οὐκ ἀσήμου.
Τούτῳ πέντε μὲν γίνονται θυγατέρες, υἱὸς δὲ οὐ-
εἰς. Αἱ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς στέρησιν τῆς
ατρῴας λήξεως ὑποτοπήσασαι διὰ τὸ τὰς κληρου-
ίας ἄῤῥεσι δίδοσθαι, προσίασι τῷ ἡγεμόνι μετὰ τῆς
ρμοττούσης κοραῖς αἰδοῦς, οὐ θηρώμεναι πλοῦτον,
λλὰ τὸ ὄνομα καὶ ἀξίωμα γλιχόμεναι διασῶσαι τοῦ
ατρὸς, καὶ φασίν, "Ὁ μὲν πατὴρ ἡμῶν ἐτελεύτη-
εν. Ἐτελεύτησε δὲ ἐν οὐδεμιᾷ στάσει γενόμενος
φ' ὧν συνέβη διαφθαρῆναι μυρίους, ἀλλ' ἐζήλωσε
ίον ἀπράγμονα καὶ ἰδιώτην. Εἰ μὴ ἄρα ἐν ἁμαρ-
ίᾳ θετέον τὸ γενεᾶς ἄῤῥενος ἀμοιρῆσαι· πάρεσμεν
ὲ ἡμεῖς ὅσα μὲν τὸ δοκεῖν ὀρφαναὶ, τὸ δὲ ἀληθὲς
οι χρησόμεναι πατρί. Τοῦ γὰρ γεννήσαντος ὁ πάμ-
ιος ἄρχων οἰκειότερος ὑπηκόοις." Ὁ δὲ θαυμάσας
ὴν φρόνησιν τῶν παρθένων, καὶ τὴν πρὸς τὸν γει-
άμενον εὔνοιαν, ἐπέσχεν ὑφ' ἑτέρας ἑλκόμενος φαν-
ασίας, καθ' ἣν τὰς κληρουχίας ἄνδρες ὤφειλον δια-
έμεσθαι γέρας ληψόμενοι στρατείας καὶ πολέμων
ὓς διήθλησαν. Γυναικὶ δὲ ἡ φύσις ἀσυλίαν τῶν
οιούτων ἀγωνισμάτων παρέχουσα δῆλον ὅτι καὶ τῶν
φ' αὐτοῖς τιθεμένων ἄθλων οὐ μεταδίδωσιν. Ὅθεν
ἰκότως τῆς διανοίας ἀμφικλινοῦς ἐχούσης καὶ ἀντι-
πωμένης ἀναφέρει τῷ θεῷ τὴν διαπόρησιν, ὃν ᾔδει
όνον καὶ ἀψευδέσι καὶ ἀπλανεστάτοις κριτηρίοις
ὰς κατὰ μικρὸν διαφορὰς διαστέλλοντα πρὸς ἐπί-
ειξιν ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης. Ὁ δὲ ποιητὴς τῶν
λων ὁ τοῦ κόσμου πατὴρ, γῆν καὶ οὐρανὸν, ὕδωρ
ε καὶ ἀέρα καὶ ὅσα ἐκ τούτων ἑκάστου συνέχων καὶ

διακρατῶν, ὁ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἡγεμὼν, οὐκ ἀ-
πηξίωσε χρηματίσαι κόραις ὀρφαναῖς. Χρηματίσας
δὲ φημι πλέον τὶ παρέσχεν, ἢ κατὰ δικαστὴν νόμου,
ὁ εὐμενὴς καὶ ἵλεως, ὁ πάντα διὰ πάντων πεπληρω-
κὼς τῆς εὐεργέτιδος ἑαυτοῦ δυνάμεως. Ἔπαινον γὰρ
διεξῆλθε τῶν παρθένων. Ὦ δέσποτα, πῶς ἄν σέ
τις ὑμνήσειε, ποίῳ στόματι, τίνι γλώττῃ, ποίᾳ φω- 689
νῆς ὀργανοποιΐᾳ, ποίῳ ψυχῆς ἡγεμονικῷ; Οἱ γὰρ ἀ- P.
στέρες γενόμενοι χοροὶ ᾄσονταί τι μέλος ἐπάξιον; Ὁ
δὲ οὐρανὸς ὅλος εἰς φωνὴν ἀναλυθεὶς δυνήσεταί τι
τῶν σῶν ἀρετῶν διηγήσασθαι μέρος; "Ὀρθῶς,"
φησὶν, "ἐλάλησαν αἱ θυγατέρες Σαλπαάθ." Τοῦθ'
ἡλίκον ἐστὶν ἐγκώμιον θεοῦ μαρτυροῦντος τίς οὐκ
οἶδε; Πάριτε νῦν οἱ ἀλαζόνες, οἱ μέγα πνέοντες ἐπὶ
ταῖς εὐπραγίαις, οἱ τὸν αὐχένα πλέον τῆς φύσεως
ἐπαίροντες καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνεσπακότες, παρ' οἷς
χηρεία μὲν γυναικῶν γέλως καὶ οἰκτρὸν κακὸν, ἐρημία
172 δὲ παίδων ὀρφανῶν οἰκτρότερον τοῦ προτέρου χλευ-
M άζεται. Καὶ κατιδόντες ὅτι οἱ οὕτω ταπεινοὶ καὶ
ἀτυχεῖς εἶναι δοκοῦντες οὐκ ἐν ἠμελημένοις καὶ ἀ-
φανέσι τάττονται παρὰ τῷ θεῷ, οὗ τῆς ἀρχῆς τὸ
ἀτιμότατον μέρος εἰσὶν αἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης
βασιλεῖαι, διότι καὶ ὁ τῆς γῆς ἅπας ἐν κύκλῳ περί-
βολος ἐσχατιὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐστὶ, δέξασθε νου-
θεσίαν ἀναγκαίαν. Ἐπαινέσας δὲ Μωϋσῆς τὴν ἔν-
τευξιν τῶν παρθένων, οὔτε ταύτας ἀγεράστους κα-
τέλιπεν, οὔτ' εἰς τὴν ἴσην τιμὴν τοῖς ἀγωνισταῖς
ἀνδράσιν περιήγαγεν, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὡς ἆθλα οἰ-
κεῖα ἀπένειμε τὰς κληρουχίας, ἀνθ' ὧν ἠνδραγαθί-
σαντο, τὰς δὲ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας οὐ γέρως
ἠξίωσεν. Ὃ ἐναργέστατα παρέστησε διὰ τῶν ὀνο-
μάτων, δόμα λέγων καὶ δόσεις, ἀλλ' οὐκ ἀπόδομα,
οὐκ ἀποδόσεις. Ταῦτα μὲν γὰρ ἴδια τῶν λαμβανόν-
των, ἐκεῖνα δὲ τῶν χαριζομένων.

§. 32. Θεσπίσας*) δὲ περὶ ὧν ἐνετύγχανον αἱ ὀρφαναὶ παρθένοι, καὶ καθολικώτερον τίθησι νόμον περὶ κλήρων διαδοχῆς, πρώτους μὲν υἱοὺς ἐπὶ μετουσίαν καλῶν τῶν πατρῴων, εἰ δὲ μὴ εἶεν υἱοὶ δευτέρας θυγατέρας, αἷς φησὶ δεῖν περιτιθέναι τὸν κλῆρον ὡσανεὶ κόσμον ἔξωθεν, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἴδιον καὶ συγγενὲς κτῆμα. Τὸ γὰρ παρατιθέμενον οὐδεμίαν οἰκείωσιν ἔχει πρὸς τὸ διακοσμούμενον, ἁρμονίας καὶ ἑνώσεως ἀλλοτριούμενον. Μετὰ δὲ θυγατέρας τρίτους ἀδελφοὺς καλεῖ, καὶ τετάρτην δὲ θείοις πρὸς πατρὸς ἀπονέμει τάξιν, αἰνιττόμενος, ὅτι καὶ πατέρες γένοιντ᾽ ἂν υἱῶν κληρονόμοι. Πάνυ γὰρ εὔηθες ὑπολαβεῖν, ὅτι πατρὸς ἀδελφῷ νέμων κλῆρον ἀδελφιδοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα συγγένειαν, αὐτὸν ἀφείλετο τὸν πατέρα τῆς διαδοχῆς. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὁ νόμος ἐφίησι κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασεν ἵνα μὴ πατὴρ καὶ μήτηρ προσοδεύεσθαι δοκῶσι τὰ ἐπὶ ὠκυμόροις τέκνοις ἀπαρηγόρητα πένθη, πλαγίως δὲ αὐτοὺς ἐκάλεσε τοῖς θείοις ἐφιεὶς ἵνα καὶ ἀμφοτέρων 690 P.
στοχάσηται καὶ τοῦ πρέποντος καὶ τοῦ μὴ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριωθῆναι. Μετὰ δὲ θείους πέμπτη τάξις ἐστὶν οἱ ἔγγιστα γένους ὧν ἀεὶ τοῖς πρώτοις δίδωσι τοὺς κλήρους.

§. 33. Ταῦτ᾽ ἀναγκαίως διεξεληλυθὼς περὶ τῶν
173 μικτὴν ἐχόντων κληρουχίαν χρησμῶν, ἑξῆς δηλώσω
M. τὰ κατ᾽ ἐνθουσιασμὸν τοῦ προφήτου θεσπισθέντα λόγια. Τοῦτο γὰρ ὑπεσχόμην δείξειν. Ἀρχὴ τοίνυν ἐστὶν αὐτῷ τῆς θεοφορήτου κατακωχῆς, ἥτις καὶ τῷ ἔθνει γέγονεν εὐπραγίας ἀρχή, στειλαμένῳ τὴν ἀπ᾽ Αἰγύπτου πρὸς τὰς κατὰ Συρίαν πόλεις ἀποικίαν μυριάσι πολλαῖς. Ἄνδρες γὰρ ὁμοῦ καὶ γυναῖκες ἀπρα-

*) Num. 27, 8.

βῆ καὶ μακρὰν ἐρήμην ἅπασαν ἀνύσαντες ἐπὶ θάλατταν ἀφικνοῦνται τὴν ἐρυθρὰν προσαγορευομένην. Εἶθ' ὡς εἰκὸς ἐν ἀμηχάνοις ἦσαν, οὔτε περαιοῦσθαι δυνάμενοι διὰ σκαφῶν ἀπορίαν, οὔτ' ἐπιστρέφειν τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀσφαλὲς ἡγούμενοι. Διακειμένοις δὲ οὕτως μεῖζον ἐπιῤῥάττει κακόν. Ὁ γὰρ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς δύναμιν παραλαβὼν οὐκ εὐκαταφρόνητον, ἱππότην καὶ πεζὸν στρατὸν, ἐπεξέθει διώκων καὶ σπεύδων καταλαβεῖν, ἵνα τίσηται τῆς ἐξόδου ἣν θεσφάτοις ἀριδήλοις ἐπέτρεψε ποιήσασθαι. Ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἀβέβαιος ἡ μοχθηρῶν ἀνθρώπων διάθεσις, ὡς ἐπὶ πλάστιγγος μικρᾶς ἕνεκα προφάσεως ῥέπουσα πρὸς τὰ ἐναντία. Μέσοι δὴ ληφθέντες ἐχθρῶν καὶ θαλάττης ἀπέγνωσαν τὴν ἰδίαν σωτηρίαν, οἱ μὲν εὐκτὸν ἀγαθὸν ἡγούμενοι τὸν ἄπιστον ὄλεθρον, οἱ δὲ ἄμεινον εἶναι νομίζοντες ὑπὸ τῶν τῆς φύσεως ἀπολέσθαι μερῶν ἢ γέλως ἐχθροῖς γενέσθαι ῥίπτειν ἑαυτοὺς εἰς θάλασσαν διενοοῦντο, καί τινα τῶν βάρος ἐχόντων ἐπαχθισάμενοι παρὰ ταῖς ἠϊόσιν ἐφήδρευον, ἵν' ὁπότε θεάσαιντο τοὺς πολεμίους ἐγγὺς ὄντας καθαλλόμενοι ῥᾷον εἰς βυθὸν ἐνεχθῶσιν. Ἀλλὰ γὰρ οἱ μὲν πρὸς τὸ ἄπορον τῆς ἀνάγκης ἐπτόηντο δυσθανατῶντες.

§. 34. Ὁ δὲ προφήτης ὁρῶν ὑπ' ἐκπλήξεως σεσαγηνευμένον ὥσπερ βόλον ἰχθύων τὸ σύμπαν ἔθνος, οὐκ ἔτι ὢν ἐν ἑαυτῷ θεοφορεῖται καὶ θεσπίζει τάδε. *) "Τὸ μὲν δέος ἀναγκαῖον· καὶ φόβος ἐγγὺς καὶ μέγας ὁ κίνδυνος, ἐξ ἐναντίας ἀχανές ἐστι πέλαγος, ὑπόδρομος εἰς καταφυγὴν οὐδείς; ἀπορία πλοίων, κατόπιν ἔφεδροι φάλαγγες ἐχθρῶν, αἳ στείχουσιν ἀπνευστὶ διώκουσαι. Ποῖ τις τράπηται, ποῖ τις ἐκνεύσῃ; Πάντα πανταχόθεν ἐξαπιναίως ἐπέθετο,

*) Exod. 15, 1 sqq.

ἰ, θάλαττα, ἄνθρωποι, στοιχεῖα φύσεως. Ἀλλὰ αρρεῖτε, μὴ ἀποκάμνετε, στῆτε ταῖς διανοίαις μὴ ραδαινόμενοι, προςδοκᾶτε τὴν ἀήττητον ἐκ θεοῦ 691 οήθειαν, αὐτεπάγγέλτως ἤδη παρέσεσθαι, μὴ ὁρωμένη P. ροςαγωνιεῖται. Πεπείρασθε αὐτῆς ἤδη πολλάκις μυνομένης ἀφανῶς, μέλλουσαν κομιεῖσθαι βλέπω, 'ρόχους τοῖς αὐχέσι περιβάλλουσαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων, ἕλκει κατὰ τῆς θαλάσσης μολίβδου τρόπον ἰς βυθὸν χωροῦσιν. Ὑμεῖς μὲν ἔτι ζώντων αἰσθάνεσθε, τεθνεώτων δὲ ἐγὼ φαντασίαν λαμβάνω. Τήμερον δὲ καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς νεκροὺς θεάσεσθε." Καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἀπεφθέγγετο μείζονα ὄντα πάσης ἐλπίδος. Οἱ δὲ ἐπειρῶντο ἔργοις τῆς περὶ τὰ λόγια ἀληθείας. Ἀπέβαινε γὰρ τὰ χρησθέντα θείαις δυνάμεσι μύθων ἀπιστότερα. Ῥῆξις θαλάσσης, ἀναχώρησις ἑκατέρου τμήματος, πῆξις τῶν κατὰ τὸ ῥαγὲν μέρος διὰ παντὸς τοῦ βάθους κυμάτων ἵν' ἀντὶ τειχῶν ᾖ κρατεροτάτων, εὐθυτενὴς ἀνατομὴ τῆς μεγαλουργηθείσης ὁδοῦ, ἣ τῶν κρυσταλλωθέντων μεθόριος ἦν ὁδοιπορία τοῦ ἔθνους ἀκινδύνως πεζεύοντος διὰ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἀτραποῦ καὶ λιθώδους ἐδάφους. Ἐκραυρώθη γὰρ ἡ ψάμμος, καὶ ἡ σποράς αὐτῆς οὐσία συμφυεῖσα ἡνώθη. Ἐχθρῶν ἀπνευστὶ διωκόντων ἐφόρμησις σπευδόντων ἐπ' οἰκεῖον ὄλεθρον, νεφέλης ὀπισθοφύλακος ἡνιόχησις, ἐν ᾗ θεία τις ὄψις πυρὸς αὐγὴν ἀπαστράπτουσα ἦν, πελαγῶν ἃ τέως ἀνακοπέντα διειστήκει παλίρροια, τοῦ διακοπέντος καὶ ἀναξηρανθέντος μέρους αἰφνίδιος θαλάττωσις, πολεμίων φθοραὶ, οὓς τά τε κρυσταλλωθέντα τείχη καὶ ἀνατραπέντα κατέκλυσεν, καὶ αἱ πλημμύραι τοῦ πελάγους, ὥςπερ εἰς φάραγγα τὴν ὁδὸν ἐπενεχθεῖσαι, κατέκλυσαν, ἐπίδειξις τῆς φθορᾶς διὰ τῶν ὑπαναπλευσάντων σωμάτων, ἃ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πελάγους κατεστόρεσε, καὶ σφοδρὰ κυμάτωσις, ὑφ' ἧς πάντες οἱ νεκροὶ σωρηδὸν ἀπεβράσθησαν εἰς τοὺς ἀντιπέραν αἰ-

γιαλοὺς, ἀναγκαίῳ θέᾳ γενησόμενοι τοῖς διασωθεῖσιν οἷς ἐξεγένετο μὴ μόνον τοὺς κινδύνους διαφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδεῖν τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἀνθρωπίναις ἀλλὰ θείαις δυνάμεσι παντὸς λόγου μεῖζον κολασθέντας. Διόπερ εἰκότως εὐχαρίστοις ὕμνοις γεραίρει τὸν εὐεργέτην. Εἰς γὰρ δύο χοροὺς διανείμας τὸν μὲν ἀνδρῶν, τὸν δὲ γυναικῶν, ἐξάρχει μὲν αὐτὸς τοῖς ἀνδράσιν, ἔξαρχον δὲ καὶ τῶν γυναικῶν καθίστησι τὴν ἀδελφὴν, ἵν' ᾄδωσιν ὕμνους εἰς τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν ἀντιφθόγγοις ἁρμονίαις συνηχοῦντες, διά τε κράσεως ἠθῶν καὶ μέλους, τῶν μὲν ἐπὶ τὴν αὐτὴν σπευδόντων ἀμοιβὴν, τοῦ δὲ συνισταμένου κατὰ τὴν βαρύτητος πρὸς ὀξύτητα συμφωνίαν. Φθόγγοι γὰρ οἱ μὲν ἀνδρῶν βαρεῖς, ὀξεῖς δὲ οἱ γυναικῶν, ἐξ ὧν ὅταν ἡ κρᾶσις γένηται σύμ- 692
μετρος ἥδιστον καὶ παναρμόνιον ἀποτελεῖται μέ- P.
λος. Τὰς δὲ τοσαύτας μυριάδας ἔπεισεν ὁμογνωμονῆσαι, τὸν αὐτὸν ὕμνον ἐν ταὐτῷ συνᾴδειν, τὰ τεράστια ἐκεῖνα καὶ μεγαλουργηθέντα, περὶ ὧν ὀλίγῳ πρότερον διεξῆλθον. Ἐφ' οἷς ὁ προφήτης γεγηθὼς ὁρῶν καὶ τὴν τοῦ ἔθνους περιχάρειαν οὐδ' αὐτὸς ἔτι χωρῶν τὴν ἡδονὴν κατῆρχε τῆς ᾠδῆς. Οἱ δὲ ἀκούοντες εἰς δύο χοροὺς διαιρεθέντες τὰ λεχθέντα συνῇδον.

175 §. 35. Τοῦτ' ἔστι τῆς κατ' ἐνθουσιασμὸν προ-
M. φητείας Μωϋσέως ἀρχὴ καὶ προοίμιον. Ἑξῆς δὲ θεσπίζει περὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀναγκαιοτάτου, τροφῆς, ἣν γῆ μὲν οὐκ ἤνεγκε, — καὶ γὰρ ἦν στεῖρα καὶ ἄγονος, — ὤμβρησε δὲ οὐρανὸς, οὐχ ἅπαξ, ἀλλ' ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ἑκάστης ἡμέρας, πρὸ τῆς ἕω καρπὸν αἰθέριον ἐν δρόσῳ κέγχρῳ παραπλήσιον. Ὃ ἰδὼν Μωϋσῆς συγκομίζειν κελεύει, καὶ ἐπιθειάσας φησὶ, „Πιστεύειν δεῖ τῷ θεῷ πεπειραμένους αὐτοῦ τῶν εὐεργεσιῶν ἐν μείζοσιν ἐλπίδος πράγμασιν. Ἀθησαύριστα καὶ ἀταμίευτα τὰ τῆς τροφῆς ἔστω. Μηδεὶς ἄχρι πρωΐας ὑπολειπέσθω μηδὲν μέρος μέ-

ς." Τοῦτ' ἀκούσαντες ἔνιοι τῶν πρὸς εὐσέβειαν ερματίστων, ὑπολαβόντες ἴσως οὐ χρησμοὺς ἀλλὰ ·ραίνεσιν ἄρχοντος εἶναι τὰ λεγόμενα, λείπουσιν εἰς ν ὑστεραίαν. Τὸ δὲ σηπόμενον τὸν κύκλον τοῦ ρατοπέδου δυςοδμίας πληροῖ τὸ πρῶτον, εἶτα εἰς ώληκας ὧν ἡ γένεσις ἐκ φθορᾶς ἐστὶ μετέβαλεν, περ ἰδὼν Μωϋσῆς εἰκότως ἐπὶ τοῖς ἀπειθέσι πι- αίνεται. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν, εἰ τοσαῦτα καὶ λικαῦτα θεασάμενοι, πρὸς μὲν τὰς πιθανὰς καὶ λόγους φαντασίας ἀδύνατα παραχθῆναι, τελειω- ντα δ' εὐμαρῶς ἐπιφροσύναις θείαις, οὐκ ἐνδοιά- υσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπιστοῦσιν οἱ δυςμαθέστα- ι πάντων; Ἀλλ' ὅγε πατὴρ δυσὶν ἐναργεστάταις ιοδείξεσι τὸ λόγιον τοῦ προφήτου διασυνέστησεν, ν τὴν μὲν ἑτέραν εὐθὺς ἀπεδείξατο φθορᾷ τοῦ ὑ- ολειφθέντος καὶ δυςωδίᾳ καὶ τῇ πρὸς σκώληκας τὸ χυλότατον ζῶον μεταβολῇ, τὴν δὲ ἑτέραν ὕστερον. εἰ γὰρ τὸ πλεονάζον τοῦ συγκομισθέντος ὑπὸ τῆς ληθύος ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι διελύετο καὶ τηκόμε- ιν ἐξανηλοῦτο.

§. 36. Δεύτερον οὐκ εἰς μακρὰν ἀποθειάσας τοφθέγγεται λόγιον τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης. χουσαν γὰρ αὐτὴν ἐν τῇ φύσει προνομίαν οὐκ ἀφ') μόνον ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, ἀλλὰ καὶ πρὸ ῆς οὐρανοῦ καὶ παντὸς αἰσθητοῦ γενέσεως, ἠγνόη- ιν ἄνθρωποι, τάχα που διὰ τὰς ἐν ὕδασι καὶ πυ- γενομένας συνεχεῖς καὶ ἐπαλλήλους φθορὰς οὐ ινηθέντων παρὰ τῶν προτέρων διαδέξασθαι μνή- ην τῶν ἔπειτα τῆς κατὰ τὸν ἐν χρόνοις εἱρμὸν 693 κολουθίας καὶ τάξεως, ὅπερ ἀδηλούμενον ἐπιθειάσ P. ις ἀνέφηνε λογίῳ μαρτυρηθέντι διὰ σημείου τινος ιαργοῦς. Τὸ δὲ σημεῖον τοιοῦτον ἦν. Ἐλάττων ἐν ἀπὸ ἀέρος ἐγένετο ἡ φορὰ ταῖς προτέραις ἡμέ- αις τῆς τροφῆς, τότε δὲ αὖ διπλασίων. Καὶ ταῖς ἐν προτέραις εἴ τι κατελείφθη λειβόμενον ἐτήκε-), μέχρι τοῦ παντελῶς εἰς νοτίδα μεταβαλὸν ἀνα-

λωθῆναι. Τότε δὲ οὐδεμίαν δεχόμενον τροπὴν ἐν ὁμοίῳ διέμενεν, ἐφ' οἷς ἀγγελλομένοις καὶ ἅμα ὁρωμένοις καταπλαγεὶς Μωϋσῆς οὐκ ἐστοχάσατο μᾶλ-
176 λον ἢ θεοφορηθεὶς ἐθέσπισε τὴν ἑβδόμην. Ἐῶ
M. λέγειν ὅτι καὶ αἱ τοιαῦται εἰκασίαι συγγενεῖς προφητείας εἰσίν. Ὁ γὰρ νοῦς οὐκ ἂν οὕτως εὐσκόπως εὐθυβόλησεν, εἰ μὴ καὶ θεῖον ἦν πνεῦμα τὸ ποδηγετοῦν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὸ δὲ τεράστιον οὐ μόνον ἐκ τοῦ διπλασιασθῆναι τὴν τροφὴν ἐδηλοῦτο, οὐδ' ἐκ τοῦ διαμεῖναι σῶον παρὰ τὸ καθεστὼς ἔθος ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀμφότερα ταῦτα συμβῆναι κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν, ἀφ' ἧς ἤρξατο ἀπὸ ἀέρος ἡ τροφὴ χορηγεῖσθαι, μεθ' ἣν ὁ ἱερώτατος ἀριθμὸς τῆς ἑβδόμης ἔμελλεν ἀνατέλλειν, ὥστε λογιζόμενος ἄν τις εὕροι κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως τὴν οὐράνιον δοθεῖσαν τροφήν. Ἤρξατο γὰρ καὶ τὸν κόσμον ἑξάδος τῇ πρώτῃ δημιουργεῖν, καὶ τὴν λεχθεῖσαν ὕειν τροφήν. Ἡ δὲ εἰκὼν ὁμοιοτάτη. Καθάπερ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸ τελειότατον ἔργον τὸν κόσμον ἀνέφηνε, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εὐθηνίαν ἐν ἐρήμῳ μεταβαλὼν τὰ στοιχεῖα πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῆς χρείας, ἵνα ἀντὶ γῆς ὁ ἀὴρ σιτία τροφὴν ἄπονον φέρῃ καὶ ἀταλαίπωρον, οἷς ἀναχώρησις οὐκ ἦν εὐτρεπίζεσθαι κατὰ σχολὴν τὰ ἐπιτήδεια. Μετὰ ταῦτα τρίτον ἀναφθέγγεται χρησμὸν τερατωδέστατον, δηλονότι τῇ ἑβδόμῃ τὴν εἰωθυῖαν ὁ ἀὴρ οὐ παρέξει τροφὴν, καὶ οὐδὲν ἐπὶ γῆν ἀλλ' οὐδὲ τὸ βραχύτατον ὡς ἔθος ἐνεχθήσεται. Τοῦτο δὲ ἀπέβαινεν ἔργοις. Τῇ μὲν γὰρ προτεραίᾳ ταῦτα θεσπίζει. Τινὲς δὲ τῶν ἀβεβαίων τὸ ἦθος ὥρμησαν ἐπὶ τὴν συγκομιδὴν, καὶ σφαλέντες τῶν ἐλπίδων ἐπανῄεσαν ἄπρακτοι, κακίζοντες μὲν ἑαυτοὺς τῆς ἀπιστίας, ἀληθόμαντιν δὲ καὶ θεοφράδμονα καὶ μόνον προορατικὸν τῶν ἀδήλων ἀνακαλοῦντες τὸν προφήτην.

§. 37. Τοιαῦτα μέν ἐστι ἃ περὶ τῆς οὐρανίου τροφῆς κατεχόμενος ἐθέσπισεν. Ἕτερα δὲ ἑξῆς ἀναγκαῖα καὶ τοῖς δόξαντ' ἂν παραινέσεσιν ἐοικέναι μᾶλλον ἢ χρησμοῖς, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ χρησθὲν κατὰ τὴν μεγίστην τῶν πατρίων ἐκδιαίτησιν, περὶ ἧς ἔμπροσθεν εἶπον, ἡνίκα τεκτηνάμενοι ταῦρον χρυσοῦν Αἰγυπτιακοῦ μίμημα Τύφου χοροὺς ἵστασαν καὶ 694 P. βωμοὺς κατεσκεύαζον καὶ θυσίας ἀνῆγον, ἐκλαθόμενοι τοῦ πρὸς ἀλήθειαν θεοῦ, καὶ τὴν προγονικὴν εὐγένειαν ἣ δι' εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος ηὐξήθη καθαιροῦντες. Ἐφ' οἷς Μωϋσῆς περιπαθήσας ἤχθη πρῶτον μὲν ὅτι πᾶς ὁ λαὸς ἐξαίφνης γεγένηται τυφλὸς ὁ ἄχρι πρὸ μικροῦ πάντων ἐθνῶν ὀξυωπέστατος· ἔπειτα δέ, εἰ πλάσμα μύθου κατεψευσμένον ἴσχυσε τοσαύτην αὐγὴν σβέσαι τῆς ἀληθείας, ἣν οὔθ' ἥλιος ἐκλείπων οὔθ' ὁ σύμπας χορὸς τῶν ἀστέρων ἐπισκιάσει. Περιλαμβάνεται γὰρ ἰδίῳ φέγγει νοητῷ καὶ ἀσωμάτῳ, πρὸς ὃ παραβαλλόμενον τὸ αἰσθητὸν νὺξ ἂν πρὸς ἡμέραν εἶναι νομισθείη. Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἔτι μένων ὁ αὐτὸς ἐξάλλεται τό τε εἶδος καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἐπιθειάσας φησίν, "Τίς ἐστιν ὁ μὴ τῷ πλάνῳ συνενεχθείς, μηδὲ τὸ κῦρος ἐπιφημίσας τοῖς ἀκύροις; Πᾶς ὁ τοιοῦτος ἐμοὶ προσίτω." *) Μιᾶς δὲ φυλῆς προσελθούσης οὐχ ἧττον ταῖς διανοίαις ἢ τοῖς σώμασιν, οἳ πάλαι μὲν ἐφόνων κατὰ τῶν ἀθέων καὶ ἀνοσιουργῶν, ἡγεμόνα δὲ ἐζήτουν καὶ στρατάρχην ἀνευρεῖν ὃς ἐνδίκως ὑφηγήσεται καιρὸν καὶ τρόπον τῆς ἀμύνης, οὓς ὀργῶντας εὑρὼν καὶ γέμοντας εὐτολμίας καὶ παραστήματος, ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον θεοφορηθείς, "Ξίφος ἕκαστος ὑμῶν," φησίν, "ἀναλαβὼν ἐφορμάτω τε διὰ παντὸς τοῦ στρατοπέδου, καὶ κτεινέτω μὴ μόνον ἀλλοτρίους, ἀλλὰ καὶ φίλων καὶ συγγε-

---

*) Exod. 32, 26 sq.

νῶν τοὺς οἰκειοτάτους ἐπιστροφάδην, εὐαγέστατον
κρίνων τὸ ἔργον ὑπὲρ ἀληθείας καὶ θεοῦ τιμῆς, ὧν
ὑπερμαχεῖν καὶ προαγωνίζεσθαι κουφότατος πόνος."
Οἱ δὲ αὐτοβοεὶ τρισχιλίους κτείναντες τοὺς ἀρχηγέ-
τας μάλιστα τῆς ἀσεβείας γενομένους οὐκ ἀπελο-
γήσαντο μόνον περὶ τοῦ μὴ συνεφάψασθαι τοῦ τολ-
μήματος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀριστέων τοῖς γενναιοτάτοις
ἀνεγράφησαν, καὶ γέρως ἠξιώθησαν οἰκειοτάτου
ταῖς πράξεσιν ἱερωσύνης. Ἔδει γὰρ θεραπευτὰς
ὁσιότητος γενέσθαι τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀνδραγαθισα-
μένους καὶ προπολεμήσαντας.

§. 38. Ἐγὼ δέ τι μηνῦσαι σημειωδέστερον λό-
γιον, περὶ οὗ καὶ πάλαι διεξῆλθον ὅτε καὶ τὰ τῆς
ἀρχιερωσύνης ἐπῄειν τοῦ προφήτου, ὅπερ αὐτὸς πά-
λιν κατασχεθεὶς ἀνεφθέγξατο, τελειωθὲν οὐ μακροῖς
χρόνοις ὕστερον, ἀλλ' εὐθὺς ὅτε ἐχρησμῳδεῖτο.
Τῶν περὶ τὸν νεὼν λειτουργιῶν δύο τάξεις εἰσίν, ἡ
μὲν κρείσσων ἱερέων, ἡ δὲ ἐλάττων νεωκόρων. Ἦσαν
δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τρεῖς μὲν ἱερεῖς, νεω-
κόρων δὲ πολλαὶ χιλιάδες· οὗτοι φυσηθέντες ἐπὶ τῇ
τοῦ οἰκείου πλήθους περιουσίᾳ τῆς τῶν ἱερέων κα-
τεφρόνουν ὀλιγότητος. Καὶ δύο ἐν τῷ αὐτῷ παρα-
νομήματα συνύφαινον· ὧν τὸ μὲν ἦν καθαίρεσις 695
τῶν ὑπερεχόντων, τὸ δὲ αὔξησις τῶν ἐλαττόνων, οἷα P.
ἡγεμόσιν ὑπηκόων ἐπιτιθεμένων ἐπὶ συγχύσει τοῦ
κρατίστου καὶ δημωφελεστάτου τῆς τάξεως. Εἶτα
συνιστάμενοι καὶ ἀθροιζόμενοι κατεβόων τοῦ προ-
φήτου, ὡς δι' οἰκειότητα τῷ τε ἀδελφῷ καὶ τοῖς
178 ἀδελφιδοῖς χαρισαμένου τὴν ἱερωσύνην, καὶ ἐπι-
M. ψευσαμένου τὰ περὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, ὡς ἐπιφρο-
σύνῃ θείᾳ καθάπερ διεξῄειμεν μὴ γενόμενα. Ἐφ'
οἷς ἀνιαθεὶς καὶ περιαλγήσας, καίτοι πρᾳότατος ὢν
καὶ ἡμερώτατος οὕτως πρὸς δικαίαν ὀργὴν ὑπὸ μι-
σοπονήρου πάθους ἠκονήθη, ὡς ἱκετεῦσαι τὸν θεὸν
ἀποστραφῆναι τὴν θυσίαν αὐτῶν. Οὐχ ἐπειδήπερ
ἔμελλεν ὁ δικαιότατος κριτὴς ἱερουργίας ἀσεβῶν πα-

ραδέχεσθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ θεοφιλοῦς τὸ κατ' αὐτὴν μέρος οὐχ ὑποσιωπᾷ, σπεύδουσα μὴ εὐοδεῖν ἀνοσίους, ἀλλ' αἰεὶ τῆς προθέσεως διαμαρτάνειν. Ἔτι δὲ ζέων καὶ πεπυρωμένος ὑπὸ τῆς νομίμου διαγανακτήσεως ἐνθουσιᾷ καὶ μεταβαλὼν εἰς προφήτην θεσπίζει τάδε. "Χαλεπὸν ἀποστασία πρᾶγμα. Τοὺς ἀπίστους τούτους οὐ μόνον λόγος ἀλλὰ καὶ ἔργα παιδεύει. Παθόντες εἴσονται τὸ ἐμὸν ἀψευδὲς ἐπεὶ μανθάνοντες οὐκ ἔγνωσαν. Ἐπικριθήσεται δὲ τοῦτο τῇ τοῦ βίου τελευτῇ. Εἰ μὲν γὰρ δέξονται τὸν κατὰ φύσιν θάνατον πέπλασμαι τὰ λόγια· εἰ δὲ καινόν τινα καὶ παρηλλαγμένον τὸ φιλάληθές μοι μαρτυρηθήσεται. Χάσματα γῆς ὁρῶ διηνοιγμένης ἐπὶ μήκιστον εὐρυνόμενα, πολυανθρώπους ἀπολλυμένους συγγενείας αὐτάνδρους ὑποσυρομένας, καὶ συγκαταπινομένας οἰκίας, ζῶντας ἀνθρώπους εἰς Ἅιδου κατερχομένους." Ἐπεὶ δὲ ἡσύχασε ῥήγνυται μὲν ἡ γῆ σεισμῷ τιναχθεῖσα, ῥήγνυται δὲ καθ' ὃ μέρος μάλιστα αἱ σκηναὶ τῶν ἀσεβῶν ἦσαν, ὡς ὑπενεχθείσας ἀθρόας ἐπικρυφθῆναι. Τὰ γὰρ διαστάντα μέρη πάλιν συνῆλθε τῆς χρείας ἀποτελεσθείσης ἧς ἕνεκα διεζεύχθη. Μικρὸν δὲ ὕστερον τοὺς τῆς στάσεως ἡγεμόνας πεντήκοντα πρὸς τοῖς διακοσίοις ἄνδρας κεραυνοὶ κατασκήψαντες αἰφνίδιον ἀθρόους ἐξανάλωσαν, μηδὲν μέρος ὑπολειπόμενοι τῶν σωμάτων ὃ ταφῆς ἐπιμοιράσεται. Τὸ δὲ τῶν τιμωριῶν ἐπάλληλον καὶ τὸ ἑκατέρας μέγεθος διάσημον καὶ περιβόητον ἀπέφηνε τὴν εὐσέβειαν τοῦ προφήτου, χρησαμένου θεῷ μάρτυρι τῆς περὶ τοὺς χρησμοὺς ἀληθείας. Ἄξιον δὲ καὶ ἐκεῖνο μὴ παριδεῖν, ὅτι τὰς κατὰ τῶν ἀσεβῶν κολάσεις διεκληρώσαντο γῆ καὶ οὐρανὸς, αἱ τοῦ παντὸς ἀρχαί. Τὴν γὰρ μοχθηρίαν ἐῤῥίζωσαν μὲν ἐπὶ γῆς, ἐξέτειναν δὲ εἰς αἰθέρα, τοσοῦτον ὕψος αὐτὴν 696
διάραντες. Ὅθεν καὶ τῶν στοιχείων ἑκάτερον ἐχο- P
ρήγησε τὰς τιμωρίας, ἡ μὲν, ἵν' ὑποσύρῃ καὶ καταπίῃ τοὺς τότε βαρύνοντας αὐτὴν ῥαγεῖσα καὶ δια-

στᾶσα· ὁ δὲ, ἵνα καταφλέξῃ καὶ διαφθείρῃ πυρὸς πολλοῦ φορὰν, καινότατον ὑετὸν ὀμβρήσας. Τὸ δὲ τέλος καὶ τοῖς καταποθεῖσι καὶ τοῖς ὑπὸ
179 τῶν κεραυνῶν διεφθαρμένοις ταὐτὸν ἀπέβαινε.
M. Οὐδέτεροι γὰρ ἐφάνησαν, οἱ μὲν ἐπικρυφθέντες γῇ, τῇ τοῦ χάσματος συνόδῳ πρὸς τὸ ἰσόπεδον ἑνωθείσῃ, οἱ δὲ ὅλοι δι' ὅλων ἀναλωθέντες ὑπὸ τοῦ κεραυνίου πυρός.

§ 39. Χρόνοις δὲ ὕστερον ἐπειδὴ τὴν ἐνθένδε ἀποικίαν ἔμελλεν εἰς οὐρανὸν στέλλεσθαι, καὶ τὸν θνητὸν ἀπολιπὼν βίον ἀπαθανατίζεσθαι μετακληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ὅς αὐτὸν δυάδα ὄντα σῶμα καὶ ψυχὴν εἰς μονάδος ἀνεστοιχειοῦτο φύσιν, ὅλον δι' ὅλων μεθαρμοζόμενος εἰς νοῦν ἡλιοειδέστατον, τότε δὴ κατασχεθεὶς οὐκ ἔτι συλλήβδην ἀθρόῳ παντὶ τῷ ἔθνει θεσπίζειν ἔοικεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ μέρος ἑκάστῃ φυλῇ τὰ μέλλοντα καὶ γενεαῖς αὖθις ἀποβησόμενα· ὧν τὰ μὲν ἤδη συμβέβηκε, τὰ δὲ προσδοκᾶται, διότι πίστις τῶν μελλόντων ἡ τῶν προγεγονότων τελείωσις. Ἥρμοττε γὰρ διαφέροντας καὶ ταῖς σποραῖς, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μητρῴοις γένεσι, καὶ βουλευμάτων πολυτρόποις ἰδέαις, καὶ τῶν περὶ τῶν βίον ἐπιτηδευμάτων ἀμυθήτοις διαφοραῖς, ὥςπέρ τινα κλῆρον διανομὴν λογίων καὶ χρησμῶν εὑρέσθαι. Θαυμάσια μὲν οὖν ταῦτα· θαυμασιώτατον δὲ καὶ τὸ τέλος τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ὃ καθάπερ ἐν τῷ ζώῳ κεφαλὴ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐστιν. Ἤδη γὰρ ἀναλαμβανόμενος, καὶ ἐπ' αὐτῆς βαλβῖδος ἑστὼς ἵνα τὸν εἰς οὐρανὸν δρόμον διανύῃ διϊπτάμενος, καταπνευσθεὶς καὶ ἐπιθειάσας ζῶν ἔτι τὰ ὡς ἐπὶ θανόντι ἑαυτῷ προφητεύει δεξιῶς, ὡς ἐτελεύτησε μήπω τελευτήσας, ὡς ἐτάφη μηδενὸς παρόντος, δηλονότι χερσὶν οὐ θνηταῖς, ἀλλ' ἀθανάτοις δυνάμεσιν, ὡς οὐδ' ἐν τάφῳ τῶν προπατόρων ἐκηδεύθη τυχὼν ἐξαιρέτου μνήματος, ὃ μηδεὶς εἶδεν ἀνθρώπων, ὡς σύμπαν το ἔθνος αὐτὸν ὅλον

μῆνα δακρυῤῥοοῦν ἐπένθησεν, ἴδιον καὶ κοινὸν πένθος ἐπιδειξάμενον ἕνεκα τῆς ἀλέκτου καὶ πρὸς ἕνα ἕκαστον καὶ πρὸς ἅπαντας εὐνοίας καὶ κηδεμονίας. Τοιοῦτος μὲν ὁ βίος, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τελευτὴ τοῦ βασιλέως καὶ νομοθέτου καὶ ἀρχιερέως καὶ προφήτου Μωϋσέως διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων μνημονεύεται.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΛΟΓΙΩΝ 744 P.

Ἃ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΝΟΜΩΝ ΕΙΣΙ.

ARGUMENTUM LIBRI.

DE DECEM ORACULIS,

QUAE SUNT LEGUM CAPITULA.

VULGO: DE DECALOGO.

Leges Moysis praestantissimae habendae, quippe quae in deserto datae sunt, ubi iis neque fastus neque malitia hominum in civitatibus viventium obesse poterant (1-5.) Harum legum aliae a deo ipso datae, aliae per Moysem divinitus revelatae sunt (6.) Illae sunt decem, quo numero, qui est absolutissimus, innuitur ratio earum perfectissima (7. 8.) Has deus non hominum more elocutus est, sed animo Moysis ipsissimo inspiravit (9.) Concioni totius populi aperiri iussit illa praecepta, ut ostenderet, se mitem potius regem quam tyrannum inferiores despicientem esse (10.) Vocem dei vidit populus, quia deus verba sua per opera audienda facit (11.) Decem praecepta dividuntur in quina, quorum primus quinarius, qui potior, de monarchia dei et de honore parentibus habendo praecipit; secundus, qui inferior, ex interdictis con-

stat rerum quae hominum vitam communem spectant. (12). Primo et summo praecepto solum unum deum adorandum statuit, invisibilem rectorem mundi; cuius simulacrum nulla arte effingi debet (13. 14.) Quapropter secundo praecepto plures deos colere interdicitur, quorum simulacra artes et poëtica et pictoria in hominum perniciem formant, ut in templis collocentur atque adorentur (15. 16.) Tertium monet, ne nomine dei in iureiurando abutamur; quid quod ne omnino per deum iuremus (17 - 19.) Quartum sanctitatem septimi diei (20. 21.), et quintum parentes pie coli iubet (22. 23.) Primo praecepto secundi quinarii proscribitur adulterium (24.), secundo homicidium (25), tertio furtum (26), quarto falsum testimonium (27.), quinto concupiscentia (28.) Haec praecepta sunt summarium legum omnium, quae alias speciatim proditae sunt. (29 - 33.)

---

§. 1. Τοὺς βίους τῶν κατὰ Μωϋσέα σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἀρχηγέτας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ νόμους ἀγράφους αἱ ἱεραὶ βίβλοι δηλοῦσιν, ἐν ταῖς προτέραις συντάξεσι μεμηνυκὼς, κατὰ τὰ ἀκόλουθα ἑξῆς τῶν ἀναγραφέντων νόμων τὰς ἰδέας ἀκριβώσω, μηδ' εἴ τις ὑποφαίνοιτο τρόπος ἀλληγορίας τοῦτον παρεὶς, ἕνεκα τῆς πρὸς διάνοιαν φιλομαθοῦς ἐπιστήμης ἢ πρὸ τῶν ἐμφανῶν ἔθος τὰ ἀφανῆ ζητεῖν. Πρὸς δὲ τοὺς ἀποροῦντας διά τί οὐκ ἐν πόλεσιν ἀλλ' ἐν ἐρήμῳ βαθείᾳ τοὺς νόμους ἐτίθει, λεκτέον πρῶτον μὲν, ὅτι αἱ πολλαὶ τῶν πόλεων ἀμυθήτων κακῶν εἰσι
181 μεσταὶ, καὶ τῶν πρὸς τὸ θεῖον ἀνοσιουργημάτων,
M. καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀδικημάτων. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ μὴ κεκιβδήλευται, τὰ γνήσια τῶν νόθων παρευημεροῦντων, καὶ τὰ ἀληθῆ τῶν εἰκότων, ἃ φύσει μὲν κατέψευσται, πιθανὰς δὲ ὑποβάλλει φαντασίας πρὸς ἀπάτην ἐν πόλεσιν, οὗ καὶ ὁ πάντων ἐπιβουλότατος φύεται τῦφος, ὃν τινες τεθήπασι καὶ προςκυνοῦσι τὰς κενὰς δόξας σεμνοποιοῦντες, διὰ χρυσῶν στεφάνων καὶ ἁλουργίδων, καὶ πλήθους θερα-

κόντων καὶ ὀχημάτων, ἐφ' ὧν οἱ λεγόμενοι μακάριοι καὶ εὐδαίμονες μετέωροι φέρονται, τοτὲ μὲν ὀρεῖς ἢ ἵππους καταζευγνύντες τοτὲ δὲ καὶ ἀνθρώπους, οἳ τὰ φορεῖα κατὰ τῶν αὐχένων ἀχθοφοροῦσι τὴν ψυχὴν πρὸ τοῦ σώματος δι' ὑπερβολὴν ὕβρεως πιεζόμενοι.

§. 2. Τῦφος καὶ πολλῶν ἄλλων κακῶν δημιουργός ἐστιν ἀλαζονείας, ὑπεροψίας, ἀνοσιότητος. Αἳ δέ εἰσιν ἀρχαὶ ξενικῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων, οὐδὲν μέρος, οὐ κοινὸν, οὐκ ἴδιον, οὐ κατὰ γῆν, οὐ κατὰ θάλατταν ἡσυχάζειν ἐῶσαι. Τί δὲ δεῖ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἁμαρτημάτων μεμνῆσθαι; Τύφῳ γὰρ καὶ τὰ θεῖα ἐξωλιγώρηται, καίτοι νομιζόμενα τῆς ἀνωτάτω τυγχάνειν τιμῆς. Τιμὴ δὲ τίς ἂν γένοιτο, μὴ προσούσης ἀληθείας ἣ καὶ ὄνομα καὶ ἔργον ἔχει τίμιον; Ἐπεὶ καὶ τὸ ψεῦδος ἔμπαλιν ἄτιμον φύσει. Ἡ δὲ ὀλιγωρία τῶν θείων ἐμφανὴς τοῖς ὀξυδερκέστερον ὁρῶσι. Μυρίας γὰρ ὅσας διὰ γραφικῆς καὶ πλαστικῆς μορφώσαντες ἰδέας ἱερὰ καὶ νεὼς αὐταῖς προσπεριεβάλοντο, καὶ βωμοὺς κατασκευάσαντες ἀγάλμασι καὶ ξοάνοις καὶ τοιουτοτρόποις ἀφιδρύμασι τιμὰς ἰσολυμπίους ἀπένειμαν ἅπασιν ἀψύχοις, οὓς εὐθυβόλως αἱ ἱεραὶ γραφαὶ τοῖς ἐκ πόρνης γεγονόσιν ἀπεικάζουσιν. Ὡς γὰρ οὗτοι πάντας ὅσους ἐραστὰς ἔσχεν ἡ μήτηρ ἐπιγράφονται πατέρας ἑνὸς ἀγνοίᾳ τοῦ φύσει, οὕτω καὶ οἱ κατὰ πόλεις οὐκ εἰδότες τὸν ὄντως ὄντα ἀληθῆ θεὸν μυρία πλήθη ψευδωνύμων ἐκτεθειώκασιν. Εἶτα ἄλλων παρ' ἄλλοις τιμωμένων ἡ περὶ τοῦ ἀρίστου κρατήσασα διχόνοια καὶ τὰς πρὸς τὰ ἄλλα πάντα φορὰς ἐγέννησεν. Εἰς ἃ πρῶτον ἀπιδὼν ἔξω πόλεως ἐβουλήθη νομοθετεῖν. Ἐνενόει δὲ καὶ ἐκεῖνο δεύτερον, ὅτι τοῦ μέλλοντος ἱεροὺς νόμους παραδέχεσθαι τὴν ψυχὴν ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀποῤῥύψασθαι, καὶ ἐκκαθήρασθαι τὰς δυσεκπλύτους κηλῖδας ἃς μιγάδων καὶ συγκλύδων ὄχλος ἀνθρώπων

(margin: 745 P. — beside "Τύφῳ γὰρ καὶ"; 182 M. — beside "ψασθαι" / "λῖδας")

κατὰ πόλεις προςετρίψατο. Τοῦτο δὲ ἀμήχανον ἑτέρως ἢ διοικισθέντι συμβῆναι, καὶ οὐκ εὐθὺς, ἀλλὰ μακρῷ ὕστερον, ἕως ἂν οἱ τῶν ἀρχαίων παρανομημάτων ἐνσφραγισθέντες τύποι κατὰ μικρὸν ἀμαυρούμενοι καὶ ἀποῤῥέοντες ἀφανισθῶσι. Τοῦτον τὸν τρόπον καὶ οἱ τὴν ἰατρικὴν ἀγαθοὶ σώζουσι τοὺς κάμνοντας. Οὐ γὰρ πρότερον σιτία παρέχειν ἀξιοῦσι πρὶν ἢ τὰ τῶν νόσων αἴτια ὑπεξελέσθαι. Μενόντων γὰρ ἀνωφελεῖς αἱ τροφαὶ, ἐπιζήμιοι ὗλαι γινόμεναι τοῦ πάθους.

§. 3. Εἰκότως οὖν ἐκ τῶν κατὰ πόλιν βλαβερωτάτων συνηθειῶν εἰς ἐρήμην ἀπαγαγὼν, ἵνα κενώσῃ τὰς ψυχὰς ἀδικημάτων, ἤρξατο προςφέρειν ταῖς διανοίαις τροφάς. Αὗται δὲ τίνες ἂν εἶεν ὅτι μὴ νόμοι καὶ λόγοι θεῖοι; Τρίτη δὲ ἐστιν αἰτία ἥδε. Καθάπερ οἱ στελλόμενοι μακρὸν πλοῦν οὐχ ὅταν ἐπιβάντες τῆς νεὼς ἀπὸ λιμένος ἐξαναχθῶσιν ἄρχονται κατασκευάζειν ἱστία καὶ πηδάλια καὶ οἴακας, ἀλλ' ἔτι μένοντες ἐπὶ γῆς ἕκαστα τῶν συντεινόντων πρὸς πλοῦν εὐτρεπίζονται· τὸν αὐτὸν τρόπον ἠξίωσεν οὐ λαβόντας κληρουχίας, καὶ τὰς πόλεις οἰκήσαντας, τότε ζητεῖν νόμους οἷς πολιτεύσονται, ἀλλ' ἑτοιμασαμένους τῆς πολιτείας κανόνας, καὶ ἐνασκηθέντας οἷς ἔμελλον οἱ δῆμοι κυβερνᾶσθαι σωτηρίως, τηνικαῦτα εἰςοικίζεσθαι, χρησομένους εὐθὺς ταῖς τῶν 764
δικαίων παρασκευαῖς, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ κοινωνίᾳ καὶ P.
διανομῇ τῶν ἐπιβαλλόντων ἑκάστοις.

§. 4. Φασὶ δέ τινες καὶ τετάρτην αἰτίαν οὐκ ἀπῳδὸν ἀλλ' ἐγγυτάτω τῆς ἀληθείας. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδει πίστιν ἐγγενέσθαι ταῖς διανοίαις περὶ τοῦ μὴ εὑρήματα ἀνθρώπου τοὺς νόμους ἀλλὰ θεοῦ χρησμοὺς σαφεστάτους εἶναι, πορρωτάτω τῶν πόλεων ἀπήγαγε τὸ ἔθνος εἰς ἐρήμην βαθεῖαν καὶ ἄγονον οὐ μόνον ἡμέρων καρπῶν, ἀλλὰ

καὶ ποτίμου ὕδατος, ἵνα ἐὰν ἐν σπάνει γενόμενοι τῶν
ἀναγκαίων, καὶ δίψῃ καὶ λιμῷ διαφθαρῆναι προς-
δοκήσαντες, ἐξαπιναίως ἀφθονίαν τῶν ἐπιτηδείων
ἀνευρίσκωσιν ἀπαυτοματισθέντων, οὐρανοῦ μὲν ὕον-
τος τροφὰς, τὸ καλούμενον μάννα, προςόψημα τὲ
τροφῶν ἀπ' ἀέρος ὀρτυγομήτρων φοράν, ὕδατος δὲ
πικροῦ γλυκαινομένου πρὸς τὸ πότιμον, πέτρας δὲ
ἀκροτόμου πηγὰς ἀνομβρούσης, μηκέτι θαυμάζωσι
183 Νεῖλον, μηδ' εἰ συμβέβηκεν εἶναι θεοῦ τοὺς νόμους
M. ἀμφιγνοῶσιν, ἐναργεστάτην βάσανον εἰληφότες ἐκ τῶν
χορηγιῶν, ἃς ἐξ ἀπόρων ἔσχον οὐκ ἐλπίσαντες. Ὁ
γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀφθονίαν δοὺς καὶ τὰς πρὸς τὸ
εὖ ζῆν ἀφορμὰς ἐδωρεῖτο. Πρὸς μὲν οὖν τὸ ζῆν σι-
τίων ἔδει καὶ ποτῶν ἅπερ ἀνεύρισκον οὐχ ἑτοιμα-
σάμενοι, πρὸς δὲ τὸ εὖ ζῆν καὶ ὡς εἰκὸς νόμων
καὶ διαταγμάτων οἷς βελτιοῦσθαι τὰς ψυχὰς ἔ-
μελλον.

§. 5. Αἱδ' εἰσὶν ἐν στοχασμοῖς εἰκόσιν αἰτίαι λεγόμεναι περὶ τοῦ διαπορηθέντος· τὰς γὰρ ἀληθεῖς θεὸς οἶδε μόνος. Εἰπὼν δὲ ἃ ἥρμοττε περὶ τούτων ἑξῆς αὐτοὺς ἀκριβώσω τοὺς νόμους, ἐκεῖνο κατὰ τὸ ἀναγκαῖον προμηνύσας, ὅτι τῶν νόμων οὓς μὲν αὐτὸς ὁ θεὸς οὐ προςχρησάμενος ἄλλῳ δι' αὐτοῦ μόνου θεσπίζειν ἠξίωσεν, οὓς δὲ διὰ προφήτου Μωϋσέως, ὃν ἀριστίνδην ἐξ ἁπάντων ὡς ἐπιτηδειότατον ἱεροφαντεῖν εἵλετο. Τοὺς μὲν οὖν αὐτοπροςώπως θεσπισθέντας δι' αὐτοῦ μόνου συμβέβηκε καὶ νόμους εἶναι, καὶ νόμων τῶν ἐν μέρει κεφάλαια· τοὺς δὲ διὰ τοῦ προφήτου πάντας ἐπ' ἐκείνους ἀναφέρεσθαι. Λέξω δὲ ὡς ἂν οἷός τε ὦ καὶ περὶ ἑκατέρων. Καὶ πρότερόν γε τῶν κεφαλαιωδεστέρων, ὧν εὐθέως ἄξιον θαυμάσαι τὸν ἀριθμὸν δεκάδι τῇ παντελείᾳ περαιουμένων, ἣ πάσας μὲν ἀριθμῶν διαφορὰς, ἀρτίων καὶ περιττῶν καὶ ἀρτιοπεριττων, — ἀρτίων μὲν δυοῖν,

περιττῶν δὲ τριῶν, ἀρτιοπερίττων δὲ πέντε, — πάσας
δὲ λόγων τῶν ἐν ἀριθμοῖς πολυπλασίων, καὶ ἐπι-
μερῶν, καὶ ἐπιμορίων περιέχει· πάσας δὲ ἀναλογίας,
τήν τε ἀριθμητικὴν, ᾗ τῷ ἰσαρίθμῳ ὑπερέχει καὶ
ὑπερέχεται, — οἷον ἐπὶ τοῦ ἓν καὶ δύο καὶ τρία, —
καὶ τὴν γεωμετρικὴν καθ' ἣν οἷος ὁ λόγος πρὸς τὸν
πρῶτον τοῦ δευτέρου, τοιοῦτος καὶ ὁ πρὸς τὸν 747
δεύτερον τοῦ τρίτου, ὡς ἔχει ἐπὶ τοῦ ἓν καὶ δύο P.
καὶ τέσσαρα· ἔν τε διπλασίοις καὶ τριπλασίοις καὶ
συνόλως πολυπλασίοις καὶ πάλιν ἐν ἡμιολίοις καὶ
ἐπιτρίτοις, καὶ τοῖς παραπλησίοις· ἔτι μέντοι καὶ
τὴν ἁρμονικὴν, καθ' ἣν ὁ μέσος τῶν ἄκρων τῷ ἴσῳ
μορίῳ καὶ ὑπερέχεται καὶ ὑπερέχει, ὡς ἔχει ἐπὶ τοῦ
τρίτου καὶ τετάρτου καὶ ἕκτου. Περιέχει δὲ ἡ δεκὰς καὶ
τὰς τῶν τριγώνων καὶ τετραγώνων καὶ τῶν ἄλλων
πολυγώνων ἐμφαινομένας ἰδιότητας· καὶ τὰς τῶν
συμφωνικῶν, τήν τε διὰ τεττάρων ἐν ἐπιτρίτῳ λό-
184 γῳ, τῷ τέσσαρα πρὸς τρία· καὶ τὴν διὰ πέντε
M. ἐν ἡμιολίῳ, τῷ τρία πρὸς δύο· καὶ τὴν διὰ πασῶν
ἐν διπλασίῳ, τῷ δύο πρὸς ἕν· καὶ τὴν δὶς διὰ πα-
σῶν ἐν τετραπλασίῳ, τῷ ὀκτὼ πρὸς δύο. Παρ'
ὃ μοι δοκοῦσι καὶ οἱ πρῶτοι τὰ ὀνόματα τοῖς πρά-
γμασι θέμενοι — σοφοὶ γὰρ ἦσαν — εἰκότως αὐ-
τὴν προσαγορεῦσαι δεκάδα, ὡσανεὶ δεχάδα οὖσαν,
παρὰ τὸ δέχεσθαι καὶ κεχωρηκέναι τὰ γένη πάντα
τῶν ἀριθμῶν, καὶ λόγων τῶν κατ' ἀριθμὸν καὶ ἀ-
ναλογιῶν, ἁρμονιῶν τε αὖ καὶ συμφωνιῶν.

§. 7. Τὴν μέντοι δεκάδα πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ διὰ ταῦτα ἄν τις εἰκότως θαυμάσαι περιέχουσαν τήν τε ἀδιάστατον φύσιν, καὶ τὴν διαστηματικήν. Ἡ μὲν οὖν ἀδιάστατος τάττεται κατὰ σημεῖον μόνον, ἡ δὲ διαστηματικὴ κατὰ τρεῖς ἰδέας, γραμμῆς, καὶ ἐπιφανείας, καὶ στερεοῦ. Τὸ μὲν γὰρ δυσὶ σημείοις περατούμενον ἐστὶ γραμμὴ, τὸ δὲ ἐπὶ δύο διαστατὸν ἐπιφάνεια ῥυείσης ἐπὶ πλάτος γραμμῆς,

τὸ δ' ἐπὶ τρία στερεόν, μήκους καὶ πλάτους βάθος προςλαβόντων, ἐφ' ὧν ἵσταται φύσις. Πλείους γὰρ τριῶν διαστάσεις οὐκ ἐγέννησεν. Ἀρχέτυποι δὲ τούτων ἀριθμοὶ τοῦ μὲν ἀδιαστάτου σημείου τὸ ἕν, τῆς δὲ γραμμῆς τὰ δύο, καὶ ἐπιφανείας μὲν τρία, στερεοῦ δὲ τέσσαρα, ὧν ἡ σύνθεσις, ἑνὸς καὶ δυοῖν καὶ τριῶν καὶ τεσσάρων, ἀποτελεῖ δεκάδα, παραφαίνουσαν τοῖς ὁρατοῖς καὶ ἕτερα κάλλη. Σχεδὸν γὰρ ἡ ἀπειρία τῶν ἀριθμῶν ταύτῃ μετρεῖται· διότι οἱ συστήσαντες αὐτὴν ὅροι τέσσαρες εἰσὶν ἑνὸς καὶ δυοῖν καὶ τριῶν καὶ τεττάρων, οἱ δὲ ἴσοι ὅροι ἑκατοντάδα γεννῶσιν ἐκ δεκάδων. Δέκα γὰρ καὶ εἴκοσι καὶ τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα γεννῶσιν ἑκατόν. Ὁμοίως δὲ καὶ χιλιάδα ἐξ ἑκατοντάδων, καὶ μυριάδα ἐκ χιλιάδων. Μονὰς δὲ καὶ δεκὰς καὶ ἑκατοντὰς καὶ χιλιὰς τέσσαρες ὅροι οἱ δεκάδα γεννῶντες, ἥ τις δίχα τῶν πρόσθεν εἰρημένων καὶ ἑτέρας ἀριθμῶν ἐμφαίνει διαφοράς, τόν τε πρῶτον, ὃς μονάδι μόνον μετρεῖται, οὗ παράδειγμα ὁ τρεῖς, ὁ πέντε, ὁ ἑπτά· καὶ τὸν τετράγωνον, τὸν τέταρτον,
τὸν ἰσάκις ἴσον· καὶ μὲν δὴ κύβον τὸν ὄγδοον, ὃς 748
ἐστιν ἰσάκις ἴσος ἰσάκις· καὶ τὸν τέλειον τὸν P.
ἕξ, ἰσούμενον τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσι, τρισὶ καὶ δυσὶ καὶ ἑνί.

185 §. 8. Τί δὲ δεῖ καταλέγεσθαι τὰς δεκάδος ἀρε-
M τὰς ἀπείρους τὸ πλῆθος, πάρεργον ποιουμένους ἔργον μέγιστον, ὃ καθ' αὑτὸ συμβέβηκεν αὐταρκεστάτην εἶναι ὑπόθεσιν τοῖς περὶ τὰ μαθήματα διατρίβουσι; Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ὑπερθετέον. Μιᾶς δὲ οὐκ ἄτοπον ἴσως ὑπομνησθῆναι δείγματος ἕνεκεν. Τὰς γὰρ ἐν τῇ φύσει λεγομένας κατηγορίας δέκα μόνας εἶναί φασιν οἱ ἐνδιατρίβοντες φιλοσοφίας δόγμασιν, ποιόν, οὐσίαν, ποσόν, πρός τι, ποιεῖν, πάσχειν, ἔχειν, κεῖσθαι, τὰ ὧν οὐκ ἄνευ, χρόνον καὶ τόπον. Οὐδὲν γάρ ἐστι τούτων ἀμέτοχον, οἷον, ἐγὼ μὲν μετέχω οὐσίας, δανεισάμενος ἀφ' ἑκάστου τῶν

στοιχείων ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ὅλος ὁ κόσμος, γῆς, καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ πυρὸς, τὰ πρὸς τὴν ἐμὴν σύστασιν αὐταρκέστατα. Μετέχω δὲ καὶ ποιότητος καθ' ἣν ἄνθρωπός εἰμι, καὶ ποσότητος ἢ πηλίκος. Γίνομαι δὲ καὶ πρός τι, ὅταν μου πρὸς δεξιοῖς τις ᾖ πρὸς εὐωνύμοις ᾖ. Ἀλλὰ καὶ ποιῶ τι, τρίβων τι ἢ καίων· καὶ πάσχω, κειρόμενος ἢ τριβόμενος ὑφ' ἑτέρου. Καὶ ἐν τῷ ἔχειν ἐξετάζομαι, ἢ περιβεβλημένος ἢ ὡπλισμένος, καὶ ἐν τῷ κεῖσθαι, σχέδην καθεζόμενος ἢ κατακεκλιμένος. Εἰμὶ δὲ πάντως καὶ ἐν χρόνῳ καὶ ἐν τόπῳ, τῶν προειρημένων οὐδενὸς δυναμένων χωρὶς ἀμφοῖν ὑφίστασθαι.

§. 9. *Ταυτὶ μὲν οὖν ἀποχρώντως λελέχθω. Συνυφαίνειν δὲ ἀναγκαῖον τὰ ἀκόλουθα, τοὺς δέκα λόγους, ἢ χρησμοὺς ἢ νόμους καὶ θεσμοὺς πρὸς ἀλήθειαν ὄντας, οὓς ἀθροισθέντος τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων ἐθέσπισεν. Ἀρά γε φωνῆς τρόπον προέμενος αὐτός; Ἄπαγε, μηδ' εἰς νοῦν ποτ' ἔλθῃ τὸν ἡμέτερον. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς στόματος καὶ γλώττης καὶ ἀρτηριῶν δεόμενος, ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἱεροπρεπέστατόν τι θαυματουργῆσαι, κελεύσας ἠχὴν ἀόρατον ἐν ἀέρι δημιουργηθῆναι, πάντων ὀργάνων θαυμασιώτερον ἁρμονίαις τελείαις ἡρμοσμένων, οὐκ ἄψυχον ἀλλ' οὐδ' ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς τρόπον ζώου συνεστηκότος, ἀλλὰ ψυχὴν λογικὴν ἀνάπλεων σαφηνείας καὶ τρανότητος, ἣ τὸν ἀέρα σχηματίσασα καὶ ἐπιτείνασα καὶ πρὸς πῦρ φλογοειδὲς μεταβαλοῦσα, καθάπερ πνεῦμα διὰ σάλπιγγος φωνὴν τοσαύτην ἔναρθρον ἐξήχησεν, ὡς*
186 *τοῖς ἔγγιστα τοὺς πορρωτάτω κατ' ἴσον ἀκροᾶ-*
M *σθαι δοκεῖν. Ἀνθρώπων μὲν γὰρ αἱ φωναὶ πρὸς μήκιστον ἀποτεινόμεναι πεφύκασιν ἐξασθενεῖν, ὡς*
ἀριδήλους τοῖς μακρὰν ἀφεστηκόσι μὴ γίνεσθαι τὰς P.
ἀντιλήψεις, ταῖς ἐπιτάσεσιν ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον 749

ἀμαυρουμένας, ἐπειδὴ καὶ τὰ ὄργανα φθαρτά. Τὴν δὲ κεκαινουργημένην φωνὴν ἐπιπνέουσα θεοῦ δύναμις ἤγειρε καὶ ἐζωπύρει, καὶ ἀναχέουσα πάντη τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς ἀπέφηνε τηλαυγέστερον, ἀκοὴν ἑτέραν πολὺ βελτίω τῆς δι᾽ ὤτων ταῖς ἑκάστου ψυχαῖς ἐντιθεῖσα. Ἡ μὲν γὰρ βραδυτέρα πως οὖσα αἴσθησις ἀτρεμίζει, μέχρις ἂν ὑπ᾽ ἀέρος πληχθεῖσα διακινηθῇ· φθάνει δὲ ἡ τῆς ἐνθέου διανοίας ὀξυτάτῳ τάχει προςυπαντῶσα τοῖς λεγομένοις.

§. 10. Φωνῆς μὲν δὴ τῆς θείας πέρι τοσαῦτα. Δεόντως δὲ ἄν τις ἀπορήσαι, τοῦ χάριν, πλείστων ὅσων μυριάδων εἰς ἓν ἠθροισμένων χωρίον, ἕκαστον θεσπίζειν τῶν δέκα λογίων ἠξίωσεν ὡς οὐχὶ πρὸς πλείους ἀλλὰ ὡς πρὸς ἕνα, οὐ μοιχεύσεις, *) λέγων, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις καὶ τὰ ἄλλα ταύτῃ. Λεκτέον μὲν οὖν, ὅτι βούλεται κάλλιστον ἀναδιδάξαι μάθημα τοὺς ἐντυγχάνοντας ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, ὡς ἄρα καθ᾽ αὑτὸν εἷς ἕκαστος ὅταν ᾖ νόμιμος καὶ θεῷ καταπειθὴς ἰσότιμός ἐστιν ὅλῳ ἔθνει πολυανθρωποτάτῳ, μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσιν ἔθνεσιν. Εἰ δὲ δεῖ περαιτέρω προελθόντα εἰπεῖν καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ, διότι ἐν ἑτέροις ἐπαινῶν τινὰ δίκαιον ἄνδρα φησὶν, "Ἐγώ εἰμι ὁ θεός σου." **) Ὁ δ᾽ αὐτὸς ἦν καὶ κόσμου θεός· ὡς τοὺς ὑπηκόους τὴν αὐτὴν τεταγμένους τάξιν, καὶ ὁμοίως εὐαρεστοῦντας τῷ ταξιάρχῳ, τῆς ἴσης ἀποδοχῆς καὶ τιμῆς μεταλαμβάνειν. Δεύτερον δὲ, ὅτι κοινῇ μὲν ὡς πλήθει τις ἐκκλησιάζων οὐκ ἐξ ἀνάγκης διαλέγεται, ἐνίοτε δὲ προστάττων ἢ ἀπαγορεύων ἰδίᾳ, ὡς ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν ἐμφερομένων εὐθὺς ἂν δόξαι τὰ πρακτέα, καὶ κοινῇ πᾶσιν ἀθρόοις ὑφηγεῖσθαι, εὐπειθέστερος ὁ τὰς παραινέσεις αὐτοπροςώπως δεχόμενος· ὁ δὲ συλλήβδην μεθ᾽ ἑτέρων κεκώφωται τὸν ὄχλον ἀφηνια-

*) Exod. 20, 13. **) Gen. 17, 1.

σμοῦ παρακάλυμμα ποιούμενος. Τρίτον, ἵνα μηδείς ποτε βασιλεὺς ἢ τύραννος ἀφανοῦς ἰδιώτου καταφρονήσῃ γεμισθεὶς ἀλαζονείας καὶ ὑπεροψίας, ἀλλ' εἰς τὰ τῶν ἱερῶν νόμων διδασκαλεῖα φοιτή-
187 σας, χαλάσῃ τὰς ὀφρῦς, ἀπομαθὼν οἴησιν, εἰκότι
M μᾶλλον δ' ἀληθεῖ λογισμῷ. Εἰ γὰρ ὁ ἀγένητος, καὶ ἄφθαρτος, καὶ ἀΐδιος, καὶ οὐδενὸς ἐπιδεής, καὶ ποιητὴς τῶν ὅλων, καὶ εὐεργέτης καὶ βασιλεὺς τῶν βασιλέων, καὶ θεὸς θεῶν οὐδὲ τοῦ ταπεινοτάτου ὑπεριδεῖν ὑπέμεινεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον εὐωχῆσαι λογίων καὶ θεσμῶν ἱερῶν ἠξίωσεν, ὡς μόνον ἑστιᾶν μέλλων, καὶ μόνῳ τὸ συμπόσιον εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ψυχῆς ἀνάχυσιν ἱεροφαντουμένης, ᾗ θέμις τὰς μεγάλας τελεῖσθαι τελετάς, ἐμοὶ τῷ θνητῷ τί προσῆκον ὑψαυχενεῖν καὶ πεφυσῆσθαι φρυαττομένῳ πρὸς τοὺς ὁμοίους, οἳ τύχαις μὲν ἀνίσοις ἴσῃ δὲ 750
καὶ ὁμοίᾳ συγγενείᾳ κέχρηνται, μίαν ἐπιγραψάμε- P.
νοι μητέρα τὴν κοινὴν ἁπάντων ἀνθρώπων φύσιν; Εὐπρόσιτον οὖν καὶ εὐέντευκτον ἐμαυτὸν παρέξω, καὶ ἂν τὸ τῆς γῆς καὶ τὸ τῆς θαλάττης κράτος ἀνάψωμαι, τοῖς ἀπορωτάτοις, καὶ ἀδοξοτάτοις, καὶ οἰκειοτάτης συμμαχίας ἐρήμοις, ἑκατέρου τῶν γονέων ὀρφανοῖς καὶ γυναιξὶ χηρείαν ὑπομενούσαις, καὶ πρεσβύταις, ἢ μηδὲ παιδοποιησαμένοις τοπαράπαν, ἢ ἀποβαλοῦσιν ὠκυμόρους οὓς ἐγέννησαν. Ἄνθρωπος γὰρ ὢν ὄγκον καὶ σεμνότητα τετραγῳδημένην οὐ δικαιώσω προσίεσθαι· μενῶ δὲ ἐντὸς τῆς φύσεως, τοὺς ὅρους αὐτῆς μὴ ὑπερβαίνων, ἀλλ' ἐθίζων τὴν ἐμαυτοῦ διάνοιαν ἀνθρωποπαθεῖν. Οὐ μόνον διὰ τὰς ἀδήλους τῶν ἐναντίων πρὸς τὰ ἐναντία μεταβολὰς καὶ τῶν εὖ πραττόντων καὶ τῶν ἐν κακοπραγίαις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἁρμόττειν, καὶ ἂν ἀτρέπτως καὶ βεβαίως μένῃ τὸ εὐτυχεῖν, μὴ ἐπιλανθάνεσθαί τινα αὑτοῦ, διὰ ταῦτά μοι δοκεῖ τοὺς χρησμοὺς ἑνικῶς ἀποτεινόμενος ὡς πρὸς ἕνα θεσπίζειν ἐθελῆσαι.

§. 11. Πάντα δὲ, ὡς εἰκός, τὰ περὶ τὸν τόπον
ἐθαυματουργεῖτο, κτύποις βροντῶν μειζόνων ἢ ὥστε
χωρεῖν ἀκοάς, ἀστραπῶν λάμψεσιν αὐγοειδεστάταις,
ἀοράτου σάλπιγγος ἠχῇ πρὸς μήκιστον ἀποτεινούσῃ,
καθόδῳ νεφέλης, ἣ κίονος τρόπον τὴν μὲν βάσιν
ἐπὶ γῆς ἠρήρειστο, τὸ δὲ ἄλλο σῶμα πρὸς αἰθέριον
ὕψος ἀνέτεινε, πυρὸς οὐρανίου φορᾷ, καπνῷ βα-
θεῖ τὰ ἐν κύκλῳ συσκιάζοντος. Ἔδει γὰρ θεοῦ δυ-
νάμεως ἀφικνουμένης μηδὲν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν
188 ἡσυχάζειν, ἀλλὰ πάντα πρὸς ὑπηρεσίαν συγκεκινῆ-
M. σθαι. Παρειστήκει δὲ ὁ λεὼς ἁγνεύσας ὁμιλιῶν τῶν
πρὸς γυναῖκας, καὶ πασῶν ἡδονῶν ἔξω τῶν πρὸς
τὰς τροφὰς ἀναγκαίων ἀποσχόμενος λουτροῖς τε καὶ
περιῤῥαντηρίοις καθηράμενος ἐκ τριῶν ἡμερῶν, ἔτι
καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀποπλυνάμενος ἐν τοῖς μάλιστα
λευχείμων; ἀκροβατῶν καὶ ἀνωρθιακὼς τὰ ὦτα,
Μωϋσέως προδηλώσαντος εὐτρεπίζεσθαι πρὸς ἐκκλη-
σίαν. Ἔγνω γὰρ αὐτὴν ἐσομένην, ἡνίκα μόνος ἀ-
νακληθεὶς ἐχρησμῳδεῖτο. Φωνὴ δὲ ἐκ μέσου τοῦ
ῥυέντος ἀπ' οὐρανοῦ πυρὸς ἐξήχει καταπληκτικωτά-
τη, τῆς φλογὸς εἰς διάλεκτον ἀρθρουμένης τὴν συν-
ήθη τοῖς ἀκροωμένοις, ἣ τὰ λεγόμενα οὕτως ἐναρ-
γῶς ἐτρανοῦτο, ὡς ὁρᾶν αὐτὸ μᾶλλον ἢ ἀκούειν
δοκεῖν. Ἐγγυᾶται δέ μου τὸν λόγον ὁ νόμος ἐν ᾧ
γέγραπται, "Πᾶς ὁ λαὸς ἑώρα τὴν φωνὴν ἐμφαν-
τικώτατα." *) Τὴν μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἀκουστὴν
εἶναι συμβέβηκεν, ὁρατὴν δὲ ὡς ἀληθῶς τοῦ θεοῦ.
Διὰ τί; Ὅτι ὅσα ἂν λέγῃ ὁ θεὸς, οὐ ῥήματά 751
ἐστιν, ἀλλ' ἔργα ἅπερ ὀφθαλμοὶ πρὸ ὤτων διορί- P.
ζουσι. Παγκάλως μέν τοι καὶ θεοπρεπῶς ἐκ τοῦ
πυρὸς ἡ φωνὴ λέγεται προέρχεσθαι. Ἠκρίβωται γὰρ
καὶ βεβασάνισται τὰ θεοῦ λόγια καθάπερ χρυσὸς
πυρί. Μηνύει δὲ καὶ διὰ συμβόλου τί τοιοῦτο.

*) Exod. 20, 18.

Ἐπειδὴ τοῦ πυρὸς τὸ μὲν φωτίζειν, τὸ δὲ καίειν πέφυκεν, οἱ μὲν τοῖς χρησμοῖς ἀξιοῦντες εἶναι καταπειθεῖς ὡς ἐν ἀσκίῳ φωτὶ τὸν ἀεὶ χρόνον βιώσονται, τοὺς νόμους αὐτοὺς ἀστέρας ἔχοντες ἐν ψυχῇ φωσφοροῦντας· ὅσοι δ᾽ ἀφηνίασται καιόμενοι καὶ κατακαιόμενοι διατελοῦσιν ὑπὸ τῶν ἔνδον ἐπιθυμιῶν, αἳ φλογὸς τρόπον πορθήσουσι τὸν σύμπαντα τῶν ἐχόντων βίον.

§. 12. Ἃ μὲν οὖν ἦν ἀναγκαῖον προδηλῶσαι ταῦτ᾽ ἐστίν. Ἐπ᾽ αὐτὰ δὲ ἤδη τρεπτέον τὰ λόγια, καὶ πάντα τὰ ἐν τούτοις ἐρευνητέον διάφορα. Δέκα τοίνυν ὄντα διένειμεν εἰς δύο πεντάδας ἃς δυσὶ στήλαις ἐνεχάραξε. Καὶ ἡ μὲν προτέρα πεντὰς τὰ πρωτεῖα ἔλαχεν ἡ δὲ δευτέρα τῶν ἡσσόνων ἠξιοῦτο. Καλαὶ δ᾽ ἀμφότεραι καὶ βιωφελεῖς, εὐρείας ὁδοὺς καὶ λεωφόρους ἐνὶ τέλει περατουμένας ἀναστέλλουσαι, πρὸς ἄπταιστον ψυχῆς ἐφιεμένης αἰεὶ τοῦ βελτίστου πορείαν. Ἡ μὲν οὖν ἀμείνων πεντὰς τοιάδε ἦν, περὶ μοναρχίας, ᾗ μοναρχεῖται ὁ κόσμος· περὶ ξοάνων καὶ ἀγαλμάτων καὶ συνόλως ἀφιδρυμάτων χειροκμήτων· περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν ἐπὶ ματαίῳ πρόσρησιν Θεοῦ· περὶ τοῦ
39 τὴν ἱερὰν ἑβδόμην ἄγειν ἱεροπρεπῶς· περὶ γονέων τιμῆς, καὶ ἰδίᾳ ἑκατέρου καὶ ἀμφοτέρων κοινῇ· ὡς εἶναι τῆς μὲν μιᾶς γραφῆς τὴν ἀρχὴν Θεὸν καὶ πατέρα καὶ ποιητὴν τοῦ παντὸς, τὸ δὲ τέλος γονεῖς, οἳ μιμούμενοι τὴν ἐκείνου φύσιν γεννῶσι τοὺς ἐπὶ μέρους. Ἡ δὲ ἑτέρα πεντὰς τὰς πάσας ἀπαγορεύσεις περιέχει, μοιχειῶν, φόνου, κλοπῆς, ψευδομαρτυριῶν, ἐπιθυμιῶν. Ἐπισκεπτέον δὲ μετὰ πάσης ἀκριβείας τῶν λογίων ἕκαστον μηδὲν πάρεργον αὐτῶν ποιουμένους. Ἀρχὴ δ᾽ ἀρίστη πάντων μὲν τῶν ὄντων Θεὸς, ἀρετῶν δὲ εὐσέβεια· περὶ ὧν ἀναγκαιότατον πρῶτον διεξελθεῖν. Πλάνος τὶς οὐ μικρὸς τὸ πλεῖστον τῶν ἀνθρώπων γένος κατέσχηκε, περὶ πράγματος, ὅπερ ἢ μόνον ἢ μάλιστα ἦν εἰκὸς

ἀπλανέστατον ταῖς ἑκάστων διανοίαις ἐνιδρύσθαι. Ἐκτεθειώκασι γὰρ οἱ μὲν τὰς τέσσαρας ἀρχὰς, γῆν, καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ πῦρ· οἱ δὲ ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους πλανήτας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας· οἱ δὲ τὸν συμπάντα κόσμον. Τὸν δὲ ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον, τὸν γεννητὴν, τὸν ἄρχοντα τῆς μεγάλης πόλεως, τὸν στρατιάρχην τῆς ἀηττήτου στρατιᾶς, τὸν κυβερνήτην ὃς οἰκονομεῖ σωτηρίως αἰεὶ τὰ σύμπαντα πα- 752
ρεκαλύψαντο, ψευδωνύμους προσρήσεις ἐκείνοις ἐπι- P.
φημίσαντες ἑτέρας ἕτεροι. Καλοῦσι γὰρ τὴν γῆν Κόρην, Δήμητρα, Πλούτωνα. Τὴν δὲ θάλασσαν Ποσειδῶνα, δαίμονας ἐναλίους ὑπάρχους αὐτῷ προσαναπλάττοντες, καὶ θεραπείας ὁμίλους μεγάλους ἀῤῥένων τε καὶ θηλειῶν. Ἥραν δὲ τὸν ἀέρα, καὶ τὸ πῦρ Ἥφαιστον καὶ ἥλιον Ἀπόλλωνα, καὶ σελήνην Ἄρτεμιν καὶ ἑωςφόρον Ἀφροδίτην, καὶ στίλβοντα Ἑρμῆν καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων ἑκάστου τὰς ἐπωνυμίας μυθογράφοις παρέδοσαν, οἳ πρὸς ἀπάτην ἀκοῆς εὖ τετεχνασμένα πλάσματα συνυφήναντες ἔδοξαν περὶ τὴν τῶν ὀνομάτων θέσιν κεκομψεῦσθαι. Τόν τε οὐρανὸν εἰς ἡμισφαίριον τῷ λόγῳ διχῇ διανείμαντες, τὸ μὲν ὑπὲρ γῆς, τὸ δὲ ὑπὸ γῆς, Διοσκόρους ἐκαλέσαντο, περὶ τῆς ἑτερημέρου ζωῆς αὐτῶν προστερατευσάμενοι διήγημα. Τοῦ γὰρ οὐρανοῦ συνεχῶς καὶ ἀπαύστως ἀεὶ κύκλῳ περιπολοῦντος, ἀνάγκη τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον ἀντιμεθίστασθαι παρ' ἡμέραν ἄνω τε καὶ κάτω γινομένων, ὅσα τῷ δοκεῖν· ἄνω γὰρ καὶ κάτω πρὸς ἀλήθειαν οὐδὲν
190 ἐν σφαίραις. Πρὸς δὲ τὴν ἡμετέραν σχέσιν αὐτὸ
M. μόνον εἴωθε λέγεσθαι, τὸ μὲν ὑπὲρ κεφαλῆς ἄνω, κάτω δὲ τὸ ἐναντίον. Τῷ δὴ φιλοσοφεῖν ἀνόθως ἐγνωκότι καὶ ἀδόλου καὶ καθαρᾶς εὐσεβείας μεταποιουμένῳ κάλλιστον καὶ ὁσιώτατον ὑφηγεῖται παράγγελμα, μηδὲν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν αὐτοκρατὲς ὑπολαμβάνειν εἶναι. Καὶ γὰρ γέγονε. Γένεσις δὲ φθορᾶς ἀρχὴ, καὶ ἂν προνοίᾳ τοῦ πεποιηκότος

ἀθανατίζηται· καὶ ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν. Θεὸν δὲ πρότερον μὲν οὐκ ὄντα, καὶ ἀπὸ τινὸς χρόνου γενόμενον καὶ μὴ διαιωνίζοντα λέγειν οὐ θεμιτόν.

§. 13. Ἀλλὰ γάρ ἔνιοι περὶ τὰς κρίσεις ἀπονοίᾳ τοσαύτῃ κέχρηνται, ὡς οὐ μόνον τὰ εἰρημένα θεοὺς νομίζειν, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον αὐτῶν μέγιστον καὶ πρῶτον θεόν, τὸν ὄντα ὄντως ἢ οὐκ εἰδότες ἀδιδάκτῳ τῇ φύσει, ἢ οὐ σπουδάζοντες μαθεῖν, ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἔξω τῶν αἰσθητῶν ἀόρατον καὶ νοητὸν αἴτιον ὑπολαμβάνειν εἶναι, καί τοι σαφεστάτης ἐγγὺς παρακειμένης πίστεως. Ψυχῇ γὰρ ζῶντες καὶ βουλευόμενοι, καὶ πάνθ᾽ ὅσα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον δρῶντες, οὐδέποτε ψυχὴν ὀφθαλμοῖς σώματος ἴσχυσαν θεάσασθαι, καί τοι φιλοτιμηθέντες ἂν πάσαις φιλοτιμίαις, εἴπως ἰδεῖν οἷόν τε ἦν ἀγαλμάτων ἱεροπρεπέστατον, ἀφ᾽ οὗ κατὰ μετάβασιν εἰκὸς ἦν ἔννοιαν τοῦ ἀγεννήτου καὶ ἀϊδίου λαβεῖν, ὃς ἅπαντα τὸν κόσμον ἡνιοχῶν σωτηρίως ἀόρατος ὢν κατευθύνει. Καθάπερ οὖν τοῦ μεγάλου βασι- 753
λέως τὰς τιμὰς εἴ τις τοῖς ὑπάρχοις καὶ σατράπαις P.
ἀπένειμεν, ἔδοξεν ἂν οὐκ ἀγνωμονέστατος εἶναι μόνον ἀλλὰ καὶ ῥιψοκινδυνότατος, χαριζόμενος τὰ δεσπότου δούλοις· τὸν αὐτὸν τρόπον ἂν τοῖς αὐτοῖς γεραίρῃ τὸν πεποιηκότα τοῖς γεγονόσιν ἴστω πάντων ἀβουλότατος ὢν καὶ ἀδικώτατος, ἴσα διδοὺς ἀνίσοις οὐκ ἐπὶ τιμῇ τῶν ταπεινοτέρων, ἀλλ᾽ ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ κρείττονος. Εἰσὶ δὲ οἳ καὶ προςυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τῶν ἴσων μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τῷ δὲ οὐδὲν νέμοντες ἀλλ᾽ οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦνται. Ἐπιλήθονται γὰρ οὗ μόνον προςῆ-
191 κον ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες
M. ἑκούσιον λήθην. Ἔνιοι δὲ καὶ στομάργῳ κατεχόμενοι λύττῃ τὰ δείγματα τῆς ἐνιδρυμένης ἀσεβείας εἰς μέσον προφέροντες βλασφημεῖν ἐπιχειροῦσι τὸ θεῖον,

ἀκονησάμενοι κακήγορον γλῶτταν, ἅμα καὶ λυπεῖν ἐθέλοντες τοὺς εὐσεβοῦντας, οἷς ἄλεκτον καὶ ἀπαρηγόρητον εὐθὺς εἰςδύεται πένθος τὴν ὅλην πυρπολοῦν ψυχὴν δι' ὤτων. Ἡ γὰρ τῶν ἀνοσίων ἑλέπολίς τοῦτ' ἔστι, ᾧ μόνῳ τοὺς φιλοθέους ἐπιστοματίζουσι, νομίζοντας ὑπὲρ τοῦ μὴ παροξύνειν ἐν τῷ παρόντι κάλλιστον τὴν ἡσυχίαν.

§. 14. Πᾶσαν οὖν τὴν τοιαύτην τερθρείαν ἀπωσάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς φύσει μὴ προςκυνῶμεν, εἰ καὶ καθαρωτέρας καὶ ἀθανατωτέρας οὐσίας ἔλαχον. Ἀδελφὰ δὲ ἀλλήλων τὰ γενόμενα, καθ' ὃ γέγονεν, ἐπεὶ καὶ πατὴρ ἁπάντων εἷς ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων ἐστίν· ἀλλὰ καὶ διανοίᾳ, καὶ λόγῳ, καὶ πάσῃ δυνάμει τῇ τοῦ ἀγεννήτου, καὶ ἀϊδίου, καὶ τῶν ὅλων αἰτίου θεραπείᾳ σφόδρ' εὐτόνως καὶ ἐῤῥωμένως ἐπαποδυώμεθα, μὴ ὑποκατακλινόμενοι, μηδ' ὑπείκοντες ταῖς τῶν πολλῶν ἀρεσκείαις, ἀφ' ὧν καὶ οἱ δυνάμενοι σώζεσθαι διαφθείρονται. Πρῶτον μὲν οὖν παράγγελμα καὶ παραγγελμάτων ἱερώτατον στηλιτεύσωμεν ἐν αὐτοῖς, ἕνα τὸν ἀνωτάτω νομίζειν τε καὶ τιμᾶν θεόν. Δόξα δὲ ἡ πολύθεος μηδ' ὤτων ψαυέτω καθαρῶς καὶ ἀδόλως ἀνδρὸς εἰωθότος ζητεῖν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅσοι μὲν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ὁλοσχερεστάτων μερῶν ὡς θεῶν πρόπολοί τε καὶ θεραπευταί, διαμαρτάνουσι μέν, — πῶς γὰρ οὔ, τοὺς ὑπηκόους τοῦ ἄρχοντος σεμνύνοντες; — ἧττον δὲ τῶν ἄλλων ἀδικοῦσι, τῶν ξύλα καὶ λίθους, ἄργυρόν τε καὶ χρυσὸν καὶ τὰς παραπλησίους ὕλας μορφωσάντων ὡς φίλον ἑκάστοις, εἶτ' ἀγαλμάτων καὶ ξοάνων καὶ τῶν ἄλλων χειροκμήτων, ὧν πλαστικὴ καὶ ζωγραφία καὶ δημιουργία μεγάλα ἔβλαψε τὸν ἀνθρώπινον
βίον, καταπλησάντων τὴν οἰκουμένην. Τὸ γὰρ 754
192 κάλλιστον ἔρεισμα τῆς ψυχῆς ἐξέκοψαν, τὴν περὶ P.
M. τοῦ ζῶντος ἀεὶ θεοῦ προςήκουσαν ὑπόληψιν, ὥσπερ
τε ἀνερμάτιστα σκάφη ὧδε καὶ ἐκεῖσε σαλεύουσι δια-

φερόμενοι τὸν αἰῶνα, μηδέποτ' εἰς λιμένα καταῖραι, μηδ' ἐνορμίσασθαι βεβαίως ἀληθείᾳ δυνάμενοι, τυφλώττοντες περὶ τὸ θέας ἄξιον, πρὸς ὃ μόνον ὀξυδορκεῖν ἀναγκαῖον ἦν. Καί μοι δοκοῦσι τῶν τὰς τοῦ σώματος ὄψεις πεπηρωμένων ἀθλιώτερον ζῆν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀκουσίως ἐβλάβησαν, ἢ νόσον ὀφθαλμῶν χαλεπὴν ὑποστάντες, ἢ πρὸς ἐχθρῶν ἐπιβουλευθέντες. Οἱ δὲ ἑκουσίῳ γνώμῃ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα οὐκ ἠμαύρωσαν μόνον ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀποβαλεῖν ἠξίωσαν. Ὅθεν τοῖς μὲν ἔλεος ὡς ἠτυχηκόσι, τοῖς δὲ κόλασις ὡς μοχθηροῖς ἕπεται δικαίως, οἱ μετὰ τῶν ἄλλων οὐδὲ τὸ προχειρότατον ἐνενόησαν, ὃ "κἂν παῖς ἔγνω νήπιος," ὅτι τοῦ τεχνιτευθέντος ὁ τεχνίτης ἀμείνων. Καὶ χρόνῳ πρεσβύτερος γὰρ καὶ τρόπον τινὰ τοῦ δημιουργηθέντος πατήρ. Καὶ δυνάμει, τὸ γὰρ δρῶν τοῦ πάσχοντος ἐπικυδέστερον. Καὶ δέον, εἴπερ ἐξημάρτανον, τοὺς ζωγράφους αὐτοὺς καὶ ἀνδριαντοποιοὺς ὑπερβολαῖς τιμῶν ἐκτεθειωκέναι, τοὺς μὲν εἴασαν ἀφανεῖς οὐδὲν πλέον παρασχόντες, τὰ δὲ ὑπ' ἐκείνων δημιουργηθέντα πλάσματα καὶ ζωγραφήματα θεοὺς ἐνόμισαν. Καὶ οἱ μὲν τεχνῖται πολλάκις ἄποροι καὶ ἄδοξοι κατεγήρασαν ἀτυχίαις ἐπαλλήλοις ἐναποθανόντες. Τὰ δὲ τεχνιτευθέντα πορφύρᾳ καὶ χρυσῷ καὶ ταῖς ἄλλαις πολυτελείαις, ἃς πλοῦτος χορηγεῖ, σεμνοποιεῖται, θεραπεύεταί τε οὐ πρὸς ἐλευθέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐπατριδῶν, καὶ τὸ σῶμα καλλίστων. Ἱερέως γὰρ τὸ γένος ἐξετάζεται μετὰ πάσης ἀκριβείας εἰ ἀνεπίληπτον, καὶ ἡ κοινωνία τῶν τοῦ σώματος μερῶν εἰ σύμπασα ὁλόκληρος. Καὶ οὔπω τοῦτο δεινὸν καίτοι δεινὸν ὄν, ἀλλ' ἐκεῖνο παγχάλεπον. Ἤδη γάρ τινας οἶδα τῶν πεποιηκότων τοῖς πρὸς αὐτῶν γεγονόσιν εὐχομένους τε καὶ θύοντας, ὡς πολὺ βέλτιον ἦν ἑκατέραν τῶν χειρῶν προσκυνεῖν· εἰ δὲ μὴ ἐβούλοντο δόξαν φιλαυτίας ἐκτρεπόμενοι, σφύρας γοῦν καὶ ἄκμονας, καὶ γραφίδας καὶ

καρκίνους καὶ τὰ ἄλλα ἐργαλεῖα, δι' ὧν ἐμορφώθησαν αἱ ὕλαι.

193 §. 15. *Καίτοι πρὸς τοὺς οὕτως ἀπονοηθέντας*
M *ἄξιον παῤῥησιασαμένους εἰπεῖν, εὐχῶν ἀρίστην εἶναι συμβέβηκεν, ὦ γενναῖοι, καὶ τέλος εὐδαιμονίας, τὴν πρὸς θεὸν ἐξομοίωσιν. Εὔχεσθε οὖν ὑμεῖς ἐξομοιωθῆναι τοῖς ἀφιδρύμασιν, ἵνα τὴν ἀνωτάτω καρπώσησθε εὐδαιμονίαν, ὀφθαλμοῖς μὴ βλέποντες, ὠσὶ μὴ ἀκούοντες, μυκτῆρσι μὴ ἀναπνέοντες μήτε ὀσφραινόμενοι, στόματι μὴ φωνοῦντες μηδὲ γευό-* 755
μενοι, χερσὶ μήτε λαμβάνοντες μήτε διδόντες μήτε P.
δρῶντες, ποσὶ μὴ βαδίζοντες, μηδ' ἄλλῳ τινὶ τῶν μερῶν ἐνεργοῦντες, ἀλλ' ὥςπερ ἐν εἱρκτῇ τῷ ἱερῷ φρουρούμενοι καὶ φυλαττόμενοι, μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ τὸν ἀπὸ τῶν θυομένων ἀεὶ καπνὸν σπῶντες· ἓν γὰρ τοῦτο ἀγαθὸν μόνον προςαναπλάττεται τοῖς ἀφιδρύμασιν. Ἀλλ' ἔγωγε νομίζω ταῦτα ἀκούοντας οὐχ ὡς ἐπ' εὐχαῖς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ κατάραις ἀγανακτήσειν καὶ τρέψεσθαι πρὸς λοιδορίας ἄμυναν ἀντικατηγοροῦντας· ὃ μεγίστον ἂν εἴη τεκμήριον τῆς ἐπιπολαζούσης ἀσεβείας ἀνθρώπων θεοὺς νομιζόντων, οἷς ὅμοιοι τὰς φύσεις ἀπεύξαιντ' ἄν ποτε γενέσθαι.

§. 16. *Μηδεὶς οὖν τῶν ἐχόντων ψυχὴν ἀψύχῳ τινὶ προςκυνείτω· πάνυ γὰρ τῶν ἀτόπων ἐστὶ τὰ τῆς φύσεως ἔργα πρὸς θεραπείαν τετράφθαι τῶν χειροκμήτων. Αἰγύπτῳ δὲ οὐ μόνον τὸ κοινὸν ἔγκλημα χώρας ἁπάσης, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐξαίρετον ἐπάγεται δεόντως. Πρὸς γὰρ ξοάνοις καὶ ἀγάλμασιν ἔτι καὶ ζῶα ἄλογα παραγηόχασιν εἰς θεῶν τιμάς, ταύρους καὶ κριοὺς καὶ τράγους, ἐφ' ἑκάστῳ μυθικὸν πλάσμα τετερατευμένοι. Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως ἔχει τινὰ λόγον· ἡμερώτατα γὰρ καὶ ὠφελιμώτατα βίῳ. Ἀροτὴρ ὁ βοῦς αὔλακας ἀνατέμνει εἰς τὰς σποράς, ἀλοῆσαι πάλιν ὅταν δέῃ τὸν καρπὸν καθαίρεσθαι δυνατώτατος. Ὁ κριὸς*

τῶν σκεπασμάτων τὸ κάλλιστον ἐσθῆτα παρέχει. Γυμνὰ γὰρ ἂν τὰ σώματα διεφθείρετο ῥᾳδίως, ἢ διὰ θάλπος, ἢ διὰ κρύος ἄμετρον, τοτὲ μὲν τῷ ἀφ' ἡλίου φλογμῷ, τοτὲ δ' ἀπ' ἀέρος πεφρίξει. Νυνὶ δὲ καὶ προςυπερβάλλοντες τῶν ἀνημέρων τὰ ἀγριώτατα καὶ ἀτιθασσότατα λέοντας καὶ κροκοδείλους, καὶ ἑρπετῶν τὴν ἰοβόλον ἀσπίδα γεραίρουσιν ἱεροῖς καὶ τεμένεσι, θυσίαις τε καὶ πανηγύρεσι, καὶ πομπαῖς, καὶ τοῖς παραπλησίοις. Ἀφ' ἑκατέρου γὰρ
194 τῶν εἰς χρῆσιν δοθέντων ἀνθρώποις ὑπὸ θεοῦ,
M. γῆς καὶ ὕδατος διερευνησάμενοι τὰ ἀγριώτατα οὔτε χερσαίων λέοντος θηριωδέστερον ἀνεῦρον οὔτε κροκοδείλου τῶν ἐνύδρων ἀγριώτερον, ἃ σέβουσι καὶ τιμῶσι. Πολλὰ μέν τοι ἄλλα ζῶα, κύνας, αἰλούρους, λύκους, πτηνὰ, ἴβιδας καὶ ἱέρακας, καὶ πάλιν ἰχθύων ἢ ὅλα τὰ σώματα, ἢ μέρη τούτων ἐκτεθειώκασιν. Ὧν τί ἂν γένοιτο καταγελαστότερον; Καὶ δὴ τῶν ξένων οἱ πρῶτον εἰς Αἴγυπτον ἀφικόμενοι πρὶν τὸν ἐγχώριον τύφον ταῖς διανοίαις εἰςοικίσασθαι ἐξησθενήκασι χλευάζοντες. Ὅσοι δὲ παιδείας ὀρθῆς ἐγεύσαντο, τὴν ἐπ' ἀσέμνοις πράγμασι σεμνοποιΐαν καταπλαγέντες οἰκτίζονται τοὺς χρωμέ- 156
νους, ἀθλιωτέρους, ὅπερ εἰκὸς, εἶναι ὑπολαμβά- P.
νοντες τῶν τιμωμένων, μεταβεβληκότας εἰς ἐκεῖνα τὰς ψυχὰς, ὡς ἀνθρωποειδῆ θηρία περινοστεῖν δοκεῖν. Ἀνελὼν οὖν ἐκ τῆς ἱερᾶς νομοθεσίας πᾶσαν τὴν τοιαύτην ἐκθέωσιν, ἐπὶ τὴν τοῦ πρὸς ἀλήθειαν ὄντος θεοῦ τιμὴν ἐκάλεσεν, ἑαυτοῦ τιμῆς οὐ προςδεόμενος. Οὐ γὰρ ἑτέρου χρεῖος ἦν ὁ αὐταρκέστατος ἑαυτῷ, βουλόμενος δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀνοδίαις πλανώμενον εἰς ἀπλανεστάτην ἄγειν ὁδὸν, ἵν' ἑπόμενον τῇ φύσει τὸ ἄριστον εὕρηται τέλος, ἐπιστήμην τοῦ ὄντως ὄντος, ὅς ἐστι τὸ πρῶτον ἀγαθὸν καὶ τελεώτατον, ἀφ' οὗ τρόπον πηγῆς ἄρδεται τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ τὰ ἐπὶ μέρους ἀγαθά.

§. 17. Διειλεγμένοι καὶ περὶ τῆς δευτέρας πα-
ραινέσεως, ὅσα οἷόν τε ἦν, τὴν ἑπομένην κατὰ τὸ
ἑξῆς ἀκριβώσωμεν. Ἔστι δὲ, „μὴ λαμβάνειν ὄνομα
θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ." Τὰ μὲν οὖν τῆς τάξεως γνώ-
ριμα τοῖς διάνοιαν ὀξυδερκοῦσιν. Ὄνομα γὰρ αἰεὶ
δεύτερον ὑποκειμένου πράγματος, σκιᾷ παραπλήσιον
ἣ παρέπεται σώματι. Προσειπὼν οὖν περὶ τῆς ὑ-
πάρξεως καὶ τιμῆς τοῦ αἰεὶ ὑπάρχοντος, ἑπόμενος
τῷ τῆς ἀκολουθίας εἱρμῷ τὰ πρέποντα καὶ περὶ
τῆς κλήσεως εὐθὺς παρήγγειλε. Πολύτροποι γὰρ καὶ
πολυειδεῖς αἱ περὶ τοῦτο τὸ μέρος τῶν ἀνθρώπων
ἁμαρτίαι. Κάλλιστον δὴ καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρ-
μόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀλη-
195 θεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους
M. ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι. Δεύτερος δέ φασι πλοῦς
τὸ εὐορκεῖν. Ἤδη γὰρ ὅγε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπο-
νοεῖται. Μελλητὴς οὖν ἔστω καὶ βραδὺς, εἴ πως
ἐνδέχοιτο ταῖς ὑπερθέσεσιν ἀπώσασθαι τὸν ὅρκον.
Εἰ δέ τις ἀνάγκη βιάζοιτο περισκεπτέον οὐ παρέρ-
γως ἕκαστα τῶν ἐμφερομένων. Ἔτι γὰρ πρᾶγμα
οὐ μικρὸν, εἰ καὶ τῷ ἔθει καταφρονεῖται. Μαρτυ-
ρία γάρ ἐστι θεοῦ περὶ πραγμάτων ἀμφισβητουμέ-
νων ὅρκος. Μάρτυρα δὲ καλεῖν ἐπὶ ψεύδει θεὸν
ἀνοσιώτατον. Ἴθι γὰρ, εἰ βούλει, τῷ λόγῳ διάκυ-
ψον εἰς τὴν τοῦ μέλλοντος ὀμνύναι διάνοιαν ἐπὶ
ψεύδει. Θεάσῃ γὰρ αὐτὴν οὐκ ἠρεμοῦσαν, ἀλλὰ
θορύβου καὶ ταραχῆς μεστὴν, κατηγορουμένην, καὶ
πάσας ὕβρεις καὶ βλασφημίας ὑπομένουσαν. Ὁ γὰρ
ἑκάστῃ ψυχῇ συνοικῶν καὶ συμπεφυκὼς ἔλεγχος,
οὐδὲν εἰωθὼς παραδέχεσθαι τῶν ὑπαιτίων, μισο-
πονήρῳ καὶ φιλαρέτῳ χρώμενος ἀεὶ τῇ φύσει, κα-
τήγορος ὁμοῦ καὶ δικαστὴς ὁ αὐτὸς ὢν, διακινη-
θεὶς, ὡς μὲν κατήγορος αἰτιᾶται, κατηγορεῖ, δυς-
ωπεῖ· πάλιν δὲ ὡς δικαστὴς διδάσκει, νουθετεῖ,
παραινεῖ μεταβάλλεσθαι, καὶ ἂν μὲν ἰσχύσῃ πεῖ- 757
σαι γεγηθὼς καταλλάττεται, μὴ δυνηθεὶς δὲ ἀ- P.

σπονδεῖ, πολεμεῖ, μήτε μεθ' ἡμέραν μήτε νύκτωρ ἀφιστάμενος, ἀλλὰ κεντῶν καὶ τιτρώσκων ἀνίατα, μέχρις ἂν τὴν ἀθλίαν καὶ ἐπάρατον ζωὴν ἀποῤῥήξῃ.

§. 18. Τί λέγεις, εἴποιμ' ἂν πρὸς τὸν ἐπίορκον, τολμήσεις τινὶ τῶν σεαυτοῦ γνωρίμων φάναι προςελθὼν, ὦ οὗτος, ἃ μήτ' εἶδες μήτ' ἤκουσας, ὡς ἰδὼν, ὡς ἀκούσας, ὡς παρηκολουθηκὼς ἅπασιν, ἀφικόμενός μοι μαρτύρησον; Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι. Μανίας γὰρ ἀθεραπεύτου τὸ ἔργον. Τίσιν ὀφθαλμοῖς νήφων καὶ ἐν σεαυτῷ δοκῶν εἶναι προςιδὼν τὸν φίλον ἐρεῖς, διὰ τὴν ἑταιρείαν ἀδικοπράγει, παρανόμει, ἀσέβει μοι. Δῆλον γὰρ ὡς εἰ ταῦτ' ἀκούσοι πολλὰ χαίρειν φράσας ἑταιρείᾳ τῇ νομιζομένῃ, κακίσας αὐτὸν ὅτι τὴν ἀρχὴν ἀνδρὶ τοιούτῳ φιλίας ἐκοινώνησεν, ἀποπηδήσεται καθάπερ ἀπὸ θηρὸς ἀγριαίνοντος καὶ λελυττηκότος. Εἶτα πρὸς ἃ μηδὲ φίλον ἄγειν τολμήσεις, ἐπὶ ταῦτα μάρτυρα καλῶν θεὸν οὐκ ἐρυθριᾷς, τὸν πατέρα καὶ ἡγεμόνα τοῦ κόσμου; Πότερον ἐπιστάμενος ὅτι πάνθ'
196 ὁρᾷ καὶ πάντων ἀκούει, ἢ τοῦτο ἀγνοῶν; Εἰ μὲν
M. ἀγνοεῖς, ἄθεός τις εἶ. Πηγὴ δὲ πάντων ἀδικημάτων ἀθεότης. Πρὸς δὲ τῷ ἀθέῳ καὶ καταστρατηγεῖς τὸν ὅρκον, ὀμνὺς κατὰ τοῦ μὴ προσέχοντος, ὡς ἐπιμελομένου τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων. Εἰ δὲ ὅτι προνοεῖ σαφῶς οἶδας, ὑπερβολὴν ἀσεβείας οὐ καταλέλοιπας, λέγων εἰ καὶ μὴ στόματι καὶ γλώττῃ τῷ γοῦν συνειδότι πρὸς τὸν θεὸν, τὰ ψευδῆ μοι μαρτύρει, συγκακούργει, συῤῥᾳδιούργει. Μία μοι τοῦ παρ' ἀνθρώποις εὐδοκιμεῖν ἐλπὶς, τὸ παρακαλύψασθαι τὴν ἀλήθειαν· ὑπὲρ ἑτέρου πονηρὸς γενοῦ, ὑπὲρ τοῦ χείρονος ὁ κρείττων, ὑπὲρ ἀνθρώπου καὶ ταῦτα μοχθηροῦ θεὸς ὁ πάντων ἄριστος.

§. 19. Εἰσὶ δὲ οἳ μηδὲ κερδαίνειν μέλλοντες ἔθει πονηρῷ κατακόρως καὶ ἀνεξετάστως ὀμνύουσιν

ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν, οὐδενὸς ἀμφισβητουμένου τὸ
παράπαν, τὰ μὲν αὐτῶν ἐν τῷ λόγῳ προςαναπλη-
ροῦντες ὅρκοις, ὡς οὐκ ἄμεινον ὂν ἀποκοπὴν ῥημά-
των μᾶλλον δὲ καὶ ἀφωνίαν ὑποστῆναι παντελῆ.
Φύεται γὰρ ἐκ πολυορκίας ψευδορκία καὶ ἀσέβεια.
Διὸ χρὴ τὸν μέλλοντα ὀμνύναι πάντ' ἐπιμελῶς ἐξη-
τακέναι καὶ σφόδρα περιττῶς, τὸ πρᾶγμα εἰ εὐμέ-
γεθες, καὶ εἰ γέγονεν ὄντως, καὶ εἰ πραχθὲν κατεί-
ληφε παγίως, ἑαυτὸν, εἰ καθαρεύει ψυχὴν καὶ σῶ-
μα καὶ γλῶτταν, τὴν μὲν παρανομίας, τὸ δὲ μια-
σμάτων, τὴν δὲ βλασφημιῶν. Οὐ γὰρ ὅσιον, δι' οὗ
στόματος τὸ ἱερώτατον ὄνομα προφέρεταί τις, διὰ
τούτου φθέγγεσθαί τι τῶν αἰσχρῶν. Ἐρευνάτω δὲ 758
καὶ τὸν τόπον καὶ καιρὸν ἐπιτήδειον. Ἤδη γάρ οἶ- P.
δά τινας ἐν βεβήλοις καὶ ἀκαθάρτοις χωρίοις — ἐν
αἷς οὔτε πατρὸς ἢ μητρὸς, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὀθνείων
πρεσβύτου τινὸς εὖ βεβιωκότος ἄξιον μεμνῆσθαι —
διομνυμένους καὶ ὅλας ῥήσεις ὅρκων συνείροντας,
τῷ τοῦ θεοῦ πολυωνύμῳ χρησαμένους ὀνόματι ἔν-
θα μὴ δεῖ πρὸς ἀσέβειαν. Ὁ δὲ τῶν λεχθέντων
ὀλιγώρως ἔχων ἴστω τὸ μὲν πρῶτον μιαρὸς καὶ ἀ-
κάθαρτος ὤν· εἶθ' ὡς αἱ μέγισται τῶν τιμωριῶν
ἐφεδρεύουσιν αὐτῷ, τῆς ἐφόρου τῶν ἀνθρωπείων
δίκης ἀτρέπτως καὶ ἀπαρηγορήτως ἐπὶ τοῖς οὕτω
μεγάλοις ἀδικήμασιν ἐχούσης, ἥτις ὅταν μὴ παρα-
χρῆμα κολάζειν ἀξιοῖ, ἐπὶ πολλῷ δανείζειν ἔοικε τὰς
197 τιμωρίας, ἃς ὅταν ᾖ καιρὸς ἀναπράττει μετὰ τοῦ
M. κοινῇ συμφέροντος.

§. 20. Τέταρτόν ἐστι παράγγελμα τὸ περὶ τῆς
ἱερᾶς ἑβδόμης, ἵν' εὐαγῶς καὶ ὁσίως ἄγηται. Ταύ-
την ἔνιαι μὲν τῶν πόλεων ἑορτάζουσιν ἅπαξ τοῦ
μηνὸς, ἀπὸ τῆς κατὰ θεὸν νουμηνίας διαριθμούμε-
ναι, τὸ δὲ Ἰουδαίων ἔθνος συνεχῶς, ἓξ διαλείποντες
αἰεί. Λόγος δέ ἐστιν ἀναγραφεὶς ἐν τοῖς κατὰ κο-
σμοποιΐαν, περιέχων αἰτίαν ἀναγκαίαν. Ἐν γὰρ ἓξ
ἡμέραις φησὶ κτισθῆναι τὸν κόσμον, τῇ δὲ ἑβδόμῃ

παυσάμενον τῶν ἔργων τὸν θεὸν ἄρξασθαι τὰ γεγονότα καλῶς θεωρεῖν. Ἐκέλευσεν οὖν καὶ τοὺς μέλλοντας ἐν ταύτῃ ζῆν τῇ πολιτείᾳ, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ κατὰ τοῦθ᾽ ἕπεσθαι θεῷ, πρὸς μὲν ἔργα τρεπομένους ἐφ᾽ ἡμέρας ἕξ, ἀνέχοντας δὲ καὶ φιλοσοφοῦντας τῇ ἑβδόμῃ καὶ θεωρίαις μὲν τῶν τῆς φύσεως σχολάζοντας, ἐπισκοποῦντας δὲ καὶ εἴ τι μὴ καθαρῶς ἐν ταῖς προτέραις ἐπράχθη, λόγον καὶ εὐθύνας ὧν εἶπον ἢ ἔδρασαν παρ᾽ ἑαυτῶν λαμβάνοντας ἐν τῷ τῆς ψυχῆς βουλευτηρίῳ, συνεδρευόντων καὶ συνεξεταζόντων νόμων εἴς τε τῶν παροραθέντων κατόρθωσιν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ μηδὲν αὖθις ἐξαμαρτάνειν προφυλακήν. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν θεὸς ἅπαξ κατεχρήσατο ταῖς ἓξ ἡμέραις πρὸς τὴν τοῦ κόσμου τελείωσιν, μήκους χρόνων οὐ προσδεόμενος. Ἀνθρώπων δὲ ἕκαστος, ἅτε θνητῆς φύσεως μετέχων καὶ μυρίων ἐνδεὴς ὢν πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρείας, ὀφείλει μὴ κατοκνεῖν ἐκπορίζειν τὰ ἐπιτήδεια μέχρι τελευτῆς τοῦ βίου, διαναπαυόμενος ὰς ἱερὰς ἑβδομάδας. Ἆρ᾽ οὐ παγκάλη παραίνεσις αὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἱκανωτάτη προτρέψασθαι αὶ διαφερόντως εἰς εὐσέβειαν; Ἕπου, φησὶν, αἰεὶ εῷ, παράδειγμα προθεσμίας ἔστω σοὶ πράξεων ἓν ἀμετρον αὐταρκέστατον, ἐν ᾧ τὸν κόσμον ἐδημι- ργει. Παράδειγμα καὶ τοῦ δεῖν φιλοσοφεῖν ἡ ἑβδό- η, καθ᾽ ἣν ἐπιδεῖν λέγεται ἃ εἰργάσατο, ὅπως 759
ὶ αὐτὸς ἐπιθεωρῇς τὰ φύσεως καὶ τὰ ἴδια ὅσα P.
ντείνει πρὸς εὐδαιμονίαν. Τοιοῦτον οὖν ἀρχέτυ- ν τῶν ἀρίστων βίων, πρακτικοῦ τε καὶ θεωρητι- ῦ, μὴ παρέλθωμεν. Ἀλλ᾽ αἰεὶ πρὸς αὐτὸ βλέ- ντες ἐναργεῖς εἰκόνας καὶ τύπους ταῖς ἑαυτῶν δια- ίαις ἐγχαράττωμεν, ἐξομοιοῦντες θνητὴν φύσιν ὡς στιν ἀθανάτῳ, κατὰ τὸ λέγειν καὶ πράττειν ἃ ρή. Πῶς δὲ λέγεται ἐν ἓξ ἡμέραις γεγενῆσθαι κόσμον ὑπὸ θεοῦ, τοῦ μηδὲ χρόνου εἰς τὸ ποι-

εἶν δεομένου, μεμήνυται διὰ τῶν ἀλληγορηθέντων ἐν ἑτέροις.

§. 21. Τὴν μέντοι προνομίαν, ἧς ἐν τοῖς οὖσιν ἑβδομὰς ἠξίωται, δηλοῦσιν οἱ περὶ τὰ μαθήματα διατρίψαντες, ἐπιμελῶς καὶ πεφροντισμένως πάνυ αὐτὴν ἐξιχνεύσαντες. Ἥδε γάρ ἐστιν ἡ ἐν ἀριθμοῖς παρθένος, ἡ ἀμήτωρ φύσις, ἡ μονάδος οἰκειοτάτη καὶ ἀρχῆς, ἡ ἰδέα τῶν πλανήτων, ἐπεὶ καὶ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας μονάς. Ἐκ γὰρ μονάδος καὶ ἑβδομάδος οὐρανὸς ὁ ἀσώματος, τὸ παράδειγμα τοῦ ὁρατοῦ. Πέπηγε δὲ ὁ οὐρανὸς ἔκ τε ἀμερίστου φύσεως καὶ τῆς μεριστῆς. Ἡ μὲν οὖν ἀμέριστος τὴν πρώτην καὶ ἀνωτάτω καὶ ἀπλανῆ περιφορὰν εἴληχεν, ἣν μονὰς ἐπισκοπεῖ. Ἡ δὲ μεριστὴ τὴν καὶ δυνάμει καὶ τάξει δευτέραν, ἧς ἐπιτροπεύει ἑβδομὰς, ἥτις ἑξαχῇ διανεμηθεῖσα τοὺς ἐπικαλουμένους ἕπτα πλανήτας εἰργάσατο· οὐκ ἐπειδὴ πεπλάνηταί τι τῶν κατ' οὐρανὸν, θείας καὶ μακαρίας καὶ εὐδαίμονος φύσεως μετεσχηκότων, οἷς πᾶσι τὸ ἀπλανὲς οἰκειότατον. Τὴν γοῦν ἐν ὁμοίῳ ταυτότητα σώζοντα, δολιχεύει τὸν αἰῶνα μηδεμίαν ἐνδεχόμενα τροπὴν καὶ μεταβολήν· ἀλλ' ὅτι καὶ περιπολοῦντα ἐναντίως τῇ ἀμερίστῳ καὶ ἐξωτάτῃ σφαίρᾳ πλάνητες ὠνομάσθησαν, οὐ κυρίως ὑπ' ἀνθρώπων εἰκαιοτέρων, οἱ τὴν ἰδίαν πλάνην τοῖς οὐρανίοις ἐπεφήμισαν, ἃ τὴν τοῦ θείου στρατοπέδου τάξιν οὐδέποτε λείπει. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα καὶ ἔτι πλείω τετίμηται ἡ ἑβδομάς. Ἐπ' οὐδενὶ δὲ οὕτω προνομίας ἔτυχεν, ἢ τῷ μάλιστα τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐμφαίνεσθαι διὰ ταύτης. Ὡς γὰρ διὰ κατόπτρου φαντασιοῦται ὁ νοῦς θεὸν δρῶντα καὶ κοσμοποιοῦντα καὶ τῶν ὅλων ἐπιτροπεύοντα.

§. 22. Μετὰ δὲ τὰ περὶ τῆς ἑβδόμης παραγγέλλει πέμπτον παράγγελμα, τὸ περὶ γονέων τιμῆς, τάξιν αὐτῷ δοὺς τὴν μεθόριον τῶν δυοῖν πεντά-

δων. Τελευταῖον γὰρ ὂν τῆς προτέρας ἐν ᾗ τὰ
ἱερώτατα πρὸς τὸ θεῖον καὶ τῇ δευτέρᾳ συνάπτει,
περιεχούσῃ τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια. Αἴτιον δὲ
ὡς οἶμαι τόδε. Τῶν γονέων ἡ φύσις ἀθανάτου καὶ
θνητῆς οὐσίας ἔοικεν εἶναι μεθόριον. Θνητῆς μὲν,
199 διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλλα ζῶα συγ- 760
M. γένειαν καὶ τὸ τοῦ σώματος ἐπίκηρον. Ἀθανάτου P.
δὲ, διὰ τὴν τοῦ γεννᾶν πρὸς θεὸν τὸν γεννητὴν
τῶν ὅλων ἐξομοίωσιν. Ἤδη μὲν οὖν τινες τῇ ἑτέρᾳ
μερίδι προςκληρώσαντες αὑτοὺς, ἔδοξαν τῆς ἑτέρας
ὀλιγωρεῖν. Ἄκρατον γὰρ ἐμφορησάμενοι τὸν εὐσε-
βείας πόθον πολλὰ χαίρειν φράσαντες ταῖς ἄλλαις
πραγματείαις, ὅλον ἀνέθεσαν τὸν οἰκεῖον βίον θερα-
πείᾳ θεοῦ. Οἱ δὲ οὐδὲν ἔξω τῶν πρὸς ἀνθρώπους
δικαίων ἀγαθὸν ὑποτοπήσαντες εἶναι μόνην τὴν
πρὸς ἀνθρώπους ὁμιλίαν ἠσπάσαντο, τῶν τε ἀγα-
θῶν τὴν χρῆσιν ἐξ ἴσου πᾶσι παρέχοντες διὰ κοινω-
νίας ἵμερον καὶ τὰ δεινὰ κατὰ δύναμιν ἐπικουφίζειν
ἀξιοῦντες. Τούτους μὲν οὖν φιλανθρώπους, τοὺς δὲ
προτέρους φιλοθέους ἐνδίκως ἂν εἴποι τις ἡμιτελεῖς
τὴν ἀρετήν. Ὁλόκληροι γὰρ οἱ παρ' ἀμφοτέροις εὐ-
δοκιμοῦντες. Ὅσοι δὲ μήτ' ἐν τοῖς πρὸς ἀνθρώπους
ἐξετάζονται, συνηδόμενοι μὲν ἐπὶ τοῖς κοινοῖς ἀγα-
θοῖς, συναλγοῦντες δὲ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις, μήτ' εὐσε-
βείας καὶ ὁσιότητος περιέχονται, μεταβεβληκέναι δό-
ξαιεν ἂν εἰς τὴν τῶν θηρίων φύσιν, ὧν τῆς ἀγριό-
τητος οἴσονται τὰ πρωτεῖα οἱ γονέων ἀλογοῦντες,
ἑκατέρας μερίδος ὄντες ἐχθροὶ καὶ τῆς πρὸς θεὸν
καὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους.

§. 23. Ἐν δυσὶν οὖν δικαστηρίοις, ἃ δὴ μόνα
ἐστιν ἐν τῇ φύσει, μὴ ἀγνοείτωσαν ἑαλωκότες, ἀσε-
βείας μὲν ἐν τῷ θείῳ, διότι τοὺς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντας καὶ κατὰ τοῦτο μιμησα-
μένους θεὸν οὐ περιέπουσι· μισανθρωπίας δὲ ἐν τῷ
κατ' ἀνθρώπους. Τίνα γὰρ ἕτερον εὖ ποιήσουσιν οἱ
τῶν συγγενεστάτων καὶ τὰς μεγίστας παρεσχημένων

δωρεὰς ὀλιγωροῦντες, ὧν ἔνιαι δι' ὑπερβολὴν οὐδ'
ἀμοιβὰς ἐνδέχονται; Πῶς γὰρ ἂν ὁ γεννηθεὶς ἀντι-
γεννῆσαι δύναιτο τοὺς σπείραντας κλῆρον ἐξαίρετον
τῆς φύσεως χαρισαμένης πρὸς παῖδας γονεῦσιν, εἰς
ἀντίδοσιν ἐλθεῖν οὐ δυνάμενον; Ὅθεν καὶ σφόδρα
προςῆκεν ἀγανακτεῖν, εἰ μηδὲ πάντα μέλλοντες ἀν-
τιχαρίζεσθαι, μηδὲ τὰ κουφότατα ἐθελήσουσιν. Οἷς
δεόντως ἂν εἴποιμι, τὰ θηρία πρὸς ἀνθρώπων ἡ-
μεροῦσθαι δεῖ· καὶ πολλάκις ἔγνων ἡμερωθέντας
200 λέοντας, ἄρκτους, παρδάλεις, οὐ μόνον πρὸς τοὺς
τρέφοντας διὰ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀναγκαίοις χάριν, ἀλλὰ
καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἕνεκά, μοι δοκῶ, τῆς πρὸς
ἐκείνους ὁμοιότητος. Καλὸν γὰρ αἰεὶ τῷ κρείττονι
τὸ χεῖρον ἀκολουθεῖν διὰ βελτιώσεως ἐλπίδα. Νυνὶ
δὲ ἀναγκασθήσομαι τὰ ἐναντία λέγειν. Μιμηταὶ
θηρίων ἐνίων ἄνθρωποι γίνεσθε. Τοὺς ὠφεληκότας
ἀντωφελεῖν ἐκεῖνα οἶδε καὶ πεπαίδευται. Κύνες οἰ-
κουροὶ προασπίζουσι καὶ προαποθνήσκουσι τῶν δε-
σποτῶν, ὅταν κίνδυνός τις ἐξαπιναίως καταλάβῃ.
Τοὺς δὲ ἐν ταῖς ποίμναις φασὶ προαγωνιζομένους 761
τῶν θρεμμάτων ἄχρι νίκης ἢ θανάτου παραμένειν P.
ὑπὲρ τοῦ διατηρῆσαι τοὺς ἀγελάρχας ἀζημίους. Εἶτ'
οὐκ αἰσχρῶν ἐστιν αἴσχιστον, ἐν χαρίτων ἀμοιβαῖς
ἄνθρωπον ἡττηθῆναι κυνὸς, τοῦ θηρίων θρασυτά-
του τὸ ἡμερώτατον ζῶον; Ἀλλ' εἰ μὴ τοῖς χερσαί-
οις ἀναδιδασκόμεθα, πρὸς τὴν πτηνὴν καὶ ἀεροπό-
ρον μετίωμεν φύσιν, ἃ χρὴ παρ' αὐτῆς μαθησόμε-
νοι. Τῶν πελαργῶν οἱ μὲν γηραιοὶ καταμένουσιν
ἐν ταῖς νεοττιαῖς ἀδυνατοῦντες ἵπτασθαι. Οἱ δὲ
τούτων παῖδες, ὀλίγου δέω φάναι, γῆν καὶ θάλατ-
ταν ἐπιπετόμενοι, πανταχόθεν ἐκπορίζουσι τοῖς γο-
νεῦσι τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ οἱ μὲν ἀξίως τῆς ἡλικίας
ἠρεμοῦντες, ἐν ἀφθονίᾳ διατελοῦσι τῇ πάσῃ τρυ-
φῶντες. Οἱ δὲ τὰς εἰς τὸν πορισμὸν κακοπαθείας
ἐπελαφριζόμενοι, τῷ εὐσεβεῖν καὶ τῷ προςδοκᾶν ἐν
γήρᾳ τὰ αὐτὰ πείσεσθαι ὑπὸ τῶν ἐγγόνων, ἀναγ-

καθάπερ ὄφλημα ἀντεκτίνουσιν ἐν καιρῷ καὶ λαβόντες
αὐτὸ καὶ ἀποδιδόντες. Οὐδὲ ἕτεροι τρέφειν αὐτοὺς
δύνανται· παῖδες μὲν ἐν ἀρχῇ τῆς γενέσεως, γονεῖς
δὲ ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου. Ὅθεν αὐτοδιδάκτῳ τῇ
φύσει νεοττοτροφηθέντες γηροτροφοῦσι χαίροντες.
Ἆρ' οὐκ ἄξιον ἐπὶ τούτοις ἀνθρώπους, ὅσοι γονέων
ἀμελοῦσιν, ἐγκαλύπτεσθαι καὶ κακίζειν ἑαυτούς, ἀμ-
νημονήκοτας ὧν ἢ μόνον ἢ πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγ-
καῖον ἦν πεφροντικέναι; Καὶ ταῦτ' οὐ διδόντας
μᾶλλον ἢ ἀποδιδόντας; Παίδων γὰρ οὐδὲν ἴδιον ὃ
μὴ γονέων ἐστὶν, ἢ οἴκοθεν ἐπιδεδωκότων, ἢ τὰς
αἰτίας τῆς κτήσεως ἐπιπαρασχομένων. Εὐσέβειαν
δὲ καὶ ὁσιότητα τὰς τῶν ἀρετῶν ἡγεμονίδας, ἆρά γ'
ἐντὸς ὅρων ἔχουσι τῶν ψυχῶν; Ὑπερορίους μὲν οὖν
ἐληλάκασι καὶ πεφυγαδεύκασι. Θεοῦ γὰρ ὑπηρέται
201 πρὸς τέκνων σποράν οἱ γονεῖς. Ὁ δὲ ὑπηρέτην
M. ἀτιμάζων συνατιμάζει καὶ τὸν ἄρχοντα. Τῶν δὲ
εὐτολμοτέρων ἀποσεμνύνοντες τὸ γονέων ὄνομά φασί
τινες, ὡς ἄρα πατὴρ καὶ μήτηρ ἐμφανεῖς εἰσι θεοὶ,
μιμούμενοι τὸν ἀγένητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν. Ἀλλὰ
τὸν μὲν εἶναι τοῦ κόσμου θεὸν, τοὺς δὲ μόνων ὧν
ἐγέννησαν. Ἀμήχανον δὲ εὐσεβεῖσθαι τὸν ἀόρατον
ὑπὸ τῶν εἰς τοὺς ἐμφανεῖς καὶ ἐγγὺς ὄντας ἀσε-
βούντων.

§. 24. Τοσαῦτα καὶ περὶ γονέων τιμῆς φιλο-
σοφήσας, τέλος ἐπιτίθησι τῇ ἑτέρᾳ καὶ θειοτέρᾳ
πεντάδι. Τῶν δὲ ἑτέραν ἀναγραφόμενος περιέχου-
σαν ἀπαγορεύσεις τῶν πρὸς ἀνθρώπους ἀπὸ μοι-
χείας ἄρχεται, μέγιστον ἀδικημάτων τοῦτ' εἶναι ὑ-
πολαβών. Πρῶτον μὲν γὰρ πηγὴν ἔχει φιληδονίαν,
ἣ καὶ τὰ σώματα θρύπτει τῶν ἐχόντων, καὶ τοὺς
τῆς ψυχῆς ἐκλύει τόνους καὶ τὰς οὐσίας διαφθείρει,
πάντα δίκην ἀσβέστου πυρὸς ὧν ἂν προσάψηται 762
καταφλέγουσα, καὶ μηδὲν σῶον ἀπολείπουσα τῶν P.
κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἔπειτ' ἀναπείθει τὸν μοιχὸν
οὐκ ἀδικεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκει συναδικεῖν, ἐν

ἀκοινωνήτοις πράγμασι κοινωνίαν τιθέμενοι. Οἴστρου
γὰρ τούτου κατασχόντος ἀμήχανον εὑρεῖν τέλος δι᾽ ἑνὸς
μόνου τὰς ὀρέξεις, ἀλλὰ δεῖ πάντως δύο κοινοπραγῆσαι,
τὸν μὲν ὑφηγητοῦ, τὸν δὲ γνωρίμου τάξιν λαβόντα,
πρὸς ἀκρασίας καὶ λαγνείας βεβαίωσιν αἰσχίστων κα-
κῶν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτ᾽ ἔνεστιν εἰπεῖν, ὡς τὸ σῶμα μόνον
διαφθείρεται τῆς μοιχευομένης γυναικὸς, ἀλλ᾽ εἰ δεῖ
τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἡ ψυχὴ πρὸ τοῦ σώματος εἰς ἀλλο-
τρίωσιν ἐθίζεται, διδασκομένη πάντα τρόπον ἀποστρέ-
φεσθαι καὶ μισεῖν τὸν ἄνδρα. Καὶ ἧττον ἂν ἦν δει-
νὸν, εἰ τὸ μῖσος ἐπεδείκνυτο ἐμφανές. Τὰ γὰρ ἐν πε-
ριόπτῳ ῥᾷον φυλάξασθαι. Νυνὶ δὲ δυσυπονόητον καὶ
δυσθήρατόν ἐστι, πανούργοις τέχναις συσκιαζόμενον
καὶ τὴν ἐναντίαν ἔστιν ὅτε τοῦ φιλεῖν δόξαν ἐμποιοῦν
γοητείαις τισὶ καὶ ἀπάταις. Ἀναστάτους γε μὴν τρεῖς
ἀποδεικνύουσιν οἴκους· τόν τε τοῦ παρασπονδουμένου
ἀνδρὸς τὰς ἐπὶ γάμοις εὐχὰς, καὶ τὰς ἐπὶ γνησίοις
παισὶν ἐλπίδας περικόπτεται· καὶ δύο δὲ ἑτέρους, τόν
τε τοῦ μοιχοῦ καὶ τῆς γυναικός. Καὶ γὰρ τούτων ἑ-
κάτερος ὕβρεως καὶ ἀτιμίας καὶ τῶν μεγίστων ὀνει-
δῶν ἀναπίμπλαται. Καὶ ἂν πολυάνθρωποι μὲν τύχω-
σιν αἱ συγγένειαι, διὰ τὰς ἐπιγαμίας καὶ τὰς ἄλλων
πρὸς ἄλλους ἐπιμιξίας ἅψεται καὶ τῆς πόλεως ἁπάσης
ἐν κύκλῳ βαδίζον τὸ ἀδίκημα. Παγχάλεπόν γε μὴν
202 καὶ ὁ τῶν τέκνων ἀμφοτερισμός. Μὴ γὰρ ἁγνευ-
M. ούσης γυναικὸς ἀμφίδοξον καὶ ἄδηλον, τὰ ἀποκυόμενα
τίνος ἐστὶν ἀληθείᾳ πατρός. Εἶτα λανθάνοντος τοῦ
πράγματος, οἱ μοιχίδιοι τὴν τῶν γνησίων παρασπα-
σάμενοι τάξιν, ἀλλοτρίαν γενεὰν νοθεύουσι καὶ κλῆ-
ρον ὅσον τῷ δοκεῖν πατρῷον οὐδὲν προσήκοντα διαδέ-
ξονται. Καὶ ὁ μὲν μοιχὸς ἐφυβρίσας καὶ ἐναπερυγὼν
τὸ πάθος, ἐπίληπτον σπορὰν σπείρας, ὅταν ἀποπλη-
σθῇ τῆς ἐπιθυμίας οἰχήσεται καταλιπὼν, γέλωτα
θέμενος τὴν τοῦ παρανομηθέντος ἄγνοιαν. Ὁ δὲ
οἷα τυφλὸς μηδὲν τῶν ἐπικαυρημένων ἐπιστάμενος,
ὡς οἰκειότατα ἔγγονα τὰ ἐκ τῶν πολεμιωτάτων θερα-

πεύειν ἀναγκαθήσεται. Φανερὸν δὲ εἰ γένοιτο τὸ ἀδίκημα, κακοδαιμονέστατοι γένοιντ᾽ ἂν οἱ μηδὲν ἠδικηκότες ἄθλιοι παῖδες, μηδ᾽ ἑτέρῳ γένει προςνεμηθῆναι δυνάμενοι, μήτε τῷ τοῦ γήμαντος, μήτε τῷ τοῦ μοιχοῦ. Τοιαύτας συμφορὰς ἀπεργαζομένης τῆς ἐκνόμου μίξεως, εἰκότως στυγητὸν καὶ θεομίσητον πρᾶγμα, μοιχεία, πρῶτον ἀδικημάτων ἀνεγράφη.

§. 25. Δεύτερον δὲ πρόςταγμα, μὴ ἀνδροφονεῖν. Ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ συννόμον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν. Ὁ δὲ κτείνων τινα μὴ ἀγνοείτω νόμους φύσεως καὶ θεσμοὺς ἀνατρέπων καλῶς καὶ συμφερόντως ἅπασι γραφέντας. Ἴστω μέντοι καὶ ἱεροσυλίᾳ ἔνοχος ὢν τὸ ἱερώτατον τῶν τοῦ θεοῦ κτημάτων σεσυληκώς. Τί γὰρ σεμνότερον ἢ ἀνώτερον ἀνάθημα ἀνθρώπου; Χρυσὸς μὲν καὶ ἄργυρος καὶ λίθοι πολυτελεῖς, καὶ ὅσαι ἄλλαι τιμαλφέσταται ὗλαι, κόσμος οἰκοδομημάτων ἐστιν ἄψυχος ἀψύχων. Ἄνθρωπος δὲ ζῶον ἄριστον κατὰ τὸ κρεῖττον τῶν ἐν αὐτῷ τὴν ψυχὴν, συγγενέστατος τῷ καθαρωτάτῳ τῆς οὐσίας οὐρανῷ, ὡς δὲ ὁ τῶν πλείστων λόγος καὶ τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ, τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων οἰκειότατον ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα τῆς ἀϊδίου καὶ εὐδαίμονος ἰδέας τὸν νοῦν λαβών. 788 P.

§. 26. Τρίτον δὲ ἐστὶ τῆς δευτέρας πεντάδος παράγγελμα, μὴ κλέπτειν. Ὁ γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπικεχηνὼς κοινὸς πόλεως ἐχθρὸς, βουλήσει μὲν τὰ πάντων, δυνάμει δὲ τά τινων ὑφαιρούμενος, τῷ τὴν μὲν πλεονεξίαν ἐπὶ μήκιστον ἐκτείνεσθαι, τὸ δὲ ἀσθενὲς ὑστερίζον εἰς βραχὺ στέλλεσθαι καὶ μόνον φθάνειν ἐπ᾽ ὀλίγους. Ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προςέλαβον ὅλας συλῶσι πόλεις ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν. Οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι

κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τὸ ἀληθέστερον. Ἐκ πρώτης οὖν ἡλικίας ἀναδιδασκέσθω τις μηδὲν λάθρα τῶν ἀλλοτρίων ὑφαιρεῖσθαι καὶ ἂν βραχύτατον ᾖ, διότι ἐγχρονίζον ἔθος φύσεως κραταιότερόν ἐστι καὶ τὰ μικρὰ μὴ κωλυόμενα αὔξεται καὶ ἐπιδίδωσι πρὸς μέγεθος ἐπαυξανόμενα.

§. 27. Κλέπτειν δὲ ἀπειπὼν ἑξῆς "ψευδομαρτυρεῖν" ἀπαγορεύει, πολλοῖς καὶ μεγάλοις καὶ πᾶσι χαλεποῖς τοὺς ψευδομάρτυρας ἐνόχους εἰδώς. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον φθείρουσι τὴν σεμνὴν ἀλήθειαν, ἧς οὐκ ἔστιν ἐν βίῳ κτῆμα ἱερώτερον, ἡλίου τρόπον φῶς τοῖς πράγμασι περιτιθείσης, ἵνα μηδὲν αὐτῶν ἐπισκιάζηται. Δεύτερον δὲ πρὸς τῷ ψεύδεσθαι καὶ τὰ πράγματα οἷα νυκτὶ καὶ σκότῳ βαθεῖ περιαμπίσχουσι καὶ συμπράττουσι μὲν τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἐπιτίθενται δὲ τοῖς ἀδικουμένοις, ἃ μήτ᾽ εἶδον, μήτ᾽ ἤκουσαν, μήτ᾽ ἴσασι, παγίως εἰδέναι καὶ σφόδρα κατειληφέναι διαβεβαιούμενοι. Προςεπεξεργάζονται δὲ 764 καὶ τρίτον παρανόμημα τῶν προτέρων ἀργαλεώτερον. P. Ὅταν γὰρ σπάνις ἀποδείξεων ᾖ διὰ λόγων ἢ γραμμάτων, ἐπὶ μάρτυρας καταφεύγουσιν οἱ τὰς ἀμφισβητήσεις ἔχοντες, ὧν τὰ ῥήματα κανόνες εἰσὶ δικασταῖς περὶ ὧν μέλλουσιν ἀποφαίνεσθαι. Μόνοις γὰρ ἐπανέχειν ἀνάγκη, μηδενὸς ὄντος ἑτέρου τῶν εἰς ἔλεγχον. Ἐξ οὗ συμβαίνει, τοὺς μὲν καταμαρτυρουμένους ἀδικεῖσθαι νικᾶν δυναμένους, τοὺς δὲ προςέχοντας δικαστὰς ἀδίκους καὶ παρανόμους ἀντὶ δικαίων καὶ νομίμων γράφεσθαι. Τὸ μέντοι πανούργημα φθάνει καὶ πρὸς ἀσέβειαν. Οὐ γὰρ ἀνωμότως δικάζειν ἔθος, ἀλλὰ μετὰ φρικωδεστάτων ὅρκων, οὓς παραβαίνουσι πρὸ τῶν ἀπατωμένων οἱ φενακίζοντες, ἐπειδὴ τῶν μὲν τὸ σφάλμα οὐ κατὰ γνώμην, οἱ δ᾽ ἐπιστήμῃ καταστρατηγοῦσι καὶ ἐκ προνοίας ἁμαρτάνοντες, καὶ τοὺς κυρίους τῆς ψήφου συν-

ἐξαμαρτάνειν ἀναπείθοντες, οὐκ εἰδότας ὃ δρῶσιν, ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν οὐδεμιᾶς ἀξίων κολάσεως.

204 §. 28. Τελευταῖον δὲ ἐπιθυμίαν ἀπαγορεύει, νεωτεροποιὸν καὶ ἐπίβουλον τὴν ἐπιθυμίαν εἰδώς. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ψυχῆς πάθη χαλεπὰ, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα, χαλεπώτατον δὲ ἐπιθυμία. Διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν, καὶ προσπίπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ. Μόνη δὲ αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει, καὶ ἔστιν ἑκούσιος. Τί δὲ ἐστιν ὃ λέγω; Τοῦ παρόντος καὶ νομισθέντος ἀγαθοῦ φαντασία διεγείρει καὶ διανίστησι τὴν ψυχὴν ἠρεμοῦσαν, καὶ σφόδρα μετέωρον ἐξαίρει, καθάπερ ὀφθαλμοὺς φῶς ἀναστράψαν. Καλεῖται δὲ τουτὶ τὸ πάθος αὐτῆς ἡδονή. Τὸ δὲ ἐναντίον ἀγαθῷ κακὸν, ὅταν ἐκβιασάμενον πληγὴν ἐπενέγκῃ καίριαν, συννοίας καὶ κατηφείας εὐθὺς αὐτὴν ἀναπίμπλησιν ἄκουσαν. Ὄνομα δὲ καὶ τούτῳ τῷ πάθει λύπη. Ὅταν δὲ τὸ κακὸν μήπω μὲν εἰσῳκισμένον θλίβῃ, μέλλῃ δὲ ἀφικνεῖσθαι καὶ παρευτρεπίζεσθαι, πτοίαν καὶ ἀγωνίαν ἀποφράδας ἀγγέλους προεκπέμπει δειματοῦντας. Φόβος δὲ προσαγορεύεται τὸ πάθος. Ἐπειδὰν δὲ λαβών τις ἔννοιαν ἀγαθοῦ μὴ παρόντος ὀρέγηται λαβεῖν αὐτοῦ, πρὸς μήκιστον τὴν ψυχὴν ἐλαύνει καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐκτείνων ψαῦσαι τοῦ ποθουμένου γλιχόμενος, ὥσπερ ἐπὶ τροχοῦ κατατείνεται, σπεύδων μὲν συλλαβεῖν, ἐφικνεῖσθαι δ' ἀδυνατῶν, καὶ ταὐτὸν πεπονθὼς τοῖς τοὺς ἐξαναχωροῦντας διώκουσιν, ἐλάττονι μὲν τάχει, προθυμίᾳ δὲ ἀνανταγωνίστῳ. Ὅμοιον δέ τι καὶ περὶ τὰς αἰσθήσεις ἔοικε συμβαίνειν. Ὀφθαλμοὶ γὰρ πολλάκις ὁρατοῦ τινος πάνυ μακρὰν ἀφεστῶτος εἰς κατάληψιν ἐλθεῖν ἐπειγόμενοι, τείνοντες αὐτοὺς, εὖ μάλα καὶ πλέον τῆς δυνάμεως ἐνεχθέντες, ὤλισθον κατὰ κενοῦ περὶ τὴν ἀκριβῆ τοῦ ὑποκειμένου γνῶσιν σφαλέντες, καὶ προςέτι τὴν ὄψιν τῷ βιαίῳ καὶ συντόνῳ τῆς προςβο- 765 P.

λῆς ἀσθενήσαντες ἀμαυροῦνται. Καὶ θροῦ πάλιν
ἀσαφοῦς ἐκ μακροῦ διαστήματος φερομένου, τὰ ὦτα
ἀνεγερθέντα καὶ ἐπουρίσαντα ἵεται καὶ σπεύδει προς-
ελθεῖν εἰ οἷόν τε ἐγγυτέρω, πόθῳ τοῦ τρανωθῆναι
ταῖς ἀκοαῖς τὸν ἦχον. Ὁ δὲ, ἔτι γὰρ ἀμαυρὸς, ὡς
ἔοικε, προςπίπτει, οὐδὲν τῶν εἰς γνῶσιν τηλαυγέστε-
ρον ἐπιδιδοὺς, ὡς ἔτι μᾶλλον τὸν ἀνήνυτον καὶ ἀ-
διεξίτητον ἐπιτείνεσθαι τοῦ καταλαβεῖν ἵμερον, παν-
τέλειον τιμωρίαν ἐπιφερούσης τῆς ἐπιθυμίας. Ἐκεῖ-
νός τε γὰρ ὧν ὀρεχθείη πάντων ὁπότε μέλλει ψαύ-
205 σειν ἀπετύγχανεν, ὅ τε κρατηθεὶς ἐπιθυμίᾳ, διψῶν
M ἀεὶ τῶν ἀπόντων οὐδέποτε πληροῦται, περὶ κενὴν
ἰλυσπώμενος τὴν ὄρεξιν, ὥςπερ τε τὰ ἑρπηνώδη τῶν
νοσημάτων, εἰ μὴ προανακρουσθείη τομαῖς ἢ καύσε-
σιν, ἐπιθέοντα σύμπασαν ἐν κύκλῳ καταλαμβάνει
τὴν τοῦ σώματος κοινωνίαν, οὐδὲν ἀπαθὲς μέρος
ἐῶντα. Οὕτως εἰ μὴ λόγος ὁ κατὰ φιλοσοφίαν ἰα-
τροῦ δίκην ἀγαθοῦ ῥέουσαν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπίσχοι,
πάντ᾿ ἐξ ἀνάγκης τὰ τοῦ βίου πράγματα κινηθήσε-
ται παρὰ φύσιν. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ὑπεξῃρημένον, ὃ
διαφεύγει τὸ πάθος, ἀλλ᾿ ὅταν ἄδειαν λάβῃ καὶ ἐκε-
χειρίαν ἐπινέμεται καὶ γίνεται πάντα διὰ πάντων.
Εὔηθες ἴσως μακρηγορεῖν ἐστὶ περὶ τῶν οὕτως ἐμ-
φανῶν, ἃ τίς ἀνὴρ ἢ πόλις ἀγνοεῖ, καθ᾿ ἑκάστην
οὐχ ἡμέραν μόνον ἀλλὰ καὶ ὥραν ὡς ἔπος εἰπεῖν
ἔλεγχον ἐναργῆ παραστάντα; Χρημάτων ἔρως, ἢ γυ-
ναικὸς, ἢ δόξης, ἤ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργα-
ζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος
γίνεται κακῶν; Οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτρι-
οῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς
ἀνήκεστον ἔχθραν; Χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάν-
θρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται; Γῆ δὲ καὶ
θάλαττα πληροῦται τῶν κεκαινουργουμένων ἀεὶ συμ-
φορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; Οἱ γὰρ
Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς
ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς

πηγῆς ἐβρύησαν ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων, ἢ δόξης, ἢ ἡδονῆς. Περὶ γὰρ ταῦτα κηραίνει τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος.

§. 29. Ἅλις μὲν δὴ τούτων. Χρὴ δὲ μηδ᾽
ἐκεῖνο ἀγνοεῖν, ὅτι οἱ δέκα λόγοι κεφάλαια νόμων
εἰσὶ τῶν ἐν εἴδει παρ᾽ ὅλην τὴν νομοθεσίαν ἐν ταῖς
ἱεραῖς βίβλοις ἀναγραφέντων. Ὁ μὲν πρῶτος τῶν 766
περὶ μοναρχίας. Οὗτοι δὲ δηλοῦσιν, ὅτι ἓν αἴτιον P.
τοῦ κόσμου καὶ ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς εἷς, ὁ ἡνιοχῶν
καὶ κυβερνῶν τὰ ὅλα σωτηρίως, ὀλιγαρχίαν ἢ ὀχλο-
κρατίαν ἐπιβούλους πολιτείας φυομένας παρὰ ἀν-
θρώποις τοῖς κακίστοις ἐξ ἀταξίας καὶ πλεονεξίας,
ἐξεληλακὼς ἐκ τοῦ καθαρωτάτου τῆς οὐσίας οὐρα-
νοῦ. Ὁ δὲ δεύτερος κεφάλαιόν ἐστι πάντων, ὅσα
περὶ χειροκμήτων ἐνομοθετεῖτο ἄν, ἀγάλματα, καὶ
ξόανα καὶ συνόλως ἀφιδρύματα, ὧν γραφικὴ καὶ
πλαστικὴ βλαβεραὶ δημιουργοὶ, κατασκευάζειν οὐκ
ἐῶν οὐδ᾽ ὅσα μύθων πλάσματα προςίεσθαι, θεογα-
μίαν καὶ θεογονίαν καὶ τὰς ἀμφοτέροις ἑπομένας
206 ἀμυθήτους καὶ ἀργαλεωτέρας κῆρας. Τῷ δὲ τρίτῳ
M. ὑποστέλλει τά τε ἀνώμοτα καὶ ἐφ᾽ οἷς ὀμνύναι δεῖ,
καὶ ὁπότε καὶ ὅπου χρὴ καὶ τίνα καὶ πῶς ἔχοντας
κατά τε ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ ὅσα ἐπ᾽ εὐόρκοις καὶ
τὸ ἐναντίον ἐχρήσθη.

§. 30. Τὸ δὲ τέταρτον, τὸ περὶ τῆς ἑβδομάδος, οὐδὲν ἀλλ᾽ ἢ κεφάλαιον νομιστέον ἑορτῶν, καὶ τῶν διατεταγμένων εἰς ἑκάστην ἁγνευτικῶν. Περιῤῥαντηρίων δὲ αἰσίων καὶ ἐπηκόων εὐχῶν καὶ θυσιῶν τελείων ἡ λατρεία ἐγίνετο. Ἑβδόμην δὲ λέγω καὶ τὴν σὺν ἑξάδι τῇ γονιμωτάτῃ καὶ τὴν ἄνευ ἑξάδος ἐπιπροςθοῦσαν αὐτῇ, μονάδι ὡμοιωμένην, ὧν ἑκατέρα τὰς ἑορτὰς παραριθμεῖ. Μονάδι μὲν τήν τε ἱερομηνίαν, ἣν σάλπιγξιν ὑποσημαίνουσι, καὶ νηστείαν, ἐν ᾗ σιτίων καὶ ποτῶν ἀποχὴ διείρηται καὶ ἣν Ἑβραῖοι πατρίῳ γλώττῃ Πάσχα προσαγορεύουσιν, ἐν ᾗ θύουσι πανδημεὶ αὐτῶν ἕκαστος τοὺς ἱερεῖς αὐ-

Τέταρτον δὲ, τὸ περὶ τοῦ μὴ ψευδομαρτυρεῖν, ᾧ πολλὰ ἐμφέρεται, τὸ μὴ ἀπατᾶν, τὸ μὴ συκοφαντεῖν, τὸ μὴ τοῖς ἐξαμαρτάνουσι συμπράττειν, τὸ μὴ ποιεῖσθαι προκάλυμμα πίστιν ἀπιστίας, ἐφ᾽ οἷς ἅπασι νόμοι προσήκοντες ἐτέθησαν. Πέμπτον δὲ, τὸ ἀνεῖργον τὴν τῶν ἀδικημάτων πηγὴν ἐπιθυμίαν, ἀφ᾽ ἧς ῥέουσιν αἱ παρανομώταται πράξεις, ἴδιαι καὶ κοιναὶ, μικραὶ καὶ μεγάλαι, ἱεραὶ καὶ βέβηλοι, περί τε σώματα καὶ ψυχὰς, καὶ τὰ λεγόμενα ἐκτός. Διαφεύγει γὰρ οὐδὲν ὡς καὶ πρότερον ἐλέχθη τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ᾽ οἷα φλὸξ ἐν ὕλῃ νέμεται δαπανῶσα πάντα καὶ φθείρουσα. Πολλὰ δὲ τῶν ὑποπιπτόντων αὐτῇ διατέτακται, πρός τε νουθεσίας ἐπανόρθωσιν ἐνδεχομένην, καὶ πρὸς κόλασιν ἀφηνιαστῶν ὅλον τὸν βίον ἐνδεδωκότων τῷ πάθει.

§. 33. Τοσαῦτα καὶ περὶ τῆς δευτέρας πεντάδος ἀποχρώντως λέλεκται πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν δέκα λογίων, ἅπερ ἱεροπρεπῶς ἔχρησεν αὐτὸς ὁ Θεός. Ἦν γὰρ ἁρμόττον αὐτοῦ τῇ φύσει, κεφάλαια μὲν τῶν ἐν εἴδει νόμων αὐτοπροσώπως θεσπίσαι, νόμους δὲ τοὺς ἐν τῷ μέρει διὰ τοῦ τελειοτάτου τῶν προφητῶν, ὃν ἐπικρίνας ἀριστίνδην καὶ ἀναπλήσας ἐνθέου πνεύματος ἑρμηνέα τῶν χρησμῳδουμένων εἵλετο. Μετὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν τὴν αἰτίαν, δι᾽ ἣν τοὺς δέκα λόγους ἢ νόμους ἀποφήνας ψιλαῖς προστάξεσι καὶ ἀπαγορεύσεσι, κατὰ τῶν παραβησομένων, ὡς ἔθος νομοθέταις, οὐδὲν ὥρισεν ἐπιτίμιον. Θεὸς ἦν, εὐθὺς δὲ κύριος ἀγαθὸς, μόνων ἀγαθῶν αἴτιος, κακοῦ δὲ οὐδενός. Οἰκειότατον οὖν ὑπολαβὼν αὐτοῦ τῇ φύσει τὰ σωτήρια κελεύειν ἀμιγῆ καὶ ἀμέτοχα τιμωρίας, ἵνα μήπως τὶς ἄφρονι συμβούλῳ χρησάμενος ἄκων, ἀλλ᾽ ἔμφρονι λογισμῷ καθ᾽ ἑκούσιον γνώμην αἱρῆται τὰ βέλτιστα, μετὰ κολάσεως οὐκ ἠξίωσε θεσπίζειν, οὐκ ἀσυλίαν τοῖς ἀδικοπραγοῦσι διδοὺς, ἀλλ᾽ εἰδὼς τὴν πάρεδρον αὐτῷ δίκην καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἔφορον πραγμάτων οὐκ ἠρεμήσουσαν, ἅτε φύσει μισοπόνηρον καὶ ὥσπέρ τι

συγγενὲς ἔργον ἐκδεξομένην τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων ἄμυναν. Ἔμπρεπες μὲν γὰρ ὑπηρέταις καὶ ὑπάρχοις θεοῦ καθάπερ τοῖς πολέμου στρατηγοῖς ἐπὶ λειποτάκταις οἳ λείπουσι τὴν τοῦ δικαίου τάξιν ἀ- 769
μυντηρίοις χρῆσθαι· τῷ δὲ μεγάλῳ βασιλεῖ τὴν κοι- P.
νὴν ἀσφάλειαν ἐπιγεγράφθαι τοῦ παντὸς εἰρηνοφυλακοῦντι, καὶ τὰ τῆς εἰρήνης ἀγαθὰ πάντα τοῖς πανταχοῦ πᾶσιν ἀεὶ πλουσίως καὶ ἀφθόνως χορηγοῦντι. Τῷ γὰρ ὄντι ὁ μὲν θεὸς πρύτανις εἰρήνης, οἱ δὲ ὑποδιάκονοι πολέμων ἡγεμόνες εἰσίν.

τοιαύταις ὁμιλίαις ὄργανον ἀκρωτηριάζειν ἔδοξε τοῖς νομοθέταις, αἰνιττομένοις ἐκτομὴν περιττῆς καὶ πλεοναζούσης ἡδονῆς, οὐ μιᾶς, ἀλλὰ διὰ μιᾶς τῆς βιαστικωτάτης καὶ τῶν ἄλλων ἁπασῶν. Ἑτέρου δὲ, τοῦ γνῶναί τινα ἑαυτὸν, καὶ τὴν βαρεῖαν νόσον τὴν οἴησιν ψυχῆς ἀπώσασθαι. Ἔνιοι γὰρ ὡς ἀγαθοὶ ζωοπλάσται ζῶον τὸ κάλλιστον ἄνθρωπον ηὔχησαν δύνασθαι δημιουργεῖν καὶ φυσηθέντες ὑπ' ἀλαζονείας
212 ἑαυτοὺς ἐξεθείωσαν, τὸν ἀληθῶς ὄντα αἴτιον γενέ-
M. σεως θεὸν παρακαλυψάμενοι, καίτοιγ' ἐκ τῶν συνόντων ἐπανορθώσασθαι τὴν ἀπάτην δυνάμενοι. Πολλοὶ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς εἰσὶν ἄνδρες ἄγονοι, πόλλαι τε καὶ στεῖραι γυναῖκες, ὧν ἀτελεῖς αἱ ὁμιλίαι καταγηρασάντων ἐν ἀπαιδίᾳ. Πονηρὰν οὖν δόξαν ἐκτμητέον τῆς διανοίας, καὶ τὰς ἄλλας ὅσαι μὴ φιλόθεοι. Τούτων μὲν οὖν πέρι τοσαῦτα. Τρεπτέον δὲ ἐπὶ τοὺς κατὰ μέρος ἤδη νόμους καὶ πρῶτον ἀφ' ὧν ἄρχεσθαι καλὸν, τοὺς περὶ μοναρχίας ὁρισθέντας.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ,

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI DE MONARCHIA.

Male agunt, qui non unum deum dominum omnium rerum credunt, sed plures deos colunt, eorumque simulacra ex variis materiis fingunt (1-3.) Quaerentibus, an sit ille deus, facile respondetur eum esse, idque cognosci et percipi ex mundo eiusque natura (4); qualis vero sit deus, vel eius essentia, nemo aeque facile scrutabitur (5); quaerendus tamen deus, nam deum cognoscere cupientes propius in dies ei accedunt, etsi non totum eius nomen amplectuntur (6.) Hanc philosophiam aemuli Moysis constanter sequuntur, multique aliunde populo israelitico adhaerentes, qui proselyti dicuntur (7. 8.), Moysesque, ut pura servaretur, omnes incantatores, ceterosque id genus homines a republica Iudaeorum legibus praescriptis arcuit (9.)

---

§. 1. Τινὲς ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας ὑπέλαβον εἶναι θεοὺς αὐτοκράτορας, οἷς τὰς τῶν γενομένων ἁπάντων αἰτίας ἀνέθεσαν· Μωϋσεῖ δὲ ὁ κόσμος ἔδοξεν εἶναι καὶ γεννητὸς, καὶ

καθάπερ πόλις ἡ μεγίστη, ἄρχοντας δὲ ἔχουσα καὶ
ὑπηκόους· ἄρχοντας μὲν τοὺς ἐν οὐρανῷ πάντας
ὅσοι πλάνητες καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρες, ὑπηκόους δὲ
τὰς μετὰ σελήνην ἐν ἀέρι περιγείους φύσεις. Τοὺς
δὲ λεχθέντας ἄρχοντας οὐκ αὐτεξουσίους, ἀλλ' ἑνὸς
τοῦ πάντων πατέρος ὑπάρχους, οὗ μιμουμένους τὴν
ἐπιστασίαν κατορθοῦν, πρυτανεύοντος κατὰ δίκην
καὶ νόμον ἕκαστον τῶν γεγονότων. Τοὺς δὲ μὴ βλέ-
ποντας τὸν ἐπιβεβηκότα ἡνίοχον, τοῖς ὑπεζευγμένοις
ὡς αὐτουργοῖς τῶν ἐν κόσμῳ γινομένων ἀνάψαι τὰς
αἰτίας. Ὧν τὴν ἄγνοιαν ὁ ἱερώτατος νομοθέτης εἰς
ἐπιστήμην μεθαρμόζεται λέγων ὧδε, "Μὴ ἰδὼν τὸν
ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ πάντα
τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ πλανηθεὶς προςκυνήσεις
αὐτούς." *) Εὐθυβόλως πάνυ καὶ καλῶς πλάνον εἶπε
τὴν τῶν εἰρημένων ὡς θεῶν ἀποδοχήν. Οἱ γὰρ
ἰδόντες ἡλίου μὲν προόδοις καὶ ἀναχωρήσεσι τὰς ἐ-
214 τησίους ὥρας συνισταμένας, ἐν αἷς καὶ ζώων καὶ
M. φυτῶν καὶ καρπῶν γενέσεις ὡρισμένων χρόνων πε-
ριόδοις τελεςφοροῦνται, σελήνην δὲ ὑπηρέτην καὶ
διάδοχον ἡλίου, νύκτωρ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προστα-
σίαν ἀνειληφυῖαν, ὧν μεθ' ἡμέραν ἥλιον καὶ τοὺς
ἄλλους ἀστέρας κατὰ τὴν πρὸς τὰ ἐπίγεια συμπά-
θειαν μυρία τῶν ἐπὶ διαμονῇ τοῦ παρόντος ἐνερ-
γοῦντάς τε καὶ δρῶντας, πλάνον ἐπλανήθησαν ἀνή-
νυτον, μόνους εἶναι τούτους θεοὺς ὑποτοπήσαντες.
Εἰ δὲ ἐσπούδασαν διὰ τῆς ἀπλανοῦς βαδίζειν ὁδοῦ,
εὐθὺς ἂν ἔγνωσαν, ὅτι καθάπερ αἴσθησις ὑποδιάκο-
νος νοῦ γέγονε, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ αἰσθητοὶ 813
πάντες ὑπηρέται τοῦ νοητοῦ συνέστησαν, ἀγαπήσαν- P.
τες εἰ δευτερείων ἐφίξονται. Παγγέλοιον δὲ οἴεσθαι,
ὅτι νοῦς μὲν ὁ ἐν ἡμῖν βραχύτατος ὢν καὶ ἀόρατος
ἡγεμὼν τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων ἐστὶν, ὁ δὲ τοῦ

---

*) Deut. 4, 19.

ντὸς ὁ μέγιστος καὶ τελεώτατος οὐχὶ βασιλεὺς βα-
έων εἶναι πέφυκε, βλεπομένων οὐ βλεπόμενος.
ντας οὖν τοὺς κατ᾽ οὐρανὸν, οὓς αἴσθησις ἐπι-
πεῖ θεοὺς, οὐκ αὐτοκρατεῖς νομιστέον, τὴν ὑπάρ-
ν τάξιν εἰληχότας, ὑπευθύνους μὲν φύσει γεγονό-
, ἕνεκα δὲ ἀρετῆς εὐθύνην οὐχ ὑφέξοντας. Ὡςθ᾽
ρβάντες τῷ λογισμῷ πᾶσαν τὴν ὁρατὴν οὐσίαν,
τὴν τοῦ ἀϊδίου καὶ ἀοράτου καὶ μόνῃ διανοίᾳ
αληπτοῦ τιμὴν ἴωμεν, ὃς οὐ μόνον θεὸς θεῶν
ι νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων δη-
υργός. Ἐὰν δέ τις τὴν τοῦ ἀϊδίου καὶ ποιητοῦ
ατρείαν ἄλλῳ προςνέμῃ νεωτέρῳ ἢ γεννητῷ,
νοβλαβὴς ἀναγεγράφθω καὶ ἔνοχος ἀσεβείᾳ τῇ
ίστῃ.

§. 2. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀν-
ντοποιοῖς ὡς θεοπλαστεῖν ἱκανοῖς παρέδοσαν.
δὲ λαβόντες ἀργὴν ὕλην θνητῷ παραδείγματι
σχρησάμενοι, τὸ παραλογώτατον θεοὺς ὅσα τῷ
εῖν ἐμόρφωσαν καὶ νεὼς κατασκευάσαντες καὶ
υσάμενοι βωμοὺς ἐδείμαντο, θυσίαις τε καὶ πομ-
ς καὶ ταῖς ἄλλαις ἱερουργίαις τε καὶ ἁγιστείαις ἐ-
ελῶς πάνυ τε καὶ πεφροντισμένως γεραίρουσιν,
ων καὶ ἱερειῶν τὸν περὶ ταῦτα τῦφον σεμνοποι-
των ὡς ἔνι μάλιστα. Οἷς ὁ τῶν ὅλων πατὴρ
αγορεύει λέγων, "Οὐ ποιήσετε ὑμῖν θεοὺς ἀργυ-
ς καὶ χρυσοῦς," *) μανονουχὶ οὐκ ἄντικρυς ἀνα-
ίσκων, ὅτι οὐδ᾽ ἐξ ἑτέρας ὕλης χειρόκμητον οὐ-
τοπαράπαν θεοπλαστήσετε, δύο κωλυθέντες ἐκ
ἀρίστων. Ἄργυρος γὰρ καὶ χρυσὸς τὰ πρωτεῖα
ἐν ὕλαις φέρονται. Δίχα δὲ τῆς ῥητῆς ἀπαγο-
εως καὶ ἕτερον αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ τῶν πρὸς
ποιΐαν μάλιστα συντεινόντων, διελέγχων οὐδὲ με-
ίως τοὺς φιλοχρημάτους, οἳ πανταχόθεν μὲν ἀρ-

---

*) Exod. 20, 20.

γύριον καὶ χρυσίον ἐκπορίζουσι, τὸ δὲ πορισθὲν ὡς
ἄγαλμα θεῖον ἐν ἀδύτοις θησαυροφυλακοῦσιν, ἀγα-
θῶν αἴτιον καὶ τῆς συμπάσης εὐδαιμονίας τοῦτ' εἶ-
ναι νομίζοντες. Καὶ ὅσοι μὲν τῶν ἀπόρων κεκρά-
τηνται χαλεπῇ νόσῳ φιλαργυρίᾳ, οὐκ ἔχοντες δὲ
ἴδιον πλοῦτον, ὃν θεραπείας ἀξιώσουσι, τὴν τῶν
πλησίον τεθηπότες καὶ προςκυνοῦντες ἕωθεν εἰς τὰς
τῶν περιουσιαζόντων οἰκίας ἀφικνούμενοι, καθάπερ
εἰς ἱερὰ μέγιστα προςευξόμενοι ἔρχονται καὶ τὰ ἀ-
γαθὰ παρὰ τῶν δεσποτῶν ὡς θεῶν αἰτησόμενοι.
Πρὸς οὓς καὶ ἐν ἑτέροις φησὶν, „Οὐκ ἐπακολου- 814
θήσετε εἰδώλοις, καὶ θεοὺς χωνευτοὺς οὐ ποιήσε- P.
τε,"*) διὰ συμβόλων ἀναδιδάσκων, ὅτι πλούτῳ τι-
μὰς ἀπονέμειν ἰσοθέους οὐ προςήκει. Πλούτου γὰρ
αἱ περιβόητοι ὗλαι χρυσὸς καὶ ἄργυρος χρῆσθαι πε-
φύκασιν, αἷς ἀκολουθοῦσιν οἱ πολλοὶ τὰ τοῦ λεγομέ-
νου τυφλοῦ πλούτου μόνα ἢ μάλιστα εὐδαιμονίας
αἴτια νομίζοντες. Τάδε ἐστιν, ἅ φησιν εἴδωλα, σκι-
αῖς ἐοικότα καὶ φάσμασιν, οὐδενὸς ἠρτημένα ὀχυροῦ
καὶ βεβαίου. Φέρεται γὰρ τρόπον πνεύματος ἀστά-
του τροπὰς καὶ μεταβολὰς παντοίας ἐκδεχόμενα. Ση-
μεῖον δὲ τοῦτο ἐναργέστατον, μὴ προςλαβόντων ἐξα-
πιναίως ἐστὶν ὅτε προςέπτη, παγίως ἐνειλῆφθαι νο-
μιζόντων πάλιν ἀπεδήμησε. Καὶ ὅτε μέντοι πάρεστι
καθάπερ διὰ τῶν κατόπτρων εἴδωλα φαντάζεται,
τὴν αἴσθησιν ἀπατῶντα καὶ καταγοητεύοντα καὶ
ὡς ἂν ὑφεστηκότα καὶ μὴ ὑπομένοντα. Καὶ τί δεῖ
τῶν ἀνθρώπων πλοῦτον καὶ τῦφον, ὃν ἀναζωγρα-
φοῦσιν αἱ κεναὶ δόξαι, δηλοῦν ὡς ἔστιν ἀβέβαιος;
Ἤδη γάρ τινες καὶ τὰ ἄλλα πάντα ζῶα καὶ φυτὰ,
ὧν γένεσίς ἐστι καὶ φθορὰ, συνεχῶς μὲν φασι καὶ
ἀπαύστως ῥεῖσθαι, τῆς δὲ ἀποῤῥοίας ἀδηλοτέραν
αἴσθησιν εἶναι, ἀεὶ νικώσης τῆς περὶ τὴν φύ-
σιν ὀξύτητος τὴν δι' ὄψεως ἀκριβῆ προςβολήν.

*) Lev. 19, 4.

§. 3. Ἀλλ' οὐ μόνον πλοῦτος καὶ δόξα καὶ τὰ τοι-
ῦτα εἴδωλα καὶ ἀμενηνὰ, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἀπάται, ἃς
υθόγραφοι διαπλάσαντες ἐξετύφωσαν, ἐπιτειχίσαντες
ὶς ψευδεῖς δόξας κατὰ τῆς ἀληθείας, θεοὺς καινοὺς
;περ ἀπὸ μηχανῆς εἰςαγαγόντες ἕνεκα τοῦ μὴ τὸν ἀΐ-
ον καὶ ὄντα ὄντως λήθῃ παραδοθῆναι. Πρὸς δὲ τὸ
παράγωγον μέλεσι καὶ ῥυθμοῖς καὶ μέτροις ἐνήρμο-
ν τὸ ψευδὲς, νομίσαντες ῥᾳδίως καταγοητεύσειν τοὺς
τυγχάνοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλαστικὴν καὶ ζω-
ραφίαν συνεργοὺς τῆς ἀπάτης προςέλαβον, ἵνα χρω-
των καὶ σχημάτων καὶ ποιοτήτων εὖ δεδημιουργη-
ναις ἰδέαις ὑπάγοντες τοὺς ὁρῶντας καὶ τὰς ἡγε-
νίδας αἰσθήσεις ὄψιν καὶ ἀκοὴν δελεάσαντες, τὴν
ν ἀψύχοις εὐμορφίαις τὴν δὲ εὐφωνίᾳ ποιητικῇ, συ-
ρπάσωσι τὴν ψυχὴν ἀβέβαιον καὶ ἀνίδρυτον ταύ-
ν ἀπεργαζόμενοι. Διὰ τοῦτ' ἐπιστάμενος ἐπὶ μέγα
άμεως προεληλυθότα τὸν τύφον καὶ δορυφορού-
ον ὑπὸ τοῦ πλείστου γένους τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐξ
ίγκης ἀλλ' ἑκουσίοις γνώμαις, εὐλαβηθεὶς μήποτε
οἱ ζηλωταὶ τῆς τε ἀδεκάστου καὶ ἀληθοῦς εὐσε-
ις καθάπερ ὑπὸ χειμάῤῥου περισυρῶσιν, ἐνσφρα-
ται βαθεῖς τύπους ταῖς διανοίαις ἐγχαράττων ὁ-
ητα, ὑπὲρ τοῦ μὴ συγχυθέντας ἢ ἐπιλειανθέντας
υρωθῆναί ποτε χρόνῳ. Συνεχῶς τ' ἐπᾴδει ποτὲ 815
λέγων, ὅτι θεὸς εἷς ἐστὶ καὶ κτίστης καὶ ποιητὴς P.
ὅλων, ποτὲ δὲ, ὅτι κύριος τῶν γεγονότων, ἐπει-
τὸ βέβαιον καὶ πάγιον καὶ κῦρος ὡς ἀληθῶς
αὐτὸν εἶναι πέφυκε μόνον. Λέλεκται δὲ, ὅτι
προςκείμενοι τῷ ὄντι θεῷ ζῶσι πάντες." *) Ἆρ'
οὗτος ἐστιν ὁ τρισμακάριος καὶ τρισευδαίμων
, ἀγαπητικῶς ἔχεσθαι τῆς θεραπείας τοῦ πρε-
έρου πάντων αἰτίου καὶ μὴ τοὺς ὑποδιακόνους
τυλωροὺς πρὸ τοῦ βασιλέως θεραπεύειν ἀξιοῦν;

---

*) Deut. 4, 4.

Ἀθάνατος δὲ ἥδε ἡ ζωὴ καὶ μακραίων ἐν ταῖς τῆς φύσεως στήλαις ἀναγέγραπται· ταυτί τε τὰ γράμματα συνδιαιωνίζειν τῷ κόσμῳ ἀναγκαῖον.

§. 4. Δυςτόπαστος μὲν οὖν καὶ δυςκατάληπτος ὁ πατὴρ καὶ ἡγεμὼν τῶν συμπάντων ἐστὶν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀποκνητέον τὴν ζήτησιν αὐτοῦ. Δύο δὲ ἐν ταῖς περὶ θεοῦ ζητήσεσι τὰ ἀνωτάτω ταῦτα ἐπαπορεῖ ἡ διάνοια τοῦ φιλοσοφοῦντος ἀνόθως. Ἓν μὲν, εἰ ἔστι τὸ θεῖον, ἕνεκα τῶν ἐπιτηδευσάντων ἀθεότητα κακιῶν τὴν μεγίστην. Ἕτερον δὲ, τὸ τί ἐστι κατὰ τὴν οὐσίαν. Τὸ μὲν οὖν πρότερον οὐ πολὺς πόνος ἰδεῖν, τὸ δὲ δεύτερον οὐ χαλεπὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἴσως ἀδύνατον. Ἐπισκεπτέον δὲ ἑκάτερα. Ἀεὶ γνωρίσματα τῶν δημιουργῶν πέφυκέ πως εἶναι τὰ δημιουργηθέντα. Τίς γὰρ ἀνδριάντας ἢ γραφὰς θεασάμενος οὐκ εὐθὺς ἐνόησεν ἀνδριαντοποιὸν ἢ ζωγράφον; Τίς δὲ ἐσθῆτας ἢ ναῦς ἢ οἰκίας ἰδὼν οὐκ ἔννοιαν ἔλαβεν ὑφάντου καὶ ναυπηγοῦ καὶ οἰκοδόμου; Παρελθὼν δέ τις εἰς πόλιν εὔνομον, ἐν ᾗ τὰ τῆς πολιτείας σφόδρα καλῶς κεκόσμηται, τί ἕτερον ὑπολήψεται ἢ ὅτι κρατεῖται ἥδε ἡ πόλις ὑπ' ἀρχόν-
217 των ἀγαθῶν; Τὸν οὖν ἀφικόμενον εἰς τὴν ἀληθῶς
M μεγαλόπολιν τόνδε τὸν κόσμον, καὶ θεασάμενον γῆν
ὀρεινὴν καὶ πεδιάδα πληθοῦσαν ζώων καὶ φυτῶν, καὶ ποταμῶν αὐθιγενῶν καὶ χειμάῤῥων φορὰς, καὶ πελαγῶν ἀναχύσεις καὶ εὐκρασίαν ἀέρος καὶ τῶν ἐτησίων ὡρῶν τροπάς· εἶτα ἥλιον καὶ σελήνην τοὺς ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἡγεμόνας, καὶ τὰς τῶν ἄλλων πλανήτων τε καὶ ἀπλανῶν καὶ τοῦ σύμπαντος οὐρανοῦ περιπολήσεις καὶ χορείας, οὐκ εἰκότως, μᾶλλον δὲ ἀναγκαίως ἔννοιαν λήψεσθαι δεῖ τοῦ πατρὸς καὶ ποιητοῦ καὶ προσέτι ἡγεμόνος; Οὐδὲν γὰρ τῶν τεχνικῶν ἔργων ἀπαυτοματίζεται. Τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὴν ἐπιστήμην ἀγαθοῦ καὶ τελειοτάτου πάντως δεδημιουργῆσθαι. Τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως θεοῦ.

§. 5. Τὴν οὐσίαν, εἰ καὶ δυςθήρατον καὶ δυς-
τάληπτον εἶναι συμβέβηκεν, ὅμως καθ' ὅσον ἐνδέ-
ται διερευνητέον. Οὐδὲν γὰρ ἄμεινον τοῦ ζητεῖν 816
ν ἀληθῆ θεὸν, καὶ ἂν ἡ εὕρεσις αὐτοῦ διαφύγῃ P.
ν ἀνθρωπίνην δύναμιν, ἐπειδὴ καὶ ἡ περὶ τοῦ
ύλεσθαι μαθεῖν σπουδὴ ἀλέκτους ἡδονὰς καθ' ἑαυ-
ν καὶ εὐφροσύνας ἐργάζεται. Μάρτυρες δὲ οἱ μὴ
λεσιν ἄκροις γευσάμενοι φιλοσοφίας, ἀλλὰ τῶν
'ων καὶ δογμάτων αὐτῆς ἐπιπλέον ἑστιαθέντες. Τού-
ν γὰρ ὁ λογισμὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἄνω μετέωρος ἀρθεὶς
ιεροβατεῖ καὶ συμπεριπολῶν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ
σύμπαντι οὐρανῷ τὰ ἐκεῖ πάντα γλιχόμενος ἰδεῖν,
υδροτέραις χρῆται ταῖς προςβολαῖς, ἀκράτου καὶ
λοῦ φέγγους ἐκχεομένου, ὡς τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα
τοδινιᾶν ταῖς μαρμαρυγαῖς. Ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο
ικαμὼν ἀπαγορεύει, γνώμῃ δὲ ἀηττήτῳ πρὸς τὴν
εχομένην θέαν ἵεται, καθάπερ ἐν ἄθλοις δευτε-
ον μεταποιούμενος ἐπειδὴ τῶν πρώτων ἐσφάλη.
ντασίας δὲ ἀληθοῦς δευτέρα ἐστιν εἰκασία καὶ
γασμὸς καὶ ὅσον εἰς τὴν τῶν εὐλόγων καὶ πιθα-
ἰδέαν ἀνάγεται. Καθάπερ οὖν οἷός ἐστι τῶν ἀ-
ιων ἕκαστος κατὰ τὴν οὐσίαν εἰλικρινῶς, οὔτ' εἰ-
ς, οὔτε σαφῶς δυνάμενοι διαγνῶναι ζητεῖν ὅμως
θυμούμεθα, τερπόμενοι τοῖς εἰκόσι λόγοις ἕνεκα
φύσει φιλομαθοῦς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς
ι τὸν ὄντως ὄντα θεὸν ἐναργοῦς φαντασίας ἀ-
οῦντες, ὀφείλομεν μὴ ἀπολείπεσθαι τῆς ζητήσεως
ῦ, διὰ τὸ τὴν σκέψιν καὶ ἄνευ τῆς εὑρέσεως
θ' αὐτὴν τριπόθητον εἶναι· ἐπεὶ καὶ τοῦ σώμα-
ὀφθαλμοὺς οὐδεὶς αἰτιᾶται, παρ' ὅσον ἥλιον αὐ-
ἰδεῖν ἀδυνατοῦντες τὴν φερομένην ἀπόῤῥοιαν
ἀκτίνων ἐπὶ γῆν ὁρῶσιν, ἡλιακῶν αὐγῶν ἔσχα-
φέγγος.

6. Εἰς ἅπερ ἀπιδὼν ὁ ἱεροφάντης καὶ θεοφιλέ-
ς Μωϋσῆς ἱκετεύει τὸν θεὸν λέγων, "Ἐμφάνισόν
σεαυτόν," μονονουχὶ καταχθεὶς καὶ βοῶν ἀντι-

κρυς, ὅτι "τοῦ μὲν εἶναί σε καὶ ὑπάρχειν διδάσκαλος καὶ ὑφηγητής μοι γέγονεν ὁ κόσμος καὶ ὡς υἱὸς ἀναδιδάξας με περὶ τοῦ πατρὸς καὶ ὡς ἔργον περὶ τοῦ τεχνίτου. Τίς δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν τυγχάνεις ὢν διαγνῶναι ποθῶν, οὐδένα τοῦ μαθήματος τούτου ὑφηγητὴν ἐν οὐδενὶ τῶν τοῦ παντὸς μερῶν ἀνευρίσκω. Διὸ δέομαι καὶ ποτνιῶμαι προσέσθαι τὴν ἱκεσίαν ἀνδρὸς ἱκέτου καὶ φιλοθέου καὶ μόνον σε θεραπεύειν ἀξιοῦντος. Ὡς γὰρ τὸ φῶς ὑφ᾽ ἑτέρου μὴ γνωριζόμενον αὐτὸ ἑαυτοῦ γνώρισμά ἐστιν, οὕτω καὶ σὺ σεαυτὸν μόνος ἂν φῆναι δύναιο. Διὸ συγγνώμης ἀξιῶ τυχεῖν, εἰ σπάνει τοῦ διδάξοντος ἐπὶ σὲ καταφυγεῖν θαῤῥῶ παρὰ σοῦ σπεύδων μαθεῖν." Ὁ δὲ "Τὴν μὲν προθυμίαν," φησὶν, "ἐπαινετὴν οὖσαν ἀποδέχομαι, τὸ δὲ αἴτημα οὐδενὶ τῶν εἰς γένεσιν ἡκόντων ἐφαρμόζει. Χαρίζομαι δὲ τὰ οἰκεῖα τῷ 817
ληψομένῳ. Οὐ γὰρ ὅσα μοι δοῦναι ῥᾴδιον καὶ ἀν- P.
θρώπῳ λαβεῖν δυνατόν. Ὅθεν ὀρέγω τῷ χάριτος ἀξίῳ πάσας ὅσας ἂν οἷός τε ᾖ δέξασθαι δωρεάς. Τὴν δὲ ἐμὴν κατάληψιν οὐχ οἷον ἀνθρώπου φύσις, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος δυνήσεται χωρῆσαι. Γνῶθι δὴ σαυτὸν καὶ μὴ συμπεριφέρου ταῖς ὑπὲρ δύναμιν ὁρμαῖς καὶ ἐπιθυμίαις, μηδέ σε τῶν ἀνεφίκτων ἔρως αἱρέτω καὶ μετεωριζέτω· τῶν γὰρ ἐφικτῶν οὐδενὸς ἀμοιρήσεις." Ταῦτ᾽ ἀκούσας ἐπὶ δευτέραν ἱκεσίαν ἦλθε, καί φησι, "Πέπεισμαι μὲν ταῖς ὑφηγήσεσιν ὅτι οὐκ ἂν ἴσχυσα δέξασθαι τὸ τῆς σῆς φαντασίας ἐναργὲς εἶδος. Ἱκετεύω δ᾽ ἐγὼ τὴν γοῦν περί σε δόξαν θεάσασθαι. Δόξαν δὲ σὴν εἶναι νομίζω τὰς σε δορυφορούσας δυνάμεις, ὧν διαφεύγουσα ἡ κατάληψις ἄχρι τοῦ παρόντος οὐ μικρὸν ἐνεργάζεταί μοι πόθον τῆς διαγνώσεως." Ὁ δὲ ἀμείβεται καὶ φησὶν, "Ἃς ἐπιζητεῖς δυνάμεις εἰσὶν ἀόρατοι καὶ νοηταὶ πάντως, ἐμοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ νοητοῦ. Λέγω δὲ νοητὰς οὐχὶ καὶ ἤδη ὑπὸ τοῦ νοῦ καταλαμβανομένας, ἀλλ᾽ ὅτι εἰ καὶ καταλαμβάνεσθαι

ιῶαί τε εἶεν, οὐκ ἂν αἴσθησις αὐτὰς ἀλλ' ἀκραιφνέστατος νοῦς καταλάβοι. Πεφυκῖαι δὲ ἀκατάληπτοι κατὰ τὴν οὐσίαν ὅμως περιφαίνουσιν ἐκμαγεῖόν τι καὶ ἀπεικόνισμα τῆς αὐτῶν ἐνεργείας. Οἷαι παρ' ὑμῖν σφραγῖδες ὅταν προσενεχθῇ κηρὸς ἤ τις ὁμοιότροπος ὕλη μυρίους ὅσους τύπους ἐναπομάττονται, μηδὲν ἀκρωτηριασθεῖσαι μέρος; ἀλλ' ἐν ὁμοίῳ μένουσαι· τοιαύτας ὑποληπτέον καὶ τὰς περὶ ἐμὲ δυνάμεις περιποιούσας ἀποίοις ποιότητας καὶ μορφὰς μόρφοις καὶ μηδὲν τῆς ἀϊδίου φύσεως μεταλλαττομένας μήτε μειουμένας. Ὀνομάζουσι δὲ αὐτὰς οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τινὲς τῶν παρ' ὑμῖν ἰδέας, ἐπειδὴ ἕκαστον τῶν ὄντων ἰδιοποιοῦσι, τὰ ἄτακτα τάττουσαι καὶ τὰ ἄπειρα καὶ ἀόριστα καὶ ἀσχημάτιστα περαιοῦσαι καὶ περιορίζουσαι καὶ σχηματίζουσαι καὶ συνόλως τὸ χεῖρον εἰς τὸ ἄμεινον μεθαρμοζόμεναι. Μήτ' οὖν ἐμὲ, μήτε τινα τῶν ἐμῶν δυνάμεων κατὰ τὴν οὐσίαν ἐλπίσῃς ποτὲ δυνήσεσθαι καταλαβεῖν. Τῶν δὲ ἐφικτῶν, ὡς εἶπον, ἑτοίμως καὶ προθύμως μεταδίδωμι. Ταῦτα δέ ἐστιν ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ καλέσαι θέαν, ἣν οὐ σώματος ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς διανοίας ἀκοιμήτοις ὄμμασι συμβαίνει καταλαμβάνεσθαι. Μόνος ὁ σοφίας ἵμερος συνεχὴς ἔστω καὶ πυκνὸς, ὃ δογμάτων ἀοιδίμων καὶ περικαλλεστάτων ἀναπίμπλησι τοὺς φοιτητὰς καὶ γνωρίμους αὐτῆς." Ταῦτ' ἀκούσας οὐκ ἐπαύσατο τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλ' ἔτι τὸν ἐπὶ τοῖς ἀοράτοις πόθον ἐζωπύρει. 818 P.

§. 7. Καὶ πάντας τοὺς ὁμοιοτρόπους, εἴτ' οὖν ὄντας ἐξ ἀρχῆς, εἴτε καὶ ἐκ τοῦ μεταβάλλεσθαι, πρὸς τὴν ἀμείνω τάξιν κρείττους γεγονότας ἀποδέχεται, τοὺς μὲν, ὅτι τὴν εὐγένειαν οὐ κατέλυσαν, τοὺς δὲ, ὅτι πρὸς εὐγένειαν ἠξίωσαν μεθαρμόσασθαι. Τούτους δὲ καλεῖ προσηλύτους ἀπὸ τοῦ προσεληλυθέναι καινῇ καὶ φιλοθέῳ πολιτείᾳ, οἳ μυθικῶν μὲν ἀλογοῦσι πλασμάτων, περιέχονται δὲ ἀκραιφνοῦς ἀ-

ληθείας. Ἰσοτιμίαν γοῦν ἅπασιν ἐπηλύταις μεταδοὺς
καὶ χαρισάμενος ὅσα καὶ τοῖς αὐτόχθοσι, παραινεῖ
τοῖς εὐπατρίδαις μὴ μόνον αὐτοὺς τιμαῖς γεραίρειν,
ἀλλὰ καὶ ἐξαιρέτῳ φιλίᾳ καὶ εὐνοίᾳ περιττῇ. Καὶ
μήποτ' εἰκότως; Ἀπολελοιπότες, φησὶ, πατρίδα καὶ
φίλους καὶ συγγενεῖς δι' ἀρετὴν καὶ ὁσιότητα, μὴ ἀ-
μοιρείτωσαν ἑτέρων πόλεων καὶ οἰκιῶν καὶ φίλων,
ἀλλ' ἔστωσαν ἔφεδροι καταφυγαὶ τοῖς πρὸς εὐσέβειαν
αὐτομολοῦσι. Φίλτρον γὰρ ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς
ἄλυτος εὐνοίας ἐρωτικῆς, ἡ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τιμή.
Προστάττει δὲ, μὴ, παρ' ὅσον αὐτοῖς ἰσονομίαν καὶ
ἰσοτέλειαν ἐπηλύταις παρέχει κατεγνωκόσι τοῦ πα-
τρῴου καὶ προγονικοῦ τύφου, στομαργίᾳ χρήσασθαι
καὶ ἀχαλίνῳ γλώσσῃ βλασφημοῦντας οὓς ἕτεροι νο-
μίζουσι θεοὺς, ἵνα μὴ καὶ ἐκεῖνοι διακινηθέντες ἃ
μὴ θέμις φθέγξωνται κατὰ τοῦ ὄντως ὄντος. Ἀγνοίᾳ
220 γὰρ τῆς διαφορᾶς, ὅτι τὸ ψεῦδος ὡς ἀληθὲς προ-
M. μαθόντες ἐκ παίδων καὶ ξύντροφον ἔχοντες, ἐξαμαρ-
τήσονται. Τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἔθνους εἰσί τινες, οἳ
καθυφιέντες τὴν τοῦ ἑνὸς τιμὴν ὡς λιπόντες τὴν
ἀναγκαιοτάτην τάξιν εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος ταῖς
ἀνωτάτω τιμωρίαις ὀφείλουσι κολάζεσθαι, σκότος
αἱρούμενοι πρὸ αὐγοειδεστάτου φωτὸς καὶ τυφλὴν
ἀπεργαζόμενοι διάνοιαν, ὀξὺ καθορᾶν δυναμένην.
Καὶ ἐπιτετράφθαι δὲ καλὸν ἅπασι τοῖς ζῆλον ἔχου-
σιν ἀρετῆς, ἐκ χειρὸς ἀναπράττειν ἀνυπερθέτως τὰς
τιμωρίας, μήτ' εἰς δικαστήριον, μήτ' εἰς βουλευτή-
ριον, μήτε συνόλως ἐπ' ἀρχὴν ἄγοντας, ἀλλὰ τῷ
παραστάντι μισοπονήρῳ πάθει καὶ φιλοθέῳ κατα-
χρῆσθαι πρὸς τὰς τῶν ἀσεβῶν ἀπαραιτήτους κολά-
σεις, νομίσαντας αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ καιροῦ τὰ πάντα
γεγενῆσθαι, βουλευτὰς, δικαστὰς, στρατηγοὺς, ἐκκλη-
σιαστὰς, κατηγόρους, μάρτυρας, νόμους, δῆμον, ἵνα
μηδενὸς ὄντος ἐμποδὼν ἄφοβοι συνόδῳ πολλῇ προα-
γωνίζωνται ὁσιότητος.

§. 8. Ἀναγέγραπταί τις ἐν τοῖς νόμοις τὸ καλὸν τοῦτο τόλμημα τολμήσας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐθεάσατό τινας ἀλλοφύλοις συνόντας γυναιξὶ καὶ ἕνεκα τῶν πρὸς αὐτὰς φίλτρων ὀλιγωροῦντας μὲν τῶν πατρῴων, τελουμένους δὲ τὰς μυθικὰς τελετὰς, ἕνα τὸν ἔξαρ- 819
γον καὶ ἡγεμόνα τῆς παρανομίας καταθαῤῥοῦντα, P.
— ἤδη γὰρ παρεπεδείκνυτο δημοσίᾳ τὸ ἀνοσιούρ-
γημα — καὶ θυσίας ἀγάλμασι καὶ ξοάνοις ἀθύ-
τοις φανερῶς ἐπιτελοῦντα, παρόντος ἅπαντος
τοῦ πλήθους ἐνθουσιῶν, ἀνείρξας τοὺς παρ᾽ ἑκάτερα
πὶ τὴν θέαν ἠθροισμένους, οὐδὲν εὐλαβηθεὶς ἀναι-
ρεῖ σὺν τῇ γυναικί· τὸν μὲν ἕνεκα τῆς εὐμαθίας
ἣν λυσιτελὲς ἀπομανθάνειν, τὴν δὲ ὅτι διδάσκαλος
ακῶν ἐγένετο. Ταυτὶ τὸ ἔργον ἐξαίφνης δραθὲν ἐν
ερμῷ παραστήματι μυρίους ἐνουθέτησε τῶν ἐπὶ
ταῦτα παρασκευαζομένων. Ἐπαινέσας οὖν ὁ θεὸς
ὴν ἀριστείαν αὐτοκελεύστῳ καὶ ἐθελουργῷ σπουδῇ
νομένην, διτταῖς αὐτὸν ἀναστέφει δωρεαῖς, εἰρήνῃ
αὶ ἱερωσύνῃ· τῇ μὲν, ἄξιον διακρίνας ἀπολέμου
ταποιεῖσθαι βίου τὸν ἀράμενον τοὺς ὑπὲρ τιμῆς
οῦ ἀγῶνας· τῇ δὲ, ὅτι γέρας εὐσεβοῦς ἀνδρὸς οἰ-
ότατον ἱερωσύνη, θεραπείαν ἐπαγγελλομένου τοῦ
πρὸς ὃ τὸ δουλεύειν οὐκ ἐλευθερίας μόνον, ἀλλὰ
ὶ βασιλείας ἄμεινον. Ἔνιοι δὲ τοσαύτῃ κέχρηνται
νίας ὑπερβολῇ, ὥστ᾽ οὐδ᾽ ἀναχώρησιν ἑαυτοῖς πρὸς
μετάνοιαν ἀπολιπόντες ἵενται πρὸς δουλείαν τῶν
ροκμήτων, γράμμασιν αὐτὴν ὁμολογοῦντες, οὐκ
χαρτιδίοις ὡς ἐπὶ τῶν ἀνδραπόδων ἔθος, ἀλλ᾽ ἐν
ς σώμασι καταστίζοντες αὐτὴν σιδήρῳ πεπυρωμέ-
πρὸς ἀνεξάλειπτον διαμονήν· οὐδὲ γὰρ χρόνῳ
ῦτα ἀμαυροῦνται.

§. 9. Τὴν δὲ ὁμοίαν προαίρεσιν ὁ ἱερώτατος
ωϋσῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπαξαπάντων σώζειν
εν, ἀληθείας ἐραστὴς ὢν καὶ διδάσκαλος, ἣν
πᾶσι τοῖς γνωρίμοις ἐγχαράττειν καὶ ἐνσφραγίζειν
εῖ, τὰς ψευδεῖς δόξας μακρὰν τῆς διανοίας ἀν-

τῶν ἀποικίζων. Ἐπιστάμενος γοῦν τῷ πλάνῳ τῶν πολλῶν βίῳ συμπράττουσαν οὐ μετρίως εἰς ἀνοδίαν τὴν μαντικὴν, οὐδενὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς ἐᾷ χρῆσθαι, πάντας δὲ τοὺς κολακεύοντας αὐτὴν ἐλαύνει τῆς ἀϊδίου πολιτείας, θύτας, καθάρτας, οἰωνοσκόπους, τερατοσκόπους, ἐπάδοντας, κληδόσιν ἐπανέχοντας. Στοχασταὶ γὰρ πάντες οὗτοι πιθανῶν καὶ εἰκότων, ἄλλοτε ἄλλας ἀπὸ τῶν αὐτῶν φαντασίας λαμβάνοντες, διὰ τὸ μήτε τὰ ὑποκείμενα φύσιν ἔχειν πάγιον, μήτε τὴν διανοίαν ἀκριβῆ βάσανον πεποιῆσθαι, ᾗ βασανισθήσεται τὰ δόκιμα. Παρασκευαὶ δὲ ταῦτά εἰσιν ἀσεβείας. Διὰ τί; Ὅτι ὁ προσέχων καὶ πειθόμενος αὐτοῖς ἀλογεῖ τοῦ πάντων αἰτίου, μόνα ταῦθ᾽ ὑπολαμβάνων ἀγαθῶν εἶναι καὶ κακῶν αἴτια, καὶ οὐκ αἰσθάνεται τὰς τοῦ βίου φροντίδας ἐξάπτων ἀβεβαιοτάτων πεισμάτων, ὀρνίθων καὶ πτερῶν φορᾶς ἐν ἀέρι τῇδε καὶ ἐκεῖσε, καὶ χαμαιζήλων ἑρπετῶν, 820
ἃ τῶν φωλεῶν ἀνέρπει πρὸς ζήτησιν τροφῆς· ἔτι δὲ P.
σπλάγχνων καὶ αἵματος καὶ νεκρῶν σωμάτων, ἃ στερόμενα ψυχῆς εὐθὺς ἐπισυμπίπτει τε καὶ συγχεῖται καὶ ἑτεροιούμενα τὰς οἰκείας φύσεις ἐξαλλάττει πρὸς τὴν χείρω μεταβολήν. Ἀξιοῖ γὰρ τὸν ἐγγραφόμενον τῇ κατὰ τοὺς νόμους πολιτείᾳ τέλειον εἶναι, μὴ ἐν οἷς οἱ πολλοὶ παιδοτριβοῦνται μαντείαις καὶ κληδόσι καὶ πιθαναῖς εἰκασίαις, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς πρὸς θεὸν οὐδὲν ἔχουσιν ἐπαμφοτερίζον ἢ ἀμφίβολον, ἀλλ᾽ ἀνενδοίαστον καὶ γυμνὴν ἀλήθειαν. Ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ἔρως τῆς τῶν μελλόντων ἐπιστήμης ἐνίδρυται καὶ διὰ τὸν ἔρωτα τοῦτον ἐπὶ θυτικὴν καὶ τὰ ἄλλα εἴδη τρέπονται μαντικῆς, ὡς δι᾽ αὐτῶν τὸ σαφὲς ἀνερευνήσοντες, τὰ δὲ ἀσαφείας γέμει πολλῆς καὶ ἐξ ἑαυτῶν ἀεὶ διελέγχεται· τούτοις μὲν σφόδρα εὐτόνως ἐπακολουθεῖν ἀπαγορεύει. Φησὶ δὲ, ὅτι ἐὰν
222 ἀληθῶς εὐσεβῶσιν, οὐκ ἀμοιρήσουσι τῆς τῶν μελ-
M. λόντων ἐπιγνώσεως. Ἀλλά τις ἐπιφανεὶς ἐξαπιναίως προφήτης θεοφόρητος θεσπιεῖ καὶ προφητεύσει, λέ-

γων μὲν οἰκεῖον οὐδέν· — οὐδὲ γὰρ, εἶ λέγει, δύναται καταλαβεῖν ὅγε κατεχόμενος ὄντως καὶ ἐνθουσιῶν, — ὅσα δὲ ἐκηχεῖται, διελεύσεται καθάπερ ὑποβάλλοντος ἑτέρου. Ἑρμηνεῖς γὰρ εἰσιν οἱ προφῆται θεοῦ καταχρωμένου τοῖς ἐκείνων ὀργάνοις πρὸς δήλωσιν ὧν ἂν ἐθελήσῃ. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια περὶ τῆς τοῦ ἑνὸς θεοῦ καὶ ὄντως ὄντος ἐννοίας ὑπειπὼν, ὃν χρὴ τρόπον ἀπονέμειν αὐτῷ τὰς τιμὰς ἐξ ἱερῶν ὑπογράφει.

ΠΕΡΙ

ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ,

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI

DE

MONARCHIA.

Deus unus duo habet templa, quorum alterum, hunc mundum, ipse struxit, alterum vero manu hominum factum est (1.) Utrumque unicum est, ad significandam dei unitatem, et quod est manu factum Hierosolymis exstructum est (2.) In hoc solus genuinus cultus deo a Levitica tribu exhibetur (3. 4.) Pontificum vestimenta symbolice significant mundum eiusque ordinem (5. 6.) Pontificibus non licet esse vinosis; ducere quoque uxorem iubentur, sed virginem solummodo castam (7-9); reliquis sacerdotibus viduas ducere licet (10.) Pontificum uxores e genere quoque sint sacerdotali necesse est (11). Sacerdotes impolluti ut maneant legibus cautum est (12.) Secreti sunt etiam a vulgo profano (13), nullique ex hoc fructibus sacerdotibus oblatis frui licet (14), praeter filiam sacerdotis viduam factam (15.)

§. 1. Τὸ μὲν ἀνωτάτω καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἱερὸν θεοῦ νομίζειν τὸν σύμπαντα χρὴ κόσμον εἶναι, νεὼν μὲν ἔχοντα ἁγιώτατον τῆς τῶν ὄντων οὐσίας μέρος, οὐρανὸν, ἀναθήματα δὲ τοὺς ἀστέρας, ἱερέας δὲ τοὺς

ὑποδιακόνους αὐτοῦ τῶν δυνάμεων ἀγγέλους, ἀσωμά-
τους ψυχὰς, οὐ κράματα ἐκ λογικῆς καὶ ἀλόγου φύ-
σεως, οἵας τὰς ἡμετέρας εἶναι συμβέβηκεν, ἀλλ' 821
ἐκτετμημένας τὸ ἄλογον, ὅλας δι' ὅλων νοερὰς, λογι- P.
σμοὺς ἀκραιφνεῖς, μονάδι ὡμοιωμένους· τὸ δὲ χει-
ρόκμητον. Ἔδει γὰρ ὁρμὰς ἀνθρώπων μὴ ἀνακόψαι,
φορὰς τὰς εἰς εὐσέβειαν συντελούντων καὶ θυσίαις
βουλομένων ἢ ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἀγαθοῖς εὐχα-
23 ριστεῖν, ἢ ἐφ' οἷς ἂν ἁμάρτωσι συγγνώμην καὶ πα-
I. ραίτησιν αἰτεῖσθαι. Προενόησε δὲ ὡς οὔτε πολλα-
χόθι, οὔτ' ἐν ταὐτῷ πολλὰ κατασκευασθήσεται ἱερὰ,
δικαιώσας ἐπειδὴ εἷς ἐστὶ θεὸς καὶ ἱερὸν εἶναι μόνον.
Εἶτα τοῖς βουλομένοις ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν ἱερουρ-
γεῖν οὐκ ἐφίησιν, ἀλλ' ἀνισταμένους ἀπὸ περάτων
γῆς εἰς τοῦτ' ἀφικνεῖσθαι κελεύει, ἅμα καὶ τῶν τρό-
πων λαμβάνων ἀναγκαιοτάτην βάσανον. Ὁ γὰρ μὴ
μέλλων θύειν εὐαγῶς οὐκ ἂν ὑπομείνῃ πατρίδα καὶ
φίλους καὶ συγγενεῖς ἀπολιπὼν ξενιτεύειν, ἀλλ' ἔοικεν
ὑπὸ δυνατωτέρας ὁλκῆς ἀγόμενος τῆς πρὸς εὐσέβειαν,
ὑπομένειν τῶν συνηθεστάτων καὶ φιλτάτων, ὥςπερ
τινων ἡνωμένων μερῶν ἀπαρτᾶσθαι. Καὶ τοῦδε σα-
φεστάτη πίστις ἐστὶ τὰ γινόμενα. Μυρίοι γὰρ ἀπὸ
μυρίων ὅσων πόλεων οἱ μὲν διὰ γῆς, οἱ δὲ διὰ θα-
λάττης ἐξ ἀνατολῆς καὶ δύσεως, καὶ ἄρκτου καὶ με-
σημβρίας, καθ' ἑκάστην ἑορτὴν εἰς τὸ ἱερὸν καταίρου-
σιν, οἷά τινα κοινὸν ὑπόδρομον καὶ καταγωγὴν ἀσφα-
λῆ πολυπράγμονος καὶ ταραχωδεστάτου βίου, ζητοῦν-
τες εὐδίαν εὑρεῖν καὶ φροντίδων ἀνεθέντες, αἷς ἐκ
πρώτης ἡλικίας καταζεύγνυνται καὶ πιέζονται, βραχύν
τινα διαπνεύσαντες χρόνον ἐν ἱλαραῖς διάγειν εὐθυ-
μίαις, ἐλπίδων τε χρηστῶν γεμισθέντες σχολάζουσι
τὴν ἀναγκαιοτάτην σχολὴν, ὁσιότητι καὶ τιμῇ θεοῦ
φιλίαν καὶ πρὸς τοὺς τέως ἀγνοουμένους συντιθέμε-
νοι, καὶ κρᾶσιν ἠθῶν ἐπὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν εἰς βε-
βαιοτάτην πίστιν ὁμονοίας ποιούμενοι.

§. 2. Τούτου τοῦ ἱεροῦ ὁ μὲν ἐξωτάτω περίβολος καὶ μήκει καὶ πλάτει μέγιστος ὢν, τέσσαρσι στοαῖς εἰς πολυτέλειαν ἠσκημέναις ὠχύρωται. Διπλῆ δὲ αὐτῶν ἐστὶν ἑκάστη, ξύλων καὶ λίθων ὕλαις καὶ χορηγίαις ἀφθόνοις καὶ δημιουργῶν ἐμπειρίαις, καὶ τῶν ἐφεστηκότων ἐπιμελείαις κατεσκευασμένη τελειότατον ἔργον. Οἱ δ᾽ εἴσω βραχύτεροι μὲν, αὐστηροτέραν δὲ ἔχοντες τὴν κατασκευήν. Κατὰ δὲ τὸ μεσαίτατον αὐτὸς ὁ νεὼς παντὸς λόγου κρείττων, ὡς ἐκ τῶν περιφαινομένων ἐστὶ τεκμήρασθαι. Τὰ γὰρ ἐντὸς ἀόρατα παντὶ τῷ, πλὴν ἑνὶ τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ τούτῳ μέντοι δι᾽ ἔτους ἐπιτετραμμένον ἅπαξ εἰςιέναι. Πάντ᾽ ἐστὶν ἀθέατα. Πυρεῖον μὲν γὰρ ἀνθράκων πλῆρες καὶ θυμιάματος εἰςκομίζει. Πολλῆς δὲ ἀναδιδομένης ὡς εἰκὸς ἀτμίδος, κατέχεται τὰ ἐν κύκλῳ πάντα καὶ ἡ ὄψις ἐπισκιάζεται καὶ ἀνακοπὴν ἴσχει, πρόσω χωρεῖν ἀδυνατοῦσα. Μέγιστος δὲ καὶ ὑψηλότατος ὢν 822
καὶ ἐν χθαμαλωτέρῳ κείμενος, τῶν περιμηκεστάτων P.
224 ὁρῶν οὐδενὸς ἀποδεῖ. Τὰ μὲν οὖν ἐν οἰκοδομαῖς ὑπερ-
M βολὰς ἔχοντα περίβλεπτά ἐστι καὶ θαυμάζεται πρὸς τῶν ὁρώντων, καὶ μάλιστα τῶν ἐπιφοιτώντων ξένων, οἳ συγκρίνοντες τὰς οἴκων δημοσίων κατασκευὰς ἐκπλήττονται τό τε κάλλος ὁμοῦ καὶ τὴν πολυτέλειαν. Ἄλσος δὲ οὐδέν ἐστιν ἐν τῷ περιβόλῳ, προστάξει νόμου διὰ πολλά. Πρῶτον μὲν, ὅτι οὐχ ἡδονὴν καὶ τέρψιν εὐδιάγωγον ἐπιζητεῖ τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἱερὸν ἀλλ᾽ αὐστηρὰν ἁγιστείαν. Δεύτερον δὲ, ὅτι τὰ συντείνοντα πρὸς τὴν τῶν δένδρων χλόην οὐ θέμις εἰςκομίζεσθαι, τάδ᾽ ἐστὶν ἀλόγων ζώων καὶ ἀνθρώπων περιττώματα. Τρίτον δὲ, ὅτι τὰ μὲν τῆς ἀγρίας ὕλης πρὸς οὐδὲν ὄφελος, ἄχθος δὲ, ὡς οἱ ποιηταί φασι, γῆς· τὰ δὲ τῆς ἡμέρου καρπῶν ἡμέρων οἰστικὰ, μεθέλξει τοὺς ὀλιγόφρονας ἀπὸ τῆς περὶ τὴν ἱερουργίαν σεμνότητος. Πρὸς δὲ τούτοις λάσια χωρία καὶ δρυμοὶ βαθεῖς κακούργων εἰσὶν ἐνδιαιτήματα, τὴν ἐκ τοῦ συσκιάζεσθαι πορίζομένων ἀσφάλειαν καὶ τοῦ ἐξ ἐνέδρας καθ᾽

ὧν ἂν ἐθέλωσιν αἰφνιδίως ἐπιτίθεσθαι. Αἱ δὲ εὐρυχωρίαι καὶ τὸ ἀναπεπταμένον καὶ ἀνειμένον πάντη, μηδενὸς τὰς ὄψεις ἐμποδίζοντος, πρὸς τὴν τῶν εἰςιόντων καὶ ἐνδιατριβόντων ἀκριβῆ θέαν ἱεροπρεπέστατον.

§. 3. Προςόδους δ' ἔχει τὸ ἱερὸν οὐ μόνον ἀποτομὰς γῆς, ἀλλὰ καὶ πολὺ μείζους ἑτέρας αἳ οὐδενὶ χρόνῳ φθαρήσονται. Ἐφ' ὅσον γὰρ τὸ ἀνθρώπων γένος διαμενεῖ, ἀεὶ καὶ αἱ πρόςοδοι τοῦ ἱεροῦ φυλαχθήσονται συνδιαιωνίζουσαι παντὶ τῷ κόσμῳ. Προςτέτακται γὰρ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἀπαρχὴν εἰςφέρειν ἀπὸ εἰκοσαετοῦς ἀρξαμένους. Αἱ δὲ εἰςφοραὶ λύτρα προςονομάζονται. Διὸ καὶ προθυμότατα ποιοῦνται τὰς ἀπαρχὰς, φαιδροὶ καὶ γεγηθότες, ὡς ἅμα τῇ καταθέσει μέλλοντες ἢ δουλείας ἀπαλλαγὴν ἢ νόσων ἄκεσιν εὑρεῖν καὶ βεβαιοτάτην ἐλευθερίαν ὁμοῦ καὶ σωτηρίαν εἰς πάντα καρποῦσθαι. Πολυανθρωποτάτου δὲ ἔθνους ὡς εἰκὸς καὶ τὰς ἀπαρχὰς ἀφθονωτάτας εἶναι συμβέβηκε. Σχεδὸν γοῦν ἀνὰ πᾶσαν πόλιν ταμεῖον τῶν ἱερῶν χρημάτων ἐστὶν, εἰς ἃ παραγενομένοις ἔθος ἀπάρχεσθαι καὶ χρόνοις ὡρισμένοις ἱεροπομποὶ τῶν χρημάτων εἰσὶν ἀριστίνδην ἐπικριθέντες. Ἐξ ἑκάστης δὲ οἱ δοκιμώτατοι χειροτονοῦνται, σώους τὰς ἐλπίδας ἑκάστων παρεκπέμψοντες. Ἐν γὰρ νομίμοις ἀπαρχαῖς αἱ τῶν εὐσεβούντων ἐλπίδες εἰσί.

5 §. 4. Φυλαὶ μὲν οὖν εἰσι τοῦ ἔθνους δώδεκα, μία δ' ἐκ πασῶν ἀριστίνδην ἐπικριθεῖσα ἱερᾶται, γέρας ἀνδραγαθίας καὶ φιλοθέου ψυχῆς τουτὶ λαβοῦσα, καθ' ὃν καιρὸν ἔδοξεν ἡ πληθὺς ἁμαρτεῖν ἐπακολουθήσασα γνώμαις ἐνίων ἀγνώμοσιν, οἳ τὴν αἰ- 823
γυπτιακὴν ἔπεισαν ζηλοῦν ἠλιθιότητα καὶ τὸν ἐγχώ- P.
ριον τύφον, ὃν ἐπ' ἀλόγοις ζώοις καὶ μάλιστα ταύροις μυθοπλαστοῦσι. Τοὺς γὰρ ἡγεμόνας τῆς ἀπονοίας ἅπαντας ἡβηδὸν αὐτοκέλευστοι κατακτείναντες,

εὐαγὲς ἔδοξαν ἔργον ἐργᾶσθαι, τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας διαθλήσαντες.

§. 5. Νόμοι δὲ ἱερέων εἰσὶν οἵδε. Παντελῆ καὶ ὁλόκληρον εἶναι τὸν ἱερέα προστέτακται, μηδεμίαν ἐν τῷ σώματι λώβην ἔχοντα, μήτε κατ' ἔνδειαν ἐπιλείποντος καὶ ἀκρωτηριασθέντος μέρους, μήτε κατὰ πλεονασμὸν ἅμα τῇ γενέσει περιττεύσαντος, ἢ ὕστερον ἐκ νόσου προσφυέντος, μήτε τῆς χρόας μεταβαλούσης εἰς λέπραν ἢ λειχῆνας ἀγρίους ἢ μυρμηκίας, ἤ τινας ἄλλας ἐξανθημάτων ἐκφύσεις· ἅ μοι δοκεῖ πάντα σύμβολα τῆς περὶ ψυχὴν εἶναι τελειότητος. Εἰ γὰρ τὸ φύσει θνητὸν σῶμα τοῦ ἱερέως ἐπισκεπτέον ἵνα περὶ μηδὲν ἀτύχημα κηραίνῃ, πολὺ πλέον ψυχὴν τὴν ἀθάνατον, ἥν φασι τυπωθῆναι κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ὄντος. Λόγος δέ ἐστιν εἰκὼν θεοῦ, δι' οὗ σύμπας ὁ κόσμος ἐδημιουργεῖτο. Μετὰ δὲ τὴν ἐξ εὐπατριδῶν εὐγένειαν καὶ παντέλειαν τὴν ἐν τοῖς σώμασι καὶ ψυχαῖς, περὶ ἐσθῆτος, ἣν ἀναλαμβάνειν χρὴ τὸν ἱερέα μέλλοντα λειτουργεῖν τὰς ἱερὰς λειτουργίας, νομοθετεῖται. Ἡ δὲ ἐσθής ἐστι χιτὼν λινοῦς καὶ περίζωμα, τὸ μὲν εἰς αἰδοίων σκέπην ἃ μὴ πρὸς τῷ θυσιαστηρίῳ γυμνοῦσθαι θέμις, ὁ δὲ χιτὼν, ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ὀξύτητος. Ἀνείμονες γὰρ ἐν μόνοις χιτωνίσκοις τά τε ἱερεῖα καὶ τὰς σπονδὰς καὶ ὅσ' ἄλλα χρήσιμα θυσίαις προσάγουσιν εἰς ἀνυπέρθετον τάχος ἠσκημένοι. Τῷ δὲ ἀρχιερεῖ διείρηται μὲν τὴν παραπλησίαν ἐσθῆτα ἀναλαμβάνειν, ἡνίκα ἂν εἰς τὰ ἄδυτα ἐπιθυμιάσων εἰσίῃ, διὰ τὸ τὴν ὀθόνην ἐκ μηδενὸς τῶν ἀποθνησκόντων ὥσπερ τὰ ἔρια γεννᾶσθαι. Προστέτακται δὲ καὶ ἑτέρᾳ κεχρῆσθαι πάνυ ποικίλην ἐχούσῃ κατασκευὴν, ὡς ἀπεικόνισμα καὶ μίμημά τι τοῦ κόσμου δοκεῖν εἶναι. Σαφὴς δὲ πίστις ἡ κατασκευή. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔνδυμα περιφερές ἐστιν ὅλον ὑακίνθινον, ποδήρης χιτὼν, ἀέρος σύμβολον, ἐπειδήπερ ὁ ἀὴρ καὶ φύσει μέλας ἐστὶ καὶ τρόπον τινὰ ποδήρης, ἄνωθεν ἀπὸ

226 τῶν κατὰ σελήνην τόπων σταθεὶς, ἄχρι τῶν κατω-
M. τάτω γῆς μυχῶν. Εἶθ᾽ ὕφασμα θωρακοειδὲς ἐπὶ τούτῳ σύμβολον οὐρανοῦ. λίθοι τε γὰρ ἐπὶ τῶν ἀκρωμίων λίθοι σμάραγδοι τῆς τιμαλφεστάτης ὕλης εἰσίν, ὁ μὲν ἔνθεν, ὁ δὲ ἔνθεν, εἷς ἑκατέρωθεν περιφερής, δείγματα τῶν ἡμισφαιρίων, ὧν τὸ μὲν ὑπὲρ γῆν, τὸ δὲ ὑπὸ γῆν ἐστιν. Εἶτα πρὸς στέρνοις δώδεκα λίθοι πολυτελεῖς τὰς χρόας διαφέροντες, ἐκ τριῶν τεταγμένοι τετραστοιχεί, πρὸς παράδειγμα τοῦ ζωδιακοῦ τυπωθέντες. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ δώδεκα συνεστὼς ζω- 824
δίων, τὰς ἐτησίους τέσσαρας ὥρας ἀποτελεῖ, τρία P.
νείμας εἰς ἑκάστην. Σύμπας δὲ ὁ τόπος καλεῖται λογεῖον ἐτύμως, ἐπειδὴ τὰ ἐν οὐρανῷ πάντα λόγοις καὶ ἀναλογίαις δεδημιούργηται καὶ συντέτακται. Τῶν γὰρ ἐκεῖ τοπαράπαν ἄλογον οὐδέν. Ἐπὶ δὲ τοῦ λογείου διττὰ ὑφάσματα καταποικίλλει, προσαγορεύων τὸ μὲν δήλωσιν, τὸ δ᾽ ἀλήθειαν. Αἰνίττεται δὲ διὰ μὲν τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐρανοῦ τὸ παράπαν ψεῦδος ἐπιβαίνειν οὐ θεμιτὸν, ἀλλὰ τοῦτο πᾶν εἰς τὸν περίγειον πεφυγάδευται χῶρον, ψυχαῖς ἐξαγῶν ἀνθρώπων εἰσοικιζόμενον· διὰ δὲ τῆς δηλώσεως, ὅτι αἱ κατ᾽ οὐρανὸν φύσεις ἕκαστα δηλοῦσι τῶν παρ᾽ ἡμῖν, ἃ καθ᾽ αὑτὰ πάντως ἂν ἦν ἄγνωστα. Σημεῖον δὲ ἐναργέστατον, εἰ μὴ φῶς, ἥλιος δὲ ἀνέλαμψε, πῶς ἂν αἱ τῶν σωμάτων ἀμύθητοι ποιότητες διεφάνησαν, πῶς δὲ ἂν αἱ πολύμορφοι τῶν χρωμάτων καὶ σχημάτων ἰδέαι; Ἡμέρας καὶ νύκτας, μῆνάς τε καὶ ἐνιαυτούς, καὶ συνόλως χρόνον τίς ἀνέδειξεν, ὅτι μὴ σελήνης καὶ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων ἐναρμόνιοι καὶ πάντως λόγου κρείττους περιφοραί; Τίς δὲ τὴν ἀριθμοῦ φύσιν, ὅτι μὴ τὰ λεχθέντα κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ χρόνου συνθέσεις; Τίς δὲ τὰς ἐν θαλάττῃ καὶ τοσούτοις πελάγεσιν ὁδοὺς ἀνέτεμε καὶ ἀνέδειξε πλωτῆρσιν, εἰ μὴ αἱ τῶν ἀστέρων στροφαὶ καὶ περίοδοι; Σοφοὶ δὲ ἄνδρες καὶ μυρίοι ἄλλοι ἀστρῷ παρατηρήσαντες

τες, ἀνεγράψαντο ἐκ τῶν οὐρανίων σημειωσάμενοι νηνεμίας καὶ πνευμάτων βίας, φορὰς καὶ ἀφορίας καρπῶν καὶ ἀνειμένα καὶ φλογωδέστατα θέρη, χειμῶνας ἐξαισίους καὶ ἐαρίζοντας, αὐχμοὺς καὶ ἐπομβρίας, εὐγονίας ζώων καὶ φυτῶν καὶ τὸ ἐναντίον ἑκατέρων ἀγονίας, καὶ ὅσα τοιουτότροπα. Πάντων γὰρ ἐστηλίτευται τῶν ἐπὶ γῆς ἐν οὐρανῷ τὰ σημεῖα.

§. 6. Πρὸς δὲ τοῖς κάτω μέρεσι τοῦ ποδήρους ἀπῃώρηνται χρύσεοι ῥοΐσκοι, κώδωνές τε καὶ ἄνθινά. Τάδε ἐστὶ σύμβολα γῆς καὶ ὕδατος. Γῆς μὲν τὰ ἄνθινά, παρ' ὅσον βλαστάνει καὶ ἀνθεῖ πάντα ἐκ ταύτης, ὕδατος δὲ οἱ ῥοΐσκοι λεχθέντες ἐτύμως παρὰ τὴν ῥύσιν. Τὴν δὲ ἁρμονίαν καὶ συμφωνίαν καὶ συνήχησιν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν οἱ κώδωνες ἐμφαίνουσιν. Εὖ δὲ ἔχει καὶ ἡ θέσις. Ἀνωτάτω μὲν ἐν ᾧ οἱ λίθοι, τὸ καλούμενον περιστήθιον, οὐρανοῦ μίμημα, διότι καὶ ὁ οὐρανὸς ἀνωτάτω. Ὁ δὲ ποδήρης ὑπ' αὐτῷ ὅλος δι' ὅλου ὑα-
227 κίνθινος, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀὴρ μέλας ὢν τὴν μετὰ τὸν
M. οὐρανὸν τάξιν δευτέραν τετίμηται. Τὰ δὲ ἄνθινὰ καὶ οἱ ῥοΐσκοι πρὸς τοῖς ἐσχάτοις, διότι γῆ καὶ ὕδωρ τὴν κατωτάτω τοῦ παντὸς μοῖραν ἔλαχον. Ἥδ' ἐστὶν ἡ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος κατασκευή, μίμημα τοῦ παντός, θαυμάσιον ἔργον καὶ ὀφθῆναι καὶ νοηθῆ-
ναι. Καὶ γὰρ ὄψιν ἔχει καταπληκτικωτάτην καὶ 825
οἵαν οὐδὲν ὕφασμα τῶν παρ' ἡμῖν ἕνεκα ποικιλίας P.
ὁμοῦ καὶ πολυτελείας, καὶ νόησιν τὴν περὶ τῶν αὐτῆς μερῶν φιλόσοφον. Βούλεται γὰρ τὸν ἀρχιερέα πρῶτον μὲν εἰκόνα τοῦ παντὸς ἔχειν ἐμφανῆ περὶ ἑαυτόν, ἵν' ἐκ τῆς συνεχοῦς θέας ἄξιον παρέχῃ τὸν ἴδιον βίον τῆς τῶν ὅλων φύσεως, ἔπειτα ὅπως ἐν ταῖς ἱερουργίαις συλλειτουργῇ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῷ. Πρεπωδέστατον δὲ τὸν ἱερωμένον τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ καὶ τὸν υἱὸν ἐπάγεσθαι πρὸς θεραπείαν τοῦ γεγεννηκότος. Ἔστι δὲ καὶ τρίτον τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος σύμβολον ἀναγκαῖον μὴ ἡσυχασθῆ-

ναι. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ ἱερεῖς ὑπὲρ οἰκείων καὶ φίλων καὶ πολιτῶν αὐτὸ μόνον εἰώθασι τάς τε εὐχὰς καὶ θυσίας ἐπιτελεῖν. Ὁ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεὺς οὐ μόνον ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τῆς φύσεως μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος καὶ πυρὸς, τάς τε εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας ποιεῖται, τὸν κόσμον, ὅπερ ἐστὶ ταῖς ἀληθείαις, πατρίδα εἶναι ἑαυτοῦ νομίζων, ὑπὲρ ἧς ἱκεσίαις καὶ λιταῖς εἴωθεν ἐξευμενίζειν τὸν ἡγεμόνα ποτνιώμενος τῆς ἐπιεικοῦς καὶ ἵλεω φύσεως αὐτοῦ μεταδιδόναι τῷ γενομένῳ.

§. 7. Ταῦθ᾽ ὑπειπὼν προσνομοθετεῖ κελεύων τὸν προσιόντα τῷ βωμῷ καὶ ἐφαπτόμενον θυσιῶν, ἐν ᾧ χρόνῳ τέτακται τὰς ἱερὰς λειτουργίας ἐπιτελεῖν, μὴ οἶνον μήτε τι ἄλλο πίνειν μέθυσμα, τεττάρων ἕνεκα τῶν ἀναγκαιοτάτων, ὄκνου καὶ λήθης, ὕπνου καὶ ἀφροσύνης. Ἄκρατος γὰρ τὰς μὲν τοῦ σώματος δυνάμεις ἀνιεὶς δυςκινητότερα τὰ μέλη ποιεῖ καὶ ὀκνηροτέρους ἀπεργάζεται καὶ βίᾳ καταδαρθάνειν ἀναγκάζει· τούς τε τῆς ψυχῆς τόνους ἐπιχαλῶν, λήθης ὁμοῦ καὶ ἀφροσύνης αἴτιος γίνεται. Νηφόντων δὲ τά τε μέρη τοῦ σώματος ἐπελαφριζόμενα εὐκινητότερα, αἵ τε αἰσθήσεις καθαρώτεραι καὶ εἰλικρινέστεραι, ὅ τε νοῦς ὀξυωπέστερος, ὥςτε προϊδέσθαι πράγματα δύνασθαι καὶ ἃ πρότερον εἶδεν ἀπομνημονεῦσαι. Συνόλως μὲν οὖν τὴν οἴνου χρῆσιν ἅπασι τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀλυσιτελεστάτην εἶναι ὑποληπτέον, ψυχῆς πιεζομένης, αἰσθήσεων ἀμαυρουμένων, βαρυνομένου σώματος. Ἐλεύθερον γὰρ καὶ ἄφετον οὐδὲν ἐᾷ τῶν παρ᾽ ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἑκάστῳ πρὸς ὃ πέφυκεν ἐμπόδιός ἐστιν. Ἐν δὲ ταῖς
228 ἁγιστείαις καὶ ἱερουργίαις τὸ βλάβος ἀργαλεώτατον,
M. ὅσῳ καὶ τὸ περὶ θεὸν ἐξαμαρτάνειν τοῦ περὶ ἀνθρωπον ἀφορητότερον. Ὅθεν εἰκότως προςτέτακται νηφάλια θύειν κατὰ τὴν διαστολὴν καὶ διάκρισιν

τῶν ἁγίων καὶ βεβήλων, καὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων καὶ νομίμων καὶ παρανόμων.

§. 8. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἱερεὺς πολὺ πρότερον ἀνήρ ἐστι καὶ ταῖς πρὸς συνουσίαν ὁρμαῖς ἐξ ἀνάγκης ὀφείλει χρῆσθαι, γάμον αὐτῷ παρθένου καθαρᾶς μνᾶται, καὶ ἐκ καθαρῶν γονέων καὶ πάππων καὶ προγόνων εἴς τε καλοκαγαθίαν καὶ εὐγένειαν ἀριστίνδην ἐπικριθέντων. 826 Πόρνῃ μὲν γὰρ καὶ βεβήλῳ P. σώματι καὶ ψυχῇ οὐδὲ προςιδεῖν ἐᾷ, κἂν τὴν ἐργασίαν ἀποθεμένη σχῆμα κόσμιον καὶ σῶφρον ὑποδύηται, διὰ τὸ τὴν ἀρχαίαν προαίρεσιν ἀνίερον αὐτῇ γενέσθαι. Αὕτη δὲ πρὸς μὲν τὰ ἄλλα ἐπιτιμίαν ἐχέτω διὰ τὸ τῶν πρὶν σπουδασμάτων καθαρεῦσαι. Μετάνοια γὰρ ἀδικημάτων ἐπαινετέον. Καὶ μηδεὶς ἕτερος αὐτὴν ἄγεσθαι κεκωλύσθω, ἱερεῖ δὲ μηδὲ προςίτω. Τὰ γὰρ ἱερωσύνης ἐξαίρετα δίκαια, συμφωνίαν ἐπιζητούσης τὴν ἀπὸ γενέσεως ἀρχῆς ἄχρι τελευτῆς ἀνυπαίτιον. Εὔηθες γὰρ διὰ μὲν τὰς ἐκ τῶν τραυμάτων ἐπιγινομένας οὐλὰς ἐν τοῖς σώμασιν εἴργεσθαί τινας ἱερωσύνης, αἳ σύμβολον ἀτυχίας οὐ μοχθηρίας εἰσί· τὰς δὲ μὴ κατ' ἀνάγκην μόνον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε ἑκουσίοις γνώμαις πεπρακυίας τὴν ἰδίαν ὥραν, ἐπειδήπερ ὀψὲ καὶ μόλις μετέγνωσαν, εὐθὺς ἀπὸ ἐραστῶν ἱερεῦσιν ἁρμόζεσθαι, καὶ ἀπὸ χαμαιτυπείων εἰς ἱερὰ χωρία μετοικίζεσθαι. Μένουσι γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μετανοούντων οὐλαὶ καὶ τύποι τῶν ἀρχαίων ἀδικημάτων. Ὅθεν εὖ καὶ παγκάλως ἐν ἑτέροις διείρηται, "μηδὲν μίσθωμα πόρνης μὴ κομίζειν εἰς τὸ ἱερόν." *) Καίτοι γε τό νόμισμα καθ' αὑτὸ οὐκ ἔνοχον, ἀλλὰ διὰ τὴν λαβοῦσαν καὶ τὴν πρᾶξιν ἐφ' ᾗ δέδοται. Σχολῇ γὰρ ἔτι προςεῖτό τις εἰς κοινωνίαν ἱερέων γυναῖκας, ὧν καὶ τὰ χρήματα βέβηλα καὶ παράσημα, εἰ καὶ ταῖς ὕλαις καὶ τοῖς χαρακτῆρσι δόκιμα.

---

*) Deut. 23, 18.

§. 9. Τὰ μὲν οὖν περὶ γάμου οὕτως ἠκρίβωται
τῷ ἀρχιερεῖ, ὥστ᾽ οὐδὲ χήραν ἐφίεται γαμεῖν αὐτῷ,
οὐδὲ τετελευτηκότος ἀνδρὸς μονωθεῖσαν, οὔτ᾽ ἀπηλ-
λαγμένην ἔτι ζῶντος, ἵνα πρῶτον μὲν εἰς ἄβατον καὶ
καθαρὰν ἄρουραν ὁ ἱερὸς σπόρος χωρήσῃ καὶ μη-
δεμίαν κρᾶσιν αἱ γοναὶ πρὸς ἑτέραν οἰκίαν λαμβά-
νωσιν· εἶτα δέ, ὅπως ἀκακώτοις καὶ ἀδιαστρόφοις
ταῖς ψυχαῖς συνερχόμενοι ῥᾳδίως διαπλάττωσι τὰ
229 ἤθη καὶ τοὺς τρόπους αὐτῶν. Ὁλκοὶ καὶ εὐάγω-
M. γοι διάνοιαι παρθένων πρὸς ἀρετήν, εἰς διδασκα-
λίαν ἑτοιμόταται. Ἡ δὲ ἑτέρου πεῖραν ἀνδρὸς λα-
βοῦσα κατὰ τὸ εἰκὸς ἀπειθεστέρα πρὸς μάθησιν,
ἅτε τὴν ψυχὴν ἀκραιφνεστάτην οὐκ ἔχουσα, καθά-
περ τινὰ λελειασμένον κηρόν, εἰς τρανότητα τῶν ἐγ-
χαραχθησομένων δογμάτων, ἀλλὰ τραχεῖαν ὑπὸ τῶν
προεγχαραχθέντων τύπων, οἳ δυσεξάλειπτοι παραμέ-
νοντες ἢ οὐ παραδέχονται σφραγῖδας ἑτέρας, ἢ πα-
ραδεξάμενοι συγχέουσι ταῖς ἑαυτῶν ἀνωμαλίαις.
Παρθένον οὖν ὁ ἀρχιερεὺς ἀγέσθω γάμου ἁγνήν, λέ-
γων δὴ παρθένον, οὐ μόνον ᾗ μὴ ἕτερος οὐχ ὡμίλη-
σεν, ἀλλὰ καὶ ἐφ᾽ ᾗ μηδεὶς ἄλλος ἀνὴρ ὠνομάσθη
διὰ τῶν ὁμολογιῶν, κἂν ἁγνεύῃ τὸ σῶμα. 227
§. 10. Τοῖς δὲ κατὰ μέρος ἱερεῦσι τὰ μὲν ἄλλα P.
περὶ γάμων διατέτακται ταὐτὰ ἃ καὶ τοῖς τὴν με-
γίστην ἔχουσιν ἱερωσύνην. Ἐφίεται δὲ οὐ μόνον
παρθένους ἀλλὰ καὶ χήρας, οὐ πάσας ἀλλ᾽ ὧν τε-
τελευτήκασιν ἄνδρες, μετὰ ἀδείας ἄγεσθαι. Φιλο-
νεικίας γὰρ καὶ στάσεις ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἱερέως οἴε-
ται δεῖν ὁ νόμος ἀναιρεῖν. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ζῶν-
τας ἴσως γένοιντ᾽ ἂν ἔριδες ἐκ πάθους γυναικείου
ζηλοτυπίας. Τοῖς δὲ ἀποθανοῦσι συναποθνήσκει
καὶ ἡ πρὸς τοὺς δευτέρους ἄνδρας ἔχθρα. Ἄλλως
τε τὸν ἀρχιερέα πλείονος ἐδικαίωσεν ἁγιστείας καὶ
καθάρσεως ὥσπερ ἐν ἅπασι τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν γά-
μου κοινωνίᾳ μεταλαχεῖν, οὐκ ἐάσας ὅτι μὴ κόρην
ἄγεσθαι. Τοῖς δὲ τῆς δευτέρας τάξεως ἱκανῶς τὰ

περὶ συνόδου γυναικῶν, ἐφεὶς καὶ πεπειραμένας ἀνδρῶν ἑτέρων ἐγγυᾶσθαι.

§. 11. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τὸ γένος ἠκρίβωσε τῶν μελλουσῶν γαμεῖσθαι, προστάξας τῷ μὲν ἀρχιερεῖ μνᾶσθαι μὴ μόνον γυναῖκα παρθένον, ἀλλὰ καὶ ἱέρειαν ἐξ ἱερέων, ἵνα ἐκ μιᾶς οἰκίας καὶ τρόπον τινὰ τοῦ αὐτοῦ αἵματος ὦσιν νυμφίος τε καὶ νύμφη, πρὸς ἁρμονίαν ἐπιδειξόμενοι παρ᾽ ὅλον τὸν βίον κρᾶσιν ἠθῶν βεβαιοτάτην. Ἐπετράπη δὲ τοῖς ἄλλοις καὶ μὴ ἱερέων γαμεῖν θυγατέρας· τῇ μὲν ὅτι μικρὰ τούτων καθάρσια, τῇ δὲ, ὅτι τὸ ἔθνος οὐκ ἠβουλήθη γενεᾶς εἰς ἅπαν ἱερατικῆς ἀμοιρῆσαι καὶ παντελῶς ἀποζευχθῆναι. Δι᾽ ἣν αἰτίαν οὐκ ἐκώλυσε τοὺς ἄλλους ἱερέας ἐπιγαμίας ποιεῖσθαι πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔ-
230 θνους· οἳ ὑπέρ εἰσι δεύτεραι συγγένειαι. Γαμβροὶ
M. γὰρ ἀνθ᾽ υἱῶν πενθεροῖς καὶ ἀντὶ πατέρων γαμβροῖς πενθεροί.

§. 12. Τὰ μὲν δὴ περὶ γάμου ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια χάριν παίδων γενέσεως. Ἐπεὶ δὲ ἕπεται γενέσει φθορὰ, καὶ τοὺς ἐπὶ τελευταῖς ἀναγράφει τοῖς ἱερεῦσι νόμους,*) κελεύσας μὴ ἐφ᾽ ἅπασιν αὐτοὺς μιαίνεσθαι τοῖς ὁπωσοῦν ἢ κατὰ φιλίαν ἢ κατὰ συγγένειαν ᾠκειωμένοις, ἀλλ᾽ ἐπὶ μόνοις ἕξ, πατράσι καὶ μητράσι, υἱοῖς καὶ θυγατράσιν, ἀδελφοῖς καὶ ἀδελφαῖς παρθένοις. Τὸν δὲ ἀρχιερέα παντὸς πένθους ὑπεξείλετο. Καὶ μήποτ᾽ εἰκότως; Τὰς μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἱερέων ὑπηρεσίας ἀνθ᾽ ἑτέρων ἕτεροι λειτουργεῖν δύνανται, ὡς καὶ ἂν πενθῶσί τινες μηδὲν τῶν ἐξ ἔθους ὑστερίζειν. Τὰς δὲ τοῦ ἀρχιερέως οὐδενὶ δρᾶν ἐφίεται. Παρ᾽ ἣν αἰτίαν ἀμίαντος ἀεὶ διατελείτω μὴ προσαπτόμενος νεκροῦ σώματος, ὅπως τὰς ὑπὲρ τοῦ κόσμου εὐχὰς καὶ θυσίας ἕτοιμος ὢν ἐν καιροῖς τοῖς προσήκουσιν ἀκωλύτως ἐπιτελῇ. Καὶ

*) Levit. XXI. 1.

γὰρ ἄλλως προςκεκληρωμένος θεῷ καὶ τῆς ἱερᾶς τάξε-
ως γεγονὼς ταξίαρχος ὀφείλει πάντων ἀλλοτριοῦσθαι 828
τῶν ἐν γενέσει, μὴ γονέων μὴ τέκνων μὴ ἀδελφῶν P.
εὐνοίας οὕτως ἡττώμενος, ὡς ἢ παρελθεῖν ἢ ὑπερθέσθαι τι τῶν ὁσίων ὃ πραχθῆναι πάντως αὐτίκα ἄμεινον. Κελεύει δὲ μήτε τὰ εἵματα περιῤῥήττειν ἐπὶ τοῖς οἰκειοτάτοις ἀποθανοῦσι, μήτ' ἀφαιρεῖν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὰ παράσημα τῆς ἱερωσύνης, μήτε συνόλως ἐκ τῶν ἁγίων ἐξιέναι κατὰ πρόφασιν πένθους, ἵνα καὶ τὸν τόπον αἰδούμενος καὶ τὰ περὶ αὐτὸν προκοσμήματα οἷς ἀνέστεπται, κρείττων οἴκτου γενόμενος ἄλυπος εἰςαεὶ διατελῇ. Βούλεται γὰρ αὐτὸν ὁ νόμος μείζονος μεμοιρᾶσθαι φύσεως ἢ κατὰ ἄνθρωπον, ἐγγυτέρω προςιόντα τῆς θείας, μεθόριον, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς λέγειν, ἀμφοῖν, ἵνα διὰ μέσου τινὸς ἄνθρωποι μὲν ἱλάσκωνται θεόν, θεὸς δὲ τὰς χάριτας ἀνθρώποις ὑποδιακόνῳ τινὶ χρώμενος ὀρέγῃ καὶ χορηγῇ.

§. 13. Ταῦτ' εἰπὼν ἑξῆς εὐθὺς νομοθετεῖ περὶ τῶν χρησομένων ταῖς ἀπαρχαῖς. Ἐὰν οὖν τις, φησί, *) τῶν ἱερέων ὀφθαλμοὺς ἢ βάσεις ἤ τι μέλος ἄλλο παραπηρωθῇ τοῦ σώματος, ἢ καί τινα μῶμον ἐνδέξηται, λειτουργιῶν μὲν μὴ μετεχέτω διὰ τὰς ἐγγενομένας κῆρας, τὰ δὲ κοινὰ τῶν ἱερέων γέρα καρπούσθω διὰ τὴν ἀνυπαίτιον εὐγένειαν. Ἐὰν μέντοι λέπραι **) τινὲς ἐξανθήσασαι κατάσχωσιν, ἢ καὶ γονοῤῥυής τις γένηται τῶν ἱερέων, μήτε τραπέζης ἱερᾶς ψαυέτω, μήτε τῶν προκειμένων ἄθλων τῷ γένει, μέχρις ἂν ἥτε ῥύσις ἐπίσχῃ καὶ ἡ λέπρα μεταβαλοῦσα τῷ τῆς ὑγιοῦς σαρκὸς ἐξομοιωθῇ χρώματι. Καὶ ἐὰν προςάψηται μέντοι τὶς ὁτουδήποτε τῶν ἀκαθάρτων ἱερεὺς, ἢ καὶ νύκτωρ οἷα φιλεῖ πολλάκις ὀνειρώξῃ, τὴν

---

*) Lev. 21, 17. **) Lev. 22, 4.

ἡμέραν ἐκείνην μηδὲν προςφερέσθω τῶν καθιερωθέντων, λουσάμενος δὲ ἐπιγινομένης ἑσπέρας χρῆσθαι μὴ κεκωλύσθω. Πάροικος δὲ ἱερέως καὶ μισθωτὸς εἰργέσθω τῶν ἀπαρχῶν. *) Ὁ μὲν πάροικος, ἐπειδὴ μὴ πάντες γείτονες συνέστιοι καὶ ὁμοτράπεζοι· δέος γὰρ, μὴ πρόηταί τις τὰ καθιερωθέντα προφάσει χρησάμενος εἰς ἀσέβειαν ἀκαίρῳ φιλανθρωπίᾳ. Μεταδοτέον γὰρ οὐ πᾶσι πάντων, ἀλλὰ τῶν ἐφαρμοζόντων τοῖς ληψομένοις. Εἰ δὲ μὴ, τὸ κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον τῶν ἐν τῷ βίῳ τάξις ἀναιρεθήσεται ὑπὸ τῆς βλαβερωτάτης παρευημερηθεῖσα συγχύσεως. Εἰ γὰρ ἴσον μέρος ἐν ὁλκάσιν οἴσονται ναῦται κυβερνήταις, ἴσον δὲ ἐν ταῖς μακραῖς τριήρεσι καὶ ναυάρχαις ἐρέται καὶ τὸ ἐπιβατικὸν, ἔν τε στρατοπέδοις ἴσον ἱππεῖς μὲν ἱππάρχοις, ὁπλῖται δὲ ταξιάρχαις, λοχαγοὶ δὲ στρατηγοῖς, ἐν δὲ πόλεσι δικασταῖς κρινόμενοι καὶ βουλευταῖς πρόβουλοι καὶ συνόλως ἄρχουσιν ἰδιῶται, ταραχαὶ καὶ στάσεις 829 γενήσονται, καὶ ἡ λόγῳ ἰσότης τὴν δι᾽ ἔργων ἀ- P. νισότητα γεννήσει. Τὸ γὰρ τοῖς τὰς ἀξίας ἀνομοίοις ὅμοια ἀπονέμειν ἄνισον. Τὸ δὲ ἄνισον πηγὴ κακῶν. Οὗ χάριν καὶ γέρα τῶν ἱερέων οὐ δοτέον ὥςπερ ἄλλοις οὐδὲ τοῖς παροίκοις, ἕνεκα τοῦ γειτνιᾶν ἐφαψομένοις ὧν οὐ θέμις. Οὐ γὰρ οἰκίας ἀλλὰ γένους ἐστιν ἡ τιμή.

§. 14. Ὁμοίως μέντοι μηδὲ μισθωτῷ μηδεὶς παρεχέτω μήτε μισθὸν, μήτε ὑπηρεσίας ἀμοιβὴν ἱερὸν γέρας. Χρήσεται γὰρ ὁ λαβὼν ἔστιν ὅτε ἀνίερος πρὸς ἃ μὴ δεῖ, βέβηλα τὰ τῆς εὐγενείας ἆθλα καὶ τῆς περὶ τὸν νεὼν λειτουργίας ἀπεργασάμενος. Δι᾽ ἣν αἰτίαν οὐδ᾽ ἀλλογενεῖ συνόλως ὁ νόμος ἐπιτρέπει μεταλαμβάνειν τῶν ἁγίων, καὶ ἂν εὐπα-

*) Lev. 22, 10.

τρίδης ὢν τυγχάνῃ τῶν αὐτοχθόνων, καὶ πρὸς ἀν-
δρῶν καὶ πρὸς γυναικῶν ἀνεπίληπτος ὤν, ἵνα αἱ τι-
μαὶ μὴ νοθεύωνται, μένωσι δὲ ἐν τῇ ἱερατικῇ τάξει
βεβαίως φυλαττόμεναι. Καὶ γὰρ ἄτοπον τὰς μὲν
θυσίας καὶ ἱερουργίας, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὸν βωμὸν
ἁγιστεύεται, μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις
ἐπιτετράφθαι, τὰ δ' ἀντὶ τούτων ἆθλα κοινὰ γίνε-
σθαι καὶ τῶν ἐπιτυχόντων, ὡς δέον πόνοις μὲν πολ-
λοῖς καὶ καμάτοις καὶ ταῖς μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ
φροντίσιν ἀποτρύχειν τοὺς ἱερέας, τὰ δ' ἆθλα κοινὰ
καὶ τοῖς ἀργοῦσιν ἀποφαίνειν. Οἰκογενεῖ δέ, φησίν,
καὶ ἀργυρωνήτῳ, μεταδιδότω δεσπότης ἱερεὺς σιτίων
καὶ ποτῶν ἐκ τῶν ἀπαρχῶν. Πρῶτον μὲν ὅτι θε-
ράποντι πόρος εἷς, ὁ δεσπότης, ὁ δὲ τοῦ δεσπότου
κλῆρος αἱ ἱεραὶ φιλανθρωπίαι, ἐξ ὧν ἀνάγκη τὸν
δοῦλον τρέφεσθαι. Δεύτερον δ' ὅτι τὰ γενησόμενα
πάντως ἀνάγκη μὴ δρᾶν ἄκοντας. Οἱ δ' οἰκέται
καὶ ἂν μὴ θέλωμεν, ἅτε ἀεὶ συνόντες καὶ συνδιαι-
32 τώμενοι, σιτία τε καὶ ποτὰ καὶ ὄψα τοῖς δεσπόταις
[προευτρεπιζόμενοι, καὶ τραπέζαις ἐφεστῶτες, καὶ τὰ
λείψανα ἐκκομίζοντες, καὶ ἂν μὴ φανερῶς λαμ-
βάνωσι, λάθρα γοῦν ὑφαιρήσονται κλέπτειν ὑπὸ τῆς
ἀνάγκης βιασθέντες, ὡς ἀνθ' ἑνὸς ἀδικήματος, εἴπερ
ἐστὶν ἀδίκημα τὸ ἐκ τῶν δεσποτικῶν τρέφεσθαι καὶ
ἑτέραν προςπαρασκευάζεσθαι κλοπήν, ἵνα φωρὸς
τρόπον πρὸς τῶν ἀνυπαιτίως ζώντων ἀπολαύσωσι
τῶν καθιερωθέντων, ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον. Τρί-
τον καὶ ἐκεῖνο χρὴ λογίζεσθαι, ὅτι τὰ τῶν ἀπαρ-
χῶν οὐ παρ' ὅσον ἐπινέμεται τοῖς οἰκέταις ὀλιγω-
ρηθήσεται διὰ τὸν δεσποτικὸν φόβον. Ἱκανὸς γὰρ
οὗτος ἐπιστομίζειν τήν τινων εὐχέρειαν ῥαθυμεῖν οὐκ
ἐφιείς.

§. 15. Ταῦθ' ὑπειπὼν φιλανθρωπίας μεστὸν νό-
μον ἑξῆς ἀναγράφει. Ἐὰν θυγάτηρ, φησιν, ἱερέως
γημαμένη μὴ ἱερεῖ χηρεύσῃ τελευτήσαντος τοῦ ἀν- 830
δρός, ἢ καὶ ἔτι ζῶντος ἄπαις καταλειφθεῖσα, πάλιν P.

ἐπὶ τὸν πατρῷον οἶκον ἀνερχέσθω, μεταληψομένη τῶν ἀπαρχῶν, ὧν ἡνίκα παρθένος ἦν ἐκοινώνει.*) Τρόπον γάρ τινα καὶ νῦν ἐστὶ δυνάμει παρθένος, εἰ καὶ ἀνδρὸς καὶ παίδων ἔρημος οὐδεμίαν ἑτέραν ἔχουσα καταφυγὴν ὅτι μὴ τὸν πατέρα. Υἱῶν δὲ ὄντων ἢ θυγατέρων ἀνάγκη τὴν μητέρα τοῖς τέκνοις συντετάχθαι· υἱοὶ δὲ καὶ θυγατέρες τῆς τοῦ γεννήσαντος οἰκίας ὄντες εἰς ταύτην συνυφέλκονται καὶ τὴν μητέρα.

---

*) Lev. 22, 12 sq.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΤΙΝΑ ΓΕΡΑ ΙΕΡΕΩΝ.

ARGUMENTUM LIBRI.
DE
PRAEMIIS SACERDOTUM
ET
HONORIBUS.

Sacerdotum amplissimi sunt reditus bonis privatis (1. 2.) et victimis (3. 4.), etsi non omnes omnia sacerdotibus tribuunt, quae lex postulat (5.) Aedituis haud minora ad vitam commode sublevandam constituta sunt (6.)

§. 1. Τοῖς ἱερεῦσιν οὐκ ἀπένειμε χώρας ἀποτομὴν ὁ νόμος, ἵν᾽ ὡς ἕτεροι τὰς ἀπὸ τῆς γῆς καρπούμενοι προσόδους τῶν ἀναγκαίων εὐπορῶσιν, ἀλλ᾽ ὑπερβολῇ χρησάμενος τιμῆς τὸν θεὸν ἔφη κλῆρον αὐτῶν εἶναι, κατὰ ἀναφορὰν τὴν ἐπὶ τὰ καθιερούμενα· δυοῖν ἕνεκα, τῆς τε ἀνωτάτω τιμῆς, ἐπεὶ κοινωνοὶ τῶν κατ᾽ εὐχαριστίαν ἀπονεμομένων γίνονται θεῷ, καὶ τοῦ περὶ μόνα πραγματεύεσθαι δὴ τὰ περὶ τὰς ἁγιστείας, ὥςπερ τινας κλήρων ἐπιμελητάς. Ἃ δὲ

233 προτίθησιν ἆθλα καὶ ἀριστεῖα ταῦτ᾽ ἐστί. Πρῶτον
M μὲν, ἄπονον καὶ ἀταλαίπωρον τροφὴν ἑτοίμην. Κελεύει γὰρ τοὺς σιτοπονοῦντας ἀπὸ παντὸς στέατός τε καὶ φυράματος ἄρτον ἀφαιρεῖν ἀπαρχὴν εἰς ἱερέων χρῆσιν, προνοούμενος ἅμα καὶ τῆς εἰς εὐσέβειαν ἀγούσης ὁδοῦ, νομίμῳ διδασκάλιᾳ τῶν ἀφαιρούντων. Ἐθιζόμενοι γὰρ ἀεὶ καὶ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπάρχεσθαι, τὴν θεοῦ μνήμην ἄληστον ἕξουσιν, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν. Πολυανθρωποτάτου δὲ ἔθνους ἀναγκαῖον εἶναι καὶ τὰς ἀπαρχὰς ἀφθόνους, ὡς καὶ τὸν ἀπορώτατον τῶν ἱερέων ἕνεκα περιουσίας τροφῶν εὐπορώτατον δοκεῖν εἶναι. Δεύτερον δὲ προστάττει καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης κτήσεως ἀπαρ- 831
χεσθαι, καθ᾽ ἑκάστην μὲν ληνὸν οἶνον, καθ᾽ ἑκά- P.
στην δὲ ἅλωνα σῖτον καὶ κριθάς. Ὁμοίως δὲ ἐξ ἐλαιῶν ἔλαιον καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀκροδρύων ἡμέρους κάρπους, ἵνα μὴ τὰ ἀναγκαῖα μόνον ἔχοντες αὐχμηρότερον ἀποζῶσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἁβροδίαιτον βίον εὐποροῦντες ἱλαρώτερον ἐξ ἀφθόνων τρυφῶσι μετὰ κόσμου τοῦ προσήκοντος. Τρίτον ἐστι γέρας τὰ πρωτότοκα ἀῤῥενικὰ, καὶ πάντα τῶν χερσαίων ὅσα πρὸς ὑπηρεσίας καὶ χρῆσιν ἀνθρώπων. Ταῦτα γὰρ κελεύει διαδίδοσθαι τοῖς ἱερωμένοις ἀνθρώποις. Βοῶν μὲν καὶ προβάτων καὶ αἰγῶν αὐτὰ τὰ ἔκγονα, μόσχους καὶ κριοὺς καὶ χιμάῤῥους, ἐπειδὴ καθαρὰ καὶ πρὸς ἐδωδὴν καὶ πρὸς θυσίας ἐστί τε καὶ νενόμισται· λύτρα δὲ κατατιθέναι τῶν ἄλλων. Ἵππων καὶ ὄνων καὶ καμήλων καὶ τῶν παραπλησίων μὴ μειοῦντας τὴν ἀξίαν. Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα παμπληθῆ. Κτηνοτροφοῦσι γὰρ καὶ ζωοτροφοῦσιν ἐν τοῖς μάλιστα οἱ ἀπὸ τοῦ ἔθνους αἰπόλια καὶ βουκόλια καὶ ποίμνας καὶ μυρίας ἄλλας ἀγέλας παντοδαπῶν ζώων ἐκνέμοντες. Ἤδη μέντοι καὶ προσυπερβάλλων ὁ νόμος οὐ μόνον ἀπὸ τῆς κτήσεως καθ᾽ ἑκάστην ἰδέαν ἀπάρχεσθαι προστέταχεν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων ψυχῶν καὶ σωμάτων. Μέρη γὰρ διαιρετὰ

γονέων παῖδές εἰσιν· εἰ δὲ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἀδιαίρετα συγγενικῷ αἵματι καὶ λόγοις προγόνων ἀοράτοις εἴδεσιν εἰς ἐκγόνους διήκουσι, φίλτροις τε ἑνωτικῆς εὐνοίας καὶ φύσεως δεσμοῖς ἀλύτοις ἡρμοσμένοι. Ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων τοὺς πρωτοτόκους ἄῤῥενας τρόπον ἀπαρχῆς καθιεροῖ, χαριστήρια εὐτεκνίας καὶ εὐγονίας οὔσης τε καὶ ἐλπιζομένης, καὶ ἅμα βουλόμενος οὐ μόνον ἀμέμπτους εἶναι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοὺς γάμους ἐπαινετοὺς, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος βλαστήσας καρπὸς καθιεροῦται, ὅπερ χρὴ λογιζομένους καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας σωφροσύνης καὶ οἰκουρίας καὶ ὁμονοίας περιέχεσθαι, συμπνέοντας ἀλλήλοις, ἔν τε ἔργῳ καὶ λόγῳ τὴν λεγομένην κοινωνίαν ἀληθείᾳ παγίῳ βεβαιοῦσθαι. Τὴν
234 δὲ τῶν πρωτοτόκων υἱῶν καθιέρωσιν, ὡς ὑπὲρ
M. τοῦ μήτε γονεῖς τέκνων μήτε τέκνα γονέων διαζεύγνυσθαι, τιμᾶται τὴν ἀπαρχὴν ἀργυρίῳ ῥητῷ, προςτάξας ἴσον εἰςφέρειν καὶ πένητα καὶ πλούσιον, οὐ πρὸς ἀξίωμα τῶν εἰςφερόντων, οὐδὲ πρὸς εὐεξίαν καὶ θάλλος τῶν γεννηθέντων ἀπιδὼν, ἀλλ' ὅσον δυνατὸν εἰςενεγκεῖν καὶ τῷ λίαν ἀπόρῳ σταθμησάμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ παίδων γένεσις ἐν ἴσῳ καὶ τοῖς λαμπροτάτοις καὶ τοῖς ἀφανεστάτοις εἴωθε συμβαίνειν, ἴσην ἐδικαίωσε καὶ τὴν εἰςφορὰν νομοθετῆσαι στοχασάμενος, ὡς ἔφην, μάλιστα τοῦ πᾶσι δυνατοῦ.

§. 2. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἄλλον πόρον οὐ βρα- 832
χὺν ἐπινέμει τοῖς ἱερεῦσιν, ἕκαστον τῶν προςόδων P.
ἀπάρχεσθαι κελεύσας, ἀπό τε σίτου οἴνου καὶ ἐλαίου καὶ ἔτι θρεμμάτων ἐπιγονῆς, κατά τε ποίμνας καὶ βουκόλια καὶ αἰπόλια καὶ τὰς ἄλλας ἀγέλας. Ὅση δὲ καὶ τούτων ἐστὶν ἀφθονία, τεκμήραιτο ἂν τις ἐκ τῆς περὶ τὸ ἔθνος πολυανθρωπίας. Ἐξ ὧν ἁπάντων ἐστὶ δῆλον, ὅτι βασιλέων σεμνότητα καὶ τιμὴν περιάπτει τοῖς ἱερεῦσιν ὁ νόμος. Ὡς γοῦν ἡγεμόσι φόρους ἀπὸ παντὸς μέρους κτήσεως δίδοσθαι κελεύει καὶ δίδονται τὸν ἐναντίον τρόπον ἢ ὃν

αἱ πόλεις τοῖς δυνάσταις εἰςφέρουσιν. Αἱ μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης καὶ μόλις ἐπιστένουσαι, τοὺς ἐκλογεῖς τῶν χρημάτων ὡς κοινοὺς λυμεῶνας ὑποβλεπόμεναι, καὶ προφάσεις ἄλλοτε ἀλλοίας σκηπτόμεναι καὶ τῶν προθεσμιῶν ἀλογοῦσαι τὰ ὁρισθέντα τέλη καὶ δασμοὺς κατατιθέασιν. Οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ ἔθνους, τὰ ἱερατικὰ γεγηθότες, χαίροντες, τοὺς αἰτοῦντας φθάνοντες, τὰς προθεσμίας ἐπιτέμνοντες, λαμβάνειν ἀλλ' οὐ διδόναι νομίζοντες, μετ' εὐφημίας καὶ εὐχαριστίας καθ' ἑκάστην τῶν ἐτησίων ὡρῶν ποιοῦνται τὰς εἰςφορὰς ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, αὐτοκελεύστῳ προθυμίᾳ καὶ ἑτοιμότητι καὶ σπουδῇ παντὸς λόγου κρείττονι.

§. 3. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς ἑκάστου κτήσεως ἐπινέμεται, ἄλλαι δέ εἰσιν ἐξαίρετοι πρόσοδοι πρεπωδέσταται ἱερεῦσιν, αἱ ἀπὸ τῶν ἀναγομένων θυσιῶν. Παντὸς γὰρ ἱερείου προςτέτακται δύο τοῖς ἱερεῦσιν ἀπὸ δυοῖν δίδοσθαι μελῶν, βραχίονα μὲν ἀπὸ χειρὸς δεξιᾶς, ἀπὸ δὲ τοῦ στήθους ὅσον πῖον. Τὸ μὲν ἰσχύος καὶ ἀνδρίας καὶ πάσης νομίμου πράξεως ἔν τε τῷ διδόναι καὶ λαμβάνειν καὶ ἐνεργεῖν σύμβολον, τὸ δὲ τῆς περὶ τὸν θυμὸν ἵλεω πραότητος. Ἐνοικεῖν γὰρ αὐτὸν λόγος ἔχει τοῖς στήθεσιν, ἐπειδὴ χωρίον οἰκειότατον ἡ φύσις ἀπένειμε τὰ στέρνα θυμῷ πρὸς ἐνδιαίτησιν, ᾧ καθάπερ στρατιώτῃ περιέβαλεν εἰς τὸ δυςάλωτον ἕρκος ὀχυρώτατον, τὸν ἐπικαλούμενον θώρακα, ὃν ἐκ πολλῶν καὶ
235 συνεχῶν καὶ κραταιοτάτων ὀστέων ἀπειργάσατο,
M. σφίγξας αὐτὸν εὖ μάλα νεύροις ἀῤῥαγέσιν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἔξω τοῦ βωμοῦ θυομένων ἕνεκα κρεωφαγίας τρία προςτέτακται τῷ ἱερεῖ δίδοσθαι, βραχίονα καὶ σιαγόνα καὶ τὸ καλούμενον ἤνυστρον. Τὸν μὲν βραχίονα διὰ τὴν ὀλίγῳ πρότερον εἰρημένην αἰτίαν· τὰς δὲ σιαγόνας, τοῦ τε κυριωτάτου τῶν μελῶν κεφαλῆς καὶ λόγου τῶν κατὰ προφορὰν ἀπαρχήν. Καὶ γὰρ τούτου τὸ νᾶμα ῥεῖν ἔξω καὶ δίχα τῆς κινή-

σεως τούτων οὐκ ἂν δύναιτο· σειομένων γάρ — ἀφ' οὗ καὶ προσωνομάσθησαν ἐτύμως — διὰ πληγῶν ὑπὸ γλώττης, ἅπασα ἡ τῆς φωνῆς ὀργανοποιία συνηχεῖ. Τὸ δὲ ἤνυστρον ἔκφυσις κοιλίας 833
ἐστίν. Κοιλίαν δὲ φάτνην ἀλόγου θρέμματος ἐπι- P.
θυμίας εἶναι συμβέβηκεν, ἥτις ὑπ' οἰνοφλυγίας καὶ ὀψοφαγίας ἀρδομένη, τροφαῖς ἐπαλλήλοις σιτίων ὁμοῦ καὶ ποτῶν ἀεὶ κατακλύζεται, καὶ συὸς τρόπον ἐν βορβόρῳ διαιτωμένη χαίρει. Παρ' ὃ καὶ σφόδρα ἐπενεμήθη τόπος οἰκειότατος ὁ τῶν περιττωμάτων ἀκολάστῳ καὶ ἀπρεπεστάτῳ θρέμματι. Ἀντίπαλον δὲ ἐπιθυμίας ἐγκράτεια, ἣν ἀσκητέον καὶ διαπονητέον καὶ σπουδαστέον πάσῃ μηχανῇ περιποιεῖσθαι, ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ τελειότατον ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ συμφέρον. Ἐπιθυμία μὲν οὖν βέβηλος καὶ ἀκάθαρτος καὶ ἀνίερος οὖσα πέρα τῶν ἀρετῆς ὅρων ἐλήλαται καὶ πεφυγάδευται δεόντως. Ἐγκράτεια δὲ καθαρὰ καὶ ἀκηλίδωτος ἀρετή, πάντων ὅσα πρὸς βρῶσιν καὶ πόσιν ἀλογοῦσα καὶ ἐπάνω τῶν γαστρὸς ἡδονῶν αὐχοῦσα ἵστασθαι, βωμῶν ἱερῶν ψαύει, καὶ τὴν πρόσφυσιν ἐπιφερομένη τῆς κοιλίας ὑπόμνημα τοῦ καταφρονητικῶς ἔχειν ἀπληστίας καὶ λαιμαργίας καὶ πάντων ὅσα τὰς εἰς τοῦτ' ἐπιθυμίας ἀναφλέγει.

§. 4. Ἐφ' ἅπασι μέντοι καὶ τὰς τῶν ὁλοκαυτωμάτων — ἀμύθητα δὲ ταῦτ' ἐστι — δορὰς προστάττει τοὺς ὑπηρετοῦντας ταῖς θυσίαις ἱερεῖς λαμβάνειν, οὐ βραχεῖαν, ἀλλ' ἐν τοῖς μάλιστα πολυχρήματον δωρεάν. Ἐξ ὧν δῆλόν ἐστιν, ὅτι κλῆρον ἵνα μὴ παρασχὼν τῇ ἱερωμένῃ φυλῇ κατὰ ταὐτὰ ταῖς ἄλλαις, τῶν πασῶν ἔδωκε σεμνότερον τρόπον καὶ ἀπονώτερον κατὰ πρόφασιν ἀπαρχῶν τῶν ἐξ ἅπαντος θυσίας εἴδους. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μηδένα τῶν διδόντων ὀνειδίζειν τοῖς λαμβάνουσι, κελεύει
M. τὰς ἀπαρχὰς εἰς τὸ ἱερὸν κομίζεσθαι πρότερον, εἶτ'
230 ἐνθένδε τοὺς ἱερεῖς λαμβάνειν. Ἥρμοττε γὰρ θεῷ,

τοὺς μὲν εὐεργετουμένους ἐν ἅπασι τοῖς κατὰ τὸν βίον χαριστηρίους ἀνάγειν ἀπαρχὰς, τὸν δὲ ἅτε μηδενὸς ἐπιδεᾶ τοῖς ἀμφὶ τὸ ἱερὸν ὑπηρέταις καὶ λειτουργοῖς χαρίζεσθαι μετὰ σεμνότητος καὶ τιμῆς ἁπάσης. Τῷ γὰρ μὴ παρ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πάντων εὐεργέτου δοκεῖν λαμβάνειν, ἀδυςώπητον ἔχει δωρεάν.

§. 5. Τοσούτων οὖν προκειμένων ἄθλων, ἐάν τινες ἀπορῶσι τῶν ἱερέων κοσμίως καὶ ἀνυπαιτίως ζῶντες, τῆς ἡμετέρας παρανομίας ἐφεστῶσι κατήγοροι, καὶ ἂν ἡσυχάζωσιν. Εἰ γὰρ ἐπειθαρχοῦμεν τοῖς κελευσθεῖσι, καὶ τὰς ἀπαρχὰς ἐποιούμεθα ᾗ προςτέτακται, οὐκ ἂν μόνον ἐκεῖνοι τῶν ἀναγκαίων εὐπόρουν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὅσα πρὸς ἁβροδιαίτους χορηγίας ἐνεπίμπλαντο. Καὶ ἂν ἄρα ποτὲ αὖθις ἡ φυλὴ τῶν ἱερέων ἐν ἅπασι τοῖς κατὰ τὸν βίον ἀφθόνοις ἐξετάζηται, μέγα δεῖγμα τοῦτο γενήσεται κοινῆς ὁσιότητος καὶ τῆς τῶν νομίμων 834 ἐπ' ἀκριβὲς εἰς ἅπαν φυλακῆς. Ἀλλ' ἡ τινῶν ὀλιγωP. ρία — ἅπαντας γὰρ οὐκ ἀσφαλὲς αἰτιᾶσθαι — γέγονε πενίας αἰτία τοῖς ἱερωμένοις, εἰ δὲ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις. Τὸ γὰρ παρανομεῖν ἐπιζήμιον τοῖς παρανομοῦσι καὶ ἂν πρὸς ὀλίγον δελεάζῃ χρόνον. Τὸ δὲ ἕπεσθαι τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ὠφελιμώτατον, καὶ ἂν παραυτίκα αὐστηρὸν ᾖ, καὶ μηδὲν προςηνὲς ἐμφαίνῃ.

§. 6. Τοσαύτας προςόδων ἀφορμὰς χαρισάμενος τοῖς ἱερεῦσιν, οὐδὲ τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τάξει κατωλιγώρησεν. Εἰσὶ δὲ νεωκόροι. Τούτων οἱ μὲν ἐπὶ θύραις ἵδρυνται παρ' αὐταῖς ταῖς εἰςόδοις πυλωροί· οἱ δὲ εἴσω κατὰ τὰ πρόναον ὑπὲρ τοῦ μή τινα ὧν οὐ θέμις ἑκόντα ἢ ἄκοντα ἐπιβῆναι· οἱ δὲ ἐν κύκλῳ περινοστοῦσιν, ἐν μέρει διακληρωσάμενοι νύκτα καὶ ἡμέραν, ἡμεροφύλακες καὶ νυκτοφύλακες. Ἕτεροι δὲ τὰς στοὰς καὶ τὰ ἐν ὑπαίθρῳ κοροῦντες τὸν φορυτὸν ἐκκομίζουσιν, ἐπιμελόμενοι καθαρότη-

τος, οἷς ἅπασι μισθὸς ὡρίσθησαν αἱ δεκάται. Κλῆ-
ρος γὰρ νεωκόρων οὗτος. Οὐ πρότερον γοῦν εἴα-
σεν ὁ νόμος αὐταῖς χρῆσθαι τοὺς λαβόντας, ἢ πάλιν
ἄλλας δεκάτας ὡς ἀπὸ κτημάτων ἰδίων ἀπάρξα-
σθαι καὶ δοῦναι τοῖς τῆς ἀμείνονος τάξεως ἱε-
ρεῦσι. Τηνικαῦτα γὰρ ἐφῆκεν ἀπολαύειν, πρότε-
ρον δὲ οὐκ ἐᾷ. Ἀπένειμε δὲ καὶ πόλεις αὐτοῖς ὀ-
κτὼ πρὸς ταῖς τεσσαράκοντα, καθ᾽ ἑκάστην τε προ-
άστεια εἰς δισχιλίους πήχεις ἐν κύκλῳ πρὸς νο-
μὰς θρεμμάτων, καὶ τὰς ἄλλας ὧν δεῖ πόλεσιν ἀ-
ναγκαίας ὑπηρεσίας. Ἐκ δὲ τούτων ἀπεκληρώθη-
σαν ἀνὰ ἕξ, αἱ μὲν ἐκτὸς, αἱ δὲ ἐντὸς Ἰορδά-
νου τοῦ ποταμοῦ, τρεῖς ἑκατέρωθεν, εἰς καταφυ-
γὴν τοῖς ἀκούσιον φόνον δράσασιν. Ἐπειδὴ γὰρ
237 τὸν ὁπωςοῦν γενόμενον ἀνθρώπῳ τελευτῆς πα-
M. ραίτιον οὐκ ἦν εὐαγὲς εἴσω περιῤῥαντηρίων παρ-
έρχεσθαι, χρώμενον πρὸς ἀσφάλειαν καταφυγῇ
τῷ ἱερῷ, τὰς εἰρημένας ἀνῆκε πόλεις ἱερὰ δεύ-
τερα, πολλὴν ἀσυλίαν ἐχούσας ἕνεκα τῆς περὶ
τοὺς οἰκήτορας προνομίας τε καὶ τιμῆς, οἳ τοὺς
ἱκέτας διασώζειν ἔμελλον εἰ βιάζοιτό τις ὀχυρω-
τέρα δύναμις, οὐ παρασκευαῖς ταῖς εἰς πόλεμον,
ἀλλ᾽ ἀξιώμασι καὶ προνομίαις, ἅπερ ἐκ τῶν νό-
μων διὰ τὴν σεμνότητα τῆς ἱερωσύνης εἶχον. Ὁ
δὲ φυγὰς ἐντὸς ὅρων τῆς πόλεως εἰς ἣν πεφυ-
γάδευται κατακεκλείσθω διὰ τοὺς ἐφέδρους κολα-
στὰς, οἳ γένει προςήκοντες τῷ τεθνεῶτι, πόθῳ
τοῦ συγγενοῦς κἂν μὴ ὑφ᾽ ἑκόντος ἀναι-
ρεθῇ, κατὰ τοῦ κτείναντος φονῶσι, νικῶντος τοῦ
οἰκείου πάθους τὸν ἀκριβῆ τοῦ δικαίου λογισμόν.
Ἔξω δὲ προϊὼν, ἐπ᾽ ὀλέθρῳ ἀνενδοιάστῳ προε- 835
λευσόμενος ἴστω. Λήσεται γὰρ οὐδένα τῶν ἀφ᾽ P.
αἵματος, ὑφ᾽ ὧν αὐτίκα λίνοις καὶ πάγαις σα-
γηνευθεὶς οἰχήσεται. Προθεσμία δὲ ἔστω τῆς
φυγῆς ὁ βίος τοῦ μεγάλου ἱερέως, οὗ τελευτή-

σάντος ἀμνηστείας ἀξιωθεὶς κατίτω. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια νομοθετήσας περὶ τῶν ἱερέων ἑξῆς ἀναδιδάσκει περὶ ζώων, ἃ πρὸς θυσίας ἐστὶν ἐπιτήδεια.

ΠΕΡΙ
ΖΩΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΘΥΣΙΑΣ.

ARGUMENTUM LIBRI.

DE
ANIMALIBUS
IDONEIS SACRIFICIO;
SEU
DE VICTIMIS.

Terrestrium animalium tria tantum genera, boves, oves, caprae, volucrium duo, columbae et turtures, deo sacrificanda Moyses constituit (1.) In victimis offerendis requiritur integritas (2.) Harum aliae publice aliae privatim offeruntur (3.) Sacrificia publica sunt triplicia, holocautomata, et ea quae pro salute inventa et pro peccatis expiandis offeruntur (4.) In holocautomatis victimae mares sunt, nam hoc genus potius (5.), quae ita tractantur, ut singula in illis mactandis observanda sacrificantes hortentur ut dei virtutisque amantiores fiant (6.) Victimae in sacrificiis pro salute utriusque sunt sexus (7. 8.) Huius generis quoque sunt sacrificia laudis (αἰνήσεως) (9.) Sacrificia pro peccato variantur personis et victimis; nam quo quis est nobiliori loco constitutus, eo potiora etiam animalia a tali mactanda sunt (10. 11.) A sacerdotibus victimae absumuntur in honorem offerentis, ut poenitentes securius credant se habere Deum propitium, aliisque de causis (12.) Aliud sacrificium, quod votum magnum dicitur, ex tribus dictis coniunctum constat (13. 14.) Praeter ista sacrificia sunt alia sacerdotum privata, ne propter ministerium, quo funguntur, immunes videantur (15.)

§. 1. Τῶν εἰς τὰς ἱερουργίας ζώων τὰ μέν ἐστι
χερσαῖα, τὰ δὲ ἀεροπόρα. Τὰ μὲν οὖν τῶν πτηνῶν
ἔθνη μυρία ὅσα παρελθὼν, δύο μόνα ἐξ ἁπάντων
εἵλετο περιστερὰν καὶ τρυγῶνα, διότι περιστερὰ μὲν
238 τῶν φύσει τιθασσικῶν καὶ ἀγελαστικῶν ἡμερώτα-
M. τον, τρυγὼν δὲ τῶν φύσει μονωτικῶν τιθασσότατον.
Τὰς δὲ τῶν χερσαίων ἀμυθήτους ἀγέλας ὧν οὐδ' ἀ-
ριθμὸν εὑρεῖν εὔπορον ὑπερβὰς, τρεῖς ἀριστίνδην
ἐπέκρινε, βοῶν καὶ προβάτων καὶ αἰγῶν. Ἡμερώ-
ταται γὰρ αὗται καὶ χειροηθέσταται. Βουκόλια γοῦν
μεγάλα καὶ αἰπόλια καὶ ποίμνια πρὸς ἑνὸς ἄγονται
τοῦ τυχόντος, οὐκ ἀνδρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ κομιδῇ
νηπίου παιδὸς, εἴς γε νομὰς ἐξιόντα καὶ ὁπότε δέοι
πάλιν εἰς σηκοὺς ὑποστρέφοντα ἐν κόσμῳ. Τῆς δὲ
ἡμερότητος πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα σημεῖα, σαφέστατα
δὲ ταυτὶ, τό τε πάντα χλοηφάγα εἶναι καὶ μηδὲν αὐ-
τῶν σαρκοβόρον, καὶ τὸ μήτε γαμψοὺς ὄνυχας ἔχειν,
μήτε τὴν ἔκφυσιν τὴν τῶν ὀδόντων παντελῆ. Τὸ γὰρ
ἐνδοτέρω φάτνιον οὐκ ὀδοντοφυεῖ, ἀλλ' ὅσοι τῶν ὀ-
δόντων κατ' αὐτοῦ ἐπιλελοίπασι. Πρὸς δὲ τούτοις
καὶ βιωφελέστατα τῶν ζώων εἰσί. Κριοὶ μὲν εἰς ἐ-
σθῆτας τὴν ἀναγκαιοτάτην σκέπην σωμάτων· βόες δὲ
εἰς τὸ ἀρόσαι γῆν καὶ προετοιμάσασθαι σπόρον καὶ
τὸν γινόμενον ἀλοῆσαι καρπὸν, εἰς μετουσίαν καὶ ἀ-
πόλαυσιν τροφῆς· αἰγῶν δὲ καὶ τρίχες καὶ δοραὶ 836
συνυφαινόμεναί τε καὶ συῤῥαπτόμεναι φορηταὶ γεγό- P.
νασιν ὁδοιπόροις οἰκίαι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐν στρα-
τείαις, οὓς ἔξω πόλεως ἐν ὑπαίθρῳ διατρίβειν ἀναγ-
κάζουσιν αἱ χρεῖαι τὰ πολλά.

§. 2. Πάντα δὲ ὁλόκληρα περὶ μηδὲν μέρος κηραίνοντα τὰ τοῦ σώματος, ὅλα δι' ὅλων ἀσινῆ, μώμων ἀμέτοχα. Τοσαύτη γοῦν ἐστι πρόνοια οὐ μόνον τοῖς ἀνάγουσι τὰς θυσίας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἱερωμένοις, ὥςτε οἱ δοκιμώτατοι τῶν ἱερέων ἀριστίνδην ἐπικριθέντες εἰς τὴν τῶν μώμων σκέψιν, ἀπὸ

τῆς κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν ἄκρων ἐρευνᾶσθαι, ὅσα τε ἐμφανῆ καὶ ὅσα ἐπὶ γαστρὶ καὶ μηροῖς ἀνακέκρυπται, μήπου τις βραχεῖα λώβη διαλέληθε. Τὸ δὲ ἀκριβὲς καὶ περιττὸν τῆς ἐξετάσεως οὐχ ἕνεκα τῶν καταθυομένων, ἀλλὰ τοῦ περὶ τοὺς καταθύοντας ὑπαιτίου γίνεται. Βούλεται γὰρ αὐτοὺς ἀναδιδάξαι διὰ συμβόλων, ὁπότε προσέρχοιντο εἰς βωμούς, ἢ εὐξόμενοι, ἢ εὐχαριστήσοντες, μηδὲν ἀρρώστημα ἢ πάθος ἐπιφέρεσθαι τῇ ψυχῇ, πειρᾶσθαι δὲ ὅλην δι᾽ ὅλων ἀκηλίδωτον αὐγάζειν, ὡς ἰδόντα μὴ ἀποστραφῆναι θεόν.

§. 3. Ἐπεὶ δὲ τῶν θυσιῶν αἱ μέν εἰσιν ὑπὲρ ἅπαντος τοῦ ἔθνους, εἰ δὲ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους, αἱ δὲ ὑπὲρ ἑκάστου
239 τῶν ἱερουργεῖν ἀξιούντων, λεκτέον πρότερον περὶ
M. τῶν κοινῶν. Θαυμαστὴ δὲ ἡ τούτων τάξις ἐστίν. Αἱ μὲν γὰρ ἀνάγονται καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, αἱ δὲ ταῖς νουμηνίαις καὶ ἱερομηνίαις, αἱ δὲ νηστείαις, αἱ δὲ τρισὶ καιροῖς ἑορτῶν. Καθ᾽ ἑκάστην μὲν οὖν ἡμέραν δύο ἀμνοὺς ἀνάγειν διείρηται, τὸν μὲν ἅμα τῇ ἕῳ, τὸν δὲ δείλης ἑσπέρας, ὑπὲρ εὐχαριστίας ἑκάτερον, τὸν μὲν ὑπὲρ τῶν μεθ᾽ ἡμέραν, τὸν δ᾽ ὑπὲρ τῶν νύκτωρ εὐεργεσιῶν, ἃς ἀπαύστως καὶ ἀδιαστάτως τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ὁ θεὸς χορηγεῖ. Ταῖς δὲ ἑβδόμαις διπλασιάζει τὸν τῶν ἱερείων ἀριθμόν, ἴσα προστιθεὶς ἴσοις, ἰσότιμον ἡγούμενος τὴν ἑβδόμην αἰῶνι ἣν καὶ γενέθλιον τοῦ κόσμου παντὸς ἀνέγραψεν. Οὗ χάριν τὴν τῆς ἑβδόμης θυσίαν ἐξομοιῶσαι τῇ ἐνδελεχείᾳ τῶν ἡμερησίων ἀμνῶν διενοήθη. Δὶς δὲ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐπιθυμιᾶται τὰ πάντων εὐωδέστατα θυμιαμάτων εἴσω τοῦ καταπετάσματος, ἀνίσχοντος ἡλίου καὶ δυομένου πρό τε τῆς ἑωθινῆς θυσίας καὶ μετὰ τὴν ἑσπερινήν, ὡς εἶναι τὰ μὲν ἔναιμα εὐχαριστίαν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐναίμων, τὰ δὲ θυμιάματα ὑπὲρ τοῦ ἡγεμονικοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν λογικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐμορφώθη πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέαν

εἰκόνος θείας. Ἄρτοι δὲ προτίθενται ταῖς ἑβδόμαις ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἰσάριθμοι τοῖς μησὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ, δυσὶ θέμασιν ἀνὰ ἕξ, δώδεκα, κατὰ τὴν λόγον τῶν ἰσημεριῶν ἑκάτερα. Δύο γάρ εἰσιν ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἐαρινή τε καὶ μετοπωρινή, αἳ μησὶν ἓξ καταριθ- 837
μοῦνται. Ἐαρινῇ μὲν τὰ σπαρτὰ πάντα τελειογονεῖ- P.
ται, καθ᾽ ὃν χρόνον τὰ δένδρα γεννᾶν ἄρχεται· μετοπωρινῇ δὲ καὶ ὁ τῶν δένδρων καρπὸς τελεσφορεῖται, ἐν ᾧ καιρῷ πάλιν ἀρχὴ σπορᾶς. Οὕτω δολιχεύουσα ἡ φύσις τὸν αἰῶνα ἄλλας ἐπ᾽ ἄλλας ἀμείβει δωρεὰς ἀνθρώπων γένει, ὧν εἰσι σύμβολα αἱ διτταὶ τῶν προκειμένων ἄρτων ἑξάδες. Αἰνίττονται δὲ καὶ τὴν ὠφελιμωτάτην τῶν ἀρετῶν ἐγκράτειαν, ἣ δορυφορεῖται πρὸς εὐκολίας καὶ εὐτελείας καὶ ὀλιγοδείας, διὰ τὸν ἐξ ἀκολασίας καὶ πλεονεξίας βλαβερώτατον ἐπιτειχισμόν. Ἄρτος γὰρ ἐραστῇ σοφίας διαρκὴς τροφή, παρέχουσα καὶ τὰ σώματα ἄνοσα καὶ τὸν λογισμὸν ὑγιᾶ καὶ νηφάλιον. Ὄψα δὲ καὶ μελίπηκτα καὶ ἡδύσματα καὶ ὅσα σιτοπόνων καὶ ὀψαρτυτῶν περιεργίαι τεχνιτεύουσι καταγοητεύουσαι τὴν ἄμουσον καὶ ἀφιλόσοφον καὶ ἀνδραποδωδεστάτην τῶν αἰσθήσεων γεῦσιν, ὑπηρετοῦσαν καλῷ μὲν οὐδενὶ θεάματι ἢ ἀκούσματι, γαστρὸς δὲ τῆς ταλαίνης ἐπιθυμίᾳ, νόσους σώματι καὶ ψυχῇ κατασκευάζει πολλάκις ἀνιάτους. Συνεπιτίθεται δὲ τοῖς ἄρτοις λιβανωτὸς καὶ
240 ἅλες. Ὁ μὲν σύμβολον τοῦ μηδὲν ἥδυσμα εὐωδέ-
M. στερον ὀλιγοδείας εἶναι καὶ ἐγκρατείας παρὰ σοφίᾳ δικαζούσῃ, οἱ δὲ ἅλες διαμονῆς τῆς τῶν συμπάντων, — οἷς γὰρ ἂν περιπασθῶσι διατηροῦσι — καὶ ἱκανοῦ προσοψήματος. Οἶδ᾽ ὅτι χλεύην θήσουσι καὶ γέλωτα ταῦτα οἱ περὶ τὰ συμπόσια καὶ τὰς εὐωχίας πραγματευόμενοι, καὶ πολυτελεῖς τραπέζας μεταδιώκοντες, οἱ ὀρνέων καὶ ἰχθύων καὶ κρεῶν καὶ τῆς ὁμιατρόπου φλυαρίας ἄθλιοι δοῦλοι, μηδ᾽ ὄναρ ἀληθοῦς ἐλευθερίας γεύσασθαι δυνάμενοι. Ὧν ὀλίγα φροντιστέον τοῖς κατὰ θεὸν πρὸς τὴν τοῦ ὄντος ὄν-

τως θρήσκειαν ζῆν ἐγνωκόσιν, οἱ τῶν σαρκὸς ἡδονῶν ἀλογεῖν πεπαιδευμένοι, τὰς τῆς διανοίας χαρὰς καὶ εὐπαθείας θεωρίᾳ τῶν τῆς φύσεως ἐνασκούμενοι, μεταδιώκουσι.

§. 4. Τοσαῦτα περὶ τούτων διαλεχθεὶς ἄρχεται διαιρεῖν τὰ τῶν θυσιῶν γένη καὶ τέμνων εἰς τρία εἴδη τὰ ἀνωτάτω· τὸ μὲν ὁλόκαυτον ποιεῖ, τὸ δὲ σωτήριον, τὸ δὲ περὶ ἁμαρτίας. Εἶθ' ἕκαστον τοῖς ἁρμόττουσιν ἐπιδιώκει, τοῦ πρέποντος ἅμα καὶ εὐαγοῦς οὐ μετρίως στοχασάμενος. Παγκάλη δὲ καὶ προςφυεστάτη τοῖς πράγμασιν ἡ διαίρεσις ἀκολουθίαν ἔχουσα καὶ εἱρμόν. Εἰ γὰρ βούλοιτό τις ἐξετάζειν ἀκριβῶς τὰς αἰτίας ὧν ἕνεκα τοῖς πρώτοις ἔδοξεν ἀνθρώποις ἐπὶ τὰς διὰ θυσιῶν εὐχαριστίας ὁμοῦ καὶ λιτὰς ἐλθεῖν, εὑρήσει δύο τὰς ἀνωτάτω. Μίαν μὲν τὴν πρὸς θεὸν τιμὴν, τὴν ἄνευ τινὸς ἑτέρου διὰ τὸ μόνον γινομένην καὶ ἀναγκαῖον καλόν. Ἑτέραν δὲ τὴν τῶν θυόντων προηγουμένην ὠφέλειαν. Διττὴ δέ 838
ἐστιν, ἡ μὲν ἐπὶ μετουσίᾳ ἀγαθῶν, ἡ δὲ ἐπὶ κακῶν P.
ἀπαλλαγῇ. Τῇ μὲν οὖν κατὰ θεὸν δι' αὐτὸν μόνον γινομένῃ προςήκουσαν ὁ νόμος ἀπένειμε θυσίαν τὴν ὁλόκαυτον, ὁλοκλήρῳ καὶ παντελεῖ μηδὲν ἐπιφερομένην τῆς θνητῆς φιλαυτίας ὁλόκληρον καὶ παντελῆ. Τὴν δὲ χάριν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ διαίρεσιν ἐπεδέχετο ἡ δόξα καὶ αὐτὸς διεῖλε, κατὰ τὴν μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν ὁρίσας θυσίαν, ἣν ὠνόμασε σωτήριον. Τῇ δὲ φυγῇ τῶν κακῶν ἀπονείμας τὴν περὶ ἁμαρτίας ὡς τρεῖς εἶναι δεόντως ἐπὶ τρισί· τὴν μὲν ὁλόκαυτον, δι' αὐτὸν
241 μόνον τὸν θεὸν ὃν καλὸν τιμᾶσθαι, μὴ δι' ἕτερον,
M. τὰς δ' ἄλλας δι' ἡμᾶς· τὴν μὲν οὖν σωτήριον ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ βελτιώσει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· τὴν δὲ περὶ ἁμαρτίας ἐπὶ θεραπείᾳ ὧν ἐπλημμέλησε ψυχή.

§. 5. Λεκτέον δὲ περὶ ἑκάστης ψυχῆς τὰ νομοθετηθέντα τὴν ἀρχὴν ποιησαμένοις ἀπὸ τῆς ἀρίστης. Ἀρίστη δέ ἐστιν ἡ ὁλόκαυτος. "Ἔστω δὲ," φησί,

"πρῶτον μὲν τὸ ἱερεῖον ἄῤῥεν, ἐκ τῶν πρὸς τὰς θυσίας ἀριστίνδην ζώων ἐπικριθὲν, μόσχος, ἢ ἀμνὸς, ἢ ἔριφος. Ἔπειτα δὲ ἀπονιψάμενος ὁ προςάγων τὰς χεῖρας ἐπιφερέτω τῇ τοῦ ἱερείου κεφαλῇ. Καὶ μετὰ ταῦτα λαβών τις τῶν ἱερέων καταθυέτω καὶ φιάλην ἕτερος ὑποσχὼν καὶ δεξάμενος τοῦ αἵματος ἐν κύκλῳ περιιὼν τὸν βωμὸν ἐπιῤῥαινέτω, καὶ τὸ ἱερεῖον ἀποδαρὲν εἰς ὁλόκληρα μέρη διανεμέσθω, κοιλίας ἀποπλυνομένης καὶ ποδῶν. Εἶτα σύμπαν τὸ ἱερεῖον πυρὶ θεοῦ τοῦ βωμοῦ παραδιδόσθω," *) γεγονὸς καὶ ἐξ ἑνὸς πολλὰ καὶ ἐκ πολλῶν ἕν. Ταῦτα μὲν ἡ ῥητὴ πρόςταξις περιέχει. Μηνύεται δὲ καὶ νοῦς ἕτερος αἰνιγματώδη λόγον ἔχων τὸν διὰ συμβόλων. Σύμβολα δέ ἐστι τὰ λεχθέντα φανερὰ ἀδήλων καὶ ἀφανῶν. Ἄῤῥεν εὐθέως τὸ ὁλόκαυτον ἱερεῖον, ἐπειδὴ τοῦ θήλεος καὶ ἡγεμονικώτερον καὶ συγγενέστερον αἰτίῳ δραστικῷ. Τὸ γὰρ θῆλυ ἀτελὲς, ὑπήκοον, ἐν τῷ πάσχειν μᾶλλον ἢ ποιεῖν ἐξεταζόμενον. Δυοῖν δὲ ὄντοιν, ἐξ ὧν ἡ ἡμετέρα ψυχὴ συνέστη, λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου, τὸ μὲν λογικὸν τῆς ἄῤῥενος γενεᾶς ἐστιν, ὅπερ νοῦς καὶ λογισμὸς κεκλήρωται· τὸ δ᾽ ἄλογον τῆς γυναικῶν, ὅπερ ἔλαχεν αἴσθησις. Νοῦς δὲ αἰσθήσεως, ὡς ἀνὴρ γυναικὸς, καθ᾽ ὅλον γένος ἀμείνων, ὃς ἄμωμος ὢν καὶ καθαρθεὶς καθάρσεσι ταῖς ἀρεταῖς τελείαις αὐτός ἐστιν ἡ εὐαγεστάτη θυσία, καὶ ὅλη δι᾽ ὅλων εὐάρεστος θεῷ. Τὰς δὲ ἐπιτιθεμένας τῇ τοῦ ζώου κεφαλῇ χεῖρας δεῖγμα σαφέστατον εἶναι συμβέβηκε πράξεων ἀνυπαιτίων, καὶ βίου μηδὲν ἐπιφερομένου τῶν εἰς κατηγορίαν, ἀλλὰ τοῖς τῆς φύσεως νόμοις καὶ θεσμοῖς συνᾴδοντος. Βούλεται γὰρ τοῦ θύοντος πρῶτον μὲν τὸν 839
νοῦν ὁσιοῦσθαι γνώμαις ἀγαθαῖς καὶ συμφερούσαις P.
ἐνασκούμενον, ἔπειτα δὲ τὸν βίον ἐξ ἀρίστων συνε-

*) Lev. 1, 3 sqq.

στῆναι πράξεων, ὡς ἅμα τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει
δύνασθαί τινα παῤῥησιασάμενον ἐκ καθαροῦ τοῦ
συνειδότος τοιαῦτα εἰπεῖν· αἱ χεῖρες αὗται οὔτε δῶ-
ρον ἐπ' ἀδίκοις ἔλαβον, οὔτε τὰς ἐξ ἁρπαγῆς καὶ
242 πλεονεξίας διανομὰς, οὔθ' αἵματος ἀθώου προς-
M. ήψαντο, οὐ πήρωσιν, οὐχ ὕβριν, οὐ τραῦμα, οὐ
βίαν εἰργάσαντο, οὐκ ἄλλῳ τὸ παράπαν οὐδενὶ τῶν
κατηγορίαν ἢ ψόγον ἐχόντων ὑπηρέτησαν, ἀλλ' ὑ-
ποδιάκονοι πάντων ἐγένοντο καλῶν καὶ συμφερόν-
των, ἅπερ τῇ σοφίᾳ καὶ νόμοις καὶ καλοῖς καὶ νο-
μίμοις ἀνδράσι τετίμηται.

§. 6. Τὸ δὲ αἷμα κύκλῳ προςχεῖται τῷ βωμῷ, διότι κύκλος σχημάτων τελειότατον καὶ ὑπὲρ τοῦ μέρος οὐδὲν ἔρημον καὶ κενὸν ἀπολειφθῆναι ψυχικῆς σπονδῆς. Ψυχῆς γὰρ κυρίως εἰπεῖν ἐστι σπονδὴ τὸ αἷμα. Συμβολικῶς οὖν ἀναδιδάσκει τὴν διάνοιαν ὅλην δι' ὅλου ἐν κύκλῳ χορεύουσαν ἐν πάσαις ἰδέαις λόγων καὶ βουλευμάτων καὶ ἔργων ἐπιδείκνυσθαι τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀρέσκειαν. Ἀποπλύνεσθαι δὲ κοιλίαν καὶ πόδας διείρηται, πάνυ συμβολικῶς. Διὰ μὲν γὰρ τῆς κοιλίας αἰνίττεται, ὡς τὴν ἐπιθυμίαν ἀπονίπτεσθαι συμφέρον, κηλίδων καὶ μέθης καὶ παροινίας μεστὴν, κακὸν βλαβερώτατον ἐπὶ λύμῃ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων συγκροτούμενόν τε καὶ συνασκούμενον. Διὰ δὲ τοῦ τοὺς πόδας ἀπολούεσθαι τὸ μηκέτι βαίνειν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αἰθεροβατεῖν. Ἡ γὰρ τοῦ φιλοθέου ψυχὴ πρὸς ἀλήθειαν ἀπὸ γῆς ἄνω πρὸς οὐρανὸν πηδᾷ καὶ πτερωθεῖσα μετεωροπορεῖ συντάττεσθαι γλιχομένη καὶ συγχορεύειν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῇ τῶν ἄλλων ἀστέρων ἱερωτάτῃ καὶ παναρμονίῳ στρατιᾷ, ταξιαρχοῦντος καὶ ἡγεμονεύοντος τοῦ θεοῦ, τοῦ τὴν ἀνανταγώνιστον καὶ ἀναφαίρετον βασιλείαν ἔχοντος, δι' ἧς ἐνδίκως ἕκαστα πρυτανεύεται. Ἡ δὲ εἰς μέλη τοῦ ζώου διανομὴ δηλοῖ ἤτοι ὡς ἓν τὰ πάντα, ἢ ὅτι ἐξ ἑνός τε καὶ εἰς ἕν, ὅπερ οἱ μὲν κόρον καὶ χρησμοσύνην ἐκά-

λεσαν, αἱ δὲ ἐκπύρωσιν καὶ διακόσμησιν· ἐκπύρωσιν μὲν, κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ δυναστείαν τῶν ἄλλων ἐπικρατήσαντος, διακόσμησιν δὲ κατὰ τὴν τῶν τεττάρων στοιχείων ἰσονομίαν, ἣν ἀντιδιδόασιν ἀλλήλοις. Ἐμοὶ δὲ εὐθυβολώτερον σκοπουμένῳ δοκεῖ τοῦτο δηλοῦσθαι· ἡ τιμῶσα ψυχὴ τὸ ὂν, δι' αὐτὰ τὰ ὂν ὀφείλει μὴ ἀλόγως μηδ' ἀνεπιστημόνως, ἀλλὰ καὶ σὺν ἐπιστήμῃ καὶ λόγῳ τιμᾶν. Ὁ δὲ περὶ αὐτοῦ λόγος τομὴν ἐπιδέχεται καὶ διαίρεσιν καθ' ἑκάστην τῶν θείων δυνάμεων καὶ ἀρετῶν. Ὁ γὰρ θεὸς ἀγαθός τε ἐστι καὶ ποιητὴς καὶ γεννέτης τῶν ὅλων καὶ προνοητικὸς ὧν ἐγέννησε, σωτήρ τε καὶ εὐεργέτης μακαριώτατος καὶ πάσης εὐδαιμονίας ἀνάπλεως, ὧν ἕκαστον καὶ
καθ' αὐτὸ ἰδίᾳ σεμνὸν καὶ ἐπαινετὸν καὶ μετὰ τῶν 840
ὁμογενῶν ἐξεταζόμενον. Ἔχει δὲ καὶ τὰ ἄλλα ταύ- P.
243 τῃ. Ὅταν βουληθῇς σῇ διανοίᾳ εὐχαριστῆσαι θεῷ
M. περὶ γενέσεως κόσμου τὴν εὐχαριστίαν καὶ περὶ τῶν ὁλοσχερῶν αὐτοῦ μερῶν, ὡς ἂν ζώου τελειοτάτου μελῶν, οἷον οὐρανοῦ λέγω καὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀπλανῶν ἀστέρων· εἶτα γῆς καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς ζώων καὶ φυτῶν· εἶτα καὶ πελαγῶν καὶ ποταμῶν αὐθιγενῶν τε καὶ χειμάῤῥων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς· ἔπειτα ἀέρος καὶ τῶν κατ' αὐτὸν μεταβολῶν. Χειμὼν γὰρ καὶ θέρος, ἔαρ τε καὶ μετόπωρον αἱ ἐτήσιοι καὶ βιωφελέσταται ὧραι, παθήματα ἀέρος γεγόνασιν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν μετὰ σελήνην τρεπομένων. Καὶ ἐὰν ἄρα ποτὲ περὶ ἀνθρώπων εὐχαριστῇς, μὴ μόνον περὶ τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰδῶν καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν εὐχαριστήσεις, ἀνδρῶν, γυναικῶν, Ἑλλήνων, Βαρβάρων, τῶν ἐν ἠπείροις, τῶν τὰς νήσους εἰληχότων. Καὶ ἂν περὶ ἑνὸς ἀνδρὸς, τέμε τῷ λόγῳ τὴν εὐχαριστίαν μὴ εἰς τὰ λεπτότατα μέχρι τῶν ἐσχάτων, ἀλλὰ εἰς τὰ συνεκτικώτατα, σῶμα καὶ ψυχὴν τὸ πρῶτον, ἐξ ὧν συνέστηκεν, εἶτα εἰς λόγον καὶ νοῦν καὶ αἴσθησιν. Οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἀ-

ναξία θεοῦ ἀκοῆς καὶ ὑπὲρ ἑκάστου τούτων εὐχαριστία καθ᾽ αὑτήν.

§. 7. Ἀπόχρη τοσαῦτα περὶ τῆς θυσίας τῆς ὁλοκαύτου λελέχθαι. Τὴν δὲ τοῦ σωτηρίου λεγομένην ἑξῆς ἐπισκεπτέον. Ἐπὶ ταύτης γὰρ ἀδιαφορεῖ, ἐάν τε ἄῤῥεν ᾖ τὸ ἱερεῖον ἐάν τε καὶ θῆλυ. Σφαγέντος δὲ τρία ταῦτα ὑπεξαιρεῖται τῷ βωμῷ, τὸ στέαρ, καὶ λοβὸς ἥπατος, καὶ νεφροὶ δύο. Τὰ δὲ ἄλλα τῷ καταθύσαντι εὐωχία. Διὰ τί δὲ τὰ μέρη ταῦτα τῶν ἐντοσθίων καθιεροῦται μετὰ ἀκριβείας ἐπισκεπτέον, ἐκεῖνο μὴ παρελθόντας. Διαλογιζόμενος ἐν ἐμαυτῷ πολλάκις καὶ ταῦτα διερευνώμενος ἐπηπόρησα, τί δήποτε λοβὸν μὲν ἥπατος καὶ νεφροὺς καὶ στέαρ ἀπαρχὰς τῶν καταθυομένων ζώων ὑπεξείλετο ὁ νόμος, οὔτε δὲ καρδίαν οὔτε ἐγκέφαλον, τοῦ ἡγεμονικοῦ τῷ ἑτέρῳ τούτων ἐνδιαιτωμένου; Τὸ δὲ αὐτὸ νομίζω καὶ ἄλλους οὐκ ὀλίγους τῶν διανοίᾳ μᾶλλον ἢ ὀφθαλμοῖς ταῖς ἱεραῖς ἐντυγχανόντων γραφαῖς ἐπιζητήσειν. Ἐὰν μὲν οὖν ἐπισκεψάμενοι πιθανωτέραν αἰτίαν εὕρωσιν, ἑαυτούς τε καὶ ἡμᾶς ὠφελήσουσιν. Εἰ δὲ μή, τὴν ἐπινοηθεῖσαν ὑφ᾽ ἡμῶν ἐπικρινάτωσαν εἰ δόκιμος. Ἔστι δὲ ἥδε. Τὸ ἡγεμονικὸν μόνον τῶν ἐν ἡμῖν ἀφροσύνην καὶ ἀδικίαν καὶ δειλίαν καὶ τὰς ἄλλας κακίας δύναταί τε καὶ χωρεῖ. Τούτου δὲ οἶκος τὸ ἕτερον τῶν λεχθέντων
244 ἐστιν, ἐγκέφαλος ἢ καρδία. Ἐδικαίωσεν οὖν ὁ ἱε-
M. ρὸς λόγος, τῷ τοῦ θεοῦ βωμῷ, δι᾽ οὗ πάντων ἁ-
μαρτημάτων καὶ παρανομημάτων ἀπολύσεις γίνον- 841
ται καὶ παντελεῖς ἀφέσεις, μὴ προσφέρειν ἀγγεῖον, P.
ἐν ᾧ ποτε φωλεύσας ὁ νοῦς ἐπὶ τὴν ἀδικίας καὶ ἀσεβείας ἀνοδίαν ἐχώρησεν, ἐκτραπόμενος τῆς ἐπ᾽ ἀρετὴν καὶ καλοκαγαθίαν ἀγούσης ὁδοῦ. Εὔηθες γὰρ τὰς θυσίας μὴ λήθην ἁμαρτημάτων, ἀλλ᾽ ὑπόμνησιν αὐτῶν κατασκευάζειν. Τοῦτ᾽ αἴτιον εἶναί μοι δοκεῖ τοῦ μηδέτερον τῶν ἡγεμονίαν ἐχόντων ἐγ-

κέφαλον ἢ καρδίαν προςφέρεσθαι. Ἃ δὲ διείρηται, λόγον ἔχει προςήκοντα. Τὸ μὲν στέαρ, ὅτι καὶ πιότατον καὶ τῶν σπλάγχνων φυλακτήριον. Ἐπαμπίσχει γὰρ αὐτὰ καὶ πιαίνει καὶ τῇ μαλακότητι τῆς ἐπαφῆς ὠφελεῖ. Οἱ δὲ νεφροὶ διὰ τοὺς παραστάτας καὶ τὰ γεννητικὰ, οἷς παροικοῦντες ἀγαθῶν τρόπον γειτόνων βοηθοῦσι καὶ συμπράττουσιν, ὅπως ὁ τῆς φύσεως σπόρος εὐοδῇ μηδενὸς τῶν πλησίον ἐμποδίζοντος. Αὐτοὶ μὲν γὰρ αἱμοειδεῖς εἰσὶ δεξαμεναὶ, οἷς ἡ τῶν περιττωμάτων ὑγρὰ κάθαρσις ἀποκρίνεται. Οἱ δὲ παραστάται πλησίον, δι' ὧν ἄρδεται ὁ σπόρος. Λοβὸς δὲ ἥπατος τοῦ κυριωτάτου τῶν σπλάγχνων ἐστὶν ἀπαρχὴ, δι' οὗ τὴν τροφὴν ἐξαιματοῦσθαι συμβέβηκε, καὶ ἐποχετευμένην τῇ καρδίᾳ φέρεσθαι διὰ φλεβῶν εἰς τὴν τοῦ ὅλου σώματος διαμονήν. Στόμαχος μὲν γὰρ παρακείμενος τῇ καταπόσει τὴν ὑπὸ τῶν ὀδόντων τμηθεῖσαν πρότερον καὶ λεανθεῖσαν αὖθις τροφὴν ὑποδέχεται καὶ προκατεργάζεται. Κοιλία δὲ παρὰ στομάχου λαμβάνουσα τὴν δευτέραν ὑπηρεσίαν ἀποτελεῖ πρὸς ἣν ὑπὸ φύσεως ἐτάχθη, χύλωσιν ἀπεργαζομένη τῆς τροφῆς. Αὐλοὶ δὲ δύο τῆς κοιλίας σωληνοειδεῖς ἐκπεφύκασιν, εἰς ἧπαρ ἐπαντλοῦντες ταῖς διαπεφυκυίαις ἐν αὐτῷ δεξαμεναῖς. Ἔχει δὲ διττὴν δύναμιν ἧπαρ, διακριτικήν τε καὶ προςεξαιματωσιν. Ἡ μὲν οὖν διακριτικὴ πᾶν ὅσον ἀτέραμνον καὶ δυςκατέργαστον εἰς τὸ παρακείμενον χολῆς ἀγγεῖον ἀποκρίνει. Ἡ δὲ ἑτέρα τὸ καθαρὸν καὶ διηθημένον τῷ περὶ αὐτὴν φλογμῷ τρέπει μὲν εἰς αἷμα ζωτικώτατον, ἀναθλίβει δὲ εἰς καρδίαν, ἀφ' ἧς ὡς ἐλέχθη ταῖς φλεψὶν ἐποχετευόμενον διὰ παντὸς εἰλεῖται τοῦ σώματος, γινόμενον αὐτῷ τροφή. Προςθετέον δὲ καὶ ἐκεῖνο τοῖς εἰρημένοις, ὅτι τὴν τοῦ ἥπατος φύσιν μετέωρον τε καὶ λειοτάτην οὖσαν καὶ διὰ λειότητα φανοτάτου κατόπτρου λόγον ἔχειν συμβέβηκεν, ἵν' ἐπειδὰν τῶν ἡμερινῶν φροντίδων ἀναχωρήσας ὁ

νοῦς, ὕπνῳ μὲν παρειμένου τοῦ σώματος, μηδεμιᾶς
245 δὲ τῶν αἰσθήσεων ἱσταμένης ἐμποδὼν, ἀνακυκλεῖν
M. αὐτὸν ἄρξηται καὶ τὰ νοήματα καθαρῶς ἐφ᾽ ἑαυτοῦ
σκοπεῖν, οἷα εἰς κάτοπτρον ἀποβλέπων τὸ ἧπαρ, ἕ-
καστα εἰλικρινῶς καταθεᾶται τῶν νοητῶν, καὶ πε-
ριβλεπόμενος ἐν κύκλῳ τὰ εἴδωλα, μή τι πρόσεστιν
αἶσχος, ἵνα τὸ μὲν φύγῃ, τὸ δὲ ἐναντίον ἕληται, 842
καὶ πάσαις ταῖς φαντασίαις εὐαρεστήσας, προφη- P.
τεύει διὰ τῶν ὀνείρων τὰ μέλλοντα.

§. 8. *Δυσὶ δὲ μόναις ἡμέραις ἐπιτρέπει* *) τὴν χρῆσιν τῆς τοῦ σωτηρίου θυσίας ποιεῖσθαι, μηδὲν εἰς τὴν τρίτην ἀπολείποντας, πολλῶν χάριν. Ἑνὸς μὲν, ὅτι τὰ τῆς ἱερᾶς τραπέζης πάντα καιρίως δεῖ προσφέρεσθαι, σπουδὴν ποιουμένους, ὡς μὴ μεταβάλῃ μήκει χρόνου· κρεῶν δὲ ἑώλων εὔσηπτος ἡ φύσις καὶ ἂν ἡδύσμασι παραρτυθῇ. Ἑτέρου δὲ, ὅτι τὰς θυσίας ἀταμιεύτους εἶναι προσήκει καὶ πᾶσιν εἰς μέσον προκεῖσθαι τοῖς δεομένοις. Εἰσὶ γὰρ οὐκέτι τοῦ τεθυκότος, ἀλλ᾽ ᾧ τέθυται τὸ ἱερεῖον, ὃς εὐεργέτης καὶ φιλόδωρος ὢν κοινωνὸν ἀπέφηνε τοῦ βωμοῦ καὶ ὁμοτράπεζον τὸ συμπόσιον τῶν τὴν θυσίαν ἐπιτελούντων, οἷς παραγγέλλει μὴ νομίζειν ἑστιᾶν. Ἐπίτροποι γὰρ εὐωχίας εἰσὶν, οὐχ ἑστιάτορες. Ὁ δὲ ἑστιάτωρ ἐστιν, οὗ συμβέβηκεν εἶναι καὶ τὴν παρασκευὴν, ἣν οὐ θέμις ἀποκρύπτειν, φειδωλίαν καὶ ἀνελεύθερον κακίαν φιλανθρωπίας ἀρετῆς εὐγενοῦς προκρίνοντας. Τελευταίου δὲ, ὅτι τὴν τοῦ σωτηρίου θυσίαν ὑπὲρ δυοῖν συμβέβηκε προσάγεσθαι, ψυχῆς τε καὶ σώματος, ὧν ἑκατέρῳ μίαν ἡμέραν ἀπένειμεν εἰς εὐωχίαν τῶν κρεῶν. Ἥρμοττε γὰρ ἰσάριθμον χρόνον ὁρισθῆναι τοῖς πεφυκόσι σώζεσθαι τῶν ἐν ἡμῖν, ὡς τῇ μὲν προτεραίᾳ λαμβάνειν ἅμα τῇ βρώσει τῆς ψυχικῆς σωτηρίας ὑπομνη-

*) Lev. 19, 6.

μα, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ τῆς κατὰ τὸ σῶμα ὑγείας. Ἐπεὶ δὲ τρίτον οὐδὲν ἦν ὃ κυρίως πέφυκε σωτηρίαν ἐνδέχεσθαι, τὴν εἰς τρίτην ἡμέραν χρῆσιν ἀνὰ κράτος ἀπηγόρευσε, προςτάξας, εἰ καὶ τύχοι τι κατ᾽ ἄγνοιαν ἢ λήθην ἀπολειφθὲν, εὐθὺς ἀναλίσκεσθαι πυρί. Τὸν δὲ γευσάμενον αὐτὸ μόνον ἔνοχον ἀποφαίνει, λέγων αὐτῷ, „Τεθνηκέναι νόμιζων, ὦ κατάγελαστε, οὐ τέθνηκας. Οὐ προςῃκάμην ἀθύτων, ἀνιέρων, βεβήλων, ἀκαθάρτων, ὧν ἥψηκας κρεῶν, ὦ γαστρίμαργε, θυσιῶν οὐδ᾽ ὄναρ ἐπῃσθημένος."

§. 9. Τῆς δὲ τοῦ σωτηρίου θυσίας ἐν εἴδει περιλαμβάνεται ἡ λεγομένη τῆς αἰνήσεως, ἥτις λόγον ἔχει τοιόνδε. *) Ὁ μηδενὶ τοπαράπαν ἀβουλήτῳ περιπεσὼν, μήτε κατὰ σῶμα, μήτε κατὰ τὰ ἐκτὸς, ἀλλ᾽ ἀπολέμῳ καὶ εἰρηναίῳ βίῳ χρώμενος ἐν εὐπαθείᾳ τε καὶ εὐτυχίαις ἐξεταζόμενος, ἀπήμων καὶ ἄπταιστος ὢν καὶ τὸ μακρὸν τοῦ βίου πέλαγος εὐθύνων ἐν εὐδίᾳ καὶ γαλήνῃ πραγμάτων, ἐπιπνεούσης ἀεὶ κατ᾽ οἰάκων εὐπραγίας, ἀναγκαίως ὀφείλει τὸν κυβερνήτην θεὸν, καὶ ἄνοσον μὲν σωτηρίαν, ἀζημίους δὲ ὠφελείας, καὶ συνόλως ἀμιγῆ κακῶν τὰ ἀγαθὰ δωρούμενον, ὕμνοις τε καὶ εὐδαιμονισμοῖς τε καὶ εὐχαῖς θυσίαις τε καὶ ταῖς ἄλλαις εὐχαριστίαις εὐαγῶς ἀμείβεσθαι, ἃ δὴ πάντ᾽ ἀθρόα συλλήβδην ἓν ὄνομα τὸ αἰνήσεως ἔλαχε. Ταύτην τὴν θυσίαν οὐχ ὥςπερ τὴν προτέραν τοῦ σωτηρίου δυσὶν ἡμέραις ἀναλίσκεσθαι προςτάττει **) μιᾷ δὲ αὐτὸ μόνον, ἵν᾽ οἱ ἐπιτυχόντες ἑτοίμων καὶ προχείρων εὐεργεσιῶν ἑτοίμην καὶ ἀνυπέρθετον ποιῶνται τὴν μετάδοσιν. 843 P.

§. 10. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Τὴν δὲ τρίτην ἑξῆς ἐπισκεπτέον, ἣ καλεῖται περὶ ἁμαρτίας. Αὕτη τέτμηται πολλαχῇ καὶ ἐν τοῖς προσώποις καὶ ἐν τοῖς τῶν ἱερείων

*) Lev. 19, 1 sqq. **) Lev. 7, 5.

εἴδεαι. Προσώποις μὲν ἀρχιερέως καὶ τοῦ σύμπαντος ἔθνους, καὶ ἄρχοντος ἐν μέρει καὶ ἰδιώτου· ἱερεῖα δὲ, μόσχου καὶ χιμάρου καὶ χιμαίρας ἢ ἀμνάδος. Διακέκριται δὲ καὶ μάλιστα, ἣν ἀναγκαῖον διακεκρίσθαι, τάθ᾽ ἑκούσια, τὰς τροπὰς λαμβανόντων πρὸς τὸ βέλτιον τῶν δοξάντων ἁμαρτῆσαι καὶ κακιζόντων μὲν αὐτοὺς ἐφ᾽ οἷς ἐπλημμέλησαν, μεθορμιζόντων δὲ πρὸς ζωὴν ἀνυπαίτιον. Τὰ μὲν οὖν τοῦ ἀρχιερέως ἁμαρτήματα καὶ τοῦ ἔθνους ἰσοτίμῳ καθαίρεται ζώῳ. Μόσχον γὰρ ἀνάγεσθαι περὶ ἑκατέρων προςτέτακται. Τὰ δὲ τοῦ ἄρχοντος ἐλάττονι μὲν, ἄῤῥενι δὲ καὶ τούτῳ· χίμαρος γάρ ἐστι τὸ ἱερεῖον. Τὰ δὲ τοῦ ἰδιώτου, καταδεεστέρῳ τοῦ εἴδους· θῆλυ γὰρ οὐκ ἄῤῥεν χίμαιρα καταθύεται. Ἔδει γὰρ ἰδιώτου μὲν ἄρχοντα πλέον φέρεσθαι καὶ ἐν ταῖς ἱερουργίαις. Ἄρχοντος δὲ τὸ ἔθνος, ἐπεὶ τὸ ὅλον τοῦ μέρους ἀεὶ κρεῖττον εἶναι δεῖ. Τὸν δὲ ἀρχιερέα τῷ ἔθνει τῆς αὐτῆς ἠξιῶσθαι προνοίας ἐν τῷ καθαίρεσθαι, καὶ παρὰ τῆς ἵλεω τοῦ θεοῦ δυνάμεως ἀμνηστίαν ἀδικημάτων αἰτεῖσθαι. Τὸ δὲ ἰσότιμον οὐ δι᾽ αὐτὸν ὡς ἔοικε καρποῦται μᾶλλον, ἢ διότι τοῦ ἔθνους ὑπηρέτης ἐστὶ, τὰς κοινὰς ὑπὲρ ἁπάντων ποιούμενος εὐχαριστίας ἐν ταῖς ἱερωτάταις εὐχαῖς καὶ ταῖς εὐαγεστάταις θυσίαις. Σεμνὴ δὲ καὶ θαυμασία καὶ ἡ περὶ ταῦτα διάταξις. "Ἐὰν," φησὶν, "ὁ ἀρχιερεὺς ἄκων ἁμάρτῃ," καὶ προςτίθησιν, "ὥςτε τὸν λαὸν ἁμαρτεῖν," μονονοὺκ ἄντικρυς ἀναδιδάσκων, ὅτι ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἀρχιερεὺς καὶ μὴ ψευδώνυμος ἀμέτοχος ἁμαρτημάτων ἐστίν. Εἰ δὲ ὀλισθήσῃ ποτὲ, πείσεται τοῦτο οὐ δι᾽ αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ κοινὸν τοῦ ἔθνους σφάλμα, τὸ δὲ σφάλμα οὐκ ἀνίατον, ἀλλὰ ῥαδίως τὴν θεραπείαν δεχόμενον. Ὅταν οὖν σφαγιασθῇ ὁ μόσχος, κελεύει τοῦ αἵματος ἐπιῤῥαίνειν ἑπτάκις τῷ δακτύλῳ ἀντικρὺ τοῦ πρὸς τοῖς ἀδύτοις καταπετάσματος, ἐσωτέρω τοῦ προτέρου, καθ᾽ ὃν τόπον

ἵδρυται τὰ ἱερώτατα σκεύη· καὶ ἔπειτα τοῦ θυσια-
247 στηρίου τέτταρα κέρατα — τετράγωνον γάρ ἐστι
M — χρίειν καὶ ἀλείφειν, τὸ δὲ ἄλλο αἷμα προςχεῖν
παρὰ τῇ βάσει τοῦ ἐν ὑπαίθρῳ βωμοῦ. Ἐφ' ὃν ἀναφέρειν τρία διῄρηται, στέαρ, καὶ λοβὸν ἥπατος, καὶ διττοὺς νεφροὺς, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ σωτηρίου διάταξιν. Δορὰν δὲ καὶ κρέα καὶ σύμπαν ἀπὸ κε- 844
φαλῆς ἄχρι ποδῶν τὸ ἄλλο σῶμα τοῦ μόσχου μετὰ P.
τῶν ἐντοσθίων προςφέρειν ἔξω καὶ κατακαίειν ἐν χωρίῳ καθαρῷ, ἔνθα τὴν ἱερὰν τέφραν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ἐκκομίζεσθαι συμβέβηκε. Τὰ δὲ αὐτὰ νομοθετεῖ καὶ περὶ παντὸς τοῦ ἔθνους ἁμαρτόντος. Εἰ δέ τις ἄρχων πλημμελήσειεν, χιμάρῳ ποιεῖται τὴν κάθαρσιν *), ὡς εἶπον. Ἐὰν δὲ ἰδιώτης, χιμαίρᾳ ἢ ἀμνάδι. Τῷ μὲν γὰρ ἄῤῥεν, τῷ δὲ ἰδιώτῃ θῆλυ ζῶον ἀπένειμε, τὰ ἄλλα διαταξάμενος ἐπ' ἀμφοῖν ὅμοια, χρῖσαι τὰ κέρατα τοῦ ἐν ὑπαίθρῳ βωμοῦ τῷ αἵματι, στέαρ καὶ λοβὸν ἥπατος καὶ διττοὺς νεφροὺς ἀνενεγκεῖν, τὰ δὲ ἄλλα τοῖς ἱερεῦσι παρασχεῖν ἐδωδήν.

§. 11. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων τὰ μὲν εἰς ἀνθρώπους, τὰ δὲ εἰς ἱερὰ καὶ ἅγια δρᾶται, περὶ μὲν τῶν εἰς ἀνθρώπους γινομένων ἀκουσίως διείλεκται, τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς κάθαρσιν ἱλάσκεσθαι κριὸν νομοθετεῖ, πρότερον ἀποτίσαντας ἐκεῖνο περὶ ὃ γέγονεν ἡ πλημμέλεια, τὸ πέμπτον προςεπιθέντας τῆς ἀξίας τιμῆς. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια νομοθετήσας ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις καὶ περὶ τῶν ἑκουσίων ἑξῆς διατάττεται. "Ἐάν τις," φησὶ, **) "ψεύσεται περὶ κοινωνίας, ἢ περὶ παρακαταθήκης, ἢ ἁρπαγῆς, ἢ εὑρέσεως ὧν ἀπώλεσεν ἕτερος, καὶ ὑπονοηθεὶς ὅρκου προταθέντος ὀμόσῃ, καὶ δόξας ἐκπεφευγέναι τὸν ἀπὸ τῶν κατηγόρων ἔλεγχον αὐτὸς

*) Lev. 4, 22. **) Lev. 5, 20. (6, 2.)

ἑαυτοῦ γένηται κατήγορος, ἔνδον ὑπὸ τοῦ συνειδό-
τος ἐλεγχθεὶς, καὶ κακίσῃ μὲν αὑτὸν, ὧν ἠρνήσατο
καὶ ἐπιώρκησεν, ὁμολογῶν δὲ ἄντικρυς τὸ πραχθὲν
ἀδίκημα συγγνώμην αἰτῆται, κελεύει τῷ τοιούτῳ πα-
ρέχειν ἀμνηστίαν, ἐπαληθεύοντι τὴν μετάνοιαν οὐχ
ὑποσχέσει, ἀλλ᾽ ἔργοις, ἀποδόσει τῆς παρακαταθή-
κης, καὶ ὧν ἥρπασεν ἢ εὗρεν ἢ συνόλως ἐσφετερί-
σατο, προσαποτίσας καὶ τὸ ἐπίπεμπτον εἰς παρηγο-
ρίαν τοῦ πλημμεληθέντος." Ὅταν δὲ ἱλεώσηται τὸν
ἠδικημένον πρότερον, "Ἴτω," φησὶ, "μετὰ ταῦτα
καὶ εἰς τὸ ἱερὸν αἰτησόμενος ἄφεσιν ὧν ἐξήμαρτεν
ἐπαγόμενος παράκλητον οὐ μεμπτὸν τὸν κατὰ ψυχὴν
ἔλεγχον, ὃς ἀνιατοῦ συμφορᾶς αὐτὸν ἐῤῥύσατο, τὴν
θανατῶσαν νόσον ἀνεὶς καὶ πρὸς ὑγείαν παντελῶς
μεταβαλών. Κριὸν δὲ ἄγειν κελεύει, καὶ τοῦτο διεί-
248 ρηται σφάγιον, καθὼς καὶ τῷ πρὸς τὰ ἅγια πλημ-
M. μελήσαντι. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἁγίοις ἀκούσιον ἁμάρ-
τημα ἰσότιμον ἀπέφηνε τῷ περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἑ-
κουσίῳ, εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῦτ᾽ ἔστιν ἅγιον, ἐπειδὴ
προσγέγονεν ὅρκος, ὃν οὐκ ἐφ᾽ ὑγιεῖ γενόμενον ἐπη-
νωρθώσατο τροπῇ τῇ πρὸς τὸ βέλτιον. Παρατη-
ρητέον δὲ, ὅτι τὰ μὲν ἐπιφερόμενα τῷ βωμῷ ἐκ τοῦ
περὶ ἁμαρτίας ἱερείου ταὐτά ἐστιν ἃ καὶ ἐπὶ τῇ
τοῦ σωτηρίου θυσίᾳ, λοβὸς ἥπατος καὶ στέαρ καὶ 845
νεφροί. Τρόπον γάρ τινα καὶ ὁ μετανοῶν σώζεται, P.
χαλεπωτέραν τῶν ἐν τῷ σώματι παθῶν νόσον ψυ-
χῆς ἐκτρεπόμενος. Τὰ δὲ ἄλλα μέρη τοῦ ζώου πρὸς
ἐδωδὴν ἀπονέμεται διαφερόντως. Ἐν τρισὶ δὲ ἡ δια-
φορὰ, τόπῳ, χρόνῳ, τοῖς λαμβάνουσιν.*) Τόπος
μὲν οὖν τὸ ἱερὸν, χρόνος δὲ ἀντὶ δυοῖν ἡμερῶν μία,
οἱ δὲ μεταλαμβάνοντες ἱερεῖς, ἀλλ᾽ οὐχ ὧν ἐστὶν ἡ
θυσία καὶ ἱερέων ἄρσενες. Ἔξω μὲν οὖν οὐκ ἐᾷ
τοῦ ἱεροῦ προφέρειν, βουλόμενος εἴ τι τῷ μετανοοῦντι

---

*) Lev. 6, 9. (16) sqq.

πρότερον ἡμάρτηται, μὴ περιφοιτᾷν εἶναι βασκάνων καὶ φιλαπεχθημόνων γνώμαις ἀγνώμοσι καὶ στόμασιν ἀχαλίνοις, ἐπ᾽ ὀνείδει καὶ διαβολαῖς ἐκδεχομένων, ἀλλ᾽ ἐντὸς ὅρων ἱερῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ κάθαρσις γεγόνεν εἶναι.

§. 12. Τοῖς δὲ ἱερεῦσιν εὐωχεῖσθαι τὴν θυσίαν κελεύει, διὰ πολλά. Πρότερον μὲν, ἵνα τιμήσῃ τὸν τεθυκότα. Ἡ γὰρ τῶν ἑστιωμένων ἀξίωσις ἐπικοσμεῖ τοὺς ἑστιάτορας. Δεύτερον δὲ, ἵνα βεβαιότερον πιστεύσωσιν, ὅτι οἷς ἁμαρτημάτων εἰςέρχεται μεταμέλεια ἵλεων τὸν θεὸν ἔχουσιν. Οὐ γὰρ ἂν τοὺς προςπόλους αὐτοῦ καὶ θεράποντας ἐπὶ μετουσίᾳ τῆς τοιαύτης τραπέζης ἐκάλεσεν, εἰ μὴ παντελὴς ἐγεγένητο ἀμνηστία. Τρίτον δὲ, ὅτι λειτουργεῖν οὐδενὶ τῶν ἱερέων ἔξεστιν, ὃς ἂν μὴ ὁλόκληρος ᾖ· καὶ γὰρ τῷ βραχυτάτῳ μώμῳ σκορακίζεται. Παρηγορεῖ δὲ τούτους μηκέτι τὴν τῶν ἀδικημάτων ὁδὸν ἰόντας, ὡς ἱερατικοῦ γένους ἕνεκα, προαιρέσεως καθαρᾶς μεταλαχόντας καὶ πρὸς ἱερέων ἰσοτιμίας ἐκπεμφθέντας. Ὅθεν καὶ μιᾷ ἡμέρᾳ τὸ περὶ ἁμαρτίας ἱερεῖον ἀναλίσκεται, ὡς δέον ὑπερτίθεσθαι μὲν τὸ ἁμαρτάνειν, μέλλοντας ἀεὶ πρὸς αὐτὸ καὶ βραδύνοντας, πρὸς δὲ τὸ κατορθοῦν ἐπεσπευσμένῳ τάχει χρῆσθαι. Τὰ δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως ἢ τοῦ ἔθνους ἕνεκα πλημμελείας σφαγιαζόμενα πρὸς ἐδωδὴν οὐ σκευάζεται, κατακαίεται δὲ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τέφρας, ὡς ἐλέχθη. Κρείττων γὰρ οὐδεὶς ἀρχιερέως ἢ τοῦ ἔθνους ἐστιν, ὃς ἁμαρτησάντων γενήσεται παραιτητής. Εἰκότως οὖν ἀναλίσκεται τὰ κρέα πυρὶ, κατὰ μίμησιν τῶν ὁλοκαυτωμένων ἐπὶ τιμῇ τῶν προσιόντων, οὐχ ὅτι πρὸς ἀξίωσιν αἱ ἱεραὶ γίνονται κρίσεις, ἀλλ᾽ ὅτι τῶν τὰς ἀρετὰς μεγάλων καὶ ὡς ἀληθῶς ἁγίων τὰ ἁμαρτήματα τοιαῦτά ἐστιν, ὡς ἑτέρων κατορθώματα νομίζεσθαι.
249 Καθάπερ γὰρ ἡ βαθεῖα καὶ ἀρετῶσα πεδιὰς καὶ
M. ἂν ἀφορήσῃ ποτε, τῆς λυπρόγεω φύσει καρπὸν φέρει πλείονα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν σπουδαίων καὶ

φιλοθέων συμβαίνει τὰς πρὸς καλοκἀγαθίαν ἀφορίας ἀμείνους εἶναι, ὧν ἐκ τύχης οἱ φαῦλοι κατορθοῦσι. Γνώμῃ δὲ οὐδὲν ὑπαίτιον δρᾶν ὑπομένουσι. Ταῦτα διαταξάμενος περὶ ἑκάστης ἰδέας τῶν θυσιῶν ἐν 846 μέρει, τῆς τε ὁλοκαύτου καὶ σωτηρίου καὶ περὶ ἁ-P. μαρτίας, ἄλλην προσνομοθετεῖ κοινήν τινι τῶν τριῶν ἵνα ταύτας ἀποδείξῃ φίλας καὶ συγγενεῖς οὔσας. Ἡ δὲ συναγωγὴ αὐτῶν εὐχὴ μεγάλη καλεῖται. Διὰ τί δὲ ταύτης ἔτυχε τῆς προσρήσεως λεκτέον. Ὅταν ἀπάρξωνταί τινες ἀπὸ παντὸς μέρους κτήσεως, πυρούς, κριθάς, ἔλαιον, οἶνον, τὰ κάλλιστα τῶν ἀκροδρύων, ἔπειτα τῶν ζώων τὰ πρωτότοκα ἀῤῥενικά, τὰ μὲν ἐκ τῶν καθαρῶν ἀνιερώσαντες, τὰ δὲ ἐκ τῶν μὴ καθαρῶν κατ' ἀξίαν τιμησάμενοι. Μηκέτι δ' ἔχοντες ὕλας, ἐν αἷς διαθήσονται τὴν εὐσέβειαν, αὑτοὺς ἀνατιθέασι καὶ καθιεροῦσιν, ἄλεκτον ἐπιδεικνύμενοι ὁσιότητα καὶ ὑπερβολήν τινα γνώμης φιλοθέου· διὸ καὶ μεγάλη προσηκόντως εὐχὴ*) καλεῖται. Κτημάτων γὰρ τὸ μέγιστον αὐτός τίς ἐστιν αὑτῷ, οὗ παραχωρεῖ καὶ ἐξίσταται. Ποιησαμένῳ δὲ τὴν εὐχὴν τάδε διαγορεύει. Πρῶτον μὲν ἄκρατον μὴ προσφέρεσθαι, μηδ' ὅσα ἐκ σταφυλῆς κατεργάζεται, μηδ' ἄλλο τι μέθυσμα πίνειν ἐπὶ καθαιρέσει λογισμῶν, νομίζοντα τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἱερᾶσθαι. Καὶ γὰρ τοῖς λειτουργοῖς τῶν ἱερέων δίψαν ἀκουμένοις ὕδατι, τὰ περὶ μέθην ἀπείρηται. Δεύτερον δὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μὴ ἀποκείρεσθαι, σύμβολον ἐναργὲς τοῖς ὁρῶσι παρέχοντας τοῦ μὴ παρακόπτειν τὸ νόμισμα τῆς εὐχῆς. Τρίτον δὲ τὸ σῶμα φυλάττειν καθαρὸν, καὶ ἀμίαντον ὡς μὴ γονεῦσιν ἐπεισιέναι τετελευτηκόσι, μηδὲ ἀδελφοῖς, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν καὶ συμπάθειαν πρὸς τὰ οἰκεῖα καὶ φίλτατα νικώσης εὐσεβείας, ἣν ἀεὶ νικᾶν καλὸν ὁμοῦ καὶ συμφέρον.

---

*) Num. 6, 2.

§. 14. Ἠκούσης δὲ τῆς προθεσμίας,*) τρία ζῶα κελεύει προςάγειν ἐπὶ λύσει τῆς εὐχῆς, ἄρνα καὶ ἀμνάδα καὶ κριὸν, τὸν μὲν εἰς ὁλοκαύτωσιν, τὴν δὲ περὶ ἁμαρτίας, τὸν δὲ κριὸν εἰς θυσίαν τοῦ σωτηρίου. Πᾶσι γὰρ τούτοις συμφέρεταί πως ὁ εὐξάμενος, τῇ μὲν ὁλοκαύτῳ θυσίᾳ, διὰ τὸ μὴ τῶν ἄλλων μόνων ὑπαρχῶν, ἀλλὰ καὶ αὑτοῦ παραχωρεῖν τῷ σωτῆρι· τῇ δὲ περὶ ἁμαρτίας, διὰ τὸ ἄνθρωπος εἶναι. Καὶ ἂν γὰρ ὁ τέλειος ᾖ γεννητὸς, οὐκ ἐκφεύγει τὸ ἁμαρτάνειν. Τῇ δὲ τοῦ σωτηρίου, διότι τὸν σωτῆρα ὄντως θεὸν ἐπιγέγραπται τῆς σωτηρίας αἴτιον, ἀλλ' οὐκ ἰατρὸν, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ δυνάμεις.
250 Οἱ μὲν γὰρ ἐπίκηροι καὶ γεννητοὶ μηδ' αὑτοῖς ὑ-
M. γείαν ἱκανοὶ παρασχεῖν. Αἱ δὲ οὔτε πάντας, οὔτ'
ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς ὠφελοῦσιν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ μεγάλα βλάπτουσιν, ἐπειδὴ τὸ κῦρος ἑτέρου ἀνῆπται, καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν χρωμένων αὐταῖς. Ἐκπλήττει δέ με τὸ τῶν τριῶν ζώων προςαγομένων εἰς διαφόρους θυσίας μηδὲν εἶναι ἑτερογενὲς, ἀλλὰ ταὐτοῦ γένους τὰ πάντα, κριὸν καὶ ἄρνα καὶ ἀμνάδα. Βούλεται γὰρ, ὅπερ ἔφην μικρῷ πρότερον, διὰ τούτου παραστῆσαι, ὅτι ἀδελφαὶ καὶ συγγενεῖς εἰσὶν αἱ τρεῖς ἰδέαι τῶν θυσιῶν, τῷ καὶ τὸν μετανοοῦντα σώζεσθαι, καὶ τὸν σωζόμενον ἐκ τῶν ψυχικῶν ἀῤῥωστημάτων μετανοεῖν, καὶ ἑκάτερον σπεύδειν πρὸς ὁλόκληρον καὶ παντελῆ διάθεσιν, ἧς ἡ ὁλόκαυτος θυσία σύμβολον. Ἐπεὶ δὲ αὑτὸν ἤρξατο προσαγα- 847
γεῖν, τὸν δὲ ἱερὸν βωμὸν οὐ θέμις αἵματι ἀνθρω- P.
πίνῳ μιαίνεσθαι, ἔδει δέ τι πάντως μέρος ἱερουργηθῆναι, ἐσπούδασε λαβεῖν, ὅπερ ἀφαιρεθὲν οὔτ' ἀλγηδόνας, οὔτε λώβην ἀπεργάσεται. Τοῦ γὰρ κατὰ σῶμα φυσικοῦ καθάπερ δένδρου περιττοὺς κλάδους τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας ἀπέκειρε **) καὶ παρέδωκε

*) Num. 6, 14. **) Num. 6, 18.

πυρὶ, ᾧ τὰ κρέα τῆς τοῦ σωτηρίου θυσίας ἕψεται προσηκόντως, ἵνα τι τοῦ εὐξαμένου μέρος, ὃ μὴ ἐπιφέρειν ἔξεστι τῷ βωμῷ, θυσίας εἴδει γοῦν συναναχραθῇ, γενόμενον ὕλη φλογὸς ἱερᾶς.

§. 15. Ταῦτα μὲν κοινὰ τῶν ἄλλων. Ἔδει δὲ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀπάρξασθαί τι τῷ βωμῷ, μὴ νομίσαντας ἀσυλίαν εὑρῆσαι τὰς ὑπηρεσίας καὶ λειτουργίας ἐφ᾽ ὧν ἐτάχθησαν.*) Ἡ δὲ ἀπαρχὴ πρέπουσα ἱερεῦσιν ἀπ᾽ οὐδενὸς τῶν ἐναίμων, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ καθαρωτάτου τῆς ἀνθρωπίνης τροφῆς. Σεμίδαλις γάρ, ἡ ἐνδελεχὴς αὐτῶν θυσία, μέτρου ἱεροῦ τὸ δέκατον καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, οὗ τὸ μὲν ἥμισυ πρωΐας, τὸ δὲ ἥμισυ δείλης προσάγεται ταγηνισθὲν ἐν ἐλαίῳ, μηδενὸς εἰς βρῶσιν ὑπολειφθέντος. Χρησμὸς γάρ ἐστι, πάσας ἱερέως θυσίας ὁλοκαύτους εἶναι καὶ μηδὲν αὐτῶν εἰς ἐδωδὴν ἀπονέμεσθαι. Εἰρηκότες οὖν, ὡς οἷόν τε ἦν, τὰ περὶ τῶν θυσιῶν ἑξῆς καὶ περὶ τῶν θυόντων λέξομεν.

*) Lev. 6, 13 (20).

251
M.

ΠΕΡΙ ΘΥΟΝΤΩΝ.

ARGUMENTUM LIBRI DE VICTIMAS OFFERENTIBUS, SEU DE SACRIFICANTIBUS.

A sacrificantibus requiritur puritas corporis et animi (1.) Ad animum purgandum opus est victimas offerentes noscant se ipsos, quod subnotatur cineris conspersione, quam instituit Moyses (2. 3.) Duorum altarium in templo positorum conconstructione docetur, deum non gaudere victimarum multitudine, sed bona mente offerentium (4 - 8.). Haec igitur ante omnia est paranda, sincerusque amor deo exhibendus, si quis sacra facturus gratia divina beari cupit (9. 10.) Cavendum igitur cuilibet a falsis prophetis, qui necandi sunt (14), et ab orgiis et mysteriis exterorum, quae Moyses a republica Iudaeorum prohibenda censuit (12); cavendum denique a quovis indigna deo de rebus divinis statuente (13 - 16.)

§. 1. Βούλεται τὸν ἄγοντα τὰς θυσίας ὁ νόμος καθαρὸν εἶναι σώματι καὶ ψυχῇ. Ψυχῇ μὲν ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ νοσημάτων καὶ κακιῶν τῶν ἔν τε λόγοις καὶ πράξεσι· τῷ δὲ σώματι, ἀφ᾽ ὧν ἔθος αὐτὸ μιαί-

νεσθαι. Κάθαρσιν δὲ ἐπενόησεν ἑκατέρῳ τὴν προσήκουσαν· ψυχῇ μὲν διὰ τῶν πρὸς τὰς θυσίας εὐτρεπιζομένων ζώων, σώματι δὲ διὰ λουτρῶν καὶ περιῤῥαντηρίων, περὶ ὧν μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. Ἄξιον γὰρ τῷ κρείττονι καὶ ἡγεμονικωτέρῳ τῶν ἐν ἡμῖν ψυχῇ καὶ τὰ τῶν ὅλων ἀπονέμειν πρεσβεῖα. Τίς
δὲ οὖν ἡ ταύτης κάθαρσις; Ἴδε, φησὶν, ὦ οὗτος, ὃ 848
προσάγεις εἰς ἱερεῖον, ὡς ἔστιν ὁλόκληρον καὶ παντε- P.
λῶς μώμων ἀμέτοχον, ἐπικριθὲν ἐκ πολλῶν ἀριστίνδην, διανοίαις μὲν ἀδεκάστοις ἱερέων, ὀξυωπεστάταις δὲ αὐτῶν ὄψεσι, καὶ τῷ συνεχεῖ τῆς ἀσκήσεως συγκεκροτημέναις εἰς ἀνυπαίτιον ἐπίσκεψιν. Ἐὰν γὰρ μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς μᾶλλον ἢ τῷ λογισμῷ τοῦτο κατίδῃς, οὐκ ἐκνίψῃ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ὅσας ἐν ἅπαντι τῷ βίῳ κηλῖδας ἀνεμάξω, τὰ μὲν ἀβουλήτοις συντυχίαις, τὰ δὲ καθ' ἑκούσιον γνώμην. Εὑρήσεις γὰρ τοσαύτην περὶ τὸ ζῶον ἀκριβολογίαν, αἰνιττομένην διὰ συμβόλων τὴν τῶν σῶν βελτίωσιν ἠθῶν. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλόγων ὁ νόμος, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν νοῦν καὶ λόγον ἐχόντων· ὥστε οὐ τῶν θυομένων φροντίς ἐστιν, ἵνα μηδεμίαν ἔχῃ λώβην, ἀλλὰ τῶν θυόντων, ἵνα περὶ μηδὲν πάθος κηραίνωσι. Τό γε μὴν σῶμα, ὡς εἶπον, λουτροῖς καὶ περιῤῥαντηρίοις καθαίρει καὶ οὐκ ἐᾷ περιῤῥανάμενον εἰς ἅπαξ ἢ ἀπολουσάμενον εὐθὺς εἴσω περιβόλων ἱερῶν παρέρχεσθαι, ἀλλὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἔξω διατρίβειν κελεύει, καὶ δὶς περιῤῥαίνεσθαι τῇ τρίτῃ καὶ ἑβδόμῃ καὶ μετὰ ταῦτα λουσαμένῳ παρέχειν τάς τε εἰσόδους καὶ τὰς ἱερουργίας.

252 §. 2. Ὅσον δὲ καὶ ἐν τούτῳ τὸ προμηθὲς καὶ
M. φιλόσοφον, ἐπισκεπτέον. Οἱ μὲν ἄλλοι σχεδὸν ἅπαν-
τες ἀμιγεῖ ὕδατι περιῤῥαίνονται, θαλάττῃ μὲν οἱ πολλοὶ, τινὲς δὲ ποταμοῖς, οἱ δὲ κάλπεσιν ἐκ πηγῶν ἀρυόμενοι. Μωϋσῆς δὲ τέφραν προετοιμασάμενος ὑπολειφθεῖσαν ἐξ ἱεροῦ πυρὸς — ὃν δὲ τρόπον αὐτίκα δηλωθήσεται — ἀπὸ ταύτης φησὶ δεῖν ἀναιρεῖσθαι καὶ ἐμβάλλοντας εἰς ἀγγεῖον αὖθις ὕδωρ ἐπιφέρειν,

εἶτα ἐκ τοῦ κράματος βάπτοντας ὑσσώπου κλάδους
τοῖς καθαιρομένοις ἐπιῤῥαίνειν. Αἰτία δὲ οὐκ ἄπο
σκοποῦ λέγοιτ' ἂν ἥδε. Βούλεται τοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ
ὄντος θεραπείαν ἰόντας γνῶναι πρότερον ἑαυτοὺς,
καὶ τὴν ἰδίαν οὐσίαν. Ὁ γὰρ ἀνεπιστήμων ἑαυτοῦ
πῶς ἂν δυνηθείη καταλαβεῖν τὴν ἀνωτάτω καὶ
πάνθ' ὑπερβάλλουσαν θεοῦ δύναμιν; Ἔστιν οὖν ἡ-
μῶν ἡ κατὰ τὸ σῶμα οὐσία ἡ γῆ καὶ ὕδωρ, ἧς
ὑπομιμνήσκει διὰ τῆς καθάρσεως, αὐτὸ τοῦτο ὑπο-
λαμβάνων εἶναι τὴν ὠφελιμωτάτην κάθαρσιν, τὸ
γνῶναί τινα ἑαυτὸν, καὶ ἐξ οἵων, ὡς οὐδεμιᾶς σπου-
δῆς ἀξίων τέφρας καὶ ὕδατος συνεκρίθη. Τοῦτο
γὰρ ἐπιγνοὺς τὴν ἐπίβουλον οἴησιν εὐθὺς ἀποστρα-
φήσεται, καὶ καθελὼν τὸ ὑπέραυχον εὐαρεστήσει
θεῷ καὶ μεταποιήσεται τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτοῦ
μισοῦντος ἀλαζονείαν. Εἴρηται γάρ που καλῶς ὅτι
"Ὁ ἐγχειρῶν ὑπεραύχοις ἢ λόγοις ἢ ἔργοις οὐκ ἀν-
θρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ θεὸν παροξύνει, τὸν ἰσό-
τητος καὶ παντὸς ἀρίστου δημιουργόν. Ἐν οὖν τῷ 849
περιῤῥαίνεσθαι πληττομένοις καὶ διεγειρομένοις, μο- P.
νονοὺ καὶ ἄντικρυς αὐτά γε στοιχεῖα, γῆ καὶ ὕδωρ,
ἀφιέντα φωνήν φασιν, Ἡμεῖς ἐσμὲν ἡ τοῦ σώματος
ὑμῶν οὐσία. Ἡμᾶς ἡ φύσις κερασαμένη ἡ θεία
τέχνη διέπλασεν εἰς ἀνθρωπόμορφον ἰδέαν. Ἐξ ἡ-
μῶν παγέντες, ὅταν ἐγίνεσθε, πάλιν εἰς ἡμᾶς ἀνα-
λυθήσεσθε, ὅταν δέῃ θνήσκειν. Οὐδὲν γὰρ εἰς τὸ
μὴ ὂν φθείρεσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἡ ἀρχὴ,
πρὸς ταῦτα καὶ τὸ τέλος.

§. 3. Ἤδη δὲ ἀναγκαῖον καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ἀποδοῦναι τῆς περὶ τὴν τέφραν ταύτην ἰδιότητος. Ἔστι γὰρ οὐ ξύλων αὐτὸ μόνον δαπανηθέντων ὑπὸ πυρὸς, ἀλλὰ καὶ ζώου πρὸς τὴν τοιαύτην κάθαρσιν ἐπιτηδείου. Κελεύει γάρ,*) δάμαλιν πυῤῥὰν ἄζυγον

---

*) Num. 19, 1 sqq.

ἀχθεῖσαν σφαγιασθῆναι μὲν ἔξω πόλεως, τὸν δὲ ἀρχιερέα λαμβάνοντα ἀπὸ τοῦ αἵματος ἑπτάκις ἐπιῤῥαίνειν ἀντικρὺ τοῦ νεὼ πάντα, εἶθ' ὅλην κατακαίειν σὺν δορᾷ καὶ κρέασι καὶ πλήρει τῇ κοιλίᾳ περιττωμάτων. Ἤδη δὲ ὑπομαραινομένης τῆς φλο-
253 γὸς, εἰς τὸ μεσαίτατον τρία ταῦτα ἐμβάλλειν, ξύ-
M λον κέδρινον, ὕσσωπον καὶ κόκκινον κελεύει· εἶτ' ἐπὰν ἀποσβεσθῇ, τὴν τέφραν συλλέγειν καθαρὸν ἄνθρωπον καὶ ἀποτιθέναι πάλιν ἔξω πόλεως ἐν χωρίῳ καθαρῷ. Τίνα δὲ διὰ τούτων ὡς διὰ συμβόλων αἰνίττεται, δι' ἑτέρων ἠκριβώσαμεν ἀλληγοροῦντες. Ἀναγκαῖον οὖν τοὺς μέλλοντας φοιτᾶν εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ μετουσίᾳ θυσίας, τό τε σῶμα φαιδρύνεσθαι καὶ τὴν ψυχὴν πρὸ τοῦ σώματος. Δεσπότις γὰρ καὶ βασιλὶς καὶ ἐν ἅπασι κρείττων, ἅτε θειοτέρας φύσεως μεταλαχοῦσα. Τὰ δὲ φαιδρύνοντα διάνοιάν ἐστι σοφία καὶ τὰ σοφίας δόγματα πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ποδηγετοῦντα καὶ ὁ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἱερὸς χορὸς καὶ αἱ κατ' ἀρετὰς καλαὶ καὶ σφόδρα ἐπαινεταὶ πράξεις. Ὁ μὲν οὖν τούτοις διακεκοσμένος ἴτω θαῤῥῶν εἰς οἰκειότατον αὐτῷ τὸν νεὼν ἐνδιάτημα πάντων ἄριστον, ἱερεῖον ἐπιδειξόμενος ἑαυτόν. Ὅτῳ δὲ ἐγκάθηνται καὶ ἐλλοχῶσι πλεονεξίαι καὶ ἐπιθυμίαι τῶν ἀδικιῶν, ἐγκαλυψάμενος ἠρεμείτω, τὴν ἀναίσχυντον ἀπόνοιαν καὶ τὸ λίαν θράσος, ἐν οἷς εὐλάβεια λυσιτελὲς, ἐπισχών. Τὸ γὰρ τοῦ ὄντως ὄντος ἱερὸν ἀνιέροις ἄβατον θυσίαις. Εἴποιμ' ἂν, Ὦ γενναῖε, ὁ θεὸς οὐ χαίρει, καὶ ἂν ἑκατόμβας ἀνάγῃ τις. Κτήματα γὰρ αὐτοῦ τὰ πάντα κεκτημένος, ὅμως οὐδενὸς δεῖται. Χαίρει δὲ φιλοθέοις γνώμαις καὶ ἀνδράσιν ἀσκηταῖς ὁσιότητος, παρ' ὧν ψαιστὰ καὶ κριθὰς καὶ τὰ εὐτελέστατα ὡς τιμιώτατα πρὸ τῶν πολυτελεστάτων ἄσμενος δέχεται. Καὶ ἂν μέντοι μηδὲν ἕτερον κομίζωσιν, αὐτοὺς φέροντες πλήρωμα καλοκἀγαθίας τελειότατον, τὴν ἀρίστην ἀνά-

γουσι θυσίαν ὕμνοις εὐχαριστίοις τὸν εὐεργέτην καὶ
σωτῆρα θεὸν γεραίροντες, τῇ μὲν διὰ τῶν φωνη- 850
τηρίων ὀργάνων, τῇ δὲ ἄνευ γλώττης καὶ στόματος, P.
μόνῃ ψυχῇ τὰς νοητὰς ποιούμενοι διεξόδους καὶ ἐκβοήσεις, ὧν ἓν μόνον οὖς ἀντιλαμβάνεται τὸ θεῖον. Αἱ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐ φθάνουσιν ἀκοαὶ συναισθέσθαι.

§. 4. Ὡς δ' ἀψευδής ἐστιν οὗτος ὁ λόγος καὶ οὐκ ἐμός, ἀλλὰ τῆς φύσεως, μαρτυρεῖ μέν πως καὶ ἡ ἐνάργεια τρανὴν παρέχουσα πίστιν τοῖς μὴ διὰ τὸ φιλόνεικον ἐπιτηδεύουσιν ἀπιστίαν. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ νόμος, προστάξας δύο κατασκευασθῆναι βωμοὺς καὶ ταῖς ὕλαις καὶ τοῖς τόποις καὶ ταῖς χρείαις διαφέροντας. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ λίθων λογάδων καὶ ἀτμήτων συνῳκοδόμηται καὶ ἐν ὑπαίθρῳ παρὰ ταῖς τοῦ νεὼ προβάσεσιν ἵδρυται καὶ γέγονε πρὸς χρείαν τὴν τῶν ἐναίμων· ὁ δὲ χρυσοῦ μὲν κατεσκεύασται, ἵδρυται δὲ ἐν ἀδύτῳ εἴσω τοῦ προτέρου
254 καταπετάσματος, ὃς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐστὶν ὁρα-
M. τός, ὅτι μὴ τοῖς ἁγνεύουσι τῶν ἱερέων καὶ γέγονε πρὸς χρείαν τὴν τῶν θυμιαμάτων, ἐξ οὗ δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ βραχύτατον λιβανωτὸν παρ' ἀνδρὸς ὁσίου τιμιώτερον ὁ θεὸς νομίζει μυρίων θρεμμάτων, ὅσα ἄν τις ἱερουργῇ μὴ σφόδρα ἀστεῖος ὤν. Ὅσῳ γάρ, οἶμαι, λίθων μὲν ἀμείνων χρυσός, τὰ δὲ ἐν ἀδύτοις τῶν ἐκτὸς ἁγιώτερα, τοσούτῳ κρείττων ἡ διὰ τῶν ἐπιθυμιωμένων εὐχαριστία τῆς διὰ τῶν ἐναίμων· ὅθεν οὐ μόνον ὕλης πολυτελείᾳ καὶ κατασκευῇ καὶ τόπῳ τετίμηται ὁ τῶν θυμιαμάτων βωμός, ἀλλὰ καὶ τῷ πρότερον καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπηρετεῖν ταῖς πρὸς θεὸν εὐχαριστίαις. Οὐ γὰρ ἐφίεται τὴν ὁλόκαυτον θυσίαν ἔξω προσαγαγεῖν, πρὶν ἔνδον περὶ βαθὺν ὄρθρον ἐπιθυμιάσαι. *) Τὸ δέ ἐστι σύμβο-

---

*) Exod. 30, 8.

λον οὐχ ἑτέρου τινὸς, ἢ τοῦ παρὰ θεῷ μὴ τὸ πλῆθος τῶν καταθυομένων εἶναι τίμιον, ἀλλὰ τὸ καθαρώτατον τοῦ θύοντος πνεῦμα λογικόν.' Εἰ μὴ ἄρα δικαστὴς μὲν, ᾧ μέλει τῆς ὁσίας κρίσεως, παρά τινας τῶν κρινομένων οὐκ ἂν λάβοι δῶρα, ἢ λαβὼν ἔνοχος ἔσται δωροδοκίας· οὐδ' ἀνὴρ ἀστεῖος παρὰ μοχθηροῦ τινος, ἄνθρωπος παρ' ἀνθρώπου πλουτοῦντος, αὐτὸς δ' ἴσως δεόμενος· σὺ δ' ᾠήθης τὸν θεὸν δεχάζεσθαι τὸν αὐταρκέστατον ἑαυτῷ καὶ μηδενὸς τῶν ἐν γενέσει χρῄζοντα; Ὅςτις ὢν τὸ πρῶτον ἀγαθὸν τελειότατον, ἡ ἀέναος πηγὴ φρονήσεως καὶ δικαιοσύνης καὶ πάσης ἀρετῆς, ἀποστρέφεται τὰς παρὰ τῶν ἀδίκων δωρεάς. Ὁ δὲ κομίζων οὐ πάντων ἀναισχυντότατος, ἐξ ὧν ἔβλαψεν, ἢ ἥρπασεν, ἢ ἠρνήσατο, ἢ ἀπεστέρησεν, μέρος ὡς κοινωνῷ τῆς ἑαυτοῦ κακίας διδούς; Πάντων κακοδαιμονέστατε! Εἴποιμ' ἂν τῷ τοσούτῳ· Δυοῖν θάτερον, ἢ λήσεσθαι προςδοκᾷς ἢ καταφανήσεσθαι. Λήσεσθαι μὲν οὖν ὑπολαμβάνων ἀνεπιστήμων εἶ θεοῦ δυνάμεως, καθ' ἣν ἅμα πάντα ὁρᾷ καὶ πάντων ἀκούει. Νομίζων δὲ φανήσεσθαι, θρασύτατος εἶ, δέον ἐφ' οἷς ἥμαρτες ἐγκαλύπτεσθαι. Προφέρεις εἰς μέσον 851 τὰ δείγματα ὧν ἠδίκησας καὶ ἐπισεμνυνόμενος δια- P. νέμῃ πρὸς θεὸν, ἀπαρχὰς αὐτῷ κομίζων ἀνοσίους; Καὶ οὐκ ἐλογίσω τοῦθ', ὅτι οὔτε νόμος ἀνομίαν παραδέχεται, οὔτε φῶς ἡλιακὸν σκότος; Ὁ δὲ θεὸς καὶ νόμων ἐστὶ παράδειγμα ἀρχέτυπον καὶ ἡλίου ἥλιος, νοητὸς αἰσθητοῦ, παρέχων ἐκ τῶν ἀοράτων πηγῶν ὁρατὰ φέγγη τῷ βλεπομένῳ.

§. 5. Τὰ ἄλλα τὰ περὶ τὸ θυσιαστήριον, "Πῦρ," φησὶν, "ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου καυθήσεται διὰ παντὸς ἄσβεστον." *) Εἰκότως οἶμαι καὶ προςηκόντως. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ θεοῦ αἱ χάριτες ἀέναοι καὶ ἀνελ-

*) Lev. 6, 2 (9).

λιπεῖς καὶ ἀδιάστατοι, ὧν μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτα
οἱ ἄνθρωποι τυγχάνομεν, καὶ τὸ σύμβολον τῆς εὐ-
χαριστίας ἡ ἱερὰ φλὸξ, ζωπυρείσθω καὶ ἀεὶ ἄσβε-
255 στος ἔστω. Τάχα μὲν καὶ διὰ τόδε βούλεται τὰς
M. παλαιὰς ταῖς νέαις θυσίαις ἁρμόσασθαι καὶ ἑνῶσαι
τῇ μονῇ καὶ παρουσίᾳ τοῦ αὐτοῦ πυρὸς, ᾧ πᾶσαι καθιεροῦνται πρὸς ἔνδειξιν τοῦ τελείας ἐν εὐχαριστίαις εἶναι, καὶ ἂν ἀπὸ μυρίων ὅσων ἀφορμῶν γίνωνται κατὰ περιουσίας ἀφθόνους, ἢ τὸ ἐναντίον ἐνδείας τῶν προσαγομένων. Τὰ μὲν ῥητὰ ταῦτα σύμβολα νοητῶν, τὰ δὲ πρὸς διάνοιαν τοῖς τῆς ἀλληγορίας κανόσιν ἐπισκεπτέον πρὸς ἀλήθειαν. Τοῦ θεοῦ θυσιαστήριόν ἐστιν ἡ εὐχάριστος τοῦ σοφοῦ ψυχὴ, παγεῖσα ἐκ τελείων ἀριθμῶν ἀτμήτων καὶ ἀδιαιρέτων. Οὐδὲν γὰρ μέρος ἀρετῆς ἀχρεῖον. Ἐπὶ ταύτης ἀεὶ τὸ ἱερὸν φῶς ἀνακαίεται φυλαττόμενον ἄσβεστον. Διανοίας δὲ φῶς ἐστι σοφία, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον σκότος ψυχῆς ἀφροσύνη. Ὅπερ γὰρ αἰσθητὸν φῶς εἰς ὀφθαλμοὺς, τοῦτ' ἐπιστήμη λογισμῷ πρὸς θεωρίαν τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν, ἧς ἀεὶ τὸ φέγγος ἐπιλάμπει μηδέποτε σβεννύμενον.

§. 6. Μετὰ ταῦτά φησιν, "Ἐπὶ παντὸς δώρου προσοίσετε ἅλας." *) Δι' οὗ, καθάπερ καὶ πρότερον εἶπον, τὴν εἰς ἅπαν διαμονὴν αἰνίττεται. Φυλακτήριον γὰρ οἱ ἅλες σωμάτων, τετιμημένοι ψυχῆς δευτερείοις. Ὡς γὰρ αἰτία τοῦ μὴ διαφθείρεσθαι τὰ σώματα ψυχὴ καὶ οἱ ἅλες ἐπὶ πλεῖστον αὐτὰ συνέχοντες καὶ τρόπον τινὰ ἀθανατίζοντες. Διὸ καὶ κέκληκε θυσιαστήριον, ἴδιον καὶ ἐξαίρετον ὄνομα θέμενος αὐτῷ παρὰ τὸ διατηρεῖν ὡς ἔοικε τὰς θυσίας. Καί τοι τῶν κρεῶν ἀναλισκομένων ὑπὸ πυρὸς, ὡς εἶναι σαφεστάτην πίστιν, ὅτι οὐ τὰ

---

*) Lev. 2, 13.

ἱερεῖα θυσίαν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν καὶ προθυμίαν ὑπολαμβάνει τοῦ καταθύοντος, ἵνα ᾖ μόνιμον καὶ βέβαιον ἐξ ἀρετῆς. Προςέτι καὶ ἐκεῖνο νομοθετεῖ κελεύων θυσίαν πᾶσαν δίχα ζύμης καὶ μέλιτος προςάγεσθαι, *) μηδέτερον ἀξιῶν διαφέρειν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Μέλι μὲν ἴσως, ἐπειδήπερ ἡ συναγωγὸς αὐτοῦ μέλιττα ζῶόν ἐστιν οὐ καθαρὸν, ἐκ σήψεως καὶ φθορᾶς νεκρῶν, ὡς ὁ λόγος, βοῶν γεννώμενον,
καθὰ καὶ οἱ σφῆκες ἐξ ἱππείων σωμάτων. Ἢ 852
κατὰ σύμβολον τοῦ πᾶσαν ἀνίερον εἶναι τὴν περιτ- P.
τὴν ἡδονὴν, τὰ μὲν περὶ τὴν κατάποσιν γλυκαίνουσαν, πικρὰς δὲ καὶ δυςιάτους αὖθις ἐπιφέρουσαν ἀλγηδόνας, ὑφ᾽ ὧν ἀνάγκη τὴν ψυχὴν σείεσθαι καὶ κλονεῖσθαι, παγίως ἱδρυθῆναι μὴ δυναμένην. Ζύμην δὲ, διὰ τὴν γινομένην ἔπαρσιν ἐξ αὐτῆς, πά-
256 λιν συμβολικῶς, ἵνα μηδεὶς προσιὼν τῷ θυσια-
M. στηρίῳ, τὸ παράπαν ἐπαίρηται, φυσηθεὶς ὑπ᾽ ἀλαζονείας, ἀλλ᾽ εἰς τὸ τοῦ θεοῦ μέγεθος ἀποβλέπων, αἴσθησιν λαμβάνῃ τῆς περὶ τὸ γεννητὸν ἀσθενείας, καὶ ἂν εὐτυχίαις διαφέρῃ καὶ τὸν εἰκότα ποιησάμενος λογισμὸν στέλλῃ τὸ τοῦ φρονήματος ὑπέραυχον ὕψος, τὴν ἐπίβουλον οἴησιν καθαιρῶν. Εἰ δὲ ὁ τῶν ὅλων κτίστης καὶ ποιητὴς καὶ πάντων ἀνεπιδεὴς, ὧν ἐγέννησεν, οὐ πρὸς τὰς ὑπερβολὰς τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ τὰς ἐξουσίας ἀπιδὼν, ἀλλὰ πρὸς τὴν σὴν ἀσθένειαν, μεταδίδωσί σοι τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτοῦ, τὰς ἐνδείας ἀναπληρῶν αἷς κέχωσαι, σὲ τί ποιεῖν ἁρμόττει πρὸς ἀνθρώπους τοὺς φύσει συγγενεῖς καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν στοιχείων σπαρέντας, τὸν μηδὲν εἰς κόσμον, ἀλλὰ μηδὲ σαυτὸν εἰςενηνοχότα; Γυμνὸς μὲν γὰρ, θαυμάσιε, ἦλθες, γυμνὸς πάλιν ἀπίῃς, τὸν μεταξὺ χρόνον γενέσεως καὶ θανάτου παρὰ τοῦ θεοῦ χρῆσιν λαβὼν, ἐν ᾧ τί ποιεῖν προςῆκον ἦν,

*) Lev. 2, 13.

ἢ κοινωνίας καὶ ὁμονοίας, ἰσότητός τε καὶ φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, ἀποβαλλόμενον τὴν ἄνισον καὶ ἄδικον καὶ ἀσύμβατον κακίαν, ἢ τὸ ἡμερώτατον φύσει ζῶον, ἄνθρωπον, ὠμὸν καὶ ἀτίθασσον ἐργάζεται;

§. 7. Πάλιν ἀφ' ἑσπέρας ἕως πρωῒ προστάττει *) καίεσθαι λύχνους ἐπὶ τὰς ἱερὰς λυχνίας εἴσω τοῦ καταπετάσματος, πολλῶν χάριν. Ἑνὸς μὲν, ἵνα ἐκ διαδοχῆς τοῦ μεθημερινοῦ φωτὸς καταλάμπηται τὰ ἅγια, γινόμενα ἀεὶ σκότους ἀμέτοχα καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀστέρων. Καὶ γὰρ οὗτοι δύνοντος ἡλίου τὸ ἴδιον ἀναφαίνουσι φέγγος, ἣν ἐτάχθησαν ἐν ᾧ κόσμῳ τάξιν οὐ λείποντες. Ἑτέρου δὲ, τοῦ καὶ νύκτωρ ἀδελφόν τι καὶ συγγενὲς ταῖς μεθημεριναῖς θυσίαις ἐπιτελεῖσθαι πρὸς ἀρεσκείαν θεοῦ, καὶ μηδένα χρόνον ἢ καιρὸν εὐχαριστίας παραλείπειν ἐπιτηδειότατον καὶ προσφυέστατον τῇ νυκτί. Θυσίαν γὰρ αὐτὴν ἄξιον καλεῖν τὴν τοῦ ἱερωτάτου φέγγους ἐν τοῖς ἀδύτοις αὐγήν. Τρίτου δὲ καὶ σφόδρα ἀναγκαίου. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον ἐγρηγορότες εὖ πάσχομεν, ἀλλὰ καὶ καθεύδοντες, τοῦ φιλοδώρου θεοῦ μεγάλην ἐπικουρίαν ὕπνον τῷ θνητῷ γένει παρασχόντες ἐπ' ὠφελείᾳ σώματός τε καὶ ψυχῆς, τοῦ μὲν σώματος τῶν μεθημερινῶν πόνων ἀφιεμένου, τῆς δὲ ψυχῆς ἐπικουφιζομένης τὰς φροντίδας καὶ ἀναχωρούσης εἰς ἑαυτὴν
ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ὄχλου καὶ θορύβου, καὶ δυνα- 853
μένης τότε γοῦν ἰδιάζειν καὶ ἐνομιλεῖν ἑαυτῇ, προση- P.
κόντως ἐδικαίωσεν ὁ νόμος τὰς εὐχαριστίας διακληρῶσαι, ὑπὲρ μὲν ἐγρηγόρσεως διὰ τῶν προσαγομένων ἱερείων, ὑπὲρ δὲ ὕπνου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦδε ὠφελειῶν διὰ τῆς τῶν ἱερῶν λύχνων ἐξάψεως.

257 §. 8. Ἃ μὲν οὖν πρὸς εὐσέβειαν νομοθετεῖται
M κατὰ προστάξεις καὶ ἀπαγορεύσεις, ταῦτα καὶ τὰ τού-

*) Lev. 24, 2.

τοις παραπλήσιά ἐστιν. Ἃ δὲ κατὰ τὰς φιλοσόφους ὑποθήκας καὶ παραινέσεις, ὧδε λεκτέον. Αἰτεῖται γὰρ, φησὶν, ὦ διάνοια, παρὰ σοῦ ὁ θεὸς οὐδὲν βαρὺ καὶ ποικίλον ἢ δύσεργον, ἀλλὰ ἁπλοῦν πάνυ καὶ ῥᾴδιον. Ταῦτα δέ ἐστιν ἀγαπᾶν αὐτὸν ὡς εὐεργέτην, εἰ δὲ μὴ, φοβεῖσθαι γοῦν ὡς ἄρχοντα καὶ κύριον καὶ διὰ πασῶν ἰέναι τῶν εἰς ἀρεσκείαν ὁδῶν καὶ λατρεύειν αὐτῷ μὴ παρέργως, ἀλλ' ὅλῃ τῇ ψυχῇ πεπληρωμένῃ γνώμης φιλοθέου καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ περιέχεσθαι καὶ τὰ δίκαια τιμᾶν, ἐξ ὧν ἁπάντων αὐτὸς μὲν ἐν ὁμοίᾳ μένει φύσει μὴ τρεπόμενος, εἴ τι δὲ τῶν ἄλλων, ὅσα κατὰ τὸν κόσμον ἐστὶ, βελτίωσιν ἴσχει, ἥλιος ἢ σελήνη ἢ τὸ πλῆθος τῶν ἄλλων ἀστέρων ἢ ὁ σύμπας οὐρανός. Ἀλλὰ καὶ γῆς τὰ μὲν ὄρη πρὸς ὕψος αἴρεται περιμηκέστατον, ἡ δὲ πεδιὰς, ὥσπερ αἱ χυταὶ οὐσίαι ἐπὶ πλεῖστον εὐρύνεται καὶ ἡ θάλαττα μεταβάλλει πρὸς πότιμον, ἢ οἱ ποταμοὶ πελάγεσιν ἐξισοῦνται. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν αὐτῶν ὅρων ἕκαστον ἵδρυται εὐθὺς, ἐφ' οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν ὅτε ἐτάχθη. Σὺ δὲ βελτίων ἔσῃ, ζῶν ἀνυπαιτίως. Τί δὴ τούτων ἀργαλέον ἐστὶν ἢ ἐπίπονον; Οὐκ ἄπλωτα πελάγη δεῖ περαιοῦσθαι καὶ μέσου χειμῶνος κλύδωνι καὶ βίαις ἐναντίων πνευμάτων κυκλουμένους ἄνω καὶ κάτω θαλαττεύειν, ἢ τραχείας καὶ ἀτριβεῖς πεζεύειν ἀνοδίας, οὐχ ὁδοὺς λῃστῶν ἢ θηρίων ἐφόδους ἀεὶ κατεπτηχότας, ἢ τειχοφυλακεῖν ἐν ὑπαίθρῳ νυκτερεύοντας, ἐφεδρευόντων πολεμίων καὶ τοὺς ἀνωτάτω κινδύνους ἀπειλούντων. Ἄπαγε, μηδὲν ἐπὶ καλοῖς λεγέσθω τῶν ἀηδῶν. Εὐφημητέον ἐπὶ τοῖς οὕτω συμφέρουσιν. ἐπινεῦσαι μόνον δεῖ τὴν ψυχὴν καὶ πάρεστιν ἐν ἑτοίμῳ τὰ πάντα. Ἢ τοῦτο ἀγνοεῖς ὅτι τοῦ θεοῦ ἐστὶν ὁ αἰσθητὸς οὐρανὸς καὶ νοητὸς, εἴποι ἄν τις, οὐρανὸς οὐρανοῦ καὶ πάλιν ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ καὶ σύμπας ὁ κόσμος, ὅ τε ὁρατὸς καὶ ἀόρατος καὶ ἀσώματος, τὸ παράδειγμα τοῦ οὐρανοῦ; Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐξ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους πρὸς ἀλήθειαν ἀνθρώπους ἀριστίν-

δην ἐπιλέξας εἵλετο, καὶ προνοίας ἠξίωσε τῆς πάσης,
ἐπὶ τὴν θεραπείαν καλέσας ἑαυτοῦ τὴν ἀέναον τῶν
καλῶν πηγὴν, ἀφ᾽ ἧς καὶ τὰς ἄλλας ὤμβρησεν ἀρε-
τὰς καὶ ἀνενεχθεὶς εἰς ἀπόλαυσιν ὠφελιμωτάτην, νέ- 854
κταρος μᾶλλον, ἢ οὐχ ἧττον ἀθανατίζον ποτόν· οἰ- P.
κτροὶ δὲ καὶ κακοδαίμονες ὅσοι μὴ τὸν ἀρετῆς πόνον
εὐωχήθησαν καὶ κακοδαιμονέστατοι διετέλεσαν, οἱ
258 εἰς ἅπαν ἄγευστοι καλοκἀγαθίας, παρὸν καὶ ἐνευ-
M. φρανθῆναι καὶ ἐντρυφῆσαι δικαιοσύνῃ καὶ ἰσότητι.
Ἀλλ᾽ εἰσὶν ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, ἥ φησιν ὁ νόμος
καὶ διὰ σκληρότητα τρόπων ἀφηνιασταὶ, σκιρτῶντες
αὐθαδῶς καὶ ἀποσχοινίζοντες, οὓς νουθετεῖ φάσκων,
"Περιτέμνεσθε τὰς σκληροκαρδίας" *), τὸ δέ ἐστι, τὰς
περιττὰς φύσεις τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἃς αἱ ἄμετροι τῶν
παθῶν ἔσπειράν τε καὶ συνηύξησαν ὁρμαὶ καὶ ὁ κα-
κὸς ψυχῆς γεωργὸς ἐφύτευσεν, ἀφροσύνη, μετὰ σπου-
δῆς ἀποκείρασθε. Καὶ "Ὁ τράχηλος," φησὶν, "ὑ-
μῶν μὴ σκληρὸς ἔστω," **) τουτέστι μὴ ἀκαμπὴς ὁ
νοῦς καὶ αὐθαδέστατος, μήθ᾽ ὑπὸ τῆς ἄγαν σκαιότη-
τος ἐπιτηδευέτω τὴν βλαβερωτάτην ἀμαθίαν· ἀλλὰ
τὸ φύσει δύςτροπον καὶ δύςκολον μεθέμενος ὡς ἐ-
χθρὸν, μεταβαλλέτω πρὸς τὸ εἰκὸς, πειθαρχήσων
νόμοις φύσεως. Ἢ οὐχ ὁρᾷς, ὅτι περὶ τὸ ὂν αἱ πρῶ-
ται καὶ μέγισται τῶν δυνάμεών εἰσιν, ἥ τε εὐεργέτις
καὶ κολαστήριος; Καὶ προςαγορεύεται ἡ μὲν εὐεργέτις
θεὸς, ἐπειδὴ κατὰ ταύτην ἔθηκε καὶ διεκόσμησε τὸ
πᾶν. Ἡ δὲ ἑτέρα κύριος, καθ᾽ ἣν ἀνῆπται τῶν ὅ-
λων τὸ κράτος. Θεὸς οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ
καὶ θεῶν ἐστὶ θεὸς, μέγας τέ ἐστιν, ὢν ὄντως καὶ
ἰσχυρὸς καὶ κραταιός. ***)

§. 10. Ἀλλ᾽ ὅμως ὁ τοσοῦτος ἐν ἀρεταῖς καὶ δυνάμεσιν ἔλεον καὶ οἶκτον λαμβάνει τῶν ἐν ἐνδείαις ἀπορωτάτων, οὐκ ἀπαξιῶν γενέσθαι κριτὴς προςηλύτοις

*) Deut. 10, 16. **) Ibid. ***) Ibid. 17.

καὶ ὀρφανοῖς ἢ χήραις, ἀλλὰ βασιλέων καὶ τυράννων
καὶ τῶν ἐν μεγάλαις δυναστείαις ὑπεριδὼν, τὸ τα-
πεινὸν τῶν λεχθέντων ἀξιοῖ προνομίας, τῶν μὲν ἐπη-
λύτων, διὰ τόδε. Καταλιπόντες οὗτοι τὰ πάτρια,
οἷς ἐνετράφησαν, ψεύδους πλασμάτων γέμοντα καὶ
τύφου, γενόμενοι ἀληθείας ἐρασταὶ γνήσιοι, μετε-
χώρησαν πρὸς εὐσέβειαν. Ἱκέται δὲ καὶ θεραπευταὶ
τοῦ ὄντως ὄντος ἀξίως ὄντες, τῆς προνομίας τῆς ἁρ-
μοττούσης εἰκότως μεταλαμβάνουσι, καρπὸν εὑρά-
μενοι τῆς ἐπὶ τὸν θεὸν καταφυγῆς τὴν ἀπ' αὐτοῦ
βοήθειαν. Ὀρφανῶν δὲ καὶ χηρῶν, ἐπειδὴ κηδεμό-
νας ἀφήρηνται, οἱ μὲν γονεῖς, αἱ δὲ ἄνδρας, κατα-
φυγὴ δὲ οὐδεμία τοῖς οὕτως ἐξ ἀνθρώπων ἐρήμοις
ἀπολείπεται. Διὸ τῆς μεγίστης ἐλπίδος οὐκ ἀμοιροῦσι
τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἵλεων φύσιν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν
καὶ ἐπιμέλειαν μὴ ἀποστραφέντος τῶν οὕτως ἐρήμων.
"Ἔστω δὴ," φησὶ, "μόνος θεὸς αὔχημά σου καὶ μέ-
γιστον κλέος," *) καὶ μήτ' ἐπὶ πλούτῳ, μήτ' ἐπὶ 855
δόξῃ, μήθ' ἡγεμονίᾳ, μήτε σώματος εὐμορφίᾳ, μήτε P.
ῥώμῃ, ἢ τοῖς παραπλησίοις ἐφ' οἷς εἰώθασιν οἱ κενοὶ
φρενῶν ἐπαίρεσθαι, σεμνυνθῇς, λογισάμενος ὅτι
πρῶτον μὲν ἀμέτοχα ταῦτ' ἐστὶ τῆς ἀγαθοῦ φύσεως·
ἔπειτα δὲ, ὅτι καὶ ὀξεῖαν ἔχει τὴν μεταβολὴν, μα-
ραινόμενα τρόπον τινὰ πρὶν ἀνθῆσαι βεβαίως. Καὶ
259 τῆς ἱκεσίας αὐτοῦ περιεχώμεθα καὶ μήτε κρατήσαν-
M. τες ἐχθρῶν ζηλώσωμεν τὰς ἐκείνων ἐν οἷς εὐσεβεῖν
δοκοῦσιν ἀσεβείας, υἱοὺς καὶ θυγατέρας τοῖς αὐτῶν
κατακαίοντες θεοῖς, οὐχ ὅτι τὰ τέκνα πᾶσι τοῖς Βαρ-
βάροις ἐμπιπρᾶν δι' ἔθους ἐστίν. Οὐ γὰρ οὕτως ἐξη-
γρίωνται τὰς φύσεις, ὡς ἃ μόλις ἐχθροὺς ἀσυμβά-
τους ἐν πολέμῳ, ταῦτα τοὺς φιλτάτους καὶ οἰκειο-
τάτους ἐν εἰρήνῃ δρᾶν ὑπομένειν. Ἀλλ' ὅτι τὰς ψυ-
χὰς τῷ ὄντι καταφλέγουσι καὶ διαφθείρουσιν ὧν

*) Deut. 10, 21.

ἐγέννησαν, ἐξ ἔτι σπαργάνων, ἁπαλαῖς ἔτι μὴ ἐγχαράττοντες τῆς ἀληθείας δόξας περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ πρὸς ἀλήθειαν ὄντος θεοῦ. Μὴ οὖν ἡττηθέντες ἀναπέσωμεν καὶ ὑπαχθῶμεν ταῖς ἐκείνων εὐτυχίαις ὡς δι' εὐσέβειαν νενικηκότων. Πολλοῖς γὰρ ἐπ' ἐνέδρᾳ συμβαίνουσιν αἱ παραυτίκα εὐπραγίαι, δέλεαρ σφοδρῶν καὶ ἀνιάτων οὖσαι κακῶν. Εἰκὸς δὲ καὶ ἀναξίους ὄντας κατορθοῦν, οὐ δι' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ λυπεῖσθαι καὶ ἀνιᾶσθαι σφοδρότερον ἡμᾶς οὐχ ὅσια δρῶντας, οἱ γεννηθέντες ἐν πολιτείᾳ φιλοθέῳ καὶ ἐντραφέντες νόμοις ἐπὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἀλείφουσι καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας παιδευόμενοι τὰ κάλλιστα ἀνδράσι, τῶν μὲν ὀλιγωροῦμεν; τῶν δὲ ὡς ἀληθῶς ὀλιγωρίας ἀξίων περιεχόμεθα, παιδιὰν μὲν τὰ σπουδαῖα, σπουδῆς δὲ τὰ παιδιᾶς ἄξια ἡγούμενοι.

§. 11. Καὶ ἂν μέντοι τις ὄνομα καὶ σχῆμα προφητείας *) ὑποδὺς ἐνθουσιᾶν καὶ κατέχεσθαι δοκῶν, ἄγῃ πρὸς τὴν τῶν νενομισμένων κατὰ πόλεις θρησκείαν θεῶν, οὐκ ἄξιον προςέχειν ἀπατωμένους ὀνόματι προφήτου. Γόης γὰρ ἀλλ' οὐ προφήτης ἐστὶν ὁ τοιοῦτος, ἐπεὶ δὲ ψευδολογίας λόγους καὶ χρησμοὺς ἐπλάσατο, καὶ ἂν ἀδελφὸς ἢ υἱὸς ἢ θυγάτηρ ἢ γυνὴ ἢ οἰκουρὸς ἢ γνήσιος φίλος ἤ τις ἕτερος εὔνους εἶναι δοκῶν εἰς τὰ ὅμοια ἐνάγῃ. Προτρέπων ἐνασμενίζειν τοῖς πολλοῖς καὶ ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἱερὰ καὶ τὰς αὐτὰς σπονδὰς ἀφικνεῖσθαι, κολαστέον ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς, οἱ ἀνυπερθέτῳ τάχει ταῖς κατ' ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐπιδραμοῦνται τιμωρίαις, κρίνοντες εὐαγὲς τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾶν. Ἔστω γὰρ ἡμῖν μία οἰκειότης καὶ φιλίας ἓν σύμβολον, ἡ πρὸς θεὸν ἀρεσκεία, καὶ τὸ πάντα λέγειν τε καὶ πράττειν ὑπὲρ εὐσεβείας. 856

ΔΙΡ.

---

*) Deut. 13, 1 sqq.

δὲ ἐκ προγόνων ἀφ᾽ αἵματος αὗται λεγόμεναι συγγέ-
νειαι καὶ αἱ κατ᾽ ἐπιγαμίας ἢ τινας ἄλλας ὁμοιοτρό-
πους αἰτίας οἰκειότητες, ἀποῤῥιπτέσθωσαν, εἰ μὴ
πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος ἐπείγονται, τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν,
ἣ πάσης ἑνωτικῆς εὐνοίας ἄλυτος δεσμός ἐστιν. Ἀν-
260 τιλήψονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι σεμνοτέρας καὶ ἱεροπρε-
M πεστέρας συγγενείας. Βεβαιοῦται δέ μου τὴν ὑπό-
σχεσιν ὁ νόμος λέγων, ὅτι οἱ τὸ ἀρεστὸν τῇ φύσει
δρῶντες καὶ τὸ καλὸν, υἱοί εἰσι τοῦ θεοῦ. Φησὶ
γὰρ, "Υἱοί ἐστε κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν," *) δηλονότι
προνοίας καὶ κηδεμονίας ἀξιωθησόμενοι τῆς ὡς ἐκ
πατρός. Ἡ δὲ ἐπιμέλεια τοσοῦτον ἰδίοις τοῖς ἀπ᾽ ἀν-
θρώπων, ὅσονπερ οἶμαι καὶ ὁ ἐπιβουλευόμενος δια-
φέρει.

§. 12. Πρὸς τούτοις ἔτι τὰ περὶ τελετὰς καὶ μυστήρια καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην τερθρείαν καὶ βωμολοχίαν, ἐκ τῆς ἱερᾶς ἀναιρεῖ νομοθεσίας, οὐκ ἀξιῶν τοὺς ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ τραφέντας ἐργάζεσθαι καὶ μυστικῶν πραγμάτων ἐκκρεμαμένους ὀλιγωρεῖν ἀληθείας καὶ τὰ νύκτα καὶ σκότος κεκληρωμένα μεταδιώκειν, παρέντας τὰ φωτὸς καὶ ἡμέρας ἄξια. Μηδεὶς οὖν μήτε τελείσθω τῶν Μωϋσέως φοιτητῶν καὶ γνωρίμων, μήτε τελείτω. Ἑκάτερον γὰρ τό τε μανθάνειν καὶ τὸ διδάσκειν τελετὰς, οὐ μικρὸν ἀνοσιούργημα. Τί γὰρ, εἰ καλὰ ταῦτ᾽ ἐστὶν, ὦ μύσται, καὶ συμφέροντα, συγκλεισάμενοι ἑαυτοὺς ἐν σκότῳ βαθεῖ, τρεῖς ἢ τέτταρας μόνους ὠφελεῖτε, παρὸν ἅπαντας ἀνθρώπους ἐν ἀγορᾷ μέσῃ τὰ τῆς ὠφελείας προθέντας, ἵνα πᾶσιν ἀδεῶς ἐξῇ βελτίονος καὶ εὐτυχεστέρου κοινωνῆσαι βίου; Φθόνος γὰρ ἀρετῆς διῴκισται. Οἱ μὲν γὰρ τὰ βλαβερὰ πράττοντες αἰσχυνέσθωσαν καὶ καταδύσεις ἐπιζητοῦντες καὶ γῆς μυχοὺς καὶ βαθὺ σκότος ἐπικρυπτέσθωσαν, τὴν πολλὴν

---

*) Deut. 14, 1.

ἀνομίαν αὐτῶν ἐπισκιάζοντες, ὡς μηδεὶς ἴδοι. Τοῖς
δὲ τὰ κοινωφελῆ δρῶσιν ἔστω παῤῥησία καὶ μεθ᾽
ἡμέραν διὰ μέσης ἴτωσαν ἀγορᾶς ἐντευξόμενοι πολυ-
ανθρώποις ὁμίλοις, ἡλίῳ καθαρῷ τὸν ἴδιον βίον ἀν-
ταυγάσοντες καὶ διὰ τῶν κυριωτάτων αἰσθήσεων τοὺς
συλλόγους ὀνήσοντες, ὁρῶντας μὲν ὧν ἥδιστόν ἐστι
καὶ καταπληκτικώτατον ὄψις, ἀκούοντας δὲ καὶ ἑστιω-
μένους λόγων ποτίμων, οἳ καὶ τὰς διανοίας τῶν μὴ
σφόδρα ἀμούσων εἰώθασιν εὐφραίνειν. Ἢ οὐχ ὁρᾷς,
ὅτι καὶ ἡ φύσις τῶν ἑαυτῆς ἀοιδίμων καὶ παγκάλων
ἔργων οὐδὲν ἀπέκρυψεν, ἀλλ᾽ ἀστέρας μὲν καὶ τὸν
σύμπαντα οὐρανὸν, εἴς τε τὴν δι᾽ ὄψεως τέρψιν καὶ
πρὸς φιλοσοφίας ἵμερον ἀπέφηνεν· πελάγη δὲ καὶ
πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ἀέρος εὐκρασίαν, ἀνέμων
τε εἰς τὰς ἐτησίους ὥρας, φυτῶν τε καὶ ζώων, ἔτι 857
δὲ καρπῶν ἀμυθήτων ἰδέας, εἰς χρῆσιν καὶ ἀπόλαυ- P.
σιν ἀνθρώπων; Εἶτ᾽ οὐκ ἐχρῆν καὶ ὑμᾶς ἑπομένους
261 ἐκείνης βουλήμασι, πάνθ᾽ ὅσα ἀναγκαῖα προτιθέναι
M. τοῖς ἀξίοις ἐπ᾽ ὠφελείᾳ; Νῦν δὲ συμβαίνει πολλάκις
τοῖς μὲν ἀγαθῶν ἀνδρῶν μηδένα μυεῖσθαι, λῃστὰς
δὲ ἔστιν ὅτε καὶ καταποντιστὰς καὶ γυναικῶν θιά-
σους βδελυκτῶν καὶ ἀκολάστων, ἐπὰν ἀργύριον πα-
ράσχωσι τοῖς τελοῦσι καὶ ἱεροφαντοῦσιν. Ὑπερόριοι
δὴ πάντες οὗτοι φυγαδευέσθωσαν πόλεως καὶ κατα-
στάσεως, ἐν ᾗ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια δι᾽ αὑτὰ τι-
μᾶται. Ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον.

§. 13. Κοινωνίας δὲ καὶ φιλανθρωπίας εἰσηγη-
τὴς ὢν ἐν τοῖς μάλιστα ὁ νόμος, ἑκατέρας ἀρετῆς
τήν τε ἀξίωσιν καὶ τὴν σεμνότητα διετήρησεν, οὐδενὶ
τῶν ἀνιάτως ἐχόντων ἐπιτρέψας καταφυγεῖν ἐπ᾽ αὐ-
τὰς, ἀλλὰ ποῤῥωτάτω ἀποσκορακίσας. Ἐπιστάμενος
γοῦν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ὀλίγους τῶν μοχθηρῶν
ἐπεισρέοντας καὶ διὰ τὸ συνειλεγμένον πλῆθος λαν-
θάνοντας, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, προανείργει πάντας
τοὺς ἀναξίους ἱεροῦ συλλόγου, τὴν ἀρχὴν ποιούμενος
ἀπὸ τῶν νοσούντων τὴν ἀληθῆ νόσον, ἀνδρογύνων,

οἳ τὸ φύσεως κόμισμα παρακόπτοντες εἰς ἀκολάστων γυναικῶν πάθος καὶ μορφὰς εἰςβιάζονται. Θλαδίας γὰρ καὶ ἀποκεκομμένους τὰ γεννητικὰ ἐλαύνει τό τε ὥρας ταμιεύοντας ἄνθος, ἵνα μὴ ῥᾳδίως μαραίνοιτο καὶ τὸν ἄῤῥενα τύπον μεταχαράττοντας εἰς θηλύμορφον ἰδέαν. Ἐλαύνει δὲ οὐ μόνον πόρνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῆς πόρνης ἐπιφερομένους μητρῷον αἶσχος, διὰ τὸ τὴν πρώτην σποράν καὶ γένεσιν αὐτοῖς κεκιβδηλεῦσθαι. Τόπος γὰρ οὗτος, εἰ καί τις ἄλλος, ἐπιδέχεται ἀλληγορίαν, φιλοσόφου θεωρίας ὢν ἀνάπλεως. Τῶν γὰρ ἀσεβῶν καὶ ἀνοσίων οὐχ εἷς τρόπος, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διαφέροντες. Οἱ μὲν γὰρ τὰς ἀσωμάτους ἰδέας ὄνομα κενὸν, ἀμέτοχον ἀληθοῦς πράγματος εἶναί φασι, τὴν ἀναγκαιοτάτην οὐσίαν ἐκ τῶν ὄντων ἀναιροῦντες, ἥτις ἐστὶν ἀρχέτυπον παράδειγμα πάντων, ὅσα ποιότητες οὐσίας καθ' ἣν ἕκαστον εἰδοποιεῖται καὶ διαμετρεῖται. Τούτους αἱ ἱεραὶ τοῦ νόμου στῆλαι μηνύουσι θλαδίας. Τὸ γὰρ τεθλασμένον ἀφῄρηται τὴν ποιότητα καὶ τὸ εἶδος καὶ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ κυρίως εἰπεῖν ἄμορφος ὕλη. Οὕτως ἡ ἀναιροῦσα δόξα ἰδέας πάντα συγχεῖ καὶ πρὸς τὴν ἀνωτέρω τῶν στοιχείων οὐσίας τὴν ἀμορφίαν, ἀπὸ σχημῶν ἄγει. Οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀτοπώτερον; Ἐξ ἐκείνης γὰρ πάντ' ἐγέννησεν ὁ θεὸς, οὐκ ἐφαπτόμενος αὐτός· οὐ γὰρ ἦν θέμις ἀπείρου καὶ πεφυρμένης ὕλης ψαύειν τὸν ἴδμονα καὶ μακάριον, ἀλλὰ ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσιν, ὧν ἔτυμον 858
ὄνομα αἱ ἰδέαι, κατεχρήσατο πρὸς τὸ γένος ἕκαστον P.
τὴν ἁρμόττουσαν λαβεῖν μορφήν. Ἡ δὲ πολλὴν ἀ-
262 ταξίαν εἰςηγεῖται καὶ σύγχυσιν. Ἀναιροῦσα γὰρ
M. ταῦτα, δι' ὧν αἱ ποιότητες, συναναιρεῖ ποιότητας. Ἕτεροι δὲ ὡς ἐν ἄθλοις κακίας τὰ ἐπ' ἀσεβείᾳ νικητήρια σπεύδοντες αἱρεσθαι, προςυπερβάλλουσιν, ἅμα ταῖς ἰδέαις καὶ πρὸς ὕπαρξιν θεοῦ ἐπικαλυπτόμενοι ὡς οὐκ ὄντος, λεγομένου δὲ εἶναι χάριν τοῦ συμφέροντος ἀνθρώποις. Οἱ δὲ δι' εὐλάβειαν τοῦ δοκοῦν-

τος πάντη παρεῖναι καὶ πάντα καθορᾶν, ἄγονοι μὲν σοφίας, ἐπιτηδεύοντες δὲ τὴν μεγίστην κακιῶν ἀθεότητα, τρίτοι δέ εἰσιν, οἳ τὴν ἐναντίαν ἔτεμον· εἰςηγησάμενοι πλῆθος ἀῤῥένων τε καὶ θηλειῶν, πρεσβυτέρων τε αὖ καὶ νεωτέρων, πολυαρχίας λόγων τὸν κόσμον ἀναπλήσαντες, ἵνα τὴν τοῦ ἑνὸς καὶ ὄντως ὄντος ὑπόληψιν ἐκ τῆς ἀνθρώπων διανοίας ἐκτέμωσιν. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ συμβολικῶς ἐκ πόρνης ὑπὸ τοῦ νόμου προσαγορευόμενοι. Καθὰ γὰρ ὧν μητέρες πόρναι τὸν μὲν ἀληθῆ πατέρα οὐκ ἴσασιν, οὔτ᾽ ἐπιγράψασθαι δύνανται, πολλοὺς δὲ καὶ σχεδὸν ἅπαντας τοὺς ἐραστὰς καὶ ὡμιληκότας, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἀγνοοῦντες ἕνα καὶ ἀληθινὸν θεόν. Πολλοὺς γὰρ καὶ ψευδωνύμους ἀναπλάττοντες περὶ τὸ ἀναγκαῖον τῶν ὄντων τυφλώττουσιν, ὅπερ ἢ τέλος μόνον, ἢ πρώτιστον ἐξ αὐτῶν σπαργάνων εἰκὸς ἦν ἀναδιδάσκεσθαι. Τί γὰρ μάθημα κάλλιον ἐπιστήμης τοῦ ὄντως ὄντος θεοῦ;

§. 14. Τετάρτους δὲ καὶ πέμπτους ἐλαύνει, πρὸς μὲν τὸ αὐτὸ τέλος ἐπειγομένους, οὐ μὲν ἀπὸ τῶν αὐτῶν βουλευμάτων. Ἀμφότεροι γὰρ ζηλωταὶ μεγάλου κακοῦ φιλαυτίας ὄντες, ὥςπερ τινὰ κοινὴν οὐσίαν διενείμαντο τὴν ὅλην ψυχὴν, ἐκ λογισμοῦ καὶ ἀλόγου μέρους συνεστῶσαν. Καὶ οἱ μὲν τὸ λογικὸν, ὃ δὴ νοῦς ἐστὶ, διεκληρώσαντο, οἱ δὲ τὸ ἄλογον, ὅπερ εἰς τὰς αἰσθήσεις τέμνεται. Οἱ μὲν οὖν τοῦ νοῦ προστάται τὴν ἡγεμονίαν καὶ βασιλείαν τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων ἀνάγουσιν αὐτῷ, καί φασιν ἱκανὸν εἶναι καὶ τὰ παρεληλυθότα μνήμῃ διασώζειν καὶ τῶν παρόντων ἐῤῥωμένως ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τὰ μέλλοντα εἰκότι στοχασμῷ ἀνοσιοῦσθαι. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ γῆν τὴν βαθύγειον τῆς ὀρεινῆς καὶ πεδιάδος κατασπείρας καὶ φυτεύσας καὶ τὴν βιωφελεστάτην γεωργίαν εὑρών. Οὗτος ὁ τὸν οὐρανὸν κατασκευάσας καὶ τὴν χέρσου φύσιν παντὸς λόγου ἐπινοίαις κρείττοσι πλωτὴν ἐργασάμενος. Οὗτος γράμματα

καὶ μουσικὴν καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐπενόησε καὶ πρὸς τὸ τέλος ἤγαγεν. Οὗτος καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φιλοσοφίαν ἐγέννησε καὶ διὰ τῶν μερῶν 859
αὐτῆς ὠφέλησε τὸν ἀνθρώπινον βίον, διὰ μὲν τοῦ P.
263 λογικοῦ πρὸς ἀνεξαπάτητον ἑρμηνείαν, διὰ δὲ τοῦ
M. ἠθικοῦ πρὸς τὴν τῶν τρόπων ἐπανόρθωσιν, διὰ δὲ τοῦ φυσικοῦ πρὸς ἐπιστήμην οὐρανοῦ τε καὶ κόσμου. Καὶ ἄλλα μέντοι πυμπληθῆ λέγουσιν ἐγκώμια νοῦ συμφορήσαντές τε καὶ ἀγείραντες, ἔχοντες τὴν ἀναφορὰν ἐπὶ τὰ λεχθέντα εἴδη, περὶ ὧν οὐ καιρὸς ἐνοχλεῖν.

§. 15. Οἱ δὲ τῶν αἰσθήσεων προστάται τὸν ἔπαινον αὐτὸν εὖ μάλα στενοποιοῦσι, διανέμοντες τῷ λόγῳ τὰς ἀπ᾽ αὐτῶν ἐγγινομένας χρείας, καί φασιν, ὅτι δύο μὲν αἴτια τοῦ ζῆν ἐστὶν, ὄσφρησις καὶ γεῦσις, δύο δὲ τοῦ καλῶς ζῆν, ὅρασις καὶ ἀκοή. Διὰ μὲν οὖν γεύσεως, αἱ τῶν σιτίων τροφαὶ παραπέμπονται, διὰ δὲ τῶν μυκτήρων ὁ ἀὴρ, οὗ πᾶν ζῶον ἐξήρτηται. Τροφὴ δ᾽ ἐστὶ καὶ οὗτος ἡ συνεχὴς, ὃς οὐκ ἐγρηγορότας μόνον, ἀλλὰ καὶ κοιμωμένους διατρέφει τε καὶ διασώζει. Σαφὴς δὲ πίστις. Εἰ γὰρ καὶ ἂν βραχύτατον ὁ τῆς ἀναπνοῆς δίαυλος ἐπισχεθείη, κατὰ τὴν τοῦ πεφυκότος ἔξωθεν ἐποχετεύεσθαι πνεύματος ἀποκοπὴν θάνατος ἀπαραίτητος ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθήσει. Τῶν γε μὴν φιλοσόφων αἰσθήσεων, δι᾽ ὧν περιγίνεται τὸ εὖ ζῆν, ὅρασις μὲν φῶς τὸ κάλλιστον ἐν ταῖς οὐσίαις ὁρᾷ καὶ διὰ φωτὸς τὰ ἄλλα πάντα, ἥλιον, σελήνην, ἀστέρας, οὐρανὸν, γῆν, θάλατταν, φυτῶν καὶ ζώων ἀμυθήτους διαφορὰς, καὶ συνόλως πάντα σώματα καὶ σχήματα καὶ χρώματα καὶ μεγέθη, ὧν ἡ θέα περιττὴν φρόνησιν ἐξειργάσατο καὶ πολλὴν ἵμερον ἐπιστήμης ἐγέννησε. Παρέχεται δὲ καὶ ἄνευ τούτων ὠφελείας ὅρασις ἡμῖν τὰς μεγίστας εἴς τε τὴν οἰκείων καὶ ἀλλοτρίων καὶ φίλων διάκρισιν καὶ βλαβερῶν μὲν φυγὴν, αἵρεσιν δὲ ἐπωφελῶν. Γέγονε μὲν οὖν καὶ τῶν ἄλλων ἑκα-

στον τοῦ σώματος μερῶν πρὸς ἁρμοττούσας χρείας καὶ σφόδρα ἀναγκαίας, ὡς βάσεις μὲν πρὸς περίπατον καὶ τὰ ἄλλα ὅσα διὰ σκελῶν ἐνεργεῖται. Χεῖρες δὲ πρὸς τὸ πρᾶξαί τι καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν· ὀφθαλμοὶ δὲ ὡςπερεί τι κοινὸν ἀγαθὸν τὴν τοῦ δύνασθαι κατορθοῦν αἰτίαν καὶ τούτοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι παρέχουσιν. Ὅτι δὲ τοῦθ᾽ οὕτως ἔχει, ἀψευδέστατοι οἱ πεπηρωμένοι μάρτυρες, οἳ μήτε χερσὶ, μήτε ποσὶ δύνανται κατὰ τὸ βέλτιον τὴν πρόςρησιν ἐπαληθεύειν, ἣν οὐκ ἐπ᾽ ὀνείδει μᾶλλον ἢ οἴκτῳ θέσθαι φασὶ τοὺς προτέρους, ἀδυνάτους ὀνομάσαντες θαυμασιώτατα. Ἡ ἀκοὴ δὲ χρῆμα δι᾽ ἧς μέλη καὶ ῥυθμοὶ καὶ πάνθ᾽ ὅσα κατὰ τὴν μουσικὴν ἐπικρίνεται. Ὠιδὴ γὰρ καὶ λόγος ὑγιεινὰ καὶ σωτήρια φάρμακα, ἡ μὲν τὰ πάθη κατεπᾴδουσα καὶ τὸ
ἄῤῥυθμον ἐν ἡμῖν ῥυθμοῖς, τὸ δὲ ἐκμελὲς μέλεσι, 860
τὸ δὲ ἄμετρον μέτροις ἐπιστομίζουσα. Ποικίλον δὲ P.
ἐστι καὶ παντοδαπὸν ἕκαστον, ὡς μουσικοὶ καὶ ποι-
264 ηταὶ μαρτυροῦσιν, οἷς πιστεύειν ἀναγκαῖον. Ὁ δὲ
M. λόγος ἐπέχων καὶ ἀνακόπτων τὰς ἐπὶ κακίαν ὁρμὰς καὶ τοὺς κεκρατημένους ἀφροσύναις καὶ ἀηδίαις ἐκνοσηλεύων, καὶ μαλακωτέρως μὲν τοὺς ὑπείκοντας, σφοδροτέρως δὲ τοὺς ἀφηνιάζοντας, αἴτιος γίνεται τῶν μεγίστων ὠφελειῶν.

§. 16. Τοιαῦτα συνείροντες οἵ τε τοῦ νοῦ θιασῶται καὶ τῶν αἰσθήσεων, οἱ μὲν ἐκεῖνον, οἱ δὲ ταύτην θεοπλαστοῦσιν, ὑπὸ φιλαυτίας ἐκλαθόμενοι τοῦ πρὸς ἀλήθειαν ὄντος θεοῦ. Διὸ πάντας εἰκότως ἱεροῦ συλλόγου ἐλαύνει τούς τε τὰς ἰδέας ἀναιροῦντας θλαδίας καὶ τοὺς κατὰ τὸ παντελὲς ἀθέους ὑπειπὼν, οἷς ὄνομα οἰκεῖον τὸ ἀπόκοπον ἔθετο καὶ τοὺς ἐναντίας εἰςηγητὰς θεογονίας, οὓς ἐκάλεσεν ἐκ πόρνης καὶ ἐπὶ πᾶσι τοὺς φιλαύτους· ὧν οἱ μὲν τὸν λογισμὸν, οἱ δὲ ἑκάστην τῶν αἰσθήσεων ἐξεθείωσαν. Ἐπείγονται γὰρ πάντες οὗτοι πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἄγονται βουλευμάτων. Ἀλλ᾽

ἡμεῖς γε οἱ φοιτηταὶ καὶ γνώριμοι τοῦ προφήτου Μωϋσέως, τὴν τοῦ ὄντος ζήτησιν οὐ μεθησόμεθα, τὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ τέλος εἶναι νομίζοντες εὐδαιμονίας καὶ ζωὴν μακραίωνα, καθὰ καὶ ὁ νόμος φησὶ,*) τοὺς προςκειμένους τῷ θεῷ ζῆν, δόγμα τιθεὶς ἀναγκαῖον καὶ φιλόσοφον. Ὄντως γὰρ οἱ μὲν ἄθλιοι τὰς ψυχὰς τεθνᾶσιν, οἱ δὲ τὸ τὴν παρὰ τῷ ὄντι θεῷ τεταγμένοι τάξιν ἀθάνατον βίον ζῶσιν.

---

*) Deut. 4, 4.

LIPSIAE,
EX OFFICINA HIRSCHFELDI.

